SACRORUM PSALMORUM LIBRI QUINQUE, AD EBRAICAM VERITATEM GENUINA uersione in Latinum traducti: primùm appensis bona fide sententijs, deinde pari diligentia adnumeratis uerbis, tum familiari explanatione elucidati.

Nunc denuò, non paulo maiore quàm antea, & fide & diligentia emendati.

ARETIO FELINO autore.

Sive Bucerus Martinus

7.6.

Accessit quoq; rerum & uerborum memorabilium locuples Index.

Opus ab authore recognitum, & passim non contemnendis accessionibus auctum.

BASILEAE, PER *Ioan. Heruagium.*

1547

CONTENTA IN
hoc Opere.

Præfatio, qua & uersionis Psalmorum, & Explanationis redditur ratio. Et de optimo genere interpretandi & explanandi scripturas, deq; fide commentariorum Ebræorum, authoribus Psalmorum, & inscriptionibus, differitur.

Psalmi centum quinquaginta, planius, quàm uulgò, uersi.

Singulorum Psalmorum argumenta.

Iidem Psalmi omnes redditi ad uerbum.

Explanatio eorundem familiaris, qua præter scopū & ordinem dictorum, singulæ propè uoces explicantur.

Tractati aliquot loci communes, sed ex fonte scripturarum, adhibita authoritate patrum.

Omnia Ecclesiæ iudicio permissa sunto.

CLARISSIMO AC PIENTISSIMO PRINCIPI, FRANCISCO VALESIO, CHRISTIANISSIMI GALliarum Regis primogenito, & Delphino, Aretius Felinus Salutem precatur.

QVI Principibus lucubrationes suas in sacrae scripturae libros, dedicant, Principum illustrissime iuxta & pientissime, maiestatē diuini uerbi non solum non prostituere, sed adserere & illustrare mihi uidentur. Etenim lucerna illud est, sicut cunctis mortalibus necessaria, ita in eiusmodi candelabrum collocanda, unde luceat uniuersis. Atqui Princeps Christianus iure principem in Ecclesia locum obtinet, adeò ut quae eius conspectui oblata fuerint, sint omnium simul oculis exposita. Deinde cum iudicari diligenter, quaecunque nomine sanctae doctrinae, Ecclesiae ingeruntur, conueniat (sua enim quisque, nemo aliorum fide uiuit) dicata pio Principi scripta, in suum iudicium adducta meritò putantur. Qui nanque Princeps munus suum dignè obit, Deumque, cuius primarium simulachrum est, ex animo colit, nihil prius operam dabit, quàm ut uiuifica lex Dei, pure synceriterque iis quos in fide sua habet, tradatur: eoque iuxta decretum Dei, cui gesti principatus reddendam rationem nouit, non modo ipse illam semper habere ob oculos, probeque callere studebit, sed & Leuitis, hoc est, uiris illam ritè doctis, docereque potentibus, nudari latus suum haud unquam patietur. Dei namque maiestas est, non hominis, qua praestat: proinde praecipuè Deum referre quaecunque circa ipsum sunt, ac quandam Dei aulam interiorem exhibere, addecet. Quapropter perniciosè, non tantum malignè, ij de munere principali iudicant, qui illud prophanis duntaxat rebus addicunt. Dei figmenta homines, sunt fictori tam chara, ut totam orbis machinam seruire illis uoluerit, aethereos spiritus ministros assignarit, pro restituendis eis uerbum suū nostra mortalitate induerit, & in ea mortem durissimam oppetere iusserit: ut denique custodire se illos tanquam oculi pupillam: & seuerissimè ulturum, si quis eos offenderit, toties in arcanis literis profiteatur. His iam testatur ubique in arcanis literis suis Deus, se Principes nō dominos, sed ministros: non exactores, sed pastores: nō tyrannos, qui eis pro sua libidine imperitent: sed patres, qui seipsos pro illorum salute impendant, praeficere: exigereque, ut eos ex sua, non ipsorum sententia pascant: omnia huc conferentes, ut in primis ipsum conditorem suum, tanquam supremum Principem, ritè agnoscant, colantque quàm religiosissimè. In hoc igitur cum Deus constituerit eos, quos principali potestate pollere uoluit: quis tam Deo uacuus, qui eat inficias, Principi primam sacrae legis, omniumque rerum diuinarum curam competere, magis quàm ulli mortalium alij? Neque enim satis Principi est, ut ipse rectè de Deo sentiat, omnia diuina suo

loco & numero habeat, ut sanctè & inculpatè uiuat: sed tot millium præterea, quos suo subiectos imperio regit, præstare religionem, pietatem, innocentiam debet. O sanctissimum & uerè diuinum munus, sed quo iuxtà nihil sit difficilius homini mortali. Quàm necessarium hoc loco constitutis, non solum legi Dei studere, sed cum Vate regio habere familiarẽ adeò, ut eam dies noctesq; meditentur, ut carminum uice summa cum uoluptate modulentur, nec alios cõsultores audiant frequentius. Vt ergo apud Principes arcem decet esse religionis, & primam sacræ doctrinæ curiã, haud aliјs rectius sua scripta, qui dignè illa iudicari uolunt, quàm Principibus offerent. Postremò, cum nihil æquè hominũ salutem promoueat (quod quidem per homines queat administrari) atq; sana doctrina, par est eos qui diuinas literas tractãt, huc, quoad possunt, eniti, ut his quę rectè tradiderint, sit cùm authoritas sacrosancta, tum gratia summè popularis. Quod utrunque secundum Deum à Principibus rectissimè petitur. Primũ enim qui sua scripta dicare Principibus ausus fuerit, is sanè optima se fide scripsisse, quãdoquidem nusquam maiore in luce illa prostare possint, nusquam à pluribus & exactius iudicari, haud obscuro argumento testatur. Tum si approbata eo in iudicio illa fuerint, quo nullũ est nec celebrius, nec sanctius, quid possit eis esse, apud eos quidem qui Deum timent, magis fide dignum, aut æquè plausibile? Proinde qui his de causis inscribere Principibus libros, explanationem duntaxat sacrorum continentes, quo illi & suo loco iudicentur, & Ecclesiæ non nisi probati ingerantur, tum ita uerbo Dei sua autoritas uindicetur, & apud Dei filios augeatur quoq; & illustretur, maxime decere existimo, statui & meas hasce in sacros Psalmos lucubrationes, Principi dedicare. Omnino enim mihi persuasi (liceat de dono Dei, in gloriam eius qui dedit, uera confiteri) multis scripturarum & Dei studiosis, lectionem earum non inutilem fore. Verùm dispicienti, ac diu hæsitanti mihi, cui'nam Principum illas offerrem, apud quem nimirum dignum se iudicium inuenirent, tu, quamlibet pueritiam uix egressus, & occurristi primus, & perstitisti ultimus. Quàm enim non multi sint Principum, qui cum sacris literis rem habere se dignum putent: & si sint aliqui, quàm rarus & inter hos existat, cui id non tam per prophana negocia, quàm morẽ etiam publicum, plusq; graue quàm exactum iudicium eorum qui primas apud illos obtinent, liceat, magno suo incommodo, orbis multis iam seculis tam exitialibus bellis collisus, nec minus degenerãte in dies Ecclesiasticorum uita, atq; doctorum dissidiјs exagitatus, experitur. Tu autem procul adhuc, non bellicis modo, sed & aliјs turbulentioribus aulæ negocijs, sub pientissimo illo & literatissimo tuo præceptore, aliјsq; uiris non minus sanctimonia uenerandis, quàm iudicij dexteritate suspiciendis, sic ad religionem, sic ad rectam gerendi Principatus rationem institueris ac formaris, non sequax modo, sed quantumuis accuratam curam sanctissimorum iuxtà & doctissimorum uirorum,

rorum præcurrens, ut si uspiam, apud te certè, cum liceat sperare Senatum, qui possit iustè de religiosis scriptis iudicare, quicq; (ut modò dixi) debeat adparere Principibus perpetuò. Et cui dubium, cum opulentè adeò te Deus spiritu suo donarit, ut hactenus omniū bonorum quantumuis amplam de te expectationem uiceris, eundem hæc pulcherrima uitę tuæ initia, continuis uirtutum incrementis sic prouectu rum, ut magis indies admirandus euadas: rebusq; Gallicis, iam merentibus ita peccatis nostris, annis aliquot adflictis, non tantum suum decus olim restituas, sed nouum & incredibile concilies. Sic sanè est bonorum de te expectatio, per te, ceu alterum Dauidem, imò Salomonem, arcam fœderis olim suo loco constituendam, cunctaq; regni ex toto (ut aiunt) organo instruenda. Quando propter graues adeò seculi huius motus, & iram numinis, non in solas Gallias, sed multo atrocius in alias nationes desæuientem, sperare nondum audent, ut id præstantissimo alioqui regi, & hæc non semel molito, parenti tuo, pater cœlestis concedat. Nihil profectò mediocre pollicetur rarus iste tuus in hac ætate religionis feruor, haud uana erunt tot sanctissimorum hominum de te præsagia. Siquidem uera dixit ueritas, quærentibus nobis regnum, iustitiamq; Dei, omnia pro animi sententia cadent. Vbi fide & pietatis studio ueri Iisraelitæ euaserimus, quæcunq; illis diuina bonitas unquam promisit, meritò (ita docente D. Paulo) nobis quoq; expectabimus. Quis autem id nos futuros dubitet, nactos Principem uerè Iisraelitam, uerè Christianissimum? Sic sanè semper usu uenit, ut cum Deus pietatem, & cum hac felicitatem, uellet suo populo restitue re, dederit Principes pietatis uindices ardentiores. Cum itaque tanta huius te cura teneat, ut tui hinc conuictores, per iocum superstitiosulum nonnunquam uocent, & totæ Galliæ prædicent, te ut heroica forma corporis, ingenij dexteritate, oris admiranda facundia, animi ingenti magnitudine patrem: ita sanctimonia uitæ, religionisq; flagrantissimo studio referre matrem, fœminam, quam ad miraculū usq; innocentiæ & religioni deditam fuisse, cum Gallijs, & aliæ nationes celebrant: nihil est felicitatis, quod à pientissimo Principe iurè expectetur, quod per te nobis adfuturum dubitemus. Præsertim tam seueriter in ista ætate, cruce Christi exercito, qui cum fratre D. Ludouico Duce Aureliensi, heroici pectoris puero, exilium dicam, an captiuitatem, eamq; pietatis ergò, quippe pro redemptione parētis, Principis, (ut uerbo decora eius complectar) planè maximi, tanto iam tempore pertuleris. Sic Mosheh, sic Dauid, sic omnes per quos præclare Deus humano generi consuluit, plurima uitæ aduersitate probatos, ad gerendas res peruenire oportuit. His ergo diuis cum te tempestiua adeò malorum tolerantia indulgentissimus pater consociarit, spes planè est, & magnitudine felicitateq; rerum gerendarum olim coniunctum. Quanquam his diebus nuncius quidam, pacem inter Christianissimum Regem parentem tuum, ac Cæsarem, tandem cōfectam,

tecꝗ cum fratre rediturum adnuncians, emortuas ferè Gallias, indicibile, quanti cum ſpe gaudiј reuiuiſcere fecerit. Faxit Deus, ne uanus hic nuncius fuerit. Cum itaꝗ talem te nobis Deus dederit, talem ſperare quoꝗ faciat: piјs abundè liquebit, rationem mihi huiuſce inſcriptionis probè cõſtare, aliorum iudicium ſatis eſt ut feram, ſequi haud decet. Supereſt, ut tam beneuolo hanc animo tu excipias, quã ego tuę celſitudinis ſtudioſo, illam mihi permiſi. Certè quocunque numero meum hunc laborem habeas, non dubito autem ubi cognoueris, aliquo eum dignaturum, ſacratiſſima regiј Poetæ carmina, Regis filius, tanti facies: quippe ex quibus plurimum & antea cùm conſolationis, tum doctrinæ acceperis, ac ſis porro accepturus, ut ſis uel horum gratia, meas quoque in illa explanationes liberali animo excepturus. Eſt quoꝗ ſpes, eadem operà gratiam me initurum, & ab illuſtriſſimo fratre tuo Abdenagone, Angoliſmenſium Principe, quem his ſacratiſſimis odis (ut par erat filium Regis) pientiſſimus ille, & eruditiſſimus ſenex Iacobus Faber Stapulenſis nuper inſtituit. Quid autem conſiliј in uerſione cœleſtium hymnorum, ac etiam explanatione ſequutus ſim, in ſequenti Præfatione, pio lectori, ſimpliciter & fide optima, exponam. Chriſtus Rex Regum, maieſtatem parentis Regis optimi max. Clariſſimæ Heroidis auiæ tuæ, D. Ludouicæ, Amitæ Margaritæ reginæ Nauariæ, tuam & fratrum incolumen ſeruet: feliciterꝗ ſemper ad ſuam gloriam & Reip. Chriſtianæ ſalutem prouehat.

PRAEFATIO AD PIUM LECTOREM, QUA CUM VERSIONIS SANCTORUM Psalmorum, tum Explanationis ratio redditur.

TAS cœlestis doctrinæ copias in diuinis literis esse reconditas, ut à nullis mortalibus, quantolibet spiritu polleant, exhauriri queant, nemo est, eorum maximè, quibus illæ uel à limine salutatæ sunt, quosq; Dei aliquod studium tenet, qui dubitet. Id uelim Christiane lector, æquus perpendas, cum animum tuum, conspecto hoc opere admiratio subierit, unde ego terræ filius, post tot, cùm sanctimonia, tum eruditione suspiciendos scriptores, tam priscos quàm recentiores, has sacratissimas diuini spiritus odas, tractandi animos sumpserim. Quisquis enim sum, Christianum me profiteor, cui, gratia cœlesti patri, persuasum est, hùc me Christi sanguine adsertum, ut Dei filius habear, & hæres. quare quas ille dedit, ad filiorũ suorum & eruditionem & consolationẽ, scripturas, mihi quoq; uersandas meritò putaui. Pio uerò studio uersanti illas, is qui unus sensum harum aperire potest, conditor earum, æternum uerbum patris, primogenitus filiorum Dei, non potuit deesse, quum promiserit apud se inuenturum, quicunq; quæsierit: accepturum, qui petierit: intromittendum, qui pulsarit. Iam omnium qui Christo nomen dederunt, non potestas modo, sed officium est, si quid acceperint, quod alijs quoq; ad pietatis instaurationem momentum aliquod adferre possit, id in medium dare, à sedentibus iudicandum. Cum itaq; in explicandis sacris Psalmis, & mihi diuinitus contigissent, quæ non quidem præ aliorum in hunc librum commentarijs, sed cum illis, à multis haud absque fructu legenda nihil ambigã, partes esse meas credidi, dona Dei fratribus non inuidere. Ne autem mea commenta pro donis Dei uenditem, nihil omnium, quæ communis orthodoxorum consensus non recipit, adfirmasse uolo. Imò nec ea quæ omnium rectè sentientiũ calculis probatum iri non dubito, à quoquam meo præiudicio recipi uolo. Sua iustus fide uiuit, non aliena: suo itaque iudicio de uerbo Dei quisque arbitretur, oportet. Proinde quicquid in hoc opere scripsi, non solum procerũ Ecclesiæ, non solum S. Theologiam professorum, sed omniũ omnino Christianorum iudicio & censuræ subijcio: ac quicquid hic adulterinum, quicquid à uerbo Dei alienũ quisquam iudicarit, illud non modo non postulo ut ferat, nedũ recipiat, sed uolo explodat, reijciat, damnet. Ipse quoq; quicquid unquam tale agnouero, eius palinodiã libentissimè canam. Et in præsenti, quicquid tale est, quod uerbo Dei, quod placitis Ecclesiæ sanctæ Dei, orthodoxorumq; patrum sententijs aduersatur, pro indicto, proq; recantato haberi uolo, iubeo, postulo. Quũ itaq; hæc scripserim, ac uulgarim, animo sancta duntaxat studia iuuandi, cum persuasus sim ea non paucis profutura, cum nullis uel priscorum uel recentium scriptorũ, qui Christum modo quærant, præferri hæc mea uelim, cum nihil deniq; recipi petam, quàm quod quisq; suo iudicio, suo spiritu, ex Deo profectum agnouerit: spero, qui sancta scripturarum studia cupiunt promota, si non probabunt has meas lucubrationes, saltem ferendas putabunt, uel conatum interim laudi ducturi.

Quo animo, quáq; lege liber hic Ecclesiæ editus est.

Omnia Ecclesiæ iudicio offeruntur.

Iam uersionis, ut paulo liberioris, ita spero nonnihil quoq; planioris, reddenda ratio est. Nemo est eorum qui literas uel primis, quod aiunt, labris degustarũt, qui ignoret sic unamquamq; linguam sua habere, ut in aliam eadem significantia, nedũ gratia, transponi haudquaquam possint. Hinc fit, ut nullos quamlibet fidos & accuratos interpretes inuenias, qui eadem eisdem uerbis transferant, & non sensum quoq;, etiamsi reddant eundem, alius alio efferat ἐμφατικωτέρως & dilucidius. Id cum usu ueniat omnibus, ex quacunq; lingua in aliam quidpiam transfundentibus, interpretibus scripturæ sacræ præ alijs accidat necesse est. Nec id solum, quod Ebreæ linguæ studium iam inde ab

Ratio uersionis, & quodnã sit uertendi optimũ genus.

Ecclesiæ primordijs nunquam à nostris est magnopere cultũ: quod uel sõt D. Hieronymi contra sanctissimi laboris sui calumniatores apologię, tum D. Augustini de doctrina Christiana lib. 2. abunde probant: sed etiã, quod nulla alia lingua sit, ut equidẽ persuasus sum, quæ omnia loquatur æque proprie & argute. Cumq; quaslibet copia lõge superet, ut ex reliquijs eius (nam præter illos XXIIII. libros, quos iure Sacra Biblia uocamus, nullus idoneus liber hac lingua conscriptus extat) luce meridiana clarius patet, in nulla tamẽ dicuntur omnia breuius atq; magis concise, & quod unũ plurimũ ambiguitatis adfert, ad exprimendos cum affectus, tum quæ ἤθη uocãt æque apposite. Quando enim plurimæ adeò rerum (de quibus in scripturis mentio fit) historię nos penitus lateant, indoles moresq; hominum, & affectus ignorentur, locorum ingenia, temporum ratio, uitæ usus & instrumentum prorsus nesciatur: quid quæso mirum, si quos tot in locis planè diuinare oportet, rem ipsam nõ semper assequantur, aut non assequantur pari fœlicitate? Nemo autem hæc ita accipiat: quasi despondenda propterea sit certa cœlestis doctrinæ cognitio, uariãtibus adeò tam interpretibus scripturarum, quàm enarratoribus: aut non impiè illi dicant, qui iactant æque blasphemum, atq; illepidum & Barbarum illud prouerbiũ, Scriptura est nasus in omnia sequax. Istuc, ut omnia, prouidentia Dei in nostrum bonum instituit. Primum enim agnoscis hinc scripturarum maiestatem, quam nulla queãt hominum uel ingenia uel linguæ assequi: deinde habes ingens incitabulum, ut, dum interpretes tibi uaria adeò referunt, linguæ sacræ discendæ operã naues, quo ipsos sacros scriptores, sua loquentes lingua, possis intelligere. Quod uerò si non liceat, hoc tamen cõmodi ex interpretum uarietate percipies, ut nulli te addicas, sed ex omnibus, quoad fieri potest, sensum scripturarum uenẽris certum & propriũ. Quam utilitatem satis insigniter commendauit & D. August. lib. 2. de doctrina Christiana cap. 12. Quibus uerò nec hoc datum fuerit, nihil tamẽ habebunt, quod de translationum uarietate iure querantur. Sic nanq; saluti nostræ D. bonitas cõsuluit, ut nulla sit siue ueterum siue recentiorum Bibliorũ uersio, ex qua, si modo fides adsit, & unicus animorũ formator spiritus, homo Dei non queat sic institui, ut sit ἄρτιος, quem admodum D. Paulus scripsit, id est integer, cõsummatus, nempe ad omne bonum opus instructus. Hęc nactus uitam possidet æternam: quid iam eum moueat, quod, ut ueterũ exemplaria, ita recentiorũ quoq; uersiones, inter se multis in locis parũ conueniunt? Vt enim nesciat huiusmodi pleraq;, quæ scriptura de dictis factisq; gentis Israelis, de situ et natura terræ Canaã, de ingenio & moribus uicinarũ illi gentiũ, & huius generis alia, quæ citra pietatis iacturam ignorare potẽst, memorat: nouit tamen Deũ suum, ut sese illi dedat, ut in eo æternum uiuat. Porrò quibus ocium est, quibus facultas ingenij, quibus docẽdi alios demãdata prouincia: hos par est, sacratissima Dei oracula, religiosa uestigatione habere exploratissima: nec diuinũ spiritum usq; audire per tam uariantia loquentem ora interpretum, sed percepta D. linguæ cognitione, ipsum posse sua lingua docentem percipere. Ab eo deterrere istos, quod nulli adhuc interpretum contigit ita scripturã reddere, ut alijs uertendi eandem causa sublata esset, tam non debet, quàm non deterret studiosos eloquentiæ, quod illa nulli adhuc contigit perfecta. Est quòdam prodire tenus, si non datur ultra. Cumq; uident istos Ciceronem, Titum Liuiũ, Plinium, ac ferè poetas omnes, propterea nequaquam abijcere, quod sunt in illis pleraq; nullis adhuc Vallis, Politianis, Budæis, Erasmis; & huius ordinis linguæ Latinæ instauratoribus intellecta: nec hi sanè suos ideo conatus debẽt remittere, quod nulli hactenus datum uidere in scripturis omnia. Singulis Deus sua dona admetitur: nulli uerò uniuersa. Hæc qui ritè perpenderint, ij æqui boniq; scio facient, quod post tot eruditissimos sanè uiros, cùm priscos tum recentes, & ipse uertendo sacros Psalmos periculum fecerim: si quid datum sit studiosos horũ iuuare: & sicubi me ab ijs qui ante me hoc opus transtulerunt, uiderint uariare, id non minus

Varietas uersionum utilis.

in deteriorem partem rapient, quàm quod illi inter ſe quoq; ſæpe diſſident.
Atuerò, quod fui uertendo alijs paulo liberior (quanquã nondum eam mi-
hi libertatem, quam in uertendis ſacris adhibendam omnino exiſtimo, permi
ſerim) multorum ſuperſtitioni dicam, an plus ſatis anxiæ religioni, pluſculum
quàm quorundam paucorum ſano iudicio deferens, hanc rationem redden
dam puto. Nihil eſt, quod certius & planius cognoſci debeat, quàm ſcriptura
ſacra: nihil igitur uertendum dilucidius, nullis in ſcriptis, æquè cauenda om-
nium ambiguitas & obſcuritas. Iam ait D. Hieronymus in præfatiuncula li-
bri, quo uitam D. Antonij conſcripſit: Ex alia in aliam linguam expreſſa ad
uerbum translatio, ſenſum operit, & ueluti læto gramine ſata ſtrangulat. Idem
teſtatur & Hilarius in lib. de Synodis. Horatius quoq; ita præcipit: Nec uer-
bum uerbo curabis reddere fidus Interpres. Atqui nuſquam minus quàm in
ſcripturis operiri ſenſus, ſtrangulari ſata, aut non fidum agere interpretem o-
portet. Excipit quidem D. Hieronymus ab hac libertate D. ſcripturas, in E-
piſtola ad Pammachium, de optimo genere interpretandi: quòd & uerborum
ordo in illis myſterium ſit. At quàm multis tamen in locis ipſe quoq; ab adnu-
meratione uerborum, ad appenſionem ſenſuũ, ſe recipere coactus fuit? Euer-
tit ergo, aut obſcurauit, quod habebat in illis ordo uerborũ, myſterium? Mini
me: ſed ſenſum de ſenſu exprimens, illud quicquid myſterij fuit, obtulit rite co
gnoſcendum. Ecquid myſterij in omni ſcriptura, quàm ita cognoſcere Deum,
& quem miſit Ieſum Chriſtum, ut ab ipſo nihil nobis non expectantes, bonita
tem eius ſedulò ęmulari ſtudeamus? Huc certe promouebit ita ſcripturas uer-
tere, ut quæ in illis Deus nobis tradidit, intelligantur planiſſime. Scio, timent
quidam, ſi à uerbis recedendi facultas omnibus fiat, multos ſua cõmenta pro
oraculis ſcripturæ allaturos. Iſtos uero ego planè uereor, uolentes uitare Scyl-
lam, incidere in Charybdim. Dũ enim uerbũ è uerbo exprimitur, plurimis in
locis prorſus nullus ſenſus redditur: & ideo non occaſio, ſed neceſſitas obijci-
tur, tam legentibus, quàm enarrãtibus, ut quiſq; inferat ſuũ: ſic diſcerpitur ſcri-
ptura in tot ſenſus, quot eam legerint, quotq; enarrare ſuſceperint, cum inter-
pres liberior, etiamſi aliquot in locis ſuũ pro ſcripturæ ſenſu admiſceat, id ta-
men nõ facile admittet, quàm in locis, ubi eſt nullũ ſanę doctrinæ periculum.
Præterea plurimos locos, & eos præcipue pietatẽ docentes exprimet propriè
iuxta & planè: eoq; certo cum fructu perueniente ad eos, qui uerſa legerint.
Huic profecto cõſilio, nõ eſſe à uerbis recedendũ, debemus quadrigã illam e-
narrationum: Allegoricã, quam ipſi uocant anagogicã, moralẽ, & hiſtoricam.
unde & illud uſu uenit, quod iam multis annis non pauci ſcripturarũ explica-
tionem profeſſi, ex quolibet quodlibet dixerũt. Quanto igitur præſtiterat D.
Auguſtini conſilium amplecti, & dare ſacræ linguæ ipſi diſcendæ operam, ut
cum multi hac inſtructi eſſent, ad eos reijceretur, ſi quid ſubtiliorem excuſſio-
nem requireret, ſi quid uarie eſſet à translatoribus redditũ. Nam quaſcunq; de
deris uerſiones, ſi qui illis ſolis freti uelint de ſcripturæ ſententijs accuratius
diſſerere, nõ poterunt non paſſim hallucinari: nunquã aũt fœdius, quàm ſi ſe-
quantur uerſiones, in quibus redditũ uerbũ uerbo eſt. Tum enim, ignorantes
idiomata linguę ſanctæ, de omnibus pro ratione linguæ, quã ipſi potiſſimum
tenent, philoſophabuntur. Nullus autem inficias eo, ſpiritum ſanctum poſſe
præſtare cui uelit, citra linguarum peritiam, omnia. Quanquam hic, cùm A-
poſtolis ſubito ſcripturarũ cognitionẽ donaret, ſimul donarit & linguarum.
Scripturarum ſanè translationes ijs ſolum proſunt, qui cõtenti ſententijs præ-
cipuis ſcripturæ, operam nauant, ut uita illas exprimant potius, quàm uerbis
ſubtilius explicent: id quod nemo unquã ſacræ linguæ cognitione deſtitutus
tentauit feliciter. Sic habere, cũ res ipſa clamet: ut per me licet cuiq; regi ſuam
reginam pulchrã haberi, ita mihi exactè admodũ hæc conſideranti, aliter ui-
deri non poteſt, quàm longe præſtare, reddere uertendo ſenſum aliquẽ, quàm
nullum: uel certè neceſſitatem ingerere, ut tot ſenſus excogitentur, quot ſcri-

Quæ optima ratio uertẽdi ſcripturas.

pturas legerint: id quod innumeris in locis accidere necesse est, si uerbũ uelis exprimere è uerbo. Volo & ego saluam scripturæ suam authoritatem: uolo uiam præcludi, ne quiuis pro illius oraculis sua ingerat cõmenta: sed hæc tum obtinebimus, si non in illis solum urbibus, in quibus id fieri Pontifex Clemens præcepit, sed omnibus sacris collegijs Ebreæ literæ docerentur, multiq; adeò fuerint, qui scripturam in sua lingua intelligant: non si conati uerba scripturarum exprimere, inhærendo superstitiosè casibus & figuris, & uerba & sensus obscuramus. Repugnat etenim sensui cõmuni, illud quod oporteat omnibus esse expositum maximè, sic uertere, ut intelligatur à nemine. His autem nemo putet, me uoluisse quorundam diligentiam & eruditionem, quam Ecclesiæ iure suspiciunt, qui uerbum è uerbo exprimere studuerunt, traducere. Scio enim illos partim hoc non suo iudicio, sed uolentes cum D. Paulo, & insipientium debitores esse, fecisse: partim sic quoq; uoluisse indicare opes scripturarum, palamq; facere, quàm nemo possit illas uertendo adsequi, atq; ita ad ipsius linguæ studium prouocare. Quare etiam commentarijs pulchrè illustrarunt, quod uerterunt obscurius: & complanarunt, quod reddiderũt asperius. tantum illos placare cupio, quos mea paulo liberior uersio forsan offendet: & simul monere omnes, ut de toto hoc transferendi diuinas scripturas negocio iudicent aliquanto quàm uulgo fit exactius: probeq; perpendãt, ad quid nam sint nobis scripturæ datæ: nimirũ, ut uulgo planissime omnia cognita, uita exprimenda, nõ exagitanda multis commentationibus, tradantur. nec posse de ordine formisq; dicendi quenquã cum fructu pręcipere, nisi qui ipsam in qua traditæ scripturæ sunt, linguam calleat: atq; ideo, dum idiomata Ebrea Latinè tantum scientibus ingeruntur, aliud nõ fieri, quàm præberi illis ansam, ut se & alios friuolis commentis occupatos, à solida doctrinæ cœlestis ueritate auertant. sed nec illis interim consuli, qui sacram linguam discere cupiunt. Nihil enim ij ex huiusmodi uersionibus plus referunt, quàm ex Lexicis, nempè uocum singularium significatus: usum uero, uim, proprietatem, & ordinem, ex quorum cognitione tota rei intelligentia pendet, non solum non percipiunt, sed ita præterea syllabarum & literarũ obseruatione occupantur, ut ad ueram scripturarum scientiam nunquam assurgant. Quod malũ pulchrè caueretur, & simul uoces & uocum usus ritè perciperentur, si nõ uerbum pro uerbo redderetur, sed ingenitũ genus omne uerborũ, uisq; exprimeretur. Hæc de ratione scripturas uertendi, & pro mea in Psal. libertate: cui libertati (si iudiciũ eius ij solum fecerint, quibus solida sacræ lingųę cõstat cognitio) nihil sanè timeo.

Ratio explanationis.

Porrò quid in explanatione sequutus sim, forsan lector requiret. In hac totos ingenij neruos hùc intendi, ut germanè singula, & ante omnia iuxta historiam enarrarem, ne scilicet uel Iudæis occasio esset, hæc sacra ridendi: uel argutulis inter nos, ea fastidiendi, ne dicã de eis subdubitandi: tum ut quæ de Christo seruatore atq; Ecclesia interpretantur, fundamento historiæ iuxtà perstarent firmius. Inter enarrandum non ita frequenter adduxi nostrorũ sententias, & quod alioqui modum suũ liber excessurus uidebatur: & præstare putarim, illas in suis libris legere. Eadem causa & Græcorum editionem, ita ut ad nos peruenit, adducere sæpius prætermisi. Nam uariat hæc ab Ebræis plus nimio: & indubitatum habeo, eam quę ab Aldo quidem primum edita est, haudquaquam septuaginta illorum interpretũ esse, sed ex illorũ forsan, ac aliorum interpretationibus conflatã. Quæ enim D. Hieron. quæ Hilarius quę alij nomi. septuaginta adducunt, cum ijs quæ illa uulgata Græcorum editio habet, plurimis in locis, δὶς διὰ πασῶν dissonant. Et ne quis in linguam nostrã uersis non esse fidendum dicat, adducit D. Hieronymus in Epistola de optimo genere interpretandi, uerbis Græcis illud Zach. 12. καὶ ἐπιβλέψονται πρός με, ἀνθ' ὧν ἐξωρχήσαντο: id in uulgata illa editione legimus, εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. In eodem libro adducit D. Hieronymus locum ex Iesh. 64. sed Latinè: uerùm quis huic interpreti non fidat? quę ait sic à septuaginta redditum: A' sæculo non audiuimus,

neq;

neq; oculi nostri uiderunt Deum absq; te, opera tua uera, & facies expectantibus te misericordiam. Hæc habet editio Græcorum, post, uiderunt Deum, in hunc modum, πλὴν σου, καὶ τὰ ἔργα σου ἃ ποιήσεις τοῖς ὑπομένουσιν ἔλεος id est, præter te, & opera tua, quæ facies expectantibus misericordiã. Multò magis dissidentia inuenies, si cum hac Græca uersione conferas eam, quæ sub nomine septuaginta, cum D. Hieronymi uersione ante paucos annos excusa est Basileæ. Sed hæc, ab his quoq; dissonat, quæ D. Hieronimus ex septuaginta adducit in Epistola de optimo genere interpretandi. Adhæc (si Iosepho credimus) Septuaginta illi, nihil Ptolomæo, nisi quinq; lib. legis Mosheh, transtulere. Id hic scriptor apertè adfirmat in præfatione historiarũ antiquitatum Iudaicarum. Item lib. 12. cap. 2. Hæc uerò nõ scribo, quòd quenquã à lectione editionis Græcæ uelim absterrere, cum æquè nulla uersio sit tam mala, atque nullus liber, quemadmodũ Plinius scripsit (ut nõ aliqua ex parte prosit) sed quod cupiam legendam cum iudicio, nec temerè illi fidem exemplarium Ebræorum posthabendam. Quoties siquidem considero incredibilem istam curam & diligentiam, qua illa per Iudæos seruata sunt, qui tamen hunc nobis thesaurum, non sibi, propter uelamen quo oculi eorum obtecti sunt, haud secus quàm formicæ Indicæ aurum, custodierũt: admirari & exosculari cogor immensam Dei in nos ingratos adeò bonitatem, qui tam illibatas nobis, cœlestes istas opes, seruarit, & per gentem, qua nulla nostræ religioni æquè infesta est. Incredibili siquidem religione singulos etiam apiculos obseruarunt: et si uetera exemplaria in unico elemento, in punctulo, uariare deprehenderunt, id in libro suo quem מסורה id est Mesarah, quod in eo dictiones inter se concilientur uocant, quàm diligentissimè annotarunt. Cum interim in commentarijs suis miserum in modũ scripturas torqueant, & inuertant, quo sua propugnent. Et quo suos errorum compedibus fortius adstringerent, persuaserunt eis, scripturas non esse nisi iuxta traditionem maiorum suorum, id est Thalmudicorum, intelligendam: finxeruntq; quemlibet locum posse septuaginta modis enarrari. Obtinuit quoque sic apud eos authoritas Rabbi Salomonis, qui non impijs solum, sed plenè ridiculis nugis sacra Biblia conspuit, ut solum sequendum putent: ac iurent sine huius ope nihil à quopiam in D. literis ritè intelligi posse. Præterea habent mille effugia, quibus Prophetarũ dicta eludant. Præcipuum, quod quicquid de populi fœlicitate, de restitutione Iisraelis & Zijonis, prædictum est, id sibi solis uendicent, & cõtendant externũ fore. Tot modis cum ueritati insidias struant, fatendũ tamen est omnibus, qui in his iudicare possunt, nihil unquam esse sanctius, quam isti seruarũt lectionẽ Sacrorum Bibliorum. Quodq; mirum portentum, sic nobis Bibliorũ sinceram lectionẽ conseruant, cum ipsi horum studium Thalmudicis nugis longè posthabeant iam aliquot seculis. Habent tamẽ inter alios, duos, Abrahamum filium Ezra, & Dauidem Kimhi, qui germanam uocum proprietatem, & dictorũ ordinem genuinum, (exceptis ijs locis, ubi urgẽtur uaticinijs de spirituali regno Christi, ac interna solidaq; iustitia, quæ fide constat Seruatoris) magno studio persequuti sunt: nihil ferè absq; autoritate consonantium locorũ interpretantes: quos etiam præter aliorum Ebræorũ morem, magna proprietatis obseruatione citant. Ab his fateor in gloriam Dei, cuius donum est, quicquid utile, me in enarratione Psalmorum, plurimum esse adiutum: quod & passim indicaui. Neq; enim candidi ingenij est, dissimulare per quos profeceris. At quàmlibet diligentibus et fidis nusquam tamen fisus sum, uerùm indicata ab illis scripturæ loca inter se contuli: & quod agnoscere potui, argumento cuiusq; Psalmi, phrasi & idiomati scripturarum, magis congruere (considerata ante omnia fidei Iesum Christũ analogia) id demum amplexus sum, fideq; quàm potui optima exposui: sed iudicandum ab Ecclesia Dei. Ab anagogicis interpretationibus mihi temperaui, quod illæ non sine labefactandæ scripturarũ autoritatis periculo ingerantur, si id temerè fiat, Deinde, quod cognita historia, quisq; ipse, subducẽte spiritu

illas

illas sibi facile formet. Quæ enim solidæ sunt, & animum ualent pascere, illæ solius spiritus docentis in sanctorum pectoribus opus sunt. Denique uidemus in his Apostolos perparcos fuisse: historico autem sensu ubique usos. Hos nobis præ alijs conuenit imitari: præsertim cum nihil pietatis sit, quod historia non abunde doceat.

Scio denique quosdam desideraturos orationem puriorem & elegantiorem: iacturosq; illud Ciceronis, Mandare quenquam literis suas cogitationes, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & ocio & literis. His nihil habeo quod respondeam, quàm non datum scribere elegantius, & in hoc opere maiorem dictioni curam adhibere non licuisse: tum ijs solum scripsisse, quos speraui, condonata sermonis mei rusticitate & scabritie, satis habituros me Psalmis lucem aliquam, etiam qualicunq; orationis lucerna, inuexisse. Agnosco ingenuè hæc sacratissima Dei oracula, longè alia dictionis puritate & elegantia tractanda esse, quàm ego unquam me consecuturum ausim sperare. Nec excuso meam barbariem sancta infantia Apostolorum, quæ, ut uis spiritus præclarius eluceret, quauis accurata eloquentia potior fuit. Sed dum qui eloquentia ualent, alijs (proh dolor) in rebus facundiā suam exercere malunt: præstare putaui, hæc uel barbarè tractari ab aliquibus, quàm prorsus à nemine: præsertim quum haud parum multa adhuc in diuinis scripturis latitent, quæ eruta, & in lucem producta, haud contemnendam studiosis pietatis frugem adferrent. Iaculum illud Ciceronianū existimo, ne in me hæreat, sic posse repelli: nihil minus in animo mihi fuisse, quàm meas hic cogitationes literis mandare: sed propositum, mentem, quoad liceret, Psalmorum aperire. Hanc scio tanti esse pijs, ut illatinæ dictionis fastidium, modò illam intueri clarius possint, haud grauatim sint toleraturi.

Hactenus de meis lucubrationibus potius, quàm ipso Psalmorū opere præfatus sum, cum de hoc potiorem præfationis partem insumere conueniebat. Sed huc perpulit me animus, ab offensione bonorum, etiam quorumlibet, abhorrens. De authoribus sanctorum hymnorum primùm, deinde de inscriptionibus, postremo de dictione Selah, disputari solet. De his (ut absoluam omnia quàm breuissimè) ita sentio. Certi sumus, quotquot orthodoxi sumus, spiritum sanctum esse, ut totius scripturæ, ita & Psalmorum authorem. Per ea autem organa hic author Psalmos dedisse uidetur, quorum nomina in inscriptionibus leguntur. Quibus autem nulla scriptorum nomina prænotata sunt, hos ueteres nostri crediderunt ab ijs compositos, quorum proximè nomina in præcedentium Psalmorum inscriptionibus expressa habentur. Cumq; hac lege Psalmus nonagesimus nonus Moseos esse debeat (nam huius nomen proximè in inscriptione Psalmi 90. præmissum est) fiat aūt in illo mentio Moscheh & Schmuel, qui diu post Mosen uixit, confugitur ad propheticam præcognitionem: qua & Iosiæ regis nomen, multis ante seculis quàm nasceretur, prædictum à propheta legimus, 3. Regum 13. Hæc & similia multa, partim ex ueterum traditione, partim ex alijs coniecturis, de scriptoribus, numero, ordine, & inscriptionibus Psalmorum memorantur ab ijs, qui Psalmos exposuerunt: quæ quoniam certa non sunt, & in plerisque diuersa, æque probabilibus coniecturis dici possunt: malo in totum ea prætermittere, quàm excutiendo dare curiosulis, in quæstionibus ut infinitis, ita pietatem nihil instaurantibus, rixandi occasionem. Id quoq; ueteribus cōuenit, ab Esdra in unum uolumen has sacras odas collectas & digestas esse. Apud Ebræos autem hoc sanctorum carminum uolumen in quinq; præterea libros sectum est, quod D. Hilarius non recipit, eo quod à D. Paulo in Actis liber Psalmorū citetur. Sed mihi hæc distinctio nihil obstare uidetur, quin unus liber uocari possit: sicut & apud Ebræos pro uno censetur, utcunque diuisus sit in quinq; partes. Vt uerò ego nolim inficiari, ab Esdra hunc librum cœlestium odarum primùm digestum,

ex ijs quæ tum reliquæ extabant (nam cum mille & quinque unus Salomon composuit, dubium non est intercidisse quamplurimas) ita non dubitarim à posterioribus aliquot adiectas, maximè religione instaurata per Machabæos. Etenim 75.79.& 80. Psalmos, de ea populi calamitate, quam ab Antiocho pertulit, canere, non habeo cur ambigam. Etenim quod hi Asaphi nomine prænotati sunt, apud me non plus euincit, quàm compositos ab eo sacrorum cantorum ordine, quorum Asaph pater & princeps fuit. Nam autorum suorum nomina hi ordines usque seruarunt. Tum constat Psalmos non esse iuxta rerum quas canunt ordinem digestos. Qui enim tertio loco habetur, de seditione Abeschalomi memorat: & 140. de persecutione Schaulis. Sic & alij multi, posteriore loco positi, res prius gestas continent, & contrà.

Conati aliqui sunt, nunc numerorum, nunc ordinis mysteria explicare: sed ad eum modum nihil est in prophanis quoque scriptoribus, quod non æquè mysteriorum fœcundũ uideri possit, ut & pia mens Dei sui seriò amans, quæcunque illi obueniunt, non minus materiam sibi facit, beneficia simul & iudicia Dei cogitandi, expendendi, seseque ad profectum ueræ iustitiæ accendendi, quàm sunt omnia Dei figmenta & opera, potentiam, sapientiã, & bonitatem autoris sicut indicantia, ita & ad eius imitationẽ incitantia. Ego uerò dum minime multi adhuc sunt, qui quæ Psalmi ipsi mysteria ex professo & apertè canunt, dignè satis excussa perpensaque habeant, malui in his (quantũ Dominus dedit) indicandis exponendisque, quàm in cõmentandis ijs, quæ ut forsan pios oblectare, ita nec docere solidè, nec exhortari magnopere possunt, operã insumere. Fides enim æquè certo Dei uerbo augetur, atque nascitur.

De inscriptionibus Psalmorum nihilo certiora afferuntur, tam ab Ebræis quàm nostris. Quæ ex his historias sacras notant, clauium uice hactenus sunt, ad Psalmos intelligendos. Ac præter apertè indicatas historias, habent ferè dictiones quasdam, quarum intelligentia ne Ebræis quidem adhuc peruestigari potuit. Omnium occurrens frequentissima est למנצח, quod Græci reddunt εἰς τὸ τέλος, id est in finem: נצח enim sæpe pro perpetuo, uel in finem usque accipitur: alij reddunt, uincenti: alij, ad uictoriã: alij, ad inuitatorium. Probabilior uerò inter alias uisa est sententia A. Ezræ & D. Kimhi, qui putant per מנצח significari præfectum cantorum, & eorum qui instrumentis musicis admodulabantur: unde reddidi, præsuli. Nam מנצחים 2. Paralip. 2. ἐργοδιῶκται, id est præfecti operarum dicuntur: sicut נצח proprie instare, incumbere, perducere, ac inde peruincere & perficere significat. Ergo Psalmi, qui למנצח, id est Sacrorum cantorũ ac modulatorũ præsuli inscripti leguntur, hos crediderim huc peculiariter deputatos fuisse, ut in sacris cœtibus, à toto grege sacrę musices sub suo præsule collecto, decantarentur publicitus: forsan maiore apparatu, & toto instrumento musico, tam uocum quàm organorum. Nisi fuerit ex cantorũ principibus singularis aliquis, siue iuniorum institutor, siue alius quispiam, cui ob munus quod in his gerebat, מנצח, id est actori & moderatori nomẽ fuerit, cui ij Psalmi quibus hęc uox præmittitur, cãtandi fuerint nominatim assignati. A. Ezra scribit Higaion dicere ista inscriptione significatum, Psalmos qui ea insigniti sunt, oportuisse cãtari לנצח, id est perpetuò & iugiter. Sed in Psalmorum titulis non est לנצח, uerùm מנצח, quod nomen est, impulsorem, actorem, moderatorem significans, ut est dictum. Sunt ex nostris, qui ex eo quod in primo τῶν παραλειπομένων capite 15. legimus, Cantorum quosdam cymbalis, quosdam fidibus, על עלמות, quosdam in citharis על השמינית conijciunt, למנצח notam fuisse Psalmorum, sublata uoce cãtando. Videtur enim his על מות, quod possis abscondita reddere, demissas & obscuras modulationes, & השמינית octauam, & לנצח, ad enitendum, ad superandum significare: ut sic per למנצח clariorem, & plusculum in sublime enitentem modulationem designatam intelligas. Rabi Schlomoh censet, hoc commune Leuitarum nomen fuisse, ab eo quod illorum fuerit, sacris cantionibus & modulationibus instare,

De inscriptionibus Psalmorũ.

&

& iugiter incumbere. Adeò uariant omnes, quia ignoratur qui fuerit ordo, quæ munia, quæ uices, quæ ratio cantandi & modulandi Leuitis sacræ olim musicæ destinatis quorum Dauid instituerat quatuor millia: primo libro Paralipomenon, tredecimo capite. Mihi prima opinio uidetur uero propior.

Iam præter hanc uocem למנצח pleræque aliæ in inscriptionibus identidem recurrunt, haud plus noti significatus uel Ebræis uel nostris. Hæ sunt Alamoth, Neginoth, Schigaion, Schiginoth, Maæloth, Githith, Schosannim, Nechiloth, Michtam, Machalah, Scheminith, Mashcil. His putant significari alij modos & genera certa melodiarum, alij instrumenta, alij initia carminum, ad quorum modos sint Psalmi cantati, quibus hæc prænotata leguntur. Alij singularum etymum excutientes, quærunt mysteria. Nam si quis originem harum uocum consideret, licebit singulis suum cõmune significatum assignare: etsi earum, ea formatione qua ponuntur in Psalmorum titulis, ad illa communia significata, in sacris Biblijs usus non sit. Vnde apud eos Ebræos, qui & doctrina præstant, & certiora sectantur, omnia propria nomina habẽtur, uel modulationum, ut dixi, uel instrumentorum musicorum. Sed ne uel qualibuscunque harum uocum interpretationibus lectorem fraudem: qui uolunt has uoces communes notas esse, ij dicunt significare Alamoth absconditas, uel adolescentulas: Neginoth, modulationes: Schigaiõ, ignorantiam: Schiginoth, ignorantias, uel curas: Githith, torcular: Schosannim, lilia uel rosas: Necheloth, hæreditates: Michtam, insignem: Machelah, congregationem, uel infirmitatem: Scheminith, octauam: Mascil, erudientem, uel intelligentiam: Maæloth, gradus. Alij alias significationes adferunt: sed si quas habent communes, hæ quas exposui, cum radicibus earum rectius conueniunt. Incerta sunt autem omnia, & infirmissimis nixa cõiecturis. Cum itaque tam ingens copia sit eorum, quæ certa nobis hæ sacræ odæ, & non sine singulari pietatis incremento consideranda, excutienda, & tractanda offerunt, indignum nobis fuerit, quibus certum fidei uerbum commissum est, lectorem diutius detinere dubijs. Fateamur ergo, quod & doctissimos & uetustissimos Ebræorum fateri non piguit, inscriptiones hasce, ubi nullas notant historias in sacris Biblijs memoratas, à nobis cognosci non posse: propterea quod institutum sacrorum cantorum, & rationem has sacras cantiones modulandi, penitus ignoramus.

Nunc uidendum de nomine Psalmorũ: hos uocarunt sacra lingua מזמורים id est carmina. Nam מזמור cum à זמר deducatur, carmen significat. Odã ego reddidi, alij Psalmum: sed eruditis significat Psalmus, sonum citharæ. Ad instrumenta certa decantatos Psalmos, nemo est qui nesciat, sed sic, ut modulatio organorum animum pararit ad percipienda plenius uerba sacri carminis. De cantorum & modulationum organis institutione, legitur in lib. Regum & Paralipomenon. Porrò cum quorundam inscriptiones habeant, מזמור שיר, id est ut uulgò reddunt, canticum Psalmi: quædã השיר מזמור, id est Psalmum cantici: quædam tantum מזמור, id est Psalmum, quædam solum שיר id est canticum: tractantes hæc nostri dicunt, Psalmum esse sonum organi, cessante uoce humana: Canticum, quum hac fit modulatio, sine concinente organo. Canticum Psalmi, quum uox humana concentum sequitur organi: Psalmum cantici, ubi contrà. Ebræorum doctores differentiæ huius rationem se ignorare ingenuè agnoscunt. Quare, dum in ambiguo adhuc res est, properandum uidetur ad certa.

Superest uox Selah, quæ cum sæpe adeò occurrit, solet & ipsa in præfatione tractari, sed ut præmissa omnia uariè. Ego ut his me tandem labyrinthis expediam, uero propiorẽm opinionem Kimhi habeo. Hic putat notam fuisse uocis exaltandæ, eoque monitorium cogitationis animi intendendæ: quod in explanatione ubique ferè indicaui. In priore editione sacrũ nomẽ יהוה redderã per Autophyes. Nam occurrendũ uidebatur superstitioni Iudæorũ, qui hoc nomen pridem ineffabile fecerunt: & ubicunque יהוה in scripturis habetur,

legunt

legunt pro eo אדני, id est Dominus, quod & Græci & Latini postea imitati sunt. Verùm cum Dominus ipse, quid hoc nomine significetur satis expresserit, cum rogatus à Mosheh nomen, respondit, אהיה אשר אהיה, id est, sum qui sum, & postea: Sic dices filijs Iisrael, אהיה misit me ad uos: quis nõ uideat, quid per subiectum illic & hinc deductum nomen Iehouah significare uoluerit? Nimirum existenti sibi nomen esse, & quod solus à se, ac ideo semper existat. Id uerò quàm non exprimat nomen Dominus, quis nõ uideat? Atqui in hoc Deus nomen illud suum protulit, quod negabat patribus se notum fecisse, tantis scilicet tamq; portentosis rerum immutationibus pro salute suorum e-ditis, ut nõ solum cognoscamus, sed probè quoq; perpendamus, ipsum unum esse, qui & per se existat, & existendi omnibus uirtutem suppeditet, quo totos nos ipsi committamus. Proinde putaui hic nonnihil audendum esse: sed reue-ra contra solam superstitionem Iudæorũ, & reddere hoc nomen Iehouah per αὐτοφυής, id est, Autophyes, quod nomẽ Græcis à se & per se existentem signi-ficat. Sic dictum Deum ab oraculo Apollinis, meminit Lactãtius lib. 1. cap. 7. Interea autem dum amici iudicarunt, Autophyes nomen æquo insolentius esse, secutus horum iudicium, ipsum sanctum nomen יהוה reliqui, nostris lite-ris expressum. Quod ad id, ut cognoscatur effabile esse, æquè commodum e-rit. Significantiam eius hic iam exposui. Ob id scio, qui rem omnem recta se-cum ratione reputarit, nemo mihi indignabitur, qui scilicet cupiam cognitum haberi, quod planè omnes scire refert: quodq; Deus ut nomen suum sempiter num, & memoriale suum in omne æuum, quàm notissimum haberi omnibus uoluit. Si nanque uocem spectas, non minus ineffabile hoc nomen est, quàm quodcunq; aliud, æque ac alia suis uocalibus inspiratũ. Si significatũ, alia non minus quàm hoc ineffabilia, ac etiam substantialia (nihil siquidẽ in Deo acci-dens) habentur. Sed de hoc, ut de omnibus, quisque ut uolet statuat: tantum Deo, & in gratiam huius, innocentiæ studeat. Quod si fecerit, facile condona-bit, sicubi uolens iuuare bonorum studia, id minus sum assecutus: certe non spectaui aliud. nouit is, qui inspector est cordium. Ille ita doceat nos sua placita, ut & uiuere illis toto pectore conemur.

FINIS.

PSALTERII DAVIDIS EXPLANATIO,

ARETIO FELINO AVTORE.

ARGVMENTVM PSALMI PRIMI.

Beatos esse, foreq́ꝫ, qui repudiatis consilijs & institutis improborum, Legi Dei cognoscendæ, uitaq́ꝫ exprimendæ, sese totos addicũt: miseros uero, qui hac deserta, sequũtur illa.

PSALMVS PRIMVS, IN GENERE EXEGETICO.

BEatus ille, qui consilijs improborum non accedit, nec instituto flagitiosorum uiuit, & cum malitiosis societatem nullam init. *Versus 1.*

Sed animum suum habet in lege Iehouæ, eamq́ꝫ commentatur interdiu, noctuq́ꝫ. 2

יהוה Iehoua, id est Ens, existẽs, nomen præcipuũ Dei.

Habebit hic instar arboris satæ in irriguis, quę suũ fructum reddit in tempore, folijsq́ꝫ est nunquam inarescẽtibus. nam quicquid instituerit, id felix erit, & faustum. 3

Dispari sorte sunt improbi: hi siquidem similes erunt quisquilijs, quas dispellit uentus. 4

Quare in iudicium acti improbi haudquaquam consistent, neqꝫ stabunt flagitiosi in concilio iustorum. 5

Etenim uita iustorum in fide est, curaq́ꝫ Iehouæ: at uita improborum disperibit. 6

B FOelicia illi uiro, qui non iuit in consilio improborum, & in uia peccatorum non stetit, & in sede uersutorum non sedit.) A' quibus alienos esse filios Dei, Vates hoc uersu, sequenti docet quibus eos oporteat esse addictos. Beatus ille, uerti, nec adieci, uir. איש enim, quod Vir hic uulgo reddiderunt, in scripturis non solum pro quolibet homine, sed etiã pro re qualibet, identidẽ accipitur. Geneseos quindecimo, ubi de componẽdis inter se hostiarũ partibus Deus præcipit, dicit: ויתן איש בתרו לקראת רעהו, id est, pones unã sectæ hostiæ partem, è regione alterius. quod si ad uerbũ uertere, & איש pro uiro accipere uelles, reddendũ esset: Et dabis uirũ sectionis suæ, contra proximum suũ. Superuacaneum istuc annotasse putabunt multi, sed meæ partes erũt, non huius solũ generis annotatiunculis, eorũ me tenuitati accõmodare, qui ut literis nõ sunt plurimũ tincti, ita religione studioq́ꝫ Dei nõ uulgariter pollent. Ii ergo sciant, ideo me hic uiri nomen suppressisse, quod dum de pietatis ratione agitur, omne & sexus & rerum externarũ quarumlibet discrimen facessere debeat. In Christo siquidem non est mas, neqꝫ fœmina, nõ Iudęus, aut Græcus, sed omnes unus. Gal. 3. Sũt, qui hic uiri nomine masculã animi uirtutem, qua cœlitus sancti donantur, intelligendam existimant. sed uates ijs quæ subijcit, nõ sequitur consulta improborũ, nõ uiuit instituto flagitiosorũ, et reliquis, abunde declarauit, quem nam fœlicem pronunciet, & qua eũ cui beati nomen competat, uirtute præditum esse oporteat. Visum igitur est, me uim dicti huius plenius explicaturũ, si redderem, Beatus ille: ut in hanc sententiã ipsum accipias, Is demũ (est enim hic ה nota emphaseos) quisquis sit, mas aut fœmina, reciso præputio nobilis Iudæus, aut seruato infamis ethnicus, multiscius philosophus, aut amusus barbarus, detritus multo rerũ usu homo politicus, uel imperitus uitæ rusticus, is inquam quisquis aliàs sit, qui callidis malorũ undiqꝫ pro perituris seculi rebus tumultuantium inuentis non accesserit, multo minus prauis peruersisq́ꝫ insti-

Versus 1. ad uerbum.

Isch.

Vaijthen Isch bithro likerath rechu.

tutis ſceleratorum, quos iam peccare depuduit, ſeſe dediderit, animumq́ fixe- A
rit: omnium autem minime, ſodalitati eorum qui iam omne ius & fas rident,
eosq́ qui aliqua religione tenentur, ludibrio habent, nomē dederit, iam cum
illis malitiam, audaciam, & impudentiam uelut profeſſus. Sed longum ualere
his dicto, toto pectore, omniq́ cū auiditate ſupernæ ſapientiæ, qua & Deus
& Deo digna uita, hoc eſt conſummata fœlicitas, nō tam diſcitur quàm perci-
pitur, ſeſe addixerit, nihil aliud cogitans, nihil æquè curās, quàm ut conditori
uitam ſuam approbet, Legi eius conformatam, eumq́ quoad eius fieri poteſt,
referat, filius patrem: hic inquam beatus, & bonis omnibus, atq; ijs certis, ſoli-
dis, ac æternis cumulatiſſimus fuerit.

אשרי Ebreis id nomen quo beatitudinem & felicitatem ſignificant, plurale tan-
tum eſt, ſicut & quo uitam, qualia apud nos ſunt diuitiæ, opes, & ſimilia. Ra-
tionem uero huius Rab. Da. Kimchi reddere hanc conatur, quod nemo ab
uno & altero, ſed ſi pluribus bonis affluat, fœlicis ac beati nomine feratur. Vt-
cunq; hoc ſit, germana nominis huius ſignificantia idem indicat, quod nobis
felicitas & beatitudo. Vnde cum Moſcheh, uice Dei, Iſraëli præſens in omni-
bus Dei auxilium, ſummam ſecuritatem, bonorumq́ abundantiam omnium,
Aſchrecha Iſrael. pollicitus eſſet, ſubiecit, omnia concludens, & uelut ſummam: אשריך ישראל,
id eſt felicitas tibi Iſrael, hoc eſt, felix & beatus eris, quis tibi conferendus, po-
pulus nobilis, &c. Deut. penultimo. Sic Leah, cum alterum ex ancilla filium ſu
pra quatuor, quos ipſa pepererat, ſuſtuliſſet, dicebat: In felicitate, hoc eſt felici
ter, quoniam fœlicem prædicabunt me matronæ.

Quæ ſequūtur, ſchema habent, quod Fabius congeriē uocat. Etenim hęc,
non ire in uia peccatorum, non ſtare in uia peccatorum, & non ſedere in ſede
deriſorum, propè idem ſignificant, conſenſum ſcilicet & conſuetudinem cum
improbis. eoq́ eſt hoc loco ſenſuum qui idem faciunt, aceruatio quædam,
gratia explicandi magis, atq; iuxtà deteſtandi, improborum & ſocietatem &
conſectationem, adhibita. At Ebrei quidam, noſtri autem ferè omnes, uolunt
in his eſſe ſpeciem amplificationis, quam incrementum uocant. Stare enim B
plus eſſe dicūt, quàm ire: & ſedere, plus quàm ſtare. Sic leuius eſſe, obiter acce
dere placitis malorum, quàm animum in more inſtitutoq́ eorum uelut ſtatue-
re & figere. & hoc minus, quàm ita illis ſe addicere, atq; inſerere, ut tanquam
unus ex eis, malitiam palàm profitearis. Quibus uero ordo inuerſus uidetur,
et putant, ſi incremento hic Vates uti uoluiſſet, dicendum ei fuiſſe: Beatus ille,
qui non modo cum impijs non ſedit, ſed nec ſtetit, imò ne iuit quidem. his illi
reſpondent, oſtendere uoluiſſe Vatem, quibus gradibus in extremā ſcelerum
ſocietatem abeatur. Primùm, utcunq; conſulta arrident improborum: poſtea
ſiſtit ſe in illis animus, & iuxta ea uitam inſtituit, inde totum ſe ſceleribus addi
cit, iamq́ ſedē ſuam inter flagitioſos firmat, & ex profeſſo peruerſa eorum ſtu
dia ſectatur. Proinde quod Vates, ſuo & totius ſcripturæ more, dixit, breuiter
& circumſcriptè, ei haud inconcinnam incrementi effigiem indas ad hunc ſen
ſum licebit: Felix ille, qui ad uerſutias malorum non reſpexit, multo minus ui-
tam ſuam ſecundum illas inſtituit, minime omniū in eorum ſe familiam & col
luuiem, eadem ſcelera profeſſus, abiecit.

ורשעים *id eſt improbi.* Quos uerti *improbos, flagitioſos, malitioſos*, alij impios, peccatores, deriſores, hos
Vates eoſdem intellexit, homines malos, & Dei uacuos. Hi omni cœleſtium
ac uerorum bonorum & guſtu & ſpe deſtituti, ut qui non modo non intellige
re, ſed nec audire quicquam de rebus diuinis poſſint, animales nimirū, atq; ex
diabolo nati, uanas & nihili res ſæculi huius, inſano & perturbationis pleno
ſtudio uſq; perſequuntur, ſurſum ac deorſum iactantur & raptantur, nec un-
quam animo uere tranquillo & placido eſſe ualēt. Nā ſolus Chriſtus ita cibat,
ut in æternū exempta fames ſit: unus potat, ut extincta ſitis nunquā infeſtet.
Idq́ ſeipſo, dū donat nobis & ſe, & in ſe patrem ſolidè cognoſcere. Hæc ſiqui-
dem uita æterna eſt. Quare quibus hoc datum non fuerit, quos pater filio non
attraxe-

A attraxerit,ut ei toto se animo dedãt,eiusq́ iugo leui atq; cõmodo ceruicẽ submittant,requiem animabus suis nunquam consequi poterunt. Omnia nanq; præter Deũ,longe infra id sunt,ut cor hominis, quod est capacitatis infinitæ, exatiẽt. Vnde scitè Augustinus initio confessionũ suarum: Quia fecisti nos ad te,inquit ad Dominum,inquietum est cor nostrũ,donec quiescat in te. Id nunquam datur reprobis, & qui non sunt nati ex Deo,ideo de illis Ieschaiah 57. Improbi sicut mare concitati sunt,quod sedari nequit, agitationeq́ undarũ nihil nisi spumam & lutum efficit. Qua similitudine Vates significare uoluit, nunquam quietè uiuere malos,ac semper rerũ suarum satagere, esseq́ occupatos, nunquã tamen id assequi,ut bene beateq́ uiuant. Quamlibet enim tumultuẽtur, & importuni per omnia ruant & uolitent,adeò tamen nihil uerorũ bonorum sibi comparare possunt,ut nihil nisi inanis spuma sit, & inutile lutũ,quicquid omni suo studio,cura & solicitudine confecerint. Et ab hac animi & actionum perturbatione,insanoq́ motu,dictos רשעים R.D.Kim.arbitratur, adducitq́ locos ex quibus sententiam suã liquidò probat. Iiob. 34. prædicãs Dei potentiam,ait: Ipse sedet, & quis ירשיע commoueat. Item Eccle. 8. רשע, id est improba sedulitas non eripiet eum,qui illi se dedit. Sunt qui hoc nomine præcipuè impietatem & contemptum Dei significari putent. sed qui diligentius scripturæ loca,in quibus hoc nomen legitur,obseruarit,uidebit eum significatum huic uoci nequaquam perpetuum,etsi aliquãdo illo usurpetur. Etymon sanè eius,est à perturbatione & tumultu.

Reschaim. Iarschia. Rescha.

חטאים, quos ego *flagitiosos*,uulgo uero uertunt *peccatores*, non sunt,qui quouis modo peccatis obnoxij sunt,sed qui iam perfricta frõte ita peccatis sese addixerunt,ut inde meruerint cognomen. Quales ij erant,qui in historijs Euangelicis peccatores uocantur,qualisq́ illa in ciuitate peccatrix. Hoc certe nomine Genes. 13. Sedomitæ, et primo Reg. 15. Aemalekitæ חטאים,id est peccatores uocantur. Proinde quo ego, uelut peccandi habitum ac professionem quandam,in hac uoce notatam exprimerem, reddidi *flagitiosos*. Neq; enim alios peccatores,quàm quos & improbos,atq; scelestos, Vates hic notat.

Chataim. חטאים, id est flagitiosi.

B לצים, quos malitiosos reddidi, R.D.Kim. dicit esse astutos, & ad lædendũ callidos, tum arrogantes,quorumq́ studiũ sit alios infamare, & secreta reuelare, atq; ita concordiã labefactare: hoc est diabolos agere,sycophantas & perperos quosdã, homines insignitè malos, & ad lacessendum alios non minus appositos,quàm percupidos. Id malitiæ, ut in uno quàm alio magis emineat, eo tamen laborant,quicunq; uiuũt spiritus Dei boni expertes. Se nanq; solos amant,cumq́ præter præsentis seculi nulla bona norunt, sic illos sua insatiabilis cupiditas acuit, & callidos reddit,ut in sua generatione, ingenij acrimonia atq; industria,filios lucis præcellant longissimè,non prudentes quidẽ, sed uersuti & ueteratores. His omnia sacra risum mouent, & iniuria homines affecisse,industriæ sibi,laudiq́ ducũt. Vnde Prouerb. 9. sicut & hic,cũ רשע, id est improbo, לץ,id est malitiosus cõiungitur. Castigãs,inquit, לץ,id est uersutum, ut R. D. Kim. placet, sibi ipsi contumeliã ascíscit, & qui corripit רשע, id est improbum,semetipsum commaculat. Eodem significatu & alijs in eo libro locis usum uocis huius uideas. Pleriq; illusores uerterunt,nec ineptè,et si forte non sat plene uim nominis expresserint. Contemnunt enim huiusmodi præ se,et irrident omnes. Cumq́ his ipsis nihil sit æque nocens ac pestilens,uisum est interpretibus Græcis eorum sedem,id est cœtum,sedem uocare pestilentiæ.

Letzim. לצים, id est malitiosi. Rofcha. Letz.

Porrò his tribus nominibus eosdem designatos,reprobos scilicet, & Deo inanes,illud manifestum efficit, quod uersu 4. רשעים duntaxat repetũtur, sed quorum nomine proculdubio,comprehenduntur simul & peccatores, & irrisores: sicut & ultimo uersu, sub hoc & חטאים nominibus, comprehensi sunt Letzim,id est uafri & uersipelles sanniones & irrisores.

Reschaim. Chataim.

Consilium improborũ,astutę rationes & uersutę sunt,quibus illi & rẽ facere,et delicias uenari, & ad nomen potentiamq́ eluctari solẽt,nulla aliorũ ratio

Consilium improborum.

 neha-

ne habita. Vim & fructum huius conſilij admodũ eleganter Prouerbiorũ primo Schlomoh exponit, ubi peccatores inducit, ad ſua ſtudia hiſce uerbis allicientes: Veni nobiſcũ, inſidiemur ſanguini, abſcõdamus tẽdiculas, et reliqua.

Via peccatorum.

Via peccatorum, mores eorum ſunt & inſtituta, in quibus quaſi in uia gradientes uerſantur. Metaphora hæc, qua per uiam ratio certa uiuendi, aut negocij gerundi, aut ſucceſſus, ſed & rerum quarumlibet conditio et affectus ſignificatur, nuſquam nõ in ſcripturis occurrit. quare exempla multa adducere, quæ identidem in hoc opere ultro ſeſe offerent, nulla ratio eſt, præſertim cum in omnibus ferè linguis eius uſus ſit. Gallicè dicitur, tu ha pris ung bon chemin, une bonne uoie, continue la.

Sedes uerſutorum.

Sede uerò uerſutorum, eorum ſocietatem & conuictum per metonymiam ſignificare, ſacræ linguæ magis peculiare eſt. Infrà autẽ Pſalm. 26. eiuſdẽ metonymiæ uſus eſt: Non ſedi cum hominibus uanis, & cũ diſſimulatoribus nõ ingrediar. Odiui cœtum malorum, & cum improbis non ſedebo. Hic quiuis uidet, ſedere & ingredi cum malis, poſitum pro conſpirare cum eis, & ſcelerum inire ſocietatem. Paraphraſtes Chaldęus Rabi Ioſeph, reddidit: Et cum ſocietate deriſorum non circumiuit.

Obſeruauit Kimchi omnem hominis uitam, eundo, ſtando & ſedendo peragi. nam iacere ſub ſedere comprehenditur: quanquam etiam iacẽdo nihil ferè geramus. eoq́ cum Vates requirit, ut nec eatur, nec ſtetur, nec ſedeatur cum malis, omnem penitus illorum cõſuetudinem, omneq́ commercium damnauit. Cuius ſimul in his gradus ſuprà indicati, non obſcurè notantur. Primùm enim aliquantulum arrident peruerſorum ſtudia, & ad imitationem ſui alliciunt, ſed nondum ſtamus animo in illis fixo. At ſi non ilico pedem referimus, uſu facta illorum magis placebunt, & ſtabitur iam inter illos. At dum nondũ quaſi reiecto pudore, & repulſo Dei metu, prorſus nos illis addiximus, prauaq́ eorum inſtituta profitemur, etſi cum eis ſtemus, nondum tamẽ ſedemus, nondum toti in eorum ſocietatẽ commigramus. Hos gradus ponit & D. Arnobius, Hilarius, item Auguſtinus, & quiſquis author eſt commentariorum in Pſalmos, quæ titulo feruntur D. Hieronymi. B

Alij improbi. Alij qui cũ eis ambulant, ſtãt, ſedent.

Porrò obſeruandum, quod non ait Vates, Beatus ille qui non fuerit improbus, peccator, malitioſus: ſed qui non habuerit cum his commercium, non fuerit ſequutus horum conſilia, nec imitatus facta. Apud eos enim qui beati eſſe, & ex Lege Dei uiuere poſſunt, ſemẽ Dei & ſpiritus bonus ita obtinet, ut peccare, hoc eſt toto animo praui & peruerſi eſſe nequeant. id quod diſertis uerbis Ioannes in ſua Epiſtola cap. 3. adſeruit, quippe qui nati ſint ex Deo. Cæterum quotidie delinquimus omnes, ut idem confitetur cap. primo: nec pauci idẽtidem à malo præoccupati, conſulta ſceleratorum ad tempus ſequuntur. ut Dauidi, Petro, & alijs uſu uenit: quorũ alter explẽdæ uoluptatis cauſa, & adulteriũ & homicidiũ admiſit: alter cupiditate uitæ eò adductus fuit, ut negaret ſeruatorẽ. At hęc in reproborum cõſilijs prima ſunt, ut uitã corporis tuearis, & eorum quæ illud concupiſcit, quo iure, quaq́ iniuria potiaris. Matthæus et Zachæus inter eos fortaſſe numerari poſſunt, qui in uia peccatorũ ſteterunt, pleniore ſcilicet conſilio, & certiore propoſito, ſtudijs malorum addicti. Illud ſanè hominum ſæculi huius præceptum ſtrenue uidentur ſequuti, O ciues ciues, quærẽda pecunia primum eſt, Virtus poſt nummos. Sediſſe autẽ in ſede peruerſorũ, & penitus cum illis in malitiã conſpiraſſe, uideri poſſit Manaſſeh Rex Iehudah, ꝙ nullus regum uel plus idololatriæ cõtra Dominum inuexit, uel plus ſanguinis ꝓphetici fudit. Cum hoc non ab re forſan iunxeris latronẽ cum Domino crucifixum. Vterque ſanè filius Dei extitit. Alioqui nec ille ex corde Deum orare, & malorum ſuorũ exorare ueniã, neq́ hic municipatum Paradiſi percipere potuiſſet. Qui nanq́ nõ ſunt ex Deo nati, ut nihil diuinarũ rerum intelligere, quod Paulus de eis affirmat, neq́ audire quidẽ poſſunt, id quod ſeruator ipſe teſtatus eſt, Ioan. 8. ita neq́ quærere & orare tale aliquid uolent.

Horatius.

A lent. Vterq; igitur ad uitam præordinatus, & ante cōditos homines ad salutē delectus fuit: eoq; uere improbus, flagitiosus, & malitiosus, quamlibet impro be, flagitiose, & malitiose plurima designarint, neuter fuit, quia apud eos ple nus atq; consummatus Dei contēptus, amorq; et studium prauitatis solidum nunquā extitit, utcunq; sedē sibi inter peruersos fixissent, hoc est, meditatam uitæ rationē inter eos statuissent. Hæc non ideo moneo, quod nō detestanda summè putē, quæcunq; improbè, flagitiose & malitiose fiunt, à quocunq; deniq; fiant: sed quod cupiā eorum qui sanabiles sunt, & in hoc diuinitus delecti, ut meliore olim mente donētur, iamq; etiam dum uitijs madent, eius por tionem aliquam habent, rationem, curamq; peculiarem haberi, & eos nobis quoq; à reliqua perditorum colluuie secerni, quos iam ab istis secreuit Deus. Qui uero huius generis sint, ex eo licet deprehendere, si eos in malis suis sibi ipsis nonnunquam displicere, uitā emendatiorem uel optare, uerbi Dei, quo corripiuntur, esse non prorsus impatiētes, etiam si illud nondū queant sequi: si deniq; studia pietatis in alijs magis suspicere q̄ ridere, & sanctos potius ad mirari q̄ execrari uideas. His ferè notis eos qui nati ex Deo sunt, & adhuc penitus in castris merent Satanæ, ab eis qui reiecti in mortem peccant, canes & porci sunt, quosq; monēdo deteriores reddere possis, meliores non possis, di noscuntur. Nostrum profectò fuerit cum Seruatore nostro totos in eo esse, ut cum ipso colligamus, & nonaginta nouē ouibus relictis, centesimam magno studio quęramus: placetq; patri, ut ad cœnā suā, ad nuptias filij sui, quoscunq; licuerit, pauperes, debiles, cæcos, claudos, non adducamus modo, sed cōpella mus. Quapropter quiduis illi potius quàm spiritū Christi referunt, qui crassio ribus pressos peccatis, & uitijs grauioribus laborantes, deserendos ilico, & re ijciendos putant, tanquā omnis sanioris doctrinæ, atq; monitionis minime ca paces. Isti probè uideant, ne dum huiusmodi abijciunt, & quantum in eis est, Satanæ uel exponunt, uel cedunt, pharisæum illum imitentur, qui magnificè Deo gratias agebat, q̄d non esset ut publicanus, quē Deus iustū & inter suos

Quibus notis filij Dei ab alijs dinoscantur.

B habebat, hoc ipso propter supercilium, & melioris se publicani fastidium, reiecto. Pie itaq; monet D. Augustinus, ut qui triticū sunt in area Domini, eos qui paleæ sunt, non temere reijciant: à quibus triticum non ante separari conuenit, q̄ cum mox in cœleste horreum reponendum erit. Hic enim paleis admixtum triticum esse oportet, ferēdaq; sunt improba segete zizania: putresq; pisces cū bonis, nedum ij qui etsi ad tempus paleæ, zizania, & putres pisces uidentur, olim gratia Domini uerum triticum, ac sani pisces agnoscentur.

Forsan conuenit & hoc annotare, quod Vates primùm de eo canit, à quo sanctos oporteat abhorrere, à consilijs scilicet, institutis, & usu, atq; commercio malorum: & deinde quibus sese addicere, nimirum Legi Dei. Cum enim filij iræ nascamur omnes, Ephes. 2. & sit omnis cordis nostri cogitatio à puero ad malum prona, Genes. 8. primum omnium est, nos à consortio & societate malorum, quibus se caro, semper contra spiritum concupiscens, adiungit, sub ducere, atq; eo et nosmetipsos abnegare, Virtus est, ut ille inquit, uitium fuge re, & sapientia prima, Stultitia caruisse.

Sunt qui per consilium impiorū, & uiam peccatorū, deniq; & derisorum se dem, decreta, uitam, & doctrinam intelligi uelint eorum, qui ex hominum in uentis, & humanarum traditionum obseruatione, iustitiam & salutē cùm quę rant, tum quærendam doceant. His accedere nō possum. Aut enim tales metu Dei tenent, uel secus. Si hoc, non est consilium, institutum aut doctrina eorū, ut humanis traditionibus uel uiuant ipsi, uel alij, sed eas tantū cupiditatibus suis prætexunt, eo quòd uidēt suam peruersitatē & malitiā absq; prætextu ali quo sanctimoniæ nō posse cōsistere. Alioqui mallēt exleges, pro libidine sua rapere ad se omnia, et uiuere impurissimè. proinde omne eorum consilium, omne studium est, ut hæc quæ cupiunt, adsequantur, non ut uel in speciē bonis operibus sese occupent. Quis non uideat, quorsum cant hypocritæ suis preci-

bus & ieiunijs, utq; his, unde uentri nihil seritur, parùm delectetur? At qui ali quo studio Dei, inuenta hominum, etiam præpostera sequuntur, nequaquam impij aut scelesti iudicandi sunt. Deo enim gratificari quærunt, neq; alio animo sua consilia & sequuntur ipsi, & sequēda alijs præcipiunt, quàm quod putant ex Deo illa esse. Hi, etsi alicubi zelo ferantur præter scientiam, filij tamen Dei sunt, quibus solida olim Dei sapientia continget, cuius iam initium, timorem Dei nacti sunt. quare longè supra id sunt, quàm ut accenseri debeāt ijs improbis, scelestis, et deploratis malis, à quorum placitis, moribus et actionibus abhorrere debent sancti. Fateor autem esse planè impios quosdam, quos metus aliquis Dei, sed is nulla cum obseruantia Dei, rectaq; spe coniunctus, exagitat, qui cum ad solidam uirtutem peruenire nequeant, ut mererentur sibi ipsis, uiuerent uero per omnia Deo, seruiendo proximis, plurimi sunt in cerimonijs & externis obseruatiunculis, habent ore multas preces, ieiunant sæpius, haud rari adsunt templis, & id genus multa sedulò faciunt, sed omnia absq; sui abnegatione, absq; uero studio Dei, qualiter hæc facta à nemine pio unquam probata sunt. Atqui nec horum consilium est, ut uel ipsi, uel alij, istis obseruationibus Deum demereantur, sed pacisci potius cum Deo uolunt, ac uelut decidere, ut his ille contentus, optata, et huius & futuræ uitæ ipsis uicissim largiatur, sinatq; eos in reliqua uita pro sua libidine impune ferri. Hoc eorum consilium est, hic finis, ut sibi uiuant, non ut precentur, ieiunent, templis adsint, et istiusmodi obseruationibus sese exerceant, sed his rebus ut illud liceat, placare sibi Deum, tum & religionis laudem apud homines comparare quærunt. Sūt deniq; à quibus hæc, & publicus usus, atq; à puero imbibita institutio, uel extorqueat, uel eliciat. Sed tandem de ijs in quibus esse sanctos conuenit.

Versus 2. ad uerbum. Quid Lex dicatur.

Sed in Lege Iehouæ uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die & nocte.) Alij *institutionem*: uulgo fermè omnes reddunt *Legem*, & non ineptè, si modo quid Legis nomine uenit, probe teneat. Nam Lex à delectu, ut & Ciceroni lib. primo de Legibus placuit, nominata est. Iubet siquidem quæ eligenda faciendaq; sunt, & prohibet contraria. Omnis itaq; ratio recte & pie uiuendi, Lex & institutio Dei iure uocatur, siue ea animo solum inscripta sit, siue etiam literis excepta. Huic rationi rectæ, uetanti praua, & iubēti iusta, animum in primis fauere necesse est, neq; fauere solum, auideq; in eam ferri, sed iuxtà meditari iugiter eam oportet, commentari, atq; ita obfirmare, ut huc omnes curæ, omneq; studium conferatur, quo uniuersa uita illi cōformetur. Hoc est, quod Vates uoluit hoc uersu secūdo: *Sed in lege Iehouæ animum suum habet, &c.* De hoc nomine Iehouæ, in præfatione abunde monui. חפץ animi propensionem & complacentiam significat. Gallice dicitur, desir et affectiō. unde Gen. 34. de Shecē filio Hemar legitur, pacta sibi Dina, circūcisionem accelerasse, eo quod חפץ בבת יעקב, id est amaret, deperiret, filiam Iaæcob. Neq; enim Legi satisfieri potest, nisi ametur, & ea animus oblectetur, quare Dominus Euangelij tempore, quo plurimum iustitiæ prouenire debuit, inscripturum se cordibus suorum Legem Dei promisit, hoc est, effecturum ut cordis affectus, ultro ad ea quæ Lex præcipit ferrentur, foretq; ipsa sanctorum uolūtas pro lege. Porro ex amore legis, meditatio sedula, intentaq; commentatio nascit̄. Nam cum ex diametro à Lege Dei, id est recta uiuendi ratione, uita nostra dissideat, spirituiq;, quo illa inscripta cordibus est, & amatur, caro nostra, hoc est naturæ corruptæ ingenium, continuò aduersetur & repugnet, multo sanè negocio, multoq; labore opus est, ut uel aliqua ex parte Legi conformis uita nostra euadat. Hinc ergo cuicūq; datum est Deum uere timere, Legēq; eius amare, is perpetuò meditatur, commentatur, obfirmat, & cōstituit eam, apud se omni cura & conatu huc intentus, ut uita sua illam exscribat, & uel aliquatenus exprimat.

חפץ, Chephetz, id est complacentia. Chephetz be bath Iaæcob.

Hagah. Thehegeh.

הגה, quod per *commentari, meditari* reddidi, Ebræi ferè, per loqui interpretantur, & quadrat interpretatio in certis locis, & Psalm. 35. Lingua mea תהגה, id est loquetur, aut prædicabit iusticiā tuam, omni die laudē tuam. Et Psal. 37. Os

iusti

יהגה, Iehegeh, id est loqui, meditari.

A iusti יהגה, id est loqueẽ uel differet sapientiã. Hac de caussa hęsi aliquandiu, an uerterẽ, *& de Lege eius differet die et nocte.* Indubiè enim, qui animo Legi addictus est. huic illa in ore quoq; semper erit, nec ulla de re loqueẽ cupidius. Sed in his & similibus locis, hoc uerbũ cum accusatiuo cõstruitur: hic autem, & in locis in quibus eodẽ quo hic sensu positũ uidetur, cõstruitur cum ablatiuo, intercedente præpositione in, & significat non tam loqui, q̃ intentè cogitare, meditari, cõmentari, aut certe secum loqui, ac immurmurare tantum. id quod consueuerunt, qui solicitè & anxie de re aliqua secũ cogitant, quibus uelut ex feruenti cogitationibus corde exæstuare atq; ebullire solent uerba incondita quędã, uel susurrium potius. Ad hunc modũ uerbo hoc usus uideẽ Vates Psal. 63. Velut opimis & suauibus bonis satiabitur anima mea, labijs ouantibus laudabit os meũ. Cum memor ero tui in strato meo, in uigilijs noctis, אהגה, id est murmurabo in te, hoc est raptus in te, tui recordatione animus, murmur quoddam cordis in te absorpti, fundet. Sic Psal. 77. In omni opere tuo loquar, & quasi susurrabo, & in factis tuis garriã: hoc est in illis animo fixus, sic ardebo, ut cordis ęstus, uerba continuò eructet. Nec alio acceptũ significatu uideẽ hoc uerbũ, et Iehos. 1. ubi in hunc modũ illi præcipitur: Ne recedat uolumen Legis huius ab ore tuo, & meditaberis in eo die & nocte. Dũ ab ore, inquit, tuo, dicit satis, loquelam indicat. unde הגית, id est loqueris, quod sequitur eodẽ ualere non ab re iudicatur: sed ut id, quemadmodum dixi, de sermone intelligas incondito, qui ex animo cogitationibus æstuante uelut exundet. Nã id satis liquet, tale quoddã murmur & susurriũ, proprie hac uoce significari. quare per eam apud Prophetã Ieshaeiah, & fremitus leonis, 31. & gemitus columbę, 59. significatur.

Aehegeh.

Hagitha.

Porrò de hoc legis diuinę amore, studio, iugi meditatione, atq; comentatione præcepit Dominus Deut. 6. Audi Iisraẽl, inquit Mosheh, Iehoua Deus noster, Iehoua unus est. Diliges Iehouam Deum tuum ex toto corde tuo, ex toto animo tuo, omnibusq; uiribus tuis: sintq; hæc, quæ ego tibi hodie præcipio, insculpta cordi tuo, expones ea filijs tuis, loquerisq; de illis, dum sedis domi B tuę, cum iter facis per uiã, cum accubas, cum stas. Alligabis ea manui tuę in signũ, sint tibi pro monili inter oculos tuos, inscribesq; ea postibus domus tuę, & portis tuis. Cum enim ab ineunte ætatula, omnis animi propensio ad praua detrahit, et uetus perduellis diabolus nunq; nõ eòdẽ impellit, pernecessarium sanè fuerit à Lege, institutioneq; Dei, & sacrosancta doctrina, animi oculos nunq; deflectere, nihil aliud cogitare, aut loqui. Id quod indubiè studeremus, si penitus cordibus nostris Lex Dei insedisset, et radices egisset. si dicere illud 40. Psalmi liceret: Gratificari uoluntati tuæ Deus meus, animo meo collibuit, & Lex tua in uisceribus meis, intimis scilicet sensibus, fixa est. Huc cum aliàs, tum ad Col. 3. et Paulus hortaẽ: Sermo Christi, inquit, inhabitet in uobis opulẽtè, cum omni sapientia, docẽtes & admonẽtes uosmetipsos, &c. Nec alia caussa Timotheũ suum sacris literis uoluit adeò esse addictum, affirmãs eas erudire ad salutẽ, hominẽq; Dei ita absoluere, ut omni uirtute, bonoq; opere sit instructus et ornatus, si nimirũ ita, ut hic Psal. canit, uere ameẽ, omniq; studio illis uita conformetur. Alioqui enim mortua litera est, quicquid legitur: quæ ut falsa scientię persuasione inflare potest, ita meliorẽ reddere, ueraq; instruere sapientia, quæ uirtutum omnium parens est, nõ potest. Hæc uero dum uel legimus, uel canimus, quicunq; Christo nomẽ dedimus, pudere profectò & pigere debet uanitatis, & ut uere dicã, insanię nostrę, qui cum sciamus æternã uitã in iugi Legis Dei meditatione sitã, quibuslibet tamen cogitationibus atq; sermonibus cupidè occupamur potius, quàm commentatione sermoneq; Legis diuinæ. Qui nanq; arcẽ sanctimoniæ & sibi & multis alijs obtinere uidẽtur, quos quæso sermones ferè serunt? quæ miscẽt colloquia? Quàm rarenter de diuinis rebus sermo incidit? & si forte fortuna incidat, ut parũ plausibiliter excipitur? ut pauxillum aquæ illi infunditur? At nõ mentietur Christus, qui dixit, Ex redundantia cordis os loquitur. Si aũt cor uacauerit Deo, qui solus omne

Meditandam Legem Dei.

2. Timoth. 3.

In fastidium uerbi Dei.

 bonum

bonum eſt, quàm miſeri & infelices ſumus? quantoq; cum dedecore fidem A Chriſti iactamus? Ne igitur hæc oſcitanter prætereamus: Beatus eſt, qui Legi Dei ſtudet, qui eam perpetuò uerſat. Miſer igitur & infelix erit, quiſquis eam ſusq; deq; habuerit. Mendacium & uanitas eſt omnis homo. ad mendacia igitur & uanitatem cõtinuò animo, ore, & factis prolabimur. At quoniã totis in hoc uiribus incumbere decet, ut ueterem hominẽ cum ſuis ſtudijs ponamus, & nouũ ad uoluntatẽ Dei formatum induamus, par erit, ut huc nos inuicem & horum & ſimiliũ oraculorũ admonitu, diligentiſſime incitemus & adhortemur. Thalmudici certam quandam ex lege lectionem, cum ſignis, quæ recitantes illam, fronti & manibus ſolent alligare, quotidie demurmuraſſe, interpretantur iugem Legis diuinæ meditationem. O traditionem humanam, ueritatis diſſolutricem, ſed à multorum more haudquaquam alienam. Verùm audiamus, quæ ſacer fidicen deinceps nobis canat.

Verſus 3. ad uerbum.

εἰκόνα, id eſt imaginem.

Et erit ſicut arbor plantata ad riuos aquarum, quæ fructum ſuũ dabit in tempore ſuo, & foliũ eius non inareſcet, et omnia quæ egerit, proſpera erũt.) εἰκόνα habet hic uerſus, ſimilitudinẽ, in qua rei, cuius claritas quæritur, imago exprimit̃, arboris uidelicet, et conuenientiſſimè ſatæ, & perpetuò uirentis, et ſuo tempore fructũ ſuum reddẽtis. Huius enim ſimilitudine, felicitatẽ eius, qui miſſis hominibus huius ſeculi, Legi diuinæ ſeſe totũ addixit, nõ minus uenuſtè, quàm luculenter ob oculos poſuit, ſed tamen ſine antapodoſi, id eſt redditione rei aſſimilatæ. Id uero piorum animos, dum ipſi apud ſe hominẽ diuinæ Legis ſtudioſum, tam beatæ arbori conferunt, magis acuit. Vbi enim audiunt arbori, feliciter ſatę, fructumq; ſuũ tempore reddenti, ſemperq; uernanti, illũ cõferri, apud ſe cogitant: Ita electi in ſolo cœleſti plantati ſunt, ubi eos diuini ſpiritus ſuccus nunquã deficit, hoc cõmodiſſimè irrigantur & fœcundantur, indeq; ſuo tempore, cum res poſcit, cum eſt cui proſint, fructum ſuũ uerbis & factis uberrime reddunt: ſunt ad hęc perpetuò ſui ſimiles, decentiſſima totius uitæ ratione, ac mirifico omniũ quæ dicunt aguntq; decoro omnibus, uelut ſemper frondẽs & uernans arbor, adblandientes, ac præter fructũ gratiſſimo quoq; ſuo conuictu, ceu amœna umbra, quoslibet oblectãtes. Vſui nanq; iuxta & oblectationi ſunt in ſanctis omnia, ut qui omnibus omnia fieri enixiſſimè ſtudeãt. Obſeruet uero amãs Dei animus, quanã hic ſimilitudine ſanctorum felicitatẽ Vates exprimere uoluerit: nempe eius rei, quæ ſibi nihil, omnia autẽ alijs eſt, & adfert. ita non ad utilitatem ſolùm, ſed & gratiam & uoluptatẽ, eamq; ueram, & cum honeſtate coniunctam, dicere & facere omnia nos addecet. Vt enim Deum patrẽ noſtrũ inuocamus, & de Seruatore noſtro IESV gloriamur, ita conuenit, perfectã bonitatẽ, quæ nulli nõ expoſita eſt, atq; beneficijs uniuerſos, pro ſua tamẽ quenque capacitate, cumulat, referamus. Quotus autẽ quiſq; iã eſt, qui alicuius faciat offendiſſe, quos modo liceat offendere impunè? At is in cuius uerba iurauimus, & cuius tribunali apparebimus, ita accipiet, quãlibet uel minimo eorũ qui in ipſius fide ſunt illatam iniuriam, ut præſtare homini dixerit, appenſa à collo mola deijci in mare. His ſi fidem haberemus, quicunq; Chriſti fide cenſemur, quàm ſilerent ubiq; fora, quàm concors undiq; uita ageretur, quàm feliciter inde caderent Eccleſiæ Dei omnia, ex ſancta hac conſpiratione, unoquoq; pro ſua portione, ſuoq; in Chriſti corpore loco, in communẽ profectũ aliquid cõferente. Canit ſiquidẽ Vates, *Et quæcunq; inſtituerit, proſpera erunt.* Et quî aliter? cum quiſquis Legis diuinę uere ſtudioſus eſt, nihil niſi cùm Dei gloriã, tũ electorum ſalutẽ quęrat, ac ſpectet, ſuo arbitrio nihil tentet, ſed ducendũ ſe diuino ſpiritui in omnibus permittat? Ipſi ſanè cum diligat uere Deum, bono eſſe oportet omnia. Iam cum arbori ſimilis ſit, quæ fructũ fert ſuo tempore, nihil ſuſcipi ab eo poterit, quod non & alijs commodo exiſtat. Idcirco ſecunda, & ex ſententia, feliciterq; cadent, quæcunq; inſtituerit, egerit ue. Huius præclara exempla habes in Abraham, Mosheh, Iehoſua, Dauide, Paulo, præcipuè aũt in Domino ipſo. Quid enim inſtituerunt, quod optatũ & felicem exitum, inuito etiam

Qualis arbor homo pius.

Rom. 8.

Parabola arboris.

A etiam mundo, & Satana principe eius, fortitum non sit? Sic sanctis omnibus, mira & indicibili prosperitate secundant, quæcunque agenda sibi sumpserint.

Parabola arboris in scripturis admodum frequens est. Nam uix alia re natura & ingeniũ, siue bonorum, siue malorum, æquè luculenter atque perspicuè exprimitur. Boni siquidẽ omnibus fructuosi sunt, fructiferis igitur arboribus persimiles. Mali sibi tantum uiuunt, & sua ferè commoda, nõ nisi aliorum parant incommodis, interim tamen plus alijs in hoc sæculo ualere putãtur, eoque non modo sterilibus, uerumetiã pungentibus spinis, sæpe autẽ grandioribus quoque sed infrugiferis arboribus, ut quercubus atque abietibus, assimilantur, cumque maiore hi sanctimoniæ specie nonnunquã sese ostentãt. Ea de caussa fi cui, cum pro ratione temporis folia tantũ, nondum fructus haberet, Christus populũ Hebræorum, multũ pietatis externa ceremoniarũ pompa de se, absque syncero eius studio pollicentẽ, contulit: maledictoque illam aridã reddẽs, significauit, instare, ut & falso illo uirore, cultu scilicet externo priuarent, loco suo eiecti, & per omnes mundi regiones dispersi. Malorum fugacẽ & inanem felicitatem, quæ in speciem multo maxima atque diuturna uidetur, Psal. 37. exprimit imagine arboris alte radicatæ atque frondosæ, sed quę ilico euanuerit: Vidi, inquit, improbum, robustum & bene radicatum, nobilem & florentem, transiui, &c. Potentiam malorum scriptura passim similitudine cedrorũ exprimit: maliciam uero & nocendi studium, spinarum atque tribulorum: sterilitatem uero, uineæ post diligentẽ cultum ferenti labruscas. Contrà uitis, oliuę & palmę imaginibus, sanctorũ fertilitatem, hoc est benemerendi de omnibus studium & successum, morumque summam suauitatẽ: cedrorum altitudine, certã eorum felicitatem & gloriam: rosarum & liliorum, doctrinam & saluificam famę odorem, deprædicat. Hęc licet nusquam non occurrant, uolo tamen unum & alterum locũ adducere, quo hic parabola hac fusius explicata, in sequentibus liceat paucioribus defungi. Num. 24. Sic de Israele uaticinatũ legimus Bileam: Vt felicia tabernacula tua Iaecob, in castris tuis Iisrael, sicut ualles arboribus con

B sitæ, sicut hortus iuxta fluuium, sicut tabernacula quæ fixit Iehoua, sicut cedri iuxta aquas. His felicitatẽ populi, ex diuina benignitate prouenientẽ, Bileam exponere uoluit. Eandẽ cum optata fructuositate, Psal. 92. sic describit: Iustus uelut palma florebit, & tanquã cedrus in Libano crescet. Sati in domo Domini (hæc enim solum illud est, quod riuuli S. spiritus interfluunt & fœcundant) in atrijs Dei nostri florebunt. Iirmeiah 17. eadem sic extulit: Cõfidens Iehouæ, erit uelut arbor ad aquas plantata, quæ in ripa radices suas egit, nec metuit dũ inualuerit æstus, folijsque pulchre frondet, siccitatis tempore nihil solicita, à faciendo fructu nunquã cessat. Iehezkel cap. 47. ubi de fluentis spiritus sancti, eorumque fœcunditate uaticinatur, ait: Cõsurget ad flumen in utraque eius ripa omne genus arborum fructiferarum, non inarescent illis folia, non consumentur fructus earum, in singulos menses ferent primitias: quoniam aquæ, quibus irrigantur, illę sunt, quæ de sanctuario egrediuntur. Et erunt fructus eius in cibum, & foliũ eius in medicinam. Hominis enim solidè pij, & superno spiritu fœcundati, omnia utilia & salutaria sunt, quippe in quo Dei, fontis bonorum omniũ, restituta imago fit. Hæc uero sic perpendamus, ut pigeat & doleat, tam tenues adhuc in nobis imaginis huius (cui tamẽ nisi per omnia respon derit uita nostra, salui esse nequimus) apparere lineolas: & oremus portionẽ ampliorẽ aquarum de cœlesti sacrario scaturientium, quo fructũ, in quod positi sumus, cumulatius feramus: ne si usque inutilia ligna, solum uitę huius absque caussa occupauerimus, fomenta olim præbeamus foco gehennæ.

Vulgata utriusque linguæ editio habet, *& folium eius nõ defluet*. id uero quadraret, si scriptum esset יפל, nunc autem יבל Vates posuit: id non cadere aut defluere, sed inarescere & siccari significat. Et transfertur ad homines, dum uelut uitali succu, atque inde uiribus exhauriũtur & deficiunt, unde dicebat Iithro ad Moscheh, נבל תבל exhauriendo exhauriris, uel deficiendo deficis, & tu et

ἀποῤῥυήσεται. Iippol. Iibbol. Nabol thibbol.

populus,

populus, &c. Sic & Iesch. cum defecisse populum significare uult: Tanquam A folium, inquit, exiccati sumus. Eadem ratione, & ad significandã morum corruptelam, ingenijq; deprauationem, uocem hanc translatam existimo. corruptis enim ingenijs, perditisq; hominibus, succus rectæ rationis uelut exaruit.

Nebalim. Stultos quidem in hoc significatu נבלים uulgo interpretantur: sed significat hoc nomen perditos, rectoq; iudicio destitutos, qui non uiui homines, sed uelut cadauera, inter recte & ordine uiuentes habentur.

Versus 4. ad uerbum. *Non sic improbi, sed sicut quisquiliæ, quas dispellit uentus.*) Schemate orationis usus est, quod Fabius Synecdochen uocat, cum breuitatis & argutiæ gratia uerbum subtrahitur, quod satis ex cæteris intelligitur. Ebræi illud uocant דרך *Derech Ketzarch.* קצרה. Significare enim Vates uoluit, non sic habere improbos, sicut habẽtur sancti: hos non esse, ut illos, utiles & salutares, neq; succedere eis quę instituũt, sed habere, ut quisquiliæ. In eo uero iterũ imagine usus est, propter enargiam, *מוץ, motz, id est quisquiliæ, χνοῦς.* hoc est sermonis claritatem, & euidentiã. מוץ Ebraicè minutias significat palearum, quæ prorsus nullĩ usui accommodæ sunt, tantum dispersæ uento omnia commaculant, & oculos hominum lædunt.

Suprà monui, hic nomine improborum, et flagitiosos atq; malitiosos intelligendos, quod in eosdem omnia tria nomina competant.

Porrò non hoc solum loco inanitas atq; fugacitas improborum hac imagine describitur. infrà imprecatur hostibus suis: Sint uelut quisquiliæ expositæ uento. Et Ies. 17. de dispergenda multitudine populi aduersarij: Persecutione, inquit, agent, ceu quisquiliæ in mõtibus expositę uento. His quid est inaniùs? quid æquè fugax? Sic iam sunt omnes, qui Deũ ignorãt, utcunq; oculis carnis uideantur nihil nõ esse, & posse, atq; sic radices egisse, ut nulla ui queãt euelli, taceo, ita ut quisquiliæ comminui, atq; uento dispelli, & prorsus disperdi. Hoc uero si credere nobis planè daretur, quàm modestè, quàm religiosè hic uiueremus? quàm magnanimè deniq; mundi potentiã & copias despiceremus? unũ hoc curantes, ut Domino omnem uitam nostram approbaremus, qua sola ratione uita æterna, solideq; beata constat. B

Versus 5. ad uerbum. *Propterea non stabunt improbi in iudicio, & peccatores in concilio iustorum.*) Stare in iudicio, per Metaphorã, pro uincere iudiciũ, caussamq; probare, accipitur. Latini cõtrario huius utuntur, cadere caussa. quanquã & Terentius dixerit, uix steti, pro uix fabulã approbaui, uix cõprobatus sum à populo. Quare quod hic de improbis prædicitur, illud est, quod Psal. 109. hosti suo et Dei sanctus imprecatur: Dum, inquit, subit iudiciũ, condẽnetur improbitatis. Et rectè ait, *Propterea.* Si enim ut quisquiliæ dispergentur, quî consisteret in iudicio Dei, senatuq; sanctorũ? Neq; enim apparebunt corã oculis tuis uani, canit Psal. 5. hoc est, nõ feres eos. Dicet his enim: Discedite à me, & à cõcilio eorũ qui sunt benedicti patris mei, beatam cœlorũ hæreditatem adituri, & ite in ignẽ æternum. עדה, concilium, cœtũ, atq; concionẽ significat, & eam nõ semper bonorum, ut qui-

Eda. dam putarunt. Nã Psal. 22. עדה, id est cœtus, noxiorum dicitur. nemo igitur de eo frustra philosophet, quod conciliũ legit. Inest prętерea huic uersiculo schema, quod συνζεῦγμενον uocãt, quo ad unum uerbũ plures sentẽtiæ referuntur. nam uerbo, non consistent, & in iudicio, et in concilio, subiungitur. Nec ab re quidem. quandoquidẽ cum Domino sancti iudicaturi sint. Quemadmodum enim hic Dei de hominibus sentẽtia per hos proponitur, ita erit & in magnis illis comitijs. Ibi Niniuitę, qui resipiscentiã ad prædicationem susceperant Ionah, & regina Saba, quæ ut audiret Salomonem, tã ex lõginqua regione Ierusalẽ petijt, condemnabunt Iudęos, qui prędicationẽ Christi respuerunt, Ionah & Salomone infinito præstantioris. Tunc totũ Israelem iudicabunt Apostoli, primores in regno Dei. Apparebunt Domino & angeli. Qui ergo à Domino condemnari meruerint, caussam suã nec in concilio sanctorũ approbabũt, sed pariter ab ipsis condemnati, caussa cadent, iussiq; ire in gehennam, à conspectu sanctorum rapientur, uelut inanes quisquiliæ uento dispersæ.

A לא יקמו, quod uerti, *non consistent*, plerique uerterunt, non surgent: & de resurrectione mortuorum disputarunt. Significat aũt id uerbi proprie, stare, cõsistere, nonnunquã se statuere uel erigere, eoque & surgere. At hic, cum per illationem, huic (tanquã quisquiliæ, &c.) subijcitur, quis non uideat Vatẽ dicere uoluisse, improbos & flagitiosos, qui ijdẽ sunt, in iudicio, & magno illo sanctorũ concilio, quod aderit Christo uenienti in maiestate patris ad iudicandũ, minime staturos, id est causa casuros, & iri condemnatũ. Cęterũ resurgent, sed non in resurrectionẽ uitæ: astabunt tribunali Christi, sed ut pronunciata sententia, mox se recipiant in ignẽ æternum, paratum diabolo, & huius angelis. R. Kim. iudicium hic diẽ mortis cuiusque intelligit, & concilium iustorũ, cœtum sanctarum animarum, in quem sancti post hanc uitam admittentur, & ex quo reprobi excludentur, ut qui pereant animo & corpore. ideoque nõ habeant stationẽ, & ut uerbum uerbo reddã, non surgant, consistant, ac permaneãt inter iustos.

Lo iakumu.

צדיקים, iustos omnes reddunt, et proprie. Nam omnino id nobis significat, modo iusto suo significatu accipiatur. Iustus enim is dicitur, qui iusticia præditus est. Ea aũt affectio & habitus animi est, quæ suum cuique tribuit, societatẽque humanæ coniunctionis munificẽ & æque tuetur: cuius ut fundamentũ sunt, fides & charitas, ita comites nunquã desunt, pietas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque sunt huius generis alia, id quod Cicero de Fin. Bon. lib. 5. & Off. 1. & 2. locupletẽ probat. Etenim, ut idẽ inquit, ex hac una uirtute boni uiri nominantur: nec potest quisquam iustus esse, qui mortẽ, qui dolorem, qui exiliũ, qui egestatẽ timet: aut qui ea quæ his sunt contraria, æquitati anteponit. Sicut sanè Paulus rectè dicit, in hoc uno uerbo, diliges proximũ tuũ sicut teipsum, totam legem contineri, perficique hoc uno præcepto seruato. nam qui uere alterum sicut seipsum diligit, nullo officiorum genere illũ demereri cessat, ita hũc demum iustum, atque ideo omnibus uirtutibus ornatum dicemus, planeque bonũ, & Deo similem, qui solida erga proximos dilectione fuerit præditus, propterea quod nisi qui perinde atque semetipsum, alios homines diligat, suũ cuique tribuere, & sese omnibus uelut seruũ, quod Lex requirit, addicere possit nemo. Hanc aũt dilectionẽ Deus, hoc est ipsam suam naturã (Deus enim charitas est) non nisi suis filijs, quos suo obsignat agitque spiritu, donat. Proinde quos scriptura צדיקים & Latini iustos uocãt, iure intelligimus eos, qui proximos uere diligunt, eoque legem totã seruant, omni uirtutum genere ornati, atque spiritu Dei donati, indeque germani filij Dei, sancti et boni. Hęc uero, cũ hic inchoata tantũ & imperfecta omnia sanctis adsint, ideo imperfecte quoque iusti sunt, quicũque hoc nomine in præsenti uita censentur. Veruntamẽ ita uocãtur, quibuscunque est iusticiæ studiũ, eo quòd in quibuscunque hoc fuerit, ij plenam olim et consummatã iusticiam percepturi sint. Iuxta illud: Quos prędestinauit Deus, hos & uocauit: quos uocauit, hos & iustificauit: quos uero iustificauit, hos & glorificauit. Ro. 8. Occurremus siquidẽ olim in uirũ perfectũ, in mensurã plene adultę ętatis Christi, quotquot ipsi insiti sumus. Eph. 4. Hinc ipse quoque Dominus testaĩ nos iã habere uitã æternam, quę utique nihil nisi plena perfectaque iusticia est. Paulus affirmat saluos esse, quod utique aliud nõ est, quàm iusticia absolutos. et tamẽ inchoata ea dũtaxat est in nobis, sed inchoata diuinis, non humanis auspicijs, inque arra spiritus sancti obsignatis, quo perhibẽte testimoniũ spiritui nostro, Dei nos filios esse, ipsum patrẽ inuocamus, eoque salui tãdem, iustique ad plenũ reddamur oportet. Saluus enim erit, quicunque ipsum inuocauerit, & proculdubio tandẽ plene atque consumatẽ. Hæc de iusticia & iustis, quoniam hæc nomina ubique in Psalmis occurrunt, semel annotare uolui.

צדיקים zadikim, id est iusti.

B

Sunt, qui surgere uel stare in iudicio, pro eo interpretentur, quod est iudiciaria potestate fungi, & agere principem & iudicem. sed nusquam potui inuenire locum, quanquam diligenter uestigarim, ubi hæc locutio sic accipiatur. Id enim scriptura dicit constitui iudicem, iudicare, facere iudicium.

Quoniam nouit Iehoua uiam iustorum, & uia peccatorum peribit.) Via iustorũ, uita & institu-

Versus 6. ad uerbum.

institutum iustorũ est. Hos Deus, ut suos agnoscit, fouetq;, ideo & uita, & omnes actiones eorum ei curæ sunt. Contrà autẽ, reprobis dicet: Amen dico uobis, nõ noui uos. hoc est, inter meos nunquã habui. hinc necesse est, ut uita horum, omneq; quod instituerint, tandem dispereat, utcunq; ad tempus uideantur florere, posseq; multa. A

Nouit Iehoua uiam iustorum.) Tropus Synecdoche est, qua ex eo quod præcedit, id quod consequẽs est intelligitur. Neq; enim quicquã ignorat Deus, sed cognitionem solet amor, cura, & prospectio consequi. his Deus prosequitur uitam sanctorũ: ideo & hic fructifera est, & in futuro diuina eam sors atq; felicitas consummata excipiet. Hanc itaq; curã, atq; paternã prouidentiã, Vates significare uoluit, dum id quod præcedit, dixit, nempe, *nouit uiam, &c.* Hic uero tropus in scriptura frequens est. Quid est homo, quod agnoscis eum? Psal. 144. Et agnouit in tribulatione animã meam. Psal. 31. Ego cognoui te in utero matris. Iirme. 1. Altera uersus particula, simpliciter dicta, prioris tropũ aperit. Cũ enim secundũ rationem contrapositionis dicendũ fuerat, uiam autem improborũ ignorat, dicit, peribit. Metaphora, qua per uiam, uita, actio, institutũ intelligitur, abunde nota est. Via reproborũ interibit, per metonymiã accipi potest: pro, impij disperibunt, unà cũ uita & actibus suis. id quod canit uersus ultimus psalmi sequentis. Et hic sensus probatur D. Kim. Sed quid est interitus malorum, quàm uitæ eorum destructio & abolitio?

Quid Dei nosse.

Prima radix salutis sanctorũ.

Hic uero uersiculus caussam exprimit felicitatis, quam hic Psalmus sanctis tribuit, & in eo collocat, quòd sunt frugi, iucundiq; omnibus, nihil non ex sententia animi semper usibus proximorum inuigilantis cadente. Hæc enim omnia in de sanctis obueniunt, quod eos Dominus inter suos agnoscit, curamq; eorum paternam gerit. Eam quam sanè cœpit antequàm essent, & qua ut sui essent pręcognouit, iuxta illud Apostoli: Quos præcognouit, et prędefiniuit, ut sint conformes imagini filij sui. Hac ratione, cum non sint præcogniti & agniti Domino reprobi, spiritu eius bono non donantur: atq; ideo id quod nati sunt, mendacium & inanitas perseuerant, regenerationis expertes, æternũ demum pereunt, omnisq; uita eorum euanescit. nisi quod animæ eorum ad tormenta seruantur, ad quæ & olim corpora restituentur. B

Habent uero hęc, si animo Dei studioso pensiculentur, uehemẽtes in se flãmas, quæ cunctas in nobis terrenarũ cupiditatũ sordes meritò exurant, purgatosq; et abstractos ab omni malorũ societate, in cœlestia subuehant. Quid etenim desiderẽt boni, qui Deo curæ sunt, quos inter suos agnoscit? Cõtrà, quid mali non expectent, quos ille ignorat, cuius solius cognitione & prouidentia seruantur & consistunt omnia? quosq; perituros pronunciat, nescius falli spiritus Dei? Quid ergo hos miramur? Cur eorũ societatẽ ambimus? Cur eos denicq; timemus? aut eis inuidemus? Sic sanè Lex Dei meditari, sic oracula diuini spiritus debẽt expẽdi. Nisi enim meliores à diuina lectione, hoc est à more, cupiditate, & studijs improborũ remotiores, & actionibus quæ decent filios Dei, addictiores surrexerimus, contumeliam facimus magistro cœlesti, cuius sanctissima iuxta ac saluberrima monita sic contemnimus, indigna habentes, quę animaduersione pressiore excuteremus, animisq; nostris imprimeremus.

Fusius paulo hunc psalmum, quanquã longe adhuc infra copiam diuitiarum spiritualiũ, quæ in eo, quamlibet breui, spiritus S. nobis proposuit, explanauimus: deinceps annotaturi omnia strictius, quòd alioqui in immensum excresceret opus. Conijcere aũt hinc licet, quàm inexhausta insit in his sanctissimis odis, uis opum cœlestium, quas nemo quamlibet diuinarũ rerũ cùm scientia, tum facundia pollens, satis indicauerit. Nec id facere operæpreciũ, ut equidẽ arbitror, foret. Præstat enim, ut quisquis admissus huic thesauro fuerit, ipse singula animaduertat & consideret, sic maiore accendetur admiratione, & potentius animo rapietur. Satis igitur fecisse muneri meo arbitrabor, si post hac linguæ & phraseos, quoad eius licuerit, in istis tegumentũ, infirmioribus oculis,

A lis, ut per illud traijcere uisũ possint, subduxero, & uel paucula ex infinitis istis supernę sapientiæ thesauris indicauero. Qui huius desyderio sapiētię tenētur, eos spiritus Dei, quo imbuti sunt, indubie uel tantillũ adiutos prouehet, pluraq; uidenda dabit, quàm ostendere quisquam possit mortalium.

Porrò cũ sint quædam in hoc psalmo, quę & in reliquis creberrime recinũtur, quorum occasione quæstiones quædam moueri solent, & hæ nõ inutiles, si ita ut Dei filios, omnia ad uitæ emendationẽ referentes decet, sobriè & religiosè, non impure adeò & tumultuosè, ut hodie quibusdam in more est, tractarentur. Omnia sanè supernæ philosophiæ in hoc nobis donata sunt, ut in diuinæ naturæ consortiũ euchamur, Deum patrem, iam eius filij, omnimoda bonitate referentes, atq; ad huius imitationẽ quoscunq; liceat adducentes. Quanta igiť sanctissimę doctrinæ iniuria, quantũ est offendiculũ electorum, sic quæ scripturę tradũt disputare, ut & ipsi in nõ ferendã impudentiã atq; temeritatẽ, plerunq; etiã beluinam quandam rabiẽ efferamur, omnem semel candorem & humanitatem exuti, & alios cùm ipsa animi impotentia, & dissentientiũ intolerantia, tum nouationis præposteræ inuidia, & reijciendi recepta tã intempestiua audacia, dicã an impietate, multas Dei timore imbutas mentes, ab hac salutifica doctrina absterreamus & repellamus. Quis enim diuina inde expectet, ubi uidet humanos quoq; sensus perijsse? Proinde oro & obsecro per tremendum conditoris numen, per nunquam satis ueneratã scripturarum maiestatẽ, per omnium filiorũ Dei, quos alioqui infinita à cœlesti hac philosophia auocant, salutẽ, quicunq; de sanctis commentari, statuere uel differere uolent, meminerint se in schola uersari spiritus sancti, in palestra sapientiæ diuinæ, ponant omni studio affectus carnis. Qui quo adhærent tenacius, hoc uersentur in omnibus solicitius, agãt dicantq; cum timore & tremore omnia, ita ut Paulus, tanto nobis spiritualior, se apud Corinthios sacra tractasse testať, agnoscãt se suis hic uiribus nihil posse, Dei spiritus esse munus, ut ueritas rite cognoscatur. Hunc prece sedula inuocent, nec si quædã prima facie nõ arrident, ideo illa

Quomodo de rebus sacris differendum, & indicandum.

B co abijciant, si ea modo præ se ferunt studiũ Dei. Nõ dantur omnibus omnia, nec quibusuis momẽtis: docet spiritus Dei, sinit nonnunq; experiri nos, q̃ sine eo nihil ualent quantælibet uel ingenij uires, uel doctrinæ opes. Longissimè uero absint à pronunciãdi temeritate, nec minus à nouãdi studio. Habuit suos Deus iam inde à primordijs mundi, omnibus sæculis, quos sua minimè celauit. quare iure pijs suspectũ est, quicquid ut nouum uenditatur. deniq; inhumanũ est, nedum indignũ filijs Dei, uere pios, uereq; doctrinę sacræ studiosos, ac non parum de Ecclesia Christi suis scriptis meritos, temere adeò in ordinem cogere, adeoq; omnẽ illis authoritatem derogare. id quod plerique sibi, ne scio quo spiritu, turbulento hoc nostro sæculo nimium q̃ licẽter permiserunt. Attingam equidẽ subinde, quæ in quęstione apud scripturarum studiosos uersantur, sed paucis: daboq; magis operã, ut quę rectè patres sancti censuerũt, & usq; apud orthodoxos ut rectè iudicata perseuerarunt, sic quoq; habeãtur, & cùm scriptura omnis ueritatis regula, tum & aliorũ qui ueritati subscripserũt, tam huius quàm superioris temporis, tam ethnicorũ quàm nostrorum sententijs congruere agnoscantur. Sui enim simile uerum est, à quocunq; dicatur, & latet sæpe sententia eadem sub uerbis in speciem diuersis. Vsu compertum habeo, præcipuas tam apud priscos quàm recentes, dissensiones, tantum in uerbis, non in re sitas: quibus tamen interim cœlum terræ, & terra cœlo miscetur. Qui Satan dicitur, & est aduersarius noster, & ad officiendũ intentissimus, nihil prius habet, quàm discordes nos reddidisse, quorũ salus in sola concordia, mutuaq; charitate cõsistit. Nostrũ igitur est, omni studio, artibus & conatibus eius ire obuiam, & omni ui fugientem etiã concordiam retinere, ac ideò probe semper summaq; fide & diligentia expendere ac dispicere prius, quę nobis primo intuitu parũ uere dicta uideni, quàm ut ea damnemus, studiosè uestigare, num ad Dei gloriã dicta sint, siue aliqua ratione huc trahi possint commoda in-

da interpretatione. Diabolicum sanè est, quærere quod carpas, quod damnes: A
neq; hominis, dissentire cupidè. Hic candor, hoc consensus studium cum om-
nibus debeatur, omnes omnibus enim fratres sumus, maioreq; quàm huma-
na amicitia deuincti: præcipuè debetur ijs, quos multis iam sæculis & sapien-
tiæ & sanctimonię nominibus, totus ferè orbis suspexit, & ueneratus est. Hæc
præfari hic uolui, quo bonis institutum meum facilius approbarem, qui sicue
ra atq; ex scripturis deprompta dicere proposui, ut ab Ecclesiæ Christi consen
su nihil, & sanctorum patrum sententijs quàm minimũ uariem: & rursus sic re
cepta ab Ecclesijs & scripta à patribus sectari, ne his scripturarum authoritatẽ
posthabeam. Tum ut à iudicaturis hæc, si qui modo erunt, qui ea suo iudicio
dignabũtur, affectuum impetrarem reiectionem, qui certe cum de ueritatis iu
dicio agitur, debent abesse longissimè: caueremq; hoc pacto, ne quis uel ambi
tiosè gratiæ siue nouitatis, siue uetustatis nimium addictus, ne'ue cupide suæ
sententiæ plus satis amans, ne'ue demum sordidè in cẽsendis dogmatis regni
cœlorum, rationem facultatum huius uitæ habendam aliquam existimans, iu-
dicium de his faceret, sed uerè potius, sed candidè, sed religiosè, quisq; hæc ar-
bitrari uelit. Nunc ad institutum.

Disputatio de Legibus & lib. Arbitrio.

Ponit hic Psalmus omnem fœlicitatem in amore, iugiq; studio Legis diui-
næ. Hinc de nomine, natura, ac ui Legis, quę uere Lex naturæ, qua iusta & in-
iusta omnia censeri debeant. inde huius occasione, de Libertate arbitrij huma
ni, tum quæ D. Legis nomine habenda sint: deniq; quatenus ea nos teneant,
quæ uocantur Legis humanæ, delibare paucula, non ab re fore existimaui, uel
eo, quòd cum harum rerum in omnibus ferè psalmis incidit mentio, hic initio
luce aliqua eis illata, liceat postea in enarrandis psalmis pergere expeditius.
Primùm ergo, quantum ad nomen attinet, iam id supra ex Cicerone de Legi-
bus commemini. A' delectu enim nominata est, ut Græcis dictus ἀπὸ τοῦ νέμειν
ὁ νόμος, quod unicuiq; suũ tribuat. Lex ergo ratio uocatur, quæ iubet recte fa-
cere, uetat delinquere, impellitq; ut eligamus iusta, respuamus iniusta. Hęc ra
tio, siue impressa hominũ mentibus, siue excepta literis, ut omnia bona, à Deo B
deriuetur necesse est: cuius prouidentia cum ad bonum cuncta adigantur, &
reuocentur à malis, princeps Lex, Legumq; fons iure dicetur, id quod & Cice
ro 1. de Legibus præclare & orthodoxe differit. Inde habitus ille animorum,
quo ad deligendũ recta, & repudiandũ praua propendent, Legis nomine cen
setur. Tertium gradũ obtinent, quæ populis præscribuntur, ad honesta eos uo
cantes, & ab inhonestis reuocantes. Vt aũt hominibus recta ratio nimium im
minuta est, ita semper in ijs quæ statuunt, non parũ iusticiæ desideraũ. Quapro
pter suũ Deus spiritũ sanctis, Moscheh & alijs adflauit, donauitq; eam uitæ ra-
tionẽ præscribere, quę erudit, quę ad salutẽ & ad omne bonum opus expedit,
ut de ea D. Paul. 2. Timot. 3. testatur: Ita quicquid est uel recti iudicij in animis
mortaliũ, uel probæ Legis in scitis populorũ, sapientumq; quorumlibet placi
tis, responsis & institutis, deniq; & ipsæ arcanæ scripturæ, omnia principi illi
Legi, sapientiæ cuncta tuentis & regẽtis Dei, accepta referẽda sunt. Hinc ipsa
de se Dei mens, sapiẽtia & Lex prima sic prędicat: Mei muneris est prudentia,
solertiã ego cõfero, penes me est cõsilij & uera uidẽdi facultas, ego intelligen-
tiam & animi robur suppedito, meo numine reges rite regna administrant, &
principes recta statuũt: meo numine optimates, cunctiq; magistratus suo mu-
nere fungunĩ.

Quid Lex in uniuersum.

Lex itaq; in uniuersum, ratio est recte et ordine uiuẽdi, ut cũcta
nostra dicta & facta summo cũ decoro, in usum & salutẽ omniũ quibuscum ui-
xerimus cedant. Hanc cũ omnium animis insculptã quidam existiment, Legẽ
naturę uocãt, solaq; natura duce ad perfectam peruenire uirtutẽ, omnibus in
manu esse arbitrãt. Inter hos & Cicero est, qui lib. de Leg. 1. scripsit: Nõ sola uir
tutũ semina, & quos ipse uocat igniculos naturæ ingenio hominũ indita, sed
simul datũ, ut ipsa etiã per se natura longius progrediatur, ac nullo docente,
profecta ab ijs, quorũ ex prima et inchoata intelligẽtia, genera cognouit, cõfir

met ipsa

A met ipsa per se rationem, & perficiat, ut nemo sit cuiuscunque gentis, qui ducem naturam nactus, ad uirtutē peruenire non possit, & eò, ut sese haud plus quàm alterum diligat, seruetque illud Pythagoricū τὰ τῶν φίλων κοινά, id quod modò habetur incredibile. Quibuscunque enim data ratio est, ijsdem putat datam & rectam rationē, quæ Lex est: & hanc ubi obtineat, efficere, ut sui nemo tā similis sit, quàm omnes sint omnium. Quod quo minus fiat, deprauationi cōsuetudinum, & opinionum uanitati tribuit, quibus animorum imbecillitas à naturæ ductu torqueatur. Huic sentētiæ partim assentiunt Damascenus, Isidorus, D. Thomas, ac alij multi. Thomas siquidem in priore partitione secundæ partis Quęstionū Theologicarum, quęst. 94. quæstiuncula 2 & 3. Iuris & Legis naturę esse agnoscit, quicquid hominib. cōmuniter insitum sentimus: horum primum facit, ut se homo tueatur, quod cōmune habet cum omnibus rebus: deinde ut genus suū prouehat, procreatione & educatione prolis, quod ei cōmune est cum uniuersis animantibus. Tertiū, quod peculiariter naturæ hominis sit, facit propensionē ad cognoscendū & colendū Deum, ad benefaciendum ijs quibuscum uiuit, sectandumque quicquid fuerit honestū & laudabile. Rationis siquidē cum sit, uera falsis, bona malis, uirtutes uitijs præferre, & uoluntas rationem sequatur, agnoscit humano ingenio naturale esse quicquid uirtutis sit. Ad hæc confirmanda adducit Damascenum lib. 3. dicentē, omnes uirtutes naturales esse. Hanc sententiā & Isidorus sequutus est, qui iuris naturæ fecit, quicquid cōtinetur in Euangelio & Lege, hoc est uitam in his pręscriptā: ut ni mirū quisque cum altero ita agat, ut agi secū ab illo uelit. Hinc illa axiomata nata sunt: Per se mala esse, nec ab ulla posse potestate indulgeri, quæ naturali Legi aduersantur. Ex Lege naturæ Leges omnes censendas, & arbitrandas. Qui Legem sequatur naturæ, ex æquo & bono cum omnibus uiuere. Ad hūc modum & Augustinus de naturæ Lege multis in locis loquitur. Hoc aūt uariant hi orthodoxi à Cicerone, quòd dum tanta naturæ tribuunt, naturam ut condita erat, aut ut rursum spiritu Christi restituta est, non ut modò imminuta et sibi

B relicta perdita est, aut certè secundū qualescunque ueri ac boni reliquias, non secundum innatam iam corruptelā, cōsiderant. Agnoscunt quoque, nō tam ex sacris literis, quàm propria experientia docti, deprauationes humanæ uitę, non solū à parentibus, nutrice, magistro, poëta, scena, cōsensu multitudinis, denique illa boni imitatrice, malorū autē omnium matre, uoluptate, quę penitus in omni sensu implicata residet, quam Paulus ἐπιθυμίαν, id est cōcupiscentiam, Mosheh uero יצר לב, id est figmētum & propensionē cordis uocat, Gen. 8. prouenire, ut Cicero cēsuit, sed plurimū simul ad mala pertrahere perniciosam illam uim spirituū, quos Paulus principatus & potestates, mundi rectores, potētes tenebrarum sæculi huius, & dæmonia uersutiæ & noxæ, è cœlesti statione nobis imminētia nominat, cōtra quos perpetua nobis dimicatio est. Agnoscunt præterea illā siue uoluptatem, siue concupiscentiā, siue יצר לב tantum ualere ad malum, ut Legē naturę, de qua loquimur, rectā scilicet rationē, nec uere habere, nec sequi homines queant, quicunque renati, diabolique potestate exempti nō sunt. Quę renascentia quibus penitus negata est, eos Christus ipse & Ioannes ex diabolo natos affirmant, Paulus captiuos ad uoluntatē eius. 2. Timoth. 2. Sicut dominari eum in omnibus, quibus credere ueritati nōdum datum est, scribit Ephesijs, uocans eosdē peccatis mortuos, hoc est omni recta uita destitutos. Ad Ephes. 2. A' qua morte, seruitute, & captiuitate, in quam omnes nascimur filij iræ, unus seruator noster Iesus Christus liberat, dum quem morte sua meruit, bonum spiritū ex uoluntate patris electis suis adspirat, quo ut se iam Dei filios & hæredes agnoscunt, & spe solida uitā ęternam obtinent, ita in gratiam, & ad imitationē bonitatis diuinæ omnia omnibus fiunt, nec prius quicquam habent quàm exacta uiuere sanctimonia, & frugi esse uniuerso generi humano. Hinc uidetur, si id dicendum sit, quod res est, & libet congruentem rei appellationem usurpare, eam quam naturæ Legem uocant, non ineptè nominari

Ietzer Leb.

Ietzer Leb.

Quid proprie lex naturæ.

minari rectam rationem, electis adspiratā cœlitus. Reliquos enim cum pecca-tis mortui sint, ut Paulus inquit, cum nequeant etiā quæ sunt spiritus Dei percipere, ut idem testatur 1. Cor. 2. quomodo dicemus recta ratione, id est Lege præcipiente bona, uetanteq́ mala, præditos? Fateor & perditis cogitationes subinde, quibus malorum suorū ac iudicij diuini admonentur adflati, sed quibus non modo non emendantur, uerùm redduntur etiam deteriores, omniq́ excusatione nudant. Quid enim aliud putemus efficere immissa animis reproborum diuina monita, q̃ quæ auribus Schaulis, Dauid, & proditoris sui ingerebat Seruator? Vtrunq́, quod nō essent nati ex Deo, nec liberati à filio, tanto propius Satan gehennæ impulit, quanto pluribus inde sanctis monitis reuocabantur. Idem usu uenit & Pharaoni, acciditq́ ex Diabolo natis, id est deploratè malis, uasis æternæ iræ uniuersis. Quanquam & cæteri mortaliū, in quantum peccatores sunt, sub Diabolo sunt, ut inquit D. Augustinus ad Bonifaciū contra duas epistolas Pelagianorum, nisi inde eruantur per Christum. at quia ex filijs Dei sunt, quamuis adhuc dispersi, & in potestate tyrannidis Satanicæ, non licet illi in hos, quod in illos. Porrò uerè liberi tum erunt, quando spiritu libere amandi & sectandi, quæ iusta sunt, à Domino fuerint donati. Hanc libe-rationem, cum aliàs, tum Rom. 8. Paulus egregiè & copiosè prædicat: Lex, inquit, spiritus uitæ per Christum Iesum, liberum me reddidit à iure peccati & mortis. Hoc uerò ius tam uiolentū paulò ante questus fuerat, ut diceret captiuum se redditū Legi peccati, idq́ adeò ut faceret quod detestabatur malum, et quod bonum optabat non faceret. Per Christum autem ubi donatus fuit Lege spiritus uitæ, hoc est spiritu Dei bono, menteq́ recta, quo iam ad bonam et sanctam uitam uolens & libens inclinabatur, iure peccati, & eodem mortis (nam eadem uis est, qua in æternam mortem depellimur, & qua trahimur ad peccatum) etsi nondum plene abolito, plurimum tamen infirmato. Vnde August. lib. De gratia & lib. Arb. ad Valent. eam Liberi arb. in homine inopiam agnoscit, ut quæ Lex bona iubet, non modo si adflatu D. gratiæ non iuuetur, facere nequeat, sed deterius peccato addicatur. Nam ait: Huiusmodi homini nihil Lex erit, nisi uirtus peccati: augetur enim concupiscentia, & maiores uires recipit, Lege prohibente, si non adiuuet spiritus gratiæ. Hic uerò spiritus, cū ab uno nobis Christo contingat, probè Paulus ei dicto, uirtus peccati Lex, subiecit: Gratias autē Deo, qui dat nobis uictoriam per Dominum nostrum Iesum Christum, contra peccatum. Quod à prima scilicet origine nimiū in nos iuris habet, à Lege auctum magis sæuit, efficiēte id non ipsa Lege, quæ sancta est, sed ingenij nostri corruptela. Eódem ualet, quod & Coloss. scribit: Qui eripuit nos à potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij sibi dilecti, per quem habemus redemptionem per sanguinem ipsius, &c.

Recta monita reprobos reddunt deteriores.

August.

A solo Christo est rectus lib. Arb. usus.

Hoc uerò redemptionis & restitutionis nostræ mysterium, cū à seculis absconsum fuerit, ut toties Paulus testatur, mirandum non est, Ciceronē naturæ tantum tribuere, ut scribat ipsam per se longius progredi: quæ etiam nullo docente profecta ab ijs, quorū ex prima & inchoata intelligentia genera cognouit, confirmet ipsa per se rationē, & perficiat, quam adultā & perfectam, sapientiam rite nominandam censet, omnium bonarum artium matrem. Porrò cum quis expendit, quid hic naturam uocarit, nempe uim illam ingenij, qua nobis cōstat cum Deo agnatio quædam, qua bona & intelligere & prosequi datum est, quam numinis adflatu regi, in secundo de Natura deorū Balbus, cuius disputatio Ciceroni ad ueritatis similitudinem uisa est propensior: satis apparet, ad integriorem & cœlestibus coniunctiorē hominum naturam, quam sequi ducem non sit cuiusuis, Ciceronē respexisse, & de hac illud scripsisse: Nec est quisquam gentis ullius, qui ducem naturam nactus, ad uirtutem peruenire non possit. Qui ducem, inquit, naturam nactus, id quod perpaucis contingit, naturam inquam & ingenium, quod diuinum munus est, quo hominē, quem principium reliquarum rerum esse uoluit, Deus peculiariter ornauit, quo'que homini

Ciceronem re ipsa cū ueritate conuenire.

A homini cum Deo similitudo est. Hanc certè naturam, hanc diuinæ particulam mentis, cui datur sequi, quod nō fit, nisi potentiore superni numinis adflatu in eo malesuada uoluptas opprimitur, incentorque eius Satanas repellitur, ipseque prælucente Dei spiritu, citra doctrinam hominis, ad solidam potest uirtutem, quæ Ciceroni nihil aliud est, quàm in se perfecta & ad summū perducta natura, peruenire: hoc est, ut nostris uerbis loquar, pristinam integritatē, depulsa la be, quæ à corrupta natiuitate cōtracta est, recuperare. Hæc ipsa aūt redemptio & liberatio nostri est à tyrannide tenebrarū, sanguine Christi perfecta: & ille numinis adflatus, spiritus sanctus est, quo filij Dei aguntur, & natura restituit. Cuius donum est, omnis ueri & cognitio & amor: quicquid unquam rectè sapuerunt, id ab hoc spiritu & seruatore nostro, qui æternum patris uerbū est, uenit. Quicunque igitur, & ex nostris scriptū relinquerunt, Lege naturę omnē constare iustitiam, & qui naturam sequatur, eum piè & iustè uiuere: id de natura hominis, ut condita primum est, non ut postea prolapsa, intellexerūt. Nam ingenue omnes, non ueteres modo, sed & recentes Theologi, inter quos haud iniuria satis sit unum Thomam laudasse testem, Liberum arbitrium, nisi & moueatur & iuuetur à Deo, ad bonum nihil ualere confitentur.

Thom. Aquinas.

Nō inest igitur ijs quæ de Lib. arbitrio patres quidam, aut etiā neoterici ad seruerunt, ea quam nonnulli putant impietas, si hæc rite modo accipiantur, & sic ut ipsi scriptores ea accipi uoluerunt. Sensui sanè cōmuni aduersatur, negare nos agere Libero iudicio, deliberatione, & uolūtate. Quis enim nō uideat, nequaquam nos impetu sensuū ut bestias agi, aut ui rapi externa, ut lapides? Quis ea quæ uerissima de Seruatore audierit, nō apud se, antequam amplectatur, liberis cogitationibus excutiat & perpēdat, num uera sint? cumque uera deprehenderit, tum demū sua sponte & ultronea uoluntate animi sui amplectatur? At hoc Liberū arbitrium uocatur Latinis. nā aliud Græci significare uolunt per suū αὐθαίρετον. Quid uero aliud faciebant Thessalonicenses illi, qui scripturas scrutantes disquirebant, an ita haberent quæ Apostoli eis adnūciauerant? Act. 17. Nunquid hi Libero de Euangelio arbitrio statuebant, neque ni si suo & iudicio & spōte illi credebant? Nequaquā. id aūt hi studuerūt, nō solo freti, ut Pelagiani blasphemabant, naturæ beneficio, hac facultate initio donatæ: sed ut orthodoxi uno ore omnes confitentur, quia adspirauerat illis suū spiritū Deus, quo ea quæ ψυχικοῖς hominib. stultitia sunt, nec cognosci possunt, uera & saluifica agnoscerent, ac ita agnoscerent, ut omnia liberet præ illis contemnere, inque discrimen offerre, seseque summis periculis eorū caussa obijcere. Suo sanè, et eo libero, iudicio, arbitrio et uolūtate isti usi sunt: sed nisi cœlestiū capacem mentem illis Deus adflasset, ne somniare quidem de Christi mysterio potuissent, nedum illud amplecti, quamlibet arbitrij libertate præditi. Piè itaque Hieronymus de hac re ad Ctesiphontem contra Pelagianos: Quam arbitrij intelligit libertatem, nos libenter amplectimur, ita duntaxat, ut agamus semper gratias largitori, sciamusque nos nihil esse, nisi quod donauit, in nobis ipse seruauerit: dicente Apostolo, Nō est uolentis, neque currentis, sed miserentis Dei. Velle & currere meū est, sed ipsum meum, sine Dei semper auxilio, nō erit meum. Dicit enim idē Apostolus: Deus est, qui operatur in nobis uelle et perficere, &c. Ac paulo pòst: Nō mihi sufficit quod semel donauit, nisi semper donauerit. Vide Liberum arbitrium, suum agnoscit, & non suū. Eò certe cum agat, nō ex necessitate cogente, nō absque deliberatione, spōteque propria suum arbitrium rectè uocat, quod rursus dum ad bonū siue afflatu impulsuque Dei ferri nō potest, itidē nō suū rectè confitet. Nā quid boni uelit libere homo, qui nihil ueri boni ex se potest cognoscere? Dei est ergo, quicquid rectè iudicamus & uolumus. Ipse bona ostēdit, ipse agnoscere donat, ipse ut ea amplectamur efficit, omnia in omnib. operat & perficit unus. Operatus est initio condens omnia, & modo operatur unà cū filio & per filium. Quem locum apposite ad præsens propositum D. Hieronymus adduxit, Hinc D. Augustinus in lib. de Spiritu &

Esse homini Lib. arb.

B

Hieronymus.

D. August.

ritu & litera cap. 3. Nos aūt dicimus humanā uoluntatem sic diuinitus adiuua-
ri ad faciendam iustitiā, ut præter quod creatus est homo, cum Libero uolūta-
tis arbitrio, prętereq; doctrinā quę ei pręcipitur, quemadmodū uiuere debeat, accipiat spiritum sanctū, quo fiat in animo eius delectatio, dilectioq; summi il lius atq; incōmutabilis boni, quod Deus est. Etiā nunc cum per fidem ambulatur, nondū per speciē, ut hac sibi uelut arra data gratuiti muneris, inardescat inhærere creatori, atq; inflammeť accedere ad participationē illius ueri luminis, ut ex illo ei bene sit, à quo habet ut sit. Nā neq; Lib. arbitriū quicq;, nisi ad peccandū ualet, si lateat ueritatis uia. Et cū id quod agendū & quò nitendū est, cœperit non latêre, nisi etiā delectet & ametur, non agitur, non suscipitur, non bene uiuitur: ut aūt diligatur, charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, nō per Arbitrium liberum, quod surgit ex nobis, sed per spiritum sanctū, qui datus est nobis. Hactenus Augustinus. Vel hoc solum caput sanctissimi patris, ijs qui ueritatem synceriter quærunt, magis quàm contentionem, satis quid de Libro arbitrio sentiendum sit exposuerit. Liberum nobis arbitrium esse cōcedit: ratione enim uiuimus, non uel impetu sensuū, uel ui externi agentis tan tum impellimur. uerum eiusmodi, quod si nobis præter doctrinam nihil diui ni spiritus impertiatur, ad peccandum tantum ualeat, eoq; necesse habeat, ut per spiritum sanctum & ueritas indicetur, & amor eius in nobis accendatur. Hac ratione nec hominis dignitas, qua eum Conditor dignatus est, negatur: & rursus diuinæ gratiæ uirtutiq; spiritus sancti nihil detrahitur.

Quæ ratio Lib. Arbit.

Non possum uerò temperare mihi, quin adscribam, & quæ idem pater, eodem libro de Spiritu & Litera, de hac re admodum eleganter et pie scripsit: mi ra enim facilitate hāc questionē expediunt. Liberū ergo, inquit, arbitrium eua cuamus per gratiā? absit. sed magis Liberum arbitrium statuimus. Sicut enim Lex per fidē, sic Lib. arbitrium per gratiā nō euacuatur, sed statuiť. Neq; enim Lex impletur, nisi Lib. arbitrio: sed per Legē cognitio peccati, per fidem impe tratio gratiæ contra peccatum, per gratiā sanatio animę à uitio peccati, per ani mæ sanitatē libertas arbitrij, per Lib. arbitriū iustitiæ dilectio, per iustitiæ dilectionē Legis operatio. Ac per hoc sicut Lex nō euacuať, sed statuitur per fidē, quia fides impetrat gratiā, qua Lex impleať, ita Lib. arb. nō euacuatur per gratiā, sed statuit, quia gratia sanat uoluntatē, qua iustitia liberè diligať. Hæc ille.

Lex nō impletur, nisi Lib. arbitrio.

Notanda gradatio.

B

Sed ut ad uim Legis explicandā reuertamur, quādo aliàs nimium ad sacra calligat mens mortaliū, poscere res ipsa uidetur, ut de eis loquamur q; fieri potest planissimè & crassissimè, ne sit eorū intellectus multa uestigatione quęren dus, sed ultro in animi oculos incurrat. Eoq; cum naturæ nomine uulgo id intelligatur, quod sit æquè cōmune omnibus hominibus, præstare existimo, ne tanta Legi naturæ tribuamus. nimirū præceptionē omnis iustitiæ & pietatis, & uetationē omnis iniustitiæ & impietatis. Nā qui spiritu filiorum Dei prædi ti nō sunt, & si nō omnino nullas boni notiones, & ad idē propensiones habeant, quę D. Augustinus extrema imaginis Dei in nobis lineamēta uocat, adeò tamen recta ratione, quę uitia potis sit emendare, & uirtutes cōmendare, atq; ideo Lex iure uocetur, nēpe præceptio ueri, prauiq; depulsio, destituunť, ut te ste Apostolo quę Dei sunt, ne intelligere, nedū amare queant: & ut Dominus ipse, ueritatis sermonē audire nō sustineant. Propterea ut Lege, quæ uere hoc dicatur, quæ ad uera scilicet bona impellat, & à malis reuocet, animi horū præditi non sunt, ita eam naturę Legē quæ esse omnium, si propriè loquimur, uocare haudquaq; licebit. Quod enim D. Augușt. lib. Confess. 2. scripsit: Lex scripta est in cordibus hominum, quam ne ulla quidē delet iniquitas: non ita proprie Legē accepit, sed Legis nomine, ut etiam S. Thomas Aquinas censet, pri mas illas intellexit notiones animo impressas, quæ cupiditate facilè auertunť, ut ad iustā facti pręceptionē peruenire nequeūt. Sed nec Paulus in Romanis de alijs affirmat, quod Legem habeāt cordibus suis inscriptam, q; qui natura quæ Legis sunt faciunt: Isti, inquit, nō habentes Legem, sibijpsis Lex sunt, qui quidem

Quid de naturæ Lege sentiendum.

quidem demonstrant uim Legis inscriptam cordib. suis. His autem quis dubi tat naturam superno numine restitutã, atq; ab illa æterna et principe Lege uir tutem hanc adspiratam, qua ad recte facta uocent, & à peccatis auocent? Etenim de Ethnicis & spiritu Dei destitutis sic scribit Apost. ad Ephe. 4. Qui uer sant iuxta uanitatē mentis suæ, obtenebrati intelligētia, eoq; alieni à uita Dei, ꝓpter ignorantiam qua tenent, & cæcitatē cordis eoꝝ. Omnis siquidē huma ni cordis cogitatio, à puero tantum ad mala ꝑpendet. quare quib. meliorem mentem, mens ultima & princeps, uerbum, & sapientia Dei, Dñs noster Iesus Christus, per quem ut condita sunt, ita reguntur omnia, nō adspirauerit, ij ue nundati, & serui peccato facti, Lege quoq; peccati omnia apud eos obtinēte, tanto agunt ad iniusta impetu, tantaq; ui reuocant à iustis, ut rectam rationē, qua repudiare quę mala sunt, quæq; bona amplecti possent, nunquam consequant. Regnat em̄ apud istos spiritus malus, qui potentiam suam exercet inter eos, quos Paulus filios uocat inobedientiæ, eo quòd nesciant recte monitis parere. Hinc negauit Dñs quenq; posse uidere regnū Dei, nisi renatū: hoc est, spiritu è supernis bono donatū, unde quicquid uspiā ueri et boni ē uenit.

Verius igit naturæ ius definisse uidet Vlpianus, qui esse dicit, q̃ natura omnia animalia docuit. quanquam quæ subijcit exempla, ut liberoꝝ ꝓcreationē & educationem, & similia, ad Legem naturæ animantium, nō uel uniuersalis reꝝ, uel hominum tantum attineāt. Id em̄ naturale hominum ius dicemus, q̃ humana oēs natura docet. Id fermè est, qd' aliàs uocant ius gentium, quo oēs scilicet humanæ gentes utunt. Huius facit Pomp. Iuresconſ. religionē, et ut pa rentibus ac patriæ pareamus. Et sanè in uniuersum natura omnium gentium huc uocat, ꝓpterea q̃ multos melior Dei adflatus uere eò impellit, et reliquos uitę necessitate, ut uel in speciem sanioribus iussis pareant, tum et ui numinis, quo humanum genus seruet, eòdem adigunt. Haud pauci tñ sunt, qui & si igniculos ꝑtenues harum reꝝ subinde sentiant, natura tñ et ingenio toto longe aliò ferant: ut si ꝓprie loqui libeat, ne hæc quidem naturæ humanæ omnibus cōmuni tribuere liceat. Florentinus Iuresconſ. iuri naturę tribuit, uim ui repel lere, id & si naturæ sit, quæ nobis cum bestijs cōmunis est, attamen hactenus & hominū naturæ recte tribuitur, q̃ ea hoc ipsum oēs homines doceat. Quare Accursius in his haudquaquā cæcus fuit, qui scripsit nos iure naturali moueri ad peccandum: id em̄ in omnium mortalium natura deprchendit. Ex his omnibus liquere existimo, Legem, id est rationem recte & ordine uiuendi, quæ sola ꝓprie Lex dicit, nequaquam naturæ, ne humanæ quidem, sed diuini esse opus spiritus. Hunc Deus, cum non sit Iudæoꝝ tantum, sed & gentium Deus, plurib. ab initio orbis adflauit: ij sæpe reꝝ potiti, iustas religiones et leges uitæ cōstituerunt, publicamq; uirtutis curam ita plantarunt, ut qui ab ea animo etiam abhorrebant, simulare tñ aliquod studium eius, uel æstimationē coacti sint. Hinc factum est, ut ingenitam omnib. recte uiuendi rationē putarent, cui tñ multorum ad quæuis scelera ꝓiecta uita, reclamauit fortiter. Cotta sanè Pōtifex apud Cic. de Natura deorum lib. 1. sic loquitur: Itaq; ego ille Pōti fex, qui cerimonias, religionesq; publicas sanctissime tuendas arbitror, is hoc qd' primum est, esse Deos, persuaderi mihi non opinione solum, sed etiam ad ueritatē planè uelim. Multa em̄ occurrunt, quę conturbant, ut interdum nulli esse uideantur. Sub huius Cottæ persona, Cicero uir prudentissimus indicare uoluit, minime paucos esse, quibus in speciem uideatur nihil religiosius: qui tamen opinione magis, q̃ ad ueritatem, uel esse Deum persuasum habeant. ut ergo natura, nō omnes mortales religionē docet, ita non est ea Legis naturæ.

Ius naturæ.

Ius Gentium.

B

Proinde hunc Deo honorē tribuemus, ut agnoscamus peccatis planè mortuum uniuersum humanū genus, & adeò, ut de integro renasci oporteat, quicūq; ad id, ut solidæ iusticię, hoc est regni Dei participes euadāt, diuinitus destinati sunt. His ipse bonoꝝ omnium largitor, mentē illam uitiorum emenda tricem, & uirtutum commendatricem, quam Legem naturæ uocant, adspirat

& donat. Quod cum post Christum glorificatum facere Deus cumulatius destinasset, ab omnibus Prophetis prædictum est, ubi Christi regnum aduenisset, fore ut quāpluriƀ. bonus hic Dei spiritus adflaret. Hinc inter cæteros Iermeiah 31. Hoc fœdus est, inquit, quod cum domo Iisraël in posterioriƀ. illis diebus statuam, dixit Iehoua: Immittam Legem meam intimo eoꝝ, & cordi eorum inscribam, eroq; illis pro Deo, & ipsi mihi pro populo. Ergo, ut tandē de de his finiam, Lex quæ animis hominum, sed sanctoꝝ adflata & impressa diuinitus est, recta ratio uiuendi est, naturæ morbos continuo reprimēs, & in gloriam Dei, ad usum gratiamq; proximorum, uitam omnem attemperans. Hæc

Quid Lex in scripta mētibus.

Lex quibus non fuerit adspirata cœlitus, hi animales perseuerant, & quæ Dei sunt, ꝓ stultitia habēt: tam abest, ut sua duce natura recte uiuere possint. Iis omnis quoq; externa doctrina, non frustra solum, sed etiā cum detrimento, ut suprà disserui, adhibeť. Irritantur enim concupiscentiæ eoꝝ, & ex prauis reddūtur scelerati & deplorati. Porrò electos, & ex Deo natos, & si Paracletus eoꝝ & patronus, quo rectè sentire et cupere cœperunt, spiritus Dei, unus in omnē ueritatem inducat, possitq; id æque absq; omni externę adminiculo doctrinę, attamen quo nos magis inter nos amicitia cōstringeret, uoluit mutuis admonitioniƀ. sanctam illam ab ipso adspiratā mentem excitari, quo intentius diuinæ bonitati & cognoscendæ & imitandæ nosipsos addiceremus. Atq; in hūc

Ad quid scriptura data.

usum sacram scripturā donauit, cuius admonitu in reprimendis affectiƀ. carnis, & formanda ad utilitatem hominum gloriamq; Dei uita, conatus animi nonnihil iuuenť. Cuius gratia, & multa alia p̄clarè scripta impertijt. omne eñ iterum, ut August. recte scripsit, S. spiritui acceptū ferimus. Vnde Legis Dei nomine iure censebiť, quicquid uspiam ueri, boniq; p̄ceptum legiť. Nam quæ ad ueram pietatem, solidamq; iusticiam quoquo modo attingūt, uniuersa quidem, at non singula sacris literis explicata sunt. Quare Dominus id semper ut sit, à quo omnis iusticia & recte uiuendi ratio pendet, dilectionem ꝓximi. Nominatim nusquam præceptum erat, ut mulieres in cœtu sancto uelatæ, uiri autem nudis capitibus essent: ex Lege tamen Dei id Paulus à Corinthijs exigebat. erat eñ decorum, & cœtum commendabat, eoq; in Lege continebať ueræ dilectionis, quæ ad uoluntatem & gratiam alioꝝ, quantū per Deum licet, hominem totum comparat & format. Sic Cicero de facto Coclitis: Nec quia nusquam erat scriptum, ut contra oēs hostium copias in pōte unus obsisteret, à tergoq; pontem interscindi iuberet, idcirco minus Coclitē illum rem gessisse tantæ fortitudinis, Lege atq; imperio putabimus. Nec si regnante Tarquinio nulla erat Romę scripta Lex de stupris, idcirco cōtra illā Legē sempiternā Sex. Tarquinius uim Lucretiæ Tricipitini filiæ attulit. Erat eñ ratio ꝑfecta à reꝝ natura, & ad recte faciendum impellens, & à delicto auocās. Hanc sequutus Cocles, uitam suā saluti patriæ posthabuit: Tarquinius aūt uiolauit, dum admisit, ꝗd ne ipse quidē culpa uacare, bonoq; uiro dignum iudicare potuit.

Pro Ethnicis igiť Dñs & ante & postquam eos scripturaꝝ participes redderet, insignis et admirandę sapientiæ plurima, à Poëtis, Philosophis, & Historicis, tum & Legum conditoribus, cōscribi donauit, quiƀ. æternā, & ad omnia pertingentē uim illā Legis suæ explicauit, & ad uitā frugēq; bonam humanū genus reuocauit. Quare & ingrati Deo sunt, & sibijpsis salutaria monita inuidem, qui legere tam Ethnicoꝝ pleraq;, q̃ sanctoꝝ scripta contemnunt, dum liceat. Neq; eñ sine præcipuo & insigni Dei beneficio à Poetis, Historicis, & Philosophis, tam multa p̄clara, quæq; eximium ad ꝓbam uitæ institutionem momentum hñt, & scripta, & ad nos usq; seruata sunt. Si quid in operiƀ. artiū mechanicaꝝ excellentius ingeniū oleat, diuinam benignitatē quæ id ingenij donauit, iure admiramur: & quæ de uirtutiƀ. de religione, de omni ratione recte & ordine uiuēdi inimitabili dexteritate & elegātia pleriq; Philosophoꝝ & Poetaꝝ scripserūt, nō admiremur, exosculemur, & ut singularia & summe suspicienda Dei bñficia, ambab. q̃ aiunt, maniƀ. excipiamus? Non faciemus,

Scripta Ethnicorum nequaquam contemnenda.

qui-

A quicũq; Deum rite ueneramur. Christi uox est, quicquid uerum est, quicquid recti aliquid præcipit: eam, undecunq; sonuerit, exaudiemus atq; sequemur.

Proinde diuinæ Legis cùm nomine, tum loco habebimus, ante omnia literas sacras, quæ Legem, hoc est doctrinam Dei consummatam & undiq; perfectam continent, id nullis alijs scriptis concessum est. In his igitur citra delectũ adorabimus omnia. Proximo loco erunt nobis eorum monumenta, qui ex ꝓfesso de religione Christi, uitæq; innocentia præcipiunt: quanquam ex his sine iudicio & cum diuinis præceptis diligenti collatione, nihil amplectemur. Nam qui Dei toti sumus, eius quoq; iussa omnib. præferamus oportet. Tum uiuit sua, non aliorum fide iustus: idcirco opus est, ut quisq; proprio iudicio uocem Dei agnoscat. Postremò neq; prophana omne genus scripta, cũ locus & tempus fuerit, lectione dedignabimur. Si enim uerè ille scripsit, non esse librum tam malum, ex quo non possit aliquis fructus percipi, & fructum nullũ nisi Dei uerba adferunt, certe Dei uerba contempserit, qui uel Ethnicorũ scripta in totum repudiet: quanquam utiliora ex his deligi conueniat, quæ nimirum Dei in creaturis suis bonitatem certius indicant, & de uirtutibus purius præcipiunt. תורה, quam Legem uulgo uertimus, Ebræis ab indicando, docẽdoq; dicitur, & uocantur illis hoc nomine toti quinq; libri Moscheh, licet nõ solum præcepta uitæ, sed & historias multas contineãt. uerùm dum omnia bonitatem Dei indicant, & ad imitandam illam inuitant, & uniuersi illi libri totum utriusq; testamenti instrumentum, deniq; quicquid uspiam ueri et recti, siue de Deo ipso, siue de conditis ab ipso rebus, siue deniq; de moribus & institutis humanis traditum est, Lex non ineptè dicitur.

Quid lex Dei

Plinius.

Thorah, id est Lex.

Hec si probè expendissent, qui tractando illam quæstionẽ, quatenus teneãt nos Leges humanę, pridẽ & nuper cœlum terræ & cœlo terrã permiscuerũt, potuissent decidere, ut lõge minore cum tumultu, ita cũ fructu multo cumulatiore. Cõcors eñ omnium sententia est Theologorum, tam recentium q̃ ueterum, philosophorũ, iurisq; cõsultorum, et ipsorum legislatorũ, nec minus Põtificum q̃ Principum, quæcunq; statuta aduersa religioni & iusticiæ deprehẽdunt, ea neq; Legum nomine dignanda, neq; ulli obseruanda esse. Potiorem enim habendam rationem eorum quę præcipit Deus, q̃ quę homines, quęq; conducunt Reip. q̃ quæ priuatæ libidini. Porrò si qua statuant, etiam planè iniqua & tyrannica, possint autẽ citra uiolationẽ eorum quæ præcepit Deus, et è re sunt publica, obseruari, omitti autem non sine offendiculo, transgressione eorum plus dante perturbationis & incommodi, q̃ eorum unquam adferret obseruatio, Christiano homini obseruanda sunt, eiq; hic de iure suo concedendũ, & maxilla altera obuertenda, pallium cum tunica ꝓijciendum, & cum cogente ad unum, eundum miliaria duo. Eius enim qui se Christo cõsecrauit, professio est, fieri omnibus omnia, & nihil non ferre, quod auertere cum gratia & cõmodo eorum quibus cum uiuit, nequeat. Quippe qui & inimicos diligere debeat, idq; non fucatè, nõ uoto uerbòue tantum, sed toto corde, sed re ipsa, exprõptaq; semper beneficẽtia. Cum itaq; iniqua Principes ꝑ libidine sua præcipiunt & exigunt, sed quę præstare, etsi molestũ, graueq; & iniquum sit, non tamen impium est, non lædens alios, ut plurima hodie tam ab Ecclesiasticis, quàm prophanis Principib. cõstituunt, Christianus, quicquid huiusmodi est, æquo animo & prõpto seruabit. Attamẽ censet D. Tho. Art. 2. quæstiõe 96 prioris partitionis, partis secundæ, quandoquidẽ eiusmodi nulla iure indicunt, si citra scandalum et perturbationem omittant, nulla obligate religione. nã ad hæc, inquit, nõ extendit se ordo potestatis diuinitus institutus, qui utiq; ad publicam utilitatẽ, & nullius detrimentum duntaxat datus est. Quod etenim nõ fuerit Lex, tenere filios Dei nõ poterit. & ut August. de Lib. Arbitrio inquit: Lex non est, quæ iusta non est. Vnde dist. 4. ita ex Isidoro cauet: Erit autem Lex iusta, honesta, possibilis, secundũ naturam, et consuetudinem patrię, loco tẽporiq; conueniens, necessaria & utilis, manifesta quoq;, ne aliquid per

Quatenus ligent Leges humanæ.

Thomas Aquinas.

Augustinus.

Isidorus.

obscuritatem incautum captione teneat, nullo priuato commodo, sed cõmu- A
ni ciuium utilitate conscripta. In his autẽ semper malet iniuriam quamuis fer-
re, & de suo iure decedere Christianus, q̃ uel minimam dare significationem
animi sua uspiam spectantis, propriamq; caussam agentis. Tum qua est mode
stia, plurima quę iniqua sunt, ille ęqua esse sibi persuadet, suisq; in rebus suum
nũquam non suspectum iudicium habet. Deniq; quando mori mauult, q̃ of-
fendere etiam quosuis, cum occasio quoq; est in speciem commoda, ut uideat̃
citra ullius offensam subducere posse iniquis oneribus humeros, et iussum ali
q̃d tyrannicum negligere, malet tamen subire quæuis, quamlibet iniqua one-
ra, q̃ uel timere, uel quẽquam offendere, nedum huic se sciens facere affinem.
in uniuersum igitur de Legibus humanis, tam Põtificijs q̃ Principalibus, in
ipsis Pontificum decretis censetur: quæcunq; iuri naturali, quo præcipi ueta-
riq; eadem quæ diuino creditur, siue Ecclesiasticæ siue sæculares constitutio-
nes contrarię comprobantur, eas esse excludẽdas, Distin. 8. in Canone, quo iu
re, & in Can. Fin. 9. distin. Adducuntur ibi & præclara de hac re S. Patrum di-
cta, quibus omnis & constitutio & consuetudo diuinæ Legi aduersa, fugien
da docetur. Inter cætera recitat̃ Augustini sentẽtia memorabilis ex libro Con
fessionum secundo: Cum autẽ Deus aliquid contra morem, uel contra pactũ
quorumlibet iubet fieri, & si ibi nunquam factum est, faciendũ est: & si omis-
sum est, restaurandum est: & si statutum non erat, instituendum est. Itẽ & Ci-
priani: Si solus Christus audiendus est, non debemus attendere, quid aliquis
ante nos faciendum putauerit, sed quid prius, qui ante omnes est, Christus pri
or fecerit. neq; enim hominis consuetudinẽ sequi oportet, sed Dei ueritatem.
Cum per Esaiam prophetam loquat̃ Deus, et dicat: Sine caussa colunt me, mã
data & doctrinas hominum docentes. Quis ex his non uideat, quid ipsę Pon
tificum Leges, de se & alijs, siue legibus, siue moribus statuãt, & quatenus ue
lint uel sibi, uel illis Christianum esse obstrictum, quatenus nimirum cum di-
uinis præceptis congruentia continent, id quod pio, Deoq; uiuere ex animo
quærenti, spiritus Dei, quo qui filij Dei sunt aguntur, in tempore indicabit. B
Is enim unctio illa est, quę docet sanctos de omnibus. 1. Iohan. 2. Et paracletus
ille, qui in omnem inducit eos ueritatem, ut dixit Christus ipse. Ad idem uerò
& sedula scripturarum lectio plurimum conferet. erudit enim ad salutem, &
instituit omni bono opere. 2. Timo. 3. Enimuero quicquid ullæ Leges, ulla in-
stituta, ulli mores, ullę consuetudines, boni continẽt, id scriptura antè docuit:
quæ uero non docuit, neq; bona aut obseruanda existunt.

At hic grauiter multi errant, dum ea duntaxat docere scripturam agnoscũt,
quæ nominatim exprimit, ut non occidendum, parẽtes colẽdos, & huiusmo-
di alia. Hi admodũ intẽpestiuè illud iactant, Deut. 12. Nihil Dei mandatis adij
ciendum, aut detrahendum. Quod si, ut isti uolunt, accipiẽdum esset, ne Chri
stus quidem audiendus fuisset, qui Euãgelion omni creaturæ prædicandũ, ri
tumq; Baptismi & Eucharistiæ instituit, quorũ nullo uerbo Mosch eh memi-
nit: neq; audiendus Paulus, qui pleraq; ordinauit, quæ nominatim ne à Chri
sto quidem fuere instituita. Infinita sunt, quæ in uita hominis accidunt. unde
cum nequeant de singulis Leges proprie condi, Deus præcepto dilectionis
proximi summauit omnia. Id unum Christus exegit, eiusq; obseruatione suos
discipulos agnoscẽdos affirmauit, & Paulus omnẽ in ea Legẽ impleri scripsit.
Qui enim uerè alterum diligit, iuuare in omnib. cum, lædere in nullo, toto pe
ctore studet. Nihil igit̃ indecens uel dicet, uel aget, imò ne cogitabit quidẽ, di
lectione semper, ꝑfutura proximis, hoc est uerè sancta, Deoq; grata suggeren
te. Sed hac dilectiõe nemo pollebit, nisi filius Dei sit, & spiritu superno ampli
ter adflatus. Nõ iniuria igit̃ Christus, de hac una, suum & nouum, ideq; uetus
præceptũ dedit. Siquidẽ si ea apud nos non obtineat, ut primũ diuinæ Legis
caput, à quo reliqua omnia pẽdent, soluimus, ita rei omniũ iure, ut Iacobus in
quit, agimur, & frustra de præceptis alijs ac Legibus disputamus. Si aũt huic

uerè

uerè & ex animo studuerimus, nemini obesse, prodesse autem omnibus, pro uiribus dabimus operam, eoq́ simul Legũ omnium & institutorũ, quæ bona modo & obseruanda sint Christiano, obseruãtes erimus. Hæc qui simplici & ueritatis pure studioso animo arbitrabit̃, facilè ab ipso Dei spiritu, apud ipsum manẽte, discet, quantũ se Leges, instituta, & mores hominũ teneant. sed & ita in his sese habebit, ut ad Dei gloriã sua omnia cùm dicta tum facta dirigat, ut nullũ ulla in re offendiculũ obijciat uel Iudæis, uel Gẽtibus, uel Ecclesię Dei, ut Paulus pręclare monet, suiq́ ad id exẽplum proponit, qui per omnia omnibus placere studuerit, & quod sibi utile, nusquã, uerùm qđ multis, ut salui fierent, quæsierit ubiq́. 1 Cor. 10. Cum enim non nobis, sed ꝓximis uiuere debeamus, eosq́ ita amare, ut ꝓ eorum salute mortem, exẽplo Domini perferre debeamus, quid quæso esse possit tam grauè, tam molestum, qđ non sit siue perferendum, siue faciendum, si ꝓximo expediat: & uitandũ, si minus, quicquid nostri aliàs iuris fuerit. Multa siquidẽ sæpe per se nobis licẽt, quæ dum parum expedire agnoscunt̃, iam licẽt minime. Si enim Dei sumus, nostri non sumus, sed eorum quibus seruos nos ille addixit, id est ꝓximorum: tantum oret̃ spiritus bonus, ne dum illis consulere nos putamus, officiamus. Vita siquidẽ ęterna est, Christum rite agnouisse. huc ergo ante omnia promouendi sunt, et corporis bona bonis animæ semper posthabenda, sic tamẽ, ut neq́ illa desiderare proximos patiamur, quãtum quidem illa uerè conducunt. Siquidem filij Dei sumus, & ipsi dij quidam sumus, idq́ omni officiorum genere declarandum est studiosissimè. Hæc de nomine, natura, & ui Legum, tam Dei, quàm hominum, quoniam de his passim Psalmi canunt, hoc loco differere non ab re esse putaui, de omnibus sit penes lecturos iudiciũ. Nolo enim quisquam aliquid recipiat, nisi quod sua ipsius conscientia, uerum & diuinis scripturis consonum agnouerit. Videri possit hic quoq́ locus fuisse, de abrogatione quarundã Legum Dei, quę nimirum de externis cerimonijs & ritibus datæ fuerunt, disputandi: sed cum de his canat peculiariter Psalmus. 50. in eum usq́ locum hanc quæstionem differemus.

ARGVMENTVM PSALmi secundi.

Inanes Dei, mire importunis, sed planè irritis conatibus cõtra Christi regnũ ruere, Deo patre hoc interim fœlicißimè prouehente, et illos opinione citius exturbante: eoq́; unam uiam salutis esse, iurare in uerba Christi, eiusq́; se fidei committere.

PSALMVS SECVNDVS.

ECquid tumultu gentes conuolant, fremunt incassum populi? (1)

Adsunt potentes imperio terrarum reges, firmant se coniuratione principes, & id cõtra Iehouam, quemq́ hic sibi regem unxit. (2)

Inquiunt: Dirumpamus quæ hi nobis uincula nectunt, amoliamur à nobis quos inijcere funes intendunt. (3)

At is qui in cœlis suam sedem habet, hæc ridet, Dominus istos subsannat. (4)

Eritq́, tum eos appellet iratus, exterreatq́ indignatione feruidus. (5)

Ego, inquit, hunc meum regem regno meo Zioni sancto principem dedi. (6)

Prædicabo igitur quod decreuit Iehouah, qui ad me dixit: Tu meus filius es, hodie te genui. (7)

8 Pete à me, & dabo gentes tibi in hæreditatem, omnemq́; ad fines A usq; terram in possessionem.

9 Confringes illos imperio ferreo, confringes eos ueluti testam figulinam.

10 Nunc igitur reges sapite, corrigi sustinete terrarum arbitri.

11 Inseruite Iehouæ religione soliciti, studio trepidi lætamini.

12 Agnoscite osculo filium, ne illo irascente, cum uidelicet subito ira eius exarserit, uita uestra intereat. Fœlices qui huius se fidei cōmittunt.

Versus 1. & 2. ad uerbū.

AD *quid tumultuantur gentes, & murmurant inanè populi? Sistunt se reges terræ, & consulti principes simul fundantur aduersus Iehouam & unctum eius.*) Et Thalmudici memorant, ut scribit R. D. Kim. hunc Psalmum olim prioris partem habitum, eoq; in idem uerbi אשרי hunc finire, quo prior incipit. Argumentū certe huius, materiæ præcedentis cohæret. Canit ille, eorum qui respuentes studia malorum Legi Dei toti incumbunt, fœlicitatem: hic eum, per quē Legis amor & studium, atq; inde uera fœlicitas uenit. Horum admonere uolui, ne quis miretur, cur Paulus in Actis 13. citans illud ex 7. uersu, Filius meus es tu, &c. dixerit, id primo Psalmo contineri. Vnde autem factum sit, ut postea ex uno duos Psalmos librarij fecerint, non laborabo dicere, quando id pietatis doctrinæ nihil interest. Alioqui & eius rationē reddere oporteret, quod Greci & Latini ex nono & decimo apud Ebræos unum, sicut & ex centesimo decimoquarto, & centesimo decimoquinto item unum cōflauerint: tum centesimum decimum sextum, & centesimum quadragesimum septimum, utrunq; diuiserint in duos. Vt germanè & ad fidei incrementum psalmos intelligamus, non quo numero collocemus, nobis curæ sit.

Aschre.

De Christi seruatoris saluifico regno canere hunc Psal. apud neminem orthodoxorum unquam dubitatum est, cum præter Paulum, alij quoq; discipuli eum de Christo interpretati sint. Sed sicut pleraq; alia de Domino uaticinia B non absq; typo, & eo regni Dauidis, cantata libenter agnosco: ita in præsenti spiritum sanctum in eodem Dauide Christum adumbrasse, nullus inficiar. Veritati enim id nihil officit, & facit omnia clariora. Historia igitur, quam Vates de Christi regno canens respexisse creditur, ea est quæ scribitur 2. Reg. 5. de Philisteis, qui contra Dauidem, postquam audierant eum in regem super omnem Israelem unctum, uniuersi ascenderant, idq; cum ille iam Zijonem, quæ postea ipsius ciuitas uocata est, expugnasset. Contra hos Dauidi Dominus insignem uictoriam semel atq; iterum dedit, regnumq; ei miris incremētis auxit & roborauit, atq; Zijon in regni caput, in qua & sacrarij sui sedem esse uoluit, euexit. Nam eò Dauid, simulatq; Philisteos deuicisset, arcā fœderis transtulit. Tum uero Deus declarauit, Dauidem sibi uerè percharum filium esse, planeq; eo die illum regem genuit, patefacto simul, quàm irrisit conatus hostiū: firmeq; statuerit, ut ij qui Dauidi nollent se in ijs finibus, qui populo Dei olim fuerant promissi, subijcere, interirent: bene autem haberent, qui se ei dedissent. Ergo Vates, quasi uideat undiq; Philisteos turmatim concurrere, eorumq; principes anxie conspirare, resq; suas certis cōsilijs fœderibusq; firmare, quomodo Dauidē captum perdant, regnumq; Israelis quod iam ipsis formidabile esse incipiebat, dissoluant, per hypotyposim dicit, *Ecquare cō uolant gentes, &c.* Quia autem uerus noster Dauid, rex supernæ Ierusalem, & uerioris Israel, Dominus noster Iesus Christus est, hęc apposite in eos dicta accipiunt, qui contra eius sese regnum armant, & extinguere illud frustra, æternaq; sua cum pernicie, annituntur. Eum siquidem Deus regem super ueram Zijō, ciuitatem sanctorum, ea Lege constituit, ut non modo irritos oporteat esse conatus eorum, qui deijcere eum regno moliuntur, sed simul necesse sit penitus interire, quicunq; ipsi se non supplices submiserint, regemq; suum adorauerint.

רגשו

A רגשו, quod uulgata editio fremuerũt, alij tumultuati ſunt, uerterunt, hoc lo co turmatim & per tumultũ congregari ſignificat: quod animaduertens Græ cus interpres, reddidit ἐφρύαξαν, id ſignificat, autore Heſychio, concitati ſunt. nam φρυάσσονται per ἐπεγείρεται interpretatur. Hinc infra Pſal. 55. In domũ Dei ibimus, ברגש, id eſt in cœtu. Et Pſal. 64. Abſcondes me à concilio noxiorum. & ברגשת, id eſt à turba uel colluuie ſtudentium prauitati. Significantiſſimè ergo Vates hoc uerbo undiq; excitos, & gregatim accurrentes, ſeſeq; conglo merantes Philiſteos expreſſit, quod & cum hiſtoria regum perpulchrè cõue nit. Nam memorat illa Philiſteos, cum audiſſent unctum Dauidem in regem ſuper Iiſraël, uniuerſos aſcendiſſe, ipſum inquiſitum & perditum.

Rageſcu. Cõcurrũt. Beregeſc. Merigeſchath.

Non minus uero & id ad enargiam facit, quod ſequitur: *Et inceſſum fremunt populi.* Eo enim expreſſit, quàm feruidè, quàm cupidè cõuolarint, ſibi ipſis iam uictoriã pollicentes, & iam animo omnia uaſtantes & perdentes, adeò ut anheli in Iiſraëlis deuaſtationem fremerent, inconditasq; ſummę confidentię & inſolentiæ uoces iactarent. הגה enim ut in ſuperioris Pſal. uerſum ſecundũ an notauimus, ferè ſermonem uel murmur potius affecti & exæſtuantis animi ſignificat, id quod nimirum apud noſmetipſos fundimus, & ceu eructamus ue rius quàm loquimur. R. D. Kim. interpretať de uerbis, quę iactarunt dum con currerent, & uictoriã ſibi fruſtra pollicerentur, elati adhuc, & ſibi omnia arro gantes ex ea uictoria, qua cæſis rege Schaul & filio eius, dira clade Iiſraelẽ affe cerant. Quia uero hęc eorum inſolentia & audacia magno ipſorum malo retu ſa fuit, rectè dixit Vates, *Quid fremunt populi*, ריק, id eſt inane? Non ſolum enim non ſucceſſit eis quod propoſuerant, uerũm cæli grauiter, tandem eius agno ſcere imperium coacti ſunt, quem uenerant perditum.

Inane fremunt. Rik.

Gentium, & populorum nominibus, plebem: Regum, eos qui rerum potie bantur: principum, qui his à conſilijs erant, & prudentia celebres intelligit, eoq; omne genus hominum apud Philiſtinos, cunctosq; ordines cõtra Daui dem excitos armatosq; ſignificat. Reges dicit aſtitiſſe, hoc eſt ſe bellum Iiſrae B li illaturis, præſto exhibuiſſe, proptisq; animis adfuiſſe. Quod de principibus dixit, ſi uerbum ex uerbo reddam, fundati ſunt, uel fundarunt ſeſe, Græcus in terpres probe expreſſit, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, id eſt, coacti ſunt in unum. Hoc autem quid aliud quàm coniuratio quædam erat? Quo ergo plenius id quod Vates dixit, ederem, reddidi, *firmant ſe coniuratione*. Sunt apud Ebræos qui iſtud נוסדו, à סוד, q̃d ſecretum conſilium ſignificat, de quo dicemus in Pſal. 25. & 55. deducunt. uerũm ratio grammatica magis conſentit Dauidi Kimhi, qui illud à יסד, id eſt fundauit, deriuat, & pro conſultaſſe accipit, eo quod conſilium, ut ait, rei gerendæ ceu fundamentũ eſt. Fundatos igitur eſſe, aut ſe ipſos fundaſ ſe, per translationem dicuntur principes, dum belli cõſilium ſtabilierunt. Nec alio ſignificatu uſurpauit hoc uerbum Vates Pſal. 31. uerſ. 14. בהוסדם יחד עלי id eſt, ut firmati ſunt ſimul contra me, utiq; communicatis inter ſe conſilijs, & quadam quaſi cõiuratione inita. רוזנים, & Iudic. 5. & Prouerb. 8. cum regibus coniunguntur, & in Prouerbijs tribuitur eis leges condere: unde coniectura eſt, eos principes ſignificari hoc nomine, quorum prudentia & cõſilijs reges regna adminiſtrant. Contra Iehouã & unctũ eius. Cum enim Dauid à Deo conſtitutus rex eſſet, nõ tam contra ipſum quàm contra Deum erat, quod Phi liſtei moliebantur. Dicitur autem hoc cum emphaſi. quanquam enim nihil ſit uerius, atq; Deo ipſi aduerſari, eum, qui miniſtris eius aduerſarius eſt, nihil ta men mundo difficilius perſuaſeris. Inde tanta cõtra ſanctos rabie efferantur. Ii autem quia uocationis ſuę certi, norunt cui crediderunt, cuiq; ſeruiunt, non queunt illorum ſanè amentiam admirari.

Gentes, populi, reges, principes. Aſtiterũt. Conuenerunt. Bebiuaſdã Iachad ad. Contra Iehouam.

Porrò iſti hoſtes Dauidis, typum geſſerunt plebis, populiq; Iudaici, princi pum Herodis et Pilati, ſacerdotum & legis peritorum, qui omnes, quiſq; pro ſe, opprimere Dominum Ieſum, ſed fruſtra, & cum ſua pernicie, annixi fuerũt. In quo perpendendum, uerè ſtupendam & dirã eorum qui Dei ſpiritu renati

Chriſtũ in his adumbratum.

non sunt, insaniam. Nihil erat in orbe gente Iudæorum uel sapientius, uel san A
ctius: & tam indicibili tamen furore, nō solum mobile uulgus, sed quo quisq; plus religionis & d. scripturarum scientiæ sibi arrogabat, contra Dominum, quo nemo uixit unquam modestius & innocentius, nemo magis admiranda, diuinitatemq; luculentius testantia facinora edidit, nemo docuit certius, efficacius, diuinius, efferari potuerunt. Sed sic solent, apud quos obtinet Satan. quo quisq; præsentius Deum refert, hoc importunius contra eum istiusmodi homines furiunt. Iam & hodie mundus, mundus est, & sui haud dissimilis Satā princeps eius. quare, si uere Christo militabimus, ut ipsum odio semper habuerunt & persequuti sunt, quotquot in potestate Satanæ fuerunt, ita nobis, qui huius generis sunt, nequaquā blandientur. Videamus igitur, si nos mundus diligit, ne quod suum est diligat. Animet autē & duret, si nos insectatur, quod nō nos, sed Christum in nobis, et patrem, hoc est unum uerumq; Deum insectat̃, qui ridet conatus eorum, ut iure propheta mirari & stupere se amentiam eorum significet. Orandum itaq;, ut et nos præsidētem in cœlis, irritosq; hostium conatus ridentē, ritè agnoscere possimus. sic stupebimus horum dementiam, sibi ipsis æternum malum consciscentium, tantum abest ut uim eorum uel tantillum expauescamus.

Versus 3. ad uerbū. *Disrumpamus uincula eorum, & ligamina eorum à nobis proijciamus.*) Hanc uocem in hostium persona Vates posuit, ita se ad opprimendum Iisraelem inuicem cohortantium: & significantium, nisi regnum Dauidis quantum possint extinguant, fore ut seruire ei cogant̃. Experti enim sæpè uirtutem Dauidis fuerant. Per uincula, uel funes, & ligamina, Iisraelitarum intelligitur imperium, quod imminere sibi Philistei uidebant, regno Dauidis tam fœliciter crescente. Habuerant diu Iisraelitas tributarios, sui imperij uinculis cōstrictos: nunc mutatis rebus uerebantur sibi inijcienda uincula, funesq; imperij Dauidis. Vt enim per עֹל, quod iugum significat, ita & per מוֹסֵרוֹת, id est uincula, imperium translatione significatur. Iir. 2. & 5. Priore loco memorat Deus se Iisraeli fregisse iugum, dirupisseq; uincula: intelligens seruitutē, quam populus seruiuit addictus gentibus. posteriore expostulat cum populo, quod is suum iugum fregerat, et uincula ruperat, id est iussa sua contēpserat. Huiusmodi translatio & in Psal. 107. uers. 13. est. Item in uers. 16. Psal. 116. Quo magis miror cur D. Kimhi fœdus, & arctiorem Iisraelis coniunctionem per hæc uincula atq; ligamina intellexerit. Quanquā si sic hanc metaphoram accipias, in idem ueniat. Cur enim coniunctam iam, communiq; omnium tribuum fœdere, & unanimi Dauidis in regem omnium unctione, ceu præfortibus uinculis & funibus constrictam ac succinctam Iisraelis potentiam, illi rumpere, et à se amoliri querebant, quàm quod fore facile augurabātur, se Dauidis iugum subituros, nisi augescentem ac gliscentem uim regni eius, in ipso statim exortu retudissent? Hoc idem re & uerbis contra Christi regnum, & initio, & semper adhortatos, atq; adhortari se, quos ad filium pater non traxit, qui animaduertit, facile deprehendit. Vna omnium uox est, Nolumus hunc regnare super nos. Quare, quo uidēt ueritatis potentiam magis crescere, eo maioribus se eidem uiribus opponunt. Christi enim leni iugo & optatis uinculis, iugo principis mundi alligati, ceruicem submittere non sustinent. Odio habent patrem & filium. Ecqui ferret fastus, imperium modestiæ: auaricia, iussa paupertatis: luxus, fasces crucis: ambitio, sceptrum contumeliæ: effrenis licentia, frenum cōtinentiæ? Atque utinam hodie hoc Philistinorum genus, non undique exaudiatur, in hunc modum contra nostri Dauidis regnum iactare, seseq; excitare. Quid enim aliud sunt, qui omnia prius & tentant & experiuntur, quàm ut profligatissimam suam licentiam, & execrandam uitæ impuritatem, uel ulla ex parte circumcidi patiantur?

Ol.

Moseroth.

Quid funes & ligamina.

Aboth. עֲבוֹתָ iugum uerterunt uulgo. significat autem funes, quod ex Iudic. 15. infrà Psal. 118. & 129. Iechez. 3. & alijs multis locis patet. Iugum autem uerti hæc uox ideo

A ideo forſan cœpit, quod funibus iugum ceruicibus boum alligetur, alioqui iugum Ebræo עֹל dicitur.

Sedens in cœlis ridebit, Dominus ſubſannabit eos. Tunc loquetur ad illos in ira ſua, & in indignatione ſua terrebit eos.) Hic cauſam reddit, cur tumultum, conſilia, & conatus hoſtium regni Dauidis tantopere demiretur. Eſt ſiquidem hypotypoſi in his uerſibus iuncta proſopopœia. Nam inducit ſeipſum Vates, ut qui & hoſtes concurrentes, conſpirantes, cõſultantes, & Deum contra illos ridentem atq; ſubſannantem, coram uideat, deniq; iam tum quæ illos mala maneãt proſpiciat. Elegantem præterea cum præcedentibus hi duo uerſus habent antitheſim. Illi cum tumultu conuolant, Deus autem cõtrà quietus ſedet, & quidem in cœlis, quò nulla pertingit prorſus perturbatio. illi non ſeriò ſolum, ſed anxiè, ſed feruidè multa loquuntur, conſulunt, ſtatuunt, moliuntur: Deus uerò ridet eos, tanquã conantes impoſſibilia, ceu ridere fortem athletam oporteat, ſi eum ſternere puſio aliquis annitetur. illi multi, & ex omni hominum genere, adhæc uirturte ac dolo egregie inſtructi: porrò Dominus unus, cum iuſtum tempus appetierit, ſolo nutu exagitat eos, atq; diſperdit. Hæc ita Vates proponit, quaſi ob oculos poſita cuncta cernat & contempletur, indeq; pręſe fert admirationem eam, ſtuporemq;, quem in prioribus uerſibus expreſſit. In eo uero quod ait Tunc, uaticinatur, ac per proſopopœiã inducit ſe iam illum temporis articulũ cernere, quo declaraturus ſit Deus, quàm inſanè & dementer Philiſtei fecerint, Dauidi bellum inferendo. Is articulus tum, quod ad Philiſteos attinet, uenit, quando eos ter grauiter cæſos Dauidis imperio Dominus ſubiecit. Id quod 5. & 8. cap. 2. lib. Reg. legimus. Quod aũt propheta Deum ſedentem, ridentem, ſubſannantem, in ira hoſtibus loquentem facit, ut dixi, fictio perſonæ eſt adhibita, quo humaniter dicta penitus ſenſibus inſiderent. Anthropopathiam ueteres figuram hanc uocarũt, qua humani adfectus Deo; dum propria eius nobis incomprehenſibilia ſunt, tribuunt. Similis uerò proſopopœia habetur et Pſal. 39. Ridebit eum, quoniam uidet quod adueniat tem- *Ridere*
B pus ultionis eius. Et Pſalm. 59. Tum Iehouah ridebis illos, ſubſannabis omnes *Dei.*
gentes. Per hoc autem Dei *ridere* ſynecdochicũs ſignificat illos impoſſibilia conari: ut per *loqui in ira*, Dominũ illorum conatus, cum ipſorũ clade fracturũ. Porrò q̃d adiecit iræ, indignationẽ: & loqui, perturbare, repetitionis ſpecies eſt poematis ſcripturæ familiariſſima, Ebræis dicta בכפל הענין במלות שונות, *Cephel Hainian. Bemilloth Schonoth.* id eſt geminatio ſenſus, dictionibus mutatis. Vtinam uero et nobis donet hos Vatis oculos Deus, quo uidere & ſtupere, non autem pertimeſcere poſſemus omnium Chriſti regno aduerſantium inſaniam & dementiã, quam ille ad tempus ridet, dum in ſalutem ſuorum omnia quę moliuntur torquet. Demum autem ſæuè reprimit, dum meritas de ipſis pœnas ſumit. Sic enim q̃ leuiſſimum nobis foret, quoslibet in nos inſurgentes ſuſtinere, & intrepidè atq; alacriter Chriſti maieſtatem in medio eorum aſſerere. Loquetẽ ad eos in ira ſua, liptote eſt: plus enim intelligendum eſt, quàm exprimatur, nempe ipſa ultio. Verum cum Domini dicere, eius facere ſit, rectius quàm ſi de homine ſermo eſſet, per appellationem iratam, uindictam Vates ſignificat. Porrò cum דבר peſtẽ quoque, grauioremq; Domini ultionẽ ſcriptura uocet, ſunt apud Ebræos, qui hic ידבר non loquetur, ſed peſte perdet, legunt. *Deber.* Sed prior interpretatio quia ſimplicior eſt, D. Kimhi magis probatur. Illud in ſcriptura frequentius eſt, ut quas ſumit Deus de improbis pœnas, per terrorem ſignificet.

Et ego unxi regem meum, ſuper Zijon montem ſanctum meum.) Deum ipſum inducit *Verſus 6. ad uerbũ.* de rege ſuo à ſe cõſtituto teſtificantẽ. *Vnxi* dixit, ſed per tropum Synecdochen, ſignificat ſe illum regem cõſtituiſſe. Super Zijon addit, per id Metonymicos intelligens uniuerſum populum ſuum. Ideo aũt Zijon nominauit, quòd illic regni, ut et ſacrarij ſui ſedem delegerat, unde & montem ſanctum ſuum uocat. Cæterùm quia montuoſa eſt terra Chenaan, montis nomine & tota & partes eius ſæpe in ſcriptura uocãtur. De Chriſti regno, quod idem Dei eſt, præcipue

hic Psal. canit, huius ciuem esse cum sit ęternam uiuere uitam, ideo tam magnifice illud Vates prædicat, ac Deum ipsum de eo testantem introducit. Hoc ipsum da pater, ut certò credamus, sic securi rerum omnium, Christi tui nos præsidio penitus committemus, sic unius iussa persequemur, sic uera bonitate in omnes & comitate prædití, germani tui filij agnoscemur: sic deniq; in salutem nostram hic paulisper cruce exerciti, beati in cœlis, te æternùm celebrabimus.

Memorabo ad Legem, Iehoua dixit ad me, filius meus tu, ego hodie genui te.) Quo Vates Dei in se typum Christi, bonitatē, & in hac Christi simul maiestatē augustius prędicet, recitat quid Deus de se, deinde ac præcipuè de Christo statuerit, idq; ipsius Dei uerbis, quem inducit se, & in se Christum alloquentē, sibiq; & illi testantem, q̃d eius filius sit uterq;, regnumq; eius administret. quanq; hanc appellationē, is cui ea uidetur contigisse priori, ab eo acceperit, qui hac apud homines quidem insignitus est posterior. Est aũt uersus hic ambiguus, eo quod uariam habeãt exemplaria lectionem. Vulgatiora legunt אספרה אל חק, punctatio cum sægol, quædam autem cum zere. Et sic legerunt, Chaldæus paraphrastes, Græcus interpres, & ipse quoq; D. Hieronymus. Nam habet Chaldæus, Recitabo Dei pactum: Græcus, *διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα κυρίου*. D. Hieronymus, annunciabo Dei præceptum. אל siquidem cum zere Deum significat. Ebræi aũt R. Schlomoh, Aben Ezra, & Kimhi cõmuniorem lectionem sequuntur, cui & sacræ linguæ cõpositio magis fauet, leguntq; אל cum sægol, q̃d ad significat, eoq; hunc sensum huius uersus reddunt: Ad Legem, hoc est pro Lege, uel ex Lege statutoq; certo memorabo, et celebrabo, id quod Dominus dicere ad me dignatus est, Tu es filius meus, &c. Hunc ergo sensum quia & non dubito certiorem, ac germaniorem, sic reddendum præsentem uersum existimo, *Ex solenni iam cerimonia hoc memorabo. Iehoua ad me dixit, tu meus filius es, hodie te genui.* Est enim hic חוק accipiendum, ut Psal. 8. כי חוק לישראל. Nam solennis ritus, mos, uel Lex est Iisraeli. Loquitur aũt de festa Dei celebratione, cantibus & organicis musicis. Ita in præsenti significat Vates solennē sibi fore ceremoniam, canere & celebrare faustum illud & optatum Dei ad se oraculum, *Tu es filius meus, &c.*

Certior & plenior uersus septimi uersio.

Cæterum hæc in typo & Christo ipso considerare licet. David primum alloquitũ hostes suos ita: Frustra turbatis Philistæi, impossibilia molimini, narrabo uobis quid de me statuerit Deus, id certè uos homũculi in perniciem uestram oppungnare poteritis, expugnare non poteritis. Dixit ille ad me, cum per Shmuelem me ungeret in regem super Iisraelem, *Filius meus es tu, hodie te genui*, alium iam te reddidi, ex pastore ouium pastorem & principē populi mei. Cum iam omnia euanescent citius, q̃ ut excidat Dei uerbum, ipsi uideritis, quem successum euẽtumq; belli, q̃d mihi mouetis, sperare debeatis. Hoc ipsum est, & quod Dominus concilio Iudæorũ respondebat: Ex hoc tempore erit filius hominis à dextris uirtutis Dei. His enim apertè satis, decretũ & constitutionē de se patris, illis narrauit, regemq; ab ipso creatũ se palàm professus est, q̃d & coram Pilato non tacuit. Sunt qui de æterna uerbi Dei generatione hunc locũ intelligant, quorũ nolo autoritatē imminuere, quanq; malim eũ de pręclara illa Seruatoris in regnum cœlorũ inauguratione facta, cum à Ioanne baptizaretũ, uiso super eo spirito sancto in specie colũbę, auditaq; uoce patris, Hic est filius meus dilectus in quo mihi cõplacitum est, intelligere. Paulus certè in Act. 13. de regno mediatoris, q̃d ut homo administrat, hunc locum intellexisse uidetur. Sic enim ait: Et nos Euangelizamus uobis promissionē factam patribus, quod eam Deus filijs illorum, nobis, præstitit, resuscitato Iesu, quẽadmodum in primo Psalmo scriptũ est, *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Cum enim hunc locum Paulus in hoc citarit, ut ex eo ostenderet, resuscitandum fuisse Dominum, eum de Seruatore, ut homine utiq; accepit. Homo enim & mortuus, & à mortuis resuscitatus est. Pulchrè uerò q̃d proposuerat, hinc Paulus probat. Quia enim Dominus unice charus filius Dei, & omnium primogenitus erat, tum ab eo genitus, quãdo in regnũ cœlorũ ipsum designauit, unxitq;

Renunciabo decretũ.

spiritu

A spiritu sancto præ participibus suis, oportuit ut tandem regnū suum destructis hostibus auspicaretur, ipsumq; administrare inciperet, ergo resuscitari à mortuis fuit necessum. Nam cum regnum eius non esset hinc, ab immortali et cœlesti iam administrari oportebat. Eodē sensu et Epistola ad Ebræ. locum istum accepit: Et Christus, inquit, non glorificauit se ipsum, sed is qui dixit ad eum, filius meus es, &c. Et hic scriptor inesse in hoc loco promissionem de Christi glorificatione, & ea quæ à resurrectione eius facta est, intellexit. nam mox illud subiecit: Tu es sacerdos in æternum, & reliqua. Iā glorificatio Christi, & in Sacerdotem, hoc est mediatorem euectio, hominis est. iuxta illud: Vnus Deus & unus mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. 1. Timo. 2. Sic quoq; Psalmi pulchre stabit antithesis, ut intelligamus, hæc Dominum hostibus suis, nequicquam se oppugnantibus, dicere: Vos, ut me extinguatis, nihil non experimini, nihil non tentatis: at ne sitis nescij, uos ipsos, nō me, hoc uestro furore perdetis: narrabo quid de me, quamlibet humili fabro fabri, ut putatis, filio, decreuerit atq; statuerit pater. *Dixit ad me, filius meus es tu, hodie genui te.* Vos igitur me Dei filium, à Deo in regem omnium gentium constitutum, extinguetis? Ipse potius frangam & comminuam uos. ita enim præterea mihi dixit, *Confringes eos sceptro ferreo, &c.*

Nemo uero absurdum putet, quòd Dauidem tum genitum Deo filium dixerim, quum ab eo in regem fuit unctus. Vt enim paterna beneuolentia omnium prolixissima est, ita quibus ampliter Deus benefacit, & peculiari dignatione bonis suis præ alijs cumulat, filios Dei scriptura uocat, tum ab ipso genitos, quum primum suam illustriorem illam charitatem erga eos prodidit. sic Iisraelitæ filij Dei, Deut. 14. & aliàs dicti sunt, quod præ omnibus mundi populis, beneficijs diuinis ornati essent. Eos uerò sibi tum in filios genuisse dicit, quum fœdus cum eis in mōte Sinai percussit, ut ipse illorum Deus, et illi ipsius populus essent. Ad hāc certe peculiarem eorum cooptationem respexit Mosheh Deut. 32. cum cecinit: Nunquid ipse pater tuus, nutricius tuus, ipse fecit te, et perfecit? Nō enim hic de prima creatione loquit̄, ut D. Kimhi uere cēset, ea enim omnium gentium communis est: sed de noua, & his peculiariter exhibita beneficentia, qua eos sibi Deus uelut regenuit, & peculiaris indulgentiæ nutricatione tanquā unice charos filios educauit, hoc est fecit et perfecit. id q̄d illis exprobrat Iescha. 1. Ad eundē modum cum Dauidi Deus de filio eius Shlomoh prædiceret, illiq; eximia multa promitteret, primum omniū posuit: Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium. Id enim etsi in Seruatore cōpletum sit, in Shlomoh tamen, ut typo eius, etiā uerum extitit. Nam ilico sequit̄: Qui si peccauerit, castigabo eum, castigatione humaniore, &c. Ex eadem caussa docuit nos Christus, post reuelatum gratiæ regnum, promiscuè Deum patrem inuocare, quem antea sancti ferè Dominum & Deum, rarius patrem, appellabāt. Decuit sanè, q̄ amplior iam diuinæ nobis bonitatis cognitio cōtigit, hoc fiduciæ plenioris appellatione Deum appellaremus. Id tamen nulli uere possunt, nisi quos huc fiduciæ erigit spiritus ille adoptionis, spiritus Christi, qui cordibus nostris persuadet, Deum uelle nos filiorum loco habere, atq; ita excitat, ut sicut patris eum loco habemus, sic & patris nomine appellemus. Id quod ideo ueteres rarenter usurparunt, quia illis spiritus timoris, non liberioris ac filialis fiduciæ, quem adoptionis Paulus uocat, cōtigerat.

Vnde sit ut filij Dei simus.

Porrò si qui præsentem locum de diuinitate Seruatoris accipere uelint, in hunc sensum eum intelligent: Frustra, & malo uestro, regnum meum oppugnatis. nam ne nesciatis, uolo patris de me sententiam uobis indicare. *Dixit ad me, filius meus es tu*, id est Deus uerus: *ego hodie*, hoc est ante & extra omne tempus, *te genui*. Qua igitur spe adeò tumultuamini, contra eum qui natura Deus est, æqua cum patre potestate, non homo tantum, qualem uidetis? Hic sensus sicut cum ipsa ueritate consonat, ita nolo ijs qui eum amplectendum hic putant, repugnare, quanquam illud, *hodie*, uideatur ad certum tempus referendum,

A horum cognitionem pleniorem tam obnixe orare solebat, eandem oremus & nos. neq; enim alia ratione in uitæ nouitate proficiemus, terrenarumq; rerum cupiditates ex cordibus alio pacto euanescent.

D. Kimhi docet suos, dum nos ex hoc loco Christũ, Deum probamus, eò quod oporteat filium eiusdem naturę esse cuius pater sit, respõdere nobis Deũ summam unitatẽ esse, nec augeri eum aut minui uel diuidi posse, sed neq; prioris aut posterioris rationẽ recipere. Id uero libẽter et nos fatemur. neq; ita patrẽ Deum, filium Deum, spiritum sanctũ Deũ dicimus, ut diuinæ substantiæ inter eos sectio sit, sed unum summa simplicitate Deum, tantum personali discrimine, in scripturis prædicatũ cõfitemur. Verbũ enim siue uirtutẽ Dei, ut Paulus uocat, item spiritũ atq; omnia uiuificantem & ornantem Dei adflatum, sacrę literę prędicant. Iã uerbum, spiritumq; Dei, à Deo ipso diuersa quis faciat? Natura igit sunt inter se unum idemq; Deus, uerbum, & spiritus, pater, filius, et spiritus sãctus. Rursum, cum scriptura sub distinctis personis de his loquit, quis corriget linguam Dei? Pij itaq; pectoris erit, sic apud Deum uerbũ initio fuisse agnoscere, ut simul agnoscat Deum ipsum uerbum esse. Ita paracletũ docentem omnia, atq; perficientẽ, à patre & filio proficisci, ut tamen natura substãtiaq; eundem ipsum Deum cõfiteat. Omnia siquidem docere et instaurare, solius Dei est. Verum de his cum Iudęis frustra disputaueris, ijs duntaxat quibus fiduciã generis & æstimationem nimiã cerimoniarum Legis nõ antea ex animo exemeris. Quare religiosi pectoris fuerit, Deum suum pluris facere, quàm ut temere de tanto mysterio uerba fundat. Ad timorem Dei potius adhortabitur. hic eiusmodi sapiẽtię initiũ est, ut eo recepto, Deus ipse deinde docturus sit omnia, iuxta illud Psal. 25. Secretum Domini timentib. eum. Atq; utinã hic timor Domini apud omnes nos obtineat. q̃d si fiat, tam hoc, quàm alia scripturæ mysteria, nõ solum cognitu ac creditu facilia nobis erunt, sed simul sic omnia percipiemus ac tractabimus, ut inde meliores, hoc est nobis magis moriamur, & proximis uiuamus studiosius. Attamen, quoniã omni poscenti, nostrę spei B reddenda ratio est, equidẽ si urgeat Iudæus, ingenuè fatear & de Dauide hoc dictum, *Filius meus es tu*, intelligi posse. non enim minus charus Deo extitit, quàm Schlomoh, de quo Deus respondit: Ero illi pater, & ipse mihi filius. sed & uniuersum Israelem filium suum primogenitum uocauit. Deinde cum & ipsi Iudæi fateantur, inde homines filios Dei uocari, q̃d ut filius patri, Deo obediãt, ac uoluntati eius studeant: tum de Christo Prophetas prædixisse, non solũ ipsum per omnia iussis patris satisfacturum, sed & effecturum, ut alij quoq; id studeant: hoc autem non sit uirtutis humanæ, sed diuinæ: necesse est eum & Deum, eoq; cum patre substãtia eundẽ esse. Hæc si Iudæo minus, satisfacient tamẽ alijs, quibus cordi pietas sit, præsertim dum loca illis aliquot ostendam, quib. de Christo aperte prædictum legit, eum filios Dei purgaturum & iustificaturum, iusticia & pace omnia repleturum, qualia passim in Prophetis occurrunt. Hinc illud quoq; liquebit, nõ Dauidi aut cuiquam alij unquã datum, ut filius Dei esset, & diceretur, quàm per Christum Seruatorẽ: eoq; ipsi ut primogenito, cum primis quæ hic & alibi de dignitate filiorum Dei legunt, competere: neq; id, nisi quod simul uerus Deus est, æternum patris uerbum, per quod omnia sunt, mouent & uiuunt, atq; ideo etiam paranı & instaurantur.

De sacrosancta Triade, cõtra Iudeos.

Pete à me, & dabo gentes hæreditatẽ tuam, & possessionẽ tuã fines terræ.) Hoc est: Adeò nihil officient regno tuo gentes istæ, quamlibet tumultuentur & moliant, ut ad tuam eas uoluntatem daturus tibi sim in possessionem propriã, atq; hęreditariã. Perstat enim in prosopopœia Dei, hæc ad Dauidẽ, ut typum, Christum autẽ, ut per typum hunc designatum, loquentis. Gẽtes dicit se daturum in hæreditatẽ, q̃ expressit, eas in uniuersum dominio seu imperio eius cessuras, ita ut possidemus quæ cesserunt ex hæreditate. Sicut autẽ hęreditas et possessio, ita gentes et fines terrę pro eodem accipiunt per Synonymiã, uel congeriem. Per fines enim terrę Synecdochicos, omnes regiones hostiũ, usq; ad ultimos

Versus 8. ad uerbũ.

terminos regni Israelitici, si de Dauide hæc accipias: si de Seruatore, usq; ad terminos terræ habitabilis intelligit, ac inde metonymicῶs, per regiones, inhabitatores. Quod autem inducit Dominum dicentem, *Pete à me*: significare uoluit summam Dei erga Christum suum beneuolentiam atq; indulgentiam, ut qui omnia uoluntati eius concedere uelit. Magni enim principes his uerbis oblata optione suam solent beneuolentiam declarare. Sic Herodes saltatrici iurabat daturum se quicquid postulasset, etiamsi dimidium regni postulasset. Et Dominus Schlomoh: Pete quod dem tibi, 3. Reg. 3. Porrò datas Dauid gentes ad ultimos usq; ditionis Israeliticæ fines habitantes, & in plenam possessionem, memorat historia sacra 2. Reg. 8. 10. 12. & 1. Paral. 18. & 19. Nam omnem Syriam, Idumæam, Philistinorum regionem, cum Moabitis & Ammonitis, Dominus imperio illius subiecit, quia Christo scimus omnium in cœlo & in terra potestatem contraditam à patre, fines uniuersæ terræ subiectos facile agnoscimus, utcunq; perpauca sint loca, ubi hodie, ita ut par est, colatur. Pridem rerum potientibus ijs, qui à Constantino magno usq; ad Heraclium Romanum Imperium administrarunt, raræ admodum regiones in orbe erãt, quæ de fide Christi non gloriarentur. Id utiq; multo cum ampliore Seruatoris gloria iterum futurum expectamus, cum spiritu suo hominẽ illum peccati, filium perditionis Mahomet, ac quicũq; alij pro Christo se adorandos gentibus obtrudunt, cõfecerit, atq; illustratione aduentus sui aboleuerit: tum certè illi omne se genu flectet, omnisq; lingua Dominum & regem confitebitur. Tum uerè implebuntur, quæcunq; sacri Vates de regni Christi amplitudine & maiestate cecinerunt. Tum uniuersæ ipsum gentes inquirent, & Seruatorẽ adorabunt, tum & illa quæ sub typo regni Schlomoh Psal. 72. de regni eius amplitudine canit, consummabuntur. Interim & si nomini eius aduersentur plurimi, nusquam tamen gentium desunt, qui in fide eius esse uelint.

Hoc uero hic spirituale & obscurum, & in futuro omnibus conspicuum, ac ubiq; summa cum gloria & potentia illustre Seruatoris regnũ, cum agnoscere Iudæis negatum sit, non est mirum, quod D. Kimhi præsenti uersiculo suos contra nos frustra armet. Ait siquidem: Si Christus Deus sit, ei minime competere, ut petat à Deo, quod iam in manu sua & ipse Deus habet, neque potuisse potentiam eius crescere. Vt hominem uero, nunquã terræ fines sub imperio suo habuisse, neq; cum hic egerit, quando nihil minus quàm principem egit, neque postea: semper enim fuisse & esse, qui nomen eius minime receperunt, hodieq; recipiant. Nos uerò ut homini confitemur, non solum quicquid est hominum, sed etiam angelorum ac spirituum, patrem subiecisse: idq; tum appariturum, cum planè reuelatus fuerit, adueneritq; in maiestate patris, iudicaturus uiuos & mortuos. Dixit enim illi pater: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Hæc nos ergo, qui Christi esse uolumus, propius & pressius consideremus. si enim his fidem habuerimus solidã, præter ipsum nihil uel in cœlo uel in terra metuemus, nihil mirabimur, nihil iussis eius præferemus, nihil deniq; promissis eius nos magis eriget & accendet, nihil gratiæ eius non cum uoluptate posthabebimus. Ad hæc, qui ita in uerba eius iurauimus, ut omnia nostra huc instituamus, quo regno eius adducamus q̃ plurimos (ipse enim ait: Qui non colligit mecũ, dispergit) dabimus certè operã, ut omnibus omnia nos exhibeamus, quo uel aliquot lucremur. Nostrum siquidem fuerit, omnia huc impẽdere, quo tam latè regnet, quàm cõstituit pater. Hoc si perpenderent hodie multi, dareturq; eis agnoscere quæ sint hac in re ipsorum partes, multo modestius, & lõge alia ratione in gubernandis atq; docendis Ecclesijs sese haberẽt. Qui uerò uelit scire, quid huius cùm sibi tum alijs desit, conferat se & illos exemplo Paulino, & uidebit quid requirat ab eo, qui sub Christo seruatore meret, quę cura, q̃d studiũ, qui feruor augẽdi regno eius inesse nobis debeat. Fusius & explicatius de his differere nõ est opus illis, quib. hæc scribunt: nempe, synce-

Cur data optio, Pete à me.

A synceriter Deum quærentibus, alios citius offendat, quàm in uiam reducat, quicquid de hoc mysterio in medium adferas. Totus orbis Christi est: eum ut agnoscant singuli et adorent, quisq; pro se magis, quàm uitam suam curare debet. regnum Dei siquidem quærendum ante omnia. hinc quis non per se uideat, quantum hic in se & in alijs desideretur? Oremus igitur obnixius, si plura non licet: Adueniat regnum tuum, extra quod nulla salus, nihilq; boni est.

Confringes eos uirga ferrea, sicut uas figuli cōminues eos.) Hæc de ijs prædixit, qui ex tumultuantibus gentibus, & inania iactantibus populis, regib. conspirantibus, & coniurantibus principibus, aduersus Deū & Christum eius à Dauide postea trucidati deletiq; fuere. Reliqui enim cesserūt ei in hæreditatē & possessionem pecul[ij]. Per sceptrū ferreum, aut uirgam præduram, durum Dauidis imperiū, uimq; illam diuinam, qua cunctos suos hostes fregit, contriuitq;, significat. cuius insigne auspicium erat, sæuum illud bellum, q̄ primum Philistæos, deinde Syros, Ammonitas, & Moabitas domuit. Tertio enim cæsos Philistæos, imperata facere coegit. Moabitas dimidiatos deleuit. Ammonitas funditus excidit. Idumęos et Syros sæpius percussos, penitus attriuit. Hęc in citatis suprà sacrę historię locis legūtur. Quàm ferrea autē fuerit uirga, qua Christi hostes apud Iudęos cæsi ac deleti sunt, Iosephus copiose in libris belli Iudaici memorauit. Certe sæuum et atrox adeò fuit istorum excidiū, ut Seruator ipse testatus sit, post memoriā hominum magis diram calamitatē & internecionē nullis unquam superuenisse, aut postea superuenturā. Iam quibus, quamq; horrēdis fatis, & ex gentib. extincti sint plurimi, qui præ alijs Christi re[g]no opposuerunt, passim historiæ narrāt. Quanquā in hac uita quicunq; se imminutę maiestatis filij Dei obstringunt, malis suis haudquaq; perfungunt. Hic enim in eum qui lapis est, in fundamētum sacri ędificij à patre positus, nullius creaturæ uirib. submouēdus, furore suo impingētes, uelut diffringuntur, cunctis eorum cōpagib. deluxatis. Nam istis et ratio ac uirtus animi, mirum in modum perturbat & impedit, tum rerum omnium quas prudentissime prouisas existimant successus, de repente ac inopinatò plerunq; intercipitur. Cuius preclarum exemplum in ipsis Christi hostib. Iudęis, ex Euāgelicis historijs uidere liceat. Neq; enim cōcilio, neque uirib. iam, simulatq; seriò Christū oppugnare in animū induxerāt, quicquā ualebat. At ubi illa hora appetierit, qua patet modum illis uiuendi, simul & furendi cōtra Christū suum ponere statuit, cadet hic ipse lapis, quem reiecerunt: constitutus aūt nihilominus est in caput anguli à patre super illos, et cōmoliet, cōminuetq; totos, semel exutos omnibus tam huius quàm futuri sæculi bonis, & gehennæ in æternum addictos. Quod Christus et sub regis parabola, qui pfidos colonos occidit, ciuitate eorum igni tradita, & eius qui iubebat occidi eos qui nolebant ipsum super se regnare, minatus est. Has parabolas utinā et ad se pertinere qui hodie Christi re[g]no hostes faciunt, hoc est quicunq; ueritatem, innocentiā et iustitiā oppugnant, deputarent. Id autem dum hi nequeunt, orent patrem, in quib. Christi regnum uim patit, ut ipsis credere hæc det, si iucundum erit, quiduis pro nomine eius perpeti, & hostes misericordia potius q̄ odio dignos habere, ut quos breui Christus, quem ipsi infœlices oppugnant, ferrea uirga cōfracturus sit, atq; ceu uas testaceum, uas figuli, in minutissimas partes contriturus atq; dispersurus. Perelegans imago: utinam uerò sint oculi ijs, q̄rum maxime interest, ut eam pressius intueant. Irmeiah q̄ crassos Ierushalemitas, & ad minas Dei plus nimio stupentes, metu iminentis ultionis uel aliquatenus cōmoueret, iussus à Dño, testaceam lagūculam coram seniorib. tam populi q̄ sacerdotum confregit, adijciens ex ore Dñi: Sic populum istum & urbem istam confringam, sicut hoc uas figuli cōfringitur, q̄d reparari nequit. In hac ergo imagine hoc ipsum anim. aduertendū, hostes Christi sic cōfringendos et cōminuendos, ut in æternum nunquam restitui possint, quia instar uasis figuli confringentur, Iescha. 30. eadem imago contra Ierushalem, Aegypti plusquam

Versus 9. ad uerbū.

Sceptrum ferreum.

plusquam Dei præsidio confidentẽ, & securè ideo in peruersitate atq; oppressi A
one pauperũ perseuerantem, adhuc fusius explicatur, sic minitãte sancto Isra
elis: Propterea adferet uobis ista iniquitas malũ, simile ruinæ decidenti, scisso
pariete prævalido, cuius confractio incidat subitò & derepente. Confractio
hæc uestri erit uelut cõfractio lagenæ testaceæ, cui nihil parcitur, et adeò con-
teritur, ut nõ maneat reliquũ testulę fragmen ad excipiendum de foco ignem,
aut hauriendum de puteo aquã. Discendum igiť ex hac imagine, eos qui Chri
sti regno bellum indicunt, ita in nihilum redigendos, ut nullius prorsus usus
esse queant. Breuiter & circumscriptè S. spiritus loquitur: at si pasci ex his ani-
mi nostri debeant, necessum est omnia pia consideratione & excussione uelut
cõmanducemus, ac memoriæ stomacho, inde actionibus sanctioris uitæ suc-
cum ac uires suffecturo, cõmodum digerẽda præparemus. Nisi enim uitæ in-
nocentia atq; sincerior religio, incrementũ ex sacra lectione accipiat, non fru
stra modo, sed & cum cõtumelia D. spiritus, libros eius in manus sumpsimus.

Versus 10. 11. & 12. ad uerbum. *Et nũc reges estote prudẽtes, erudimini iudices terræ. Seruite Iehouæ in timore, et gaudete in tremore. Osculamini filium, ne succenseat, & pereatis de uia: quũ ardere breui cœperit ira eius, Beati quicunq; illius se tutelæ commiserint.*) Hæc prophetæ admonitio est, ad reges
& principes, qui subijcere se uncto Domini renuunt, hoc sensu superioribus
subiuncta: Admiratus sum, & stupui, cur aduersus Deũ & Christũ eius adeò
gentes cum regibus & principibus suis tumultuarent, omniaq; tentarẽt, quo
iugum eius à se reijcerent, cum huius imperium agnouisse: solida sit fœlici-
tas: et illo se subducere, non solum humanis uiribus impossibile, sed etiam co-
nantibus sempiternam calamitatẽ adferat. Dei enim uoluntas, qui ipsum re-
gnare in Zijon, & imperio suo uniuersas nationes subijcere, hostesq; eius pe-
nitus destruere instituit, mutari nõ potest. Hæc ergo cũ ita habeant, quicunq;
rerum potimini reges & principes, qui uestræ potestati à regno Dei frustra ti-
metis, cum nõ alia ratione ea stabiliri queat, q̃ si uncto Dei nomẽ detis, sapite
rectè, et rationẽ rite subducite, ut agnoscatis quę statuit Deus, ea et optima es-
se, & irrita fieri nequire. Hactenus si sapere uobis datũ non sit, saltẽ modò susti B
nete uos moneri & doceri, id q̃d uobis saluti erit. Vestræ uos cupiditates, ue-
stra ambitio hũc adigit, ut imperiũ Christi à uobis reijciatis. his perniciosis cõ
siliarijs nolite acquiescere, quin potius in seruos uos illi addicite. Nõ Dauidi,
nõ filio hominis Iesu, quem male cõciliati, nihil nisi fabrũ & fabri filiũ esse pu-
tatis, sed Iehouę ipsi seruietis: cui seruire, regnare est, hoc est optatissima & bea
ta libertate frui. Iehouæ igitur, nõ homini, seruite: & seruite cum timore, id est
cum reuerentia, studioq; summo. Huic suprema maiestas est: ea itaq; illi obser
uatione & diligentia inseruiendum est, ut planè tremor quidam membra in-
uadat, non ille ex formidine auersante & expauescente tanti regis sæuiciã, sed
ex anxia cura gratificandi tam optato Saluatori, natus. Nam planè gauden-
dum & gratulandum est, hunc uobis regem contigisse, qui æternum saluat,
quicunq; in fide eius esse uoluerint. Hunc itaq; regem à Deo constitutum, pri
mogenitum uniuersæ creaturæ, osculamini ex animo, eius uos regno commit
tentes, & cupidè in uerba eius iurantes, ne succenseat uobis: cui nimirum da-
tum, ut uas figuli, hostes suos comminuere: & ita pereatis de uia hac, uita &
omnibus optatis rebus excidentes, cum nimirum breui, & omnium opinio-
ne citius, accensa ira eius, ultionem de rebellibus sumpserit. *Beati ergo quicunque ipsum regem agnouerint, eiusq; sese fidei commiserint.*

Quod dicit in uersu 10. *& nunc*, &c.) Ad tempus respexit, quo bellum con-
tra Christum nondum incruduit, quo nondum ipsius ira planè exarsit.

Iudices terræ in Israele olim erant, qui prima ac ferè cõsulari, non tamen re-
gia potestate populum gubernabant. horũ aliquot historias habet liber Iudi-
cum. Cęterum uocabãtur etiã iudices, quibuscunq; disceptandi causas officiũ
erat. Hic tamen, quoniam regibus coniunguntur, intelligendi sunt, qui uel re
gia, uel regi proxima potestate pollent, quales principes erant Pilistinorum.

Reges

A Reges & iudices terræ, hoc est magistratus & principes nominatim, ut se Christo subdant, hortatur. Nam isti ferè semper suæ tyrannidi à regno Dei male, sed frustra metuunt. Vnde huius adsertores, prophetę, seruator ipse, apostoli, ac quicunque alij, seditionis semp traducti sunt: cuius & ipsi, quantũ ad mundi principem Satanam, cui merent, quicunque Deo non merent, sese obligant. Toti enim in eo sunt, ut ab hoc pernicioso tyranno homines ad Deum deficiant. Cum autem omnis potestas à Deo constituatur, sitque ea posita in manu seruatoris, uerè sapiunt, qui huius se præfectos agnoscunt, & regnum eius proferre, non accidere studenr: insani & dementes, qui contra illud feruntur, suaque consilia instituunr. At quotusquisque hodie est principum, qui hãc sapientiam uel ipse sibi persuadeat, uel persuaderi ferat, à monitoribus? Profectò si essent, haudquaquam crudelissimis bellis omnia ita uastarentur, malis neutiquã tanta licerent, bonæ & sanctæ literæ minime ita negligerentur, innocentiæ denique & pietatis longe alia ratio haberetur: aulæ mera templa, & omnis uirtutis scholæ, atque asyla quædam essent iustitiæ, quæ nunc sunt, quod quique boni ingemiscunt. Quare si unquam operæpretium fuit, orare Deum pro regibus et principibus, hac tempestate intentissimè id faciendum est, quo per eos, si non possimus iuuari, liceat saltem uiuere uitam cum honestate & pietate tranquillam. Indubiè enim grauis Dei in nos iræ argumentum est, tam paucos habere principes, qui Christum regem ex animo & seriò colendum ducant.

Porrò hoc uersu 11. hortatur ad seruiendum Deo, & 12. ad osculandum, id est recipiendum, salutandum, honorandumque ut regem. Filium, id ostendit idem esse Christi & Dei, ac omnium qui ex Deo imperant, regnum. Et hæc illa prudẽtia illaque eruditio est, quã uult Vates principes recipere, ut agnoscãt id Dei regnum esse, q̃d Christus administrat. Emphasim enim Iehouæ istud habet. q. d. Non iubeo homini mortali, sed Deo omnipotenti uos subdere. Sceptrum Dei, non carnis est, q̃d datum Christo est. Non igitur seruiendum uobis tepidè, sed cum timore, hoc est summa reuerẽtia, studioque ardentissimo. Quod uero ait, Gaudete cum tremore: ei opponitur, q̃d caro de regno Christi dolet, et ab eo sibi male metuit. Ex eo autẽ quod tremor cum gaudio coniunctus est, quidam de tanto gaudio id intelligunt, q̃d faciat corpus tremere. sed quia tremor & aliàs solet cum timore coniungi, q̃d & Paulus facere cõsueuit, & hic timor præmissus est, quo utique intenta diligentia significat̃, uidetur Vates idem quod per timorẽ, et tremoris nomine, sed nõnihil auctius significare uoluisse. Nec pugnat hic tremor gaudio, imò ex eo nascitur. Quo enim plenius cognoscitur, quãta sit salus Christum regem habere, eo utique maiore gaudio, timore, ac tremore datur opera, ut tanto regi rite seruiat̃, & grata illi nostra habeantur. Id in probo filio erga parentẽ, & bene morata uxore erga maritum uidere liceat. Ad aduentum ille parentis, hæc mariti, toto animo cõmouetur: & gaudio simul, et timore, sed qui ex nimio gratificandi studio nascitur, penitus concutitur. Sic affectos decet nos esse erga regem Christum, eoque ardentius, quo pluris ille nobis & charior esse debet, quàm mortales sint mortalibus.

In illo 12. uersu, *Osculamini filium*, Synecdoche tropus est, qua ex signo, id q̃d signo repræsentatur, intelligitur. Osculo siquidem manus regiæ, & hodie in plerisque regnis testantur subditi, se uelle in fide ac potestate regis esse. Filium dicit, eo q̃d suprà patrem induxit dicentẽ, Filius meus es tu. Sunt sanè Dij, & filij altissimi, propter potentiæ maiestatem, principes uniuersi, ut canit Psal. 83. at seruator noster omnium caput & primogenitus est, à quo reliqui habet, ut filij Dei sint & uocentur. unde cõmodum per antonomasian filium hic Vates nominauit. At uero cum בר hic habeat̃, quod alicubi etiam purum significat, Bar. D. Hieronymus uertit, adorate purè: adorate posito, pro osculamini. hoc ipsum enim adorationis quædã species est. Grecus interpres habet, *Apprehẽdite disciplinã*. forte per apprehendere disciplinã intelligẽs, subijcere se regi Christo, & eius disciplinam atque castigationẽ recipere. Chaldea sanè paraphrasis idem reddidit,

reddidit, per *ſuſcipite doctrinam*: id quod omnino faciunt, quicunq; Chriſto regi A
ſeſe uere addicunt. iuxta illud: Tollite iugum meum ſuper uos, & diſcite à me,
id eſt mei eſtote diſcipuli, cum ſim mãſuetus, ut nullius ruditate offendar: cor-
Bar. deq; humili, ut nullius indignitatẽ auerſer. Cæterum בר pro filio, quanquam
Chaldæum magis ſit quàm Ebręum, & Prouerb. 30. Schlomoh uſus eſt. Ebræ
orum quidam hunc quoq; ſenſum afferunt, accipientes בר pro puro. *Purus hic
corde eſt, & rex conſtitutus diuinitus.* Oſculari igitur eum, & ueſtrum regem agno-
ſcere debetis, non oppugnare. D. Kimhi probat & aliam lectionem, ut בר ua-
Beru lachẽ iſch. leat idem quod electus. Nam 1. Schmuel, 17. legitur, ברו לכם איש, Legite uo-
bis uirum. Sunt uerba Goliath gigantis ad Iiſraelem, poſcentis ut deligerent,
qui ſingulari ſecum certamine congrederetur. Sic ſenſus foret: *Oſculamini
quem elegit in regem Deus.*

Ne ſuccenſeat, & pereatis de uia.) Summam in uos poteſtatem, ut in omnia ha-
bet, & ob nihil niſi quod ſaluti ueſtræ obſit, iraſcitur: maximopere igitur eius
ira pertimeſcenda eſt, præſertim cum eo iraſcente, neceſſe ſit uiam ueſtram, id
eſt uitam perire. Græca editio de ſuo adiecit, *uſta*. Per *uiam*, uita intelligitur, *ui-
tam* igitur poſui. Etenim D. Kimhi eundem putat ſenſum hoc dictum habere,
quem illud in fine Pſalmi ſuperioris, *Et uia improborum*, id eſt *uita* interibit. unde
Hypallagen hic admiſſam arbitratur, adducens aliquot exempla. Arborem e-
nim dicit ſcriptura areſcere, cum folia areſcant: & lacerum ueſtibus, cum ue-
ſtes, non homo laceratæ ſint. Id tamen ſatis liquet Prophetam ſignificare uo-
luiſſe, ſuccenſente Chriſto, uita & omnibus bonis excidere, quotquot ipſum
regem adorare noluerint. Vtq; magis terreat, addit, *Cum breui ira eius exarſerit*: ſi-
gnificans citius opinione adfore, ut pœnam de contemptoribus ſuis ſumat.
Cimat. Sunt qui כמעט interpretentur, *ſi uel parum ira eius accendatur*: ſed illud ſcripturæ
magis familiare eſt, ut breui accendendam iram Domini moneat. Iram uero
per Catachreſim, Vates Chriſto tribuit: affectuũ enim iã immortalis liber eſt.

Beati, quicunq; illo confidunt.) Epiphonema eſt, adiectum non ſine affectu, qui
in eo notatur, quod illud per quandam Apoſtrophen uelut exclamat. ac ſi di- B
cat: Quid opus uerbis? quid multis moneo, ut huic regi uos addicatis, quan-
do is eſt, ut planè beati ſint, quicunq; ipſum regem adorant? ſatis ſit hoc uno
uerbo accinuiſſe, *Beati quotquot illo fidunt*. hinc nemo nõ intelligit, miſeros et per
ditos eſſe, quicunque ipſum contempſerint, nedum oppugnauerint.

D. Kim. ad Deum, non ad regem, hoc dictum epiphonematicum refert. ſi-
cut & illud ſuprà, *Ne iraſcatur*. Sedulò enim dant operam, ut quæ auguſtiora
Chriſto in ſcripturis tribuuntur, ad Deum referant, Chriſto detracta: non in-
telligentes miſeri, quòd cum idem unusq; Deus ſit Chriſtus & Pater, qui ti-
tuli Chriſto deferuntur, Deo propterea minime adimuntur. Hic quis non ui-
deat, de filio Vatem hoc *Beati, &c.* ceciniſſe? Nam Dauid cum nihil niſi homo
fuerit, non beatus, ſed maledictus foret, quicunq; eo confideret. Hic ergo rex
& filius, de quo iſte Pſalmus canit, ſub typo Dauidis, unigenitus Dei eſt, De-
us uerus, & homo uerus Ieſus Chriſtus: cui qui ſe credunt, in quo qui fidunt,
uitam habent æternam. Id ipſum Vates Deo plenus, eoq; ardens iam in glo-
riam Chriſti eius extollendam, dicere hoc ſuo Epiphonemate uoluit, eoq; u-
niuerſos Dei ſtudioſos in fidem Chriſti pellicere. Ipſe enim unus ille eſt, per
quem gratiam pro gratia, & bonum ſpiritum atque facultatem dediſcendi in-
natos carnis affectus, & è cœlis præſcriptam diſcendi uitam, eoq; ſolidam &
iuſtitiam & fœlicitatem percipimus. Id quod probè experiuntur, quibuſcun-
que fidere in hoc rege & ſeruatore noſtro datum eſt. Oremus itaq; Patrem, ut
ad filium ſuum nos trahat, cognoſcereq; ſolidè donet, in quo ſumma ſalutis
& fœlicitatis ſita eſt.

DISPVTATIO DE FIDE.

Quoniam Epiphonema, quo Pſalmus hic clauſus eſt, fidei in Chriſtum e-
ximium habet elogium (nam ea conſtare fœlicitatem adfirmat) de nomine,

natura,

A natura & uirtute fidei, paucula hic adnectere uisum est: in quibus & illud decidã, An sola fides iustificet. de quo utinam eo fidei studio disputarent multi, quo solent contentionis ardore. Fides, & si Latinis sonet dictorum, cõuentorumq; constantiam & ueritatem, ut eam Cicero lib. de Off. primo definiuit, publicus tamen sacra tractantium usus obtinuit, ut fidei nomine intelligant certum oraculorum Dei assensum, atq; persuasionem, quam Graeci πίστιν à πέπεισμαι, id est persuasus sum, uocant. Hanc Ebraei אמונה appellant: sed eodem nomine uocant & eam fidem, quae ut Cicero definiuit, dictorum & conuentorum ueritas est & constantia. Proinde quam Theologi fidẽ nominãt, Laurentius Valla, ille non Latinae modo linguae, sed & omnis recti iudicij admirandus instaurator, tum & incomparabile Galliarum decus G. Budaeus, persuasionem Latine uocari censent. qua de re lege Annotationem Budaei in l. pri. de ser. corrup. uersu, Quod ait praetor. Haec de Fidei appellatione.

Fides qd dicatur.

emunah.

Naturam fidei definitione, quae Heb. 11. legitur, explicari, nemo ferè Theologorum ambigit. Ea sic habet: Fides fundamentum est rerum quae sperant, & index eorum quae non uidentur. Spes etenim nostrae innouationis, atque totius salutis, eo nititur, quod persuasi sumus, Deum nos in hoc delegisse, ut sanctificet & glorificet, neq; alia indicatura tantam hanc Dei erga nos dignationem, aliaq; siue praesentia, siue futura eius beneficia conspicimus. Rectè igitur rerum sperandarum fundamentum, & non apparentium indicẽ, Fidem Apostolus dixit. Infundi diuinitus hanc uirtutem, neq; humanis posse uirib. comparari, nemo orthodoxus nõ confitet. ψυχικὸς siquidem homo non potest quae Dei sunt capere. Et captum itaq; & assensum horum, ipse Deus inspiret necesse est. Proinde fidem in Deum rectè definiemus, si dicamus indubitatam esse persuasionem, Deum esse ut omnium rerum authorem, bonorumq; fontem, ita & nostrum conditorem, seruatorem, atq; eternum beatorẽ. Sic fidem Christi, certã persuasionem, eum nostrum esse redemptorem ac instauratorem. Ad hunc certe modum scribit Exo. 19. & Mosheh suo populum

Fides quid.

B Israel credidisse, nã nihil aliud eo intelligit, quàm q̃d uisis tot portentis Dei, fidem illi habuerint, persuasi iam ipsum à Deo missum, ut dux liberandis ipsis esset. Eundem sensum habet quod eodem capite legitur, Dominum Mosheh dixisse: En ueniam ego ad te in densa nube, ut audiat populus uerba mea, quę tecum faciam, et credant etiam in te perpetuò: id est, nunquam de tua legatione dubitent, sed semper ut meum ad se interpretem audiant.

Ex eo ergo quod Fidem scriptura pro certa & indubitata persuasione accipit, haec tanta ei tribuit, Iustum ea uiuere, q̃d Apostolus ex Aba. 2. ad Rom. & Galatas adduxit, nos ea iustificari, saluari, ęternãq; uitã possidere, quod identidem & seruator ipse adfirmat. Etenim qui uerè persuasus est, Deũ esse Deũ, hoc est solum iustum, sapientem, potentem & bonum, bonorumq; omnium fontem & autorem esse, qui metuentes se, malis omnibus liberare, & bonis solidis atq; aeternis ditare, tum nihil à nobis nisi quae saluti nobis aeternę sunt requirere, contemptores deniq; suos sempiternis cruciatibus addicere uelit, hic profectò haudquaquam poterit eum nõ metuere, uenerari, colere, ac etiã amare, atq; ad uoluntatem eius pro uiribus uitam suam conformare. Natura siquidem ita cõditi sumus, ut penes quem supremã credimus esse potestatem, eum ante omnes metuamus, quẽ omniũ sapientissimum in primis audiamus: quẽ omnium ueracissimũ, eius promissis potissimum credamus: quẽ deniq; optimum, atq; benignissimũ, summopere suspiciamus et colamus. Hinc iã facile intelligere est, ut iustus fide uiuat, ut iusti fide & salui reddamur. Iustus enim cũ agnouerit Deo omnia postputãda, nulla res in orbe est, quę planè iuuare, exhilarare, recreare, oblectare eum queat, praeter hoc unum, q̃d indubitatò persuasum habet, se in cura et fide Dei esse, hunc sibi patrẽ in omnib. prospicere, tandẽq; plenè iustũ & beatum redditurũ: haec illi uita est, haec animi securitas, iucũditas, uoluptas, foelicitas. Hinc nihil in gratiã Dei nõ animose perfert, &

Vnde tanta fidei tribuantur.

 aggreditur,

aggredit, nihil nō æquo & lubenti animo & facit & uitat, spe optima plenus, A eoq; in omnib. alacer, lætus, & cœlesti quadā uita florens. Sic iustus fide sua ui uit. Ex his æq; iam liquet, fide nos iustificari atq; saluari: etenim nos iustificari nihil aliud est, q̃ nos iustos, eoq; et saluos reddi. tum enim salui sumus, cū rectè ualemus, & ita ut cōditi sumus, habemus, diuina imagine, hoc est omnimoda bonitate ornati. Hæc iam nō aliunde nobis cōtingunt, q̃ cum dat̃ de Deo, id quod est sentire, certoq; de eius erga nos bonitate esse persuasis. Id enim ubi per spiritum Dei contigit, Deum ex toto corde, ut quo nihil melius nobis, cre dimus, amamus: hic tum amor totos diuinæ uoluntati conformat, reprimit cupiditates rerum seculi, accendit desideria cœlestium, studium excitat et pro ducit uirtutum omnium. Nam efficit, ut sicut Deo nihil habemus charius, ita quoq; nihil prius sit, quàm ei per omnia probari. Hinc est quòd Seruator pri- mum totius Legis caput, à quo omnia reliqua pendent, fecerit præceptum de dilectione Dei ex toto corde, &c. Vt itaq; sola fide Deum rite cognoscimus, & ad amandum eum rapimur, ita sola utiq; fide ueram iustitiam & uirtutes u- niuersas, quia ipsius dilectionem, omnium parentem, consequimur. Proinde cum dicimus fide nos iustificari & saluari, hoc est iustos & saluos euadere, nō est ut quis putet bona opera hac locutione excludi. Si enim nos fides iustifi- cat, reddit utiq; iustos, adfert iustitiā, hoc est simul omnē uirtutem. Certè nō- dum cognitū Deum nec amare quisquā, nec colere potest. Cognoscitur autē ex oraculis, quæ non nisi fide percipiunt. Nihil potuit igitur dici uerius, ac e- tiam significantius, quàm nos fide iustificari, hoc est solidæ iustitiæ, quæ in se totam hominis perfectionē cōtinet, cōpotes reddi. Et cum, sola, adijcit, quod Hilarius, Ambrosius, et Cyrillus adijciūt, non excluduntur bona opera, quasi ad iustitiā nostrā & salutem nō pertineāt: quum hęc nihil aliud sit, q̃ quibus- uis bonis operib. diuitem esse: sed quia nulla alia uirtus, nullū bonum opus iustitiam in nobis pariat, imò contingere nobis sine Fide possit. Id quod Pau- lus uoluit, quando Romanis scripsit λογιζόμεθα, id est censemus: colligimus i- gitur, hominem iustificari absq; operibus legis, hic dicitur. Paulus uocat hoc B loco opera legis, cerimonias. Nam ideo & gentium, & Ebræorum, qui ante le gem fuerunt, iustitiam, quæ fide illis absq; cerimonijs Mosaicis contigerit & contingat, memoret. Sed quid aliud possunt præstare, quàm cerimonias, qui- cunq; fide carent: impossibile siquidem est placere Deo absq; fide. nihil igitur omnino quod Lex tradit, rite faciet, fide quicunq; fuerit destitutus. Deum sa- nè is quum penitus ignoret, nullus diliget, eoq; nec proximum. Soluta igitur hac legis summa, nihil omnino præstabit, quòd Lex docet, præter solas ceri- monias, & bonorum operum externas quasdam inanesq; formas. In quibus quia nihil ueri, nihil solidi, nihil est quod Lex quæ spiritualis est requirit, ne in his ipsis quidem cerimonijs Legi satisfacit. Hinc diuus Bernhardus uiti fi- dem, palmitibus reliquas uirtutes, opera uero botris, non inscitè comparauit. Et Chrysostomus in Matthæum, lampadi fidem assimilat, quod ut lampas do mum, ita fides animam illustret. Item Augustinus de fide & operibus, cap. 7. Nisi pręcedat fides, uita bona sequi nō poterit. De hac itaq; uiua, solida, & ut recentiores theologi loquunt, formata, hoc est dilectione per quam operetur instructa fide, intelligenda sunt præclara illa, quæ innumera tam apud re- centiores quàm ueteres leguntur elogia, quibus fidei nihil ferè nō tribuitur: uti & nihil prorsus boni est, cuius illa parens non existat. Est in prauis homini bus de rebus diuinis opinatio quædam uerius q̃ persuasio, quam diuus Iaco- bus fidem mortuā uocat. huic nemo sanę mentis quicquā boni tribuerit: mor tua enim est, eoq; simulachrū potius fidei q̃ fides. Id enim experimur, unum quenque ita agere, ut persuasus est. quare qui uere sit de Deo, id quod est per- suasus, ut labatur interdū, lucem fidei retro cupiditatū fumo auertente, nun- quam tamen in malo perseuerabit. Hæc ipsa enim semen illud est, quod cū a- pud sanctos manet, ut Ioānes cap. 3. Epistolæ prioris testatur, peccare neque- unt,

A unt,id est peccatis usque esse dediti. Hinc Cotta apud Ciceronē lib. de Natura deorū primo,optabat persuaderi sibi,non opinione solum,sed etiam ad ueritatem esse deos.ex eo enim quod multi uiuunt adeò perditè & scelerate, clarum existimauit,esse haudquaquam omnibus persuasum, Deos esse. Iam de uera fide cum scriptura loquitur,& hāc sequuti patres, eam cordis persuasionem certam & indubitatam,quam aliàs Paulus πληροφορίαν, id est experientē quandam spiritus certitudinem uocat,intelligunt,quæ totum hominem immutat,& in Deū rapit. Hinc Augustinus lib. iam citato: Inseparabilis est quippe bona uita à fide quæ per dilectionem operatur, imò uerò ea ipsa est bona uita. Ex his puto satis manifestum esse,quid sibi Dominus uoluerit, cum diceret: Qui credit in me, habet uitam æternam. & Paulus, iustificari nos & saluari fide: atque hinc sancti patres, fide & non aliter, ut Cyrillus: sola fide, ut Hilarius, & Ambrosius, nos iustos euadere, & alij alijs, sed idem ualentibus uerbis scripserunt. Indubie enim cui datum fuerit,uiua in Deum fide uiuere, is Dei amore studioque ardebit, ueraque iusticia in omnes pollebit, quæ ipsa uita filiorum Dei est,et æterna,tametsi hic nondū perfecta. Cum autem ex his parum probe intellectis,quidam inani opinatione potius quàm fide sibi placerent, nullis bonis operibus incumbentes,quibus tam non potest destitui fides uera quàm ignis calore, quam sana ac uigens arbor suo tempore fronde & fructibus, diuus Iacobus, & Patrum non pauci, præcipue uero inter hos Chrysostomus, sola fide nos iustificari, pie & recte negarūt: sed de fide id intellexerunt, quæ bonorū operū sterilis sit, eoque mortua, atque ideo iam nec fides. Quod autem fidem uocarunt, quæ nulla proferat bona opera, figura usi sunt, quę imitatio dicitur. Ad imitationē enim illorū qui de mortua fide, eoque non fide, tanquam de uera uiuaque gloriabantur, & ipsi fidem, quam illi iactabant, hoc nomine dignati sunt, pie adijcientes eam non iustificare, neque ullam fidem, quæcunque uocetur, si non simul adsint bona opera. Nam uera iustificatio quid aliud est, quàm bonis operibus ornari? Hæc autem non debent rapi eò, ut propterea dicamus improprie dixisse Dominū, Qui credit in me habet uitam æternam, & Fides tua te saluum fecit, & similia: item illa Apostoli, Fide iustificamur & saluamur. Nam ubi uere creditur, ibi certa adest persuasio, quā fidem uocamus: omnia bona adsunt, ut satis ostendi. Contrà autem, quia danda nobis opera est, ne quem uel uerbulo offendamus, nemo grauari debet, cum uidet offendi homines quod sancti scribunt, nos sola fide saluari: adijcere, uiua, formata, per dilectionem efficaci, aut quid huiusmodi. Nam qui offendūtur, hoc dicto putant eos qui illud usurpant, iusticiam in inanibus animi cogitationibus collocare, bonorum operum studio tanquam frustraneo repudiato. Vt igitur ne ueris quidem quisquam offendendus est, ita satis habebo, uocib. uti scripturæ, & dicere iustum fide uiuere, fide nos iustificari & saluari, omisso, quod tantopere offendit, sola: tum et hæc ipsa interpretari, ac dicere, fide gignitur in nobis Dei amor, hic parit studium uirtutum omnium, totosque perficit & beat, nihil pigebit. At nolim & simul sanctissimos Patres, qui ex scripturis suum Sola mutuati sunt, ideo damnari. Verbis certe, dum de sensu constat, offendi, Christianorum non est.

B

ARGVMENTVM PSALMI TERTII.

Demiratur Dauid, & apud Dominum queritur, hostium contra se uenientem & numerum & confidentiam. ut uero ipsius opem implorat, sentit statim spei suæ robur mirificum suffici: quo fretus, se præsidio Domini summa securitate cōmittit, certus illum hostes extemplo percussurum, eo quod & nemo alius saluare, et salutis nulli, nisi qui ipso fidunt, queant fieri participes.

PSALMVS TERTIVS, IN GENERE COMMVNI VEL MIXTO, ET εὐκτικός.

1 ODE Dauidis, quum fugeret Abeshalomum filium suum.
2 Iehoua, ecquid tam multi, qui me infestant: multi, qui contra me insurgunt?
3 Multi, qui apud se de anima mea sic censent, Non est isti à Deo salus speranda? Selah.

Mimesis.

4 At tu Iehoua, præsidiũ es & decus meum, dignitatisq́ meę uindex.
5 Iehouam prece mea inuocaui, & annuit mihi de monte sancto suo. Selah.
6 Securus quieti me componam, dormiam: ipseq́ cum commodum erit, expergiscar, nam Iehoua me sustentat.
7 Non uel myriades populi, qui undiq; me cingentes obsideant, expauescam.
8 Exurge Iehoua, serua me Deus mi, nam hactenus quibuslibet meis hostibus impegisti alapam, dentes improborum fregisti.
9 Iehouæ est seruare, & populi tui, ut beneficẽtia tua iuuetur. Selah.

Versus 1. ad uerbum.

PSalmus *Dauid cum fugeret à facie Abeshalom filij sui.*) Secundo Regum, à capite 15. usq; ad uigesimum, historia quæ in inscriptione Psalmi notatur, descripta est. Eo enim quod Dauid adulterio & homicidio id etiam sceleris adiecerat, ut quo tectius occideret Vriah, uictoriam hostibus ultro concederet, ac ita faceret illos Deum, contra cuius populũ ea uice præualuissent, blasphemare, Dominus minatus fuerat, gladio & cædi domum eius semper fore obnoxiam, seq; afflictionem de domo eius suscitaturum, accepturum uxores eius, & alteri qui palàm eas constupraret traditurum. Ista legis 2. Reg. 12. Quæ omnia per Abeshalomum Deus perfecit. Qui cum aliquandiu blanditijs populi corda ad se inclinasset, tandem coniuratione præualida facta, Regem se per omnem Iisraelis ditionem proclamari curauit. Cumq; hunc pręter Achitophel, cuius consilia mera habebantur oracula, & alios proceres aliquot, uniuersus Iisrael toto corde sequeretur, omnem animum eò uerterat, ut patrem, q̃ tutò pro eo regnaret, perimeret. Hæc coniuratio, & impium hoc filij parricidæ consilium, cum nunciatum Dauidi esset, euestigio fugam cum ijs quos reliquos secum habebat, accelerans, Ierusalẽq; relicta, recepit se primùm in campestria deserti, inde transiuit Iordanem. Ibi collecta aliqua manu eorum qui in fide perstiterant, diuisoq; omni exercitu in tres turmas, contra Abeshalom direxit: qui & uictoriam, cæso illo, retulerunt. Cum ergo in hoc periculo tam ancipiti, & rerum suarum statu perturbatissimo, cum omnia certum exitium, neq; id qualecunq;, sed maxime fœdum & probrosum, nempe à filio, & prætextu scelerum suorũ intentarent, à Domino mirifice adeò adiutus esset, tam leui manu toto Iisraele fuso, composuit de his præsens carmen, Domini in se bonitatem, fidei in illum uirtutẽ, qua fracta est omnis ferocia & uis hostium, deprędicans. Tam enim de periculo, quàm inde liberatione, ac animi sui in utraq; conditione, hoc carmen canit, in quo more suo se per hypotyposim, ceu iam in eo periculo constitutum, & orato tantum Dei contra hostes auxilio, cætera securum & in utramq; aurẽ dormientẽ introducit: uolens scilicet suo exemplo, ad fidendũ Domino, qui suos nullo in discrimine deserit, prouocare, & Dei pro suis benignam & præsentem semper curam prædicare.

Historia Psalmi.

Versus 2. et 3. ad uerbũ.

Iehoua, quid multiplicãtur infestatores mei, multi insurgentes cõtra me? Multi dicẽtes de anima mea, non est salus ei in Deo. Selah. Inducit se Vates, ceu iam uidentem, q̃ multi, nempe cuncti Iisraelitæ, quaq; confidẽtia, persuasi nimirum, ne Deum quidem ipsi adfuturũ, contra se concurrãt & armentur, idq; coram Domino cum admira-

A admiratione queritur, & querendo admiratur. Tale uero quid indubiè expertus fuerat, cum in uertice montis oliuarum, egressus Ierusalem, ad Dominum precem fuderat, cuius facta historia cap.15.2.Reg.meminit. Ibi utique animo eius succurrit, quàm amplissimè de toto populo fuerat meritus, quam'que peruersis ac malitiosis se oppugnarent cõsilijs, in quibus nihil æque atque religio & iustitia inuisum in ipsius imperio erat: quàm denique stulto & insano impetu populus à se tam fido pastore, ad perniciosissimos tyrãnos deficeret, qui certe populi in suam ipsius perniciem ruentis furor, non minus eum quàm se ra illa ingratitudo urebat. In hac autẽ animi summa perturbatione, & anxietate, quia Domino querebatur, æstusque suos in huius sinum effundebat, nihil respectans ad creaturas, non potuit pater misericordiarum, Deusque totius cõsolationis, filium tam supplicem, tamque adflictum aspernari, quamuis dirã castigationem meritũ. Sancto igitur spiritu, ut semper solet, suam æstuanti miserenque conflictanti consolationẽ immisit, de sua speranda benignitate, auxilioque mox adfuturo testatus. Hinc ille statim paratiss. animo, omni sese illi calamitati obtulit, atque subiecit, de ope Domini iam abunde securus. simul ergo ut hãc precatus est, ad res suas instituendas animum conuertit. Hanc uero securitatem eo primum indicat sibi ostensam, quòd admirationi & querelæ suæ subiecit, *At tu Iehoua præsidium es, &c.*

Ter *multos* figuratè dixit, propterea quod et filius, et Amasha cognatus eius cum innumeris alijs regni proceribus, & totus Iisrael, & quidem toto corde, in necem eius conspirauerant. Illud tamen, *Insurgunt contra me*, de peruersis & hostilibus multorum consilijs, D. Kim. intelligit.

Multi dicentes, Ego uerti, *Multi sic apud se statuunt*, animi enim sermonẽ אמר crebèrrime significat, & sic etiam hic interpretatur D. Kim. Animæ meæ idẽ est, quod de anima mea. Sic Genes. duodecimo dicebat Saræ uxori Abraham: Dic mihi, frater meus est: id est, de me ita dic. & eodem lib. cap.26. Interrogauerunt uiri loci uxori eius, id est de uxore eius. Sic autem cogitasse illos, affir- *Amar.*

B masseque apud se, de anima sua memorat, quod eam inuisam Deo, & prorsus reiectam putarent, ob facinus Vriah: idque imposuit callidissimo alioqui Achitophelo, ac alijs innumeris. nec aliunde & infandum illud consilium eiusdem, ut Abshalom concubinas patris sui, coram uniuerso Iisraele stupraret, profectum fuit. Fortè enim in populũ emanarat, quod per prophetam Nathan istuc Dauidi Deus fuerat minatus. Sperabat itaque ueterator ille, populũ, si uideret circa Dauidẽ omnia ita ut Vates ille prędixit, geri, cõfirmandũ, ut Abshalomo adhęreret, & Dauidẽ, quẽ Dominus nollet regnare, desererẽt, & perderent. Nisi enim iuxta uerbũ Domini Abshalõ uisus esset hoc facinus designare, per se tã execrandũ erat, ut populi animos magis ab illo alienasset. Iam id cõsilij dederat Achitophel, ut eo facto, totus Iisrael in cõiuratione constabiliret. *De anima mea.*

Illud, *Non est ei salus* באלהים, id est in Deo, non sine emphasi dictum est. Nam hoc nomen Domino à uirtute et robore, quod solus omnia potest, suosque uindicare & tueri contra uim quamlibet soleat, scriptura tribuit. Huius ergo fauore & ope existimabãt iam Dauidem destitutum. alioqui cum hic antea auxilio Dei tam multas & insignes uictorias ab hostibus retulisset, nũquam adduci populus potuisset, ut contra eum armaretur. In nomine *salutis* Ebræo, paragoge est, schema syllabarum. nam cum ישועה salutem significet, posuit hic ישועתה, adiecta una syllaba, eã D. Kim. significationem intẽdi putat, et huius aliquot exempla adducit. Secundum huius ergo sententiam, significare Dauid uoluit, hostes, se prorsus omni salute & auxilio Dei destitutum, eoque tam huius quàm uitæ futuræ, credidisse. Sed & illud imitationis schema, quo hostium uerbis, ipsorum cogitationẽ retulit, *Non est illi salus, &c.* cùm eleganter, tum affectui mouendo apposite adhibitum est. De Selah dictum in præfatione est. Ideo autem hanc exaltandæ uocis notam hic Vates posuisse uidetur, quo penitius animis auditorum infigeret, angustiæ & tribulationis pondus, quo *Belohim.* *Ieschuah.* *Ieschuathah.* *Cur adiectũ Selah.*

fuerat pressus. Cum enim pijs unus Deus sit omnia, facilius cuncta ferunt, A quàm eius sibi gratiam & opem negari.

In his uerò & Christi & omnium filiorum Dei typus, ac uelut ichnographia quædam exhibetur. Certe totus ferè Israel, cum omnib. suis principibus, contra Seruatorem conspirauerant: unde angustiatus & ipse in monte oliuarum, Deum patrem orauit, & consolatus fuit, ac etiam paulo pòst egregie è manibus illorum liberatus, ipsi uero funditus extincti. Eandem sortem, qui uere Christi sunt, & semper experti sunt, & hodie experiuntur, ut & ab ijs de quibus sunt egregie meriti, ac domesticis suis & cognatis extrema patiantur, totumque mundum, & in eo pręcipue illos qui uiribus & industria præ alijs pollent, in se uno animo, & eo obfirmato sæuire experiant. Ea ergo dũ incidunt, memores simus & Dauidi hæc, imò & Christo ipsi Deo nostro accidisse, & ut Dauid, atque Seruator, ita & nos illa prono animo excipiamus, neque ad aliam quàm Dei opem, qui omnia in salutem nostram attemperat, confugiamus.

Versus 4. ad uerbum.

Et tu Iehoua clypeus pro me, gloria mea, & exaltator capitis mei.) Hoc uersu canit ut se receperit ex æstu stuporeque animi, ingentẽ illam, & in momenta singula augescentem calamitatem apud se considerantis, eamque Domino querentis, de quo cecinit uersu 2. & 3. Habet uerò hunc sensum: Incredibili certe numero, ingenti animorum contentione, et summa confidentia, in me ruit Israel totus, & quo quisque uiribus, gratia, consilio plus ualet, hoc sæuit in me impotentius, persuasumque habent, nec te quidem ò Domine, opem mihi laturum. At fuisti hactenus clypeus pro me, hoc est uice clypei me tueri es solitus: gloria mea es id est is qui in hunc me dignitatis locum euexisti, & hac regia gloria decorasti: caput quoque meum extulisti iam sæpe, donato fœlici rerũ successu. Neque nũc igitur deseres, feresque, ut horũ quoque incassum conatus cedãt, qui regno me deijcere, omni exuere gloria, & ignominia obruere laborant.

Clypeus.

Creberrima Psalmis metaphora est, Deũ scutum uocare, eo quod sibi fidẽtes ita protegat atque defendat, ut eos nulla hostiũ iacula attingãt, nulla re lædantur, iuuent autem omnibus, etiã ijs quæ in malum eorũ mali intendunt. Græcus tropũ hunc B simpliciter reddidit, ἀντιλήπτωρ μου, id est defensor, protector, propugnator meus. Idem enim ualet atque ὑπερασπιστής, βοηθός, authore Hesychio. D. Kim. per

Cebod, id est gloria.

כבודי, quod gloria uel decus uerti solet, hic & multis alijs locis mentem intelligit, eo quod hac nihil sit in homine præstabilius, sitque illud unde homini tota sua dignitas constat. Hinc putat scutum hic sumendum, in hunc sensum: Ie-

Cebodi.

houa scutum es pro me, hoc est corpori meo: & scutum es כבודי, id est menti meæ. Sed sicut lux & uita nostra Deus per metonymiam dicitur, q̃d uitam & salutem, hoc est lucem nobis præstet, quid insolens, si ita & gloriã suam Dauid uocet, quod esset gloriæ & dignitatis suę author? Et Kim. non reijcit, posse simpliciter quoque uocem hanc & per antithesim ad fugæ ignominiam accipi. quasi dixisset: Nunc inglorius, summeque contemptus fugio, ut & pessimo cuique ludibrio sim: At tu Deus gloria mea es, dum te scio mihi propitium, & opem laturum, satis superque gloriosum me existimo.

Exaltator capitis mei.

Caput deijciunt, qui pudore suffunduñ, uel etiã grauius lugẽt. Erigũt, qui honorant & exhilarant. ideo capitis sui exaltatorẽ uocat, contra infestos hostes, qui dedecore pariter atque mœrore eum obruere, ac ita caput eius deijcere instituerant. Sic demisso capite ingrediebatur Acheab, cum de cæde Naboth pœnitentiam testaretur. & Psal. 35. inquit: Sicut lugens matrẽ, pullatus incuruabar. At Psal. 110. ubi de uictoria exultantis habitus describitur: De torrente, inquit, sanguinis hostilis in uia bibit, propterea attollit caput. Ad hunc modum sæpe iam Dauidi Deus caput extulerat, certusque erat iam idẽ facturum.

Hæc uero nos ita consideremus, ut & nostrum præsidiũ, ueræ glorię conciliatorem, atque capitis nostri euectorem Deum credamus. Non est acceptor personarum Deus: quare si ut Dauid fidem ei habuerimus, non minus quàm Dauidi nobis præsens in omnibus aderit. Cogitet autem, & diligenter

perpendat

A perpendat animus Dei ſtudioſus, quanto in diſcrimine res Dauidis hic fuerint, & quàm luculenta uictoria eum in regnum Deus reſtituerit, quamlibet hanc ſeditionem probè commeritum. Hinc ſanè multam ſibi contra omnem aduerſitatem, conſolationem parabit.

Verſ. 5. 6. et 7. ad uerbum.

Voce mea Iehouam inuocabam, & reſpondebat mihi de monte ſancto ſuo. Ego me in lectum reponam, dormiam, excitabo me, nam Iehoua ſuſtentabit me. Non formidabo myriades populi, qui ponunt circumquaq; contra me.) His, qua ratione, & quantã animi ſecuritatem à Domino ſibi impetrauerit, gloriatur, inq; exemplum canit. Hoc uerò ſenſu ſuperioribus cohærent. Periculum quod deprehendit, ingẽs quidem eſt: ſed quum hactenus expertus ſim, Dominum mihi defenſorem, & gloriæ fœlicitatiſq; omnifariæ fuiſſe conciliatorem, ad eum & hiſce malis preſſus, me conuerti, preceq; pulſaui, idq; ut ſemper ceſſit fœliciter. Nam grauiſſima licet merito, illico tamen annuit, hocq; tam certò atq; clarè, quàm ſolet ſanctis ſuis de propitiatorio, q̃d in hoc ipſum in ſacro monte collocatũ eſt. Proinde ſic mecum, accepto ſacro reſponſo, id eſt luculenta ſpiritus cõſolatione cogitabam: Ego uerò depulſa omni ſolicitudine, & anxietate, cunctiſq; curis in Dominũ reiectis, ſecurus rerum mearum, lecto me cõmittam, libero dormiam animo, nemine mihi ſomnum intercepturo. Cum naturæ ſatisfactum fuerit, expergiſcar ipſe, tanquam in altiſſimo ocio, rerumq; omnium quiete. Dominus enim eſt, qui me ſuſtentabit, ne cadam. Hic cauſſam meã ſuſtinet, agitq;: ideo nulla in re nocere poterunt hoſtes, meritoq; ego animo quieto & ocioſo ſum, nihil mihi metuẽs, nihil expaueſcens, ſi etiã me obſideant innumera populi millia.

Pleonaſmus ille, *Voce mea inuocabo*, quum ſatis futurum uideatur dixiſſe *inuocabo*, cum multis ſimilibus ſcripturæ admodum familiaris eſt. ſed nequaquã ſi ſanctorum affectum cõſideres, uitium eſt, quia minime ocioſus. Per montem ſanctum etſi alicubi cœlos, hoc eſt reuelatiorem Dei præſentiam & gloriam Vates intelligat, ut infrà Pſal. 14. & alibi, in præſentiarum tamen propitiatorium, de quo Dominus reſponſa precantibus daturum ſe promiſerat, q̃d tum

De monte ſancto ſuo.

B in monte Zijon erat, deſignaſſe uidetur. Vt ita hac loquutione certitudinem promiſſi auxilij exprimere uoluerit. ac ſi dixiſſet: Ipſe Dominus ſuo ipſius oraculo, eoq; tam certo & indubitato, auxilium pollicitus eſt, atq; ſi id ex ſacro illo, quod in monte Zijon politum eſt, propitiatorio edidiſſet. Certus igitur auxilij eius, nihil timebo, &c. Si quis tamen de cœlo intelligat, ac ſi dixiſſet, de ueriore tabernaculo & propitiatorio, aut mõte ſancto ſuo, nempe è cœlis mihi Dominus reſpondit, non erit id abſurdum. Nam omnino hoc dicto uoluit ſignificare, certò ſibi auxiliũ promiſſum. Hinc & Selah adſcripſit, uolens ſanctos hic immorari, ut certè digniſſima ſunt perq; religioſa animaduerſione, Deum Dauidi ſic commerito, tam benigne adfuiſſe, precemq; eius tantum ualere uoluiſſe. Nemo ergo, quamlibet peccator, diffidat, ſi orare Dominum poterit, & exorare poterit quiduis.

Dormiam.

Synecdoche uerſus ſeptimi ſummã ſignificat ſecuritatem. Nam qui ad quietem ſeipſum cõponit, dormit: & cum libet, nullo alio excitante euigilat: is nullis diſtẽtus curis, nulla eſt cõſtrictus anxietate. Iam uerò cogitet animus Chriſto deditus, quãto in diſcrimine, quamq; in certo periculo tum Dauid fuerit. ſed cui reſpondet & adeſt Deus, hoc eſt quem ipſe ſuſtentat, ut Pſalmus loquitur, quem fulcit, quem geſtat, is in ſumma rerum perturbatione, ſumma pace & tranquillitate fruitur, ſciens bono ſibi eſſe uniuerſa. Elegans uerò metaphora, *quoniam Iehoua me ſuſtentat.* Qui enim ſolidæ & firmæ rei innititur, non poteſt moueri: iam nihil immotius Deo, unde & petræ ac rupi ſubinde aſſimilatur.

Porrò huius tropi, quo per ſecurum ſomnũ, rerum optata pax atq; tranquillitas deſignatur, non uno in loco ſcripturæ uſus eſt. Inter bona, quæ populo Iiſraeli, ſi Legem ſeruaſſet, Dominus promiſerat, & hoc legimus: Dabo pacem, inquit Dominus, & ad quietem iacebitis, nec erit qui exterreat. *Iehez. 34.* De ouibus ſub paſtore ſuo Dauide: Habitabunt in deſerto ſecuræ,

& dormient in saltibus. & Hos. 2. Arcum & gladium & bellum conteram de A
terra, & dormire eos faciam fiducialiter.

Versus 8. idem simpliciter dicit, quod septimo dixerat tropiceos, Nō *timebo my-riades*, id est quātumuis numerosum populum. רבבה myriadem, id est dena mil-lia significat. Iam hoc posuit in numero plurali, quia ingentem uoluit multitu-dinem exprimere.

Rebabah.

Illud, *Qui ponunt circumquaq; contra me*, subaudit D. Kim. bellum. sed uidet hoc uerbi significare obsidionē, Ieshaia 22. uers. 7. שת שתו השערה, id est obsiden-do obsidebunt portam. Idem cap. 26. ישועה ישית חומות וחל, id est salus obsi-debit, cingetq; muros, & munimenta. Obsidere igitur reddidi, cum hic sig-nificatus pulchrè quadret. Græca quoq; uersio hic accedit, οὐ φοβηθήσομαι ἀπὸ μυριάδων λαοῦ τῶν κύκλῳ συνεπιτιθεμένων μοι, Non metuam à myriadibus populi circumquaq; me obsidentibus. Videtur ergo hic esse species amplificationis, quam per ratiocinationem Fabius fieri meminit, hoc sensu: Si etiam me innu-mera millia planè obsiderent, ac iam undiq; cinxissent, nō timerem tamē, Dei nimirum præsenti nixus præsidio: quanto magis nunc securum esse me puta-tis, quem nondum ita obuallatū conclusistis? Etenim ex hoc dicto colligitur, eum animo fuisse omnium securissimo.

Qui ponūt contra me.
Iescuah.
Iascith.
Chomoth.
Vachel.

Hęc uerò tāta securitatis in extremo discrimine amplificatio, si credimus hęc nobis scripta, haud debet inexpensa prætermitti, ut uel à longe, si non uidere, conijcere saltem incipiamus, quāta sit uis fidei in Deum, quid solida pręstet in eo collocata fiducia, ne nos quoduis arboris folium deterreat adeò, ut uel à re-cto detorqueat, uel ad humana præsidia respicere cogat.

Surge Iehoua, serua me Deus mi. quia percußisti omnium inimicorum meorum maxillam, dentes improborum fregisti. Iehouæ est salus, super populum tuū benedictio tua. Selah.) Hic eam cuius in præcedentibus meminit, precationem ponit, eamq; uerbis breuem, sed affectu prolixissimam. Iehouam uocat, quo nomine immensam Dei poten-tiam & bonitatem, ipsamq; diuinitatem sibi ipsi in hoc in memoriam reduxit, ut omni in eum se fiducia cor eius reijceret. Adiecit uerò, Deus mi, quod idem B est, atq; tu, cuius solius uirtute nitor, serua me. Id autem quod sequitur, uidetur hunc sensum habere: Tot iam hostes expertus sum, tu omnes retudisti, uelut impacta alapa dentes eorum fregisti: hoc est, inflicta plaga omnē eorum uim & ferociam repressisti. Nunc paratam mihi per te quietem ab omnibus hosti-bus meis, filius meus, præcipuiq; amicorum perturbant, cumq; iam defunctus mihi periculis uidebar, hi supremum & grauissimum moliuntur. Et hos igitur alapa cæde, dentesq; eorum confringe, ne me conscerpant, id quod quibus-uis beluis efferaciores conantur. Nam ut aliàs per dentes beluinam quan-dam ferociam & truculentiam, à bestijs immanioribus mutuata similitudine, exprimere uoluit: Psal. 58. apertius hoc tropo usus est, Deus (inquit) commi-nue dentes eorum in ore eorum, maxillares, quos instar leonum habent, obte-re ô Iehoua. Nata hæc translatio ab altera est, qua nocentes & perniciosi ho-mines, canes, lupi, ursi, leones & unicornes dicuntur, bestię dentibus formida-biles. Quod uerò orauit, etiam exorauit. nam Deus grauissima data alapa, se-mel hostium furorem confecit omnem. Nam simulatq; turmæ Dauidis multo licet infirmiores exercitu Abeshalōmi impressionem fecissent, fugit, atq; di-spersus est uniuersus populus, ut saltus plures quàm gladius absumeret, eoq; unico prælio uniuersus Iisrael deuinceretur. Scriptura certè testatur grandem cladem factam, quia uiginti millia eo die desiderata fuere. Quia uerò plures, ut eadem memorat, saltus quàm gladius absumpserit, & unicū illud prælium omne bellum sustulit, Domini alapam præualidam scilicet, qua dentes semel omnes cōminuti sunt, fuisse, demonstratum est. Certè maiore negotio, et cùm crebrioribus, tum grauioribus prælijs, antea uictoria illi sæpenumero consti-terat. Illud *surge*, idem est quod profer, declara contra hostem, in meam salu-tem, tuam potentiam. Iacere enim, & ceu quiscere Deus dicitur, dum sinit ma-los co-

Vers. 8. & 9. ad uerbum.

Surge.

A los eorum libidine ferri. Figura hæc nusquam non occurrit. Sunt autem qui כי hoc loco pro quum accipiũt, ac sic uersum legunt, *Cum impinges omnibus hostibus meis alapam, dentes improborum infringes*. Versus ultimus epiphonema est, ut abruptè, ita non absq; affectu adiectum, hoc sensu: Iure sic securus sum, ope Domini inuocata: Hic enim unus est, qui saluare potest. Et quo adhuc ardentiorem affectum indicaret, subitò personam mutat, & Deum alloquitur, & inquit, Super populum tuũ benedictio tua: hoc est, Tu Deus populum tuum, id est tibi fidentes, seruare soles, bonisq; cumulare. id enim benedictionis nomine in scriptura significatur. Hoc cum pijs maximopere memorandum pensiculandumq; sit, Vates *Selah* adiecit. Et certè, si huic uni sententiæ fidem habere possemus, unius Iehouæ esse ut saluet, neq; beneficentiæ eius quenquam, nisi ipsius populũ, hoc est ab ipso fide pendentes, participes euadere posse, quid non liberet pro ipso cõtemnere? quàm plena fiducia ipsius nos uoluntati addiceremus? Auge ergo nobis fidem, tuiq; cognitionem ô Deus: qui si nos ad te non trahis, & bonitatẽ tuam prior ostendis, ultroq; exhibes, infœlici errore usq; circumacti, salutis, hoc est tuæ benedictionis perpetuò expertes erimus.

ARGVMENTVM PSALMI QVARTI.

Beneuolentiam erga se Dei, ac præsens in coniuratione Abeshalomi auxilium prædicat, procerum Iisraelis contra se conspirantium dementiam arguit, ad resipiscentiam reuocat, tum de restituta Domini beneficio rerum abundantia, pace & securitate gloriatur.

PSALMVS QVARTVS. IN GENERE MIXTO, *partim* εὐχαριστικός, partim νουθετικός.

Ræsuli in Neginoth, Ode Dauidis. 1

Inuocanti mihi annue ô Deus, uindex iustitię meæ, coartato expedi spacium, miserere mei, & audi deprecationem meam. 2

B O uiri, quousq; meam gloriam conuertitis in dedecus, rebus studetis inanibus, spes persequimini mendaces? Selah. 3

Cognoscite quòd Iehouah, eum qui bonitati studet, sibi selegit, interq; egregios habet: Iehouah audiet, cum ipsum inclamauero. 4

Commouemini, cauete peccare, reputate in stratu omnia cum corde uestro, & conquiescite. Selah. 5

Cædite hostias cum cultu iustitiæ, & in Iehouah fiduciam habete. 6

Multi apud se dicunt, utinam liceat cernere quod optamus: at tu irradia nobis ô Iehouah iubare aspectus tui. 7

Quòd illis iam frumenta & uinum copiosè proueniunt, perfudisti cor meum lætitia. 8

Nunc pace cum illis fruar, dabo me quieti, dormiam securus: nam tu ô Iehouah me meo iure, & tutò habitare donas. 9

Primus uersus in Præfatione explicatus est.

IN *inuocando me, responde mihi Deus iustitiæ meæ, cum coartarer, dilatasti mihi, miserere mei, & audi precem meam.*) Dauidi Kim. indubitatum est, & hunc Psalmum de coniuratione Abeshalomi esse compositum. secundum illam ergo eum enarrabimus. Secundus hic uersus prosopopœiam habet. Nam inducit se Vates, ceu iam periculo coniurationis deprehensus, ad Deum pro auxilio orantem: quo ostendit, & qua semper fuerit fiducia, & quàm paratam sibi opem diuinam habuerit: iuxtaq; Dei bonitatem prædicat, & ad fidendum illa, alios inuitat. Sentencia à capite uersus præcisa per ἔκλειψιν, affectu haudquaquam uacat. Nam dicendum erat בקראי: id est, Cum inuoco

Vers. 1. et 2. ad uerbum.

Becoreecha.

uoco te, &c. Significat ergo se in ancipiti periculo constitutum, subitam opem implorasse. Et sanè proximè interitũ accesserat, eratq; actum de eo, nisi de repente Deus adfuisset, et per Hushai Aracitem Achitophelis consilio intercepto, fecisset spacium fugiendi. Hinc ergo discamus, nunq̃ in tantum nos posse discrimen uenire, ut Deus non queat, & quo uirtutem suam nobis luculentius declaret, libenter etiam soleat, salutem infidelibus incredibilem afferre.

Vocat Dominum, *Deum iustitiæ suæ*, eo quòd apud ipsum unũ iustitię suæ præsidium esse agnosceret, omni iam Iisraele se iniustitiæ condemnante, & tantæ quidem, ut à Deo quoq; reiectum, & planè sacrum, interituiq; destinatum haberent, id quod & præcedenti Psalmo testatus est. Iustitiam autem suam, innocentiam, & animum de omnib. bene merendi, intellexit. His sanè eximiè præstabat, & lõge ab eo erat, cuius eum Schimei filius Gera insimulabat, quasi dolo & ui regnum inuasisset. Enimuerò ingentibus in totum populum beneficijs, & præclarissimis pro eius salute editis facinoribus, oblatum sibi illud, obtrusumq; à Domino adierat, exceptoq; uno in Vriam scelere, sanctè & innocenter administrauerat. Hanc iustitiam in gloriam Dei, atq; ut sanctos ad pia studia prouocet, non uno in Psalmo celebrat, copiosius uerò Psal. 17. 26. & 101. Et sacra historia 2. Reg. 8. insigni elogio de eodem testificatur. Faciebat, inquit, Dauid iudicium & iustitiam omni populo. Huius perraræ iustitiæ, nulla iam ratio apud omnem Iisraelem reliqua erat. Dominum ergo, iustitiæ suæ Deum, id est uindicem inuocat. Id enim hoc nomine אלהים significat, cuius & in uersum 3. Psalmi præcedentis paucis memini. Propter potestatem siquidem & officium tuendi, et ab iniuria defendendi homines, magistratus quoq; et iudices in scriptura אלהים uocantur. Exod. 22. Psal. 82. & alibi. Ad eundem modum & Mosheh, cũ per Korah, Dathan & Abiram contra ipsum seditio coorta esset, ad Dominum, ut iustitiæ suæ unicum iudicẽ & uindicem, confugiebat. Ne respiciás, inquit, ad munera istorum, ne asinum quidem à quoq; eorum abstuli, neq; iniuria quenq; ex eis affeci. Et hæc iustitia erat, cui defensionem contra seditiosos quærebat. Eandem iustitiam & Schmuel, de se coram uniuerso Iisraele testabatur. En, inquiebat, respondete mihi coram Iehouah, & uncto eius, cuius unq; bouem acceperim? cuius asinum? quem despoliauerim, aut quem oppresserim, à quo acceperim munus, quo redimi iudicium passus essem? & tegam coram illo oculos meos, testatus pudorẽ, atq; restituam uobis. Et dicebat ad eos: Testis sit Iehouah erga uos, & testis unctus eius hoc die, quòd nihil deprehenderitis in me, &c. Non dissimiliter ad Corinthios atq; Tessalonicenses & Paulus de sua innocentia, sinceritate & fide in Euangelio prædicat. In priore ad Tessal. Epistola, totum ferè secundum caput in suis laudibus consumit. Inter cetera uerò scribit, Vos testes estis, et Deus, q̃ sanctè & iustè & inculpatè, apud uos qui credidistis, uixerimus. Sanctis magna est in omnib. simplicitas & ueritas, eoq; quòd à Deo acceperunt, ut temere, & in sui ipsorũ gloriam nunq̃ iactant, ita in conscientia sua apud Deum, & ubi aliqua inde expectatur utilitas, etiam apud homines memorare solẽt. Conscius sibi ipsi erat Dauid, sicut & Mosheh, tantum salutem populi se quæsisse, ac quærere, neq; sibi, sed Domino potestate sua functum esse, atq; fungi. id ergo & coram Deo, ingrati populi furoribus in periculum adactus uterq;, cõfidenter cõmemorant, hacq; ratione suam in Domino fiduciam suffulciebant, & contra instantem, prementem & coniuratorum uim sese durabant. Ita & Hiskijah, cum nunciata sibi à Domino mors esset, ipse autem in medio iam cursu reuocandi suos ad Dominum, & Legem eius in locum suum restituendi ferretur, uideretq; fore se defuncto ut omnia relaberentur, innocentiam & pietatem suam Domino, ceu caussam cur sibi uitam prorogari deberet, admodum magnificè prædicabat: Obsecro Iehouah, dicebat, memor sis quæso, quòd uixerim coram te in ueritate, & corde integro, quæq; probas gesserim. Iam hic homo fuit, & absque peccato non uixit: at quia cultum Dei & omnem in populo iustitiam ex

Qua ratione sancti suas laudes memorent.

animo

A animo cuperet restituere, neque prius aliquid haberet, quam Domino gratificari. & apud se piè hæc cogitauit, & tam coram Domino, ad firmandam spem exoran di quod orabat, quam postea coram populo, quo & alij ad simile innocentiæ studium inuitarentur, atque agnoscerent quanti illa apud Deum haberetur, quid'ue posset, utiliter sanè & piè cōmemorauit. Pharisæus ille apud Lucam, qui gratias agebat, quod non esset ut cæteri peccatores, condemnatus fuit, quia confidebat in se, & animum tollebat: contrà uerò alios aspernabatur. non sic aūt sancti, dum dona Dei in se prædicant. eo enim semper Dei, non suam gloriam, hominumque salutem promouere student. Quod sanè Schmuel de continentia & iustitia sua coram Deo & populo testabat, indubiè fecit, ut moneret & populum suæ ingratitudinis, & nouum regem officij. Ita Paulus suis laudibus nihil aliud quam Euangelio fidem, & innocētiæ suæ in Christianis æmulationem quæsiuit. Ad hunc ergo modum intelligi debet, quod de sua iustitia in hoc & alijs Psalmis Dauid iactat. Non enim iactat nisi quam uere habuit: neque id sui caussa, sed & Dei gloriam, & timentiū eum salutem promouendi. Aliena est à sanctis, ambitiosa illa propriæ innocentiæ dissimulatio, qua hypocritæ seipsos quo magis deijciunt, hoc magis cupiūt attollere: ingenuè & mala & bona sua, dum prodest, confitentur. Dei dona, quantulacunque sunt, uera sunt, & solidè sentiuntur. cur igitur ea, cum ad illustrandam Dei gloriam momentū aliquod habeant, qui ea possident, non præ se ferrent & confiterentur? Quis nesciat, an Deum timeat? an cupiat ex eius uoluntate uiuere? an consultum uelit proximo? hæc iam si habet, à Deo habet: & in hoc habet, ut alij id sciant, & sentiant. Non accendit lucernam Deus, ut occulatur. Si in nobis ardet ignis fidei, debet unique spargere suam lucem bonis operibus. Porrò hic carnis simul dolus diligenter obseruandus, ne dum uidemur prædicare Deū in nobis, nos ipsos ex donis Dei extollamus, ac ita Dei gloriam potius obscuremus, & proximos offendamus. Absit superstitio, quæ certa Dei dona, quamque quis ex benignitate Dei innocentiā uerè possidet, in loco memorare uetat. sed facessat simul om

B nis seipsum prædicandi cupiditas, uera sint & syncera omnia, absit tam bonorum quam malorum & simulatio & dissimulatio: adsit aūt omni loco & tempore dicendi & tacendi, inque Dei gloriam & proximorū salutem dispensandi sancta prudentia. Natura adeò corrupti sumus, & suum cuique tantopere pulchrū habetur, ut non iniuria, si quis uulgo seipsum laudet, exibilari soleat. quare & Schlomoh præcepit, ut alieno, non proprio ore laudemur. Sed non sunt è uulgo sancti, seipsos abnegarunt uerè, nunquā non in sese descendunt, suaque omnia perspecta habent. Hi aliud non quærunt, quàm Dei nomē illustrari, quàm fratres iuuari: quoque re ipsa, hoc est donis Dei uerè maiores sunt, eo magis sese ad omnium obsequia subijciunt: istos nequaquam decet, propter corruptum uulgi iudiciū sese stultè mirantis, eoque ne ueras quidem aliorum laudes ferentis, Dei in se beneficia in loco tacere. Hæc fusius hic disserere uolui, quòd creberrime in Psalmis occurrat, ubi sancti de sua innocentia magnificè testantur, ut uel semel exponerē, quā nam ratione sancti, Dei in se dona iure prædicent. Quibusdam enim persuasum est, istud tantum priscorū & maiorum gentium sanctorum fuisse, cum omnium filiorum Dei sit, patris sui cœlestis beneficia, in quocunque illa existant, in loco deprædicare.

Dum coarcterer, spaciū fecisti.) Hæc trāslatio in scripturis, ac præsertim in Psalmis admodum frequens est. Dum enim adfligimur, & aduersis premimur, quasi in arctum & angustum cogimur: inde uerò ubi liberamur, uelut in latitudinē emittimur, daturque spacium pro suo arbitrio uersandi. Qui nanque quò libet se confert, is sui iuris sit, & à nemine infestetur oportet. Cum itaque immineret Dauidi Abeshalom, ut uix manus eius daretur effugere, angebatur, ac ceu in arcto constringebatur, nullus siquidem illi ferè in omni Iisraelis ditione locus patebat. Vbi autē ille interijsset, & in regem ipsum populus iterum posceret, uelut ex angusto in latissimū spacium deducebatur: tum nihil obstabat, nihil impedie-

A inuocauerit. uos ipsos igitur, non hunc, uestris consilijs perdetis. Desinite er-
go, quando uiri, non pueri estis, amare quod inane somnium, & sectari quod
fallax cogitatio est. Quod dicere maluit, Cognoscite quod Deus sibi selegit
חסיד, bonitatis studiosum, tanquam de alio loqueretur, potius, quam cognoscite *Chasid.*
quòd Deus me qui bonitati studeo, sibi selegit, cum tamen de se id uoluerit in
telligi, minimè ociosum est. Cum enim exprimere uellet, quid maximè proce
res populi à persecutione sui deterrere deberet, efficacius erat, istud infinite
ponere, et testari Deum habere inter suos, reliquorum hominum numero ex-
emptos, atque defendere peculiariter, quicunque bonitati student, ipsumque De-
um fictorem suum, & patrem, beneficentia in quosuis imitantur. Tanta sanè
extabant in populum Dauidis beneficia, tamque strenue officijs, Schaulis & a-
liorum malitiam uicerat, ut satis caussæ cuique fuerit ex hac generali sententia,
sic apud se de illo colligendi: Si Deus bonos in sua fide & cura peculiariter ha
bet, ut certe habet, nō poteritis Dauidem hunc expugnare, quo nemo homo
melior, & in quosuis etiam hostes suos officiosior uiuit. Habet uerò et hoc sin
gularem uim, quod ilico sermonem uertit ad Deum, *Cum ad te clamauero, audies
me.* Eo siquidem Deum, quasi huius tam certę fiducię suę testem citabat. Qua-
si diceret: Nolunt isti, licet sibi sapientes uideantur, cognoscere, quòd mei sin
gularē curam geris, ita ut bonitati studere dedisti. at ego scio, et expertus sum,
te audire me, simulatque te inuocauero. Hanc tu ipse mihi de tua beneuolentia
& fide πληροφορίαν animo meo immisisti, eoque me haudquaquam inani spe, ut
hostes mei, niti, hac ipsa fiduciæ meæ professione, quam ipse donasti, testaris.
Quod uerti, *selegit*, uulgata editio habet, *mirabilem fecit.* הפלה siquidem rem admi- *Selegit.*
ratione dignam significat: sed ideo, quia significat quid insolens ac rarum, at-
que ab reliquis uelut separatum & selectum, cuiusmodi res admirari solemus.
Etenim הפלה, significat separauit, seiunxit, selegit. ita Exo. 9. legimus הפליה, *Hiphlah.*
id est separauit, discrimen posuit Iehouah inter pecora Iisrael, & inter pecora
Aegypti. Sic se prædicat hic Dauid à reliquo populo separatum diuinitus &
B selectum, ut regnum administret: idque monet, ut cognoscant ij optimates, qui
deijcere se regno quærebant. חסיד, id est bonum, & animo præditum deme- *Chasid, id est bonum.*
rendi quoslibet, etiam inimicos. Quod ait, *Elegit sibi*, hoc est in peculiarem dig
nationē & curam: id est quod mater Schmuelis canit, Custodit pedes חסידיו, *Chesed, hasid zedeck zadik.*
id est bonorum suorum. Monemur uerò eodem, ut & nos quaslibet iniurias
boni consulamus, & contra in omnes beneficia conferamus. Tales enim Deo
curæ sunt. חסד, unde חסיד, sicut à צדק צדיק dicitur. Vulgatus interpres, ubique
ferè ἔλεος, id est misericordiam uertit, ut mirer cur hoc loco חסיד ὅσιον, id est,
sanctum, qui קדוש dicitur, uertere uoluerit. Vt enim חסד bonitatem, & ani- *Radosch.*
mum omnibus benefaciendi studiosum, nonnunquàm etiam ipsum benefi-
cium significat, gallicè uocatur pitie, ita חסיד proprie bonitate huiusmodi &
animo ad benefaciendum propenso præditum significat, quem Galli uocant
pitoiable, id quod in sequentibus cumulatius probabitur.

Contremiscite, & ne peccetis, cogitate in cordibus uestris, super cubilibus uestris, & silete. Se *Versus 5 ad uerbum.*
lah.) Perstat in monendis primoribus Iisraelis, se regno deturbare quærenti-
bus. & sicut Psalmo secundo ad principes ἀλλοφύλους dixit, *Seruite Iehouæ cum timo
re.* item, *Osculamini filium, ne succenseat*: ita hic ad ὁμοφύλους, id est contribules suos
ait, Contremiscite, expauescite, mihi, quem tuetur Deus, bellum inferentes: et
ne peccetis, ne erretis, ne quæ frustranea sunt sectemini, quin in cubilibus ue
stris, cum maximè uacui, alijsque curis liberi estis, iusta lance omnia expendite.
cum corde uestro reputate, quid'nam id sit, quod agitis, ut ab hoc tumultu uo
bis ipsis, non mihi pernicioso, conquiescatis. Nolite torquere uos, excogitan
dis quas mihi tendatis insidijs: non capietis, non perdetis, quem in hoc sele-
git Deus, ut uobis ac uniuerso Iisraeli imperet. Et quia sæpe Dei uolūtas erga
suos admodum latet, probeque et diligēter prospiciendum est, ne in Deum in-
iurij simus, dum nobis uidemur impetere homines commeritos, adiectum

hic Selah est. Etenim Dauidis scelus, optimates Iisraelis minime latebat, mala quæ ei Deus per Nathan minatus erat, sciebant, tam fatalis erat illa filij contra patrem coniuratio, & publicus in hanc totius populi consensus, ut certo certius haberent, Dauidem à Deo penitus reiectum, Deoq́ gratificari, quicunq́ illum expugnassent. Sed quãtopere falsi fuerunt? Nihil igitur temere contra Dei seruos, quamlibet uideantur pressi peccatis, & mala commeriti, agendũ. Sæpe enim quos maxime inuisos Deo arbitramur, ei longe charissimi existunt. Id quod Christus cum aliàs, tum in parabola publicani & pharisæi grauiter sanè monuit. A

Contremiscite. *Rigzu.* רגזו Ebræi omnes, *contremiscite uel expauescite* reddunt, neq́ male quadrat. Iure enim expauescere & consternari debebant, cogitantes se contra regem cõstitutum diuinitus coniurasse, atque hinc ab instituto tam nefario deterreri. Galli dicerent, uous deburies trambler, & auoir horreur. In uniuersum autem significat hoc uerbum conturbari, commoueri, aliquando metu, nonnunquam dolore, interdum etiam indignatione. Primi exempla multa sunt. Exodi 15. Audierunt populi, consternabuntur, dolor acerrimus apprehendet habitatores Palestinæ. Et Deutero. 2. Hoc die incipiam mittere in populos, qui sub cœlo sunt, metum tui et formidinem, qui audient auditionẽ tuam, & consternabuntur. Item eodem libro capite 28. Et dabit tibi illic Iehouah cor consternatum. In his locis omnibus ubi consternari posui, scriptura habet רגז. *Ragaz* Secundi exemplum, ubi hoc uerbo commotio mœroris significatur, habetur Reg. cap. 19. ubi memoratur Dauid audita nece Abeshalom, fuisse animo cõmoto & consternato, id est וירגז. *Vagirgaz* Tertij exemplum habetur Genes. 45. dicebat Ioseph fratribus אל תרגזו, *Al Tirgezu.* id est, ne contendatis in uia, uel ne conturbetis, aut iurgemini, aut conuiciemini inuicem. Sic enim & Chaldæus Paraphrastes interpretatur. Hoc certe loco significat, commotionem iræ. Græcus interpres ferè per ὀργίζεσθαι, id est irasci reddit, etiam ubi aperte metus perturbationem significat, ut Exod. 15. & Deutero. 2. Hanc ergo apud Græcos inuulgatam uersionem sequutus est & D. Paulus Ephes. 4. ubi scripsit ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε, B

Explicatus locus Pauli Ephes. 4. id est, Irascimini & ne peccetis: Sol non occidat, nondum sedata uestra commotione. hoc est, resideat ira uestra, priusquàm claudatur dies. Hæc ferè in hunc modum interpretantur. Etsi nonnunquam commoueri uos indignitate rei contingat, in tempore tamen animi motum reprimite, ne iniuriam retalietis & peccetis. Sed cum Paulum constet hoc loco, ut & aliàs, uulgatam Græcorum uersionem sequutum esse, ea autem ὀργίζεσθαι ponat, etiam ubi hoc uerbum רגז *Ragaz.* formidinis commotionem, & metus consternationem manifestò significat, poterit fortè etiam quod Paulus dixit ὀργίζεσθε, pro ea animi perturbatione accipi, qua nobis ipsis potius, dũ ulciscendi cupiditas obrepit, quàm lædentibus nos, irasci conuenit, commouente nos cùm metu diuini iudicij, tum cautione, ne quid Christiano indignum admittatur. Paulo pòst enim adhortatur Apostolus, ut cum uitijs alijs, omnis quoq́ ira profligetur. Et hic, ἐπὶ παροργισμῷ, id est super leuiuscula animi concitatione, noluit ut occidere solem pateremur. Quod igitur dixit *Irascimini*, idem est ac si dixisset, commouemini, consternamini, dum contra fratres ira subit, ne quid præter dilectionem illis facientes, uel dicentes, peccetis. Si tamen omnino commoueri uos contingat, animum continete, & operam date, ut is motus citius quàm sol occidat, componatur, & gratia sarciatur. In hanc interpretationem ideo propendeo, quod omnino se Dauid hoc loco introducit, à coniuratione contra se dehortantem, & inanem optimatum Iisraelis, ipsisq́ tantum perniciosum furorem uerbis mitigantem. quare non uidetur quadrare, ut irasci iusserit, aut etiam permiserit: nulla enim huius apparet causa. At cum monuisset eos uana ac impossibilia conari, tum hortatus esset, ut animaduerterẽt se à Deo selectũ in regem, ideo ipsos frustra conari se regno exuere: appositè pòst hæc subijcit, *Expauescite & deterremini à nefario cœpto*, neue ultro uobis ipsis perniciem dementes

A mentes consciscite, Deo, non mihi homini, bellum inferentes. Id uerò quo intelligerent, & ad hunc modum rem habere animaduerterent, commodum iubet noctu, cum maxime uacat, rationem omnium subducere, quodque agerent, iusta trutina expendere, quo à tam impio, & ipsis exitiali ausu sese reciperent, ac quieta potius sub se rege diuinitus constituto, pace fruerentur. Cui hæc interpretatio parum arriserit, is & uulgatam habet adscriptam. quanquam non solum Psalmi huius argumento, sed & in uniuersum, tam Apostolo, quam Vate dignior uidetur hæc interpretatio Ebræorum.

חטא, uti & Latinis peccare, in scripturis pro labi & errare aliquando accipitur, ut Iud. 20. de fundibilarijs Beniamitarum scribitur, eos iaciendi adeò fuisse peritos, ut quisque ad pilum lapides iaceret, nec יחטא, id est peccaret, à pilo aberrando. Si hoc significatu peccare hic accipiamus, sensus erit: Conterremini, tam nefaria, nec minus noxia uobis tentantes, ut in tempore desistatis, & non peccetis, uobis ipsis, dum me petitis, perniciem imprudentes adducturi. Sin communi significatione accipere uocem hanc libet, sensus est, Ne pergite in peccato rebellionis.

Chotha.

Et silete.) Hic tropus, siue Synecdochen, siue Metalepsim uocemus (nam & ex uno aliud intelligitur, & gradatim de uno ad aliud transitur) passim in scripturis, ut & alijs in linguis, occurrit. Dum namque pacata omnia sunt, nemo queritur, nemo clamitat, nemo tumultuatur, omnia silent. Ita & dum metus omnia tenet, & uelut opprimit, æquè silentium agitur. Quòd ergo ait, *Et silete*: nihil aliud est, quàm agnoscentes contra quem sese efferat furor uester, nempe contra Deum ipsum, cœpto deterreamini, & quietem agite. Sic cum sancti Vates tremendum Dei aduentum prædicunt, Sileat, inquiunt, à facie eius omnis terra: hoc est, metuens à maiestate eius, tota sese illi subdat, seseque ab omni tumultu repugnandi iussis eius contineat. Chaldæus Paraphrastes habet hic, *Et mementote diei mortis*. Forte id spectauit, quòd דמם idem ualeat quòd perijt, actum est. Tacentur enim & conquiescunt, &c. qui interierunt.

B Vnde Latinis, silentes uocantur. Verùm istud uerbi etiam cessare, sustinere, continere se significat, ut Iehosua 10. dicitur שמש בגבעון דום, id est, sol in Gibeon substitit. Et 1. Shamuelis capite 14. Si dixerint ad uos דומו subsistite aut sustinete illis. quare rectius & plenius erit, hoc uerbi hic per quiescite, uel continete uos, reddere. Id enim satis liquet hoc uersu, admoneri, atque insano instituto suo reuocari, qui contra Dauidem tumultuabantur. Græcus interpres habet κατανύγητε, id est compungamini. significat siquidem דמם cogitauit, meditatus est. Iam debebat seditiosis istis rectè ita suum furorem secum reputantes, compungens merito, & consternens oboriri cogitatio, uerâque subire pœnitudo.

Scemesc begibeon dom.

Sacrificate sacrificia iustitiæ, & spem in Iehouah figite.) Resipiscentes, & ueniam ex animo Deum orantes, solebant id aliquo sacrificio, quod propterea אשם & חטאת peccatum & delictum dicebatur, ut Leuit. 4. legimus, testari. Huiusmodi sacrificia à plerisque citra iustitiam, hoc est solidam resipiscentiam fiebant, uti hodie sua subinde presbyteris peccata multa fatentur, & pleraque faciunt, quibus se pœnitere peccatorum mentiuntur, qui nunquam tamen in animum seriò inducunt, sceleribus suis uerè renunciare, & iustitiæ se studio addicere, id quod palàm omnis eorum uiuendi ratio abunde testatur. Iam Deus abominatur, quicquid non uere & ex animo geritur, eoque magis, quo maiore id fuco uenditatur. Hortatur igitur Dauid eos qui in coniuratione contra se grauiter in Deum peccauerant, ut ueniam à Deo orent, & id sacrificijs testentur, sed ijs cùm certo iustitiæ proposito coniunctis, sic sacrificia iustitiæ, id est solidæ iustitiæ studio commendata facturi. Id quo plenius exprimerem, reddidi istud, cum cultu iustitiæ. Chaldæus Paraphrastes reddidit hunc uersum: Domate concupiscentiam uestram, & reputabitur uobis sicut sacrificia, et sperate in Deo. Vidit hic, Vatem per id quod adiecit sacrificijs iustitiam, aliquid

Versus 6. ad uerbum.

Sacrificia iustitiæ.

ultra sacrificia requirere: eoq; id posuit, quod cæsæ hostiæ significarunt, nempe carnis nostræ mactationem. id quod et diuus Paulus sensit, cum Romanos hortatus est, ut corpora sua exhiberent hostiã uiuam, puram, &c. Verum hostiæ non solum repressionem malorum affectuum, sed omnimodam nostri immutationem adumbrarunt, qua de re in Psalmum uigesimũ dicemus, quare imolationi Christi præcipue præluserunt. Tum ut id temporis quo hæc scripta sunt, suum adhuc uictimæ locum habuerunt, ita has simul Vates exhiberi uoluit: at non solas, aut citra resipiscentiam, iustitiæq; omnifariæ professionem certam & solidam. plenius igitur mentem Prophetæ accipiemus, si iustitiæ cultum in quo omne genus uirtutum dictum est, unà cum hostijs, exactum hic intellexerimus.

Et spem figite, inquit, in Iehoua: hoc est, illo uno nitimini, non Abeshalomo, nõ proprijs uiribus, neq; ulla re alia. Hinc ergo discamus, omnis cùm mali, tum boni radicẽ, unde sit ad scelera defectio, & in quo ab illis ad iustitiam reditio. Deo uno niti & fidere, & in eo solo omne præsidium habere constitutum, eorum est qui uere resipiscunt, qui faciunt sacrificia iustitiæ non expertia. Ergo in alia animo inclinare, & à creaturis sua bona quærere, radix, fons, & fundamentum est omnis iniustitiæ. Orandum itaq;, ut detur nobis & Dei potentiam & bonitatem, tum hominum ac omnium rerum extra Deum inanitatem & fugacitatem plene agnoscere. Cui enim hoc datum est, ei haudquaquam possibile est, non in Deo solo fiduciam omnem collocare, & præ eo cũcta pro nihilo ducere, indeq; ad Dei imaginem penitus reformari.

Porrò si quis quærat, quibus nos deceat sacrificijs resipiscentiã testari, Paulus ea indicat Rom. 12. Nostra siquidẽ corpora, hostias uiuas, Deoq; unice gratas mactare, hoc est gloriæ ipsius, & eorum quibuscum uiuimus usibus consecrare, ut uiuere nobis Christus, & mori lucrum sit, oportet. Hoc si primũ fecerimus holocaustum, tum et munera offeremus, sacras eelemosynas, et quotidiana in quoslibet officia, quibus hostijs, ut epistola ad Ebræ. habet, præcipue nos Deo approbamus, qui sibi factum interpretatur, quod minimis eius fecerimus. Veteres uaria sacrificia habuerunt, sed quibus uni Christi sacrificio præludebatur. nam per illa, sacrificantes peccatis purgari haudquaquam potuerunt. Vnus est enim sanguis Christi, qui commissa nostra expiat, & nos patri reconciliat, Hebræ. 9. Pro hoc & nos in sacra Eucharistia solennes agimus gratias, ac idem pia commemoratione, & gratiarum actione, uelut repetimus. Sic enim legimus de Con. dist. 2. cap. Cum frãgitur: Cũ frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fideliũ fundit, quid aliud q̃ Dominici corporis in cruce immolatio, eiusq; sanguinis de latere effusio designatur? Vnde & diuus Thomas parte 3. quæstione 73. Eucharistiam sacrificium ratione eius quod præterijt, uocari scripsit; quatenus in ea passio Dominica, quæ uerum sacrificium est, commemoratur. Quotiescunq; enim de hoc pane edimus, & poculo bibimus, ut diuus Paulus scribit, mortem Domini adnunciare debemus, donec ueniat. Hoc qui ex uera Christi religione faciunt, ita sanguine & corpore Domini pascuntur, sic pia consideratione, quod horum imolatione in uitam æternam restituti sunt, recreantur, & amore Seruatoris inardescũt, ut totos se illius uoluntati dedant, inq; gratiam eius cum fratribus uere in unum corpus & eundem panem coalescant. Fide hac qui carent, ut indigne huic adsunt mysterio, ita in iudicium sibi manducant & bibunt, & quiduis potius quàm sacrificia iusticiæ habent.

Quæ nostra sacrificia.

Vers. 7 8 9. ad uerbum. *Multi dicentes, quis ostendit nobis bonum? attolle super nos lumen uultus tui Iehoua. Dedisti lætitiam in corde meo: a tempore frumentum eorum & uinum eorum aucta sunt. In pace unà cum illis cubabo & dormiam, quoniam tu Iehoua seorsum confidenter me habitare fecisti.*) Bifariam hæc exponuntur, & utriq; expositioni consonant cùm Psalmi argumẽtum, tum uerba. Prior expositio, quã Ebræi ponunt, hosce multos Dauidis hostes intelligit, qui continuis uotis optabant cernere Dauidem extinctum. Ebræis

Quis ostendit nobis bona.

A bræis optandi formulæ sunt, quæ & interrogandi. Vnde מי יתן מי ירא, id est Mi itten. Mi iare.
quis det, quis ostendat, hoc est exhibeat: idem illis est, atque utinam detur, ò si
contingat, utinam uidere liceat. Iam טוב pro placito, pro optato usurpant, di-
centes, hoc est bonum, illud malum in oculis meis: pro hoc placet, illud displi
cet mihi. Quia ergo transuersos regni proceres furor egerat, ut perdere Daui
dem insisterent, cernere tandem, hoc est in manibus habere uictoriam de illo,
uoto perpetuo optabant. Sic enim uidendi uerbo utuntur, quod & Seruator
obseruauit, cum diceret Nicodemo: Nemo nisi renatus potest uidere regnũ
Dei. Eandem siquidem sententiam mox repetens dixit: Non potest introire
regnũ Dei. Erit ergo sensus, Multi isti hostes mei, apud se cogitationibus uo-
ta ingeminant, ò si tandem quod cupimus, quod bonum nobis quęrimus, ui-
dere liceat, nimirum prostratum Dauidem. Ego autem cõtrà oro, ut tu Deus
nos, me & illos beneuolo aspicias uultu, faueas, benigne iuues. Opto enim
malum illorum uincere bono. Proinde uotũ meum est, ut illos serues, omneque
genus beneficijs cumules. Etenim cum dederis illis copiose omnia proueni-
re, meque cum eis pace optata frui, id quod nobis in tuis uijs ambulantibus
promisisti, me beaueris, summaque cor meum lætitia perfuderis. Hanc tradunt
expositionem, Rab. Dauid Kimhi, & Aben Ezra. Altera sic habet. Hortor
ut resipiscere, iustitiaque colere Deũ uelitis, omni fiducia in Domino fixa, hoc
sane pacto ueris bonis licebit uobis adfluere. quæ enim nunc sectamini, ina-
nia sunt & falsa. Me ergo audire & imitari libeat. Multi dicũt, imò omnes qui
Deum non habent, quis bona exhibeat? Ea enim hi semper desiderant, quæ-
runt, optant, consequuntur nunquam. Ego uerò ad bonorum omnium inex-
haustum fontem, unicumque largitorem me conuerto, orans, Irradia tu modo
nobis propicio aspectu, faue tantum, & erimus per omnia beati. Hæ preces
haudquaquam irritæ sunt, ut nunc uidetis, frumento mustoque istorum, qui
mecum Domino fidunt, tam ubertim proueniente. Hæc certe à Domino no-
bis fœlicitas est, id quod illi fateri oportet. Tu ergo, inquam, ò Deus, cor me-
B um gaudio replesti: ab eo, & propterea (utrunque enim ualet מעת) quod tem- Meeth.
pora donasti, in quibus bonis sic omnibus abundamus. Altissima iam pace
cum meis fruar, liber *securusque* omnium, ita, ut nobis in Lege tua es pollicitus.
Sic enim habet tua promissio, Leuit. 26. Continget uobis tritura messem, &
messis continget sementem, comedetis cibum uestrum ad satietatem, & sede-
bitis in terra uestra securi. Et dabo pacẽ in terra, & dormietis, nec erit qui ex-
terreat. Huic expositioni omnia ferè tam argumenti, quàm uerborũ Psalmi,
non minus quàm priori fauere uidentur, tametsi prior argumento Psalmi in-
hæreat propius. Possit & hoc mouere, quod non multorum, sed omnium hoc
uotum sit. Quis ostendet nobis bona? Tum illud, attolle super nos lumen fa-
ciei tuæ, precatio fermè est eorum qui urgentur aduersis, quibusque calamita-
tum ingruũt tenebræ. Quanque in uniuersum quibus fauemus, hos suauiter a-
spicimus, & uultu animi beneuolentiam testante intuemur, qui aspectus ue-
lut quædam optatæ lucis irradiatio est: unde per lucem aspectus diuini, Dei
fauor, & beneuolentiæ declaratio, rectè intelligitur. נסה A. Ezræ & D. Kimhi
idem ualet atque נשא. Nam ס & ש, ה & א inter se commutantur, eo quod eius-
dem propè soni sint. R. Schlomoh נסה à נס, quod signum militare significat, Nesah.
deducit. ut sit sensus: Sustolle ceu signum nobis gratiosum aspectum tuũ. Eò- Nesa.
dem uidetur spectasse & Græcus interpres. Habet enim ἐσημειώθη, id est signa-
tum, uel signi uice sublatum est, lumen uultus tui. Versum uerò octauum sic
ille reddidit, *A fructu frumenti, uini & olei eorum, multiplicati sunt*: id est, ut Ebraismũ
explicemus, aucti, magnique facti sunt. Oleum nescio qua occasione adiectum
sit, nihil enim uel affine huic Ebraica habent. A fructu reddiderunt, quod E-
bræis est מעת, id est à tempore, forsan quòd per metonymiam tempus fructu
um, pro fructu positum crediderũt. Illud אתה יהוה non absque emphasi dictum Meeth.
est, & cum significatione quadam antitheseos: quasi dixisset, Tu æterne & om Athu Iehoua.

 nium

rium fictor Deus, is es, qui hanc nobis rerum abundantiam, certamq; fœlicitatem parasti: nemo igitur illam turbabit, & miseri infelicesq; erunt, quicunq; aliunde rebus suis cõsulere quærunt. Sedere לבדד idem ualet, quod per se suo iure, suo arbitrio, nemine facescente negocium, nemine obturbãte (Græci habent κατὰ μόνας) habitare. Id quod de Iisraele Bileã prædixit, הן עם לבדד ישכון, id est ecce populus per se habitabit, & non reputabitur inter gentes. Voluit enim dicere, eum egregium & liberum fore, suisq; legib us uicturũ. Mosheh quoq; omne hoc de quo hic Dauid gloriatur, Iisraeli precatus legitur Deuteron. 33. Habet, inquit, Iisrael, בטח בדד, id est securus solus. Iaæcob terram aspicit frumentosam & uitiferam, etenim & cœli ei rorem in tempore stillabunt. R. Schlomoh uetus scripturæ interpres, cui tamen Ebræi plus merito tribuũt, interpretatur hic בדד, id est solum, de singulis, quod seorsum quisq; sub uite sua & ficu, sedem suam, quo Mica. 4. pacem prædicit, habeat, non habentes necesse in unum coire, & in munitis desidere urbibus. At mihi arridet interpretatio prior.

Lebeded.

Hen am lebeded Iischon.

Betach. Bedad.

Kimhi לבדד ad Deum refert, ita ut legas: In pace simul cubabo, et dormiam, quando tu Iehoua unice uel solus, cõfidenter me fecisti habitare. Etenim לבדד ante æthnachtha punctum, qui præcipuam periodi sectionem Ebræis perficit, colonq; constituit, ponitur, et לבטח post eum punctum. Sed quia ista puncta, in Psalmis præsertim, & cantui ac rationi carminis seruiunt, fit non raro ut etiam ille perfectioris distinctionis punctus, æthnachtha, secet quæ sensu cohærẽt, cõmaq; faciat, non colon. Me, ut populo Dei utrunq; לבטח & לבדד tribuerem, impulit, quod ei in benedictionibus Legis coniunctum utrunq; promissum est. Vtinam uerò doceat Dñs hæc nobis uera fide percipere, ab ipso uno ueram & pacem, & rerum copiam esse petendam. Id unum enim uitam emendatiorem efficeret, uirtutumq; studium ualide accenderet.

Sed illud animaduertendũ, & securitatẽ, & rerum abundantiam, eisdem penè uerbis à Mosheh prædictã, quibus de his Dauid hoc loco gloriaẽ, ne quis indignũ tam cœlesti pectore putet, cor suum p̃dicare lęticia perfusum, ob externam populi fœlicitatẽ. Pueri instar habebat ille populus, ut Paulus ad Galat. 4. scripsit, & ad cœlestia nõ ita ualebat sese attollere: neq; nõ fœliciter cum eo agebatur, quando uel ex præsentibus bonis, Dei erga se beneuolentiã potuit agnoscere. q utinam & hodie Christianis multis, quos tñ oportebat hanc puerilem ætatem excessisse, contingat. Hinc passim in omnibus promissis & minis Dei, populo huic factis, bona & mala uitæ huius ꝓposita legimus, quibus nimirũ, ut notioribus plus mouebantur. Quanq; enim Psalmi, ut et omnis scriptura, ꝓpter omnium seculoꝝ Dei filios scripti sint, & ꝓprie ad oẽs pertineant, quicunq; Deum colunt, attamen cui dubium omnia cõgruisse, atq; accõmoda ijs quoq; fuisse, quibus primum et scripra & decantata sunt? In Ecclesia Iisraelis Psalmos decantari Dauid instituerat, idq; indubie ut fide in Deũ, iustitiæq; studio erga ꝓximos populus ꝓmoueretur. nota igiẽ, & rationi, qua illos tum Deus ducebat, attẽperata, cani oportuit. Proinde nemo insolens putet, q siue hæc, siue alia, etiam ꝓ tẽporis quo primum edita sunt, ratione enarramus, cũ illa de seruatore & Ecclesia, pleriq; sanctoꝝ patrũ interpretati sint. Neq; enim hoc nostro instituto, sanctoꝝ patrum interpretationes damnanẽ, sed stabiliunẽ, dum præmisso typo, & adumbratione earum rerum quæ in seruatore & Ecclesia perfectæ sunt, atq; quotidie perficiunẽ, & clarius omnia intelliguntur, & ꝓfundius animis infiguntur: tum Iudæis ansa, nostra calũniandi hac ratione, bona ex parte p̃scindiẽ. Quis adeò tardus, qui modo fide Christi uerè imbutus sit, qui considerans, ut contra Dauidẽ quicquid erat in populo masculum, cordatum, suspiciendum, coniurauerit: frustra autem tentasse illum regno deijcere, q à Deo in regem esset selectus, nõ illico cogitet, ita & seruatori nostro accidit. Quiq; sanctissimi & potentissimi apud Iudæos, perdere eum frustra annixi sunt: neque maiore successu postea, & hodie, in credentibus

Bonis tẽporarijs populus uetus ducebatur.

Quomodo hæc ad Christum.

A bus ei ipsum oppugnarunt & oppugnant, qui mundo uidentur omnia esse & posse. Selegit illum uere & unice bonum & benignū, utcūq; mundus nihil minus sustineat persuaderi, ut rex sit omnium. Quare se ipsos perdunt, quicunq; contra eum coniurant. Idem curam habet suorū, qui et ipsi à Deo ante conditū mundum selecti sunt, ut regni eius participes sint. Huc eos promouere hostes poterunt, auertere hæc non poterunt. Tum quando Christi studiosi audiunt de quanta pace & rerū affluentia Dauid gloriatur, qui non ueniret eis exceplò in mentem pacis incomparabiliter altioris, & abundantiæ præstantioris, qua sub uberiore Dauide Christo perfruuntur, quicunq; se eius fidei permiserūt? Solus enim consummatam donat suis requiem. Matth. 11. Vnus pascit potatq;, ne amplius esuriamus aut sitiamus. Ioan. 4. 6. 10. Beat enim iustitia, & omnibus bonis reddit absolutos. Sed neq; eorum conuellitur interpretatio, qui illud *In pace cubabo & dormiam*, de Seruatore, securè mortem suscipiente, interpretati sunt. Dauid enim de summa securitate his uerbis gloriatus est, de ampliore gloriatus Christus est: & eiusmodi quidem, ut & mortem in bonis posuerit, & quæcunq; pater immitteret, non æquo solum, sed cupido etiā animo exceperit. id quod student, quicunq; Deo sese ex animo consecrarunt. Hanc quoq; pacē & securitatem, non qualem mundus agnoscit, suis est pollicitus.

ARGVMENTVM PSALMI QVINTI.

Grauia passus, grauiora exspectās, à summe sceleratis & malitiosis Sbaulis adulatorib. preces quas quotidie fundebat audiri enixè & ardenter orat, solās se eo, quòd nec improbi Deo probari, nec ope eius, qui eum seriò colunt, destitui possunt. Ab hoc ergo se regi ac defendi, & hostium, quorum dolos & malitiam simul describit, perniciosa consilia euerti, sicq; exhilarari bonos, celebreq; fieri, quàm benignè suis faueat Deus, deprecatur.

PSALMVS QVINTVS IN GENERE communi, & εὐκτικός.

PRæsuli ad Nechiloth, ode Dauidis. 1

Admitte ô Iehouah auribus tuis quæ loquor, cognosce 2
B quæ cogitabundus immurmuro.

Aduerte aurem ô mi rex, ô mi Deus, clamori meo, 3 quum ad te preces fundo.

Iehouah, fac matutino me audias, qui matutino semper ad te uota 4 dirigo, opemq; præstolans suspicio.

Nec enim eiusmodi Deus es, cui probetur improbus, nec erit apud 5 te quicquam loci noxio.

Vesani in conspectu tuo neutiquam apparebunt, odisti quicunq; 6 student prauitati.

Perdes qui loquuntur mendacium, Iehouah cædi & fraudibus in- 7 tentos execratur.

Fretus ergo tua benignitate domum adibo tuam, uersus sacrarium 8 sanctum tuum, adorabo religione tui pauidus.

Tua ô Iehouah iustitia deducito me & regito, cumq; isti me infensi 9 obseruent, muni mihi uiam tuam.

Nam in ore illorum nihil recti est, intra se perniciosos dolos concin 10 nāt: sermo eorū uelut patēs sepulchrū, hominē haurit, falso blandiunt.

Fac fallant, excidant suis consilijs, ob multa sua scelera disturba eos. 11

Lætentur autem qui tuo fidunt præsidio, in æternum ouent. nam 12 tueberis illos: ideo exultabunt, qui tuo student nomini.

Tu namq; ô Iehouah, iusto benigne facies, beneuolentia ceu clypeo 13 eum coronabis.

Primus uersus in Præfatione explicatus est. A

QVia præcipuè de mendacibus & dolo blandientibus inimicis, Dauid hic queritur, uidetur hoc Psalmo precationem memorare, quam habuit in exilio, pulsus à Schaule patria. cuius furorem, Doēg ac alij quidam adulatores, suis cōtinuò mendacijs, falsisq́ criminibus incendebant. In eo exilio plurima Dauidi quotidie mala accidebant: inde odij, doliq́ eorum, qui technis & fallacijs suis, horum malorum uel authores erant, uel cumulatores, semper ei ueniebat in mentem. Cum ergo ureretur grauius, ad Dominum prece confugiebat, & animo suo cōsolationem petebat. Qua percepta, cum liberiore iam animo esset, cùm in solatium sui ipsius, tum ut & alios ad fidendū pariter Deo extimularet, Psal. huiusmodi componebat. Si nanq́ & prophana hoc carmina habent, ut curis & molestia animum leuēt, quanto hoc efficiant potentius carmina sacra, diuinoq́ dictata spiritu?

Maior siquidem uis inest animos componēdi, & molestiam auertendi carminibus, quàm quisquam facile explicauerit. Eam uerò cum admodum feliciter attigerit Ouidius libro Tristium quarto Elegia 1. libuit aliquot & huc uersus adscribere. Inde enim pio in promptu est colligere, quantum Dauid ex his sanctis carminibus, in summis etiam malis exhilaratus fuerit, sanctèq́ consolatus. Sic uerò ille scripsit:

Nos quoq́ delectant, quamuis nocuere, libelli,
Quodq́ mihi telum uulnera fecit, amo.
Forsitan hoc studium possit furor esse uideri,
Sed quiddam furor hic utilitatis habet.
Semper in obtutu mentem uetat esse malorum,
Præsentis casus immemoremq́ facit.
Vtq́ suum Bacche non sentit saucia uulnus,
Dum stupet Idæis exululata modis:
Sic ubi mota calent sacro mea pectora thyrso,
Altior humano spiritus ille malo est. B
Ille nec exilium, Scythici nec littora Ponti,
Ille nec iratos sentit habere deos.
Vtq́ soporiferæ biberem si pocula Lethes,
Temporis auersi sic mihi sensus abest.

En carmina nō solum prophana, sed & quæ nocuere, poëtæ tamē omnem malorū sensum, quæ innumera scribit se & multo grauissima passum, eximere potuerūt: quanto igitur putamus id efficacius Dauidi præstitisse diuina, quæq́ nunquam non eximie profuerunt? Non mirū igitur, quod ad ea scribēda identidē sese receperit, & de malis quæ expertus est, non singulas, sed tanto numero odas conscripserit. Quātopere aūt ipsum adulatorū quorundam, qui Shaulē cōtra se incitabāt, improbitas, & artes sceleratæ, discruciarint, plurimis adeò Psalmis abunde testatus est: & in eo etiā declarauit, quod Shauli dicebat, cum ereptis dormiēti hasta & scypho exprobrabat, quod se innocentem persequeretur. Sin incitant te, inquiebat, contra me filij hominū, sunt illi coram Iehouæ execrati, quoniam expulerunt me, ne in hæreditate Iehouæ hærerem. & dicūt, cole Deos alienos. Nihil enim habebat antiquius, quàm cum pijs Deum colere: ideo nihil illi potuit æquè molestum accidere, atq́ quod uersari inter idololatras extorrem oporteret. Hoc ergo, cum debere se partim falsis Doëg atque aliorū quorundam adulatorū delationibus, malignisq́ artibus recordaretur, non potuit animo non grauiter affligi. atq́ ideo, dum hæc mentem subibant, preces ad Deum fundere ardentissimas cogebatur: ac inde ubi animum paulisper recepisset, easdem adstringere numeris solebat, eo sibi ægritudinem penitus depellens. Ex his iam precationibus est & quam hoc Psalmo refert: quare tanta eam uerborum idem significantium congerie describit. Nam omnibus illis precandi uerbis nihil aliud uult, quàm ut uotis suis Deus annuat

& tot

A & tot malis se eripiat. Id aūt cum inenarrabilibus gemitibus sæpe orasset, eum animi æstum, & desiderij uehementiam, ut qualitercunque uerbis referat, tam multis usus est. Propter decorum autē carminis, uarietatem adhibuit & ordinem. Verba petit admitti auribus, attendi uociferationi: murmur autē, hoc est inconditam querulationem ex afflicto corde exęstuantē intelligi. Dominum, regem & Deum suum appellat: qua quidem geminatione quàm ægro & perturbato animo fuerit, sed qui adhuc totus à Domino pēderet, omniq; fiducia in eum sese conijceret, expressit. Deniq; & illud emphasi haudquaquam uacat, *Cum ad te precem fundo.* Id enim ualet, Te regē meum & Deum agnosco, tuo unius præsidio confido, neq; alium uindicem quæro. ad te siquidem, et non ad alium uota mea dirigo: precem fundo, ne igitur deseras me: pone tandem modum furori hostium meorum, tam insignite sceleratorum, qui me à tuo populo, à tuo cultu depellunt. Sed neq; illud absq; significatione affectus ardentioris fecit, quòd tam multis uerbis admitti suam precem orat, nec tamen exprimit quid petat. Sic enim grauiter adfecti solēt, opem multis implorant: Audi, respice, iuua Deus, cur me negligis? cur obsurdescis meis precibus? & multa huiusmodi. rem autem quæ premit tacent, arbitrati scilicet, quod ipsi solū sentiunt, id neminem latêre. Hinc uerò discamus, quàm serijs, quàm ardentibus cōstet desiderijs & uotis uera oratio. Sed de huius natura & proprietate, post Psalmi enarrationem aliqua subijciemus. אמרי, id est sermones meos, & הגיגי id est meditationem meam, uel affecti animi incōditum murmur. Aben Ezra pro eodem utrunq; accipit, et geminationis schema agnoscit. Kimhi prius ad os, alterum ad cor refert, eoq; בינה, id est intellige, ei adiectum existimat: sed utrunq; sic affectis, sic adflictis, & cordis & oris est. Vnde cum loquuntur, cor suum effundere dicunt: cumq; secum tantum rem cogitant, imprudentes ore quoq; uerba immurmurant. De uoce הגה, dictum est in uersu 2. Psal. 1. Hic aūt usus Vates est schemate ἐπιτάσει, media litera ג duplicata, quò uim intentionemq; affectus uoluit exprimere. הקשיבה subiecto suo caret, quare id subau-

Amarai. *Hagigi.* *Binah.* *Hagah.* *Hakscibah.*

B diendū. omnino enim Ebręis quod hic habetur id ualet, quod nobis *Aduerte uoci clamoris*. hic desideratur id quod aduerti debet. Subaudiunt igitur אזן, id est aurem. כי in eodem uersu alij, etiam Græcus interpres, rationalē faciunt, sicut utrunq; ualet, & quia & cum. Hoc pacto ergo si hanc particulam legas, sensus erit: Audi me cum ad te solum precem meam dirigam, nullum aliud mihi præsidium quærens. Quòd equidem illud per *cum* reddidi, caussa mihi fuit, quod Vates statim de quotidiana sua supplicatione, quam quotidie matutino habuerit, subijcit. Græca in his duobus uersibus nihil uariant.

Ozen. *Ci.*

Iehoua mane audies uocem meam, mane dirigam & suspiciam. Quia nō Deus probans improbitatem tu, non morabitur tecum noxa. Non apparebunt corā oculis tuis uesani, odisti omnes operantes prauitatem. Perdes loquētes mendacium, uirū sanguinum & fraudis execratur Iehouah.)

Versus 4. 5. 6. & 7. ad uerbum.

Hisce quatuor uersibus canit, ut sensim sibi in precatione, cui quotidie incūbebat, suboriri cœperit consolatio. Hunc enim sensum habent: Oro anxie, ut me audias, regem te & Deū meum unicum adoro, ad te et nullū alium precem meam fundo, idq; quotidie & matutino, orādi tēpore summe opportuno. Oriatur igit̄ tādem illud mane, quum singulorū dierū exortū sanctis ad te precib. excipio, ad te uelut è specula suspiciā quando me tandē iuues. Nā tu haudquaquā es ut Dij gentiū, qui ut Dij non sunt, sed noxij dæmones, ita flagitijs, fraude, et omni improbitate delectant; tibi probari improbi haudquaq; poterunt: non patebit apud te noxijs, quibus obesse alijs uoluptas est, locus. Vesani, qui nihil recta ratione gerunt, sed ita ut ferunt insaniæ eorū cupiditates raptantur, planeq; furiunt, in conspectū tuum non admittentur. odisti quicunq; iniquitari student, perdes qui mēdacijs negocium bonis facessunt, uiros sanguinis auidos & fraudi deditos auersaris. Iam qui me in hoc exilium egerunt, atq; in eo detinent, quantumq; in eis est, à te ad idola gentium depellunt, huiusmodi sunt improbi, noxij, uesani, studiosi prauitatis, ut mendacijs innocentes

circumue-

circumueniant, innoxium sanguinem fundant, ut fraude omnia inuoluant, & perturbent, intentissimi. Declarabis igitur in his quàm nō probes, quàm non feras, quàm uidere non sustineas, ut perdere & auferri huius farinæ homines soleas. Valde, ut dixi, dolo, fraudibus, improbitati, sceleri, & diritati istorum adulatorum Dauid infensus erat, mirum in modum urebatur, quòd tanta illis contra se & quosque innocentes licerent: ideò tam copiosa uerborum farragine, animi sui in eos indignationem deprompsit. His enim nominibus improbitatis, noxæ, uesaniæ, prauitatis, mendacij, cædis, fraudis, uoluit animos illorum & mores ad omnem dolum, iniuriam, uim & crudelitatem proiectos, plenamq́ eorum & importunam malitiam exprimere. Sicut his uerbis, non probabis, non erit apud te locus, non apparebunt tibi, odisti, perdes, auersaberis, Dei de illis iudicium notat, qui cum eos maximopere detestetur, haud feret diu bonis esse molestos. Et hoc Dei iudicium, dum adflictus auxilium Dei contra hostes suos oraret, considerando, spem suā mirificè suffulcit. Id quod & nobis usu ueniet, si certa hæc fide perceperimus, et in tempore expenderimus.

Mane, inquit, audies me.) Hic uersus legi potest & enunciatiuè, & optatiuè. Nam Ebræis futura in utrunq; ualent, quippe qui nullum uoce Optatiuum habeant, optationem uel futuro indicatiui, uel imperatiuo exprimentes. Si legis enunciatiuè, firmati spe animi uox est, quasiq́ conceptæ certitudinis expressio, in hunc sensum prioribus uersibus subiecta: Petij ut me tandem audias, instanter ad te preces fundentem. Id scio facies. Ego mane, id est quotidie matutino te precibus fatigo, animiq́ suspensus dum opem feras expecto: hoc non sines me facere incassum, nec usq; uota mea differes. Certus sum, erit illud quoque matutinum, in quo me audias, uotorumq́ compotem facias. Si uerò legis hunc uersum precatiuè, quod plusculum quadrare uidetur, sic connectetur precedētibus: Oro ut tandem meas preces, quas ad te continuò fundo, admittas. Quotidie mane tibi appareo, precesq́ tuam bonitatem pulso, patere te tandem exorem, & manè me audias. Cum enim matutino præcipue precibus esset intentus, eidem tempori & exauditionem adaptauit. Simile est in Psalm. 9. **B** Satiabis nos manè bonitate tua. Item Psal. 143. Audire me fac manè bonitatem tuam. Solet alioqui scriptura nominibus tenebrarum & noctis aduersum, lucis & diei prosperum tempus significare. at hic, & in similibus locis, ad solenne illud sanctis precationis tempus respicit. Nam matutinum, cum uespertino tempore, in lege sua Deus sacrificio, precibus & hymnis deputauerat. Nume. 25. & 1. Paralip. 23. Ea ergo tempora, præcipuè autem matutinum, sancti etiam priuatim precaturi obseruabant olim, hodieq́ obseruant, cum quòd hoc tempore animus ad precandum aptior est, tum quòd ita se publico Dei instituto accommodare gaudent. Sic Psal. 88. Manè oratio mea præueniet te. Hinc & illa: Manè celebrabo bonitatem tuam, Psalmo 59. Ad annunciandum manè bonitatem tuam, Psalmo 92.

Mane precari solitum.

R. Schlomoh *mane* hoc refert ad tempus iudicij in improbos exercendi, affineq́ uideri uult illi in Psalmis לבקרים אצמית כל רשעי ארץ, id est, Ad matutina conficiam omnes improbos terræ. Nec uidetur id de nihilo esse. licet enim alij hoc, לבקרים singulis matutinis intelligant, tamen quia Dauid nec improbos trucidasse indemnatos credendus est, hunc sensum habere potest: Quotidie cum matutina iudicia exerceo, purgo terram improbis. Certe cum in Psal. 49. legimus, Et dominabuntur illis recti, לבקר, id est manè, diem iudicij per manè & Kimhi intelligit. Sed hic ut prius manè ad iudicium tempus trahi possit, alterum tamen & posterius non nisi de precationis tempore accipi sustinet, quare conuenit & prius pro eodem accipere. Refert tamen nosse, & hunc uocis huius *mane* usum.

Labekarim azomith col risce erez.

Laboker.

In illo, *Mane instituam, uel dirigam tibi*, Eclipsis est, subaudiendū autem precem. Græcus habet παραστήσομαί σοι, id est assistam, uel adero tibi. Hieronymus, præparabor, Chaldæus, ordinabor coram te, sed cum actiuum sit אערך, & Ebræa

eerecA.

non mi-

A non minus quàm aliæ linguæ passim eclipses admittāt, probabilior uidetur lectio Ab. Ezra, & Kimhi, quā secutus sum. Illud אצפה, quod Græcus reddidit ἐπόψομαι, uidebo, contemplabor: ego, quia Vates habitū enixiè orantis Deū exprimere uoluit, uerti, *præstolans suspicio*. Est enim ethopœia. Quem enim quis aliquid anxiè orat, in eum intentos perpetuò oculos habet. Hunc habitū uehementiore cum affectu expressit Psal. 69. Defecerunt oculi mei præ expectatione ad Deum meū, hoc est præ nimia suspectione ad eum, ita ut fit, dum diu & intentè aliquò aspicitur: id quod patiuntur, qui uehementi aliquē desiderio expectant aduenturū, atq; ideo semper eò oculos habent intentos, unde uenturum eum præstolantur. Eodem schemate usus est & Hizkiah: Sublati sunt oculi mei in excelsum. Cęterū significat צפה, intēte aliquid uidere, & quasi cōtemplari. unde Psal. 37. uolens exprimere Deum semper uidere, præsentemq; mentem intendere, tam improbis quàm iustis: Salomon Prouer. 15. tam malis, quàm bonis: Psalm. 66. gentibus, usus est hoc uerbo צפה. Eademq; de caussa speculatoris nomen ab hoc uerbo deducunt. Hic ergo cum Vates significare uoluerit, quàm anxie & enixe orarit, mentemq; inde & oculos ad Deum sustulerit, intentosq; habuerit, id quod solent qui opem Dei anxiè implorant, non solum *suspicio*, sed *præstolans suspicio*, reddere uisum est, secutus Kimhi.

Azappeh. *Zapha.*

רשע & רע, id est improbitatem & noxam uersu quinto dixit, sed intellexit improbos & noxios. Gręcus habet ἀνομίαν καὶ πονηρευόμενον, id est iniquitatem & nocentem. לא יגורך, id est non habitabit tecum, nihil aliud est quàm nō patebit ei apud te locus, non feres. Gręcus habet παροικήσει. הוללים insani dicuntur, & furentes, id quod se simulabat Dauid, agnitus apud regē Acisch regem Gath, cum inter manus seruorū huius regis faciem immutasset, et saliuam despumaret. Ibi enim hoc uerbi sacra historia usurpauit. Trāsfertur autem ad insanientes improbitate. Hoc significatu usus huius uerbi est & infrà Psal. 73. 75. & 102. Item Ecclesiastes multis in locis. Consonat hîc cum scriptura dogma Stoicorum, quibus omnes improbi & stulti insanire dicuntur. Et quæ dementia,

B quæ insania grauior, quàm mentem datam diuinitus in hoc ut omnibus recta ratione prosimus, totam ad lædendum homines cōuertere? Id quod isti studebant, quos hoc loco Vates הוללים, id est uesanos dixit. Græcus cōsonās, reddidit παράνομοι, non apparebunt ante oculos tuos: idem ualet, non sustinebis eos uenire in cōspectum tuū, tantopere illos execraris. Et est anthropopathia. Quos enim homines uehementer detestantur, eos non possunt intueri. פעלי און operarios iniquitatis uertere uulgò solent, qui uerbum uerbo reddunt, sicut און omnino prauitatem & iniquitatem significat. Gręcus habet ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν. Huic ergo qui dediti sunt, & quorum omnia facta praua & iniqua sunt, eos scriptura פעלי און, id est operatores prauitatis, qui toti scilicet in hoc sunt, uocat. Per loquentes mendacium, utiq; mēdacijs, quibus alijs negocium exhibeant, deditos, Vates intelligit. איש דמים, frequens in scripturis appellatio est, & significat eum qui sanguinem innoxium fundendi facilis, aut etiam studiosus est, quem nos sanguinarium dicimus.

Rascha Ra. *Lo iegurha.* *Holalim.* *Poale auen.* *Isch damim.*

Et ego in multitudine bonitatis tuæ ueniam domum tuam, supplicabo ad templum sanctū tuum in timore tui.) Sensus est: Dum tua, ô Deus, iudicia recta mecum uia reputo, satis bona spe esse incipio. Certū est te improbos istos prorsus odisse, & ferre coram te non posse. Erit igitur ut horum insidijs, etenim per amplam tuam bonitatem liberatus, cum illos nimirum ita ut merentur perdideris, adeam ego domum tuā, & adorans uersus sacratiorem nominis tui sedē, gratias tibi de tantis in me beneficijs agā, digneq; semper colam: quem isti modo prorsus negligunt, imò impietate plurima offendunt. Nam de tempore Schaulis Dauidem coram principibus & concione Iisraëlis testatum legimus, quando ad reducendum arcam fœderis hortabatur. In diebus Schaulis, arcæ Dei nostri nullam rationem habuimus, non inquisiuimus, hoc est religione aliqua adiuimus לא דרשנהו. Vt enim Deum uero animo colebat, ita nihil in suo exilio ferebat tam

Versus 8. ad uerbum. *Lo deraschnuhu.*

tam moleste, quàm se à societate religionis & cultus Dei exclusum esse, quod cũ expostulatio illa cũ Schaule, quam suprà adduxi, tum multi in Psalmis loci indicant. Psal. 27. Vnũ, inquit, hoc ab Iehouah petij, id ipsum quærã, sedere per omnem uitã meam in domo Iehouæ. Item Psal. 42. Quemadmodũ ceruus præ siti uociferaẽ ad riuos aquarũ, ita uociferatur anima mea ad te Deus, &c. Toto hoc Psalmo miris affectibus desiderium suum describit, quo flagrabat iterum in Ecclesiam Dei perueniendi, & cum sanctis Deum adorandi, precandiꝗ.

A

Quod ait, *in multitudine bonitatis tuæ*: idẽ ualet, *atq; ampla tua bonitate fretus*, qua nimirũ sperabat se omnibus tandẽ periculis ereptum, religionibus optatò uacaturum. Per templum sanctũ intelligit interius sacrarium, in quo arca stabat, ꝗd sanctum sanctorum dicebatur. Nã sicut hãc sacratiorem sedẽ suam fore Deus promiserat, ita faciem huc uertebant precantes. Cæterũ significat היכל, palatium, adytum, & sacratiorem aulam. nam Schlomoh templũ illud superbum nondum extruxerat. Non sunt autẽ hæc sic accipienda, quasi Dauid externũ illud tabernaculum tanti habuerit. ubiꝗ enim Deus suis præsens est, & adorari debet: quanquam eo temporis, quo populus cõmodius in religionis unitate conseruareẽ, uoluerit peculiarem habere cultus sui locum, sed quod eũ magnopere ureret, quòd oporteret uersari inter impios idololatras, & plurimum adfligeret desideriũ sanctę cum timentibus Deum societatis. Nam qui Deum uere amant, nullum maius tormentũ habent, quàm non licere laudes eius palàm, & cum aliquo pietatis fructu deprædicare: sicut nulla re æquè delectanẽ, ꝗ in illis cum filijs Dei esse toti. Hinc & Paulus tam anxiè cupiebat fratres subinde inuisere, & ex mutua fide sibi & illis consolationẽ atꝗ robur pietatis adferre. Eo autem quod ait, *in timore tuo*: significat, quàm solicita, quàm feruenti cupiat in ecclesia Dei religione & ueneratione ipsum prædicare. Passim enim timoris nomine scriptura religionem, trepidamꝗ Dei uenerationẽ significat.

Hechal.

אשתחוה, id est *supplicabo*, uel *adorabo*, quod est summam uenerationẽ testantium, eoꝗ hoc uerbo omnem uenerationis cultum, quem cupiebat in ecclesia Dei exhibere, intellexit per synecdochen.

Estachaueh.

B

Versui 9. 10. et 11. ad uerbũ.

Iehouah, deduc me in iustitia tua propter insidiatores meos, rectã fac corã me uiam tuã. Quoniam non in ore eorum rectũ, intimum eorum fraudes, sepulchrum apertum guttur eorum, lingua sua falsò blandiuntur. Fac fallantur, ò Deus, cadant consilijs suis, in multitudine scelerum eorum expelle eos, quoniam rebellarunt tibi.) Precando ad Deum sancti consolanẽ, & consolatione erecti ad orandũ confidentius rursum excitanẽ. Ita Dauid improborum persecutione pressus, & animi anxius, ad Deum prece confugit. in ea cõtinuo succurrit ei iustitia Domini, quæ ut improbos quosꝗ execratur, ita ferre diu non potest, sicut & eos nequaquam deserere, quos & diligit. Hac ergo spe animatus, orat nunc iterum Dominũ ut se *iustitia sua* deducat & moderetur. Bifariam uero potest hæc particula intelligi. Primũ, ut ב idem ualeat quòd per, sicut Psalm. 31. In iustitia tua libera me. Et Psal. 35. In iustitia tua uindica me. Et Psalm. 71. In iustitia tua libera & eripe me. His enim & multis alijs locis, pollet hæc præpositio ב, quæ idẽ quoꝗ ualet quod per, & accipiẽ iustitia Dei pro ea qua Deus ipse iustus, hoc est summe bonus est. Cũ ergo inueniaẽ istud uerbi נחה alicubi sine ablatiuo cũ præpositione in, ut Deut. 32. uersu 2. Iehouah solus deduxit nos, & aliquot locis alijs, sicut & nos deducere usurpamus: uerti hanc uersus particulam, quasi orauerit se per Dei iustitiã, id est bonitatem deduci atꝗ regi. Alio modo potest iustitia Dei accipi pro ea quam nos docet, & in nobis probat. Si sic accipias, sensus erit: Dirige, rege, duc me ò Iehoua, ut iustitiæ tuæ uiã ingrediar, iustitiæ ueræ & solidæ, quam tu solus & doces & donas studeam. Pluribus enim in locis inuenias uerbũ נחה cum ablatiuo significante uiam, uel semitam, in qua fiat deductio. ut Gen. 24. Iehouah deduxit me in uia. Et infrà Psal. 23. Deduxit me in semitis iustitię. Et Psal. 27. Deduxit me in tramite recto. Hic sensus pulchrè sanè congruit cũ sequenti particula, *& uiã tuam, rectam fac corã me*, Eandẽ enim iustitiam & uiã Domini hoc pacto dixerit,

Nachah.

solito

A solito scilicet usus geminationis schemate. Vnde & Abē Ezra, & Kimhi hūc sensum hic amplexi sunt: & ego dum singula expendo, prope in eundem inclino. Priorem sensum inuersione reddidi, quòd rarenter adeò reperias iustitiam Dei dici, qua nos præditos esse oporteat: plerunque autem, qua Deus iustus, hoc est undiquaque bonus est. Tum id quod habemus Exo. 15. Deduxisti populum istum בחסדך, in bonitate tua, simile uidebatur: sicut & illud, In columna nubis, id est duce & prælucente nube, uel per columnam nubis. Qui iam malit Ebræos sequi, is uersus huius sensum sic reddat: *Illi infensime obseruant, instrue ergo et rege me, ô Iehouah, ut iustitiæ quam tu doces, studeam, uitamque quam tu probas mihi expedi.* Est enim uersus hic allegoria, solo iustitiæ uocabulo simpliciter usurpato. Allegoriam compleueris, si cum Ebræis sic legas: Deduc me uia iustitiæ tuæ, & dirige uiam tuam coram me. Vt enim is qui aliquem deducit uia commoda, & semitam munit, hoc est rectam facit, expedit & dirigit, efficit ut ille inoffense gradiatur, & ad optatum terminum perueniat: ita docente nos Domino suam iustitiam, ueram scilicet omnium dilectionem, & facilem reddente uiam, ex hac comparatam, quæ uia eius dicitur, nusquam offendimus, & fœliciter ad præfixam nobis metam, uitam dignam Christo Domino nostro peruenimus. Græcus habet: Dirige uiam meam in conspectu tuo. Immutata uerba, sed sensus idem. Tum enim uia, hoc est uita nostra coram Domino directa est, cum datum est ex ipsius eam uoluntate, institutoque comparare: id est cum uia ipsius nobis directa, expeditaque, ut ea grassemur, fuerit. Denique cum Deus charitas sit, hoc est æterna, & ad omnia pertingens, inque omnibus rebus summè elucens bonitas, & in huius imitatione nostri cōsummatio ac fœlicitas, sicut & Legis impletio consistit: eadem certe Dei & nostra cūm iustitia, tū uia est, qua quidē insistere filij Dei debemus, & eò quo ille nos destinauit perueniemus. Quod ergo ait, *Dirige in conspectu meo uiam tuā*, hoc est fac id agam, in eo uerser, illud institutum sequar, quod tu probas, cuius in te ipso exemplum exhibes, cui soli uerum successum adspiras. Idem orat Psal. 25. Notas fac mihi Iehouah uias tuas, et semitas tuas doce me: hoc est, doce me uitam

Bechasdeca.

Dirige uiam tuam.

B te dignam, fac in lege tua uiuam. Enimuero uiuendi ratio, quam exigit Dn̄s, sola recta est, at nobis non ita agnoscitur. tum ergo hanc ipse uiam dirigit, munit, expedit, ante conspectum nostrum, dum donat agnosci rectā & planam, ut iam nihil æquè libeat, quàm in illa grassari. *Propter insidiatores meos:* sensus, Illi summo me studio obseruant, sicubi noceant, sicubi præcipitent, nec licet nisi tuo ducatu, tua prospectione, horum euadere insidias. quò ergo hi magis intenti sunt ut me euertant, hoc tu benignius mihi adsis, ipse me ducens & regens, ut tuis inhæream placitis, tuæ incumbam iusticiæ. Hoc ubi dederis, & tuus me spiritus in omnibus ad tua iussa deduxerit, bono erunt mihi omnia, nihil officient, quamlibet uigilāter & intentè mihi improbi isti insidient. שוררים dicuntur, à שור, quod uidere significat. Num. 24. אשורנו ולא קרוב, Videbo eum, uel intuebor, sed non propè. Inimicos suos hoc nomine appellat, quod intentos in se oculos haberent, quærentes scilicet occasionē eum subuertēdi. Græcus reddidit, ἐχθρὸς. Chaldæus Paraphrastes, *Propter laudem meam* posuit: forsan, quòd שיר canticum, et inde laudē, nomēque significat. sed nihil ad rem. Psal. 54. *arguentes* reddidit. Est uerò uocis huius usus maxime in Psalmis, ut Psal. 27. 54. & 56. Porrò nō hoc solum loco propter hostes suos se iuuari postulat Vates. Eo autem indicat, tanto certius nobis à Deo sperandum auxilium, quanto acrius infesti mali fuerint: & eò curam & defensionē Dei præsentius nos sensuros, quo grauius odium presserit peruersorum.

Schorerim.

ascurens uelo Karob.

Scir.

Huius ergo caussa repetit de dolo, fraude & uersutia hostium suorum: *Nihil recti, nihil ueri* queritur esse in ore illorum: *intimum eorum*, id est quæ in corde cogitant, esse dolos & technas. *Guttur eorum* esse, uelut patulum sepulchrum, eo quod sermone suo, quem ex gutture blādiuscule eliquant, homines illectant, inescatos deglutiunt ac perdūt, ut nō minus de eo qui illecebris seu blāditijs

Guttur sepulchrum.

eorum accesserit, actum sit, quam de eo qui iam positus sit in sepulchro. Vtque apertum sepulchrum iamiam mortuū expectat, ita illi noxia sua blandiloquentia semper in hoc intenti sunt, ut homines illectos & captos, uorent & extinguant. Id amplius explicat, eo, *lingua sua falsò blandiuntur.* Significat enim Ebræis, quod hic uerbum positum est, diuidere, partire. Qui enim falsò blandiuntur, nō ut res habet, non ut in corde cogitant, loquuntur, sed diuidunt & partiuntur uerba ad gratiam eorum quibus uolunt imponere: quæque uera sunt, corde tegunt, quo illaqueent. quos D. Iacobus ait, ex eodē ore dulce & amarum proferre, & communi prouerbio dicuntur, ex eodem ore calidum & frigidum spirare. Talis Doeg atque reliqui Schaulis adulatores erāt. Proinde petit, ut Deus eos falli faciat, & excidere, hoc est frustrari *suis consilijs*, ac ita disturbari, cōfundi & euerti in omnib. rebus suis. Caussam adijcit, *pro multitudine scelerum eorum.* Et, *tibi rebelles sunt*, hoc est tuo imperio obsistunt, teque reijciunt, dum tuæ erga me constitutioni tāto furore obnitūtur. *Fac fallātur*, est Eb. האשימם, quod uerbum ab אשם ducitur, id peccatum significat. Hinc legunt alij, Condemna eos: alij, iudica. qui enim condemnantur, rei peracti, peccatores fiunt: id quod hoc uerbi significare, ex forma hiphil uidetur. Sed cum attendimus, quod hic sanctus orat, se insidijs et noxijs inimicorū suorū consilijs, in quib. illi toti erāt, liberari, magis quadrat expositio Ebræorum אשם, sicut חטא pro errore accipiūt. ut sit sensus, Fac eos peccare, id est errare, falli, cōsilijs suis frustari. Quæ scelera uerti, פשעים Propheta dixit, ea sunt, ut placet D. Kim. in interpretatione Psal. 25. & probatur multis scripturæ locis, in quib. uocis huius usus est, quæ scientes & uolentes contra Deum delinquuntur, unde פשע per מרד, quod rebellionem significat, Kimhi interpretatur. Ita namque scribitur de Moab, quod פשע בישראל, id est, deficit ab Israele, 4. Regum 1. Et 3. Reg. 12. de Israele, quod defecerit à domo Dauid. Ea ergo peccata, quibus uelut à Domino deficimus, & quodammodo rebellamus, פשעים dicuntur. Ea consummata rebellione cōmittuntur à reprobis, ideo semper ferè reprobis ea in scripturа tribuuntur, sanctis autem חטאת, quòd horum commissa propemodū omnia ex ignorantia accidant. Sed quia his quoque usu aliquādo uenit, ut cum scientia, eoque & uolūtate peccent, uti scelus fuit quod Dauid in Vriah designauit, inuenit, ubi & sanctis פשע tribuit, ut in Psal. 25. & locis alijs, quāquam plena rebellione à Deo hi nunque deficiant. Cæterum est in hoc uersu quædam species amplificationis per incrementū. Primū enim orat, ut Deus improbos peragat reos, conuincat mortem meruisse: proximum, & hoc primo nonnihil amplius, ut cadant suis ipsorum consilijs. Pœna enim exprimitur. Iam utroque maius est, ut Dominus ipse eos impellat. Eo enim impellente, necesse est eos decidere in gehennam, omni spe resurgēdi sublata. Hæc uero metaphora impulsionis diuinæ admodum frequens in scripturis est, & ideo probe consideranda atque pertimescenda. Præcipitatio enim est, & omniū consiliorū atque actionū eiusmodi perturbatio, ut necesse sit sic impulsos penitus interire. Orandum igit, ut & nos Dominus pro sua iustitia deducat in uia sua, eamque nobis ita muniat, planamque faciat, ne latum digitum ab ea deflectamus. Nam si deflexerimus, ut iam cōtra Dominū ferimur, metus est, ut omnia nostra consilia tandē euertant, ipsique pereamus funditus, sic ut par est rebellātes Deo suo.

Et lætentur omnes tibi fidentes, in æternū ouēt, & proteges eos, & exultēt in te diligētes nomen tuū. Nam tu, ô Iehouah, benefacies iusto, coronabis eum beneuolētia, uelut clypeo.) Orauerat Vates Dominū, ut hostiū suorū cōsilia euerteret, ac ita eos perderet. nūc orat, ut eos qui ipsius se fidei addixerūt, ita iuuet, ut sempiterno gaudio lætentur, & ouent, lætitia planè exultātes. caussam subijcit, & *defendes eos.* Deo enim defendente, nō solum nemo potest nocere, sed omnia etiā cedūt saluti, ijs qui diligūt et suspiciūt nomen eius. Vnde addit, *Quoniam tu benedices iusto.* hoc est benefacies tandem, non sines usque à malis & peruersis istis hominibus, iustitiam colentē diuexari, *dignatione & beneuolentia tua ceu scuto circūdabis*, & cinges undique eum.

Marginalia: יחליקון, id est lacha licun, diuidunt, pro blandiuntur. — Haschimē. Ascam. — Chataab. — Pescaim. — Pesca. — Marad. — Iphsca bei-Israel. — Pescha pru dētis & uolētis peccatum. — Chataoth. — Impelle eos. — Versus 12. et 13. ad uerbum.

A cum. חסה ita fidere significat, ut subditi fidunt suo principi, cum eius se fidei et protectioni committunt. Gallice dicitur, se mettre en la saulue garde, protection, & defense. Atque hoc sensu illud Psalmi secundi de Christo epiphonema intelligitur, Beati qui confidunt eo: id est regem illum suum agnoscunt, & eius se protectioni committunt.

Chos, id est fidere quasi.

DISPVTATIO DE PRECATIONE.

Quia uero precatio in hoc Psalmo, & ea feruens admodum descripta est, de natura & ratione religiosæ ac ueræ precationis, paucula hic subijcere constitui. Capax adeò bonorum est animus hominis, ut eum nihil prorsus, præter Deum, exatiare queat. Hunc uerò tum demũ possidet, dum plenè cognitum, plenè item amauerit, ac per omnia ad eius uoluntatem fuerit formatus. Huc igitur donec perueniant, qui ex Deo nati sunt, & diuinarum rerum aliquẽ gustum perceperunt, perpetuò suspirant. Cumq; Deum super omnia amant, mirum in modum eos urit, quod illum reliqui mortales non æquè amant, & suspiciunt. Et hic iam sempiternis uotis exæstuant, ut regnum Dei passim obtineat, & à quàm plurimis bonitas Dei et agnoscatur, et uita exprimatur. Quoniã itaq; infinita sunt, quæ tam in ipsis sanctis, quàm in alijs gloriæ diuinę aduersantur, iugi desiderio instaurandæ eius ardent, & inenarrabilib. gemitibus diuinas aures, ut spiritum suum largius effundat, indesinenter pulsant: fitq; interdum ut mens, eo quòd diuinæ gloriæ cursus uel in se, uel alijs præter solitum remoretur, angorib. paulo acrioribus exagitetur: ibi, quandoquidẽ nouit omnia Deum pro bona sua uolũtate moderari, ac neminẽ alium posse rebus afflictis consulere, subducit sese identidem à negocijs alijs quibusuis, & religiosis cogitationibus cum Deo colloquiũ miscet, queritur ut patri quæ angunt, implorat eius opẽ, petitq; perãxiè, cùm sibi, tum alijs, præcipue quos in Domino peculiariter complectitur, spiritũ bonũ uberius impartiri, memorat quæ cùm sibi, tum alijs, Deus beneficia largitus est, agitq; pro his gratias. tum hinc erigitur, & accenditur, tam ad optimã de uolũtate erga se Dei spem, malorũq; omnium tolerantiã, quàm studiũ reprimẽdi prauos carnis affectus, uitãq; omnẽ instituẽdi, quo sit hominibus frugi, & Deo gloriæ. Hæc illa oratio est, quam in clauso cubiculo ad patrem fundendã Christus monuit. In huiusmodi precib. subinde ipse quoq; pernoctauit, tale cum patre & in Oliuarũ mõte colloquiũm miscuit. Huius generis fuerunt et Pauli orationes, in quibus suorum meminisse, & incrementa eis spiritus Christi orare solebat. Hæc uera mentis est in Deum eleuatio, & cordis, non oris oratio: in qua eo quisq; est frequentior, quò spiritu Dei amplius est donatus.

Causæ precandi.

Quid oratio.

B

Porrò ad hanc precationem, & hoc cum Deo colloquiũ incitandi, momenta non exigua habet, præter reliquam scripturã, & Psalmorum, aliarumq; sanctarum precationum recitatio, pressaq; consideratio. Hinc et D. Paulus in cœtu fratrum, psalmorũ, hymnorũ & spiritualiũ concionũ usum instituit, sed sic, ut in cordib. nostris canamus & psallamus. Ephe. 5. & Col. 3. Tertullianus in Apologetico suo. cap. 39. memorat, post ἀγάπας, id est cõuiuia, quæ alendæ & exercẽdæ dilectionis mutuæ gratia olim Christiani celebrabant (nam quosq; inopes eo refrigerio, ut ipsius uerbo utar, iuuabãt) morẽ fuisse ut post aquam manualẽ & lumina, in medium prouocarẽt canere, ut quisq; de scripturis sanctis uel de proprio ingenio posset: & hinc probatũ fuisse, quomodo bibisset. Meminit & Plinius iunior in Epistola ad Traianũ de Christianis, sibi narrasse eos qui Christiani fuerãt, solitos fuisse stato die ante lucẽ cõuenire, carmenq; Christo quasi Deo dicere. Pace Ecclesijs reddita psallẽdi usus creuit, sed adeo citra incrementa sancti in Deũ ardoris, ut diuus Hieronymus sua iam ætate horrenda sanè uitia in psallentib. notarit, quòd nempe in tragœdiarum modum guttur & fauces medicamine liniant, ut in Ecclesia theatrales moduli audirentur, et cantica: cum Deo corde, non sola uoce cantandum sit. Hoc mali successu temporis ita auctũ est, ut diuus Gregorius queratur, in sancta Romana

Quæ orationẽ prouent.

Quid Gregorius statuerit de cãtu Ecclesiastico.

 Ecclesia

Ecclesia pridem irrepsisse consuetudinem ualde reprehensibilem, ut quidam ad sacrum altaris ministerium constituti, cantores eligerentur, & in diaconatus ordine constituti, modulationum uocibus inseruirent, quos ad prædicationis officium & eleemosinarum studia uacare congruebat. ac inde factum, plerunque, ut in sacro ministerio, dum blanda uox quæreretur, congrua uita negligeretur, & cantor minister Deum moribus stimularet, cum populum uocibus delectaret. Quare sub pœna anathematis hic sanctus Pontifex cauit, ne deinceps ij qui altaris ministerio deputati essent, cantarent, sed tãtum lectioni Euangelicæ incumberent. Hæc leguntur in Can. In sancta. Dist. 92. Quid cauturum hunc sanctum patrem credamus, si in præsenti Pontificatu fungeretur, cum hodie omnis ferè Ecclesiasticus ordo, uel solis cantibus, & ijs à paucissimis intellectis, denique ob solam pecuniam addictus est, in eisque ita se habeant quàm plurimi, ut uideant ex professo uelle Deũ irridere? Nam quid aliud est, Deum sacris uerbis, et à religiosissimis mentibus cõpositis, quæque sacratissimos affectus testent, inuocare, et nihil minus quàm Deum in animo cogitare, Dei omnia ridere, totamque mentem in quibusuis habere flagitijs absorptã? Vbi fides apud Iudæos deerat, & innocentiæ studium, Deus etiam à se institutas cerimonias sibi molestas & abominationi esse affirmabat, ut caput primum Iesahiah multis sanè testatur: quomodo credemus, eum iam ad ista quorundam non tam sacra cãtica, quàm ludibria, affici? Certe, ut omnes sancti censuerunt, & August. libro de Catechizandis rudibus scripsit, non sunt uoces ad aures Dei, nisi affectus animi. Referuntur in glossa, ad Tex. Hiero. in dist. 92. Can. Cantores. Versiculos, cum admodum pij sint, adscribere libuit.

In can. Sedulo. distinc. 38.

Non uox, sed uotum, non cordula musica, sed cor,
Non clamans, sed amans, cantat in aure Dei.

Quousque uerba precationis extendenda.

Proinde diuus Thomas in altera partitione secũdæ partis, Quæst. 83. sequutus diuum Augustinum, ad Probam, piè censet, uerba precationis, non esse ultra, quàm ad excitandum interioris desiderij feruorem conducant, extendenda. Quare & diuus Augustinus in memorato iam libro, fratres in Aegypto in exemplum laudat, qui breuissimas, & raptim quodammodo iaculatas orationes habuerunt, ne illa animi intentio, qua uere oratur, per productiores moras euanesceret, atque hebetaretur. Ad idem citatur in Can. Non mediocriter. de Cõsecra. dist. 5. sub nomine D. Hieron. dictum, quod utinã tantum hodie ualeret, quàm uerum & Apostolicæ doctrinæ consonũ est: Melior est quinque Psalmorum decãtatio cum cordis puritate, serenitate, ac spirituali hilarite, quàm totius Psalterij modulatio, cum anxietate cordis atque tristicia. Sed & Chrysostomus sanctè & elegãter de eadẽ re, ne longi in precãdo sermones extendãtur, in Homilia quadam de oratione præcipiens, inrer cætera ait: Si corpore humi prostrato, et ore incassum nugante, mens totã domum & forũ circumeat, quomodo talis dicere poterit, quod in cõspectu Dei precatus sit? Ex his quis non uideat, quantum ab instituto Seruatoris, qui multiloquiũ fine mente detestatus est, à doctrina & usu Apostolorũ, primæ & sanctioris Ecclesiæ, diuorum patrum ac Pontificũ, atque omnium denique rectè sentientiũ dissideat, quicquid ferè passim precationum et S. cantionũ nomine, non solum iactatur, sed nimis magno etiam uendit? Qui iam scimus à nobis requiri, ut Deum adoremus in spiritu & ueritate, quî fit, ut ab istis adeò spiritu & ueritate uacuis precibus & cantibus, nobis iram Dei non metuimus? An putamus nunc Deum hypocrisi & cerimonijs sine fide adhibitis, contra naturam suam delectari? Taceo hic, quòd cum publicitus ista in Ecclesijs, & ingentibus salarijs conducta exhibeantur: plebis tamen ædificandæ, uel expositis ei quæ aliena ipsi lingua dicuntur, & modulant, nulla adeò ratio habet, quasi nihil ad nos attineret, quod diuus Paulus 1. Cor. 14. de eo tam diligenter præcepit, ne quid in Ecclesia diceretur, aut cantaretur, quod non intellectum ab omnibus, omnibus utilitatem adferret, diuus Augustinus, ut loco suprà citato legimus, in publicis precib. barbarismos

A rismos atq; solœcismos, perturbatamq; distinctionem corrigi uoluit, quo populus planè omnia intelligens, diceret Amen, quod & Paulus postulat. Aliud certè censuit Iustinianus Imperator. Legimus siquidem in 123. constitutione, Authentic. Adhęc iubemus, ut omnes episcopi pariter & presbyteri non tacito modo, sed clara uoce quæ à fideli populo exaudiatur, sacrã oblationem & preces in sancto baptismate adhibitas celebrẽt: quo maiore exinde deuotione in depromendis Domini Dei laudibus, ad audientiã animi efferanť. Ita enim diuus Apostolus docet, dicẽs in 1. Corint. Epistola: Enimuero si solummodo benedicas spiritu, quomodo is qui priuati locum implet, dicet ad gratiarum actionẽ tuam Deo ipsum Amen, quandoquidẽ quid dicas non uidet? Tu quidem pulchrè gratias agis, alter autem non ædificať. Et rursus in epistola ad Roma. sic inquit: Corde quidem creditur ad iustitiam, ore aũt fit confessio ad salutẽ. His igiť de caussis conuenit, ut inter cæteras preces & ea quæ in sancta oblatione dicuntur, clara uoce à religiosiss. episcopis & presbyteris Domino nostro Iesu Christo Deo nostro cum patre & sancto spiritu proferantur, scituris religiosiss. sacerdotibus, quod si quid horum neglexerint, & in horrendo iudicio magni Dei & seruatoris nostri Iesu Christi, de his rationem reddẽt: neq; nos hæc cognoscentes conquiescemus, relinquemusq; inulta. Hæc ille. Vtinã autem hæc cura uel episcopis modo sit. Nam hac tempestate sic sacra omnia habentur, ut populus non solum non planè, sed prorsus nihil intelligat, eoq; ædificari doctrina & exhortatione, quamobrem ista instituta sunt, nequeat: & utinam ea uel cantantib. ad pietatis instaurationem intelligerentur. Sed cum hic publicitus peccet, nec sit id emendare, nisi eorum qui publica potestate funguntur, debet interim quisq; pro se cauere, ne dum precatur, aliud agat animo, quãdo non sit nisi animi opus uera ad Deum precatio, & quicquid uerborum adhibetur, ut cum Augustino omnes rectè sentientes agnoscunt, in hoc tantum adhibeať, quo animi feruor excitetur. Verba enim sine mẽte in precatione fundere, quid aliud quàm Dei irrisio habeatur? Certe nemo hominum ferret, sibi sic uerba fieri.

B Porrò quæ oranda sint, nusquam succinctius & clarius, quàm in precatione Dominica traduntur. Primum omnium est, ut Dei nomen sanctum passim & celebre habeatur: ut regnum eius per Euangelion, quo recepto in uerba eius plurimi iurent, ubiq; adueniat. utq; qui illi nos addiximus, promptè & ultro ita ut cœlites, uoluntati eius studeamus. Hæc dum precamur, regnũ Dei, Deiq; iustitiam, quæ ante res uitæ præsentis quærẽda est, precamur. Deinde quoniam omnia, etiam uitæ præsentis bona, à Domino proficiscuntur, precamur piè & illa & hæc sub nomine panis cottidiani. Quanquam & eorum qui hic potius cibum cœlestem intelligunt, cognitionem diuinæ erga nos bonitatis, qua ad id ut sponte in nobis Dei uoluntas fiat, mirificè alimur, haudquaquam absurda sententia est. His itaq; docuit nos Seruator, quæ à Deo precaremur, quæ aut omnia spiritalia sunt: aut si illud Panẽ nostrum, de necessarijs uitæ huius intelligimus, quod nequaquam sanctis indignũ est, post spiritualia & quæ propriè pietatis sunt, precandum instituit. In reliquis docuit, quæ deprecaremur: quorum primũ est, cõmissorum cõdonatio, quæ cũ impudenter petatur ab ijs qui non ita fractis animis sunt, ut omnib. omnia remittant, adiecta est professio, qua profiteamur nos iam omnibus in nos admissa condonasse. Cum autem satis non sit, admissa mala nobis cõdonari, nisi iuxtà seruemur, ne noua admittamus: iussit post hęc precari, ne in tentationem nos Pater inducat, permittens nos peruersis Satanæ suggestionibus, sed liberet potius ab huius improbitate & ui. Etenim Satanã & alibi τὸν πονηρόν, id est malum, per antonomasiam Dñs uocauit. Mala illa externa, quando Christiana professio, si ad nullum peccatum adigũt, inter bona numerat, deprecari Seruator non docuit. Etenim precationem hanc sic composuit, ut cõtineret, quę in uniuersum Christiani orare fide possint. Sæpenumero autem fit, ut mala externa,

Quæ oranda.

Precationis Dominicæ enarratio.

Quomodo contra externa mala orandum.

quoniam uere mala, id est gloriæ Dei in nobis aduersantia non sunt, ab orantibus fide deprecari nequeant. Semper enim præferunt fide præditi, suo, iudicium Dei, eicꝙ cum id ex ijs quæ accidunt cognoscũt, se totos summittunt, tametsi iuuet interim infirmitatẽ eorũ spiritus inenarrabilibus gemitibus: quibus cum ipsa mala non liceat, nisi ad tẽpus à bona patris uoluntate constitutũ deprecari, animum tamen orat & impetrat cum fructu illa ferendi, ac mirandam denique in ipsis malis consolationem. Hinc, si illis grauius pressi, animi molestiam inter precandum coram Deo effundant, uti & Seruator in monte oliuarum fecit, ea magis querulatio quædam est, quàm deprecatio. Semper nanque, Dominum imitati, subijciunt: At non mea, sed tua uoluntas fiat. Neque aliter depelli & alijs mala corporis orant, nisi spiritu Dei edocti sciant, eorum depulsionem certò ad Dei gloriam facturam, eam absolutè minime precantur. Ita sanè Apostoli, dum sanarunt prece ægrotos, aut mortuis uitam reddiderunt, à spiritu Dei certi facti erant, quę orabãt, gloriam Dei pro ipsius uoluntate illustratura, nunquam alioqui ea citra conditionem orassent: eo quod nihil melius potuerunt habere, quàm quæ uellet Deus, neque etiam ab eo alia sperare.

Vnde ut hostibus suis sancti dira imprecentur. Hinc iam & illud liquere potest, cur sancti, qui omnium salutem summopere cupiunt, tam dira nonnunquam hostibus suis imprecenẽ, uti in multis Psalmis legere est. Vera precatio, ut dictum, opus animi est, cogitationibus cum Deo colloquentis, eocꝙ diuino spiritu huc attracti & afflati. In quo mira sæpenumero & docetur & patitur, multacꝙ interdum Dei iudicia ei reuelantur. Ita & Dauid & alij sanctorum, incredibili quodam in suis precibus ardore in Deum rapti, plerunqꝫ uiderunt, ostendente spiritu Dei, quàm deplorati hostes eorum essent, quæcꝙ eos mala manerent. Tum quæ optimum Deum, optime decreuisse certò agnouerunt, ea non potuerũt non optare cõfiteri. Cumcꝙ cõpositis hymnis & psalmis canere de eiusmodi Dei iudicijs occasio fuit, inducunt se dirissimè deuouentes, quib. diriora diuinitus decreta mala, iam in suo illo cum Deo colloquio didicerãt. Volentes quadam dinosi deterere malos, & consolari bonos, ut qui in eo Dei interpretes essent. Etenim cum sancti diligant super omnia Deum, nõ possunt quicquã ab eo petere, quod non sperant eum ultro daturum: alioqui nõ orarẽt ex fide, certo scilicet persuasi se exoraturos, quod orãt. Iam hæc persuasio, hæc spes, munus Dei est, & opus spiritus cœlestis, ut in confesso est apud Theologos uniuersos. Proinde nihil rectè orañ, nisi de quo spiritus Dei spiritui nostro testimoniũ præbeat, id iam Deo decretum esse ut nobis largiatur. Iam peccant ad mortem quidam, hoc est in spiritum sanctum, pręsentem Dei uirtutẽ non modo in salutem suam non admittentes, sed etiam blasphemãtes et oppugnantes. horum peccatũ, quia nunquam, testante Domino, remitti potest, non iubet Ioannes pro eo orare, qui tamen pro inimicis & ipse orabat, & idem docere alios solebat. Vnde uerò hæc inclementia? Quia condonari nequit horum scelus, quia nullus sanctorum afflari potest, ut credat se eis condonationem exoraturũ. Iam citra fidem Deum aliquid orare nemo ualet sanctorum: nam id illusio Dei esset. Adflantur autem nonnunquam, ut certò uideant sempiternam de illis ultionem sumendam. eam ergo, dum aliter illi ab oppugnanda Dei uolũtate depelli non possunt, orant pro bono patris decreto accelerari, uimcꝙ eius subinde uerbis explicant, quo primum illis ipsis perditis, omnis excusationis prætextus adimatur: deinde qui sanabiles sunt, ab eorum studijs deterreantur: denique &, qui ab eis adfliguntur, spe bona confirmentur. Hinc tam dirę imprecationes, immanescꝙ deuotiones, cum in reliqua scriptura, tum in Psalmis leguñ. Cęterum omnibus, etiam infensissimis hostibus fauent sancti, & ex animo pro eis orant, quantum exorare docti spiritu Dei possunt. Sed cum Deum iure ante mortales quoscꝙ ament, ut eius uoluntate (qua nil melius) delectantur ita nihil quoque prius queunt à Deo precari, quàm illam perfici,

Postremo

A Postremò subijciam et hoc: Rogant quidam, cum nihil aliud fieri possit, nec aliud sancti fieri uelint, quàm quæ Deus ultro facere decreuit, & illa ipse facturus sit, si etiam nemo eum roget, ad quid sancti tam multi sint in precibus? At, qui istuc rogant, nondum didicerunt, quid sit uerè Deum orare. Bene morata & amans uiri uxor, nihil prorsus petere uirum ausit, quod illum non cum gratia & ultro, etiamsi nō rogetur, facturum speret: adhuc de ijs rebus ipsis, quæ scit maritum uelle, libenter cum eo colloquitur, utcꝙ cupit iam illa, uel ex eo quòd probant marito, uidetcꝙ eum decreuisse ea facere, ita precatur ut faciat. Quanto magis iam hunc in modum comparatus sit animus uerè amans Dei, cum nihil possit uel cogitari melius, quàm quę facere Deus statuit. Quis enim non optet, petatcꝙ, quæ agnoscit omnium optima? Ea igitur non possunt non non precari sancti, quamlibet sciant ea Dominū, etiam nemine orante facturum. Est præterea et alius precum usus. Monemur siquidem precando, omnia in eius manu esse, quem oramus: et quęcunqꝫ contra hunc bonorum omnium autorem deliquimus, inter precandum nobis, uelut ipso exprobrante, occurrunt: uera animum pœnitentia subit, sanctum purius deinceps uiuēdi uotum concipitur, modiscꝙ omnibus studiū innocentiæ ueræcꝙ pietatis incenditur. Hęc tanta bona cum religiosa precatio pariat, quis miretur sanctos, cùm ipsos in orationibus esse frequentes & ardentes, tum ad eandem alios quocꝙ tanto pere inuitare? Nec alia certè caussa fuit, cur Paulus, qui sciens cui credidisset, certuscꝙ se Deo probari, enixè adeò in omnib. Epistolis petierit, ut pro se fratres orarent. Sciebat sicut Christi gloriam, ita illorum profectum, utrumcꝙ apud illos, nulla re efficacius obtineri, ꝙ sanctis precationibus, quib. se homo totum Deo consecrat: sciebat, uel sui ergo studio ad has inuitare quærebat. Enimuerò cum Paulo illi orabant libertatem, dexteritatem, constantiam prædicandi Euangelij, id quod ab eis ille petebat, qui potuissent non & ipsi huius propagandi desiderio accendi, eocꝙ in se tam seriò detestari, quodcunqꝫ huius cursum remorari potuit: & amplecti, quę illud cùm apud se, tum alios promo

B uere possint omnia? Erat ergo è re istorum, ut pro Paulo preces funderent: idcꝙ Paulus spectabat, nihil alioqui sui uspiam quærens. Porrò cum etiam externa oramus, habet id quocꝙ in se fructum amplissimum. Aut enim ea impetraturi oramus, aut secus. Si illud experimur Deum facere uoluntatem timentium se, & amore studiocꝙ eius hoc magis inardescimus. Et solet hoc Deus, quum benefacere suis destinauit, excitare eorū animos, ut id ipsum à se orent, quo nimirum & se, & donum suum, illis tanto chariorem faciat, quanto id illi ardentius cupiuerint, & ab ipso orauerint enixius. Dici enim nō potest, quantum eos oblectet, quantumcꝙ ignis diuini amoris in eis accendat, quòd sentiunt Deum sic in se indulgentem, sic facilem, sic denicꝙ benignè suis uotis respondentem. Sin alterum, mirificè tum consolamur, cùm quæ premunt mala, Deo querimur: intercꝙ orandum discimus, quòd ea mala nobis non sint, & ad ferēda ea pulcherrimè duramur. Ex his iam satis liquet, etsi mutari Dei uoluntatem impossibile sit, nec mutari eam sancti uelint, ingentem tamen esse piæ precationis fructum, siue id quod oramus impetremus, siue minus. Attollit enim semper nos ad Deum uerè religiosa oratio, nostramcꝙ diuinæ uoluntati, quæ sola bona est, conformat, in quo sita omnis nostra & salus et fœlicitas est. Hactenus de precatione hoc loco. alibi dabunt reliqua, præsertim de ieiunio & uigilijs, quæ sancti in precationibus grauioribus semper adhibuerunt: nostro autem sæculo, ne nomina quidem horum à pluribus rectè tenentur.

Cur oremus, quæ ultro Deus faciet.

Præcipuus precum fructus.

Qui fructus cū oramus externa.

ARGVMENTVM PSALMI SEXTI.

Precatio est multo uehementißima, intolerabiliter ægrotantis: & mortem, ne illa gloria Dei aliquid obscuretur, plurimum horrentis: tum de restituta sibi salute gloriantis, hostibusqꝫ suis piè insultantis.

PSALMVS SEXTVS. IN GENERE mixto δῦκτικός. A

1 PRæfuli in Negiloth, fuper Sheminith, Ode Dauidis.
2 Iehouah, ne corripias me iratus, ne'ue caftiges indignatione feruidus.
3 Miferere mei Iehouah, nam fractus morbo ego fum: fana me, ó Iehouah, nam concutit terror offa mea.
4 Terror concutit ultra modum animam meam, tu uero Iehouah quoufq; ?
5 Recipe ab ira te ó Iehouah, eripe animam meam, ferua me pro tua bonitate.
6 Etenim inter mortuos nemo tui memor eft, apud inferos quis te celebret?
7 Defatigatus fum fufpirijs, macero fingulis noctibus torum meum, lachrymis meis lectum meum colliquefacio.
8 Facies mea præ indignatione cariofa, propter infeftos mihi planè cadauerofa euafit.
9 Faceffite à me, quicunq; prauitati ftudetis: nam Iehouah audit queftus meos, quos cum fletu profundo.
10 Audit Iehouah deprecationẽ meam, Iehouah precẽ meam fufcipit.
11 Pudefient & confternabuntur cuncti inimici mei, repellentur et pudefient fubitò.

Verfus primus in Præfatione explanatus eft.

Verf. 2. 3. 4. ad uerbum. N*E in ira tua corripias me, & ne in furore tuo caftiges me. Miferere meï, nam morbo fractus fum ego: fana me Iehouah, quia conterrita funt offa mea. Conterrita eft nimium anima mea, & tu Iehouah usq; quo?*) Non parum ad ueritatis fimilitudinem propendere uidetur D. Kim. fententia, qui cenfet hunc Pfalmum à Dauide compofitum de ægrotatione aliqua fua, & in eo ijs qui morbo aliquando tenerentur, uelut precandi formã præfcripfiffe. Tale fanè quid uerba fonant: neq; exigua eft huius Odæ, cum precatione illa Hizkijah regis, quã legitur feruatus à morbo exitiali compofuiffe, Iefcha. 38. congruentia. Equidem extra dubium effe rem ipfam confiderantibus puto, omnes eos Pfalmos, in quibus periculi aut incõmodi alicuius fit mentio, poft depulfionem illius, à fanctis Vatibus, cauffa prædicandæ Dei erga fe bonitatis, & inuitandi quoslibet ad fidendum eidem, & uiuendum, effe confcriptos. Sicutiq; feciffe Hizkijah regẽ, loco iam citato propheta memorat. Proinde arbitror, correptũ fuiffe Dauidem graui aliquo & ancipiti morbo, quo extinguendum cum hoftes, homines fcelerati & nefarij fperauerint. Cum ergo perpenderet fua morte fore, ut perditi illi, gloriæ Dei & hominũ faluti plurimum obfifterẽt, peranxiè & obnixè Deum pro falute oraffe: quam cum exoraffet, tum hoc carmẽ cõdidiffe, in quo & animi fui ex morbo, fimul & hoftium infultatione mirum in modum afflicti, æftus & preces, deinde & de recepta fanitate lætitiam & gloriationem commemorauit. Et more fuo, uelut iam fic afficeretur, enargiæ cauffa, ifta cecinit, ufus profopopœia. A' uerfu igitur fecundo ufq; ad uerfum nonum, inducit fe dolore fupra uires difcruciatum, tantam iræ diuinæ uim miris affectibus deprecantem: in reliquis uero, de reddita falute, & confundendis hoftibus gloriantem. Totus fiquidem Pfalmus infigniter patheticus eft. Scio plerofq; omnes, quæ morbum & mortem deprecans Vates hic canit, allegoricῶs interpretari, & ad fpiritum rapere. Sed dum nulla cogit ad allegorias neceffitas, neq; certiores ad illas inuitent coniecturę, neq; minus dignum Dauidi fuerit huiufmodi de

Qua occafione hic Pfalm. confcriptus.

B

fe fcri-

A ſe ſcribere, quàm Hizkijah, ſequar ego ſimplicem horum interpretationem. Qui allegoriacam malunt, habent eam apud alios.

Iehouah.) Hęc ipſa Dei inuocatio, animi ſummos ferentis cruciatus indicium eſt: Ne, inquit, *in ira tua.* &c. id eſt, ne adeò diriter ceu iratus, grauiq; indignatione accenſus. Correptionem patre dignam nō deprecor, at ſęuam tantopere et immanē qui feram? Miſerere mei, nam planè morbus me fregit, uirib. exhauſtus, ac ꝓpè cōfectus ſum. id enim אמלל ſignificat. Tales certè Iudæos eſſe ſignificare uolebat Sanballat prefectus regis Perſarū, quādo irridēs conatus illorū, ubi cœpiſſēt ruinas Ieruſalē excitare, dicebat, מה היהודים האמללים עשים, id eſt, Quid faciunt Iudęi iſti, fracti, & uiribus omnib. deſtituti? Nehem. 4. Sic & mater Schmuelis deiectam, effœtamq; intellexit, quando canit: Donec ſterilis pariat ſeptē, id eſt multos, & aucta liberis אמללה. Cæterū apud Ieſchaia, Iirmeiah, Hoſea, Ioel, Nachum, regionum, urbium, hominū, agrorum, & omnium quę è terra naſcuntur, defectionē, uaſtitatem, ac uelut extremam uirium confectionē ſignificat. Iungitur ſæpius cum אבל, q lugere, ac inde per Synecdochen ſcripturis familiarē, actum eſſe ſignificat: nonnunq; cum בהל, ut hic, quod conſternari, atq; deiecto eſſe animo ſignificat. Græcus reddidit ἀσθενής, ſed non infirmitatem modo, uerum ſummam & acerrimam uim morbi, qua iam ſibi penitus confectus, omnibusq; uiribus deſtitutus uidebatur, exprimere hac uoce uoluit. *Sana me Iehouah.* exprimit uero et hæc appellationis geminatio affectum. Nam contremefacta ſunt oſſa mea, hoc morbi uehementiam ſignificat, qui omnia concuſſerit, ut in oſſibus quoq; deſæuiret.

Vmlal. — Ma iehudim. — Haamelalim. — Oſim. — Vmlalah. — Abal. — Babal.

בהל, ſignificat terreri propriè, ut & Pſal. 2. eo uſus eſt, unde de mortis terrore oſſa quoq; peruadente, totamq; animam penitus deijciēnte, nō ineptè intelligas. Grauiorem enim metū, & oſſa concutere experimur: unde & Vergilius, Gelidusq; per ima cucurrit Oſſa tremor. Et rurſum, Poſtq; pauor oſſa reliquit. Animam hic pro corpore D. Kim. accipit. Sed non inepte omnē illam uirtutē qua uiuimus & ſentimus, fuiſſe morbi cruciatibus, & mortis horrore, ſummè B deiectā & cōſternatā, intelligemus. uti de ſe & Seruator dicebat in monte Oliuarū, Anima mea mœſta eſt uſq; ad mortē. Et tu Iehouah quouſq;? Plena affectus reticentia: ſubaudiē, ſines me cum morbo tam difficili & ſęuo conflictari? quouſq; opē tuam ſic diuexato, cōturbato, & planè fracto differes? Secundo uerſui ſimile quid habet Ierm. 10. Caſtiga me Iehouah, ſed cum æquitate iudicij, non in ira tua, ne me imminuas. Ad eundem modum, & Pſal. 38. incipit.

Babal.

Reuertere, ô Iehouah, libera animā meam, ſerua me propter bonitatē tuam. Nam non in morte memoria tui, in inferno quis te laudet?) Redi Iehouah, inquit. Nam uidebatē ei Deus auerſus, ac uelut aliò ſe recipiſſe, quū tanto eū diſcruciari dolore ſineret. Orat igitur, ut ad ſe reuertatur, hoc eſt fauorē ſuum iterum exhibeat, & uelut ab ira ſe recipiat. *Eripe animam meam,* ne morbus hic me abſumat, *ſerua me pro tua bonitate,* meis meritis nihil poſco. Neq; enim in morte, id eſt apud mortuos, memoria tui eſt. & בשאול, id eſt in ſepulchro (quidam uertunt in inferno, & ſi ſepulchrum ꝓpriè ſignificet) quis te celebret? His cauſſam reddidit, cur mori adeò reformidarit. Gloriæ Dei erat longe ſtudioſiſsimus, hanc ſtatuerat, & cœperat mirum in modum illuſtrare. ſi hinc migraſſet, uidebat futurum, ut hoſtes ſui, perditi & nefarij homines, obſcurare illā pro uiribus fuiſſent anniſi. Hinc ergo tam anxiè orat in uita ſeruari, memorans mortuos & ſepultos, Dei beneficia in hoc ſæculo, & inter mortales minime predicare. Iam par eſſe, ut & hęc uita habeat, qui conditoris bonitatem dignis laudibus extollant. Planè idem & Hiskijah in ſuo carmine poſuit. Neq; enim infernus uel ſepulchrū, hoc eſt defuncti hac uita celebrabunt te, mors non laudabit te, id eſt mortui non memorabunt ueritatē tuam, deſcendentes in foueam, id eſt demiſſi in ſepulchrū, &c. Et Dauid Pſal. 118. Non moriar, ſed uiuam, ut enarrem opus Iehouæ.

Verſ. 5. & 6. ad uerbū — Biſcol.

קבר · שחת · בור · שאול. His omnibus ſepulchrum ſignificatur, ſed diuerſa ratione. שאול, quod ſepulchrum uidetur ſemper patere, abſumit enim omnia,

Sceol. bor. Scachath. Keba.

Bor. Scachath. Keber. Infernus.

omnia.בור, quod effodiatur, sitq́ fouea quædam. שחת, à corrumpendo. nihil enim non corrumpitur & dissoluitur, quod fuerit sepultũ. קבר, item à fodiendo. Cum autem de statu spirituum nostrorum post hanc uitam, perparum meminerit in ueteri instrumento, desunt & nomina eius. Satis nanq; habuit Deus in eo præsentis uitæ rectam rationem præcepisse: quam si hic amplexi fuerimus, non poterimus non optimè habere in sæculo futuro. Vt igitur Latini, ab eo quòd terra reconduntur mortui, ac ita infrà nos ponunt, Inferos dixerunt: ita & scriptura, à sepulchro mutuato nomine, eorundem conditionem שאול,

Sceolah.

id est quod infernũ reddunt, uocat. Iaæcob dicebat: Descendam lugẽs שאלה, id est in infernum, ad filium meum. Genes. 37. de seditiosis, Korah & coniuratis eius, scribitur, quòd uiui descẽderint שאלה, id est in infernum. Numer. 16. Quis autem dubitet, Iaæcob nunquam aliò peruenturũ se sperasse, quàm quò translatus ab angelis fuit Lazarus, in sinum Abrahæ, in beatum fidelium patrum concilium: seditiosos autem illos longe aliò descendisse? Significatur ergo hoc nomine שאול, quod per infernum ferè redditur, status mortuorũ, tam

Gehenna.

bonorum quàm malorum. Malorum autem peculiariter à seruatore Gehenna dicitur, sicut etiam Ebræi eam iam tum uocare cœperant, nomine deducto à

Geben hinnom. Gehinnã.

גיאבן הנם, id est ualle filij Hinon, in quam cadauera, & quicquid sordiũ Hierosolymis erat, efferebatur, ubi & Molec liberos suos impij adoleuerunt. de hac legis Irme. 7. 15. & 32. Hunc ergo locum contracto nomine גהינם, id est gehennam uocarunt, & eodem per translationem, conditionem eorum, qui æternis addicuntur supplicijs. Hi enim sunt ceu mundi excrementa, quib. in Ierusalem, ciuitate sanctorum, locus esse non potest.

Vers. 7. & 8. ad uerbum.

Laboraui in gemitu meo, omni nocte macerabo lectum meum, lachryma mea stratum meum colliquefaciam. Tabidus est præ indignatione oculus meus, inueterauit in omnibus coartatoribus meis.) Hæ audentes hyperbolæ sunt, doloris amplificandi caussa adhibitæ. Laborasse se inquit, suspirando & flendo, planeq́ fuisse defatigatum: eam lachrymarum uim singulis noctibus, quum & morbus grauius sæuit, & solitudo dolori habenas laxat, fudisse, ut innatarit in eis lectus. unde macerare ego

Macerari.

reddidi. Nam macerari dicuntur, quæ in aquis aliquandiu tenentur, molliuntur, & extenuantur. Gallice dicuntur, moullie & destrempe. Huic significatui tum pulchrè consonat, id quod sequitur: Et lachrymis meis stratum meũ colliquefaciam, uel dissoluam. Nam quæ supra iustum tempus macerantur, tandem putrefacta liquescunt, dissoluuntur & diffluũt: ut de lino fit, ex quo chartæ conficiuntur. Vt autem nimio dolore & fletu facies contrahit, & uelut corrosa à tineis apparet, id deinceps accidisse sibi querit, factáq; cariosam. Caussam adijcit, indignationem in aduersarios & inimicos suos. Hæc enim cum morbo accessisset, penitus eum confecit. Hi autem coartatores & inimici eius ijdem & Dei erant. quare cum de eius morbo potissimum hac caussa gauderent, quòd sperarent fore, ut extincto hoc rege, religionis perquàm strenuo uindice, rursus pro sua grassarentur libidine, omneq́ fas & ius pessundarent: doluit id pio principi, suprà quàm dici possit. unde tantis usus hyperbolis est.

Quod uerti, *Defatigatus sum suspirijs*, alij reddunt, *in gemitu meo*. significat enim

Ancha.

אנחה gemitũ uel suspiriũ, licet etiam anxietudinẽ nonnunq;. At quia dixit Vates, in gemitu uel suspirio meo macerabo lectũ meum, satis liquet, nõ de quouis suspirio, sed fundente lachrymas, & quidẽ plurimas, eum intellexisse, qui-

Scacha. Mittah.

bus scilicet lectus maceraret et dissolueret. Id enim significat שחה, ut ex Ies. 25. liquere potest. מטה, quod *torum* uerti, fulcrum magis, & tori spondam, q; ipsum torum uel lectum significat: sed ex iuncto uerbo pro eo q̃d fulcro insternitur, usurpatum intelligitur. Culcitram siquidem et stragula lachrymis rigasse se, dicer euoluit. Peraudax est uersus huius hyperbole, sed talibus uti solent qui dolent acerbius. Sic Ouidius: Per' que sinus lachrymæ fluminis instar

Ascscescah Asc.

eunt. Et, Hument incultæ fonte perenne genæ. עששה ab עש deductum est, quod tineã significat, cariosam scilicet & tabidam, ac uelut à tineis corrosam,

penitusq;

A penitusq́ deformatã, ac plusq́ senilem factã faciem suam dicere uoluit. עָתְקָה reddidi, *cadauerosa facta est.* Intellexit enim, ex nimio dolore de impia insultatione hostium, succum sibi omnem corporis deperijsse, seq́ prorsus contabuisse, facie iam adusta, indeq́ cariosa & cadauerosa, ceu iam capulari ætate esset, reddita. Et hęc sanè hyperbole, quã Ebræi uocant פַּלְגָה & גוּזְמָא, rẽ ipsam admodum excedit. Sed cõceditur, inquit Fabius, dicere amplius, quando dici quantum satis est, non potest: meliusq́ ultrà q̃ citrà, stat oratio. עַיִן, id est oculũ, pro facie scriptura sæpè usurpat: sicut nos, os pro tota facie dicimus. Nos uerò hinc cogitemus, q̃ inexplicabili dolore, & ob uim morbi, & improbitatẽ hostium, suo malo gaudentium, discruciatus fuerit, ut hi tanti questus cum non minus decuerint q̃ Seruatorem: id quod dicebat, Mœsta est anima mea usq́ ad mortẽ. quod q̃ uerè dixerit, sanguineus sudor, quem mox exudauit, abundè testatus est. Qui enim nobilioribus, & ideo magis teneris sunt ingenijs, maiore item ui affectuum, etiam quorumlibet, feruntur. Iam quæ sacræ literæ de Dauide memorant, liquidò ostendunt, eum fuisse compositione naturæ subtili, ingenio mirè acri, affectibusq́ admodum ardentibus. Hinc quocunq́ afficeretur modo, acrem & uehementem se in eo exhibuit, etsi nihil pręter decorum, nihil per impotentiam, excepto facto Vriah, admiserit. ἀπάθειαν Deus in suis non requirit, unde ne Seruator quidem eam præstitit. Ne quo contra Dei uoluntatem ui affectuum rapiantur sancti, studuisse satis habent, ut non afficiantur: sicut Deus nequaquam postulat, ipsi nihil in id laborant. Et si abesset illis dolor, quid quæso paterẽtur, quæ foret illis crux? Cruciari igitur, dolereq́ eos oportet. Id uerò queri apud Deum, & opem eius implorare, animi est Deum pro patre habentis: quo cum nihil sit indulgentius, nihil æque misericors, questibus huiusmodi delectatur, non offenditur. Semper enim horum querelis spiritus succinit: At non mea, sed tua uoluntas fiat.

Atecab.

Pelagah.

Gozma.

Ain.

Dolere & queri apud Deum sanctos nõ decet.

Facessite à me omnes operarij prauitatis, nam audiuit Iehouah uocem fletus mei. Iehouah audiuit deprecationem meam, Iehouah precem meam suscepit. Pudefient & perterrebuntur ualde omnes inimici mei, uertentur & pudefient subito.) His uersibus canit, ut animũ receperit, speq́ fultus de ope Dñi, iam uelut uictor hostibus suis piè insultarit. Facessere à se iubet inimicos, qui summa spe & auiditate mortem suam expectauerant. Prædicat tandem se flebilibus querelis suis Deum exorasse, & admissam ab eo suam deprecationẽ: iamq́ planè exultat, eò rem redijsse, ut à conatu suo nefario inimici sui repulsi sint, ac ita subitò pudefiant, idq́ ingenti cum perturbatione & terrore, eo q́ iam uiderent, oportere eius quem tantopere oderant, & extinctum iri sperauerant, imperium perferre. Facessere uerò iubet inimicos. frequentes enim aderant ei, amicos se simulantes, interim autem nihil q̃ interitum eius expectantes, de quo canit Psal. 41. Vbi itaq́ sensit morbum remitti, & Dominum suam precem audijsse, cogitauit hæc apud se, Vota uestra sunt ô peruersi, quando tandem morietur, quando absumet eum uis morbi? Facessite spe uestra impia delusi: Frequentes adesse mihi uisi estis, tanq̃ ex officio humanitatis me inuisuri: sed hoc uobis explorare uoluistis, quãdo ego morte mea, grassandi uobis pro uestra libidine uiam iterum aperirem. nunc pudefacti dilabemini, consternati & confusi, idq́ subitò. Spe enim de morte Dauidis iam securi erant, cum subito Dominus uires ei, depulso morbo restitueret. יָשֻׁבוּ, id est reuertentur. Ebręi bifariam interpretantur. uno modo, per pœnitebit eos: alio, iam mecũ redibunt in gratiã. Mihi uidetur, cum iunctum sit cum יֵבֹשׁוּ, id est pudefient, idem ualere atq́ Mutabunt cũ confusione consilium, & uelut à cœpto suo retrocedent. Apparet enim allegoria esse similitudine mutuata à uictis in prælio, qui pedem cum ignominia referunt. Quanq̃ si quis cõsideret, q́ ad Dauidẽ hi uenerint spe uidẽdi mortẽ eius, unde ille, ubi opem Dñi sensit, in animo suo eis dixerit: Facessite, discedite à me, frustrati expectatione uestra, nõ male quadret, ut in hunc sensum hoc accipiamus: Spes mortis meæ istos tanto numero acciuit, nunc cũ se frustratos uident, dilabenẽ, rursusq́

Vers. 9. 10. & 11. ad uerbum.

Iasubu.

Iebosu.

rursusque ad sua reuertentur pudefacti. Enallagen temporum & personarũ, sicut & aliorũ accidentium perpetuò in Psalmis admitti, in præfatione dictum. A Congeriem adhibet in uersu ultimo, quo gaudij sui, & gratulationis uim plenius explicet. Omnia ardent affectibus. uera enim uiuaque sunt, uigẽt & agunt in sanctis omnia. Quod aũt tantopere gaudet de hostium deiectione, perturbatione & ignominia, dilectioni sinceræ nihil aduersatur. Deplorati enim erant, de qua re in Psalmum superiorẽ quædam diximus. Nihil debet sanè optatius sanctis accidere, quàm ut fiat, quod bona sua uoluntate decreuit Deus. ideo non possunt non gaudere, & lætitia planè exultare, ubi ita euenit, quantouis id cum malorum incõmodo fiat. Impius fuerat horum, de quibus canit, conatus: ita enim Dauidis regno aduersati erant, ut simul regnum Dei apud populum quærerent extinguere, non tam Dauidis quàm Dei hostes. repulsis igitur istis, & cœpto suo nefario deiectis, qui non fuisset homo Dei eximiè gauisus atque gloriatus? Certè cum nostrum sit, ante omnia regnũ Dei quærere, nullos certè hostes habebimus, quàm qui idem sint hostes Dei. Porrò in his omnibus gessit Dauid typum Christi. qui igitur huius hostes sunt, perditi & ex diabolo nati, in hos suas imprecationes strinxit, & de horum exitio tantopere lætatus & gloriatus est. Nos pro omnibus qui nõ ad mortem peccant, orare debemus: quia præter hoc omnia peccata, inquit Seruator, hominibus remittentur, suntque tales nobis ut cœli ciues diligendi, ferendumque si quando nos persequantur, nesciunt enim quid faciunt: & eo quòd ex ignorantia in infidelitate peccant, cum Paulo ueniam consequentur, 1. Tim. 1. Oratio uera, ut in superiorem Psal. dixi, opus spiritus est: is scrutatur profunda Dei, 1. Cor. 2. idemque sensus Dei reddit sanctos compotes, eosque unus docet, quid cuique boni uel mali precandum sit, & de quo dolendum uel gaudendum. Hoc aguntur, qui Christi sunt, Rom. 8. Cauendum autem, ne quando se carnis affectus, pro hoc spiritus Dei instinctu suggerat, eoque nemo temerè, nemo nõ certus de uoluntate Dei, cuiquam imprecari mala, aut de malis cuiusquam gaudere, hinc discat. Potius ex hisce sanctorum imprecationibus discamus, quàm sacri, quàm B execrati & perditi sint, quoscunque, quia eos ad filium pater non traxit, Satan contra filium armat, & furere efficit. Cæterum ubi spiritus aderit Dauidis, ibi & affectus, uerbaque Dauidis locum habebunt. Hæc & quæ de deuotione inimicorum in Psal. 5. disserui, uelim lector diligenter expendas. nam repetere ea, quoties in Psalmis similia incidunt, propter libri modum non licet.

Quare prisci sancti mortem tantopere horruerint.

In hoc, & alijs aliquot Psalmis uidetur Dauid sic de morte corporis loqui, ac si eam omnis uitæ, laudisque Dei in se terminum credidisset. Nec aliud præ se ferunt & quædam reliquorum Vatum querelę, quibus mortem deprecantur, omnium uerò maximè quæ leguntur apud Iiob. Iam dubitari non potest, hos cum Deo uerè crediderunt, uitam sperasse æternam. Huiusmodi ergo querelæ, cum & deinceps aliquoties occurrent, erit forsan operæprecium, hoc loco de eis aliquid disserere. Tres omnino arbitror causas, ob quas migrare ex hac uita sancti tantopere horruerint. Prima, quod illis ratio uitæ futuræ non tam reuelata fuit, atque post glorificatũ Christum. Neque enim frustra id Seruator dixit discipulis suis, Beati estis qui uidetis & auditis, quę uidere et audire multi reges & prophetæ optarunt, nec tamen uiderunt & audierunt. Et Paulus nusque ferè non gloriatur de cognitione diuinæ erga nos bonitatis, quæ à condito seculo fuerit abscondita. Hinc & populum ueterem puero, nos ad iustam iam uiri ætatem adolescenti, similes fecit: illis spiritum seruitutis ad timorem, nobis spiritum adoptionis, in quo ita Dei in nos charitatẽ percipimus, ut patris ipsum nomine, ueri eius filij & hæredes, inuocemus, tribuit: Rom. 8. Quo igitur ueteres bona uitæ futuræ minus habuerũt perspecta, & si non dubitarint, ea omnia mortalium uota infinito excedere, hoc fuerũt uitæ præsentis amantiores. Neque enim satis est utcunque credere, in futura uita nos bonis fruituros, quæ æstimari nequeant, ad hoc ut sit animus uitam hanc ponendi, quo ad illa transeas.

Discrimen ueteris & noui populi.

A ſeas. Nemo ſiquidẽ eſt Chriſtianus, qui nõ credat ſibi apud Chriſtum beatam manſionẽ paratam, in qua olim incredibili fœlicitate in æternũ uiuat. at quotuſquiſq; tamẽ ex animo dicat cũ Paulo: Cupio diſſolui, et eſſe cum Chriſto? Inuenias quidẽ & huius fidei aliquot, ſed plures qui huc nondũ uenerũt: & ſi adeò credãt apud Deum beatã ſe uitã uicturos, ut hanc diris cruciatib. poſituri ſint citius, quàm Dominũ abnegaturi. Proinde peculiari ad hoc, ut mori pro lucro habeamus, πληροφορίᾳ, hoc eſt ampliore quadã de bonis futuræ uitæ perſuaſione opus eſt. Pro modo enim cognitionis, de rei cuiuſq; bonitate, eſt & amor illius, atq; deſideriũ. Cũ itaq; palàm ſcriptura priſcis ſanctis, minus de futura fœlicitate reuelatũ eſſe teſtat, cõſequẽs eſt, ut in hac uita colere et prędicare Deũ ſummo ſemper deſiderio quæſierint, & grauatim prẹmaturè hinc migrarint. Altera cauſſa eſt, quòd iuſtus uitæ modus per ſe diuinæ beneuolẽtiæ documentũ, & optabile beneficiũ eſt, etiam ſanctis noui teſtamẽti: et cõtrà argumentum diuinæ indignationis, ac quoddam genus pœnæ, præmatura hinc morte rapi. Quod enim quibuſdã beneficij loco intempeſtiua mors obtigit, id per accidens fuit, uel quòd tam calamitoſa inſtarẽt tempora, ob quam cauſam & fœlices dicuntur, quæ non pepererunt: uel quòd periculum eſſet, corrumpi mẽtem, uti Sapien. 4. de iuſto ſiue Enoch, ſiue alio dicit, ne malitia mutaret intellectũ eius: uel deniq; quòd eiuſcemodi morte ſingulare Chriſto teſtimonium, & promiſſis futuræ fœlicitatis firmamentũ exhibendũ eſſet. Paulus ſanè cum Dominus Epaphroditũ reſtituiſſet, amplexus id eſt, ut ſingulare eius beneficium, ſcripſitq;: Non ſolũ, inquit, illius, ſed & mei Dominus miſertus eſt, ne haberem dolorem ſuper dolorẽ: Philip. 2. Et Corinthijs, quòd multi apud eos morbis implicarent, pleriq; etiam morerentur, diuinam eſſe ultionem, ſocordiam eorũ excitantem, interpretatus eſt. 1. Corinth. 11. Sed quid opus uerbis? Quæ Deus inter bona numerar, & diligẽtibus ſe pollicetur, quis dubitet & per ſe bona, ſanctisq; expetẽda eſſe? Iam non ſolũ in Catalogo illo diuinarum promiſſionũ, et minarum, qui Leuit. 26. 28. legitur, ſed paſſim in ſcri-

B pturis longæuam uitã, in præcipuis ſuis donis ipſe collocat. Hæc ratio in regno Chriſti haudquaquã mutata eſt, & ſi futuræ uitæ bonis plenius reuelatis, acerba uitæ præſentis merito ſint tolerabiliora. Nunc quidẽ non melius eſt, agere cum Chriſto, huius ſæculi ærumnis defunctum, quàm tot hic iactari malis, à Domino peregrinantem, ſi inter ſe utriuſq; cõditionis ſors conferar. uerùm quoniam cuiq; id optimum & expetendũ unicè eſt, ut Deum, ſummum bonum, quantum poteſt exprimat, quamobrẽ dare ſemper beatius eſt quàm accipere, tanto plus in ſe fœlicitatis habet hac uita fungi, quàm defungi, quãto plus hic quàm illic hominũ licet utilitatib. inſeruire. Hic ſanè laboratur, illic quieſcitur: hic ſacrorũ talentorum exercetur fœnus, illic negotij benè geſti fructus percipitur: hic exhilaramus, amamusq; alios, illic nos gaudio perfundimur, & bonis perfruimur. Viri ætas potior pueritia & adoleſcẽtia eſt, autumnus optatior uere: at quis non malit ſuum etiã minori ætati tẽpus tribui, & uerna quoque ſe ſpe oblectari, quàm ilico utili grauitate pollere, autumniq; fructibus abundare? Imò quis ocium & quietẽ ſenectutis, quamlibet eximium in ſe fructum habeat, ſic appetat, ut non cupiat ante iuuẽtutis quoq; laboribus & periculis ſuo tẽpore exerceri? Nihil per ſe eſt, ſi rectè loquimur, ſed ſunt in Deo omnia. ita nihil cuiq; rei per ſe, ſed id demũ cuiq; bonum eſt, ad quod eam deſtinauit Deus. Cum ergo uulgari ſua lege Deus tempus aliquod hominib. hic peregrinandi ſtatuit, bonũ & optabile eſt id ipſum decurrere, & tum demum cœleſti quiete donari, cum hora illa uenit, quã præfixit Dominus. Hæc itaq; hora, quia Dauidi, cũ iſte de quo hic Pſalmus queritͬ morbus excruciaret, mortẽq; intentaret, nondũ aduenißet, ſicut nec Iiob, uel Hizkiæ, cum hi ſuas querelas funderent, mirũ non eſt, quòd à morte tãtopere abhorruerint. Agit ſiquidem filios Dei ſpiritus profundorũ Dei ſcrutator, ſæpeq; imprudentes ad ea expetenda orandaq; impellit, quæ largiri illis Deo uiſum eſt. Vult enim uideri &

sentiri indulgens Pater, qui uotis respōdeat suorum. De quo in disputatione de precibus in superiorem Psalmum nonnihil diximus. Tertia caussa, cur sancti mori maturius adeò refugerunt, est, quòd prospiciebāt suo discessu, religionis imminere ruinam, & rerū potituros sceleratos. Id quod apertè anxium habuisse uidetur Hizkyah. Quàm aūt id non absq; caussa, in eo declaratum est, quod ipso etiā diu pòst mortuo, cumq; iam ad legē Dei reformata essent pulcherrimè omnia, adhuc tamen omne regnum ad impietatē illico relapsum fuit, indubie q; impij essent regni proceres, quos pius rex facile cognitos habebat. Sunt qui ideo tam grauiter mortē hunc horruisse dicāt, quòd nullum adhuc haberet filium: quam caussam priori libēter adiunxerim. at habere potiorem, non est ratio. cum enim tātopere pius esset, & toto corde Deum coleret, quis dubitet eum molestius quàm effari possit, tulisse, quòd uindicari à se coēptam religionem, lapsuram iterum prospiceret: & longe acerbius ei fuisse, nulla religione, q; nullo filio, superstite, hinc migrare. Iam Dauidi, si quis statum regni eius, & ingenia filiorū atq; procerum, ut hæc in sacra historia describuntur, pressius considerauerit, eandem caussam fuisse, ut mortē maximopere deprecaretur, nihil ambiget. Certe Ammonis in sororē flagitium, Abeshalomi coniuratio, Adoniah regni inuasio, tum Principū perfidia, qui se his scelerum adiutores constituerunt, satis indicāt, quàm nihil boni potuerit de regno sperare Dauid, donec in throno suo Schlomoh uideret, de cuius sapiētia promissionem peculiarem acceperat. Nemini uero mirū sit, Dauidem tam afflicti animi uoces, hac de caussa, in hoc carmine posuisse, cum Paulus scripserit Philippensibus, se fuisse perplexum, neq; sibi cōstitisse, utrum eligeret, an dissolui & esse cum Christo, quod sibi melius agnoscebat, an in uita hac manere, quod uidebat utilius fratribus. Quanq; & hoc obseruandum, etiamsi Dauid ipse ampliorem de bonis futuri sæculi reuelationē fortasse habuisset, nec egisset eum ad huiusmodi lamēta spiritus Dei, qui nondum uitæ eius finē imposuerat, sed nec solicitasset metus recisuræ religionis, adhuc tamē cum hæc populo scriberet, debuit quoq; ea nō immeritò ad mensurā reuelationis, quam Ecclesiæ suæ tum Deus impertiuit, attēperare. Pueri erant, ut pueros duci Deus uoluit, donec tempus adueniret, quo unigenitus nobis palàm de patre annūciaret, et de futura gloria & fœlicitate amplius edoceret. Huius diei aurora, à Babylonis primum exilio nōnullos spargere radios cœpit, unde & apud Babylonios, ac pòst in Iudæa sub Antiocho, futuræ fœlicitatis martyres, id est testes, Deus aliquos dedit. Ante hæc tempora pueri ætatē populus Dei degebat, ita ergo ut pueri duci debuerūt. Quanquā non tam uulgare, aut tenue est, quod quibusdam creditur, Deū uel ex huius uitæ bonis cognouisse, hæcq; ipsa ut Dei opera & dona amplecti atq; usurpare plurimi, nisi in ultramundanis rebus nihil Dei cogitare possunt, ideo in uita hac, uerborū tam multū, at uirtutis prope nihil exhibent. Malū quod primos perdidit parētes, infestū toti generi est. Altiora nobis quærimus, & quę ante pedes inq; manib. sunt, inq; oculos incurrūt, susq; deq; habemus. quo sanè fit, ut tā rara sit fides, tam frigida dilectio. Quin cum omnia Dei sunt et opera & dona, & horum nihil tam minutū, in quo elucentem, sesesq; prolixe exhibentem Dei sapientiam, bonitatem, & potentiam quisq; satis agnoscere, admirari & obseruare queat, in omnib. Dei beneficijs ipsum præsentem, et indulgētissimè nos fouentē amplectimur, exosculamur, colimus: Id solum cauentes, ne huiusmodi beneficiorū oblectatio, Dei benefacientis amorē, studiumq; excludat, aut remittat: neue his emolliamur, q̄ minus masculè & aduersa ab ipso indulgētissimo patre nostro, in certā nostram salutē dispensata, excipiamus. Quod utrūq; nulla res submouebit potentius, q̄ omnia ut Dei dona & gratuita beneficia usurpare, semperq; in his ipsius in nos bonitatē animaduertere, atq; ob oculos habere. Et quę Theologia efficacior, quàm in usu rerum quarūlibet continuò cogitare, En modo pascit, uestit, curat, fouet, oblectat te Deus fictor tuus, idq; amore tui ultroneo, nihil tale

Cur Dauid & Hizkyah tantopere deprecati mortem.

A tale meritum? Et cum uidet hæc inuertere, & quasi indignantis faciem obuertere: En hac calamitate, hoc morbo, hoc damno, hoc dedecore, hoc funere corripit te pater tuus cœlestis, peccatis tuis offensus. Certe qui in his Deū suum non agnouerit, is sublimibus illis, et supramūdanis disputationibus, se ipsum pulchre deludere, et mendax quoddam religiosæ mentis simulacrū fingere sibi potent, uera se inflammare religione nō poterit. Diuus Ioānes scribit: Qui fratrē suum quē uidet, nō diligit, quomodo is diliget Deum quē non uidet? Ita si cui nullos ad currendū in uia Dñi subdūt stimulos, quæ ab ipso profecta bona malaq; in singula momēta sentit, qui mouebūt quæ imaginamur? Habent ergo sancti sibi, & ijs rebus in quib. sunt, quæq; usurpant, animā præsentem, utq; in prosperis indulgentiā amoremq; patris cœlestis exosculant, summa, sed morata, & non nisi in gloriā Dei, uerumq; uirtutū studium exultāte iucunditate deliniti: ita dū premunt aduersa, uere quoq; dolēt, uere lamentant, idq; impotentius, quo ex his iratū Deum & patrē suum intentiore animo cogitant. Sed & hic tamen nihil præter decorū admittunt. Nesciunt siquidē sancti, illam à Stoicis quidē uerbis pulchrè fictam, re aūt uera à nemine unq; præstitā ἀπάθειαν. Homines nos Deus cōdidit, homines quoq; agamus, sibi suæq; uolūtati addictos requirit: affectusq; nequaq; eximi, sed suo moderari regiq; spiritu poscit. Ex his, qui ea rite apud se excusserit, satis uidebit ista quæ uel hic uel alibi lamēta sanctorū legunt, mortisq; deprecationes nihil habere in se illis indignū. Ad Dominū omnes querelæ sunt, & ultimū semper uotum, non mea, sed tua fiat uoluntas. Quo autē euadere tandem uolebat spiritus Dei, eodem si sanctorū animi affectusq;, & quidē flagrātes ferebant, quid insolens? Cumq; uellet illos Deus nonnihil cruciare, atque in hoc futura bona parcius ostendebat, & instantia atq; impendentia mala, tam priuata quàm publica in sensibus eorum exaggerabat, quid aliud quàm cruciatorum illos habitus, uocesq; decebant. Veros enim esse oportuit, Deum in ueritate colentes.

ARGVMENTVM PSALMI SEPTIMI.

B *Seruari se ab ingente nimiumq; infesta persequutione Schaulis precatur, innocentiā suam memorat: uindicari sibi destinatum regnum, quo ad Deum populus colligatur, depulsa improbitate sceleratorum, orat: tum canit, suo ipsorum gladio illos perituros, & laude Dei psalmum claudit.*

PSALMUS SEPTIMUS, IN GENERE mixto δυνᾳτικῷ.

SCHIGGAION Dauidis, quod cecinit Iehouæ de negocio Chus, filij Iemini. 1

O Iehouah Deus mi, in te præsidium meum posui, serua me ab omnibus qui persequuntur me, & eripe me. 2

Ne corripiat iste, tanquā leo animam meam dilaceret, nemine eripiente. 3

O Iehouah Deus mi, si istuc commisi, si praui aliquid molior. 4

Si iuncto mihi peculiari pacis fœdere, malum repēdi, imò eum qui me insectabatur defendi. 5

Persequatur hostis animam meā, et assequatur, deijciat uitā meam, dignitatem meam sepeliat. Selah. 6

Consurge Iehouah, attolle te, ultione digna infestantium me iram reprimens: fac potiar tandem iure, quod contulisti. 7

Nam sic ad te colliget concio populi: uel huius ergo adserēdæ causa, potentiam tuam deprome. 8

9 Iehouah arbiter populorũ, iudica me ꝑ iustitia & integritate mea. A
10 Facescat obsecro noxa reproborum, & da successum iusto, explorator cordis & renum Deus iuste.
11 Tutela mea in Deo, seruatore eorum qui sunt corde integro.
12 Deus iustus iudex est, et Deus cuius ultio in singulos dies parata est.
13 Si à malo se iste non reuocat, sed acuet usq; gladium suum, tendet arcum, & instruet eum.
14 Parabit sibi ipsi iacula letifera, & in eos qui cum illo me insectantur, sagittas confecerit.
15 En enititur prauitatem, concepit molestiam, & parit mendacium.
16 Puteum fodit, eumq; excauauit, & incidet in foueam quam facit.
17 Mala quæ intendit mihi, in caput ipsius recident, & uim quam mihi inferre conatus est, in uerticem ipsius recumbet.
18 Celebrabo Iehouam secundum iustitiam eius, & canam nomini Iehouæ omnium supremi.

RAbi Dauid Kimhi uideri, Shiggaion fuisse ex instrumentis, ad quę Psalmi fuerint decantati, aut certum genus melodiæ, in præfatione memini. Alij alia dicũt. sed quid infinita persequar? Quicquid fuerit, satis liquet, ab eo hanc Odam esse dominatam. Eam cecinit Dauid super uerbis, hoc est negotio Chus filij Iemini. Hunc Schaulem esse, Kimhi cum multis alijs Ebræis arbitratur, & Chus potius q̃ suo nomine appellatum putat, propter reuerentiam dignitatis regiæ, cuius Dauid semper admodum obseruans extitit. An autem ideo Chus, quod ęthiopem significat, eum nominarit, quod esset pertinacis, & mutari nesciæ peruersitatis, sicut nequit immutari cutis Aethiopũ, qua similitudine usus est Iirmeiah 13. siue ob aliam caussam, nemo certum constituerit. Attamen in regem sub alieno nomine scribere, neq; ab ipsius more, neq; ab aliorum scriptorũ exemplo alienum est. Porrò quod addidit, *filij Iemini*, satis uidetur expressisse Schaulem, qui è domo Iemini erat. nam & ipse se filium Iemini apud Schmuelem uocabat, 1. Reg. 9. Non igitur uoluit Dauid latere, de quo caneret, & simul tamen regiæ maiestatis rationem hactenus habuit, ut nomen proprium, & iam ob regiam dignitatem sacrosanctum supprimeret. Regio enim munere sanctificatum illud erat, sicut neq; fortuitò impositũ. Quid enim fiat fortuitò, Deo omnia in omnibus efficiente? Futurum erat, ut is esset, qui populo regẽ petenti primus daretur, ergo curauit Deus, cuius præsenti numine singula fiunt, ut שאול, id est postulatus uocaretur. Abrahã Ezrah, sapientis nomine apud Ebræos donatus, existimat hunc Psalmum, in aliquem uocatum Chus, insignem Dauidis hostem, qui filius Iemini, & de familia Schaulis fuerit, compositum esse. Putat enim Dauidem in unctum Domini nunquam ita fuisse inuecturum. Sed cum Dauid hic non sua conuicia, sed Domini canit iudicium, & non tam suam quàm spiritus sancti personam sustinet, uideri possit unctioni Domini detulisse, dum nomen iam regium factum non expressit: scelera uerò, quæ non minus in rege, quàm alijs detestatur Deus, suis notare coloribus, forsan non fuit adeò indignum Domini Vate. Id tamen sententiam Ab. Ezræ admodum probabilem facit, quòd aliàs legit Schaulis furorem in alios reiecisse, & regiæ dignitati detulisse plurimum. Quid autem, si hic non in regem, sed in eos qui regem instigabant, stylum strinxerit: & titulum tamen fecerit, *super uerbis*, hoc est negotio Chus *filij Iemini*, intelligens hoc nomine regem quidem, sed se suis familiaribus permittentem, & nihil minus quàm regis officio fungentem. Sic quę diriora sunt, nihilominus non in regem, sed adulatores & incentores eius dicta accipi possunt.

Qui Chus. F. Iemini.

B

Iehouah

A *Iehouah Deus mi, in te cōfisus sum, serua me ab omnib. qui me persequūtur, & eripe me.)* Ne *corripiat tanquā leo animā meam, dilaceret, nec sit qui eripiat.)* A' professione fidei suæ in Deum, ut sancti semper solent, precem auspicat̄. Ex hoc enim omnis spes opis diuinæ pendet. Qui sanè Deo fidunt, ij deseri à Deo non possunt, cum neque uir bonus deserere eum queat, qui suæ se fidei penitus commiserit. Neq; alij à Deo quicquam uel orare, uel exorare possunt. Persequutores, de quibus queritur, Schaul & adulatores eius fuerunt: peculiariter autem ipsum Schaulem, qui regia potentia formidabilis erat, denotare uidetur, cum ait, Ne corripiat tanquam leo animam meam. Et hoc ipsum, quod nihil hic nominis expressit, reuerentiæ uidetur dedisse, nominis regij. Eleganter autem imagine leonis, prędam corripientis, & dilaniantis, ferociam et ardorem sc perdendi hostium expressit.

Verſ. 2. & 3. ad uerbū

Iehouah Deus mi, si feci istud, si est prauitas in manibus meis. Si rependi habenti pacem mecum malū, imò defendi qui me sine caussa coartabat. Persequatur inimicus meus animam meam, & assequatur, & conculcet in terra uitam meam, & dignitatem meam in puluerē collocet. Selah.)

Verſ. 4. 5. et 6. ad uerbum.

Geminata inuocatio, *Iehouah, Deus meus*, ardentem afflicti animi adfectum indicat. *Si istud com nisi*: Falso illi ab adulatoribus Schaulis impingebatur, machinari eum in necem Schaulis. Imprecatur ergo sibi extrema, si id fecerit, si iniqui & praui aliquid molitus sit: si malum, iuncto sibi peculiari pacis fœdere, rependerit. Hic uerò Schaulem uidetur denotasse, socerum suum, quo cum singulare habebat affinitatis fœdus. Quantum enim ex his locis, in quib. hoc nomine שלום scriptura utitur, conijcere licet, significat peculiariter coniunctum & socium, quo cum singularis pacis fœdus habeatur. Psal. 41. Etiam uir שלומי, id est habēs mecum pacem: alij uertunt, pacificus meus, quo nitebar, qui meo uescebatur cibo. Hic arctiore certè amicitia iunctum, ac planè domesticū descripsit. Psal. 55. Iniecit manus suas בשלומיו, in socios suos, & irritum fecit fœdus suum. Hic satis liquet, confœderatum hoc nomine designari. Eodem significatu uoce hac usus est Iirme. 16. & 20. Cum itaque omnino uideatur

Schalom. *Schlomi.* *Bisclomau.*

B hic Psalmus in Schaulem scriptus, existimo consequens esse, ut D. Kimhi sequuti, eundem dicamus à Dauide hic suum שלום, id est confœderatum, socium & amicum, uocatum, eo quod eius socer esset, & ipse ei inter primos aulæ belliq; duces. Quod sequitur, uariè interpretant̄ etiam Ebræi. אחלצה enim significat, & eripiam, & deseram, & nudabo. Kim. ergo interpretatur, quasi dixerit Dauid, Non solum non rependi malum, cui debui pacē, Schauli isti, sed etiam persequentem me nulla caussa defendi, pręsentiq; periculo eripui, dum Abishai eum sua ipsius lancea perfodere uellet dormientem. Secundum hanc interpretationem uersus reddendus esset, Si rependi iuncto meo malum, imò eripui infestantem me nulla caussa: & tota altera particula, ab (imò) accipienda erit, tanquā parenthesis inter ea quæ uersu quarto præmissa sunt, & sequentem uersum. Vna enim his tribus uersibus periodus continetur, cuius sententia hæc est, Si commisi istuc, quod falsò mihi imputāt, ut nocere uoluerim tam iuncto mihi, socero meo (sed quid hoc memoro, cum eripuerim eum præsenti leto, idq; iam me ad necem quęrentem?) persequat̄ me iste iam hostis meus ex socero factus, assequatur, &c. Argumento Psalmi hæc interpretatio admodum quadrat: si cui tamen uerborū ordo parum respondere uidebitur, is perpendat, si forsan hic חלץ accipi possit, ut accipitur Hoshea cap. 5. pro deserere. Ibi legimus, Cum ouibus suis & bobus, uenient ad inquirendum Iehouam, nec inuenient eum. חלץ, id est discessit ab eis. Hoc significatu si libeat uerbum præsens hoc loco accipere, constabit nihilominus amplificatio, quam Kimhi indicauit, hoc modo: Si isti iuncto meo, socero, malum rependi: imò si uel deserui eum, & ope mea in periculo destitui, idq; cum iam nihil minus quàm socerum & iunctum, sed hostem, & quidem implacabilem, summeq; atrocem sese exhiberet, meq; pertinacissimè ad mortē quęreret, persequat̄ hostis, &c. Significare siquidem uoluit, se tam longe ab eo scelere, cuius insimulabatur,

Achalezah *Imò si destitui.* *Chalez.*

ut regi suo, qui eum in generum, & principē apud se locum euexerat, pro tantis beneficijs malum rependisset, uitæ eius & regno insidiatus, abesse, ut ei ne tum quidem, non modo ipse nocere sustinuerit, sed neq; alios permiserit, cum iam ex socero hostis crudelissimus, ex rege sæuissimus tyrannus factus, immerentem crudelissimè & pertinacissimè insectaretur, utq; perderet, nihil prorsus intētatum relinqueret. Etenim in spelunca nisi suis obstitisset, uerbisq; illos fregisset, actum de Schaule erat. 1. Reg. 24. Idem ei præstitit auertēs Abisai, qui iamiam dormientem erat cōfossurus. 1. Reg. 26. Hinc uerò discamus, quàm sinceriter etiam inimici diligendi, quantoq; in precio munera Dei habenda, quibus cum ne deploratissimi quidem omnino destituuntur, nulli erunt, quibus non dilectio & reuerentia debeatur.

Deuotio, uersu 6. admodum uehemens est, quia animi sibi optimè conscij. Animæ nomine seipsum, uel corpus suum intelligit, id q̄d in scripturis haud rarò fit. Vitæ in terram conculcatio, uitæ est extinctio: ita gloriæ in puluerem collocatio, est nominis & memoriæ, qua sibi ipsis boni superstites sunt (in memoria enim æterna uiuit iustus) abolitio. Adscriptum Selah est: uere enim memorandum hic, candidi & in omnes, etiam hostes, beneuoli animi exemplum descriptum est.

Versus 7. 8. 9. 10. et 11. ad uerbum.

Surge Iehouah in ira tua, exaltare contra cōmotionēs infestantiū me, & euigila ad me, iudicio quod mādasti. Et cœtus populorū circūdabit te, propter eam in altū reuertere. Iehouah iudicabit populos, iudica me ô Iehouah, secundū iustitiā meam, et integritatem apud me. Deficiat quæso nequitia improborū, et diriges iustū, probans corda & renes, Deus iuste. Clypeus meus super Deum, qui seruat rectos corde.) Superioribus uersib. deprecatus est Dauid periculum, in quo erat, ne in manus Schaulis incideret, seq; impietatis in regem & socerum, cuius falsò infamabatur, dira satis imprecatione purgauit. nunc orat oppressionem hostium, & sui in eum locum exaltationem, in quem erat iam diuinitus destinatus. Dum sinit Deus improbos impunè contra bonos grassari, similis uidetur iacenti & dormiēti, aut certe deiecto, uiribusq; destituto. Quos enim maxime uult defensos, ij indefensi, iniuriæ patent eorum quos odit. Talis iam uisus fuerat permisso Dauide Schaulis odio & persequutioni. orat ergo, *Surge*, hoc est exere potentiam tuam, *in ira tua*, hoc est ultione, qua infestantium me commotiones, grauesq; iras reprimas. fac te omnibus altiorem, & cunctis tuam potentiam supereminentem, illi sentiant. Sunt qui illud בעברות ad Deum referant, sic distinguendo, Surge in ira tua, exaltare in commotionibus, subaudi, tuis, contra infestantes me. Sed cum hoc, tuis, in Ebræo non sit, & sic legendo, oporteat & ad (infestantes) adijcere, contra, aduersus, uel aliquid simile, deniq; cum punctus pasek positus sit post יהוה, uidetur ibi commodum fieri distinctio, ut uertimus, *Surge Iehouah, in ira tua exaltare, &c.*

Beabroth.

Iehouah.

Euigila iudicio ad me, hoc est mihi te uigilare demonstra, idq; eo iudicio, id est iure, quod mihi decreuisti, quod adiudicasti, nempe munere regio. Hunc igitur sensum, ut qualitercunq; redderem, uerti, *Fac tandem potiar iure quod constituisti*. In regem populi sui fecerat illum Deus inungi. tanta tamen Schauli in eum aliquandiu permittebat, ut nusquam in toto regno, uel latitandi ei locus pateret. Eo temporis ergo uidebatur Deus dormire: quamobrem precabatur Dauid, ut euigilaret ad se, in sui uindicationem, iurisq; sui, quod dederat, regni scilicet, defensionem & assertionem. Ne uero suam dignitatem uideretur precari, & non potius Dei gloriam, populiq; salutem, subiūgit ceu caussam, cur adseri sibi demandatum ius precaretur.

Et concio populorū.) Pro &, nam posui, ut prioris caussam subiectā indicare, nam sæpe id ualet. Impijs siquidem regnantibus, populus ad impia deducitur, & ceu à Deo abducitur. pij cum imperant, Deus imperat, & populus ad Deum quasi colligit. Ait ergo, Et te circūdabit concio populi: hoc est per me ad te reuocabit, & in tuum cultum adunabitur. Propter hanc igitur in altū reuertere. Dum finis eam per impios tyrānos dispergi, uideris solium regni tui reliquisse,

A reliquiſſe: cum tuorum te declaras uindicem, uideris illud repetere, & iterũ in altum conſcendere. id & modo fac, tui populi cauſſa, qui non poteſt nõ agere infœliciter, dum à te diſtrahiẽ per principes ſceleratos. D. K. omnino diuerſam interpretationẽ poſuit, quaſi Dauid hanc implorati auxilij cauſſam ſubijciat: Non me, ſed te ipſum Deum, hæc populi turba circumdat & oppugnat: contrà eam ergo in altum reuertere, & repetijſſe te tribunal tuum, impios horum conatus frangendo, declara. Adducit uerò ad ſtabiliendam hanc interpretationem illud Zachar. Qui lædit uos, lædit pupillam oculi eius. Sed lector iudicet, utra enarratio germanior ſit. mihi arriſit prior, cui quę ſequuntur, ita exiſtimo cohęrere. Precatus ſum, ut potentia tua reprimeres furorem hoſtium, quo adſereres mihi, quod munus contuliſti, ac ita uindicares tuum ipſius uerbum, tuam conſtitutionem, quam certè non concedes iſtis ſceleratis. Deinde oraui id te facere, uel populi tui cauſſa, qui me rege ad te colligeẽ: impijs aũt rerum potientibus, à te diſtrahitur. Nunc peto, ut etiam meæ hic innocentię & iuſtitiæ rationem habeas. Nihil eſt ea quidem, ſi tuæ conferatur. uerum ſi me componas cum iſtis qui me perſequuntur, conſcius mihi eius iuſtitiæ & integritatis ſum, ut ſciam me abs te iuuandũ. id ergo precor præſtes. Iudex es omnium populorum, etiam gentium, qui nomen tuum ignorant: non ſines igitur me, qui ex toto corde te colo, uſq; ab improbis diuexari. Obſecro igitur iudices me ſecundum iuſtitiam & innocentiam meam. Scio me, tuo dono, tuam gloriam ex animo quærere, quam iſti pro uiribus proculcare laborant. Iam illi aduerſarij mei ſunt, tu inter nos iudicare debes. Quî ergo, cum iuſtus omnium iudex exiſtas, non potius ſecundum me pronuncies, & illorum me uiolentiæ & crudelitati eripias? Deficiat ergo, deſinat ac faceſſat, obſecro, noxa & malitia improborũ, quę me, nullo meo in eos peccato adfligunt: et dirigas iuſtum, hoc eſt des ei rerum ſucceſſum. Cordis enim & renum, hoc eſt ſummè intimarum cogitationum & cupiditatum explorator es, te nihil latere poteſt, uides ubi ſit ſyncerus tui amor, ubi fucus. Quare ſcriptura per renes, recõditiores af-

Renes quid ſcripturis.

B fectus ſubinde ſignificet, dicã quã potero cauſſam, in Pſal. 16. De fiducia & iactatione propriæ iuſtitiæ, in 4. Pſalmum dixi. Si conferamur Legi diuinę, non poteſt quiſquam iuſtus haberi. hinc precatur Pſal. 143. ne ſecum in iudiciũ Dominus ingrediatur. at dum res eſt cum ſceleratis, cum certa ſint ac ſolida Dei dona, non poſſunt ea ſanctos latere. Iam ex ſpiritu Dei ſciunt pro ſe Deum iudicaturum, & iuſtitiam, qualemcunq; dedit, contra eos qui omnis iuſtitiæ hoſtes ſunt, defenſurum. Inde ergo confidunt, & fidenter id ipſum quod pro ſua iuſtitia facturum Deum, indicante & perſuadente ſancto ſpiritu, non dubitant, orant, ac oraſſe poſtea in exemplum alijs deprædicant, nihil ſibi tamen in ijs omnibus, ſed diuinæ bonitati, cuncta tribuentes. Verſus undecimus, quaſi Epiphonema habet ad ea quæ præmiſit, *Clypeus meus ſuper Deum.*) Clypeum pro fiducia per trãſnominationem accepit: nec aliud eſt q̃d dixit, quàm ſi poſuiſſet, Fiducia mea in Deo eſt, &c. Clypeus enim cum à iaculis tueatur, fidentem reddit & ſecurum. id hic à Deo expectat.

Igmor.

יגמר in decimo uerſu, tanquam neutrum uerbum reddidi, per *faceſſat*. Græcus habet συντελεσθήτω, id eſt conſumetur. Chaldæus, deſtruatur: & conſenſentiunt Ebræi aliquot. Nam Pſal. 12. & 77. manifeſtò abſolute uſurpatur, nempe pro deſijt, uel finẽ accepit. גמר חסיד, id eſt deſijt bonus. Et גמר אמר, id eſt deſijt ſermo. Aben Ezra tamẽ & Kim. qua ratione adducti neſcio, actiue iſtud uerbum hic exponunt, huncq; ſenſum reddunt: Noxa, quæſo, improborum, ipſos conſumat aboleatq; improbos, & iuſti uia dirigatur. Sed prior interpretatio uiſa ſimplicior eſt, ideo ſum eam ſecutus.

Gamar chaſid.

Gamar omer.

Deus iudex iuſtus, & Deus ſuccenſens omni die. Si non conuertatur, gladium ſuũ exacuat, arcũ ſuũ tendat, & dirigat eũ. Et ſibi parauerit inſtrumenta mortis, ſagittas ſuas fecerit perſequentibus.) His uerſibus canit Dauid de ultione hoſtiũ, quã ei dum precareẽ, Dominus reuelauit, hoc ipſo eum cõſolatus; Deus, inquit, eſt iudex iuſtus, ideo nõ

Verſ. 12, 13. & 14. ad uerbum.

 ſinet

finet inultum, quòd contra immerẽtem me improbi isti committunt. omni die A indignatur, quia isti nouis in horas eum sceleribus irritant, idq́ breui declarabit. Cum pedem illi ab improbitate sua non reuocant, persecutionem mei ne tantillum quidem remittentes. Gladium suum hostis continuò acuit, arcum tendit & collimat, hoc est in omnem intentus occasionem est, ut me perdat, nihil non huius caussa tentat, nihil non experit. Sed quid efficiet? Vasa mortis, id est arma & iacula illa letifera sibi ipsi parat, ijsq́ qui mecum ipso, & in eius gratiam persequũtur, sagittas conficit. nam se & illos suo nefario conatu perdet. Est in his uersibus multum ambigui, hinc fit ut uariè enarrẽt שופט צדיק potest & iudicans iustus, & iudicans iustum, reddi. ita אל זועם, Deus succensens, & irritans Deum. Sic in uersu 13. *Gladium suum acuet*, & ad Deum referri potest, & ad eũ cui irascitur Deus. Kimhi ergo hosce uersus sic enarrat: Deus iudex omnium, iudicat & iustum secundum iustitiam eius, & prouocantẽ cottidie se & irritantem improbũ secundum improbitatẽ suam. Maxime cum hic improbus (אם enim per כי & באשר accipitur) non conuertatur ab improbis suis cœptis, sed potius cottidie gladiũ suum de nouo exacuit, arcũ tendit, &c. hoc est, se magis & magis contra innocuos armat & instruit. Eo autem peruerso studio, sibi parat instrumẽta mortis, hoc est letifera tela, sagittas facit persequentibus secum iustos, seipsum nimirum, & improbitatis suæ cùm socios, tum ministros suis conatib. perditurus. Aben Ezra, illa זועם & צדיק ad Deũ refert, & sicut interpretati nos sumus, intelligit Deum cottidie magis ira in improbos accendi, quòd illi à prauis suis studijs non reuertantur. His Gręca uersio et Chaldęa Paraphrasis consentiũt, nisi quòd Græcę lectioni aliunde quædam uoces uersui 12. insertę sunt, ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, id est fortis & lõganimis. Item initium uersus 13. pluraliter habet, & in secunda persona, Nisi conuersi fueritis. Atq; consequenter ad Deum refert subiecta, Gladiũ suum acuet, &c. Nec uidetur dissentire paraphrasis Chaldæa. לדלקים & ardentibus & persequentibus significat. prius significatum reddiderunt Græci, posterius Ebræi omnes, quod & hic magis quadrare uidetur. At si Græcos sequi malis, sensus B erit: Deus ardentibus, scilicet odio, & insectandi iustos studio, improbis, fecit sagittas, hoc est parauit mala.

Scophet Zadic.
El Zoem.
Im, Ci.
Casscer.
Zoem. Zadic.
Ledolecim.

En parturit prauitatem, & cõcepit molestiã, & peperit mendaciũ. Puteũ excidit, & eruit eum, & cadet in foueã (quam) faciet. Reuertetur molestia eius in caput eius, & super uerticem eius uiolentia eius descẽdet.) Quo uiuacius exprimeret, quàm improbè & obnixè Schaul cum suis in suam perniciem incubuerit, subijcit per admirationem: En parturit prauitatem, concepit molestiam, peperit fraudem. Volens hac trãslatione significare, totos eos fuisse in excogitanda & concinnanda iniuria, fraude & uiolentia, neq; aliud uersasse in animo, egisse uerbis, denique facto curasse, quàm ut ipsum siue dolo, siue ui perderent. Cogitationem conceptui, cõsiliorum anxiam dispositionem ac cõcinnationem parturitioni, factum partui assimilat. Hac Metaphora & aliàs scriptura utitur, ut Iesa. 33. & alibi, prauitatem, molestiam, & mendacium pro eodem accipit, pro iniuria scilicet dolosa & uiolenta. Hac uero non se, sed ipsos hostes perituros canit, apertiore iam allegoria usus, quæ est in uersib. 16. & 17. Quibus uersibus nihil aliud uoluit, quàm ipsos hostes deprehensura & absumptura, quæcunq; Dauidi mala cogitarent, pararent, & omni ui intenderent. Id euenit, occiso cum suis Schaule à Philistæis.

Versus 15. 16. & 17. ad uerbum.
Concepit.
Parturit.
Peperit.

Celebrabo Iehouã secundum iustitiam suam, & canã nomen Iehouah altissimi.) Iustum Dei iudicium cecinit, rectè igitur subijcit: Celebrabo Iehouah secundum iustitiam eius, qui me sui cultorem ab impijs illis eripuit, eosq́ ut meriti sunt, perdidit. Nemo iam est, quem non cottidie Deus ab hostibus suis mirabiliter seruet, si non ab externis & uisibilibus, certe ab internis, peruersis suis cupiditatibus, & uersutijs scelestis, quos hostes licet non uidemus, sentimus tamen. Et nobis itaq; incumbit, ut ex animo Deũ pro iustitia & bonitate sua prædicemus, & feramus laudibus nomen sanctum eius, qui omnibus supereminet. Ea siquidem

Vers. 18. ad uerbum.

A quidem laude & deprædicatione, cùm amor, tum fiducia in Deum, ad hæc & tolerantia in malis, mirum in modum crescet, omnisq́ in nobis pietas incrementa accipiet.

ARGVMENTVM PSALMI OCTAVI.

Hymnus est, quo cum summa admiratione, inæstimabilem Dei omnium conditoris, sempiternam suam uirtutem & amplitudinem, ubiq; indicibili gloria ostentantis, in humanũ genus dignationem, beneficentiam & liberalitatem celebrat.

PSALMVS OCTAVVS.

PRæfuli, ad Githith, Ode Dauidis.

Iehouah, Domine noster, quàm suspiciendum in omni 1 terra nomen tuum, qui magnificentiam tuam suprà cœlos 2 extulisti?

Vel ex ore paruulorum, adhuc lactentiũ, laudem uirtutis tuæ con- 3 tra tibi infestos confirmasti, ut retundas hostem atq; ultorem.

Etenim suspiciam cœlos tuos, q́ opera sunt digitorum tuorum: Lu 4 nam & stellas, eas tu concinnasti.

Ecquid est homo mortalis, quòd sic eius rationem habes? quid ex 5 homine natus, ut tantam eius curam geris?

Paululum siquidem est, quo dijs inferiorem illum fecisti, tanta eum 6 dignitate decoreq́ cumulasti.

Dominum eum operum, quæ tuæ manus parauerunt, constituisti, 7 B cuncta eius pedibus subdidisti.

Greges & armenta uniuersa, ac etiam feras. 8

Volucres quæ in aëre, & pisces quę in àquis uersantur, ac quicquid 9 in mari innatat.

Iehouah, Domine noster, ut suspiciendum est in omni terra tuum 10 nomen.

De primo uersu in Præfatione.

QVàm admirandum nomen tuum in uniuersa terra, qui dedisti laudem tuam super cœlos?) *Vers. 2. ad uerbum.* Non est, unde omnis uitæ innocentia, ueraq́ religio efficacius instauretur & promoueatur, q́ expressa, sed religiosa, diuinæ cùm potentię tum bonitatis perpensione: ideo omnes ferè Psalmi, huius præconia habent, quidam nihil aliud canunt. Inter hos præsens numeratur, in hoc cõpositus, ut excitet ad considerandam immensam Dei in homines bonitatem & indulgentiam, quę quo animo intueremur attentiore, simul nunq́ dignè admiratam uirtutem & sapientiam, uel in cœlis relucentem, uno, quarto scilicet uersu, memorat. His utiq; qui animum aduerterit, non potest non in Deum pia admiratione rapi totus, indeq́ ad uoluntatem eius, quantus est, formari. Ergo more suo Vates, quo ardens ipse alios accendat, introducit se consideratione ineffabili Dei in nos mortales, benignitatis atq; indulgentiæ, iam planè stupentem, neq; continere se amplius potẽtem, quin exclamet, Quàm suspicienda, quàm stupenda tua, ô Iehouah, Domine noster, quem unum colimus, in cuius ęre toti sumus, màiestas & diuinitas in uniuersa terra, qui tuam nunquam satis laudatam magnificentiam, decus inæstimabile, ita tua in nos dignatione et beneficentia auxisti, eoq́ euexisti, ut superet cœlos.

1 Satis notũ est, Dei nomine in scriptura, ipsum Deum, uel potius maiestatem & glo-

Nomẽ Dei.

& gloriam eius designari: sic ergo reddidi. D. Kimhi hoc loco de Deo scripsit, Nomen eius ipse, & ipse nomen suum. De sacrosancto nomine יהוה quidam Ebrçorum hoc dictum intelligunt, sed de eo in præfatione. Hoc ipsum autem ita proprium Dei & substantiale faciunt, ut reliqua ad unum, adiectiua & epitheta putent. atq; ideo secundum eos, hoc Quàm admirabile est nomen tuũ? idem ualet, quod quàm admirandus es tu? Sed satis liquet, Vatem per Dei nomen, non hic solum potentiam eius, & ex sua bonitate conciliatam gloriam significare, quod ipsum & adiecta eodẽ hoc uersu particula declarat הודך, id est magnificẽtia tua. Nam est in hoc uersu schema illud, nusq; ferè in Psalmis non occurrens, quo sensus idem facientes aceruantur. Nonnihil simile habet illud Psal. 108. Nam magna est super cœlos bonitas tua, & usque ad nubes ueritas tua. Attolle te super cœlos Deus, & super omnem terram gloriam tuam. Quemadmodum enim his uersibus Vates canere uoluit, tam magniam fore Dei super populum suum bonitatem & ueritatem, id est certam & solidam beneficentiam, ut usque ad nubes ea pertingeret, ac supra cœlos etiam sese extolleret: & sicut orat, ut se Deus, & gloriam suam, super omnem terram attollat, id est se omnibus supereminentem declaret, & gloriã suam in omni terrã celebrem reddat: sic in præsenti Psalmo canit, nomen, hoc est uirtutẽ & amplitudinem Dei, ubiq; in omni terra suspiciendam & tremendam apparere, adeò ut cœlos usq; pertingat, omnia sui admiratione replens. Sic & 113. Psal. Excelsus super omnes Iehouah, super cœlos gloria eius. Nam uti de ingẽti luce, quæ omnem terram repleat, & super cœlos usq; sese attollat: ita de magnificentia, amplitudine, & gloria Dei loquitur, quæ utiq; tam latè expansa, et tam longe protensa, tamq; alte sublata est, quàm latè, longè, altè bonitas Dei cernitur, & percipitur. ea autem nusquam sese non exhibet, & uisendam & fruendam. Et hæc illa latitudo, longitudo, profunditas, & sublimitas est, quam ut comprehenderent Ephesij, Paulus flexis ad Deum genibus orabat. Ephe. 3. Etenim cui contigerit hanc immensam diuinæ bonitatis amplitudinem uel aliquatenus comprehendere, is à studio, amore, uero'que Dei cultu nunquam auelletur.

Magnificẽtia Dei super cœlos.

Hodecha.

A

B

Vers. 2. ad uerbum.

Isadtha.

Ex ore infantium & lactentiũ fundasti robur propter infestos tuos, ad abolendũ inimicũ & ultorem.) Kimhi & Abraham Ezra יסדת, id est fundasti, pro initium fecisti, intelligunt. Fundamentum enim initium est ædificij. Kimhi autem existimat hic cani, Deum initium facere uirtutis suæ prædicandæ, ex ore infantiũ, cum primum sugere incipiunt: adeò admirandũ illud esse miraculum, & præclarum uirtutis eius indiciũ, ut tam tenello puero, papillarum modus tam egregie attemperatus sit, lactisq; copiam affatim suppeditet. Aben Ezra autem, initium hoc tum fieri arbitratur, quum loqui incipiunt, quo munere homines omnia inferioris conditurae eximiè antecellunt. Vtrũque præstantissimum sanè Dei donum, & nobile prædicandæ uirtutis Dei initiũ est. at non sola hæc: omnia siquidem in pueris referta miraculis existunt. An non enim & illud planè stupendum, tantã inesse etiã malis hominibus erga suos infantes charitatẽ, & infantibus tam inuictam gratiam, ut illos cũ ipsi nihil nisi uagitu obstrepere, sordibus nauseam ciere, infinito deniq; labore et cura diu noctuq; molesti esse possint, parentes tamẽ minime fastidiant, nullis adeò uel sordibus uel laboribus offensi, ut etiã uoluptas sit illis inseruire? Hę sanè diuinæ in nobis imaginis & bonitatis tam admirandæ reliquiæ sunt, ut ex illis Dominus nos colligere iusserit, quid sit nobis expectandũ à patre cœlesti: Si uos, inquit, cũ mali sitis, hoc est amore uestri deprauati, potestis tamẽ bona data dare filijs uestris; nulla etiã expectata gratia, quãto amplius dabit Pater cœlestis bonũ spiritũ se petẽtibus, qui solus omne bonũ existit? Ad hęc quãtis q̃tidie periculis infantes, nõ nisi manifesta diuini numinis ope, angelorũq; sanctorũ ministerio eripiantur, facilę quiuis uidet. Videt itaq; Propheta, cum instituisset immensam Dei in humanũ genus indulgentiã prędicare, et in dignã eius admirationem

pios

A pios excitare, post exclamationem suæ admirationis testem, de pueris statim subiecisse, in hunc sensum. Bonitate Dei in humanũ genus adeò plena est omnis terra, ut ad cœlos usq; pertingat. imò illos superet, hanc ita admiror, & stupeo, ut nihil suprà. Vndiq; enim quócunq; me uerto, ea in oculos incurrit, radijs suis mentẽ meam impetit. Nam quid opus uerbis, uel in solis infantibus ita effulget, ita resplendet, ut tantum ex illorum ore, qui adhuc fari nequeunt, abunde confutentur & confundantur omnes Dei hostes, quiq; ideo quod nullum Deũ credunt, sibi ipsis dij esse, & ꝓspicere, seseq; uindicare uolunt. Hæc aũt quo maiore dinosci dicat, ad Deũ ea loqui se facit. Per os itaq; paruulorum non sermonẽ, quia infantes dicit, & sugentes, uirtus diuinæ laudis confirmatᷣ, dum hi bonitatẽ eius, quàm mirificè adeò uisendã exhibent, suo modo prędicant.

Illud יסדת, *firmasti*, malui, quàm secundũ Kim. & Ezra, *initium fecisti*, reddere. Neq; enim initium est Deum prædicandi à pueris iam in lucẽ editis & sugentibus: sed multo magis, dum in utero matris tantis miraculis, de quib. canit Psal. 139. formãtur, augentᷣ, & ad prodeundum in lucẽ parantur, tandemq; è materni uteri latibulo producuntᷣ. Quæ itaq; in eis iam sugentibus apparent Dei beneficia, uirtutem Dei, hoc est laudem eius, nõ tam incipiunt, quàm fundant & confirmant. Virtutem siquidem, pro laude uirtutis, per Metonymiã dixit. Porrò infesti Deo, ꝓpter quos propheta canit, Deum ex ore paruulorũ suam uirtutem in laude & celebratione cõfirmasse, nulli alij esse possunt, quàm ἄθεοι illi, qui eò impietatis proruperunt, ut Deum esse ausint negare, totiq; in id incumbere, ut cùm ex suis, tum aliorum pectoribus, omnẽ Dei cultum profligent. Hi enim uel ex miraculis, quæ in solis infantibus scatent, cõfutari & confundi possunt. Hos ipsos notat, et cum ait, Ad abolendũ inimicũ & ultorem. Heterosis numeri est. Iidem enim Dei, & Deum colentiũ hostes sunt, & sui ipsorum ultores ac uindices: quia Deum, cui suam caussam cõmitterent, nullum habẽt. In Matth. cap. 21. legimus Seruatorẽ hoc uersiculo respondisse principibus sacerdotum, & scribis, indignantibus, quod pueri ei in templo acclamarent, Hosanna filio Da-

B uid: Nunq; legistis, inquiebat, ex ore infantiũ & lactentiũ perfecisti laudem? Hoc uerò respõsum mirificè in illos quadrabat, quos hostes Dei, puerorũ uoces pulchrè confutabant. Neq; obstat, quod ij pueri nõ fuerint infantes & sugentes. quod enim paulò maiores essent, ita per hyperbolen uocabantᷣ. Etenim suos Dñs iam natu grandes νηπίους, id est paruulos uocat, eo quod paruulis simplicitate & ruditate essent persimiles. Equidem tamẽ, si cõstaret apud Ebræos morem fuisse pueris, Psalmos decantare, mallem de puerorũ populi Dei uocibus, id quod uersus tertius canit, intelligere, ac ita per hyperbolem infantes & sugentes accipere pro pueris, & si non adhuc in infantili, tamen in ætate huic proxima constitutis. Quasi Vates ita dixisset, Quàm ampla est Deus tua in nos hominęs bonitas: en prędicare illam istis dedisti pueris, ut ita confundas omnes hostes tuos, qui eam contemnunt & oppugnant. Certè ingens est adeò, ut demirari illam satis nequeã. etenim quum cœlos suspicio, uideo te nihil augustius: dum hominẽ contemplor, ô Deus, quàm superant omnẽ mortalium cogitationẽ, quibus eum donis cumulasti? Porrò, dum de ritu eiusmodi nihil cõpertum habeam, dubitare aũt nequeam, quin ad populi, cui Psalmi cantabantur, captum omnia attemperata fuerint, sequutus sum in explicatione uersus huius mẽtem Ebræorum. Ex eo aũt nequaq; colligi potest, Seruatorem non appositè hunc uersiculum citasse. Nam & illa puerorum in templo acclamatio, opus diuinæ bonitatis fuit, præcipua admiratione dignum: & hostes Dei confutabat, non minus quàm reliqua beneficentiæ Dei, quæ in infantibus miracula cernuntur.

Inimicum & ultorem.) Enallage numeri est, idemq; ualet quod inimicos & ultores. Hos Aben Ezra & Kimhi intelligunt impios, qui negant Deum esse, eoq; ad ulciscendum & puniendũ eos, qui Deo credunt, ꝓpendent. Huiusmodi enim Satan pro sua libidine contra ueritatem armat, & impellit. Destruuntur autem hi, ac uelut abolentur, cum pater cœlestis arcana sua, quę à sapientibus & pruden-

Tenah. תנה *infinitiuus pro præterito Nathattha* נתתה. *Infinitum enim in se omnes modos cõplectitur, autor Kimhi.*

Fundasti uirtutem.

Locus Matthæi 21.

prudentibus abſcondit, reuelat quàm plurimis νηπίοις, hoc eſt mundi iudicio humilibus,& ſuo ſummè modeſtis, nihilq́ eximium ſibi arrogantibus. A

Verſ. 4. ad uerbum.

Etenim ſuſpicio cœlos tuos.) In hoc uerſu cauſſam ponit, cur tantopere Dei in homines dignationem miretur. Cum enim cœlorũ opifex ſit,& lunę ſtellarumq́ conditor, nequit ſanctus ſatis mirari, ꝙ ſe adeò demittat ad humilitatem hominum, tantisq́ illos donis ornet. Omnia uerò ſic canit, ut ſinguli ferè apices, ſingulas ex ſe affectuum flammas eiaculentur. Deum alloquitur, neq́ ſatis habet dixiſſe, Suſpiciam cœlos, ſed dicit, cœlos tuos: addit prǫterea, Opera digitorũ tuorum. neq́ his contentus, cum ſtellas ſubiecisset, ſuccinit, Quæ tu paraſti: cum tamen ſub operibus digitorum Dei eſſent comprehenſæ. Quid iam hæc aliud ſibi uolunt, quàm huiuſmodi aliquid? Iure demiror immenſam tuam, ô Deus, in nos mortales bonitatem, qua ſic omnis terra referta eſt, ut ſupra cœlos euadat, quam etſi inſani quidam oppugnant, pueri tamen & lactentes deprædicant. Nam ſi tantum oculos attollo, ſi cœlum ſuſpicio, bone Deus, quantum opus, quàm ingens decus tuum, uel in illis reſplendet. ibi luna, & ſidera reliqua, ornatus infinitus. Quis hęc conſiderans, non extra ſe admiratione rapiatur, quòd tu tantus, tamq́ immenſi operis artifex, noſtri caducorum & nihili homunculorum, tam benignè, tam prolixè, tamq́ paternè curam geris, ꝙ ſic euehis, ſic auges, ſic ornas. Solis nõ meminit, ꝙ quo tempore uidentur luna & ſtellę, is nõ uideatur. Dum ergo ſe hęc ſuſpicere canit, appoſitè de ſole tacuit.

Videbo cœlos.

Verſ. 5. & 6. ad uerbum.

Quid homo quòd memor eius es, & filius hominis quòd inuiſis eum? Et feciſti eum dijs paulum minorem, & dignitate & gloria coronaſti eum.) Admiratio, qua de Dei in homines indulgentia ſe affectum, & quaſi extra ſe raptũ, Vates ſingulis fermè Pſalmi huius uerbis indicat. inde erat, ꝙ primum cõſideraret, ꝗ latè illa diffuſa eſſet, utq́ terram omnem ad cœlos uſq́ repleret, ꝗd uel in ſolis infantibus ſuprà ꝗ effari poſſet apparet. Hæc cecinit uerſu ſecundo & tertio. deinde ꝙ perpenderet, ꝗ ſit Dei omnibus ſupereminens uirtus & maieſtas, id quod uel ſoli cœli, eorumq́ ornatus, luculentiſſimè prædicant. Hæc cecinit uerſu quarto. Poſtremò, ꝙ iuxtà intueretur & hominis ſordes, atq́ abiectiſſimam humilitatẽ, id iam canit hoc uerſu quinto. In ſexto, & deinceps explicat, quanta eũ dignitate extulerit. Porrò emphaſim habet, ꝗd אנוש, quo nomine miſeria hominis ſignificatur, potius ꝗ אדם dixit. Eandem uerò ταπείνωσιν expreſſit in eo, ꝙ ſubiecit בן אדם filium hominis, natiuitatis conditionẽ bis ærumnoſam & ſordidam notans. Quare quò Seruator teſtaretur, omnem noſtrã humilitatem ſe, et miſeriã ſolo peccato excepto, ſubijſſe, filium hominis, id eſt mortalem, ærũnoſum, abiectum, et unũ è uulgo, ac infima plebe, ſeſe uocabat, eumq́ titulũ ſibi propriũ fecerat. *Meminiſſe* Dei hoc uerſu idem eſt, ꝗd cognouiſſe, de quo in ultimo uerſu Pſal. 1. Eſt enim Deũ beneficijs declarare, nos ſibi curæ eſſe. Idem ualet & פקד, id eſt inuiſere & rationẽ habere, ꝗd tam in malam ꝗ bonam partẽ in Biblijs accipitur. Vt enim benefactis declarat ſe Deus rationẽ habere ſuorũ in bonũ: ita ultione manifeſtũ facit, ſe rationẽ habere reproborũ in malum. Sed quid Vates per meminiſſe Dei, & rationẽ habere hic intelligat, ſequenti uerſu ipſe ſatis aperuit. Id utiq́, ꝙ Deus hominẽ dijs paululo inferiorẽ fecit, admiranda dignitate ac mirifico decore cumulatum. Solo etenim corpuſculi onere, & poſt primi hominis lapſum, neceſſitate moriendi, beatis cœlitibus, qui ideo dij uocantur, ꝙ diuinitas illis ꝗ alijs creaturis plenius cõmunicata eſt, minores ſumus. Cæterum hîc ſubiecta habemus omnia, quiq́ ex Deo nati ſumus, uitam iam cœleſtem & æternam per fidem uiuimus, in qua illi ipſi cœlites nobis miniſtrant: certoq́ expectamus, ut beato olim cum his æuo fruamur, iuſti & beati. Quis hanc dignitatẽm, quis hoc decus ſatis æſtimet? Epiſtola ad Ebræos, cap. 2. hunc locũ de Chriſto interpretatur, idq́ iure. Per Seruatorẽ enim, filium Dei primogenitum, omnia diuinæ dignitatis, reliquis nobis conciliata ſunt, eiusq́ beneficio illa percipimus. Propterea, quicquid de hominis dignitate ſcriptura prædicat, Chriſto primùm, ut generis noſtri capiti & inſtauratori B

Enoſc.

Adam.

Ben adam.

Filius hominis.

Pacad.

competit,

A competit, ac de eo iure intelligitur. Cuius dignitatis tanto quisq; amplius particeps euadit, quãto Christi spiritu fuerit largius donatus. Etenim quã præcipue hic Vates dignitatem prædicat, nempe potestatem, quam nobis in reliquas creaturas Dominus concessit, dum ipsi conditori subditi esse noluimus, bona ex parte amisimus. at ijs qui Christo uere credunt, & Dæmones & montes, ac quicquid uspiam est, dicto audit.

Dominum eum constituisti super opera manuũ tuarum, omnia posuisti sub pedibus eius: gregem & armenta omnia, ac etiam pecudes agri. Volucres cœlorum, & pisces maris, iter faciens semitis marium.) His dignitatem & gloriam humani generis; quam tãtopere mirabatur, explicat. Illud siue Dominum constituisti, siue dominari fecisti, nihil aliud est, quàm uirtutem suppeditasti, ut imperio & ditioni suæ cuncta subiugaret: iusq; fecisti, rebus à te conditis perinde atq; suis utendi. Exprimere siquidem Vates illud Gen. primo uoluit: Et benedixit illis Deus, id est hoc beneficio affecit, & dixit eis: Gignite & augemini, & terrã replete, eamq; uobis subijcite, atq; potestatem exercete in pisces maris, hoc est in animantia aquatica, uolucres cœli, id est omnia uolatilia, quæ sub cœlo feruntur in aere, & in omnes animantes quæ mouentur in terra.

Versus 7. 8. & 9. ad uerbum. Constituisti Dominum.

צנה uerterunt ferè oues: significat gregem, & non solum ouium, sed & caprarum, & omnium minorum pecudum. Singulare uero positum pro plurali est. אלפים, boues reddunt, sed significantur hoc nomine pecora maiora, quæ cum homine degunt, ut sunt equi, boues asini, cameli, idcirco armenta reddidi. Ita dum dixit, וגם בהמות שדי, id est, & etiam pecora agri, hoc est, intellexit feras agrestes. Nam has quamlibet truces, quãlibet cautas, uenatu capimus, & utilitatem ex eis multam percipimus. In eo autem quod scripsit, *& etiam*, auxesis est, qua intendere admirationem uoluit. ac si dixisset: Videte Dei in nos inexplicabilem benignitatem, satis non habet, tot pecudes cicures, usibus nostris mancipasse, adiecit & feras. Nullæ tam sunt immanes, tam feroces, tam noxiæ, quin eas homo suo imperio subijciat, & utilitatem ex eis capiat. Quid fortius elephanto? quid leone formidabilius? quid pernicius & sæuius tigride? quid draconibus immanius & atrocius, quid tot serpentũ generibus nocentius, & magis pestiferum? at nihil horum est, unde non luculenta ad hominem utilitas perueniat. id tamen in ijs, qui in Christum iuris & dignitatis huiusce reparatorem uere credunt, præcipue uerum adparet. Nam montes dicto, si operæprecium sit, tollere, omnes depellere morbos, eijcere dæmonia, uisum cæcis, uitam restituere mortuis, serpentes illæsos attrectare, toxicum citra periculum bibere, uerbo truculentissimas beluas mansuefacere; & ut Psalmus 91. canit, super leones & aspides gradi, calcare leunculum et draconem, & ut uno uerbo dicam, efficere quiduis, atq; pro arbitrio uti omnibus possunt. Hoc uero imperium, hanc potestatem, per Christum seruatorem restituendam Ieschaiah cùm aliàs, tum in eo notauit, quod in regno eius fore prædixit, ut puer lactens ludat super foramine uiperæ, & ad cauernam reguli manum suam mittat ablactatus. Hinc nõ inscitè in precatione quadam Ecclesiastica canitur: Deus, cui seruire regnare est. Et superi enim, & inferi, ei qui se penitus Deo seruum addixerit, subijciuntur & inseruiunt. Nec aliunde est, ut à tot rebus damna subinde accipiamus, quàm quod conditoris nos uoluntati, ut par est, non addicimus. Quæ ergo Psalmus hic canit, de inexplicabili Dei in humanum genus dignatione, attente consideremus, quo grati & religiosi ipsum qui nobis subiecit omnia colentes, ijs quæ subiecit, in nostra commoda utamur. Regnũ uerum in res conditas obtinebimus, si conditorem, ut regem nostrum, rite adorauerimus.

Zoneb. Oues & boues. Alaphim. Vegam behemoth scadai.

B

עבר, transiẽs semitas marium. Hoc Kimhi de facultate trãseundi nauibus mare interpretaẽ. sed quum hic propheta ea enumeret, quę homini Deus subiecit, & nominatim animantes, terrestres, aereas, aquatiles: malim illud, transiens semitas marium, intelligere de marinis omne genus animalibus, quæ

Transiens mare. Ober.

adeò diuersis sunt speciebus, omnemq́ numerum superant, ut existimē Prophetæ uisum, se nominatis piscibus, imperium hominis in res aquaticas nō satis explicuisse, cum & in marinas beluas potestatem miram exerceat, quę tam uariæ, tamq́ innumeræ sunt, ut haud bene sub piscium se nomine eas comprehendisse putauerit. Quis monstrifica maris omnia, ingentes balenas, orcas, pristes & physetros, aliasq́ animantes innumeras, piscium nomine cogitet? Ad hæc, non de nihilo est, ut & Plinio lib. 8. cap. 2. uisum est, illa uulgi opinio, quicquid nascat in parte naturæ ulla, & in mari esse: præterq́ multa, quæ nusq́ alibi? Et subijcit idem: Rerum quidem, non solum animalium simulachra, inesse licet intelligere intuentibus, uuam, gladium, serras, cucumin, uero & colore & odore similem, quo minus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis. Et forte, quia in alijs maris regionibus, aliæ beluę, aliaq́ monstra uisuntur, semitas marium dixit potius q̃ maris. Quanq́ scriptura hoc plurali non infrequenter utitur, propterea forsan, quòd maris mediterranei uarij flexus ac sinus uulgo quoq́ maria dicuntur. Alterum igitur, & terrestri ampliorem, mundum, quid mirum si piscium nomenclaturæ Vates noluerit includere? Chaldæa Paraphrasis posuit hic Leuiathan, quo cete significantur, ob immanem magnitudinem. Si enim ad nauigationem hęc rapias, ipse homo transit mare, nō habet sibi, ut alterius generis creaturam, subiectum id quod transit. Attamen, si cui interpretatio Kimhi arrideat, sic uersum nouum reddere potest: *Volatilia cœlorum, & pisces maris, transeunti semitas marium.* Vt intelligas, quæ Vates præmisit, subiecta homini, qui inter cætera dignitatis atq́ potentiæ suæ miracula, & hoc habeat, ut cōfectis nauibus in mari discurrat. Græca consentiunt nobis. Sic enim habent, τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν, id est, transeuntia semitas marium. Nec enim hoc uulgaris interpres Latinè probè reddidit, Qui perambulant semitas maris: quasi ad pisces id referendum sit. Nam hoc in neutro genere positum est, cum piscium nomen Græcis masculinum sit. unde hic legitur, τοὺς ἰχθύας.

Vers. ultimus, ad uerbum. *Iehouah Domine noster, quàm admirandum est in uniuersa terra nomen tuum?*) Admiratione, qua Psalmum cœpit, eadem & finit. nisi quod non addit hic, Qui magnificentiam tuam supra cœlos extulisti: quo datur intelligi, eam particulam, prioris tantum explicationē esse. Commodum autem postq̃, aliqua ex parte Dei in hominum dignationem exposuit, dignitate & præstantia hominis memorata, iterum admirabundus ita exclamauit. Nam memorando Dei in humanum genus tam preclara munera, non potuit non amplius admiratione diuinæ bonitatis accendi. id ergo, quo flammam eādem transmitteret in alios, de se in loco testatus est, rursus cum admiratione exclamando, illud, Domine noster: quod in secundo uersu præterij, ut familiaritatis uox accipi debet. Sic enim seruuli heros suos compellant. Proinde hoc Vates significare ista appellatione uoluit: Iehouah, Deus sempiterne, conditor quidem es omnium, at peculiariter Dominus noster, nos tui seruuli. Omnes quidem omnia à te habēt, perpauci autem sunt qui id agnoscant: nos in hoc delegisti, & tibi mācipasti, ut uirtutem & bonitatem tuam agnosceremus, & prædicaremus. Iuxta illud Deut. 26. Iehouah secreuit te hodie, ut sis ei populus, quē peculij uice habeat, quemadmodum tibi loquutus est, ut serues præcepta eius, & ut ponat te celsiorem cunctis gentibus, quem sibi fecit, ut inde laudem, nomen & splendorem haberet, & ut sis tu Iehouæ Deo tuo populus sanctus, sicut loquutus est. Hinc & Iesh. 44. Et nunc audi Iaæcob, serue mi Iisrael, quem selegi mihi. Sic dicit Iehouah effector tuus, et fictor tuus, ab utero usq́ tibi auxiliator, ne timeas serue mi Iaæcob, qui rectè institutus es, quē elegi. Hac de caussa uidetur Chaldæus Paraphrastes hic pro Domine, præceptor posuisse. Nos iam, si Iehoua in Deum nostrum selegimus, si fidei eius nos commisimus, uerè filij Iaæcob, & serui Dei sumus, modo seruorum officio non defuerimus.

Argu-

A

ARGVMENTVM PSALMI NONI.

Epinicion eſt, quo Dauid gratias agit pro inſigni quapiam uictoria præcipuiq; hoſtis, quem Goliath nonnulli arbitrantur, occaſu: tum iuſtitiam Dei, qui ſuos in tẽpore uindicat, pluribus attollit: deniq; precatione, ut improbos Deus compeſcat, Pſalmum claudit.

PSALMVS NONVS. IN GENERE MIXTO, ἐπινίκιος.

PRæſuli, ad alemuth Labben, Ode Dauidis. 1

Celebrabo Iehouam ex toto corde meo, memorabo omnia miracula tua. 2

Gaudebo & lætabor de te, canam nomen tuum ô ſupreme. 3

Propterea quòd terga dederunt hoſtes mei, impegerunt, atq; perierunt à facie tua. 4

Secũdum me etenim iudicaſti, cauſſam meam aſſeruiſti, ſediſti pro tribunali iudex iuſtus. 5

Increpuiſti gentes, perdidiſti improbum, nomen eorum aboleuiſti in ſempiternum. 6

Nunquid, ô hoſtis, confectæ ſunt uaſtitates ſempiternæ, urbes excidiſti, interijt memoria illorum unà cum ipſis? 7

Sed Iehouah in perpetuum regnat, tribunal eius ad iudicandũ paratum eſt. 8

Hic orbem iudicabit ex iuſtitia, & ius dicet populis ex æquitate. 9

Iehouah perfugio eſt oppreſſis, perfugio cum tẽpora adflicta ſunt. 10

Te nitentur qui nouerunt nomen tuum: non enim deſeres ſtudioſos tui, ô Iehouah. 11

B

* Canite Iehouæ præſidi Zijoni, annũciate in populis facinora eius. 12

Nam de effuſo ſanguine quæſtionem inſtituit, habuit rationẽ eius, non eſt oblitus uociferationis adflictorum. 13

Miſerere mei ô Iehouah, reſpice afflictionẽ meam, quam ab ijs quibus odio ſum, perfero, attolle me de limine mortis. 14

Vt commemorem omnes laudes tuas, intra portas Zijon, lęter de ſalute, quam tu tuleris. 15

Demerſæ ſunt gentes in fouea quam pararunt: reti, quod abſconderunt, irretitus eſt pes ipſorum. 16

Celebris eſt Iehouah à iudicio quod fecit, improbus ſuo ipſius opere irretitus eſt. Laus. Selah. 17

Recident ad inferos improbi, omnes gentes quæ obliuiſcuntur Dei. 18

Neq; enim perpetuò obliuioni dabitur inops, neque in ſempiternum peribit expectatio adflictorum. 19

Exurge Iehouah, ne præualeat mortalis, exerceatur abs te in gẽtes iudicium. 20

Incute ô Iehouah iſtis metum: diſcant gentes, ſe mortales eſſe. Selah. 21

Versus primus in præfatione tractatus est. A

Versus 2. & 3. ad uerbū. CElebrabo Iehouam in omni corde meo, memorabo omnia mirabilia tua. Gaudebo, & exultabo in te, canam nomen tuum altißime.) Plerique Ebræorum existimant hunc Psalmū de uictoria contra Goliath, quo cæso, omnis quoque Philistæorum exercitus fugit, compositum. Sunt autem, cum quibus Abr. Ben. Ezra facit, qui pro uictoria hic gratias agi arbitrantur, quæ habita sit contra aliquem principem Philistinorum, uocatum Laben, unde uersum primum interpretantur super morte Laben, de quo in præfatione. Non desunt etiam, qui uictoriam hic celebrari uelint, habitam contra Amalekitas. Nos de his, quoniam infinita sunt, non erimus soliciti. Siue pro uictoria contra Goliath & Philistæos, siue hostes alios hic Propheta gratias agat, insignem illam fuisse declarat Psalmus totus. Nos igitur, quàm ardenter, quamque religiose, gratias decantet, & magnifice Dei iustitiam prædicet, potius consideremus. Versu secundo & tertio grati animi affectus, & eos ardentissimos, promit. Inde usque ad octauum de admirando Dei contra hostes iudicio canit, ab octauo usque ad 14. in uniuersum Dei iustitiam, suos ab oppressione malorum in tempore eripientis, celebrat. Post hæc inserta prece, quam in periculo ad Deum fuderat, iudicium contra hostes magis explicat: more suo cupiens alijs, mouere affectum gratitudinis, Deique celebrandi. eodem sese plane ardore non fingit, ut Oratores profani solent, sed testatur, & præ se fert. Summa siquidem, inquit Fabius, circa mouendos affectus, in hoc posita est, ut moueamur ipsi. Quàm igitur ardeat, palàm facit, cum ait, *Celebrabo Iehouam in toto corde meo*: hoc est, ex animo in hoc unum affecto, hoc solum cupienti & ardenti. Eundem affectum indicat & apostrophe, quod ad Deum conuerso subito sermone, *Memorabo, inquit, omnia mirabilia tua*. Ecqui memorabit omnia, cū sint memoratu impossibilia, quia infinita? Hyperbole est, & ipsa flagrantis animi index. Quod enim uult, non quod potest, facturum se recipit. Tanta siquidem ex præsenti illo & admirando auxilio, quod Dominus tulerat, prædicandi eius laudes eum cupiditas incesserat, ut iam nō de eo solum, quod tum erat expertus, sed simul omnia facinora Dei eius in salutem populo facta, ferre laudibus & cuperet & conaretur: cumque singula nequiret, uniuersa tamē canere instituit. Eo uero quod deinde ait, *Lætabor*: significat sic se exhibitam opem existimare, tantique precij habere, ut in perpetuum de ea læturus sit, atque gloriaturus, tum & gratias acturus. Quin neque illud absque affectu adiectum est, Supreme. Expressit enim eo animi sui, de experta iam omnibus supereminente Dei potentia & benignitate exultationem. Has uero tantas grati, digneque in Deum affecti animi flammas, sic considerare nos decebit, ut tandem incalescamus & nos, quibus multo maiora diuina bonitas contulit, nempe de Satana, hoste mentium, æternā per Christum uictoriam atque salutem. Quin & cottidie ab innumeris nos malis eripit, quæ intentat caro & sanguis. B

Vers. 4. 5. et 6. ad uerbū. *Cum uerterent inimici mei retro, impegerunt & interierunt à facie tua. Quia fecisti iudicium meum, & caussam meam, sedisti pro tribunali, iudicans iustitiam. Increpuisti gentes, perdidisti improbum, nomen eorum delesti in sæculum & usque.*) Præmisit Vates uersu tertio, se læturum ac gloriaturum de Domino, atque nomini eius cantaturum. subijcit iam huius caussam. Id quo planius perciperetur, uerti *Propterea quod terga dederunt, &c.* Dei enim uirtus hostes fugere, & terga obuertere, impingere, cadere, & interire fecerat. Porrò, quod ad Dominum, tanquam hominē uictorem, dicit, *à facie tua*, anthropopathia est. Victi enim, & terga dantes, contra faciē eorum penes quos uictoria est, stare non sustinēt. ideo à facie eorum se uertunt. cumque illi insequunt, facile fit, ut impingant aliquò, indeque cadant, et pereant. Hec cū omnia dicūt Ebræi, his à facie illorum accidere, intelligētes, ab illis aduersa imminētibus, cōtinenterque insistentibus, & facie ac præsentia sua tantopere urgentibus. Habent uersus quartus & quintus exultantē gloriationē in hunc sensum: Putabant hostes non esse, qui nos ab ipsorum oppressione liberaret,

te

A te uindicare nos haud poſſe,ſibi perſuaſerant. At nunc,dum à facie tua,tua uirtute,in fugam acti ſunt,ceciderunt & interierunt, experti tandem ſunt, quid tu poſſis,& tibi nos curæ ſimus. Verè ſediſti pro tribunali, iudicium exercuiſti,& iudicaſti ſecundum me,cauſſam & ius meum uindicaſti. Nam dum ſuperiores hoſtes erãt,uidebatur Deus aut tribunali ſuo abeſſe, aut certe cauſſam populi ſui negligere.

גערת Kimhi & Abr. Ezra hic pro imminuiſti,uel perdidiſti accipiũt. quem ſignificatum habere hoc uerbum dicunt, cum ſine ſequenti præpoſitione ב ponitur, ut Pſalmus 106. ויגער בים סוף: Et increpuit in mari caricoſo,id eſt ipſum mare increpuit. Ieſh. 17. ויגער בו ונס: Et increpuit in eo,& fugit. Sic ferè inuenias conſtrui hoc uerbum, ubicunq; increpare ſignificat. At Maleaci 2. ponitur ſine ſequẽti præpoſitione ב, & ibi ualet imminuere. Sic enim habet Propheta, הנני גוער לכם את הזרע, hoc eſt, En imminuo uobis ſementem. Adducit hic Kimhi & illud Pſalmi 68. גער חית קנה. ubi eodem modo accipiendum גער putat,ut ualeat, imminue,uel diſperde cœtum lanceatorum. Sed inſolens Pſalmographo non eſt,præpoſitiones huiuſmodi interdum omittere,ſubaudiendas. Sequi itaq; libuit hic Paraphraſtem Chaldæum, qui נזפת, id eſt increpuiſti poſuit. Græcus huic conſentit, qui habet ἐπετίμησας. Senſus ergo erit: Tu gentes iſtas incircumciſas tantum increpuiſti,& perijt improbus,ſiue ille dux eorum,in quem confidebant, Goliath,ſiue alijs quiſpiam. Quanquam à more Pſalmographi alienum non ſit, ſingulare pro plurali ponere, ut & ſic accipere hęc poſſis, *Increpuiſti gentes, & interierunt iſti improbi.* Illud à facie tua,bifariam accipi poteſt, uno modo ut expoſui,urgente eos tua præſentia, & uultu illo, quo exagitas perdisq; tibi aduerſantes. Sicut מפני accipitur, cum dicitur à facie iræ tuę,hoc eſt urgente ira tua. Alio modo,ſicut illud, Ne proijcias me à facie tua: ut ſenſus hic ſit, Interierunt, ut coram te nihil loci habeant, & ita interierunt penitus.

Gaarta. Vagigar beiam ſuph. Vegaar bo uanas. Hinneni goer lachem eth hazera. Gaar chagiath caneh. Mipene.

Nomen eorum aboleuiſti, hyperbole eſt, qua ſignificare uoluit omnimodam eorum internitionem,ut nulla ſupereſſet cauſſa,cur nominarentur. Aut B certè per nominis abolitionem,intellexit ſublatam nominis eorum celebritatem. Ad uerbum hic ſequitur, *In ſæculum & uſq;*. deficit enim alterum עולם, idq; crebro fit. Ex his nos diſcamus, Domini ſolius eſſe hoſtes deuincere, & extinguere,idq; in tempore facturum,ſuosq; ulturum, utcũq; uideatur nonnunq; eos deſeruiſſe,quo ipſius nos præſidio plena fiducia committamus.

Olam.

O inimice,conſummatæ ſunt uaſtitates in ſempiternum, & ciuitates euertiſti, perijt memoria eorum, ipſi. Et Iehouah in ſæculum ſedet, inſtruxit ad iudicium tribunal ſuum. Et ipſe iudicet orbem in iuſtitia, diſceptabit populos in æquitate.) Verſus ſeptimus uariè enarrãt. Mihi uidetur inſultatio aduerſus hoſtem, qui ſibi perſuaſerat uaſtaturum ſe apud Iiſraelitas omnia. Ea ſanè confidentia Goliath fuit. Cæſo itaq; illo,& in fugam uerſis cunctis Philiſtæis, inſultare utiq; hunc in modũ illi Dauid potuit: Nunquid,ô hoſtis,qui animo iam omnia uaſtaras, confectæ tibi ſunt uaſtitates æternæ? nunquid urbes noſtras euertiſti? En interijt memoria eorum, quibus extrema minabaris,unà cum ipſis omnia confeciſti,& internitioni dediſti. Ita tu quidem tibi promiſeras,ſed Iehouah præſidet in ſęculum,ſempiternum regnum obtinens. Nunquam non pro tribunali ſedet, iudicium in tempore omnibus facit. Vniuerſus ſiquidem orbis ab eo iuſtum iudicium expectat, ius dicet cunctis populis ex ſumma æquitate. Qui igitur tuam tuliſſet ſuperbiam,nos ue ſui nominis cultores,tibi hoſti ſuo,& maieſtatis ſuæ blaſphematori,permiſiſſet? Sicut uerò hic Vates, ex eo quod Deus iuſtus orbis iudex eſt,colligit,non potuiſſe eum permittere hoſti,ut ex ſua libidine in populum Iiſrael graſſaretur: ita ex eodem Paulus colligit Roma. 9. Deum non poſſe iniuſte uindictam de iniquitate ſumere. Quomodo, inquit, alioqui iudicabit Deus mundum? *Interijt memoria eorum unà cum ipſis.* Ebræ. habetur tantum, ipſi: ſed ſolita ſacræ linguæ eclipſis eſt. Zephaniah 2. Et uos Aethiopes uulnerati

Verſ. 7. 8 & 9. ad uerbũ.

gladio meo:illi,id eſt,unà cum illis. Dauid Kimhi interpretatur, ſicut illi. A

Porrò uerſum ſeptimum quem dixi uariè enarrari, Dauid Kimhi in hunc ſenſum interpretatur: Hoſtis, irreparabiles & æternas uaſtitates in terra noſtra perfeciſti, excidiſti urbes, ut aboleretur nomen noſtrum, ita & tu uaſtaberis, nomenq́ tuum abolebitur. Parens huius Ioſeph Kimhi, putat ſignificari eo quod Vates cecinit, perfectæ ſunt uaſtitates, finem iam impoſitum uaſtationibus hoſtis. Abr. Ezra hanc Prophetæ ſententiam facit, Vaſtaſti hoſtis irreparabiliter omnia, & ideo putas nunc te quiete rerum potiturũ, non ita eueniet. Sedet enim in ſæculum Deus, iudiciumq́ facit omnibus, is te ut meritus es, peſſundabit, nomenq́ tuum abolebit. Adduxi haſce Ebræorum enarrationes, quo, cum locus ſit nonnihil obſcurus, lector habeat eligendi facultatem. Quod autem nulli harum accedam, in cauſſa eſt, quod nullus hoſtis, quẽ Dauid deuicit, ſic regionem Iiſraelis exciſis urbibus deſolauerit, ut dici potuerit, perfeciſſe eum uaſtitates æternas, & aboleuiſſe memoriam Iiſraelitarum unà cum ipſis. Goliath, & freti eo Philiſtæi, uidebantur quidem Iiſraelitis facturi ea quę intentabant, ſed non ſolum non perfecerũt, uerùm ipſi paſſi ea ſunt ab illis. Proinde cum ה nota ſit interrogationis, et tam Ironicę, quam ſimplicis, uiſum eſt, & uerbis Prophetæ & Pſalmi argumento non parum quadrare, ut tanquam inſultationem uerſum hunc acciperem. חרבות frameas quidam uertunt, ſicut & Græcus interpres. ſed linguæ ſanctæ peritiores, magis probant, uaſtitates. Porrò id quod Vates hic canit, Deum omnium iudicẽ ſemper pro tribunali ſedere, & orbem iudicaturum ex iuſtitia & æquitate, & conſoletur, ſi iniuriam oporteat pati, & deterreat ab inferenda.

Chorabotb.

Verſus 10. 11. 12. & 13. ad uerbum.

Iehouah erit arx obtrito, arx tẽporibus in anguſtia. Et nitentur te, qui norunt nomen tuum, quia non deſeris inquirentes te ò Iehouah. Canite Iehouæ, ſedenti Zijoni, adnunciate in populis ſtudia eius. Nam inquirit ſanguinem, memor eius fuit, non eſt oblitus clamoris pauperum.)

Quæ his quatuor uerſibus canit, ex prioribus ſequũtur. Si enim Deus orbem iudicat, & iudicat ex iuſto & æquo, & iudicat omni tempore, neceſſe eſt, oppreſſo ſit perfugium, & eripiat eum tum maxime, dum pręcipue opprimitur, B id eſt tempore aduerſo. Auertere quidem hoc tempus poſſet, ne unquam incideret: ſed cum iudex ęquus ſit, & ſui quoq́ quottidie admittant, quæ ſunt animaduerſione digna, iudicio ſuo familiam ſuam primum caſtigat, & in uiam reuocat, ne planè cum reliquo mundo condemnetur, eoq́ aliquid in eos ſceleratis permittit: ſed in tempore eos ulciſcitur, manibus illorum ereptos. Hinc quicunq́ nouerunt nomen Domini, id eſt ipſum, eoq́ ut iudicem omnium, qui ſolus ex iuſto & æquo iudicat, agnouerunt, ipſo uno nitũtur, & confidũt, ad neminem alium in tribulatione reſpiciunt, quod certi ſint, deſeri ab eo non poſſe, qui ipſi ſtudent, hoc eſt eum inquirunt, de eo ſolicini ſunt, quib. cura eſt ut ei uitam ſuam approbent, uerè religioſi atq́ timentes eum. Id uocat Vates דרש יהוה, ſolicitè quærere Deum. Ad hæc commodũ hortatur, ut canant ſancti Deo laudes, quem præſidem Zijon uocat, & ſi, cum hanc, quam hic Pſalmus uictoriã celebrat, daret, nondum eſſet in Zijon arca fœderis, apud quam peculiarem præſentiæ ſuæ locum eſſe uoluit: Imò ea urbs adhuc erat in manibus Iebuſæorum. Kimhi putat ex reuelatione Dauidem prænouiſſe illic fore locum adorationis. Sed cum Pſalmos hos Zijoni primũ publicitus in Eccleſia populi Dei cani per Dauidem inſtitutum ſit, non eſt mirum, ſic Deum hic appellatum, etiam ſi longe antè Pſalmus cõpoſitus fuiſſet, facile enim fuit appellationem mutare. Quanquam equidem ueriſimile habeam, Dauidem bonam huiuſmodi Odarum partem tum conſcripſiſſe, cum in regno confirmatus, à bellis ocioſus, augendis pacis & religionis ornamentis ſeſe totum dediſſet. In populis iubet annunciare facinora Domini, hoc eſt paſſim, quo Dei potentiam & bonitatem plurimi cognoſcant. עלילות facinora reddidi. nam omnino facta ſunt habentia inſigne & notabile aliquid. Inde uerbo, unde hoc nomen deducitur, ſignificatur patratio miraculorum in Aegypto.

Daraſch Iehouab.

Aliloth.

A pto. Exodi 10. Et Num. 22. declinatio ex itinere aſinę Bileam. Deut. 22. hoc ipſo
nomine furtiuus uirginis concubitus ſignificatur. Ex quibus ſatis liquet dici
עלילות facta, quæ notã aliquam, & inſigne aliquid habẽt. ea iã Latinis, facino
ra uocant, & ęquè in partẽ utramq; uſurpant, ut עלילות Ebreis. Verſus tredeci
mus cauſam, cur ubiq; prędicari Deus debeat, iterũ ſubiungit, nã & ſuprà eam
poſuerat uerſibus 9. et 10. Inquirit, inquit, de ſanguine, de cęde, inultũ ſanguinẽ
innocentem nõ relinquit, neq; obliuiſcitur uociferationis adflictorum, etiam
ſi aliquandiu negligere eos uideatur. Hęc iterum moneant, ſi quid indignè pa
tiamur, Deum id ulturum, cui uni cauſſam noſtram committere addecet.

Verſus 14. & 15. ad uerbum.

Miſerere mei Iehouah, uide afflictionem meã ab oſoribus meis, exaltator meus à portis mortis. Vt celebrem omnes laudes tuas in portis filiæ Zijon, læter in ſalute tua.) Quia dixerat Do-
minum non obliuiſci uociferationis adflictorum, in ſe ipſo id uerum oſtende-
re uolens, intèrponit his Domini laudibus precem, quam in periculo conſtitu
tus, & eo maximè ancipiti, unde ex portis leti, & ipſis mortis faucibus ſe exal-
tari orans, ad ipſum fudit. Orauerat autem, ut ſui Deus miſereretur, reſpicere
ſuam adflictionem, quam ab ijs quibus erat odio ſuſtinebat, & de portis mor-
tis, quo ſe ſignificat proxime mortem, uſq; ad limen eius acceſſiſſe, attolleret,
ut in portis & conuentibus Zijon, in eccleſia populi Dei, laudes celebrare, &
palàm de accepta ab ipſo ſalute lętitiam teſtaretur. Sic tantum Dei gloriæ uiue
re ſancti petunt, de quo plura in uerſum ſeptimum, Pſalmo 6.

Verſus 16. 17. 18. & 19. ad uerbum.

Demerſæ ſunt gentes in foueam quam fecerunt, in reti quod abſconderũt illaqueatus eſt pes eorum. Notus Iehouah iudicium fecit, improbus in opere manuum ſuarum irretitus eſt Higaion, Selah. Recident improbi ad infernum, omnes gentes quæ obliuiſcuntur Deum. Nec enim obliuiſcetur in ſempiternum inopis (non) peribit in ſeculum expectatio manſuetorum.) Redit ad de-
cantandum iudiciũ Domini, quod contrà hoſtes populi ſui fecerat. Bellum in
tulerant Iiſraëlitis Philiſtæi, quo perierunt. Freti ſuo Goliath, ſe omnia uaſtatu
ros ſibi perſuaſerãt. is ipſe fuit, qui eos peſſundedit. Blaſphemijs enim ſuis irri
tauit Deũ, ut mereretur à Dauide cadere, ſuoq; caſu Philiſtæis pugnandi ani-
B mos ſemel ſuſtulit. Id iam eſt, quod Dauid parœmia ſua, qua et ſuprà 7. Pſalmo
uſus eſt, canit: Demerſæ ſunt gentes in fouea (ſepulchrum intelligit) quam fe-
cerunt. Sic nanq; inſtructi ad id bellũ uenerant, ut nihil certius haberẽt, q; Iiſ-
raëlem periturũ, iamq; illis paraſſe ſepulchrum ſibi uidebantur. Idem ſibi uult
& alterum prouerbiũ, hæſiſſe pedem eorũ in reti, quod Iiſraëlitis poſuerunt.
Nam quo uniuerſum Iſraëlis exercitum deleturos ſe ſperabãt, is ipſe cauſſa fu-
gæ illis & interitus fuit. Cæterũ allegoria illa, incidit in foueã quam fecit, qua
utimur, dum quis eo perit, quo alium perdere inſtituit, mutuata eſt à uenanti-
bus. Hi foueas fodiunt, & quod feras illiciat imponũt, cuius auiditate, cum in
foueas illæ inſiliunt, capiuntur, non potentes inde rurſus emergere. Lupi præ
cipuè hoc modo capi ſolent. Metaphora retis, ab aucipibus ſumpta eſt.

Porrò uerſu decimo ſeptimo, uidetur peculiariter caſum Goliath canere,
quem ſuo ipſius gladio confecit, lapide fundæ deiectũ, quod utiq; inſigne au-
xilij diuini miraculum fuit. unde iure cecinit: Nobilis Iehouah ex iudicio, quo
factũ eſt, ut immanis Goliath, propè pueri manibus deijceretur, & ſuo ipſius
enſe capite truncaretur. Id ſignificare creditur, dum canit: Improbus in opere
manuum ſuarum illaqueatus eſt. Allegoriæ enim ſunt parœmiales. Simplici-
ter dixiſſet, ſuo ipſius gladio decollatus eſt. Hoc ideo inſigne diuinæ opis mi-
raculum, quia dignè conſiderari, & ſatis admirari nequit, ſummamq; Dei lau-
dem poſcit, adiecit, הגיון, quod nomen à uerbo הגה, de quo plura in uerſum
ſecundum primi Pſalmi, uenit, intentiq; animi murmur, & ex grato pectore
eructantem Dei laudem ſignificat. Voluit ſiquidem hac uoce monere eccleſi-
am, ut nunquam ſatis admirandam Dei benignitatem, in tam ſtupendo mira-
culo preſſius conſideraret, indeq; accẽderetur ad prædicandas Dei laudes to
tis uiribus, tum excitaretur ad fidendum Deo, quouis in periculo, quando ille
tam inſperatò, & mirificè ſoleat adeſſe ſuis. Ad idẽ & Selah adiectũ arbitror.

Higaion, Hagah

Ebræi laudem & celebrationem Dei hoc nomine intelligunt, ſicut & Chaldæa Paraphraſis, quæ reddidit, Iuſti ouabunt. Græcus prætetijt & hanc, & uocem Selah, hoc loco. A

Verſus 18. & 19.

Verſus 18 & 19. uelut Epiphonema ad omnia ſuperiora habēt, ex animo de ſalute præſtita exultante profectū: Reuertenē, inquit, improbi ad inferos. Hic admodū quadraret reddere *ſepulchrum*, ut intelligeretur alluſum ad illud, quod ad corpus attinet: Puluis es, & in puluerē reuerteris. Etſi enim filios Dei hæc quoq; conſtringat neceſſitas, animis tamen hi ſuperos petūt. Verùm dum improborum manes ad tormenta rapiuntur, uerti *inferos*: ut intelligas, non ſolum corpore illos redire in puluerem, ſed animis etiam, in ignem paratū Diabolo & angelis eius, ex quo & nati ſunt, teſte Domino. loquitur enim hic de gentibus, quæ Dei obliuiſcuntur, hoc eſt nulla prorſus religione tenenē. Rationem huius ſubijcit, quod nequeat Deus pauperū uſq; obliuiſci, id eſt eos ab improbis uexatos negligere, eo quod deſiderium & uota eorum, dum opem implorant, non poſſint perpetuò eſſe inania. In hoc uerſu eſt ſchema ἐπιζευγμένον, ad אל, id eſt *non*, ſemel poſitum, duæ ſententiæ iunguntur. Ad uerbū enim habetur: *Quoniam non in perpetuum obliuioni erit pauper, expectatio adflictorum interibit*. ſed intelligitur, *non interibit*. אל enim, id eſt nō, uno loco poſitum, in duobus ſeruit. Id figuræ frequens in ſcripturis eſt, præſertim in Pſalmis. In fine huius uerſus alterum ſchema eſt præciſionis. nam לעד habetur, id eſt *uſq;*, & omiſſum eſt עולם, id eſt *ſeculum*. facile enim id etiam non expreſſum intelligitur.

El. *Laed.* *Olam.*

Verſus 20. & 21. ad uerbum.

Surge Iehouah ne roboretur homo, iudicentur gentes corā facie tua. Pone Iehouah illis, qui eos exterreat: ſciant gentes, quoniam homo ipſe. Selah.) His uerſibus Deum orat, ut ſicut contra Goliath preclaram uictoriā dedit, ita uelit populo ſuo contra quoſlibet impios adeſſe, & pro ſuis ita exurgere, ſic potentiam ſuā declarare, ne illi criſtas erigant, ſuisq; uiribus ſe efferant. Subdit, Vt iudicētur coram ipſo: hoc eſt, ut in eis palàm fiat Dei iudiciū, meritas pœnas perſoluentibus. אנוש non ſine emphaſi utroq; uerſu utitur, quod indignitatem hominis exprimat, eoq; ſpem ſanctis confirmet, nihil eos ualituros contra Dominum. Ductū eſt enim hoc nomen ab אנושה, id eſt, dolore & moleſtia, cui homo natura ſcilicet obnoxius eſt. Porrò quicquid hic orat, idē & prædicit futurū, cum nihil oraſſe ſe meminisset, quod non & exorarit. Vere nāq; ſurrexit tum Deus, hoc eſt ultricē uirtutem ſuam in hoſtes populi deprompſit. Cauitq; pulchrè ne homo, quod illi erāt, ac pręterea nihil, et quidē אנוש, id eſt quoddā doloris & cruciatuū mancipium roboraretur, ualeret'ne ſuprà quàm gloriæ ſuæ ſubſeruiret. Poſuitq; eis מורא, id eſt formidandū, grauemq; moderatorē, ipſum ſanè Dauidē, quem excisum, extinctumq; uenerant. Hunc nanq; agnoſcere regem, & quæ ei libuiſſet ipſis imponentē, ferre diuinitus coacti fuere. Hic docuit eos agnoſcere tandem ſe eſſe אנוש, hoc eſt erumnis & omni miſeriæ natos, qui antea ex nimio rerum ſucceſſu dementati, putabant ſe deos eſſe, & humanis caſibus altiores. Videtur autem & id notabilem humilitatis expreſſionē in ſe habere, quod אנוש hic poſuit in ſingulari, cum plurale ſit, & nomen ac uerbum quæ præcedūt, & quod ſequitur pronomen. Habetur enim, *Sciant gentes*: & ſequitur המה, id eſt *ipſi*. Simile enim uidetur, ac ſi nos diceremus, ut ſciant ſe mortale et miſerū eſſe. מורה hic habetur, & eſt ה pro א poſitum, iudicio omnium Ebræorū, ut territorem, concuſſorem, talemq; principem, qui ſubiectis formidini & terrori ſit, intelligas ex hac uoce. Chaldæus reddidit, Incute eis Deus timorem. Græcus autem uertit νομοθέτην, id eſt legiſlatorē. Si enim uocem hanc à ירה, quod docere & legem dare, ut in primo Pſalmo dictum, ſignificat, deducas, doctorē ſiue legiſlatorem recte reddideris. Sed cum certum ſit, ſępe ה & א inter ſe permutari, & pluſculū ac grauius aliquid in hoſtes Dauidē oraſſe hic cōſtet, quàm ut doctor eis daretur, id quod ſingularis beneuolentiæ documentum, atq; filiorum Dei proprium eſt, ut Ieſch. 30, & alibi legimus, propior uerò uidetur enarratio Ebræorum. Cæterum præterijt Græcus in uerſu ultimo pronomen המה, cum id red-

Enoſc. B *Anuſcah.* *Mora.* *Hemmah.* *Morah.* *Iarah.*

A id reddiderit supra uersu septimo, *cū sonitu*. Significat enim המה sine daggesch, strepitum uel sonitum. at ibi daggesch habet, ac non aliter quàm hic & in multis alijs locis, in quibus Græcus ipse illi uel ipsi uertit, punctatur. quare tutius fuerit sequi, & in illo septimo uersu, Ebræos. Fefellit illum ה per paragogen adiectum, alioqui dicitur הם. Porrò si etiam scriptum fuisset המון, ita ut strepitum, sonitum uel tumultum significat, non esset tamen id ita accipiendum, ut uulgò enarrari solet, quasi hic sonitus hominum sermones significaret: ac si Vates dicere uoluisset, Peribit memoria illorum ita, ut nullis amplius hominum sermonibus celebrentur. Nam non hunc sonitum המה significat, uerum fremitum potius, & fragorem, strepitumq; horrisonum. Vnde si ea uoce hic Vates usus esset, foret sensus: Peribit memoria eorum uelut horrendà quadam tempestate, & casu, ingentem edente strepitum uel fragorem, qualem improborum ruinam scriptura multis in locis describit, uolens utrunque ob oculos ponere, quàm horrendè illi pereant. Sed simplicior & certior est lectio Ebræorum. Nos quàm emphatica hæc sint, ut cognoscant gentes se אנוש, id est miserum & ærumnosum quid esse, ipsi perpendamus: nihil enim difficilius nobis persuaderi potest, ita ut nos nihil quoq; salubrius didicerimus, quàm agnoscere id esse nos quod sumus, miseros, calamitosos, bullas, umbras, imò umbræ somnium, & nihil. E re itaq; est nostra, ut & nobis subinde imponatur concussor aliquis & durus monitor, siue is sit externus tyrannus, siue seuior aliquis mòrbus, siue quæ alia calamitas. Hinc appositum Selah est. Quanquam id huius quoque hic monere nos debet, Christum seruatorem nostrum, cuius typum Dauid gessit, tandem hostibus suis imponi dominum, qui eos pedibus suis uice scabelli subiectos exterreat, utcunq; modò secure ferociāt. Huius cum membra nos sumus, eius item exaltatione & potentia niti debemus, certi, fore ut se mortales, miseros & deploratos tandem sentiant & defleant, qui nunc Deo ipsi minitari uidentur.

B

ARGVMENTVM PSALMI DECIMI.

Precatio est contra peruersos, malitiosos & importunos homines, qui tum dolo, tū ui, quoscūq; possunt innocuos, sed inopes, desertos, adflictos, opprimūt, obterūt, cōficiūt. in qua simul intoleranda horū superbia, impietas, & nocēdi tā artes quàm conatus describūtur.

PSALMVS DECIMVS. IN GENERE
mixto χετλιαστικός, καὶ ψεκτικός.

CVr stas procul, ô Iehouah, tegis oculos tempore quo adfligimur? 1

Præ superbia insectatur improbus adflictum: obsecro, illaqueentur fallacijs, quas comminiscuntur. 2

Nam laudat improbos, eo quòd illi pro sua libidine feruntur: quæstuosum prædicat, & Iehouæ conuiciatur. 3

Improbus præ fastu suo nihil pensi habet, non esse Deum, id uersatur in omnibus cogitationibus eius. 4

Quæ instituit semper ei secundant, altè sublata est ab eo animaduersio tua, omnes aduersarios suos exibilat. 5

Cogitat secum, non nutabo, per sæcula ero absq; incommodo. 6

Scatet sermo eius periurio, fraude & technis, quicquid lingua eius profert, iniuria est & prauitas. 7

Insidet atrijs tanquam leo insidiarum, clandestinè occidit innocentem, intentos oculos habet in miseros. 8

Struit latēter insidias sicut leo in lustro, insidiatur ut corripiat adflictum: 9

ctum: corripiet adflictum, dum in rete suum pertraxerit.

10 Dolenti se similem facit, & depresso: at cadunt robore eius miseri.

11 Cogitat apud se, Deus horum nullam curam habet, auertit faciem suam ne unquam uideat.

12 Exurge Iehouah, Deus attolle manum tuam, adflictos ne negligas.

13 Cur enim incessit improbus maledictis Deum. nam dicit intra se, te non inquisiturum.

14 At uides, tu enim iniuriam & indignationem intueris, cum libuerit, id re ipsa declarabis: tibi miser se committit, qui pupillo soles esse adiutor.

15 Confringe robur improbi, & noxij, de improbitate eius quæstionẽ institue, & nusquam apparebit.

16 Iehouah Rex in sempiternum, interierunt gentes de terra eius.

17 Vota adflictorum audiuit Iehouah, ut sint animo æquo efficies, auris tua illis attendet.

18 Vt uindices pupillum, & oppressum, ne ultra terreatur mortalis in terra.

Versus primi & secundi explanatio.

Ad uerbum. Q*Vare stas procul Iehouah, abscondis ad tempora in adflictione. Præ superbia sua insectatur improbus adflictum.*) Habet hic Psalmus haud parum obscuritatis, nõ quidem in argumento, sed in uerbis, quæ in nullo fere uersu non ambigua sunt. Vnde & Ebræi admodum inter se uariant. Cum uerò necesse sit singula unicum tantum sensum habere, quem agnouero certiorem, eum adferam. Ne autem lectorẽ deligendi facultate & iudicij copia fraudẽ, memorabo & aliorum sententias. Adflicti itaq; & oppressi à fraudulentis & uiolentis, ijsdemq; nefarijs & impijs, ad Dominũ precãtur: Cur, ô Iehouah, stas, uel manes procul, permittẽs nos fraudibus & uiolẽtię sceleratorũ? De anthropopathía, qua Deus, dum permittit perditos pro libidine sua ferri, & bonos diuexare, dicitur stare procul, auertisse se, dormire, & similia, ut sępius iam dictum est. Illud *Abscondis*, eclipsis est: nam deest oculos, ut Rabi Shlomoh & Aben Ezra arbitrantur. Idem schema est & in sequenti particula, *Ad tempora in tribulatione*. Voluit enim in persona adflictorum dicere, Deum longe abesse: aut si adsit, oculos suos tempore, quo ipsi tribulatione exagitantur, tegere, ne uideat iniurias, quas ab improbis perferunt. Iustus enim sciens nihil mali tolerat, quod queat auertere. Deus igitur quum uel solus iustus sit, & possit omnia, uidetur adflicto, quibus iniurijs diuexetur non uidere, dum eas non arcet. Neque enim potest animus mœrore oppressus, abyssum iudiciorũ Dei, qui suos præsens & sciens, ac etiã illis beneuolus, malorum improbitati aliquandiu exercendos concedit, cognitione consequi. Secundus ergo uersus caussam dicit, cur Deus uideatur aut stare procul, aut oculos clausisse. Improbus præ superbia sua persequitur eos, qui alioqui adflicti sunt, et miseri. Solet namq; Deus adflictis & humilibus adesse, & superbos deijcere. Cum itaq; non solum id non facit, sed conniuet prętere a, ut superbiẽs improbus lacessat, diuexet, persequatur, & opprimat miseros, uidetur aut abesse procul, aut non uidere quæ impij designant. Hęc expendens animus pius, & inde angore affectus, ut Deo patri suo ea queri cogitur, ita non potest non auxilium eius contra sceleratos illos inuocare. Hunc iam animi perturbati, & Deo querentis suam molestiam affectum, uoluit Vates exprimere, quum subiecit, *Comprehendantur in consilijs quæ comminiscũtur*. Græcus habet ἐμπυρίζεται ὁ πτωχὸς, id est incenditur pauper. Hieronymus, ardet. Vt enim in Psalmo septimo dictum, significat דלק etiam ardere. Sed hic magis quadrare uidetur significatio persecutionis.

Hic

A Hic est Ebraicè מזמות, quas in uersu quarto uerti cogitationes. significat *Mezimoth.* autem ferè, prauas & sceleratas cogitationes, peruersaq; & noxia consilia. Vnde in Psal. 37. Ne tibi bilē moueat, cum succedit uiro facienti מזמות, id est quę maliciose & peruerse cogitauit. Et Psalmo 21. Cogitarunt מזמה, malum consilium, quod nequiuerant perficere. *Mezimath.* Genesis 11. consilium hominum de ædificanda ciuitate & turri in cœlos usq; pertingente, hac uoce significatur. Leuitici 18. 19. & 20. illicitus concubitus hoc nomine uocatur. Rabi Shlomoh hanc particulā, nō ut precationem contra malos, sed querelā dè captione bonorum accipit. Sic enim legit: Miseri illaqueantur consilijs, quæ cogitant mali. Sed uidetur hæc interpretatio à phrasi Ebræa alienior. quare & Aben Ezra & Kimhi priorem sequuti sunt.

Nam laudat improbus de desiderio animæ suæ, et lucro intentus benedicit, maledicit Iehouæ. Improbus quæ fastu suo inquiret, non Deus, omnes cogitationes eius.) *Versus 3. & 4 ad uerbum.* Orauerat, ut improbi consilijs & malis artibus, quib. capere miseros quærūt, ipsi irretirentur. nūc quam dignè hoc precatus sit, exposita impietate, superbia, malitia & diritate eorum, declarat. Promiscuè numero plurali & singulari utitur. non enim de uno aliquo, sed improbis quibuslibet canit. Synecdochen hanc, omnis scriptura frequens usurpat. Primùm omnium canit, metu Dei uacare istos, de quibus querit. Id ita omnis peruersitatis, ut timor & obseruantia Dei, omnis integritatis, ueræ scilicet sapiētiæ probæq; uitę initiū est. Versus tertius uariè enarratur, ut sanè multum habet amphiboli. Kimhi sensum hunc adfert: Improbus laudat seipsum, propterea quòd desideria animæ perficit, quòd uoti sui compos euadit: tum prædicat quæstuosos & lucro intentos homines, quòd nimirum suum institutum huiusmodi sectentur. Ex eo iam tertium sequitur, ut Deū blasphemet, cui nempe derogat, quòd possit de manu sua eripere quem ipse premit, & compilat, aut quod res huius uitæ curet, uel iudicaturus sit. Diuus Hieronymus ברך sicut, הלל absolutè accepit, & רשע atq; בוצע pro eodē. *Berech Hillel.* Nam sic uertit: Quia laudauit impius desiderium animæ suæ, et auarus applau-

B dens sibi blasphemauit Dominum. Ad eundem modum & R. Shlomoh uersum hunc enarrauit. *Rasca. Bozea.* Ab. Ezra repetit nominatiuum agentis ex pręcedenti uersu, & hunc sensum reponit: Improbus laudat improbum, prædicat auarum uel quæstuosum, qui Deo conuiciatur. At cum הלל & ברך actiua sunt, quæ requirunt accusatiuum personæ patientis: uideri queat Ab. Ezræ expositio hactenus probabilior, quòd repetit agentis nominatiuum ex uersu præcedenti, ut רשע in hoc uersu בוצע accusatiui sint: ultimum autem ניאץ malim de eodem improbo, uel improbis potius (nā singulare hic pro plurali usurpatur) intelligere, quàm de quęstuoso. ut sit sensus: Non immeritò oro, ô Deus, ut illaquearì & irretiri facias improbos istos suis ipsorum sceleratis consilijs. nam nihil illi ad summā impietatem reliqui faciūt, non solū ipsi in omnia flagitia & scelera effrenes ruunt, uerū alios quoq; eādē ruere gaudent. Laudant enim & prædicant, quicunq; ut ipsi pro libine sua feruntur, quæstui & lucro intenti sunt. Eo iam quid aliud, quàm te ô Deus blasphemant? Quæ enim tu summe uituperas & execraris, improbitatem & auaritiā, ea isti ferunt laudibus. Hic sensus ab argumento Psalmi minimū abludere uidetur. Illud aūt, si hunc sensum receperimus, amphibolum erit, על תאות נפשו: poterit enim hoc ad laudantem & laudatum referri. *Al taanath naphseo.* Sed ad utrumuis, & sensus propè idē erit, nempe caussam huius laudis esse, qua improbus improbū impartit, quod uterq; studeat. Nā si ad laudantē referas, idē ualebit ac si dixisset: Improbus laudat pro suis affectibus, dū uidet eisdē affici improbos alios. Si uero ad laudatū: Improbus laudat suos cōplices alios improbos, propter ea quæ in animis suis cupiunt, eadem enim & ipse sectat. Prior sensus apparet uerior, ut intelligas improbos pro suis studijs & affectibus alios laudare, eisdem malis addictos. Græcus הלל & ברך accepit impersonaliter, & ניאץ יהוה uertit, παρώξυνε τὸν κύριον. nā uersum sic reddidit: *Niez Iehouah.* Quum laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniurius benedicit, irritauit pec-

ut peccator Dominum. Chaldæa Paraphrasis in parte consentit, ea sic habet: Quare iactatur impius super concupiscentia animæ suæ: & qui benedicit hominem raptorem, reijcit Deum. Tam uarias hic adduxi uersus huius enarrationes, ut hinc ostenderem, quàm sæpe etiam in sacris sudent quicq doctissimi. tã & multis in locis concisa et amphibola breuitas. Proximæ uero sunt, quam tradidit Kimhi, & quam Ab. Ezra. Omnino enim eorum, quales hic improbi describuntur, fuerit, & seipsos, & alios peruersitatis nomine, eoq cum aperta contumelia Dei & blasphemia laudare: sicut uere studiosorum pietatis, tam in alijs, quàm in se detestari.

Præ fastu suo. Hoc si omnino uerbũ è uerbo reddere uelis, sic habet: Improbus prę sublimitate nasi sui nõ requiret. Fastuosi siquidẽ faciem, quam hic Psalmographus per nasum, eminentiorẽ faciei partem significat, sublimem ferũt, eoq fastum animi produnt. Idem fit attollendo supercilio. unde dicũt Latini, tales attollere supercilia. Græcus אף per iram reddidit: Secundũ multitudinem iræ suæ nõ exquiret. Diuus Hieronymus: Impius secundũ altitudinem furoris sui non requiret, nec Deus in omnibus cogitationibus eius. Sed hoc satis liquet, Vatem immensam arrogantiã, & minime tolerandũ fastum, his uoluisse exprimere. Hic uerò fastus efficit, ut improbi nihil pensi habeant, neminẽ metuant, nunquã inquirãt, liceat nec ne, deceat, aut minus: suo nõ arbitrio, sed libidine in omnibus feruntur. Huius caussa subijcitur, non Deus, id est nõ est Deus. id sunt omnes eorũ cogitationes, id caput illis est omnium consiliorum. R. Shlomoh illud, Nõ inquirit, ad Deum refert, quasi ita secũ improbus cogitet: Deus non inquiret, imò non est Deus, qui hæc uindicet. Sed uidetur magis quadrare sensus prior. Kimhi interpretatur, Non inquiret improbus Deum, non orat eum, quia omnes eius cogitationes sunt, quod non sit Deus qui de rebus quæ hic fiunt iudicet. ideo nullam habet rationem, aut metũ Dei. Insedit siquidem adeò Dei notio, omnium etiã perditorum mentibus, ut penitus excutere eam nequeant. auertere igitur quantum possunt illam, & sibijpsis suadere, aut nullum esse Deum, aut nostri nullam habere rationem, enixè in omnibus suis consilijs conantur. alioqui nunquam effrenè adeò & licenter in mala quæuis ruere possent. Chaldæa Paraphrasis habet: Dicit in corde suo, non sunt manifesti ante Deum omnes cogitatus mei. Græcus: Non est Deus in conspectu eius.

Eth.

Prosperantur uiæ eius in omni tempore, altè à conspectu illius iudicia tua, omnes aduersarios suos, flabit in eos. Dixit in corde suo, non nutabo in ætatem & ætatem, quod sine malo.)

Versus 5. & 6 ad uerbum.

יחילו דרכיו. Initium uersus quinti & Ebręi uarie interpretantur. Rabi Shlomoh & Rabi Ioseph, Paraphrastes Chaldæus, sic accipiunt, Viæ eius, id est instituta prosperantur. Ab. Ezra & Kim. uiæ eius discruciant. secundum Kimhi, pauperes, quos diues ille & potens opprimit: secundum Ezra, prudẽtes, qui uident ei præter meritũ cuncta succedere. Rabi Mosheh Cohen, uiæ eius, id est placita animi ueniẽt illi, hoc est potietur cupitis. Nam alicubi hoc uerbum aduenire significat, ut 2. Reg. 3. יחולו על ראש יואב, id est ueniat super caput Ioab: loquitur ibi Dauid de sanguine Abner, quem Ioab dolo occiderat. Mihi uisum est, quãdo satis liquet his duobus uersibus, quinto & sexto, improborum felicitatem describi, sequi Chaldæum paraphrasten, & Rabi Shlomoh. Ideo uerti: Quæ instituit, semper ei secundant. Etenim et Iiob cap. 20. hoc uerbo pro prosperari usus est, על בן לא יחיל טובו, propterea non prosperabitur, uel augebitur bonum eius. חיל opulentiam significat: fortè ab eo, ut nonnunquam à nominibus uerba deducuntur, formatum hoc uerbum est, quod ditari & in rerum successu gaudere significet. Græcus habet: inquinatæ sunt uiæ illius. Deduci enim יחיל credidit à uerbo חלל. Queruntur ergo hic sancti ab improbis diuexati, quod uiæ, id est instituta illorum, omni tempore eis secundent, & lucra ferant: eoq subiungunt, altè sublata esse ab eis Domini iudicia. idest, dignam illis animaduersionẽ procul semotã. Si enim illos, ut meriti sunt, iudicaret Deus, nequaquam tanta rerum felicitate florerent. Ab. Ezra מרום ad Deum

Iachilu deracheu. Prosperantur uiæ eius. Iachulu al rosch Ioab. Al cen lo iachil tubo. Chail. Iachil. Chalal. Marom.

A ad Deũ refert, & in hũc sensum legit: Iudicia tua ô excelse, ab illis sublata sunt. Iam & quod sequitur, Omnes aduersarios suos flabit in eos: non eodẽ sensu ab Ebræis intelligitur. Rabi Shlomoh putat hic cani, improbũ solo oris flatu prosternere aduersarios suos, neq; displicet hæc interpretatio Kimhi. A. Ezra aũt יפיח, pro illaqueabit accipit, ut intelligas Psalmographum canere, adeò omne incommodum abesse improbis, ut aduersarios suos pro arbitrio implicent, & dolis suis constringant, ne quid ipsis officiant. Hactenus utraq; interpretatio cõuenit, quòd malos aduersarijs suis superiores facit. indignationi autem adflictorum, qui hæc queruntur, magis illa hyperbole accommoda est, ut dicant, illos uel solo spiritu aduersarios suos deijcere. Et haud scio, an ad illud alluserit quod improbi, dum eis pro animi sententia omnia cedunt, mirum in modum tumere & turgere, tum immanè spirare, præsertim cum irati sunt, soleant. Inde certe iactatur apud Græcos prouerbium μέγα πνεῖν, magnum spirare. Et Persius, Grande aliquid quod pulmo animæ prælargus anhelat. Verùm eòdem redit sensus, ut querantur sancti, tantum potentiæ & successus sceleratis datum, ut uel solo nutu, si tantum modò grandius spirare incipiant, infestos sibi sternant, & conficiant. Pleonasmus hic est, sed non ociosus. licet enim satis fuisset dicere, *Aduersarios suos difflabit*: addidit tamen in eos, quo pro afflictorum indignatione, potentiam malorum, & contra suos inimicos successum, magis exprimeret: ueluti geminatione quadam usus.

Dauid Kimhi, aduersarios improborũ, quos solo flatu sternũt, uel illaqueant, eos intelligit, quos illi persequuntur. sed non uideo, cur illos malorum aduersarios & infestatores, Vates diceret, quos prorsus deiectos & planè cõfractos facit. Ad hæc, bonis semper satis est, si à malis queant tuti esse, nunq; infestare illos uicissim in animũ inducũt, ut qui de omnibus benemereri, & offendere neminẽ studeant. At mali & sæpe graues inter se inimicitias exercẽt, dum quisq; primas habere, et cum incommodo alterius sua augere cõmoda quærit: solet quoq; Deus nõ rarò malos per malos frangere. Queruntur ergo hic sancti, B suos hostes non solũ ipsis inermibus, quiq; accipere quàm inferre iniuriã malunt, sed omnibus etiam inimicis suis, nõ tam uoluntate aduersandi illis, q̃ potentia præditis, præualere, ut nemo prorsus sit, à quo crudelitas illorũ modum acciperet, quippe qui infestos sibi uel spiritu solo, aut certe uerbis deijciant.

Hinc illis summæ securitatis persuasionẽ consequenter Vates tribuit, cum canit, Dixit in corde suo: hoc est, apud se cogitauit improbus. Non nutabo ad ætatem & ætatem, hoc est per multa sæcula, eo quòd nihil mali, nihil infortunij experiar, nihil accidet incommodi. Ait, quod non in malo, præcisa locutio est, sed apta cogitanti: subaudiendum autem, ero.

Periurio os eius scatet, fraudibus, dolo: sub lingua eius molestia & prauitas. Sedet insidians in atrijs, occidet innocentem: oculi eius in pauperem intenti sunt. Insidiatur in occulto sicut leo in lustro in insidiatur, ut corripiat adflictum: corripiet adflictum, cum trahet eum in rete suum. Comprimit se, deijcit & cadit uiribus eius cœtus confractorum. Dixit in corde suo, oblitus est Deus, auertit faciem suam, ne uideat in perpetuum.) Vt prioribus duobus uersibus descripsit improborum felicitatẽ & successum, ita his quinq; describit nocẽdi uias, quib. innoxios depeculantur, et opprimũt. Deierare nulla illis religio, ideo in prõptu semper periurium habent. hinc est ut dicat Vates, os improbi periurio scatere. מלא authore Kimhi non adiectiuum, sed uerbum est: uelut ibi, Et gloria Iehouæ מלא, id est replet tabernaculum. Vnde sic legit: Improbus implet os suum periurio. Existimat enim id à Vate notatum, quod falsum scelerati isti, pleno ore, hoc est multa obtestatione deierant, præ se uerbis & gestu ferentes, se ex animo & uere iurare. תוך, quod aliás medium significat, ideo ad significandum fraudem deductum, idem putat, quòd in medio corde, dolus & fraus concinnetur. Illud, Sub lingua eius molestia, siue iniuria, & prauitas: reddidi, quicquid lingua eius profert, iniuria & prauitas est. mendacia enim illorum & fallacias, quas uerbis adornant, uoluit Vates hac congerie describere.

Iaphiach.

Qui malorum aduersarij.

Vers. 7. 8. 9. 10. & 11. ad uerbum.

Male.

Toch.

Chaserim. חצרים. Kimhi destructas urbes intelligit, in quibus tanquam desertis locis A latrones solent latitare. Id satis liquet, Prophetam instituisse hoc loco, artes & conatus improborum, in deijciendis & opprimēdis adflictis describere. Sicut ergo eos uersu nono leoni in lustro suo insidianti, & prædam expectanti assimilauit: ita uidetur hoc uersu eos similes facere latronibus, qui in desertis pagis & uillis latitare solent, ut inde prætereuntes adoriantur. quanquā cum & principalia atria hæc uox significet, quid si Vates hunc sensum uoluerit exprimere? Insidiantur isti & latrocinantur, sed non ut uulgò solent latrones, è syluis & speluncis suis cum periculo, uerùm in ipsis principalibus atrijs & aulis. unde Græcus habet, cū diuitibus. A. Ezra pro atrijs habitatis accipit, hocq; im pijs hic tribui agnoscit, quòd cum alij in desertis, hi domi & in urbibus insidientur, & latrocinentur. Etenim ampliorē horum felicitatem Propheta in præcedentibus uersibus fecit, quàm ut conueniat eis nunc tribuere latrociniū, q̄d quidem perditissimorum est, sed ferè parum fœliciū & inopiā laborantium. Habent siquidē opulenti illi & beati improbi, cōmodiores sibi & minus cùm periculosas, tum laboriosas uias latrocināndi, hominesq; despoliandi, quàm ut in desertis locis latitarent. Sic sanè arte & potentia hi sua spolia & iniurias tuenē, ut quò plus rapiunt, & grauius, nō singulos tantū ciues, uerùm & totas respublicas depeculationibus suis premunt, eo maiore habeātur in precio, & uel soli, tam in principum aulis, quàm in urbibus suspiciantur & colantur. id quod certè assecuti pridē sunt pecuniosi mercatores illi, qui hodie ut primos reges & principes, ita totam ferè Europā in ære suo habent, pro libidine sua de quibusuis rebus uectigal quantum libet extorquētes. Nam quid aliud est, dū pauci, quascunq; uoluerint res undiq; coemunt, & postea quanto uolūt precio distrahunt? Verùm dum hi prædæ suæ aliquantulam partē principibus decidūt, nō solum ad hunc modū compilare orbem eis permittitur, sed etiam pluribus ad id priuilegijs iuuantur. At uerò leuis foret pecuniarum iactura. hoc magis dolendū, ab his orbis despoliatoribus, nō minus uitiorum regionibus importari, quàm pecuniarum exportant, suaq; luxuria, modum omnem excedente, B ad perniciosum quæstum quoslibet pellici: ut hodie quorumlibet ordinū homines, qui ingenio humaniore præditi, & facultatula aliqua instructi sunt, sordidis istis & sceleratis quæstibus liberos suos deuoueant, omniū honestarum artium studijs contemptis, & nulla prorsus professionis nostræ, quæ requirit ut omnibus prosimus, obsimus nemini, ratione habita. ut & de nobis iam dici illud Iirm. 6. possit, A' paruo usq; ad magnum unusquisq; lucrum uenatur. Iam uanū haudquaquam erit, quod Seruator dixit, Mammonæ nos simul & Deo seruire non posse. Sed nobis ad Psalmi enarrationem reuertendum est. At si legere malis, ut Kimhi, Insedit in desertis uillis, &c.) Trāslatio erit à latronibus in ruinis se continentibus, qua exponere Vates uoluit, quàm sint improbi illi ad opprimendum innocentes, & ope destitutos, soliciti et intenti, ut latrones, qui in desertis locis iuxta uias latitant, quo inde tanquam ex insidijs prætereuntes, & nihil tale suspicantes adoriantur. Porrò uillulas & pagos significari hac uoce, satis testatur caput Gen. 25. quod memorat, Ismaelitas בחצרים habitasse, quos uillas inhabitasse, non urbes muratas, ex multis scripturæ locis colligitur. Item ex cap. 13. & 15. Iehosuah, ubi urbes memorantur, cum חצרים suis, id est uicis & uillis. Eo uerò quod ait, in abscondito occidet innocentem: significat, potentes illos improbos, sic ad euertendum, & nō tam rebus sæpenumero, quàm uita spoliandos pauperes, suas artes suosq; prætextus habere, ut uul gò uis & crudelitas eorum aut lateat, aut certè puniri non possit.

In desertis uillis.

In mercatores.

Bachazerim.

Oculi eius in oppressum. *Oculi eius in pauperem intenti sunt.*) Hoc est, semper totis in hoc uiribus incumbit, ut ab his qui suæ auaritiæ & uiolentiæ nequeunt resistere, aliquid rapiat, eisq; oppressis, opum suarum cumulum augeat. חלכה Kimhi idem significare dicit, quod חלך, ה in fine per paragogen adiecta, hoc est oppressum, uiribus exutū, confractū. sic uocat Psalmus innocentes, quos improbi illi despo-

liant

A liant & obterunt: uolens eo exprimere, quales ab illorum improbitate & rapacitate reddantur, nõ quales fuerint, anteaquam illis facti essent obnoxij. Quid enim iam confractis, & ad summam inopiam redactis insidiarentur, qui sola undiq; lucra uenantur? Illud יצפנו Ab. Ezra idem esse putat, quod יצפו, נ per epenthesin interiecta. nam alioqui יצפנו abscondent, uel latebunt, non uidebunt significat. צפה siquidem considerare, & צפן abscondi & latere est. Si quis autem omnino malit יצפנו pro abscondere accipere, posset forsan hanc particulam sic legere, Oculi eius ad pauperem absconditi erunt: hoc est nõ patebit, ut in eum oculis suis intendat, ut eum obseruet, ut occasionem quærat eum capiendi & perdendi. Sic idem sensus resultabit.

Izponu. Izpu. Zaphu. Zaphan.

Versus nonus idem canit, quod octauus. nisi quod leonis similitudinẽ adducit. Omnia per trãslationem dicuntur, quod uel illud indicat, Cum traxerit eum in rete suum. Voluit siquidem Vates his similibus dicere, improbos istos studio uenandi pauperes, & insidiandi eis artibus, plusquam latrones in itinerantes, quàm leones in prædã, quàm aucupes in aues, flagrare, & esse instructos. Adflictos et pauperes dicit, qui ab illis adfliguntur, et pauperes fiunt. Corripere, quod improbis, mutuatum à beluis corripientibus prædam, Vates per metaphorã tribuit, est subitò innocuos, & magna ui inuadere, bonisq; omnibus euertere. Versu decimo iterũ leoni prædã inuasuro assimilat. ut enim ille tum comprimit sese, & incuruat ac deijcit, ut eo fortius in prædam insiliat: ita significat, sceleratos illos pauperum oppressores, interdũ sese dimittere, & deiectis similes exhibere, sed quò commodius, eoq; potentius, postea miseros deijciãt & comminuant. Eo siquidem robore sunt, ut omnem pauperum cœtum facile sternant. חלכאים, quod hic una dictio est, ut duæ legitur. חל באים, id est cœtus oppressorum & miserorum. Porrò hanc improborum simulationem, istos dolos, non est opus multis explicare: nimium quotidie in ijs quoq;, qui inde alios reuocare debebant, uidentur, & à bonis probè sentiuntur.

Chelcaim.

B Versus undecimus, omnium quæ præmissa sunt caussam exprimit. Quòd enim totis adeò uiribus in hoc improbi incumbunt, ut decipiant, irretiãt, fraudent, despolient, euertant, extinguant, quicunq; eorum dolis & ui resistere nequeunt, ut in hoc nocendi & perdendi pauperes studio, rapacitatem latronum, truculentiam leonum, dolos aucupum superent: inde est, quia apud se continuò cogitant, Deum rerum præsentium nullam habere rationem, nullam curam, auertisse faciem suam, ne unquam ista quæ hic fiũt uideat. Hoc etenim, ut suprà dixi, & si penitus persuadere sibi nequeãt, fortiter tamen suadẽt, ideo grauatim adeò de Deo aliquid audiunt, & ueram religionẽ atrociter persequuntur, ridentq;, quicunq; Dei prouidentiam suspiciunt. His hodie omnia proh dolor referta sunt, ut nulla ratio sit, quæ de eorum improbitate, fraude, et impietate Propheta cecinit, explicare latius.

Deus oblitus est.

Surge Iehouah, Deus exaltetur manus tua, ne obliuiscaris adflictorum. Cur lacessit improbus maledicto Deum? dicit in corde suo, non requires. Vides, nam tu molestiã & indignationem cõsideras ad dandum in manus tuas. super te relinquetur oppressus, pupillo tu eris adiutor. Confringe brachium improbi, & noxij, inquires improbitatem eius, non inuenies.) His iam uersibus precationẽ ponit sanctorum, qua orant, ut Deus de improbis illis innocentium oppressoribus, quorum ingenium & nocendi uias superioribus uersibus expressit, ultionem sumat. Primùm ergo in uersu duodecimo precãtur, ut contra illos Dei potentia, quæ illis pro libidine sua grassantibus uelut retracta uidebatur, sese exerat. Visus est autẽ hoc uersu Propheta solitis suis tropis, qui iã in uersum octauũ Psal. 3. in 7. & 8. Psalmi septimi, in uersum 20. Psal. 9. & in primum huius, abundè explicati sunt. Quod uerò sancti non sua, sed præcipuè gloriæ diuinæ gratia, uindictam exigendam de reprobis petant, indicat uersus 13. Quare lacessit improbus maledicto Deum. Hoc maledictum plenius exprimit uersus decimus. Etsi autem blasphemia cordis Deo perinde sit, atq; ore prolatum maledictum, attamen cum ex cordis redundantia os loqui

Versus 12. 13. 14. & 15. ad uerbum.

 solcat,

ſoleat, quæ impij in corde contra Dei prouidentiam maledicta concipiunt, plusquam impudenter iuxtà euomunt. id dum Dei ſtudioſos multo grauius, quàm ullæ quas ipſi ab illis iniurias & contumelias perferunt, commouet, atque ad precandum Dei in illos ultionem, uel ſolum extimulat. Affectum uerò indignationis, indicat interrogatio, Cur laceſſit? &c. Idem facit & mutatio perſonæ: deniq; & oratio tam præciſa, Non inquires.

Raithath, uiſu cũ emphaſi dictum. Non minus uerò ardentẽ affectum habet & initium uerſus 14, *Vides.* Senſus enim eſt: Dicit ille impiè maledicus, te ô Deus, de improbitate & ſcelerib. ſuis non inquiſiturum, neq; nos ab ipſius ui & dolis uindicaturũ: at ſecus experietur. Vides ſiquidem tu, & reſpicis omnia, moleſtiam quam nobis inferunt, & indignationem iuſtiſſimam, quam in nobis, non tam iniurijs quibus nos obterunt, quàm diris blaſphemijs, quibus tuam maieſtatẽ imminuunt, excitãt ſemper, intueris, & conſideras: idq; ad ponendũ in manu tua, hoc eſt ut ſimulatq; iuſtum huius tempus aduenerit, manũ tuam cõtra illos depromas, eosq; prorſus extinguas. Poni in manus Dei, pro eo dicit quod eſt, eum iudiciũ facere, et re ipſa uindicare ſuos. metaphora ab operantibus deſumpta, qui tum opus perficiunt, cum illud in manus acceperint. Impij putant Deũ nullã habere rerum quæ hic gerunt̃ ſcientiam, eo quòd impunè ipſos ſinat aliquãdiu diuexare innoxios: at pij norunt eum intueri omnia, & ſi cauſſam ipſorũ non illico in manum ſuã ponit, hoc eſt, iudicium exerat, & ultionem de eorũ oppreſſoribus ſumat, ideo æquanimiter bonã Dei ſuper ſe uoluntatem prӕſtolantur. id eſt q̃d ſequitur, Super te relinquet, hoc eſt cauſſam ſuam tibi committet oppreſſus. Pupillo enim adiutor eſſe ſoles. Synecdoche eſt, ex pupillo ſiquidẽ intelligit, quicunq; & ſua & aliorum ope deſtituti, quorumlibet iniuriæ patẽt. Aliàs ſolent adiungi uiduæ, quæ & ipſæ malorum improbitati peculiariter, quòd defenſoribus careant maritis, ſolent eſſe obnoxiæ. Cum autem Deus præcipuè ijs qui ab hominibus maximè deſeruntur, luculentius auxiliari conſueuerit, ſcriptura propè adagij loco identidẽ iactat, eum uindicẽ eſſe uiduarum & pupillorum, ut decimo Deuteronomij, & Pſal. 146. & alibi legitur. Hinc ergo eſt, quod uerſu 14. canitur, ſuper te relinquet, id eſt ſe tibi committet oppreſſus, quãdo tu is es, qui pupillorum & uiduarũ, ac omnium adflictorũ, quos nemo alius ab iniuria malorum adſerit, patrocinium tibi peculiariter deſumis. Huius conſideratione, uelut ampliore fiducia recepta, orat deinde, Confringe brachium improbi & noxij: id eſt potentiã. & inquires de improbitate eius, hoc eſt animaduertas in eam. *Sic non inuenies.* Apoſiopeſis: Kimhi ſubaudit improbos, quòd ultione ſumpta de illis, in quos hic Pſalmus inuehitur, alij ab improbitate deterreantur. Cum hoc cõſentit Rabi Shlomoh. At A. Ezra ſubaudit eos ipſos, contras quos Pſalmus orat. Quaſi dicat, Si tantum quæſtionẽ inſtitueris de improbitate horum, nuſquam apparebunt. Tanta ſiquidem illa eſt, ut ſimulatq; iudicium tuũ contra eos exerueris, penitus euaniturі ſint. Hęc nos perpendamus, ut nihil dubitemus, & quæ nos indignè patimur, Deum uidere, & in manum ſuam, cauſſam noſtram in tempore ſumpturum, atq; uindicaturum, quam nos ipſi penitus permittamus, qui uindex eſt pupillorum & uiduarum, et omnium qui humano patrocinio deſtituti, ab improbis diuexant̃. Omnia ſic dicta ſunt, ut acres & uehementes affectus indicent. Eo uerò propheta uoluit pondus indignationis innocentum, dum à peſſimis quibuſuis exagitantur & raptantur, exprimere. Deum ſiquidem iſti ardenter amant, & eo ardentius, quo minus in hoc ſeculo habent, quod amare poſſunt. Cum ergo uidẽt ex indulgentia Dei, eò impietatis improbos illos prorumpere, ut iam Deum planè rideant, & iudiciũ eius, quod nõ ſentiunt, in totũ negent, ac inde ad quoduis ſcelus, uim, crudelitatem ac tyrannidem ferantur, dici non poteſt quàm flagrãtibus uotis petant, ut tandem Deus de illis pœnas ſumat, ut inſolentiã eorum & impietatem retundat, ne illis & ipſe & ipſum colentes, ludibrio uſq; habeantur.

Super te relinquet.

Verſus 16. 17. et 18. ad uerbũ. *Iehouah Rex ſeculi, & uſq; interierunt gentes de terra eius.* *Deſideriũ adflictorũ audiuit Iehouah,*

A *houah, diriges cor illorum, intendit auris tua. Ad iudicandum pupillũ et oppressum, ne sit ultra, ut formidet mortalis de terra.*) His uersibus canit more suo, de lato diuinitus auxilio gratulationẽ. Neq enim deserere suos Deus potest, ideo ferè in omnibus Psalmis, in quibus precatio est pro liberatione à malis, subiuncta simul est & gratiarũ actio pro liberatione iã percepta. Sic & in hoc Psalmo, post ardẽtem contra impios pauperum oppressores precationem, tanquam impetrata iam & cõfecta illorum ultione, gloriari sanctos, hostibusq insultare facit, in hunc modũ: Iehouah Rex seculi & usq, subaudi in seculum: hoc est, ut uerti, in sempiternum. Negabant illi Deum curam habere rerum humanarum, propterea quòd ad tempus pro sua libidine impunè ferebantur: ridebant eos qui Deum omnia regere, omnia iudicare prędicabãt. At nũc experti sunt, eũ sempiternũ omniũm regẽ & iudicem esse, rerumq perpetuò potiri. interierunt siquidem de terra eius, ut & nullo illam iure occupabant, quippe impuræ gentes, & nihil minus quàm Iisraëlitæ: quippe, qui Deum Iisraëlis non solum non agnoscerent, sed diris etiam blasphemijs conspuerent. *Audiuit tandem desiderium et uota adflictorum.*) Et porrò ô Deus diriges cor eorum, hoc est cordis eorum uota, optata eis concedens. attendit siquidem eis auris tua, ut illico uoti compotes reddas. Tale enim quid hic uersus sanctis pollicetur, quale ipse Dominus, Iesh. 65. promisit: Antequam inuocauerint, ego audiam. Id uerò in eo prestat, quod pupillos & oppressos, hoc est omnes innoxios, quibus præter se nihil est præsidij, nihil tutelæ, ab iniuria improborum adserit, ne sit ultra ab improbis illis formido miseris, qui alioqui ex naturæ conditione multis ærumnis obnoxij sunt. Id ergo Deum suis præstaturum hic Propheta canit, quod in lege sua promiserat, ut securè habitarent, nemine exterrente: de qua securitate in ultimum uersum Psal. 4. nonnulla diximus.

Kimbi לַעֲרֹץ transitiuè accipit, quasi petãt hic sancti, ut efficiat Deus, ne mali ultra se terreant. Rabi Shlomoh עָרַץ hic pro confringere accipit, quod & alicubi significat: ut sensus sit, Effice Deus, ne ultra mali cõfringãt et cõterant bonos. Sed uidetur magis quadrare, ut אֱנוֹשׁ pro adflictis hic accipiamus. id si libet, iam nõ erit uerbo עָרַץ, nominatiuus agentis. Simplicius igitur existimo, si ita legamus: Audiet Deus suorum uota, uindicabit eos, atq efficiet ut absq metu in terra uiuant. Certè עָרַץ pro formidare neutraliter accipitur, Deut. 1.7. 20. Iehos. 1. Ies. 8. & locis alijs. Huic uerò sententiæ subscribit Ab. Ezra.

Laaroz. *Araz.* B *Enosc.*

Illud in uersu 16. Interierunt gentes de terra sua: Ebręos quosdam mouit, ut de afflictione & uexatione Iisraëlis, quam à gentibus patiuntur, Psalmum hũc canere arbitrentur. Verùm non hoc solũ loco scriptura impios Iisraëlitas, gentes uocat. In Psalmo 59. quem uel ex inscriptione liquet, de dolis & uiolẽtia eorum qui ex Iisraelitis Dauidem persequebantur, esse compositũ, sic Vates precatur: Deus Iisrael exurge, ut ultionẽ sumas de cunctis gentibus, ne miserearis omnibus qui studiosè prauitatem committunt. Hic eosdem gentes, quos & committentes prauitatẽ dixit, peruersos utiq Iisraelitas, de quibus Psal. 58. cecinit: Alienati sunt improbi à uulua, errauerunt ab utero. hoc est, simul atq nati sunt, à uero Iisraelis semine degenerauerũt. Hinc de Ierusalem Dominus per Iechezkielẽ 16. dixit: Origo & generatio tua è terra Cenaan, pater tuus Amorręus, & mater tua Cethæa. Ad hunc ergo modum arbitror per conuicium uocatos gentes, qui carne Iisraelitæ erant, gentium autem impietatem et inamantes Deum crudelitatem animo & moribus referebant. ab eo igitur iure nominabantur. Etenim quæ hic Vates de fraude & ui, quibus improbi innoxios opprimebant, questus est in multis Psalmis, impijs populi sui tribuit, sicut & alij Prophetæ ea passim illis exprobrant.

Porrò omnia Psalmi nos sic consideremus, ut tandem discamus, sæpe ita iustum Dei iudicium ferre, ut sceleratissimi homines, innocuos ad tempus modis omnibus opprimant, & Deum horrendè blasphement, omnibus rebus interim pro animi eorum sentẽtia cadentibus, nunquam tamen eum suos ultrà

quàm eis prosit, deserere, & in tempore declarare, se omnium Regem, & potentem oppressorum uindicem esse, idq; in sempiternum, quo libeat inter pupillos potius, & afflictos in hoc seculo, quàm potentes illos & impios pauperum oppressores, nomen dare. A

ARGVMENTVM PSALMI VNDECIMI.

Expostulat cum ijs, qui se, negato latitandi loco, ex omni Israelis ditione depellebant: simul prædicans, cùm suam in Deum fiduciam, tum Dei in bonos & malos iudicium.

PSALMVS VNDECIMVS. IN GENERE mixto δικανικός.

1 PRæsuli Dauidis. In Iehouah præsidium meum posui, cur mihi dicis, deuola è monte uestro, ceu uolucris?

2 Nam ecce tetenderunt improbi arcum, imposuerunt iam neruo sagittas suas, ut illis corde integros deprehensos in latebris figant.

3 Nam nusquam est consistendi locus, iustus quid commeruit?

4 Iehouah in sacrosancta regia sua, Iehouah in cœlis solium suum habet, eius oculi aspiciunt, eius intuitus explorant filios hominum.

5 Iehouah iustum examinat, improbum autem & uiolentiæ amantem odit animus eius.

6 Immittet in improbos ignem instar pluuiæ, ardentia fulmina, sulphur & accensum turbinem, hæc sors illorum.

7 Iustus enim Iehouah, iustum amat, rectiq; studioso fauet uultu suo.

Versus primi, secundi & tertij explanatio.

P*Ræsuli Dauidis. In Iehouah confido, quur dicitis animæ meæ, migra monte uestro uolucris. Nam ecce improbi tetenderunt arcum, disposuerunt sagittas super neruum, ad iaciendum illis rectos corde in obscuro. Nam fundamenta diruta sunt, iustus quid fecit?*) Alloquitur Dauid his uersibus eos, qui sibi exuli nullum tutò latitandi locũ, in omni Israelis ditione concedebant, continuò ipsum Schauli prodentes, quócunq; fugisset. quo tandem coegerunt, ut relicto regno Israelis, ad Philisteos concederet, ut legimus 1. Regũ, à capite 22. usq; ad caput 27. Id ipsum uerò à populo Dei migrare ad idololatras, cum Deũ unice amaret, erat illi multo molestissimum, de quo nonnihil dixi in uersu 2. & 3. Psalmi 5. Cum his ergo uelut expostulat, et tantã crudelitatem exprobrat, dicens: In Iehoua confisus sum, quare ut deseri ab eo non possum, ita dignus eram, quem uos Dei cultores foueretis, & tueremini: unde igitur uobis tanta inhumanitas? unde tãta feritas? ut nusquam, ne in desertis quidem, & nullis hominibus habitatis locis, perfugium cõcedatis, & continuis proditionibus uestris, demigrare de latebra in latebram, ceu oberrantem auiculam, cui nusquam nidulari conceditur, compellatis? Indigna profectò, non solum Israelitis, sed & hominibus, ista crudelitas est. Nam uidetis improbos qui me persequuntur, instructissimos & paratissimos esse, ut me & meos, qui simplici & innoxio animo sumus, alicubi in hisce obscuris & horridis locis deprehensos perimant. Fundamẽta diruta sunt, hoc est nusquam in omni regno Israelis, pro quo tanta pericula adij, de quo tam ampliter meritus sum, datur consistendi locus. Iam iustus, quem dirè adeò improbi illi insectantur, quid fecit? quid commeruit? Agnoscite obsecro, quàm indignè mecũ agatis. Qui etiam meriti in exilio circumerrant, dum ad mortẽ quæruntur, qui humaniore ingenio prediti sunt, eos misericordia dignant, & si possunt periculis eripiunt. Iam me iustũ & recto corde, qui nemini unquã iniurius fui, beneficijs autẽ affeci, & quidem insignibus q; plurimos, inaudita crudelitate sceleratissimi per- B

A mi persequuntur,& ita solicitè, ita studiosè, ut similes sint ijs, qui iam tenso arcu & sagitta imposita prædam collimant, & non solum in urbibus, in pagis aut uillis, ubi homines degunt, sed ne inter feras quidem in opacis hisce, squalidis & horrendis desertis, locus manendi mihi conceditur. Quocunque fugio, ubicunque latitare instituo, uos me proditis, & illi e uestigio adsunt, & parata iacula intentant.

Primus uersus nonnihil obscuri habet, quod per Mimesim affert, quid sibi dicant, cum quibus expostulat: et subitò iterum in sua persona loquitur. Illud Migra, uox insidorum est, quos arguit. cumque commodum subiecisset, è monte nostro, dixit uestro. Sed nihil his aliud uoluit, quàm illos quocunque fugisset, dixisse animæ suæ, hoc est sibi, ut à montibus suis, in quibus latibula quærebat, migraret: id cum adeò crebro ei accidisset, adiecit similitudinem uagæ uolucris, quæ dum nidulari quærit, nec datur commodus locus, de monte in montem continuò errando demigrat. Porrò similitudinis nota, ut & alias sæpe fit, prætermissa est. Genesis 49. scribitur: Iehudah habitabit leo, pro sicut leo. Et, Isashai accubabit asinus: pro sicut asinus.

Quod autem erranti se, & hinc inde uolitanti auiculæ similem facit, nemò mirabitur, qui perpendat, quòd sæpe mutare latibula, dum eum Schaul persequeretur, coactus sit. Primum enim cum certò apud Schaulem decretum esse, ut se occideret, per filium didicisset, fugit ad Regē Acis. 1. Reg. 21. ubi cum agnitus fuisset, concessit in specum Adullam, quo ad eum fratres & cognati, alijque uiri adflicti collecti fuerunt, propè quadringenti. Inde transiuit ad regem Moab, cui cum parentes commendasset, secessit in munitionem, fortè propè terram Moabitarum. inde Propheta Gad iussit migrare in regionem Iehudah. recepit ergo se in saltum Hareth. 1. Reg. 22. Inde ex iussu Domini petierat Keilah, oppidum tribus suæ, à quo cum depulisset Philistæos illud oppugnantes, habitauit aliquātisper in eo: sed mox, cum ciues eius oppidi traditurí eum essent Schauli, quanquam per ipsum à Philistæis seruati, iterum à Domino monitus, fugit in desertum Ziph. Cuius deserti accolæ cum mox eum Schauli prodidissent, deflexit ab eis in desertum Maon: utque inibi iam ab exercitu hostili cinctus, nullum uideret superesse effugium, nūciabatur irruptio Philistinorum, quo nuncio fuit ab illo iam planè capto Schaul non sine insigni miraculo abstractus. 1. Reg. 23. Postea recepit se in desertū Engaddi, ibi subijt Schaul eum specum, in quo Dauid cum suis latebat. Vnde cum illæsum eum abire Dauid permisisset, eiusque beneficij egressum iam admonuisset, reduxit ille ultrò ea uice exercitum. Post hæc fugit Dauid in desertum Paran, inde rursus in desertum Ziph, ubi ab incolis iterū proditus, & à Schaule peruestigatus, noctu in tabernaculum Schaulis ingressus, abstulit eius hastam & scyphum, & Abisai ne illum dormientem confoderet, prohibuit. Quod cum Schauli indicasset, iterum illum cōmouit, ut ultrò exercitum reduceret. 1. Reg. 26. Postremò cum nusquam in omnibus Iisraelis quālibet abditis solitudinibus, tutas latebras inueniret, trāsiuit ad Philisteos. 1. Reg. 27. En duodecies, postquam subducere se à Schaulis conspectu coactus fuerat, latibula mutauit, idque breui admodum tempore: non iniuria igitur tam frequentes fugas, et crebras migrationes, erroribus auiculæ hinc inde uolitantis, & locum in quo nidificet quærentis, assimilauit.

Duodecies fugæ locum Dauid mutauit.

Allegoria tensi & instructi arcus, & suprà habetur Psalmo 7. uersu 13. Significatur ea, improbos Dauidis hostes intentissimos ac paratissimos fuisse, ut illū perderent, sicut ei qui iam arcum tetendit, & neruo sagittam imposuit, nihil ad feriendum, quod in ipso quidem sit, superest. Ita quantum ad hostes Dauidis attinebat, omnia confecta & in parato erant, ut eum neci darent.

אֹפֶל hic ponitur, quod caliginosum atque obscure significat. Hinc Kimhi per tensum improborū arcum, paratas undique Dauidi proditiones intelligit. illæ enim fiebant בְּאֹפֶל, hoc est ut ipse interpretatē, in abscōdito. Putat ergo hāc uocem hic adiectam propter explicationem allegoriæ, qua Propheta significa-

Ophel.

Beophel

ret, latenteis sibi proditiones ubiq; fuisse intentatas. Ab hoc ut dissentiam, efficit quod uersus secundus ita primo subiectus uidetur, ut qui caussam reddat eius quod in illo præmissum est. Præmiserat enim Vates: Quomodo dicitis animæ meæ, migra à monte uestro, sicut auis? Sequitur iam uersus secundus, cum causali particula: *Nam tetenderunt improbi arcum*, &c. Videt ergo hoc sensu accipiendum, ut caussam prioris exprimat. Sic ergo ista, *Tetenderunt improbi arcum*, &c. ad Schaulem, & eos qui cum ipso Dauidi infesti erant, referenda erunt. Etenim ubicunque Dauidē latêre audissent, hi extemplò aderant eum oppressuri, ut in uastissima usq; deserta, in abruptissimos et hominibus auios montes penetrantes, illum persequerentur. Scribitur enim 1. Reg. 24. hos uenisse inquisitum illum in petris caprearum rupicolarum. Proinde ad illud, *Quomodo dicitis animæ meæ, migra*: commodum hoc, *Tetenderunt improbi arcum*, uice caussæ in hunc sensum subiectum existimo. Qui potestis adeò esse inhumani & crudeles, ut animæ meę, quam uidetis tanto, tamq; pertinaci studio ad mortem quęri, perpetuò dicatis, migra à nobis, concede hinc, quę alioqui per deserta non secus atq; auicula, quæ undiq; ne sibi nidum extruat, depellitur, per deserta & auia circumerrat. Nam uidete quæso, quod innocentibus nobis periculum immineat. Improbi, qui innoxios & immeritos nos persequuntur, iam arcum tetenderunt, &c. Per se, etiam uobis minime indicantibus, abunde in meam necem parati sunt. Iam si hic ordo constet, ut quæ secūdus uersus canit, ad Schaulem & qui cum eo Dauidem perimere auidissime quærebant, referatur, אפל haudquaq; pro latenter, ut Kimhi uisum est, accipere licebit. Neq; enim dissimulabat Schaul q; cuperet perditum Dauidem, cum Achimelec sacerdotē cum omni domo sua, sacerdotes octoginta quinq;, uno die ministro Doeg interfecisset, trucidatis simul omnibus qui in oppido illorum fuerant mulieribus, liberis & pecoribus, idq; nulla alia caussa, q; quod Achimelec Dauidi, quē credebat ad negocia regia ablegatum, panes & gladium Goliath dedisset. Proinde existimo per אפל hic designari obscurum locum, in quo deprehensus Dauid cum suis, nihil tale suspicans, putās se satis latêre, percuteretur. Feræ enim dum densa arboribus, & inde obscura loca subierunt, securæ esse solent, & sic extra telorum iactum (ut aiunt) positas se arbitrate, in nullis à uenatorib. commodius sagittis petunt. Sic Schaul accolis deserti Ziph mādarat, ut q; diligentissime peruestigarent & explorarent, ubi nam subterfugium seu latibulum suum Dauid haberet, cupiens scilicet in obscuro et inaccesso aliquo, in quo se tuto latêre existimaret, deprehensum, ceu feram icere. Cæterū etiam squalidum, opacum, desertum, terra מאפליה, id est caliginosa dicitur. Ierm. 2. Nūquid desertum uobis factus sum, aut terra caliginosa: id est uasta. Vnde deserta illa horrenda, per quæ populus ex Aegypto in terram Cenaan transiuit, eodem cap. terra צלמות, id est umbræ mortis uocatur. Quæ enim ingrata et molesta sunt, ptopter affinitatem cum morte, quæ omnia cæca caligine inuoluit, tenebricosa & caliginosa in scripturis uocantur. Fieri itaque potest, ut quęstus sit, nec se in loco caliginoso quidem, id est horrido deserto latêre posse, in quo etiam nemine persequente uiuere, per se nimis sæua pœna, & supplicij genus foret. Quod *rectos corde* adiecit, indignitatem eius quod patiebatur, magis expressit.

Mapeliah · Zalmaueth.

Versum tertium & Ebræi uariè exponūt. שתות, quæ fundamenta uerti solent, etiam plagas & retia significant, q; ex Iesa. 19. apertò liquet. quanq; cū hic adiunctum sit uerbum diruendi, obscurum non est pro fundamentis hanc uocem usurpatam. Per ea itaq; A. Ezra & Kimhi consilia, quæ rerū gerendarum initia & fundamenta quædam sunt, intelligunt. sicut & Psal. 2. uersu 2. Fundarunt, uel fundati sunt: pro, consultarunt & cōspirauerunt, accipit. His ergo uidetur, Dauidem hoc uersu iam de auxilio Dei gloriari, qui hostiū fundamenta sit diruturus: hoc est, eorū consilia dissipaturus. Sed cum hic uersus, ut secundus, à causali particula incipiat, uidet mihi adhuc perstare Dauid in querēdo

Scathoth.

de

A de iniustissima sui persecutione. Neq; obstat, q futuri forma uerbum diruẽdi appositũ est, ea enim et tendẽdi uerbum pręcessit. Tẽporum Enallage scripturæ nihil æque familiare. Proinde mihi queri uidet̃, diruta fundamenta, id est, res suas sic deiectas, sic uersas esse, ut nihil ꝑrsus supersit salutis. Ergo quo ad fundamentoꝝ metaphorã alluderẽ, posui: Nusq̃ est cõsistendi locus, undiq; depellor, ubiq; me arcu instructo hostis collimat, adhuc id uos ad misericordiam mei non mouet. adhuc sustinetis me nõ à uestris urbibus & cõuictu hominum, sed ex obscurissimis, & horrore plenis solitudinibus, proditionib. eijcere. Non miseret, q aliàs anima mea uelut auicula, nusq̃ consistere potẽs, cõtinuò huc illuc errat? cõcedite, ut uel pauxillũ respiret. Quid nam iustus cõmeruit? quid adeò delinquere potuit, qui pertinacissimè iustitiã semper coluit? Neq; uacat epitasi affectus, q in tertia persona de se, & sub nomine iusti loquitur. Kim. hanc particulam legit affirmatiuè, huncq; sensum affert: Fundamenta, hoc est consilia improboꝝ diruta sunt, iustus autem aliquid fecit, id est operæpretium fecit, retribuetur enim illi secundum iustitiã suam, cum inania sint, & authorib. tantũ noxia, quæ contra iustum moliti sunt improbi. Chaldæa Paraphrasis sic uersum reddidit: Quoniã si fundamenta destruuntur, iustus cur operatus est bonum? Græcus: Quæ tu perfecisti, illi destruxerũt, iustus autem quid fecit? Diuus Hieronymus: Leges dissipatæ sunt. Porro obseruandũ hic q̃ scatẽt hic affectibus omnia. Certe quod incœpit, In Iehouah præsidiũ meũ posui: patheticum est. à multa eñ anxietudine expressa uox est, qua tale quiddam significare uoluit. Et si aduersa omnia, & dura undiq; immineant, tamq; premant, pars deserat, pars ꝓdat, pars ad mortem pertinacissimè quęrat, haud quaq̃ tamen animos despondeo, sed nec regnum quidẽ, quia in Domino qui solus omnia ualet, et in se sperantes haud potest derelinquere, p̃sidium meum posui. Ita interrogatio illa, *Quomodo dicitis*, tum quod *animæ meæ* dicit, non mihi indicans sibi negari perfugium uitæ, qui status est summæ miseriæ: deniq; qd' ijs qui iure se tueri debuerãt, illã uocẽ tribuit נודי, id est facesse, qua incerta fu-

Omnia scatent affectibus.

Nudi.

B ga & dubius error significat, qualis illa è Keilah migratio est. Nã scribit sacra historia, illum & sexcentos qui cum eo erant, ut oraculo admoniti è Keilah egressi essent, iuisse quò ibant, id est quocũq; sors ferebat. Hæc omnia miserandam & ubiq; luctuosam fortunam Dauidis indicant. Nec uacat affectu, quod in uersu secundo, Collimantes arcu instructo cum rectis corde, id est innocentibus & iustis committit. Quem siquidem non moueat, præsentem adeò mortem intentari ijs qui sunt corde innocenti & integro, & ab ijs qui sunt scelerati & perditi? Sed & illud mouendi momentum habet, *In obscuro*, si per illud horrendum intelligas desertum. Quem enim nõ misereat eius, qui cum innocens sit, non possit tamen uel in abditissimo deserto uitę perfugium inuenire? Similiter iam & illa tertij uersus amplificatio, q *fundamenta diruta* dicit, suã flammam emittit, neq; non ardet. & subiecta interrogatio, *Iustus quid fecit? quid commeruit?* Hæc uero præsenti animo intueamur & consideremus. Dauid uir erat ad cor Dei formatus, in regẽ diuinitus super populum eius selectus & unctus: donatus præterea eo spiritu, ut pręclarissimis iam facinoribus regem, & omne regnum amplissimè esset demeritus: hunc tamen Deus quamlibet eius amantissimus, sic exercere, sic sursum & deorsum iactare, & per mille uitæ discrimina raptare, antequàm quietam regni administrationem concederet, uoluit. Idem usu uenit Seruatori nostro, cuius ille typum gessit. Nam licet unice dilectus Dei filius esset, in gloriam tamen regni sui non nisi per innumeras adflictiones & mortem dirissimam ingredi potuit. Huius iam si sumus discipuli, si fratres, si membra, quur frangat, imò cur nõ bona spe firmet, cum undequaq; nos pericula circumstant, dum amici deserunt, deuincti beneficijs partim produnt, partim persequuntur, dum nullum uspiam patet perfugium? Hæc sanè Domino & Seruatori nostro uia fuit in gloriam suam, sic peruenit ad regnum suum Dauid, sic ad hæreditatem cœlestem adierunt sancti uniuersi.

Qua

Qua fronte nobis meliorem sortem optemus, quàm contigit uiro iuxta Domini A uoluntatem ficto, quàm expertus est unigenitus Dei? aut quam aliam putemus optabiliorem? Diuus Paulus sibi nihil æquè gloriosum duxit, atque ad hanc sortem proximè accessisse, sicut nemo alius periclitatus est pluries, nemo fugit sæpius, nemo plura tam à falsis amicis quàm inimicis passus est. At quis, qui simul & ecclesiam amplius iuuerit, & maiore iam gloria in sanctorũ memoria habeatur? Sæuiente itaq; in nos mundo, tam abest ut consternari debeamus, ut potius terrere debeat, si faueat, si blandiatur. Non enim diligit ille nisi quod suum est: odit autem et persequitur, qui ab ipso ad Christum, trahente patre, transfugerunt.

Versus 4. 5. & 6. ad uerbum. *Iehouah in templo sancto suo, Iehouah in cœlis thronus eius, oculi eius considerant. Palpebræ eius probant filios hominum. Iehouah iustus, probabit & improbum, & diligentem uim odit anima eius. Pluet super improbos prunas ignis, & sulphur, & spiritus procellarum, portio calicis eorum.*) Iehouah, abruptè uelut exclamat in regia sacrosancta sua, eo caussam expressit fiduciæ suæ, & quòd indignè illi facerent, qui ipsum à se tam inhumaniter depellebant, tanquam eum cuius nulla prorsus esset ratio habenda. Nam quæ uersu quarto & quinto canit, hunc sensum habent: Tametsi in certum uitæ discrimẽ à uobis, quos à maximis periculis meo periculo multoties eripui, depellar, & collimantibus me arcu iam tenso & instructo exponar, animi tamen mihi nondum concidunt, præsidium uitæ meæ in Iehouah collocatũ habeo: is in cœlis omnibus supereminens residet, cuncta coràm intuetur & explorat. ille iustus, aduersis rebus, quæ iustitiæ obseruantibus immittit, non odium in eos, sed dilectionem declarat. Examinat siquidem eos per illa, & abstractos à mundi illecebris in se eorum animos rapit, rectiore iam iudicio & ꝓbiore uoluntate donatos. Id uerò est quòd in uersu quinto ait: Iehouah iustũ examinat. Sicut enim cum aurum examinatur igni, de quo Psal. 17. canit, id quod sincerum est magis agnoscitur, & maiori in precio habetur: sic eruit Deus, & in lucem perducit sua in sanctis dona, dum illos uarijs adflictionibus exercet. Tum enim amor creaturarum ui aduersitatum euanescit, non secus atq; ab auro in igne posito euaporat quicquid admixtum fuerat, & amor Dei eo perfectior redditur, quò minus iam amantur creaturæ. Sic bono est sanctis, ærumnis & adflictionibus ad tempus exerceri, castigante Deo. De hoc itaq; gloriatur, cum ait, Iehouah examinat iustum. Vt autem iudicium à domo Domini incipit, ita in sempiternum premit reprobos, etiam si dum secunda fortuna feruntur, à Deo diligi ab imperitis credantur. Iis indubiè qui crudeliter adeò à se Dauidem repellebant, optime de ipsis meritum, persuasum erat Deũ à partibus Schaulis stare, eumq; cum suis diligere: odio autem habere Dauidẽ, cui usqueadeò aduersari omnia faciebat. Contra horũ igitur sententiam dixit, Improbum & amantem uiolentiæ odit anima eius, hoc est hos ex animo detestatur, utcunque id uideatur dissimulare, secundantibus illis ipsorum consilijs. Versu quarto Zeugma est. nam ad *filios hominis, & oculi considerant, & palpebræ probant*, refertur. Quod uerò oculis non uidere tantum, sed etiam probare tribuit, uoluit mira quadam breuitate exprimere, Deum ut omnia certò uidere, ita iudicare quoq;, id quod ratio humana nunquàm nisi cœlitus illustrata agnoscit. Palpebris nos non ita ut Ebræi, pro oculis usurpamus: igitur prouidè reddidi, obtutus.

Hechal. היכל, regiã uerti: id enim significat. nam 2. Reg. 20. & Iesch. 39. regia regis Babel hoc nomine appellatur. Nec alia ratione primum tabernaculum, et postea templum Domini היכל nominatæ sunt, quàm quòd utrumq; esset Deo uelut regia quedam, in qua peculiarem diuinitatis suæ præsentiam exhiberet. Apposite itaq; Propheta cœlos sic uocauit. Porrò præcisa illa locutio, Iehouah in palatio suo, ardẽtis in Deum fiduciæ index est. Est quoq; emphasis in eo quòd in uersu quinto dixit, Odit anima eius. Intimum enim et plenũ odium hac periphrasi expressit. Nephesc. נפש siquidem anima in hisce locutionibus, pro animi affectu & uolun-

A uoluntate accipitur. unde dicere Vates hic uoluit, Deum ex animo & tota uoluntate execrari improbos illos & uiolentos. Græcus habet: Qui diligit iniquitatem, is odit animam suam ipsius. Hoc licet etiam uerum sit, hic tamen de Domini iudicio, amore & odio agit.

Versu sexto inexplicabilem uim ultionis, quam manere improbos prædicit, indicaturus, similem eam facit illi quæ absumpsit regionem Sedomorum & Aemorah, et per allegoriam eadem impendere eis cecinit. Gen. 19. legimus depluisse à Deo super Sedom & super Aemorah sulphur & ignem. Sic et hoc loco Vates ignem posuit, sed præmisit פחים, id est ut Ab. Ezra interpretatur, fulmina, quæ & infra Psal. 18. per גחלי אש significantur. Sed D. Kim. interpretatur פחים laqueos. id enim uox hæc significat. Græcus quoque consentit. פחם quidem carbonem significat, sicut גחלי prunas. at פחים plurale est à פח, quod laqueum significat, non à פחם, quod facit פחמים. Hieronymus itaque legit, laqueos ignis. sed hic ignis per se, non ut præcedenti uoci subseruiens à Vate positus est. Nam si אש à פחים regeretur, oportuisset מ sublatum esse, & scribi פחי אש. Rectius igitur Græcus legit, παγίδας, πῦρ, καὶ θεῖον. Latè siquidem scriptura laquei significatione utitur, pro quauis nimirum implicatione & perplexitate. Tum diuinam ultionem semper ita describit, ut subitam faciat, & res hominum irreparabiliter impediat, intricet, perturbet, confundat. Inde Psal. 69. Fiat mensa eorum coram eis in laqueum. Ies. 24. Terror, fouea, laqueus imminet tibi ô habitator terræ. Idem de Moab dicitur Irme. 48. Proinde quod hic Vates canit, Pluet super improbos, laqueos, ignem, &c. hunc sensum habet, Deus subita & omnia implicante ultione improbos corripiet. Ea ultio erit ignis quem eiaculabitur, & fulmina sulphurea fœtore omnia replentia, quali olim ultione Deus Sedomitas hausit. Chaldæus Paraphrastes legit נפח, quod spirauit significat. nam sic hunc uersum reddidit: Descendere faciet pluuias condemnationis super improbos, spirantes ignem. Sulphur addidit. nam quod fulmina sulphuris odorem habent, & eorum flamma sul-B phurea uidetur, sanè indicio est, nõ sine sulphure illa cõstare. Vt ergo multo maximus is fuit, qui terram Sedomorum uorauit, ita consequens est ingentem uim sulphuris unà cum igne depluisse. Huius opinor uestigium esse, quòd lacus Asphaltitis, qui eo loco est ubi quinque illæ Sedomorum urbes fuerũt, bituminis limum, cuius natura (teste Plinio) sulphuri uicina est, euomit. De hoc lacu scribit memoratu digna Iosephus libro de Bello Iudaico quinto, capite quinto. Item Cornelius Tacitus 21. & Plinius libro quinto, cap. 16.

Pachim. Gachale esc. Pach. Pacham. Pechamim. Pache esc. Piach.

רוח זלעפות, id est uentum turbinis accensum, commodùm subiecit: nam is simul in illis ingentibus incendijs desæuire ac grassari solet. Rara in Biblijs uox est זלעפ. In Threnis cap. 4. Cutes nostræ clybani instar nigræ factæ sunt. מפני זלעפות, id est à facie adustionis famis, hoc est præ adustione famis. Psal. 119. Inuasit me זלעפה, id est urigo propter improbos, &c. significare uoluit, se indignatione ob improbitatem legem Domini deserentium, accensum, & uelut adustum, contabuisse. Plinius libro secundo, capite 48. scribit, flatum interdum repentinum in terram deijci, obducta nubium cute, cumque si maiore illatus pondere incursuque late siccam ruperit nubem, uocari procellam, quam Græci uocant ecnephiam. Sin uerò depresso sinu arctius rotatus effregerit, sine igne, hoc est sine fulmine, uorticem dici, qui typhon uocatur, id est uibratus ecnephias. Quod si uerò maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus alto quàm procella, nec sine fragore, turbinem esse, proxima quæque prosternentem. Qui dum ardentior, accensusque fuerit, presterem appellari, amburentem contacta pariter & proterentẽ. Hæc Plinius. Cum itaque hic Sedomitici incẽdij fiat mẽtio, & testentur Ebræi quoque, R. Schlomoh, A. Ezra, & Kimhi, זלעפה ardorem significare cum commotione, non dubitarim Prophetam hic per רוח זלעפ, presterem uentum proterentem & incendentem quæque obuia, uoluisse significare. Quoties sanè Dominus grauius supplicium de

Rusch. Zalaphoth. Zalaph. Mipene Zalaphoth. Zalaphah. Rusch zalaph.

de gente aliqua sumpturum se, minari uoluit, excidium minatus est Sedomorum, etiam si nullam gētem, ad eundem per omnia modum, quo Sodomitas, perdiderit. Horum siquidem exterminium propter suam celebrem immanitatem, pro qualibet diriore ultione usurpauit. Hinc Deuter. 29. Mosheh ijs qui à Domino ad idola gentium defecissent, prædicebat fore ut omnis terra eorum esset sulphur, salinæ, adustio, in qua nihil seri posset, quæ nihil germinaret, nullam herba pduceret, sed esset sicut euersio Sedom, Aemorah, Ademah, & Zeboim, quas Iehouah iratus & indignatione feruens euertit: Hanc eandem ultionem minatus est Iesh. 13. Babylonijs, Ierm. 49. Idumæis, Amos 4. Iisraelitis, Zepha. 2. Moabitis. Ex his satis superq; manifestum arbitror, sacris scriptorib. hunc morem fuisse solennem, ut per antonomasiam quādam, siue allegoriam, Sedomorum euersione, quamlibet diriorem Dei ultionem significarent. Sic itaque & noster hic Vates, cum uellet plusquàm diram ultionem sumendam de suis persecutoribus prædicere, Sedomorum euersionem eis imminere cecinit, eamq; propter dinosim per partes suas explicuit. Cui uero hæc enarrandi ratio parum arriserit, is poterit uersum sextum precationis modo legere: ut intelligas Dauidem hostibus suis, quos deploratos uidebat, & maiora meritos, neque nisi pendendo iustas pœnas nomen Dei glorificaturos, hæc imprecatum esse. Sed si sic etiam hæc accipias, nihilominus fatendum erit, per ultionem, quam illis precatur, non eam ipsam, quam hic describit, sed diritate parem, uel maiorem denotasse. Nam ut suprà in Psalmum 5. de precatione disserui, nihil orant sancti, nisi quod exoraturos se, ex indicio spiritus certò nouerint. quapropter si simpliciter hæc accipias, oportebit hos Dauidis persecutores, eas ipsas pœnas, quas eis hic imprecatus est, dedisse: id autem nusquàm legitur. Proinde fatendum, antonomasiam quandam hic, siue allegoriam, aut certe hyperbolem esse: hoc est, pro certo nomine ultionis horum, positam descriptionem ultionis Sedomiticæ: aut propter similitudinem per Sedomitarum ultionem, eam quam hi persoluerunt, designatā: aut deniq; cum multo grauissima etiam externa mala eis imminerent, Vatem ea per excessum uocasse pluuiam ignis, sulphuris, & turbinem omnia proterentē & incēdentem. Certè in eo hyperbole est, quod canit: Et immittet pluuiā ignis, nō ignem. eo enim ingentem uim ignis demissam indicauit. Paria his & grauiora, nos non dubitemus manere et eos, qui hodie innoxios persequuntur. idq; ita perpēdamus, ut boni & æqui faciamus, si ut Dauid, ut Christus, à mūdo accipiamur: nunquam ueniat in mentem, nos ipsos ulcisci, scientes Deum nos uindicaturum, & de hostibus nostris nimis graues pœnas sumpturum.

Sedomorum euersio pro qualibet diriore ultione ponitur.

Portio calicis.

Portio calicis eorum.) Multa est in scripturis hæc metaphora, qua per calicē, hoc est, ad mensam uini portionem, certa cuiusq; sors siue merces tam optata, quàm contrà, significatur. Mutuata uero est à potantium ueteri ritu, quo per modiperatorem, hoc est conuiuij præsidem, sua cuiq; uini portio, quam hauriret, statuebatur. Hæc locutio etiam Gallis non infrequēs est, cum dicitur, Lō ast brasse ung breuuage dont ur tu airas ta part. Sic enim Deus unicuiq; sua, & quæ exhauriat mala, & quibus fruaē bonis, certa ratione definiuit. Huius metaphoræ usus est Psalm. 16. 23. 75. 116. Iesh. 51. Iirm. 25. & locis alijs.

Versus 7. ad uerbum.

Quia iustus Iehouah iustitias dilexit, rectum intuebuntur uultus eius.) Eius quod præmisit, Deum iustos aduersis tantum explorare & perficere, detestari autē improbos, & sempiternas tandē de eis pœnas sumere, hoc uersu rationē reddit. Cū enim Deus iustus sit, non potest nō amare iustitiā, eiusq; cultoribus fauere, et beneuolo uultu recti studiosos intueri. Hinc iam cōsequēs fit, ut bono sit iustitiæ, rectiq; obseruātibus, quicquid eis Deus immiserit, & ut prorsus tandē pereant improbi, ita odio obnoxij, ut sunt iustitię cultu inanes. Illud, Iustitias diligit, iuxta phrasin Ebræam ualet, uirum iustitiarum diligit, hoc est iustum. Sic Psalm. 119. Pro dilectione mea aduersabanē mihi, & ego oratio: id est eram uir orationis, orationi intentus. Ad eundem modum & rectū hic pro recti culto-

re,

a re, recto & integro homine accipitur. Vultus eius aſpiciunt, id eſt fauent. Sic promiſit Dominus ſe uultum ſuum conuerſurũ ad Iſraelitas, ſi Legis ſuæ obſeruantes fuiſſent, Leuit. 26. In uultu uoluntatis indicium eſt: unde & Latini beneuolo aſpicere uultu, pro fauere & approbare dicũt. Verg. Olli ſubridens hominum ſator atq; Deorum, Vultu quo cœlum tempeſtatesq; ſerenat.

Sed eſt ſcrupus hic, פנימו habet Pſalmus: id ſecundum grammaticam rationem, uultus eorum, non eius dicitur. מו enim particula eſt, multitudinis numerum denotans. Verùm & Iiob 22. עלימו, id eſt ſuper eos, pro ſuper eum, uſurpatum cum legamus, licebit & hic illud ſingulariter accipere. Kimhi huius triplicem adfert interpretationẽ. Prima eſt, quam poſui. Altera, æquitate præditi contemplabuntur faciem Dei: ut ſit ſimile illi infra Pſalmo 17. In iuſtitia contemplabor faciẽ tuam, id eſt iuſtitia fretus intuebor te. Quo pacto ישר pro rectitudine uel æquitate acciperetur. Tertia, facies eorũ, id eſt iuſtitiæ ſtudioſorum uidebunt rectum, hoc eſt Deum, quod rectus ſit. Cum ſecunda conſonat Chaldæus: habet enim, Recti uidebunt iucunditatem facierũ eius. Diuus Hieronymus tertiam uidetur ſequi. reddidit enim, Rectum uidebunt facies eorum. Græcus primã probauit. habet ſiquidem: Rectitudines, uel æquitates uidit facies eius, hoc eſt approbauit, & fauere ſe rectis declarauit. Conſolatur autem hic uerſus, ut in iuſtitiæ ſtudio nihil defatigemur, quamlibet malam gratiam rependat mundus, ſatis ſit Deo nos charos eſſe, eumq; ſereno fauentiq; nos uultu ſemper aſpicere: & tum præcipue, cum improbi nos crudeliſſime inſectantur, & non ſolum amico, ſed omni aſpectu dedignantur. Iudicium omnium penes Dominum eſt, non penes mortales, eiusq; fauor ſeruat in æternum, cum horum nuſquàm non adferat exitiũ. Neq; enim fauet, niſi ſe diligẽtibus: at qui diligit mundũ, nõ eſt in eo (inquit Ioannes) dilectio patris.

Panemo. Vultus eius. Mo. Alemo. Iaſcar.

ARGVMENTVM PSALMI DVODECIMI.

b *Queritur iuſtitiam & fidem ubiq; concidiſſe, uerſutos et fraudulentos aſſentatores omnia occupare. orat, ut Dominus miſertus adflictorũ, quos illi diuexant, opem, iuxta uerbum ſuum, quod uel ſolum fallere non poteſt, ferat, ſuosq; à perditorum colluuie ſeruet.*

PSALMVS DVODECIMVS

in genere mixto, σχετλιαστικὸς καὶ εὐκτικός.

PRæſuli ad Scheminith, Ode Dauidis. 1

Fer opem ô Iehouah: nam nulli ſuperſunt boni, qui fidem colant. nulli ſunt inter homines reliqui. 2

Vanum eſt quicquid alter alteri loquitur: falſò blandiuntur, ore aliud promunt, corde aliud tegunt. 3

Excindat Iehouah os falſò blandiloquum, linguam loquentem ſuperba. 4

Eorum qui apud ſe cogitant, linguis noſtris nobis authoritatẽ uindicabimus, os noſtrum penes nos eſt, quis noſter Dominus? 5

Propter uaſtitatem adflictorum, propter eiulatum inopum: nunc exurgam dicet Iehouah, feram ſalutem, ſic affabitur eum. 6

Iam dicta Iehouæ, dicta pura, habentia inſtar argenti excocti in catino terreo, depurati ſepties. 7

Tu Iehouah ſerua & cuſtodi illos, à natione iſta in ſempiternum. 8

Circumfluunt undiq; improbi, dum probroſi primas inter homines obtinent. 9

VERSVS SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

Vers. 2. et 3. ad uerbum.

SErua Iehouah, quoniam bonus consumptus est, quoniam imminuti sunt fideles de filijs hominum. Vanum loquuntur quisq; cum proximo suo, labio blanditiarū, corde & corde loquuntur.) Ad ueri similitudinem propendet, & hūc Psalmum contra eos esse compositum, qui Schaule rege primas in regno habebant, homines perditi, fraudibus, iniurijs, & arrogantia omnibus molesti. De quorū improbitate & malitia, Vates & Psalmus 5. 55. 56. 57. 58. 59. uehementer queritur. Ergo tanquam animo iam dolore & indignatione contra istos improbos adulatores & delatores, qui primā in regno potentiam nacti, grauiter quosq; innoxios opprimebant, feruenti & exæstuanti, exclamat: Serua, succurre, fer opem ô Iehouah, quia nulli supersunt boni, &c. Sic sanè exclamare solemus, cum nihil prorsus præsidij superest: & nisi subitò Deus auxilium ferat, actum esse creditur. Etenim cum summa rerum esset penes pestilentissimos quosq;, ex dolis & mendacijs consutos, & bonorum fidemq; colentium nulla penitus ratio haberetur, ut gubernaculis rerum nusquam admouerent, status regni Iisraelitici erat utiq; q̄ perditissimus: atq; ideo res ipsa cogebat, Dei opem, ut rebus in summum periculum adductis, efflagitare. Quod enim ait, consumptus est bonus, id est nulli boni supersunt (enallage numeri est) & fidi imminuti sunt à filijs hominum, id est, desierunt esse inter mortales, qui fidem colant: de ijs dixit, qui tum potestate aliqua fungebantur. Nam supererant boni & fidi, quorum uersus sextus meminit, qui à peruersis illis opprimebantur. Verùm hi adeò deiecti & uastati ab illis erant, & mali quiq; exaltati, ut nulli prorsus iam boni superesse uiderentur. Nam alioqui boni, utpote silentij & quietis amantiores ferè latitant, malis ubiq; sese dum licet ingerentibus, & nusquam non obturbantibus. Qui boni dicantur, in quartum uersum quarti Psalmi exposui. אמונים

Aemunim, id est fideles.

fidi, fideles, ueraces, fidei seruantes, & ueritatis studiosi sunt, ex fide bona synceriter & candide omnia dicunt & faciunt. Hos bonis non iniuria Vates iunxit. nemo enim bonus, id est ad demerendum quoslibet propensus fuerit, qui non & fidem ex animo colat. Hinc uersu tertio, eius quod secundo queritur, nullos superesse bonos, nullos fideles, rationem redditurus, doli tantum & fallaciarum quæ passim obtinuerant, meminit: *Vanum*, inquit, *loquuntur, quisq; cum proximo suo*: hoc est, quæcunq; alius alij loquitur, uana sunt, falsæ blanditiæ, et uerba duplicis cordis, nempe malū proximo quærentis, & bonum uerbis simulantis. Mali etenim sibi ipsis tantū amici sunt, ideo fallere et decipere alios, ut inde sibi emolumenta parent, industriam existimant dignam laude.

Vers. 4. & 5. ad uerbū.

Excindet Iehouah omnia labra falsarum blanditiarum, linguam loquentē magna. Qui dicunt, linguis nostris præualebimus, labra nostra nobiscū, quis dominus nobis?) Pro labijs in uersu quarto, os posui, eo quod Latinis hæc Metonymia per labia sermonem transnominandi, non sit in usu. In uersu quinto, pro linguis nostris roborabimus, reddidi, autoritatē uendicabimus: nam id significare Vates uoluit, ut & R. Shlomoh uisum est, qui נגביר per נתגבר interpretatur, id est linguis nostris magni & potentes erimus.

Nagbir, Nithgabar.

Etsi uerò quartus hic uersus legi possit ut uaticiniū, quia tamen Vates psalmum cœpit, cum exclamatione, magnę cōtra illos perniciosos mendaciorū et fraudū concinnatores, qui tum omnia poterant, indignationis teste, & eandem per totū Psalmū præ se fert: uisum est personæ, quā exhibet, magis cōsentaneum, ut imprecationem, quæ hoc uersu dicit, accipere. Falsis uero blandicijs & assentationib. iungit arrogantiā, & solitā perditis aulicis magniloquentiam. Nihil siquidem istis æque blandū iuxtà, & arrogans atq; fastuosum. Neminem respiciunt, neminem uerentur, nihil mentiri eos, nihil fingere pudet, dummodo primas in rebus omnib. obtineant, & sint bonis formidabiles. Horum arrogantiam quo plenius Vates exprimeret, usus est mimesi, ipsorum uerbis superbiam & arrogantiam eorum referens, illud, Labia nostra à nobis

sunt:

A ſunt: quod reddidi, Os noſtrū penes nos eſt. id eſt quod loqui quæcunq; libuerint, & facere nobis licet, nemo eſt quem ueremur. Quis enim noſter Dominus eſt? Sic ſanè habent animi deploratorum, ſimulatq; potentiam aliquā conſequuti ſunt, nullam ſe tenere legem putant, nulla eos inceſſit religio, nulla mouet uel ſuperûm uel hominum authoritas. quo minus indignum Vate arbitremur, quòd excindi & diſperdi hoſce petit.

Præ uaſtatione adflictorū, præ gemitu pauperū, nunc exurgem, dicit Iehouah, ponam in ſalute, loquetur ei. Sermones Iehouæ, ſermones puri, argentū exoctū in catino terræ, depuratū ſepties.) Verſ. 6. 7. ad uerbum. Propter enargiam, deſcripſit uerſu ſuperiori malorum arrogantiam ipſorum uerbis, ita commodùm nunc auxilij promiſſionē ipſius Dei uerbis canit. Ad dinoſim facit & illa geminatio, quòd bis pre uel propter dixit: *Propter uaſtitatē adflictorum, propter eiulatum inopum*. Et hæc pauperū uaſtatio atque eiulatus, cauſſa eſt, cur Dauid ſe impijs iſtis aſſentatoribus tantopere indignatum teſtetur, atq; ardenter adeò Dei contra illos opem imploret. Hos uerò adflictos & inopes, bonos & innoxios intelligit, qui fraudibus & direptionibus malorum patebant: in quos illi ita graſſabantur, ut eos penitus deuaſtarent, & ob iniurias iam intolerabiles cogerent eiulare. Neq; enim ocioſa eſt, in uaſtitatis & eiulatus uerbis amplificās hyperbole. *Ponam in ſalutem*, ad uerbū habetur. id interpretatur Kimhi, ponā adflictos in ſalute: hoc eſt iuuabo eos, & eripiam. At Abraham Ezra, idem ualere arbitratur, ponam ſalutem, atq; feram opem, ſicut Prouerbior. 9. ad uerbum habetur, Comedite in pane meo, & bibite in uino meo: pro, comedite panem meum, & bibite uinum meum. Loquetur ei יפיח לו. Hoc puto Vatem adiecisse, ad exprimendum diuini auxilij certitudinem. Neque enim poteſt eſſe uanum, quod dixerit Deus. Quo igitur oſtenderet Propheta nihil eſſe certius, quàm ut Deus innoxios uiolentiæ malorum eximeret, geminare uoluit, Dominum dixiſſe, ſe opem allaturum. Si uerò לו turbam pauperum referat, intelligi datur, Deum non ſolum apud ſe, uel alios, uerùm ipſis etiam adflictis teſtari, ſe eis opem laturum. Iaphiach lo.

B Solet ſanè Deus, & prædicat id de eo omnis ſcriptura, ſuos dum adfliguntur grauius, ipſe affari, certosq; ſalutis ferendæ reddere. Nam hac ſola ratione conſolari poſſunt. Proinde uerti, *Sic affabitur eum*, ſubaudi adflictum. Rabi Shlomoh iſtud יפיח לו interpretatur, loquetur de illis, ut intelligas ſic de oppreſſis pauperibus Dominum loqui, & ſalutem eis promittere. Quia autem לו, ſingulare, & ferè reciprocum eſt, poſſit etiam accipi ut illud Pſalmi 98. הושיעה לו ימינו, id eſt ſaluauit ſibi dextera ſua: & intelligi, quòd Vates dicere uoluerit, Deum ſecum ita locutum eſſe, ſic definiſſe, ut ſalutem adflictis ſuis ferret. Hoſchiah lo iemino. Kimhi יפיח tanquam à פח, id eſt laqueo ueniat, per illaqueare uel ponere laqueos interpretatur, putatq; id ſignificare, quod ſignificat Prouerb. 29. Viri uerſuti יפיחו, id eſt illaqueant urbem. Pach. Iaphichu. Secundum hunc itaque ſenſus erit: Saluabo pauperes ab ijs, qui illis laqueos ponunt. Conciſior eſt hæc particula, quàm ut unus & indubitatus eius ſenſus reddi poſſit. unde ſic uariant enarratores. Hieronymus reddidit, Ponam in ſalutari auxilium eorum: quòd miror unde ſumpſerit. Chaldæus habet, Impijs uerò teſtificabitur malitia. παῤῥησιάσομαι ἐν αὐτῷ, id eſt, confidenter agam in eo. Vtcunque autem hæc particula ambigua ſit, ſatis tamen conſtat, id quod pio etiam ſatis fuerit, Dominum ſuis in tempore opem ferre, etiam ſi ad tempus ſinat eos ab improbis obteri & uaſtari. Hanc ſiquidem ipſe pollicet, ipſe dicit auxilio ſe illis fore. Iam dicta eius pura ſunt, hoc eſt, ſynceriſſime uera, omni uanitate defecatiora, quàm plumbo uel alia admixtione argentum ſit, quòd excoctum depuratumq; eſt ſepties, hoc eſt pluries. Scripturæ enim conſuetudo eſt, per ſeptenariū numerū indefinitam multitudinē ſignificare. Infra Pſal. 19. Præcepta Iehouæ pura, & timorē mundum canit: ad eandē ſimilitudinem, ut uidetur, alludēs. Apertius ea uſus eſt Shlomoh in Prouerbijs cap. 10. Argentum electum, lingua iuſti. Et cap. 17. atq; 27. Excoctor argento, & fornax auro:

Iehouah aũt explorat corda. quod est, sicut excoctor argentum, & uis fornacis aurum, ita explorat Deus corda. Maleaci quoque 3. prædicitur de Domino, sessurum & filios Leui excocturum atque purificaturum sicut argentũ, &c. Allegoricôs magis quàm parabolicôs hæc Psalmographus extulit. Dicit enim ad uerbũ: Dicta Iehouæ, dicta pura, argentum excoctum, &c. idque plus dinoseos habet, & sonat quid amplius, quàm si dixisset, sicut argentum. Ne tamen quid obscuri esset, similitudinis particulam adieci, sicut & multis in locis addenda est, de quo uersũ 1. Psal. 11. Quod uerti in catino terreo, est Ebræ. בעליל לארץ. Kimhi interpretatur, Dominum terræ, id est eximiam terram. ב enim ut radicalem accipit. Alij ב ut seruilem, & עליל pro catino, in quo argentum excoquitur, accipiunt. Vtraque aũt interpretatio in sententia uersus huius, qui purissimo, summaque defecato argento, dicta Dei propter sincerissimã eorũ ueritatem, & æternã certitudinẽ assimilat, nihil uariat. Quare multis de uocula hac disputare, foret superuacaneũ. Nostra interest potius ista sic animis cõmendare, ne quid, dũ premit aduersitas, dum nos uastant superbi hostes Dei, de his Dñi dictis, quib. se adfore nobis suis uerbis promittit, addubitemus. Certe parum pura illa, parũ sincera sæpenumero habentur, dum ea ægre adeò animis uel leuiter uexatis sufficiunt, quamlibet inculcent. Iis uero qui ꝓximos etiam lædunt, nõ modo argentũ illa sunt, sed plumbum, et si quid est plumbo uilius.

Balil laarez.

Alil.

Versus 8. et 9. ad uerbũ. *Tu Iehouah custodis illos, conserua eum à generatione ista in sæculum. Circũquaque ambulant improbi, ut exaltentur probra filijs hominum.*) Satis liquet, precari Vatem uersu 8. pro oppressis uastatisque pauperibus, ut illos Dominus à natione perditorum seruet. at obscuritatem ingerit, quod posteaquàm dixit, Serua illos, subiunxit in singulari, Custodi hũc, uel eum. Kimhi uidetur hoc perinde esse, atque si in plurali dixisset, Eos. hunc secutus sum, nec dissentit Chaldæus. Græcus utrobique, nos posuit. Attamen à more Psaltis nequaquam alienum foret, si hic uel pro se ipso, uel certo quopiam amico forte inter peruersos illos uersante, siue Iehonatan, siue alio, peculiariter orasset. Haud uerò uacat affectibus, quòd neque eos pro quibus, neque eos contra quos orat, nominatim exprimit, sed incertis utrosque relatiuis designat, Serua illos, custodi illum. Et haud scio an etiã cum dicit, Serua illos, certos aliquos qui à superbis & impijs illis adulatoribus diuexabantur intellexerit, ac uoluerit obscurè ita eos designare, ad indicandum uim tyrannidis, qua tum boni quique ita opprimebantur, ut nõ liceret tutò eis uel bene precari. Indubiè quando crudeliter adeò deseuitum erat in sacerdotes, ac omnes Nobe inhabitãtes, eo quòd princeps sacerdotum Achimelec panes aliquot Dauidi dedisset, quem tamen putabat in negocio regio uersari, haud potuisset absque certo periculo amicorum eorum, qui ab impijs illis opprimebantur, in huiusmodi oda, qua illos oppressores pauperũ suis depinxit coloribus, meminisse. Abrahã Ezra diuersam habet interpretationem. Sic enim iungit uersum 6. 7. & 8. Nunc exurgam, dicet Iehouah, ponam salutem, id est saluabo eum, qui loquetur apud se dicta Iehouæ. Dicta pura, &c. hoc est opem feram meditanti in lege mea. His tum facit Vatem subiungere: Tu seruabis illos tuos sermones, & custodies meditantem in illis. Pius lector deligat sibi, quam existimauerit interpretationem germaniorem.

Versus nonus caussam habet, cur à natione improba bonos seruari precet. Circumfusi, inquit, sunt undique improbi, cum exaltantur, cum principatũ obtinent. זלות, id est opprobria, uel utilitates: & subaudit uiri, uel homines. Solet namque lingua sacra subinde hac antonomasia uti, ut epitheta sola ponat, suppressis nominibus: fortitudinem, pro uiris fortitudine præditis, quos suo more uiros fortitudinis uocat: iniquitatẽ pro iniquis, id est ut scriptura loquitur, pro uiris iniquitatis. Psalmo 109. Pro eo quod diligebam eos, illi odio me prosequebantur, ego autẽ oratio: id est eram uir orationis, hoc est orabã. Sic loquitur hic, cum exaltant uilitates, id est, uiri uilitatum, hoc est uiles, probrosi, nullius precij. Sunt qui uocem hanc deducãt à זלל, quod uorare significat, quasi

Zuloth.

Zalal.

Vates

A Vates hic uentres & heluones notarit. sed quid hoc ad argumentum Psalmi? Totus enim de ijs queritur, qui dolo & fraudibus obtenta tyrannide, innocentes diripiebant & uastabant. Tales haudquaquam solẽt ingluuiei uentris seruire, propterea quòd non minus ad tuendam quàm inuadendam tyrannidem in populo libero, multo astu opus sit & uigilantia. Vero igitur propius uidetur, uiles istos uocari, quòd nulla uirtute essent insignes, & ingenijs sordidis, ac quorũlibet libidini addictis: quales ij solẽt esse, qui apud stultos principes adulando, potentiam aliquam consequuntur, et in perniciem bonorum ad primas dignitates euehũtur. In hos pręcipuè hic Psalmus compositus est, quibus nulla quoque est regnis & rebuspublicis pestis nocentior. Hinc sapientes homines multo optabilius censuerunt, habere principem stultum et malum, & consiliarios atq; ministros bonos & prudentes: quàm hos improbos & perniciosos, principem uerò sapientem & recti studiosum. Nam omnia ferè per aulicos suos, principes audiunt, uident, loquuntur & agunt. quare cum hi perditi sunt, quamlibet boni ipsi principes existant, omnia tamen peruertuntur, & in perniciem bonis ac toti Reipublicæ detorquentur, quantumuis ab ipsis principib. instituta sint sapienter & piè. Ex hoc itaq; Psalmo sancti meritò excitari debent, ut contra has pestes Deum enixè & ardenter precentur, qui unus liberare illos poterit propitius, sicut per eos exercet iratus. Etenim & Schlomoh scripsit: Dum potestate pollent iusti, lætatur populus: dum au- autem dominant improbi, gemit populus. Kimhi illud, Circumquaq; oberrant, uel circumfluunt: pro eo accipit, Circundãt improbi undiq; bonos, quò eos diripiant & perdãt, dum opprobria, id est ij qui uelut fex hominum sunt, primas rerũ fuerint assequuti. Isti uerò hodie in omnibus aulis regnãt. quò minus admirandum, florentissima alioqui regna sic bellis atrocissimis collidi, & bonos ubiq; ita uastari, ut nulli ferè supersint: improbis autem & scelestis, qui non tam homines, quàm hominum mõstra ac carcinomata quædã sunt, ubiq; agminatim discursantibus, & omnia peruertentibus & conturbantibus. Di-
B cat tandem & loquatur Dominus, Nunc exurgam, nunc opem feram, ut pessundentur mali, exaltentur boni: hoc est regnet ipse in bonis, profligato Satana, qui in malis contra bonos tam sæuam exercet tyrannidem.

ARGVMENTVM PSALMI DECIMI TERTII.

Deprehensus in ancipiti periculo, Deo, quòd succurrere differat, miserè queritur: et simul ne suo casu hostes exhilaret, sed seruatus potius Dei bonitatem celebret, precatur.

PSALMVS DECIMVSTERTIVS.

χετλιαστικὸς καὶ ἐυκτικός.

PRęsuli, oda Dauidis. Quousq; perseuerabis ô Iehouah me negligere, quousq; respicere me dedignaberis? 1, 2

Quousq; deliberabo cum animo meo? discruciabitur quotidie cogitationibus cor meum, quousq; superior erit hostis meus? 3

Respice, annue mihi ô Iehouah Deus mi, lucem uitę irradia, ne mortis somnus occupet. 4

Ne dicat hostis meus, præualui ei: ne gaudeant qui me infestant, si nutauero. 5

Sed fac ut cor meum, qui de tũa bonitate nitor, de auxilio tuo gaudeat: ut canam laudem Iehouæ, quum rependerit mihi. 6

VERSVS SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

Vers. 2. et 3. ad uerbum.

QVousq; ô Iehouah, obliuisceris mei perpetuò, quousq; abscondis faciem tuam à me? Quousq; ponam consilia mea in anima mea, molestam cogitationem in corde meo? cotidie, usq; quo exaltabitur inimicus meus super me?) Inducit se misere perplexum, multaq; anxietudine constrictum, sicq; consternatum, ut sibi uideretur se à Deo prorsus negligi, utpote cuius ille oblitus esset, & à quo faciem suam, hoc est omnem fauorem, curamq; auertisset. Hinc enim sibi tantam rerum suarum perturbationem & calamitatem incidisse colligebat. Nam tum Deum nostri rationem habere, curamq; gerere sentimus, cum suo donatis spiritu, omnia secundare efficit. Ergo ubi aduersa omnia essent, in animo suo consilia ponebat, id est anxiè quid sibi facto opus esset, deliberabat: cumq; non occurreret, quid præstaret, & quo se pacto periculo eximeret, discruciabatur in corde, uarijs & diuersis cogitationibus distractus, ita ut fit, dum quis ab hostibus circumuentus, nullam potest elabendi uiam excogitare. Ex hoc certè animi sui habitu, quem describit, uerisimile uidetur & hunc Psalmum compositum de præsenti aliquo periculo, in quo fuerit dum exularet, & eum Schaul proximè persequeretur, deprehensus. Sæpenumero enim ita à Schaule obrutus fuit, ut nullum prorsus effugium pateret, sicq; pluries rerum suarum incertus factus est, ut quid sibi faciendum esset, dispicere prorsus non posset. Huiusmodi ergo necessitate constrictus, ad Deum animum extulit, & eius opē implorauit. Deum nostri obliuisci, & suam à nobis abscondere faciem, pro eo poni, quod est nos negligere, quod tamen ita adflicto uideatur, non sit re ipsa, satis dictum est in Psalmos superiores.

Vers. 4. & 5. ad uerbū.

Respice, responde mihi ô Iehouah Deus mi. Illumina oculos meos, ne dormiam mortem. Ne dicat inimicus meus Superaui eum: gaudeant infestatores mei, quum nutauero.) Questus est, se à Deo negligi, Deum à se faciem suam abscondere. nunc ergo orat, ut respiciat, & animum ad suam adflictionem aduertat. Sic questus est, se anxijs cogitationibus distrahi & adfligi, dum nullum possit effugium inuenire. contra hoc precatur, ut sibi Deus annuat & respondeat quid sequatur, qua demum uia elabať ex discrimine. Eodem facit, & q̄ petit uitæ lucem impartiri, illuminari sibi oculos, hoc est dispelli prementium malorum uelut grauedinem & tenebras, quas mortis somnus consequi solet. Ne dormiam mortē, eclipsis est. nam dicendum erat, Ne dormiā somnum mortis. Ebræis enim, ut alijs gentibus, pleraq; nomina à uerbis comprehenduntur, ut inquit Ab. Ez. Ita hic dormiam, somnū in se comprehendit. De eo q̄ hostium insultationem tantopere deprecať, diximus in uersu 8. Psalmi 6. Cum illorū uictoria & insultatione, uir diuinus coniunctam uidebat blasphemiam & contumeliā Dei. eam igiť, non suam deiectionem horrebat. Ex his uerò discendum, dum nos Deus suo spiritu non ducit, nostris consilijs cumulari posse adflictionem, & inanibus curis animum frustra exedi: expediri autem, & recta capi consilia non posse. Ante omnia igitur, ut nos Deus respiciat, suoq; oraculo dirigat, precandum. Qui si deserat, nulla sufficit uigilantia, nulla circumspectio, nulla cautio, quin is somnus obrepat, ea occupet oscitantiæ supinitas, quam indubitatus interitus comes sequatur. Quo enim magis malis nos extricare conabimur Dei spiritu destituti, eo magis intricabimus: uti Pharaoni, Schauli, et populo Iisraeli, quoties ad alia quàm Dei præsidia confugit, euenit: & experiuntur quottidie, qui sibi ipsis consulere & prospicere, aut periculis quibus circumueniuntur, sese expedire conantur. Quidam nostrorum hunc Psalmum precationem faciunt contra Satanam. quod si seruata historiæ ueritate per anagogiam fiat, ut sicut se Dauid ab hostibus suis uisibilibus seruari petierit, ita petamus nos seruari à ui & astu Satanæ, non paulo propior mēti Psaltis eiusmodi interpretatio erit, quàm sit Iudæorum, qui de suo exilio queri hunc Psalmum uolunt, & quòd quater repetatur Vsquequo, quatuor ipsorum respondere contendunt oppressionibus, quas pertulerunt à Chaldæis, Persis, Græcis & Romanis.

Et

A *Et ego bonitate tua nitor, gaudeat cor meum in salute tua, canam Iehouæ quũ rependerit mihi.)* Vt deprecatus iam est gaudiũ hostium de suo casu, ita nunc orat, ut liceat gaudere, gratiasq; Domino agere de sua salute, cũ sibi Deus rependerit, non quidem iuxta sua merita, sed iuxta suam fidem: nitebatur enim bonitate Domini cum hostes eius suis confiderent & artibus & uiribus. Dignus igitur erat cui Dominus opem ferret, indeq; cor eius solido gaudio perfunderet: sicut fidei comites semper sunt, pax & gaudiũ, unde & iugis nascitur gratiarũ actio. Nequit sanè confundi qui in Dominum sperauerit. Vt igitur talem uoti compotem fieri necesse est, ita de percepta salute huiusmodi tandẽ gaudeat, gratiasq; Domino agat, oportet. In uersum primum Psalm. 4. & nonum atq; decimum Psalm. 7. de commemoratione propriæ iustitiæ, & repensione, quam pro illa sancti orant, diximus.

Vers. 6. ad uerbum.

ARGVMENTVM HVIVS, ET QVINQVAGESIMITERTII PSALMI.

Omnia plena esse impijs & palàm perditis hominibus, queritur: ingenium eorum, quo nihil magis corruptum, putidum, & uiolentum, describit: tum ultionem his, & salutem innoxijs, quos hi proterunt, imò uorant, precatur, & simul prædicit.

PSALMVS DECIMVSQVARTVS.

χατλιακινὸς καὶ ψαλτικός.

PRæfuli Dauidis. Homines nequam dicunt intra se, non est Deus, deprauatis & abominandis studijs sunt, non est qui quod bonum sit faciat. 1

Iehouah è cœlis homines speculatus est, si uideret intelligentia præditum, quiq; Dei aliquod studium haberet. 2

* Vsq; adeò cunctos pariter è uia deflexisse, perijsse, neminem esse qui quod bonum sit faciat, ne unum quidem. 3

B Nihil adeò mentis esse uniuersis istis prauitati deditis, populum meum uorant, ac si quis panem uoret: nulla Iehouæ religione tenentur. 4

* Illic pauore consternabũtur, nam Deus est in natione iustorum. 5

Consilium quod adflicti sequuntur, ut rerum suarum præsidium in Iehouah ponant, illi rident. 6

O utinam è Tzijon salus Iisraeli contingat. cum enim Iehouah populi sui captiuitatem finiat, ut lætetur Iaæcob, gaudeat Iisrael. 7

3. Psal. 53. Cũcti deflexerunt.

5 Psal. 53.

6 Illic pauore cõsternabuntur, cui par nullus habeatur. nã dispersit Deus ossa te obsidentium, contemnes eos, propterea quòd Deus eos auersetur.

VERSVS PRIMI ET SECVNDI EXPLANATIO.

D*Ixit nequam in corde suo, non Deus: deprauauerunt, abominandum fecerunt opus, non faciens bonum.)* Ab. Ezra & D. Kimhi hunc Psalmum in gentes, quib. hodie Iisrael seruit, compositum autumant. R. Shlomoh hunc in Nebucadnezar & æmulum eius, 53. in Titum. Nos diuum Paulum sequuti ad Romanos 3. intelligimus utrunq; & ad Iudæos pertinere: quòd mentio eorum hic fit, qui populum Dei ceu panem exedunt. Ab. Ezræ argumentum est, in ethnicos, qui opprimant & uorent Iudæos, Psalmum hunc dictum. At quid queritur Dominus in Micha tertio, de capitibus & principibus domus Iisrael, comedisse eos carnem populi sui, excoriasse eos, ossa eorum confregisse, atq; ceu in ollam coquenda disposuisse? Nec offendit quod precatur populi Dei captiuitatem finiendam. Verè siquidem dum scelesti rerum potiuntur, ac pro libidine sua innocentes diripiunt, & ut habet Psalmus, exedunt, populus Dei captiuus tenetur, & quidem ab ipsissimis ethnicis, quibuscunq; ij sint ceremonijs initiati. Neq; enim ceremonijs, sed fide & religione populus Dei censetur, de quo in uersu 16, Psalmo decimo, nonnulla diximus. De consceleratis igitur &

perditis hominibus, qui dum Schaul regnum obtinebat, bonis omnibus infe A
sti erant, uirtutem omnem pessundabant, flagitia euehebant, Psalmum interpretabimur: unde per se patebit, quantũ eius & in alios competat. Quæ enim scriptura siue de bonis siue de malis habet, ferè catholica sunt, quòd utrisque omnibus sæculis sui similes sint: sicut & Christus à se ipso in bono, & Satan in malitia, nihil uariat. Quinquagesimus tertius Psalmus, paucis exceptis, quę & in margine ad hunc annotaui, eadem quę hic habet. simul igitur utrunque enarrabo. Primùm itaque omnium flagitiosorum fontem Psaltes aperit, cum ait: Dixit, uel cogitauit nequam in corde suo, non est Deus. Etenim qui uerè Deum esse agnoscit, exactorem esse uirtutis & iudicem ignorare non potest, atque ideo prauis suis cupiditatibus frena haudquaquam laxabit. Præcipuè tamen eo abstentus, quod sicut Deum esse, ita & optimum esse nouit. Inde enim rapitur, ut summo studio ipsum colat, & approbare se ei summopere studeat. Hinc toties negat diuus Ioannes in sua Epistola, eum neque Christum neque patrem nosse, qui fratrem non diligat. Certò nanque parit ex se Dei cognitio amorem eius, hinc studium & imitationem. De qua re in disputatione, quam de Legibus & libero arbitrio primo Psalmo subiunxi: item in tractatu de natura Fidei, post enarrationem Psalmi secundi, quædam disserui. Habent quidem & reprobi aliquid cognitionis diuinæ, & quantũ satis est, ut omnis eis scelerum exempta sit excusatio: attamen solida & iusta, quæ amorem sui superet, & Dei gignat, haudquaque illis cõtingit, alioqui mali perseuerare haudquaque possent. Proinde qui sese flagitijs addicunt, & in quæuis scelera præcipitant, primùm obfirmant apud se quantũ possunt, non esse Deum, etiamsi id penitus persuadere sibi nequeant: id quod eo de se produnt, quòd diuinæ ultionis metu identidem exanimantur. Inde uerò euadunt inquinati mente & conscientia, atque per omnia reprobi in suis studijs & operibus pessimis planè obbrutescunt. Ebraicè habetur נבל, singulare pro plurali. Id ferè uertũt, stultus siue insipiens. neque sine ratione. nam Deut. 32. sapiẽti opponitur, populus נבל, id est stultus, & non חכם, id est sapiens. Verùm non quamlibet stultitiam, sed quæ sit cum B
scelere coniuncta, hoc nomine significat. Nam dicitur נבלה uitium oblatum Dinah filiæ Iaæcob, Gen. 34. stuprum uirginis, Deut. 22. sacrilegium ex anathemate Hiericho, Iehosua 7. scelus admissum in uxorem Leuitæ, Iudic. 19. Vis illata pudicitiæ Thamar, 2. Reg. 13. Hæc autem non tam stultitiæ, quàm perditæ nequitiæ & peruersitatis facinora fuere. Hinc & Abigail de uiro suo, qui durus & maliciosus erat, dicebat: Iuxta nomen suum se habet, נבל uocatur, & נבלה, id est nequitia & peruersitas cum eo. Sic & Hosea 2. Et nunc reuelabo נבלותה, id est perditam superstitionibus, & alijs uitijs uitam eius, coram oculis amatorum eius. Vt igitur folium, cui succus suus defecit, item cadauer, eo quòd excesserit uita, נבל dicitur: sic puto & nihili hominem, cui desit recta ratio, ueræ uitæ succus, נבל nominari, de quo & in uers. 3. Psal. 1. Galli quoque huiusmodi contemptibilium hominum pestes detestantes, uielle charongne, appellare nonnunquam solent. Hinc ergo נבל, hoc loco nequam uertere uisum est. Nequitiam siquidem putat Cicero, in tertio libro Tusculan. Quæst. rectè opponi frugalitati, qua dicit fortitudinem, iustitiam, prudentiam complecti: ipsam autem esse, quam Græci σωφροσύνην, Latini ferè temperantiã dicunt, cuius proprium uidelicet est, motus animi appetentis regere & sedare, semperque aduersantem libidini, moderatam in omni re seruare constantiam. unde sicut frugalitas à fruge, qua nihil melius è terra oritur, dicta est: ita nequitiam ab eo uocatam existimat, quod nequicquam est in tali homine, ex quo idem nihili dicitur. Primus itaque gradus uitæ consceleratæ est, in animo statuere, non esse Deum: proximus, deprauare uias, id est nihil rectè & ordine gerere, ita ut necesse est cupiditatum seruos: inde Deo & bonis euadere abominationi, sicut sanis male morbidi, & putida cadauera. Hinc siquidem mutuata abominationis metaphora est, in scripturis admodum frequens. Vt enim recto iudicio

Nabal. *Chacam.* *Nebalah.* *Niphlathah.* *Homo nihili.* *Nequitia.* *σωφροσύνη.* *Temperantia.* *Frugalitas.*

A cio prędítis, nihil habetur uirtute amœnius atq; illicibilius, ita uitijs nihil illis est æque execrandum atq; detestabile. Vnde Prouerbiorum 29. Abominatio est iustis, uir prauus. Hinc dicebat Iaæcob filijs suis Symeoni & Leui, patrata cæde Sichimitarum, & oppido eorum depopulato, Defedastis me, ut puteam inhabitatoribus regionis Cenaan. Audito enim quòd pace simulata inopinantes contrucidassent, nemo nō abominabatur & execrabatur homines tam sæuos & crudeles. Hinc & Paulus odorem uitæ se appellabat, ad uitam electis, quòd Christum illis afferret, quo nihil potuit afferri illis suauius atq; optatius. Sed contrà mortiferum odorem reprobis. nam & scelerato abominatio est qui recta uia graditur, in Prouerbijs loco memorato. Porrò Ebræi lectionem sic ordinant, Deprauauerunt, subaudi uias suas: abominandum fecerunt opus, hoc est abominanda facta designarunt. Vltimum est, quod nemo inter hos facit quod bonum est, id est nemo quenquam afficit beneficio. Sua enim isti ubiq; etiam cum aliorum iniuria quærunt. Primo Ieschaia, usurpatur benefacere, pro eo quod est iustè & benignè agere cum ijs, quibus cum uersetis. Idem est & bonum facere. Quid enim Vates bonum uocet, quàm quod Lex requirit. ea autem omnia sic institui postulat, ut inde ad proximos semper aliqua utilitas perueniat. Inde Græcus habet, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα. id est, non est faciens bonitatem.

Iehouah è cœlis speculatus est super filios hominū, ad uidendum num sit intelligens, inquirens Deum? Nam omnis deflexit, simul computruerunt, non est faciens bonum, etiam unus. Nunquid cognoscent omnes operarij prauitatis, comedentes populum meum, comederunt panem, Iehouam non inuocarunt?) Vers. 1. Psal. 53. Dixit stultus in corde suo, non est Deus, deprauauerunt, & prauitate facti sunt abominandi. Vocem עלילה, id est factum, omisit, & עול, id est prauitatem usurpauit. Sensus idem est. Chaldęus habet, Corruperunt opera, adinuenerūt occasiones, non est qui operatur bonū. Sed unde desumpserit illud, Inuenerunt occasiones, non uideo. In uersu tertio, q̃d uerti *perijsse*, est Ebræis computruisse, quæ metaphora durior uisa est auribus

Versus 1.4 & 5 ad uerbum.

Alilah.

B Latinis. Porrò quo maiore uehementia Vates consceleratam & perditam eorum uitam, in quos Psalmum conscripsit, detestaretur, inducit Deum quasi attonitum & stupentem omnes adeò à recta uia deflexisse, sceleribus quasi computruisse, neminem prorsus, ne unum quidem benefactis studere, nihil quenquam cogitare, nihil cognoscere, nullam habere mentem, cunctos uorare populum suum, et in his omnibus nullo penitus sui metu exterreri, sui nunquam meminisse. Et quo magis hęc rudiorum animis infigat, fingit Deum è cœlis in homines despexisse, & speculatum eorum uitam, ut uideret, num quis recta intelligentia ualeret, prudentia uera quisquam esset præditus, & ipsius solicitus, quæ sola uera demum sapientia, prudentia & intelligentia est. His autem significat, nihil horum apud sceleratos istos fuisse. Eum enim qui omne bonum est, omnia unus potest & largit, quis uerè cognoscat, nec simul suspiciat, ueneretur, & approbare se illi totis uiribus studeat? Quod uerò rectæ intelligentiæ, inquirere Deum, hoc est studere Deo, cura teneri ei gratificandi, coniunxit, idem est quod Psalm. 111. & Prouerb. 1. habetur: Timor, uel reuerentia Dei, initium sapientiæ est. Quid nanq; sapere est, quid esse prudentem, quàm sic uidere quæ uera, quæ bona sunt, ut bene beateq; uiuere contingat? At hoc una Dei cognitio suppeditat, quæ cum solida est, cōtinuò ex se gignit Dei studium & cultum, hoc est uitam, sicut omni uirtute ornatā, ita & ueris bonis ad iustam beatitudinem circumfluentem. In eo uerò quod fecit Deum è cœlis despexisse, solita scripturæ anthropopathia est. Sic Genes. sexto, Et uidit Iehouah quòd multa esset hominum prauitas. Et 11. Et descendit Iehouah, ut uideret ciuitatem & turrim. Item Genesis decimo octauo de Sedomitis, Descendam, inquit, & uidebo, an iuxta clamorem, qui ad me peruenit, omnia commiserint. In Psalmo quinquagesimo tertio, uariat tantum principium quarti uersus. Habet enim illud, Cuncti deflexerunt pariter, affirmatiuè, cum id hic

 habea-

Sar. Sag. habeatur admiratiuè, Nunquid omnes deflexerunt? Habetur etiam hic, סר, ſi- lic סג, ſed ſignificatum idem eſt. Tritiſſima autem eſt in ſcripturis hæc deflexi- onis uel auerſionis translatio. Qui enim iuxta Dei præſcriptum uiuit, ille ceu ſeruus Dominum ſequitur: qui illud contemnit, uelut ſe ab ipſo auertit, & aliò deflectit. Quod ergo Vates dixit omnes deflexiſſe, idem eſt, ac ſi dixiſſet, Le- gem Dei reieciſſe. Hinc iam ſubijcit, quæ & primo uerſu dixerat, nempe com putruiſſe eos, & neminem eorum, ne unum quidem, boni aliquid facere. Quę ut maiore dinoſi diceret, fecit iſta Deum de ſceleratis pronũciare, & id poſtq́ è cœlis proſpexit, omniaq́ exactè explorauit. Quo tropo uoluit clarius expri mere, illos certò & palàm fuiſſe perditos & deploratos. Eódem facit & illud non ſine energia adiectum, *Ne unus quidem.* Sic autem uiuere, cum ſit in æternã ſe perniciem ultrò præcipitare, nõ abs rè admirari Deum conſequenter facit, nihil adeò illos prauitatis ſtudioſos intelligere, adeò omnes recto iudicio ca- rere, ut qui nulla Dei ratione habita, populum eius ceu panem uorarent, hoc eſt penitus expilarent & perderent. Hyperbole enim eſt, qua ſignificat bonos ab illis perditis prorſus deſpoliatos & direptos. Durior & uehementior illa eſt Mich. 3. cuius memini in initio Pſalmi.

Non inuocare iſtos ſceleratos Deũ ultimò ponit, quòd id radix & conſum- matio ſit totius prauitatis & iniuſtitiæ. Non tẽtabitur ſiquidem ſcelus, niſi re- pudiatus ſit Dei metus: ita nec in eo perſeuerabit, niſi idem non redeat. Fit au tem ſæpe, ut quis religione excluſa, graue aliquod flagitium admittat: at quia recurrit illa, abſterret rurſus à cœpto. Vt igitur ita deplorare malos & perdi- tos iſtos Vates indicaret, ut ſublata de eis omnis reſipiſcentiæ ſpes eſſet, prin- cipium conſiliorum & actionum illis tribuit, Dei negationem: & dum recen- ſuit quàm praue & perdite uiuant, ut Deo & bonis ſint uelut male putentia ca dauera, nempe inter quos nemo quicquam boni faciat, nemo quicquam pen- ſi habeat, ſed Dei populum crudeliſſimè deuorent, rectè ſubiecit eos non in- uocare Deum, id eſt nullam prorſus Dei curam habere, nihil ab ipſo expecta- *Inuocare Deum.* re, nihil petere. Cum enim Dei cognitio efficiat, ut Deum identidem homo nominet, uirtutem eius prædicet, atque in omni neceſſitate inuocet, eiusq́ o- pem imploret, cum Vates negauit iſtos, in quos hic ſcripſit, Deum inuocare, per Synecdochem dixit eos omnis religionis inanes, metuq́ Dei uacuos, quamlibet ſceleratè & perditè uiuerent.

Karah Iehoua. Kara beſcẽ Iehoua. Cæterum קרא יהוה & קרא בשם יהוה, id eſt inuocare Iehouam, & inuoca- re nomen Iehouæ, pro cultu Dei in ſcripturis accipitur. Vnde cum Geneſ. 4. ſcribitur, nato Enosh cœptum inuocari nomen Dei: idem ualet, atq́ cœptus eſt Dei cultus. Ita cum ſubinde de Abraham ſcribitur, extruxiſſe aras, & inuo- caſſe nomen Iehouæ, nihil aliud dicit, quàm inſtituiſſe eum loca colendi Dei, & ibi eum coluiſſe, nomen eius prædicaſſe, ad timorem eius inuitaſſe, tum ibi litaſſe, & fidem ſuam eſſe teſtatum. Chaldæus reddidit, Nomen Dei non præ- dicarunt. Porrò ex eo quòd hic populi Dei mentio fit, quem uorant perditi, inter quos non eſt qui bonum faciat, patet, nõ de uniuerſo hominum genere Pſalmographum hoc dixiſſe, ſed de ijs qui omnem ex animis ſuis Dei curam reiecerũt. Quanquam uerum ſit omnes nos naſci filios irę, & niſi ſpiritu Chri- ſti detur renaſci, nihil boni nos unquam facere: hîc tamen non hoc agit Pſal- tes, ſed deplorat potius eorum peruerſitatem, qui ſuo tempore rerũ potieban tur, & innoxios uaſtabant. Neq́ diuus Paulus ſingulos Iudæos & Græcos, his teneri malis, adducto hoc Pſalmo & locis alijs, in Epiſtola Roman. cap. 3. probare uoluit: ſed potius, ut ſuprà dixi, & apud Iudæos ita omnem pietatem apud bonam partem concidiſſe, ut hæc & in eos quadrarent: quiq́ his malis liberi eſſent, eos id fide conſecutos eſſe.

Verſ. 5. & 6. ab uerbũ *Ibi trepidauerunt trepidatione, quia Deus in natione iuſta. Conſilium adflicti irriſerunt, quia Iehouah tutela eius.*) Pſalmus quinquageſimus tertius, uerſum 3. totum non ha- bet, & hunc ſextũ, hoc modo: Illic trepidarũt trepidatione, nõ fuit trepidatio,

quia

A quia Deus dispersit ossa obsidentis te: contemnes, quoniã Deus spreuit eos. Satis patet Vatem descripta uersibus superioribus malitia & uita perdita eorum in quos hunc Psalmum composuit, nunc imminentem eis ultionem prædicere. Quod uerò ait, Illic, Kimhi designari locum putat, ubi potentia & superbia sua sese extulerant: & Abraham Ezra, Vbi bonis fuerãt molesti, & populum Dei uorauerant, quod in idem conuenit. Videri etiam possit, Vatem significare uoluisse, se iam prœuidere, ubi essent illi pœnas daturi, et pauore exanimandi, qui tum omnibus formidabiles imminebant, sicut Psal. 2. se induxit uidere iam tempus, quo Deus esset hostes Christi sui perterrefacturus, cum cecinit, Tunc loquetur eis iratus, &c.

Quod autem in Psal. 53. sequitur, Non fuit pauor: occasionẽ dedit, ut nostri ferè legerent, Expauerunt pauore ubi non erat pauor: id est aliqua pauoris caussa, quasi frustra timuerint: ut cum illo legis cõueniat, Fugient ut à gladio homines fugere solent, & cadent nemine insequẽte. At Ezra intellexit locum hunc ut uerti, Non fuit pauor, subaudi unquam tantus. & putat simile illud apud Iesha. 23. En terra Chaldæorum, iste populus non fuit, &c. subaudit enim, populus huic similis. Id tamen alij aliter intelligunt. Verùm hoc satis constat, Psaltem prædicere hic uoluisse, fore ut suprà modum perterrefierent scelesti, qui nec homines nec Deum metuebant, & populum Dei immaniter deglubebant. siue per hoc, non fuit pauor, intellexit, nullum pauore parem fuisse, siue quod metu essent exanimandi, etiam ubi nulla foret metus caussa. In Abr. Ezræ uerò sententiam ideo inclino, quia non uanam ultionis opinionem, sed ultionem ueram, multoq; dirissimam istis uoluisse prophetam prædicere, uerisimile est, præsertim quum fecerit eos omnium perditissimos. In Lege quidem prædictum est, transgressores Legis diuinę & id mali experturos, ut à moto arboris folio consternarentur, & fugerent nemine persequente: sed inter & post alia ingentia mala, quibus ita atterendi & frangendi antea essent, ut inde tam meticulosi & trepidantes redderentur: certè cũ Vates subiecerit, Nam Deus B dispersit ossa obsidentis te, quod utiq; ad populum Dei, quẽ deplorati illi uorabant, dixit: ipse satis indicauit, se deploratis istis populi Dei uoratoribus & obsessoribus haudquaq; uanum metum prædicere, sed uerum, sed ex re ipsa natum, ut quos Deus esset ita confracturus, ut & ossa eorum dispergerentur. Quod aũt pauorem istis prædixit, & quidem incõparabilem, opposuit incomparabili eorum superbiæ & insolentiæ, qui neq; Deum neq; homines uel tantillum metuebant. quasi dixisset illis: Iam securè populum Dei uoratis, & omnia uestræ potentiæ addicta putatis: Deum esse, qui arrogantiæ & crudelitati uestræ modum positurus sit negatis: quicquid incidat, uestris uos cõfecturos uiribus cõfiditis: Deum nemo uestrum inuocat. erit breui, ut re ipsa sensuri sitis, esse Deum & scelerum uestrorum ultorem, & sui populi quem uoratis defensorem. Expauebitis adhuc, & ego iam præuideo ubi: atq; ita pauebitis, ut similis pauor non fuerit. Sequitur, Contemnes, nimirum illorum minas & superbiam: nam Deus spreuit eos. Quos siquidem Deus spreuit & reijcit, bonis & Deum timentibus, furoribus suis prodesse semper, nunquam autem obesse possunt. Cum Deo igitur qui uerè credunt, rident horum conatus, sciẽtes breui fore, ut impietatis suæ pœnas persoluant, nemini amplius præterquàm sibi ipsis molesti futuri. In præsenti autem Psalmo, nulla alia caussa metus malorum redditur, quàm quod Deus est in natione iustorum. Quia enim inter iustitiæ cultores Deus habitat, ipsum lacessunt, qui his negotium facessunt, id non potest illis non tandem perniciem adferre sempiternam. Porrò Deum inter suos habitare, ipsorum uindicem, præter alia loca, Leuit. 27. ampliter promissum est. Chaldæus habet hic, Ibi timore timuerunt mendacium, quod non decebat timere, quoniam uerbum Dei in generatione iustorum. In Psalmo autem 53. Ibi timuerunt timore ab idolis eorum, & non est in illis caussa qua timeantur, quoniam Deus disperdet robur exercituum peccatorum.

Pauore ubi non erat pauor.

erubue-

erubuerunt, quoniam uerbum Dei abiecit eos. Græcus quoque utrobique habet, Timuerunt timore, ubi non erat timor. Diuus Hieronymus in hoc Psalmo uertit, ut Ebræa habent: Ibi timebunt formidine, quoniam Deus in generatione iusta est. At in Psal. 53. sic reddidit: Ibi timuerunt timore, ubi non est timor. Porrò ex uerbis præsentis Psalmi nihil huiusmodi habetur, nec argumento utriusque Psalmi aliud magis quadrat, quàm ut intelligamus prophetam impijs sanctorũ oppressoribus, qui dum eis sua improbitas succedit, nec Deum nec homines uerentur, summum prædixisse metum: & eum hinc, quòd Deus in natione iusta est, eos defendit, & tandem eorum hostes perterrefacit, et metu conficit. Et si illud Psal. 53. sic reddere libeat: Timebunt, ubi non est timor, malim & ipsum iuxtà cõmutationem Legis intelligere, nempe sic improbos diuinitus perterrefaciendos, ut iugi metu concutiantur, atque exanimentur, adeò ut ibi quoque sibi timeant, ubi nihil est formidabile, ut à folio arboris exterreantur. Non iuero tamen inficias, hoc quoque propriũ impijs esse, superstitionibus teneri, & ibi religione moueri, ubi nulla huius caussa est. interim autem pro libidine sua ferri, omni metu numinis reiecto, ubi præcipua numinis ira metuenda est. Septimus uersus quem Psal. 53. non habet, caussam cur scelesti illi populum Dei, omni adeò reiecta humanitate, repudiato omni Dei metu uorẽt, magis explicat. Irrident enim, quod fiduciam suam ille in Deo collocat, quia Deum esse ipsi negant, & inuocare eum stultum arbitrantur, quod consilium adflictus, id est quisque è populo Dei, solum habet & sequitur. Dicũt siquidem scelesti illi, dum adflictos huiusmodi & miseros discruciant, & in sua iam habere manu putant, quod Psal. 22. habetur, Deuoluit caussam suam ad Deum, eripiat eum, liberet eum, quãdo quidem eo delectatur. Et haud scio an hunc uersum de se ipso Dauid cecinit, qui adflictus & extorris erat, omni humano præsidio destitutus, ab hostibus aũt obsessus, & solo Dei præsidio fretus. Id autem cum mallet quàm malis esse supplex, & à Deo deficere, consilium hoc eius impij, qui interim in sublimi ferebantur, cõtemnebant & ridebant, putantes bis stultum suam caussam cõmittere Deo, quem nullum esse ipsi sibi persuadere conabantur. Certè uerisimile, in Psal. 53. illud, Disperget ossa obsidentis te, & contemnes, ad Dauidem dictum esse. Porrò hodie, ut omnib. seculis, ingens numerus eorum, qui dum omnia in hoc seculo posse uidentur, & sanctos suæ libidini obnoxios habere, horum consilium, qui præsidium Dei præsidio hominum præferunt, stultum putant, & securè rident. Ab his sanè prouerbium natum est, actum esse de illo, qui Deo caussam suam cõmiserit. Huc Christiani promouimus, quorũ salus nullo alio debebat consilio inniti, quàm quòd omnem in Deo fiduciã collocaremus, & eius solius præsidio omnib. in rebus niteremur.

Versus ultimus ad uerbum.

Quis det è Zijon salutem Iisraeli? Iehouah conuertente captiuitatem populi sui, gaudebit Iaæcob, lætabitur Iisrael.) Quis det, Ebræis idem ualet, atque utinã. Sic Num. 12. Quis det omnem populum Iehouæ esse prophetas? quod idem est atque, utinam sint omnes prophetæ. Petit autem è Zijon aduenire salutem, & eam, qua uertatur, id est soluatur captiuitas populi Iisraelis. Nam Zijon occupata, atque inibi regno firmato, Dauid cœpit iudicium & iustitiam facere omni populo: unde soli da demum Iisraeli libertas contigit. Sensus itaque est, Dum impij isti rerum potiuntur, pauperes Domini uorant, & faciunt omnia habere miserrimè. O utinam igitur regnũ Zijonis obtineat, ut inde auxilium feratur oppressis, & pessundentur impij. Id autem solus Iehouah præstiterit, ab hoc ergo hanc tantam fœlicitatem opto. Tum demũ Iaæcob, uerusque Iisrael, id est sancti gaudebunt & lætabuntur, cum Iehouah ipse captiuitatẽ populi restituerit, hoc est eos impiorum tyrannide exemerit, tyrannis extinctis. Huius uoti compotes Iisraelitæ olim euaserunt, cum Dauid Zijoni regnans, iudiciũ & iustitiam omni populo faciebat. Hic simplicior & germanior sensus uidetur, nec offendit Aethnachtha positum sub יַעֲקֹב. supra enim dictũ, sæpe comatis uel coli uice poni.

Amo.

At uerò hæc regnante Dauide fœlicitas, umbra fuit regni Christi, quod in Zijon

A Zijon cœpit, et ueram plenamque libertatem omnibus electis per orbem attulit. Quia ij demum uerè liberi, quos filius liberauerit, Ioannis octauo. De his in Psalmo secundo, ac etiam in tractatu de libero arbitrio, adiecto enarrationi Psalmi primi, plura. Et ex hoc regno Christi, dum electos ipse spiritu ueræ libertatis, spiritu filiorum donat, ut plena cordis fiducia Deo acclament Abba pater, certi omnia sibi saluti esse, solidum quoque & proprium contingit sanctis gaudium. Tum uerè gaudet Iaęcob, & lętatur Iisrael. Quis enim non perpetuò gaudeat & exultet, quicquid incidat, qui certus salutis ęternæ, certus sit uitæ beatæ: id quod pręstat uera in Christum fides, hoc est municipatus regni Zijonis? Iam fides hæc nititur testimonio spiritus sancti, nostro spiritui testimonium perhibentis, nos Dei filios & hæredes esse. quo testimonio quid queat magis indubitatum fingi? Hoc itaque freti sancti, cum Paulo gloriantur, nulla prorsus re, dilectione Dei se posse destitui. Rom. 8. Hinc Ioan. in epistola sua scripsit, Nos scimus quòd ex Deo sumus. Nunquam sanè uerè gaudebit Iaæcob, & lætabitur Iisrael, nisi hac fide, hac certitudine, hac plerophoria donatus. Sed quid opus hæc asserere uerbis, quum res tota hæc nitatur eo de quo dixi, imò Paulus scripsit, spiritus sancti testimonio? Id quibus adfuerit, hos ita sanè de beneuolentia Dei persuadebit, ut ne superi quidem diuersum probare illis poterint. Hęc qui nondum apud se satis excusserit, legat quæ D. Paulus Ro. quinto ab initio, & octauo uersus finem scripsit, tum suum ipsius animum examinet: non puto latebit eum, si quid à Domino acceperit. Id uerò ita tum mentem eius tranquillam reddet, atque gaudentem. pax enim & gaudium inseparabiles fidei fructus sunt, ut nequaquam peruersa securitate torpescat, & cupiditatibus suis frena laxet, sed quo de tam benigni erga se Dei dignatione gaudebit effusius, & nitetur securius, eo amore eius inardescet quoque uehementius, & impelletur ad omnia pietatis officia efficacius. Oremus sedulò, ut adueniat Dei regnum, ut iusti Zijonis ciues simus. Verùm hæc nobis nullis rationibus humanis, sed beatorum experimento spiritus constare poterunt.

B

ARGVMENTVM PSALMI XV.

Quibus oporteat esse moribus præditos ueros cœlorum ciues, & ecclesiæ Dei municipes, hoc Psalmo describitur.

PSALMVS XV. IN GENERE mixto Διδασκαλικός.

ODa Dauidis. Iehouah quis deget in tabernaculo tuo? quis sedem habebit in monte sancto tuo? 1

Qui uiuit innocenter, studet iustitiæ, & ex animo uera loquitur. 2

Non obrectat lingua sua, nulla de re lædit proximum suum, neque quod probro illi sit iactat. 3

Auersatur, quicunque iure reijciuntur: eos autem qui Iehouam colunt, honorat, quodque iurauerit, etiamsi id damnosum sibi sit, animum tamen non mutat. 4

Pecuniam suam non exponit fœnori, munus aduersus innocentem nullum accipit: qui his rebus studuerit, is in æternum nunquam nutabit. 5

VERSVS PRIMI EXPLANATIO.

Versus 1. ad uerbum.

PSalmus Dauidis. *Quis morabitur in tabernaculo tuo, quis habitabit in monte sancto tuo?* Ex ijs quæ Psalmus hic requirit in eo, cui locus in tabernaculo Domini & monte sancto eius pateat, satis apertè indicatur à Vate regnum Dei, regnum cœlorum, beatam sanctorum concionem, per tabernaculum & montem sanctum allegoricôs significari, sicut suprà Psalmo 11. cœlos, per templum. In tabernaculo fœderis, quod regnante Dauide in monte Zijon erat, Deus se pe-

 culiariter

culiariter præsentē populo Israeli exhibebat. Interiorē igitur illā, & beatiorē A Dei in sanctis præsentiā adūbrauit, atq; ideo pro illa, per allegoriā non abs re positum est. De uera aūt electorum ecclesia, & legitimo in ea municipatu, hic Vatem canere, & illud quod in fine adiecit argumēto est: Qui his studuerit, nunq; in æternum nutabit. Interrogauerat, quis esset in tabernaculo Domini & monte sancto habitaturus: cumq; enumeratis uirtutibus, quibus eiusmodi oporteat pollere, debuisset subijcere, Qui his studuerit, habitabit in mōte sancto, in tabernaculo Dei, dixit: Is nō mouebit, non nutabit. Ergo pro eodē accipit, nō nutare, et in tabernaculo Dei locū habere, esseq; ciuem in ecclesia Dei. Atqui nunq; nutare, sed æternū sibi cōstare, eoq; æterna uita donatū esse, non est nisi eorū qui electi ante conditū mundū, ueram in Deum fidē nacti sunt, & non hœdi, sed oues ueræ Christi existunt. Vtcūq; igit' in Ecclesia & hœdos ferri à nobis oporteat, & nō sint ante messem zizanię cunctæ euellēdæ, quod nequeat hic Ecclesia penitus reprobis purgari, re uera tamē & apud Deum ij tantum de eius Ecclesia sancta censent', qui electi ad uitā eo spiritu donati cœlitus fuerint, ut innocētię & omni uirtuti ex animo studeāt, ac ita è beatis Christi nuptijs, & cœlesti tabernaculo eius nunq; eijci possint. quòd hic Vates, per nunquā nutare expressit. Ad eundē modū & Seruator loquutus est, cum diceba: Amen dico uobis, quicunq; regnū Dei non ut puer acceperit, non ingredietur in illud. En quidam regnū Dei accipiūt, nec tamen ingrediunt' in illud. Accipiunt illud quidē apud homines, qui cordis penetralia nō possunt peruidere: uerè autē & approbante Deo, in illud haudquaq; perueniunt. Nam cum reprobi sint, animo nunquā in uerba Christi iurant, eum regē suum uerè nunquam agnoscunt, ueræ iustitiæ, pacis, & gaudij in spiritu sancto, in quibus situm regnum Dei Paulus Rom. 14. prædicat, nunquam euadunt participes. Vtiq; esse regni cœlorū ciuem, & suum discipulū, Christus pro eodē accipit. Cum itaq; ipse pronūciarit, neminem suum discipulum esse posse, nisi qui abnegauerit semetipsum, tulerit suam crucem, et ipsum sectetur, satis liquet, neq; alios ipsi regni sui ciues haberi. Atqui quota eorum qui hodie Christi nomen B iactant, & in Ecclesia eius esse uident', portio est, qui hùc ut peruenirēt uel semel seriò cogitauerunt? Nemo ergo ob cerimonias frustra animos tollat, sed ex hoc Psalmo quilibet discat, qui census ciuitati Dei idoneum reddat, et quibus præditum uirtutib. atq; ornatum esse dotibus cœli ciues necesse sit. Deus ueritas est, ueris tantū apud eum proficit'. Certe Hieronymus in epistolam ad Philemonem adeò non agnoscit, de ecclesia uerè esse eum qui sanctus nō est, ut dicat illum qui huiusmodi ecclesię inserat Christum uiolare: Si quis, inquit, hominem qui sanctus non est, sanctum esse crediderit, & Dei eum iunxerit societati, Christum uiolat, cuius membra sumus. Hæc sententia tanti proceribus ecclesię habita est olim, ut eam decretis Pōtificijs insereuerint. Legit' enim in Canone, Si quis. quæst. 3. Nemo tamē ob hęc existimet, negari à nobis de ecclesia esse peccatores: in futuro siquidem non modo illa omni ruga & macula carebit. Eos tantū dicimus apud Christū non haberi de ecclesia, quibus dicet olim, Amē dico uobis, nunq; noui uos: qui nihil prorsus fidei et dilectionis habuerūt. Quos tamen oportet nos in ecclesia ferre, donec manifestis sceleribus mereantur inde eijci. Vnde Augustinus de ciuitate Dei, libro decimo octauo: Ecclesia præsens ædificatur ex bonis & malis, sed cœlestis ex electis solum. Sed de his plura infrà in Psalmo 24.

Qui uere in Ecclesia. *Hieronymus.* *Augustinus.*

Vers. 2. ad uerbum. Thamim. Derech. Tamim. Betumi.

Ambulans innocens, & faciens iustitiam, & loquens ueritatem in corde suo.) תמים, quod innocentem uerti, si adiectiuū sit, quod Abraham Ezræ uidet', subaudiendum erit דרך, id est uia. ut quod Vates hic dicit, idem sit cum illo Psalmo 101. Et qui ambulat in uia בתמים, id est simplici, hoc est uiuit innoxio instituto, is mihi ministrabit. Si uerò ut substantiuū accipitur, quod Kimhi non displicet, idem ualebit atq; illud Psalmi: Ego בתמי, id est in innocentia ambulaui. Vtrouis autem modo accipiatur, id satis liquet inter ea quæ municipatus cœlorum requirit,

A rit, hoc à Vate primũ poni, ambulare, id eſt uiuere innocẽter, ſimpliciter. Vertunt hanc uocem תמים, alij integrum, alij immaculatũ: ſed ut Kimhi rectè tradit, ſignificat eum qui miſſa prudentia filiorum huius ſæculi, hoc eſt uerſutia & calliditate ſibiipſi proſpiciendi, & ſua quærendi, innocuam & ſimplicem uitam degat, à cura & proſpectione Dei in omnibus pendens. Qualis erat Iaæcob, de q̃ habet ſcriptura, Gene. 25. Et Iaæcob uir תם, id eſt innocuus, ſimplex, minime uafer & uerſutus, habitans in tabernaculis. De Eſau enim præmiſerat, quòd uenator fuerit, atq; amans ruris. quo notauit eum callidiorem, & in ſuis negocijs magis catum atq; ſolertem extitiſſe. Iaæcob uerò, ut quietis amantiorem, ita ad res uitæ huius rudiorem, minusq; circumſpectum. Hinc Abimelech, Gen. 20. dicebat uxorem Abrahæ ad ſe tranſtuliſſe בתם, id eſt innocentia cordis ſui, hoc eſt imprudentem. Sic cum ſcriptura eos qui cum Abeſchalom Hebron petebant, coniurationis inſcios dicere uoluit, eodem uerbo uſa eſt, ſecundo Regum decimoquinto. Cæterum integrum hac eadẽ uoce ſignificat: ſed ubi ad mores transfertur, ita integrum ſignificat, qui non ſit fraudulentis & uerſutis conſilijs, uelut partitus & imminutus. Vafri enim & cati homines, qui ſuis tantum commodis ſtudent, nunquam ſeſe totos exhibent, ſed diuidunt, facie & uerbis beneuolos ſe profitentur, corde autem & re ipſa, ſua tantum quærunt & curant. Ita erga Deum cerimonijs religioſi ſunt huiuſmodi, animo autẽ & omni reliqua uita impij. Ante omnia itaq; poſcit Deus, ut abſit omnis fucus, ut totos & integros nos tum ipſi, tum proximis addicamus. Sic integro, ſimplici & ſincero animo uiuere, eſt ambulare ſiue in uia תמים בתמימות, id eſt inſtituto ſimplici, ſiue in ipſa ſimplicitate.

Tam.

Betam.

Bithmimoth.

Faciens iuſtitiã, idem eſt quòd ſtudens iuſtitię, deditũ eſſe actibus iuſtis, unde & Deo gloria & proximis utilitas ꝓueniat. De hac iuſtitia diximus in uerſum 5. Pſal. primi plura. Loqui ueritatẽ in corde, nihil aliud eſt, q̃ ut uerti, ex animo ueritatẽ loqui, hoc eſt fide optima omnia cũ proximis agere, promiſſis nunq̃ deeſſe, neq; aliud ſimulare uerbis, aliud ſpectare animo. Quę ueritas, fi-

B des Latinis dicit̃, & diffinit̃ à Cicerone Off. 1. dictorũ conuentorũq; eſſe conſtantiam & ueritatẽ, quam & iuſtitiæ fundamentũ iure uocat. Vnde & ſcriptura ipſam ubiq; ferè cum iuſtitia cõiungit, & ubicũq; concidiſſe illam queritur, & huius ſimul caſum deplorat, ut Pſalmo duodecimo & alijs multis.

Non detulit lingua ſua, non fecit proximo ſuo malũ, et opprobriũ nõ tulit ſuper proximo ſuo.) Verſu ſecundo cecinit Vates, quibus cœli ciues deditos eſſe: hoc iam memorat, à quibus neceſſe ſit eos alienos eſſe. primumq; malum illud notat, quod plus quàm credi queat, nocet, & tamẽ ita apud omnes obtinet, etiam eos qui ſibi boni & ſancti uidentur, ut nullum aliud & latius pateat, et minus animaduertatur. Quid Chriſtiano optabilius eſſe debeat, quàm ueræ conſeruatio amicitiæ? huic autem nulla eſt nocentior peſtis, atq; dum quodcunq; malum uiderint audierintue homines, idq; plerunq; uanum, ad alios illico deferant. Summè igitur hoc cauendum & deteſtandum Chriſtianis. At quod nam colloquium, quæ cœna, qui conuentus habetur, ubi hoc malum, alienorum peccatorum denarratio, non irrepat, bonamq; confabulationis partem occupet, ſi nõ ab ouis, quod aiunt, ad mala uſq; ſolum regnet? Adeò φιλοκέρτομος eſt, ut ille inquit, id eſt obtrectationis amans, lingua hominum. Quodq; quis in ſilentio admittit, id continuò audit in triuijs. Et tolerandum, ſi ſemper uerum, & non uel in totum confictum, uel ei plurimum foret affictum. Atqui ex theſauro cordis bono, non poſſunt niſi bona & ſalutaria colloquia depromi: & qui bono corde deſtitutus eſt, cœli ciuis eſſe nequit. Dei ſumus, & Deus in nobis, ſi modo Chriſtiani ſumus: qui fit igitur, ut ὁ διάβολος, id eſt obtrectator & calumniator ſpiritus, primas in ſermone noſtro habeat? In carne quidem hac nihil boni eſt: ſed hanc domatam, & regnare ſpiritum, qui omnia ad ædificationem loquitur, oportebat. רגל quo uerbo Vates hic uſus eſt, plura quidem ſignificat, ſed hic accipitur, ut 2. Reg. 19. ubi Mephiboſeth filius Shaul

Verſ. 3. ad uerbum.

A ergo hoc malū auertere, & innocentē defendere poterit: quī id nō faceret, si quidē timeat Deum, & fratris sui uerā dilectionem habeat? Sunt in hoc uersū duæ uoces, quę ambæ proximū significāt, hoc est unūquenq; quocum uersetis, רעה & קרוב, alterū à conuictu, alterum à propinquitate & consuetudine deductum est. Hoc per illum reddidi, cum prius per proximum expressissem.

Reah, Carob.

: *Despectus in oculis suis conteptus est, timētes Iehouah honorabit, iurabit ut adfligat, nec mutabit.*) Primam huius uersus particulam Ab. Ezra & Kimhi sic accipiunt, quasi de cœli ciue hic Vates prædicet, eum in suis ipsius oculis contemptū uilemq; esse, quamlibet laudatē uiuat. me autem mouet, quòd ea officia cœlis destinati hominis Psaltes recenset, quæ proximo exhibentur, in quib. tota scilicet Lex perficitur, omnisq; uitæ beatę cōsummatio sita est. tum & antithesis illa timentium Deum, quibus non potuit Vates commode opponere cœli ciuem, cui omnia uirtutum ornamenta tribuit, sed potius malos & nihili homines: hæc inquam me mouet, ut hic malim in R. Shlomoh q Ab. Ezra & Kimhi sententiam descendere, & intelligere, despici à ciuibus cœlorum eos, qui ob improbitatem uere despicabiles sunt. Hos fere solos mundus habet in precio, & plerunq; omnia posse uidentur, ut non parum à sanctis sæpenumero peccetur, his nimium deferendo. Quotus enim quisq; est, qui pauperi, sed innocenti & timenti Deum, ita inseruire promptus sit, ut principi uiro, etsi multis uitijs laboranti, & sæpe omnis religionis uacuo? Iam unus Deus à nobis respiciēdus erat, cunctis hominum personis contemptis: ut quantū uelit Deus cuiq; à nobis tribui, tantū cuiq; tribueremus. Iis qui in magistratu sunt, etiam impijs, plurimum deferendum est, quatenus Dei uicarij sunt, ob potestatem publicam: sed id, ut inde neque Dei gloria, neque proximorum salus posthabeatur. Sic quantum in unoquoq; Dei animaduerterimus, tantū honoris illi impendendum est, ut tamen quod et in alijs Dei est, minime lædatur. Quod ergo Vates dicit, Despectus est in oculis eius contemptus, sic accipio: Qui ob scelera sua meretur contemni, eum pius auersatur, quamlibet magna potentia & dignita

Vers. 4. ad uerbum.

Qūomodo mali à bonis debeant contemni.

B te apud mundum polleat. Non auersatur quidem eum, ut quicquam officiorum ei subtrahat quod debeatur, cum & hostibus suis, qui non possunt non scelerati esse, insectantes odio iustū, nouerit benefacere, idq; ex uera dilectione: at sic auersatur, ut eius improbum conuictum, quanquam sibi lucrosum, fastidiat & declinet: ut cum arguendus est, audacter super malis suis eum obiurget, ut ueritatem in omnibus contra eum animose defendat. Contrà timentes & colentes ex animo Deum, in precio habet. His ut fidei domesticis, eo quòd negligantur & damnentur à mundo, peculiariter benefacit, familiariter se illis iungit, confidenter innocentiam eorum tuetur, utq; plus Dei in illis agnoscit, ita plus quoq; honoris eis impendit. Græcus cōsentit, habet enim ἐξουδένωται ἐνώπιον αὐτοῦ πονηρευόμενος. nec dissentire uidetur Chaldæus, nam habet בסיר רשעט באנש, uilis, coram eo despectus.

Casir descebena.

Iurabit ut adfligat.) Hoc R. Shlomoh, Ezra, & Kimhi de uoto intelligunt ieiuniorum & abstinētiæ, quibus corpus maceretur. at quia scriptura hoc ferè per נדר, id est uouere, non נשבע, id est iurare, nisi si forte copię gratia hoc cum uouere iūgat, ut Psalmo 131. Iurauit Iehouah, uouit Deo: tum adfligere propriam carnem per ענה נפש, id est castigare animam, non per רע, id est iniuria afficere uel lædere, significare soleat: deinde quod hic, ut dixi, ea Vates officia enumeret, quæ sint erga proximum, mihi uisum est hanc particulā eo sensu quem reddidi accipere, ut inter reliqua ciuium cœli officia, etiam hæc fidei constantia memoretur, ut cum quid iurauerint, etiamsi postea contingat id illis molestum & damnosum esse, præstent tamen, neq; ullo periculo ab eo quod iurauerint, animum deflectant. Sic Ionathan filius Schaul Dauidi amicitiam iurauerat, eam etsi periculosam sibi atq; fraudi esse sentiret, optima tamē fide syncerā coluit. Ita Attil. Regulus (liceat hic ethnici probe factum, eoq; certū Dei donum, memorare) quanquam sciret de se Carthaginē reuerso, graue suppli-

Nischa.

Inah nephesc.

Ra.

A amici, ut eius qui captus erat à latronibus. quare nihil iurare amico in animo habuit, quod uel Deo, uel patriæ esset aduersum, quamlibet cum uniuersitatis particula iurauerit, quouis se illi in periculo adfuturum. Nulla enim promissa possunt intelligi latius patere, quàm liceat ea extendere iurantẽ. Vbi autem quis in manus uenit latronum, quod citra Dei uoluntatẽ fieri nequit, iam omniũ aliorum potestati exemptus, uolente Deo, uero suo domino, latronum esse cœpit: à quorũ potestate, ut fraude aliqua sese eximere liceat, uti se è manibus Acis exemit Dauid (eiusmodi enim fraudibus si successum det Deus, rursus & in liberatione Dei uoluntas agnoscitur) at fraudem Dei nomine obtrudere, licebit nunquàm. Idque non solum propter Dei reuerentiã, quanquàm propter hanc præcipuè, quæ utique tanta nobis esse debet, ut millies mori potius quàm falsò nomen eius adhibere libeat: sed etiam propter publicam hominũ utilitatem seruandam. Etenim religione iuramentorũ sublata, sublata & fides est, omnis iustitiæ fundamentũ, & sine qua omnis uitę humanæ ratio interit. Si enim is qui pactus latronibus reditum, iusiurandum iure uiolare uideaẽ, iam nemo latronum quenquàm dimittet, quamlibet sanctè rediturum se iurantem: & perire multos necesse est, qui se redimere possint, si fides habeatur iuratis. Præstat igitur necari etiam unum & alterum, ut fides obtineat, qua seruantur innumeri. Ex his ergo satis liquet, pium, si quid iurauerit, id nunquàm mutaturum, qualecunque illud sit, & quantocunque cum periculo coniunctum: sed morietur citius quàm iuret, quod cum Deo præstari nequeat. Si quid aũt tale ignorans iurauerit, id iam non est dicendus iurasse, quia nunquã uoluit. Vnde ubi de præstatione iuramentorum, sicut & uotorũ, disputatur, hoc unum pensitandũ est, an id quod præstari debet, Deo probetur. id si liqueat, iam nihil ambigi potest apud bonos, an præstandum sit. Si autem deprehendatur inoffenso Deo præstari non posse, iam cum Dei simus, nemo potest dubitare, id iurare non fuisse in manu hominis, etsi pius ille sit: nec etiam in uoluntate, neque unquam illud iurasse, etiamsi uerbis expresserit. Iuramentum enim uoluntatis attestatio est, quæ sine

B rei iuratæ scientia, nulla esse potest. Sæpe multi in hisce rebus nodi occurrunt, quibus nihil esset solutu facilius, si recta mens & sincerus esset timor Dei. At carò sibi perpetuò uiuere quærit, & tamen uideri uult uiuere Deo. hinc tot disputationum ambages & labyrinthi. Iam certè sudandum est, neque sine multo studio confieri potest, ut pietas uideatur, quæ est impietas. Christianos decere usum iurisiurandi, ostendemus in Psal. 25.

DISPVTATIO DE VSVRA.

Porrò quia & usuræ in Psalmo hoc mentio facta est, perstringã paucis etiam huius rationem, quatenus licita, et quatenus illicita sit habẽda. Ex eo quòd uulgo omnem pecunię usuram illicitam definierunt, caro inuenit cõmentum, ut sub prætextu uectigalis & pensitationis, prædijs uel ædibus impositæ, pecunia tamen fœnus pariat. Eoque res abijt, ut impudens habeatur, qui mutuũ petat, citra fœnoris oblationem. Verum ne de sola pecunia usuram uideantur stipulari, ij qui pecuniam credunt, domus illis aut fundus interponitur. Id quod ita fœnoris iniuria eum, cui pecunia creditur, leuat, ut si quando cesset fœnus pensare, fœnerator eum etiam fundo uel domo despoliet. Quę uerò hæc dementia, conari Deo fucum facere? Nunquid leuius foret simpliciter fœnus stipulari, nullo interposito pignore? sic enim & apud fœneratorem aliqua damni maneret expectatio. Nunc nihil aliud agitur, quàm ut non solum sortis & usuræ fœnerator certus sit, sed ut simul uia pateat, qua debitorem bonis suis tandem penitus exuat. Hinc inuenias hodie, qui luculẽta ad se patrimonia hac ratione pertrahant. Primùm 100. aureos dant non mutuò, sed quib. emunt in singulos annos quinque, & hos imponunt fundo, qui ualeat aureis quadringentis, adiecta simul omni facultate, si quid fortè fundo decedat. Eos quinque aureos cum census uenditor semel tantum non soluerit, manus ilico fundo fœnerator iniicit: quem si ille intra exiguum tempus redimere neglexerit, uendicat eum sibi,

ita fundum uel domum precij ducentorum aut quadringentorum aureorum comparat sibi centenis. Et si censuarius fortè agat circumspectius, uendet fundum fœneratori, priusq; illi adiudicetur ob debitum, sed minoris multo quàm iustum sit. Neq; enim alia ratione elabi pedicis illius potest, omni patrimonio illi iam mancipato. Hoc ergo fundo exutus, quo tenuior factus est, eo citius et alia sua bona illi addicit, quæ tum eadem uia ille facit sui iuris esse. Dumq; publicis legibus in istiusmodi usuram non animaduertitur, belli homines se abunde innocentes arbitrantur. Sed cum in iudicium uenerint, in quo ex hac una formula, Diliges proximum tuum perinde atq; teipsum, sententia dicetur, quam adferent excusationem? Cum Dominus diceret, Dandum mutuum ut nihil inde speremus, uoluit ut citra omnem spem gratiæ, aut paris beneficentiæ, mutuò egentes fratres iuuaremus, non ijs tantum mutuantes à quibus paria expectaremus, uti ethnici & mali faciunt. Quomodo huic se iam approbabunt, qui mutuò non modo neminem iuuant, sed compilant potius quib. mutuant: neq; spe solum paris gratiæ fœnus eiusmodi stipulantur, sed uiam muniunt qua sensim debitorem penitus deglubant? Interim tamē etiam eos puto inconsultè facere, qui quamlibet usuram damnant, etiam quę citra proximi incommodum obueniat, ut si quod ex pecunia mutuata lucrum debitori prouenit, aliquam creditori partem decidat. Lex & prophetæ sunt, ut alios habeamus sicut haberi uolumus ab illis. ad hanc regulam omnes nostræ actiones & contractus exigendi sunt. Beneficiū à fratre accipere, si illi fraudi non sit, quid peccati? Iustinianus Imperator in Codice Legum ciuiliū, tractatu de Vsuris, permisit in traiectitijs contractibus stipulari usuram centesimam, hoc est de centum aureis in singulos menses unū, quo pacto centesimo mense sors à fœnore æquatur. In alijs licitis negotiationib. bessem centesimæ, hoc est de centum in singulos menses, octo aurei partes, & in annum aureos octo. Illustribus tamen, quolibet contractu, non supra tertiam partem centesimæ, id est in mensem quartam aurei partem, & in annum aureos quatuor: uulgo autem dimidium centesimæ, id est in mēsem dimidiatum aureum, & in annum aureos sex. Ad has leges si fœnus redigatur, mundus non habet quod culpet. at si interim lędatur frater, Deus habet quod damnet. Quapropter, quemadmodum ut te iudicio approbes hominū, leges humanæ respiciendæ sunt, ita ut Dei iudicium feras, ad diuinas te cōpares oportet. Eæ omnes in hoc uno præcepto cōtinentur, quo præcipitur dilectio proximi. Qui enim proximum dilexerit, nihil mali ei fecerit, imò iuuare modis omnibus studebit. Dabit gratis si habeat, & ille ita egeat: aut certè mutuabit, idq; non solum absq; fœnore, uerum etiam si ita res ferat, citra expectationem sortis. Si tamen ille cum suo commodo usuræ aliquid attulerit, ita quidem accipiet, ut uel in huius iterum uel aliorum usum quamprimum depromat. Quid ergo in his & alijs hominum commercijs dilectio iubeat, non quid excusent uel publicæ hominū leges, uel priuata doctorum consulta, Christiano spectandum. Ab hac tamen parte plurimum peccatur, quòd aliena pleriq; inuitis dominis utūtur, commodiq; inde sibi non parum comparant, nec tamen dominis usuræ quicquam persoluunt. Quid istuc aliud quàm manifesta rapina est, hoc perniciosior, quòd nullæ hodie leges in hanc animaduertunt? Aequiores sunt ueteres Romanorum principum leges, quæ usuras ab ijs exigunt, qui aliena pecunia utuntur, siue pactæ illæ sint, siue minus, maximè si quis uiduarum & pupillorum pecuniam in suis usibus detineat. Si sanè ita alijs facere debeamus, ut nobis fieri optamus, certè aliorum pecuniam in nostros usus conuertere aut nō debemus, aut certè sarcire quam inde illi iacturam faciunt. Iam ignauū esse oporteat, qui nisi aliqua incidat calamitas, per annum ex centum non tantum supra laboris sui compensationem lucretur, ut suo commodo quinq; pecuniæ Domino usuræ nomine persoluat. Id ergo cum hic possit, & nō sine iactura pecuniam ei alter commodarit, cur non etiam faceret? Iam quod utrinq; rectè fieri potest, haud indignum

A indignum bono uiro fuerit, ab altero ſtipulari, modo ſuus τῇ ἐπιεικείᾳ omniū legum atq; contractuum moderatrici locus ſeruetur. Nullæ alioqui leges, nullæ uiuendi rationes tam iuſtę excogitari poſſunt, quantū quidem ad externa illa hominum negotia attinet, à quib. non ſæpe remittendum aliquid ſit Chriſtiano, cuius eſt omnibus prodeſſe. Vt ergo alijs uitæ huius rationibus, quas tamen non ſine iniuria proximorum ſæpe obſeruaueris, Chriſtiano uti licet, modo paratus ſit, dum illæ à recto deflectunt, charitati omnia in uſum ſuū moderanti concedere: ita uſuras quoq; paciſci licebit, dum animus modo ſit, illas nunquam cum proximorum iniuria exigere, aut etiam ultrò oblatas recipere. Hæc de ipſo uſurarum iure in ſe dixiſſe uolo. non q uelim Chriſtianos, qui non quid liceat, ſed quid expediat, ſemper ſpectare debent, quicquā hac in re ſibi permittere, unde queant alij offendi. Sic certè hodie hominum iudicia ſunt, ut citius ferant aliquem iniquis, ſed ſolitis mercimonijs, cenſuarijs, alijs' ue contractibus mille aureos corradere, quàm decem ex iuſta, ſed modo inſueta uſura. Vtcunq; autem hoc iudicium præpoſterum eſt, eius tamen qui ſe omnium ſeruū profitetur, nempe Chriſtiani, fuerit, huic quamlibet iniquo ſe hactenus accommodare, ne quem offendat. Quiduis enim damni accipiendum potius Chriſti diſcipulo eſt, q̄ ut uiam uideat aperire, ſua cōmoda aliorū incōmodis aucupandi. Temere aūt nullas accipiet, ſedulò autem dabit uſuras omnibus, quorum uel pecunia, uel rebus, ſibi cōmoda parauerit. Nollet enim cuiquam incommodo, ſed omnib. eſſe commodo: nec gratis ſibi à quoquam benefieri ſuſtinebit, maximè ſi quis iacturam aliquam inde fecerit.

ARGVMENTVM PSALMI DECIMISEXTI.

Orat tutelam Dei: ſanctis ſe deditum, & ab idololatris abhorrere profitetur, quod ſe legi in eccleſiam Dei, conſiliumq́; eius ſequi, ac in omnibus eum ferre in oculis cōtingat, gloriatur: hancq́; fœlicitatem, unde mortis ſecurus, beata lætitia perfruatur, expectans in conſpectu Dei adhuc plena & ſempiterna iucunditate perfundi, deprædicat.

B

PSALMVS DECIMVSSEXTVS,

in genere mixto, εὐκτικὸς καὶ εὐχαριστικός.

Michtam Dauidis. Tuere me Deus, nam in te præſidium meum poſui. 1

Dic ô anima mea Iehouæ, beneficentia mea ad te non pertingit. 2

Sanctis igitur qui in terra agūt, & præclaris, hic ex animo ſtudebo. 3

* Illorum idola multa facta ſunt, alienos cupidè ſectantur: ego autē libamina eorum, quæ ſcilicet ſanguine conſtant, haud libabo, nomina iſtorum nunquam memorabo. 4

Iehouah portio partis meæ, calix meus, tu ſortem meam ſuſtines.

Sortes ceciderunt mihi in loca amœna, inſignis mihi hæreditas obuenit.

Vel, Multæ afflictiones his, qui alienū (numē) cupidè ſectantur.

Laudabo Iehouah, qui conſuluit mihi, intimi quoq; affectus noctu me urgent & erudiunt. 7

Propono perpetuò mihi Iehouah: dum enim à dextris mihi eſt, non nutabo. 8

Propterea gaudebit cor meum, et lætabitur lingua mea, quin etiam corpus meum ſecurè quieſcet. 9

Neq; enim deſeres animam meam ut ſepulchrum ſubeat: neq; permittes, ut uideat bonus, quem tibi delegiſti, foueam. 10

Notam

11 Notam mihi facies semitam qua uitam adeam, satietas omnis lætitiæ apud te, exprompta semper in dextera tua omnis iucunditas. A

VERSVS PRIMI, SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

Ad uerbum

M*ichtam Dauidis: Custodi me Deus, in te confido. Dices Iehouæ Dominus meus, tu bonitas mea non ad te. Sanctis qui sunt in terra ipsi, & præclaris, omnis mea complacentia in illis.*) De uoce Michtã in præfatione. Videtur Vates hoc Psalmo præcipuè canere, quanta sit dignitas & fœlicitas, agere in ecclesia Dei, inter sanctos & electos Dei habere locum. A` prece Odam auspicatur, & Dei custodiam orat, qua hæc scilicet incomparabilis & dignitas & fœlicitas, quod sibi ab impuris gentibus secerni, & agere in populo Dei ex diuina benignitate contigerit, sibi conseruetur. Simile uidetur illud Psal. 86. Custodi animam meam, quia bonus sum: auxilium fer seruo tuo, quandoquidem te nititur. Omnia uota superat hæc fœlicitas, populo Dei esse adscriptũ, ideo miris etiam artibus eam humani generis hostis impetit, quo igitur sanctis ea pluris habetur, hoc enixius Dominum orant, ut se seruet, ne ab ea unquã excidant, aut non fœliciter in ea promoueant. Summa autẽ ratio orandi & exorandi tutelam Dei, subijcitur: Quia in te confisus sum, in te spem omnem conieci, quia tuo tantum præsidio nitor. Quis enim bonus deserat eos, qui suæ se fidei commiserint? At pius abnegatis omnibus, Deo uni sese addicit: non potest ergo fieri, ut eius curam ille non habeat, ut tueri unquam negligat, qui & solus & summè bonus est.

Amart.

In uersu sequenti nonnulla inest obscuritas, ideo uariè enarratur. sequar eam interpretationem, quæ argumento Psalmi magis uidetur quadrare: Dices, inquit, & nullum nomen adiecit, sed quia אמרת fœminini generis est, animam Ebræi ferè omnes, etiam Chaldæus Paraphrastes, subintelligunt. Et aliàs animam suam in Psalmis alloquitur, ut Psal. 42. & 43. Hortatur ergo animã suam, hoc est seipsum, ut Iehouæ dicat, Dominus meus es tu: hoc est, ut se illi planè consecret, & Dominum suum in omnibus agnoscat. sed ne uidereť eo aliquid Deo conferre, iussit præterea eam dicere, Bonum meum non ad te: id est tibi nihil confert, ad te haudquaq; pertingit, infrà est q; ut tu eo iuueris. Sic enarrauit hunc locum Rabi Ioseph Kimhi, parẽs Dauidis. Iuxta hanc enarrationem commodùm 3. uers. subijcitur, *Sanctis qui sunt in terra, etc.* Vt dicat anima uerè pij, ô Deus, tu Dominus meus es, & ego totus in ære tuo, tibi uni omnia mea inseruire debent: sed quid est quod mea opera fieri possit, quod tibi aliquid conducat, uel etiam oblectamenti quid afferat? Celsior infinito es, quàm ut meis beneficijs fruaris. Attamen, quoniam tu Dominus meus es, & omnia mea tibi debeo, erit interim omnis meus amor, omne studium in sanctos qui hic in terra adhuc mecum degunt & peregrinantur, insignes pietate & præclaros uirtutibus homines: hi beneficijs à me possunt affici, his illa studiosè impendam. Nam omnis complacentia mea in illos, id est toto pectore his afficior & deditus sum, omni affectu animus meus ad eos propendet. Sanctos uocat, tanquam electos, eximios, augustos, quare & אדירי subiecit, præclaros, suspiciendos. Quod epitheton Psal. 8. nomini Dei tribuit. Sic populus Iisrael identidem sanctus in scripturis uocatur, quod ab omnibus alijs populis secretus, & lege Dei uerocq; cultu esset donatus. Exod. 19. & Deut. 4. hæc populi Iisraelitici sanctitas & dignitas satis magnificè prædicatur. Affectus uerò huius in sanctos, quẽ hic Vates de se canit, insigne exemplum habemus in Paulo, qui cupidè adeò fratres inuisebat: quod si minus liceret, literis appellabat. si quando de rebus eorum incertior esset, plurimum adflictabatur: si male illis res succedere audiret, summè dolebat: sin prosperè, sancta lætitia gestiebat, nõ solum Euangelion, sed & animam suam impartire illis paratus, ut Thessalonicensibus scripsit. Hinc & illud ad Philipp. 4. Fratres mei dilecti & desiderati, gaudium & corona mea. Similes sanè affectus & desideria in singulis

Bonũ meũ non ad te. B

Sanctis qui in terra.

Adire.

episto.

A epistolis identidem de se testat. Hinc ergo discendum, in sanctos, hoc est omnes Dei studiosos declarandum, q suspiciamus & colamus Deum, q ipsum Dominum nostrum agnoscamus, quàm gratificari ipsi cupiamus. Bonis siquidem nostris ipse frui non potest: at sibi factum agnoscet, quodcunq; uel minimis eius fecerimus, ut Seruator de se professus est Matth. 25. Caro aũt semper hæc inuertit, Deo benefacere conat, cui nihil dare aut facere potest: fratribus quibus potest & debet, impendere beneficia fastidit. Sed ipsa se ludit misera, quod Deo, quod diuis dare uideri uult, reuera in ligna & lapides, tum in suorum oblectationem oculorũ & aurium, non Deo, nec diuis, qui tantum id sibi expensum habent, quod expensum Christo est, insumit. Quot enim hodie opulentos inuenias, qui non grauentur, si uno tantum aureo uicinũ iuuare pauperem debeant, cum interim centũ sustineant insumere in ornandas statuas? Sed hinc hominũ rumusculos uenantur, iudicij patris cœlestis, & ueræ ac cœlestis gloriæ negligentes, quæ ijs erit quibus dicet filius, Venite benedicti patris mei: Esuriui, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi potum: nudus fui, & uenistis ad me: peregrinus eram, & collegistis me: infirmũ & incarceratum inuisistis, ideo percipite regnum quod uobis destinatũ est ab initio. Vtinam in his sentirent hodie ecclesiarũ proceres, & plebium doctores, quod ueteres. Scribit Ambrosius libro de Officijs, Aurum ecclesia habet non ut seruet, sed ut eroget & subueniat in necessitatibus. Quid est opus custodire, qd nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atq; argenti de templo Domini Assyrij sustulerunt? Non'ne melius conflat sacerdos pro alimonia pauperũ, si aliqua subsidia desunt, q si sacrilegus contaminat, & asportat hostis? Kimhi, illud bonum meum non ad te: interpretatur, bonum quod tu mihi facis, id nullo meo merito facis, non pertinet ad te, id est non est ex tuo officio, sed mera & ultronea beneuolentia. Oro igit ut benefacias sanctis in terra, quia plurimum molestiæ perferunt: inde quod tam multi te non colunt, sed sectantur Deos alienos. Mea autem uoluntas est erga sanctos, ut eos imiter. Huic interpretationi subscribit & Aben Ezra. Hæc certè præpositio & id ualet in scripturis, ut cum dicitur עליו ועליך עלי, super te, super illum, super me, idem ualent, hoc mihi, uel tibi, uel illi competit, decet; meæ, tuæ, aut illius partes sunt. Græcus priorem interpretationem probasse uidetur: habet enim, Non habes bonorum meorum necessitatem. Hieronymus habet, Bene mihi non est sine te. Sed Ebræa hunc sensum non habent.

Qui iustus usus opum ecclesiæ.

B

Alai, uealecha, aleu.

Molestiæ illorum multiplicatæ sunt, alienum festinarunt, non libabo libamina eorũ de sanguine, & non tollam super labia mea nomina eorum.) עצבות molestias significat, at עצבים pro idolis sæpissimè usurpatur, quod ab eadem radice deducitur, fortè quod nihil nisi molestiæ ab idolis, & omni superstitione expectandę sint, cum à stultis mortalibus colantur caussa salutis. Iam cum Ebrææ linguæ insolens nõ sit, eadẽ nomina & fœmininè per ות, & masculinè per ים inflectere, malui עצבות idola hic uertere, quàm molestias, eo quòd sequentia admodum manifestè de superstitioso cultu loquantur. Idem uisum est & Chaldæo Paraphrastæ. Græcus habet, infirmitates. Memorat ergo hic Vates de impijs, quod Iirmeiah de Iehudah queritur 2. Iuxta numerum urbium tuarum fuerunt dij tui Iehudah. Et Hosea 8. de Ephraim, Multiplicauit Ephraim aras ad peccandum. Non dissimile habet & initio cap. 10.

Vers. 4. ad uerbum.

Azeboth.

Aiabica.

Alienum cupidè sectati sunt.) Quoniã Deus sibi populũ Iisrael delegerat, quem ut peculium suum haberet, & à quo solus coleret, cui se quoq; multis & ingentibus beneficijs atq; signis notum, imò familiarẽ fecerat, Deum se Abraham, Iizhak, & Iaæcob identidem nominans. Alienos Deos scriptura uocat, quæcunq; alia sibi colenda, stulta hominũ superstitio fingit. Hinc primo decalogi capite, Non sint tibi dij alieni iuxta, uel pręter me. Et Deut. 33. Sacrificauerunt dæmonijs, nõ Deo, dijs quos ignorabant, alieni & casu exorti uenerunt, quos patres eorum nõ coluerant. מהרו, qd uerti, cupidè sectati sunt: ad uerbum est, festina-

Alienum sectati sunt.

Maharu.

feſtinarũt. At etiam ſignificat dotare. Hinc Abr. Ezra interpretatur, Alienum donis uenerati ſunt. Sed quia hoc ſignificatu, de nubentibus tantum in ſcripturis hoc uerbum reperio, & nullum uideo locũ in quo ſit ad donaria deorum translatum, priorem interpretationẽ, quę Rabi Shlomoh eſt, ſequi malui, qui æſtuans deſideriũ deſeruiendi dijs alienis, hoc uerbo notatum exiſtimat. Kimhi probat hanc interpretationem, Multæ ſunt moleſtiæ ijs qui alios quàm ſanctos conſectantur, & graſſantur uijs alienis, quæ non ſunt uię Domini. Secundum hunc igitur אשר deſuerit. uti ad uerbũ ſic reddas, Multæ erunt moleſtiæ (ijs qui) feſtinant res alienum, id eſt ad alienos, nõ ad ſanctos. Nobis ſupplendum erit antecedens pronominis (illorum) quæ eclipſis ſcripturæ admodum familiaris eſt. Id ſunt impij, ſuperſtitioſi, ab Eccleſia Dei alieni. Quia aũt Vates potiſſimum uidetur de ſuperſtitioſo cultu loqui, ut ſequẽs particula apertè indicat, potius in Shlomonis ſententiam inclino. Videtur aũt Vates admodum appoſitè cultum ſuperſtitioſum hoc uerbo expreſſiſſe. Vt enim caro noſtra nihil boni in ſe habet, ita multo ſtudioſius & feruentius conſilia mala Satanæ, ꝙ ſpiritus Dei bona ſequi ſolet. Hinc nihil tam durum & ſumptuoſum, quod idololatræ non faciant & ferant, cũ ſæpe qui ueri Dei haud uani cultores ſunt, plus nimio in his ceſſent, quæ tamen ſciũt Deum ſuum exigere. Molec, quem Saturnum uocari Latinis autumo, liberos ſuos exurebant: cum uero Deo ſuo non poſſent illos tantum paterna caſtigatione ad bonos mores formare, ſacrificuli Baal ſeſe lanceolis confodiebant, cum in gratiam ueri Dei multi non ſuſtinerent in ſtatis diebus iuxta præceptum illius feriari. Sic hodie inuenias, qui ſuperſtitionis gratia longe grauiora perferant, & plura faciant, quàm religionis ſinceræ: quæ eſt, ut diuus Iacobus ait, orphanos & uiduas in adflictionibus ſuis inuiſere, & incontaminatum ſe ſeruare ab hoc mundo. Hoc præpoſterum ſtudium, & impium feruorem in ſuperſtitionem, Vates paſſim per adulterinum amorem, qui iuſto ferè ardentior eſſe ſolet, denotarunt.

Libamina quæ ſanguine conſtãt.

Quod uerti *libamina eorum quæ ſanguine conſtant*, ad uerbũ habetur de ſanguine, & intelligit Kimhi, quæ ſanguine & cæde parta ſint. ut cum illo conueniat, q̃d Dñs in Maleaci queſtus eſt, offerre populum hoſtias ui raptas, Maleaci 1. Abr. Ezra intelligit ſanguine mixta. Id enim apud gentes aliquas in uſu fuit, ut ſanguinem etiam pro uino in quibuſdam ſacrificijs libarent. Iam ſtatim à diluuio, Deus ſuis guſtũ ſanguinis prohibuerat: & poſtea in Lege, Leuit. 7. & Deut. 12. id præceptum repetijt, fortè ut à ſanguine hominis fundendo hinc faceret magis abhorrere. Sibi uerò hoſtiarium ſanguinem ſacrum eſſe uoluit, ut indicaret, ex ipſius tantum ſententia ſanguinẽ fundendum. Rationem præcepti huius Deus addidit, quod in ſanguine anima, ſiue uita animalis ſit. ita forſan uoluit monere, ſe unum eſſe uitæ autorẽ, ideo ſolum uitam etiam adimere debere: nos huius nihil tentare oportere, niſi ex iuſſu ipſius. Vtrouis aũt modo accipiamus hoc *non libabo libamina eorum*, id ſatis liquet, ſanctum his uerbis profiteri, ſe quàm alieniſſimum fore à ſuperſtitione impiorum, & adeò, ut illorum indubiè falſorum deorum nomina non uelit aſſumere, id eſt inuocare, aut per ea iurare, quod Zephan. 1. & in alijs prophetis in Iiſraele notatum legimus.

Quàm longe deceat pios abeſſe, à ſuperſtitione impiorũ

Hinc diſcamus ergo, quàm longe abeſſe deceat ſanctos ab impiorum ſuperſtitionibus. unde & diuus Paulus tantopere à commercio idololatriæ Corinthios dehortatur, 1. Cor. 8. 9. & 10. Nullus eſt, qui patris ſui uerę amans, uel ſimulet ſe ijs iunctum, qui iniuria patrẽ ſuum, & conuicijs continuò afficerent. Iam omnis falſus Dei cultus nihil eſt ꝙ confeſſa Dei irriſio, quare & abominatio paſſim in ſcripturis uocatur. quis ergo Dei ſtudioſus ferat, ſe uel uideri huic tam atroci malo affinem? Qui iam uerus ſit Dei cultus, ſatis à diuo Paulo ad Roman. 12. deſcribitur. Nos ipſos oportet ante omnia Deo offerre hoſtias rationales, boni conſulere, ac etiam laudare omnia Dei in nos iudicia: tum omnem uitam ſic inſtituere, ut uſui ſit tam malis quàm bonis. tum in ſacra Euchariſtia mors Domini ita prædicanda eſt, ut ei conformemur, peccatis continuò morien-

A morientes,& uitã iustitiæ meditantes. Cui qui se ingerit, non hoc animo pręditus, is ad mortem sibi manducat & bibit. Offendit igitur grauiter Deũ, non colit. Sic sunt, & quicunque publicis precibus & hymnis, alia mente intersunt. Qui hic aliquid sui, aliquid uentris quærit, is teste Christo ipso speluncam latronũm ex domo Dei efficit, & Deo illudit. Iam qui se huiuscemodi Dei illusoribus adiungit & participem facit, utique iniuriã facit Christo, cuius cum membrum factus est, uni ipsi suo capiti adhęrere debebat, & mori citius quàm contemptoribus & blasphematoribus eius adnumerari se sustinere. Nulla est participatio iustitiæ cum iniquitate, nulla lumini cum tenebris communio, nullus Christo cum Belial consensus, nulla pars fideli cum infideli, nulla conuentio templo Dei cum idolis. 2. Corint. 6. Hæc expendãt qui Christi esse uolunt, nullam que putent esse aliam reuerentiæ & dilectionis naturam erga Christum seruatorem nostrum, quàm sit eius qua suspicimus & colimus homines. Imò si uera est, cauet ea quæ illi displicent, & studet ijs quæ probat, tanto ardentius & solicitius, quanto pluris ille pio esse debet, quàm ulli mortales queant esse mortalibus. Affectum indignationis indicat, quod neque idololatras, neque idola suis nominibus, sed tantum per relatiua illorum, significauit. Quanquàm & personæ decoro in eo seruijt. Deo enim fecit se loqui, omnia cognoscenti. Neque populo, cui hæc canebantur, obscurum erat, quid relatiua ista referrent.

Iehouah admensum partis meæ & calicis mei, tu sustẽtator sortis meæ. Funes ceciderũt mibi in amœnis, etiam hæreditas pulchra ad me.) Caussam bis reddit, cur uelit longe abesse à sacrificijs impiorum, nimirum hanc, quia sibi contigerit accenseri sanctis, qui hæreditas Domini sunt, & ipsum sibi pro hęreditate habẽt, quod in Leuiticis adumbratum est, quibus cum nullam Deus partẽ inter fratres suos attribuisset, dixit se illorum hæreditatem fore. Num. 18. & Deut. 18. Hæreditarijs bonis nihil est æquè proprium, eoque nihil solet pari diligentia excoli. Sic habent sibi Deum sancti, in eo omnia bona, & ea propria possident: neque est quod ma-

Vers. 5. & 6. ad uerbum.

B iore diligentia studeant, quàm ipsi gratificari. in hoc uitam habent æternam, & beatitudinem ineffabilem. Cuius æstimationem quo magis exprimeret, tam multas uoces congessit, portionem, partem, calicem, sortẽ, hæreditatem. Sortibus à Iehosua, hoc est חבלים, uel גורלים terra Cenaã duodecim tribubus diuisa fuit, ex præcepto Dñi, ut legimus Iehos. 14. hinc per sortes plerumque ipsa portio, quæ sorte obuenit, significat, ut Deut. 3. & alibi aliquoties legitur. Dicuntur autem & חבלים, ut & hic quidam hanc uocem *funiculi* uerterunt, intelligentes mensorios, quibus nonnunquam agri diuidi solent. Sed hic satis liquet metaphoricôs per חבלים, sicut & גורל atque calicẽ, Vatem uoluisse significare, sibi contigisse beneficio Dei partem in populo eius, ut inter sanctos eius agat, filius ipsius factus. Hanc sortem amœno, iucundo, & optato fundo assimilat. Deũ enim ipsum, & omnia Dei, huiusmodi in æternum possidet, Deum canit sustinere sortem suam, hoc est ut Kimhi interpretatur, Deum sibi adfuisse, seque iuuisse ut eligeret sibi hanc hæreditatem. Abr. Ezra putat ad eundem modum accipi, quo in Amos 1. תומיך שבט, id est gestans uirgam. ut dicat Vates, Deum suam sortem, suam fœlicitatẽ hanc, quod inter sanctos eius numeretur, gestare, eam ipso niti. Mihi uidetur idem significare uoluisse hac particula quod præcedenti, ipsum scilicet Deum suam sortem esse: sicut si quis de fundo, qui sibi sorte obtigisset, diceret, hic fundus sustinet sortem meam, pro eo quod est, in hunc cecidit mea sors, hic mihi sorte cessit. Obseruandum hic ergo, quãti faciat Vates Deum se agnouisse, in ecclesia sanctorum nomen dedisse. Qui sanè intellexerit quanta sit hæc fœlicitas, facile agnoscit, cur de ea Vates canat tam magnificè. Sed fidei sensu hæc res expendenda, non explicanda uerbis.

Chabalim.
Goralim.
Goral.
Tomich sceuet.

Prædicabo Iehouah, qui consulit mihi, etiam noctibus erudiunt me renes mei. Posui Iehouah coram me iugiter, quia à dextera mea non nutabo.) Prædicat iam Dei in se fauorem

Vers. 7. & 8. ad uerbũ

& benignitatem, qua sibi hæc mens contigit, ut Ecclesiæ Dei nomen daret. A
Caro siquidem & sanguis nihil horum nouit. Quod uerò ait, & renes se noctibus erudijsse, indicat se intimis affectib. hûc actum, ut omni impiorũ communioni ualediceret, imò eam abhorreret, & toto desiderio ad sanctos Dei, atq; adeò ad Deum ipsum ferret. Solet enim scriptura interiores affectus, per renes significare. unde cum Dominum prædicat omnia nostra secreta nosse, scientiam ei tribuit cordis & renum. Huius uero aliam caussam comminisci nequeo, quàm cum gignendi affectus in renib. sedẽ habeat, & is sit omnium potentissimus, quod hinc renes tanquam omnium affectuum sedes & origo, pro ipsis affectibus per metonymiam usurpentur. Ergo sicut si quis animo uehementer aliquò propendens, affectib. dies noctesq; solicitatur, ut dispiciat, cogitet, quærat, quo nam pacto illud assequatur: sic significat Vates, adeò sua desideria omnia ad sanctos Dei, ad hæreditatem & ecclesiam Dei fuisse propensa, ut his ipsis accensus, noctibus insomnis & cogitabundus erudiretur, & hinc impelleretur, ut quæcunq; Deo displicent, & societate sanctorum donatum dedecent, summo studio uitaret: sectaretur autem, quæcunq; Deo grata, & ei qui sese ipsi addixerit, conuenientia sunt. Hic autem affectuum ardor, ex consilio Dei, hoc est spiritu illo bono prouenit, qui ostendit q̃ perniciosa sit uanitas, quicquid caro moratur: & q̃ uera sint bona, quæ Deus suis parauit.

Cur renes pro affectibus.

Versus octauus id cõtinet, quod Deus cõsulit, & ad quod renes sancto iam per Dei spiritũ affectu accensi erudiunt, nẽpe ut sanctus proponat sibi Deum semper, hoc est eum in oculis continuò ferat, nunquam nõ obseruet, & omni studio colat, sicut & ipso uno nititur. Is siquidem dum à dextris est, id est auxilio est, tanquam socius uel patronus latus cingens, & quidem dextrũ, ut prior se periculo obijciat, & mala imminentia depellat, non nutabimus, id est omnium casuum usq; securi erimus. Hinc iam discendum, unde salus, unde rebus nostris uera petẽda stabilitas, nimirũ ex solo Dei timore, & obseruatione. Et hæc cui contigit, is in domo Domini est, & uere inter sanctos adnumeratur.

Deus à dextris.

Propterea gaudet cor meũ, lætatur dignitas mea, etiam caro mea habitat cõfidenter. Quia nõ deseres animã meam ad infernum, non dabis bonũ tuum ad uidendũ foueam.) Veræ fidei fructus, ut suprà dictũ, solida animi lætitia est. hac ergo se frui post præmissa commodùm canit. Cor, gloriã suam, id est linguam & carnem, hoc est corpus memorat, ut totum se gaudio perfusum indicet. כבודי quod alioqui gloriam & dignitatem significat, aliquando pro mente accipi Ebræis, sanè extra dubiũ est, de quo in uersu 4. Psalmi 3. At Græci hic linguam reddiderunt, quod & Latini postea interpretes sequuti sunt. Et haud scio, an nõ magis hoc præsertim loco כבודי per linguam, quàm per mentem reddi conueniat: ut intelligas Vatem canere, ita se lætitia perfusum, ut & cor gaudeat, & lingua glorietur, & corpus omnium securũ optata quiete & pace fruatur. Certè sermo est, quo præcipua hominis dignitas constat, ut haud insolens sit hæc transnominatio, linguam uel sermonem per כבודי, id est dignitatẽ significari. Psalmo 30. canit Vates, Propterea canet tibi כבודי, & non silebit. Quid hic magis quadret quàm lingua? Ita Psalmo 108. Paratum cor meum Deus, cantabo, & canam etiam כבודי, id est lingua mea. Vt autem cor suum gaudere & linguam lætari, ita corpus suum sedere confidẽter & securè prædicat. Vbi enim spiritus fide certa donatus est, & uerum diuinæ bonitatis gustum percepit, redundat illico eius gaudium, & in carnem, ut nihil trepidet, securéq; manum Domini sustineat, & si crux illi ferenda sit, & renasci nequeat, nisi antea destructa. Nam illi resurrectionis spes, omnia leuia & dulcia reddit. Hanc uersus decimus canit, nam ait, Non deseres animam meam. in sepulchro: id est non ita destitues me, ut anima mea morti concedat. Per שאול enim, quod sepulchrũ significat, ut in uersum sextum Psalm. 6. dixi, statim & conditionem mortuorum, hoc est inferos scriptura transnominare solet. Nec permittes ut bonus tuus uideat foueam, id est in foueã demittatur. Similis Ebraismus ille est Ioan. 3. uidere regnũ Dei,

Vers. 9. & 10. ad uerbum. B

Cauod.

Cabod, gloria lingua.

Ceuodi.

Sceol.

A Dei,pro ingredi in regnum Dei.Porrò & Kimhi teſtāte, idem poſteriori hac particula Vates dixit,quod priore:utraq; nimirũ, ſe ita diuinitus ſeruandum, ut morti non ſit conceſſurus.Cecinit ſe propoſuiſſe ſibi Dominum,hoc eſt,in eo omnem ſpem collocaſſe,eiusq; uoluntati ante omnia ſtuduiſſe,inde ipſum ſibi ſemper adeſſe à dextris,ut ſe in omnibus tueatur, cuncta pericula depellat,ne uſpiam nutet.Poſt hæc commodùm animi ſui lætitiam profeſſus,ſecuritatem ſimul quam ex hac Domini tutela habeat,pluribus explicuit,ſubijciẽs, Dominum ſe haudquaquàm ita deſerturum,ut ad inferos deſcendat à morte ſuperatus.שחת Græci, per διαφθοράν reddũt,quod corruptionẽ ſignificat.Spectarunt enim uocis huius originem.nam quod ea ſepulchrum in ſcripturis ſignificat,inde eſt, quod in ſepulchris cadauera corrumpuntur & diſpereunt. Reddiderunt ergo ſimpliciter,quod Vates dixit figuratè.Priorem quoq; particulam לשאול ad uerbum expreſſerũt.nam εἰς ᾅδην, nõ ἐν ᾅδου reddiderunt, unde liquet & ipſos intellexiſſe ſic ſeruari ſanctum, ne ad inferos deſcendat. Sic & in Actis 2. & 13. citatum hunc locum legimus.Id uerò ideo annotãdum duxi,quo appareat,quàm conſtant quæ diuus Petrus & Paulus ex hoc loco probarunt:& habeant quoq; rudiores, quod hic Iudæis calumniantibus lectionem eccleſiæ reſpondeant. Fides noſtra habet Chriſtum inferos adijſſe, uerè mortuum & ſepultum:at neq; animam apud inferos,neq; corpus eius in ſepulchro detineri,atq; ita corrũpi potuiſſe. Ad huius ueritatis confirmationem,cum adducit præſens Pſalmi huius locus, uti & Petrus atq; Paulus eum ad probandam Chriſti reſurrectionem adduxerunt,rident nos Iudæi, atq; dicunt hic Dauidem ceciniſſe ſe ſeruandum à Domino,quem colendum ſibi,& in quo ſperaret,unicum propoſuerit,ne in ſepulchrum uel ad inferos deſcenderet,& ne uideret foueam,id eſt ne reconderetur in foueam corrumpendus. His obijcere licebit, quod diuus Petrus citato hoc loco in Actis, patribus illorum obiecit,patriarcham Dauidẽ mortuum eſſe et ſepultum,et ſepulchrum eius ad eum uſq; diem,quo iſta Petrus loquebatur,fuiſſe apud Iudæos. Non

Schachath.

Liſcol.

Locus Act. 2. et 13. explicatur.

B eſt igitur in Dauide, quod hic canitur, impletum.Anima enim eius tandẽ ad inferos deſcẽdit,& uidit caro eius foueam,in qua & conſumpta eſt. At in Seruatore uerè completum illum ſcimus. Licet enim mortuus & ſepultus fuerit, non tamen in morte & ſepulchro hæſit,ſed in triduo rediuiuus, immortalem & beatam uitam in corpore quoque ſuo auſpicatus eſt,ut non iniuria dicatur inferos nunquam adijſſe,neq; uidiſſe ſepulchrum.Etenim ſi de credentibus in ſe,propter reſurrectionis expectationem Seruator dixit, mortẽ huiuſmodi nunquam guſtaturos:id multo rectius de ipſo,qui ipſa uita eſt & reſurrectio,dicitur. Mortuum igitur & ſepultum uerè confitemur,qui uerè mori & ſepeliri pro nobis ſuſtinuit. At dum adeò nihil morti in eum conceſſum eſt,ut ipſe mortem cõfecerit, quod in Hoſea prædictum Paulus 1. Corinth. 15. citat: rurſus uerè dicemus eum mortem nunquam guſtaſſe, eoq; nunquam inferos adijſſe,& ſepulchrum nunquam uidiſſe: quæ ij ſoli plane experiuntur,qui uitam quæ Chriſtus eſt,non habent. Hanc autem quia & Dauid habuit, haud inficiamur & de eo uerè dici ſeruatũ diuinitus, ut in ſepulchrum non deſcenderit, & in foueam non peruenerit, non ſolum certo tempore, ſed in æternum. Nam etſi non illico, ut Seruator,à morte ſit reuocatus, uixit tamẽ ſemper, uiuitq; animo beatus,reſurrectionis quoq; corporis ſui certus. Sic aũt mori,eſt nõ mori:ſic ſepeliri,eſt non ſepeliri:et corpore corrũpi,eſt nõ corrumpi, pronunciante Seruatore dño uitæ & mortis. Dixit enim, iam ad uitam à morte tranſijſſe, quicunque in ſe crediderint, & mortem nunquam uiſuros. Nec ergo ſepulchrum huiuſmodi uident, nec inferos. Verùm ut hæc à Chriſto habent,qui & reſurgentium primitiæ eſt, ita quicquid huiuſmodi de priſcis illis ſcriptura memorat,Chriſto præcipuè competit,in quo ſolo hæc completur,et à quo ſanctis,pro ſua cuiq; portione,communicatum eſt.Rectè itaq; & firmè Petrus dixit,Dauidem cum propheta eſſet, & ſciret iureiurãdo

ſibi promiſſum, ut Chriſtus in ſolio ſuo ſederet, regens uerum Iſraelem, præſcium de reſurrectione illius iſta cecinisse. Chriſtũ utiq;, per quem omnia condita & reſtaurata ſunt, agnouit unum humani generis ſaluatorem, & reſurrectionis authorem, per quem pericula ſua cũcta euaſit, & mortem in æternum euaſurũ ſciebat. Cum ergo hic de fœlicitate ea cecinit, quæ eſt ijs qui Dominum ſibi ſolũ obſeruandũ & metuendũ proponũt, & uere ſe ſanctis Dei iunxerunt, atq; ita de uera & æterna uita, & hanc ſequente lætitia, & iucunditate in cõſpectu Dei, quę omnia per unũ Chriſtũ conſtant, & ſanctis contingunt, quis dubitet mentẽ eius, cum hęc ſcriberet, in Chriſtum raptum, atq; ita de ſe iſta cecinisse, ut & ipſe ſe Chriſti typum agnoſceret, & agnoſcendi alijs quoq; occaſionem daret? Iis itaq; uerbis uſus eſt, quæ ſi recte perpendas, ipſi per ſe haudquaq; competere poſſunt: ſic omniũ hæc rite conſiderantiũ mentes, a ſe in Chriſtũ pulchre uoluit ſubuehere, in quo perfecta & completa, quæ in ipſo tantũ informata et deliniata fuere, habent. Quo ergo hęc in Seruatore plenius & certius cognoſcerentur, & Iudæi minus haberent, quo noſtra calumniarentur, ſimpliciter omnia de Dauide, ſed ut Chriſti exemplari, interpretatus ſum. Verùm uti iam monui, mẽs Chriſto dedita animaduertat tã ea quæ hic, q; quæ alibi ſiue de Dauide, ſiue de alijs patribus magnifica ſcriptura prædicat, haudquaquã in Dauide, uel alijs Chriſti typis, ſed in ipſo Seruatore tantũ eſſe conſummata, atq; inde & mẽbris eius omnibus, unicuiq; tamẽ pro ſua portione, cõpetere. A' q & patres illi acceperunt, quicquid huius habuerũt. Nec offendat, ſi reſponſio hæc riſum Iudæorũ non cõpeſcat. Stultitia & offendicula iſta ſunt omnibus, quib. Chriſti ſpiritus nondũ contigit. ψυχικοὶ enim perſeuerãt. Dixit itaq; & de ſe ipſo Dauid, Deo: Non deſeres animam meã, ut ad inferos demigret, neq; permittes ut foueam uideat caro mea. Nam et ſi utrũq; naturæ neceſſitate, quam tranſgreſſio primorum parentum peperit, expertus ſit, attamen præ reſurrectionis ſpe, & primitijs uitæ beatæ, quas per Chriſti ſpiritum poſſidebat, etiam ipſe ſe à morte ad uitam tranſijſſe agnouit, & corporis mortem, aditũ ad uitã magis q; mortẽ habuit. Hoc aũt quia dono Chriſti habuit, & ex eo quod eius ſpiritu uiueret, in ſe ſimul Chriſti typũ exhibuit, & de ipſo uaticinatus eſt, haud fore poſſibile ut à morte, ut Petrus inquit, teneretur, utiq; in ſpei ſuę authorẽ, mentis oculos in his extulit: quãdoquidem uerba, ſi ea urgeas, in Dauidẽ haud proprie, ut dixi, quadrẽt: unde pijs & ueritatẽ, non contentionem quærẽtibus, ſatis liquet, appoſite & uere de Chriſto ea ab Apoſtolis adducta eſſe, qui ſolus mortẽ deuicit, & æternã uitã ſuis reſtituit, eoq; tam glorioſe in triduo ſtatim à mortuis ſeſe recepit, uita immortali & beata ſuſpiciendus. Sed neq; nõ uere ex eis & Eccleſiaſtici dicũt, Chriſtũ in ſepulchrum & ad inferos demiſſum, at in his nõ potuiſſe detineri. Hoc namq; eſt ſimpliciter dicere, quod Vates per hyperbolẽ uel catachreſin dixit. Nam per id quod cecinit, Dominum ad inferos non deſcenſurũ, neq; corruptionẽ uel foueã corruptionis uiſurum, nihil aliud ſignificare uoluit, q; illico eum reſurrecturũ, & in morte uel ſepulchro, aut apud inferos detineri nõ poſſe. Hęc tũ & Iudęi uidebũt, cum ignorãtię uelũ illis ab oculis, q nũc obuelant, remotũ fuerit. חסיד

Chaſid. & hic Græcus interpres ὅσιον, id eſt ſanctũ uertit: ſed ut in uerſu tertio Pſalmi quarti diximus, bonitatis ſtudioſum ſignificat, quales Deus peculiariter ſuos agnoſcit. ipſum enim qui nihil niſi bonitas eſt, referunt ſpiritu eius donati.

Verſus 11. ad uerbum. *Notã facies mihi ſemitã uitæ, ſatietas lætitiarũ apud faciẽ tuam, iucũditates in dextera tua ſemper.*) Hæc Kimhi ut precationem intelligit. at mihi magis uidentur tanquam cauſſa præcedenti uerſui ſubiecta. Gloriatus eſt ſe à Deo haudquaq; deſerendum, ut ad inferos demigret, & in ſepulchro corrumpatur. Quibus uerbis utiq; de uita ſempiterna gloriatus eſt, quæ ſpiritu hic incipit, in futura autẽ conſummatur. Quibus itaq; hunc ſpiritum Deus largitur, & ad ſe trahit, ijs notã ſemitam uitæ facit, qua nimirũ æternam uitam adeant. Vt autem indicaret conſummationẽ uitæ huius non eſſe ſæculi præſentis, ſed futuri, in quo Deus facie ad faciem

A faciem: hoc est, sicuti est, uidebitur. subiecit, Cum facie tua, id est in tua præsentia, apud te, est lætitiarum satietas, id est omnium rerum, quę uere animum lætitia perfundere queant. quod ut exprimerem, *omnis lætitiæ*, reddidi. Vbi enim Deum, qui omne bonum est, pelnè cognouerimus, plenè quoque amabimus, & in ipso perfruendo, omni lætitia, & ea ineffabili perfundemur. Quibus hic enim ex parte tantum, sed pleniori, cognoscitur, ij quàm celeriter omnes uitæ huius delicias, opes, & quicquid mortales oblectat, abdicant, quanto gaudio crucem in mortem usque perferunt? At nisi horum pectus cœlesti lætitia perfusum esset, præsentia bona sic haudquaquam respuerent, & tristia deligerent. Hinc ergo pijs facile conijci licet, quàm solida sit eius gaudij futura satietas, & ea absque fastidio, dum reuelatam Dei faciem dabitur intueri, & ut habet Psal. 140. apud illam habitare.

Iucunditates in dextera tua semper, ut eas tuis perpetuò suppedites.) Similis uidetur oratio illi in Prouerbijs tertio, de Sapientia: Longitudo dierum in dextera eius, in sinistra eius diuitiæ & dignitas: nam significare uoluit, à sapientia uitā diuturnam opes & dignitatem suppeditari. ita cum dixisset, apud faciem Domini esse satietatem lætitiarum, huius quasi rationem subiecit, In dextera tua iucunditates semper: id est semper eas manu depromis, semper est in dextera tua, quo sempiterna iucunditate tuos afficias. Ab hac interpretatione perparum abludunt & R. Shlomoh & Abr. Ezra. Cum autem Seruator, ut homo, spiritum Dei omnium plenissimè habuit, & nihil unquàm quod Patri parum probaretur cupere potuit, est ei uitæ trames præ omnibus participibus eius monstratus, uti & apud Patrem summa lætitia atque iucunditate fruitur, scilicet primogenitus sanctorum, & rex populi supernatis. Obseruandum uerò, ut à morte seruemur, necesse esse, ut Deus ipse uitæ semitam nobis monstret, huc naturæ uiribus per se adspirare nequimus.

ARGVMENTVM PSALMI XVII.

B *Vehemens & ardens Dauidis precatio, ut eriperetur à persecutionibus Schaulis: in qua sicut in septimo Psalmo fecit, suam innocentiam innocepter iactat, opem implorat, persecutorū superbos mores & uana studia describit, tum suam fœlicitatem in cognitione Dei sitam confitetur.*

PSALMVS DECIMVSSEPTIMVS,

in genere mixto, σχετλιαστικὸς καὶ οἰκτικός.

PRecatio Dauidis. Audi Iehouah quæ ex iustitia oro, attende uociferationi meæ: precationi meæ, quàm ore sincero fundo, aures accommoda. 1

Prodeat tandem abs te me dignum iudicium, declara te eorum quæ recta sunt habere rationem. 2

Explora cor meum, inuise illud, etiam nocte examina me, ut quæ probantur igni: nihil tamen deprehendes, nulla os meum praua cogitatio transgressa est. 3

Factis hominum iuxta uerbum tuum attendo, obseruo quæ ij qui ad me transfugerunt, student. 4

Firma obsecro gressus meos in semitis tuis, ne labantur pedes mei. 5

Te ego inuoco, nam soles mihi annuere ô Deus: admoue tuam aurem mihi, & audi quæ loquor. 6

Fac insignem tuam bonitatem, qui seruare soles tibi confidentes ab ijs qui contra dexteram tuam insurgunt. 7

Custodi me ut pupillā oculi, uelut sub umbra alarū absconde me. 8

 Ab

9 Ab improbis qui uim mihi faciunt, ab hostibus meis, qui me ut uita spolient, cingunt. A

10 Præ opulentia sua clauserunt animum, ore suo superba loquuntur.

11 Modo gressus nostros obsidēt, oculos suos habent in nos defixos, si quando nos sternant.

12 Velut leo inhiat prędę ut corripiat, uelut leo iunior in abdito latitat.

13 Insurge Iehouah, auerte illum, deijce illum, eripe animam meam ab improbo, qui tibi uice gladij est.

14 A' mortalibus istis, qui tibi uice manus sunt, qua cædis: à mortalibus huic sæculo addictis, qui partem suam in præsenti uita expetunt, ut uentrem modo ipsis è thesauro tuo impleas, & satis habeant filij eorum, sitq́ quod nepotibus suis relinquant.

15 At ego iustitia fretus, contemplabor adhuc faciem tuam: satiabor, cum euigilauero conspectu tuo.

VERSVS PRIMI ET SECVNDI EXPLANATIO.

AVdi Iehouah iustitiam, suscipe clamorem meum, percipe auribus deprecationem meā, non in labijs doli. A' facie tua iudicium meum prodeat, oculi tui uideant æquitates, explorabis cor meum, inuises nocte, igne me examinabis, non inuenies, cogitatio mea nō præteribit os meum. Ipsa Psalmi uerba abunde indicant, Dauidem precationem hāc contra hostes suos, à quibus premebatur, summeq́ angustiabatur, composuisse: ac ita animi sui, in maximo periculo, à sceleratis inimicis suis deprehensi, habitum hic referre. Nam quę hic persecutoribus suis mala tribuit, & in alijs Psalmis, quos ipsorum inscriptiones testantur, in Schaulem & assentatores eius scriptos esse leguntur, ut uidere licet in Psalm. 7. 55. 56. & sequentibus aliquot. Ad ueri similitudinem igitur propendere uidetur, eosdem & in hoc Psalmo notari, atque contra eos hanc precationem esse institutā. Id quod & Kimhi uisum est. Proinde cōtra illos orat, Audi Iehouah iustitiam: hoc est iustā precē, ex iustitiæ studioso cordē profectā, cum illi iniustitiæ prorsus deuoti existūt. Chaldęus, Suscipe Deus iustitiā meam in iustitia. Græcus, Iustitiam meā. Hieronymus, Audi iustum. Vt uerò referret quāto cum ardore opem Dei implorasset, adiecit: B

Rinah. *Attendæ uociferationi meæ* רִנָּה. enim elatam, ut Kimhi tradit, uocem & clamorem quendam significat, quocunq́ affectu edatur, siue ex dolore, siue ex lætitia, siue ex ardore uoti & precationis, siue alia de caussa uocē exaltari cōtingat. Precantes plerunq́ submisse loquūtur, & murmurant magis q̃ loquuntur: at ubi magnis & subitis periculis urgent̄, solent etiam uocem attollere et uociferari, talem uociferationē Vates hic uoluit exprimere. Cæterùm & congeries ista, Audi iustitiā, attende uociferationi, ausculta precationi, quib. nihil nisi uota sua admitti petijt, æstuātis ex periculi & persecutionis magnitudine animi, affectum testat̄. Quod uero adiecit, Nō in labijs fraudulentis: suā innocentiam testatur, qui innocenti & simpliciore animo, omnisq́ doli experti, precetur.

A' facie tua prodeat iudiciū meum.) Fieri tandem à Domino inter se & hostes suos iudiciū petit, orat ut iuxta merita sua Deus pronūciet, hoc est ope lata declaret se ipsius caussam approbare, & considerare æquitatem, eiusq́ dignā rationem habere. Eodem uerbo חָזָה & in uersu 4. Psal. 11. usus est: Iehouah in cœlis soliū suū habet, oculi eius considerāt, et obtutus eius explorāt homines. Haud uerò scio an non præsens precatio conueniat cum illa, uersu 7. Psal. 7. Euigila ad me, iudicio quod mandasti: quod alij legunt, Excita iudiciū quod mandasti. Vt enim ea precatione Dauid regnum sibi destinatum, tandem uindicari, ita dum hic suum à Deo prodere iudiciū orat, utiq́ petit ius suum defendi, & regnum adseri, ac ità re ipsa declarari; quid de se Deus statuerit & iudicarit.

Chazah.

In quo

A In quo & id apariturum erat, Deum quæ recta & æqua sint considerare, & iustam eorum rationem habere. Quo autem animi sui integritatem magis testaretur, obtulit se Dei quæstioni, & illi q̃ exactissimæ: *Explora, inquit, cor meum, in uise nocte.* Nocte enim dum ab externis negotijs animus uacat, ea quæ in penetralibus animi latent, magis sese proferũt. Nisi quis malit hanc allegoriam ex more hominum mutuatam, qui eos quorum secreta nosse percupiunt, nocte inopinatos, & omnium securos, eoq; sui maxime similes, & in ijs præcipue occupatos, ad quæ fertur eorum animus, obruunt, & res & actiones eorum peruestigant. Super hæc uerò tertium gradum adiunxit, *Igne me examina*: quo allusit ad probationẽ auri & argenti, de qua in uers. 7. Psal. 12. Sic uerò se habet animus sibi rectè cõscius, Deo ipso quæstionem exercente, & eam quamlibet seueram, innocentiæ suæ nihil metuit. hinc subiecit, *Nihil inuenies*, quod unquam contra meos istos hostes sim prauè molitus, uti de me falsò iactant. In alijs enim ita peccatorem se agnouit, ut orauerit, ne Dominus secum in iudicium ueniret. Psalm. 143. Eandem conscientię fiduciam & illud testatur quod sequitur, *Cogitatio mea non præterijt os meum*, id est nulla praua cogitatio. est enim hic זמתי, de qua uoce suprà, prodijt ore meo. Kimhi & Abr. Ezra interpretantur, animus à uerbis minime uariat: ut idem sit cum illo suprà, Non in labijs fraudis. Id uerò argumento non male quadrat. Animum certè fidum Schauli, & suis semper uerbis & factis respondentem exhibuit: neq; aliud animo molitus est, aliud uerbis prę se tulit. Significat quidem זמה, prauam & peruersam cogitationem pluribus in locis: at Prouerb. 2. & alijs etiam in locis, in bonam quoq; partem hæc uox accipitur. Versu quarto secundum sententiam Abr. Eza, & Kimhi, testatur de se Dauid, quod & alios à peruersis actibus auocauerit, in eo quòd canit hominum se opera obseruasse, & à semitis malorum iuxta Dei uerbũ quos potuerit auertisse. Illud enim, *Obseruaui semitas peruersi*, Kimhi intelligendum autumat, ut illud Gen. 3. Collocauit Deus ante hortum deliciarum Cerubim & aciem gladij utrinq; incidentis, ad obseruandum uiam arboris uiuificæ. Obseruari enim hanc Deus uolebat, ne homo eam adiret. Sic

B Dauid peruersorum hominum uias & instituta obseruauit, ne quem pateretur illa sectari. פריץ peruersum ferè reddunt: significat enim eum qui Legem perrumpit, & omne ius dissipat, eo quòd פרץ idem est quod perrumpere & dissecare. Chaldæus habet, Verè speculatus sum opera filiorum hominum, in uerbo labiorum tuorum ego obseruaui uiam audacis. Hieronymus, Vias latronis. Græcus, Vias duras. Hæc uerò omnia uoce פריץ significantur. Mihi uerò consideranti Psalmi argumentum, & quòd uidetur de persecutione Schaulis esse compositus, uerisimile est פריץ hic singulariter pro plurali positum, & significare eos qui ad Dauidem transfugerant, rupto & abiecto iugo, siue Schaulis, siue aliorum, quo durius premebantur. Hi certè duri, audaces, & latronibus similes erant. Huius rationem mox reddam. Sensus ergo erit, Non solum ipse me innocenter seruaui, & ab iniuria eorum qui me persequuntur continui, sed & alios inde reuocaui. *Operibus hominum meorum iuxta uerba labiorum tuorum*, id est iuxta tuum præceptum intentus fui, curamq; habui, ut mandatis tuis minime aduersarentur: diligenter enim obseruaui semitas eorum, qui ad me confugerunt, perrupto, quo imperio tenebantur. Propterea enim quòd collegerãt se apud Dauidẽ quiq; obærati, & animis perturbati, numero plus minus quadringenti, & ipse illorum princeps erat, 1. Reg. 22. facile creditu est, inimicos eius plurima & infanda mala de eo sparsisse, quæ cõtra regem & regnum moliretur. Certè Nabal ille Carmelita nuncijs illius obijciebat, multos seruos se à dominis suis auellere, & Dauidi adiungere, 1. Regum 25. Haud igitur ab re fuit, ut suam innocentiam, etiam quantum ad transfugas istos attinebat, quorum sanè culpa ipsi præstanda erat, testaretur. Hoc sanè loco scriptura uerbo unde פריץ deductum est, utitur. Dicebat enim Nabal, Hodie multi sunt serui מתפרצים, id est qui erumpunt siue auellunt se à dominis suis.

Zimah.

Parez.
Pariz.

Mithpar.

Satis ergo liquere puto, פריץ etiam fugitiuum significare. Durius illud uidetur, obseruaui uias פריץ, pro eo accipere quod est, à uijs פריץ meos arcui, & si intelligamus eum suorum uias obseruasse, ne quando ad mala deflecterent, & eos פריצים uocasse. Idq; ideo, quòd à patria & à creditoribus suis, alijsq; oppressoribus essent auulsi, & quibus tenebantur uincula perrupissent, latronibus iam & uiolentis hominibus non absimiles. Hos autem Dauid sic fuerat moderatus, ut Nabalo cum ueritate renunciarent, pastores illius à suis nulla iniuria, nullo'ue damno affectos fuisse, omni eo tempore quo apud eos greges pauissent. Idem de illis & puer Nabali uxori eius Abigail testabatur, addens, illos ipsis ualde bonos fuisse. Si quis autem de se ipso Dauidem, quę hoc uersu continentur, dixisse putet, huic ex uerbis nemo multum obijciet, adeò sunt obscura. Neq; absurdus sensus fuerit, si quis intelligat Dauidem testatum se operibus hominum, iuxta Dei uerbum fuisse sic intentum, ne quid mali sequeretur & uias peruersorum ita obseruasse, ne quando in eas incideret. Hic sensus Rab. Shlomoh placuit. Priorem interpretationem ideo probabiliorem puto, quòd omnino hæc precatio instituta esse uideatur contra hostes Dauidis, qui tam ipsum quàm eos quos secum habebat, indubiè multorũ malorum accusabant, ut satis ei caussæ fuerit suam innocentiam, & quantum ad illos attinebat, defendere. Hoc autem exemplum admoneat, & eorum culpam qui à nobis aliquo modo pendent, præstandam esse: eoq; iure magistratibus imputari, quod subditi conniuentibus illis peccauerint. Porrò de hac innocentis animi fiducia, & secura propriæ iustitiæ commemoratione, quatenus ea sanctos deceat, pleraq; in uers. 1. Psal. 4. & nonum septimi, dixi. Sciebat Dauid se gloriæ Dei studiosum, certus erat nullis malis artibus ad regnum adspirasse, consciusq; sibi erat, se hostibus suis semper bene uoluisse, illos autem contra Dei uerbum niti, & immeritò sibi infensos esse: unde haudquaq; dubitare potuit, tandem pro se Deum iudicaturũ: id ergo orabat. Vera sunt & simplicia apud sanctos omnia. Nos autẽ hinc discamus, tam sincero etiam in hostes animo esse nos oportere, atq; omnem uel prauum cordis motum adeò longe abesse, ut & Dei iudicium ea in re minime uereamur. Hunc tam rarum cãdorem & Psal. 7. in exemplum sanctis, Vates de se prædicauit, uers. 5. & 6.

Pariзim. — Vers. 5. 6. 7 et 8. ad uerbum.

Sustenta gressus meos in semitis tuis, ne nutent gressus mei. Ego inuoco te, quia respondes mihi ô Deus. inclina aurem tuam mihi, & audi quæ loquor. Admirandam fac bonitatem tuam, Seruator confidentium, ab insurgentibus contra dexteram tuam. Custodi me tanquam pupillam, filiam oculi, sub umbra alarum tuarum absconde me.) Prioribus innocentiã suam, tam in sua quàm suorum uita, quoad eius ipse præstare potuit, in gloriam Dei qui eam donauerat, confidenter sanè testatus est: ne igitur uideretur suis hic uiribus aliquid arrogare, commodum subiecit precem, qua primùm custodiam innocentiæ, deinde depulsionem persecutionis orauit: Sustenta, inquit, hoc est firma gressus meos in semitis tuis, dona ut perpetuò in illis perseuerem, à tuo instituto nunquam deflectam, ne labantur passus, hoc est pedes mei, ne peccem tibi, atq; ita & ultioni tuæ meipsum reddam obnoxium. Quia autem semper inter orandum Dominus suos consolatur, & de auxilio quod laturus est, suo spiritu certiores reddit, solet ferè Psaltes post precationem subijcere, quibus spem suam de ferenda ope suffulcierit: Te igitur, inquit, inuoco, quia annues mihi, uel annuere soles: utq; omnibus missis ad opem tuam unius confugio, ita oro precem meam clemẽs admittas, & lato auxilio illustrem tuam erga me bonitatem reddas seruator confidentium. *In te*, eclipsi hic à Vate omissum est. Ezra hac eclipsi offensus, coniungit huic quod sequitur בימינך, quasi dixerit, confidentium in dextera tua. Sed durius hoc est: & si ita uoles legere, non erit quod cum *Insurgentibus* iungatur: subaudiendum igitur ad חוסים, id est confidentium, בך, id est in te. & בימינך, id est contra dexteram tuam, cum *Insurgentibus* iungendum. ב enim etiam contra ualet. Deũ siquidem ipsum oppugnant, & contra dexteram eius insurgunt, qui impugnant eos qui in fidem illius sese

Biminecha. — Chosim. — Bach.

com-

A commiserunt. Græcus consentit nobis, adiecit enim uers. 7. ἐπὶ σὲ, in te. Et ultimam huius particulam, *à resistentibus dexteræ tuæ*, coniunxit cum uersu sequenti, custodi me, &c. Chaldæus habet, Vlciscere in illos qui insurgunt in eos, manu dextera tua. Addidit de suo, ulciscere: in reliquo consentit cum Abraham Ezra. In maximis periculis uersabatur, ideò orat ut Deus insignem faciat bonitatem suam. Nam sæpe non sine raro miraculo hostium manibus eripi potuit, ut cum in spelunca esset deprehensus. Item cum cum exercitus Schaulis undiq; cinxisset, & aliàs sæpius. Proinde & uers. 8. exactam custodiam, nō uulgarem precatur: nempe ut homines pupillam oculi, & aues pullos suos, quos imminente periculo subter alas suas abscondunt, custodiunt. Quod durior translatio sit, ab auibus in Deum transferre alas: nam dixit, In umbra alarum tuarum: adieci, *uelut*. Seruator quoq; hac similitudine usus est, Matth. 23. Quoties uolui, ut gallina suos pullos, colligere filios tuos, & noluisti? Alarum metaphora in Psalmis identidem occurrit. Nos ineffabilem Dei super nos bonitatem hinc consideremus. Nam quæ propheta orauit, Deus suis cultoribus omnibus præstat, eam curam & prospectionem atq; tutelam, ut nulla sit inulla creatura, quæ ei queat conferri. Plusquam solicita ea est, quàm aues impendunt suis pullis, peranxia quàm homo oculis: at infinito maior, qua Deus tuetur in se credentes. Iam omnia simul Deus & nouit & potest. Verè igitur scriptura passim beatos pronunciat, qui fidei Domini sese penitus commiserint.

A' *facie improborum qui me perdunt, inimicis meis, qui me propter animam cingunt. Adipe suo clauserunt, ore suo loquuntur in superbia. Gressus nostros nunc circumdederunt, oculos suos defixerunt, ut expandant in terram. Similitudo eius sicut leonis (qui) inhiat ad corripiendum, & sicut leo iunior in absconditis.*) Reliqua consonant. Mores & uim hostium suorum incipit describere. Ad mores attinet, quod uers. 9. improbos uocat: ad uim, quod illos uim sibi inferre dicit, & cingere se propter animam, hoc est, ut ei animam eripiant. unde uerti, *Qui me ut uita spolient, cingunt.* Chaldęus, animā ad hostes refert, legitq; *in animam*, pro in uoluntate animarum suarum. Sic eo quòd

Vers. 9. 10. 11. & 12. ad uerbum.

B uers. 10. canit, *Adipe suo concluserunt, ore suo loquuti sunt superba*, cōditionem persecutorum notat. uim & conatum opprimendi, canit uers. 11. & 12. Illo, Adipe suo concluserunt, Kimhi significari putat, quòd pinguedo eorum tanta fuerit, ut eis os clauserit, & adeò ut præ delicijs superbè locuti sint. Incertum autem an hanc pinguedinem allegoricôs, uel simpliciter intellexerit. Adipe siquidem & pinguedine, rerum abūdantia in scripturis significatur, ut Deut. 32. Pinguis factus est Iisrael, & cætera: pro diues factus est, & opulētus. Si ita accipiamus, sensus erit, præ diuitijs et opibus quibus abundant, claudunt siue cor, ut intellexit Rabi Shlomoh, siue os, ut Abraham Ezra. Certè utrunq; factiosorum hominum est, qui freti successu rerū & copia superbiunt, angusto corde sunt, neminem facile in amicitiam admittentes, strictoq; ore neminem facile compellantes. Si legas, adipem suum concluserunt, ut Græcus legit, idem erit atq; opes & copias suas sibi reposuerunt: inde ita superbiūt, & fastuosa cōtra Deum & homines loquunt. Id quod de huius farinæ hominibus, admodum eleganti copia canit Psal. 73. Vtitur uerò eadem metaphora pinguedinis: Præ adipe, inquit, egressi sunt oculi eorum, id est præ nimia pinguedine uix possunt uidere, obtegēte faciei crassitudine oculos. A' quo habitu præpinguis hominis, indubiè fœlicitatis successum descripsit. Vnde factum erat, ut os suum in cœlum ponerent, & lingua eorum perambularet terram, hoc est in Deos & in homines loqueretur, quæcunq; eorum impietas & arrogantia ferebat. Eadem allegoria pinguis crassiq; homnis usus est et Iiob 15. Obtexit os suum in pinguedine. Chaldæus habet, Diuitię eorū multę, adeps eorū operit os eorū, loquuntur arroganter. Hæc uerò ad mouēdos affectus mirè attemperata sunt illi, qui summo studio innocentiā & omnē uirtutē colebat, ne in abditissimis quidem summeq; desertis locis patebat tutus latitādi locus. cōtrà hostes eius homines scelerati, incredibili fœlicitate & potentia florebāt. Non solū ui, quanq; et hac

multo

multo maxima & dirissima, uerùm summo quoque astu milleque artibus ad perdendum sanctum Dei semper intentarant. Id uers. 11. & 12. canit: Modo, inquit, gressus nostros obsident. Quo præsens uidet periculum notare. Emphasis est in *obsident gressus nostros. Posuerunt oculos ut expandant uel inclinent in terra*, id est perpetuò in nos oculos suos fixos habent, si qua obueniat occasio nos deijciendi ut labamur in terra. Kimhi interpretatur hæc, *Intentos oculo habent, ut expandant in terra*, subaudi rete. נטה enim etiam expandere significat, sicut & inclinare atque deflectere. Vtrouis autem modo hanc uocem accipias, satis manifestum est Vatem his uerbis significare uoluisse, hostes suos attentos fuisse et inuigilasse, ut ipsum perderent. Quod studium uers. 12. unà cum eorum atrocitate magis exprimit. Similitudo, inquit, eius, id est Schaulis, sic est, ut uclut leo corripiat, et ut leo iunior in abditis insidet. Hac imagine usus est & in uers. 9. ac 10. Psal. 10. Ibi eam quoque explanauimus. Summum ergo studium se perdendi, summæ crudelitati coniunctum hostibus suis tribuit, dum eos similes leonibus facit, prædam captantibus.

Natah. | Vers. 13. 14. et 15. ad uerbum.

Exurge Iehouah, præueni faciem illius, incurua eum, eripe animam meam ab improbo, gladio tuo. A' mortalibus manus tuæ Iehouah, à mortalib. de seculo, pars eorum in uita, et thesaurus tuus replebit eis uentrem: saturabuntur filij eorum, & relinquent pueris suis residuum suum. Ego in iustitia contemplabor faciem tuam, satiabor specie tua, uigilando.) Deijci hostes suos orat, & sortes eorum esse præsentis uitæ fœlicitatem notat. Præueni faciem eius, Schaulis, capitis reliquorum persecutorum: hoc est intercipe illos, auerte eos à me. id quod & egregiè Dominus præstitit, cum misso nuncio de incursione Philistinorum, Schaulem à Dauide iam planè capto auulsit, 1. Reg. 23. Improbum uocat gladium Dei: eo enim iudicium suum exercet. sic Assur uirga furoris Dei uocatur, Iesha. 10. Chaldæus reddidit ab impio, qui meretur interfici gladio tuo. Eadem ratione uiros uel mortales manus Dei uocat, uers. 14. Nam et manus pro plaga in scripturis sæpe accipitur. Vnde uerti, Qui tibi uice manus sunt, qua cædis, qua infers plagas. Eosdem uocat homines de seculo, intelligens eos uitæ præsenti addictos, & desideria sua præsens sæculum non excedere. חלד alioqui ætatem hominis significat, & statum uitæ præsentis, eo quod fluxa sit & caduca, & breui homo desinat. nam חדל uerbum desinere significat. Sic uoce hac usus est Psal. 39. Vt autem isti nihil nisi præsentia expetunt, ita futuris bonis indigni, præsentia tantum à Domino accipiunt. Vnde subijcit, Pars eorum & sors in uita, nempe præsenti. Thesaurus tuus replebit uentrem eorum: Dabis eis quæ cupiunt, uentris peritura bona, eaque largiter adeò, ut & filij eorum saturentur, & pueris, id est nepotibus suis aliquid relinquant. Similia canit & Psal. 73. uers. 15. Chaldæus hunc uersum de iustis intellexit, sed qua ratione non uideo. reddidit enim quæ in Ebræo prorsus non habentur. Sic enim habet, Et iustorum qui deuouerunt animas suas, propter te in mortem de terra, pars in uita æterna: Thesaurus tuus bonis implebit peras eorum, saturabuntur filijs, & relinquent reliquias paruulis suis. Diuus Hieronymus: A' uiris manus tuæ Domine, qui mortui sunt in profundo, quorum pars in uita, & quorum de absconditis tuis replesti uentrem, qui saturabuntur filijs, & dimittent reliquias suas paruulis eorum. Mirum uerò, cum prius ממתים à uiris uerterit, cur posterius, qui mortui sunt in profundo, reddiderit. Nec illud causam habet, quòd pro מחלד in profundo reposuit. Græcus more suo etiam ordinem confudit, & prius ממתים ab inimicis, posterius à paucis uertit. Rationem quam secutus sit, nemo facile reddiderit. Præstat igitur Ebraicæ inhærere ueritati. Quod Vates se uersu ultimo his de quibus cecinit uersu penultimo opposuit, satis indicat, illos impios esse, qui præsentis tantum uitæ bona morantur. Sic quoque hic uersus in præcedenti pulchrè cohæret. His iam se opponit, & eorum fœlicitati suam præfert. At ego in iustitia, id est iustitia fretus contemplabor faciem tuam. Quasi dicat: Isti suas cupiditates sequuntur, iniustitiæ addicti, in ea sibi placent, dum externis bonis circumfluunt, sed citius opinione hæc euanescunt, & dabunt scelerum suorum pœnas dirissimas.

Chedel. Chadal. Mimethim. Michedel.

A ditissimas. Ergo horum prosperitas, ut studia eorum sequar, me nunquam illiciet. Iustitię, ut institui, incumbam, & si in huius studio plurima me mala experiri oporteat, minime tamen frangar: erit ut uideam ô Deus faciem, & ex tua præsentia uera beatitudine perfruar. Satiabor specie tua, dum excitaueris me, dum euigilauero, non tam istis quibus modo exerceor erumnis quàm à morte, qua hæc calamitosa uita finem beatum accipiet. Abraham Ezra, ad Dei & operum eius pleniorem cognitionem, quæ sanctis in hac uita contingit, hæc trahit: nec absurde, nam hic ista fœlicitas incipit. Vita æterna siquidem est cognouisse Deum: at cōsummatio huius, futuri seculi est. תמונה, id est, Similitudo uel species, & facies Dei, pro eodem hic et alibi accipiuntur, nempe pro reuelatiore Dei cognitione, in qua est omnis beátitudo sita, de qua in fine Psalmi superioris.

ARGVMENTVM PSALMI DECIMI OCTAVI.

Insigne Epinicion est, quo canit primùm certam ac immotam suam in Deum fiduciam, deinde mala quibus fuerat obrutus: postea Dei potentiam & erga se uoluntatem, sub imagine descriptam, prægrandis tempestatis: mox sui liberationem, tum et innocentiam, atq; Dei iudicia in omnes. posthæc uictoriam multò amplißimam de hostibus potentißimis relatam, regniq; mirandum in modum prolata pomeria, & potentiam in sempiternum confirmatam: laudibus postremò, & de Christo uaticino, Psalmum claudens.

PSALMVS XVIII. IN genere mixto, εὐχαριστικός.

PRæsuli Dauidis, serui Iehouæ, qui dixit Iehouæ hunc hymnum, quo tempore per Iehouah iam Schaulis ac omnium hostium suorum manuum, uictor euaserat. 1

Et dixit, Meritò diligo te ô Iehouah, ô robur meum. 2

Iehouah ô rupes mea, munimentum meum, ereptor mi, Deus mi, 3 B propugnator mi, huius me fidei committo, clypeus meus, uirtus qua seruor, perfugium meum.

Celebrabo & colam Iehouam, & ab hostibus meis seruabor. 4

Inuaserant me mortis angustiæ, torrentes quidam perditorum ho- 5 minum me exanimarant.

Circumdederant me angustiæ inferorum, laquei mortis implicue- 6 rant me.

Sed dum angebar, inuocabam Iehouam, ad Deum meum uocifera- 7 bar, & is uocem meam in regia sua audiuit, uociferatio mea coram eo effusa ad aures eius peruenit.

Terra commota fuit & trepidauit, bases montium contremuerunt 8 & concussæ sunt, quoniam iratus erat.

Ascenderat in nares eius fumus, ex ore eius emicabat ignis quæuis 9 uorans, carbones qui ab ipso prosiliebant, omnia incendebant.

Demiserat cœlos, & descenderat caligo sub pedibus eius. 10

Inequitabat super uolucrem, & uolabat, delatus alis uentorum. 11

Fecerat sibi latibulum, circumfundens undiq; tabernaculo suo te- 12 nebras, obscuras aquas, densas nubes.

Præ splendore, qui apud illum fulgebat, rursus densæ nubes eius di- 13 sparebant, undiq; grando, & tela ignea.

Tonabat in cœlis Iehouah, edebat uocem suam excelsus, undique 14 grando & tela ignea.

15 Eiaculabatur sagittas suas,& disijciebat illos,fulgura multa, & perterrefaciebat illos. A

16 Te increpante ô Iehouah, & efflante spiritum tuum, uisi sunt aluei fluminum,& nudata fundamenta orbis.

17 E sublimi demissa manu accepit me,extraxit ex aquis multis.

18 Eripuit me ab hostibus potentibus,& odientibus me, nam præualuerant mihi.

19 Anteuertit me auxilio,cũ periclitabar: Iehouah fuit mihi præsidio.

20 Eduxit me in spaciosum,tutatus est;nam fauet mihi.

21 Rependit Iehouah mihi secundum iustitiam meam,& retribuit mihi iuxta puritatem manuum mearum.

22 Obseruaueram siquidem plantas Iehouę,nec improbus defeceram à Deó meo.

23 Ob oculos enim cuncta decreta eius habueram, & leges eius nõ semoueram à me.

24 Integrum me illi præstiteram,& seruaueram me,ne quid praui admitterem.

25 Retribuit itaqꝫ mihi Iehouah pro iustitia mea,& puritate manuum mearum,qua ipso iudice polleo.

26 Etenim bono te bonum exhibes,& uiro sincero,sincerum præstas.

27 Cum candido candidè agis,& cum prauo perturbatè.

28 Etẽi populũ adflictũ tu seruas,et homines elatis superciliјs deijcis.

29 Tu lucernam meam ô Iehouah accendisti,Deus meus luce sua tenebras meas dispulit. B

30 Per te aciem infregi,per Deum meum muros transiliui.

31 Deus agit sinceriter,sermo Iehouæ uelut igni probatus, clypeus est omnium qui ipso fidunt,

32 Quis enim Deus præter Iehouah? Quis propugnator præter Deum nostrum?

33 Deus ipse heroica me uirtute instruxit,et dedit cœptis meis successũ.

34 Aequauit pedes meos pedibus caprearum, in quamlibet excelsa loca me ipse constituit.

35 Ipse manus meas militiæ adsuefecit,dedit'qꝫ ut arcus chalybeos brachio meo confringerem.

36 Muniuisti me clypeo saluifico, & dextera tua suffulsit me,benignitas tua hostibus superiorem me fecit.

37 Viam muniuisti mihi,ut inoffẽse ingrederer,ne uel nutarẽt tali mei.

38 Persequutus sum hostes meos, & assequutus,necꝫ reuersus sum donec eos darem internecioni.

39 Cecidi eos,nec potuerũt cõsistere, prostrati sunt sub pedibus meis.

40 Instruxisti me ad bellum uirtute heroica,et depressisti eos subter me qui contra me insurgebant.

41 Effecisti ut terga darent hostes mei,& odientes me deleui.

42 Vociferabantur,sed nemo erat qui opem tulisset: ad Iehouam, nec annuit eis.

Con-

A Contudi eos, ut essent instar tenuis pulueris uento expositi, uelut 43
lutum in plateis eos comminui.

E rixis populi eripuisti me, & constituisti caput gentibus, populus 44
seruit mihi, de quo nihil sciebam.

Simul atque de me audierũt, ultro ad me supplices uenerunt, alieni- 45
genæ mihi seruiliter supplices facti sunt.

Alienigenæ contabuerunt, & inclusi locis munitis trepidarunt. 46

Viuat Iehouah, laudetur propugnator meus, & exaltetur Deus ser 47
uator meus.

Deus qui dedit mihi, ut hostes meos ulciscerer, qui subiecit popu- 48
los sub me.

Qui eripuit me de hostibus meis, extulit super eos qui cõtra me in- 49
surgebant, & liberauit à uiro uiolento.

Propterea celebrabo te ô Iehouah in gẽtibus, & canã nomini tuo. 50

Qui magnificè salutem attulit regi suo, benignè fecit uncto suo Da 51
uidi, & eius posteris in perpetuum.

Versus primi explanatio.

Versus 1. ad uerbum.

PRæsuli, serui Iehouæ Dauidis, qui dixit Iehouæ uerba cantici huius, in die quo liberauit eum Iehouah de manu omnium hostium suorum, & de manu Schaulis.) Quàm uarijs & difficilibus casibus Dauid à puero ferè exercitus sit, priores duo regũ libri, quos Schmuelis Ebræi inscribunt, luculenter memorant. Eam historiam non modo cognitam, sed familiarem etiam esse Christianis oportebat, cùm propter cognoscendos Psalmos, tum quòd inter præcipuos qui Christi typum gesserunt, Dauid habeatur: denique quòd prouidentiæ Dei ratio in his mirificè prædicatur. B De exilio, & multiplici fuga Dauidis in Psalmo undecimo quædam perstrinxi: ea uelim optime lector in animum reuoces, tum perpendas et quæ cæso Schaule, & regno Iehudah ipsi delato, pericula adierit, quæ mala exhauserit, & ut in omnibus præsentem semper Dei opem expertus sit. Primùm septem annis sola tribus Iehudah eum regem agnoscebat, quanquam Schmuel eum ex Dei iussu, regem super Iisraelem uniuersam unxisset. Eo uero tempore multa indubie ab amicis Schaul illi mala obuenerunt, ut non semel de regno & uita periclitaretur. Nam Ishboseth filium Schaulis, totus Iisrael biennio regem habuit, urgebatque bellum inter domum huius & domum Schaulis perpetuum, quod raræ uirtutis uir Abner, princeps militiæ Schaulis administrabat, totis uiribus regnum suo regi asserẽs. Hæc sacra historia memorat, 2. Reg. 2. & 3. Sed neque occiso Ishboseth, cum totus Iisrael ipsum iam regem recepisset, laboribus ei & periculis defungi datum est. Statim namque ex Dei iussu bellum mouit Iebusitis, quibus urbem Ierusc halaim ademit. mox Philistæi, cum audissent eum regem super uniuersum Iisraelem unctum, omnes contra eum ascenderunt, sperantes se initio regni, rebus nondum confirmatis, eum extinctu rum. sed adfuit ei Deus, ut illos binis prælijs funderet, ac plurimos eorum occideret. Hæc legis 2. Reg. 5. & 1. Para. 14. Cum hac gente postea plura prælia commisit, ac non semel in præsens uitæ discrimen uenit: precipuè autem, cum fatigato ei immineret Iesbi ex filijs Raphah, qui & occidisset eum, nisi Abisai opem tulisset, & Philistæum illum interemisset. unde iurauerunt tum eius milites, haud passuros se deinceps, ut contra hostes in aciem prodiret. 1. Reg. 21. & 1. Paralipom. 20. Præter multa autem & difficilima bella, quibus Philistæos tandem domuit, atrocia etiam gessit cum Moabitis, Syris, Edomitis & Ammonitis, quos omnes à Deo adiutus, tandem imperata facere coegit, & uectigales sibi reddidit. Horum historiam legis cap. 8. 10. & 11. secundi Regum, &

Pericula & uictoria Dauidis.

primi Paralipom. 18. & 19. Porrò hostibus alienigenis circumquaque deuictis, A
cũ iam pacata omnia uidebantur, grauissima erupit contra eũ cõiuratio, eaque authore Abeshalom eius filio, cui aderant quique potentissimi, calidissimique regni proceres, quo occiso, alterã excitauit Sheba filius Bicri. Hic duobus coniurationibus sanè non minus adflictus fuit, quàm ullis antea, uel Schaulis persequutionibus, uel alienigenarum bellis. Hæc leguntur 2. Regum, à quintodecimo usque ad uigesimum primum. An uerò hymnum præsentem cecinerit, postquam harum etiam coniurationum pericula euasisset, an cum alienigenas circumquaque deuicisset, incertum. Abraham Ezra autumat eum composi tum, cum milites eius iurassent non passuros se illum deinceps cum hoste manum conserere. Inscriptio cunctos hostes, & nominatim Schaulem memorat. Sed in secundo Regum, post extinctas etiam illas coniurationes, hic hymnus ponitur. Vt autem hinc nihil certi queat colligi, cum constet sacrã historiam rerum gestarum ordinem narrando non semper obseruare, quæ tamen Psalmus canit uictorias ab alienigenis relatas, & à persequutione Schaulis liberationem celebrare uidentur. Quo igitur planius omnia intelligantur, post historias exilij Dauidis, & persecutionis Schaulicæ, quæ summatim perstrinxi in Psalmo undecimo, ea præcipue consideranda erunt, quæ de bellis scriptura memorat gestis cum Allophylis. Schaulẽ uerò ideo nominatim expressit, quod è manu eius non nisi raris & multis miraculis euaserit. Seruum se Dei prædicat, quod toto animo, totisque uiribus illius se uoluntati consecrasset.

Versus 2. & 3 ad uerbum. *Et dixit: Diligam te ò Iehouah, robur meum. O Iehouah tu rupes mea, arx mea, ereptor mi, Deus mi, propugnator mi, confidam eo, clypee mi, cornu salutis meæ, perfugium meum.*) Principium ארחמך uertunt cum Græci tum Latini, diligam te. Et sic quoque id reddidit Chaldæus. nam posuit אחבבינך, id est diligam te. hoc significatum cum argumento Psalmi, in quo canit quod magnificè sibi opem Deus tulerit, haud male quadrat. sic ergo & ipse hoc reddere uolui. Hunc uero sensum habet: Diligam semper te ô Iehouah, tuoque in amore, ut meritò, ita propensissimo animo perseuerabo. Hunc sensum et Kim. probat, dicens dilectionẽ ultimum esse, quod homo in hac uita, ad id ut fictori suo Deo accedat, præstare queat. indeque Deũ B
Abraham hoc nomine laudasse, cum dixit: Semen Abrahæ diligentis me. Porro Ab. Ezra uult ארחמך hic idem esse atque, Petam misericordiam abs te. Scribit enim, cum hoc uerbum significat alterius misereri, ubique in Biblijs in coniugatione piel reperiri, hic autem haberi in coniugatione kal, ideo passiuè accipiendum, ut illud Irme. 10. בני יצאני. Quod uerbi, si in coniugationẽ piel positum esset, significaret, Filij mei eduxerunt me. hunc autem positum in kal, significat, Filij mei egressi sunt ex me. Sic ergo uerbum רחם si fuisset hic in piel positum, significaret, miserebor tui. nunc legendum est, misericordiam petam abs te, tua misericordia, tua paterna beneuolentia nitar. Etenim, רחמים quæ miserationes reddi solent, quæ & præsenti uerbo significantur: inde ita uocatæ sunt, quod רחם uterum significat, ut ea misericordia, charitas, & beneuolentia hoc uerbo exprimatur, qua solet mater affici filio uteri sui. Hunc qui sequi uolet, ei quod hic Vates canit, perinde erit, ac si dixisset, Tua paterna charitate & beneuolentia perpetuò confidam, hanc semper implorabo, postquàm tam prolixè mihi opem tulisti, & à puero usque in hanc horam me mirificè adeò per mille rerum discrimina duxisti, seruasti, & liberum tandem malis omnibus in tantam gloriam & dignitatem euexisti. Quo autem testaretur quãtum fidei sibi ex tot tentationibus accessisset, quamque aucta sibi fiducia in Deum esset, quod denique arderet in laudes Dei, amplissimam uocum, quibus hæc exprimeret congeriem, in inuocatione posuit, quibus nimirum hoc significare uoluit, ab uno se Deo omnibus periculis ereptum, seruatum, atque hostibus suis superiorem factum, & idcirco hoc uno se in perpetuum nixurum, hunc amaturum & prædicaturum. *Robur suum* uocat, quod omne robur, omnẽ uirtutem sibi suppeditasset. *Rupem & monimentum*, quod ita in fide eius tutum refugiũ habuis-

Erchamecha. *Ahebbincha.* *Banni iezanni.* *Racham.* *Rachamim.* *Quid Rechamum, id est miserationes.* *Robur.* *Rupes.*

A buiſſet,ut ij tutos ſe putant,qui ſe in præruptas rupes, & loca quædam aditu & expugnatu difficilia receperunt. Hæc loca dicuntur Ebræis מצודות. Talia parabant ſibi Iiſraelitæ cum uaſtarentur à Madianitis, Iudic.6. Dauid quoq; in eiuſmodi diu agebat, dum Schaul eum perſequeretur, 1.Reg.22.23.24. Subijcit, *Ereptorem*, quod ſe ſæpe præſentibus periculis eripuerit, non ſecus atq; ſi quis ouem è faucibus lupi eriperet. Deum, id eſt אל (quod nomen à fortitudine & uirtute inuicta deductum eſt) quod mirifica & planè diuina ſibi uirtute opem ſemper tuliſſet. Quidam legunt, fortis meus, *Propugnatorem*, id eſt צור, (id à petræ robore in Deum translatum uidetur) quod expertus eum eſſet defenſorē & propugnatorem. Deut.32. cum Mosheh cauſſam uellet oſtendere, cur non unus perſequeretur mille, & duo fugarent decem millia, iuxta Dei promiſſionem, ſubiecit: Quia צור, id eſt propugnatorem ſuum commutarunt, & Iehouam reiecerunt. Et mox: Quoniam non ut צורנו, id eſt propugnator noſter, צורם, id eſt propugnator illorum. Sic & Hannah mater Schmuelis, Non eſt צור ut Deus noſter. Et infrà in hoc Pſalmo uerſu triceſimoprimo: Quis Deus præter Iehouam, & quis צור præter Deum noſtrum? Et iterum Deut. 32. irridens Mosheh fiduciam populi collocatam in dijs alienis: Vbi, inquit, ſunt dij illorum, צור in quo ſuum præſidiū collocarunt? Sic & in præſenti adiecit Pſaltes: In quo pręſidium meum poſui. quo uel ſolo dedit intelligere צור ſe pro defenſore & propugnatore accepiſſe. Kimhi אל & צור eiuſdem eſſe ſignificatus dicit: & utrumq; ideo Deo tribui, quod uirtute & robore omnibus præpolleat. Fuſius de hac uoce præſenti loco, quo primo occurrit, diſſerere uolui, qđ frequens eius uſus ſit in Pſalmis. Porro *clypeum* uocat, quod iacula ſibi hoſtium depuliſſet, qua metaphora & uſus eſt Pſalm.3. *Cornu ſalutis*, quod per ipſum confectis hoſtibus ſalutem ſibi peperiſſet, uti cornifera animalia ſe cornibus defendunt, & contra pugnantia repellunt. Crebra & hæc in ſcripturis metaphora. *Perfugium ſuum* dicit, quod alij reddunt exaltationem: ſignificat autem locum, in quo quis ab hoſtium inſultibus tutus, ac uelut ſuper eos euectus ma-

B net. Quod & ipſum cùm in Pſalmis, tum in alijs ſcripturis identidem legitur. In ſecundo Schmuelis præterea adiectum eſt, & refugium meum, ſaluator meus, à uiolentia ſeruabis me. Dei erga ſe bonitatē cupiebat & ardebat ſanctum pectus quàm magnificentiſſimè prædicare & attollere, ſuāq; in eum fiduciam multò ampliſſimam alijs in exemplum exprimere. Vtraq; iam maior erat, nō omni ſermone modo, ſed & cogitatione: ideo tot nomina accumulauit. Ad inculcandam enim & augendam rem, figura hæc, teſte Fabio, adhibetꝰ. Vtinam uero nobis ſit is animus, cui hæ Dei laudes inculcari poſſint. Vere enim beatus fuerit, quicunq; eas ueras credere poterit. fidet enim in omnib. Deo, eoq; & in omnibus ab eo iuuabitur ac ſeruabitur.

Mezudoth.

El, id eſt Deus.

Propugnator Zur.

Zuram.

Clypeus.

Cornu ſalutis.

Perfugium.

Laudans inuocabo Iehouah, & ab inimicis meis ſeruabor.) Poſt inuocationem memorare incipit, ex quibus malis ſe Deus eripuerit, & quo pacto ſalutem ſit conſequutus, indubiè ut electos Dei ad fidendum colendumq; pariter Deum prouocaret: *Laudans*, inquit, *inuocabo Iehouā*. Neq; enim inuocari poteſt, de quo ſalutem non expectes. de quo uero eam ſperas, eum haud poteris citra laudis præfationem quicq; orare. Inde in omnibus precibus ſanctorum, laudes Dei præmittuntur. Sic locum hunc intelligit Kimhi. At mihi uidetur, quandoquidem inuocare Deum pro cultu & adoratione Dei ſcriptura accipit, ut in uerſu 4. Pſal.14. diximus, Vatē hoc uerſu, q; religioſe coluerit, colereq; deſtinet Deum, atq; huius fructū, liberationē ab hoſtibus, in exēplum memorare. Quaſi dixiſſet, Deum meum, qui unus mihi omnia eſt & præſtat, unū prædicare, celebrare & colere ſtudebo, ita ut hactenus ſtudui (poteſt enim ad utrunq; tēpus referri, propter perpetuum uſum enallages temporum) is me ab hoſtibus meis ſeruauit, ut nequit ſanè deſerere, qui ex animo ipſum obſeruarunt. In confeſſo ſiquidem eſt hunc hymnum Epinicion eſſe, quo ad excitandam ſanctorum fidem, Dauid Dei bonitatem & opem quam expertus erat, experturumq; dein-

Verſus 4. ad uerbum.

ceps non dubitabat,& alijs prædicare uoluit. Conueniebat igitur simul ratio- **A** nē ostēdere, qua tam ꝑplexe Dei bonitate hactenus usus esset, & usurū se porro certe adeò cōfidere. memorauit ergo, ut cultui, laudibusꝗ; Dei incubuerit.

Versus 5. & 6. ad uerbū.

Circundederunt me angustiæ mortis, torrentes Belial terruerunt me. Angustiæ inferni cinxerunt me, præuenerunt me laquei mortis.) Memorat summatim mala quibus fuerat implicitus. *Angustijs* enim *inferorum & mortis, laqueis mortis, & torrentibus peruersorum hominum*, pericula & terrores significauit, quæ sibi improbitate hostiū suorum obuenerant, proximeꝗ; mortem sæpenumero adduxerant, ut carnis iudicio iam actum esse de se arbitraretur. In 2. Reg. ubi hoc ipsum carmen paucis mutatis habetur, legitur hoc loco: משברי pro חבלי. ea uox significat cōfractiones. sed idem utroꝗ; significatur, subiti nimirum, uiolenter perumpentes, & omnia confringentes dolores, ut sunt ij qui exagitāt parturientes. Hos enim חבלי per segol punctatum significat, sicut per pathah pūctatum, funes uel sortes significat, de quo in uersu sexto Psalm. 16. Cæterum significat hæc uox & cœtum atꝗ; congregationem, ut 1. Schmuelis 10. Chaldæus, angustiam, qualis est parturienti. Græcus simpliciter dolores reddidit. Qui perpenderit sanè quibus sæpe in periculis Dauid fuerit, & quàm prope mortem aliquoties accesserit, is facile intelliget, quid his sibi uerbis uoluerit. Ar cogitemus sic exercitum, unicè dilectum Deo, & iuxta uoluntatem eius formatum uirum, ne animum despondeamus, si quando & nos aduersa premunt. Elegantem emphasim habet, Torrentes Belial: hoc est nihili & peruersorum hominum. nam ut torrentibus, id est fluminibus, è subitis imbribus uel eliquantibus niuibus cōcitatis, homines inopinātes solent obrui, idꝗ; ui ineuitabili, ita improbitati hostium Dauidis & studio perdendi eum, quo illi flagrabant, & impigre omnia tentabant, nihil ferè potuit conferri. בליעל singulare pro plurali positum est, nisi quis uim Satanæ agentem hostes Dauidis notatam hoc uerbo putet.

Mischbere. *Cheble.* *Beligiaal.*

Versus 7. ad uerbum.

Cum coartatio mihi esset, inuocabam Iehouam, & ad Deum meum clamabam, audiuit de tēplo suo uocem meam, & clamor meus coram eo uenit in aures eius.) Canit quò fugerit angu- **B** stiatus, ad unum scilicet Deum, quem intenta prece implorauit. quare uociferatum se dicit, & quàm non frustra ipsum inuocarit. Nam de templo, de palatio suo, nempe de cœlis audiuit eum, hoc est opem exoratus tulit, eamꝗ; uere cœlestem & diuinam, quia non sine memorandis cœlestibus miraculis. De hac loquendi forma quædam dixi in uersu quinto Psal. 3. De uoce היכל in uersu 4. Psalmi 11.

Hechal.

Versus 8. & 9. ad uerbū.

Et terra mouit, & contremuit, & fundamenta montium trepidarūt, & commota sunt, non exarsit illi ira. Ascendit fumus in nare eius, & ignis ex ore eius uorabit, carbones incenderunt ab eo.) His uersibus potentiam Dei canit, quam in tempestatibus declarat, de qua totus Psalmus uigesimusnonus compositus est. Septuagesimus quoque sub finem, ferè eadem quæ præsens, habet. Iiob 37. similia ad prædicādam Dei potentiam memorantur. Legimus autem subinde Deum, cum præsentius & reuelatius hominibus suam uoluit potentiam atꝗ; uim declarare, tonuisse, fulgurasse & terram concussisse. Ita sanè fecit, cum Legem daturus primū populo loqueret, ut scriptum est Exod. 19. Item cum ad preces Schmuelis declararet se populo offensum, quod regem postulassent: Schmuelis 12. Sic cum p̄clararam ab Assyrijs liberationē Hierosolymitanis ꝑmitteret per Ieshaiah: Inuiseris, inquit, cum tonitruo, commotione, uoce grandi, turbine & tempestate, & flamma ignis uorantis. Ita orbis redemptionem, morte filij partam, Solis obscuratione & terrę motu testatus fuit, illo in cruce expirante. Sic cū spiritū sanctum suis Seruator mitteret, tonuit: Act. 1. & cum postea precationē eorum se audisse testaret, terram cōmouit: Act. quarto. Certe tonitru, uel alia quapiā insigni rerum immutatione Deum testari suam beneuolentiam, ita olim uulgo receptum fuit, ut Poetæ quoties Iouem fingunt supplicantibus magnis in rebus annuisse, simul fingant tonuisse, & fuminibus suam uoluntatem esse testatum

Signa uirtutis ac potentiæ Dei.

Deum tonitru & fulminibus bonam suā uoluntatem declarare.

A tum. Talibus crediderim portentis & Dauidi, quē ad res maximas delegerat, beneuolentiam suam testatum Deum aliquando fuisse, & auxilij promissionē confirmasse, concussa terra, missis fulminibus, fulgetris, grandine & nimbis. Nec obstat quod euenisse hæc sacra historia nusquam meminerit: neq; enim meminit, & eam tempestatem quam futuram in liberatione Ieruschalaim ab Assyrijs Ieshaiah prædixit. at quis inficias eat, eam uere ita factam? Kimhi et alij Ebræi aliquot, allegoricôs omnia dicta putant, per uim tēpestatis, quæ hic canitur, intelligentes subitam ac uehementem uim diuini auxilij, quo deiecti fuerint hostes Dauidis, multo potentissimi, ut eorum euersio, concussioni terræ & montium conferri queat. Abr. Ezra post hanc interpretationē & istam subiungit: Dauidem prædicere se à Deo adiutum, euersis suis hostibus, qui solet iratus, suorum gratia terram commouere, tonitruis, fulgetris, fulminibus, atq; reliquis tempestatibus totum orbem concutere. Quæ sententia mihi uero similior uidetur, eo quòd fusius & explanatius hic tempestas descripta sit, quàm ut uideatur allegoriæ conuenire. Deinde si allegoricôs accipiantur, eua nescit occasio cogitandi & considerandi tremendam Dei potentiam, in tempestatibus sese proferentem. Iam cum Deus non nisi ex operibus eius in nobis rectè cognoscatur, sol et scriptura, & præsertim Psalmi identidem excitare mentis oculos, ad dignè cōsideranda etiam ea Domini opera, quę oculis corporis ultrò ubiq; incurrunt. Quod uerò malui hæc simpliciter, ut à Vate narrantur, accipere, ratio est, quòd per se simplicitas in scripturis, dum ab eo nec orationis ordo, nec fidei analogia reuocat, sequēda sit: tum quod à more Dei, hisce signis & portentis suam declarare uoluntatem, nihil alienum sit. deniq; quòd hæc tempestatis descriptio ei quod præmisit, Deum uocem suam de regia sua cœlesti audisse, hoc est declarasse quod audisset, tanquàm ratio subijcitur. Ergo uersu octauo memorat terræmotum, & eo iram Dei contra hostes suos fuisse declaratam. Versu nono induit Deo personam irati hominis, qui fumum spiret è naribus, ignem ex ore, unde & accendantur carbones. Intelligit autem fumo ascendentem nebulam, quæ instante tempestate densaturin

B atram nubem, ut in tempestatibus apparet: *ignis*, fulmina, quæ sunt ignes in nubibus excitati: *Prunis*, tela illa fulminea quæ cœlitus uibrantur.

Et inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius. Et equitauit super uolucri, et uolauit, & librauit se pennis uenti.) Describit habitum cœli sæuiente tempestate: tum enim demissum uidetur, & terræ incumbere. Nam & montium uertices nubibus apparent inclusi, & nebula & caligo omnia obscurat. His cum Deus suam præsentiam declaret, ut & in monte Sinai fecit, dicit Deum, cum hæc eueniunt, descendere, & caliginem sub pedibus eius spargi. Solet quippe in his scriptura hominum cogitationibus aliquid deferre. Qui cum nequeant Deum cogitatione nisi loco alicui affixum considerare, in cœlis habitare eum facit, ut ab omnibus præsentibus rebus ad inuisibilia & æterna mentes eorum subuehat. Hinc ergo cum cœlum uideatur in tempestatibus demitti, Deum canit descendere. Versu undecimo describit uim uentorum, atque iterum quo magnificentius rem cogitationibus offerat, per prosopopœiam, *super Cerub*, id est perpeti uolucri facit Dominum equitare, & ferri alis uentorum. Solent uerò & profani Poetæ uentis alas affingere. Habent siquidem hæc energiam quandam ad mouendum rudiorum hominum animos, cum similitudine aliqua rerum sensibilium proponuntur. Qui multo & pernici equitatu ualent, maxime formidabiles sunt. Iam Deus uentis fertur, & pro equis habet spiritus angelicos. כרוב uolucrem significat, unde imagines illæ, quas scriptura Cerubim uocat, quæ in propitiatorio collocatæ erant, alas habebant. Intelligit igitur Deum pro equo habere uolucrem, & cœlestem quidem, hoc est spiritum supernum & uentum, quibus potentiam suam, indicibili celeritate, & omnia exagitante, mirificè declarat. Iuxta illud: Facit angelos uel nuncios suos spiritus, & ministros suos ignem flammantem, Psalmo 104.

Versus 10. ad uerbum.

Versus 11.

Quid Cerub.

Per eos ſiquidem opera ſua perficit, uirtute, cui cedere omnia oportet, nec tamen uidetur. Hoc loco habetur in ſecundo Schmuelis וירא, nō וידא. Sēſus autem idem erit, quia נרא paſſiuè poſitum eſt, & ualet idem quod uidetur. A

Iare.

Verſus 12. ad uerbum. *Poſuit tenebras latibulum ſuum, circum ſe tabernaculum ſuum, tenebras aquarum, craßiores nubes.*) Memorat uim atrarum nubium, quæ terræ incumbunt, dum tempeſtas uiget. Et quia ijs ſuam Deus uirtutem, atque ideo & ſeipſum uelut præſentem exhibet, ait, *Poſuit tenebras latibulum ſuum, circum ſe pro tabernaculo ſuo, & tenebras aquarum, aquas tenebroſas,* quæ ſcilicet denſatæ iam ſint in nebulas & nubes. Certum ſiquidem eſt, expirantes aquas denſari primùm in nebulam, & inde craſſeſcere in nubes. In undecimo Schmuelis habetur pro חשרת מים חשכת מים, id eſt colligationem nubium, id quod cum noſtro idem pollet. Porrò & Legem daturus, in atra nebula & caligine Deus ſe populo oſtendit. Sic & poſtea in templo à Schlomoh extructo, per nebulam ſuam præſentiam exhibuit, uolens nimirum declarare, ſe ita uelle illis adeſſe, ut ſe in datione Legis populo adiunxerat, & fœdus cum eis icerat. Tum autem ſe caligine inuoluit: ut præſentem ſe quidem teſtaretur, & tamen inuiſibilem, ut populus diſceret credere, in cœlis præſidentem ſuis nunquàm deeſſe, etiam ſi non uideretur, ut & à carnis oculis uideri omnino non poteſt.

Cirrath maim.
Cheſccath maim.

Verſus 13. & 14. ad uerbū. *A ſplendore coram eo, denſæ nubes eius tranſierunt, grando & carbones ignis. Et tonuit in cœlis Iehouah, & altißimus dedit uocem ſuam, grando & carbones ignis. Et miſit ſagittas ſuas, & dißipauit eos, fulgura multa, & conturbauit eos.*) Deſcribit tonitrua, fulmina, fulgura, uibrata tela & grandinem, quæ cum crebreſcere incipiunt, tenebræ diſcuti, & atræ ob craſſitiem nubes extenuari ſolent. Inde ait, *Præ ſplendore, uel à ſplendore, qui coram eo eſt, denſæ nubes tranſierunt,* hoc eſt extenuatæ diſparuerunt, crebro ſcilicet micantibus fulgetris, & decidentibus fulminibus. Explicat ſiquidem hic per partes, quod uerſu nono in ſumma dixit. Bis etiam hic dicit, ברד גחלי אש, id eſt grando & carbones igniti, quo fulmina intellexit, ut ita rem quemadmodum geritur, exprimeret. ſubinde enim in magnis tempeſtatibus fulgura micant, fulmina adflantur, & grando repetitis uicibus ingruit. Carbones ignis, *tela ignea* uerti, eo quod fulmina ipſi ignes proprie dicantur, qui cœlitus decidunt incenſo flatu, qui cum in nube luctatur, eduntur tonitrua. Emphaſim uero habet & illa orationis conciſio, quòd bis ſine coniunctione dicit, Grando & carbones ignis. Attoniti animi affectum ita expreſſit. Neq; uacat & illa tonitrua anthropopathetica periphraſis, Dedit excelſus uocem ſuā. Ad idem facit & allegoria uerſus quintidecimi, Eiaculatus eſt ſagittas ſuas: nam grandinem & tela cœleſtia intellexit. id indicat, quod ſubiecit: Et multiplicauit fulgura. His diſperſit, & conſternatos reddidit hoſtes Dauidis: quos relatiuis, cū tamen nomina eorum non præmiſerit, ad indicandum animi ſui affectum, deſignauit, ſicut & in uerſu quarto Pſal. 16. & alibi fecit. Circa quæ enim magno affectu animi occupantur, nunq̄ ſatis ſolent explicare, putantes non poſſe latere alios, in quibus ipſi ſint toti. B

Barad Gacheleſc.

Verſus 16. ad uerbum. *Et apparuerunt alueiaquarum, & reuelata ſunt fundamenta orbis ab increpatione tua Iehouah, ab halitu ſpiritus naris tuæ.*) Hiſce iam uerſibus, latum ſibi à Deo auxilium deſcribit, ut priorib. potentiā eius, & erga ſe uoluntatē. Premētia pericula ſcriptura inundantib. aquis, quæ mortē homini intentant, & metu, cum uideat ſe nō poſſe illas euadere iam ingruētes, exanimant, multis in locis aſſimilat. Graphicè uero admodū ea ſimilitudo deſcripta legitur, ab initio Pſalmi 69. Sic iam & in præſenti, uim hoſtium ſuoꝶ, quam ſupra per torrētes Belial ſignificauit, & pericula quæ intentabant, aquis ampliſſimè inundantibus, & ſuam ab illis liberationē, aquarum depulſioni ſimilem facit. Vtq; præclarā & præpotentem & latam ſibi Dei cōtra hoſtes opem, & illorum deiectionē prædicaret, inducit Deum increpatione & ſpiritu ſuo tota exhauſiſſe & ſiccaſſe flumina, ut aluei, qui ſemper tecti aquis ſunt, iam abſorpta omni aqua, uiderētur. Hos alueos & profun-

A profundas fluuiorum sedes, orbis fundamenta propter altitudinem eorũ uocat. Intelligit autem hostes suos, qui ea subnixi potentia uidebantur, ut minus credibile esset eos posse extingui, quàm ingentia desiccari flumina. Mira uerò est diuinæ potentiæ amplificatio, in eo quod dixit, Ab increpatione tua, &c. Cui enim ad uerbum cedunt flumina, eum potentissimũ esse oportet. unde dicebant illi de Domino Seruatore, Quis est hic cui uentus paret & mare? Eadem allegoria usus est & Psal. 106. Increpauit mare iuncosum, & exiccatum est. In eo autem quod subiecit, *Spiritu flatus naris uel iræ tuæ*, præterquam quod maior est diuinæ potentiæ auxesis, etiam allusit ad desiccationem maris rubri. Nam scriptum est, cum Deus suis uellet iter dare per sinum Arabicũ, immisisse uentum Orientalem prẹualidum, qui perflans tota nocte, maris partem exiccaret, ac uelut scinderet, Exodi 14. Sic Psaltes in præsentiarũ canit, Deum iratum hostibus suis, sustulisse eos tam facile, quàm spiritu suo sustulit una nocte aquas maris rubri.

Misit ab excelso, & accepit me, extraxit me ex aquis ualidis. Eripuit me ab inimicis meis uirtute, & ab odientibus me, quia ualidiores me euaserant. Præuenit me in die uastationis meæ, & factus est Iehouah in sustentaculum mihi. Et eduxit me in spaciosum, eripuit me, quia complacitum est illi in me.) Vt uersu præcedenti per allegoriam hostiũ suorum extinctionem, ita his sui canit liberationẽ eodem tropo. Inducit enim Deum manu è sublimi protenta & demissa, se ex aquis in quibus periclitabatur, eripuisse, ac iam demersum extraxisse. Eadem canit simpliciter uersu 18. & 19. Nam hostes uirtutis, id est uirtute pollentes, potentes & præualentes osores, præualidæ istæ aquæ fuerunt, à quibus se canit diuina manu extractum. Et quo tempore ab illis diuexabatur, & ad mortem quærebatur, dies erat אידי, id est calamitatis & periclitationis eius fuit (in 2. Reg. habet טלטלי, id est proiectionis meæ, & idem significat) In hoc eũ die Deus præuenit, id est auxilio suo anteuertit. sicut enim hostes proditionibus & persecutionibus eum continuò præueniebant, ut antequam se ex uno malo explicaret, duo ei noua obijcerẽt: ita & Deus eum præ-

Versus 17. 18. & 19. ad uerbum.

Edo.

Taltili.

B uenit ope sua, & salute, dum præstitit, ne unquam in illorum manus incideret, quamlibet multa tentarent, & conarentur. Hinc iure præmissis succinit, Iehouah fuit mihi præsidio. Et iterum sui liberationem canit, alia translatione usus, *Eduxit*, inquit, *me in spaciosum*. Id ei quod suprà uers. 7. cecinit, Dum angerer, uel essem in angusto, opposuit. Hanc allegoriam & uers. 2. Psal. 4. adhibuit, ubi & pluribus eam explicaui. Quòd uerò tam multis sui liberationem deprædicat, ardentis gratitudine animi erga Deum indicium est. Caussam uerò eius præcipuam subiũxit, Eripuit, inquit, me, uel tutatus est, quia fauet mihi, amat me. De uoce hac חפץ in uersum secundum Psalmi primi plura. Vt namq; perstet Dei propositum secundum electionem, non ex operibus, ut diuus Paulus inquit Roman. nono, prima omnium beneficiorum Dei caussa est, ultronea eius beneuolentia, iuxta illud: Fauebo cui fauero, & miserebor cuius fuero misertus, Exodi 33.

Caphez.

Rependit mihi Iehouah secundum iustitiam, & secundum puritatem manuum mearum retribuit mihi. Nam obseruaui uias Iehouæ, nec egi improbè à Deo meo. Quoniam iudicia eius coram me, & cerimonias eius non remoui à me. Et eram sincerus cum eo, & cõseruaui me ab iniquitate mea. Et retribuit Iehouah mihi secundum iustitiam meam, secũdum puritatem manuum mearum coram oculis eius.) Istis uersibus innocentiã suam, & iustitiæ studiũ piè prædicat, quo in se ostendat, Deum iustitiæ studiosos haudquaquam deserere, & in tempore mercedem optatam rependere. Cæterum de propriæ iustitię commemoratione in uersu secundo Psalmi quarti: Puritas manuum innocentia uitæ est. Obseruatio uiarum Iehouæ, cuius meminit in uersu 22. studium est uitę, quam Deus præcipit, qua seipsum homo Deo plena fide committit, & se proximo penitus addicit, in cuius salutẽ ordinat cuncta sua dicta & facta. Huius studij remissio, est defectio à Domino, quam à se alienam fuisse profitetur, cum subijcit: *Nec improbe egi*, id est improbe agens defeci à Deo meo. De uoce רשע, in uersum pri-

Vers. 21. et 22. 23. & 24. ad uerbum.

Rasca.

Lo risˢati. mum Psalmi primi: Hic uerbo usus est לא רשעתי, id est non tumultuatus sum à Deo meo, id est ut uerti, improbus non desciui ab eo. Ipse enim deseritur, ubi obseruatio præceptorum eius deseritur: hæc uerò deseruntur, cum non prima cura nobis est, ut illis uitam nostram conformemus. Nam ut ea non sæpe prætereantur, deprimente hac carne, fieri non potest. At dum etiam studiū eorum posthabetur, uere Deus reijcitur. Quamdiu siquidē Deus ut Deus timetur ac colitur, non potest non prima esse cura, ut ipsi nos approbemus: à quo solo nimirū nos esse, habere omnia, & iudicādos agnoscimus. Hanc curā, hoc studiū magis exprimit Vates uersu sequenti: *Ob oculos, inquit, habeo cuncta decreta eius, & Leges eius nō semoueo à me.* Hoc est, præsenti animo semper intueor quid præceperit Deus, quid ei probeť, & huic tum uitā meam conformo. Geminatio hic est, quæ pro eodē משפטי וחקים, id est iudicia & cerimoniæ accipiūtur, nēpe pro Legibus Dei. aliàs iudicia, leges sunt, quibus ut sit uiuendū cum proximo præscribiť. Cerimoniæ, ritus sacri, & religiones. Iam qui legibus Dei seriò studet, is se sincerū Deo præstat, q̄d de se canit uersu 24. Fœdere, quod icit Deus cum suis, pollicetur illis paternam curam, atq; prospectionē, & uicissim stipulantur ab illis ut se colant, & præceptis suis studeant. In his qui sincero animo, & diligenti studio fuerit, is תמים, id est integer & inculpatus cum eo uersatur, & bona fide fœdus seruat. Id poscebat Dominus ab Abrā, cū dicebat ei: Ego Deus omnipotens, uersare coràm me, & esto תמים, id est integer, innocēs, sincerus. De uoce hac dixi plura in uersum secundum Psalmi decimi quinti. Hic uel adiecta particula satis indicat, quo significatu accipiať, *Et seruaui me à prauitate.* Seruare siquidem se, ne quid peccetur, id demum est fœdus cum Deo percussum bona fide colere, & esse cum eo תמים, id est integrum, rectum, & inculpatum. Quia uerò hæc ut ad idem iustitiæ studiū alios quoq; prouocet, de se canere instituit, iterum memorat, ut Deus innocentiæ suæ rationem habuerit, & pro iustitia sua sibi rependerit. Adiecit tamen, *coràm oculis eius*: ego uerti, *ipso iudice.* Eo ostendit, nihil in se fuisse fuci, sed coram oculis Domini quoq;, quem nihil secreti latere potest, cui nostræ cogitationes magis quàm nobis ipsis habenť cognitæ, se innocentem, sincerum, & iustitiæ studiosum esse iudicatū. Porrò hæc omnia Vates de se, quo ad studium & conatum piè & inculpatè uiuendi, cecinit, non quo ad actus singulos. Homo fuit, & in carne sua nihil boni deprehendit: quare & in ipso Lex membrorum, de qua Paulus Rom. 7. legi mētis aduersans, effecit, ut subinde omiserit quæ uolebat bona, & admiserit quæ odiebat mala. At quia hæc seriò detestabatur, illa cupidè sectabatur, sciebat se iam non peccare, & à Deo inter iustos censeri. iuxta illud Ioānis: Qui natus est ex Deo, non peccat, quia semen Dei manet apud illum: et non potest peccare, eo quòd natus sit ex Deo, 1. Ioannis 3. Hic Apostolus se natum ex Deo gloriabatur, atq; ideo & sine peccato esse. et tamen in eadem Epistola capite primo, pronunciat eos mendaces, qui se absq; peccatis esse dicāt. Lapsus igitur sanctis tribuit, peccati iustam uoluntatem & studium adesse negauit. At quia ob id tantum damnantur homines, de eo uelut solum hoc peccatum nomine censeretur, cap. 3. loquutus est. et peccare pro eo dixit, quod est solere peccare, studere, incumbere rebus malis. Ad hūc omnino modum in Psalmis ac omni scriptura, de iustitia & iniquitate, spiritussanctus loqui solet, quod qui non obseruarit, is persæpe impingit. De his in uersu 2. Psal. 15. quædam. Porrò in his suis laudibus Dauid nonnihil etiam suos hostes respexit, quibus collatus, de amplissima sanè innocentia coram Domino gloriari potuit. De qua ratione propriam iactandi iustitiam, in uersu 2. Psal. 4. & in uersu 9. Psal. 7. aliqua disserui.

Miscpate, ue chucim.

Tamim.

Quid uerè peccatum.

Vers. 26. et 27. ad uerbum. *Cū benigno benigne agis, cū uiro sincero sinceriter. Cū puro purè agis, cū prauo perplexe.)*

Paucis iam ab eo, q̄d Dei erga se iustitiā prædicauit, qui sibi benignè pro innocentia sua rependerit, digreditur ad prædicandam illam in quoslibet. Quasi dixisset: Prædico quæ mihi Deus pro iustitiæ studio retribuit. Sic autē ille non erga me solum se habet, quicunq; bonitati studet, ei benigne facit, & quicunq;

se in-

A se integrū erga ipsum, sincerum & fidei seruantem præstat, iuxta fœderis cū eo icti rationem, ab omni se prauitate custodiens, & iustitiæ pro uirili studens: erga eum & ipse integrum se exhibet, largissimè præstans quæ est pollicitus. Sic qui purum se, quod idem est, seruat, nihil à pacto recedens, illi contrà & Deus puræ se fidei præstat, amplissimè ea suppeditās quæ promisit. Contrà aūt, cum eo qui obliquat & à fœdere recedit, & ipse sic agit, deflectit à promissis suis, & inuertit omnia. Deuter. 32. Mosheh uocat Iisraëlem transgressorem דור עקש ופתלתל, id est nationem prauā & peruersam. Sicut enim rectū scriptura uocat, qui simplici animo stat promissis, & præceptis Dei uiuit: ita curuū & obliquū atq; peruersum uocat, qui fidem Deo datam uiolat, & à iussis eius declinat. Sūt etiā huiusmodi in se mirum in modū perplexi, impediti, & perturbati, nullam certam & expeditam consiliorū suorum rationē inuenientes. Finem enim omnis recti consilij Deum ignorāt. Deinde agunt peruerse et iniquè cū proximis omnia. Cōtrà itaq; Deus, cum tempus appetit ut eis rependat, ita perturbat ipsis rationes uitæ omnes, ut sempiterno errore & confusione omnium consiliorum & actionū rotent̄. Et tamen agit Deus cum istis perplexe, licet si Deū spectes, agat rectissimè, quia iusto iudicio. Cæterū ab eo qui solus bonus est, omnis boni initiū est, hic uocat quę nondū sunt, & delegit suos antequā conderet mundū, ac ita cū malis & prauis bene recteq; agere prior incipit. Si naq; nobiscū pro nostra conditione agere uellet, nec sua nos bonitate præuenire, saluus fieri nemo posset. Verùm Psalmus istud, *Cū prauo peruerse agit*, nō in uniuersum, aut de quibusuis prauis cecinit, sed de ijs qui iam sua uoluntate lege recepta & intellecta praui sunt. Ii sanè si legi bona fide studēt, atq; ob id se puros seruant, & bonos omnibus exhibēt, beneficentia Dei prolixe fruunt̄: sin à Domino desciscunt, agit & ipse peruerse cū illis, hoc est præter morē suū & promissionē, dirum nimirū ultorem, qui promiserat se benefactorē, sed si illi in fœdere perstarent: alioqui & ultionē minatus est. Hinc uerò quod pro ratione operum & uitæ cuiq; à Deo rependit̄, mercedis nomine & Seruator usus est, nō quod quisquam meritis æquare possit quæ donat Deus, aut quod nō & ipsa probè merita, dona Dei habenda sint, cum ipse in nobis operet̄ & uelle & operari, sed q̄d

B ubi uera fides, ibi bona uita deesse nequeat: ut mala certo apud eos uiget, qui fide sincera præditi nō sunt: tum semper Dei beneficia bona opera sequant̄, & pœnæ mala. Iam quod post operam uelut rependitur, merces uocatur, etiam si longe opus superet. Sic pater leuiculum sępe filij studium, amplissimè remunerans, dicit tamen mercedem se ei rependere, & studium illius retaliare.

Dor icasc uphtaltal.

Nam tu populum adflictum seruas, & oculos sublimes deijcis. Quoniam tu illuminas lucernam meam ô Iehouah, tenebras meas illustras Deus meus.) Redit ad prædicandam Dei bonitatē in se, ita probaturus, quod iam cecinit, bonū illum se bonis, purū præstare puris, integris integrum, inuertentē uerò prauis: Nā, inquit, tu populum adflictum seruas, eos nimirū qui iniuria immeritò afficiuntur: & oculos sublimes, hoc est homines fastuosos, & arroganter sustollentes oculos, humilias & deijcis. Horum deiectio & Iesha. 2. & 5. prędicitur. Et Prouerbiorum 6. inter ea numeratur quæ odit Iehouah. His uerò ad se atq; hostes suos respexit, per adflictum populū se cum suis, per sublimes uerò oculos, hostes intelligens. Vnde mox de se pauperis et adflicti gregis duce, eadem canit per allegoriam lucis & tenebrarum. Nam sibi & suis latam diuinitus opem, accensam ab Iehoua lucernam, deiectos hostes, dispulsas uocat tenebras. Per lucem siquidem passim scriptura secunda, per tenebras aduersa significat. De qua trāslatione dicemus alibi fusius, quandoquidem hic Psalmus aliàs longior est.

Versus 28. & 29. ad uerbum.

Quia per te infringam aciem, et per Deum meū insilij murum. Deus sincerus uia sua, sermo Iehouah perpurgatus, clypeus ipse omnib. in se cōfidentibus. Nā quis Deus præter Iehouah? et quis propugnator præter Deum nostrum?) Iam descendit ad explicandam salutē, quam sibi Dominus tulerat, et memorare incipit, ut adiutus ab eo, hostes suos deuicerit: *Per te*, inquit, *infregi aciē*. quo significat cōmissa prælia, in quib. uictor euasit,

Versus 30. 31. & 32. ad uerbum.

Si enim

Aruz. Ratzaz. Si enim ארוץ quod hic habetur, deducatur à רצץ, id est frangere significat. at si A deducas à רוץ, quod currere significat, sensus huius secundum Kimhi erit: Occurri per te, id est tuo fretus auxilio, exercitui hostili: secundū alios, quorū Ab. Ruz. Achare. Ezra interpretationem adducit, Insequar. Nam reperitur alicubi רוץ cū אחרי, id est post. D. Hieronymus, In te currā accinctus. significat enim רוץ etiam accingi ad prælium. Chaldæus nescio qua caussa, Multiplicabo exercitus, reddidit. Græcus, Quoniā in te eripiar à tentatione. Verùm si & uerba ipsa, & id q̄d hic Psaltes canere uoluit, ritè cōsideramus, prima interpretatio certior erit. Nā de ope Domini et uictoria sua hic canit, id celebrās, q̄d fretus Deo hostes suos cùm facientes collatis aciebus pugnandi copiā, tum se intra munitiones urbiū & arcium continentes deuicerit. Vbi enim fracta acies est, et ordines perturbati, parata uictoria est. *Per Deū meū transiliui muros*, hoc expressit expugnatas urbes Philistinorum, Moabitarum, Ammonitarū, Edomitarum, & Syrorū, quas omnes regno suo subiecit. Vt uerò breui uersiculo plurimas & insignes uictorias, quas Domini auxilio instructus, de potentissimis hostibus, cum exiguę ipsi uires essent, retulit, complexus est, cum admiratione diuinæ super se bonitatis, quasi exclamauit id quod sequit: *Deus is est, cuius uia*, id est studia & facta, sincera, certa & integra sunt, promissis eius probe respondentia. Ideo subiungit, *Sermo eius igni purgatus*: id est exploratissimæ ac certissimæ ueritatis est, de quo loquendi modo in uersu septimo Psalmi duodecimi diximus. Vltima uero uersus huius particula explicat, quid prioribus dicere uoluit. *Clypeus*, id est defensor est omnium qui in ipso suum præsidium collocant. Promiserat ei regnum, id uidebatur mutasse, dum tanta hostibus in eum permitteret. sed quum tandem tam ampliter omnia quæ promiserat, præstitit, iure dixit *Vum*, id est facta Domini esse simplicia, recta, inculpata, et sermone eius nihil uerius, quia suprà quàm sperare poterat, ipsum & suos extulerat, & bonis quibuslibet fecerat adfluere. Hinc magis accẽsus exclamat preterea, *Quis Deus præter Iehouah* &c. Hęc exclamatio familiaris in scripturis, ijs qui Dei opem sibi latā deprædicant. Omne horum uotum est, ut Deus, ita ut eum ipsi experti sunt, ab omnibus agno- B scatur, & reiecta omni superstitione, ut unicus Seruator colatur. Ita igitur dijs Zur. factitijs & eorum cultoribus insultant. De uoce צור, quæ propugnatorem significat, dictum est suprà in uersu tertio.

Versus 11. 14. 15. ad uerbum. *Deus accinxit me uirtute bellica, & dedit sincerā uiam meam. Aequauit pedes meos sicut caprearū, & super excelsa cōstituit me. Ipse docuit manus meas ad bellū, & cōfractus est brachio meo arcus chalybeus.*) Virtutem his uersibus, qua tot uictorijs potitus est, per partes canit. Versu tricesimotertio gloriaͬ uirtute se heroica à Domino fuisse in- Tamim. structum, & uiam suam factam תמים, id est synceram, non fallentem, integram, hoc est expeditam. Maximis siquidem animis, & singulari successu, bella gerentibus opus est: hæc duo ergo sibi diuina benignitate adfuisse prædicat. Præterea magna quoq; requiritur corporis agilitas & celeritas, & hanc ergo sibi à Domino suppeditatam fuisse canit, uersu tricesimo quarto. Gloriatur siquidem capreis pedes suos æquatos, id est parem currendi uelocitatem à Deo sibi donatam, atq; in excelsa se collocatum: hoc est, datum ut quęcunque oporteret, quamlibet excelsa loca superaret. Sacra historia 1. Regum 24. memorat inquisitum eum in rupibus caprearum, in quas utiq; non sine ope Domini quoq; euaserat, fugiens Schaulem. Sed uidetur hic potius de eo canere, quod quamlibet excelsas & præruptas hostium munitiones, diuina fretus ope occuparit. nam hic uictorias suas canit. Primo Paralip. cap. 12. li qui è tribu Gad ad Dauidem uenerant, memorantur facie leonibus, pedum celeritate capreis similes fuisse: & ea laude, bello illos maximè idoneos, scriptura prædicare uoluit. unde & noster hanc sibi ad uictorias collatam pedum pernicitatem hic commemorat, non ad fugam. Manuum uerò datam promptitudinem, & lacertorum insigne robur, canit uersu 35. Nam datum meminit, ut brachio suo chalybeos arcus confringeret, æreos alij habent, at Ebræi omnes constanter dicunt

נחש

A נחשה prædurum ferrum significare, hoc est chalybem. Quidā Ebræorum נחתה hic à נחת ducunt, ut idem ualeat, atq; remissus est arcus brachio meo: Hieronymus & Græcus legerunt hoc ut ab hac deductum radice, sed in secunda persona prǽteriti, ut idem sit: posuisti brachium meum, arcum ǽreum, hoc est tam inuictum. sed prior interpretatio certior est.

Nachasc. Nachathah. Nachah.

Et dedisti mihi clypeum salutis tuæ, & dextera tua firmauit me, lenitas tua auxit me. Dilatasti gressus meos sub me, ne nutarent tali mei.) Quoniam quæ modò donata sibi gloriatus est, frustra sunt, nisi præsens Dominus numine suo omnia ipse conficiat, nũc subijcit, *Muniuisti me clypeo salutis tuæ*, hoc est tua ope seruasti, depulsis hostiũ iaculis. id quod planius dicit, cum subiungit, *Dextera tua suffulsit me, & auxit me tua humanitas*, tua benignitas, utiq; faciendo me hostibus superiorẽ. Successum uerò, quem sibi Dominus in omnibus negocijs dederat, planius adhuc prædicat uersu 37. per dilatationem gressuum sub se, hoc est inoffensum et expeditũ iter, quo scriptura solet rerum secundationẽ significare. Et in eo quod dicit, sic Dominum sibi uiam strauisse, & dedisse inoffensè ingredi, ut nunquā nutarint tali sui, significat Domini beneficio omnia sibi optatò cecidisse, omnia se ijs auspicijs tentasse, ut nihil non ex animi sententia succederet. Nam meminit sacra historia 2. Reg. 8. Aderat Iehouah Dauidi, quòcunq; se uertebat. Et hoc iam ab eo cœperat, quo ei tribus Iehuda regnũ detulerat. nam 2. Reg. 3. legimus: Pergebat domus Dauid, & roborabat. item postea cum rex cõstitutus esset super totum Iisraëlem, capta iam Ierusc halaim, de eo scribitur 1. Paral. 11. Pergebat & augebatur, & Iehouah Zeba erat cum eo. Id autem tum maximè claruit, cum tanto successu omnes finitimos suo imperio subijceret.

Versus 36. & 37. ad uerbum.

Persequar hostes meos, & apprehendā eos, ne reuertar donec consummantur. Cædam eos, nec poterunt stare, cadent sub pedes meos.) Istis uersibus hostium suorũ deiectionem & oppressionem canit, quæ quàm sæua & atrox fuerit, testatur sacra historia, 2. Reg. 5. 8. 10. 12. Rectè dicit se hostes suos esse persequutũ, ac etiam assequutum, nec reuersum donec eos extingueret: cecidisse illos, nec potuisse stare, concidisse sub pedibus eius. Nam cum uicinæ gentes, Philistæi, Moabitæ, Ammonitę, Aedomitę & Syri, ueriti successum Dauidis, bellum ei mouissent, nullam B postea cum eis pacem inijt, donec bona eorum parte extincta, reliquos sibi tributarios efficeret. Hi etiam quamlibet multo et potenti exercitu cõtra eum uenissent, nunquam tamen non fugati & cæsi fuere, stare contra eum nunquam potuerunt, dederecq; tandem se coacti sunt.

Versus 38. & 39. ad uerbũ.

Et accinxisti me uirtute bellica ad bellum, incuruasti sub me qui contra me insurrexerant. Et inimicos meos dedisti mihi tergum, & odientes me, conficiam eos. Clamabant, nec erat seruator ad Iehouam, nec respondit eis. Comminuam eos sicut puluerem super faciem uenti, sicut lutum platearum extenuabo eos.) His uersibus canit caussam tantæ uirtutis, & successus de quibus modo cecinit, scilicet se à Domino uirtute heroica ad bellum fuisse instructum, Dominum ipsum deiecisse hostes, sibiq; subiecisse, ab illo coactos sibi manus dare, atq; sic nõ sua, sed Dei uirtute illos deleuisse. Meruerāt siquidem illorũ scelera ut sæuè uastarentur, quæ & iam metuerant, ad tam atrocem ultionem. חיל exercitum, utpote uim belli etiam significat. hic autem pro ipsa uirtute bellica, nec uulgari accipit, inde *heroica* reddidi. Videmus sanè hāc, ut minus uulgarem, ita planè diuinam esse, paucisq; adeò contingere. Inde secundò, hanc sibi collatam diuinitus, ac se ea ceu armis, accinctum indutumq; fuisse canit. Frustra enim se homines armauerint, ubi hac nudi fuerint. Idcirco usus hic Psaltes est metaphora cingendi, ab armantibus se transsumpta. Idem, nempe à Deo sibi uirtutem deijciendi proterendiq; hostes donatam, canit & uersu sequenti. Et inimicos meos dedisti mihi tergũ: Hypallage est. dicere uoluit, Obuertisti mihi tergum hostium, egisti eos in fugam, sed qua effugere tamen nõ poterint. Vnde sequitur, Et odientes meos conficiā, delebo eos. Eos, hoc solito Ebræis pleonasmo adiectum est, sed nõ omnino ociosè. Plusculum enim uoluit exprimere, ut sibi cõtra hostes suos quālibet potentes successerit.

Vers. 40. 41. 42. & 43. ad uerbum.

Huius

Huius præcipuam caussam, nempe quòd Deus illos sibi sic delendos tradidisset, canit uersu sequenti: Vociferabantur, nec erat qui seruaret, ad Iehouam, neque annuit eis. Hinc uerò colligitur, quamlibet idololatræ essent istæ gentes, & uaria numina colerent, simul tamen uerũ & unicũ Deum quoque agnouisse & inuocasse, & alia numina sic coluisse, ut putarent se uni summoque Deo, ea in re gratificari. Sed zelotes est Deus, & ita se coli exigit, ut in ipsum unũ omnis spes collocet, suaque potẽtia & diuinitas ubique suspiciatur, nõ certis locis & statutis affigatur, ut auxilium eius à sola ipsius bonitate petatur, non superstitiosis sacrificijs & ritibus, quibus illæ gentes addictæ erant, uelut ematur: ut deni que innocentia atque iustitiæ studio, non inanibus & absque cordis pietate adhibitis, ut illi solebant, cerimonijs colatur. Hunc cultum caro ignorat, & eas semper quærit cerimonias, quibus Deum absque sui immutatione, & solida uirtutum sectatione demereatur. Sic erãt hostes isti Dauidis, & sunt quicunque spiritu Dei bono renati non sunt. Frustra igitur opem Dei, quem uere nunquam in animum induxerant, implorauerunt, & sunt penitus à Dauide comminuti, uelut puluis qui à uento spargitur, & ut lutum quod in plateis conteritur, & extenuatur, ut canit uersu quadragesimotertio. In secundo Regum habetur hoc loco, Extenuabo & extendam illos uelut lutũ: quo similitudine hac subactionis, omnimodam hostium suorum comminutionem magis exprimeret. Hanc uero hyperbolẽ nemo insolentẽ arbitrabitur, qui legerit quæ sacra historia de duabus Moabitarum partibus deletis, & tertia facta uectigali, secundo Regum octauo memorat. Item de Ammonitis, quos eductos è ciuitatibus serris, contis & securibus cõcidit, secundo Regum duodecimo. Narrat siquidem illic scriptura, ad eum modum fecisse eum cunctis Ammonitarũ urbibus. Porrò hanc crudelitatem nunquam Dauid, qui humanissimo et clementissimo animo præditus fuit, designasset, nisi ita diuinum iudicium poposcisset. Eo autem supplicium poscente, scelus est hominem uelle clementem esse, ac facto suo, Deum omnis clementiæ authorem, inclemẽtiæ accusare. Hoc peccato Schaul regno meruit deijci, primo Regum decimoquinto. Leuitæ autem, quod ne fratribus quidẽ pepercissent in ultione uituli aurei, sacerdotio fuere donati. Et Phinehas sæuientem Dei iram in omnem populum restinxit, confosso principe Zamri, congressu cum Moabitide Deum & populum Dei irritante. Non clementia, sed dira crudelitas est, pœnas remittere, ubi Deus præcipit sumendas. Neque enim ille unquam pœnas poscit, quæ non sint reipublicæ salutares. Iam paucis sceleratis in perniciem reipublicæ parcere, quæ quæso non clementia, sed crudelitas?

Vers. 44. 45. 46. & 47. ad uerbum. *Eripuisti me à contentionibus populi, posuisti me in caput gentibus, populus (qui) nõ nouit me, seruiunt mihi. Ad auditionem auris mihi collecti sunt, filij alieni mentiti sunt mihi. Filij alieni inueterarunt, à claustris suis trepidarunt.*) Sui exaltationem in regem, cum super Israel, tum super gentes finitimas, his uersibus canit. Primũ ipsum Dominus ab oppugnatione populi eripuit. nam secundo Regũ habetur hoc loco עַמִּי, id est populi mei. Per רִיבֵי, id est rixas & contractiones, intelligit motũ contra se & studia suorum, quibus agitatus fuit, regnantibus Schaule & filio eius Isboseth. Ab his eripuit eum Dominus, cum effecit ut totus se illi Israel ultrò subderet, quod legimus 2. Reg. 5. & 1. Paral. 11. & 12. Illic enim scribitur, uenisse ad eum in Hebron ex selectissimis omnium tribuum, ter centena quadraginta millia, & octingentos. Caput gentibus constituit eum, cum ei Syros, Moabitas, Ammonitas, Aedomitas, Amalekitas, atque Philisteos subiecit. Quod uerò uersu 45. canit, *Ad auditionem auris*, id est tantum ad famam meam, & inuulgatum iam nomen collecti sunt mihi, hoc est ultrò aduenerunt, & me muneribus uenerati sunt: tum Dominus ei præstitit, quum Thoi rex Hamath, quam Antiochiam Syriæ postea dictam Iosephus tradit, misso filio & donis preciosis, gratulatus ei fuit de uictoria contra regem eius partis Syriæ, cui metropolis erat Damascus, 2. Regum 8. יִשָּׁמְעוּ habetur hic, & reddunt id alij obedient: sed pro prie

Ami. Ribim. Scameu.

Vescama Scaul etham.

Mētiti sunt mihi inimici mei.

A prię collecti sunt significat, sicut illud וישמע שאול את עם, id est, & Schaul collegit populum. *Mihi mentiti sunt*: Hæc de Syris quidam intelligunt, qui cum suppetias tulissent Ammonitis contra Dauidem, & cæsi fuissent, pacem cum eo fecerunt, desertis Ammonitis, atq; subiecerunt se illi, ut legimus 2. Regum 10. & 1. Paralip. 19. In libro Regū uocantur hi serui Hadaræzer, qui desertis Ammonitis, à quibus conducti in auxilium fuerant, pacem cum Dauide fecerūt. Reges. scribitur enim: Et uiderunt omnes reges, serui Hadaræzer, quod cecidissent coram Iisraele. Qui huius sententiæ sunt לי, quod alioqui mihi significat, per בעבור, id est propter interpretantur. Et sic multis in locis accipitur, de quo exempla adduxi in uersum tertium Psal. 3. Porrò alij istud, *Mihi mentiti sunt*, pro eo accipiunt, quod est, præ timore negarunt se mihi fuisse aduersarios, & contra me pugnasse. Verum quia Psalmo 66. omnino similis oratio habetur, quam non licet ad hunc modum interpretari, magis arridet enarratio Abrahā Ezra, cui uisum est, Prophetam hic gloriatum, quod inimici sui iactātes suam uirtutem, & sibi uictoriam contra Dauidem pollicentes, deprehensi sunt falsi, & mentiti. Hinc illud Psalmi 66. ubi Psaltes Deo loquitur, Præ multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui: sic accipit, Tua potentia efficit, ut hostes tui fateantur se mendacium et uanitatem sectatos esse. Porrò, ut prioribus hanc enarrationem uero propinquiorem existimo, ita tamen planè ei subscribere nequeo. Nescio enim quā subiectionem supplicē & seruilem, hic loquēdi modus significare uideatur. Deut. 33. de Iisrael Moshe dicit: Beatus es Iisrael, quis tibi conferendus? seruatus es per Iehouam, qui clypeus auxilij tui, & gladius potentiæ tuę: & mentientur tibi inimici tui, et tu super excelsa eorum calcabis. In his sanè uerbis satis liquet, mentiri inimicos Iisraeli, idem esse qđ fieri ei supplices, & penitus potentiæ illius subijci. Quod uel illud abunde declarat, Et super excelsa eorum calcabis, quod idem Rabi Shlomoh significare scribit, atq; si dixisset, Super colla eorum pones pedem tuum. Id quod utiq; extremæ subiectionis est. Sic Psalm. 81. inducitur Deus de Iisraelitis loquens: V-

Baabur.

B tinam populus meus auscultasset mihi, & Iisrael ambulasset in uijs meis. Breui tempore deiecissem hostes eorum, & in aduersarios eorum conuertissem manum meam. Osores Iehouæ mentiti ei fuissent, & esset æuum eorum sempiternum. Iam & hic satis liquet, mentiri, ualere idem quod penitus subijci. Et fortasan inde mentiri, pro trepidante & maxime seruili subiectione scriptura usurpare solet, quod qui ita subiecti sunt, multa soleāt, timore nimio adacti, ijs mētiri, quibus seruiunt, & quorum potentiam maxime formidant. Sic fures Latini pro seruis dicebant, quod serui omnes furari soleant, propter nimiam scilicet erga eos herorum parsimoniā. Ne quid igitur obscuritatis esset ex hac Synecdoche siue Metalepsi, simpliciter hoc reddere malui, *Seruiliter mihi supplices facti sunt*. Huic sensui haud male quadrat quod sequitur, *Alienigenæ contabuerunt*: quo utiq; eorum formidinem, succum uitalem exhaurientem, ac uelut folium exarefacientem, Vates significare uoluit. quam amplificauit, eo quod subiecit, *Inclusi á claustris*, id est locis munitis trepidarunt,

Versus 47. 48.49.50. & 51. ad uerbum.

Et laudatus propugnator meus, & exaltetur Deus salutis meæ. Deus qui dedit uindictas mihi, & egit populos sub me. Eripuit me ab inimicis meis, etiam supra insurgentes contra nos extulit me, á uiro uiolentiæ liberauit me. Propterea celebrabo te in gentibus ó Iehouah, et nomini tuo canam. Qui magnificauit salutem regis sui, & fecit benignitatem uncto suo Dauid, & semini eius usq; in seculum.) Laudibus Psalmum concludit, ut & cœpit, quæq; cecinit summat. Dei beneficio se hostes deuicisse, atq; sibi subiecisse, canit uersu 48. Ereptum uerò se eiusdem ope ab infestis sibi, & nominatim à Schaule, quem uirum uiolentum uocauit, propter pertinax & inuictū odium, quo se innocentem persequutus erat, & præualuisse omnibus inimicis, atq; imperiū nactum esse in eos qui sese oppugnauerant, canit uersu 49. Reliquis duobus uersibus ad regnum Christi animum sustulisse uidetur. Etsi enim in gentibus sibi subiectis, Dauid Iehouam indubiè magno studio celebrē fecerit, ut id est omnium

o prin-

principum, qui Deum uere timent: mihi tamen uidetur, eo simul se hic Christi typum exhibuisse, & de eo esse uaticinatum, quod gloria Dei in uniuersum orbem per spiritum Christi spargi debebat. Hanc quoque existimo magnam illam salutem & benignitatem, quam uersu ultimo Deum regi & uncto suo, simul & semini eius, in sempiternum fecisse prædicat, quanquam hæc & de salute quæ sibi ac posteris suis facta est, cecinit. Attamen ut nihil antiquius habuit Christi de semine suo nasci turi promissione, ita existimo eum, animum & uerba, dum salutis sibi & semini suo factæ meminit, ad canẽdum regnum Christi, attulisse, unde toti orbi sempiterna salus facta est. Alioqui ubi semẽ aut posteritas Dauidis in sempiternum firmata, si non Christũ ipsum, cum sibi credentibus, hanc Dauidis sobolem agnouerimus? Promiserat enim Deus se hanc si peccaret, castigaturum quidem: at abiecturũ nũquam, regnique solium illi semper seruaturum. Hoc in uno Christo nemo orthodoxorum completum dubitat. Magna itaque salus atque benignitas, de qua hic Dauid canit, fuit eius à tot tamque crudelibus hostibus ereptio, & in illud regnum euectio, quod ipso & aliquot posteris eius administrantibus egregie quidem floruit, & diuinã gloriam magnificè illustrauit: sed regnante Seruatore nostro Christo, uncto illo spiritu Dei præ participibus suis, iusta demum sua pomeria obtinuit, & ad fines usque orbis, prælatam Dei gloriam plenè euulgauit, innumerisque mortalibus æternam salutem attulit. Quanti sanè ei Christi promissio fuerit, ipsius uerba cùm 2. Regum septimo, & 1. Paralip. 17. tum multorum Psalmorum luculẽter declarant. unde haud mirum, eum qualibet occasione ad canendũ de Christo & regno eius abreptum fuisse.

Porrò nostrum fuerit, non solum hac in parte Dauidem, ut Christi typum considerare. Et in eo sanè quod tam multa illum, antequam ad iustam regni gloriã exaltaretur, perpeti oportuit, & quod tam præclare illi Dominus adfuit, periculis exemit, & hostes ipsi subiecit, Christi in se quandam adumbrationẽ exhibuit. Eadem iam sors & nobis competit, Christi membris. Quare dum mortis laquei constringunt, dum torrentes Belial obruunt, dum inferorum exaniment terrores, animus nequaquam despondendus est: sed cogitandum potius, ut Dauidem exemplum unigeniti sui, atque ipsum hunc suum unigenitum habuerit Deus. neque dubitandum, illum nos ad eundem modum habiturum. Totam mundi machinam commoueri oportuit, dum ille periclitaretur, ut electi omnes inde discerent, cœlum & terram citius destruenda, quam queat perire, qui se consecrarit omnium conditori Deo. Verùm ut magnificè Dei gloria in sanctis eius declaretur, in summa interim eos discrimina uenire oportet. Sed dũ mundus actum esse de illis putat, nullamque innocentiæ, quam sectantur, haberi rationem credunt, tum demum solet iudex eorum Deus, quam charos eos habeat, quantique illi sit recti studium, demonstrare. Præterea obseruandum, quod solicite à uersu 29. usque ad finem Psalmi, omnia Vates ab uno Deo geri, eiusque unius dona esse, dotes cum animi, tum corporis quaslibet, prædicet, dum memorat, ut uirtutem bellicam ipse sibi suppeditarit, pedibus uelocitatem, manibus dexteritatẽ, lacertis robur largitus sit, ut clypei uice sibi fuerit, hostes strauerit, in fugã egerit, partim deleuerit, partim subiecerit, quid opus uerbis? unus omnia instituerit, gesserit, cõfecerit, absoluerit? O beata regna, beatas respublicas, hæc si agnoscerent qui rerum potiuntur, quàm sanctè, quàm innocenter, quàm religiose omnia constituerentur, quam euanesceret impiorum metus, arderet uerò studium pietatis, quæ à multis hodie nulla alia caussa posthabetur, quam quòd nondum ij qui rerum habenas moderantur, persuasum habẽt, omnem uictoriam, rerum successum, pacem, regnum, ac quicquid optari possit, unius Dei opus & donum esse. Perpendamus igitur ista & nobis scripta, Deumque sui similem perseuerare. Tantum eius misericordia nitamur, ipsumque et nostrum robur, rupem, munimentum, ereptorem, Deum, propugnatorem, clypeum, uirtutem saluificam, & perfugium credamus esse, & illuminabit nostram

A ſtram quoq; lucernam, uiamq; noſtrã ſic expeditam efficiet, & eam largietur de hoſtibus uictoriam, ut & nos prædicandi eius ſuper nos bonitatem, materiam ſimus habituri ampliſſimam.

ARGVMENTVM PSALMI XIX.

Canit uirtutem Dei ex opificio cœlorum mirificè relucentem: deinde Legis diuinæ præcellentiam: poſtremò à peccatis ſeruari orat, & ut placeant, probaq; ſint, quæcunq; uel corde meditatur, uel ore loquitur.

PSALMVS DECIMVSNONVS

ἐπαινετικὸς καὶ εὐκτικός.

PRæſuli, Oda Dauidis. 1

Cœli maieſtatem Dei deprædicant, æther quanta ſunt opera eius manifeſtat. 2

Dies diem docet, nox nocti ſcientiam ſubminiſtrat. 3

Nullus his quidem ſermo eſt, nulla uerba, nec auditur uox eorum. 4

At interim in uniuerſum ſe orbem profert eorum ad certã exactam regulam compoſitio & motus, iſta eorum oratio diffundit ſe ad extremum uſq; mundi, in his fixit tabernaculum Soli. 5

Is uelut ſponſus ex umbraculo ſuo prodit, uelut heros quiſpiam alacer ad decurrendam uiam. 6

B Ab extremo cœlorum egreſſus eius, recurſus eius ad alterũ extremum, nec eſt qui ſe ab æſtu illius abſcondat. 7

Lex Iehouæ ſincera eſt, animam recreat: teſtimonium Iehouę fidele eſt, imperitis ſapientiam ſuppeditat. 8

Iuſſa Iehouæ recta ſunt, cor exhilarãt: præcepta Iehouæ pura ſunt, oculos illuminant. 9

Religio Iehouæ munda eſt, perſtans perpetuò: edicta Iehouę uera, & ſimul omnia iuſta. 10

Optabiliora auro et gemmis precioſis, dulciora mellę & fauo diſtillante. 11

His ſeruus tuus cautus redditur: magna merces, ipſa eorum obſertio. 12

Delicta quis animaduertat? latentibus malis purga me. 13

Quin & flagitia auerte ſeruo tuo, ne dominentur mihi, tum ero integer & purus à quouis grandiori ſcelere. 14

Sint ſermones oris mei & cordis mei meditatio, ut tibi probentur, ô Iehouah, propugnator mi & redemptor. 15

Verſus ſecundi & tertij explanatio.

COeli *enarrant maieſtatem Dei, & æther adnunciat opus manuum eius. Dies diei eloquitur ſermonem, & nox nocti monſtrat ſcientiam.*) In confeſſo eſt apud omnes Ebræos, & ipſa uerba Pſalmi idem teſtantur, Vatem uerſibus ſeptem prioribus *Ad uerbum.*

Dei potentiam in cœlorum machina tam insigniter declaratam prædicare, de hac eos interpretabor, & ut uidetur, consentiente D. Paulo ad Romanos decimo. Quibus allegorica horum interpretatio arriserit, habent illam apud alios. Tametsi enim tam mirabile Dei beneficium, potentiam & bonitatē eius plusquàm patentissimè omnibus mortalibus testetur et celebret, ea tamen est humani generis stupiditas, ut Dei, in quo sunt, uiuunt & mouentur, operū́q; eius, quæ & ipsi sunt, & quibus continuò fruuntur, satis admoneri nequeant. Ideo cum alij Vates, tum hic Psaltes, libenter illa omnium oculis exposita Dei opera, sed quorum magnitudo, ordo & uis, nunquam dignè satis potuit considerari & perpendi, identidem celebrant, uelut hominum animos excitare conantes, ut tandem intueri & cognoscere uelint, quæ alioqui oculis corporeis nunquam non uident, semper audiunt, tangunt, utuntur. Hac de caussa uoluit hic noster, & in præsenti hymno populi Dei mentem ad considerandum nunquàm satis admiratam Dei maiestatem in cœlorum structura, ordine, motu, solis iubare, & reliquorum siderum inexplicabili ornatu sese ostentātem, prouocare. eoq; cecinit, *Cœli denarrant maiestatem Dei*. Quid per cœlos significarit, ipse continuò expressit, cum subiecit. ורקיע, id est et ether: alij uerterunt firmamentum, sed non uideo qua ratione, cum hoc nomen expansionem significet, non firmitatem, unde extenuatæ laminæ רקעי פחים dicuntur, Num. decimo septimo. Et 2. Regum 22. in Epinicio, ubi in Psalmo superiori habemus, אריקם, id est extenuabo, habetur ארקעם, quod idem significat. Cœlorum itaque & ætheris nomine Psaltes pro eodem usus est. Etenim Genesis primo legimus, Et ורקיע, id est æthera uocauit cœlos. *Aethera* autem uerti, quod Aristoteles in libro de Mundo scribit, cœli siderumq; naturam hoc nomine appellari, origine huius uocabuli inde ducta, q; semper æther currat motu circūducti li. αἰθὴρ, ὁ ἀεὶ θέων. Vt igitur æther idem quòd cœli est, & denarrant atq; adnunciant, pro eodem positum est: ita idem quoq; ualet gloria Dei, & opera eius. Aeterna siquidem sunt et numero, magnitudine, motu, uirtuteq; incomprehensis suspicienda sunt, quæ in cœlis uidentur Dei opera. Quis tantum lunæ uices, & solis ortus atq; occasus, tum recessus & accessus, pro dignitate explicet? Iam aliorum siderum neq; sciri numerus potest, nedum uirtutes pernosci. Solus siquidem Deus est, ut canit Psalm. 147. qui & numerum stellarum tenet, & sua illis nomina imponit. Ex eodem hoc Dei inexplicabili, stupendoq; opificio, Dei maiestas & potentia cum aliàs, tum Iiob nono, & 38. deprædicatur. Chaldæus ut tropum explicaret, sic reddidit: Qui suspiciunt cœlos, enarrant gloriam Dei: & opera manuum eius adnunciant, qui suspiciunt in aera. Porro uersus tertius uariè enarratur. Kimhi sic: Dies de die loquitur, & nox de nocte scientiam monstrat. Vnde discimus, sicut prioris ratio fuit, ita & posterioris futuram, perennantibus suo ordine solis ortibus & occasibus. Rabbi Schlomoh, quod singuli dies & noctes, perpetuo suo cursu & ordine Dei potentiam & sapientiam concelebrent. A. Ezra cani hic à Propheta putat quemlibet diem, quamlibet noctem, noua Dei opera depromere, quod singulis diebus & noctibus noui aliquid exoriatur, in quo Dei & potentia & sapientia & bonitas peculiariter manifestetur. Hæc iam ceu pars sunt prædicationis, quæ cœli diuinam maiestatem deprædicant, eo quòd inferna hæc per superna illa & cœlestia regantur, nihil in terra absque cœlorum uirtute nascitur. Simile itaque erit hoc, *Dies diei loquitur*: uersiculo illi, Discipulus est prioris posterior dies. Prosopopœia est in hoc & præcedenti uersu. Cœli enim & singuli dies, eo Deum & eius opera prædicant, quòd nobis prædicandi materiam exhibent. Chaldæus reddidit, Dies diei apponit, & manifestat uerbum, & nox nocti diminuit, & nunciat scientiam. Quid autem sibi uoluerit, quod diei appositionem, & nocti diminutionem tribuit, non uideo, nisi forsan intellexerit, sicut dies noua Dei semper opera exhibendo animis nostris materiam offerunt de Deo & tam magnificis eius operibus

Marginalia: A; *Rakia, id est ether.*; *Ricue pachim.*; *Aricem.*; *Ercam.*; B

A ribus diligẽtius cogitandi: ita noctes omnia quæ die uidentũ sunt tegendo, ac ita occursum operum Dei in sensus diminuendo, ocium subministrant cogitationi eiusmodi, qua scilicet solidè paratur scientia incumbendi.

יביעו *eructant* uertere solent, & id nonnunquam significat: sed ad sermonem significandum inde translatum est, quod proprie scaturire significet. sermo enim ex ore, ut riuus è fonte ebullit. *labia.*

Non sermo & non uerba, non auditur uox eorum. In omnem terram exit amußis eorum, & in finem orbis oratio eorum, soli posuit tabernaculum in eis. Et ipse sicut sponsus egreditur ex umbraculo suo, lætatur sicut heros ad currendum semitam. A fine cœlorum egressus eius, & recursus ad finem eius, & non absconsus ab æstu eius.) Etsi ἄφωνοι sint cœli, neq; ut homines loquantur, amussis tamen eorum, hoc est admiranda illa & ad tam certam exacta amussim compositio, situs, motus & ornatus eorum, quæ eorum oratio est, in omnem usque terram, & ad orbis terminos sese proferunt, & ostentant, eoq; pacto Deum magnificentissimè deprædicant. Quia uero nullum æquè sidus, ut solis iubar, Dei maiestatem attestatur, de sole peculiariter subijcit: *Soli in illis*, cœlis scilicet, *tabernaculum fixit*. Eo uero rationẽ reddidit eius, quod de cœlis iam cecinit: quod & si nihil loquantur more humano, in omni tamen terra, multo præclarissimè Dei uirtutem & sapientiam celebrent. Quoq; magis hæc illustret, solem similem sponso facit egredienti ex umbraculo suo. Mos Ebræis fuit, ac etiamnum obseruatur, ut sub expanso uelo sponso sponsam tradant: è quo cum progreditur, cunctos exhilarat, & nuptiarum festũ incipitur. Ad quod & Iohannes allusit, cum dicebat: Amicus sponsi gaudet, cum audit uocem eius, Iohan. 3. Sic exoriente sole, & mane os aureum orbi proferente, uniuersi orbis facies mirum in modum recreatur, ac uelut innouatur. Assimilat præterea solem & heroi pernicitate pedum prædito, quæ dos præcipuis heroibus tribuitur: unde & Homerus suum Achillem πόδας ὠκὺν ubique prædicat. Eandem & Dauid sibi diuinitus donatam memorauit, uersu 34. Psalmi superioris, dum cecinit pedes suos uelocitate pedibus caprearum æquatos. Idem & de Gaditis legimus, 1. Paralipom. 11. Habet autem hæc similitudo propter nimiam imparitatem nonnihil gratiæ. Admodum impar siquidem similitudo est, inter heroem singulari celeritate præditum, & solem qui à carceribus (ut dici solet) Orientis, ad metam usque Occidentis, unius diei cursu pertingit. Huius tamen generis similitudinibus scriptura non illubens utitur. Talis sanè est, quòd nubes & cœlos, Dei tabernaculum, motum uentorum, remigium alarum, tonitruum, uocem sagittas eius, fulmina facit. Hæc utique disparitas obiecta animo, stupere Dei amplitudinem facit, quam collatam rebus humanis, uidet adeò nullis, quamlibet excellentibus, apud nos posse conferri. Virtutem & bonitatem Dei in sole declaratam, & illud attollit, quod subijcit: *Nec est qui se à calore eius queat abscondere*. Chaldæus quartum, quintum, & sextum uersus sic reddidit: Non est uerbum murmurans, & non sermones perstrepentes, & non audiuntur uoces eorum. In omnem terram extensi sunt effectus eorum, & in fines orbis omnia uerba eorum. Soli posuit tabernaculum, illuminationem autem in illos. Et ipse mane tanquam sponsus procedens de thalamo suo pulcherrimè, & dum diuiditur dies lætatur ut Gygas, & obseruat in fortitudine uiam occasus uespertini.

Versus 4. 5. 6. & 7. ad uerbum.

Sol heroi similis.

B

Solent nostri ferè omnes præmissa allegoricôs accipere, quod ut non reijcio, ita uidetur, si quis diligentem omnium rationem ineat, haudquaquam reijciendum, quod nos Ebræos sequuti, ea narrauimus simpliciter. Hinc enim allegoriæ firmiores possunt tractari. Cœli isti quos uidemus, cum tam præclara Dei opera, & inter hæc illud incomparabile iubar, Solem, ostentant, Dei utique gloriam magnificè prædicant: multo præclarius ergo Apostoli, qui inuisibilia & æterna Dei opera & dona, ac inter hæc omnium authorem Christum, Solem iustitiæ, qui in ipsis habitat, monstrantes & exhibentes, illam celebrem *Allegoria.*

lebrem reddiderunt. Vbique terrarum & omni tempore, cœli maiestatem A Dei considerandam obijciunt: at pridem omni creaturæ sub cœlo, illi Euangelion adnunciarunt, quod & ubique fructum suum attulit, Colossens. 1. His consentire arbitror & diuum Paulum, Roman. 10. Dixerat, neminem posse credere, nisi audierit: nec audire, si ei prædicatum non fuerit: prædicare non posse, qui ad id non mittantur. Post hæc scribit: At non omnes crediderunt Euangelio. Ieshaiah enim dicit, Domine quis credidit auditioni, id est sermoni nostro? Fides siquidem ex audito sermone prouenit, hinc constat per Dei uerbum. Sed dico, Nunquid audierunt? Atqui in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Hæc Paulus. Qui eo utique, quod ex hoc Psalmo adduxit, In omnem terram, &c. nihil aliud probare uoluit, quàm Iudæos Euangeliō audijsse. ideo liquet de prædicatione Euangelica locum hunc intellexisse. At nihil obstat, quin allegoricôs dictum hoc citasse dicamus, historiæ simplicitate minime negata: atque intellexisse, sicut cœli in uniuerso orbe Dei potentiam celebrant, ita iam tum Apostolos gloriam Dei ad fines usque terræ, per præcipuas scilicet orbis regiones diuulgasse. Sic cum hortaretur, ut Corinthij ex sua abundantia sarcirent fratrum in Iudæa inopiam, subiecit: Sicut scriptum est, Qui multum, ei nihil redundabat: qui parum, ei nihil deerat. Id scriptum esse de collectione Man, Exod. 16. nemo est qui inficietur. Sed rursus perbellè quadrat & in id, ad quod Paulus adduxit, hortans, ut ita studerent sancti res uitæ æquare, ut Man olim ex æquo populo tribuebatur. Ad eundem modum 1. Timoth. 5. rationem redditurus eius quod præcepit, ijs qui laborant in uerbo, necessaria uitæ largius suppeditanda, subiungit: Dicit enim scriptura, Boui trituranti non obligabis os. Quis neget & de boue hoc Deum Iisraeli præcepisse? At si bouem Deus uoluit ex suo labore corporis uictum accipere, quanto magis illos qui in eo laborant, unde æternùm uiuitur? Non inscitè igitur, neque absque certo probationis momento, Paulus ad suum propositum locum hunc adduxit per analogiam. Ad Romanos ergo, cum Iudæos audisse pridem Euangelion, ne B que latêre eos posse, uellet affirmare, commodum subiecit, In omnem terram exiuit sonus eorum. Nam non ita multo pòst Colossensibus scripsit: Omni creaturæ sub cœlo iam tum adnunciatum fuisse. Hinc autem colligi nequit, Psaltem hæc non & de cœlis cecinisse: sicut neque ex eo, quod de æqualitate facultatum Paulus adduxit, Qui multum, &c. & de prospiciendo uerbi ministris, boui trituranti, &c. colligitur, quod illud non & de Man, hoc & de boue uere scriptum sit. Ita de Christo rectè Matthæus adduxit: Vocaui ex Aegypto filium meum, interim tamen & de Iisraele idipsum propheta Hosea scripsit. Vtique & Iisrael filius Dei fuit, sed propter Christum: igitur in Christo rectè completum hoc dictum Euangelista testatur. Proinde uere Paulus de prædicatione Euangelica præsentem uersiculum citauit: & simul uerum est, Psaltem de cœlis quoq; illum cecinisse. Vere enim gloriam Dei magnificè deprędicant. In eo autem umbram quandam & similitudinem Apostolorum continent, propter hanc, quod Vates de illis cecinit, Paulus haud incommodè Apostolis tribuit, præsertim cum Psaltes ideo hic de cœlis, ut gloriam Dei celebrent, cecinerit, quo illis collatam Dei legem, quæ Deum longe præclarius prædicat, laudibus attollat. Tempore siquidem Euangelij, Lex Dei summè eluxit, Deiq; gloriam illustrauit. Perpensis probe his, iudicet pius lector. Porro quod Græci interpretes pro קַו, quod *regulam* significat, ὁ φθόγγος reddiderunt, à sensu Vatis nihil alienum est. Tropum enim explicarunt, id quod & Propheta ipse in altera huius uersus parte fecit, cum dixit, *Et in fines orbis oratio eorum*. Hæc enim oratio, ut dictum, nihil aliud erat, quàm cœlorum amussis & regula, id est mirificè adeò constituta, formata, cælata, & illustrata eorum machina, uti hanc uocem & Iesha. 28. usurpauit. Ego spectans rationem, qua cœli loquuntur & præcipiunt, *indicium* reddidi.

Declaratur locus Pauli Roman. 10.

Locus Pauli 1. Cor. 9. de prospiciẽdo ministrorum uictu.

Nunquid Deo cura est de bobus? eodem.

Kau.

Lex

A *Lex Iehouæ sincera, restituit animam, testimonium Iehouæ ueram sapientiā confert imperitis. Iussa Iehouæ æqua, exhilarantia cor: præceptum Iehouæ purum, illuminans oculos. Reuerentia Iehouæ mūda, perstans in sæculum, iudicata Iehouæ ueritas, iusta sunt simul.*) His uersibus legem & doctrinam prædicat, quam suo populo Deus largitus est, donum incomparabile, & quo ille uniuersos populos dignitate antecellit, ut Dominus ipse Deut. testatus est. Siquidem æterna uita est, Deum cognouisse: & lex, Dei cognitionem, quantum externa doctrina fieri potest, suppeditat. nihil itaq; fuerit, quod illi queat cōparari, ut Shlomoh recte dixit. Pereximiū quoq; Pauli de ea elogium extat 2. Timoth. 3. Tribuit namq; illi quod ad salutem nos erudiat, hominem Dei absoluat, & omni bono opere instructum reddat. Varijs nominibus Vates eam hic, ut & in Psalmo 119. celebrat. תורה, id est legem uel doctrinam uocat, quod uiuendi recteq; agendi rationem præscribat. עדות, id est testimonium, quia de uolūtate Dei nobis testatur. פקודים, id est iussa uel mandata, quod contineat, quæ nobis Deus obseruare iubet & mandat. מצוה, id est præceptum, quod in se habeat, & quæ exigit à nobis Deus, & quæ uetat. יראת יי, id est timorem uel reuerentiam potius Iehouæ, quod timere Deum doceat, & ueram religionem ingerat. משפטים, id est iudicia, uel edicta potius & iudicata, quod recto iudicio agere omnia instituat. Ebræorum quidam, ita hæc inter se distingunt. תורה in scripturis uocant, quibus certa agendi Lex præscribitur, ut sunt Leges sacrificandi, purificationum, & huiusmodi. עדות, quæ sunt fœderis inter Deum & populum uelut testes, ut tabernaculū, Sabbatum, & huius generis reliqua. פקודים quæ sunt Legis naturæ, ut honor parentum, & similia. Ea enim ratione omnium hominum commendata sunt. מצוה, id est præcepta, quæ Deus exigit ab homine. Timorem Dei, præcepta negatiua quę uocant, hoc est quæcunq; uetat Deus. Iudicia, quibus Leges uiuendi cum proximo explicantur. Equidem uerò uideo subinde uoces has, his significatibus accipi: nonnunquam autem pro tota Lege, id est omni eo quod scriptura Dei continet, usurpari, ut de Psal. 119. & Kimhi affirmat, ea generalitate & hic nomi-

Versus 8. 9. et 10. ad uerbum.

Thorah.

Aedah.

Pakudim.

Mitzuah.

Iierah.

Mishpatim.

B na ista accipi uidentur. Neoterici quidam Legē & Euangelion sic distinguūt, ut hoc promissiones tantum, illa præcepta sola cōtineat, quibus Deus aliquid exigit uel uetat. Sed non solum in scripturis prophetarum, uerùm nec in Apostolicis quidem, ad hunc modum ista uocabula accipiuntur. A' Paulo quidem Lex nonnunquam pro præceptis accipitur, at non semper. Sed neq; Euangelion illi promissio est, sed promissæ potius redemptionis per Christum enunciatio. Porrò de uocibus multum disputare, ubi de re conuenit, nō est prudentis, nedum Christiani. Id quod hi, qui scripturam in Legem & Euangelium distingunt, docere uolunt, re ipsa uerū est. Nam quicquid scriptura habet, id nobis proponit, aut quid à nobis Deus requirit, id Legem isti uocāt: aut quid dare nobis pollicetur, id appellant Euangeliū. Et his duobus tota cognitio Dei & pietas continetͬ. Priore humiliatur, posteriore erigitur: priore nos, posteriore Deum discimus: priore pœnitentia, posteriore iustitia cōstat: priore nostri, hoc est ueteris hominis perficitͬ mortificatio, posteriore uita noui certaq; felicitas per plenam nostri innouationē. Sed de his aliàs, nos hic Psalmum enarrabimus. Encomiū hic canit propheta doctrinę Dei, quam uarijs nominibus, ut uaria continet, nominat, ad cœlos facta collatione: qui & ipsi gloriæ Dei præcones sunt. quasi dixisset, Dixi cœlos gloriā Dei magnificè prædicare, magnū id est & pręclarū: at nihil, si Legi cōferatͬ. Ea enim sincera perfecta et absoluta est, nihil mutationis admittēs, nihil continens insinceri, cū in cœlis lucis uicissitudo, & aliæ immutationes multæ obueniant. Animas hominū hæc uere restituit, & in æternū recreat, cū cœli tantū corpora. Fidele & certū est testimonium Domini in scripturis, at cœlorū sępe uariat & immutatur. Cœli sapientiæ quidē Dei præclarè admonent, at scriptura etiā imperitis sapientiam suppeditat. Iussa Domini æqua & recta sunt, in quibus nihil desiderare queas, & quæ ita agnoscantur ab omnibus: at cœlorum lux obliquat quotannis, et sui dissimilis

 fit,

fit. Ad hæc exhilarãt illa cor gaudio spirituali & sempiterno, quia uita Dei donant, sine qua nullum est uerum cordis gaudium. Cœli autem sua luce ad tempus tantum, & euanidam lætitiam adferũt. Præcepta Dei pura sunt, quibus nihil iniqui admixtum est. at cœlorum lucem sæpe terræ nubes obscurant, tum hi oculos corporis, illa mentis illuminant. Lampas cœlorum mira quidem puritate pollet, at purior timor & religio Domini. Obtinet illa ordinem & cursum suum, dum hoc seculum perstiterit: at ultra seculum hoc, stat obseruantia Dei. Iudicia Dei uera sunt, ut ne pilum quidem unquam à recto uarient: at fallunt iudicia astrorũ sæpe. Iusta sunt per omnia, ut nulla unquam sui parte non obseruanda existant: ab indicatura siderum plerunq; recedere oportet, sed & lux ipsa plerunq; deficit, tandemq; mutabuntur omnia: cum uita, quam præcipit scriptura, æterna sit uereq; beata.

Cęterũ de Lege Dei, hoc est uera uitæ doctrina, quam in sacris scripturis nobis Deus absolutissimè proposuit, deinde & animis electorũ suorum inscribit, pleraq; diximus in tractatu de legibus, quē enarrationi primi Psalmi subiunximus. Vita recte & ordine instituta, sola uita est, quæ sola uerè beata perennat: quid iã possit satis magnificũ de ea doctrina dici, qua hæc uita tradit? Omnes Philosophi id conati quidē sunt, at solæ arcanæ literæ præstiterunt. Sed sunt et hæ mortuæ, nihilq; docere possunt, cum deest spiritus Christi, qui unus in omnem ueritatē inducit. quare quod hic Psaltes de diuina Lege encomium cecinit, de ea ut à mentibus spiritu superno donatis percipitur, intelligendum est, non ut scripto tantũ comprehenditur. Hic autem ubi spiritus adest, effari non potest, quantũ frugis optimæ adferat diligens & sedula scripturarum & lectio & excussio: ut non iniuria Paulus suũ Timotheũ tantopere incumbere illi uoluerit, tantũq; fructus promiserit. At uero nullis id rationib. ita ut experimento percipi potest. quanquã pio homini, uel præsens Psaltis encomiũ, aut Pauli elogium, quod adduximus, uel Mosheh testimonium Deut. 4. satis probent, nullũ esse scripti genus, quod uel dignitate uel fructu, ulla ex parte diuinæ scripturæ, quã iure uocamus, conferri queat. Sed, ut dixi, experientia hic omni ratione potior est, ea pios animos ita scripturæ arcanæ de Deo nostro ubiq; prę clarè testanti, & de eius nos uoluntate erudienti, addicit, sic reddit affectos, ut planè comparatos se sentiant, uti de se Vates in sequentibus canit.

Versus 11. et 12 ad uerbum. *Desiderabilia præ auro, & gemma eximia, & dulciora melle & fauo stillantium. Etiã tuus seruus est illis monitus, in custodiẽdo illa merces multa.*) Nihil est quod pluris homines ęstimant auro & gemmis, nihil quod æquè necessarium sit, ut cibus: quodq; æquè oblectet, præsertim delicatior. iam utrisq; magis optabilia, & dulcia esse pręcepta Dei canit: quo idem de eis affirmauit, quod Shlomoh, dum Prouerb. 8. adseruit, Sapientiam præstantiorem charissimis thesauris, & quæcunq; desiderabilia habentur, non posse illi conferri. Id quàm uerum sit, qui nouit Deum esse, atq; inde omnem in eo felicitatem sitam, ut illi placeamus, dubitare haud poterit. Sentiunt siquidem hi, quàm aduersetur huic felicitati, omnis naturæ nostræ sensus & conatus: & ut uix aliud tam efficax contra hunc naturæ morbum, remedium habeatur, atq; sedulum doctrinę Dei exercitium, attentaq; diuinæ Legis perpensio. quare ad nihil aliud æquè cupide animi eorum feruntur. Nihil siquidem est, quòd Dei apertius & potentius admoneat, iudiciorum & operum eius rationem plenius explicet, quàm sacrę scripturæ. Hinc uersu duodecimo subiecit, *Etiam seruus tuus admonetur illis*, id est contra peccatum munitur, ad salutem eruditur, quia ad uitam inculpatam instruitur. Quod autem uerso ad Deum sermone dixit, *Etiam seruus tuus*, non caret affectu. quasi enim exclamatio quædam est, qua simul experientiam eius quod præmisit testatur: quasi diceret, Optabiliorem affirmo Legem Dei auro & gemmis, dulciorem melle purissimo: non id tamen quibus'uis, sed timentibus Deum, & spiritu cœlesti præditis. Hoc uero nõ inani coniectura adductus affirmo, expertus sum, dum tantum ô Deus, ex ea fructum percepi, sic illa monitus, sic contra mala quæuis commu-

A cõmunitus,& ad bona quæuis institutus,ut & inimicis meis sapientior,& docentibus me prudentior,& senibus intelligentia auctior euaserim. Hæc enim de se prædicat Psal.119.in octonario quartodecimo. נזהר hic habet, q̃d monitũ,quicq ab alio cautior & circũspectior factus sit,significat est. enim passiuũ. Mirandum igitur,quod Hieronymus reddiderit,Seruus tuus docebit ea.Grecus,custodit ea.Chaldæus certior est,qui habet,Est diligẽs in eis.Dicere enim Vates uoluit,per illa præcepta,scilicet Legem & decreta Dei, se seruũ Dei cautiorẽ,prouidentioremq̃ factũ,quo minus delinqueret, uiueretq̃ inculpatius.

His iam commodùm subiecit, In obseruando illa merces multa:hoc est ut uerti,quorum ipsa obseruatio,merces amplissima,uita Dei, uita æterna est, & sola beata. Quo igitur plus huius cuicq contigerit,eo gustum ampliorem futuræ fœlicitatis percipit. Hinc Paulus fidei & iustitiæ comites semper adiungit pacem & gaudium. Iam quanto quisq̃ Dei præcepta obseruarit studiosius, ac ita uixerit innocentius & sanctius,tanto in uita Dei & beata amplius proficit, atq̃ hoc pacto æterna mercede iamiam,quantũ huius uitæ esse potest,perfruitur. Etenim nihil aliud est felicitas,nihil sanctorum merces, quàm ipsa pietas, ipsa uita ad Dei Legem formata. Vnde scitè dixit, In obseruando illa merces multa. Ipsa siquidem obseruatio,merces ista est amplissima, quæ nullis quamlibet desideratis rebus queat comparari. Alij mercedem intelligunt,quam obseruantibus Legem Dominus rependit. Vnde Chaldęus reddidit hic,Propterea sic benefecit Israeli. Cæterum de mercedis ratione,quę fructus quidem est sanctorum operum,at illis minime compensata,dixi nonnihil in uersu 27. Psalmi superioris. פז,quod est in uersu 11. alij defecatius aurum significare arbitrantur, inter quos & Kimhi & Paraphrastes Chaldæus est: Hieronymus & Græcus consentiunt interpretationi Abraham Ezræ, quam & ego secutus *gemmas* reddidi. Cum enim Vates quibus'uis preciosissimis rebus Legem Dei præferre uoluerit,haud male quadrabit, si auro gemmas coniunxerit,quibus maius quàm auri precium est:tum solent & alibi gemmæ, dum fit precij collatio, auro coniungi. Mirum,quod pro fauo destillante Hieronymus habet redundan-

Paz.

B tem,Chaldæus posuerit pinguedinem lactis. Non prætereundus & affectus in uoce, *Seruus tuus*: qua Vates significauit,quòd cupiat Deo esse addictus,postquam perceperit,quanta sit in Lege Dei utilitas,quãtaq̃ uoluptas. Componamus iam nos ad hoc sancti Dei exemplum. tum enim rectè et salubriter affecti erimus,si eum & nobis inesse,quem in Dauide fuisse animum, deprehenderimus. Vita æterna & beata est,Deum cognouisse. quis hinc non uideat,quanti nobis esse deceat scriptura Dei, qua illam assequi, & ea continuò promouere liceat?

Errata quis intelligat?ab absconditis munda me. Etiã à flagitijs defende seruũ tuũ,non dominentur mihi:tunc ergo sincerus & mundus ero à scelere grandi. Sint ad placitũ sermones oris mei,et meditatio cordis mei coram te, ô Iehouah,fictor meus,& redemptor meus.) Legem Dei celebrauit, & suum erga illam studiũ testatus est. Iam quo plenius ostẽdat,quanta cura iuxta Dei Legem uiuendi teneatur,quantamq̃ hanc felicitatem existimet,orat ut Deus se ab omni trãsgressione seruet,& donet omnia cordis cogitata,& oris sermones,in quibus lapsus est perlubricus, ad illius uoluntatẽ esse formata: *Errata qs*,inquit, *intelligat*, quis delicta omnia animaduertat? Quo significat,quãlibet Legi Dei studeamus,quamlibet solicitè necubi impingamus,caueamus,uitari tamẽ nõ posse,quin in multis labamur, atq̃ ita peccatorũ teneamur,quorũ ipsi nobis conscij nõ sumus,quæq̃ nostrã conscientiã fallunt. At nõ potest uita uerè beata esse,nisi ad unguẽ diuinę Legi respondeat,pura omnis peccati. Orat ergo, *Ab oculis,à latẽtibus malis munda me*: hoc est, ijs quoq̃ affectibus,uerbis & actib. me libera,quæ cũ tuę Legi aduersẽt, mihi tamẽ placent, aut saltẽ non ut par est,displicent. Plurima siquidem etiã sanctissimos uitia subinde fallunt,& adeò quidem,ut nõ rarò pro uirtutibus amentur. Indubiè,dum Paulus & Barnabas adeò de Marco consentire non possent, ut alter ab altero

Versus 13. 14 & 15. ad uerbum.

Act.15.

auelleret, alterū, aut certè utrunq; peccare oportuit. luxtà autē dubiū mihi non est, utrūq; credidisse se pro gloria Dei certare. ita oculatissimi etiā quotidie plurima cogitant, cupiunt, dicunt & faciunt, quæ uere peccata sunt, cum nihil minus tamen eis uideantur. Horum iam nō tam ueniam, quàm purgationem hic sanctus orat, ut nimirum nusquam uel latum pilum à Lege Dei uariet. A

Ne aūt uideretur reliquorum & crassiorum peccatorum iam securus, quasi suæ ipsius infirmitatis admonitus, subiungit, *Etiam à flagitijs seruum tuum defende.* quasi diceret, Nō ideo rogo, à latentibus & ocultioribus ut me purges Deus, quasi reliquorum peccatorum periculum euaserim: uideo me, si tu non serues, si à me mala non auertas, adhuc in quęuis ruere posse. Oro igitur, ut etiam à flagitijs me seruum tuum, qui me tibi iampridem totum addixi, & nihil prius in uotis habeo quàm ad tuas Leges uiuere, serues, omniaq; scelera à me amolia- ris. Hoc quod hic Vates orat, Deus pręstitisse se dicebat Abimelecho regi, qui Abrahæ uxorem ad se deduxerat: Ego, inquit, noui quòd corde sincero istud feceris, idcirco אחשך defendi, uel seruaui te, à peccare mihi, id est tui curam sic gessi, ne mihi peccares.

Genes. 20. Echscoch.

זדים hic habetur, quod uertunt quidā flagitiosos: Hieronymus, superbos: Gręcus, alienos. legit enim ר cum sit ד, quasi à malorum se seruari societate orarit, in qua sententia est & Abraham Ezra. At Kimhi זדים per זדונות interpretatur, ut flagitia, non flagitiosos intelligas. Chaldæus habet temeritates. Huius sententia mihi uerior uisa est, quia cum uersu præcedenti magis cōuenit. Quæ ergo hic deprecatur, uoluntaria peccata sunt, cū aperto Dei contemptu cōiuncta, quale fuit Dauidis adulterium, & similia. Ne dominetur mihi, adijcit: nam continuò rapiunt ad alia, simulatq; animū obtinuerint. De hac dominatione peccati & Seruator meminit Ioānis 8. In Dauidē sanè זד illud, id est flagitium, quo Vriah uxorem uiolauit, sic dominium obtinuerat, ut non solum ad stuprandam fidissimi serui uxorem cogeret, uerùm & ad occidendum illū crudelissimè impelleret: Tunc, inquit, sincerus ero, mundus sceleris grandis, id est liber à quauis grauiore defectione. פשע enim eiusmodi scelus significat, quo uelut à Deo desciscit, uti dixi in uersu undecimo Psalmi quinti. איתם, peregrina uox est, ualetq; quantum אהיה תם, id est ero sincerus. Vltimo uersu orat, ut quicquid siue cogitet, siue loquatur, Deo gratū sit. de factis non meminit, corde enim & ore ad Legem Dei institutis, non possunt esse facta praua. Adiecta ultimo inuocatio, ardentem studio Dei animum testatur: qualē sanè esse oportet omnibus, qui Deum esse uere credunt. Quod coram te dixit, fucū exclusit. Facile siquidem est hominibus nostra approbare. Quod postremò Deum propugnatorem & tutorem uocat, id est צור, de qua uoce in uersum tertium Psalmi octaui, significat se Dei solius pręsidio niti, & omnis iustitię, atq; inde & salutis autorem agnoscere. Quod autem addidit, *Redemptor meus*, uidetur ad id respexisse, quod sola eius bonitate à peccatis, atq; ita ab æterna pernicie, liberari se posse sentiret. Verè enim solus uirtutes suo spiritu, ijs quos ad id delegit, inserit, peccata depellit, suæq; tandem legi planè conformes reddit. Ipse donet nobis hæc solida fide percipere. B

Zedim. Zedom. Zedonoth. 2. Reg. 12. ePsca. Ethan. Eheieh tam. Zur.

ARGVMENTVM PSALMI VIGESIMI.

Precatio est, qua populus salutem regi Dauidi ad bellum difficile & anceps proficiscenti, orauit: & gratulatio simul de salute & uictoria illi diuinitus donata.

PSALMVS VIGESIMVS. IN GENERE mixto, δεητικὸς καὶ εὐχαριστικός.

1 PRræsuli, Oda Dauidis.

2 Annuat tibi Iehouah, cum in angustia fueris, in tuto te collocet nomen Dei Iaacob.

E san-

A E' sanctuario suo auxilium tibi ferat, è Zijon suffulciat te. 3

Memor sit omnis libamenti tui, holocaustum tuum approbet. 4 Selah.

Det tibi pro uoto cordis tui, & omne consilium tuum stabiliat. 5

Ouabimus de salute tua, in nomine Dei nostri signa triumphantes 6 sustollemus, cum præstiterit Iehouah quæcunque optaueris.

Et dicet unusquisque, nunc agnosco, quòd Iehouah unctũ suum ser- 7 uarit, annuit ei de sacrario coelorum, uirtute saluifica dextræ suæ.

Hi in curribus, illi in equis fidebant, nos autem numen Iehouæ Dei 8 nostri inuocabamus.

Iam illi oppressi sunt & ceciderunt, nos autem stamus & confirma- 9 ti sumus.

Sic uero inuocabamus, Serua ô Iehouah, ille rex noster annuat no- 10 bis inuocantibus.

Versus primi explanatio.

PRopterea quod hic Psalmus pro rege orat, existimant quidã Ebræorum, eum ab alio compositum esse, ut pro Dauide caneretur. Sed cur nõ optasset pro se Dauid, pro salute populi bellũ gerẽte fieri publicam precem, eamque ut dirigeret, Psalmum populo composuisset? Nisi quis magis credat eum obtenta iam uictoria, & prece populi audita, more suo, ad celebrandum cùm populi erga se studium, tum Dei in se & illum beneuolentiam, Psalmũ hunc conscripsisse, & in exemplũ tam principibus quàm populis, ut illi ad unũ Deum in periculis cõfugere, & hi pro principibus suis suppliciter Deũ precari hinc discerent, decantari fecisse. Et hæc sanè sententia uero mihi uicinior, uel ideo uidetur, quòd à percepto Dei auxilio Dauid huiusmodi Odas componere fu- B erit solitus. Dauidis igitur opus, Psalmum hunc, non minus quàm alios, quibus eadem inscriptio præmittitur, existimo. Plurimũ situm est in principibus, quos oportet toti populo prospicere, & Deos quosdam præstare. Dum enim religiosi principes rerum potiuntur, omnia ad pietatem, & morũ honestatem instituunt. Contrà, ubi regnant impij, quæcunque pietati & honestati aduersa sunt, plantant, & defendunt: oppugnant uerò et opprimunt, quicquid quouis modo pietatem & honestatem resipit. Id quod historiæ regum Iisraël & Iehudah abunde testãtur. Proinde uix aliud est, pro quo enixius orare populus debeat, quàm pro salute pij principis, si quẽ nactus sit. Cum itaque tam eximia pietate esset Dauid, & tanto studio ex æquitate & iustitia populũ gubernaret, iure debuerunt illi sollicitè eius salutem precibus Deo cõmendare, & pro ea defensa magno studio gratias agere. Vel ergo uoluit oda præsenti illis ad id uelut præcinere, & cùm precationis pro se, tum de uictoria et percepta salute gratiarũ actionis quandã quasi formulã præscribere: aut quod magis arridet, instituit hoc carmine memorare, quàm enixe pro se populus, quamque feliciter orarit.

Porrò cum indubiè pro Dauide rege tam sancto, quique populo longè charissimus esset, quotidie supplicatũ Deo fuerit, cùm à pijs in populo priuatim, tum à sacerdotibus & Leuitis publicitus, uidetur hoc hymno memorari insignis quædã & publica in certo aliquo periculo, pro illo suscepta supplicatio. Et haud scio an id fuerit, cum susciperet bellũ cum Ammonitis: ij enim unà cũ auxiliaribus copijs, quas à Syris conduxerant, semel ab exercitu Dauidis fusi, omnem fere Syrorũ, etiam eorum qui ultra Euphraten habitabant, potentiam, contra Dauidem collegerãt, ut illum totum Iisraelem cogere, & contra illos educere oporteret. Quantus uero hostilis exercitus fuerit, inde licet conijcere, quod sacra historia narrat ex eo, quanquã fugerint, cæsa quadraginta millia equitum; 2. Regum 10. & totidem peditum, 1. Paralip. 19. & captos currus septies mille.

Occasio & cõsilium huius Psalmi.

Secundo

Conciliatur locus 2. Reg. 10. cum 1. Par. 19. Secundo Regum memorantur non nisi septingenti, sed ducum tantum nume rum illic scriptura perstringit. In libro autem Paralipomenon summam posuit singulorum, & ut peditum numerū expressit, quem tacuit scriptor libri Regum, solum equitum numerum indicans: ut scriptor librorū Paralipomenon tantum peditum. Verùm non sola hæc coniectura, quo belli huius periculum tam anceps fuerit, ut totum Iisraëlem educendi necessitas esset, me inuitat, ut credam de hoc bello ab Ammonitis & Syris illato, hunc Psalmū compositum, quanquam uix aliud æquè difficile Dauid bellarit: sed & illa me huc mouent, quòd hostes hoc Psalmo peculiariter notent fiduciæ, in multitudine curruum & equitum positæ. Iam nullum bellum Dauidi motum scriptura memorat, in quo tantam narret fuisse contra eum adductam uim curruum & equitum. In primo Paralipom. 19. legimus ab Ammonitis conductos fuisse ex utraque Syria et Mesopotamia, duo et triginta millia currуū. Cumque liber Regum narret 40. equitum millia cæsa, facilis coniectura est, & horum fuisse multitudinē immensam.

Equitū & curruum numerus aduersus Dauid. Nam cum fugerint, & Iisrael equitatu & curribus haudquaquam ita instructus fuerit, uerisimile est fuga plurimos elapsos fuisse. Vt igitur insigne fuit periculum, ita solennem pro Rege supplicationem suscipere cōueniebat, Cumque tam preclaram uictoriam à Deo impetrassent, caussa admodum digna Dauidi fuit, & precationē pro se factam, & de uictoria gratulationem, hoc carmine in exemplum alijs celebrandi.

Versus 2. & 3. ad uerbum. *Respondeat tibi Iehoua in die angustiæ, exaltet te nomen Dei Iaæcob. Mittat auxilium suum de sancto, & Zijon firmet te.*) Prioribus ita quinque uersibus, orationem pro se habitam, sexto caussam, reliquis de uictoria gratulationem, et Epinicion quoddam cecinit. Quod pro se orandum docet, ut suam Deus precem audiat, indicat ipsum omne præsidium in Domini auxilio posuisse, ut cuius opem ante omnia imploraret, quo simul & suam in illum fidem declarauit. Nisi enim unū & potuisse & uoluisse auxiliū sibi ferre persuasum habuisset, nequaquam preces ad eum antè omnia fudisset. Idem de Deo nostro utinam & reges atque principes nostri sentirent, quàm longè alia esset regnorū hodie & rerumpublicarum facies. Quicunque siquidem uere credunt, unius Dei ope omnem salutem constare, illis nihil prius in uotis esse poterit, quàm ut eidem sua omnia approbēt.

Iesageбcha. ישגבך, id est *exaltet te*, uerti, in tuto te collocet. Significat enim hoc uerbum ferè eiusmodi exaltationem, qua quis hostibus suis ereptus, in loco hostibus inaccesso constituitur, quo pacto illis superior redditur. Sic cum Mosheh Deut. 2. dicere uellet, nullam urbem regis Sichon manus Iisraelis euasisse, dicit: Non fuit urbs, quæ נשגבה, id est tuta à nobis fuisset, uel superior.

Scegebah. Ad hunc modum Psaltes crebro uoce hac utitur: Nomen, inquit, Dei Iaæcob, quo numen & uirtutem Dei significat. Quod Dei Iaæcob inquit, quidam ideo factum putant, quod & Iaæcob multis quoque aduersis fuerit exercitus. Mihi uidetur perinde esse, ac si dixisset, Deus Iisrael: ut ita Iaęcobi nomine, sicut Iisraelis, populum intelligas. Sic Psalmo decimoquarto, & multis alijs locis, nomine Iaęcob Psaltes utitur. Vt autem peculiaris erat orandi locus, ubi fœderis tabernaculū fixum erat: ita subiūgit Vates uersu tertio, *Mittat tibi auxilium de sancto*, id est sanctuario, quod in montem Zijon Dauid transtulerat. Id uerò perinde est, ac si dixisset: Certùm tibi à seipso Deus auxilium mittat, ipse tibi opituletur. De quo plura in uersu quinto Psalmi tertij. Et si enim omnibus seculis, omni in loco orari, ut & coli Deus uoluerit, quo tamen ueterem populum commodius in uera religione à gentium superstitionibus seruaret, & idētidem ad discendam suam legem opportunius cogeret, certum inter eos sibi locum sacrauit, donec amplio re spiritu per filium suum donatis hominibus, cultum spiritalem, ueritateque fidei constantem, qui neque monti Zijon, neque alij addictus esset, præciperet: Iohannis quarto.

Versus 4. ad uerbum. *Memor sit omnis libamenti tui, holocaustum tuum pingue fit. Selah.*) Solebant, qui seriò quid precaturi tabernaculum adibāt, simul hostijs, & nominatim holocaustis, atque

A atque pacificis quæ uocantur, suam pietatem testari, & Dei beneuolentiam quasi ebládiri. Id cum alia ueterum exempla, tum factum Schaulis 1. Reg. 13. & Dauidis 2. Regum ultimo, satis confirmant. Ita, & si id sacra historia nõ memoret, uerisimile tamen est Dauidem, priusquam difficile adeò & arduum bellum aggrederetur, publicam supplicationem instituisse, & rege dignas hostias immolasse, sicque opem Dei implorasse. De libamento uero, quod מנחה scriptura uocat, nomine deducto à uerbo נחה, quod adducere uel offerre significat, legimus Leuit. 2. Constabat autẽ uel farina, uel libis oleo aspersis, & imposito thure. Hæc perpetuò iungebantur holocaustis, ut & hostijs, quas scriptura uocat זבחי השלמים sacrificia pacificorum, quæ rebus pacificis & gratia alendæ quodammodo pacis cum Deo, cum sacerdotibus, & cũ familiaribus fiebant. Holocausta uero hostiæ erant, quæ totæ adolebantur, & offerebantur ferè ad emerendum Dei fauorem, & beneuolentiam in rebus serijs ac periculosis. De his legis Leuit. 1. & 6. Hinc est quod Psaltes uersu quarto libamenti & holocausti simul meminerit, docueritque orare, ut Dominus illius memor sit, hoc est pinguescat, id est pingue gratumque habeatur. Gratiores erant hostiæ, quæ religiosiore animo, & ex sinceriore Dei studio offerebantur. His uero qui erant prædití, selectiores & pinguiores solebant hostias immolare. Inde est quod pinguem fieri, uel haberi potius hostiam, pro haberi acceptã, Vates hic posuerit. Lex sanè ipsa poscebat hostiam תמים, id est integrã, & nulla ex parte uitiatam. Quare & per prophetam Maleaci Dominus Iudæos obiurgat, quod sibi hostias cæcas, claudas, male sanas, & macras offerrent. Non utique quod hominis dona, aut quaslibet uictimas moraret per se Deus, id quod infra Psalmo quinquagesimo, & multis alijs locis abunde testatus est: sed quòd uiles hostiæ, uilem quoque haberi ipsum in animis offerentium demonstrarẽt. Vsus siquidem oblationum & sacrificiorũ, ad nihil aliud erat institutus, quàm ut eo populus se & sua omnia Deo uelut consecraret, aut potius consecrata & addicta testaretur, atque inde sese, ut Deo, cui se addixisset, totis uiribus uiueret, prouocaret, at

B que excitaret. Qui iam Deum uere ut Deum colebant, & suspiciebãt, quique ut par erat amabant, quî potuissent hi non selectissimis & maximè opimis uictimis animi sui in Deum studium testari? Quare quicunque abiectiores hostias offerebãt, eos & Deũ pro nihilo habere, & uictimis suis haudquaquam Deo, sed humanis duntaxat oculis uelle sese approbare, necesse fuit.

Minchah. *Nachah.* *Zibche haſcelemim.* *Sacrificia pacificorum.* *Holocausta.* *Pingue fiat.* *Tamim.*

Porrò quod holocaustis facerent, Deum aliquid exoraturi, ratio fuisse uidetur, quod oporteat eum qui opem Dei implorat, ita sese totũ Deo deuouere, ut ad ipsum unum, iam omne creaturarum auxilium despondens, confugiat. Totę siquidem, ut dixi, adolebantur hæ uictimæ, quę Ebræis עלות, Gręcis ὁλοκαυτώματα dictæ sunt. Sic per spiritum sanctum, ignem diuinum, totos cremari Deo animos nostros necesse est: hoc est quicquid carnis est & mundi, aboleri, atque in mortuos redigi cineres. Quicquid uerò spiritus & mentis, ui ignis illius cœlici, uere spirituale et cœleste reddi. Id cum citra mortem carnis confieri nequit, & ignis ille spiritussancti, non nisi mortis Christi merito accendi in electis, ad exurendam in eis carnis prauitatẽ potuit, donec mors hæc saluifica perficeretur, uiuas animantes mactari in omni sacrificiorum genere decebat.

Oloth. *Ratio holocaustorum.*

Adiungebantur molæ, & liba, oleum, uinum, & thus. De addendo uino legimus Num. 15. de alijs Leuit. 2. Eo significabatur nostrum esse, Deo quæque necessaria, quæque charissima dedicare. Cibo & potu nihil magis necessariũ, ita nihil desideratius. Oleo uix aliud delicatius & salubrius, thure nihil odoratius. Ita quicquid eximiũ in nobis, omnem uitę succũ, cor ipsum, omnesque affectus, omnem denique sermonem Deo deuotum esse addecet. Mel & fermentum abesse omni sacrificio, sal semper adesse oportebat. id monebat dulcia, mellitaque carni, praua nimirum, et ad malum semper serpentia, aliosque uti fermentum inficientia, & malis opinionibus inflantia, ueteris Adam studia longè oportere à sanctis ablegari: adhiberi autem perpetuò salem, qui carnis corruptionem

De Mincha oblatiõe cibaria.

arceat, scientiã scilicet & sermonem crucis. De his plura infrà Psal. 50. Satis hic **A** fuerit, pro uersus quarti intellectu nosse, ritum Legis fuisse, cum serium quid à Deo orare uellēt ueteres, solitos holocausta facere, adiunctis libamentis: quo nomine, dum melius non suppetit, uolo significare, quod scriptura מנחה uocat. Vulgatus interpres generali uocabulo id appellauit sacrificium, Græcos imitatus, qui *θυσίαν* reddiderunt. Liba alioqui Latinis dictæ sunt placentæ, ex farre & melle deorum sacrificijs aptæ. Ebræis usus mellis interdictus erat, sed cũ oleo uice mellis uterētur, adhuc ratio libi cõstabat. Cęterum quinq; species Minchah, ut Ebræo uocabulo utar, fuere. sola aliquando farina infusa oleo, & imposito thure offerebatur: aliquando coctum in patella, aliquando in chaldari. Deniq; Minchah primitiarum spicæ erant, tostæ & contritæ. De his oblationibus Lex peculiariter tradit, quod in memoriam offerebantur, ut in illis sancti orarent sui memorem esse Deum, atq; eo ipsius bonitatis in se recordationem excitarent. Hinc apposité dixit hic Vates, *Memor sit omnis libamenti tui.* In pecudibus quæ mactabantur, ut dixi, requirebatur, ut essent sanę & pingues. inde subiunxit, *Et holocaustum tuum pingue habeatur.* His autem per Synecdochen, ut ex priori posterius intelligas, orabat populus precē regis exaudiri, eiq; opem ferri, in quo summa Odæ huius posita est. quare & *Selah* hic adiectum, nota, qua admoneretur plebs, ut ardentiore affectu oraret.

Versus 5. & 6. ad uerbum. *Det tibi secundum cor tuum, & omne consilium tuum impleat. Ouabimus in salute tua, & in nomine Dei nostri iactabimus signum, Iehouah impleat omnes petitiones tuas.*) Versu quinto apertis & simplicibus uerbis precatur, quod præcedenti tropicôs, *Det tibi secundum cor tuum*, id est quicquid oraueris, quicquid profuturum cogitaueris, ac institueris. *Et omne consilium tuum impleat*, hoc est ut uerti, *stabiliat*, optato euētu secundet. Nam pius princeps, nihil nisi quod populo suo saluti & commodo sit, cupit & quęrit. Vnde uersu sexto plebs canit, *Ouabimus de salute tua*, cum nimirũ uictor è bello fueris reuersus, & in nomine Dei nostri, quũ salutem tibi & optatam de hostibus uictoriã dederit, ac ita impleuerit, id est præstiterit iuxta petita tua, iuxta uota tua, id est quæcunq; petieris, triumphabimus, inq; gloriã ipsius signa nostra sustollemus. Morem his de uictoria exultantiũ descripsit. Gręcus *μεγαλυνθησόμεθα*, magnificabimur reddidit, lapsus similitudine uocis נדגל, cum נגדל, uel putauit metathesim esse. Quanquã cum uictores & triumphantes signa extollunt, id certè faciant, quod per magnificari intelligitur. **B** *Nidgal. Nigdal.*

Versus 7. ad uerbum. *Nunc cognoui quoniam Iehouah unctum suum seruauit, & respondit ei è cœlis sacrarij sui, per fortitudines salutis dexteræ suæ.*) Refert, quæ parta uictoria quisq; pro se dicebant. Nunc demum uideo, cuius uirtute tantus hostis nobis deuictus sit, cuius item gratia Iehouah unctum suum, regem nostrum, tantopere amat: hunc seruatum uoluit, huic inuocanti se respondit, opem tulit, salutem perfecit, uirtute dexteræ suæ potentissimè exerta. Nam eo numero, eaq; potētia hostes fuere, ut non nisi præsenti Dei auxilio, & luculento diuinæ uirtutis miraculo, deuincere eos rex noster potuisset. Hinc abunde patefactum est, precem eius in mõte Zijon fusam, à Domino in sacrario cœlorum auditam, id est Deum uere cœlestem opem illi tulisse, & per se ipsum hostes eius deiecisse, qui in cœlis propter immortalem eorum substantiam, & uim omnibus inferioribus rebus maiorem, peculiariter habitare dicitur, eo quòd in illis potentiam & diuinitatem suam præclarius exerit. Sic q̃d Shlomoh Dominũ dedicato templo orabat, ut quas ipse & alij in eo preces funderēt, ipse in cœlo audiret, nihil aliud orabat, quàm ut ope sua è cœlis lata, hoc est tali ut cœlestem ac diuinã uirtutem referret, preces in templo fusas audiuisse se declararet, 3. Regum 8. cum ergo Dominus non nisi apertè suo, hoc est modis omnibus diuino & cœlesti auxilio, Dauidi uictoriam illam tam insignem contra Ammonitas & Syros contulisset, recte dicebatur ei annuisse è cœlorũ sacrario, idq; uirtute salutis dextræ suæ, hoc est, ut uerti, *saluifica uirtute potentiæ suæ*, qua hostes illi cæsi, et uictoria cõfecta fuit. Ea Dei uirtus, cum insignitè se quoq; prodidisset, cum exercitum Iabin regis

Cænaani-

A Cænaanitarum perterrefactum, cædendũ populo suo tradidisset, cecinerunt Debora & Barak, quem illa populi Dei ducẽ delegerat: De cœlo pugnatum est, stellæ de tramitibus suis pugnarunt contra Sisera. E' *cœlis sacrarij sui*, hypallage est: intellexit enim sacrarium cœlorum.

Illi in curru, illi in equis, & nos in nomine Iehouæ Dei nostri memorabimus. Ipsi incuruati sunt, & ceciderunt, & nos surreximus, & stabiliti sumus.) Gemina antithesi & hostibus propria uirtute confisis insultat, & Dei bonitatẽ suos magnificè defendentis prædicat: *illi*, inquit, *in curru*, id est curruli apparatu, *& equis*, subaudi cõfisi sunt, quorum ut sacra historia testatur, ingentem numerũ habuerunt: nos autem nominis Dei nostri memores fuimus, hoc est illud inuocauimus, per quod & hac tam gloriosa uictoria potiti sumus, de qua mox uersu nono, *Incuruati sunt & ceciderunt*, qui sibi nihil minus metuebant. Nos autem, quos iam expugnasse sibi uidebanť, qui uiribus longe inferiores fuimus, nullo equitatu, nullis curribus instructi, consistimus, & confirmati sumus, partim deletis, partim in uerba nostra iurare coactis, qui nos perditum, tantis copijs, tanto apparatu uenerãt. Vt uerò grauiter hostes isti ceciderint, & internitioni, præsertim Ammonitę, dati sint, memorat sacra historia locis suprà adductis, & præterea 2. Reg. 12. ac 1. Paral. 20. Cunctas sanè urbes illorum excidit, uniuersas opes abstulit, populũ serris, contis, & securibus concidit, atq; in fornacibus calcis exussit. De qua sæuitia nonnihil dixi in uersu quadragesimotertio Psalmi decimioctaui.

Versus 8. et 9. ad uerbum.

Porrò illud, *In nomine Dei nostri*, נַזְכִּיר, id est *recordabimur*, uerti posset, *Numen Dei nostri celebrabimus*, ut Iescha. 12. Laudate Iehouam, inuocate nomen eius, nota facite in populis facta eius. הַזְכִּירוּ, id est, facite ut eius memoria habeať: quod idẽ est, atq; celebrare. Verùm cum uideatur Vates hoc uersu canere uoluisse, quibus rebus hostes, quibus & ipse cum suis confisi sint, refert R. Shlomoh נַזְכִּיר, id est memorari fecimus ad preces & incẽsum. ut intelligas in hunc sensum: Illi confidebant multitudine curruum et equitum, nos autem sola Domini ope nixi sumus, eoq; in nomine eius preces fundimus, & incẽsum adoleuimus, ut ab

Nazcir.

Hizciru.

B ipso, quo nostri ad salutem memor esset, impetraremus. Nam Minchah, ut ex Leuitico suprà adduximus, memoriale seu commonefactoriũ dicitur, quod nimirum offerentes per illam se Deo cõmendarent, & eum quò sui ad bonum recordareť, orarent. Non quod alicuius Deus obliuiscať, aut commonefieri necesse habeat: sed q̃d ita religiosi homines, seipsos potius bonitatis Dei admonerent, atq; fiduciam suã in illum, ut qui nõ posset ipsorum non ad salutem memor esse, cõfirmarent. Quęcunq; siquidem in precibus sanctorũ leguntur, de eo quod se audiri, respici, intueri, sui recordari, et id genus alia, orant, haudquaquã ideo fit, ut Deum ad hoc permoueant, sed ut animi ipsorũ ad credendum, uota sua ab illo admitti, eumq; ipsorũ curam paternam habere, nec unquã obliuisci posse, excitentur. Deus namq; sui semper similis est, neq; ulla in re mutari potest. Hãc itaq; sententiã sequutus, uerti, *Nomen Dei nostri inuocabimus*. ut implorato Dei nomine, Dauid Goliath aggrediebatur, dicens: Tu uenis ad me cum gladio & hasta & clypeo, ego autẽ ad te in nomine Iehouæ Zebaoth, Dei agminũ Israël, &c. 1. Reg. 17. Attamen cum eiusmodi inuocatio cum laude fieri soleret, nõ ab re fuerit, etiã hic per *celebrare* נַזְכִּיר reddere. Ecquid si Dauid, uel huius duces, ita celebrari & prędicari nomen Domini, antequã cum hostibus pugnam cõmitterent, fecissent, uti de Iosaphat legimus 2. Paralip. 20. ac deinde freti hac Dei laude & celebratione manum cum hostibus conseruissent.

Serua ô Iehouah, rex respondeat nobis in die quo inuocamus.) Vt uersu septimo retulit uoces populi de parta iam uictoria triumphantis, & autorẽ eius Deum agnoscentis & celebrantis, ita hic memorat uoces adhuc pugnantiũ. Quo ipso rursus prędicat, & quo cõfisus populus pugnarit, quoq; adiutus uicerit. Iehouam regem inuocabant, quo confitebanť hunc uerum suũ regem esse, cuius Dauid ceu præfectus & externus tantum administrator esset. Et hac caussa confidentius opem ut regis sui implorabant, Possit per regẽ etiam Dauid intelligi, qui

salutem ferente Iehouah, uotis populi respondet, hostes excindendo. Sed quo- A
Anah. niam istud respondendi & annuendi uerbũ ענה, soli ferè Deo precibus suorũ annuenti, in Psalmis ubiq; tribuit: certior erit interpretatio, si per *regem* Deum intelligamus. Sic quoq; Chaldæus intellexit: nã habet, Verbũ Dei redime nos, rex fortis accipe orationem nostrã in die inuocationis nostræ. Huic consentit
Hameleh. et Hieronymus. Græcus fecit המלך accusatiuũ patientem uerbi הושיעה, id est
Hoschiah. serua. Verùm repugnat æthnachtha perfectus punctus, præcedẽs dictionem המלך. Vsurpatur siquidẽ hic uerbum הושיע, ut Psal. 48. Obsecro ô Iehouah, serua obsecro, obsecro Iehouah libera, obsecro, Hoc Psalmo moneri debemus, pij principis & populi esse, ut omni in periculo hoc primum consilij captent, ut Deo se precibus commendent. neq; prius posse principi à populo optari, quàm ut Deus eius precibus annuat: eius enim est cõsilia salutaria & immittere, et secũdare. Omnis uirtus, omnis successus, omnis uictoria, Dei solius opus & donum est. Hæc nemo ignorare uideri uult: sed res ipsa clamat, paucissimis uera credi. Alioqui longè alia consilia principes inirẽt, & esset multo alia in populo pietas. A' quo enim animus prima expectat, eum & antè omnia suspicit, gratiæq; eius nihil penitus præfert. Vere itaq; orandum, ut hæc quamlibet omnibus nota uideantur, Deus uel paucis ad ueritatem persuadeat.

ARGVMENTVM PSALMI XXI.

Et hic Psalmus Epinicion est, quo de uictoria & reliquis Dei beneficijs, quibus Dauid insignitè cumulatus fuerat, populus gratulari solebat, Deumq; cuius beneuolentia omnia se rebat accepta, collaudabat.

PSALMVS VICESIMVS PRIMVS, *in genere mixto, εὐχαριστικός.*

1 PRæfuli Oda Dauidis,

2 De uirtute tua ô Iehouah gaudebit rex, de ope tua quàm impendio lætabitur. B

3 Optata cordis eius dedisti ei, & quæ ore precatus est, nõ auertisti. Selah.

4 Omnifarijs beneficijs præuenisti eum, imposuisti capiti eius coronam gemmeam.

5 Vitam petijt abs te, & dedisti illi, multos annos qui in secula usque extrahentur.

6 Magnum illi decus accessit propter opem quam ei tulisti, celebritate & splendore cumulasti eum.

7 Nam in eum locum constituisti illum, ut omni genere bonorum perpetuò adfluat, lætitia perfundis eum uultu tuo.

8 Etenim rex Iehouah nititur bonitate altissimi, ideo nutare haud poterit.

9 Manus tua hostibus tuis uniuersis satis erit, assequetur dextra tua odientes te.

10 Velut accensam fornacẽ reddes eos, quum feruebit indignatio tua: Iehouah ira sua absorbebit illos, & ignis consumet eos.

11 Peribit progenies eorum de terra, posteri eorum de hominibus.

12 Nam malum tibi intenderunt, consilia cœperunt quæ non potuerunt perficere.

13 Pones ergo illos tibi è regione, & arcu tuo collimabis faciẽ eorum.

A Attolle te Iehouah uirtute tua, canemus, & celebrabimus fortitudinem tuam. 14

Versus secundi tertij & quarti explanatio.

Iehouah in tua uirtute lætabitur rex, & in ope tua quàm exultabit plurimum.) Haud rarò Psalmi iunguntur, qui eadem occasione compositi sunt, & eadem de re canunt. Sicut admodum liquet tertium & quartum, de coniuratione Abeshalomi esse conscriptos: undecimum uerò, duodecimum, tredecimum, et quartum decimum de persecutione, quam à Schaule & adulatoribus eius Dauid perpessus fuit. Infrà quoque subinde occurrent, qui ut loco iuncti sunt, sic eandem materiam continent. Ita existimo de eadem uictoria, de qua est Psalmus uicesimus, & hunc uigesimum primum canere. Ea enim non solum maxima, sed & ultima contra externos hostes fuit. Nam post eam omnes finitimæ gentes, Syri, Ammonitæ, Moabitæ, Edomitæ, & Philistæi, Dauidis imperium agnouerunt. Cum igitur ex innumeris periculis, & perpetuo rerũ successu, & amplissimis uictorijs, quarum alteram altera continuo exceperat, in eam potentiam & felicitatem Domini beneficio esset euectus, ut regnũ Schaulis eius regno collatum, uix umbræ locum obtineret, plurima sanè materia fuit, effusissimam illam Dei tam in populum quàm in se regem beneuolentiam, nõ uno, sed plurimis hymnis celebrandi. Est deniq; & ex uersu quarto, qui gemmeam Dauidi impositam coronam canit, coniectura, hunc Psalmum uictoriam de Ammonitis, quorum regis coronam suo capiti Dauid imposuisse legitur, eamq; precij multo maximi, celebrare. Proinde ut Epinicion in hanc tam præclaram, & de Allophylis extremam uictoriam, præsentem Psalmũ interpretabor, qua ut populi felicitas mirũ in modum aucta fuit, ita iure illã regi suo impense gratulati sunt. Cecinerunt igitur, De uirtute tua ô Iehouah gaudebit rex. hac enim ad iutus uictor euaserat. unde sequitur, *De ope tua quàm impendio lætabitur.* בִּישׁוּעָתְךָ, *in salute tua* alij uertũt: sed significantius uidetur, *de ope tua.* Propriè enim significat ישׁועה opem auxilium. Cum Mosheh filias sacerdotis Madianitarum tantum iuuisset, ut per pastores depellentes illas, liceret adaquare greges, scribitur de eo, וַיּוֹשִׁעָן, & tulit illis opẽ: quod si ישׁועה perpetuò salutem significaret, uertendum fuisset, *Et seruauit illas.* id autem maius quàm pro re esset.

1.Reg.12. & 1.Paralip.20.

Bischuathecha.

B *Ieschuah.*

Vaijoschian.

Desiderium cordis eius dedisti ei, & sermonem labiorum eius non auertisti. Selah.) Canit amplitudinẽ successus, quẽ Dauidi Dominus dedit, quia quęcunq; uel animo cõcupiuit, uel uerbis optauit, ea præstita illi diuinitus memorat. Quæ Dei in illũ bonitas cũ summè stupenda sit, *Selah* adiectum est, intendendæ cogitationis nota. ארשׁת inconditũ & affecti animi sermonẽ significare, Ebrei scribunt. quidam etiam solum in Biblijs hanc uocẽ haberi, quidã uerò eius radicis esse uolunt, cuius נִשְׁתְּוָן Ezræ 3. quod pro sermone uel mandato usurpatur.

Versus 3. ad uerbum.

Areschah.

Nischuon.

Quoniam præuenisti beneficijs boni, imposuisti capiti eius coronam gemmeam.) Exprimit luculentius quę uersu superiori cecinit, dum canit præuentum Dauidem à Domino beneficijs quàm amplissimis. Id enim significat בִּרְכוֹת טוֹב, benedictiones bonitatis uel boni. Verbum ברך, nonnunq; idẽ quod bene precari ualet, sed pro ipsa etiam beneficentia tam hominum q; Dei simul usurpatur. Cum Dominus promitteret Abrahæ, se illum ברך, id est, ut uulgo uertitur, benedicturum, utiq; sua beneficia, nõ tantũ bonam precationem ei promisit. Ita cum Iaæcob Esau oraret, ut acciperet munera quæ offerebat, dicebat: Accipe quęso בִּרְכָתִי, id est beneficium, uel munus meum, non benedictio mea. In præsenti igitur nihil aliud canitur, q; Dauidem uoti sui factum compotem, omneq; genus beneficijs à Deo fuisse cumulatum. Et quia uelut uictoriarum coronis, & beneficiorum Dei colophon fuit, uictoria illa præclara de Ammonitis relata, uidetur peculiariter eius meminisse, dum meminit coronæ gemmeæ, Dauidi impositæ. Nam existimo ad id allusisse, q; legimus illum regis Ammonitarum deuicti coronam pensitantem talentum auri, & preciosis lapidibus ornatam, suo capiti imposuisse, 2. Reg. 12. Id siquidem ut Dei beneficio factũ est, ita

Vers. 4. ad uerbum.

Birchoth tob.

Berech.

Birchathi.

Pen. recte hic canitur, Dominum illi coronam eam imposuisse. פ A. Ezra pro gem A
Cedem. mis accipere, in uersu 11. Psal. 19. dixi. קדם, quod præuenire, aut anteuertere significat, usus est, & Psal. 18. sed de malis, quæ ipsum præuenerant, hoc est, quasi in ipsum incurrerant. Sic hoc Psalmo præuentum se canit beneficijs Dei, significans, quocunque se uertisset, Dei bonitate factum, ut ultrò undique illi bona obuiarent, sese que ultrò offerrent.

Versus 5. 6. 7. ad uerbum. *Vitam petijt à te, dedisti ei longitudinem dierum seculi, & usq. Magnum decus eius per opem tuam, celebritatem et splendorem posuisti super eum. Quia posuisti eum benedictiones ad usq., exhilarasti eum in lætitia cum uultu tuo.*) Hisce uersibus beneficia Dei per partes explicat, primum longæuæ uitæ, uersu 5. inde splendoris regij, uersu sexto: postremò uersu septimo felicitate omnimoda, & summa inde lætitia perfusum canit. Propter æthnahtah, quod sequitur, *dedisti ei*, uisum mihi est, Vatem duo uoluisse dicere: datam scilicet & uitam quam petijt, & simul longitudinē dierum, id est uitam longæuam. Neque enim & Ebræis insolens est, ut unum uerbū duabus particulis respondeat. Est hic uerò solita scripturæ eclipsis, seculi & usque. subaudiendū enim seculum, quasi dixisset, In seculū & usque in seculum: quibus tamen
Olam. uerbis nihil nisi longæuam uitam significat. Cæterum עולם, ut ait Abrahā Ezra, tempus duarum generationū complectitur, hoc est centū annos, quod tempus Latinis seculum dicitur. Vt hic autē, ita passim in scripturis, pro longo tempore usurpari solet. Porrò qua ratione uitæ præsentis prorogationem sancti orent, in Psalmo 6. paucis exposui. Circa uersum sextum qui gloriam canit, quæ Dauidi rex tam præclaro Dei auxilio, quo cunctis eum hostibus superiorē fecit, contigit, obseruandū unde uera dignitas & autoritas petenda sit. Cui enim Dominus benignè adfuerit, is illico uerendus omnibus & suspiciendus redditur. Ita Ecclesia Christi Ierusalem, initio propter præsentem Dei opem in tanta omniū admiratione erat, ut nemo auderet temere se illi adiungere. Ita quamdiu populus Israel Deum propitium habebat, summa illis erat dignitas, ingens maiestas, maximus que nominis eorum terror: ut contrà nihil uilius, nihil abiectius et contemptius, quum Deum contra se sceleribus suis prouocabant. B
Vers. 7. qui infinitam alioqui Dauidis felicitatem ueluti summat, non sine affectu subiectus est. Hunc enim sensum præ se fert: Quid innumera numerare coner? in summa dicam: effecisti, ut non iam beneficijs tuis auctus et ornatus, sed ipsa tua beneficentia, rectè dicatur: adeò in eum illam effudisti largissimè. Ad
Laad. לעד subaudiendum עולם, quo sempiternā esse eius felicitatem expressit. Por-
Berachah. rò similis oratio habetur Gen. 12. de Abraham, cui Dñs dicebat, eris que ברכה, id est, ut uulgò uertunt, benedictio. sed Ebraicè ualet uir beneficentiæ, qui nimirum omni genere bonorum adfluat, ut equidem uerti. Huic commodum subiecit, Exhilarasti eum lætitia cum uultu tuo: id est benigno summi que fauoris teste uultu, intuitus es illum, & inde tantis beneficijs cumulās, indicibili gaudio perfudisti. Chaldæus habet, lætificabis eum gaudio à conspectu tuo. D. Hieronymus, apud uultum tuū. Ebræum utrunque ualet, sicut & utrunque hic nō male quadrat. Nā ueri gaudij una caussa, fauor præsens Dei, certo que creditus, & qui hūc fide experiunt, soli quasi in conspectu Dei agunt, Deo iam proximi, et inter præcipuos habiti. Vt enim qui regibus ꝓximi sunt, & in oculis semper uersant, primi in aula, & regibus chariores habenť: ita etiam scriptura, summè charos Deo, dicit agere coràm eo, apud faciē eius, uidere faciē eius. Hinc certè Gabriel suā dignitatē approbat Zachariæ, & Seruator angeloꝝ, qui ꝓsides sunt paruulorum. De hoc tropo per aspectū Dei eius beneuolentiam significandi, dixi quædam in uersu 7. Psalmi 4. Hinc uerò nos discamus, unde uerum & solidum gaudiū expectandum, ex solo nimirū beneuolo Dei aspectu, ex uno Dei erga nos fauore. Hinc Paulus perpetuò pacem & gaudium fidei fructus facit.

Versus 8. ad uerbum. *Quia rex nititur in Iehouah, & in bonitate altissimi non nutabit.*) Hic caussā dicit omnis illius felicitatis, quam cōmemorauit regi contigisse diuinitus. Nitebatur, fide bat que in omnib. Iehouę, hoc est ut sequiť, eius bonitate. Sicut ergo huic erga se fide-

A fide solida locum faciebat: sic necesse erat, ut tota se in illum effunderet, mirifi-
ceq; in extollendo, ornandoq; eo ostentaret, ita ut Iehouah omnium supremi
bonitas appareret. Nam cuiq; pro fide speq; sua Dei beneficia percipiuntur.
Est in hoc uersu Zeugma, nam ad uerbum בוטח, id est confidit uel nititur, &,
in Iehouah, & in bonitate altißimi, iungitur quod sequitur. *Non nutabit*, ex prioribus
infertur in hunc sensum: Ingentem memoro regi huic fœlicitatem cōtigisse.
caussa huius est, rex bonitate Dei totus nititur. Hinc enim est ut nō possit uel
nutare, hoc est in aduersum aliquod inclinare, optatò & fœlicissime cadant ei
omnia oportet. Hieronymus בל ימוט reddidit, Non decipictur. mutationem
enim consiliorum significari credidit. Plenius autem erit, si intelligamus, hic
quamlibet inclinationem rerum negatam.

Boteach.
Bal imot.

*Sufficiet manus tua omnibus inimicis tuis, & dextera tua apprehēdet odientes te. Pones eos
sicut fornacem ignis ad tempus iræ tuæ, Iehouah in ira sua absorbebit eos, ignis uorabit eos. Fru-
ctum eorum de terra perdes, & semen eorum è filijs hominis.*) Hic canit quàm non po-
tuerit labare Domino nixus. Tā enim abesse Deus uoluit, ut uel nutaret rex,
quamlibet grauissime à tam multis & præpotentibus hostibus impulsus, ut
unum omnibus deuincendis & penitus conficiendis abolendisq; dederit suf-
ficere. Versu itaq; nono ut potitus sit hostiū, 10. ut absumpserit, 11. ut etiam po-
steritatem eorum aboleuerit, exponit. תמצא in uersu nono Kimhi interpreta-
tur, sufficiet. ne enim ualeat hic inueniet, uel assequetur, facit ל quod sequitur
לכל. Quum enim מצא etiam præsto esse significat, usurpatur Ebræis hoc uer-
bi & pro sufficere, ut Num. 11. uers. Nunquid greges & armenta mactabantur
eis. ומצא להם, id est, & sufficiat eis. Canere ergo uoluit, regem quamlibet par-
uam manum haberet collatam copijs hostilibus, tamen hanc omnibus exter-
minandis suffecturam. In altera particula uersus, quoniam nullum ל sequitur,
uerti hoc uerbum per assequetur. Quanq; possit & hoc pro sufficere accipi, si
ל ex priori loco repetas: id quod sæpe faciendum est, ut iam de בוטח dictū. A.
Ezra per יד, id est manum, hic clauam intelligit, ut iudicium 6. uersu accipi cre-
B dit: R. Shlomoh plagam, Chaldæus ictus. licet uulgaris sit hæc metonymia, ta-
mē amplius quiddam sonat, cum manum legimus. Genus supplicij, quod de
uictis sumpsit, exprimit, ut dixi, uersus 10. In fornace enim exustos, memorat
sacra historia, 2. Reg. 12. Id uero est quod hic canit, *Pones eos sicut fornacem ignis*, id
est igni tā uiolēto subitoq; uorāti, ut est ignis fornacis, in qua lapides in calcē
excoquunť, absumes eos. Est eñ hypallage, sicut Psalm. 83. uersu 15. Pones eos
sicut ignē qui cōburit syluā, sicut flammā quę incēdit mōtes. Intelligendū, tan-
tum ignē ponā, uel mittā in eos. Vtrobiq; autē allegoria est, et significatur gra-
uiss. Dei ultio, instar ignis qui ingēti & subitò omnia uorātis. Ne aūt uideretur
hæc Dauidis uirib. attribui, nā sermonē ad Dauidē uerterat: subiecit, Iehouah
illos absorpsit, ignis absumpsit eos. Omnia eñ Dei uirtute Dauid perfecerat.
Porro hoc q̄ igni absumptos illos dicit, p̄ter id q̄ omnimodā eoꝝ deletionem
significat, ut quæ igni exuruntur, prorsus abolent: significare præterea uidet &
genus pœnę, q̄ Dauid in deuictos Ammonitas desæuijt, quos in calcis forna-
ce cōcremauit. Cæterꝝ solet in scripturis subinde sæuior Dei ultio, cōflagratio
ignis, per hyperbolē & allusionē ad incendiū Sedomiticū uocari, de quo non
nihil in uersum sextū Psal. 11. פניך in decimo uersu uulgata editio, uultus tui le-
git: sed significat hoc loco, ut & alijs multis, iram quæ in facie, nariūq; intentio-
re flatu, maxime se ꝑdit. sic & Chaldæus legit. Vnde Ebræis & faciei & naris
nomine significari solet, פני & אף. Versu undecimo etiā posteritatē hostiū tol-
lendā indicat. Per fructū siquidem eoꝝ, & semē, filios, nepotes & posteros si-
gnificat, quos de terra & filijs hominis, id est hominibus canit perituros. Vti
eñ Psal. 4. uers. 3. filios uiri ꝑ uiris dixit, ita nō hic solū, sed passim in scripturis
filij Adā, id est hominis, ꝑ hominibus ponunť. Qui loquendi modus & Græ-
cis in usu est. Nam identidem Homerus υἷας ἀχαιῶν, id est filios Græcorū, pro
Græcis usurpat. Ex hoc uero tam atroci hostium Dauidis excidio, animad-

Versus 9. 10. & 11. ad uerbum.
Timza.
Lechol.
Maza.
Vmaza lahē.
Boteach.
Iad.
Panecha.
Pene.
Aph.

uertamus, quas pœnas daturi sint hostes uerioris Dauidis, Christi Dei seruatoris nostri Iesu, quem non dubitemus hostibus suis, qui soli & nostri hostes sunt, superiorem futurum, utcunque secus nonnunquam id carni uideatur. A

Versus 12. et 13. ad uerbū. *Quū inclinarūt super te malū, cogitarunt fraudē, non potuerunt. Quoniā pones eos partē, in neruis tuis diriges contra facies eorum.*) Et hæc exponunt ac probant, quòd rex Domino nixus nutare non potuerit. Nam prædicant quamlibet diligenter, et magno studio hostes, de rege extinguendo consultarint, & incredibilis potētiæ manum contra ipsum cōflarint, adeò omnia frustra fuere, ut non aliter in regis potestatem puniendi uenerint, quàm si eos sibi ceu signum, cōtra quod sagittas suas dirigeret, constituisset. Istud, *Inclinarunt super te malum*, Kimhi interpretatur, inclinarunt se contra te, ut malum inferrent. Abraham Ezra עליך facit accusatiuum patientem uerbi נטו. ut legas, Intenderūt malum. Vltima uersus particula, *non potuerunt*, ad duo refertur: ut intelligas, nō potuisse perficere, & quod malum intenderunt, & quam fraudem concinnarunt: Zeugma enim est. Versus 13. canit, quanta in hostes suos regi facta fuerit potestas. Qd' enim canit tale est, pones eos in unam partem, ceu signum & scopū, ad quem iaciantur sagittæ, inde in eos aduersos, & omni tamen se defendēdi uirtute destitutos, in neruis tuis, subaudi sagittas direxisti, ut Abrahā Ezra uult, arcum instruxisti sagittis, nihil ipsis repugnantibus, eos perimēs. Vulgata editio habet, Pones eos deorsum. Sed huic lectiōi obstat, quod sequitur, diriges cōtra faciem eorum. שכם enim ut tergum, ita humerum, & partem etiam significat, ut Gen. 48. uersu 22. dicebat Iaæcob Iosepho filio suo. Et ego dedi tibi שכם, id est partem unam coram fratribus tuis, quam paraui mihi, gladio & arcu meo de manu Amoræi. Partem hic quoque Chaldæus legit, Hieronymus uerò humerum. Quod licet de seruitute intelligi possit, simplicior tamen & certior est interpretatio prior. Hinc discamus, nullis uiribus impios posse sese defendere, oppugnante illos Christo. Huic igitur nos committamus.

Raa. Natu. Scechem.

Versus 14. ad uerbum. *Celsus esto tua uirtute ô Iehouah, canemus & celebrabimus tuā fortitudinem.*) Accensus ex consideratione amplissimæ salutis, quam Deus regi suo contulerat, orat ut porrò & semper se Deus uirtute sua extollat, hoc est exerendo suam potentiā, declaret se omnibus supereminere, quo perpetuò sit, ut sancti uirtutē eius deprædicent. Vnde subijcit, *Canemus & celebrabimus uirtutem tuam*, quæ sola omnia perficit, tuetur sibi fidentes, sternit repugnantes, manifestumque facit, cunctos mortales nihil esse, Deum autem omnia. Hæc utinam principes & populi credere sustineant, sic utrique nullo alio præsidio quam bonitati Dei fiderent, unde timor & studium Dei, cum omni uirtutum choro consequerentur. B

ARGVMENTVM PSALMI XXII.

Dauid Christi se typum apertè admodum hoc Psalmo exhibet. Primum ergo summā eius deiectionem, inde & exaltationem, regnique eius, & ad orbis terminos propagationem, & ad finem usque seculi deductionem, in se adumbratam canit.

PSALMVS XXII. IN GEnere mixto *χατλιαστικὸς καὶ δεητικός.*

1 PRæsuli de Aieleth matutina. Oda Dauidis.

2 Deus mi, Deus mi, ecquare deseris me? ut longe abest à mea uociferatione quod opem mihi feras?

3 Deus meus inuoco die, & non annuis: nocte, & nō datur ut sileam.

4 At tu sanctus ille es, qui habitas in Israele, te laudibus ferente.

5 Te patres nostri fidebant, fidebant, & eripuisti illos.

6 Ad te uociferabantur, & erepti sunt: te fidebant, neque pudefacti sunt.

Ego

A Ego autem uermis sum, non uir: opprobrium hominum, et propudium populi. 7

Quicunq; me adspiciunt, subsannāt me: efficiunt contumelias, mouent caput. 8

Iste, inquiunt, ad Iehouam omnia retulit, eripiat eum: liberet, nam deamat eum. 9

Attamen tu is es, qui ex utero me eduxisti, quo nixus sum, pendens adhuc ab uberibus matris meæ. 10

Tibi uelut expositus sum, simulatq; in lucem prodij, ab utero matris meæ Deus meus es tu. 11

Ne subducas te à me longius: propè enim accessit adflictio, nec est qui adiuuet. 12

Tauri prægrandes circumdederunt me, prædualidi ex Bashan undiq; cinxerunt me. 13

Tanquam leo prædam corripiens & inclamans, in me patente rictu inhiant. 14

Velut aqua diffluxi, luxata sunt cuncta ossa mea, cor meū intra me uelut cera colliquit. 15

Exaruit succus meus, ut testæ similis euaserim: lingua mea hęret faucibus, sepulchro adaptasti me. 16

Nam ceu canes me circumdederunt, cœtus noxiorum cinxit me, foderunt manus meas & pedes meos. 17

Numerare licet omnia ossa mea: illi sic affectum intuentes, & adspi- 18
B cientes, optata uoluptate fruuntur.

Partiti sibi sunt uestimenta mea, & de ueste mea sortiti sunt. 19

Sed tu ô Iehouah ne sis procul, ô uirtus mea, ut me adiuues propera. 20

Libera uitam meam à cæde, è rabie canis animam meam. 21

Serua me ab ore leonis, & à cornibus unicornium eripe me. 22

Celebre reddam nomen tuum fratribus meis, in media cōcione te feram laudibus. 23

Collaudate, dicam, Iehouam, quicunq; ipsum colitis, omnis progenies Iaæcob attolite eū laudibus, omnis progenies Iisrael metuite eū. 24

Quoniam non contempsit, nec auersatus est afflictionem adflicti, faciem suam ab eo nequaquàm auertit: cumq; ad se uociferatur, audiuit illum. 25

De te hymnum canam in concione ampla, uota mea persoluam coram colentibus ipsum. 26

Edent mansueti & saturabuntur: laudabunt Iehouam, qui ipsi student: uiuet, gaudebitq; cor eorum in sæculum. 27

Recordabuntur & ad Iehouam redibunt, qui in extremis terræ habitant, supplicabunt tibi cunctæ nationes gentium. 28

Nam Iehouæ est regnum, & ipse gentibus dominatur. 29

Edent & supplicabunt omnes opulenti terræ, coram eo incurua- 30
buntur

buntur:& qui descendunt in sepulchrum,neq; possunt animæ suæ uitam prorogare. A

31 Posteritas seruiet ei,accensebitur Domino in perpetuum.

32 Nepotes annunciabunt populo qui nascetur illis, iustitiam quam præstitit.

Versus primi explanatio.

Eialuthi. *Aieleth.*

Aieleth,& Ebræi uariè interpretantur. Quidam dicunt hoc nomine significari instrumentum musicum,alij speciem carminis,alij stellam,alij uirtutem uel fortitudinem,ut infrà in uersu 20. אילותי,id est uirtus mea, nonnulli capream uel ceruam. Et in hac sententia est Kimhi, censetq; Iisraelem sic per Metaphoram uocari,ut & in Canticis 2.& 3.ubi sponsus adiurat filias Ierushalaim,per hinnulos uel capreas agri,quib. Iisraelitas ille designatos putat. Porrò incerta sunt hæc adeò,ut non nisi prætenuem coniecturam habeas,quamcunq; sequi sententiam libuerit. Si non suo more Psaltes, organum aliquod musices,uel certam melodiæ speciem,uoce hac significare credēdus est, haud illibenter eorum interpretamentum sequerer, qui uolunt אילת nomen stellę esse:quibus & Thalmudici subscribunt,Luciferum hoc nomine uocantes. Etenim præter Euangelistarum omnibus filijs Dei indubitatam authoritatem, ipsa Psalmi uerba euincunt,de Seruatore nostro hunc Psalmum esse compositum. Vt autem ferebat eius temporis ratio, forsan non sine typo, quem Psaltes in se ipso,cum à Schaule & assentoribus eius,hominibus sceleratissimis toties ad mortem proximè adduceretur,adumbratū uidit. Sicut ergo cum mentis oculos dirigente spiritu prophetico, potissimum in Christo filio suo secundum carnem,fixos haberet, neq; conueniret sine inuolucro aliquo de eo canere,אילת השחר,id est sidus matutinum illum uocauit,propterea quòd diuinitatis solem hominibus sic per ipsum hominem adducendum præuideret, ut mortalib.ille haud unquam antea adfuerit propior. Vel certe uocauit eum אילת,uolens dicere ceruam,illud præuidēs,quod esset hostia futura, quæ oblata semel,in sempiternum absolueret sanctificatos. Et quid si uoluisset alludere ad איל,id est arietem illum, quem Abraham pro Iizhak filio suo Domino mactauit? Nec offendit, quod in fœminino genere uoce hac usus est. fortasse uoluit per id summam eius deiectionem, de qua hic canit, subindicare. Matutinam autē iure uocauit,eo quod ultima, & ut Epistola ad Ebræos multis probat,omnia perficiens hostia fuerit. Vt enim à uesperi diem Ebræi auspicātur, ita uespertinas uictimas matutinæ sequebantur:& cerimonias,cultumq; religionis consummabant. Si cui uero Kimhi sententia arrideat,ut per אילת ceruam uel capream intelligat, putetq; ea repræsentari Iisraelem, modo de uerò Iisraele, hoc est germano populo Dei, constante ex ijs qui superno spiritu Deo renati sunt, habebit & is in postrema Psalmi parte,qđ sentētiæ suæ nonnihil congruat. Nam de gentium conuersione, & Ecclesiæ Christi cùm amplitudine,tum perpetuitate,magnificè sub finem Psalmi uaticinatus est. Nec inepta esset metaphora,si Ecclesiam Christi,ceruæ nomine uocasset. Sponsa est siquidem Seruatori unice dilecta. Iam chara uxor & in Prouer. אילת,id est cerua uel caprea appellatur.

Sidus. *Agieleth hascachar.* *Cerua.* B *Aijl,id est aries.* *Sentētia Kimhi de cerua.*

Versus 2.& 3.ad uerbū.

Deus mi, Deus mi, quare deseruisti me, longe à salute mea uerba rugitus mei. Deus mi, clamo die, nec respondes: nocte, & non silentium mihi.) Vsq; ad uersum uigesimū tertiū,quibus in malis fuerit,q̄ anxie & ardenter Dei opera implorarit, canit. inde ad finem usq; de diuinæ gloriæ,ueræq; regionis illustratione, & dilatatione, quæ eo restituto erat futura. Vtrumq; uero ita cecinit,ut apertè uideas illum haud quaquam sese,nisi quantum ad rationem typi attinet, sed ipsum Seruatorē,in commemoratione tam adflictionis quàm utilitatis, ex sua salute futuræ,ob oculos habuisse. Vt igitur nihil impium feceris,si in his perpenderis, ut Dauid improbitate Schaulis et assentatorum eius exagitatus, Christum adumbrarit:

ita

A ita nullos haberes oculos pietatis, si non cerneres omnia proprie in Christum competere.

Primis itaque duobus uersibus inducit se summo dolore adflictũ, ad Deum pro auxilio indesinenter clamasse, nec tamen fuisse auditum. Sunt autem omnia mire pathetica. Primùm, geminatio inuocationis, ingentem animi dolorem indicat. Deinde quod nomine אל, quod Deo, propterea quod potenter El auxiliari solet, tribuitur, inuocat, eundem testatus est. Nam queri se subindicat, Deum alioqui omnipotentem suorum auxiliatorem, erga se nullam iuuãdi uirtutem exerere. Ad idem facit, & quod deseri se ab illo, qui inuocantes se deserere nequit, lõgeque stare eũ qui nusquã suis deest, clamat: & quod שאג, id est rugitum dixit, uocem scilicet immanem, qualem uiri alioqui fortes, cum intolerabili cordis angore distringuntur, & quamlibet renitentibus, uis dolo ris lachrimas & eiulatum exprimit, emittere solent. Eam Galli uocant cry, & de emittente eam dicere solent, il ast iete ung cry. Vocem siquidem hanc scriptura leonibus tribuit, uti & infra uersu decimo quarto. Etenim natura doloris est, ut cogat in uocem erumpere, eo quod faciat spiritum retinere, qui tum quando retineri amplius nequit, uniuersus cum clamore emittitur. Hæc Aristoteles in libro Problematũ, sectione uicesimaseptima. Vt igitur summè doluit, ita plurimum spiritus potenter retinuit, qui simul erumpens, postea immanè fremuit, id quod rugitum uocat, non humanam, sed leoninam uocem. Versus tertius non minus ardet, dum queritur se die nocteque frustra opẽ Dei implorare, propterea quod non annuat Deus, ut silere daretur. Videtur nãque illo, *Et non est silentiũ mihi*, uoluisse geminare quod præmiserat, Non annuis mihi. Clamoris alioqui perpetuitatem eo significauit, quod se dixit clamare die & nocte.

At tu sanctus sessor laudum Israel. Te confisi sunt patres nostri, confisi sunt, & eripuisti eos. Ad te uociferati sunt, & euaserunt: confisi sunt, nec pudefacti.) Amplificatio est quæ stus. Deus in medio populi Israel, ideo habitaturum se promiserat, arcam foederis tradiderat, ac templum sibi postea ædificari uoluerat, ut testaretur se au- Vers. 4. 5. et 6. ad uerbũ.

B diturum preces ad se clamantium, ut Leui. 26. & 3. Regum 8. legimus. Hinc sessorem eum appellauit laudum Israel, id est inhabitatorem domus, in qua ut preces ad eum pro auxilio ferendo fundebantur, ita laudes & gratiarũ actio, pro lato auxilio referebantur. Ex eo ergo quod Deus ad suas solius preces obsurdescebat, qui omni Israeli precanti aderat, continuisque laudibus ob latam opem celebraretur, magnitudinem suæ calamitatis non sine singulari affectus auxesi ostendit. Kimhi illud *sessor*, uel *qui sedes*, ad æternitatem Dei refert: quasi Vates significare uoluerit, tu sedes firmiter regnans, immotus ab omnibus, tui semper similis. Talemque Israel te usque exhibuisti, ut meritò tuas laudes, & iugiter decantet. quî fit igitur, ut nunc ad meas adeò preces obsurdescas? Chaldæus habet, Qui inhabitas orbem. Versibus quinto & sexto exaggerat querelam ab exemplo patrum, qui cum opem Dei implorarunt, adiuti semper ac malis quibusuis eius ope erepti sunt, nec unquam spe sua frustrati, ac inde pudefacti sunt.

Et ego uermis, & non uir, opprobrium hominis, & reiectamentum populi. Omnes uidentes me subsannarunt me, profuderũt per labiũ, motarunt caput. Deuoluat ad Iehouah, et eripiat eũ: liberet eũ, quia cõplacitũ est ei in illo.) Quàm contẽptim habitus, quam abiectus ac uilis præ omnibus mortalib. fuerit, hisce uersibus canit, eoque amplius miseriæ suæ querelas auget. Vermẽ se dicit habitũ, non hominẽ: & ita cõtemptum atque execratum, ut nihil hominibus, nihil omni populo æquè probrosum, æquè detestabile haberetur. Vnde quicũque intuiti eum fuerint, subsannarint se, et uerbis irriserint, capitisque commotione illuserint. Psal. 31. uicinis se factum queriẽ opprobrium. Idẽ de populo Israel, Psal. 44. at hic omnibus mortalibus, populo uniuerso. Id quod non adeò molestum fuisset, si hominibus tantum se uidisset & audisset abominationi esse: id demum supra omnem existimationem cruciabat, quod & à Deo reiectum hostes plane impij iactarent, suamque in illum fi- Versus 7. 8. & 9. ad uerbum.

duciam

duciam plane irrideret. Qua caussa Prosopopœia usus, ut spem suam in Deum A irriserint, ipsorum subsannatorum uerbis memorat. *Deuolut*, inquiebant, *ad Iehouah*: hoc est ut uerti, *sua omnia ad Deum retulit*, in omnibus rebus ab ipso uno pependit. Id, ad quod Psalm. 38. hortatur: Deuolue ad Iehouah uias tuas, id est ad eum refert instituta tua, ab eius uoluntate & nutu in omnibus quæ gesseris, pendeas. Illud, *Liberet eum, nam deamat eum*: Ironia est, qua dicere uolebant, stulte & ridicule illum fecisse, quod Deo diligi se, charumque tantopere haberi, fuisset arbitratus. Vt uero Dauid hæc ex parte aliqua, cū patria extorris à Schaul persecutore undique exagitaretur, ac uelut perdix in montibus undique excuteretur, expertus sit, nequaquam tamen in eo ita ut in Seruatore perfecta fuere. Nemo enim mortalium, nedum Dauid, adeò ut redemptor noster in cruce pendens, abiectus, omni ludibrio affectus & execratus unquàm fuit. id quod uel in eo abūde declaratū est, quod uno ore Pōtifices, legis doctores, seniores & omnis populus, ut in crucem ageretur, quo tamen nemo unquàm uixerat innocentius, nemo pluribus & diuinioribus beneficijs quoslibet affecerat, insano & rabido clamore iterum atque iterum postularunt. Hinc facile & illud apparet, nullius post conditos homines tantopere calamitosam & probrosam sortem extitisse, ut tanti probri, tamque auersandæ notæ fuisset, uti extitit fors Christi. Porro illa quæ de irrisu canit uersus octauus & nonus, narratio potius quàm uaticinium sunt eorum quæ Christus perpessus est. Sic namque Matthæus scripsit: Prætereuntes conuicia iaciebant in eum, mouentes capita. Et post paucula memorat, Pontifices cum scribis & senioribus inter cætera dixisse: Cōfisus est Deo, eripiat eum, siquidem uult eum. id quod nonus uersus ad uerbum habet. Quis iam uel hinc non uideat, Vatem, quamlibet ex sua forsan calamitate occasionem acceperit, præcipue tamen de Christo seruatore hæc cecinisse. יפטירו בשפה, in uersu octauo Kimhi interpretatur, Profuderūt uerba irrisoria per labia sua. Eclipsim enim esse affirmat, cui & A. Ezra, Græcus et Chaldæus subscribunt. Hic siquidem habet, Garriunt malum labijs suis. פטר enim alicubi mittere significat, & fundere. Non desunt qui hoc aperiendi significatu accipiendum, & ב redundare uolunt, ut sensus sit: Aperuerunt labium. D. Hieronymus reddidit, Dimittunt labia: quod de gestu illudētium quidam intelligunt. sed rectius de uerbis irrisorijs hoc intelligemus, cum ea statim subiecta sint. In uersu nono habetur גל, quod à גלל uenit, & conuoluere, complicare significat: quo Propheta exprimere uoluit, se, præcipue autē Christum, omnia sua ceu conuoluta Domino detulisse & addixisse. D. Hieronymus uidetur id deduxisse à גלה, quod migrauit significat. nam reddidit, Confugit ad Deum. B

Ironia.

Iaphtiru bescaphah.

Peter.

Gol.

Galal.

Galah.

Versus 10. 11 & 12. ad uerbum.

Nam tu extractor meus de utero, fiducia mea, super ubera matris meæ. Super te proiectus sum à uulua, ab utero matris meæ Deus meus tu. Ne sis procul à me, nam angustia prope est. nam non est adiutor.) Etiam his uersibus affectus intendit. Memorat se Dei esse figmentum, ab ipso è materni uteri claustris extractum, sugentem matris ubera, alitum sempiterna eius bonitate, ab eo quod formatus homo fuit, fruitum & nixum fuisse. & inde orat ne se deserat, ne ue longe à se recedat, qui tamen precibus populi sui Israelis semper se præsto fore promiserit. & ne quis de eo dubitaret, habitaculum suum in medio eorum erexerit, sæpissime quoque erga patres, qui ipso fidentes, opem eius implorabant, idem re ipsa declarauerit. Illa quoque uersus 12. antithesis, *Ne absis longius*, quia propè accessit afflictio: ad mouendum affectum composita est. Verùm hanc antithesim, ut & illud, quod se ab utero matris Deo curæ fuisse memorauit, non tam caussa intendendæ querelæ, quàm confirmandæ spei suæ, contra illos qui suis illam irrisibus & probris euertere conabantur, adhibuit. Hinc namque animo eius huiusmodi cogitationē subire oportuit: Si te Deus in lucem hanc, absque tua & scientia & uirtute, eduxit, si te lactentem, dum nihil tibi poteras prospicere, tam benignè fouit, haud poterit admittere, ut modò, cum propè adeò accesserit, prematque summa afflictio,

A adflictio, absit longius. Vnde & precem statim subiecit. Versus quintus et sextus Psalm. 71. eadem ferè canunt, quæ hic 10. 11. Sic enim habent: Nam tu expectatio mea es Domine, Iehoua fiducia mea à puero. Per te sustentatus sum ab utero, è uisceribus matris meæ tu me extraxisti, perpetua est mihi tui prædicatio. Porrò גוזי habetur illic, cum hic גחי legatur. significat autem utrunque *extrahentem*. D. Hieronymus, propugnatorem reddidit: quid secutus, non uideo, nisi extractorem ex periculis intellexerit. sed hic subijcitur, *uterus*. Hanc sanè Dei in nos bonitatem probè perpendisse, dici uix potest, quantum fiduciam in illum augeat: utique qui è nihilo nos sibi finxit, haud unquam cura sua destituet, si eam modo & petamus & expectemus.

Gozi. Gochi.

Circundederũt me tauri robusti, prævalidi Bashan me cinxerunt. Aperuerũt contra me os suũ, leo rapiens & rugiẽs. Sicut aqua effusus sum, et luxata sunt omnia ossa mea. Factũ est cor meũ tanquam cera liquescẽs, intra uiscera mea. Exaruit uelut testæ succus meus, lingua mea adfixa est palato meo, ad limũ mortis posuisti me.) His quatuor & tribus proximè sequentibus uersibus canit, quàm propè sibi imminuerit adflictio, id quod questus est uersu duodecimo. Nam cinctum & conclusum se à potentissimis, atrocissimis, & sibi infestissimis hostibus memorat, sibique omne robur, omnem uirtutem excidisse, metuque planè esse exanimatum, sepulchro per omnia adaptatũ, in se omnem hostium libidinem perfectam, atque illos, ut prorsus confecti, iam uestes suas inter se diuisisse, esseque sortitos. Hostes suos, quo ferociam eorum magis exprimeret, grandes & prævalidos tauros, quales regio Bashan diues pascuis fert, uocat, & circundatum se ab illis, id est prorsus in eorũ potestate esse queritur: tum & aperuisse illos contra se rictum suũ, uelut leo, dum in prædam inhiat, ferociamque testatus rugit. Rugire enim solent prædam nacti leones, ut Amos 3. Num, inquit, rugiet leo in sylua, si non sit illi præda? Idem de leonib. testatur & Aristoteles nono de Natura animaliũ, cap. 44. Deficit hic particula כ, debebat enim esse כארי. Sed istę eclipses in scripturis frequẽtes sunt. Hinc tum adeò se exanimatum, omnique uirtute fuisse exinanitum, ut ceu aqua deflu-

Versus 13. 14. 15. et 16. ad uerbum.

Tauri Bashan.

Leo. Caarich.

B xerit, luxata sint omnia ossa sua, cor in ceræ modum à calore ignis uel solis dilabentis colliquisse: succum omnem ita absorptum, ut uelut testa aruerit, & lingua palato adhæserit, planeque ita cõparatus fuerit, ut qui iam sepulchro demandandus sit. His namque duobus uersibus 15. & 16. summum metum, ceu hypothesi descripsit. Metus namque cogit calorem è summis in intima, & è supernis in infima. à frigore ergo quod circa pectus est, & tam superna quàm extrema cuncta occupat, omnia refrigerantur, ipsæque membrorum compages soluuntur. Hanc dissolutionem uidetur per hyperbolem significasse, cum dicit: *Velut aqua effusus sum*, uel *defluxi*. Quanque soleat metus per calorem, quem ad infernas corporis partes depellit, et flauam bilem deijcere, & aluum atque uesicã ciere. Verùm cum ei quod dixit, *Effusus sum uelut aqua*, cõtinuò subiecit, *Et luxata sunt omnia ossa mea*, accipio hoc pro more Vatis et scripturę, ut prioris repetitionem. quare uero similius puto, Vatem illa sui effusione, mẽbrorum dissolutionem dicere uoluisse. Ex eadem uero caussa, quod metus caloris defectio, & in infima depulsio est, accidunt & quæ subijcit, *Cor meũ uelut cera collicuit, succus meus uelut testa exaruit.* Nam calor pectus deserens, facit cor colliquescere: idẽ humorem in intimis absumens, ariditatem inuehit, & sitim excitat. Versu 16. uocem מַלְקוֹחָי R. Shlomoh reddit Gallicè, palet: id est palatum. Vltima particula eiusdem uersus, *Ad limum mortis posuisti me*, nihil aliud est, quàm ita me confecisti, ut planè sepulchro me adaptaueris. Aptæ sunt dolentibus & querẽtibus hyperbolæ. Porrò horum quæ à uersu 12. usque ad uigesimum, de hostibus omnimoda atrocitate desæuientibus, & exanimante metu, proprie de Seruatore nostro Vates cecinit, figura & adumbratio in Dauide præcesisse uideri possit, quum in deserto Maon, ab exercitu Schaulis iam cinctus, actumque de eo erat, nisi propter irruentes Philistæos coactus Schaul fuisset inde suos abducere. Certe tum uelut à prævalidis tauris, & rabidis canibus planè conclusus

Malkochai

erat, quicq; iamiam ipsum perempturi, uticq; rugienti & inhianti iam in præ- **A** dam leoni similes erant, qua simul necessitate ille constrictus, proculdubio summo in metu fuit, & morti proximus.

Versus 17. ad uerbum. *Quoniam circundederunt me canes, concilium noxiorū cinxerunt me, sicut leo manus meas & pedes meos.*) Iterum caussam reddere uidetur summæ anxietudinis qua conficiebatur, metusq; qui eum planè exanimabat. Nam ut anteà tauris, ita hic à canibus se, ceu feram, circundatum queritur. mox aūt quos canes intelligat, ipse exponit, cum cinctum se memorat à cœtu noxiorum et perniciosorū hominum. Sequentem particulam tam Græci quàm Latini constanter legunt, Foderunt manus meas & pedes meos. Ebræi, Sicut leo manus meas & pedes meos, subaudi obsederunt, cinxerunt, et ne uel manus mouerem ad defensionem, uel pedes ad fugam, effecerūt. Ab. Ezra enim & Kimhi iungunt hæc uerbo præcedenti, cinxerunt, uti sæpe uerbū unum duabus particulis seruit. Kimhi præterea scribit, leonem solere, cum in saltu uenatur, circulum cauda sua depingere, quo feræ conspicientes, ita soleāt terreri, ut attonitæ inde egredi non ausint, sed contractis pedibus expectare, donec leo in eo circulo ipsas corripiat & uoret. Sic ait Iudæorū populum (nam de illo Psalmum interpretatur) in præsenti exilio, uelut intra circulum contineri: nec esse uim defendendi se ab iniurijs, neque copiam fugiendi. Si enim Saracenorum potestatem effugiant, oportere eos seruire incircumcisis, id est nobis. Verùm ut inane et friuolum commentum scio, quod de sui populi præsenti auxilio Psalmum hunc canere affirmat, ita & illud quod narrat de leone, quàm uerum sit, ipse uiderit, nihil tale apud alios legi.

Foderūt manus meas et pedes meos

Porrò his qui ueritatem possunt cognoscere, liquet hunc Psalmum de Christo canere, cuius cum sint in cruce manus & pedes perfossi, nec sit prorsus ab hac significatione aliena uox כארי, si puncta negligas, & א redundare dicas, uulgatam Græcorum & Latinorum lectionem hic sequutus sum, id ridebunt Ebræi. at Felix Pratensis per Deum testatur, se כרו hoc loco in commentario quopiam legisse, cui non minus fidei Iudæi habeant, quàm ipsi scripto Vatis. **B** Sed tamen cum Iudæis ob uoculam hanc ego nunquam contenderem. Nam etiam si legamus, Sicut leo, & subaudiamus, obsederūt manus et pedes meos, adhuc in Christum seruatorem nostrum, ac neminem alium Psalmus hic quadrabit: id quod præcedentia & sequentia, ijs qui ueritatis capacem habuerint mentem, abunde testantur. alijs, qui hac destituti sunt, etiā si כרו hic scriptum esset, nihil tamen de Christo uerè persuaseris. Manus & pedes Seruatoris perfossos, etiam si hunc locum Iudæis concesserimus, Euāgelistæ nobis satis probant. Hoc certè fatendum est, leonem persæpe ארי, nec semper אריה in scripturis uocari, & omnino eisdem punctis, quibus hic, uocem eam notari, ut Num. 23.24. Iudic. 14. 1. Reg. 17. 2. Regum 23. & alijs multis in locis. כ autem similitudinis notam, non nisi hic, & Iesaiah 38. ubi Hizkijah queritur Dominum ui morbi, uelut leonem, cuncta ossa sua confregisse, cum cametz notatam, alijs locis cum patha legimus. Hoc ideo uolui monere, ne quis ex eo quod Felix scribit, glossam Ebræam testari hanc dictionem, bis tantum in sacra scriptura reperiri, hic, & Iesha. 38. putet, totam dictionem tantum his duobus locis haberi. quod enim scribit, tantū de puncto כ Ebræi affirmant. Ipsa siquidem uox, quæ leonē significat ארי, absq; ה multis in locis, & eisdem quibus hic punctis reperitur. De significato duplici, cuius Felix meminit, nihil scripserūt hoc quidem loco R. Shlomoh, A. Ezra, & Kimhi. alios mihi consulere non licuit: & si licuisset, pluris tamen locorum collationē iurè facerem. Equidem quia Christianis scribo, apud quos pridem publico cōsensu *Foderunt* legitur, & debet nobis maior ueritatis in Christo completæ, quàm typi in Dauide adumbrati, ratio haberi, & ipse *foderunt* posui: magis spectans quid recipiant Christiani, quàm quid possit approbari contentiosis Iudæis. Ne quis tamen absque fructu nostra illis ridenda exhiberet, urgēdo eos hoc loco, cum eo perparum, alijs

Caari. Felicis Pratēsis lectio. Caru. Caru. Ari. Arieh.

A alijs innumeris plurimum urgeri queant, illa quæ de uoce ארי præmisi, annotare mei officij esse duxi. Chaldæus habet, Mordentes ueluti leones manus meas & pedes meos.

Versus 18 ad uerbum.

Numerabo cuncta ossa mea, illi contemplantur, & intuentur me.) Vers. 18. uariè enarratur. Si historiam supplicij Christi perpẽdimus, possit hunc sensum habere: Ita extentus sum & distractus, ut numerare licuerit cũcta ossa mea. Nam quod dicit *numerabo*, idem est quod *numerare licet*, ut uerti. Neq; obstat, quòd in Dauide, qui typum Christi gessit, nihil tale præcessit. sæpe siquidem, ultra typos rapti Prophetæ, ea canunt, quæ in uno Christo perfecta sunt. Si quis autẽ putet exanimantem metum hic describi, quẽ & uersus 15. ac 16. depingunt, accipiet hũc uersum ut hyperbolem, qua significare uoluerit, terrorem à canibus illis, omnem carnem sibi exedisse, ut cũcta sua ossa numerare licuerit: & sic cõfectum, ludibrio fuisse hostibus, qui uoluptatem cœperant, ipsum tabidum adeò, & iam mortuo quàm uiuenti similiorem, intuendo. A. Ezra per *ossa* amicos intelligit, quos cum Dauid desertus, & hostibus suis iam proditus frustra numeraret, uoluptatem illis exhibuerit, uidentibus adeò amicis, & quidem iunctissimis destitutũ, suæq; libidini penitus permissum. Nam & illud uersu 15. *deluxata sunt ossa mea*, de defectione eorũ intelligit, qui uelut robur Dauidis fuerãt. Kimhi autẽ עצמותי accipit, ut Iesh. 41. הגישו עצמותיכם, id est, Adferte rationes uestras, quibus potissimum caussa uestra nititur. Sic enim quasi ossa, hoc est robur iuris dicuntur. Inde uersum interpretatur in hunc modum: Si enumero & adduco fortes pro me rationes, quibus caussam meam iustam approbo, accusans apud principes iniurias, quibus me subditi afficiũt, illi rident me, indeq; uoluptatem capiunt, quòd indignis me modis affectũ conspiciunt. Mihi, & si עצמות omnino, ut iam diximus, ius & rationes quibus ius defendit, etiam significet, haud tamen uidentur enarrationi Kimhi fauere, quæ præcedũt hunc uersum & sequuntur. Malui igitur hunc uersum ita accipere, ut quo Vates metum & animi terrorem, in quem eum coniecerant canes illi, exaggerare uo-

Azmothai Tagiscu ez motechem.

Azmoth.

B luerit, quàm ut per allegoriam questum dicam de defectione amicorũ, quod uisum est A. Ezræ: aut de narratione iuris sui locutum esse, quod Kimhi adduxit. Illud autem, *Ipsi contẽplantur, uident me*, pro eo quod est, uoluptate & gaudio afficiunt, me intuentes, & sic affectũ considerantes, omnes concorditer accipiunt. *Videre* hoc significatu & uersu 34. Psal. 37. usurpatur: Cum excindent improbi uidebis, id est uidendo uoluptate afficieris. Item uersu ult. Psal. 54. Ab omni afflictione liberasti me, in inimicis meis uidebit oculus meus, nẽpe quæ maxime uolet, unde summè gaudebit, uel intuebitur illos cum uoluptate, quòd dignas dederint sua improbitate pœnas.

Versus 19 ad uerbum

Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super indumentum meum miserunt sortem.) Hic uersus omnium euidentissimè Christi hic prædictum suppliciũ probat, cuius uestes, cum eum milites crucifixissent, inter se partiti, & de inconsutili sortiti sunt. Huius umbram uerisimile est in Dauide præcessisse, cum planè iam extorrem patria factum eum, modis omnibus ad mortem Schaul & assentatores illius uenarentur. Quis enim dubitet tum hos Schaulis assentatores, ut omnem illius substantiã, ita & uestes inter se sorte et per partes diuisisse, eoq; singulari illum ignominia uoluisse afficere, cum etiam uxorem eius Michol pater alij tradiderit, & tantum in eum odium declararit, ut 85. sacerdotes tam crudeliter necari iusserit, ob nullam aliam caussam, quàm quòd Abimelec putans regis illum negotium gerere, panes ei administrasset, & usum dedisset gladij Goliath? A. Ezra uersum hunc sic accipit, ut eo Dauid indicarit, tum certò hostes arbitratos iamiam ipsum se perempturos, ut modo de præda ac uestibus eius inter se diuidendis constituerint. Nam animo intelligit illos, non re, Dauidis exuuias inter se partitos. ut querela Dauidis hunc sensum habeat: Vide ô Deus, ut prorsus de me actum sit, nisi tu subitam opem feras: iam hostes internitionis meæ certi adeò sibi uidẽtur, ut meas tanquam iam extincti uestes in-

ter ſe diuiſerint. Non ſemel enim indubitatum hoſtibus fuit, ſe illum iamiam extincturos, ut cum Schaul audiſſet eum in Keijlah eſſe: Iam, inquiebat, tradidit illum in manus meas. Item cum cinctum iam tenerent in deſerto Maon, & uicibus aliquot alijs, uti 1. Reg. 23. legimus. Quæ ſanè interpretatio, reliquis exaggerationibus periculi, quas hoc Pſalmo Vates habet, ſatis congruit. At quocunque modo id de Dauide, Chriſti typo, intelligatur, ut in Chriſto impletum ſit, narrant Euangeliſtæ. Quare cum habemus in quo iſta uerè completa, & de quo à Vate hic prædicta ſunt, non eſt ut de typo horum ſoliciti ſimus. Ad typi enim rationem ſatis eſt, id cuius typus ſit, adumbraſſe. expreſſio eius eſt, quod per typum repreſentatur.

Verſus 20. 21. 22. ad uerbum.

Et tu Iehouah ne ſis procul ô uirtus mea, ad auxiliũ meũ propera. Libera à gladio animã meam, & de manu canis unicam meam. Serua me ex ore leonis, & à cornibus unicorniũ reſponde mihi.

Hiſce uerſibus expreſſius iam opem implorat, et eximi periculo atq; anxietudine, quam priorib. deſcripſit, deprecatur. In præcedentibus adhuc magis de malis in quibus erat, queſtus eſt, eamq; querendo commemorauit, q̃ auxilium petijt. Vt ergo queſtus eſt ſe à Deo deſertum, auxiliũ inuocãti ſibi longè abfuiſſe, atq; ideo Deum à ſe receſſiſſe procul, id quod uidetur animo, dum dolore & cruciatu adobruitur, de quo in uerſum primum Pſal. 10. & alibi plura dixi: ita nũc orat, *Sed tu ô Iehouah, ne ſis procul, ô uirtus mea, ut me adiuues propera*. Idẽ orare cœperat uerſ. 12. ſed uolens exprimere habitũ animi ſummè adflicti, à prece hac continuò dilapſus iterum ad querelas fuit, ad narrandũ ſcilicet, quãtis malis teneretur, quanta ipſum anguſtia premeret. Nunc ergo demũ precationis uerba ordine ſubiũgit. Eſt uerò Emphaſis in eo quod ait, *Sed tu ô Iehouah*. talem enim ſenſum ſubindicat: Vides me prorſus in manib. eſſe hoſtium, non aliter atq; ferã iam à canibus cinctam, etiam ueſtes meas inter ſe diuiſerunt, adeò certò habent me manus ipſorũ haudquaq; effugiturum. *Ne ſis ergo longè*, hoc eſt ne differ amplius tuum auxiliũ. *Tu uirtus mea es*, nam nullum aliud præſidiũ supereſt, nihil in me uiriũ reliquum, ſed neq; mora cædis ulla relicta. *Accelera igitur, propera ut me iuues, libera à gladio iamiã cædẽte*, hoc eſt à præſentiſſima cęde, uitã meã: *de manu canis*, id eſt poteſtate Schaulis, ſi de typo intelligas: ſi de Seruatore, à ui cœtus Iudaici, *unicã meam*, id eſt animã, quæ unica, & rebus omnibus chara magis haberi ſolet. His omnibus ſimul indicat, de ipſa anima & uita ſeſe periclitatum. Id intendit, cum ſubiungit, *Serua me ab ore leonis*. eo enim indicat iam ſibi rictum eius imminere. Ad exaggerandam periculi magnitudinẽ, præterea ſubiungit, *Et à cornibus unicornium reſponde mihi*: hoc eſt fer opem iam cornibus ſæuiſſimarum beluarum permiſſo. ראם uulgati interpretes nũc monocerota, nunc rhinocerota uertunt, quum alia fera ſit monoceros, alia rhinoceros. Hæc ut Plinius ſcribit, & nomen ipſum indicat, in nare cornu unum habet, alter genitus hoſtis elephanto: altera uerò (ut idem teſtatur) media in fronte unum et nigrum cornu habet, idq; cubitorum duûm eminens. De hac ſcribit, feram aſperrimam eſſe, quam uiuam capi negant, reliquo corpore equo ſimilem, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui. Hanc uerò in ſcripturis nomine ראם deſignari, coniecturæ ſunt. Prima à cornium eminentia: ea enim notatur Pſalmo 92. Exaltabis ut unicornis cornu meum. Niſi hanc exaltationem intelligas uirtutis, ita ut ſæpe in ſcripturis exaltatio accipitur. Altera ab inuicto robore & potentia, ad quã alluditur Num. 23. Fortitudo illi unicornis. Tertia ab indomabili ferocia. Sic nanq; de hac ſcribit Iiob 39. Nunquid uolet tibi ſeruire monoceros? num pernoctabit ad præſepe tuũ? Nonne alligabis monocerota loro tuo ut aret? num complanabit poſt te ſulcos? &c. His nanq; uerbis uoluit Dominus indicare, hanc feram ad uſus hominis manſuefieri non poſſe. Quanquam autem & rhinocerota ſæuã admodum feram eſſe, cum dimicet cum elephanto, certum ſit, altitudo tamen cornu, quæ animali tribuitur, quod in ſcriptura ראם dicitur, non ita conuenit. A. Ezra ſcribit ſe audiſſe, cornu huius feræ tanta eſſe duritie, tantoq; robore, ut ea è

Reem. Rhinoceros à Monocerote quid.

A celsis montibus se in illud tutò præcipitet. Præterea qui obseruet, insunt elegantes huic precationi, ad questus quos præmisi, antitheses. Questus erat primum, se à Domino desertum: iam ergo orat, ne procul absit, deinde se die & nocte frustra auxilium implorasse. iam ergo precatur, ut properet auxilium ferendo, tum se cinctum à cœtu noxiorum, animam suam ad necem quęrētium, item & à canibus circundatum: à cæde igitur & canum rabie hic se petit liberari. postremò hostes sibi instar leonum imminere. Nunc orat ex ore leonis, cornuq́ unicornium eripi. Deinde uideri possit hæc precatio, qua mors deprecatur, Christo non competere, qui morti sese ultrò obtulit, quod & Kimhi suos docet nostris obijcere. & statim, postquam initium huius Psalmi, Deus meus Deus meus clamauerat, expirauit. Nam & si in monte oliuarum cordis sui, ob imminens supplicium angustiam testatus, orauerit ad patrem, si fieri posset, ut calicem destinatæ mortis à se transferret, nihil tamen tale orauit, postquam cruci affixus, uocem illam edidit, atq; uestes suas à militibus diuidi uidit, uti hæc precatio post illa subiecta est. Nec forsan feret uerborum hic simplicitas, liberationem animæ intelligere, quæ facta est, corpori exemptæ. dicit enim, *Libera à gladio animā meā, &c.* quod si simpliciter accipias, nihil aliud est, q̃ libera me, ne gladio mihi anima adimatur. Firmius itaq; uidetur, hanc ut Dauidis precem accipere, qui à gladio Schaulis et reliquorum hostium seruatus, & in regno exaltatus, nomen Dei in cœtu fratrū, magnaq́ totius Iisraelis Ecclesia insigniter extulit. Iuxtà uerò memores esse decet, Dauidem Christi fuisse typum, & eius corporalē liberationem adumbrasse Christi spiritualem, atque hunc non minus pro hac salute spiritali, quàm illum pro corporali orasse. Temporis ratio sic diuinitus comparata tum fuit, ut quę Christi sunt, tectè, atque rarò sine umbrarum uelamento traderentur. Non mirū igitur, & hic quędam sic dicta, ut in Dauidem Christi exemplar magis quàm in ipsum uideantur quadrare. Non desunt autem simul, & quæ sicut typum apertè excedunt, ita Christo soli competunt, ut sunt tam illa quæ suprà de contemptu infra cunB ctos mortales, q̃ quæ infrà cecinit, de ueræ religionis latitudine ipso regnāte futura. Porrò in ijs quæ hactenus Psal. cecinit, obseruanda est uia immortalitatis, quæ omnimodâ huius naturæ constat destructione. Si iam sæuā adeò hanc & atrocē esse oportuit in Seruatore nostro Iesu, & in unoquoq; sanctorū, tam eorum qui Christum carne præcesserunt, q̃ qui sequuti sunt, eo sæuiorē, atrociorem q́, q̃ Christi spiritu quisq; opulentius donatus fuerit: facilis cõiectura est, quàm alienū sit à professione nostra, sectari carnis delitias, crucem uerò fugere. Certè nihil uani fuit, cum exclamaret redemptor noster: Deus mi, Deus mi, ecquare dereliquisti me? Caro eius cuius hæc uox erat, tum utiq; nihil nisi cruciatus sentiebat, cum præsentia Dei, sanctos omnia optimè habere faciat, solidaq́ & cœlesti iucūditate afficiat. Tū certè, cum fuerit Deus omnia in omnibus, nihil molestiæ reliquū, omnia aūt sempiterna uoluptate perfusa erunt. Quantum ad uoluntatē mentis attinet, Deus quidē nunq̃ filio abfuit, ut qui ab omni semper peccato immunis uixisset. At quia antehac grauiores cruciatus & corporis & animi expertus non fuerat, quantū sanè ad externum hominem pertinet, nunq̃ antea alieniorem, & absentē sibi longius Deum senserat. Aderat ei quidē & in illis ipsis tormētis, dum ex ipsius uolūtate in salutem totius humani generis ea ferret, sed aderat citra sensum carnis. Mens igitur hæc considerans, atq; ita Deum sibi præsentē cernens, impensè semper gaudebat. Caro aūt, qua tum erat cõditione, ut id non cernebat, ita absentem Deum experiebatur, eoq; tantopere adfligebat. Id igitur nobis in exemplum, & crucis ferendæ animosius, & æquifaciendæ in his nostræ imbecillitatis, immani clamore, indicibilis doloris teste, iā moriturus exclamauit dicēs: Deus mi, Deus mi, quare me dereliquisti? hoc est, Cur sensum bonitatis tuæ longè adeò à me subduxisti, tamq́ atrocibus pateris me tormentis excruciari? Sciebat probè ita interesse salutis totius generis humani, quare & ultrò hęc subierat: interim tamen, ut

Quare Christus clamauerit, Deus mi.

men, ut necesse fuit, uerā hominis naturam indicibiliter dolere, sic cruciatam, ita ut uideremus quid esset nostri caussa factus, quidq; passus, id palàm præ se ferre dignatus est. Multa de his disputantur, sed quibus ea non tam explicantur quàm obscurantur. Nusquam certior huius rei cognitio peti poterit, quàm ab animo uerè Dei studioso. Is & gloriatur de cruce, quam pro gloria Dei fert, & iuxtà summè dolet. Nequit enim nō dolere corpori, quod ipsum dissoluit. Hic tamē dolor in nobis semper ferè ex amore nostri nascitur, eoq; cum peccato nunquam non cōiunctus est. In Christo aūt solius ueritatis naturę humanę extitit index & testis. Qui etiā dolor in Seruatore nō minus patri placuit, cumq; eius dilectione cōgruit, quàm lachrymæ illę propter excidiū Ierusalē, quod tamē consentiens iusto patris iudicio, spiritus approbabat, et uenire optabat, fuse, utique nō sine ingēti cordis adflictione. Vt nanque hominē esse illū pater uoluit, ita nihil humanū, solo peccato excepto, ab eo placuit esse alienū. Humanæ aūt naturæ ratio sic est, ut doleat illi quæ aduersa sentit, quālibet simul mente eadē uelit, quatenus nimirū ea nouit Deo probari. Hoc incōmodo necesse est illā premi, donec planè innouet, & præsentius sese illi Deus offerat. Id ergo incōmodi, et pergrauis sanè molestiæ, cū & Christus nostri caussa pertulit, nemo sibi displiceat, quod eodē premit, quod cruciatū aliquem aduersa inferūt, si modò à suo statu & officio mentem non dimoueant. Vtile nobis est, sentire, quàm necessaria nobis sit nostri innouatio, quāq; impossibile plenā superni regni hæreditatē adire, dum hac carne grauamur. Tantū à Christo seruatore nostro discamus, dum angimur, uni patri cœlesti animi ægritudinē queri, & ab ipso uno liberationem petere. Sic uel ipsa apud indulgentissimū patrem nostrū querulatio, opisq; imploratio, incredibilis nostri cōsolatio, & suprà quàm dici possit, nos à nobis ipsis in Deum subducet, eiusq; optima uoluntate mirificè delectari faciet. id quod nequaquam ignorant, quicunque ex animo sese abnegarunt, & Seruatori nostro discipulos se, sublata in humeros cruce, addixerunt.

Versus 23. 24. & 25. ad uerbū. *Celebrabo nomē tuum fratrib. meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. Reuerētes Iehouæ laudate eum, omne semē Iacob magnificate eum, metuite uobis ab eo omne semē Israel. Nec enim contempsit, nec auersatus est adflictionem adflicti, nec abscōdit faciem suā à nobis, & dum clamaret ad eū audiuit.*) Præcipuā his & sequentibus ad finem usque Psalmi uersibus, caussam canit, cur tam anxiè salutem orarit, quantumq; fructus ea attulerit. Ita autem de se ista suo more memorat, quasi etiamnū in afflictione constitutus sit, ideo ceu futura pollicetur & prædicit, quæ de illustrando, à sui liberatione nomine Dei canit. Summa omniū est, prædicit se Dei bonitatē, & ipsum Deum quàm magnificentissimè, multoq; maximo studio prædicaturum, & ad agnoscendum pariter ac prædicandum illum, tam gentes quàm Israelem prouocaturum, eiusq; agnitionem & cultum ad fines usque orbis propagaturum, qui & futuris seculis uigeat. Nihil sanè prius habebat gloria Dei, quæ regnante impio Schaul, & cuncta occupantibus sceleratis adulatorib. eius, obscurabatur. Proinde nulla alia caussa tam efflictim regnum sibi uindicari, liberationem à malis quibus exercebatur, persequente eum Schaule precabatur, quàm ut ad illustrandum atque proferendum uerum Dei cultum omnia instrueret. Id quod de se & Psal 7. testať, & alibi. Ait ergo, *Annunciabo, celebrabo*, nomen tuum, tuam uirtutem, tuam bonitatem, fratribus meis, tua simul religione imbutis, te ex animo colentibus, ut germanos Abrahæ filios addecet: in media concione, omni populo ad laudes tuas collecto, te collaudabo. Id Dauid cùm alias sæpe, tum peculiari & insigni studio atque magnificentia præstitit, cum arcam fœderis toto Israele ad eam pompam coacto, & simul prædicante Dominum, et indicibili in ipso gaudio gestiente, atque tripudiante, in suam ciuitatem traduxit. De qua celebri pompa legimus secundo Regum sexto, et 1. Paralip. 13. et 15. Tum & ipse in ea multo maxima Ecclesia Israelis, quam ab ultimis terræ eorum finib. coegerat, Deū incredibili studio extulit atque prædicauit, adeò ut ante arcā saltaret, & cithara caneret, & totū iuxta populū, præcipuè autē Leuitas

Historia borum uersuum.

ad ce-

A ad celebrandum pariter illum laudibus incitauit, quorum ad id certos quoq; ordines instituit, ut sacra historia meminit 1.Paralip.16. Deniq; hymnum illis canendum dedit, in quo inter cætera, ferè ad uerbum sequens uersus continetur. Etenim, ut suprà memini, regente Schaul populum, uerus Dei cultus obscuratus fuerat. Sic enim Dauid dicebat, cum populum ad afferendam arcam inuitaret. Reducamus ad nos arcã Dei nostri: nam regnante Schaule, non eramus de illa solliciti, uel nõ inquirebamus eam, id quod neglecti Dei argumentum erat. Ipse ergo hortabatur eos, ut agnoscentes uel in se miram & incomparabilem Dei bonitatem, illum, ut à quo solo omnia bona proueniunt, secum unicè colerent, & laudarent, solicita eum religione timerẽt, præcepta eius studiosè seruarẽt: n quæ fusius ea Oda, quæ in priore Paralipomenon habetur, cecinit, hic uers.24. summatim perstrinxit. Vt uerò ingratum Deo est laudari ab improbis, quod multis Psal.50. & Iesha.1. testatus est: ita alloquitur hic noster timentes Deum, qui soli uerum & germanum Iaçcob semen sunt, legitimi Israelitæ, hósq; ad laudandum, deinde ad timendum illum hortatur. Ingens enim beneficium erat, sublato rege impio, pium accepisse, quo simul profligata iam erat omnis & impietas & iniustitia, restituta pietas & iustitia: ad hæc splendidis uictorijs suam beneuolentiam Deus & in regem, & populum declarauerat. Tam hic ergo quàm in hymno illo qui 1.Paral.16. legit, ad laudes primùm: deinde ad timorem Dei, cuius comes est obseruantia mandatorum eius, inuitauit. Nec alium timorem propheta requirit, quàm qui solicitos teneat et urgeat ad uiuendum ei, quem iam ut ex animo laudamus, omnia esse & præstare, ita summopere quoq; amamus & colimus. Vers.25. alij uolunt continere caussam, cur laudare Deũ populus debebat. Kimhi, ipsam laudem. Equidem existimo utrunq; rectè dici. Nihil etenim est quod magis moueat sanctos, ut Deum laudibus tollant, quàm quod benignè adeò agit cũ miseris, & uociferationis adflictorũ, ut canit Psal.9. nõ obliuiscitur, sed audit uota eorum, pronamq; precibus eorum aurem accõmodat, ut canit Psal.10. Tum nullo plausibilius, quàm

Vnde Deus laudandus.

B clementiæ bonitatis ac misericordiæ nomine celebrari Deus poterit: quę laus tanto amplior ac præclarior agnoscitur, quantò magis miseri ac deiecti sunt, in quos ea exhibetur, præsertim cum id publico bono fiat, ita ut fuit Dauidis è tanta calamitate liberatio, & in tam augustum regnũ euectio. Maiore tamen, & quidem infinito beneficio, totus orbis affectus est, cum Seruatorẽ nostrum Christum, pater ad dexteram suam exaltauit. Inde nanq; spes firmata est, quibuscunq; cordi pietas est, semel tandem mala uniuersa euadendi, & beatæ immortalitatis consortium adeundi. Hæc ergo laudandi Deum in ecclesia, præcipua & caussa & materia est. Quid enim aliud Euangelion est, quàm huiusce Dei in miseros bonitatis præconium? Quid aliud Christum uenisse, ut peccatores saluos redderet, ut quæreret & seruaret quod perierat, ut inuitaret ad se qui adflicti & miseri essent, quos & beatos cœlorumq; hæredes pronunciauit, eorumq; caussa aduenisse se, & iuxta Iesha. uaticiniũ in hoc unctum, ut lætum illis nuncium adferret, testatus est? Hæc sanè de Deo laus credita, ut eius amorem uel sola accendit, ita totam hominis salutem perficit. Quod igitur de se Dauid cecinit, & cani ab alijs uoluit, Deum non contempsisse, neq; aduersatum esse adflictionem suam & abiectionem, qui ita adflictus & deiectus fuerat, ut amicissimis quoq; horrori esset, & ab omnibus nõ negligeretur modo, sed etiam abominationi esset: sic indubiè accipi uoluit, ut in se omnis Ecclesia disceret, eandem & alijs à Deo bonitatem expectandam: quiq; spiritu opulentiore præditi erant, Christum quoq; in ipso adumbratũ cogitarent, indeq; ut in spe salutis consummatæ confirmarentur, ita ad quamlibet crucem æquo ferendam animo durarentur. Nos itaq;, quibus datum est hanc Christi imaginem in Dauide delineatam reuelatè contueri, in eam sic mẽtis oculos conijcere addecet, ut nihil dubitemus, quandoquidem ipsum pater in morte haudquaquam reliquit, sed ad se uociferãtem ita audiuit, ut à mortuis reuocatum, ad dex-

Omnis nostra spes resurrectione Christi nititur.

ad dexteram suam, immortalem, beatum, & omnium quæ in cœlo & in terra sunt, principē euexit, nec nostras preces auersaturū, nostram'ue humilitatem contempturū, sed indubie, si modo inuocantes ipsum perseuerauerimus, nos quoq; beatæ illius sortis, in qua iam ille regnat, caput nostrum, sanctorum primogenitus, & resurgentium primitiæ, facturum participes. Hinc Paulus & reliqui Apostoli, crucis tolerantiam nulla alia potius ratione, quàm exemplo Christi qui tanta innocens, & nostri caussa pertulit, suadent, & futuræ quietis atq; fœlicitatis spem, in primis per resurrectionem ipsius confirmant. adeò, ut priore ad Corinth. 15. Apostolus colligat, eos nec Christi resurrectionem credere, qui de nostra dubitarent. Proinde cum in eo quod Christum suum pater adflictum tantopere & humiliatum nostræ salutis caussa haud contempsit, minimeq; auersatus est, faciem suam ab eo haudquaq; auertit, imò benignè respexit adeò, & sic liberauit, restituitq;, ut beatus nunc cœlorum regnum administret, donec omni peccato in electis repurgato, & ultimo hoste, qui mors est, deiecto, regnum Deo & patri tradat, in quo omnis nostra redemptio, iustificatio, salus, uita & fœlicitas continetur. uerè hic uersiculus, non præcipuā tantum, ut dixi, sed planè omnem & caussam & materiam laudandi, celebrandiq; Deum, tum fidei nostræ in Deum & obseruantiæ unicum fulcimentum & incitabulum complectitur, uti id ipsum totius Euangelij caput et summa existit. Membra siquidem Christi sumus, si ei credimus: quare eadem quæ ipsi obuenerunt, iure nos quoq; expectamus. Porrò id minime prætereundū, figuram inesse huic uersiculo, quam Liptoten uocant. plus siquidem intelligendum offertur, quàm dicatur. Dicitur enim, Deum Christi sui adflictionem non contempsisse, etc. sed intelligendum, quàm gloriosè, quàm magnificè, ab ea ipsum adseruit, ac in quantam dignitatem ea liberatum sustulit. Verùm cum istud ex re ipsa abunde agnoscebatur, imò cernebatur, haud fuit ratio, quod iam omnes coràm uiderent uerbis denarrare. Epistola ad Ebræos cap. 2. communionem naturæ, quam nobiscum Seruator habet, ex uers. 13. probat, & cōmodum sanè. Nam ut sæpe dixi, ipse est in quem propriè hæc omnia competunt. uerè quoq; fratres nos sibi fecit, dum carnem nostram assumpsit, & ipse nobis iam fratribus suis Dei nomen patefecit, & celebre reddidit. Eius nanq; spiritus est, quo Euangelion mundo adnunciatum est. Et nemo nouit patrem, nisi ipse, & cui ipse eum reuelauerit: Math. 11.

Vers. 26. et 27. ad uerbum. *De te laus mea in ecclesia ampla, uota mea persoluam coràm reuerentibus eum. Edent mansueti & saturabuntur, laudabunt Iehouam qui inquirunt eum, uiuet cor uestrum in sæculum.*) Morem pijs regibus fuisse, quoties singulari aliquo beneficio esset diuinitus adiuti, peculiari item hymno Dei in se bonitatē, in frequenti populi ecclesia deprædicare, passim sacræ literæ testantur. Id Dauide nemo studuit impensius, qui simulatq; in regno confirmatus fuit, et arcam fœderis Ierusalem transtulit, Leuitas instituit, qui quottidie Dominum ante arcam fœderis celebrarent. Tum uerò, cum cultum Dei, toto ferè Israele præsente, instaurasset, & ut 1. Paralip. 16. memoratur, populo bene precaretur, indubiè magnificè iuxta & ipse Deum prædicauit, & per Asaph fratresq; eius prædicari fecit hymno, qui illic recitatur: Celebrate Iehouam, inuocate nomen eius, nota facite in populis facinora eius, &c. Tum certè et uota sua regia, holocaustis et uictimis, quas Lex pacificas uocat, ut ibidem memoratur, persoluit. Hic sanè mos cunctis mortalibus uelut natura inditus uidetur, ut quoties serium aliquid à Deo orant, uicissim aliquid polliceantur, et uotum aliquod nuncupent. Dauid, ut & omnes sancti, nouerat nihil homines Deo posse præstare gratius, quàm ut eius bonitatem studiosè deprædicent, & ad fidendum illi quoslibet inuitent. id igitur ut semper in animo habebat, & studebat, ita quoties peculiarem Dei opem orabat, etiam uouebat. Etenim nihil aliud, quandocunq; Dei auxilium implorabat, quàm ut diuinæ bonitatis gloria in se illustraretur, quærebat, & sacrificio laudis nihil Deo gratius sciebat. Cum autem Domino placuisset, ut populus

Vnde uota.

eo tem-

A eo tempore uictimis pietatem suam testaretur, & ita morti Christi uelut præluderet, sese ad uitæ sectandam innouationē, quę consummari, nisi hoc corpore immutato, non potest, prouocaret. de qua re nonnihil dixi in uersu quarto Psalmi uigesimi, plura dicturus in Psalmo quinquagesimo. & Dauid hoc religionis officio, studium Dei, quo flagrabat, demonstrare uoluit. Tum & illud factum fuit, quod canit uersu 27. Edent mansueti, &c. Mansueti sunt, qui abnegarunt semetipsos, & manui Dei se penitus commiserunt. ij in Euangelio πρᾳεῖς uocātur, quibus Dominus hæreditatem terræ pollicetur. Iidem sunt timentes Deum, & uerum semen Iaacob, quorum in ea concione rationem tantum habuit. Vt nanque conditio erat, השלמים, id est uictimarum pacificarum, simul uesci illis, qui ad sacrificium uocabātur, ita sacro tum epulo rex adhibuit totum Israelem. Nam scribitur 2. Reg. 6. & 1. Paralip. 16. singulis uiris & mulieribus dedisse libum unum, unam portionem carnis, & uini sextarium. Nam אשישה hic habetur, quod mensuræ genus Ebræi dicunt continere sextam partem Hin. Iam Hin continet tria kabim, kab quatuor lug, lug quantū testa oui septies plena. Huius mensuræ si rationem ineas, inuenies Hin paulo plus capere quàm congium. inde liquebit, cum cōgius sex sextarios capiat, regem cuilibet paululum suprà sextarium uini dedisse. Quæ uni præsertim regionis Iudaicæ portio, satis munifica, & regia fuit. Sextarius pendet drachmas 192. hoc est binas libras. De congio & sextario lege apud Budæum. Rationē mensurarum quantū scriptura meminit, cuiusmodi est Hin, Kab, & Lug, tradunt sparsim scriptores Ebræi. Eo itaque epulo Israelitæ accepti, saturati fuerunt, & in Domino exhilarati: quem & summa lætitia, unà cum rege deprædicarunt, eoque sancta iucunditate & uoluptate affecti, domum redierūt, seruantes utique eam perpetuam. idque est quod ait, Et uiuet (intelligit autem hoc uerbo singularem alacritatem & iucunditatem) cor eorum in sæculum. Si iam hæc tanta fuit populo Dei lætitia, tantū festum, tanta iucunditas, restituto ueræ religionis cultu, multis adhuc cerimoniarum umbris uelato, & confirmato rege, qui

Hasceleмим.

Epulum regium & sacrum.

Asisah.

B externè tantum iudiciū & iustitiam faciebat: qua iam nos decet uoluptate affici, quod gaudium gaudere, qua lætitia exultare, quibus contigit uiuifico illi epulo adhiberi, carnis & sanguinis Iesu Christi. quibus qui uescitur, uerè illis partam sibi æternam uitam credens, esurire aut sitire nunquam potest, sed manere in Domino, & Dominum in se manentem habere, æternumque uiuere necesse est? Hoc beatum epulum in sacra Eucharistia, ubi illam sancti habent, nō tam repræsentatur, quàm geritur: id quod eorum animi probè experiuntur, cum mortē sibi manducent, qui adsunt indignè. Ecquid illa aliud quàm festa quædam gratulatio est, pro inauguratione & exaltatione regis nostri Iesu Christi? Dum enim mortem eius prædicamus, dum in quantam potestatem ab illa exaltatus est, commemoramus, certè id celebramus, quo æterna nostra redemptio & salus constat, quo Dei super nos bonitas ita declarata est, ut nulla re potuerit amplius. Recordamur siquidē, in Dei nos filios & hæredes adoptatos. Porrò si quis non putet hic allusum ad epulum sacrū, quod rex populo in insigni illo, deducta Ierusalaim arca, festo dedit, & malit de omnifaria rerum copia, quæ populo fuit, cum Dauid in regno esset confirmatus, hæc intelligere, cum eo nolim contendere. Quanquam mihi prior interpretatio ideo potius arridet, quod Psalmus Ecclesiæ & concionis meminit, in qua semper sacras epulas haberi ex Lege fuit solitum, præsertim cum de Dei beneficijs gratias populus ageret. Abraham Ezra agnoscit hic publicam populi lætitiam describi. Kimhi prædictum putat fore, ut Iudæi olim bonis hostium suorum fruantur, cum præsens eorum exilium fuerit finitum.

De epulo Christi.

Recordamini & redite ad Iehouam omnes fines terræ, & adorent coram te omnes familiæ gentium. Nam regnum Iehouæ est, & (is) moderator est in gentibus. Edent, & supplices erunt omnes pingues terræ, coram ipso curuabunt se quicunque in puluerē descendunt, et anima eorū nō uiuet.) Gentiū conuersio, quæ reuelato Christi regno facta est, regnante autem

Vers. 28. 29 & 30. ad uerbum.

Dauid

Dauide & Shlomoh, qui à flumine Aegypti ad Euphratem usque, à mari usque ad ultimos fines Syriæ imperarunt, adumbrata fuit, his uersibus prædicit. Plurimi siquidem gentium, non ex ijs solum qui intra regni Iudaici pomeria tum habitabant, sed è longinquis etiam orbis regionibus, exciti fama horũ regum qui inauditæ cuiusdam sapientiæ & fœlicitatis ubique celebres erant, nõ paucos aduenisse Ierusalem, et Deum uerum agnouisse, uerisimile est, quando reginam Sheba mulierem, tantum iter ad inuisendum Shlomoh suscepisse legimus. Canit autẽ uers. 28. *Recordabuntur*, uel *memores erunt*, & reuertentur ad Iehouam omnes fines terræ, &c. Eo quod Vates ait, *Omnes fines terræ, & cunctæ nationes gentium*, pio satis liquet, hic nõ de suo, sed Christi regno cecinisse. Quod aũt dixit, *recordabuntur*, *redibunt*, ad id respexit, quod gentes Iehouæ, ueri & unici Dei cognitionem & religionem, primùm habuerunt, quæ restituenda eis fuit per Christum. Id uerò statim Apostolorum tempore ita impletum fuit, ut Paulus in Epistola ad Colossenses gloriatus sit, iam tũ omni creaturæ sub cœlo Euangelion fuisse adnunciatum, & fructum fecisse. Persuaserat siquidem tum præcipuas orbis regiones. Etsi uerò omnes dicat gentium familias, nemo tamen intelligat, nisi electos, & spiritu superno donatos. Sunt enim Christo teste, multi ex diabolo nati: qui ut sermonem ueritatis percipere nequeũt, ita regno eius nunquam accedent. Mos est Ebrææ, ut omnium linguarum, omnes dicere de multis: quod obserues cõtrà Origenianos, qui & nostro sæculo Christi regno negotiũ facessunt. Caussam, cur gentes reuocandæ ad Deum erant, canit uersu 29. *Quia Iehouæ est regnũ*. id nihil aliud est, quàm quod & Paulus scripsit, Non est tantum Iudæorum, sed & gentiũ Deus. Non erant igitur Satanæ usque permittendæ. Et sanè iam tot sæculis apud solas, cęcitate maiorem Iudæorum partem premente regnum Dei, quod est iustitia, gaudium, & pax in spiritu sancto, obtinet. Quanquam & ex gentib. nationes plurimæ per infandum illud portentum, & ipsissimum Antichristum Machomet, rursus Satanæ tyrannidi subiectæ sunt. Et apud nos quoque, qui de Christi adhuc nomine gloriamur, quàm pauci sunt, qui uita, Dei intra ipsos uigere regnũ demonstrent. Iam illud, haud quaquam in sermone, inquit Paulus, situm est, sed in uirtute. ubi igitur uirtus eius deest, uita scilicet pendens plena fide à Deo, & per dilectionẽ sedulò seruiens proximis, in omnib. sancto decoro & morum honestati studens, frustra profectò de eo gloriabuntur propter quasdam cerimonias, & inane Christianorum nomen. Efficiat igitur rex noster Christus, qui mundum & principẽ eius deuicit, ut rursus cunctæ gentium familiæ ipsi supplices fiant, nomenque dent ex animo. Vers. 30. subobscurus est, eoque uariè enarrãt. Pingues terræ opulenti sunt. Videturque idem hic prædici, quod Psal. 45. qui & ipse de Christi regno uaticinium est. Filiæ Tyri, & diuites populorum, te muneribus uenerabũtur. Item Psal. 72. qui idem totus Christi regnum canit, Et adorabunt ipsum, uel supplices ei erunt, cuncti reges, &c. Quod uerò hic canitur, comederunt, uel comedent, quoniam cum supplicatione coniunctum est, de carnibus sacrificiorum intelligi potest. quanquam & absurdi nihil sit, si de rerũ abundantia intelligas. Opulentiorum autem religionem nominatim hic, & Psal. 45. Vates ideo canere uoluit, ut indicaret spiritus Christi efficaciam, quæ utique multo maior in diuitibus, qui difficilius regnum Dei ingrediuntur, quàm camelus transeat foramẽ acus, quàm in adflictis & miseris declaratur. Altera uersus huius particula non minus ambigua est. Ad uerbum habetur *Incuruabunt*, subaudi se, & reuerentiam testabuntur, omnes descendentes in limum, animam suam non uiuificauit. Rabi Shlomoh de mortuis intelligit: quam interpretationem nõ illubens sequor, quia indubitatum est hic amplitudinem cani regni Christi, cui etiam se flectunt genua τῶν καταχθονίων, id est eorum qui sub terra sunt. Et ipse de se Seruator dixit: Venit hora, & nunc est, quum mortui audient uocem filij Dei, & qui audierint uiuẽt. Et rursum: Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem eius, & prodibunt, &c. Hunc sensum si sequi libeat, illud, & ani-

Gentes ad Deum reuocatæ.

Euangelion ubique promulgatum.

Ad Machometem defectio.

Qui pingues terræ.

Et mortui Christũ adorant.

A &animam suam non uiuificauit, pro Ebrææ linguę cõsuetudine sic accipiendum est, Et quorũ nemo animę suę potuit uitam seruare, uel prorogare. Haud scio tamen, quando in priore particula opulentos terræ beatos dixit, num hac altera miseros & adflictos dicat, qui ob calamitatẽ similes sunt ijs qui iam sepulchrum adeunt, & animam suam seruare nequeunt. At quia iuxta priorem sensum amplius Christi gloria hic prædicatur, malui *eum* in uersione ponere.

Semen seruiet ei, numerabitur Iehouæ in generationem. Venient & adnunciabunt iustitiam eius, populo qui nascetur, quia fecit.) Ecclesiæ Christi perpetuitas hic prædicta est. Nam quod canit, semen seruiet ei: idem est, quod posteritas credentium addicta erit Iehouæ, eadem accensebitur Domino, habebitur illius populus. Iuxta illud, Et dicent de illis populus Iehouæ. Possit hic uersus & sic legi, Posteritas seruiet ei, accensebitur illi in familiam, ut דור nõ pro tempore, sed natione accipias, uti in uers.6. Psal.24. Hæc natio inquirens Deum. Id autẽ in perpetuum fore, quod scripturæ more, *in generationem* dixit, sequenti uersu probat: *Venient*, inquit, id est nascentur qui adnunciabunt populo ex ipsis nascituro iustitiam eius, quia fecit: nimirum iustitiam, hoc est benignitatẽ mirificam præstitit, redimens eos à seruitute Satanæ, & donans beata libertate regni cœlestis. Idem siquidem est, ac si dixisset, Adnunciabunt iustitiam quam fecit. Hinc uerò discendum, quid iustitia Dei dicatur, utiq; bonitas eius. Vt nanq; Latini iustitię nomine omnem uirtutem, ita & Ebræi summam morum rectitudinem, & absolutam bonitatem צדק uocant. Non igitur è scriptura habent, quod quidam iustitiam à misericordia distinguunt, quasi hæc sit ultronea bonitas, illa iuris seueritas. Hæc enim iudicij, non iustitiæ nomine in scripturis appellatur. De hac significantia suprà in uers.11. Psal.5. & in sequentibus plura. Præterea hinc discendum, unde sit ecclesiæ perpetuitas, nempe ex Euangelij adnũciatione, quæ à maioribus ad minores continuò transmittitur. Fide nanq; constat Dei familia, ea ex auditu est adnunciati Euangelij, quo Dei iustitia reuelatᷣ, & prædicatur immensa illa bonitas, quod nobis Deus et Pater esse uoluit, atq; huius
B caussa filium suum, quo maius nihil habuit, in mortem nobis dedit, cum eo nihil non donaturus, ut pulchrè Paulus Rom.8. colligit. Quid mirum igitur, ubi Euangelion non purè adnunciatur, solaq; Dei iustitia prædicatur, regni Dei uirtutẽ nullam apparere? Amore Dei super omnia, cuncta salus & pietas constat. At quî amabitur super omnia, cum ignoratur omnia ab ipso uno bona expectanda? Postremò neq; hoc prætereundum, nomen אדני, id est Adonai, in uers.31. pòst Iehouæ nomẽ, quod in uers.29. præcessit, subiungi, & eo ferè Christum significari, præsertim cum subiungitur יהוה, uti fit & Psal.110. Dixit Iehouah Domino meo, quanq; et ipso nomine יהוה ferè nominari Seruator soleat, de quo in præfatione. Ex hac obseruatione id pia mens discet, idem Dei & Christi regnum hic celebrari, eoq; ipsum eundem Deum & hominẽ esse. Hominis tamen regnum quod in pugna contra peccatum modo, & intercedendo pro nobis apud patrem administrat, olim cessabit, & diuinitatis tantum regnum erit, quando scilicet erit Deus omnia in omnibus, de quo Paulus 1. Corinth.15. Id maturet Seruator rex & Deus noster Iesus Christus, Amen.

Vers. 31. & 32. ad uerbũ

Iustitia Dei quid.

Zedec.

Adonai.

Iehouah.

ARGVMENTVM PSALMI VICESIMITERTII.

Fiduciæ in Deum mirificam & securitatem & fœlicitatem prædicat.

PSALMVS XXIII. IN genere mixto διηγηματικός.

ODa Dauidis. Iehouah pastor meus est, non egebo. 1

In consæptis soli herbidi facit me accubare, iuxta aquas sensim fluentes minat me. 2

Animam meam restituit, deducit me per semitas iustitiæ, propter nomen suum. 3

s.

Etiam,

4 Etiamsi per mediam mortem eundum sit, nihil mali timebo, nam tu mihi ades: baculus tuus, & pedum tuum me consolantur. A

5 Instrues mihi mensam, adspicientibus inimicis meis: unguento caput meum delibutum reddes, calix meus erit abundè potans.

6 Sed & bonitas, benignitasq́ me persequentur omni æuo meo.

7 Sedebo in domo Iehouæ, tempore multo.

VERSVS PRIMI ET SECVNDI EXPLANATIO.

Ad uerbum Psalmus Dauidis. *Iehouah pastor meus, non destituar. In stabulis herbæ facit me accubare, minat me super aquas lenitatum.*) Multa admodum in scripuris hæc translatio est, qua pij oues, Deus pastor uocatur. Non est enim aliud pecus, quod æquè pastoris opera indigeat, quod minus sibi ipsi prospicere possit, unde & Prouerbium natum est, Ouilli mores: & tamen iuxta tanto sit hominibus usui. Ita necesse est hominem prorsus perire, nisi eum ducat, et faueat suo spiritu Deus: quo destitutus, nihil earum rerum quib. salus constat, uel suspicari potest. At si se fidei conditoris commiserit, is eum sic pascit, sic curat, ut & ipsi nihil desit, & alijs quoq; sit commodo atq; fructuosus, cunctaq́ eius & dicta & facta aliquam hominibus utilitatem adferant, propterea quod à spiritu Dei cuncta quàm optimè disponentis proficiscantur. Huiusmodi ouicula Dauid, ut hac Dei cura & prospectione se planè beatum agnoscebat, ita de eo in præsenti Psalmo canit & gloriatur. *Iehouah*, inquit, *pastor meus, non egebo, nihil boni desiderabo.* Vers. 2. mire eleganti allegoria probat, Deo suum pastorem agente, nihil posse sibi deesse. Qui optimè pascunt greges, stabula non longe à pascuis habent, præsertim in Iudæa, cui syluarum umbræ raræ sunt. Medio enim die, cum sæuit æstus, in umbram ducendæ sunt. Vergilius Georgicorum tertio,

Cur sancti oues dicantur.

Pascendi ratio.

Aestibus at medijs, umbrosam exquirere uallem,
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendit ramos, aut sicubi nigrum
Illicibus crebris sacra nemus accubat umbra. B

Vergilianus quoq; Menalcas caloris incommoda uitare uolens, sic ait:

Cogite oues pueri, si lac præceperit æstus,
Vt nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

Vbi itaq; nulla arborum inumbratio haberi potest, id uicinitate septorum, uel mapalium sarciendum. Quod in Iudæa eo necessarium magis, quo regio feruidior est. Huius uerò meridianæ accubationis fit & in Canticis mentio: Vbi pascis, ubi accubas in meridie? Canit ergo de suo pastore sanctus, quòd faciat se accubare in conseptis uel papilionibus herbidis, id est in loco herbido fixis, ne longo itinere fatigari oporteat: quo simul & matutini & uespertini pascui, & meridianæ quietis curam memorauit. Quàm commodè & ad aquas ducat, quod & ipsum bis in die fieri solet, in eo canit quod subiungit, *Et ad aquas leniter fluentes minat me*, quo fortè canalium usum subindicauit. De his ita scribit Vergilius:

Inde ubi quarta sitim cœli collegerat hora, &c.
Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam.

Hisce canalibus solent periti rei pecuariæ imponere salem, quem redeuntes à pastu oues lambeant, eoq́; sapore cupidinem bibendi, pascendiq́; cōcipiunt. Id præcipit Columella libro septimo, capite tertio. Habet Psaltes hoc loco: על מי מנוחות, id est ad aquas lenitatum, id est lenes, uel etiam cōmodas, suaues. unde fieri potest, ut uel & ad has salis illecebras, uel certè ad lenitatem aquæ infusam canalibus spectarit. Etenim cum terra Cenaan, è qua suas Vates similitudines mutuatus est, fluminibus careat, & ideo puteali aqua, quam hau-

Al me menuchoth.

stam

A ſtam in canales infundebāt, uſos paſtores legimus Geneſis cap. 24. 25. 26. & 30. non inepte hæc lenitas, de aqua infuſa canalibus intelligenda uidetur. Græcus habet ἀναπαύσεως, quo forſan refocillationem intellexit, quæ potu tempeſtiuo ouibus paratur. Verboſius hæc ideo expoſui, ut oſtenderem, quàm non careat ſuo artificio & proprietate Pſaltes, qui etiam à puero gregem paſcendi probè rationem didicerat.

Reſtituit animam, deducit me ſemitis iuſtitiæ propter nomen ſuum.) Quod uerſu præcedenti per allegoriam, idem hic dicit ſimpliciter: *Animam*, inquit, *meam reſtituit*. A. Ezra & Kimhi interpretantur, *leniter deducit*: quaſi & hoc dicto ad paſtoris indulgentem curam Pſaltes reſpexerit. Nam iſtuc quoq; Columella præcipit, ut qui ſequitur gregem circumſpectus ac uigilans magna clemētia moderetur, idemq; duci propior, quàm Domino, in cogendis, recipiendisq; ouibus acclamatione ac baculo minetur, nec unquam telum emittat, &c. Mihi uidetur, cum iam Vates ſimplicibus uerbis utatur, & priorem uerſuum allegoriam exponat, de ea animæ reſtitutione ac recreatione loqui, quam et Legi tribuit Pſal. 19. uerſu octauo. Ea eſt certa diuinæ erga ſe bonitatis fiducia, quæ penitus mentem refingit, & ſolido eoq; iugi gaudio perfundit, ut fidei ſemper Paulus pacem & gaudium aſſociat. Hæc illa uita eſt, quam iuſtus fide ſua, hoc eſt indubitata de fauore Dei erga ſe perſuaſione uiuit, de qua fuſius egi in tractatu de Fide, quem enarrationi Pſal. 2. ſubiunxi. Hac itaq; fide, fiducia, uita, gaudio, alacritate, quibus animus reſtitutus, reparatus, recreatus fuerit, eos ducit, agitq; in omnib. ſpiritus Dei. ſuo enim qui eiuſmodi ſunt, renunciarunt. De hoc ductu, actuq;, Vates canit, cum ait, *Deducit me in ſemitis iuſtitiæ*: hoc eſt ita format, ita regit, ut iuſtitiæ totus ſtudeam, omnis uita mea cum ueritate coniuncta ſit. Iuſtitiæ enim nomine, Scriptura uitam per omnia Legi Dei reſpondentem, & omni uirtutum numero abſolutam intelligit, de quo uerſu quinto Pſalmi primi. Hoc itaque uerſu & fidem bonorum operum fontem, & ipſa bona opera, quibus nimirum tota iuſtitia, ſalus & fœlicitas continetur:
B inde docet, ut ſibi, ita & alijs contingere, quòd pro ouibus ſuis Deus eos habeat, dignetur q; eorum paſtorem agere. Oues autem agnoſcet ſuas, quoſcunque ad id ipſe delegerit, ijs dabit & ſe uiciſſim agnoſcere atque ſequi. de quo Dominus Iohannis decimo: Alias oues habeo, quæ nō ſunt ex hoc ouili, quas adducam, &c. Eo itaque intellexit electos, quos adhuc in errore detinebat ipſius ignorantia, & colligendi illi erant prędicatione Euangelij. Quod ut germanam paſtoris ſui uocem inde erant agnituri, quòd ipſe ſuum illis ſpiritum erat afflaturus, ac ita eos ſibi ſanctificaturus. Spiritum autem ſuum nulla alia cauſſa illis impertijt, aut hodie impertit, quàm quod ad hanc ſortem eos ante conditum orbem elegit, deſtinauitq;, iuxta illud: Quos prædeſtinauit, eos & uocauit, iuſtificauit, & glorificauit. Rom. 8. Ob hæc autem neq; ſancti ad pietatem coguntur, aut libera uoluntate carent: neq; reprobri habent quod Deo ſuam impietatē imputent. de quo in Tractatu de Libero Arbitrio, quem ſubieci explanationi Pſalmi primi.

Etiā cum ingrediar per uallem umbræ mortis, non timebo malū, quia tu mecum: uirga tua & pedum tuum ipſa me conſolata ſunt.) Securitatem canit, quæ ijs ſumma eſt, qui reſtituto per fidem animo in ſemitis iuſtitiæ gradiuntur. Diligūt ſiquidem ij Deum, ideo bono eis eſſe omnia oportet: Rom. octauo. Huius cum certi ſint, Satanæ & ſatellitibus eius uniuerſis, quantūlibet furant, medium digitum oſtendunt. Hinc canit: Etiam ſi per mediam mortem eundum ſit, nihil mali metuā. *Vallem umbræ mortis*, id eſt *ſepulchrum* dixit, ſed eo mortis pericula intelligit. Similis fiduciæ uerba habet Pſalmus 27. Cauſſamq; huius tantæ ſecuritatis & confidentiæ ſubijcit, *Quia tu mihi ades, mecum es*: hoc eſt mei curam præſens geris. Quare ſubijcit, *Baculus tuus & pedum tuum, ipſa me conſolantur*: hoc eſt tua deductio, tua paſtoralis cura. Synecdoche enim eſt, ut per inſtrumentū actionē intelligas. Porrò baculus & pedum idem ſunt, illum שבט, id eſt uirgam: hoc משען, id eſt ſuſtentaculum

Verſ. 3. ad uerbum.

Reſtitutio animæ.

Qui oues Dei.

Verſ. 4. ad uerbum.

taculum uocat.solent enim se uirga sua pastores, dum stant, suffulcire. Vt gemi nationis gratiam non præterirem, *baculum* & *pedum* reddidi: sed ut dixi, nihil utroque, quàm cura & sedulitas pastoralis significatur. Hinc dicit se, in quamlibet ancipiti periculo per illa consolari. Neque enim sic ducit pastor Deus, ut nihil metuendum sit, neúe incidat etiam quod carnem urat: ad quid alioqui meminisset consolationis? sed sic omnia attemperat: sic beneuolentię suæ eos qui sibi fidunt, certos reddit, ut dum cogitant, sub quo pastore agāt, dum plus quàm paternæ eius prouidentiæ in mentem uenit, hoc est dum baculi & pedi huius pastoris recordantur, ea illis accedat consolatio, ea spe erigantur, ut nihil periculi non contemnant, nullum infortunium non æqui cōsulant, si quid etiam morte durius premeret. Hāc expertus consolationem Paulus fuit, cum diceret: Persuasus sum, quòd nec mors, nec uita, nec angeli, nec principatus, nec potestates, nec instantia, nec futura, nec celsitudo, nec profunditas, nec ulla alia creatura, poterit nos à dilectione Dei, quæ per Christum nobis exhibita est, separare. Chaldæus per uirgam & baculum hic intelligit castigationes rectas Dei, & Legem.

Quæ sanctorum securitas.

Vers. 5. ad uerbum.

Parabis corā me mensam, in conspectu infestatorū meorum, impinguabis unguēto caput meum, calix meus perpotans.) Omnium rerum copia, solidaque fœlicitate, rumpentibus inimicis, abundare se, pascēte Deo, altera allegoria canit. Ea & Seruator usus est in Luca, cum diceret discipulis: En trado uobis ius regni, ut illud mihi pater tradidit, ut edatis & bibatis super mensa mea in regno meo. In lautioribus uerò conuiuijs & unguenta olim, præsertim in Palæstina, adhibebantur, quod & Lucæ septimo indicatur: ideo & olei & unguenti meminit. Porrò mensam parandam sibi canit in conspectu inimicorum, quæ securitatis & fœlicitatis quædam amplificatio est. Adeò namque ex Dei beneuolentia tutum se & securum fore prædicat, ut uidentibus inimicis suis, nec potentib. iam quicquam lacessere, epulaturus sit, & planè deliciaturus. Et quæ lautitiæ, quæ deliciæ, quæ uoluptas queat conferri iucūditati, & gaudio, quo fruitur animus de Dei erga se fauore & cura ad ueritatem persuasus? Eiusmodi sanè nihil preter ea quę ultro illi suppeditat Deus, cupit, ut & nulla re eget, et quęcunque adsunt sibi æternæ saluti indubitatò nouit: uidetque uniuersam creaturam suis usibus pronam inseruire, etiam hostes, & eos tum maximè, cum ipsi se putāt eum penitus perdere. Quid iam huic uideatur aliud, quàm se in summa rerum tranquillitate, omniumque bonorum affluentia, suauissimè epulari & deliciari, aspicientibus, & inuidia tabescentibus cunctis inimicis suis, quos nullos habet, nisi qui ijdem & Dei hostes, & deplorati quidem existunt? Deo siquidem ipso, cuius uel tenuis iustus, omnem quæ ex creaturis uoluptas percipitur, tanto superat, quāto ipse creaturas, cor sic persuasum fruitur, unde nō potest non & pleno & sempiterno gaudio gaudere. Sic uero affectum cor bonum rectè dicetur, id quod Shlomoh perpetuo conuiuio assimilat, Prouer. 15.

Oleo caput meū nō unxisti, hæc autē, &c.

Vers. 6. ad uerbum.

Sed & bonitas & benignitas prosequentur me omnib. dieb. uitæ meæ, et habitabo in domo Iehouæ ad longitudinē dierum.) Quæ uersus quintus allegoricôs, per instructā mensam, delicias unguenti, & copiam uini: eadem hic uersus simpliciter canit, addens tantæ fœlicitatis perpetuitatē. Insignis uerò auxesis est in uerbo *prosequentur*. Homines alioqui persequuntur fœlicitatem: sanctos autem, & qui Deo se crediderunt, persequitur fœlicitas. nec tanto studio illi, ut bene eis sit, quærunt, quanto Deus, ut bene eis faciat. Idque non breui aliquo tempore, uti solent homines, sed omni æuo: quemadmodū & illi diuinæ se prouidentiæ nunquam subducunt, ęternum in domo Domini sedentes, hoc est inter oues eius, in Ecclesia eius, fide syncera, charitateque sedula, uitam degentes. De hac domo Dei Psaltem loqui, id satis declarat, quod habitaturū in illa se dicat, in longitudinem dierum, hoc est tempore plurimo. Cum autē apud tabernaculum fœderis Ecclesia Dei tum conueniret, essetque illic publicus prædicandi nominis Dei, discēdæque legis eius locus, et in illo frequens aderat, uti sacros cœtus,

quicunque

A quicunq; Deum uerè amant, colũt studiosissimé, de quo in uersu septimo Psalmi sequentis plura. Kimhi hæc ut precationem legit. sed cum totus Psalmus uelut gloriatio quædam sit de fœlicitate, quæ est à cura & prospectione Dei pendentibus, uisum est & eum uersum ad eum modum interpretari. A. Ezra in hoc uersu *bonitatem & benignitatẽ* intelligit, quam sanctus polliceatur se in animo suo custoditurũ, & studiosissimè exhibiturum alijs. Hoc quidem summopere curant uerè sancti: at quia cum copulatiua hic uersus iungitur priori, existimo in eo Vatem uoluisse canere, uerbis simplicibus, quod præcedenti cecinerat tropicis. Qui illi mos ferè perpetuus est. Breuis hic Psalmus est: at si quis singula pia curiositate uestiget, indubiè uidebit totam sanctæ & beatæ uitæ rationem, graphicè in eo descriptam. Dominus det uidendi eam oculos; & cor omni studio complectendi: Amen.

ARGVMENTVM PSALMI XXIIII.

Cum Dominus spectro Angeli cædentis, oraculo uatis Gad, deniq; acceptatione holocaustorum, igni immisso cœlitus, Dauidi demonstrasset aream Arenam Iebusæi, quæ in monte Moria erat, locum eße, in quo uellet sibi templum extrui: admonitus hinc Dauid, incomparabilis Dei erga Iisraelitas bonitatis, inter quos sedem sibi peculiarem delegerat, cum omnis tamen terra, cunctiq; mortales eius opificium sint, canit, quibus uerè in loco sancto Dei locus pateat, quæ uerè Dei natio, apud quam Deus habitare dignetur. Tum ad extructionem templi hortatur, Dei omnipotentis præsentiam, per arcam fœderis in eo reponendam, pollicens.

PSALMVS VICESIMVS QVARTVS, in genere mixto *διδακτικός*.

ODa Dauidis. Iehouæ terra est, & quicquid ea continet, orbis, & qui eum inhabitant. 1

Nam in mari fundamenta eius posuit, & fluminibus superstruxit illum. 2

B Quis conscẽdet montẽ Iehouę, aut quis in loco sancto eius cõsistet? 3

Factis purus, & corde mundus, qui animum suum ad uanitatem non extulerit, inq; fraudem non iurauerit. 4

Is beneficentia Iehouæ, & iustitia Dei seruatoris sui fruetur. 5

Hæc natio est eorum qui ipsi student, qui te quęrunt, nempe uerus Iaæcob. Selah. 6

Attollite uos ô portæ, attollimini fores sempiternæ, & ingredietur rex ille gloriosus. 7

Quis iste rex, ille gloriosus? Iehouah fortis, & uirtute insignis, Iehouah uirtute insignis bellica. 8

Attollite uos ô portæ, attollimini fores sempiternæ, & ingredietur rex ille gloriosus. 9

Quis hic iste rex, ille gloriosus? Iehouah Zebaoth, is rex est ille gloriosus. Selah. 10

VERSVS PRIMI, SECVNDI, ET TERTII EXPLANATIO.

DAuidis Psalmus. *Iehouæ est terra & plenitudo eius, orbis & habitantes in eo. Quoniam ipse super maria fundauit eum, super flumina constituit eum. Quis ascendet in montem Iehouæ? & quis stabit in loco sancto eius?*) Admiratio est in tribus primis uersibus, dignationis Dei erga populum Iisrael: & simul insinuatio, nõ omnes esse Iisraelitas, qui dicuntur: nec in montem Domini uenire, quicunq; corpore illò accedunt.

Vers. 1. 2. et 3. aduerbiũ.

cedunt. id quod sequentibus uersibus plenius edisserit. Videbit iam Dominum certò statuisse, peculiari numine populo Israeli adesse, postquam tantis indicijs locum indicauerat, ubi sibi templum extrueretur, & ut illud sibi Shlomoh extrueret, tantas opes & copias, tantamq; pacẽ dedisset, tum seruaturum hæc se & aucturũ promisisset, de quibus legimus 1. Paral. 21. 22. 28. 29. Hac ergo diuinæ bonitatis super populum & domum suam cõsideratione Dauid accensus, cecinit, Iehouæ est terra, &c. hoc est, Omnis terra & quicquid ea continet, uniuersus orbis, & quicunq; in illo homines uiuunt, Iehouæ sunt, qui ex nihilo omnia condidit, mirificeq; seruat, quandoquidem tãta terræ moles aquis nititur, nec tamen pro naturæ suæ ratione mergitur. Cum itaq; cuncti mortales eius figmentum sunt, non solus Israel, quàm stupenda est eius erga nos tanta dignatio, ut nos peculiariter in suum populum, inq; medio nostri sedem sibi delegerit. Sed ô Deus, ut non sunt Israelitæ, quicũq; hoc nomine glorian tur, & non perueniunt in montem tuum, quicunq; hùc corpore commeant: *Quis in mõtem Dei ascendat.* neq; enim Israelitam facit, uel à sanctis progenitum esse parentibus, uel Israelitis in loco sancto associari: quis ergo uerè ascendet in montem Iehouæ illum cœlestem? quis consistet in loco uerè sancto, & ex numine eius augusto, ubi abest omnis ut peccati, ita & miseriæ contaminatio: adest uerò cum solida iustitia, tum plena fœlicitas, iustum diuinitatis consortium? In hunc siquidem montẽ ueniẽt, quicunq; ueri Iudæi sunt, & corda habent circũcisa. Nam mõs Moriah, in quem circumcisi carne sunt aduenturi, erat umbra quædam montis uerè Dei, & loci uerè sancti, in quẽ nemo nisi fide, qua se Deo prorsus concredat, peruenit. Hac qui præditi sunt, montis huius inquilini sunt, germaniq; loci sancti ciues, ubicunq; corpore agant. In his enim uerè Deus præsens est, uiuit, & agit. Vnde sensus tertij uersus est, Cũ uniuersi mortales Domini sint, peculiariter autem Israelitæ, scio tamen non solum non uniuersos mortales, sed neq; Israelitas, in monte eius locum habituros. Quibus ergo uerè id dabitur, ut in montem Domini ascendant, & in loco sancto eius habitent?

In uersu secundo obseruandum Paradoxon, quo insigniter Dei potẽtia prædicatur. Aedificaturi homines operam dant, ut fundamenta ponant in loco solido & immoto. Contrà autem Dominus tantam orbis machinam superstruxit mari & fluminibus. *Flumina* addidit, quod cuncta è terra flumina ebulliant. *Miraculũ terræ fundatæ in aquis.* Hoc miraculum pluribus canit Psalmus 104. Et admodum elegãter Iiob 38. sic enim inducit sibi Deum loquutum: Vbi eras, cum fundarem terram: eloquere, siquidem est tibi tanta intelligentia? Quis posuit mensuras eius, siquidem nosti, aut quis extendit super eam regulam? In quo sunt fixæ bases eius? aut quis uidit lapidem anguli eius? & reliqua. Si uero daretur, uel huic uni diuinæ potentiæ miraculo planè fidem habere, & ipsum dignè considerare, quanta quæso esset apud nos Dei timor & obseruantia, quantum pietatis studium? Quis enim non summoperè suspiriat colatq; eum, in cuius planè manu sese contineri certò sciat? Qua est reuerentia, qua authoritate ijs qui naui feruntur, gubernator, qui tamen illos perdere non potest, nisi unà pereat & ipse? Iam Deus nullo suo damno demergere aquis orbem potest, quem aquis insidentem unus sustentat. Sed quid hoc solum diuinæ potentiæ miraculum perpendimus, tametsi unum ritè perpensum omnino pietatem absolueret? Illico defflueremus in pugnantissima elementa quibus compacti sumus, momento euanesceret spiritus quo uiuimus, nutu inciderent & præfocarent superne imminentes aquæ, nisi seruaret Deus: & quis numeret quot rationibus eius omnipotentiam experiamur? Adhuc tantus est carnis nostræ stupor, ut quemlibet personatum uermiculum, aliqua hominum opinione inflatũ, plusquam Deum, fictorem, conseruatorem, uitæ necisq; Dominum miremur, suspiciamus, metuamus?

Vers. 4. 5. et 6. ad uerbum. *Mundus manibus & purus corde, qui non deierauit ad uanitatẽ animã meam, & non iurauit ad fraudem. Auferet beneficium à Iehouah, et iustitiã à Deo salutis suæ. Ista natio inquirentiũ eum,* requi-

A *requirentium faciem tuam Iaecob. Selah.*) Ad interrogationem uersus tertij habēt hi tres responsionem. Primus, hominem corde, ore, & factis integrū describit. Nam purum manibus eum dicit, qui innocens factis, & in actionibus suis sit absq; labe prauitatis. Mundum uero corde, qui etiam nullum admittat in animum peruersum consilium aut affectum. Oris ueritatē sequentibus exprimit, Non assumit ad uanitatem animam meam. Varia hic lectio est. Nam quædam exemplaria habent נפשי, quædam נפשו, sed punctatum cum Hirik, ut appareat י pro ו positum esse. Hinc Rabi Shlomoh, Abraham Ezra, & D. Kimhi in hac uersus huius particula Deum loqui intelligunt: & assumere animā Dei idē esse aiunt, atq; iurare per animā Dei, ut נפשי uel נפש hic accipiatur, sicut in illo Decalogi לא תשא את שם יהוה: quod uerti solet, Ne assumes nomen Iehouæ Dei tui in uanum. Idem autem est quòd, nihil falsi per nomen Iehouæ affirmes, Exodi 20. Adducunt præterea illud Iirmeiah 51. & Amos 6. Et iurauit Iehouah בנפשו, id est per animam suam, hoc est per seipsum. Hic sensus cum phrasi scripturæ satis conuenit, quæ ubiq; sanè inter prima innocentiæ officia ponit, non iurare falsum, uel in fraudem: tum geminationis schema, quo idem sensus uariatis uerbis repetitur, ubiq; usurpatur.

Naphsci.
Naphsco.
Nephesc.
Lo thisca eth scem Iehouah.
Benaphscho.

Nemo uerò putet uulgarem uirtutem esse, nihil per Dei nomen, uel animam, hoc est per Deum ipsum, aut nominis eius inuocationē, falsum affirmare. Nec enim ea quisquam ualebit, nisi Dei numen ubique uerè præsens, & omnium iudicem agnouerit, id quod solis uerè credentibus datum est. Quare etiam hoc præceptum statim post duo, quæ fidem in Deum præcipiunt, positum est. Primùm enim omnium in salute nostra est, credere unum Iehouah Deum nostrum, à quo ut patres liberationem ex Aegypto, & quæcunque eis secunda obuenerūt, ita omnes omnia bona percipimus, id quod primo ex decē uerbis docetur, eo uidelicet, Ego Iehouah sum Deus tuus, qui eduxi te è terra Aegypti. Et proximum: Nullum factitium numen Deo uero coniungere: id quod humana uecordia semper solet, aut certè uerum Deum commentitijs cerimonijs colere, quibus

Ordo et explicatio præceptorū Decalogi.

B ipsis sic fidere homines solent, ut à Dei bonitate non purè pendeant, & eiusmodi cerimonijs ferè quærant iram Dei, quam deprauatè uidendo mereri se sentiunt, placare, quæ maior omni cogitatione Dei cōtumelia est. Tum enim solida fides est, cum per omnia Deo nitimur, & eo solo, nihil prorsus fiduciæ in creaturas deriuantes. Ex hac deinde tertium illud, quod tertio præcepto traditum est, nascitur, ut fallere numē Dei, quem uerum, ubiq; præsentem, & omnium iudicem adoramus, in animum inducere nunquam sustineamus. Inditum siquidem natura hominibus est, ut in ijs quæ humanam conscientiā subterfugiunt, Deum testem & iudicem inuocemus. Hic ergo qui omnem à se fallaciam remouet, id de Deo sentit quod oportet: & dum per eius nomen iurat, idem ore confitetur. Inde scriptura sanctis, & maximè Christianis iurare per nomen Iehouæ, proprium facit: & Theologi idem non immeritò præcipui cultus Dei, quem latriam uocant, portionē fecerunt. Vt igitur in uero per Dei nomen iuramento synceræ fidei professio, & quædam diuinæ gloriæ confessio est, & ea quidē quæ solet esse omnium communis, & cumprimis exprompta: ita ex eo sanctis commendantur, quæcunque ore ad Dei gloriam proferri possunt. Nam qui Decalogi ac etiam alia Dei præcepta ritè considerarit, is uidebit Deum solere aliquam, & ferè uulgo notiorem partem officij alicuius exprimere, et ex eo tum reliqua piæ menti intelligenda offerre. Quanq; id sem per quod scriptura exprimit, eiusmodi sit, ut qui illud uerè assequatur, huic reliquæ eius uel uirtutis, uel officij partes abesse non possint. In primo dicto uidetur Dominus unum hoc exigere, ut se populus eū agnosceret, qui eduxisset ipsum ex Aegypto. At nō erat hoc unū Deus. Fictorē ac per omnia moderatorē quoq; agnoscere eū oportuit. Verùm qui persuasus erat, Iehouah sola sua uirtute Iisraelē tantis portētis è terra Aegypti eduxisse, is certo simul Iehouah Deum, hoc est rerū omniū conditorē & Dominū, habuit. Sic qui nullum

præter unū Iehoua numen recipit, & nullū Iehouæ idolū admittit, ita ut istuc Deus exigit, nempe hac caussa, q̃d spiritu & ueritate unū Deum adorat, id q̃d requirit præceptū secundum, hic non solum facticia numina, et uulgatā illam crassioremq́ idololatriam, sed quamlibet etiam superstitionē uitabit. Ita qui indictum sacris cerimonijs diem Sabbati ex fide sanctificauerit, quod præscribitur precepto quarto, is nihil sacrarum cerimoniarum non pientissimè obseruabit. Nec aliter habent se & cætera, quæ ad proximum præcipuè pertinent. Nam si cui datum fuerit, ex fide colere parentes, quem primùm Deus magistratum instituit, ei pariter animus erit, quemlibet etiam magistratum, ita ut Deus poscit, obseruare. Ita qui ideo quòd Deus uetat, neminem occidere, nemini furari, nemine abuti ad libidinem, neminem falso premere testimonio in animum inducit, quæ sexto, septimo, & octauo & nono præceptis cauentur, uolet, ei nec animus erit, uel uerbo proximi siue uitam, siue res, siue castimoniam, siue famam lædere: idq́ ideo, quia accensus spiritu, proximum uereamabit, atque ideo & uitam & facultates, & corporis sanctimoniam, & nomen salua esse ex animo cupiet, & ut salua sint quicquid poterit cōferet. Ad eundem modum, quem sic imbuerit diuina uis, quæ credentes tenet formatq́, ut nulla iam animum subeat cupiditas rerum quę proximus possidet, quod decimo præcepto præscribitur, hic certè perfecto amore proximi præditus, nihil aliud quàm quæ saluti proximo sint quæret, Legēq́ eo penitus implebit. Ad eundem modum & alijs in locis scriptura synecdoche uti solet, ut per expressam aliquam officij partem reliquas significet: quæ nimirū abesse nequeunt, ubi illa, quam scriptura nominatim præcipit, obtinuerit. Sic iam in præsenti, ubi animus defuerit iuramento fallendi proximum, eiuscemodi ueritatis studium aderit, eaq́ proximi dilectio, ut nullo prorsus uerbulo lædere proximū sustineas. Quemadmodū ergo simplicius est, hic נשא נפש, per iurare per animam, hoc est assumere animam in iuramentum, interpretari ad hunc modum præsentē particulam cum Ebręis malo. At si quis, quod scriptum sit נפשו animā eius uel suam legere malit, sensus erit authore Kimhi, Non iurabit falsum per animam suam, ut intelligas tam uerum, ut non solū non per Dei animam, sed ne per suam quidem peieret. Huic sensui consentire uidetur Chaldęus. Habet enim: Qui non iurat falsò ad obstringendam animam suam. Diuus Hieronymus habet, Non exaltauit frustra animam suam. נשא enim exaltare significat. Sed שוא uanitatem & mentiendi leuitatem significat, non frustra. Gręcus tamen שוא ita ut Hiero. accepit, ὃς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, id est, Qui non accepit in uano animā suam. Ebræi, ut dixi, pro se habēt phrasim scripturæ, quare malim eos sequi. Quanquam si uerbis potius quàm usui uerborum in scripturis celebri inhærere uelit, possit hunc locum etiam sic accipere, Qui animam suam non extulerit ad uanitatē: id est, ut uana cum proximo suo loquatur, in animum nunq́ induxerit, & in fraudem nunq́ iurauerit. Quanq́ autem uaria sint oris peccata, falsitatis tamē et fraudis tantū meminit, eo quod nihil possit aliorum adesse, si hoc uerè desit. Nam tum demum planè deerit, quum linguā moderabit̄ proximi dilectio, totius Legis perfectrix. Ea ubi obtinet, efficit, ut nihil penitus homo loqui sustineat, q̃ non sit saluti proximo. Proinde si fallēdi deerit animus, aderit dilectio: ea cauere tum faciet, non solum uanitatis & doli, sed quoscunq́ sermones nullam bonam frugē proximo adferentes. Caput igit̄ peruersi oris pręscindit, dum eum requirit, qui nolit fallere. In eo ergo quod canit, qui ad uanitatē animū suum non extulerit, si hunc sensum probes, Vates simplicem fallaciā & uerborum uanitatem intelligit. eo autē quod adiecit, Et in fraudē non iurauerit, cum iuramēto obtrusam, notata erit: eritq́, ut in uersu primo Psalmi primi, incrementum, sed inuerso ordine. plus siquidē est iuramēto fallere, quàm simpliciter. Nos diceremus, qui falsò nō iurauerit, imò nec iniuratus uana dixerit. Verùm, ratio incremēti huiusce patebit, si sic efficias: Qui nihil uani proximo fuerit loquutus, multo minus

Nasa nephesc.

Naphscu.

Scau.

A

B

falsò

A falsò iurauerit. Vtcunque uero hæc habeant, id satisliquet, quod responsionis ad uers. 3. summa, quam his tribus comprahendit, hæc sit: Qui innocens factis, corde purus, omnis praui affectus expers, ore uerus, hoc est per omnia ad Legem Dei formatus fuerit, ille in montem Dei uerè ascendet, & in loco sancto, in uera filiorum Dei ecclesia uersabitur: hoc est ut canit uersus quintus, Percipiet ab Iehouah beneficia, iustitiæque eius donis fruetur.

De ברכה, quam benedictionem uulgo uertunt, dixi in uersum 4. Psalm. 21. De iustitia autē Dei, id est bonitate, qua suos refingit, deducit, saluos reddit, & uerè iustum, hoc est omni uirtute absolutum sese illi præstat, dixi nonnihil in uersu 9. Psalm. 5. & in uersu ultimo Psalm. 22. His utique soli ij fruuntur, qui ea iustitia præditi sunt, quam poscit uersu 4. Neque enim alia hominis salus & fœlicitas est, quàm esse uitæ inculpatæ, Legique Dei per omnia respondentis. Neque alijs denique Iehouah uerè Deus & Seruator est, solique qui huiusmodi sunt, uerè eius populus, id quod canit uersu 6. existūt. Hæc est natio inquirēs eum, id est eorum qui ipsius studio tenentur, qui colēdi eius sunt soliciti, qui faciem eius inquirūt, hoc est anxiè quærunt ut ei placeāt. Atque ij demum uerè Iaæcob & Iisrael uocantur. Selah adiectum monet, ut idipsum probè perpendamus. Solos nempe Dei obseruantes, serioque studiosos, ueros filios Iaæcob, uerum Dei populum haberi, neque alios in montem Dei peruenire, quocunque corpore accedant. Nomine Dei Iaæcob totum Dei populum significari, testatur uersus ult. Psal. 14. uers. 2. Psal. 20. & Iescha. 44. aliaque loca quamplurima. Cæterum montis Dei incolas, nō nisi sanctos corde, ore, factis fore, quia soli hi benedictiōe & saluatrice iustitia Dei fruuntur, ut soli natio, familiaque Dei studiosa, uerusque Iaæcob existūt. Id inque obseruent cum Iudæis de carne & sanguine frustra gloriantes, & ij qui Christi esse se iactant, cum tamen nihil penitus Christi in uita sua præ se ferant. Illis Christus dixit, filios esse diaboli, cuius nimirū opera facerent. His dicturum se prædixit, Amen dico uobis, nunque noui uos, etiam cū in nomine eius prophetauerint, dæmonia eiecerint; & uirtutes multas fecerint, B nec solū cerimonijs initiati fuerint. Hinc & Hieronymus, Non sunt sanctorū filij, qui tenēt loca sanctorū, sed qui exercent opera eorū. Et Gregorius: Non loca uel ordines creatori nostro nos proximos faciunt, sed nos aut merita bona ei coniungunt, aut mala disiungunt. De his plura in Psal. 15.

Berachah.

Qui uerè Dei populus.

Attollite ô portæ capita uestra, & attollimini fores æternæ, & ingredietur rex gloriæ. Quis iste rex gloriæ? Iehouah ualidus & heros, Iehouah heros belli. Attollite ô portæ capita uestra, & attollimini fores æternæ, et ingredietur rex gloriæ. Quis iste rex gloriæ? Iehouah Zebaoth, hic rex gloriæ, Selah.) His uersibus hortatur ad extructionem templi, & per prosopopœiam ipsum templum, nomine portarum & forium usus, Synecdoche appellat. Ita Psalm. 9. uers. 15. per portas Zijon idem significauit, O portæ, inquit, templi, attollite capita uestra, id est extruimini, ô fores attollimini, id est exurgite, ut inferatur per uos arca fœderis. Sempiternas uocat, quod intra templum arca iam fixa permansura erat, non ut antea, de loco in locum transferenda, id quod Dominus Dauidi 2. Reg. 7. promisisse legitur. Antea nanque in deserto sæpius locū mutauerat, postea è deserto in Gilgal, è Gilgal Shiloh, inde in terram Philistijm, ex ea in Bethschemesch, inde Kiriathiarim, ex hac in domum Obed Aedom, inde in ciuitatem Dauid, ut ex hac in templum delata fuerat. In templo autem, usque ad excidium urbis perstitit. Vnde & Shlomoh dicebat, Aedificans ædificaui domum, in qua permaneres, locum ubi habitares עולמים, id est per sæcula, 3. Reg. 8. Caussam cur deberet cupidè hęc Dei domus extrui, adiunxit, Ingredietur rex: quod sic arcam uocauit, eo quod Dominus promisisset se inter Chrubim habitare, hoc est preces orantiū audire, et optata respondere. Hinc & Iehoshua 3. eadem uocatur Domus uniuersæ terræ. & 2. Reg. 6. de ea scribitur, Cuius nomē uocatur Nomen Iehouæ Zebaoth habitat inter Chrubim super eam. Et Num. 1. legimus, cum arca proficiscebatur, dixisse Mosheh, Exurge ô Iehouah, & disijciantur hostes tui, fugent abs te oso-

Vers. 7. 8. 9. et 10. ad uerbum.

Quare portæ dictæ sempiternæ.

Olamim.

res tui. Et cum reponeretur, dicebat, Reuertere ô Iehouah ad myriades millium Iisrael. Vt hic ergo Mosheh, cum arca attollebatur & reponebatur, eam nomine Domini alloquutus est: ita hic Dauid, cum inferendam templo diceret uellet, ut plenius Dei beneficium exprimeret, dixit ipsum Dominum illud ingressurum. Erat siquidem Dominus pollicitus populo, dignationis suę præsentiam peculiariter ab illa se exhibiturum. A

Hanc uerò Dei præsentiam, quo Psaltes magis explicaret, subiunxit uelut portarum interrogationem: Quis est iste rex, ille gloriosus? hoc est, diuina maiestate uerendus? Huicque respondet: Iehouah præualidus, potens, & fortis heros, Iehouah heros bellator. Quod bis dixit Iehouah, &c. flagrantem pietate, & diuinæ super Iisraelem bonitatis admiratione animum indicat. Probè siquidem agnoscebat, quanta esset Dei in populum Iaacob dignatio, qui tanta eum sui præsentia dignaret. De qua & Mosheh dicebat Deut. 4. Quæ gens tam præstans, cui ita dij sui adsunt, uti adest nobis Iehouah Deus noster, quandocunque eum inuocamus?

Eo autem quod potentem, uirtuteque insignem bellica laudauit, refricare uoluit memoriam tam multorũ & insignium diuinæ uirtutis miraculorum, quibus Deus hostes Iisraelis deiecit ac perdidit, bonisque illorũ ipsum frui dedit, tandemque deuictis cunctis hostibus, & finitimis undique illi subiectis, celsiorem uniuersis regnis effecerat. Videturque significare uoluisse simile aliquid illi, quod principibus populi dicebat, cum prçciperet, ut Shlomoh filium suum ad ædificandum domum nomini Iehouæ adiuuarent. Nunquid, dicebat, uobiscum est Iehouah Deus uester, & quietem dedit uobis circumquaque? Nam tradidit in manum meam inhabitatores terræ, & subiecta est terra Iehouæ & populo eius. Nunc huc incumbite cordibus & animis uestris, ut Iehouæ Deo uestro impendiò studeatis: & excitate uos, ut sacrarium Iehouæ Deo extruatis, cui inferatur arca fœderis Iehouæ, & uasa sancta Dei, quæque sit domus extructa nomini Iehouæ. Hæc 1. Paral. 22.

Repetitio uerò uers. 7. testatur, quantopere animus eius studio domus Dei ædificandæ flagrarit. Id quod sacra historia à cap. 21. usque ad finẽ 1. Paral. fusè & clarè describit. Nam memorat ut immensam materiam cùm ipse Domino sanctificatam præpararit, tum principes quoque, ut & ipsi plurima conferrent, inuitarit. Ferri, calybis, & æris tantum congesserat, ut ponderis ratio iniri nõ posset. Cedros quoque absque numero, auri talenta centum milia, & argenti mille milia talentorum: 1. Paralipom. 22. Præterea gemmas omne genus plurimas, & ex selecto auro ophir, talenta insuper ter mille, argenti defecati milia septem ad integendos parietes, præ nimio studio exædificandæ & exornandæ domus Dei obtulerat. Quæ uerò principes obtulerunt ab ipso prouocati, erant auri talentorum quinquaginta millia, & drachmarum centena milia. Argenti uerò talenta millena milia, præter ingentẽ copiam ferri, æris, uel calybis. Non autem sola materia quam præparauit, quantum arderet desiderio extruendi domum Domino, palàm fecit, uerùm & ex delectu atque numero opificum operisque curatorum. Nam ex solis Leuitis delegit milia uigintiquatuor, quos operi domus Iehouæ præfecit. Lapicidarum uerò & fabrorum lignariorum immensus numerus erat, 1. Paral. 22. & 23. Postremò & in eo animi sui studium testatus est, quod cùm domus, tum omnium uasorum quæ illi paranda erant, formam, modum, & pondus, ut à Domino acceperat, filio diligentissimè tradidit, atque persanctè cùm principes, tum populum uniuersum obtestatus est, ut filio ad tantum operis optima fide adessent, 1. Paralip. 22. & 28. Ex hoc itaque tanto studio, tantoque ardore domus nomini Dei extruendæ, secundò portas per prosopopœiã, ut capita sua extollerent, hoc est exçdificatæ assurgerent, & sedula substructione in altum subducerentur, in quibus iam perpetuò esset Deus habitaturus, non ut antea locum identidem mutaturus, hortatus est. In repetione responsionis, omisit fortis, et uirtute bellica insignis, et dixit pro eo Zebaoth, B

Templi ædificãdi sumptus.

A Zebaoth, eo subindicauit, iam debellatum esse, & pacem populo contigisse, iuxta id quod Dominum sibi dixisse de filio suo narrabat, 1. Paralip. 22. En, dixerat Dominus, filius nascetur tibi, is erit uir quietus, quietem ei dabo ab hostibus suis circumquaque. Shlomoh nanque, id est pacificus erit nomen eius, pacem & tranquillitatem dabo Iisraeli, dum regnabit. Iste extruet domum nomini meo, &c.

Hactenus iuxta historiam & literam, ut dicitur, uersus istos exposui. Vt autem etiam hoc ipso Psalmo Psaltes non agnoscit Iisraelem & populum Dei, nisi qui spiritu sit, & id se esse uitę innocentia declaret: ita satis liquet, in studio domus terrenæ nequaquam illud spectasse, quod breui adeò interijt, quodque neminem pium reddere potuit. Hoc potius considerauit, cultu Dei etiam externo sarto tecto, & iuxta uerbum Domini instituto, fidem, timorem & obseruantiam Dei in populo obtinere. Nam simulatque fides & obseruantia Dei in populo labascit, & externa ista negliguntur. Neque ab ullo unquam hæc ritè curata sunt, cuius animum non simul sincera Dei religio occuparit. Exēplo sunt Dauid, Hizkijah, Ioshia, & Shlomoh ipse, quamdiu in fidei synceritate perstitit. Idem luculenter uero probat & propheta Maleaci. Quin & in Corinthijs exemplum eiusdē Paulus memorat. Dum hi enim in uera dilectione tepescerent, & cœnam Domini negligentius celebrabant, Multi sunt & impij in cerimonijs. at nequaquam in ijs quas præscripsit Deus, sed quas inuenit superstitio, & carnis cupiditas. Exemplo sunt Achas & Manasheh. Dum itaque tēpus esset, ut externum præsentiæ suæ symbolū Deus haberet in populo arcam fœderis, uelletque ad illam populū subinde colligi, & inibi sui religione imbui, dabat operā pius rex, ut symbolū esset quàm augustissimū, quo inde & interior Dei cultus incrementa acciperet. Quo nanque uerbū Dei audiēdi maius in populo studium uigebat, eo nimirum spirituale Dei ædificiū, quod ipsorū animi erāt, perficiebatur. Non minus utique Shlomone filio suo nouit, ne cœlis quidem Deum posse cōprehendi, nullumque illi sanctis mentibus gratius templum haberi. Id templi autem ut fide constat, & hæc è uerbo Dei nascitur, eodemque alitur, ita ijs quas Dominus dederat cerimonijs, eoque loci quā Dominus requirebat reuerētia, accendere in populo uerbi studiū quærebat. Neque enim alius quamlibet sanctarum cerimoniarum usus esse potest, quàm ut uerbi Dei reuerentiam seruēt, & augeant, quæque illo docenr, animo penitus insidere faciant. Spiritus siquidem Christi unus est, qui ueritatem cordibus persuadet, fideque sanctificat, & bonorū operum fœcunda reddit. Summa legis est, atque adeò totius salutis, Deum ex toto corde diligere, quæ dilectio uitam ad uoluntatem eius totam format, quare quæ huc nihil conferunt, & ad promouenda hęc nullum momentum habent, aliena debent esse ab usu Ecclesiæ Christi. Videant iam Ecclesiarum proceres, in quem usum plerasque cerimonias, & templorum pompam adhibeant. Nihil damno ex spiritu Dei institutū: sed moneo, ut quæ huiusmodi sint, probè agnoscantur, & ita ut ab illo instituta sunt, adhibeātur. Certè si Lex tota & Prophetæ in eo pendent, Diliges Deū ex toto corde, &c. quicquid in hoc non pendet, à Lege Prophetisque alienum sit necesse est, eoque nec bonum, quādo bona omnia in his doceanē, ut Paulus scribit 2. Timoth. 3.

Neglecta uera pietate, & ceri moniæ post habentur.

Vsus cerimoniarū ad commendā dum uerbum.

DISPVTATIO, AN CHRISTIANO LICEAT IVRARE.

Quia hic à ciue regni Dei, falsum tātum iurare alienum esse docetur, & quidam putant, ne uerum quidem iurare esse Christianorum, nonnihil de hac re dicendum. Ii qui omnem iurisiurandi usum Christianis prohibitū existimāt, eo præcipuè nituntur, quod Matthæi quinto legimus Seruatorē dixisse: Vobis autē dico, ne omnino iuretis. Sed isti uerba Christi haudquaque rectè intelligunt. Neque enim uoluit eo capite Seruator quicquam uetare, quod antè Pater preceperat. neque enim uenerat, ut de se initio horū preceptorū ipse testatus est, solutum Legem: neque etiam ut illi aliquid adijceret, nam erat perfecta.

Christianos decere iusiurandum.

Legi

Lege siquidem, dilectionē Dei ex toto corde, &c. mandante, nihil prorsus san- A ctí præcepti fingi potest, quod adijci queat. Quid nanq; boni ei desit, qui hanc Dei dilectionem sit consequutus? uel ergo ex eo quod ibidem legimus Dominum dixisse, Dictum est antiquis, Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum: & quod iuramēta memorat per templum, per cœlum, per caput proprium, liquere satis poterat, sua hoc loco Christum dogmata, non patris præceptis, quæ nec refigi, nec augeri, uel perfici poterant, sed Pharisæorū deprauationibus, falsisq; interpretationibus opposuisse. Hi soliti erant, quod etiamnum Iudæi sequūtur, ut & in libris *δευτερώσεων* atq; Thalmudicis uidere licet, cum quid præceptum legerent, diuersum ab eo, uetitum affirmare: & contrà si quid in scriptura uetitum sit diuersum, permissum affirmare. Sic cum præceptum sit, amicum diligere: collegerunt permissum esse, ut inimicum quis odio habeat. Ita cum per nomen Dei non falsò solum, sed & temerè iurare scriptura prohibeat, intulerūt illi, si quis iuret per alia, ut cœlum, terram, Ierusalem, caput proprium, aut quid aliud, siue falsò, siue temerè id faciat, nihil, aut perparum referre. Ad quid alioqui Dominus horum nominatim meminit? Satis quoq; liquet iusiurandum haudquaquam per hæc, sed per nomen Dei Iudæis fieri solitum fuisse. Hinc satis constat, hoc loco Seruatorem nequaquam iurisiurandi usum uoluisse damnare, sed quod temerè adeò homines iurare solent, cum ea inter illos obtinere grauitas debebat, ut præter aio & nego, nihil sermoni affirmandi, uel negandi caussa adijcerent. Nam quicquid præterea adijcitur, è malo proficiscatur oportet, uel leuitatis dicentis, uel differentiæ audientis. Sed dum utrumq; malum plurimos tenet, & refert sæpe rei alicuius fidem facere, hinc iusiurandum non solum à Deo permissum, sed & præceptum est, dum eo potest controuersia finiri, & salutaris ueritas persuaderi. In hunc usum & Deus ipse & sancti semper iurarunt. Hinc & Seruator suum Amen amen toties adhibuit: & Paulus persanctè subinde, Deum et spiritum sanctum in testimonium inuocauit, ut Roman. 9. 2. Thessal. 2. & alijs locis non paucis. Hoc animo, & hac caussa iurare, adeò impium non est, ut de Christianis pecu- B liariter prædictum sit, iuraturos per nomen Dei, quod Iesch. 65. Ierem. 4. Psal. 63. et locis alijs multis legimus. Proinde quoad fieri potest, ca fides sit inter sanctos, ut omnis eorum sermo sit, est est, non non, nec quisquā uel temerè quicquam præterea adijciat, uel propter fidei inopiam adijci requirat. Si quis autem eo malo laboret, ut iniurato credere non sustineat, referat autem & salutis illius, & gloriæ Dei, ut quod illi proponis, credat, si tum fidem ei facere possis iuramento, piè & religiosè feceris, si id adhibueris: neq; aduersaberis dicto Christi, qui nequaquam talem iuramentorum usum, sed temerarium, sed falsum prohibuit. unde & familiaris colloquij præcipuè meminit, dicens: Sermo uester sit, est est, &c. Nam qui uetuisset, quod Deus præcepit Deuter. 5. & proprium Christianis fore prædixit, tum ipse Apostoli sibi permiserunt? Dabit ergo operam uerus Christi discipulus, & ita ueritati studebit, adeò'que sacram rem sermonem habebit, ut quàm simplicissimè omnia loquatur, & mereatur iniurato quoq; sibi fidem haberi, neq; temerè cuiquam iuramentum etiam quoduis offerat. At si quando usuuenit, ut iuramento fidem utilem proximo facere possit, non dubitabit se Deum glorificare, cum per nomen eius testabitur quod uerum sit. Declarabit enim se agnoscere, Deum cordis sui inspectorem esse, & iudicem. Sunt quos inanis religio, ne dicam superstitio tenet, iuramenta adhibendi pollicitationibus, eo quòd non sit in manu hominis præstare quod promiserit. Non enim animaduertunt, nomine Dei inuocato, nō testari nos id quod recipimus, re præstituros, sed præstare uelle, deq; uoluntate animi, non re, iuramentum facere. Vt igitur uelle debemus, quod Deo gratum scimus, & proximo cum eius intersit, promittere: ita idem iureiurando, ut quod in rem sit proximi, confirmare nos addecet. At si deprehenderimus rem promissam, & quidem iureiurando, non facere ad

Iudæi Legem inuertere soliti.

Quæ iuramenta Christus prohibuerit.

gloriam

A ad gloriam Dei, ut credebatur cum iuramentū fieret: quemadmodum in omni promissione, quę homini fit, Dei uoluntas iure excipitur, nec quicq̃ illi aduersum à sanctis iuratur, omittetur id quicquid sit, quod aduersari gloriæ Dei àgnoscetur, inuiolata tamē iurisiurandi fide. De his suprà quædam in Psal. 15. Sed quid opus uerbis? Si ideo nihil iurandum, eo quòd fieri possit, ut quod homo iurauit, aut nequeat, aut nō debeat perficere, neq̃ simplici est quicquā promittere licebit. Nulla enim ratione licet fallere. At in rebus uitę huius persæpe fit illicitum, quod fuerat licitum, & impossibile, quod erat possibile. Verùm quis nō uideat, homines siue simpliciter, siue iurati quidpiam polliceantur, de præsenti tantum animi sui uoluntate, non de facto, quod in manu solius Dei est, testari: & neq̃ de illa, nisi quatenus iustam intelligunt? Vtinam uerò tantum esset ista mouentibus ueritatis studium, quantus est feruor contentionis: & minime opus foret, de re tam perspicua tot uerba prodigere. Sed sic exerceri conuenit ecclesiam Christi.

ARGVMENTVM PSALMI VICESIMIQVINTI.

Precatio est sancti, & peccatis & inimicorū improbitate pressi. Orat ergo Dominum, ut peccatis se liberet, uias suas doceat, hostiumq́; furori eripiat, idq́; propter suam bonitatē, qua solet seruare sibi fidentes, & ne peccatores quidem deserere, si eius timore ac spe adhuc teneātur, quod utrūq; de se profitetur. In fine annectit precatiunculā pro toto populo Dei.

PSALMVS XXV. IN genere mixto εὐκτικὸς.

DAuidis. Ad te animum meum, ô Iehouah, attollo. א 1

Deus mi te nitor, ne pudefiam, ne lætentur de me inimici mei. א 2

Ne pudefiant, quicūq̃ à te pependerint, pudefiant qui iniuria lacessunt immeritos. ג 3

B Vias tuas notas mihi fac, ô Iehouah, adsuefac me semitis tuis. ד 4

Deduc me, ut iuxta tuam ueritatem gradiar: institue me, nam tu Deus seruator meus es, à te pendeo perpetuò. ה 5

Memor sis misericordiæ tuæ ô Iehouah, & benignitatis tuæ, quandoquidem his præstas ab initio. ז 6

Peccatorum adolescentiæ meæ, ac etiam scelerum meorum ne sis memor: memor autem mei sis iuxta benignitatem tuam, propter bonitatem tuam ô Iehouah. ח 7

Iehouah bonus & æquus est, propterea docebit peccatores uiam. ט 8

Rectè & ordine faciet ingredi mansuetos, docebit mansuetos uiam suam. י 9

Cunctæ semitæ Iehouæ benignitas sunt & fides, ijs qui fœdus & testimonia eius obseruant. כ 10

Propter nomen tuum ô Iehouah, remitte mihi iniquitatem meam: multa enim est. ל 11

Quis uerò ille uir, qui timet Iehouam, docebit eum uiam selectam. מ 12

Animus eius bonis fruetur, & posteri eius terram hæreditariò possidebunt. נ 13

Arcanum Iehouæ timentibus ipsum, fœdus suum illis notū faciet. ס 14

Oculi mei perpetuò ad Iehouā, ipse enim educit è reti pedes meos. ע 15

Respice me & miserere mei, nam unicus & adflictus sum. פ 16

Aegritudo cordis mei latissimè patet, ab angustia mea educ me. צ 17

Aspice

18 ר Aspice afflictionem & molestiam meam, condona omnia peccata mea. A

19 ר Adspice inimicos meos, nam multi sunt, & odio furente persequuntur me.

20 ש Custodi animam meam & libera me, ne pudefiam, quandoquidem in te præsidium meum posui.

21 ת Ipsa sinceritas & recti studium tueantur me, nam à te pendeo.

22 פ Redime ô Deus Iisraelem ab omnibus aduersis eius.

VERSVS PRIMI, SECVNDI, ET TERTII EXPLANATIO.

Ad uerbũ.

DAuidis. *Ad te ô Iehouah animam attollo. Deus meus te nitor, ne pudefiam, ne lætetur de me inimicus meus. Etiam omnes expectantes te non pudefient, pudefient iniuriantes immeritò.*) Nihil inest huic Psal. magnopere explicandum, adeò perspicuè omnia scripta sunt, at nihil in eo non altissimis cogitationibus dignũ perpendi. Hic primus Psalmus est eorum, quorũ uersus à literis iuxta ordinem Aleph Beth incipiunt. Desunt tamen, Beth, Vau, atq; Kuph, & incipiunt duo uersus in Aleph, totidemq; in Res. Quanq; à Beth incipiat statim altera dictio uersus secundi, ut tertia quinti à Vau, à Peh initium habet uersus ultimus. Caussam huius instituti certam, ne Ebræi quidem reddere possunt. Apparet uulgatam rationem carminis fuisse: & si perpauci Psalmi, nempe præter hunc quatuor, ut trigesimus quartus, cẽtesimus undecimus, centesimus duodecimus, & centesimus decimus nonus, hoc carminis genere constent, iidemq; nõ pari ratione. Sed ad enarrationem Psalmi.

Primus Psalmus à literis iuxta ordinem Aleph Beth

Ad te animum meum, &c. Quando enim nec uir bonus, nedum Deus deserere possit in se confidentes, fiduciæ in Deum, uti in omnibus precationibus sanctorum uidere est, primùm meminit: *Ad te*, inquit, *animum meum attollo*, id est, ad te unum suspicio, uel tibi animã meam offero, & dico. utrunq; siquidem ualet uerbum נשא, & est seriò Deum inuocantium. In cœlos enim ut oculos, ita animum quoq; sustollunt, & Deo se totos uelut consecrant & addicunt. *Deus meus es*, te solo nitor, cui me totum contradidi. Hæc omnia Seruator, hac una uocula Pater noster, in sua precatione complexus est. Memorantur autẽ huiusmodi à precantibus, non ut eorum Deum admoneant, quem nihil latet, & qui à proposito suo moueri nequit, sed ut dixi in Psal. 20. ut inde sibiipsis spem exorandi quod orant, roborent. Deinde sic est ingenium nostrum, ut cum Deo nõ nisi nostro more loqui possimus. Deprecatur pudefieri, sperans in Deum, & exultare de malo suo hostes, quod utrunq; diuinæ quoq; glorię derogat. Si nanq; malorum libidini exponuntur qui à Deo pendent, mali exhilarantur: cumq; hi ideo timentibus Deum infesti sunt, quod odio habeant Christum & Patrem, obscuratur simul gloria nominis Dei, & offenduntur infirmiores. Versu tertio orat pro omnibus qui cum ipso Deum expectant, hoc est ab ipso omnia expectant, eiusq; uelut nutus suspiciunt. Hos opponit לבגדים, id est, qui à Deo deficiunt, & scelerate ac perfide agunt. Nam ut omnium Deum uere colentium eadem uota sunt, eadem studia, quibus scilicet nomen Dei sanctificetur, & regnum eius amplietur, ita feruntur in diuersum consilia & conatus impiorum. Proinde simul orat, expectantes Dominum uoti sui fieri compotes, hoc est, non pudefieri, eo frustratos. הבגדים autem, id est, qui à Deo deficiunt, & hinc cum omnibus malitiosè & perperam agunt, etiam nihil lacessiti, sicut pendentes à Deo agunt cum omnibus ex fide & sinceriter: pudefieri, hoc est spe, conatuq; suo frustrari. Chaldæus habet, Contemptores & uanos.

Nasa. B

Quæ precando sancti Deo loquũtur, nõ Dei monendi, sed sese confirmandi caussa loquuntur.

Laboge-dim.

Abogedim.

Vers. 4. & 5. ad uerbũ

Vias tuas ô Iehouah notas mihi fac, semitas tuas doce me. Deduc me in ueritate tua, et doce me, nam tu Deus salutis meæ, te expecto omni die.) Cum quisq; ita ut persuasus est sibi conducere, & optimum esse, uiuit, recte ante omnia orat, ut se Dominus uias suas doceat,

A doceat, instituti scilicet, uitæq́; rationem ipsi probatam. quoq́; magis ostēdat, quicquid huius est, donum Dei esse, etiã deduci ac dirigi se orat, nimirum ut in uia recta, quam et notam sibi fieri precatur, inoffensè & gnauiter ingrediatur. Verbo quo hic Psaltes utitur הדריכני, R. Shlomoh Gallicè reddit, ad resse moy. Idem expressit & uerbo למד, quod docere uerti solet. significat autem sic docere, ut adsuefiat simul is qui docet operi, ad quod instituitur. Sic Ierem. 2. Onager למד מדבר, id est adsuefactus deserto dicitur, non doctus. Sed passim in hac significantia uerbo hoc scriptura utitur.

Hadricheni. *Limed.* *Limud midbar.*

In ueritate tua, simile est illi Psalmo quinto, Deduc me ô Iehouah in iustitia tua. Nam & iustitiæ & ueritatis uel fidei nomine, ea uita significatur, qua iustè & fideliter, nempe ut decet, & è re est proximorũ, uiuitur. Solet uerò in Psalmis pręcipuè, quanq́; et in alijs diuinę scripturę libris, אמת, id est ueritas, uel fides, cum חסד, id est benignitate et cōmoditate coniungi. Etenim qui hominem se profitetur, simul benignè agere cum quibusuis, & quos possit iuuare pollicetur. Si igitur uerus sit, & fidem colat; huic suæ professioni, & aliorũ de se expectationi studebit satisfacere: eoq́; ex fide, & q́; benignissimè agere cum quibuslibet, dabit operam. Hæc autem quoniam nemini nisi Dei dono & beneficio contingunt, Dei merito, fides, iustitia, bonitas dicũtur, qua ipse nobis dat, ueris iustis & bonis esse. Nonnunquam autem per hæc ipsa Dei bonitas, qua ipse bonus est, intelligitur, de quo uersu nono Psal. 5. quædam dixi. Vt enim nemo uir bonus habetur, cui non sit ante omnia cordi fides, & bonitas, hæ appellationes in Deum, cuius ut incompræhensibilis est bonitas, ita non nisi ab homine mutuatis nominib. exprimi potest, transferuntur. Nam siue iustitia, siue fides, siue qua alia uirtus Dei dicit, nihil aliud ea est, quàm ipsius bonitas, qua & iustè, & fide optima, & benignissimè cum omnibus rebus, maximè autem cum credẽtibus, ita similis ut Dei nomẽclatura pollicetur, agit. Illa, Deus Seruator meus, expecto te quotidie, epitasim affectus habent, & exprimunt substantiam, radicemq́; pietatis, nempe pendere à Deo, & omnia cùm interna tum externa à Deo expectare. Hoc ipsissimum semen Dei, propriaq́; filiorum regni nota est, & ab alijs discrimen. Sæpenumero multis quidem peccatis premitur, tandem autem omnia superat & extinguit. Hæc fides est, qua iustus uiuit & saluat, ipsaq́; sphragis, unctio, & sempiterna sanctorũ consolatio.

Emeth. *Chesed.* B

Memor sis ô Iehouah miserationum tuarum, & bonitatum tuarum. nam à sæculo ipsæ. Peccatà iuuentutis meæ, & scelera mea ne memineris, secundum bonitatem tuam memor mei sis tu, propter bonitatem tuam ô Iehouah.) Sanctis inter orandum, ut ab hostibus eos Dominus seruet, et uias suas doceat, in quo solida sita fœlicitas est, iure occurrunt ipsorum peccata & scelera. horum ergo, simulatq́; in mentem ueniunt, ueniam precantur, seq́; ipsos, non Deum, et si ad Deum sermonem dirigant, misericordiæ Dei & benignitatis, ex qua nimirum sola spes ueniæ constat, admonent. Hinc ergo et Psaltes hic postquam uias Dei doceri se, & deduci illis orauerat, peccatorum meminit, eorumq́; ueniam precatur. Primùm memorat peccata adolescentiæ, in hac enim carnis cupiditas ualidior adeò hominem raptat, ut perpauci ea ætate gustum aliquem recti iudicij consequi queant, & ferè omnia pro prauis naturę affectibus gerant. Addit uero & פשעים, id est scelera, ea peccata hoc nomine uocans, quæ pleniore iam ueri cognitione, et consummatiore Dei contemptu admittuntur. De quo peccati genere dixi in uersum undecimum Psal. 5. Etenim & in hæc sancti subinde prolabuntur. Ardet & in illo affectus, Memor sis mei tu propter bonitatẽ tuam ô Iehouah. Et obseruandum, ut omnia à Dei bonitate expectet, nihil à suis meritis. Eam fusius prædicat uersibus sequentibus.

Vers. 6. & 7. ad uerbũ. *[I]nter orandum occurrunt peccata.* *Pescaim.*

Iehouah bonus & rectus est, propterea instituet peccatores in uia.) Conditionem uerè orantis graphicè describit. Solet nanq́; simulatq́; mens sedulò Dei bonitatem inuocauerit, in consideratione eius detineri diutius, eaq́; mirum in modũ consolari. Hinc est quod his uersibus canit: Bonus & æquus est Iehouah, propterea do-

Vers. 8. ad uerbum.

Quo quisque melior, eo peccatoribus se magis adiũgit.

Bederech. Derech. Belechem.

rea docebit peccatores uiam, utiq; rectam. In quo docet, eius qui uerè bonus sit, esse ut alios sui similes reddat: quoq; melior est, eò minus auersari peccatores, qui modo admoneri se ferant. בדרך, quod aliàs uertunt *in uia*, sed idem est, ac si דרך absque ב posuisset: sicut & in illa oratione Prouerbior. 8. Comedite בלחם panem meum, cum tamen habeatur, in pane. Elegantia est linguæ sanctæ sic loqui, ut scribit A. Ezra. Vel si putes ב non redundare, poteris sic interpretari: Docebit eos ut in uia recta ritè ingrediantur.

Vers. 9. ad uerbum.

Diriget mansuetos in iudicio, & docebit mansuetos uiam suam.) Ne autem de quibuslibet peccatoribus hic uersus intelligeretur, sequenti explicat, de qualib. peccatoribus hic loquatur: *Diriget*, inquit, *mansuetos in iudicio*, hoc est efficiet ut ordine & rectè ingrediantur. Vnde sequitur, *Adsuefaciet mansuetos uiæ suæ*, quod idem est. Hi mansueti sunt pauperes illi spiritu, quos Dominus beatos, et eorum esse regnum cœlorum pronunciauit: item quibus Euangelion adnunciandum per Iesha. prophetam prædictum est. Ii inquam, quibus sua mala displicet, & iustitiæ sitim habent, seseq; abnegarunt, & cruci subiecerunt. Hi illi peccatores sunt, propter quos saluandos Christus uenit. De his & in uersu 27. Psal. 22. Hos ergo docet uiam suam, hos dirigit in iudicio suo, id est ut recto iudicio uiuant, nempe ut uerti, *rectè & ordine*. Nisi quis hoc uelit ad iudiciũ Dei referre, ut sit sensus, Dirigit eos pro suo iudicio: id est sua æquitate. Sic enim sæpe *iudicium* in scripturis accipitur, cum Deo tribuitur. Hos denique, ut sequitur, adsuefacit uiæ suæ.

Vers. 10. ad uerbum.

Cunctæ semitæ Iehouæ bonitas & ueritas, obseruantibus fœdus eius, & testimonium eius.) Quoniam uero toties iam uiæ & semitarum Dei meminit, nunc canit quæ illæ sint. Satis ex superioribus liquet, de his semitis Vatem hic loqui, quas nobis Deus præscripsit, quibus orauit uersu quarto, se adsuefieri: has ergo nunc canit, nihil nisi benignitatem & fidem esse: quod idẽ ualet, ac si dixisset, Quicquid præcipit Deus, nihil nisi benignitas & fides est. Nam ea tantum à nobis requirit, quæ nobis saluti sunt, & beatos reddunt. Quare nihil sui in ijs quæ nobis præcepit, sed tantum ut nobiscum benignè & ex fide optima agar, quærit. Id pulchrè Mosheh agnouit, cum diceret Deut. 4. Et quę gens tam inclyta, quæ leges & scita habeat tam iusta, ut est omnis hæc lex, quã uobis tradidi hodie? Quid? præceptis suis Deus et se dat cognoscendum, & uitam, quę ut omnibus uirtutum numeris absoluta est, ita sola solidè beata. Quæ hac maior possit Dei in nos beneficentia excogitari? Hinc Christus ad se inuitans, quietem animabus pollicitus est, & onus suum leue, iugum commodum dixit. Vt autem nihil nisi Dei immensa bonitas est, quicquid nobis præcepit, ita si illis uiuamus, & à nobis nihil nisi bonitatem & fidem homines percipiunt. Rectè autem subiectũ, *his qui fœdus eius & testimonia obseruant, eis q; student.* Alijs enim hæc odor mortis sunt, quæ per se, & bonis sunt odor uitę, & excæcant ad æternam perniciem, quæ timentibus lux sunt, illuminans in uitam beatam & perpetem. De hac tam diuersa doctrinæ Dei ratione, dixi pleraq; in tractatu de Legibus, adiecto enarrationi primi Psalmi.

Viæ Domini bonitas, quia tãtum præcipit, quæ sint nobis bono.

Quid fœdus cũ Deo

Porrò fœdus Domini est, ut sicut ipse nos suum populum agnoscit, ita nos eum Deum nostrum agnoscamus & colamus, in præscriptis eius omni studio uiuentes. Sic Gen. 17. Exo. 24. Iehosua 24. & Iirme. 31. fœderis ratio descripta legitur. Quale enim fœdus inter populum se principis fidei committẽtem, iussisq; eius obedientiam promittentem, et principem principis munus uicissim populo pollicentem, atq; in suam fidem illum recipientem percutitur, talis est & fœderis ratio, quod icitur Deum inter & sanctos. Hi toti se illius fidei committunt, uicturosq; se illius legibus recipiunt: contrà ille promittit, se non humani principis, sed Dei munus præstiturum, hoc est authorem & largitorem omnis boni, seruatorem & beatorem cùm corporis, tum animi exhibiturum. Promissa hæc Dei simul & iussa, testimonia Dei dicuntur, quæ nobis scilicet de eius uoluntate testantur. His itaq; dum studemus, dum incumbimus, & testimonia

A ſtimonia & fœdus obſeruamus. Tum & ſentimus atq; experimur, ut uerè nihil niſi bonitas ſit & fides, quicquid nobis Deus præcipit, quicquid à nobis poſcit, hoc eſt cunctæ eius uiæ, in quibus poſtulat ut gradiamur.

Hæc tum ita perpẽdiſſet ſanctus Dei, et illi prauitatis ſuæ in mentẽ ueniret, plurimumq; commoueret, non ab re orabat quod ſequitur, *Propter nomen tuum ô Iehouah, & propitius ſis prauitati meæ, quia multa hæc.* Eſt ſiquidem ceu reſponſio, cogitationi huiuſmodi quid obijcienti: Si hoc agnoſcis, & ſcis uias Domini meram eſſe bonitatem & fidem, ſed ijs tantum qui fœdus cum eo ictum obſeruant, cur igitur illas non teris? cur hoc fœdus non obſeruas? quî fit ut carni ſic frena laxes? Huiuſmodi ergo cogitationi uelut accuſatus & reus ſimul peractus (accuſant enim & excuſant cogitationes cordis, Rom. 2.) ueniam orat: *Propter nomen tuum,* inquit, *& condona prauitatem meam, nam multa eſt.* Hanc precẽ, & id reddidit ardentiorem, quod ſimul perpẽdit, eorum qui in uijs Domini gradiuntur, dignitatem & fœlicitatem, quam ſequentibus uerſibus deſcribit. ר quod & ferè ualet, ſæpe tranſponi in ſcripturis ſolet. Sic in præſenti, cum à capite uerſus debuerat, poſitum eſt in medio.

Verſ. 11. ad uerbum.

Quis iſte uir, timens Iehouam, inſtituit nos in uia quam eliget.) Exclamationem habet hic uerſus, natam ex conſideratione eius quod mera bonitas & fides Dei in nos eſt, eó que certa noſtra fœlicitas, quicquid Deus nobis præcipit, ſi id obſeruemus. Hoc enim perpendens, & ſuam ſimul prauitatem omnis miſeriæ parentem conſiderans, exclamare coactus eſt: Quiſ nam ille uir, quàm fœlix, quàm beatus eſt, qui Iehouã timet, & ſtudioſè colit, in uijs eius gradiens. Mox uero per partes explicat, timentis Deum fœlicitatem, quam admiratur, & ob quam exclamat.

Verſ. 12. ad uerbum.

Propria peccata pẽſata, admonent fœlicitatis eorũ qui rectè uiuunt.

Primùm omnium ponit, *Docebit eum Deus uiam ſelectam,* quã Deus nimirum delegerit & probat. Vt enim ſæpe diximus, à cognitione, ſolidaq; perſuaſione ueritatis, initium eſt omnis & rectæ & beatæ uitæ. Proximum facit, *Anima eius in bono morabitur, ſemen eius hæreditabit terrã.* Quod morabiť reddidi, Ebraicè eſt B לין. id alicubi pernoctare ſignificat: Ita uſus eo eſt ſeruus Abrahæ, cum diceret ad puellã Ribkah, Eſť ne domui patris tui locus nobis ללין, id eſt ad pernoctandum, ubi noctẽ agamus? Sed hinc ad quietã immorationẽ, non noctis ſolum, ſed perpetuã, uox traducta eſt: ut Prouerb. 15. Auris auſcultans admonitioni uitæ, inter ſapientes תלין, id eſt morabiť, et fixã ſedem habebit. Ita Pſal. 91 In umbra omnipotẽtis יתלונן, id eſt habitabit, quietemúe aget. Iam in bono morari, quietemûe agere, quid aliud eſt, quàm pro uoto bonis perfrui? Iudæi interpretantur de quiete poſt mortem: ad quod eos inuitat id quod ſequitur, *Et poſteri eorum hæreditario poßidebũt terram.* Atq; ita totum uerſiculũ de bonis quæ ſancti poſt hanc uitam percipiunt, intelligunt, nempe de ipſorum quiete in ſæculo futuro, & optata poſterorum ſucceſſione in præſenti. His conſonãs Chaldæus, habet, Anima eius in bonis mundi uenturi demorabitur. Verùm cum quies illa futuri ſæculi fide hic incipiat, qua ſancti ut certò ſciũt bono ſibi omnia eſſe, ita iugi uoluptate quibuſuis ex rebus, dum optimã Dei erga ſe uoluntatem conſiderant, afficiuntur, malui ita uerbum hoc reddere, ut ſanctorũ fœlicitatem tam præſentem, quàm futurã, hic à Pſalte prædicatam intelligamus. Illud autem, Et ſemen eius, id eſt poſteritas, hæreditario poſſidebit terram: de non degenerante poſteritate intelligendum. Iis inquam qui pietatem patrum imitati, ante omnia de regno & iuſtitia Dei fuerint ſoliciti: iſtis, cum externa quoq; bona cumulatim adfluũt, & ſpiritu Dei prẹditi, uel ſoli rectè ac liberè illis utuntur, ſicut et ſoli rerũ domini ſunt, de quo in uerſ. 7. Pſal. 8. iure dicunťrerũ heredes. Præcipuũ enim ius rerũ ex hẹreditate eſt, ideo ſcriptura hæreditariã poſſeſſionẽ pro pleniſſimo dominio, ac præcipuo utẽdi iure ponit. Quare quod Vates hic canit, perinde eſt ac ſi dixiſſet, Poſteri eius terræ domini erũt, omnia in ſua poteſtate habituri. Id porrò plerunq; ſanctis, ſanctorum poſteris etiam externa cum abundãtia cõtingit ſẹpe: ſicut Paulo, cum ſcriberet, Didici

Verſ. 13. ad uerbum.

Lun.

Lalun.

Geneſ. 24.

Talin.

Ithlonan.

Ad Philip. 4.

Quomodo omnis poßideat sancti.

ego ijs in quibus sum, satis habere, noui humiliari, noui & abundare, ad omnia institutus sum, ut satur sim, & esuriam, abundem, & penuriam patiar, &c. Et hoc sanè rerum dominium, hæc possessio, ea quæ externa rerum copia constat, longè præstantior, sanctisq; optabilior est, eo quod cogat illa animũ persæpe in perituris istis rebus occupari, à quibus fieri nequit ut non identidem contaminetur, & ad diuina stupidior reddatur. Siue autẽ tantum spiritu quis, siue etiam rebus diues sit, hinc omnis fœlicitas consummationẽ habet, quod de bona erga nos Dei uoluntate plenè persuasi sumus. Nouisse Deum, solida demum fœlicitas est: hac timentes Deum, hoc est ueri eius cultores, cum donati sint, nulla penitus re inopes esse possunt. Hanc iterũ ergo canit uersu decimo, qui ad uerbũ sic habet: *Secretum Iehouæ timentib. eum, et fœdus eius ad notũ faciendum illis.* Secretũ uocat, quod carni & sanguini patefieri nequeat, & reueletur solis electis. Idipsum uero est fœdus, quod nobiscũ Deus icit. Nempe, ut sciamus ipsum uelle nobis patrem esse: quod qui planè persuasus fuerit, non poterit se illi non cupidissimè tradere & addicere in filium. Hinc uideas optime lector, ut nihil Dei norint, quicquid iactent, quicunq; Dei timore & reuerentia uacui sunt. Vacui autem sunt, quicunq; instituendæ uitæ ad placitum Dei non sunt soliciti. De qua timoris Dei ratione, in uersu 11. Psalmi 2.

Vers. 14 ad uerbum.

Vers. 15. & 16. ad uerbum.

Vbritbo le bodiam.

Lebodiam beritbo.

Oculi mei semper ad Iehouã, quoniã ipse educit pedes meos de reti. Respice ad me, & miserere mei, nam solus & adflictus ego.) Quod hic posuit ובריתו להודיעם, idem est, ac si posuisset. להודיעם בריתו. Sensus enim est: Fœdus suum notum eis facit, qui se timent, hoc est colunt. Idq; arcanum eius est, quod se colẽtibus reuelat. Græci legunt hic, ubi habetur Ebraice סוד, κραταίωμα, id est firmamentum: falsi eo, quod putarunt deductum à יסד, quod fundare significat. Cæterùm סוד etiam

Sod.

Sid.

cœtum, maximè eorũ qui secretiora inter se communicant, & tam malorum quàm bonorum significat. Psalmo 64. malorũ, & Gen. 49. bonorum. Ita etiam cum arcanum significat, in utramq; partem accipitur. In bonam, hic et Psalmo 55. in malam 83. Quo timentium & obseruantium Dei fœlicitatẽ, animus item pius & Dei studiosus, sed cum peccatis conflictans, propius considerat, ut se fecisse Psaltes à uersu duodecimo ostendit: eo magis & sibi ipsi displicet, & ac cẽditur ad Dei opem implorandam. Sic se exhibet Vates, ex perpensione bonitatis Dei erga se timentes, inflammatum, ut totum sese Deo addiceret, totumq; daret, auxilio ab ipso orando. Hinc non sine flagrantis affectus nota cecinit, Oculi mei semper ad Dominum, subaudi suspiciunt. Eo nanq; unde adflicti salutem expectamus, manus & oculos tendimus. De quo orantium gestu & affectu, & in uersu quarto Psalmi quinti. Affectum indicat et reticentia; qua suspiciẽdi uerbum reticuit. Rete, à quo pedem suum educi per Deum canit, Abraham Ezra intelligit tendiculas peruersæ cupiditatis, quam Ebræi יצר הרע, id est malum suggestorem, uel prauum cordis figmentum uocãt: sed quia aduersitatum & adflictionum ab hostibus statim meminit, malim hoc de hostium insidijs intelligere. Quare & solum uel unicum se continuò, & adflictum queritur. Et hoc enim genere crucis suos Deus exercet, ut eos non solum multis oppugnandos obijciat, sed amicorum etiã, et proximorum ope et solatio destituat, solitudineq; simul adfligat. De qua pleriq; Psalmi querũtur.

Iezer bara

Vers. 17. et 18. aduerbũ

Harchibu.

Angustiæ cordis mei dilatentur, à coartationib. meis educ me. Aspice adflictionem meã, & molestiam meã, & cõdona omnia peccata mea.) Abrahã Ezra & Kimhi הרחיבו tanq; neutrum accipiũt, & idem ualere putãt atq; multæ sunt: his consentiũt Chaldæus & Grecus. Sed dum scripturæ phrasim cõsidero, uideo hoc uerbũ cum צרה, id est angustia, et similis significatus nominib. coniunctũ significare liberationẽ, ut in 1. uers. Psal. 4. in uersibus 20. & 37. Psal. 18. Item uer. 9. Psal. 31. uersu 5. Psal. 118. Proinde existimo inesse huic uersui geminationẽ, in hanc sententiã: Angustię cordis mei dilatentur, hoc est cordi meo angustiato fiat spacium depulsis malis quę premunt, & educ me ex coartationib. meis, quod idem est. Sequẽti uersu, quia adiecit, Et cõdona peccata mea: indicat, quod externa quidẽ mala hic

depre-

A deprecetur, quæ se meruisse ob peccata sua agnouerit, & tum se illis liberandum cogitauerit, cum peccatis fuisset liberatus. Et habent hæc ad ea quæ de timentibus Deum à uersu 12. usque ad 15. cecinit, antithesim. Illorum siquidem animus fruitur bonis: peccator autē, sed sanabilis, solet multis aduersis à peccatis depelli. Castigat enim quos diligit Deus, & corripit, ne cum reliquo mundo damnentur.

Aspice inimicos meos, quia multi sunt, & odio uiolento me oderunt. Custodi animam meam & libera me, ne pudefiam quia in te confido. Se charos Deo, inuisos autē inimicos suos, cuncti dubitare non possunt. hinc in precationib. suis, ut Deus & illos adspiciat, hoc est declaret se uidere, ut ipsorū tolerantiam, ita hostiū probitatē, ipsos liberando, illos perdendo, precaт. Quod aūt odium uiolentū hostibus suis tribuit, implacabilem eorū notat truculentiā. unde subiecit, *Custodi animam meam*: id est, serua uitā meam. de hac enim periclitabaт. Hucusq; Deus suos permittit impijs. Sed quālibet altē malis sæpe sancti mergantur, semper tamē remergunt, quod fiducia in Deum uinci malis nō possit. Hanc ergo caussam cur sibi Deus adesse debeat, subijcit, & quasi circulo precem claudit. eodē enim Psalmum cœpit. Ea est Dei in suos clementia, ut etiam cum meritos adfligit, et per aduersa ad resipiscentiam reuocat, soleat id ferè per improbos facere, ut & ab ipsis oppressoribus consolationē percipiant. Ita cum Dauid immane illud scelus admisisset, stuprū Bathshaba, & necem Vriah, uelletq; illum Deus præsentis uitæ malis castigare, ne cum reprobis in æternū periret, immisit in eum filium impium, cum quibusdā sceleratissimis, ut certò uideret, quālibet enormiter peccasset, grauiaq; cōmeruisset, infinito tamen plura sibi bona à Deo q̃ hostibus suis expectāda: neq; fieri posse, ut diu illi superiores essent, eo quod planè deplorati & Dei quoq; hostes essent: ipse aūt quamuis impiè Deum offendisset, adhuc tamē timore & reuerētia eius teneret, speq; bonitatis eius, quam illi ridebant, niti posset. Præterea solet & hoc beneuolentiæ suis indulgentissimus pater præstare, ut dum pœnas scelerum de eis sumit, non hoc nomine B sumat, sed faciat hostes, quib. uice uirgę in suos utit: aut id potissimū in eis oppugnare, quod Dei esse sancti in se norunt: aut certè ob ea lacessere, quorū innocentes sunt. Id uidemus & in eadē Dauidis castigatione. Deus sceleris in Vriah admissi pœnas sumebat: at Abeshalō & cōiurati eius non eam caussam suæ coniurationis, & oppugnationis, sed quod malè & peruersè regnum administraret, sicut & iniuria inuasisset, prætexebant. Eius igitur cum se innocentem agnosceret, uidebat illos Dei de se ordinationem oppugnare. quare perfacile ipsi erat, uictoriā contra illos sperare. Ita quandocunq; populi Israelis scelera ulciscebatur Deus, id per idololatras faciebat, qui ob uerā potius religionem, quàm ob scelera in eos sæuirent, & non tam ipsos q̃ Deum expugnare conarentur. Inde uero ingens timentibus Deum consolatio obueniebat. Sic nanq; orare poterant: Et si grauissimè quidem te Deus offendimus, at tui tamen sumus, te Deum unum & uerum agnoscimus & colimus, quē isti uituperant, horrendeq; blasphemant. meruimus quidem atrociora, q̃ ab istis mala patimur: at non nostra scelera isti, sed tui studiū, tuam religionē ulcisci uolūt. Adsis igitur nobis, deijce illos, non tam nostros, q̃ tuos hostes. Idq; futurū, dubitare utiq; non potuerunt, quandoquidē Dei spiritus illorū spiritibus testimonium perhibebat, Deū ipsos deserere non posse, et sceleratos hostes haudquaquam tandē non perdere. Huiusmodi consolationē in omnib. ferè sanctorum precibus, quas ob peccata sua adflicti ad Deū fudisse in scripturis legimus, uidere licet. Sic igitur in præsenti, quanq; debitam sibi sanctus persecutionē hostium confessus sit, cum tamē illi peruerso odio & iniusto furore interim in ipsum desæuirent, fuit id ei consolationi, animūq; addidit Dei contra illos auxilium orādi. Penes se adhuc reliquū Dei timorem & fiduciam sentiebat, apud illos nihil minus. Precabaт ergo, Aspice inimicos meos, &c. Quasi dixisset, Et si probè meruerim, quæ illi mala mihi inferunt: at considera interim illos, ut

Versus 19. & 20. ad uerbum.

Deus solet suos per malos ferè affligere, et ob bona merita.

Rabbu. multi ſunt, & uiribus ualent (nam & id רבו ſignificat) ut furente odio, nihil à me læſi, me perſequunt, eoq́ non tuæ gloriæ, ſed ſuæ libidini, ſuo furori contra me inſeruiunt, tui potius quàm mei hoſtes. Cur ergo finis numero adeò & uiribus illos ualere? Aſpice indignam eorum potentiam, ut frangas furens odium, ut ſceleratis eorum conatibus obuiam eas. Animam autem meam, te nimirum timentis & ſuſpiciētis cuſtodi, ne ſinas, ut falſus ſpe mea pudefiam, qui in te omne præſidiū meū collocaui, cùm iſti te contemnāt, & ſuis uirib. cōfidant. A

Verſ.21. ad uerbum. *Synceritas & rectum ſeruent me, quia expecto te.*) Duo uidetur orare, ut Deus ſibi donet ſincero & recto uiuere, & ut ſic uiuentem tueatur. Sinceritas enim & recti ſtudium præcipuæ ſalutis noſtræ partes ſunt, ſed eadē Dei dona. De uoce תם quod *ſincerum* hic uerti, plura in uerſu 2. Pſal. 15. & in uerſ. 24. & 25. Pſal. 18.

Tam.

Iaſcar. ישר rectū ſignificat, qui nihil à iuſtitiæ æquilibrio uariat, qui ita omnia, ut maxime decet, ut proximis commodiſſimū eſt, & dicit, & gerit, quem & æquum iure uocamus, ſicut & ſupra uerſ. 8. uerti. Græci huiuſmodi ἐπιεικῆ uocant, qui non ſpectat quid ſibi commodum ſit, quid iure uendicare queat, ſummo iure, quod ſumma iniuria eſt, & ſumma (ut Columella inquit) crux, agere, indignū ſe dicit, eoq́ omnia ex æquo et bono, ex optima ſcilicet fide uiri boni, qui eum ſe alijs exhibet, quales alios exhiberi ſibi optat, cenſet, æſtimat, & conſtituit.

Thō ue iaſ-bar quid. Tales ſcriptura cùm rectos, tum corde rectos uocare ſolet. Hinc liquet, quàm eleganter Pſaltes coniunxerit hæc duo, תם וישר. Thom enim, ut dictum, doli expertem, ſimplicem, & innocentem ſignificat. Iam cuius animus non ſic habet, is ex æquo & bono cum proximo nihil aget. Rectè ergo Thom præmiſit, & Iaſher ſubiunxit: quod hoc, ut dixi, rectitudinem & æquitatē ſignificet, in his quæ cum proximo geruntur. Quod itaq́ uerbis Euāgelicis & Apoſtolicis dicimus abnegare ſeipſum, et addicere proximis, uiuere alijs, nō ſibi, non ſua, ſed quæ ſunt aliorū, quærere: id Vates hic per Thō iaſher expreſſit. Sicq́ cōparatus homo, cum ut iuſtus, ita & ſaluus, beatusq́ ſit, rectè orauit, hæc ſibi donari, & tum ſe per ea ſeruari. Alij uolunt hoc uerſu ſanctū ſe aduerſarijs cōtuliſſe, & cauſſam poſuiſſe, cur ſe ab illis Deus ſeruare debeat, nempe quod ipſe innocens & rectus, illi contrà uerſuti & peruerſi eſſent. Neq́ ſanè abſurda interpretatio uideri poſſit, ſi ſpectetur id quod proximè præmiſſum eſt, uerſ. 20. Nam in te præſidiū meum collocaui. At quia in hoc ipſo uerſu cauſſa, cur oret ſe ſeruari, ſubijcit, hæc ſcilicet, *Quia expecto te, uel à te pendeo*, ut uerti, & in toto Pſalmo duo uidemus Vatem precari, peccatorum ueniam, & ab hoſtibus liberationem: magis arridet hic ſententia Abraham Ezræ, qui putat Pſaltem oraſſe ſe ſeruari, ut eſſet corde תם, id eſt ſimplici & innocenti, opere ישר, id eſt rectus, æquus bonus, ne calumniarum & iniuriarū uiam tereret. & aduerſa quæ ob peccata immitti ſciebat, deprecatum eſſe uerſu ſequenti. Haud ſcio tamen, an non & ſic reddi uerſ. 21. poſſit, Serua me, ut rectè et fœliciter omnia eueniant. Nam Thom etiā integrū & perfectum, & ישר, id quod rectè & ordine ſuccedit, ſignificat. Kimhi inter priores eſt. Sic enim exponit hūc uerſum, Quia mecū eſt ſinceritas et rectitudo, apud illos aūt peruerſitas & uiolentia, cuſtodiant me ab malo illorū ſinceritas & rectitudo mea. Cū hoc cōſentit Chaldæus qui ſic reddidit, ſinceritas & rectitudo ſeruabūt me. Diuus Hieronymus, Simplicitas & æquitas ſeruabūt me. Græci: Innocētes & recti adhæſerūt mihi. Sed נצר obſeruare, cuſtodire, nō adhærere ſignificat. Lector iudicet. B

Verſus ult. ad uerbum *Redime ô Deus Iſraël ab omnibus anguſtijs eius.*) Hæc plena fiduciæ precatiuncula, et nō ſine affectu Epiphonematis loco ſubiecta eſt. Quod enim Iſraelē dixit, electionis & fœderis Dei ſeſe admonuit, imò de eo gloriatus eſt, cauſſamq́ cecinit, cur Deus, & quicunque ueri Iſraelitæ ſunt, derelinquere hoſtibus nequeat, ſed ſit tandem ſemel ab omnibus aduerſis eos liberaturus. Atque ita

Quare populi Dei redemptio. ſimul, cùm pro ſe, tum toto populo precatus eſt, animosq́ ſanctorum ad expectandam plenam ab omnibus malis redemptionem accendit. Deus peculiariter Iiſraelis, populi ſpiritu cœleſti renati, ac reſtituti, eſſe dignatus eſt: quare

A quare tandem omni iustitia & fœlicitate illum cumulabit. Hæc illa redemptio est, quam hic Vates orat: & orant quottidie electi omnes, imò congemiscunt illis pro hac & reliquæ creaturę omnes, ut Paulus ad Romanos cap. 8. scripsit. Etenim donec ista nostri redemptio solida facta fuerit, semper erit, ut tam peccata, quàm peccatorũ pœnas deprecemur. Quare quandocunq; ista incidunt, ut admonent mortis, in qua hæremus, quicunq; ex Adam nati sumus, ita occasionem offerunt orandi, ut tandem adueniat Seruator, & corpori glorioso suo nostrum humile conforme faciat, extincto omni peccato, quo cum simul & mors extincta erit.

ARGVMENTVM PSALMI VIGESIMISEXTI.

Canit in exemplum bonis, ut ex animo, & Deo iudice, innocentiæ studuerit, malorum societatem fugerit, religioni incubuerit: tum deprecatur, quæ debetur improbis, ultionem, cum ipse sanctè uiuat, & nihil prius cupiat quàm gloriam Dei illustrare.

PSALMVS XXVI. IN genere mixto, δικτικός.

DAuidis. Iudica me Iehouah, uitam enim meam innocenter institui: & Iehouæ confisus, non nutabo. 1

Proba Iehouah et explora me, uelut igni examina renes meos, & cor meum. 2

Nam bonitas tua mihi semper ob oculos est, in fide tua degò uitam meam. 3

Societatē cūm uanis hominib. non iniui, & fucatis me non adiunxi. 4

Cœtum noxiorum odio habui, & cum improbis non conspiraui. 5

Puras innocentia manus exhibebo, & altare tuum ô Iehouah circundabo. 6

B Vt canam laudem, & deprædicē, quęcunq; mira facinora edidisti. 7

Iehouah, chara mihi est domus tua, sedes tabernaculi gloriæ tuæ. 8

Ne tollas cum flagitiosis animam meam, & uitam meam cum uiris sanguinarijs. 9

In quorum manibus dolus uersatur, & dextera eorum muneribus plena est. 10

At ego uiuo innocenter, redime me, & miserere mei. 11

Pes meus indigno me loco fixus est, in concionibus celebrabo Iehouam. 12

VERSVS PRIMI, SECVNDI, ET TERTII EXPLANATIO.

DAuidis. *Iudica me ô Iehouah, quia ego in sinceritate ambulo; & Iehouæ innitor, non nutabo. Proba me ô Iehouah, et tenta me, igni proba renes meos, & cor meum. Quoniam bonitas tua ante oculos meos est, & ambulo in ueritate tua.*) Verisimile est occasionem huius Odæ dedisse eos, qui Dauidem multorũ malorum falsò insimulabant, contrà quos ut in laudem Dei, qui integram & religiosam uiuere uitam ei dederat, ita in confirmationem bonorum, quos illorum mendacia perturbabāt, de integritate & sanctimonia sua hæc canere, dignum se duxerit. De hac proprię innocentiæ attestatione, & iudicij diuini prouocatione, quæ uers. 1. & 2. continetur, satis dictum in uersus quatuor primos Psal. 17. in quibus ferè eadem uerba habentur. Tum in uersum primum Psal. 4. & in uersum nonum Psalmi septimi. Cor & renes pro intimis cogitationibus & adfectibus poni, & in uers. 10. Psalmi 7. & in uersu 7. Psalm. 16. dixi. De תם, id est innocentia, quam hic iactat;

Vers. 1. 2. et 3. ad uerbum.

 dictum

dictum est in uers.2. Psal.15. & in uers.24. Psalm.18. item in uersu uigesimosecundo Psalmi 25.

Quibus rebus constet diuini iudicij securitas.

Sed obseruandum, quibus rebus Dauid fretus, iudicio Dei tam seuero, explorationi scilicet exactissimæ, quali aurum & argentum examinatur, dum probatur igni, sese offert. Sinceritatem, hoc est omnis doli uacuitatem, & proprij amoris reiectionem, primùm ponit: inde fiduciam in Deum, postremò iugem diuinæ bonitatis considerationem. Nam qui sibi aliquid uel uidetur, uel quærit, Deo plenè fidere non potest, eoq; nec ueræ iustitiæ fieri particeps. Quæ nimirum inde contingit, quòd mens persuasa, omnia secū, præter unum Deum, nihil esse, totam se uni Deo consecrat, & addicit. Hinc enim summus Dei amor in animo flagrare incipit, omnesq; uires ad æmulandum Dei bonitatem rapit. Quare canit uers.3. *Nam bonitas tua coram oculis meis*, utiq; ut eam imiter: & *in fide tua ambulo*, hoc est fretus ea uitam ago & securam, & tuæ uoluntatis studiosam. Vel dicit se ob oculos habuisse Dei bonitatem, ut amore eius erga se tam boni inflammatus, summopere caueret eum offendere. Et in fide eius ambulasse, hoc est fidem eius sic sibi proposuisse, atq; in omni uita sua confidasse, ut inde caussam haberet & incitabulum quoddam, uitam ad fidem, hoc est fidam curam & prospectionem instituendi eius, cuius se beneficio uitam ducere agnosceret. Vtrum uerò sit, hoc satis liquet dicere uoluisse, ex bonitate, fideq; Dei erga se, sibi contigisse, quod & ipse cum proximis ex bonitate & fide omnia ageret, ita ut quantum non solum in aliorum hominum, sed & in sua ipsius conscientia erat, ne Dei quidem iudicium formidaret. Dixi autem in uersum quartum Psalmi superioris, iustitiam & ueritatē, uel fidem Dei dici, etiam quam nobis donat, & qua nos ipsi probamur. Quare etiam hic sensus esse potest, Bonitas fidesq;, quas tu tuis præcipis et donas, semper mihi curæ fuerunt, uersari in eis studui. De bonitate & fide Dei dixi in uersu decimo Psalmi uigesimi octaui.

Bonitas dei ob oculos.

In fide Dei ambulare.

Vers.4. & 5. ad uerbū. *Non sedi cum hominibus uanitatis, & cum tectis non ingrediar. Odio habui concionē noxiorum, & cum improbis non sedebo.*) Vanitatis, doli, noxæ, & improbitatis societatem fugisse se canit, nō hominum: alioqui si nusq; ire uel sedere uoluisset, ubi istiusmodi malis obnoxij homines sunt, è mundo ipsum egredi oportuisset, ut Paulus inquit. Perire & stare unà uitæ coniunctionem, & morum cōspirationem significari, satis fusè dixi in uers.1. Psal.1. Item ut fugiendus sit bonis malorum conuictus, nimirum ut uitiorum uitetur & contagio, & approbatio, & nihil illis tamen negetur, quo à nobis iuuari possint, si nostra ope egeant, ibidem exposui. Et secundum hoc intelligendum odium malorū, de quo in uersu 5. Notandum etiam, quibus constet improbitas, nempe uanitate & dolis in animo, in uita, studio nocendi, quod inde nascitur: quòd huiusmodi hominibus, cum Deo destituti sint, nihil queat esse satis. de quib. item fusius dixi eodem loco. Vbi etenim deest fides in Deum, ibi regnat amor sui, ut homo sibi tantum amicus sit. Vanè igitū, & ex dolo cum alijs agit perpetuò: & quicquid uerum dixerit, id tantum facit, quo cum sibi magis ex usu fuerit, melius succedant fallaciæ, faciliusq; imponat. Nemini ex animo bene uult, aut usui est: imò quantum in ipso est, nocet omnibus. Qui autem planè huiusmodi sunt, quiq; in horum aliquando uia gradiuntur, cum tamen filij Dei sint, dixi in locū iam memoratum. נעלמים in uers.4. tectos significat, qui tegūt scilicet, & dissimulant: ideo reddidi fucatos. poterant & dissimulatores reddi. Chaldæus habet, Cum occultantibus se, ut noceant.

Vt mali fugiendi.

Quæ malorum natura.

Naalamim dißimulatores.

Vers. 6. 7. et 8. ad uerbum. *Lauabo in innocentia manus meas, & circundabo altare tuum ô Iehouah. Vt faciam audiri uocem laudis, & memorem cuncta mirabilia tua. O Iehouah dilexi mansionem domus tuæ, & locum habitaculi gloriæ tuæ.*) Præcedentibus duobus uersibus cecinit, ut subduxerit se à malis. hic ergo canit, ut iunxerit se bonis, & sincera religione Deum coluerit. Boni cum conueniunt, ut nihil habent charius Deo, nihil quod æquè suspiciant, ita sese illius bonitatis mutuò cupidissimè admonēt, eamq; in commune

A mune magno studio deprædicant, ac ita fœdus, quod illis cum Deo est, uelut renouant & confirmant. Ad hoc instituti sunt sacri credentium Deo conuentus, & initio ac omnibus seculis seruati, id quod sacræ historiæ abunde testantur, in ijs quæ de illis ab Abrahã primo populi Deum colentis patre, ad tempora usque Apostolica memorant. Omnia utique instituta & cerimoniæ ad id diuinitus data sunt, ut sancti tandem Legi Dei cõformentur, hoc est diligerent Deum ex toto corde, & proximum sicut seipsum. Huc, ut præmisi, non nisi fide in Deum uenire licet: hæc autem ex auditu, Rom. 10. Quare præcipuum in omnibus sacris cœtibus semper fuit, diuinæ bonitatis deprædicatio. Id sanè probant, preter Psalmos, & quæ de festis Isiraelis Mosheh, & de conuentibus Christianorum Paulus, scripserunt. Veteres preterea multum habebant sacrificiorum, aliarumque ceremoniarum usum, quo cum suæ mortificationis, tum mortis Christi, unde omnis pietas, id est mori peccatis, & uiuere iustitiæ, contingit, admonerentur. Vt nanque crassiore spiritu populus pro temporis ratione præditus erat, hoc est, ut Paulus inquit, seruili, ita pluribus opus habebat cerimonijs, ut idem aperte ad Galatas disserit. Nos in locum omnium sacrificiorum, unã habemus Eucharistiam, quia ut ampliore spiritu donati, & iam non amplius pueri, ut illi erant, sumus, ita decet, ut in spiritu & ueritate potius quàm multis externis ceremonijs Deum colamus. De sacrificiorum usu, dixi pleraque in uersu tertio & quarto Psalmi uicesimi. De cultu externi loci, in quo erat tabernaculum, dictum est in uersu octauo Psalmi quinti, et in uersu tertio & septimo Psalmi uigesimi quarti.

Ad quid instituti sacri cœtus.

Quid in sacris cœtibus præcipuum.

Porrò quia sacrificantes absque omni pietate, Deo abominationi erant, canit hic Psaltes, *Lauabo manus meas, &c.* Manibus opera, ac omnem externam uitam significat: hanc puram exhibiturum se, dum manus loturum se dicit, profitetur. Allusit uerò hoc dicto ad frequentia ueteris populi baptismata. sed quòd *in innocentia* addidit, reiecit externam purificationem, si sola sit, qua sibi impij placebant. Nihil ergo, nisi uitæ puritatem & innocentiam hic professus est:

Quid lauare manus.

B quare uerti, *Puras innocentia manus exhibebo.* Fieri quoque potest, ut ad ritũ precantium hic respexerit. solent enim seriò precantes, manus ad cœlum tendere, quod qui absque innocentia uitæ totius fecerint, audiunt illud Iesh. 1. Cum expanderitis manus uestras, tegam oculos meos, & cum preces cumulaueritis, non audiã, manus uestræ plenæ sunt sanguine. id est, multo innoxio sanguine, quem fudistis, contaminatæ. Tam à cæde igitur, quàm omni scelere puras se Vates extensurum in prece manus profitetur, quia lotas in innocentia, puritateque uitæ totius. Illud, *Et circundabo altare tuum, ô Iehouah*: Ebræi ad hostias referunt, quibus altare Domini circundederit, & non ab re. Nam ut ardebat studio Dei ardentissimè, ita crebris id hostijs testari, summa uoluptate studebat. Et hinc id obseruandum, de quo in uersu septimo Psalmi uicesimiquarti dixi, eos qui spiritalem Dei cultum uerè sectantur, esse & in sacris ceremonijs religiosissimos, sed sic semper, ut cuncta eò referant, ad quod illa instituta sunt, nempe ut totius uitæ integritas promoueatur. Versu sexto profitetur prædicationem nominis Dei, primarium in omni sacro cœtu, ut iam dixi: de quo & in uersu octauo Psalmi quinti, & in uersu 27. Psalm. 22. Octauus habet studium loci sacri, de quo plura in uersu octauo Psalmi quinti, & in uers. 7. Psalm. 24. Qui Deum ex animo colit, nusquam libentius est, quàm ubi eundem colentes conueniunt, & apud quos cum fructu Dei laudes cantare queat. Particulam illam uers. 7. *Et deprædicem quæcunque miracula edidisti,* exposui in uersu secundo Psalmi noni, ubi eadem habetur.

Internæ pietatis studiosi & ceremoniis religiosè colũt

Nec colliges cum peccatoribus animam meam, & cum uiris sanguinum uitam meam. Quia in manibus eorum calumnia, dextera eorum plena est munere.) Quandoquidem nullum scelerum consortium habuit cum reprobis, & cum pijs religioni cultuique Dei sese totum dedidit, iure precatur, ne se Deus cum sceleratis ultione sua colligens, absumat & perdat. Qui flagitiosi dicantur, dixi in uers. 1. Psalmi primi.

Vers. 9. & 10. ad uerbum.

Quos

Ansce damim. Quos uocat sanguinarios, אנשי דמים, sunt dediti cædibus, uti reddidi in uersu 6. Psal. 5. nempe crudeles, & qui perdere cupiunt, quicunque eorum cupiditatibus obsistunt. In horum manibus est, id est quod moliuntur, quod'ue agunt, Zimah. זמה dolus, uersutum, peruersum cōsilium, fallacia, calumnia est. De hac uoce plura in uers. 2. Psal. 10. & uers. 3. Psal. 17. *Dexteram plenam habent mercede*: id est, ut auidissimi sunt munerum, quib. iudicia uendant, ita plurima iam acceperunt. De quo malo in uers. 5. Psalm. 15. Chaldæus reddidit, Sordidis muneribus. id Scochad. enim שוחד significat.

Vers. 11. et 12. ad uerbum. *Ego in sinceritate ingrediar, redime me, & miserere mei. Pes meus stans in recto, in cœtibus laudabo te ô Iehouah.*) Professionem innocentiæ & religionis repetit, indeque orat ut se Deus à malis, quæ iure imminent reprobis, redimat: imò spem id fore, id quod aliquoties monui, sibi hinc confirmat. Illud, *Pes meus stans in recto*, quidam pro eo accipiunt, quod est in uia recta. A. Ezra autem pro eo quod est palàm, coram ecclesijs. Kimhi uult ceu gloriationem esse, gloriantis se in plano consistere, ubi nulla sit caussa lapsus: hoc est in tuto, ubi nihil expectatur incōmodi. Qui certè locus ecclesia Dei est, quam tuetur, fouetque Deus ut sponsam suam, in qua qui pedem suū non fixerit, non labi non potest. Et hic sensus argumento Psalmi magis quadrare uidetur, tum & phrasi. Erit enim hic geminatio, ut rectum uel planum, & ecclesias, & cœtus, sacros nimirum, in quibus Deus uerè laudatur & colitur. Iterum itaque obseruandum, quid præcipuè studeant uerè sancti, quid'ue in primis deceat cœtus sacros. Nihil sanè prius, quàm ut Dei bonitas ritè prædicetur & agnoscatur, in hac extollenda toto pectore cūctos decet incumbere Dei filios. Hinc nanque fides, amorque Dei & nascitur & alitur, qui fons est omnium uirtutum: sed absque uita Deo digna, nomen Dei potius uituperatur quàm prædicatur, ut persanctè hic diuus Augustinus scripsit. Iam uideat quisque nostris in cœtibus quid agat, quàm Dei nomen celebret, ut cum suam, tum aliorum fidem instauret. Verbis enim sine mente fusis, & ceremonijs solius aut stipis, aut publici moris, uel denique sui ipsius commodi promouendi gratia adhibitis, Deus irridetur, non laudatur.

ARGVMENTVM PSALMI VICESIMISEPTIMI.

Et hunc Psalmum David de insigni aliquo periculo cecinit, in quo se recordatione diuini promissi contra ingruentia mala plurimum animauit, uictoriamque contra hostes, & tranquillam in religionis studijs uitam, sibi pollicitus, de celebri gratiarum actione uotum nuncupauit: sicque optima spe confirmatus, opem Dei implorauit: docerique se uitam Deo gratā precatus, iterum ad fidendum fortiter Deo, semetipsum hortatus est.

PSALMVS XXVII. IN genere mixto, εὐχαριστικὸς καὶ εὐκτικός.

1 DAuidis. Iehouah lux mea, & salus mea est, à quo 'nam timerem? Iehouah robur uitæ meæ, à quo expauescerem?

2 Cum irruerent in me noxij, qui mihi infesti sunt, & hostes, ut uorarent carnē meam, ipsi impegerūt & ceciderūt.

3 Si iam obuallarint me castris, non timebit cor meū: si ingruerit aduersus me prælium, hoc ipso quòd Deus lux mea & salus est, nitar.

4 Vnum petij ab Iehouah, idipsum flagitabo: sedebo in domo Iehouæ, omni æuo meo, ut in decora regia Iehouæ contempler, ut perscruter in templo eius.

5 Etenim abscondet me uelut in tabernaculo, cum tempus fuerit aduersum, occulet me in latibulo tentorij sui, in rupem extollet me.

6 Et nūc hostib. meis superiorē me reddidit, qui me undique cinxerant: ideo sacrificabo sacrificia cū clangore, cantabo, & hymnū dicā Iehouæ.

Audi

A Audi Iehouah uocem meam, inuoco, miserere mei, & annue mihi. 7

De te cor meum cogitat, id quod de te testatus es, hoc nempe quærent meam faciem, faciem tuam quæram. 8

Ne auertas faciem tuam à me, ne sinas iratus labi seruum tuum, hactenus auxilio mihi fuisti, ne abijcias me, ne'ue deseras me, Deus seruator mi. 9

Nam ubi pater meus & mater mea me destituerunt, Iehouah colligit me. 10

Doce me Iehouah uiam tuam, & deduc me in semita recta, propter insidiatores meos. 11

Ne permittas me libidini eorum qui mihi infesti sunt, constiterunt contra me testes mendaces, & qui uim faciunt uerbis. 12

Nisi credidissem me fruiturum bonis Iehouæ inter uiuos. 13 *Aposiopesis.*

Pendeto ab Iehouah, fortis esto, & roborabit ille cor tuum, pendeto ab Iehouah. 14

Vers. 1. 2. et 3. ad uerbũ

D*Auidis. Iehouah lux mea & salus mea, à quo timeam? Iehouah robur uitæ meæ, à quo trepidarem? Cum accesserint contra me noxij ad uorandum carnẽ meam, infesti mei & inimici mei mihi, ipsi impegerunt & eeciderunt. Si metantur contra me castra, non timebit cor meum: si surrexerit contra me prælium, in hoc ego nitar.*) An periculum de quo hic canit, à Schaule, uel exteris hostibus, aut denique ab Abeshalomo fuerit, incertum est. quanquam mihi non parum uideantur, quæ canit, illi discrimini quadrare, in quo erat, cum persequente eum Abeshalomo, exercitum suum contra illum ordinasset, ducibus Ioab, Abizai, & Ithai Gathæo: ipse ita cogentibus suis, in oppido Mahanaim trans Iordanem, euentum prælij expectans. B De quo legimus 2. Regum 18. Siue autem de hoc, siue de alio quopiam periculo Oda hæc conscripta sit, his primis tribus uersibus, ut se in discrimine deprehensus animarit, & in spem bonam erexerit, in exemplum sanctis canit. Exhibet autem se, tanquam iam secum magnitudinem periculi in quo iam erat, consideratitem i et statim consideratione Dei, in quo omnem spem collocauerat, quicquid id erat, fortissimè contemnentem, salutemq́ sibi securissimè pollicentem: Iehouah, inquit, lux mea, & si omnia mortis tenebras minentur, Iehouah is est, qui è multis & difficillimis hactenus me periculis eripuit, ac uelut iam nocte mortis ingruente in lucem restituit, salutemq́ tulit: ille & modò mihi aderit, quem ergo timerem? Ipse robur uitæ meæ hactenus fuit, neque modo me deseret, à quo trepidarem? Vicinus est exercitus hostilis, imminent mihi qui uorare carnem meam moliuntur, sed antehac haud minora pericula me comprehenderunt, non minore truculentia sæpè iam bellum mihi hostes mei & infesti mouerunt: at impegerunt omnes, & ceciderunt, successit nulli. ita nunc quoque eueniet, scio: quo accesserint propius noxij isti, aduersarij & hostes mei contra me; quasi carnem meam uoraturi, eo impingent, cadent'que citius. Id quod Abeshalomo & populo eius usuuenit, simulatque Iordane transmisso, cum exercitu Dauidis manus conseruerunt. Versu tertio periculi magnitudinem magis exprimit, dum obsidionis meminit & prælij. Vtrunque sanè tum imminebat ei. Illud, *hac re ego nitar*, uariè interpretantur. Quidam intelligunt, id quo Psalmum incepit, Iehouah lux mea & salus mea: quasi diceret, in hoc quod Deus mihi lux & salus est, confido. Alij id intelligunt de eo quod in uersu sequenti dicit se petijsse. Videri quoque possit esse reticentia, & designatam promissionem, quam illi Dominus de regno & optato successore, qui domum Domino esset ędificaturus, per Nathan fecerat, de qua legimus 2. Regum 7. Inter alia enim pollicitus ei & hæc erat:

Canere uidetur, ut adfectus fuerit in Mahanaim, cũ immineret Abeshalõ.

Firma erit domus tua, & regnum tuum in sæculum coram te, solium tuum Iehouah solidum reddet in sempiternum. Et pauloante: Cumq; compleueris dies tuos, & dormieris cum patribus tuis, excitabo filium tuum post te, qui egredietur de lumbis tuis, & firmabo regnum eius. Ille ædificabit domum nomini meo, & firmabo solium regni eius in sæculum. En in hac promissione & pacificamors, & optatus piusq; successor, quiq; dignus esset domum Deo ædificare, Dauidi promissus fuit. Rectè igitur se tutum fore ab Abeshalomo, quamlibet cum eo faceret totus Iisrael, hinc colligebat. Huius ergo promissionis fortè recordatus, de ea cecinit, Hac re ego confido. Quod uero eam non expressit, ardentem fidei affectum indicat. Sequens sanè uersiculus eôdem respicere uidetur. Primam interpretationem, quia simplicior est in uersione, repetito eo quod significatum à Vate, huius interpretationis autores credunt, secutus sum.

Vers. 4.5. et 6. ad uerbum. *Vnum petij à Iehouah, idipsum flagitabo, habitabo in domo Iehouah omnibus diebus uitæ meæ, ut in decoro Iehouæ contempler, & perscruter in templo eius. Nam abscondet me in tabernaculo in die mala, abscondet me in abscondito tentorij eius, in rupe extulit me. Et nunc exaltauit caput meum super inimicos meos circumquaq;, & sacrificabo in tabernaculo eius sacrificia clangoris, canam & psallam Iehouæ.)* Hoc unum quod petierat, existimo fuisse confirmationem promissionis diuinæ, sibi de successore & domo Dei extruenda factæ, cuius iam meminit, quæ precatio uerbis admodum flagrantibus legitur 2. Reg. 7. & 1. Paral. 17. Nunc, inquiebat, ô Iehouah, oraculũ quod de seruo tuo & domo eius edidisti, firmum sit in sempiternũ, & fac quemadmodum locutus es. Confirmetur & magnum fiat nomen tuum in sempiternũ, ut dicatur Iehouah Zebaoth, Deus Iisrael, & domus serui tui Dauidis perstet coram te. Nam tu Deus meus auribus serui tui hoc insusurrasti, ædificaturum te illi domum, hinc inuenit seruus tuus quod oret coram te, & reliqua. Hoc ipsum ergo Dauid orauerat, ut Iehouah perseueraret Deus esse populi sui Iisrael: & ut ipse satur uitæ, successorem regni ex se uideret pium, quiq; uerum Dei cultum extructo templo instauraret, nõ obliteraret: quod de impio Abeshalomo certò expectabatur. Id deniq; unum uotis suis perpetuò quærebat. Cumq; istud ergo ex Dei oraculo & promissione, & orasset primùm, et semper postea quęsisset, expectassetq;, et tum quando exitium sibi Abeshalom minaretur, huius in mentem ipsi ueniret, uelut recepto animo, confirmataq; spe, nõ posse aliter rem cadere, q̃ Dominus erat pollicitus, dicebat id quod sequitur: Sedebo in domo Iehouæ cunctis diebus uitæ meæ, hoc est securus hostium, & in regno meo tranquillus, quottidie adero in domo Dñi, mira eius super nos quæ facit facinora cõsideraturus, & quæ magnifica ꝑmisit uestigaturus. Neq; soli mihi hæc fœlicitas erit, sed & filijs meis. Sic nanq; & de hoc promiserat Deus, ut legimus eodem loco: Stabilẽ, inquiebat de eius filio, illum faciã in domo mea, & in regno meo in sempiternum, & erit solium eius solidum in sempiternum.

Noam. Hechal. Domus. Decor. Templum. Cęterùm נעם, id est decor, & היכל, id est templum uel palatium, pro eodem accipiuntur, loco scilicet tabernaculi fœderis. Illic enim Deus peculiari numinis sui præsentia præsidebat: ideo domus & regia, uel templum ipsius dicebatur, habebatq; suum ornatũ, & quidem eximium, ideo & decorem ipsum appellauit. Verti posset & *iucunditas*. nam cum summa esset sanctis ex Dei tabernaculo, quo suam Deus pręsentiam erat pollicitus, amœnitas atq; iucunditas, per metonymiam & ipsum potuit iucunditas uocari. Sed uel ex uersu ultimo Psalmi 90. liquet, hac uoce magnificẽtiam & splendorem significari. Nam cum uir Dei illic orare uellet, ut Deus magnificè cũ suo populo ageret, dixit נעם, id est splendor uel decus Domini Dei nostri sit super nos.

Videre propheticum. Chozeh. Porrò illud, *Vt contempler in decore, & perscruter in templo eius*, uidetur cecinisse de uisione et perscrutatione iudiciorum Dei diuiniore et prophetica. Nam ita de se inquit, 2. Reg. 23. Spiritus Iehouæ per me loquutus est, & oratio eius in lingua mea. חזה siquidem ferè uisionem diuinam significat, quare Vates suis uaticinijs

ticinijs חזון titulum indiderunt, quanquam significet etiam, diligenter aliquid considerare. Sic usus est eo uerbo Mosheh Exo. 18. Item supra Psal 11. uersu 4. & 7. & Psalmo 17. uersu secundo. Siue autem de prophetica uisione, siue aliàs pia sanctaq; bonitatis Dei super se & populum suum consideratione, peruestigationeq; Psaltes hic loquutus sit, nostrum fuerit hinc iterum discere, ad quid sint coetus sancti instituti, quid potissimum in loco sacro agendum, nempe ut Dei opera & iudicia religiosissimè consideremus & peruestigemus, unde fides scilicet, amorq; Dei ut plantantur, ita beata quoq; incrementa percipiunt. Quapropter, ut in superiorem Psalmum dictum, nihil æquè necessarium & salutare, quàm illa magno studio prædicare. Vera Dei cognitio, uita æterna est, huc cuncta sanctorum studia enixè referenda sunt. Ceterùm de studio frequentandæ Domus Dei, in uersu 8. Psal. 5. in uersu 7. Psal. 24. & in uersu 6. Psal. 6. De uoce היכל in uersu 14. Psal. 11.

Chazon.

In coetu sancto inprimis querenda Dei cognitio.

Nemo uerò miretur, quòd id quod Dauid hic canit, se unum petijsse et quæsiturum, de confirmatione regni sui & posterorum, quam illi Deus promiserat, interpretatus sum. Ipse sanè de hac re ita loquutus est, 2. Reg. 23. Lux orto mane sole splendet, nubes præ splendore mane euanescunt, à pluuia herba è terra nascitur: at non sic habet res domus meæ cum Deo meo. fœdus enim mecum icit sempiternum, in omnibus paratum, seruatumq;. Omnis salus mea, & omne desiderium est, quod nòn germinet instar herbæ quæ statim arescit, perstat per omnia sæcula. In his siquidem sanctus Dei nequaquam regnum aut templum externum spectauit, sed in Christum seruatorem, ex ipso secundum carnem nasciturum, eiusq; sanctam Ecclesiam, uerum ac unicum Dei templum, mentis oculos coniecit. Vt ergo regnū suum perstaret, & in populo sincerus Dei cultus uigeret, donec hic omnium instaurator adueniret, primum, unicum, ac perpetuum eius uotum fuit, & iurè quidem, quādo totius hinc orbis salus expectaretur. Id cum promissum sibi cogitabat, nullo negotio quæuis pericula & mala contemnebat, unde & hic subiecit.

In unica illa Vatis petitione regnū Christi cōcludebatur.

Nam abscondet me, &c. Hunc uero ordinem habent cum præcedentibus: Dixi me in omni æuo meo, donec satur uitæ fuero, sessurum in domo Domini, & opera atq; iudicia eius consideraturum, pioq; studio uestigaturum, nec fieri posse ut me perdant, qui iam contra me hostes innumeri uenerunt. Promisit hoc mihi Dominus, igitur & præstabit. Hinc est ita mea fiducia, ex qua dixi me neminem formidaturum. Etenim scio, abscondet me in die malo, cum maxime desæuient contra me hostes, uelut in tabernaculo suo, in latibulo tentorij sui, quò nullus illorum peruenire poterit, in rupem omni ui humanæ inaccessam extollet. Hoc est, non minus tutum me seruabit, quàm is esse possit, quem rex in suū tabernaculum recipiat, quod nemini nisi regi summè morigero, adire permittitur: aut qui in rupē celsam euectus sit, ad quam hostes conscendere prorsus nequeant. Sed quid dicā de mea ab hostibus securitate? Nō solum securus ero illorum, sed & uictor. Iam enim extulit Deus caput meum super illos, qui me modo circumdabant, & in manibus suis habere arbitrabantur. hinc solennes pro uictoria Deo gratias agam, adhibitis holocaustis, cum hymnis & canticis. Holocaustis & pacificis, de quibus in uersu 4. Psal. 20. faciebant, gratias solennes Deo agentes. Iam ad illa sacrificia clangebatur ex Lege buccinis, ut legimus Num. 10. Earum uero sonus תרועה uocatur Ebræis. Quare quod Psaltes scripsit, זבחי תרועה, quod idem est atq; זבחי עם תרועה, reddi di, *sacrificia cum clangore*, nempe buccinarum Dauid præterea nabla, citharas, & cimbala adiunxit, 1. Paral. 16.

Teruah.

Zibche teruah.

Audiuit Iehouah uocem meam, clamabā & misertus mei est, atq; respondit: Tibi dixit cor meū, inquirent faciem meam, faciem tuam ô Iehouah inquiram. Ne abscōdas faciem tuā à me, ne labefacias in ira seruum tuum, fuisti auxilium meum, ne sternas me, et ne deseras me Deus salutis meæ.)

Vers. 7. 8. et 9. ad uerbum.

Hinc usq; ad uersum 13. precem memorat, qua in discrimine deprehensus opem Dei orauit, Præcipuā caussam, cur exaudiri se non tam petijt, q; sperauit,

utq; spe hac firmaretur, memorauit, exprimit uersu octauo: Nimirũ, quòd cor A
suum de Deo semper cogitarit, et in memoriam reuocarit, quod de suis Domi
nus ubiq; testatur, nempe eòs inquirere faciem suam, hoc est suam ambire gra
tiam, se colere, ac in omnibus obseruare, atq; ideo hoc ipsum sedulò studuisse,
ac studere. Id quod eo expressit: Faciem tuam inquirã. Versus hic admodum
ambiguus est. Quod habet, *Tibi dixit cor meum*: potest intelligi, Cor meum tibi
hoc uelut cõfitetur, & de te, uel tua caussa, aut tui studio impulsum cogitauit.

ל *loco* בעבור *Baabur.*

Valet siquidem ל, nota datiui, nonnunquam præpositionem בעבור, id est
propter, uel hac caussa, de quo aliquoties superius dictum est. Deinde est

Bacescu Panai.

בקשו פני ad uerbum inquisierunt, uel inquirent (si sit præteritum loco futuri,
ut passim euenit) faciẽ meam. Istud accipit A. Ezra, ut in persona Dei dictum.
Nec est insolens scripturæ, præsertim Psalmis, personam subitò mutare, ut in
uersu primo Psal. 11. & in secundo Psal. 16. & passim uidere est. His ergo uerbis
hic præsentem particulam enatrat: Cor meum cogitat, quid nobis mãdes per
eos, quos nobis mittis et respondes: inquirite faciem meam, propterea faciem

Panecha.

tuam inquirã. Alij uertunt et legunt Vultus mei querunt, ut accusatiuum פניך
ex sequenti particula mutuent. Hos Græci uidentur secuti: nam uersum sic
reddiderũt, Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea, faciem tuam Domi
ne requiram. Hieronymus & Chaldæus similiter habent, hoc uno excepto,
q; Te omiserunt, quod in Ebræo non habetur. Dauid Kimhi uult illud, Tibi
dixit cor meum, idem ualere, quòd illud suprà Psalmi 16. Etiam renes mei eru-
dierunt me. ut sit sensus, cor meũ cogitat semper tua caussa, ex ueneratione &

Pene Liphne.

studio tui monet, & dicit corã me (פני enim hic perinde ac si esset לפני intelli-
git) q; inquirere debeant, subaudi te, & toto animo ad te rapi. Hac ergo de
caussa, quia apud me agnosco te hoc requirere, hoc esse tuorũ officiũ, inquirã
& ego faciem tuam, hoc est te colam, tibi studebo omni uirtutis studio acce-
dere, approbareq; me tibi studebo. Hoc uerò cũ se studio Dei esse præditum
sentiret, dici non potest, quàm illi fiducia opis diuinæ augebatur: facile siqui-
dem hinc agnoscebat, se negligi à Deo haud posse, cuius tantum apud se stu- B
dium sciebat. Qui nanq; quærunt Dominum, non possunt illum non inueni-
re Seruatorem, atq; beatorem. Quæritur autem, dum eius cognitio, uolunta-
tisq; eius obseruãtia, & gratificatio quæritur. Versus 9. ardet affectibus, & in-
de consolationem affert, quod Deus & antea fuerit auxilio. Illud enim, *Auxilio
mihi fuisti*, idem est atque, Hactenus certe auxilio mihi fuisti, ne ergo nunc de-
seras. Insunt his omnibus ardentes affectus: & in eo, quod concisè adeò dicit,
Fuisti auxilium meum: & in eo quòd se seruum Dei uocat, quòd deseri & abijci de-
precatur, quodq; Deum suum & Seruatorem, Deum appellat. Obseruãdum

Sancti fortiter sperant, & simul anxie orant.

uero, ut flagranter, quamlibet firmata spe, opem implorasse se canat. In huius-
modi enim rerum discriminibus, spiritus quidem sperando & audendo prom
ptus est, at caro infirma. Vt ergo & in hac spiritus robur & fiducia redundet,
metuq; tormentorum uel ex parte leuet, fundere preces sancti solent tam ue-
hemẽtes, quæ non tam preces q; questus sunt animi excruciati. De quo supra
in tractatu de oratione enarrationi Psal. 5. adiecto. Item in uersu 8. Psalmi 6.

Versus 10. ad uerbum

Nam pater meus & mater mea deseruerũt me, & Iehouah collegit me.) Hoc uersu id au-
gere uidet, quod non dixit *Auxilio mihi fuisti*, hoc sensu: Adeò hactenus adfuisti
mihi, ut etiam cum parentes, quibus maiorem mei nemo unquam curam ges
sit, me deseruissent, ut sæpe ferre opem mihi haud poterunt, tu me collegeris,
ac filij loco habueris: ne ergo nunc me negligas. Nisi fortè patris & matris no
mine intellexit summè necessarios, à quibus parentum beneuolentiam iure
expectauerit, quorũ sanè multi cum Abeshalom cõtra ipsum coniurauerant,

Primi cõsiliarij principum patres Ebræis dicti.

inter quos & Amasa erat. Primi etiam consiliarij principum patres uocaban-
tur, ut Ioseph patrem Pharaonis dixit, Gen. 45. Vnde uideri possit eum Achi-
tophelem, ac similes hic notasse, qui ab ipso Abeshalomum defecerant. Vtro
autẽ modo Vates, patris & matris uocabulis hic usus sit, siue pro his qui uerè

A parentes fuerunt, siue ijs qui fuerant illi parentũ loco, id satis constat, memorare eum uoluisse, Deum tum etiam sibi adfuisse, cum destituissent se intimi sum meq́ necessarij, & à quibus singularem meritò opem sibi sit pollicitus. Ita succurrunt inter precandum sanctis consolationes, de quo aliquoties dixi: *Indica mihi ô Iehouah uias tuas, & educ me in semita recta propter insidiatores meos*. Quia uero à transgressione legis diuinæ omne infortuniũ est, nec est salus absq́ sincero studio pietatis, orat nunc doceri se uiam Domini, uitam ipsi gratam, pendentem scilicet totam à nutu eius, & usibus proximi penitus expositam. Hæc iustitia Dei est, qua & regni cœlorũ ciuitas cõstat: quam qui ex animo quęsierit, ei reliquarũ rerum nihil non succedit, quia diligentibus Deũ omnia in bonum cooperãtur. Addit, propter insidiatores meos. Idẽ orauit uersu 9. Psal. 5. Tum enim istis præripitur nocendi facultas, quũ innocentiæ & pietati sedulò studetur.

Vers. 11. ad uerbum.

Ne des me in animam eorum qui mihi infesti sunt, nam surrexerunt contra me testes mendacij, & loquens uiolentiam.) Consolatur se ab indignitate & peruersitate hostium, orans ne se Deus illorum animo, peruersæq́ cupiditati permittat. Nonnunquam enim נפש pro desiderio & cupiditate accipitur. Falsos testes uocat, & loquentem uim, id est loquentes, singulare pro plurali, qui uim faciebant mendacijs suis. His forsan notauit Shimei, & alios qui mentiebãtur iniuria ipsum inuasisse regnum, & cædis Schaulis obstrictum, atq́ ideo à Deo reiectum, secundo Regum decimosexto. His mendacijs summa iniuria Dauidem afficiebant, & plurimorum ab ipso animos abalienabant. Iam Deus, quum ipsa ueritas sit, quî faueret mendacijs? cumq́ ipsa iustitia, quî permitteret innocentem libidini uiolentorum? Hæc ergo orans sanctus, sese consolatus est, spemq́ue sibi de uictoria contra istos confirmauit.

Vers. 12 ad uerbum.

Nephesc.

Nisi credidissem uidere bona Iehouæ in terra uiuentium. Expecta Iehouam, fortis esto, & roboretur cor tuum, et expecta Iehouã.) In uersu 14. Aposiopesis est, & subaudiendum, De uita & regno meo animum planè despondissem. Nisi enim diuinis promissis certam fidem habuisset, non potuisset non arbitrari actũ de se esse, post-B quam tanta ui, tãtisq́ dolis oppugnaretur. Sed quod credidit, certoq́ persuasus fuit, fruiturum se adhuc bonis Domini inter uiuos, id illi animos suffecit, & securũ reddidit. De promissione quam credidit, dictum est in uersu 3. & 4.

Vers. 13. & 14. ad uerbum.

Porrò uidere in bono, est frui bonis: sicut uidere in inimicis, est uoluptatem capere intuendo eorũ infortuniũ. De qua uidendi ratione in uersu 13. Psal. 22.

Videre bona Domini.

Terram uiuentium Kimhi de futuræ uitæ statu intelligit: sed satis liquet, uel ex uersu 7. Psalmi 52. & Iesha. 8. præsentis uitæ locum sic uocari. Nam in Psal. 52. prædicit ex hoc sæculo radicem Doeg eradicandam. Ita & Hizkiah querebatur se ex hac uita ante tempus depelli. Sic enim habẽt eius uerba: Dixi, non uidebo Deum, Deum, id est templum Domini, in terra uiuentium: non intuebor amplius hominem, cum uersantibus in sæculo. Etenim promiserat Deus Dauidi inter cætera & uitam longęuam, cum illi dixerat, Cum impleti fuerint dies tui: id est, cum ad iustam ætatem perueneris. Promiserat & pacem, rerũq́ copiam. Hæc ergo Dei promissa secum reputans, cum extrema hostes minarentur, semetipsum alloquebatur, & confirmabat uerbis uersus sequentis: *Suspice ad Iehouam, expecta illum, pendeas ab eo, confortare, & roborabit ille cor tuum, expecta Iehouam.* His iterum monemur, promissa Dei, dum aduersis exerciti angimur, in mentem reuocare, studioseq́ expendere. Neq́ enim aliud est, quo magis animi credentium in spem bonã erigantur. Sed fide, id est firma solidaq́ persuasione opus est, ne quis de eis addubitet.

Terra uiuẽtium.

ARGVMENTVM PSALMI VIGESIMI OCTAVI.

Precem refert, qua in graui quopiam periculo, fortè etiam coniurationis Abeshalomicæ, primùm Dei auxilium implorauit, deinde deprecatus est, innocentem se cũ nocentibus ultione coniungi: tum his ipsis meritũ iudicium est imprecatus. post hæc memorat hymnum quo gratias Deo pro uictoria & salute egit. postremò precationẽ quã habuit pro populo.

PSALMVS XXVIII. IN *genere mixto ἐυκτικὸς κὰι ἐυχαριστικός.* A

1 DAuidis. Te ô Iehouah inuoco, ꝓpugnator mi, ne negligas, ne'ue deſeras me, alioqui par ſum ijs q̃ demittunt̃ in foueã.
2 Audi deprecationem meam, dum ad te uociferor, dum attollo manus meas ad templum ſanctum tuum.
3 Ne trahas ultione me cum improbis, cum ijs qui prauitati ſtudent, pacificè cum proximis loquunt̃, et alunt interim malũ in cordbus ſuis.
4 Da illis iuxta opus eorum, & ſecundum malitiam ſtudiorum eorum, ut merentur facta eorum da eis, redde eis talionem.
5 Non enim aduerterunt animum operibus, factisq́ Iehouæ: id eos deſtruet, non extruet.
6 Laudetur Iehouah, nam audiuit deprecationem meam.
7 Iehouah uirtus mea, clypeus meus eſt, ipſo nixum eſt cor meum, & adiutus ſum: indeq́ exultat cor meũ, & cantico meo celebrabo eum.
8 Iehouah eſt uirtus illorum, robur quo ſeruatus eſt unctus eius.
9 Serua populum tuum, benefac hæreditati tuæ: paſce, & attolle illos uſq; in ſeculum.

Verſ. 1. ad uerbum. N*E ſileas à me, neúe taceas à me, & comparabor cum deſcendentibus in foueam.*) Vates hic, ut & aliàs, per ſilere uel tacere, permittere, negligere, quieſcere ſignificat. rectè enim, nihil facere, pro nihil loqui, dicit, quando loqui pro facere ſcriptura paſſim uſurpat. De hoc tropo nonnihil in uerſu 6. Pſal. 4. Cap. 19. 2. Reg. legimus, dixiſſe populum iudicibus, cum arguerẽt, quòd Dauid regem occiſo Abeshalomo nõ reuocarent. Nũc quare uos מחרישים, id eſt ſilentes eſtis, uel ſiletis, hoc eſt ceſſatis, omittitis, negligitis regẽ reducere? *Macharisim.* Precatur ergo hic Dauid, ne ceſſet Deus ſe iuuare in periculo conſtitutum. Simili tropo uſus eſt & Aſaph uerſ. 2. Pſal. 83. Porrò quanto in periculo fuerit, eo oſtendit, quod queritur ſe alioqui parem futurum fuiſſe deſcendentib. in ſepulchrum, hoc eſt mortuis: id eſt actum de ſe fuiſſe, niſi Deus opem tuliſſet. Haud uero diſſimile ueri uidetur, periculum hic coniurationis Abeshalomicæ, de quo & ſuperior Pſalmus cecinit, notari. neq; enim raro Pſalmi de eadem re compoſiti coniunguntur, quod in uerſu 1. Pſal. 20. annotaui. B

Verſ. 2. ad uerbum. *Audi uocem deprecationis meæ, in clamore meo ad te, attollendo manus meas ad oraculũ ſanctitatis tuæ.*) Ardorem & uehementiam precationis, utiq; ex periculi magnitudine natam, indicat. Nam & clamoris et manum extenſionis, quod utrunq; enixè orantiũ, imò flagitantiũ eſt, meminit. Ad oraculum ſanctitatis tuæ, eodem ſenſu dixit, quo uerſ. 8. Pſal. 5. ad templũ ſanctitatis tuæ. דביר locus erat, in quo poſita fuit arca fœderis, 3. Reg. 6. unde reſpõſa Deus dabat, & preces ſuorum audiebat. *Debir.* Ob quam promiſſionem, uerſus hoc oraculum precabantur etiam abſentes. Idem autem ualet, atq; ſi dixiſſet, extendo ad te ô Deus manus meas. Oraculum enim illud, ſedes Dei erat.

Verſ. 3. ad uerbum. *Ne trahas me cũ improbis, & cum operarijs prauitatis, loquentibus pacẽ cum proximis ſuis, & malum in corde eorum.* Spem ſibi auxilij confirmat, ab improbitate & fraudulentia hoſtium, & fortè ideo ſimulantium pacem, id eſt fidem & amicitiam uerbis, corde autem malum cogitantium, id eſt continuò uias nocendi quærentium meminit, quod plurimi tum ipſum atrociſſimè oppugnarent, qui ante eam coniurationẽ ſe ſimulauerãt ipſi deditiſſimos. Nõ trahas me cum improbis, idem eſt quod illud in Pſal. 26. Ne colligas me cum flagitioſis, nempe ne tollas me ultione, quæ illis, non mihi, maximè ſi eis conferar, debetur. Qui פעלי און dicantur, id eſt ſtudioſi prauitatis, dixi in uerſ. 6. Pſal. 5. *Poale auẽ.*

A *Des illis secundum opus ipsorum, & secundum noxia studiorum ipsorum, secundum facta manuum ipsorum da eis, redde retributionem ipsis. Quia non aduertunt mentem ad opus Iehouæ, & ad facta manus eius, destruet eos, & non ædificabit eos.)* Quòd hostes meriti erant, & Deus illis iustè immissurus erat, atq; ideo & in Dei gloriam, & salutem bonorum erat cessurum, id concors diuinæ uoluntati, piè & citra ullũ indigni odij motum, eis imprecatus est. Non enim tam suos, q̃ Dei hostes, ex spiritu Dei, illos esse sentiebat. De huiusmodi imprecatione, in tractatu de precatione, enarrationi 5. Psal. adiecto, & in ultimo uers. Psal. 6. ac alibi plura. Præcipuam uerò impietatis horum radicem expressit uers. 5. Non intelligent animum, non aduertunt operibus, factisq; Dei. Selegerat sibi Deus in regẽ Dauidem, regnumq; eius confirmasse se multis sanè indicijs declarauerat, è quib. perfacile fuisset coniuratis istis agnoscere, Dei se constitutionem oppugnare. Sed ut omni religione uacui erant, ita horum nihil cogitabant, fretiq; suis uiribus omnia tentabant. Digni igitur fuerũt, quos pro ipsorum impietate Deus deijceret, uictoria uncto suo delata. Ecqui consideratione sua impij opera Dei dignarentur, qui totis uiribus Dei opinionem ex animo eijcere laborant? De quo supra uers. 4. Psal. 10. & uers. 1. Psal. 14. Obseruandum quod uersus habet יבינו אל פעלת, id est intelligẽt ad opus. Videtur enim id Vates significare uoluisse, animum posse & debere considerandis operibus Dei aduerti, at ea peruideri planeq; intelligi non posse. Nominatiuus agentis uerbi (destruet eos, & non ædificabit) est: Non aduertere animum opera Dei. Id enim est, quod perdit aboletq; impios. ut ingens sanè Dei contemptus est, esse Dei opus, frui Dei operibus, ubiq; uersari in Dei operibus, nec illis mentem admouere. Quod adiecit, Et non ædificabit eos, destructionis significatum auget.

Vers. 4. et 5. ad uerbũ.

labinu.

Laudatus Iehouah, quia audiuit uocem deprecationis meæ. O Iehouah robur meum, & clypeus meus, eo nititur cor meũ, et adiutus sum, et exaltabit cor meũ, et cãtico meo celebrabo eum.) His uersibus canit uictoriam contra coniuratos. Obseruandus uerò ordo dispensationis diuinæ erga sanctos, & ut adflictio patientiã, hæc probationem, B & ista spem gignat. Periculum & premens calamitas fecit, ut ad Deum uociferaretur. inde consolatus, ut fidei incrementum, ita patientiæ robur accepit, nempe expertus Dei erga se bonitatem. unde spe confirmata, totus ipso nitebatur, sciens se eius tutela, uti clypeo, tutum fore ab omnibus hostium telis. Mox & uictoria dônatus, non potuit non exultare gaudio, de tam effusa Dei bonitate, quæ deniq; exultatio in laudes & hymnum Dei coegit erumpere, id quod proprium opus est beatorum. Quis tam rectè de ueritate edoctus, non optet etiam adflictionibus probari, imò perfici?

Vers. 6. et 7. ad uerbũ

Iehouah robur est illis, & corroboratio auxiliorum uncti sui ipse. Serua populum tuum & benefac hæreditati tuæ, pasce eos, & exalta eos usq; in sæculum. Versus octauus ceu Epiphonema est, quo simul rationem subijcit ijs quæ uers. 7. cecinit. Hunc nanq; sensum habet, Ecqui aliter euenisset? Iehouah uirtus istorũ fuit, exercitus mei, qui numero hostibus longè inferior fuit: neq; ulla ratione uictoria potiri potuisset, nisi Dominus illos roborasset. Illud quod sequitur, Et robur salutum Christi sui ipse: uidetur hoc sensu subiectũ. Etenim cum unctus Domini sim, semper mihi hactenus adfuit, & quæcunq; salus unquam contigit, eius uirtute perfecta est, quare nec modò deserere me uoluit. Quod enim ישועות, id est salutes, non salutem dixit: ad id respexisse uidetur, quod sæpissime iam ipsum hostium suorum uictorem fecerat, cum nihil minus potuerat sperare, propter uirium imparitatem. Quod dixit *Virtus illorum*, nec expressit quorum affectum indicat, admirabatur plurimum bonitatẽ Dei in paucos, qui pro se pugnauerãt: utq; in illis animo totus erat, ita quasi perinde noti omnibus essent, relatiuo tantum eos designauit. Talis eclipsis est & in uersu 4. Psal. 16. Illorum autem idola, quos tamen antea non expresserat, sed uoluit sic affectum detestationis declarare. Huiusmodi eclipsibus crebrò utitur omnis scriptura. Versu ultimo precatur, ut et porrò populum, quem ceu hereditatem, unicè scilicet

Vers. 8. & 9. ad uerbum.

Virtus illorum dauid.

charum habere dignatus erat, seruet, beneficijs cumulet, pastorem eius agat, & exaltet. In quo declarauit, populi, non sui caussa, uictoriam & regnum rursus sibi adferri petijsse: sic animati sunt, qui uere principes agunt. Vt sancti Dei hæreditas sunt, dixi nonnihil in uers. 6. Psal. 26. Quomodo suorū pastor Deus sit, in uersu 2. Psal. 23. Omnia fidei, quæ radix est totius salutis & fœlicitatis, cum uim, tum fructum docent. Vtinam sint mentes horum capaces. A

ARGVMENTVM PSALMI VIGESIMI NONI.

Hymnus est, quo Deum à uirtute, quam tonitru & reliquis cœli tempestatibus exerit, celebrat, atq; de eius in populum Israel beneficentia gloriatur.

PSALMVS XXIX. IN

genere mixto ἀδιαίρετος.

1 ODa Dauidis. Cedite Iehouæ, qui uirtute præstatis: cedite Iehouæ decus & potentiæ laudem.

2 Cedite Iehouæ decus, dignum nomine eius: supplicate Iehouæ in regia sancta.

3 Vox Iehouæ super aquis, Deus maiestate uerēdus tonat, Iehouah super aquis magnis.

4 Vox Iehouæ præualida, uox Iehouæ magnifica.

5 Vox Iehouæ cōfringit cedros, confringit Iehouah cedros Libani.

6 Exilire facit illas, uti uitulum Libanon & Shirion, sicut exilit uitulus unicornis.

7 Vox Iehouæ dissectas eiaculatur flammas ignis.

8 Vox Iehouæ trepidare facit desertum, Iehouah trepidare facit desertum Kadesh. B

9 Vox Iehouæ parturire facit ceruas, & renudat syluas: at in templo eius, cuncti laudem dicunt.

10 Iehouah diluuio præsidet, præsidet rex sempiternus.

11 Iehouah uirtutem populo suo suppeditat, Iehouah populo suo benefacit, donans rerum successum.

VERSVS PRIMI ET SECVNDI EXPLANATIO.

Vers. 1. & 2. ad uerbū

CEdite Iehouæ filij fortium, cedite Iehouæ decus & uirtutem. Cedite Iehouæ decus nominis eius, adorate Iehouam in splendore sancto.*) Inuitat ad prædicandam Dei maiestatem, & potentiam omnibus supereminentem, idq; in splendore sancto, id est tabernaculo fœderis, in quo Deus numinis sui splendorem & magnificentiam peculiarem exhibebat, coliq; uolebat, Exodi 33. & ultimo. Vt tabernaculum suprà Psalm. 27. uers. 4. נעם, id est decorem uel iucunditatem uocauit: ita uocat hic הדר, id est splendorem uel magnificentiā. Inuitat autem ad prędicandum uirtutem Dei בני אלים, id est filios fortium, uel uirtute insignium, quod idem est atq; fortes, uel uirtute insignes: sicut filij uiri, idem ualet quod uiri, de quo Psalmi 4. uers. 2. & filij hominum, idem quod homines, de quo uers. 12. Psal. 21. Græci reddiderunt, filios arietum, quasi אילים scriptum esset: at Vates אלים scripsit. Verùm fortes istos, uel uirtute insignes, Abraham Ezra astra intelligit, propterea quòd hæc & Iiob 28. filij deorum, id est dij dicuntur. Sic enim illic legitur: Cum mane pariter iubilarent astra, & canerent omnes בני אלהים, id est filij deorum. Filios enim Dei & deos scriptura uocat, quicunque Deum præsentius, & insignius referunt, ampliore diuinitatis portione donati. Vnde non solum angelos, immortali & beata uita, uirtu-

Noam. *Hadar.* *Bene elim.* *Qui filij אלים, id est fortiū.* *Bene elohim.* *Quib. Dei appellatio tribuatur.*

A uirtuteq; incomparabili Deum præclarè repræsentantes, sed & principes, potestateq; qua Deum utcunq; referunt, pollentes, filios Dei, & Deos appellat, uti ex Gen. 6. & Psal. 82. uers. 1. & 2. liquet. Siue autem Psaltes hic spiritus supernates, siue eximios homines, siue etiam astra, quæ & Psal. 148. ad laudandum inuitat, per filios fortium, siue deorum, nam & אל nomen Dei est, intellexerit, hoc utiq; significare uoluit, nihil tam sublime, nihil adeò uirtute præstans esse, quod non supplex Deo canere laudem debeat, cuius potentia & uirtus tanto interuallo cuncta præcellit. Chaldæus habet, Chorus angelorum. Mirandum quòd diuus Hieronymus Græcos sequi maluit. Ego singulari præditos uirtute & potentia homines malo intelligere, eo quòd ad adorationẽ inuitat splendore sancto, hoc est tabernaculo fœderis, ad quod sancti conuenire solebant: nisi quis putet cœlos hac periphrasi significatos. Tum magis ex officio Vatis fuit, homines ad laudandum Deum prouocare, quàm angelos, uel sidera. Etenim quod alicubi, cum angelis et cœlis omnem quoq; aliam creaturam, ad celebrandas Dei laudes inuitat, magis id facit ut homines excitet ad cõsiderandam Dei in his bonitatem, sapientiam, & potentiam, quàm ut ab ipsis istis rebus laudem Dei requirat, de quo in Psal. 96. Quòd tertiò dixit, *Cedite*, ardentem in Dei laudem, & ad declaratam tam magnificè Dei potentiam, stupentem animum indicat.

El.

Vox Iehouæ super cœlos, Deus gloriæ tonare facit, Iehouah super aquas amplas. Vox Iehouæ in uirtute, uox Iehouæ in splendore.) De eo quòd tonitru Deus suam mortalibus potentiam, & simul tam beneuolentiam q̃ iram ceu peculiari portento subinde declarare solet, dixi quædam in uers. 8. Psal. 18. Verisimile ergo est, talem aliquam tempestatem, fauoris diuini testem, Dauidi caussam hunc Psalmũ componendi, in quo Dei potentiam, occasione ex illa sumpta, celebraret, dedisse. De tonitru itaq; cecinit, Vox Iehouæ super aquis, hoc est in nubibus, tonat. Etenim q̃d ait, Vox Iehouæ super aquis, & postea, Iehouah super aquis multis, nihil aliud est, quàm id quod medium inter hæc posuit, Deus maiestate uerendus tonuit, uel tonare facit. *Super aquis* idem est, atq; in nubibus, quas uersu 12. Psal. 18. tenebras aquarum, id est tenebrosas uel obscuras aquas uocauit. Nubes siquidem, definitore Aristotele libro de Mũdo, & interprete Budæo, est crassamentum exhalationum conuolutum, uim habens aquæ gignendæ. Quia igitur nubes aquas gignunt, & ex humidis exhalationibus gignuntur, per metonymiam aquæ à Vate uocantur. Porrò de hac anthropopathia, qua tonitru Dei uox dicitur, quæ propter nimiam imparitatem, cùm gratiæ nonnihil, tum & momentum aliquod habet excitandi animum in diuinæ potentiæ admirationem, dixi quædam in uers. 6. Psal. 19. Vocem hanc canit esse cum uirtute & magnificentia, hoc est præualidam & magnificã, eo quòd uirtutis Dei uerendæq; omnibus potentiæ eius, tam clarum & formidabile iudicium sit. Haud dissimilia & Iiob 23. cecinit, Audite sonitum, cum tumultu uox eius & murmur egreditur de ore eius. Sub omni cœlo spargitur, & lux eius omnes plagas terræ illustrat. Post hanc premit uox, & tonat uoce excellentiæ suę, nec obsistunt nubes, cum audita fuerit uox eius. Tonat uoce sua portentosa Deus, maiora efficit, quàm ut queant cognosci.

Vers. 3. & 4. ad uerbum.

B

Nubes quę dicuntur.

Vox Iehouæ frangentis cedros, & frangit cedros Libani.) Cecinerat uocem Domini præualidam, idem iam ab effectu & ui deprompta prædicat. Cedri peculiares Phœniciæ arbores, cum maximæ sint & altitudinis, & crassitudinis, uoluit Vates ex earum deiectione uim tempestatis exaggerare. Canit ergo, *Vox Iehouæ confringens cedros, &c.* Vocẽ hanc dixi tonitruũ esse. iam fulminib. disijciuntur arbores, non tonitruo. Sed Vates communem his naturam spectauit. Etenim si in nube luctetur flatus, aut uapor, edũtur tonitrua: si erumpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra. Hæc Plinius libro secundo capite 43. Aristoteles de his scribit libro de Mundo, interprete Budæo. Flatus uerò in nube implicitus, & crassa, et humida, continuatum nubis spissamentum, uiolen-

Vers. 5. ad uerbum.

uiolenta eruptione cõfringens, mugitũ edere cum ingenti fragore solet, qui A tonitru dicitur, modo haud absimili, spiritus uehementer in aqua impulsi. Fulgetrũ est spiritus ignitus & corruscans, dum nubes dirumpitur. At uerò q fulserit, si ad terram usq cursim illisum sit, fulmen uocatur. Hæc Aristoteles. Ex his iam uidetur, eundem flatum esse, & tonitruum, & fulgetrum, & fulmen. tonitruum autem dici, cum adhuc in nube luctatur, maximè autem cum nubis spissamentum uiolenta eruptione perfringit: fulgetrũ, cum ardet & corruscat dirupta nube: fulmen, cum in terram idem illiditur. Ad hæc, cum omnia tria simul ferè accidant, tonitru, fulgetrum, fulmen, eo tamen ordine, ut primùm sit tonitru, proximum fulgur, ultimum fulmen, non est insolens, quod per tonitruum, quod sensibilius est, eoq plus terret, tum & primum est, reliqua Vates intellexerit. Fulgetra tamen nominatim memorat uers. 7. cum canit uocem Iehouæ flammas igneas secare, hoc est ceu excisas ignis partes eiaculari. Quòd autem antè fulgura uidentur, & fulminis ictus sentitur, priusquam tonitru exaudiatur, tarditas efficit auditus, qui naturæ est aëreæ & spirabilis, cum oculi sint igneæ: tum & lux uelocior est sonitu.

Tonitru. Fulgetrum Fulmen. Gallicè, Tinsler, uti R. Shlomoh expri mit.

Vers. 6. ad uerbum. *Facit illos exilire sicut uitulum Libani, & Schireion sicut filium unicorniũ.*) Imagine subsilientis uituli & unicornis, subsilientes cedros, dum ictæ fulmine sunt, alioqui immotæ, describit. Libani meminit, qui mons cedros, & Schireion, qui & ipse uel cedros, uel aliàs robustiores habet. Libani passim in scriptura, & alijs autoribus mentio fit. Schireion mons Hermon est. Qui enim Hermõ aliàs uocatur, eum Sidonij Shireion, & Amorrei Senir appellant, ut legimus Deut. 3. Ptolemæo idem Hippus dicitur, iunctus est Antilibano. & fieri potest, ut cum Hippo, totum Antilibanon scriptura hoc nomine significarit. De fera, quam scriptura ראם uocat, & alij unicornem, alij naricornem reddunt, dixi in uersu 22. Psalm. 22.

Reem.

Vers. 7. ad uerbum. *Vox Iehouæ excindit flammas ignis.*) De fulgetris, ut dixi, hic uersus loquitur, quę celeri quadam ui flatus, ceu ex lapide excinduntur. Subiecit hoc, descriptioni uiolentiæ fulminis in disiectione arborum, notans fortè incendium, quo icta B fulmine conflagrare solent.

Vers. 8. ad uerbum. *Vox Iehouæ parturire facit desertum, Iehouah parturire facit desertum Cadesch.*) Iterum ab effectu uim tempestatis exaggerat, id prædicans, & feras in desertis tempestate cõmoueri. Deserti Kadesch meminit, quòd sit multò uastissimum, et maximè horrendum, per quod populus Iisrael quadraginta annis circumductus fuit, postquam esset ex Aegypto egressus. Ebræorum sapientes scribunt, ut meminit R. Shlomoh, quinq nominibus uocatum hoc desertum, Sinai, Zin, Kadesch, Kadmoth, Paran. Numer. 33. Et Mosheh idem desertum, Zin & Kadesh dictũ testatur. Kadesch dictum putant, quòd filij Iisrael sint in eo parati & idonei redditi, qui terram Cenaan ingrederentur. קדש enim præparare significat. Alij scriptores, heremũ Arabiæ uocant: pertingit usq Idumæam, Numer. 20. Metonymia autem est, dum canit desertum trepidare. nam feras deserti intelligit. Vnde in uers. 9. subijcit,

Cadesc.

Vers. 9. ad uerbum. *Vox Iehouæ parturire facit ceruas, & denudat syluas, & in templo eius dicit quisq gloriam.*) Ferunt has difficillimè parere: proinde terroris magnitudinẽ eo indicat, quòd tempestate consternatas canit parturire. Et haud scio, an de intempestiua parturitione & aborsu hoc intellexerit. Sic enim magis diuinæ potentiæ miraculum auxerit, ut cuius uox parturire faceret ante legitimum tempus & eas animantes, quæ suo etiam tempore ægrè enituntur. Porrò coniectura est, Vatem eo quòd memorat parturitionem ceruarum, significare uoluisse, nihil prorsus posse tempestatis terrorem effugere, quamlibet in abditissimis desertis lateat. Etenim Iiob 39. de parturitione ceruæ ita loquitur, ut quæ ab homine nequeat sciri, Nunquid parturientem, inquit, ceruam obseruasti? Nunquid numerasti menses cõceptus eius, & nosti tempus partus eius? Aristoteles tamen cap. 29. libro 6. de natura animalium scribit, metu beluarum ceruas iuxta uias parere. Et Pli-

A Et Plinius hunc, ut solet, imitatus, In pariendo, inquit, semitas minus cauent, humanis uestigijs tritas, quàm quę secretæ ac feris opportunę. Iidem scribunt ceruas octonis mensibus ferre uterum. Quàm certa hæc sint, iudicent alij. Iiob mihi naturæ non minus Aristotele, uel imitatore eius Plinio, peritus uidetur. Sed alia sunt forsan pro regionum diuersitate, & ferarum ingenia. Subijcit, *Et denudat syluas*. id intelligunt Ebræi de arborum deiectione. illis enim deiectis fulmine, syluæ uelut denudantur. Haud tamen scio, an non uoluerit significare, terrore tempestatis in cõspectum produci, quicquid in syluis alioqui latet. ut sit idem atque dixisset, Reuelat syluas, agitque in patulum, quæ erant in syluis abscõdita. Huc me mouet, quod hoc illi de parturitione ceruarum subijcitur. Vltima particula, *At in templo eius omnes dicunt laudem*, hoc sensu uidetur subiecta: Cùm perterrefaciat omnia portentosa uox Domini, suos tamen recreat, & laudem dicere compellit. Quanto enim potentiorem Deum, & formidabiliore uirtute insignem agnoscunt, tanto solidiore spe firmantur, et gaudio pleniore perfunduntur, ut quibus contigerit hunc Deum uindicem, protectorem, & patrem habere. Si autem quis ו hic collectiuam coniunctionẽ putet, ut sic reddatur, Proinde omnes dicũt in templo eius laudem: haud erit absurda sententia. כבוד habetur, quod gloria & dignitas uerti solet. ego reddidi hic, *laudem*. Etenim gloriæ laudem Vates intellexit, sicut & suprà uers. 2.

Cabod.

Ex his discendum, ut de tempestatibus & alijs operibus Dei sentiendum, utque memoranda sint. Quicquid huius accidit, sunt qui ilico dicunt, Naturale hoc est. caussam Aristoteles reddidit, quasi uero nõ & naturæ autor Deus sit: aut quicque sit, quod nõ ipsius solius nutu, certaque dispositione fieret, ut sunt ab eo ex nihilo omnia condita. Pius itaque quantumlibet solito naturæ cursu opera Dei euenire uideat, nihilominus potentiam & bonitatem autoris religiose suspiciet, metumque & reuerentiam Dei in se & alijs excitare, dabit operam. Impiorum est, nullam operum Dei rationem habere, uti canit uers. 5. Psalmi proximè præcedentis. Qui etsi de peculiaribus illic Dei operibus dictus sit, res B ipsa tamen docet, catholicam eam sententiam esse.

Iehouah præsidet diluuio, & præsidet rex in sempiternum. Iehouah robur dabit populo suo in pace, benefacit populo suo cum pace.) Quod canit præsidere diluuio, indicat, dum sęuit tempestas, & nimbi descendunt, nos moneri diluuij, quo orbis perijt, cui præsidet Deus, & hodie æquè ac olim eo nos absumere potest. Id igitur cogitantes, decet odisse scelera, ob quę illi tum perierũt: & pietati studere, ob quantum Noah cum suis seruatus est. Ex his uerò admiratione diuinę potentię magis inflammatus, canit, *Præsidet rex in sempiternum*. Quia nihil in nobis pietatem promouet, quamlibet attente Dei potentiam consideremus & miremur, nisi iuxta ab eo salutem nobis speremus. studium enim Dei absque eius amore nullum esse potest. Chaldæus hunc uersum sic reddidit, Deus in tempore diluuij super sedem iudicij sedit, ut uicem redderet prauis, seditque super sedem misericordiæ, & liberauit Noah, & regnabit super filios eius in secula seculorum. Deum potentiæ tam metuendæ & terrificæ, populo suo uirtutem suppeditare, ut tanto minus mortalium potestatem expauescant, certioreque fiducia se Dei tanto interuallo omnem aliam uirtutem post se relinquentis, protectioni committant. Etenim omnem suam potentiam in bonum populi sui exerit, uirtute instruit, ne à malis opprimantur: tum omnium beneficiorum genere cumulat, & pacem, hoc est tranquillum rerum successum donat. Non igitur perterrefieri, sed spe optima erigi, lætitiaque affici oportet eos, qui Dei populus censentur, quotiescunque se Dei uirtus & potentia clarius profert. Hinc iubet suos Christus, cum ultima die, tota orbis machina ruinã minabitur, attollere capita sua, & gaudere, eo quod redemptio eorum proxima sit. Ita quouis tempore, quanto Deus suam potentiam luculentius exerit, tanto sanctos magis exhilarari oportet, eo quod quicquid gesserit Deus, ipsis bono esse necesse sit: & spe tanto insigniora gesturum, quanto maiore

Vers. 10. et 11. ad uerbum.

orbi

orbi se magnificentia insinuat. Et ut nihil peculiare atq; insigne designet, ut A plerasq; tempestates accidere uidentur, adhuc gaudere necesse est filios Dei, uel ex eo solo, quòd audiunt Deum suum, cuius potentiã mundus alioqui ridet, sic mortalibus metum incutere, suamq; maiestatem declarare.

ARGVMENTVM PSALMI TRICESIMI.

Gratias agit pro restituta ualetudine, & hinc Dei bonitatem, aduersa fuit non nisi in bonum immittentis, idq; uix momento, si ad tempus conferas fœlicitatis illorum, magnis affectibus prædicat, testatus non alia caussa se petere uitam sibi prorogari, quàm ut fortiter ea instauret atq; promoueat, quæ faciunt ad gloriam Dei, & salutem sanctorum.

PSALMVS XXX. IN genere mixto, εὐχαριστικός.

1 ODa carminis, q̃d in dedicatione domus cantarũt Dauidis.

2 Exaltabo te Iehouam, tu quoq; me extulisti, nec exhilarasti de me hostes meos.

3 Iehouah Deus mi, clamabam ad te, & sanasti me.

4 Iehouah ab inferis animam meam subduxisti, uitã restituisti mihi, ne in foueam descenderem.

5 Canite Iehouæ hymnum, qui ab illo pendentes bonitati studetis, celebrem reddite memoriam sanctitatis eius.

6 Nam momentum ira eius sæuijt, at ex eius beneuolentia constat uita: ad uesperã fletus aderat hospes, at mane statim fuit unde ouarem.

7 Cum secundæ res erant, cogitabam, in sempiternum non nutabo.

8 Ex beneuolentia tua ô Iehouah, regnum meum instar montis firmum reddideras: at simul faciem tuam auertisti, fui consternatus. B

9 Te Iehouah inuocabam, Dominum deprecabar.

10 Quid, dicebam, contulerit uita mea, si sepulchro modò demander? nunquid celebrabit te, fidemq; tuam prædicabit limus?

11 Audi Iehouah & miserere mei, ô Iehouah sis mihi auxilio.

12 Luctum meum tripudio commutasti, exuisti sacco, & amiciuisti gaudio.

13 Propterea canet tibi laudem lingua, nec silebit, Iehouah Deus mi in sempiternum celebrabo te.

VERSVS PRIMI EXPLANATIO.

Ad uerbũ. ODa cantici dedicationis domus Dauidis.) Scribunt Iudæi, Psalmum hunc à Dauide esse conscriptum, pro dedicatione templi: alij, primi templi extructi per Solomonem: alij, secundi ædificati per reduces è Babylone: alij, extruendi per Meshiah, quem expectant. Verùm ipsa Psalmi uerba apertè indicant, Odam esse qua Dauid gratias agere Domino uoluit, pro restituta ualetudine. Quòd autem inscriptio dedicationis domus meminit, uidetur Aben. Ezræ, hunc Psalmum in dedicatione domus eius primùm fuisse cantatum. Secundo Regum capite quinto legimus, cum Dauid occupata Ierushalaim, continuò dignitate & rerum successu augustior & fœlicior redderetur, misisse ad eum Hyram regem Tyri nuncios, ligna cedrina, fabros lignarios, & peritos poliendis lapidibus, qui domum illi extruxerunt. Post

hæc

A hæc continuò sequitur, Et agnouit Dauid quòd confirmasset se Iehouah in regem super Iisrael, & extulisset regnum suum super populum ipsius Iisrael. Et accepit sibi præterea Dauid cōcubinas & uxores de Ierushalaim, &c. De hoc tempore fortassè cecinit uersum septimum, cum secundæ res erat, &c. Iam fieri potest, ut antequam domus ædificium absolueretur, graui aliquo morbo laborarit, à quo cum Dominus eum liberasset, dedissetq́ extructam domum dedicare, gratias egerit hoc hymno, Deumq́ precarit, qui ex solita sua erga ipsum beneuolentia donasset sano iam, & cætera quoq́ fœlici, hæc encænia celebrare. Etenim inter mala quæ Deus in Lege contemptoribus suis minatus est, & hoc numeratur, domum extruere, quam alius inhabitet: Deuter. 28. Erat uerò hoc tam infaustum, ut Dominus iusserit, imminēte bello renunciari per tribunos, Si quis in populo ædificasset nouam domum, quam nondum initiasset, ut ab exercitu reuerteretur, maneretq́ domi suæ, ne forsan in bello caderet, & alius domum illius dedicaret. Non dubitarim quoq́, huiusmodi etiam priuatarum ædium dedicationem absq́ ceremonijs sacris, & solenni gratiarum actione, pro eo beneficio peractam esse, cum omnium rerū primitias sacras sibi esse Dominus uoluerit: & gratias sibi agi, priusquam dona eius in communem usum uenirent. Quare haud prœter morem publicum fecisse Dauidem arbitror, quod in dedicatione domus suæ, tam augustæ, quæq́ diuini fauoris in eum confirmati indicium esset, uti ipsum interpretatum sacra historia memorat, hymnis Dei bonitatem deprædicarit, & in his de hoc præcipuo beneficio, quòd à graui ipsum morbo restituisset. Monemur hinc, pro omnibus rebus, & præcipuè cum primùm quid in usum uenit, gratias Deo agere. Inde sanè mens amore Dei, ac ita ad omnem pietatē magis accenditur: simulq́ admonetur, ut Dei donis quàm castissimè utatur. Quis enim re abutatur ad luxum & fastum, pro qua iam Deo gratias egit, cogitatq́ donum eius esse?

Præcipuū maledictū, domum extruere, quā alius inhabitet.

Extollam te ô Iehouah, quia extulisti me, & non lætificasti inimicos meos de me. O Iehouah Deus mi, uociferatus sum ad te, & sanasti me. O Iehouah eduxisti ex inferno animam meam, uiuificasti me à descendentibus in foueam.) His uersibus flagranti affectu gratias agit, pro reddita incolumitate, quod apertè uersu tertio testaī: Clamabam, inquit, ad te, & sanasti me. Hanc restitutionem in uersu primo, exaltationem sui: in quarto, subductionem ab inferis, & uiuificationem à descendentibus in foueam, uocauit: indicans se morti fuisse uicinum, & iam inter sepeliendos, quos appellat descendentes in foueam, numeratum. Ab illis uiuificauit eum Deus, cum uitam restituit, quæ iam uidebatur euanuisse. Hic modus loquendi uulgaris admodum est in Psalmis. Vers. 5. & 6. Psal. 18. Item Psal. 22. uersu 16. Psal. 23. uersu 4. Psalm. 28. uersu 1. & alijs non paucis. De eo quòd pudefieri Dauid petierit mortis suę cupidos non exhilarari, uoti sui impij factos compotes, quòd exorasse hic se gloriatur, dixi nonnulla in uersus tres posteriores Psal. 6. Geminatio inuocationis, quòd tertiò Iehouah dixit, affectus ardentioris indicium est. Quare autem sancti uitæ præsentis prorogationem tantoperè orarint, dixi in uers. 6. Psal. 6.

Vers. 2. 3. et 4. ad uerbum.

Canite Iehouæ boni illius, et celebrate memoriam sanctitatis eius. Nam momentum in ira eius, uita in beneuolentia eius, ad uesperam aderit fletus, mane ouatio.) Ex eo quòd gratias Deo egit pro beneficio, quod sibi collatum erat, ac in eo bonitatem Dei propius considerasset, continuò, ut fit, accensum fuisse se, ut hanc & alijs prædicaret, ostendit. Quemadmodum autem hanc nulli, nisi qui spiritus cœlestis fuerint participes, uerè possunt agnoscere: ita hos nominatim ad simul celebrandam eam inuitat, illis que peculiariter eam deprædicat. Vocat uerò eos bonos Dei, id est ex Deo natos: quo significauit, neminem uerè bonum esse, qui non sit Dei, hoc est ex spiritu Dei renatus, eoq́ quantus est, Deo deditus. & rursus, neminem Dei esse, neminem populo eius iustè accenseri, nisi qui bonitati studeat, omnium usibus sese addicens. Hos ergo hortatur Vates, ut canant Iehouæ, & memoriam eius augustam reddant, utiq́ bonitatis ipsius præconio.

Vers. 5. & 6. ad uerbum.

Qui boni Dei.

Porrò

Momentũ in ira eius. Porrò huius statim ex se uolẽs materiam offerre, canit, *Momentum in ira eius.* hoc est, ut & D. Paulus scripsit, quod adfligimur, quo suam in nos iram Deus exercere uidetur, suos filios ne cum mundo condemnet, leue & momentum est: at beneuolentia eius sempiterna. Breui nanque tempore ægrotarat, diu autem fœliciter uixerat, & uicturum se sciebat, nõ in præsenti solum, sed in futuro quoque, uitam beatam & perpetem. Ebræi Antithesim exprimunt, adijcientes Longa: ut ita legas, *In ira eius*, hoc est morbo quẽ Deus inflixerat, *uix momentum præterijt: at in beneuolentia eius, uita ducitur longa.* Mihi non sine nota affectus & Emphasi, *uitam* solum dixisse, & omisisse *longam* uidetur. Nam intelligi uoluit se de uita uera, quæ sanctis sempiterna est, loqui. Scire & illud dictum, *Ad uesperã aderat hospes fletus, mane ouatio.* Idem enim est ac si dixisset, Etsi ad uesperam malum adueniat, ilico tamen euanescit, adeò ut mane statim iterum sit unde læteris, & quidem effusissimè, nempe cum exultatione & ouatione. A. Ezra & Kimhi putant deesse nominatiuum agentis, quod persæpe fit in sacris literis. unde in hunc sensum interpretantur: Qui ad uesperam se cum fletu domum recipit, mane lætitia exultat. Vtram interpretationẽ sequaris, uides Vatem plena gratulabundi affectus hyperbole canere uoluisse, quàm breue sit, quo Deus suos corripit. & hinc uel exemplo sui, quem de uita periclitantem Deus mox restituerat, Dei bonitatem erga sibi credentes cõmendare. De uerbo לין, quo hic usus est, dixi in uersum 13. Psal. 25.

Lun.

Obseruandum uerò, ut sanctum pectus morbi sui cruciatus æstimauerit. Sic sanè omnem carnis adflictionem, quamlibet diurnam æstimant, quicunque uero iudicio præditi sunt, mirumque est ut inde consolentur. Aeternam scimus, quicunque Christum agnoscimus, nobis uitam donatam, eamque ex sola Dei beneuolentia. An non momentaneum igitur uideri debeat, multis etiamsi seculis discruciari oporteret? Id qui parum perpendunt, dum affliguntur, nihil aliud quàm crucem sibi duplicant, & Deum offendunt. Correctio quamlibet salutaris, dum urit, inamœna quidem res est, ut Ebræ. 12. dicitur: at dum spectamus quæ non uidentur, ut Paulus scribit, & mentem ultra cruciatus in æterna bona, quæ nos manent, traijcimus, uerè momentaneum & leue nobis fit, quicquid patimur, ita oblectat, uel sola futuræ fœlicitatis attentior cogitatio. Quid enim atrox adeò & immane patiatur Christianus, cuius dolorem non excutiat, dum se cogitat in filium à Deo adoptatũ, omninoque fore, & breui, ut imagini primogeniti per omnia respondeat, omnium uirtutum numeris absolutus, æternumque beatus? Proinde, dum uel cum morbis, uel alijs aduersis conflictamur, nihil prius à Deo patre orandum, quàm ut donet mentem auocatam malis quæ premunt in æterna bona, quæ nobis pollicitus est, quibus tamen nihil minus sentitur, traijcere: & in die malorum, ut ille inquit, memores esse bonorum, ad quæ etiam indulgentissimus pater, aduersis quæ immittit, nos tantum parat.

Quæ digna crucis æstimatio.

Vers. 7. & 8. ad uerbũ Ego dixi in fœlicitate mea, non nutabo in seculum. O Iehouah in beneuolentia tua montẽ meum solidum robore fecisti, abscondisti faciem meam, & factus sum consternatus.) Vt omnia solius Dei dona sint, canit, nimirum neminem esse tam fœlicem, quin illico miser sit, si subtrahat suam beneuolentiam Deus: nemoque adeò miser, quin continuò fœlix sit, si faueat Deus. Canit ergo, *In fœlicitate mea, &c.* Cùm enim pro animi sententia omnia succederent, cum tanto studio, tantaque frequentia ad eum Hebron uenissent primores ex Iisrael, regemque unxissent, de quo legimus secundi Reg. quinto, & primo Paralipomenon undecimo: cumque Ierushalaim ademptam Iebusæis regni sedem fecisset, cum externi quoque reges eum uenerarentur, & Hyram rex Tyri materiam & fabros misisset, qui illi regiam ædificarent: cum denique omnia testarentur, regnum eius confirmatum, in eo tum rerum successu, tantaque fœlicitate cogitauerat secum, non posse amplius fieri, ut uel labasceret: quæ cogitatio exprimitur secundo Regum quinto, quem locum suprà in uersum secundum adduxi, Et agnouit Dauid, &c.

Quo

A Quo ergo cùm ipse tum alij uiderent, ut à fauore Dei omnia pendeant, subitò in morbum incidit, quo uidebatur planè absumendus: unde iam & illius, & pietatis hostes gaudebăt. De hoc ergo canit, O *Iehouah beneuolentia tua.* & est sensus: Cum adeò me beneficijs tuis cumulares, cogitabam, Deus finem tandem dedit calamitatum mearum: quod promisit, nunc præstare incipit, posthac nihil me deijciet, sempiterna fœlicitate fruar. Nec fefellit quidem hæc cogitatio, tua scilicet promissione nixa. Omnino enim tua beneuolẽtia solidum robore meum montem reddidisti, hoc est me ut montem robustum firmasti, ne ulla uis hostium regno deturbare possit. Sed quo manifestius faceres omnia tuæ bonitatis dona, in morbum cõiecisti, ut simul omnis fœlicitas mea terminum suum attigisse uideretur. Id enim uocat auersionem faciei Domini, de qua in uersu primo Psalmi decimi, & alibi.

Nunquam natabo.

Illud לְהַרְרִי, id est monti meo, Kimhi de intellectu interpretatur, cui tale robur datum Dauid gloriatus sit, ut neq; in prosperis sese extulerit, ne'ue in aduersis nimium deiecerit. Alij לְהַרְרִי, pro ad montem, accipiunt: & uolunt ל redundare. ut sit sensus, *Solidasti me robore*, ut montis instar fuerim. Mihi uisum est, per montem suum, regnum designasse, quod agnouerat ex tanto successu sibi confirmatum. Per montem enim regnum Ieshaiæ secundo, & Danielis secundo, ac aliàs metaphoricôs accipitur. Obseruãdum uerò, quòd non dicit, montem suum infirmatum rursus, cum auertisset Deus faciem suam, sed se tantum conterritum, atq; consternatum. Dum enim beneuolè intuetur Deus, hoc est se intueri agnosciq; fide, quàm bonus sit, donat, facessit omnis metus, cuncta animi perturbatio. eam autem sui cognitionem, si paulisper subduxerit, nec ipse quidem, nec eius promissio mutatur, sed mutatur animus hominis, & consternatur. Id quo melius & suam infirmitatem, & Dei erga se bonitatem Dauid agnosceret, experiri & ipsum oportuit. Atq; hoc significare eo uoluit, cũ cecinit, *Auerteras faciem tuam, & eram consternatus.*

Monti meo, Lehareri

Ad te clamabam ô Iehouah, & ad Iehouah fundebam deprecationem meã. Quid lucri in sanguine meo, in descendendo me ad foueam, nunquid celebrabit te limus, num adnunciabit ueritatẽ tuam? Audi ô Iehouah, & miserere mei, ô Iehouah sis adiutor mihi.) His uersibus memorat precem quã cõsternatus fuderat ad Deũ: quæ eadem est cum illa quæ Psalmo sexto legitur, à uersu quarto usq; ad uersum octauum. Sancti in gloriam Dei uiuere tantum cupiunt: eam cœperat pius rex magnificè illustrare, obscuratam regnante Schaule. id sanctum opus interceptum fuisset eo mortuo, & rerum habenæ relapsæ ad impios. inde fuit, ut uitam sibi prorogari tantopere flagitaret, alioqui mori sibi lucrum ducturus.

B

Versus 9.10. & 11. ad uerbum.

Illud, *Quid lucri in sanguine meo, &c.* idẽ ualere Kimhi arbitratur, atq; si dixisset, In uita mea. Quæ interpretatio ideo arrisit, quòd alioqui sanguis pro anima, & hæc pro uita usurpari solet: tum quod pulchrè sic quadret quod sequitur, *In descendendo me ad foueam.* Quid enim hoc aliud est, quàm, Quid profuerit me uixisse, si nunc moriar, cum primum tempus appetijt, quo gloriam Domini possem promouere, & ueram in populo pietatem instaurare? Nam tum primum totius Israelis regnum erat adeptus. Versu undecimo mire ardentẽ affectum indicat. De his omnibus fuse in Psalmum sextum.

Leuit. 17.

Vertisti luctum meum in tripudium mihi, dissoluisti saccum meum, & accinxisti me lætitia. Propterea canet tibi decus, & non sileat, Iehouah ô Deus mi te celebrabo in sæculum.) De dato auxilio lætatur, & acturum se gratias, laudesq; Deo cantaturum prædicat. Saccus uestis erat publicè lugẽtium: eius ergo dissolutione & exuitione, luctus remotionem per Synecdochen intellexit. Amictum se gaudio dixit, quia materia, caussisq; gaudij undiq; eum Dominus circumdederat. Nam nõ solũ morbo illum liberauerat, sed & omni fœlicitate cumulauerat. Ideo se perpetuò laudaturum, & celebraturum ipsum profitetur. Illud, *Canet tibi* כָבוֹד, id est lingua, deficit enim ל, exposui in uersu nono Psalmi decimisexti. Decus præcipuum hominis est, facultas loquendi, hac in Dei laudem potissimum usurum

Vers. 12. et 13. ad uerbum.

surum se cecinit. Docemur hic præter alia, morbos immitti in nostram salutẽ, A eosq; non nisi propter adserendam gloriam Dei esse deprecãdos: tum sanctis breue esse quicquid adfligit, æternum quod adficit gaudio.

ARGVMENTVM PSALMI XXXI.

Refert quibus spem suam firmarit, quæ precatus, quæ questus, ut habitus sit cum in deserto Maon ab exercitu Schaulis cum suis cingeretur, & anxietu sine plenus fugere frustra conaretur. Tum inuitat ad admirandam Dei bonitatem in quoslibet, qui ipsum timent: & ad studium Dei, qui à se pendentes deserere haud potest, hortatur.

PSALMVS XXXI. IN GEnere mixto εὐκτικὸς καὶ εὐχαριστικός.

1 PRæsuli Oda Dauidis.

2 In te Iehouah præsidium meum collocaui, ne sinas me unquam pudefieri, pro iustitia tua eripe me.

3 Inclina ad me aurem tuam properè, libera me, sis mihi uice rupis præualidæ, uice domus munitæ, quo me serues.

4 Nam petra mea, & munimentum meum tu: ergo propter nomen tuum deduc, & mina me.

5 Educ me è reti, quod absconderunt mihi, nam tu robur meum es.

6 Manui tuæ committo spiritum meum, redimes me Iehouah Deus, qui fidem perpetuò seruas.

7 Odio mihi fuerunt, qui magicis artibus intenti sunt: ego Iehouah nitor.

8 Gaudebo & lætabor de bonitate tua, qui respexisti adflictionem meam, & in angustia animam meam agnouisti. B

9 Nec in manu hostis me inclusisti, sed statuisti pedem meum in loco spacioso.

10 Miserere mei, nam angustia mihi est: contabuerunt præ indignatione facies mea, anima & uenter meus.

11 Detrita est præ ægritudine uita mea, & anni mei, præ gemitibus: comminuta est præ dolore animi indigna uidentis uirtus mea, & contabuerunt ossa mea.

12 Præ cunctis aduersarijs meis ignominia fœdatus sum, & maxime quidem apud uicinos meos, familiaribus meis fui horrori, quicq; uiderunt me, illico à me foras se proripuerunt.

13 Desijt haberi mei ratio, uelut mortui, qui animo exciderit, fui ut res quæ planè perijt.

14 Audiui enim crimina mihi à multis intendi, formido me undiq; circumstetit, cum illis contra me unà consultarent, de tollẽda anima mea cogitarunt callidè.

15 Ego uero te nitor ô Iehouah: dixi, Deus meus meus es tu.

16 In manu tua tempus æui mei, libera me de manu hostium meorũ, & qui me persequuntur.

17 Vultu tuo irradia seruo tuo, serua me bonitate tua.

18 O Iehouah ne sinas ut pudefiam, te enim inuocaui: pudefiãt improbi, & adnumerentur silentibus apud inferos.

Compe-

A Compescantur ora mendacia, quæ contra iustum, ex fastu & contemptu, superba loquuntur. 19

Quàm ampla sunt, quæ colentibus te bona recõdidisti, imò quæ iam exhibuisti ijs qui tuæ se fidei committunt, idq; coram omnibus mortalibus. 20

Oculis illos ab offensaculis uirorum, in latibulo coram te: abscondis eos uelut in tabernaculo, à calumnijs linguæ. 21

Laudetur Iehouah, nam insignem fecit mecum bonitatem in urbe munita. 22

Ego cum præceps fugerem cogitabam, proiectus sum abs te: at tu ideo audisti deprecationem meam, cum ad te uociferarer. 23

Amate Iehouam, quicunq; illi dediti, bonitati studetis: seruantes fidei tuetur Iehouah, & rependit cumulatè agentibus superbè. 24

Estote fortes, roborabit ille cor uestrum, quicunque ab Iehouah pendetis. 25

Versus secundi, tertij, & quarti explanatio.

IN te Iehouah confisus sum, ne pudefiam in sæculum, in iustitia tua eripe me. Inclina ad me aurem tuam properè, libera me, sis mihi in rupem roboris, in domum munimenti, ad seruãdum me. Nam petra mea, & munimentum meum tu, & propter nomen tuum deduc & mina me.) *Versus 2. 3. & 4. ad uerbum.*

Quod putem Dauidem hic referre, ut affectus fuerit, & quid precatus sit, cum urgeret eum Schaul in deserto Maon, iamq; suo exercitu cinxisset, caussa est, quòd omnia Psalmi ad id planè congruunt: tum quòd in uersu uigesimo tertio, uidetur id ipsum periculum nominatim expressisse. Nam cecinit eo uersu, Cogitabam בחפזי, id est cum præceps fugerem. Idem enim uerbum & sacra historia habet, ubi hoc Dauidis discrimen memorat. Sic sanè 1. Regum 23. legi- *Bechophzi.*
B tur: Ibat Schaul in latere montis uno, & Dauid cum uiris suis in altero, & fuit Dauid נחפז, id est præcipitatus, nempe terrore summo, conatuq; fugiẽdi peranxio incitatus, & præcipitatus. De eodem periculo creditur canere & Psalmo 116. in quo eodem uerbo usus est: Cogitabam בחפזי, id est præcipitatione mea, hoc est anxia & præcipiti fuga, omnis homo mendax. Haud enim mirũ est, si pluribus hymnis, tantum diuinæ erga se benignitatis miraculum celebrarit, quo ex tam ancipiti periculo, imò iam non periculo, sed ipsa morte, cui omni eo tempore, quo ipsum Schaul persequutus fuit, utiq; accesserat propius, seruatus fuit. *Nichpaz.*

Vt uero præcipua in omni adflictione consolatio est, sentire apud se fiduciam in Deum: inde enim fit, ut & de auxilio Dei dubitare nequeat: ita hanc his uersibus potissimum iactat, indeq; orat ut se Deus eripiat, ne captus ab hostibus, non tam ipse pudefiat, qui alia sibi de ipso Deo pollicitus erat, palamq; apud omnes iactauerat, quàm ipsius obscuretur gloria, de quo omnis scriptura prædicat, haud posse pudefieri qui ipsi fuerint confisi. Ideo etiam adiecit, Pro iustitia tua eripe me: quia nimirum soles ex fide optima, & quàm benignissime agere cum ijs, qui tibi sese concrediderint. Da hac iustitia Dei dixi in uersu 11. Psalm. 5. uersu ultimo Psalm. 22. & alibi. De appellationibus istis, rupis, arcis munitæ, petræ, munimenti, dixi in uersu 3. Psalm. 18. Nihil aliud illis Vates significare uoluit, quàm unum Deum esse per quem seruari atq; eripi periculo & posset, & speraret. Congeries uero hæc, tam harum appellationũ, quàm inuocationis auxilij, periculi in quo erat, atq; anxietudinis, qua inde coartabatur, põdus ac magnitudinem indicat. Iure autem deduci, nouari, moderariq; se orauit, qui iam cinctus ab hostibus, humanis uiribus elabi non poterat: deducente autem minanteq; Domino, omnia pericula, & hostium machinamenta euasurus facillime.

Versus 5. & 6. ad uerbum. *Educ me è reti, quod mihi absconderunt, quoniam tu robor meum. In manum tuam commendo spiritum meum, redime me ô Iehouah Deus ueritatis.*) Periculum memorat, & iterũ fiduciam suam prædicat. Versu 5. assimilat se auiculæ, quæ iam reti uel laqueo capta tenetur. Rete illud absconderunt Ziphæi, qui latibulum eius diligentissime exploratum & obseruatum Schauli indicarant, 1. Reg. 23. Magnitudinem periculi indicat uersu 6. Quod enim spiritum suum manui Dei se commendasse canit, ostendit se nulla ui alia seruari potuisse. Fiduciam suam eo prædicat, quod Deum robur suum uocat, quod spiritum suum manibus eius commendat: quod denique Deum fidei uel ueritatis, id est qui fidem summè colat, ex fide cuncta agat, sitque ipsa & fides & bonitas, appellat. De qua in uersu 3. Psalm. 26. Seruatorem nostrum in cruce, hemistichio huius uersus usum, adiecta tantum appellatione patris, Lucas scribit. Quo Dominus ipse indicauit, Dauidẽ ijs quæ se passum canit, sui umbram prætulisse. Quare & quæ Christus, et quæ ij qui Christi sunt, cùm passi sunt, tum passuri, dum hæc legimus, sic cogitanda sunt, ut discamus & nos, spiritibus nostris optimo patri cõmendatis, quibuslibet nos periculis, pro patris uoluntate obijcere.

Versus 7. ad uerbum. *Odio habeo obseruantes cõsortes uanitatis, & ego Iehouæ innitor.*) Hoc uersu, & à cõtrario fiduciã suam iactat. Solent quicunque Deo sese nondum crediderunt penitus, mire curiosi esse rerum futurarum, maxime uero in discrimine constituti: inde se imposturis quibuslibet, ac sæpe plusquã anilibus, mireque crassis stultissimè addicunt. Hinc scribit Cicero libro de Diuinatione priore: Quæ est autem gens, aut quæ ciuitas, quæ non aut extis pecudum, aut monstra aut fulgura interpretantium, aut augurum, aut astrologorum, aut sortium, ea enim ferè artis sunt, aut somniorum, aut uaticinationum, hæc enim duo naturalia putantur, prædictione moueatur? Miram & incredibilem in eo libro, principũ hominum in hisce nugis, uanitatem dicam, an insaniam, memorat, præcipuè autem Orientalium, quorum Regibus imposturæ istæ, ut Plinius scribit, planè imperarunt. Neque solum ethnicorum Reges, sed & populi Dei, quicunque impij fuere, fraudulentissimis istis artib. seruiere, eoque grauissimas pœnas, unà cum populo sæpe dederunt. Nam ita illis Deus præceperat, cùm aliàs, tũ Deuter. 18. Non deprehendatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam suam per ignem, ariolus, intentus augurijs, astrologus, fundens oracula, magus, incantator, consulens dæmonia, diuinator, & sciscitans ab umbris, eo quod abominetur ista Iehouah, ac ita his deditos execretur, ut propter hæc gentes Cenaanitarum sedibus suis eiecerit, atque deleuerit. Nulla siquidem re Deus æquè contemnitur, atque dum non agnoscitur esse Deus: quod fit, cum non creditur, gubernante eo, & disponente, omnia rectè casura: et cum futurorum scientia alijs quàm ipsi soli tribuitur. Hinc est, quare & sancti Vates tantopere in hoc scelus inuecti sint. Rectè itaque Psaltes, dum fidei suæ in Deum uoluit constantiam memorare, testatus est, odisse se obseruãtes sortes uanas, hoc est deditos artibus magicis: peciem enim pro genere posuit, sed nixum semper fuisse Deo. Et fieri potest, ut huc fuerit prouocatus, cum desperatæ adeò res eius essent, unde occasionem peculiarem habuerit fidei suæ memorandæ, qua scilicet non solum magicis artibus non auscultarit, sed etiam insectatus fuerit odio, quicunque illis essent addicti.

Magicis artibus se dedũt, qui fiducia Dei carent.

Sortium interpretatio, species Magiæ.

Versus 8. & 9. ad uerbũ. *Gaudebo & lætabor in bonitate tua, quia respexisti adflictionem meam, agnouisti in angustijs animam meam. Et non conclusisti me in manu inimici, collocasti in latitudine pedes meos.*) Quo simplicius scripturæ uerba accipiuntur, eo certius, si aliud nihil obstet, ad sententiam spiritus peruenitur. Proinde ne quid in his duobus uersib. torquere oporteat, accipio eos, ut subitam & abruptam exclamationẽ, in quam Vates ex consideratione tam admirandæ ac stupendæ opis, qua ipsum Domínus ex præsenti adeò nece seruauerat, eruperit. Constat siquidem odas hasce Psaltem, postquàm pericula euasit, composuisse, & solitum quidem affectus suos, quibus in periculis æstuarit, potissimum referre: at nunquam ferè non simul

Affectus lætos tristibus admiscet, quæ post

A mul & eos affectus admiscere, qui tum ei fuerunt, quando sancta huiusmodi carmina conscripsit. Vnde tantum gratulationis & gaudij, etiã in ijs Psalmis, quibus tristissima alioqui canuntur. Quanquã enim mira & incredibili hypocrisi, animi sui perturbationem, qua in aduersis adfectus fuit, in huiusmodi odis ob oculos ponat, haud tamen dissimulare uel uoluit, uel potuit, aut etiam debuit, quanta tum, cum in carmen ea referret, de percepta iam salute gestiret. Sic ergo uidetur & in præsenti accidisse. Flagrantissimis affectibus ab initio Psalmi cecinit, ut in discrimine deprehensus sese animarit, & opẽ Dei implorarit. inde uersibus aliquot, qui hos sequuntur, adflictissimi, & summè perturbati animi querelas subtexuit. In his autem quid aliud fieri potuisset, quàm ut eo amplius animus eius gaudio de percepta salute exultaret, quo periculũ, è quo ipsum bonitas Dei eripuerat, & fidem, quam ipsi in omni illa quamlibet incõparabili anxietudine seruarat, considerauit penitius? Cum ergo fidei suæ, qua uanis artibus non solum aurem non accommodarat, sed etiam execratus fuerat, & quamuis omni salute desperata, salutem tamen à Deo contra spem sperans orauerat, meminisset tam magnificè, exarsit admiratione diuinæ erga se bonitatis: & cupiẽs ad similem fidem & studium Dei alios quoq; prouocare, perceptam iam salutem prædicare incipit, nihil moratus quod ordo referri iam posceret, ut fuisset in discrimine adfectus, quid'ue orasset, quæ'ue esset questus? *Gaudebo, inquit, & lætabor de bonitate tua qui respexisti adflictionem meam*, hoc est auxilio lato, te habere rationem mei declarasti. Idem & eo dixit, quod subiunxit, *Et agnouit in angustia animã meam.* Quid alioqui sit respicere Dominũ, latius dixi in Psal. 10. uersu 11. & 14. quid uero agnoscere eius, in uersu ultimo Psalmi primi, & quinto octaui. Sed & hic, quid utroq; intellexerit, ipse sequenti uersu explicat. *Nec inclusisti me in manu hostis, etc.* Carnis iudicio iã in potestate Schaulis erat, ab exercitu eius conclusus: at quia Deus secus decreuerat, præter omnem hostium expectationem aduenit, qui incursionem Philistinorum nũciaret, eo pacto Schaul cum suis à Dauide auulsus fuit, ipseq; liberatus, ac ita ue-

B lut in spacioso loco collocatus. De quo tropo dixi in uersum secundum Psalmi quarti. Hæc ergo cum Dauidi Deus præstitit, uere illum respexit, & agnouit, fauorẽ suum & curam in illum testatus. Porrò Kimhi uersus hosce sic interpretatur: Gaudebo & lætabor, postquã respexeris me, & liberaueris, &c. Abraham Ezra: Gaudebo & lætabor, quòd sæpe iam adfuisti mihi, nec tradidisti me in manus Schaulis, miserere ergo & nũc mihi. nã modo est ea angustia mihi, ut totus tabescã, &c. Ne lectorẽ fraudarẽ & horũ sententijs, hæc uolui adscribere: mihi tamẽ prima interpretatio certior uidetur, quia uerba simplicius accipiũtur, & est huiusmodi interposita exultatio Psalti non infrequens.

Periculũ memorauit.

Miserere mei ô Iehouah, nam angustia mihi, contabuit oculus meus, & ossa mea contabuerunt præ indignatione, anima mea & uenter meus. Nam consumpta est uita mea præ molestia, & anni mei præ gemitu, impegit ex iniuidentia mea uirtus mea.) His uersibus complexus est querulationem & æstus, in quibus erat animus eius, cum urgeret periculum. Præ indignatione, inquit, quod incertum an de sua an hostium contra se indignatione intelligat. Idem habet uersus octauus Psalmi sexti, quem locum de indignatione adflicti interpretatus sum. Quo enim magis malo, quod premit, animus indignatur, eo uis doloris & mœstitiæ, dum id depellere non licet, incrudescit, atrociusq; desæuit. Iam permulta erãt, quæ Dauidem summa indignatione contra Schaulem & assentatores eius, crudeliter adeò ipsum & immeritum persequentes, accendere poterant. Optime de omnibus meritus erat, uitæ periculum pro populi ac regis salute sæpissimè adierat, nihil unquã tale cogitarat quod ei falsò illi impingebant: contrà autẽ illi neminẽ odiebãt peius, in nullius necem tam erant intenti, adeò ut in abditissima usq; saltuum & desertorum ipsum insectarentur. Hæc reputanti, non potuit non fæuissimus dolor oboriri, & tabifica quædam animi ægritudo, præsertim cum hostium tam immerito innocentem persequentium crudelitas, nullis quãlibet magnis

Versus 10. & 11. ad uerbũ.

 benc-

benefactis mitigari posset, essetque præterea adeò diuturna, tamque uehementer urgens. Et hic ergo indignationem, qua Dauid contabuit, eam intelligo, qua ipse propter immeritam & indignissimam hostium suorum cõtra se sæuitiam indignabatur, adfligebatur, adeoque dolore & animi ægritudine obruebatur, ut superna, media, & inferna corporis eius ferè tabe consumerentur. Idque dicere uoluit, cum faciem suam, animam & uentrem tabuisse queritur. Animæ nomine uim intelligit, qua uita constat animalis. ea sedem suam habet in media corporis parte super diaphragma, ubi natura cor, pulmonesque collocauit, ubi audacia, metus, fuga, iracundia, spes, amor, odium, uoluptas, dolor, stationem suam obtinent. Ventris nomen significauit, quæ sunt infra diaphragma. Vt igitur indicibili indignatione, simul metu & ægritudine cõficiebatur, ita toto eum corpore tabidũ fieri oportebat. Nam & indignatio & ægritudo ista multo uehementissima, faciebat, ut animum totum ad id quod urebat, quod adfligebat, conuerteret, quò simul naturæ calor ad interna colligebat: hic tum succum uitalem uorabat, & animi intentio concoctionem & commodam corporis instaurationem remorabatur. inde uero naturaliter semper corpori aliquibus decedentibus, & nullis in eorum locum subeuntibus, macies oriebatur, contrahebantur intestina, arescebat cutis, ægrè trahebatur spiritus, sanguis refrigescebat, calor in corde sensim imminuebatur, ora pallescebant, oculi refugiebant, pendula fiebant labra, subibat inamabilis nigror genas, denique umbræ similior quàm uiuenti reddebatur. Cicero sanè de ægritudine scripsit in tertio Tuscul. Quæst. Nam cum omnis perturbatio miseria est, tum carnificina est ægritudo. Habet ardorem libido, leuitatem lætitia gestiens, humilitatem metus: sed ægritudo quædam maiora, tabem, cruciatum, adflictionem, fœditatem, lacerat, exest animum, planeque conficit. Idem paulo ante hæc adiecit ex Tragœdia hosce Versus, quibus Aeeta uim ægritudinis suæ exprimere inducitur:

> Refugere oculi, corpus macie extabuit,
> Lachrymæ peredere humore exanguis genas
> Situ nidoris, barba pedore horrida,
> Atque intonsa, infuscat pectus illuuie scabrum.

Si iam tantam uiolentiam habet ægritudo cum sola est, quid ualuisse in Dauide putanda est, instructa sæuissimis comitibus, metu & indignatione? Nihil sanè aliud, quàm quod uersu undecimo cecinit: Omnem uitæ uigorem absumpsit, ante tempus senescere fecit, uires confractæ sunt, & ossa quoque tabuerunt.

Faciës, anima & uenter tabuerunt.

Illud בשל בעוני בחי, quod omnes ferè uertunt, Impegit in iniquitate mea uirtus mea. Sed cum uitam, annosque in, uel præ mœstitia ac gemitu defecisse queratur, & soleat ad idem facientes particulas cõiungere, non uidetur ratio, cur iniquitatem cum ægritudine & gemitu coniunxisset. Ebræi ergo per iniquitatem hanc, mala intelligunt, quibus iniquè premebatur. Sæpe enim peccatum & prauitas accipitur pro pœna peccatorum & prauitatis, quoties nimirum habetur, ut peccata & impietas uel populum uel priuatos adflixerit. Verùm liceat hic meas quoque cogitationes inferre. עון significat indignanter & toruè aspicere. 1. Regum 18. legimus de Schaule, ויהי עוין, id est torue intuebatur Dauidẽ, ab eo die, & deinceps. Ebræi illic ו pro נ positum putant, sed idem & hic fieri potuit. Existimo ergo hunc locum sic quoque intelligi posse: Præ dolore animi mei indigna uidentis, præ indignatione mea, præ tormento quo torquebar, uidens sceleratorum, non tam contra innocentem, quàm Deum ipsum, superbiam, uim, & successum. Quem sensum si quis recipiat, uerti forsan conueniret עוני, inuidentia mea. nisi quod hæc ferè dicitur, qua quis fortunã alterius nimis intuendo dolet, ut uisum est Ciceroni in tertio Tuscul. Quæst. Hic autem Psaltes de ea inuidentia sua loquitur, qua nimis intuendo, tam sui infortunium, quàm hostium fortunã, animi cruciabatur. Nemo autem putet, cum de

Impegit ex inuidentia uirtus mea.
Cãscàl baauoni cochi.
Iuen.
Vaihi ouen.
Auoni.

A de tanta ui ægritudinis Psaltes queritur, per impotentiam cum indecori quicquam designasse, de quo in uersu octauo Psalmi 6. plura. At tamen cum uim indignationis, metus & ęgritudinis experiretur, quę satis explicari haud posset, hisce hyperbolis usus est, potiusque duxit ultrà, quàm citra, ut Fabius pręcipit, orationem stare. Inane siquidem figmentum est, quod Stoici tradunt, In sapientem nō cadere ægritudinem. Quis sapientior unquam uixit Christo? at is ea mœstitia & metu affectus fuit, ut sanguinem sudaret, esletque morti proximus, ob animi sui consternationem.

Cadit in sapiētem ægritudo, quia in Christum cecidit.

Propter cunctos infestos mihi fui opprobriū, & uicinis meis ualde, et terror notis meis, uidētes me foras migrauerūt à me. Obliuioni traditus sum, uelut mortuus à corde, fui ut uas perditū. Nā audiui conuiciū multorū, metus circumquaque, dum consultāt cōtra me simul, ut tollant animā meā, cogitarunt.) Exaggerat his uersibus miseriā suā, ab his quę externè adfligebāt, sicut pręcedentibus duobus de internis cruciatibus quęstus est. Adflictū atque in discrimine constitutum, ægritudine plurimū leuat, si quis habeat, apud quos si non præsidium, saltem animum compatientē, & amicam consolationem inueniat. Iam queritur his nō solum se fuisse destitutū, sed omnibus, etiam à quibus hæc iure debuerat expectare, habitū execrabilem, quia uicinis quoque suis probrosus haberi cœperat. familiares se etiam exhorruisse, adeò ut si qui fortè incidissēt, ubi erat, cōspecto eo, ilico se foras proriperēt: uel ne propter ipsum in periculū uenirēt, ut Achimelec & reliqui sacerdotes: uel certe, quod tam fœdis criminibus fœdatus esset, ut eū iam ipsi quoque detestarent & abominarentur. Hāc sanè caussam uersu 14. ipse expressisse uidetur. nam inquit, Audiui crimina quę multi intendebāt. מכל צררי, Præ cunctis infestis meis, reddi potest. ut sensus sit: se probro fuisse etiam uicinis suis, præ hostibus suis, quum essent hi tamen scelestissimi, eoque meritò deberent omnibus maximè execrationi esse, ipse uerò usque innocentiæ studuisset. Ea siquidem potentia ualebant hostes Dauidis, ut uulgus in feliciorem partem inclinans, ut solet, in horum gratiam Dauidem tanquam probrosum hominē auersaretur. Valet autē מ etiam idem B quod propter, ut intelligas, propterea quod Dauidem potentes illi persequerentur, factum ut iam uicinis quoque detestabilis esset, nō autem quod præ illis eum detestarent. Hunc sensum reddit Kimhi. Eundem sui cōtemptum auget uersus 13. cum tam nullam canit sui rationē habitam, quàm solet mortui: & ita fuisse abiectum, atque solet uas, quod iam desijt esse usui. Etenim quoniam non est spes mortuum amicum reuicturū, quamprimum curatur ut terræ demandetur, finemque habent quæcunque cū eo negotia fuerant, uasis confracti & perditi adhuc minor cura est. Significat ergo his Psaltes se à suis ita habitū, ut cuius nulla prorsus ratio habēda esset, quique nullo prorsus usui posthac esse posset: eoque ita excidisse & expunctum esse omniū cordibus, ut nihil magis. Nec solum ita abiecerant eum amici & familiares, uerùm bona quoque eorum pars, falsis quoque criminibus fœdabāt, & pericula cumulabant. de eo querit uers. 14. quanquā simul, ut dixi, tantę suę abiectionis atque abominationis, quam modò memorauit, eodem uersu caussam reddiderit. Nam audiui, inquit, conuicium multorum, hoc est, multos me ementitis criminibus infamantes, quod cum ab inimicis qui ab eo defecerant, factum est, & eos qui adhuc in amicitia perstabant abalienauit. Hinc formido circumsteterat eum, cum adeò nemo amicus illi reliquus mansisset, plerique autē hostibus se iunxissēt, atque unà cum illis de perdendo ipsum consilia captarent, & uafre de struendis ei insidijs cogitarent. Versui 12. simile habet uersus 7. Psal. 22. & uers. 14. Psal. 44. De זממו, id est callide cogitarunt, dictum in uersu 2. Psal. 10. In his uerò cogitandum, quousque Deus suos humiliet, item Christum seruatorem infrà cunctos mortales abiectum, in Dauide hæc patiente fuisse adumbratum, neque minus de ipso quàm de se ista Dauidem cecinisse. Quæ si recte perpenderimus, minus displicebimus nobis, si quando similia acciderint.

Versus 12. 13. 14. ad uerbū.

Micol zorerai.

Zamemu.

Et ego super te nitor ò Iehouah, dixi Deus meus tu, in manu tua tēpora mea. Libera me de manu inimicorum

Versus 15. 16. 17. ad uerbū.

inimicorum meorum, et persequentium me. Illumina uultus tuos super seruum tuum, serua me in bonitate tua.) Obseruandum hic, quantam in summa illa animi sui deiectione, quam prioribus uersibus descripsit, spem tamē aluerit. In anima & toto corpore, incredibilis uis anxietudinis, ægritudinis & indignationis deseuiebat, uorabat sanguinem, exedebat ossa, tabidum reddebat omne corpus. adhuc spiritus fretus spiritus diuini testimonio cogitabat, Deus meus es tu: hoc est, utcunque me malis obruis, & excarnificas formidine, mœrore, tristitiaq; ira, attamen Deus meus es tu, ego tua bonitate fido, tu haudquaquam hanc usq; subduces, tuę fidei me concredidi, deserere me nullatenus poteris. Iam in tua manu, non hostium, sunt tempora mea, spacium æui mei. Quare utcunque ab hostibus conclusus sim, & nō sit uia elabendi ulla relicta, adhuc potis es me seruare. Illustra ergo faciem tuam super seruum tuum, hoc est fer opem, qua te fauere mihi, & beneuolo dignari me aspectu testeris. De hac uultus Dei irradiatione, dictum in uersu 6. Psalm. 4. Item in uersu ultimo Psal. 11. Consideranda hic totius consolationis summa: Dominum esse nobis in Deum, et tempora nostra, hoc est omnem uitam in manu eius. Hoc qui persuasus sit, facile contra quoduis se periculum animabit. Si Dominus Deus nobis esse agnoscitur, nos illi curę esse dubitare nequimus. iam dum perpendimus in manu eius omnia sita, qui non omnia optimè, disponente Deo nostro, qui regit omnia, casura crederemus?

Ver. 18 et 19. ad uerbum. O Iehouah ne pudefiam, quia inclamaui te: pudefiant improbi, excindantur ad infernum. Compescantur labia mendacij, loquentia contra iustum durum in superbia & contemptu.) His orat contra hostes, quod qua ratione à sanctis hostes suos diligētibus fiat, dictum est in tractatu de precatione, adiecto enarrationi Psal. 5. ידמו לשאול Kim. interpretatur, Excindantur, ut ad infernum descēdant. Sic Iesha. 6. cum uidisset uisum Dei, exclamabat נדמיתי, id est actum est de me. Sed quia mortui silentes sunt, ideo דמה, quod alioqui silere significat, pro excindi & mori usurpatur. Sic igitur illud reddidi, ut utrumque exprimeretur. In uersu 19. notatur improborum insolentia, & petulantia. Eo enim quod neminem uerentur, omnes præ se contemnunt, cunctis se superbè præferunt, quicquid eis in buccam uenerit, contra innocentes eblatterant. Ea sunt dura & fortia, hoc est magna ex arrogantia, confidentiaq; dicta, quæ per עתק Psaltes designauit, quod durum & ualidū significat, quanquam & uetustū & antiquū significet. Hoc aūt loco Ebræi omnes per חזק, uel per קשה interpretanť. Fastus iste improborū & contemptus, quo Deum & homines pro nihilo habēt, graphicè describiť Psal. 10.

[Margin: Idemu liscol. — Nidmethi. — Damah. — Atac. — Chazac. — Cascah.]

Versus 20. 21. ad uerbum. *Quàm multum est bonum tuum, quod recondidisti ijs qui timent te, fecisti confidentibus in te, coram filijs hominum. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, ab offensaculis uiri, & occulis in tabernaculo, à contentione linguarum.*) Ex consideratione diuinę erga se bonitatis, illam in uniuersum perpendens, cū admiratione exclamauit: Quàm ampla sunt bona, quæ timentibus te recōdidisti? Semper enim uelut ex thesauro inexhausto noua depromis. Quę sequuntur, per correctionem uidētur subiecta: Imò quæ fecisti in te confidentibus, idq; tam manifestò, ut tua in illos benignitas cunctis mortalibus cōspiciatur. Tum agnoscēs Deum eundem se exhibere et alijs sibi credētibus, quem ipse expertus erat, cecinit, *Abscondis illos*, &c. Ipsum Deus non aliter atq; in tabernaculo abscondito, & hostibus inaccesso seruarat, ne læderetur ab improbis, qui quotidie noua ipsum perdendi consilia inueniebāt, nouasq; calūnias excogitabāt. Hæc uocat offendicula uirorū, quia parabātur, ut impingens in ea caderet. De similitudine tabernaculi regij, in quo qui receptus fuerit, saluus est, qua identidem Psaltes utitur, dixi nonnihil in uers. 5. Psal. 27. Proxime enim reges & in conspectu eorum, in ipsorum tabernaculo, summa securitas est: eò nihil audaciæ peruenire permittitur. quare pro summa tutela, & securitate, fusius canit Psalmo nonagesimo primo.

Versus 22. 23 ad uerbum. *Laudetur Iehouah, quia mirabilem fecit bonitatem suam mihi in ciuitate munitionis. Et ego dixi in præcipitatione mea, proiectus sum à conspectu oculorum tuorum, propterea audisti uocem*

deprecationis

A *deprecationis meæ, dum clamarem ad te.*) Hanc Dei laudem cum singulari admiratione, stupendæ Dei super se bonitatis cecinit. Nam conferebat in animo ingentem gloriam & felicitatē, qua tum in urbe munita Ierusalem fruebatur, anxietudini & desperationi, in qua fuerat, cum iam uideret se ab exercitu Schaulis cingi, de quo suprà initio Psalmi. Sensus igitur est: O quàm iure summo studio laudauero Deum, qui tam prolixè mihi ac mirificè benignitatē suam exhibuit, in tantam dignitatem & felicitatem euecto, qui paulò antè cogitabam me planè ab ipso proiectum. Quàm dispar fortuna nunc magnificè regnantis in urbe munita, & antè paruum tempus fuga præcipitati, & tandem ab hostili exercitu conclusi? Sed propterea quòd eò res uenerat, ut non posset caro mea aliud sentire, quàm me ab ipso proiectū, audiuit deprecationem meam, ad ipsum uociferantis. Illud insignem fecit bonitatem suam, & in uersu 7. Psal. 17. explicatum est.

Diligite Iehouam omnes boni eius, Iehouah custodit fideles, & rependit superabunde facienti superbè. Confortamini, roborabit cor uestrum, ô uos omnes qui suspicitis Iehouam.) Commodùm iam ad amorem Dei, & plenam fiduciam, prædicata eius in se bonitate, inuitat. Perinde enim est, ac si dixisset: Considerate me, quicunq; Deo nomen dedistis, è quantis me malis, in quantam dignitatem & potentiam euexerit. Meo igitur exemplo bonitatem & fidem studiosè colite, & curam uestri in omnibus Deo nostro committite. Si male adflixerint uos, & præualituri uidentur, animum ne despondeatis, in tempore reprimet illos, & talionem reddet. Fortes igitur estote, & ipse cor uestrum confortabit, speq; optima suffulciet, quicunq; ab ipso pendetis. Idem habet & uersu 14. Psalmi 27.

Vers. 24. et 25 ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI TRICESIMI SECVNDI.

Canit cuncta uenire mala à peccatis, ideoq; felicem, cui peccata condonantur. hoc ipsum uerò, simul & Dei protectionem, impetrari sincera peccatorum cōfeßione, sedulaq; prece. B *Inde alios docet, ut iudicia Dei agnoscant, qui improbis mala, bona bonis dispensat, unde summa sit iustitiæ studiosis de Deo lætitia & exultatio.*

PSALMVS TRICESIMVS SECVNDVS,

χιτλιασικὸς καὶ διυλικός.

DAuidis erudiens. Felix ille, cui condonata sunt scelera, remissa peccata.

Felix homo, cui Iehouah prauitatem non imputat, nec 2 est in spiritu eius simulatio.

Dum quotidie nunc tacitus mecū cogito, nunc uoce infremo, contabuerunt ossa mea. 3

Nam dies noctesq; premit me manus tua, exhaustus est succus 4 meus, uti quis torreat in media æstate. Selah.

Peccatum meum agnoscam, prauitatem meam haud celabo, cogita 5 bam, fatebor contra me scelus meum Iehouę: & tu statim prauitatem, quæ peccato meo sese prodidit, condonasti. Selah.

Propterea precem ad te, supplicationis tempore, quicunq; bonus 6 fuerit, fundet: & si mala instar ingentium aquarum inundarint, non attingent illum.

Tu mihi protector es ab infestatione, custodies me, dabisq; lęta ob 7 ereptionem ouatione exultare. Selah.

Instituā te, & docebo uiā qua gradiaris, tibi mea ꝓspectione cōsulā. 8 *Apostrophe ad unumquem libet.*

Ne si-

A de uinculis & mortis periculo, in quibus erat, loquens diceret: Vt semper, ita nunc quoque magnificabitur Christus in corpore meo, siue per uitã, siue per mortem, Philip. 1. in eo capite, ut & aliàs plura de hoc diuinę uirtutis in sanctis testimonio scripsit. De eodẽ Petrus cap. 4. Si probris afficimini in nomine Christi, beati estis, quoniã gloria & spiritus Dei super uos requiescit. Aut uerò aduersis, illos ab amore mundi, à quo molesta tantum & aduersa experiuntur, conatur auocare. Id in eo adumbratũ est, quod olim cunctos finitimos uoluit populo suo Israëli hostes esse, ne qua scilicet cum illis cõsuetudine coalescentes, sceleribus eorum contaminarentur. Hinc Seruator beatos pronunciauit, qui pauperes & adflicto animo, in luctu & iustitię desiderio essent: eo quod regnũ cœlorum, hoc est Euangelij ac supernæ consolationis, tales capaces sint. Quare & huiusmodi laborantes & oneratos, ad se uocauit, sempiterna animabus illorum requie promissa. Aut deniqꝫ in hoc suos cruciari facit, ut in sese penitus descendant, & spiritus sui dolum agnoscãt. Vix enim aliud æquè ut hypocriseos malum, sanctissimis etiam insidiatur, nullum excutitur difficilius. Pulchrè non nunquam & Deo studere, & proximos diligere, tum uitæ decorum sectari uidentur, cum interim sibi toti ferè uiuant. Deus autem Zelotes est, & uult seriò amari, coliqꝫ toto pectore. Securis igitur sanctis, ne dicam supinis & sua quærentibus, cum uideri uolunt tantum Dei gloriam, & fratrum salutem quærere, solet nonnunquam Deus morbos, & alia mala immittere, iratumqꝫ se ostendere: inde animi eorũ crassities pertunditur, & sensus aperiuntur, uidentqꝫ quàm longe sint ab eo, ut ipsum toto corde diligant, & proximos uti seipsos, ut sibi ipsis moriantur, & Dei tantum gloriæ uiuant. Hic ille dolus est, fraus, simulatio, hypocrisis, supinitas, torpor, prępostera securitas, occultus Dei contemptus, quem hic Psaltes notauit, cum dixit: Et in cuius spiritu non est dolus, nihil scilicet simulatum, nihil fucatum, sed omnia sincera, seria, & uiua. Hoc uerò mali nulla ratione detegitur melius, & agnoscitur certius, quàm cum doloribus & cruciatibus corpus & animũ Deus exagitat, id quod in difficilioribus morbis solet usuuenire. Ibi in mentem uenit prauitatis (quę antè latebat) amor sui sese egregiè prodit, dum tam molestè fertur, quod Deus optimo consilio immisit. Tum incipiunt sancti uerè sibi displicere, frangi penitus, & Deo sese consecrare totos, subijcere fratribus quibuslibet ex animo.

In cuius spiritu non est dolus.

B Canitqꝫ hic Psaltes de se, quæ in seipso expertus est. quare, quod tantus Dei amicus in se exemplum proposuit, probè considerandũ. Cum silerem (inquit) tabuerunt ossa mea, in fremitu meo tota die. Siluisse se dicit, utiqꝫ dum totus esset in tristibus de malis suis cogitationibus, & non tam ijs quæ patiebatur, quàm quæ admiserat. Obmutire enim solent, qui grauioribus cogitationibus detinẽtur: quod cum aliàs, tum uersibus 3. et 4. Psal. 39. pulchrè canitur. At dum occupatus tristibus cogitationibus animus, spiritum diu cõtinet, is postea universus erumpens fremitũ quendã & mugitum uel eiulatũ edit, de quo dixi in uersum 2. Psal. 22. Simul calor in intimis auctus euertit, hoc est uorat & absumit omnẽ succum uitalem, redditqꝫ magis torridum, quàm si quis mediæ æstatis caloribus excoqueretur, ut planè testam ariditate æquet. De qua naturalis humoris absorptione, dixi in uersum decimumsextum Psalmi uigesimisecundi, & in uersum 10. & 11. Psal. 31. Selah his adiectum, indicat, quantũ sit tormentum, peccatorum sarcinam rectè sensisse. Si quis, quam hic Psaltes uim doloris describit, totam animo pœnitudine peccatorum suorum rite affecto, tribuat citra corporis cruciatus, cum eo nihil pugnauero: quanquam putẽ ei, qui & Psaltis morem, & iudiciorum Dei erga sanctos rationem probè perpenderit, quæ dixi de corporea correptione, animum in sui cognitionem adducente, haud quaquam habenda ἀπροσδιόνυσα.

Versum primum & secundum D. Paulus citauit ad Roma. 4. & eodem sensu, quem reddidi. Probat enim hoc Vatis dicto, iustitiã et salutẽ, fide in Deum, suis peccata condonantem, & non imputantem, non proprijs meritis cõstare.

Locus Pauli ad Rom 4.

Peccatum

Vers. 5. 6. et 7. ad uerbum.

Peccatum meum notum faciam, & prauitatem meam non tegam. dixi confitebor super prauitatibus meis Iehouæ, & tu condonasti prauitatem peccati mei. Selah. Propterea orabit ad te omnis bonus in tempore inueniendi, etiam si multæ aquæ inundent. Tu mihi absconsio, à coartatione custodies me, ouationes liberationis circundabunt me.) Beatum dixerat, cui condonatum peccatũ esset, nec imputaretur ad pœnam. addiderat beatum, in cuius spiritu nullus esset dolus, nulla simulatio: & his ostenderat, quibusnam hęc fœlicitas contigerit, ut peccata eis Deus non imputet. Agnouerat igitur, cum peccatorum suorum pœnas daret, imputante illa Deo, id quod ultio declarabat, se in spiritu suo dolum aluisse, & peccata sua non satis agnouisse. Eapropter iam in plenam sui cognitionem, correptione Domini adductus, exclamat, *Peccatum meum notum faciam*: hoc est ex animo agnoscam, *non tegam deinceps prauitatem meam.*

Pesca. Cogitabã, *Confitebor ingenue scelus meum.* Quid scelus, hoc est פשע dicatur, nempe peccatum pleniore Dei contemptu admissum, dixi in uersum undecimum Psalmi quinti. Est enim in uoce hac amplificatio. Ardentem uerò animum, & tam densa congeries indicat. Peccatum enim suum dicit se notum facturum, prauitatem suam non tecturum, statuisse scelus suum Domino confiteri. Vide uero ut omnem spiritus sui dolum ac simulationem abijciat, ut se nudum, & nihil nisi peccatorem, prauum, scelestum, Dei misericordiæ offerat. Magni affectus est & subiecta ad Dominum apostrophe, *Et tu remisisti prauitatem peccati mei*, quam scilicet peccato meo admisi: uel unde sic deliqui, quę ut opus meum peccatum sit efficit. Id uidetur mihi hunc sensum habere: Simulatque cogitaram, certoq́ mecum statueram, libere & ingenuè mecum scelus tibi ô Deus fateri, illico & ipsum condonatum fuit, & ultio facta remissior. Vnde & sequitur, *Propter hoc orabit ad te omnis bonus*: id est, quicunque bonitati studet. Propter hoc inquam, quòd es tam facilis, tam exorabilis, neque aliud quàm agnouisse peccatum requiris.

Inueniendi tempus.

Inueniendi tempore, inquit, hoc est, *tempore*, ut uerti, *supplicationis*, tempore inquirendi Dominum. Quod haud sciò, an solenne precationis tempus dixerit, q̃d matutinum erat, & uespertinum, præcipuè autem matutinum, ut dixi in uersum quartum Psalmi sexti: an quo offerente se familiarius Dei bonitate, & plenius afflante pectus spiritu superno, cor uelut inuitatur ad orationem. Kimhi intelligit tempus, quo homo cor suum uacuum ad precem fundendam inuenit. Abraham Ezra ad eum modũ, quo dictum est à Iesha. Inquirite Iehouam dum inueniri potest, utiq; dum misericordiã suam per nuncios suos exhibet. Id cum in sanctis cœtibus præcipuè fiat, quanquam alijs quoque temporibus eius sancti admoneantur, non iniuria tempus solenne precationis, imò quæcunq; precãdi fuerit oblata occasio, per inueniendi tempus intelligemus. Porrò hac prece sancti impetrant, ut etiam si inundent aquæ plurimæ, hoc est mala plurima, nõ pertingãt ad eos. Hic tropus & in uersu 17. Psal. 18. & uers. 2. Psal. 69. ac alibi sæpius legĩ. Et hoc igitur uersu, cùm immitti mala ob peccata, tum eadem placatione Dei depelli, Psaltes testatur. Idem uerò confirmat uersu sequenti, Tu absconsio mihi ab infestatione: quasi diceret, Vere tuti à quibuslibet malis erunt, qui tuę se clementiæ commiserint, qui tuam tutelam orarint seriò. Tu enim mihi protectio es, ab infestante malo quolibet seruabis me, & aduersis quæ inciderint, sic eripies, ut undiq; nihil circum me futurum sit, unde non sint gratiæ tibi summa cum læticia agendæ. Idem namq; & alij abs te iure expectabũt. Hinc & Selah adiectum est, ut nimirum diligentius Dei suos tuentis bonitas & cura consideretur.

Versus 8. et 9. ad uerbum.

Erudiam te, & instituam te in uia qua gradiaris, consulam super te oculo meo. Ne sis sicut equus, sicut mulus, non intelligunt in capistro & lupato.) Vertit sermonem ad unumquemlibet doctrinæ & monitionis sanctæ capacem. Docet autem, & monet, ne obbrutescamus, iussa Dei parũ studiosè expendentes, & salutem quam adferunt male agnoscentes. Nam qui his animum probè intenderit, ultrò in uia Domini curret, ut qua sciat se ad uitam beatam & sempiternam peruenturum.

Vniuersæ

A Vniuersæ siquidem uiæ Domini, sunt bonitas & fides, Psal. 25. Hæc uero qui negligit, & eo bestijs rationis expertibus similis fuerit, is fuste ad officium cō pellendus erit, uti equus & mulus capistro & lupato in officio continentur. Et bene illi, cui uel sic tamen erudiri contigerit. nam quos planè abiecit Deus, eos suis desiderijs totos relinquit: cumq́ ultionem immittit, non dat ut inde meliorem mentem perciperent: uti Pharaoni, Iudæ proditori, & similibus usu uenit.

Flagellū equo, oreã asino, & uirga stultis. Prouerb. 26.

Illud, *Consulam super te oculo meo*, subobscurum est. Non dubitarim tamen hac particula tale aliquid uoluisse Psaltem dicere, quale est *Instituam te*, docebo te, quæ præmisit. Easdē enim congerere sententias, Psaltes ubiq́ solet. Rabi Shlomoh interpretatur eam sic, *Innuam tibi oculo meo*, & uiā qua eas uelut oculorum nutibus monstrabo. Videtur autem id durum esse, consulere pro innuere accipere. Adducunt quidam ad confirmandum hunc sensum, illud Prouerb. 16. עצה עיניו, id est innuens oculo: quanq́ alij reddant, obturans oculum. Sed utrouis modo accipias, aliud tamen uerbum est. Hic est איעצה, quod à יעץ uenit, in Prouerbijs עצה. Malim ergo ita accipere, Oculo meo, id est mea prospectione, mea cura, mea obseruatione tibi consulam: hoc est ipse dispiciam, ipse uidebo, quid tibi conducat, quò iter tuum dirigas. Hunc sensum ferè tradit Paraphrastes Chaldæus. Nam præsentem locum ita reddidit, Ponam super te in bonum oculum meum. Quod quid aliud est, quàm tui curam geram, prospiciam tibi? Sicut uersu decimo octauo Psalmi sequentis canitur, Ecce oculus Iehouæ ad timentes ipsum, utiq́ quo eis prospiciat, dirigat, curamq́ eorum gerat. Nec tamen absurda & Kimhi interpretatio uideri queat, is sic enarrat: Dabo tibi consilium, ab eo quod uidi oculis meis, atq́ in memetipso expertus sum. Peccaueram, & ingrediebar uia non bona. id aduersis admonitus intellexi, & ultione adactus, ad Dominum reuersus sum toto corde, factusq́ est ille mihi propitius, & suscepit pœnitentem. Hinc ergo tibi consulo, ne uti ego ob brutescens, intelligere in te Dei bonitatem negligas, ne ceu animalia intelle-

Oze enat. Iezah. Iaaz. Ezah.

B ctus expertia, freno & capistro reduci in uiam necesse habeas. sed iam excute ueternum, dispelle naturalium affectuum crassitiem, caue in spiritu tuo dolum alas, putans te rectè uiuere, cum affectibus inseruias. Hoc illud consilium est, quod ut hic sanctus dedit, ita dat quicunq́ uere resipuerit, ijs quos uidet agere securius & incogitantius: & id iuxta ea quæ ipse expertus est, quæq́ uidit in sese, ac sensit.

Versus ergo nonus, quo hoc consilium Vates complexus est, sic habet: Ne uti equus & mulus obbrutescite. In eo autem quod adiecit, capistro & freno illos coerceri: significatio est, non cogitantem quid se deceat, & iudicij diuini minus animaduertentem, externis malis à prauitate retrahēdum. Fortè ideo potissimum equi & muli meminit, quod etsi ratione careant, brutaq́ sint, hominibus tamen seruiunt: sed infrenati, & ui quodammodo ad officium mãsuefacti, adactiq́. Si iam sunt sancti securiores atq́ cessantiores, Domini quidem sunt, eiq́ seruient tandem. id autem non ultro, ut sancti selectiores, cœlestiq́ spiritu opulentius præditi, sed per aduersa uelut freno & lupato adacti.

Cur potiss. equi & muli meminit.

Illud quoq́ nonnihil obscuritatis habet, Ne accedat ad te. Pleriq́ enim Ebræorum interpretantur, Ne lædat te accedens propius: quanquam sint qui subaudiant, impuritatem. Quasi diceret: Ne sitis uti equus et mulus, &c. ne accedat ibi impuritas, & reddamini immūdi, quando ita curam uera intelligendi posthabueritis, uti animalia immunda sunt equus et mulus. Quantū ego de hoc loco possum assequi, sic sentio. קרוב alioqui & pugnare significat, tum אל & על inter se non rarò permutant. Quare puto legi posse, nihil obstante phrasi scripturæ, quasi scriptum esset בל קרוב עליך, id est ne pugnet contra te, aut repugnet tibi. Sic magis adparet ratio, cur freni & lupati meminerit, quibus non solum id efficitur, ne propius bestiæ istæ sessori accedant. sed magis ut ad nutum eius obediant, & nihil contrà pugnent. Muli autem & equi, ideo præ

Carob. Al. Al. Bal carob elecha.

alijs meminit, quod eorum ad usus humanos formatio & adactio notior sit. A

Mirari autem quis possit, qui fuerit usus mulorum apud Iudæos. nam & primo capite Regum tertio, legimus Davidem iussisse imponi mulæ suæ Shlomoh filium, cum in Lege esset prohibitum, animalia diuersi generis committere: Leuitici 19. Verùm hoc genus mulorum, quo Syria utitur, diuersum est, ut scribit Aristoteles libro de Natura animalium sexto, cap. 36. ab eo, quod coitu equæ & asini procreatur, quāquam simile facie, quo modo asini syluestres similitudine quadam nomen urbanorum accepere: & quidem ut asini illi feri, sic muli præstant celeritate. Procreant eiusmodi muli suo in genere. Hæc Aristoteles. Ex quibus liquet, mulos quibus usi Iudæi sunt, non eius generis fuisse, cuius procreatio in Lege uetita est. Et pulchre nomen quoq;, quo hi muli in scriptura uocantur, ijs quæ Aristoteles scripsit, conuenit. Nam mulus hic פרד, 3. Regum 1. פרדה, mula uocatur, quod idem & onagrorū nomē est, quan quàm mulos interpretes omnes reddiderunt, ratione ducti indubiè, quā Aristoteles tradidit, nempe similitudinis.

Quo genere mulorum usi Iudæi.

Pered.

Pirdah.

Multi dolores improbo, & confidentem Iehoua bonitas circumdabit. Gaudete et lætamini in Iehouah iusti, rectos decet laus.) Versus decimus rationem habet cōsilij, quod dat uersus nonus. Improbè enim dum quis uiuit, & brutis bestijs potius q̃ hominibus Deo studētibus similior esse studet, multis iure doloribus, ut resipiscat, adfligitur. præstat igitur recta ratione agere, & iudicia Dei probè perpendere, quàm rapi affectibus ut bestiæ: cum nitentem Domino, quod nemo poterit, nisi qui se et creaturas uniuersas nouerit planè nihil esse, bonitas Dei ita circumdet, ut nihil penitus bonorum queat desiderare. Hinc commodùm iustos & rectos corde ad gaudium, lætitiam, & ouationē inuitat. Cui enim hæc potius conueniant, quàm ei, qui cum Deum habet propitiū, bonis omne genus circundatus & cumulatus est? Quos iustos uocet, dictum in uers. 6. Psalm. 1. et uers. 21. Psal. 25. et alibi. His det Dominus fidem habere, quo longe à nobis omnem fucum & spiritus dolum faciamus: & si quando morbis & malis alijs corripiamur, agnoscamus istuc ideo fieri, ut probe in nos ipsos descēdamus, & in omnia cùm nostra, tum Dei, mentis oculos rectè intendamus, quo auocati à nobis ipsis, Deo nos cōmittamus penitus, eoq; uno nitamur. Sic uero demū gaudio, solidaq; lætitia perfundemur. B

Versus 10. et 11 ad uerbum.

DISPVTATIO DE CONFESSIONE.

Obseruandum uero pijs, quod ait: Cogitabam, fatebor scelus meum contra me Iehouæ. Ad hunc enim modum cui confiteri commissa sua contigerit, is indubie mox & illud quod sequitur dicet, *Et remisisti prauitatem peccati mei.* Hoc autē pacto peccata confiteri, est uere, solideq;, & tanquàm coram Deo ipso, peccata agnoscere, & ea eiusmodi tamq; grauia, ut quibus, sicut conditorē nostrum Deū Opt. Max. offendimus, ita extrema, eaq; sempiterna mala meruerimus. Hoc pacto, qui peccata sua agnouerit, fassusq; Deo fuerit, is uere demum se exuerit, planè humiliarit, penitus cor contritum, adflictumq; spiritum habuerit, peccata uere detestabitur, Deo sese prorsus consecrabit, & omni studio, totisq; uiribus uoluntati eius studebit, eoq; facile ueniam omnium scelerum, totiusq; prauitatis suæ abolitionem à Deo exorabit. Vtq; nullius rei sitientior fuerit, quàm uiuendi ex sententia Dei, quicunq; de ea ipsum docere poterit, quàm lubens illi, quàm promptè non commissa solum, sed quæuis etiam, ac quamlibet occulta animi uitia confitebitur: non iam soli sacerdoti, Legis Dei singulariter docto, & uero mentium medico, sed cuiuis etiam Christiano, qui uel mediocriter monere potis sit. Nihil enim morabitur, quod confessionem peccatorum, quæ homini fiat, alij iuris diuini, alij humani faciunt. Iuris diuini agnoscet esse, uti omnibus rebus, quibus promoueri huc possit, ut à peccatis recedat longius, accedat propius iustitię. Quī igitur pigeret remedium doctrinæ monitionisq; salutaris ab eo petere, qui certam morbidæ menti medicinam, è scripturarum pigmentario queat proferre? Quid puderet morbum detegere

Quæ uera confessio.

A tegere ei, à quo eiusmodi morbi remedium expectes, quo non ad tempus solum morbo leueris, sed ad sempiternam omnium uitiorum abolitionem, ac salutem consummatam atque perpetem proficias? Nec sanè credendum, aut Panormitanum tantæ eruditionis uirum, aut Glossæ authorem, inter iuris canonici consultos præcipui nominis, uel alios siue iurisconsultos siue Theologos, plurimi enim sunt, qui secretam illam confessionem, traditionem hominũ tantum esse affirmant) sic desipuisse, ut talem confessionem, qua efficax adeò peccatis remedium, salutaris scilicet monitio & instructio petatur, qualem utique sancti patres Occidentalium ecclesiarum docuerunt, institutionis humanæ fecissent? Multo minus putandum, talem permissam negligi à Diuo Chrysostomo, cum in epistolam ad Ebræos scripsit, quod & de pœnitentia distinctione prima, Can. Quis aliquando, citatur: Non tibi dico ut te prodas in publicum, neque apud alios te accuses, sed obedire te uolo Prophetæ dicenti: Reuela Domino uiam tuam. Ergo tua confitere peccata apud Deum, uerum iudicẽ, cum oratione delicta tua pronuncia, non lingua, sed conscientiæ tuæ memoria. Et tunc demum spera te misericordiam posse consequi. Si habueris peccata in mente tua continuè, malum nunquàm aduersus proximum tuum in corde tenebis. Item in sermone de Resipiscẽtia & confessione, uocat confessionẽ iudicium, quod absque testibus, solis cogitationibus perficiatur. Minime omnium uerò existimandum, Græcorum Ecclesiam talem confessionem posthabuisse unquam, aut posthabere hodie, quæ quidem uere Christi Ecclesia fuerit. Fraternam siquidem monitionem, & sanctam de secretioribus malis medelam qui negligerent, purioris uitæ uerè studiosi? At hæc in huiusmodi cõfessione præcipue petũtur, ut docemur distinctione 6. Can. Qui uult. Quin quo id commodius fieret, et apud Græcos olim sacerdotem bonæ conuersationis, seruãtemque secreti, ac sapientem uirum statuerant. Quem quidem morẽ postea Diuus Nectarius, is qui proximus ante Diuum Chrysostomum episcopum egit Constantinopolitanum, præterijt, & suadentibus quibusdam, singu-

Panormitanus.

D. Nectarius.

B los suæ conscientiæ iudicio, quantum ad communionem attinet, reliquit. Sed caussa fuit, quod populus comperisset, nobilissimam fœminam cùm iussu sacerdotis, qui pœnitentibus præerat, ieiunijs, alijsque sanctis operibus uacaret, à diacono in Ecclesia stupratã fuisse: eoque in sacerdotes sæuijsset, quasi per eos facta fuisset iniuria Ecclesiæ. Hæc legis libro 9. Historiæ Tripartitæ, capite 35. Eo aũt quòd nullum peculiarem huic rei Diuus Nectarius præfecit, aut etiam qui eum sequuti sunt, propterea haudquaquam censuerunt, talem qualẽ paulo ante descripsi, & sancti Occidentalis Ecclesiæ patres tradiderunt, confessionem negligendam, ut quæ traditionis humanæ tantum esset. Certe cum præceptum est, Deum ex toto corde, tota anima, totisque uiribus diligere: præceptum simul est, quicquid dilectio tanta Dei requirit, quæ utique requirit, quicquid quouis modo ad id cõducit, quo uita euadat peccati purior, & sanctimonia instructior. Certe neque Occidẽtalis Ecclesiæ patres unquam uoluerunt ijs peccata fateri, à quibus non queas ad pietatem erudiri: expectes autem tibi uel illi offendiculum potius, quàm peccati remedium. ut proh dolor quotidie turpia ac horrenda audiuntur, prætextu confessionis, à sceleratissimis non sacerdotibus, sed sacerdotum carcinomatis admitti, proditiones, homicidia, ueneficia, stupra, sacrilegia, & quid non? At sacri Canones, non solum à quibus tanta timeas, sed & eos uitari uolunt, qui tãtum cæci sunt, uiæ Dei ignari, & adeò quidem, ut proximo & Laico (ut uocant) confitendum potius statuerint, quàm ei sacerdoti, quem uel ipsum ex confessione deteriorem fore, uel te deteriorem redditurum, iure metuas: Id quod & Diuus Thomas probat in articulo quarto, Quæst. septima, de partibus pœnitentiæ. Proinde in Canone, Qui uult, de pœnitentia dist. 6. præcipitur, ut quæras, à quo non negligaris: & ideo melior, qui haberi possit, qui non sit ab unitate Ecclesiæ diuisus, in nullo eorum iudicandus, quæ in alio iudicare debeat, Deinde ita munere scientię instructus, ut

Cui confitendum.

Qualis debeat esse confeßionis secretæ arbiter.

A

ARGVMENTVM PSALMI XXXIII.

Perplanus, sed plurima dignus obseruatione hymnus est, quo Vates primum ad quàm studiosißime celebrandum Deum inuitat. Deinde omnia eius bonitate plena esse prædicat, miracula conditionis simul & gubernationis memorans. Deniq; dum cecinit unum Deum cuncta effi.ere & præstare, & suis semper benigne adesse, nomine populi Dei spem & fiduciam in ipsum profitetur, bonitatemq; eius inuocat.

PSALMVS XXXIII. ἐπαινετικὸς καὶ εὐκτικός.

O Vate ô iusti Iehouæ, conuenit laus recti studiosis. 1

Celebrate Iehouam, cithara, nablo, decachordo huic canite. 2

Cantate de eo carmen nouum, suauiter sonate, & clangite. 3

Nam quicquid Iehouah instituit rectum est, omnia eius facta ex fide proficiscuntur. 4

Amat iustitiam & æquitatem, terra bonitate Iehouæ repleta est. 5

Iussu Iehouæ cœli facti sunt, & præcepto eius omnis ornatus eorũ. 6

Velut utre inclusit aquas maris, & uelut thesauros reposuit abyssos. 7

Paueant ergo à Iehouah cunctæ regiones, metuant ab eo qui inhabitant orbem. 8

Nam hic uerbo quoduis efficit, iussu rem quamlibet præsentem exhibet. 9

Iehouah consilia gentium dissipat, cogitata populorum differt. 10

B Consilium autem Iehouæ in sempiternum perstat, cogitata cordis eius per omnia sæcula. 11

Fœlix ea gens quæ Iehouam pro Deo habet, populus quem ille sibi elegit in hæreditatem. 12

E cœlis despicit Iehouah, intuetur homines singulos. 13

E certa sede sua cunctos inhabitatores terræ speculatur. 14

Ipse omnium pariter corda finxit, intelligit omnia quæcunq; gesserint. 15

Non seruatur rex magna potentia, nec uir fortis euadit multo robore. 16

Fallit equus ad hoc ut seruet adhibitus, nec eripit multa uirtute sua. 17

Ecce autem oculus Iehouæ intendit in eos qui ipsum timent, qui ipsius bonitatem expectant. 18

Vt liberet à morte animam eorum, & alat dum laboratur fame. 19

Animæ nostræ sperant in Iehouam, ipse auxilio nobis est, & pro clypeo. 20

Nã de ipso gaudebit cor nostrũ, nã sancto ipsius nomine nitimur. 21

Sit super nos bonitas tua ô Iehouah, queãdmodũ abs te pẽdemus. 22

Versus primi secundi & tertij explanatio.

O *Vate iusti in Iehouah, rectis conuenit laus. Celebrate Iehouam in cithara, in nebel, decachordo canite ei. Cantate ei canticum nouum, bene modulamini sonum in clangore.*) *Ad uerbum.* Iustos & rectos, hoc est hùc incumbentes, ut ex bono & æquo cum omnibus agant, ad celebrandum prædicandumq; Deum inuitat, quia soli bonitatem *Qui iusti & recti.*

 Dei,

Navah. *Iuah.*

Dei, ut uere percipiunt, ita agnoscunt, & laudare possunt. נאוה, quod uerti solet congruit, uel decet, uerti quoq; potest, expetita, uel optata, ut sit passiuum ab אוה, quod Ebreis expetiuit, desiderauit, significat. Nihil sane bonis optatius acciderit, atq; Dei laudes celebrare. Sed reperitur hoc uerbum etiam significare decentiam, ut Prouerb 19. Non conueniunt stulto delicię. Et 26. Non decet stultum gloria. Quod enim desiderabile, idem pulchrum & decens est. Memorat instrumenta Musices. כנור, quam citharam uertunt: נבל, quod alij Nablum, alij psalterium, alij fides. & עשור, quod decachordum reddunt. Quidā id tanquam epitheton Nabli acceperunt, eo quod absq; coniunctione illud sequitur. Sed quamlibet Polysyndeton frequentissime scriptura utitur, habet tamen suis locis, et Asyndeton. Cæterum ex uersu quarto Psalmi 92. abundè liquet, עשור nomen esse instrumenti diuersi ab נבל. Sic enim habet: Exurge Asor, & exurge Nebel. In libro Paralipomen. priore, capite 15. 16. & 25. quibus locis de sacris cantoribus legitur, mentio fit, præter citharas & nabla, etiam מצילתים, id est cymbalorum, & חצצרות hoc est buccinarum, uel tubarum. Iosephus libro Antiquitatū 7. capite 12. scribit, Cinnoræ, id est citharæ, decem fuisse chordas, & plectro percuti solitam. Nebel uero, duodecim chordis, & tangi consueuisse digitis. Huiusmodi instrumentorum figuræ mutantur quottidie: unde mirum non est, nihil modo certi posse de his dici, ut neque Ebræi quicquam de his solidi tradunt. Frustra igitur de hac re philosophabimur.

Cinnor. *Nebel.* *Asor.* *Mezilthaim.* *Hezozeroth.*

Præstiterit ergo hic obseruare, quàm nihil Dauid omiserit eorum, quæ ulla ratione, Dei cultum uel augere, uel illustrare potuerunt. Re ipsa experimur, nihil esse, quod tantam habeat uim animum mouendi, atq; sonus cōcinne modulatus. Animales enim spiritus, quibus affectus animæ constant, aeriæ materiæ sunt, atque ideo ab infracto extrinsecus temperatoq; commodùm aere, atque per aures ad animum delato, mirum in modum citantur, proq; illius tēperatura immutantur. Inde tam uarios, & inter se pugnantes affectus, musica modulatio efficit. Hinc meli Phrygij, Lydij, Dorij, & Ionici, tam celebris differentia, de qua in præfatione nonnihil. Quo itaque rex sanctus in animis populi affectus quàm religiosissimos excitaret, & de diuinis beneficijs lætitiam adaugeret, non solum uocum, sed & organorum concentum adhibuit. Decet siquidem in sacris cœtibus, & dum sanctis cum Deo negotium est, totum animum in admirationem & laudem Dei rapi. Ad id quantæ sit Musica efficacię, & ex facto Vatis Elishah colligitur, qui enthusiasmon pulso organo prouocabat, hoc est animum suum, omni turbatione dispulsa, ad percipiendum sacrum superni spiritus afflatum componi & apparari curabat. Proinde haud leuiter detestandum, rem tam diuinam, & religioni præcipuè natam, abusu ad uoluptates sic uiluisse, ac redditam infamem. Verè qui norunt, quid sit toto corde, tota anima, totisq; uiribus amare Deum, illi facile agnoscunt, quàm apposita religioni sit Musica, propterea quòd tantum ad componendum & excitandum animum ualet. Recepit ante paucos annos et Ecclesia, ad sacros hymnos uaria Musices organa: sed utinam ita ut Dauid, omnes illis uterētur, nimirum nō ad inanem oblectationem aurium, sed ut dixi, ad sedandum quod animæ harmoniam turbat, ad excitandum ipsam, quò expeditior & feruentior beneficia Dei consideret, religiosis affectibus accensa. Hoc si studeretur, uerborum oportebat primā curam haberi, & horum tantum gratia ut uocum, ita & organorum modos, nempe quo & penitius expenderentur, & maiore ardore cùm audirentur, tum dicerentur, adtemperari. Iam partem sacratum cantionum omittimus, auscultantes modulis organorum: quod tamen ferri poterat, eo quòd interim sacra uerba mens modulatione illa excitata, apud se uoluere possit, si ea modulatio sic institueretur, ut uerborum perpensionem acueret & intenderet. Sed quod dictu horrendum, passim obtinuit, ut Ecclesiarum musici pro sa-

Abusus organorum.

A cris hymnis, ſpurciſſimarum cantionum melos in organis modulentur, quibus nō ſolum inani, ſed pernicioſa ſimul uoluptate, lenones & lenæ oblectantur, & integriores adhuc animi ad libidinem proliciuntur. O' impia ſupinitas, ad hæc non ſummopere conſternari & perterrefieri, quicunque Chriſto nomen dederunt, nedum Eccleſiarum proceres. Sub nomine enim Ieſu Chriſti crucifixi, in loco illi ſacro, in cœtu eorum quos ille ſanguine ſuo redemit, pro ſalario, quod pro ipſius cultu perſoluitur, nihil aliud quàm Veneri ſacrificari, caſtæ ſanctorum aures ac mentes prophanari, titillari quoſque perditiſſimos.

Illo, *Canite ei canticum nouum*, Laudandi Dei innouatum ſtudium uoluit excitare, quod ex renouata diuinæ bonitatis perpenſione ſolet exurgere. De ijs ſanè, quæ homines ſummè afficiunt, & quorum memoriam penitus cupiunt infigere, ſolent ferè nouas componere cantilenas. Sic Moſheh trāſmiſſo mari rubro, & extincto Pharaone, hymnum cecinit: & Debborah fugato Iabin rege Cenaanitarum, atq; occiſo duce eius Siſera. Nemo uerò huius ſtudioſior fuit Dauide. Tubæ cantum in eo dixit, quod ſubiecit: *Et bene ſonate in clangore*. De quo in uerſ. 6. Pſal. 27.

Canticum nouum.

Quoniam rectum uerbum Iehouæ, & cuncta opera eius in fide. Diligit iudicium & iuſtitiam, bonitate Iehouæ plena eſt terra.) Incipit prædicare Dominum à factis & operibus ſuis. דבר, id eſt uerbi nomine ſcriptura, negotium, rem, factum, mandatum, intelligit. Hoc ſignificatu, Galli choſe uſurpant. Vnde quod Pſaltes hic canit, perinde eſt ac ſi dixiſſet: Quæcunque agit Deus, recta ſunt. idem nanque per דבר, quod per מעשה, id eſt factum, uel opus intellexit. Dicere ergo uoluit: Quæcunque Deus inſtituit, quæcunque agit, quæcunque gerit, ſumma cum ęquitate & fide inſtituit, agit ac gerit. De fide in uerſu quinto Pſalmi 25. De rectitudine uel æquitate, uerſu 21. Pſalmi eiuſdem. Id magis exprimit, cum ſubiunxit, *Eum diligere iudicium & iuſtitiam*. Vbicunque ſanè hæ duæ iunguntur, ſignificant rectè & ordine quid fieri, uel adminiſtrari. Ita Dauid faciebat iudicium & iuſtitiam omni populo, id eſt regebat populum ex uero iudicio & iuſtitia: nempe curans, ut rectè ac ordine cuncta in populo gererentur, utq; iuſtè & decenter quiſque cum altero uiueret. Rectè itaque ex eo quod cecinit, Dominum amare iudicium et iuſtitiam, ſubiunxit, *plenam eſſe terram bonitate eius*. Dum enim optimè omnia inſtituit, nihil poteſt eſſe, quod non Dei bonitate perfruatur.

Verſus 4. et 5. ad uerbum.
Dabar.
Maaſeh.

B

Per uerbum Iehouæ cœli facti ſunt, & per ſpiritum oris eius omnis ornatus eorum. Congeſſit ſicut utre aquas maris, poſuit in theſauris abyſſos.) Id canit, quod Geneſis primo legitur: quanq; cœlorum tantum, atq; aſtrorum, ac maris nominatim meminerit, ut in quibus præclarius Dei maieſtas reluceat, maximè nobis, quibus hęc etiam uident. In Geneſi legimus: Fiat lux, fiat expanſio, id eſt cœli. nam רקיע uocauit cœlos. Fiant lumina in cœlorum expanſione, &c. Verbo itaq; Dei & ſpiritu oris eius, hoc eſt iuſſu ſolo, & cœli & ornatus tam multorum & uariorum ſiderum perfectus eſt. Spiritū enim oris, & uerbum, pro eodem dixit, ut Ieſh. 11. uerſu 4. Percutiet terrā uirga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet improbum. Hic & uirga oris, & ſpiritus labiorum pro uerbis accipitur. Non reijcio tamen, ſed amplector, quod quidam ſpiritū ſanctum, per ſpiritum oris, & uerbum æternum patris, per uerbum intelligunt, idq; omnino Propheta uoluit. Chriſtus enim uerbum et potentia Dei eſt, per quam facta ſunt omnia: & ſpiritus ſanctus, uirtus Dei, omnium perfectrix & conſummatrix: & ambo cum dicente & ſpirante, unus idemq; Deus. omnes ſiquidem tres perſonæ in iuſſu & pręcepto, quo omnia condita ſunt, ſignificant. Miraculū diuinę uirtutis, quo mare ſuo loco cōtinetur, ne in terram inundet, canit uerſus ſeptimus, & admodum eleganti catachreſi, quod dicit: Velut in utrē aquas collectas, & in ſuum locū, ceu theſaurum repoſitas. Pulchrè uero hoc tropo ad Dei immenſam potentiam conſiderandam, animum ſubuehit, dum facit Deum in tam

Verſus 6. et 7. ad uerbum.
Racia.
Quo miraculo mare contineatur.

 uaſtum

uastum mare eam habere potestatem, quam homo in pauxillum aquæ, quam A utri concludens, reponit quò libet. De hoc miraculo dixi quædam in uersum secundum Psalmi uigesimi quarti. Cecinit de eo & Iiob 38. Dum mari ostia op ponerem, cum ipsum uelut egrediens ex utero educerem: cum uestirem illud nube, & nebula, & uelut fascijs inuoluerem. Constitui illi terminum, posui ue ctes & ostia. Et dixi, huc usq; ueni, & non ultrà: huc usq; protendas superbos fluctus tuos. De eodem canit & Psal. 104.

Versus 8. et 9. ad uerbum. *Timeat à Iehouah omnis terra, ab eo metuāt sibi omnes habitantes orbem. Quoniā ipse dixit, & fuit, mandauit & stetit.*) Prædicata Dei potentia in conditura & fabrica cœlorum, uastiq; maris coertione, quo excitare animum uoluit, & ut reliquarum re rum quas uerbo perfecit, miracula perpenderet, commodùm nunc ad timorem tantæ maiestatis hortatur. Natura enim sic comparati sumus, ut ei cui ma iorem esse potentiam existimamus, plus etiam deferamus, iussaq; illius studio sius perficiamus. Cum ergo Deus omnem aliam potentiam infinito excedat, ut qui dicto cuncta efficiat, debuerat merito à nobis præ omnibus metui, coli & uenerari. Et planè ita res haberet, si uere id de eo persuasi essemus, quod uno ore omnes iactamus, nempe uerbo ipsum condidisse & seruare omnia. Rectè ergo autor Epistolæ ad Ebræos scripsit, Fide intelligimus aptata esse se cula uerbo Dei. Iam fides, ut inquit Paulus, non est omnium. De his plura in uersum secundum Psal. 24.

Versus 10. et 11 ad uerbum. *Iehouah dissipat consilium gentiū, dissipat cogitationes populorum. Consilium Iehouæ in seculum stabit, cogitationes eius ad generationem & generationem.*) Post miraculum crea tionis, celebrat & gubernationis miraculum. Suo enim consilio, quod in æter num stat, quando quidem consulta gentium & cogitata populorum irrita effi cit, & differt, omnia instituit, gerit, perficit. Qui nanq; sola sua uirtute omnia ex nihilo condidit, qui non & solo suo consilio cuncta gubernaret? Huic consilio sancto & optimo, cum mortaliū cogitationes ad malum à puero pronæ, continuò aduersentur, qui possent non irrita reddi? Neq; enim est sapientia, nec prudentia, nec consilium aduersus Iehouam, Prouerb. 21. Quod dum pa- B rum Iudæi olim agnoscerent, & præter Domini uerbum consilia inirent: Væ, inquiebat per Ieshaiam, filijs deficientibus ad hoc ut consilium ineant quod non sit ex me, & telam texant, hoc est rem instituant absque meo spiritu, hinc peccata peccatis cumulantibus.

Versus 12. 13. 14. 15. ad uerbum. *Beata illi genti cuius Deus Iehouah, illi populo (quem) elegit in hæreditatem sibi. E cœlis despexit Iehouah, uidit omnes filios Adam. De rectè instituta sede sua prospexit super omnes habi tatores terræ. Ipse fingit simul corda eorum, & intelligit cuncta opera eorum.*) Mundo ni hil difficilius persuadetur, q̃ Deum cuncta sua prouidentia gubernare: eo q̃d multarū rerum, cur ita fiant, rationem inuenire nequeat. Offendunt̃ hic etiam, qui sibi uidentur inter filios Dei haudquaquā postremi: maximè uero ex eo, quod cū scriptura testet̃ Deum omnia in omnibus operari, fiant tamē tam per uersa & perniciosa à multis: deniq; prædicet Deum eos qui hæc admittunt, æternis addicere cruciatibus, cum tamen melius facere illi haudquaquam pos sint. Quis enim benefaciat, qui nequit bene cogitare? At quicūq; renatus non fuerit spiritu sancto, ut animalis permaner, ita nequit ea quæ Dei sunt, percipere, 1. Corint. 4. Sed erat nostrum, nostram imbecillitatem melius agnoscere, quàm ut imperscrutabilia Dei iudicia perscrutari, & uias eius inuestigabiles uestigare, impia temeritate tentaremus. Diuinæ gubernationis miracula, non in apicula quidē possumus assequi, & rationē qua regit Deus genus humanū, audemus inquirere. Satis abunde ostendit nobis Deus, omnia se optima rati one ut condidisse, ita & gubernare. Id erat simpliciter credendū, & fatendum: Ex nihilo solus omnia condidit, & quidem absolutissima. solus ergo & seruat, agit, ac perficit. Si in his indigna quædam nobis uideantur, agnoscere oporte bat, id culpa fieri nostræ rationis: nec fieri posse, quin hæc quę absurda uidendentur, optimè habeant, cum innumera alia Dei opera ita perfecta uideamus,

Quæ offendāt in ijs, quæ de prouidentia Dei predicantur.

uti ni-

A uti nihil prorsus in eis queas desiderare. Quicquid etiã peccamus, imputare nobis conueniebat: & fateri tamen, quicquid boni uel in mentem tantum ueniat, merum donũ Dei esse: iure tamen nihilominus pœnas nos dare peccatorũ, quamlibet ex nobis aliud nequeamus. Interim quod si nequimus uidere, quomodo ista inter se cohæreant, exclamandum erat cum Paulo: O' altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia tua, et inuestigabiles uię tuæ, &c. Id sanè student sancti, missis impiè curiosis illis disputationibus, quibus alij offendunt. Sãctis nihil spem magis firmat, quàm quod sciunt à Deo omnia geri, & pro ipsius uoluntate cuncta perfici. Persuasi enim sunt, Deo se haberi filiorum loco. quare utcunq; cadãt res, tandem in salutem sibi cuncta cooperatura nihil dubitant. De his ergo canit Vates, *Beata gens cuius Deus est Iehouah, populus quem ille sibi in hæreditatem elegit*: hoc est, cui se Deũ, nempe tutorem, seruatorẽ & beatorem, hoc est summum & omne bonũ exhibet, quem uelut hæreditariam, eoq; singulariter charam possessionem excolit. De qua re nonnihil in uersu 5. & 6. Psalmi 16. Vnde autem felix est huiusmodi populus? *Deus è cœlis despexit, & speculatur omnes filios hominum*. Vt igitur nihil eum fallere potest, ita suis nihil non in salutem ordinat, quando & summè illos diligit, & potest omnia. Hanc rerum humanarum scientiam, quoniam uix aliud tam ægrè persuadetur hominibus, adfirmat & uersu quartodecimo. Quintodecimo adijcit hãc caussam, *Quandoquidem fictor cordis humani est Deus*, quid illum non operum modo, sed & cogitationum hominis lateret? Simile habet uersus nonus Psal. 94. An qui plantauit aurem, non audiat? an qui finxit oculum, non uideat? Nec dissimilia sunt, quæ legimus Iesha. 29. Peruersitas uestra profectò simile habet luto figuli. nam idem facitis, ac si diceret opus opifici, nõ fecisti me, & fictile de fictore, non intelligit? In his omnibus siquidem hoc argumentum est, Deus finxit, formauitq; hominem, non secus atq; figulus è luto uas fictile, nihil igitur in homine esse potest quod deum fallat. Illud יחד, quod aliàs *unà* uerti solet, iuxta phrasim Ebraicã significat, *simul omnium*, ut uerti. Hæc autẽ si

Quid sentiendũ de operibus prouidentiæ Dei.

Iachad.

B daretur credere, quanta quæso esset nobis in Deum fiducia, omnia nimirum, & optimè quidem disponentem? Quę enim sanctimonię cura, uersantibus coram Deo & conditore nostro, cui cordis nostri penetralia magis quàm nobis ipsis patula sunt.

Non seruatur rex multa potentia, fortis uir non liberatur multo rubore. Mendacium equi ad salutem, & multa uirtute sua non eripiet. Et oculus Iehouæ super timentes ipsum, expectantibus bonitatem suam. Vt liberet à morte animas eorum, & ad alendum eos in fame.) Regis maximæ copię sunt, quibus nihil nõ confecturus uidetur. Et hæc חיל uocantur. ijs enim potentia & uirtus regis constat. Alioqui חיל præcipuam & ferè bellicam uirtutẽ significat: unde mox & equo, sed animali bellico tribuitur. Equi singularis uirtus est, ut saluti sit sessori, siue oppugnandus hostis sit, siue fugiendum. Quo itaq; ostendat, nihil omnino salutis expectandum à creaturis, canit inutilem esse ac inefficacem ad salutẽ, tam regis quàm equi uirtutem, quibus tamen præcipua esse creditur. Simile est illud Prouerb. 27. Equus instruitur ad præliũ, at Iehouah saluat. Neq; dissimile illud Iiob: Cum tempus est exaltandi, exaltat, interim equum & sessorem ridet is. שקר, id est mendacium equi dicit ad salutem: quod idem, atq; equus mentitur, fallit spem sessoris seruari per illum sperantis. A' Domino uerò uno salutem petendã docet, dum subijcit: Ecce oculus Iehouæ super timentes ipsum, quicunq; bonitatem eius expectant, ut liberet eos à morte, dum uel pestis grassatur, aut bellum, & uitam defendat, dum fame laboratur, curans ne quid eis desit ad uitam necessarium. Adijcit siquidem manu largissima hæc omnia, dum in primis quæritur regnum Dei, & eo digna iustitia.

Versus 16. 17. 18. & 19. ad uerbum.

Chail.

Sceeer.

Anima nostra præstolatur Iehouã, hic auxilium nostrũ et clypeus noster. Nam in eo lætabitur cor nostrũ, nam in nomine sancto eius nitimur. Sit bonitas tua super nos ô Iehouah quemadmodũ expectamus te.) Memorat fiduciam in Deum, quæ efficit ut in omnibus à Deo

Versus 20. 21. 22. ad uerbũ.

pendeamus,

A Omnia ossa eorum custodit, ut ne unum ex eis confringatur. 21

At improbum perdet malum quodlibet, & qui iustos odio habēt, deuastabuntur. 22

Redimet animam seruorum suorum Iehouah, nec deuastabuntur, quicunq; ipsius se fidei committunt. 23

Versus primi explanatio.

Versus 1. ad uerbum.

CVM *immutaret rationem suam coràm Abimelec, & expulit eum, & abijt.*) Reges Palestinorum Abimelec uocabantur, uti reges Aegyptiorū Phareos. Id ex eo liquet, quod & Abraham & Iizhak tempore, hoc nomine uocatos illorum reges legimus. Accomodatum autem regibus nomen, quos patrum loco esse decet populo. Idem enim est אבימלך, quod pater meus rex. Cæterum hic rex ad quem Dauid fugerat, Achish proprio nomine dictus fuit. Sunt qui putent eum fuisse binominem. Historia hic notata, legitur 1. Regum 21. Fugerat Dauid, cum per Ionathan didicisset definitū apud Schaulem, ut ipsum perderet, ad regem Gath Achish, Abimelec suo regio nomine nuncupatum. ibi agnoscentes eum serui regij dicebāt: Hic profectò est, de quo in choro cecinerunt, Schaul percussit mille, Dauid autem decem millia. Inde terrore maximo, ut uerisimile est, consternatus, immutauit טעם suum, id est intellectum, rationem, insanire se simulans. טעם enim et gustum significat, et transfertur pro ratione, iudicio, intellectu: fortè quòd ratio id sit mēti, quod gustus corpori. Inde Psal. 119. octonario ט, טוב טעם ודעת למדני, id est bonum iudicium & scientiā doce me. Et Prouer. 11. Monile aureū in nare porci, est mulier pulchra, & deserēs טעם, id est rectum iudicium. Item Prouerb. 26. Piger in oculis suis sapiens est plusquam septem respondentes טעם, id est iudicium, uel sententiam. Ad hūc modum & Ionah 3. usus est huius uocis. Cum itaq; Deus huius simulationi fauens effecisset, ut rex iuberet Dauidem à se expelli tanquam insanientem, tan B to liberatus periculo, composuit hanc odam, in qua & Dei erga se bonitatem prædicat, & fidendum illi, atq; æmulandum eam simul hortatur. Ex eo uerò quod innoxie huic simulationi deus fauit, animaduertere licet, haud indignū esse sanctis, fallere improbos, si id illis nihil noceat, prosit autem sanctis.

Abimelech. *Quid Taam, id est iudicium.* *Tob taam uedaath lamedeni.*

Versus 2. & 3. ad uerbum.

Prædicabo Iehouam in omni tempore, iugisq; laus eius in ore meo. De Iehouah gloriabitur anima mea, audient mansueti, & lætabuntur.) Affectus grati animi ob diuinum auxilium uersibus secundo & tertio promit, professus perpetuò & iugiter Deum se laudaturum, atq; de eo sic fauēte, sic beneuolo, tamq; insigniter adiuuante, gloriaturum, quod & mansuetos omnes qui cruci sese subiecerunt, & à mundo, eo quòd non sint de mundo, male tractantur, mire sit exhilaraturus, et singulari lætitia perfusurus, ut qui audiant Dei quem unicè amant & colunt, laudes: & in his, quòd ille cōmittentes se sibi, & à mundo persecutionem ferunt, nequaquam deserat. Deniq; & id gaudij eis materiā offert, quod audiunt fratrem & paris sortis, similiter adflictum, & adiutū tam mirificè. Gaudent enim cum gaudentibus eiusmodi, & maximè gaudentibus de Domino. Magni affectus et illud est, *Anima mea de Iehoua gloriabitur.* nam perinde est, ac si dixisset: Totis affectibus, totisq; uiribus, de Iehoua gloriabor. Animæ enim nomine, animalis uita, animalesq; uires intelligunt. Potest hæc particula etiam uerti, Laudat anima me Iehouam: & sensus idem erit. Nam de Domino gloriari, aliud non est, quàm laudes eius magno affectu deprædicare.

Versus 4. et 5. ad uerbum.

Magnificate Iehouā meū, & extollemus nomen eius simul. Inquisiui Iehouā, et respondit mihi, & ab omnibus terroribus meis liberauit me.) His uersibus hortat alios, ut unà Deum prædicent. & eius caussam ille subijcit, nempe quòd se sui studiosum, benignè adeò iuuerit, & ex omni angustia liberarit. Hoc aūt quòd canit se liberatū ex omnibus terroribus, hyperbole est, testis gaudij ingentis: maximè si Psal. hūc

non

non post omnimodam sui liberationem, cum iam regnum augustum & quietum gubernaret, sed ut mihi uerisimile est, statim post periculum, quod in inscriptione notatũ est, composuit. Adhuc enim Schaul ipsum persequebatur, adhuc incidebant, & quidem quotidie, quæ perterrefaciebant. Sed quia in ipsa sibi morte teneri uidebatur, cum in manibus esset ministrorum Achish, omni se putabat periculo liberatum, simulatq; præsens periculum euasisset: pro nihilo iam habens, quod adhuc exul & fugitiuus in desertis oberrare, & continuò audire quæ metum ipsi incuterent, cogeretur. Obseruandum uerò, quanta Dei bonitatis admiratione, Deum Dauid celebret ob ereptionẽ, quam animales homines suæ potius sagacitati & fortunæ acceptam retulissent. Plurimi sanè quotidie, minori dexteritate concinnatis fallacijs, uitæ discrimini sese expediunt, qui id tamẽ pro Dei beneficio habendum ne cogitant quidem. Sed qui Deo quicquam tribuerẽt, qui ne esse quidem Deum planè persuasi sunt?

Miracula Dei hominum operibus occultantur.

Barach. De uerbo ברך, quod non solum benedicere & laudare, sed & bene precari ac benefacere significat, dictum est in uersu 4. Psalmi 21. De mansuetis, in uersu 27. Psalmi 22. & in uersu 9. Psalmi uigesimiquinti.

Versus 6. 7. ad uerbum. *Respicient ad eum, & accurrent, & facies eorum non pudefient. Iste adflictus clamauit, & Iehouah audiuit, & ex omnibus coartationibus eius seruauit eum.*) Fructum canit, qui ex sua liberatione prouenit, nempe quòd uisa Dei bonitate in ipso tam præclarè demonstrata, & alij ad Deum sese totos receperunt. Verùm ambiguum est illud, *Respicient ad eum.* Incertum enim, an ad Deum, uel ad se, quẽ iuuerat Dominus, respecturos homines intellexerit. Abraham Ezra putat Vatem de se hoc cecinisse, qui se mox adflictũ eum uocat, qui inuocauerit, quemq; Dominus audierit. Similem orationem adducit ex Numeri capite uigesimo quinto, ubi Bileam dixisse scribitur: Videbo eum, & non modo aspiciam, & non propè

Cochab. prodibit stella de Iaecob, &c. In hac oratione *eum* refert כוכב, id est stellam, quę sequitur, ita existimat, & in præsenti loco antecedens relatiui, *eum*, cum canit *Respicient eum*, sequi, & esse ipsum Dauidem, de quo facit alios loqui. *Iste adflictus inuocauit, & Iehouah audiuit*, hoc est Vatẽ ipsum. Possit tamen & ad Deum referri, hoc sensu: Iam postquam me magnificè adeò Deus iuuit, respicient ad eum, & festinabunt, commissuri nimirum se eius præsidio, & facies eorum nõ confundentur, quia spe sua nõ fallentur. Facierũ meminit, quòd pudor in facie se prodat. Priori tamen sententiæ fauet uersus sequens, quo referũtur uerba eorum, qui admirantes Dei bonitatem in Dauide declaratam, de eo dicebant, *Iste adflictus*, iste profugus, proscriptus, neci destinatus, ab omnibus contemptus & reiectus, sic Iehouæ curę est, ut simulatq; inuocet, audiat eum, etenim ex cunctis periculis liberauit eum. Commodùm igitur sic ordinari hæc queant, ut de se, uelut de alio Vates canat, id quod subinde solet. Adspicient iam homines illum, & admirabundi considerabunt, accurrent magno studio, tanquam magnum aliquid & insigne uisuri, neq; pudefient. Videbunt enim adflicto & ab hominibus maxime damnato præclare adeò Deum adfuisse, ut stupentes inter se dicturi sint: En iste adflictus, cui tam aduersa omnia euenerunt, cui nullus omnino apud suos locus reliquus est, sic à Domino adiutus est, ut cunctis

Naharu. eum periculis & malis eripuerit, cum esset obrutus innumeris. נהרו, quod *accelerarunt* reddidi, alij illuminabuntur uertunt: ut sit contrarium eius quod sequitur, *Et facies eorum non pudefient.* Sic sensus esset, Adspicient eum, nempe antea adflictum, nunc autem à Domino adiutum, & exhilarabuntur, uelut illuminati faciebus, non suffundentur rubore, quod simile quiddam tenebris foret. At si ad Deum referas, Respicient ad eum, bonaq; spe concepta quasi luce Dei læti fruentur, procul submoto omni pudore, omniq; animi consternatione, hoc est tenebris. Iiob deuouens diem natiuitatis suæ, capite 3. ita dixit, Ne effulge

Neharah. at super eum נהרה, id est splendor, uel lux. Verùm cum perrara sit hæc uocis huius significãtia, uix enim alium locum præter iam ex Iiob adductũ, uniuersa Bi-

A ſa Biblia habent, in quo eam inuenias. & pulchrè quadrat hic, feſtinare. prior ſententia uidetur firmior, uti & ſimplicior eſt.

Angelus Iehouæ caſtrametatur circum timentes eum, & tuebitur eos. Guſtate & uidete quoniam bonus Iehouah, beatus uir qui eius ſe præſidio committet. Timete Iehouem ſancti eius, quia non defectus timentibus eum. Leones depauperati ſunt, & eſurierunt, inquirẽtes Iehouam non deficient ullo bono.) Iam tutelam Dei erga quoslibet ipſum uere colentes celebrat, ſed à ſua liberatione occaſionem accipiens. Angelum uel angelos, canit caſtris cingere timentes Deũ, ne ſcilicet lædant ab hoſtibus, qui circumquaq; illos caſtra ſua ponunt, quo eos perdant. Sic cũ exercitus regis Syriorum cinxiſſet Dothan, oppidũ in quo Eliſha erat, & puer eius id uidens cõterritus eſſet, Propheta uerò exoraſſet, ut ei oculi aperirentur, uidit illi equites & currus igneos circumquaq; Eliſha, 4. Reg. 6. Sic mittit Deus ad miniſteriũ eorũ, qui ad hæreditatem deſtinati ſunt ſalutis, angelos πνεύματα λειτουργικὰ, id eſt ſpiritus adminiſtratorios, ut habet epiſtola ad Ebręos capite 1. Ita promiſerat & Iiſraelitis Deus, angelum ſuum miſſurũ, qui eos præcederet, & in promiſſam terram introduceret, Exodi 23. Hanc ergo Dei opem in ſe declaratam, non enim niſi uirtute angelica, manibus miniſtrorum Achiſh fuerat ereptus, offert quàm diligentiſſimè conſiderandam, imò deguſtandam, cum deinceps ait, *Deguſtate & uidete, quàm bonus ſit Iehouah*, quàm benignè adſit ſuis. Hinc uerò accenſus amplius, uelut exclamat, *Felix ille uir, qui fidei illius ſeſe committit*. Inde hortat ad Dei timorem & cultum, quòd nihil poſſit ijs qui eo præditi ſunt, deeſſe. Idq; magis adfirmat uerſu undecimo, addito contrario: *Leones*, inquit, *inopia laborabunt*, hoc eſt qui inſtar כפירים, id eſt, leonum iuniorum, & uiribus ualentiorum rapiunt, & alios opprimunt, inopia laborabunt, cum nihil prorſus deerit Dei ſtudioſis. Kimhi leones accipit ſimpliciter, & antitheſim à uiribus illorum facit: ac ſi Vates dixiſſet, Leones præſertim iuniores, non poteſt facile deficere præda, ob maximum eorum robur. at citius tamen fame peribunt, quàm deſit boni aliquid, Deum ex animo quærentibus. Prior interpretatio pleniorem habet B antitheſim, inter diuites aliorum oppreſſores, qui bonis uitæ huius omnibus adfluunt: & Dei ſtudioſos, quibus nihil æquè inops & miſerum eſt coram mundo.

Verſ. 8. 9 10. et 11. ad uerbũ.

Angelus cingit ſanctos.

Cephirim.

Huc concedite filij, auſcultate mihi, timorem Iehouæ docebo uos. Quis ille uir, qui cupiat uitam, amet dies ad uidendum bonum? Cuſtodi linguam tuam à noxa, & labia tua à loquendo fraudem. Recede à noxa, & fac bonum, inquire pacem, & perſequere eam.) Quandoquidem Deus ſui ſtudioſos, ſic tuetur, ſic fouet, & omni bonorum genere ditat, cõmodùm nunc ad uitã Deo gratam hortatur. Filios appellat, quòd diſcipuli et auditores, à præceptoribus ſic uocari ſoleant. Inde Schlomoh in Prouerbijs identidem dicit, Fili mi, cum ad quemlibet doctrinæ ſacræ capacem, ſermonem dirigit. Ita & filij Prophetarum, diſcipuli eorum dicti ſunt. לכה, inuitantis & hortantis uox eſt. Timorem uerò Domini, cui promittit ſuos diſcipulos ſe adſuefacturum, intelligit uerum Dei cultum, & uitam religioſam, quæ Deo probetur, cuius timor & obſeruantia Dei fundamentum & initium eſt. Quo uerò illicibiliorem hanc reddat, ſignificat uerſu ſequẽti, hinc uitam & diuturnam, omniſq; boni copiam expectandã. Deus enim horum autor, cui potius ea donaret, quàm ſuis? Et certè ea ſe uerè colentibus affatim ſuppeditat, non ſolum ueteribus, qui cum puerorum inſtar haberent, his erant delinimentis ad pietatem alliciendi: ſed & noui teſtamenti ſanctis, qui ut adulti in uita Dei ſunt, ita amplioribus bonis Dei erga ſe fauorẽ experiri ſolent, nempe cœleſtibus. Quę enim uita, quæ felicitas, quàm animo ſemper gaudente omnibus rebus, ad animi ſententiam uti et abundare? Quę alia longęuitas, quàm ſaturum uitę huius migrare in cœlos? Quanquam perpauci inter eos quorũ ſingulariter effulſit pietas, quiq; in hoc peculiariter conſtitui ſunt, ut hic Dei gloriã illuſtrent, qui non admodũ annoſi euadant. Paulus inter tot pericula, tot graues caſus, & diras perſecutiones, quadrageſimum annũ in prædicatione Euangelij exceſſit:

Ver. 12. 13. 14. & 15. ad uerbum.

Lechah.

Timor Domini.

Vita longa & commoda uulgo, & noui teſtamenti ſanctis contigit.

sic & alios huius sortis in provectam usque ætatem uixisse, quamuis sæpissimè de uita periclitatos legimus. Plurimos quidem hinc rapit Deus, antequam uitæ præsentis munia attingant: sed quos futuræ, non huius uitæ usibus destinarit. Quos in medio cursu hinc uocat, ut pauci sunt, ita in exemplum id fit, uitæ huius alacriter & fortiter cum futura cōmutandæ. Cæterum de discrimine inter sanctos ueteris & noui testamenti, & uitæ huius desiderio in illis ardentiore, ut qui cognitionem futuræ habuerint tenuiorē, in his remissiore, ut qui bona futura habeant perspectiora, dixi fusius in uersum sextum, septimum & octauum Psalmi sexti. Porrò timorem cultumque Dei, quem docet, in eo constituit, ut neminem uerbo uel facto lædas, beneficentiæ summopere studeas, & pacem cum omnibus religiosè colas. Linguæ iniurias, quæ ut faciles, ita plurimæ sunt, prohibet uersu 15. & eas tum apertis cōtumelijs, tum fallacijs finit. ait enim, *Serua linguam tuam à malo*, hoc est iniuria manifesta: & *loquendo fraudem*, id est iniuria dolo obtrusa. Lubricitatē huius mali in eo significauit, quod dixit *serua*. Nisi enim maximo studio tibi attendas, & quæ loqueris, solicitè expendas, haudunquam satis caueris iniurias linguæ. Vnde nō ab re Diuus Iacobus perfectum eum dixit, qui lingua nō laberetur. Obseruandum uerò quod ait, *Quære pacem, & persequere eam*. Nisi enim studiosè quæras, ut in pace cum proximis uiuas, & dum sese obtulerit, totis uiribus persequaris, frui ea haud licebit. Tot incidunt quotidie inter mortales offensæ, tam uaria sunt hominū iudicia. Proinde quamlibet pacis occasionem anxiè uenari, & quàm diligentissimè uestigare, quæque prima obuenerit, eam persequi totis uiribus, arreptamque tenere fortissimè, id uero officium erit Christiani: neque quisquam alius id præstiterit, eo quòd ad hoc omnimoda sui ipsius negatio necessaria sit. ad quā uenire nemo potest, nisi qui certus sit, alium esse qui sui curam longe melius gerere & uelit, & possit. Id iam eorum tantum est, qui per Christum seruatorem se sciunt Deo in filiorum loco numerari. Horum igitur etiam istud fuerit, ut omnibus rebus posthabitis, id unum studeant, quo patri huic suo gratificentur, bonitatē eius æmulantes, & nihil aliud satagētes, quàm ut in pace, quantum in ipsis est, cum omnibus uiuant, cum ille hoc unum ab eis requirat. Hos uersus Diuus Petrus adduxit prima epistola cap. 3. Psalmus 11. his similia habet.

Qui uerus Dei cultus.

Vt colenda pax.

Versus 16. 17. 18. & 19. ad uerbum.

(*Oculi Iehouæ ad iustos, aures eius ad clamorē eorum. Facies Iehouæ in facientes malum, ad excindendam de terra memoriam eorum. Clamarunt & Iehoua audiuit, & ab omnibus coarctationibus eorum liberauit eos. Prope est Iehouah confractis corde, contritos spiritu seruabit.*)

Caussam reddidit, cur cauendū ab omni iniuria, tam uerbis quàm factis, omni studio autem in id incumbendum, ut in pace cum omnibus uiuentes, benefici simus in quoslibet. *Oculi Domini intenti sunt in iustos*, ut eis prospiciat, ne quo bono careant, sique inciderit calamitas, simulatque inuocarint audit eos, quia aures habet clamori eorū auscultantes. Neque cogitandum nobis de uindicta eorum qui nos lædunt: *facies Dei* & illis intenta est, sed ut suo tempore *eos deleat de terra, aboleatque memoriam eorum*. Versu 18. iterum affirmat Deum audire iustos ad se clamantes, malisque omnibus eripere. Et huius rationem subijcit uersus 19. *Prope est Iehouah ijs qui sunt corde confracto, & seruat spiritu cōtritos*, hoc est ab alijs oppressos, atque inde grauiter adflictos, animoque saucios & cōsternatos. Idē canit uers. 17. Psal. 10. Hos & Seruator ad se uocat Matt. 11. Ii ipsi illi pauperes spiritu sunt, quorum est regnum cœlorū. Dei siquidem est iuuare, quos iam potius iuuet, quam omni alio auxilio destitutos, & auxilio opus habentes. Tales iam sunt, quotquot Christi sunt, et pie uiuere instituūt, propterea quòd huiusmodi persecutionē ferre in hoc seculo oporteat. Eos Deo peculiariter curæ esse, qui ab hominibus & deseruntur, & iniuria præcipue afficiuntur, ut pauperes, uiduę, & pupilli, multis canit Psalmus 10. Ibi in uersu decimoquarto de hac Dei indignatione dixi nonnulla. Obseruandum uerò, quòd non reijciat Deus animo deiectos, & cruciatos ob aduersa quæ incidunt. De his enim canit uersu 19. Peculiariter enim adesse huiusmodi solet, non quidē quibuslibet, sed qui in Deo rerum

A rerum ſuarum præſidium collocant. De his ad uerſum uigeſimum ſecundum Pſalmi uigeſimiſecundi quædam dixi, & alibi. Neque enim requirit Deus, ut ſuis mala non doleant, ſed ne illos ab officio dolores diſtorqueant, tolerantes uult, non inſenſatos.

Multa mala iuſti, & ex omnibus ijs liberabit eum Iehouah. Cuſtodit omnia oſſa eorũ, unum ex eis non confringitur. Noxa occidet improbum, et odientes iuſtum uaſtabuntur. Redimit Iehouah animam ſeruorum ſuorum, & non uaſtabuntur omnes qui in præſidium ſuum collocant.) *Ver. 20. 21. 22. & 23. ad uerbum.*

Quàm diuerſa ſit piorum & ſceleratorum ſors, pluribus exaggerat. Senſus eſt: Et ſi plurima incidunt iuſto mala, ex omnibus tamẽ eum Dominus eripit, ita ut nulla in re prorſus lędatur. Pſaltes cecinit, *Nullum os frangitur*: eo quòd oſſibus corporis robur potiſſimũ nitatur. *At improbum perdet malum*, ſubaudi quoduis unicũ tantum, cum multa iuſto nihil officiant. Cauſſa eſt, quod Dominus ſuos ſeruat, odientibus autem iuſtum aduerſatur, proinde uaſtari hos neceſſe eſt, illos beatos uiuere, atque florere. Eadem habet ſentẽtia illa in Prouerbijs: Septies in die cadet iuſtus, & ſurget tamen: at improbus in malo corruet. hoc eſt in plurima pericula iuſtus incidet, at emerget, & eripiet rurſum illis: improbum uero mala quæ inciderint, penitus extinguent. De caſibus peccati quidam hunc Prouerbiorum locum intelligunt, quos quidem nullus reijcio: ſed eam uolui interpretationem afferre, quæ uideatur uerbis Salomonis certius conuenire, eoq́ eſſe germanior. Verſum uigeſimum quidam in hoc interpretantur, quòd oporteat iuſtos multa pati aduerſa, quod quidem uerum eſt: ſed hic tamen Pſaltes id agit, quòd quamlibet in multa incidãt, omnia tamen Domini ope tandem euadant: cum improbi uel uno malo, & quantulumcunq; leui, æternùm pereant. *Explicatur illud: Septies in die, &c.*

ARGVMENTVM PSALMI TRICESIMI QVINTI.

B *Diræ ſunt in Schaulem & aſſentatores eius, natæ ex incredibili innocentiæ fiducia, certaq; cùm ultionis de illis ſumendæ, tum opis ſibi ferendæ expectatione. Vehementiſſimè itaque affectibus excidium illis, & ſalutem ſibi precatur: utrunq; autem, non niſi ut pro bona Dei uoluntate, ita & in laudem, in gloriamq; Dei.*

PSALMVS TRICESIMVS QVINTVS,

καταρατικὸς καὶ εὐκτικός.

DAuidis. Conſtitue te Iehouah aduerſarium aduerſarijs meis, oppugna oppugnantes me. 1

Arripe clypeum & ſcutum, conſurge in auxilium mihi. 2

Deprome lanceam, prodi obuiam perſequentibus me, ut uiam eis intercludas: dic animæ meæ, ſalus tua ego. 3

Pudore afficiantur & ignominia, qui quærunt animam meam: cogantur dare terga, & opprobrium ferant, qui cogitant malum mihi. 4

Habeant inſtar pulueris uento expoſiti, & exagitet illos angelus Iehouæ. 5

Viæ quibus ingrediuntur, obſitæ ſint tenebris, & lubricæ, & angelus Iehouæ perſequatur eos. 6

Nam immeritò mihi pararunt tectam foueam, cum reti ſuo: preter cauſſam foderunt foueam animæ meæ. 7

Veniat illi ruina ſubita, quam non putarit: illaqueetur reti, quod abſcondit, incidat in foueam cum fragore. 8

Anima uerò mea gaudeat de Iehoua, lætetur de ope eius. 9

Cuncta intima mea dicent, ô Iehouah quis tibi ſimilis, qui eripis ad- 10

flictum ab eo qui illi prævalet, adflictũ & inopẽ ab eo qui illum diripit. A

11 Surgebant testes uiolenti, quæ nunquam cogitaram rogabant me.

12 Rependebant maleficium pro beneficio, solitudinem animæ meæ.

13 Ego uero dum illi male habebant, uestiebar sacco, ieiunio adfligebam animam meam, & totus eram in precationibus.

14 Habebam me, ac si eorum proximus, ac si frater fuissem, uti qui luget matrem pullatus incuruabar.

15 Porrò ipsi cum mihi aduersa ualetudo esset, læstati sunt, & conuenerunt: conuenerunt contra me abiecti homines, quod minime putabam, conscerpserunt me, nec cessarunt.

16 Assentatores, cum parasitis omnia subsannantibus, infrenduerunt contra me dentibus suis.

17 Domine, quousque aspicies, restitue animam meam à calamitatibus quas illi inferunt, uitam meam à leonibus.

18 Celebrabo te in cœtu grandi, in populo ualido laudabo te.

19 Ne gaudeant de me, qui immeritò mihi hostes sunt: ne annuant oculis, qui me odiunt absque caussa.

20 Nam nihil pacificum loquuntur, & contra mansuetos terræ dolos concinnant.

21 Distenderunt contra me os suum: dixerunt, uah uah, uidit oculus noster.

22 Vidisti tu ô Iehouah, ne cesses Domine, ne absis procul.

23 Exurge, euigila, ut ius meum uindices, ut caussam meam adseras, ô Deus mi & Domine mi. B

24 Iudica me pro tua iustitia ô Iehouah, Deus mi, ne gaudeant de me.

25 Ne dicant intra se, uah pro uoto successit: ne dicant, uorauimus eũ.

26 Erubescant & simul probro afficiantur, qui de malo meo gaudent: pudore & ignominia amiciantur, qui sese contra me attollunt.

27 Ouent & lætentur qui iustitiæ meæ fauent: & dicant, semper extollatur Iehouah, cui placuit ut seruus suus pace frueretur.

28 Et lingua mea de iustitia tua loquetur quotidie laudem tuam.

Ad uerbum. DAuidis. *Delitiga ô Iehoua cum litigatoribus meis, pugna cum pugnatoribus meis. Apprehende clypeum & scutum, & surge in auxilium meum. Et denuda lanceam, & conclude aduersus persequentes me: dic animæ meæ, salus tua ego.*) A' Deo in regem fuerat unctus, ei uocationi nullius cum iniuria inseruierat, salutem regni & regis totis uiribus propugnarat, nec aliud quàm Dei gloriam illustrare usque quæsierat. Hac conscientia fretus, non dubitabat Deum in se, ab iniquo Shaule, & adulathoribus eius hominibus uanissimis & nequissimis oppugnari. Deũ ergo magna fiducia inuocat, ut ipse bellum cõtra hostes suscipiat, eumque solita sibi antropopathia, uelut hominem armat clypeo, & צנה, id est scuto maiore, ita ferè redditur, ut & ex uersu 13. Psal. 5. liquet. Sic enim illic legitur, Dignatione tua eum ceu scuto undique cinges. Hic tamen cum מגן præcedat, quod & ipsum clypei nomen est, non ita quadrat. Vnde quidam spiculum reddunt. nam spina hoc nomine significatur: sed tum plurali tantum numero usurpatur. Amos 4. uulgata editio contos uertit, alij pugiones. At utcunque hic accipiatur, satis liquet, quippiam significari armorum. Et illud סגור in uersu tertio, Kimhi armorum speciem esse putat. Aben Ezra ad eum modum eam uocem accepit, ad

Zinah. Magen. Segor.

quem

A quem reddidi. Illud, *Dic animæ meæ, salus tua ego*: perinde est, Fac ut sentiam te animæ, uitæ'que meæ curam gerere, & istis me periculis erepturum. Perseuerat enim in imagine hominis, se in auxilium alterius parantis & armantis. Solet nanque eiusmodi, eum cui ferre auxilium parat, & uerbis in bonam spem erigere, opem'que diligenter promittere. Ad hunc autem modum inuocare Deum possunt, qui abnegarunt sese, & omnia mundi præsidia desponderunt.

Pudefiant & ignominia afficiantur, qui quærunt animam meam: reuereantur uero, & pateant probro, qui cogitant malum mihi. Sint sicut puluis coram uento, & angelus Iehouæ impellens. Sit uia eorum tenebræ & lubrica, & angelus Iehouæ persequatur eos.) More suo pudefieri hostes orat, ita scilicet frustratis eorum conatibus, ut illi ipsis cedant exitio. Tum mira auxesi casum in perniciem sempiternam precatur. Primum imprecatur eis, ut quisquilijs uento expositis similes sint: hoc est, ut nusquam queāt consistere, nulla certa consilia sequi, sed continuò de malo in malum præcipitentur, de qua similitudine in uersu quarto Psal. 1. Deinde auget hoc, *Et angelus*, inquit, *impellat*. Si quis, uelut uento palea, expositus, non habeat ubi consistat, quid certi agat? Iam cum accesserit adhæc impulsio angeli, tantò omni uento potētioris, quàm infeliciter præcipitari & rotari necesse est? Versus sextus eandem rerum perturbationem & iactationem, sed alia imagine canit, nempe insistentis uiæ lubricæ, & omni luce destituti, denique à persequēte angelo Dei exagitati. Eiusmodi sanè hominem continuò cadere oportet. ita imprecatus fuit hostibus suis, ut quicquid tentarent, præter opinionem caderet, nihil prorsus succederet, nec uiderent quidem quid sequendum esset. Hæc animi atque factorum perturbatio, exagitatio, & præcipitatio, malum illud erat, quod Kain fratricidę Dominus inflixit, cùm diceret: Eris נע ונד, incertus rerū tuarum, & uagabundus in terra. Neque enim tantū solum identidem uertere eum oportuit, leuicula ea poena fuisset, & de Abraham quoque ac sanctis alijs non minus quàm Kain sumpta: sed confusus erat animi, et omnium consiliorum, factorumque miserrima disturbatione percellebatur, ut nihil nō inauspicatò cederet, nihil non noxium experiretur. Idipsum est, quod & populo suo transgredienti leges suas Dominus minatus legitur, Deut. 28. Percutiet te Iehouah, inquit Mosheh, amentia, cæcitate, & stupore cordis, erisque palpitans in meridie, ut cæcus palpitat in tenebris, nihil habebis in ijs quę institueris prosperum, calumniā et rerum direptionem quotidie patieris, nec erit qui seruet. Et uersus finē cap. eiusdem: Et in gentibus illis ubi captiuus eris, nihil habebis trāquillum, nulla erit pedibus tuis quies, dabitque illic tibi Iehouah cor trepidās, oculos deficientes, & animam languidam, &c. Istam animi perplexitatē, & tum consilorum, tum factorum continuā euersionem, Pharao, Shaul, Achaz, alijque impij principes, egregiè experti sunt, ut scriptura testatur: & si quis animaduertat, uidebit ei malo obnoxios, quicunque Deo carent. Ad tempus, dum sua bona hic recipiunt, (effusa enim adeò Dei bonitas est, ut & hostes eius participes faciat) uidētur impij aliquo rerum successu gaudere: at si quis perturbationē & adflictionem quam in animo hi perferunt, etiā cum uidentur felicissimi, intueri posset, haud obscurum uel ambiguū mali huius specimen cernerēt. Sed & illa, bone Deus, qua uidentur tranquillitate & felicitate frui, quàm est fluxa, caduca, momentanea, si reliquo æuo compares, quo infinito atrocius, quàm hic descripta sint, mala hæc patiuntur.

Vers. 4. 5. 6 ad uerbum.

Na uanad.

Impij semper exagitantur.

B

Quoniam immeritò absconderunt mihi foueam retis sui, immeritò foderunt animæ. Veniet ei tumultus quem non nouit, & rete suū quod abscondit capiet ipsum, cum tumultu cadat in illud.) Summa est: Orat, ut hostes suos, quoniam immeritò sibi insidias struunt, subita calamitate, quam minimè expectauerint, de qua ne quidem in mentē eis uenerit opprimat, & in id mali præcipitet, quod pararunt sibi: se autem de ope sibi lata gaudere, & ipsum magnificè celebrare faciat. Illud, *Absconderunt foueam retis sui*, de insidijs eorum dixit, similitudine à uenatoribus mutuata, qui lupis

Versu 7. et 8. ad uerbum.

Y 3 & alijs

& alijs bestijs foueas parant, & tegentes abscondunt, ut imprudentes ad expositam escam accurrentes, in foueam incidant, & tum reti aliquo imposito, uel saltem foueę altitudine capiantur. Querelam de insidijs eorum eo auxit, quod adiecit, *Foderunt animæ meæ*, subaudi scrobem: hoc est insidias struxerunt, ut me perderent. uoluit ita declarare, quanto insidiandi sibi studio flagrarint. שׁוֹאָה, tumultum quidem etiam significat, sed quo subita infertur ruina, ac horroris plena uastitas, quare *subitam ruinam* uerti. Tria siquidem hęc significat, fragorem & tumultum, ut infra Psal. 40. uer. 3. Eduxit me de puteo. שָׁאוֹן, id est, fremitus, uel grandistrepi sonitus. Vastitatem, ut Iesh. 6. uers. 11. אם שאו ערים, id est cum uastabuntur urbes. Item stuporem, ut Genesis 24. uers. 21. Et uir משׁתאה, obstupuit de ea. Mira uero in hoc uersu amplificatio est. Calamitate opprimi, per se abunde miserum est: magis autem, si incidat subitò, & cum tumultu, prætereà omnem expectationem, de qua ne cogitaris quidem: maximè autem, si quem eo ipso malo perire oporteat, quod pararit alteri. Vehementiã imprecationis habet & illud, *Cum fragore incidat in eam*, subaudi foueam. Quo altam foueam & subitam in hanc præcipitationem, quæ cum tumultu & fragore quodam fit, significauit. Sic et in priore uersus particula synecdoche usus est. per שׁוֹאָה siquidem, id est fragorem, fragosam & perstrepentem, hoc est subitam & uiolentam ruinam intellexit.

Scoah. — *Scaon.* — *Im scau arim.* — *Misctaeh.* — *Scoah.*

Versus 9. et 10 ad uerbum. *Anima mea gaudeat de Iehouah, lætetur de ope eius. Omnia ossa mea dicent Iehouæ, quis sicut tu? qui liberas adflictum ab eo qui illo robustior est, & adflictũ & inopem à direptore eius.*)

Exhilarari se orat ope lata contra istos, quorum iam interitum precatus est. Hæc enim antithesim habent, ad imprecationem præcedentem in hostes. De eo autem canere uidetur affectu, quo preuidens suam de lato auxilio letitiam, iam cogitabat, ut totis uiribus esset Dei in se bonitatem laudaturus. Omnia, inquit, ossa mea, id est uel ut uerti, *omnia intima mea*, uel cunctę uires meę, dicent, Quis tui similis? hoc est, ego ita dicam ex intimis affectibus, & cunctis uiribus meis, eo quòd incomparabilis tuæ bonitatis admiratio, omne corpus & totam animam meam peruasura sit, studio'que laudandi te suprà modum accensura.

Versus 11. et 12 ad uerbum. *Surrexerunt contra me testes uiolentiæ, quæ non noueram postularunt me. Rependerunt malum mihi pro bono, orbitatem animæ meæ.*) Exaggerat hostium suorum uim & crudelitatem. Testes quæritur cõtra se surrexisse uiolentos, & manifestò calumniantes: falsissimis enim criminibus ipsum apud Schaulem insimulabant. Illud, *quæ non noui postularunt me*, Aben Ezra & Kimhi intelligunt de rebus, quas inimici Dauidis freti testimonijs ab illo repetierunt, cum nihil debere se eis agnosceret. Quia autem שאל etiã interrogare significat, potest sensus esse: Falsi testes rogarunt me de malis, elicientes, ut fieri solet, propriã confessionem, quorum mihi non eram conscius. Horum uerò crudelitatem & singularem perfidiam in eo taxat, quod canit se malis ipsorum indoluisse, & adeo pro eis tanquàm iunctissimis atque charissimis dum morbo laborarent, ieiunio se, luctui & precibus dederit: illos autem de sua calamitate summopere fuisse letatos, & eam sannis & illusionibus auxisse, ac ita malum pro bono rependisse, & solitudinem, & orbitatem animę eius, quantum in ipsis fuit, adduxisse: hoc est in supremam miseriam, in qua solent esse orbi, & ij qui nihil amicorum, nullum patronum habent, proiecisse. Hęc cecinit uers. 12. שׁכל siquidem orbitatem & sterilitatem significat, & hic pro desolatione & bonorum priuatione ponitur.

Scechol.

Vers. 13. & 14 ad uerbum. *Et ego in infirmitatibus eorũ, uestimentũ meũ saccus, adflictus sum ieiunio, et precatio mea super sinum meum reuertebatur. Tanquã esset proximus, tanquam frater mihi, ingrediebar, sicut lugens matrem pullatus curuabar.*) Luctum maxime serium describit. Is cõstabat olim sanctis, & hodie constat, primum ieiunio, sed ex summa animi ægritudine suscepto. unde ait, *adflixi ieiunio*, subaudi animã meam. Et in Lege Leuit. 23. Ieiunium quod die propitiationis Dominus Iudæis præcepit, adflictio animæ uocatur. Deinde gestu & habitu animi tristitiam testante; sacco enim, hoc est sordidiore

A ore ueste induebantur, & aspergebantur puluere, atque in terra sedebant. Tertio, anxia & sedula prece. Sic sanè descriptum legimus ieiunium Dauidis pro puero nato ex Bathshaba, cum morti accederet: ieiunium Achaab, cum pœniteret ob cædem Naboth: item Nineuitarum, & aliorum, quorum ieiunia scriptura memorat. Etenim ubi uerè quid sanctis dolet, non possunt id non queri patri suo cœlesti. hoc cum seriò fit, ita occupatur animus partim mœrore, partim ardentibus pro liberatione uotis, ut omne cibi desiderium facile arceatur, fastidiumque rerum uitæ huius omnium ingeratur, ut nihil tum libeat quàm uersari in sordibus, quàm uerbis & omni uita tædium lucis præsentis testari, lachrymari iugiter atque lamentari. Sancti enim uerè sunt, utque animo afflictantur, ita id ingenuè uestitu & uerbis, reliquoque rerum uitæ huius usu præ se ferunt. Hac in re tamen orientales, ut calidiores, plus sibi indulgere solent. Nobis occidentalibus, ob cœlum frigidius, continentiores affectus sunt, nec solemus eos tanta gestuum insolentia exerere. Illud, quod uulgo uertunt, Precatio mea super sinum meum uertebatur: reddidi, *in precationibus curuabar*. & sic quidam R. Leui hoc ipsum enarrauit. Incuruí enim ferè orabant ueteres, cum essent in luctu. Sic precatio, quasi in sinum precantibus reuertebatur. Si ita accipias, non tam precationem, quàm habitum precandi, Psaltes hac oratione expressit. R. Shlomoh & Kimhi hunc sensum adferunt. Precatum me pro hostibus nemo potest inficiari, at fortè dicent me malum illis imprecatum, nō bonum. Peto igitur, ut in sinum meum oratio mea redeat, hoc est mihi eueniat quod oraui illis. A. Ezra simile putat illi: Redde uicinis nostris septuplum in sinum eorum, Psal. 79. unde uidetur sensisse, Dauidem orasse, uel prædixisse, suam precationem sibi ipsi profuturam. Me mouit, quod Vates canit, quanto pere eos quos iam hostes experiebatur, dilexerit: & ut, dum morbo grauarentur, pro eis solennem luctum cum ieiunio utique & prece habuerit. Precatum ergo se pro illis, uidetur hac particula narrare. nec uideo cur subitò hanc occupationem interseruisset, qua testaretur se hostibus suis bona, non mala precatū esse: eoque optare, ut sibi ita ut illis orarit, eueniat. Ad hęc uersu 14. abunde testatur, quàm fuerit salutis eorum auidus, & nihil fuci in luctu suo admiserit, cum cecinit se ita luxisse, ut qui proximum & fratrem, imò & matrem lugeat. Ob nutricationis enim sedulitatem, & morum maiorem lenitatem, solent matres diligi à liberis tenerius quàm patres, quare mortes earum feruntur grauius. Satis constat hic Schaulem & primarios regni, nam hi solum Dauidem tanto odio persequebantur, perstrictos. Hi iam propter publicum munus tanti erāt meritò pijs omnibus, ut dum morbis uel alijs calamitatibus premerentur, publicæ pro eis supplicationes fierent. In his iam Dauid, ut in quibusuis pietatis functionibus, præ alijs ardebat, et sedulus erat. Huius iam ueniebat in mentē, & urebat, qđ iam illi tam malam gratiam rependerent. Hinc autem discamus, hunc sancti candorem & humanitatem, ac etiam pietatem, malis etiam expositam, æmulari, & boni consulere, si quando male respondeant, quibus nos amicè fecerimus.

Precatio mea in sinū meum reuertetur.

B

In claudicatione mea lætati sunt, & collecti sunt: collecti sunt claudi contra me, & non nouiscerunt, & non siluerunt. In adulatoribus subsannatores placentæ, nudare contra me dentes illorum.) Hi duo uersus, alteram Antithesecos partem absoluunt. canunt enim, quam pro hoc sancti candore & humanitate, improbi illi retulerint gratiam. *In claudicatione mea*, uel *dum claudicarem*. Videtur de peculiari aliquo aduerso corporis sui casu loqui. Forte è crure laborauit aliquando, siue quod fregerit illud, siue quod luxatum fuerit. Forsan intellexit ulcus pestiferum, unde claudicatio ei ad tempus acciderit. Volens enim ostendere, ut sibi malum pro bono illi retulerint, memorat eos se claudicante gauisos fuisse. forte quod sperarent iam ad munia regis ineptum fore, aut etiam moriturum. Et conuenisse, non quidem ut amicorum officium præstarent, quod ipse dum ægrotarent, præstiterat illis, & illi forsan etiam simularunt: sed conuenisse

Versus 15. 16 ad uerbum.

contra se, ut suam quisque alteri lætitiam manifestarent, & uiderent quid sibi de **A** casu eius sperandum esset. Id quo magis exaggeret, addit se hanc eorum perfidiam latuisse, nihil tale de eis fuisse suspicatum. Boni enim ex sese de alijs iudicantes, ab omnibus meliora expectant. Illud, *sciderunt, non siluerunt*, A. Ezra interpretatur: Consciderunt carnem meam, malignis scilicet obtrectationibus, & noxijs calumnijs, nec siluerunt. Kimhi intelligit, os aperuisse risu, ob sancti infortunium, nec finem ridendi facere potuisse, tantopere de malo Dauidis lætatos. Prior interpretatio uidetur argumēto magis respōdere. Chaldæus דמו uertit, haurire sanguinem: nulla sane ratione. particulam itaque hanc reddidit: Si excoriaret me pelle mea, non haurirent à me sanguinē. נכים, claudos significat, sed etiam uiles & abiectos. Videtur autem ad suam claudicationem respexisse, & uoluisse significare, illos de sua corporis claudicatione lætatos esse, cū ipsi animo claudi fuerint, ac ideo penitus abiecti & detestabiles. Quo ipso, simul calamitatem suam auctiorem fecit. ut qui tam male acceptus fuerit ab hominibus perditis & nihili. Græcus habet, Flagella. forsan id spectauit, quod נכה, unde hoc nomen deductum est, cædere significat. Chaldæus reddidit, Impios insidiatores: aperuit siquidem translationem. Porro utilitatem horū amplificat uersu sequenti. *In adulatoribus*, hoc est cum adulatoribus (sæpe enim ב pro עם accipi inuenias) subsannatores placentæ, hoc est parasiti, & cupediarum sectatores, qui in gratiam, à quibus uentri aliquid sperant, quiduis irrident & subsannant. Scurrilibus enim dicterijs sese huiusmodi adsuefaciunt. Hi cōtra Dauidem conuenerunt, & dentibus infrenduerunt, & ipsi contra uirum Dei ferociētes. A. Ezra hūc sensum huius uersus affert: Cōuenerunt cōtra me, qui uorabant calumnijs suis carnem meam absque remissione. Cum his fuerunt adulatores & falsi simulatores me subsannantes, & ex mea calamitate uelut ex delicato cibo uoluptatem percipiētes: & in hoc denudarunt dentes suos. nam et hoc metaphoricōs accepit. Quodque hic dicitur, putat esse simile illi, Vorant populum meum uelut panem. Significari siquidē uult, impios istos, sanctum sic calamitosum & miserum pro cibo habuisse. Kimhi hunc sensum reddit: **B** Claudi, id est uiles illi, cōuenerunt cum adulatoribus ac subsannatoribus (supplet enim ו, ut legas (חנפים ולעגים) qui sermone futili & inani oblectantur. מעוג id est pro nihili sermone accipit: id quod Ebræis quoque significat, hi nudarunt dentes irridendo me. ut nudatione dentium intelligas effusum risum, quo dentes deteguntur. Vtcunque uerò hæc accipiantur, illud abunde liquet sanctum hic queri, peruersos, abiectos, leuesque homines cum inimicis suis, de malis suis lætatos fuisse, & sibi illusisse, id quod & Chaldæus uidit. sic enim uersum hunc reddidit: Verbis delusorijs & superbis, & derisorijs strinxerunt contra me dentes suos. Græci illud קרעו neutraliter acceperunt. sicque cum sequentibus, quę in unum uersum coniungunt, reddiderunt: Dissipati sunt, nec compuncti. Subsannarunt me subsannatione, frēduerunt super me dentibus suis. Cum enim דמה etiam cogitare significat, pro compungi, quod in grauibus cogitationibus accidit, hic & Psal. 4. acceperunt. Sunt qui hostes Dauidis לעגי מעוג, id est subsannatores placentæ dictos putent, quod maledicere & obtrectare iusto, ac etiam illudere, suauius habuerint quàm uesci placentis. Sed prior interpretatio certior uisa est. Solent enim scelerati, qui, ut Deo carent, ita innoxijs molesti esse student, uoluptatibus & ipsi dediti esse, & in delicijs habere earum sectatores, maximè uero parasitos & scurras. Obseruemus autem, non Dauidem solum, sed & Deum seruatorem nostrum ab hoc hominum genere plurima passum. quare non decet nihil stupescere, dum eadem ob uenerint.

Domine quousque uidebis, reduc animā meam à tumultib. eorū, à leonibus unicā meā. Celebrabo te in Ecclesia ampla, in populo robusto laudabo te. Ne gaudeāt mihi inimici mei falso, odiētes me frustra annuāt oculis. Quoniā nō loquūtur pacem, & cōtra trāquillos terræ, uerba fraudis cogitāt. Dilatarūt cōtra me os suū: dixerunt uah uah, uidit oculus noster.) Memorat, ut opem

[Margin notes: Damu. — Necbim. — Nacheh. — Im. — Canephim. — Velaagim. — Maog. — Careu. — Damah. — Laage maog. — Versus 17. 18. 19. 20. & 21. ad uerbum.]

A opem Dei in persecutione, quam scelerati illi sibi intulerant, orarit, & uotum de laudando Deo nuncuparit, ac iterum hostium crudelitatem accusat. Magni affectus est quod ait, *Quousq; adspicies?* Reticentia enim est, ac subaudiēdum, nec fers opem, & depellis illorum improbitatem. Sic & illud, *Restitue animam meam*. significat enim actum iam fuisse de uita sua. Passim hostes suos ob truculentiam, leones uocat: ita & hic *unicam*, animam dicit, quod unica sit, eoq; summe chara. Versus 18. uotum habet, celebrandi nominis Dei coram multitudine. Hoc in primis optant sancti, quia Deum ex toto corde diligunt, & norunt se nullam prorsus posse Deo gratiam referre, à quo accepisse sese agnoscunt, quicquid boni uel cogitant. Versibus sequentibus duobus precatur, ne permittat Dominus, ut de successu suo contra innocentem gaudeant inimici, & uoluptatem de malo suo percipiant, quam nutibus oculorum testentur, quando tam mali sint, ut falso, hoc est *immeritò*, ut uerti, & nulla caussa se odio prosequantur, nec pacificum aliquid loquantur, sed dolos & fraudes continuò concinnent, contra רִגְעֵי, id est tranquillos, lenes, mites, mansuetos, pacisq; studiosos in terra. Versus 21. ostendit iam uelut triumphantes de se, effusissime lætatos fuisse, atq; sibi ipsis de uictoria iam opinione eorum parta, uelut gratulatos: *Distenderunt*, inquit, *contrà me ora sua*, ob nimiam scilicet de casu meo lætitiā. & dixerunt, *Vah, uah, uidit oculus noster*: subaudi, q diu optauimus. Talē de Seruatore triumphū egerūt Iudæi, cū iam esset sepulchro demādatus, sed quāto suo malo? Eadem iam fors & nos manet, si modo libeat hæc simul mala perferre.

Rige.

Vidisti ô Iehouah, sileas, Domine ne elōgeris à me. Excitare & euigila ad iudicium meum, ô Deus mi, & Domine mi ad caussam meam. Iudica me secundū iustitiam tuam, ô Iehouah, ô Deus mi, & ne gaudeant. Ne dicant in corde suo, uah anima nostra, ne dicant uorauimus eum.) Iudiciū Dei, fretus conscientiæ suæ innocentia, appellat & inuocat. Magna consolatio est in uerbo *uidisti*. Hanc enim significationem habet: utcūq; hactenus, præualentibus mihi improbis istis, uisus sis non uidere, quæ mihi iniqua & atrocia fecerunt, scio tamen te uidisse omnia, eoq; tandem iudiciū de me facturum, & ius meum adserturū. Id ergo ut facias oro. De anthropopathijs istis, *uidisti, ne sileas, ne elongeris, excitare, euigila*, dictū satis in Psal. 7. & 10. item 28. uersus 24. luculētissimè probat illud quod supra in uers. 11. Psal. 5. & uers. ultimo Psal. 22. de iustitia Dei annotaui: nempe, nequaq; ea significari seueritatem Dei, à qua quidam dicunt se ad misericordiam eius prouocare. Iustitia summa bonitas: est secundum hanc ergo se orat hic sanctus iudicari, nequaq; secundum seueritatem. Neq; enim hanc, etiam collatus hostibus ferre potuisset. & si enim minus pœnarum, tantum tamen dare eum, seuerè iudicante Deo, oportuisset, ut uires eius infinitò superassent. At Dei bonitas amplexa ipsum erat, suiq; studium indiderat. hinc par erat, ut quod in ipso cœperat, perficeret, & peccata eius condonaret, quando & ipsum eorum pœniteret ac pigeret, hostes autem extingueret, quæ non tam Dauidis, quàm omnis boni hostes erant, & Deum planè pro ludibrio habebant. Illud, *Vah anima nostra*, subaudi lætetur. uel ualet idem atq;, ô desideriū nostrum, assecuti sumus quod optabamus. Chal. habet: Non dicant, lætabitur anima nostra. Exclamatio est summæ uoluptatis, ac idem atq;, Vah tandem euenit quod animus noster optabat. נֶפֶשׁ enim & pro desiderio & cupiditate accipitur, ut uer. 12. Psal. 77. Ne tradas me in animam infestantium me, id est ne permittas me eorum libidini, uel non tradas me eorum desiderio.

Ver. 22. 23 24 25. ad uerbū.

B

Nephesch.

Pudefiant & pateāt probro simul, qui lætantur de malo meo: induātur pudore et ignominia, qui se cōtrà me attollūt. Ouent et lætentur qui fauent iustitiæ meæ, et dicāt, semper extollatur Iehouah, qui amat pacem serui sui. Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, omni die laudē tuam.) Vt initio Psalmi, ita & hic orat, ut pudore afficiant improbi sui hostes, frustrati scilicet spe sua, & irritis factis impijs eorum conatibus. Eo autem, ut sæpe dictum, non tam uota, q̄ suam in adflictione consolationē canit. Ita futurum enim credebat, cumq; id memoraret, & Dominum ut id præstaret precaretur, mirum

Vers. 26. 27. 28 ad uerbū.

mirum in modum animo confirmabatur, inq́ spem optimam erigebatur. Versu 27. ostendit etiam fuisse, qui se quamlibet abiectum, adhuc ob iustitiæ studium dilexerint, & fœlicia sibi optarint, quos ut Dei filios, par erat pij uoti sui fieri compotes. quod cum oraret, & ipsum fiduciam sibi auxit. Pacis nomine omnium rerum successus, in scripturis significari solet. Ita cum Ioseph rogaret, Est'ne patri meo pax? dicere uoluit: Nunquid rectè habet pater, & rerum successu fruitur? De hac pace in uer. ult. Psal. 4. & uersu ultimo Psalmi uigesimi septimi. De הגה, id est meditari & loqui, multa dixi in uer. 2. Psal. primi. Hinc autem & nos discamus, toto die, hoc est semper, Domini iustitiam, hoc est absolutissimam bonitatem deprædicare, de ea loqui perpetuò. Nihil enim est, quod uel æquè nos Dei filios deceat, uel cum maiore fructu fecerimus, siquidem salus nostra in amore studioq́ Dei sita est.

DISPVTATIO DE IEIVNIO.

In uersu quintodecimo de ratione ieiunij legimus admodum insolentia, si nostris ieiunijs conferantur. quare de ieiuniorum natura & præcepto nonnihil dicendum. Ieiunia, quæ quidem scriptura memorat, in supplicationibus sacrationibus duntaxat adhibita legimus, eaq́ ad minimum uno die absq́ cibo transacto, sæpe autem biduo, aliquando etiam triduo. Vnum diem absq́ cibo transmiserunt Israelitæ, cum Dei auxilium orarent, cæsi à Beniamitis, Iudic. 20. Item cum peccata sua deflerent in Mizpah, 1. Reg. 7. Idem fecerunt ciues Iabes. Item Dauid, & qui cum eo erant, cum occisum Schaulem & filios eius lugerent, 1. Reg. 13. Nehemiah biduum ieiunasse legitur, Nehemiah. 1. Ester cum suis contribulibus, & Niniuitæ ieiunarunt triduo. Vulgata tamen, & ex Lege mutuata ieiunandi ratio, apud ueteres fuit, diem unum & cibo & cunctis delicijs abstinere, unde usum sacci & cineris sæpissime coniūctum legimus. Seria enim supplicia fuerunt, quotiescunq́ ieiunia suscipiebantur. Deus nanq́ unū duntaxat diem, toto anno ad ieiunandum instituerat. Factum quoq́ noñunquam est, ut sancti multos dies in ieiunijs coniunxerint, sed ut quottidie tamen uespere, finito die, cibum sumerent. Ita diebus trium hebdomadarum ieiunauit Daniel, Dan. 10. Nec aliam equidem crediderim ieiunandi rationem fuisse & sanctis noui testamenti, ut quod Prophetæ & Doctores Antiochiæ susceperant, supplicantes Deo, ex suggestione spiritus sancti, Paulum & Barnabam amandaturi in prædicationem Euangelij, Acto. 13. Et quòd hi ipsi duo Apostoli ieiunarunt, precantes pro Ecclesijs Antiochiæ, Pisidiæ, Iconij, & Listris, Act. 14. Itē de quo loquitͬ Paulus, 1. Corinth. 7. à coniugibus precationis caussa suscipiendum, propter quod & à congressu temperandum censet. Item quod 2. Corinth. 6. inter reliqua sanctorum officia memorat, iunctum uigilijs. Nusquàm enim de ieiunijs legimus, ubi nō ob preces ardētius fundendas susceptum, scriptura testetur. Ex quo satis liquet, ieiunium fuisse ueteribus, non cibi modo, sed semel omnium deliciarum abdicationem, ad hoc institutam, ut interim uel lamentis pro peccatis, uel alijs uehementioribus precationibus ad Deum, toti uacarent. Etenim ea abstinentia, qua carnis petulantiam quottidie retundi necesse est, uocatur in scriptis Apostolicis non ieiuniū, sed temperantia, Græcè σωφροσύνη. Si nanque semper caro mortificanda nobis est, & cum Christo crucifigenda, nunquam sanè non cibi potusq́ modo, eius insolentia reprimenda est. Proinde abstinentia adhibenda Christianis est perpetuò: Ieiunia uero ijs temporibus, quibus uehementiore spiritu precari animus est. quo si Dei studium nos uerum teneret, non adeò rarò impelleremur.

Quomodo ieiunarint ueteres.

Quid uerum ieiunium.

Hæc uerò non ideo memoro, quòd aut ritum Iudaicum uelim reuocare, aut Ecclesiasticum damnare: sed quòd cupiam serijs nos cum Deo, non inanibus agere cerimonijs. Quanq́ Ecclesiæ ieiunia (sic uoco, nō quę à uulgo uidemus obseruari, sed quæ sancti patres instituerunt) non adeò multum uarient ab ijs quæ scriptura memorat, obseruataq́ nō minus ab Apostolis quàm Iudæis reliquis legimus.

A mus. Nam Chalcedonēse Concilium statuit, ut nullatenus credantur ieiunare, qui antè mãducauerint, q̃ uespertinum celebretur officium. Huic legi pulchre nunc fraudem facimus, uespertinum officium paulo post tertiam diei horam, ad summum sub sextam celebrantes, quod ueteres nunquam nō post nonam, hoc est sub noctem habuerunt. Ad hæc nulla ieiunia agnouerũt, quæ nō essent ex contrito ob peccata corde, & ardenti in pietatem pectore suscepta. Nota siquidem sunt, quæ Dominus contra Iudæos per prophetam Iesha. 58. dum citra innocentiæ studium ieiunarent, ac suæ simul auaritiæ & iniquitati studerent, dixerit. Et diuus Thomas secundo libro Quæstionum Theologicarum, quæst. 147. ac Scholastici omnes, ieiunium actum uirtutis faciunt, hoc est rem recta ratione, ad id quod honestum, & per se bonum est, institutam. et addit, tria esse ob quæ ieiunium suscipiendum sit. Primum, ut petulãtia carnis reprimatur: Alterum, ut mens in superna eleuetur: Tertium, ut digna ob peccata castigatio perficiatur. Hæc iam uoluerunt, qui ieiunia indixerũt. quare is ieiuniorũ leges ritè obseruat, qui hùc toto animo ierit: qui minus, ut nihil uirtutis agit, ita nec ieiunat, nec præcepto ieiuniorum satis facit. Quicquid sanè Sancti patres tradiderunt, ad id tradiderunt, ut meliores inde fierēt, qui Christo nomē dederunt Nec enim est in ecclesia potestas, ut inquit Paulus, nisi ad ædificationem. Eapropter, cum ritè ieiunare nemo possit, nisi eò compellente proprio cuiusq; spiritu: nec ilico animus quòquam inclinet, si eò præcepto adigatur, prisci admodum liberi in ieiunijs fuere. Et Apollonius quidam Ecclesiasticus scriptor, ex eo peruersi spiritus Montanum hæreticũ arguit, quòd leges ieiuniorum primus imposuerit, ut meminit Eusebius in historia Ecclesiastica libro quinto, capite 18. Idem capite 24. eiusdem libri uerba Irenæi citat, scribentis, olim perseuerante fidei unitate, adeò tamen uariam fuisse ieiuniorum obseruantiã, ut quidam uno tantũ die, alij duobus, alij pluribus, nonnulli quadraginta, ieiunium obseruandum putarint. Idq; q in tanta ieiunorum discrepantia, fidei consonantiam non ruperit, hoc est neutri alteros abiecerint

Quale ieiuniũ indictũ ab Ecclesia.

Quæ ueterib. in ieiuniorum obseruatiōe libertas.

B adeò probat, ut Ireneus hoc exemplo Victorium episcopum Romanum mouere conetur, ut idem sibi faciendum ducat in dissidio, quod tum de tempore Pascatis uigebat. Hinc diuus Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, & alij patres, ubicunq; de ieiunijs scribũt, non tam leges & statuta publica urgent, q̃ hortantur ut à peccatis primùm, inde à superuacaneis delicijs uniuersi Christiani abstineant, etiam si legibus ieiunandi non tam exactè respondeant. Vnde Chrysostomus in quadam de ieiunio oratione: Si ieiunare non etiam potes, potes tamē abstinere à delicijs. Hoc autem non minimũ est, nec à ieiunio multum distans, sed ipsum quoq; diaboli furorem prosternere idoneum. Ex his uerbis satis apparet, quàm laxarit ieiuniorum præcepta, non quidem ut illa refigeret, sed ut eò Christianos adduceret, quò & ieiunia instituta sunt. Hinc & Augustinus super Iohannem: Ieiunium autem magnum & generale est, abstinere ab iniquitatibus, & de illicitis uoluptatibus sæculi: quod est, perfectum ieiunium in hoc seculo. Quasi enim quadragesimam abstinentiæ celebramus, benè cum uiuimus, cum ab iniquitatibus & ab illicitis uoluptatibus abstinemus. Consona his & diuus Hieronymus non uno in loco scribit, cuius & hoc præceptum legitur: Sint tibi quotidiana ieiunia, & refectio saturitatem refugiens nihil enim prodest tibi, biduo uel triduo transmissò uacuũ portare uentrē, si pòst pariter obstruat. Item alibi: Sint tibi ieiunia pura continua, moderataq;, id est quottidie esurire & quottidie prandere. Ex his hoc uelim disceremus, ut si assequi summa illa, & absolutionibus usitata sanctis ieiunia non liceat, aliquatenus tamen ad ea accederemus: neq; uideremur nobis ieiunasse, si meridie primùm prandeamus, & pisculentis delicijs, carnes commutauerimus. Non est ieiunium, ne Scholasticis quidem, quo non uel carnis cupiditas restinguatur, uel mens ad superna eleuetur, uel pœnæ peccatorum soluantur. Et quandocunque ieiunia ab Ecclesia instituta

D. Chryso.

D. Augus.

D. Hierony.

tuta huc non conducunt,liberum eſſe ea omittere, & Diuus Thomas cenſuit A loco ſuperius adducto.In eo enim caſu,ſi ipſe Legiſlator adeſſet, nequaquam ieiunare præciperet:qui in hoc ſolum ieiunia inſtituit, ut peccatis Chriſtiani purgarentur,& ad uiuendum iuſtitiæ expedirentur.Summa omnium eſt, ne ullo nobis ieiunio placeamus,quo non contra peccata dimicetur,et ſancta ad Deum precatio promoueatur. nec putemus nobis ieiunaſſe, ſi ſpeciem duntaxat deliciarum mutemus,& tempus cœnandi præueniamus,tantum ſcilicet ci bi prandij tempore ingerẽtes, ut cœnam natura non requirat. Religioſiſſimi nanq; hodie nunq̃ uiuunt lautius,q̃ in quadrageſima. Cibos & numero & illicibilitate duplicant,uinum bibunt nullo tempore meracius. Quid hoc quæſo ieiunij? Diuus Hieronymus cõtra Iouinianũ,etiam uilium ſatietatem in ieiunijs abeſſe oportere ſcribit. Ergo ne fucis noſtris Dei maieſtatem irritemus, ieiunemus ſeriò:aut ſi id non poſſumus,quod proximum eſt,& ad quod omnes ſancti hortantur,amplectamur, ut abſtineamus à delicijs. Leges Eccleſiæ ſint nobis ſacroſanctæ, ſed ne prætextu obedientiæ Eccleſiæ cõtra Eccleſiam agamus. Ea ſiquidem ut ſatis iam ex dictis patet, nullum agnoſcit ieiunium, q̃ nõ probet Seruator ſponſus eius:hoc eſt,quo non uera,ſolidaq; incrementum accipiat pietas.Non uulgarium ſpirituum eſt ieiuniũ,uti & precatio,ſanctæq; uigiliæ.quare haud mirum,ſi uulgo parum notum ſit, cum paſſim et qui ſanctimoniæ arcẽ uidẽtur obtinere, toti carnis cupiditatibus ſeſe dediderint. Cui donarit Dominus,ut ei ſeriò doleant peccata,ut ex animo regnum ipſius aduenire oret,is ut ſuo tempore orare,& ardenter orare noſcet,ita uerè ieiunare quoq; ſtudebit,nec id in quadrageſima ſolũ,ſed quotieſcunq; ſerius precandi inciderit occaſio. Verè omnium bonorum operum primum fundamentum eſt,peccata diſplicere,& cordi eſſe pietatem:quod fundamentum ubi nõ ante omnia iactum fuerit,quiduis potius quàm Domini ædificiũ fuerit,quicquid ſuperſtruxeris.Porrò Chriſtiani,qui ſtudet fieri omnia omnibus,ſemper fuerit,Eccleſiæ uoluntatem multo maximi facere.Quare cum hęc ieiunia indicit, quocunq; is animo ſit, cum nunquam non ſit petente ſanctificari nomen B Domini,cùm in ſe,tum in alijs,nullo negocio ſe quoq; ad ieiunandum precãdumq; excitabit.Nec minus in his feruebit,atq; ſi ipſe ſibi illa præſcripſiſſet.imò cum Eccleſiæ iudicium,nunquam ſuo non præferat, plus adeo in ſupplicationibus indictis ab Eccleſia,quàm quas ipſe ſibi ſtatuerit,religioſus erit.

Quod ieiuniũ Religioſorum.

ARGVMENTVM PSALMI TRICESIMI SEXTI.

Summopere admiratur effuſiſsimam Dei in omnia bonitatem,quàm admirationẽ,quo magis intendat,cõſiderat iuxta peruerſitatem improborũ:quæ cum maxima ſit, Deus tamẽ bonitatẽ ſuam in illos non claudit Deinde canit,ut ill:m peculiari & beatificaratione præ alijs percipiant electi:& orat,ut Deus ſe cognoſcentibus prolixius benefaciat, ipſumq; tueatur à uiolentia ſceleratorum,quorum ſimul caſum prædicit.

PSALMVS TRICESIMVS SEXTVS,

in genere mixto, ἐπαινετικὸς καὶ δεικτικός.

1 PRæſuli ſerui Iehouæ Dauidis.

2 Teſtantur mihi in animo meo ſcelera improbi, nullum eſſe illi Dei timorem.

3 Nam ſibi ipſi blanditur, donec ſummo odio digna iniquitas eius euadat.

4 Quicquid loquitur,iniquitas eſt & dolus,fugit doceri, ut beneface (ret.

5 In lecto ſuo prauitatem excogitat,prauis uiuẽdi rationibus inſiſtit, nihil mali auerſatur.

A O Iehouah, ad cœlos uſq; pertingit tua bonitas, ad nubes uſq; tua fides. 6

Iuſtitia tua celſiſſimis montibus ſublimior eſt, iudicia tua abyſſus altiſſima, hominem & pecora ſeruas ô Iehouah. 7

Quàm præclara eſt, ô Deus, bonitas tua: propterea tuæ fidei, uelut umbræ alarum, ſe homines committunt. 8

Saturabuntur opulentia domus tuæ, & potabis illos flumine deliciarum tuarum. 9

Apud te enim eſt fons uitæ, & tuo lumine donati uerum demum lumen uidebimus. 10

Prolixam fac cognoſcentibus te bonitatem tuam, & iuſtitiam tuam rectis corde. 11

Ne irruant in me ſuperbi, néue commoueant me improbi. 12

Illic cadent prauitati dediti, repellentur, nec poterunt conſiſtere. 13

Verſus ſecundi explanatio.

Dixit ſcelus de improbo in medio cordis mei, non eſt timor Dei coram oculis eius. Nã blanditur ſibi in oculis ſuis, ad inueniendum iniquitatem eius ad odium.) [*Ad uerbum.*] In inſcriptione uocat ſe ſeruum Iehouæ, quo putant Ebræi uoluiſſe eum ſignificare, quamlibet multi deplorati, quiq; nullum Dei timorem habent, rebus ſecundis utantur, ipſe autem, & multi alij pietatis ſtudioſi, innumeris aduerſis exerceantur, ſe nihilominus in ſtudio, obſeruationeq; legis diuinæ perſeruare, & ſeſe ſeruũ Iehouæ approbare. Sequentibus quatuor uerſibus peruerſitatem deſcribit improborum, idq; ideo tam fuſe facit, ut inde præclarius Dei immenſam bonitatem celebret, qui ſuſtineat tamen illis eſſe tam beneficus. *Dixiſſe, ait, ſcelus improbi in medio cordis ſui*, hoc eſt teſtatum eſſe in animo ſuo, ut uerti, de improbis (& ui-B detur certos aliquos, fortè perſequutores ſuos, Schaulis adulatores, notaſſe) *nullum eſſe illis timorem Dei*. Obſcuritatem huic uerſiculo inuexit uulgatus interpres, quod ל præfixum tanquam datiui articulum accepit: cum hic, ut plurimis alijs locis, ualeat de. ut in Gen. Dic לִי, quod mihi reddũt, frater meus eſt: [*Li.*] id eſt, dic ita de me. Quid פשע, id eſt ſcelus ſit, in uerſu 10. Pſalmi quinti, & alibi ſatis dictum: [*Peſca.*] peccatum ſcilicet, pleniore cognitione, ita & Dei contemptu admiſſum. Id iam utiq; teſtatur nulla teneri religione eos, qui illud identidem perpetrãt. Et accepit Vates hic ſingulare pro plurali. ſic igitur reddidi. Timor ſiquidem Dei non ſinit in ſcelera præcipitem ruere: & ſi ſemel atq; iterũ quis ceciderit, continuò inde reuocat, nec patitur in malo pergere. Neceſſe eſt igitur ante omnia, ſolutos eſſe religione eos, qui ſceleratè uſq; uiuunt. Kimhi per פשע intelligit יצר הרעה innatam & peruerſam cupiditatem. [*Iezer bara.*] hæc dicit improbo, non eſſe Deum metuendum, idq; in corde ſancti, hoc eſt ita ſanctus de improbis in corde ſuo agnoſcit. Vnde ſenſum huius uerſus talem reddit: Ego dico in medio cordis mei, quod הפשע יצר הרעה: hoc eſt, cupiditas praua dicit [*Hapeſcha iezer bara.*] improbo, fac quodcunq; libuerit, quia non eſt timor Dei coram illo. Vt uero Dei nullam rationem habent, ita ſibi ipſis impendiò placent, atq; adulanť. de quo canit uerſu tertio, & ego dixi multa in Pſalmũ decimum, & decimũ quartum. Eo autem quod ſcelera ſe laudant, dici non poteſt quantum Deũ iritent, de eo canit quod ſequitur, *Vt inueniat prauitatem eius ad odium*, id eſt efficiant ſibi ipſis in flagitijs blandiendo, ut prauitas ſua ſummo Dei & hominum odio obnoxia inueniatur, id eſt palàm deprehendatur. Nam & hominibus paulo rectiore iudicio præditis, intolerabile habetur ſi quis ſua ſcelera laudet. De hoc unice inuiſo ſibi malo, queſtum Deum legimus Ieſha. tertio: Peccatum ſuum ut Sedom prædicarunt, &c. Inuenire hic eſt deprehẽdere, palamq; odio dignam prauitatem cognoſcere.

A sic enim hunc uersum reddidit: Quàm præciosa misericordia tua Deus, homines autem in umbra diuinitatis tuæ sperabunt. Vulgatum in scriptura est, pinguedine omnimodam rerum opulentiam intelligere. Porro quod pinguedinẽ domus Domini dixit, intellexit beneficia Dei primi ordinis, & propria, spiritum utiq; filiorum Dei, qui sanctos, ut de Dei erga se fauore & beneuolẽtia certos reddit, ita uerè beat, & ut Psaltes hic canit, satiat, nulla re alia satiabiles. Eundem spiritum & per flumen deliciarum Dei significat, quo suos Deus potat. Et eo quod subiecit, *Apud te est fons uitæ*, significauit, Deum huius uiuifici spiritus, ut omnis boni unicum authorem: quod ipsum & sequenti particula dixit, *In lumine tuo uidebimus lumen*, hoc est à te illuminati, tui cognitione donati, uidebimus, hoc est consequemur fœlicitatem ueram & solidam. Lucis enim nomine (ut aliquoties dixi) fœlicitas in scripturis, ut adflictio & miseria tenebrarum significatur. Vtinam uerò his fidem habere detur, ꝙ prono pectore nos Dei præsidio committeremus, indeq; amore & studio eius flagrantes, detestaremur quicquid prauum, sectaremur cupidissimè, quicquid rectum sit.

Trahe bonitatem tuam cognoscentibus te, & iustitia tua rectis corde. Ne ueniat mihi pes superbiæ, & manus improborum ne impellat me. Ibi ceciderunt operarij iniquitatis, impulsi sunt, non potuerunt stare.) Ebræi putant, quod canit, *Trahe bonitatem tuam*, ad id referri quod antea dixerit, Vsq; ad cœlos bonitas tua: quasi nunc petat, ut detrahat eam, atq; impartiat suis. Sed ut memini, ideo ad cœlos usq; cecinit Dei bonitatem sublatam, ꝙ ita plenus ea esset totus orbis, quare nõ detrahendã, sed protrahendam orauit, ut plenius continuo illam sancti percipiant, eoq; ad Dei imaginem assurgant fœlicius. Obseruandum autem, quod *rectos corde* eosdem, quos *cognoscentes Deum*, uocat. Quicunq; enim uere Deum cognouerit, is & amabit, eoq; recto & æquo corde erit, nihil sibi, omnia autem proximis in gloriam Dei querente. Versu duodecimo deprecatur uim malorum, quam per pedem superbiæ, & manum improborum significauit. Ne enim superbi sibi superueniant, & uim inferant, precatur. *Illic* in uersu decimotertio [illegible] accipiendũ, quo nõ tam locum, ꝙ tẽpus ultionis denotauit. Inducit enim se, ut qui præuideat iam uel tẽpus, uel locum, ruinæ illorũ. Sic quanq; impij externis bonis, ad tẽpus æque ac boni, & plerunq; plus ꝙ boni fruãtur, tandẽ tamen dant impietatis suæ pœnas, & impelluntur, ut consistere nulla ratione queant.

Vers. 11. 12. 13. ad uerbũ.

B

ARGVMENTVM PSALMI XXXVII.

Ne urat bonos malorum prosperitas, canit timentibus Deum, & ex iustitia uiuẽtibus, omnia optime cessura, eosq; uerè fœlices futuros: impios autem, utcunq; ad tempus florere uideantur, tandem excindendos, & penitus delendos.

PSALMVS XXXVII.

παραμυθικὸς καὶ παραινετικός.

DAuidis. Ne succenseas ob nocentes, neq; urat æmulatio contra intentos prauitati. 1

Nam uelut gramen mox resecabuntur, ac tanquam uirens herba inarescent. 2

Nitere Iehouah & stude beneficentiæ, & inhabitabis terrã, prouentuq; fideliter respondente frueris. 3

Oblectabaris in Iehoua, is dabit tibi quæcunq; cor tuum optauerit. 4

Instituti tui successum committe Iehouæ, eo nitere, hic rem omnem conficiet. 5

Iustitiam tuam, ceu lumen, in apertum producet, & rectam uitę tuę rationem splendescere faciet ceu meridiem. 6

7 Sine Iehouah agat, expecta ipsum, ne succenseas contra eum, cui institutum suum succedit, contra uirum intentum uersutijs. A

8 Recipe te ab ira, missam fac indignationem, ne succenseas, ut & tu nocere uelis.

9 Quicunque enim noxij sunt, excindentur: qui autem Iehouã fuerint præstolati, hi terram hæreditario possidebunt.

10 Pusillum superest, quum non erit improbus, considerabis locum illius, nec uspiam erit.

11 Mansueti autem hæreditariò terram possidebunt, & oblectabuntur plurimo successu.

12 Hac caussa insidiabitur iusto improbus, & infrendet contra eũ dentibus suis.

13 At Dominus ridebit illum, propterea quòd prospiciat aduenire diem eius.

14 Stringent gladium improbi, intendent arcum, ut adflictum & pauperem deijciant, perimant recte gradientes.

15 At eorum gladius corda ipsorum transuerberabit, & arcus eorum confringentur.

16 Præstat pauxillum quod iustus habet, quàm opes plurimę improborum insignium.

17 Nam robur improborũ frangetur, iustos aũt sustẽtat Iehouah.

18 Agnoscit Iehouah dies integrorũ, hæreditas eorũ perpetua erit.

19 In aduerso tempore haudquaquam pudefient, fame inualescente saturabuntur. B

20 Nam improbi peribunt, & hostes Iehouæ, ut pingue ouium absumentur, cum fumo absumentur.

21 Improbus ęs alienum conflabit, nec dissoluet: at iusto erit, ut etiam benignè impertiat.

22 Nam qui bene illi fecerint, terram hæreditariò possidebũt: qui male, excindentur.

23 Ab Iehoua enim gressus uiri diriguntur, & inceptis eius fauet.

24 Cum ceciderit, non sternetur, quia Iehouah suffulcit manum suam.

25 Iunior etenim fui, et iam senui, nec uidi iustum desertum, aut posteros eius medicantes panem.

26 Quottidie miseretur & dat mutuum, & simul posteri eius optimè habebant.

27 Desere noxam, & stude beneficentiæ, & habitabis perpetuò.

28 Nam amat Iehouah ex uero iudicio agere, nec deseret bonos suos, in sempiternũ custodientur, posteri autẽ improborum excindentur.

29 Iusti hæreditario possidebunt terram, & habitabunt super eam in seculum.

30 Os iusti disserit sapientiam, & lingua eius loquitur quod iustũ est.

31 Lex Dei eius in corde ipsius, non mutabunt gressus eius.

32 Speculatur iustum improbus, & quærit ut occidat eum.

At Ie-

A At Iehouah non permittet eum manui illius, nec ut improbum ha- 33
bebit eum, cum fecerit ei iudicium.

Præstolare Iehouã, & obserua uiam eius, & exaltabit te, ut terrã hæ- 34
reditariò possideas, excidium uidebis improborum.

Vidi improbum terrificum, & sese dilatantem, uelut arbor indige- 35
na, beneq́ue frondosa.

Et euanuit, & ecce nusquam erat: quærebã eum, nec inueniebatur. 36

Obserua sinceritatem, & habe in oculis quod rectum: nam postre- 37
mo fruetur uir eiuscemodi, optata pace.

Scelerati autẽ pariter uastabuntur, postremò improbi excindẽtur. 38

Salus erit iustis ab Iehoua, ille robur eorum, tempore quo angusti- 39
antur.

Adiuuabit namq́ue illos Iehouah, & eripiet eos ab improbis, & ser- 40
uabit eos: nam fidei eius sese commiserunt.

DAuidis. *Ne commoueare contra noxios, ne inuideas facientibus prauitatem. Nam si-* *Ad uerbum.*
cut gramen uelociter resecabuntur, & uelut uirens herba inarescent.) Solent infir-
miusculi, dum uident florere impios, mirum in modum turbari, & nonnunq́
in mentem eis uenire, Deum nullam habere rerum humanarum curam, nul-
lum esse pie uiuentibus operæprecium. Hosce ergo consolatur, & ut in pieta-
tis studio strenuè pergant, hortatur. Tentatio huiuscemodi infra Psal. 73. gra-
phicè descripta est, item Hier. 12. *Ne succenseas*, inquit, *contra nocentes*, hoc est ne
moueat tibi bilem eorum fœlicitas, neúe torqueat inuidia. Rationem statim
subijcit, quod illorum fluxa, caduca, fallax, & umhra fœlicitatis sit, non fœlici-
tas: sanctorum autem, & à Deo pendentium, certa, perpetua, uera, non um-
B bra, sed fœlicitas ipsissima. Versu ergo secundo improbos similes facit grami-
ni, quod ilico resecatur: & herbæ, quæ quamuis egregie nunc uireat & uer-
net, mox tamen inarescit, ac flaccescens decidit. Simile hoc in scripturis fre-
quens occurrit. Psalm. 129. orat sanctus, populi Dei hostes, gramini tectorum,
quod priusquam euellatur, arescit, similes reddi: cui & Iesha. Assyrios similes
fore prędicebat, 4. Reg. 19.

Nitere Iehouah & fac bonum, inhabita terram, & pasce fide.) Vult reuocare ab ad- *Versus 3. ad*
miratione falsę fœlicitatis, qua superbiunt improbi. docet ergo unde sit peten *uerbum.*
da uera & permanens fœlicitas, à fiducia scilicet in Deum, & dilectione, stu-
dioq́ue benemerendi, ac omnia ex fide agendi in proximos. His qui ualebit, ha
bitabit terram, utiq́ue quietus & beatus: cum alij peregrinis & exulibus similio
res sint, quàm inquilinis & dominis. nusquam enim non habent quod angat,
quod offendat: nulla re, quamlibet adfluant plurimis, libero animo utuntur.
Ait ergo, Nitere Iehouah, nihil offensus quod illi nituntur opibus suis: id fidu
ciæ est, & fidei, qua iusti uiuunt. Fac bonum, hoc est ut uerti, *stude beneficentiæ*,
cum illi intenti fraudibus & rapinis sunt, id dilectionis est, nunquàm quę sua,
sed tantum quæ aliorum sunt, quærentis, omniaq́ue ad salutem proximorum in
stituentis. *Et inhabita terram*, idem ualet, atq́ue habitabis terram: hoc est, Si ita com
paratus fueris, licebit ut terram inhabites, rerum omnium dominus, eoq́ue cum
successu rerum certo & confirmato. Id quod significatum credo per hoc quod
sequitur, ורעה אמונה, id est pasce fide, hoc est fideli rerum prouentu: sicut nul- *Vreah emu-*
la laborare inopia possunt, qui Deum uere timent & colunt. אמונה namque *nah.*
certitudinem, & respondentem expectationi constantiam significat, non so-
lum fidem. Vt Exod. 17. Et fuerunt manus eius אמונה, id est firmitatis, hoc est *Aemunah.*
firmæ, immotæ. Iam solet Propheta eandem sententiam mutatis uerbis ge-
minare. Sicut ergo illa, Nitere Iehouah, & fac bonum, ad idem pertinent, stu-

 dium

dium ſcilicet ueræ pietatis, ita ſequentia duo ad fœlicitatem, habitare ſcilicet tutò in terra, & habere unde paſcaris, uiuasq́ ſine inopia, fidem ſeruante, hoc eſt expectationi tuæ reſpondente rerum prouentu, ut nec oliuæ, nec uinearum, nec agrorum, nec pecorum, aut etiam uteri uxorij, tum proprij corporis opus mentiatur & fallat. Quia uero רעה etiam paſcere gregem ſignificat, A. Ezra putat hic uſurpatum pro שמר, id eſt cuſtodire: ut idem ſit, ac, cuſtodi fidem. Adducit autem ſimul qui uelint hoc רעה אמונה idem eſſe, atque, Ne edas de rapina, ac male partis rebus. Kimhi interpretatur, Paſce fide, id eſt paſce alios fideliter, docendo eos legem Dei, qui paſtus animæ eſt. Græcus conſentit nobis: habet ſiquidem, Paſcere in diuitijs. Omnibus enim copioſe prouenientibus & adfluentibus diuitijs, uictus eſt fidelis & certus, non fallit aut fruſtratur, id quod hic אמונה eſt: ſicut & fideles aquæ, pro non deficientibus dicuntur, Ieshaiæ 33. Porro de certa rerum poſſeſſione, plenoq́ dominio quod hic promittitur, dictum eſt in uerſu ſeptimo Pſalm. 8. De copia uero bonorum quæ uita præſens requirit, ut ea & ueteris & noui teſtamenti ſanctis contingit, in uerſu 8. Pſalm. 4. & uerſu 5. Pſalmi 23. & in uerſu 12. Pſalm. 34. Perpauci enim ſunt, & ij ad ſublimiorem rationem nominis Dei illuſtrandi electi, quibus Dominus, ſi pietatem colant, non det commodam & in hoc ſeculo uitam degere. Priſcis tamen, ut de futuris bonis non perinde doctis, plura de ſucceſſu rerum præſentis uitæ promiſſa legimus.

Raah. *Scamar.* *Reeh emuna.*

Oblectaberis ſuper Iehoua, & dabit tibi poſtulata cordis tui.) Prædicat primarium pietatis fructum, ipſo ſcilicet Deo oblectari, cognito iam ut patre, & fonte bonorum omnium largiſſimo: id quod uſu uenit omnibus, qui ipſo fidunt & nituntur. Quare hoc ſenſu prioribus id ſubiectum eſt: Ne moleſtum ſit, quod rebus caducis iſtis improbi oblectantur, nitere tu Deo, & ipſo oblectaberis, bonorum omnium authore, is ſeſe fruendum tibi exhibebit, dabit namq́ quæcunque ab ipſo petieris. Et uerè iſtiuſmodi percipiunt quicquid optarint: optant enim & uolunt ſolum ea, quæ ad illuſtrandam gloriam Dei faciunt, quæq́ ſola quoq́ ipſis bono ſunt. Videtur idem hic polliceri, quod Dominus promittebat Abrahæ, Ero merces tua magna. Et contrarium ei quod uiſum ſe Iiſraeli queritur Iirmeiah ſecundo, Nunquid deſertum factus ſum Iiſrael? Portio & hæreditas ſuorum eſſe Dominus dignatur, ex qua percipiant quæcunque deſiderauerint, ut meritò in amœnas partes ſortem ſibi cecidiſſe glorientur, ut eſt in Pſalm. 16. Satiat ſuo uultu, & potat flumine deliciarum ad æternam uoluptatem.

Verſus 5. ad uerbum.

Deuolue ſuper Iehouah, & nitere ſuper eo, & ipſe uiam faciet.) Hortatur iterum ad fiduciam in Deum, à qua omnia reliqua pendeant. Deuolue, inquit, ad Iehouã uiam tuam, hoc eſt committe illi uitam & inſtitutũ tuum, nitere eo, & ipſe faciet, id eſt omnia conficiet, ad optatumq́ terminum perducet. Non quod nobis nihil agendum ſit, ſed ne de euentu eorum, quæ ex uoluntate Dei inſtituerimus ac geſſerimus, quicquam ſoliciti ſimus, aut ſatagamus, & ut operę potius incumbamus, operæ precium autem bonitati Domini permittamus. Nam eiuſmodi euentum & operæ precium cõfidentibus ſibi Deus efficit, ut palàm omnibus fiat, eum iuſtitiæ rationem habere, faucreq́ ijs qui illi ſtudent. atque id eſt quod canit uerſus ſequens, *Et educet tanquam lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem.* Hoc eſt, quod iuſte & recto iudicio uitam inſtituis & agis, id Deus benefaciendo ampliſſimè tibi, teq́ pulcherrimè adſerendo, in lucem proferet, et meridiana luce clarius celebriusq́ reddet. Nam educi iuſtitiam noſtram ut lumen, hoc eſt clareſcere, & iudicium noſtrum, id eſt rectam uitæ rationẽ ſplendeſcere ut meridiem, nihil aliud eſt, ꝙ iuſtitiæ & uitæ recte ac ordine inſtitutæ, dignam tandem rationem haberi, et percipi fructus eius. Dum enim improbis omnia ſecundant, & pijs aduerſa cuncta accidunt, uidetur eorum iuſtitia & iudicium, id eſt uita ex iuſtitia & ęquitate inſtituta, obſcura eſſe

Verſus 6. ad uerbum.

A ac latere. Cum ergo Dominus suum in sanctos fauore declarat, ultionemq́ sumit de sceleratis, manifestumq́ facit, esse uirtutis operæ precium, tum uelut lumen iustitiam suam facit prodire, & iudicium eorum splendescere. Idq́ tanto clarius & magnificentius, quanto consummatiore suos felicitate donat. Tum autem huius splendoris uera meridies erit, quando Christus dicet: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod uobis paratum est ab initio. Quanquam & hic sæpenumero sancti eos pietatis fructus percipiāt, ut proxime meridiem eorū lux uideatur accedere. Certè Dauidis diu obscurata iustitia, tum quasi meridiana luce resplenduit, cùm in tam augustum regnum exaltatus, tā eximia felicitate florebat. Ita euenit & Abrahamo, Iaacobo, Mosheh, Christo ipsi, & sanctis omnibus. De his nominibus, iustitia & iudicium, cum aliàs, tum in uersu quinto Psalmi 33. dixi, nempe significari illis uitam, factaq́ rectè & iustè instituta.

Versus 7. 8. 9. 10. & 11. ad uerbum.

Sile Iehouæ, & præstolare eum, ne mouearis contra eum cuius uia prosperatur, contra facientes fraudes. Recipe te ab ira, & relinque furorem, ne mouearis ut etiam noceas. Nam noxij excindentur: at expectantes Iehouam, ij hæreditabunt terram. Pusillum adhuc, & non erit improbus, & diligenter animo quære locum eius, non ipse. Et mansueti hæreditabunt terrā, & oblectabuntur super ampla pace) Eadē canit quæ prioribus uersibus, nempe non esse caussam, cur bonis stomachum moueat prosperitas malorum, quum hi breui adeò perituri sint, illi autem terram præcipuo dominio possessuri. Proinde hortaē, ut sancti Domino sese penitus committant, securi omnium, nisi ut unum hoc studeant, quo sua & Deo grata, et proximis utilia sint. Ait ergo uersu septimo, Sile Iehouę: hoc est, cede illi tui curam, expecta eum donec te meliore fortuna donet, & improbos dignis malis afficiat, solus enim tempus nouit. Inde & sequenti uersu, multis adeò ab indignatione contra felicitatem improborum reuocat, eo quòd hæc etiam plus nimio urat sanctos infirmiores. Versu nono, & sequentibus duobus, caussam huius subijcit, nempe quòd excindendi sint improbi, boni terram hæreditariò possessuri. Emphasim habet illud in uersu

B nono, יִירְשׁוּ, id est illi terram hæreditariò possidebunt. Et ne adfligat mora, uersu decimo dicit, perbreui excindendos improbos radicitus, ita ut considerantibus locum eorum, nihil sit de eis apparriturum reliquum: quum mansueti, qui se Domino consecrarunt, & cruci subiecerunt, terram sint hæreditate possessuri altissima cum pace, eaq́ eiusce modi, ut omni bonorum genere adfluant, planeq́ delicientur.

Hemmah.

Versus 12. 13. 14. 15. ad uerbum.

Malitiose cognat de iusto improbus, & nudat super eum dentes suos. Dominus ridet eum, quoniam uidet quòd ueniet dies eius. Improbi protulerunt gladium, & tetenderunt arcum suum, ut deijciant adflictum & pauperem, ut mactent rectos in uia. Gladius eorum ingredietur cor eorū, & arcus eorum frangentur.) Canit felicitatē sanctorum tantā futurā, si Domino sileant, & eius se prouidētię totos permittant, ut iam improbi ipsis inuideant, non ipsi illis. Quoq́ ampliorem eis felicitatem obuenturam ostendat, facit inuidiam & indignationem improborum multo uehementissimam. Vnde uersu duodecimo canit, infrendere illos dentibus contra iustum. Quàm frustra autem, imò in malum suum ita contra iustos scelerati moueantur, canit uersu decimotertio cum ait Dominum ridere conatus illorum: quò ostendit, quàm sint frustranei. Quàm etiam noxij hi ipsis sint, canit uersu 14. & 15. sub allegoria euaginati gladij ipsorum cor transuerberaturi, & arcus confringendi. Id ut citius sua opinione experiantur, ac ita suo contra iustos furore nihil quàm sibi ipsis perniciem accelerent, canit uersu 15. Dominus ridet eos, quoniam prospicit, quod ueniat dies eorum, quo nimirum pœnas dent suæ contra iustitiæ studiosos, iniquitatis & crudelitatis. Ridiculum namq́ est, conari impossibilia, & sibi ipsi noxia: maximè uero, cum breui instet, ut finem quis insaniendi suo cum exitio faciat. Sic uero habet res cum hostibus innocentum, quare facit Deum illos ridere. De qua anthropopathia plura Psalmi 2. uersu 4. Obseruandum uero uers. 14. qui pauperes & adflicti Deo curæ sint, nempe qui recti sunt

 in uia,

in uia, id est uitæ probè recteq́ institutæ. Hæc uerò si credere daretur, quàm securo animo Domino sileremus ac præstolaremur, dum nos à ui malorum adsereret. A

Vers. 16. 17. 18. 19. & 20. ad uerbum. *Melius modicum iusto, quàm amplæ copiæ improborũ. Nam brachia improborum frangentur, & Iehouah sustentat iustos. Agnoscit Iehouah dies syncerorum, & hæreditas eorum in sempiternum erit. Non pudefient in tempore adflicto, & in diebus famis saturabuntur. Quoniam improbi peribunt, & inimici Iehouæ sicut præcipuum ouium consumentur, sicut fumus consumitur.*)

Canit quamlibet tenuem facultatulam iustorum, infinitis improborum copijs præstare: quia opes horum euanescant ilico, cum iustorũ hæreditas, fauente eis Domino, perpetua sit, nec possint ullo unquam bono destitui. *Brachia* in uersu 17. pro robore dixit, & intellexit robur facultatum. Caussa uero, cur præstet iustorum tenuitas immensis copijs sceleratorum, & frangi sit necesse uirtutem malorum, est, quòd *sustentat iustos Deus*, hoc est suo fauore suffulcit, agnoscitq́ dies eorum, hoc est uitæ eorum curam gerit: quare eorum hæreditatem, id est bonorum possessionem sempiternam esse oportet, nec unquam pudefient necessarijs destituti, quantumuis aduersa tempora incidant, qui cum fame alij laborabunt, hi saturabuntur. Vt enim Deus pater eorum, nouit hisce rebus eis opus esse: ita cum summè illos simul diligat, nihil horum eis deesse sustinet. Alteram huius caussam adijcit uersu uigesimo, quòd perire oporteat improbos, non tam iustorum quàm Dei hostes. Et quo ostenderet, quàm facile id futurum sit, ait consumendos uti adeps uel pinguedo ouium, igni imposita, quæ simul cum fumo ilico euanescit. יקר enim cum preciosum significet, pro opimo, id est pingui in כרים, id est ouibus accipitur ab Ebræis. Sunt tamẽ qui כרים pro campis, & יקר pro herba accipiunt, qua campi decorantur, ut preciosum camporum dici queat. Nisi malis metathesim esse ירק pro יקר. Verum prior interpretatio certior uidetur. Hæc uero Dei iudicia uidemus quotidie exerceri, nec tamen animaduertimus. quare ante omnia orandum, ut oculos si dei nobis Deus acuat. id si fecerit, omnia ita ut hic canuntur, palàm uidebimus quotidie geri. B

(Iacar. Carim. Iarac.)

Versus 21. 22. 23. 24. 25. & 26. ad uerbum. *Accepit mutuo improbus, nec reddit: at iustus benigne agit & donat. Quoniã qui illi beneprecantur, hæreditabunt terram: qui uero eum detestati fuerint, excindẽtur. Ab Iehouah diriguntur gressus uiri, & uiæ eius fauet. Cum ceciderit, nõ collidetur: nam Iehouah sustentat. Iuuenis fui, etiam senex factus sum, & non uidi iustum desertum, & semen eius quæritans panem. Quotidie benigne agit, & mutuat, & semen eius ad benedictionem.*) Hisce uersibus canit Deum timentibus omnia uitę necessaria affatim adijcere, ita ut sit quod & alijs largiter impertiant: oportere autem, ut tandem egeant impij. Hanc summam canit uersu uigesimoprimo. Versu 22. canit tam charum esse Deo iustum, ut & ijs bene esse oporteat, qui ei bene fecerint: perire autem eos, qui male. Iuxta illud Abrahæ promissum: Benefaciam benefacientibus tibi, & execrabor desouentes te. Kimhi putat (eum) referre Deum, quasi dixisset: Qui Deum benedicũt, benedicentur. Sed de iusto præcedens uersus canit, & solet Deus ita erga timentes se fauorem suum declarare, ut peculiariter plerunq́ benefaciat ijs quoq́ qui illos in precio habuerint: & singulari ultione desæuiat in eos, qui illos adflixerint. Id in Abraham, Iaecob, et alijs sanctis, propter quos & reges adflixit, ut canit Psal. 105. abunde manifestũ fecit. In Euangelio dicit Seruator, qui tantum calicem aquæ dederit minimo ex credentibus in ipsum, eum mercedem accepturum. Caussam ergo Psaltes redditurus felicitatis, copiæq́ sanctorum, primum canit eos tanti esse Deo, ut execretur quicunq́ illos execrati fuerint, hoc est tanquam execratis malefecerint: & beneficijs ornet, qui in illos fuerint benefici. Proximum nempe uersu uigesimotertio canit, à Domino dirigi gressus uiri, scilicet ipsum timentis: & uiam eius placere Domino, hoc est peculiari fauore Dei ipsum in rebus suis dirigi, benigneq́ Deum ceptis eius adspirare, ac donare successum. Hinc uersu uigesimoquarto canit, etiam si quando cadat in infortunium, non sterni tamen eum: id est non succumbere infortunio,

sed

A sed statim restitui. iuxta illud, Septies in die cadit iustus, de quo uersu 20. Psalmi 34. Ad idem facit quod & sequentibus duobus uersibus canit, Se nunquam uidisse iustum, aut iusti liberos mendicare, sed eos habuisse potius, ut quotidie egentibus, mutuò & libera donatione darent, & largirentur, & suis tamen satis simul relinquerent, adeò ut in ברכה, id est beneficium sint, hoc est perpetua Dei beneficentia insigniter fruantur. De qua loquendi forma in uersu 7. Psalmi 21. Obseruandum ex uers. 26. nullos Dei filios, nisi Lazari sint, hoc est in singulare tolerantiæ exemplum delecti, ad mendicitatem redigi, & si plerunque magna tenuitate uiuant. Non igitur mirum, quod tanta in mendicis scelera deprehenduntur.

Berachah.

Recede à malo & fac bonum, & habita in seculum. Nam Iehouah diligit iudicium, & non deserit bonos suos, in seculum custodiuntur, & semen improborum excindetur. Iusti hæreditabunt terrem, & habitabunt in seculum super illa. Os iusti loquetur sapientiam, & lingua eius de iudicio differet. Lex Dei sui in corde eius, non nutabunt gressus eius.) Repetit hortationem ad studium beneficentiæ, unde omnis uera felicitas pendet. Recede, inquit, à malo, ne quem lædas: & fac bonum, ut beneficijs quoslibet afficias: hoc pacto fiet, ut terrã habites, pace & uitę necessarijs abunde fruens. De quo & supra in uersu 3. Caussam primariã sequenti item repetit, nempe Deum, eo quòd diligit iudicium, id est ut rectè & ordine omnia fiant, suis bonitati studentibus deesse non posse: quare in æternum custodiri ipsos oporteat, exterminari autem improbos. Versu 29. repetit perpetuam, eamque beatam terrę possessionem & inhabitationem, quæ iustos manet, de qua item suprà. Versu 30. & 31. felicitatem sanctorum spiritualem prædicat, nempe quòd spiritu Dei donati, sapientiam & iudicium, id est recta & utilia semper loquuntur, idque magno studio, quod uerbum הגה, de quo uersu 2. Psal. 1. indicat. Porrò ideo salutaria loquuntur pij, quia Lex Dei in cordibus eorum: hoc est quòd nihil potius cogitant, aut pluris faciunt, quàm uoluntatem Dei probè agnouisse, & uitam iuxta eam diligenter instituisse. Hinc firmi quoque sunt gressus eorum, iuxta Dei præscri-

Versus 27. 28 29. 30. & 31. ad uerbum.

Hagah.

B pta instituti. Hæc diligenter nobis obseruanda. nam non pauci sunt, qui cum plusquam Christiani sibi uideantur, de quauis tamen re libentius, quàm Lege Dei loquuntur. De quo in uersu 2. Psalmi primi.

Speculatur improbus iustum, & quærit ut eum occidat. Iehouah nõ deseret eum in manu eius, & non condemnabit eum cum iudicabitur. Expecta Iehouam, & obserua uiam eius, & exaltabit te ut terram hæredites, cum excindentur improbi uidebis. Vidisti improbum terrificum, & probè dilatatum, uelut arbor indigena quæ pulchrè frondet. Et transibit, & ecce non ille: & inquiram eum, & non inuenietur.) Iustis canit strui à malis insidias, & parari uim: at Dominum ita tueri illos, ut nõ solum nihil incommodi ab improbis sentiant, sed ipsos uideant miserè perire. cuius experientiam subijcit uersu 35. & uersu 36. Nõ faciet improbum, cum iudicatur: hoc est, non sinet eum iudiciorum iniuria opprimi. Dum enim aperta ui nocere bonis improbi nequeunt, ad lites confugiunt, & redemptis, corruptisque iudicijs illos diuexãt. Sed Dominus etiam ab hac iniquitate suos seruat, nec finit eos sceleratorum calumnijs opprimi. Versu 34. iterum hortatur ad fiduciam in Deum, & ad obseruandum uiam Domini, hoc est uitam proximorum commodis expositam: & rursus subijcit, eos qui ita comparati fuerint, terræ hæredes fore, ac uisuros, non sine singulari de Dei auxilio uoluptate, excindi sceleratos. Sic enim *uidere* passim in Psalmis accipi inuenias, de quo nõnihil in uersu decimooctauo Psalmi 22. Experientiam subijcit in uersibus duobus sequentibus. *Vidi*, inquit, *improbum formidabilem*, & spectatum, uelut late expansis ramis annosam, beneque frondosam & uernantem arborem. מתערה patulum significat, אזרח uero indigenam, non peregrinum uel aduenam. Annosa ergo, & in suo solo sita arbor, magnis solet lateque expansis ramis esse uisenda. Huic assimilat nobilem, potentem, florentemque improbum, qui nec sibi, nec alijs uideatur facile posse euerti. At tam nihil habet stabile, aut firmum, cuicunque non fauerit Deus, ut ilico perire & euanescere

Ver. 32. 33. 34 35 & 36. ad uerbum.

Mithareh. Ezrach.

A Depressus sum & incuruus admodum, quotidie sum funestus. 7

Nam fœmora mea penitus occupauit fœdum ulcus, nec est sani quicquam in carne mea. 8

Dissolutus sum, & deiectus nimium: infremui præ turbatione cordis mei. 9

Domine coram te sunt omnia uota mea, & suspiria mea te minime latent. 10

Circumagitur cor meum, destituit me uirtus mea, & ipsum oculorum meorum lumen euanescit. 11

Amici & sodales mei stant è regione plagæ meæ & propinqui mei consistunt procul. 12

Interim laqueos nectunt, qui quærunt animam meam: & qui malum mihi inquirunt, loquuntur dolos, fallacias tota die immurmurant. 13

At ego uelut surdus nihil audio, ac ceu mutus nõ aperio os meum. 14

Similis sum uiro nihil audienti, & non habenti in ore suo quod pro se respondeat. 15

Quia expecto te ô Iehouah, tu respondebis ô Domine, Deus mi. 16

Quia dixi, ne lætentur de me, simulatq; nutauit pes meus, insultarunt mihi. 17

Quia iam ita comparatus sum, ut claudus uiuam perpetuò, dolor meus à me nunquam recedit. 18

Quia iniquitatem meam fateor, doleo ob peccata mea. 19

B At interim inimici mei uiuunt, & roborati sunt: qui immeriò me odio prosequuntur, uiribus aucti sunt. 20

Qui maleficium rependunt pro beneficio, & aduersantur mihi, pro eo quod demereri illos summopere quærebam. 21

Ne deseras me ô Iehouah, mi Deus, ne sis à me procul. 22

Propera ut me adiuues, Domine salus mea. 23

Versus primi, secundi, tertij, & quarti explanatio.

Ad uerbum.

O*De Dauidis ad memorandum. O Iehouah ne corriges me in indignatione tua, & ne castiges me in feruente ira tua. Nam sagittæ tuæ in me demissæ sunt, et demissa est contra me manus tua. Nihil integrũ in carne mea à facie iræ tuæ, nõ pax in oßibus meis à facie peccati mei.*)

Incertum an illud in uersu primo, ad memorandum, nota sit cantus, an ad quid aliud referatur. Forsan cum morbo graui correptus, iram Dei ob peccata sua sensisset, ac inde & beneuolentiam eius, cum morbo rursus esset liberatus, uoluit id hoc carmine in exemplum alijs memorare. Morbos præcipuè ad exagitandam sanctorũ desidiam, & pellendam hypocrisim, diuinitus immitti, dixi in uers. 1. Psal. 32. Homo Dauid erat, & humaniter nonnunquã uiuebat. cum igitũ morbis, tum alijs aduersis, excutiebat illi subinde indulgentissimus pater torporẽ & ignauiam, pietatisq; studiũ in eo accẽdebat. Canit & 6. Psal. de morbo, quo laborauerit, item 30. et 32. sed & in Psal. 35. presertim uer. 15. morbi, quo correptus fuerit, meminit. Et haud scio, an eiusdem, de quo hic queritur. Nam צלע, id est claudicationis, & illic, & hic meminit, fortasse pestilenti aliquo ulcere laborauit, unde claudum se fortè timuerit. Qualiscunq; uerò morbus aut pestis fuerit, summos intulisse cruciatus, abunde queritur. Hos ergo, correptionẽ & castigationẽ in indignatione & furore, sagittas et manũ, id est plagã Dei uocat,

Morbis castigat suos Deus.

uocat. Vehementiam et atrocitatem morbi magis exprimit uersu quarto, dum A
queritur nihil fuisse sani in carne sua reliquum, nec esse pacem, id est quietem
ullam ossibus suis. Caussam horum facit iram Dei, sed ob peccata sua ita accen
sam & sæuientem. Id animaduertamus, dum & ipsi à Domino, ne cum mundo
condemnemur, corripimur.

Vers. 5. 6. 7. 8. 9. 10. & 11. ad uerbum.

*Quia iniquitates meæ transierunt caput meũ, sicut onus graue, grauiores supra me euaserunt.
Computruerunt & diffluxerunt ulcera mea à facie stultitiæ meæ. Depressus sum, incuruatus
sum usq; nimium, quotidie pullatus ingredior. Nam femora mea impleta sunt fœditate, et non in
tegritas in carne mea. Dissolutus sum & percussus sum usq; nimium, rugiui præ tumultu cordis
mei. Domine coram te omne desideriũ meũ, & gemitus meus à te nõ est absconditus. Cor meum
uertitur in gyrum, reliquit me uirtus mea, & lumen oculorũ meorum, etiã ipsi non mecum.)* Per
git morbi sæuitiam exaggerare, & speciẽ eius simul exponit. Dũ dicit uersu 5.
iniquitates transisse sibi caput, metonymia est: intelligit enim plagas, quas Deus sibi
ob iniquitates inflixerat. Eas queritur fuisse tam graues, hoc est atroces, ut fer-
re nequiuerit. Speciem morbi uidetur exponere uersu 6. dum dicit, *computruisse
& diffluxisse ulcera sua*. Forsan ut Hizkijah pestilenti aliquo abscessu laborauit in
fœmore, eoq; tam noxio, ut totum corpus deijceretur, periculum esset de recu
perãda gradiendi facultate. חבורה sanè apostema, abscessum, ulcus, in quo col-
lectum pus sit, significat. Numeratur et intra maledicta legis: ac item Iesh. 1. in-
ter ea quæ tum populo ob suam impietatẽ acciderant. In fœmore fuisse id ma
li, uidetur dicere uersu 8. dum canit, Nam בכסלי, id est fœmora, *uel coxendices meæ
repletæ sunt fœda*, subaudi plaga. Putant enim Ebręi fuisse ulcus tam abominan-
dum, ut ueritus sit Psaltes illud in hoc sacro carmine nominare, unde נקלה tan
tum dixerit, quod fœdum significat, suppresso substantiuo, gratia uerecun-
dię. Kimhi scribit בכסלי esse corporis partes sub lumbis, super fundamenta cru
rium iunctas renibus. Has partes, quicquid id mali fuit, sic inuaserat, ut planè
incuruum reddiderat, utq; doloris faciẽ planè infuscarat, id quod canit uersu
septimo. Nisi fortè intellexerit ueste se sordidatũ & pullatum fuisse, propter lu
ctum & deiectionem morbi. Quanquam autem malum hoc sedem suam in co B
xendice uel fœmore habuit, tam sæuum tamẽ fuit, ut totum corpus deiecerit,
& excruciarit. Vnde subijcit iterum, *Nihil est in carne mea sani*. Et uersu 9. *Dissolutus
sum & deiectus nimium, infremui præ turbatione & murmure cordis*. De huiusmodi fremi
tu, uoce scilicet immaniore, quam exprimere solet uis acerbior doloris, spiritu
diu contento, dixi in uersum secundum Psalmi uigesimisecundi. Versu deci-
mo memorat precem, quam in medijs morbi cruciatibus habuerit, breuẽ uer-
bis, sed affectibus planè flagrantem. Ea uidetur hunc sensum habere: Quous-
que sines ô Domine tantopere me discruciari, cum coram te sit omne deside-
rium meum, pateant cuncta uota mea, nec sit tibi absconditus gemitus meus.
Persuasum siquidem sanctis est, se à Deo diligi, nec deseri posse: unde dum ca
ro moræ impatiens adflictatur, queruntur id Deo patri, ac inde mox quoque
mirum in modum consolantur spe firmata, fieri haud posse, ut mala premant
diutius, cũ chari Deo sint, quosq; cruciatus ferant probe norit. Vehemẽtiam
doloris adhuc auget & uers. 11. *Cor meum circumiuit, &c*. Hyperbolæ sunt quę hoc
uersu canit, quibus significare uoluit, dolore se quasi exanimatũ fuisse, ut nul-
læ reliquæ uires fuerint, & lumen oculorum ferè euanuerit, ita ut fit in summis
illis doloribus. Gallicè dicere solẽt, I'aysi grand doleur, que ien perd les yeulx.
Dixit ergo, *Circumiuit cor meum*, pro euersum est. Sæuiente namq; dolore, solet
cor palpitare insolentius. Vt igitur uehementiore se dolore confectum dice-
ret, ait cor planè circumiuisse, ac circumagitatum fuisse, penitusq; inuersum.
Quo uero spiritu ita exaggeret uir Dei uim morbi et doloris, dixi in uersum 7.
& 8. Psalmi 6. Quo nos Deus penitus excutiat, & nostras nobis uires ostẽdat,
sinit nos ad hunc modum nonnunquam confici. Sic & Dominus præ immen
sa doloris ui, sanguinem sudauit.

Quis morbus de quo hic canitur.

Chaburach.

Cesalai.

Nicleh.

Ver. 12. 13. 14. et 15. ad uerb.

Amici mei & sodales mei è regione plagæ meæ steterunt, & proximi mei à lõge steterunt. Et la

queos

A *queos nectunt qui quærunt animam meam, & qui inquirunt malũ meũ, loquuti sunt perniciosa, et fraudes cottidie meditantur. Et ego sicut surdus, non audiebam, et sicut mutus nõ aperit os suum. Et eram sicut uir qui non audit, & in ore eius non reprehensiones.*) Versu duodecimo queritur desertũ se ab amicis, sodalibus, & propinquis, qui è regione, hoc est ut sequitur, *procul steterunt*, abhorrentes ipsum, ac si eius calamitas nihil ad eos pertineret. Quòd idem Iiob ita questus est: Fratres mei præterierunt me ut flu uius, qui alueo suo decurrit. Vers. 13. queritur interim dolos cõcinnasse inimicos, ut morbi malum cumularent. Hoc primùm allegoricôs dixit *illaquearunt*, *uel laqueos posuerunt*: deinde simpliciter, cum subiecit, *Loquebantur dolos & fallacias*. Ardens eorum studium eo expressit, quod adiecit *Tota die*, יהגו, id est meditabantur, murmurabant, præflagranti scilicet cupiditate perdendi me, & de rationibus quibus me extinguerent commentandi. Suam aduersus hæc insignem mansuetudinem canit uersibus duobus sequentibus. Nam ait similem se factum surdo & muto, quia nihil responsi, nihil confutationis contra inimicorum sycophantias ac calumnias habuerit.

Vers. 12. 13. 14. & 15. ad uerbum.

Iehegu.

Quia te ô Iehoua suspicio, tu respondebis ô Domine Deus mi. Nã dixi, ne lætentur de me, dum inclinant pedes mei, super me extollantur. Nam ego ad claudicationẽ paratus sum, et dolor meus coram me semper. Nam iniquitatẽ meam narrabo, doleo de peccato meo.) Caussas quatuor adducit suæ mansuetudinis, cur quamlibet morbo sæuissimo excruciatus & ab amicis desertus, calumnijs tamen inimicorum nihil responderit, omnia tacitus tulerit, muto & surdo similis. Prima & præcipua est, quod pendebat penitus à Deo, quem non dubitabat se in tempore precãte peccatorum ueniam, auditurum: id ergo præstolans, ad omnes impiorum calumnias obsurdescebat. Hanc canit uersu 16. Secunda ex hac fluxit, nempe quod precans dixerat, hoc est in animo optauerat, Ne lætarentur de se hostes: qui tum illi insultabant, cum nutasset tantum pes eius, id est in ruinam nonnihil inclinarat. Sciebat se, quamlibet nunc irato sibi Deo, charum esse: odio autem haberi hostes, eo quòd illi non tam se, quàm Dei gloriam pessundare conarentur. Dicebat er-

Versus 16. 17. 18. & 19. ad uerbum.

B go iurè, Silui ad omnes quãtumuis falsas delationes & infamationes hostium meorum. Dixi enim in corde meo, & oraui, ne potiti uictoria de me, in quo non peccata mea, sed pietatem & iustitiam oppugnant, lætentur: id scio præstabit tandem Deus. Contineo igitur nunc me, nec quicquam regero, quamuis multa illi & dira contra me mentiantur. Hæc uersu 17. Tertia est uehementia & diuturnitas morbi. Persuasum siquidẽ habebat, Deum haudquaquam se perpetuò tantis malis oppressurum. Cum itaq; eo usq; ira Dei desæuisset, ut iam planè claudus esset factus, & perpetuo dolore excruciaretur, ut spes erat Dominum statim clementiam quoq; suam declaraturum, ita obmutescens ad omnia, præstolabatur dum placatus amantissimus pater, ipse mala omnia depelleret. Hinc uerò discendum, ut uerè humiliet sanctos, in q; summam adducat molestiam atq; mansuetudinem, castigatio Domini. Quarta mansuetudinis caussa erat, quod peccatum suum iam prorsus agnoscebat & fatebatur, uerè dolens ob peccata sua, non iam ideo quod ob illa grauiter discruciaretur, sed quòd ipsa per se sibi tormentum multo grauissimum essent. Sic autem cõtritis, deiectisq; corde, non potest Deus consolationem & auxilium differre longius. quare & hanc caussam subiecit suæ tum mansuetudinis & tolerantiæ, tum spei & fiduciæ: breui fore, ut responderet & annueret Deus. De hac caussa dicta quædam sunt & in uers. 5. Psal. 32.

Et inimici mei uiuunt, inualuerunt & aucti sunt, qui me immeritò oderunt. Et qui rependũt malum pro bono, aduersantur mihi propterea, quòd persequebar bonum. Ne deseras me ô Iehouah Deus mi, ne sis procul à me. Propera ad auxilium meum, ô Domine salutis meæ.) Refert adhuc aliam de hostibus suis querulationem, & peranxiam auxilij implorationem, quo habitum animi doloribus exagitati, & inter consolationem, atque ob cruciatus ægritudinem fluctuantis, expressit: At, inquit, interim dum ego sileo, et persero omnia, tuam opẽ expectãs, illi hostes mei, & indignè odientes,

Versus 20. 21. 22. & 23. ad uerbum.

A a uiuunt,

uiuunt, ualentq́, & roborãtur, uiribus, copijsq́ aucti. Quàm uero indignum id putarit, in eo exprimit, quod dicit illos odio se persequi immeritò, & pro bono rependere malum, & aduersari pro eo quòd ipsis bonum quæsisset summo studio. Id enim intelligit per illud, *Pro persequẽdo me bonũ*: id est pro eo quòd quacunq; re illos iuuare possem, eam persequutus & consectatus sum præcipuo studio. Accepit enim *persequi* hic, ut in Psal. 34. uers. 15. Quære pacẽ, & persequere eam: pro, omni studio consectare. Reliquis duob. uersibus auxilium Dei & acceleratum implorat. Tropus, *Ne sis longe à me*, id est ne longè facias opem tuam, satis in Psal. 10. ab initio, & alibi explicatus est. Fiduciæ adhuc perstantis illud est, *Domine salus mea*. A' nullo alio salutem expectabat, unum igitur inuocabat, soliq́ æstus animi sui querebatur. Id uero est cõuerti ad percutientem sc. quod dum facere conamur, nihil aliud quàm Dominum cõpellimus percutere nos acerbius, donec manum eius sentientes, agnoscamus nostram peruersitatem, uti populo suo facturum se minabatur, Iesha. 9. Discamus ergo hinc dum morbi immittuntur, dum etiam amici deserũt, & hostes præualent, nihil aliud esse, quàm castigationem Domini in uiam nos ita reducere uolentis, nemini indignemur, cum nemine expostulemus, simus mutis & surdis similes, quiq́ quod respondeant nihil habent: agnoscamus nos omnia probè commeruisse, fateamur ingenuè nostram prauitatem, nihil excusemus, nihil eleuemus, ad percutientem potius nos conuertamus, ipsi uni dolores nostros queramur, expectemus æquanimiter dum ipse opem ferat, hanc imploremus, nihil addubitantes, illum nos in tempore respecturum, & ab omni malo liberaturum, pendentes nimirum ab ipso per omnia, unum inuocantes, meritis malis nos offerentes, & ingenuè omnia meruisse corde & ore confitentes. Obseruandum & illud, quòd ab ijs pati quæuis mala oporteat, quib. nos benefacere studuerimus, & quidem haud simpliciter, uerùm totis uiribus, studioq́ summo: ut persequi feras solent, qui uenantur. Neq; prætereundum, si tanta pati hunc sanctũ suum Deus uoluit, qui quicquid peccarit, tam sedulò tamen simul legi Dei studuit, ac beneficijs persequi quoslibet tam curauit diligẽter: quid nobis debeatur, in dilectione, qua sola lex impletur, tam miserè cessantibus? Pensitemus omnia præsenti animo: dici non potest, ut nos sint adiutura, præsertim dum aduersa inciderint.

ARGVMENTVM PSALMI TRICESIMI NONI.

Canit ut acerbißimis morbi cuiusdam doloribus exagitatus, continuerit tamen se, ne indigna, præsertim audientibus improbis, effutiret querendo: Deo autẽ quæ patiebatur, uitæq́ totius calamitatem & breuitatem questus sit, morbiq́; quem peccatis tamen suis debitum agnouit, liberationem orarit.

PSALMVS XXXIX.

χατλιαστικὸς καὶ δεητικός.

1 PRæsuli pro Ieduthun, Oda Dauidis.

2 Cogitaui apud me, obseruabo me ne peccẽ lingua mea: quasi fiscella os meum, dum coràm fuerit improbus, capistrabo.

3 Factus sum diutino silentio uelut mutus, ut ne de bonis quidem rebus aliquid loquerer: at interim dolor meus incruduit.

4 Incaluit cor meum intra me, ignis quidam, dum mecũ immurmuro, exarsit, laxans linguam, tandem in uerba prorupi.

5 Indica mihi quæso, quis'nam sit finis meus, quis'ue modus uitæ meæ, sciam obsecro quod'nam mihi æuum competat.

6 En dies meos, quasi pugilli mẽsura finisti: æuum meum sic est, quasi non

A non ſit,præſertim tibi collatum:quid? prorſus nihili eſt homo quiuis, quamlibet firmus conſiſtere uideatur. Selah.

Quid? uelut umbra unuſquiſque obambulat,nihili eſt quicquid mor- 7 tales ſatagunt:congerunt,nec nouerunt quis illa recepturus ſit.

Et nunc quę eſt Domine mi expectatio mea? in te certe ſpes mea re- 8 cumbit.

Ab omnibus ergo ſceleribus meis libera me, ne exponas me ludi- 9 brio homini nequam.

Obmutui,nec aperui os meum:tu enim iſtuc feciſti. 10

Remoue igitur à me plagam tuam,ab exagitatione manus tuæ ego 11 exanimatus ſum.

Etenim dum tu hominem ob iniquitatem tantum quaſi obiur- 12 gans caſtigas, illico tabeſcere eum facis,ut pereat quicquid in eo deſi- derabile eſt, ſicut ueſtem depaſcit tinea, quid? nihili eſt homo quiuis, Selah.

Audi precem meam ô Iehouah, auſculta clamori meo, ad lachry- 13 mas meas ne ceſſes: nam ego ut deditus tibi ſum,ſic peregrinum ago hic & aduenam,ita ut omnes patres mei.

Deflecte à me ultionem, ut recipiam me antequam abeam, & eſſe 14 deſinam.

LEduthun ex principibus Cantorum fuiſſe legitur 1. Paralip. 16. & 15. Videtur igitur Kimhi, hunc Pſalmum à Dauide fuiſſe compoſitum, cantari autem ſolitum ab eius ordinis cantoribus, cui præerat Leduthun. A. Ezra B putat aliquod carmen celebre fuiſſe, cuius initium fuerit לִידוּתוּן, leduthuno, ad cuius modulationem & hic Pſalmus cantatus ſit. Sed eſt ea rerum harum ignoratio etiam apud Ebræos, ut præſtet nihil uerborum de his prodigere. *Lidothun.*

Dixi cuſtodiam uias meas à peccando in lingua, cuſtodiam os meum fiſcella, dum improbus coram me. Obmutui ſilentio. tacui à bono, & dolor meus exagitatus eſt. Incaluit cor meum, intra me exarſit ignis, loquutus ſum lingua mea.) Habent hi uerſus animi ægri dolentiſque, cùm ob uim morbi, tum improbos, morbo ſuas contumelias & iniurias adijcientes, affectus quàm ardentiſſimos. Canit enim, ut cum morbo graui et difficili laboraret, dolor coegerit eum in queſtus linguam ſoluere: quod rurſus improbi, qui aderant, & inde uoluptatem cœpiſſent, prohibuerint. Quo enim ſancti & ſuas uires, & Dei in ſe bonitatem probè agnoſcant, ſinit interdum Deus illos ſuprà quàm uideatur ferre poſſe, adfligi & cruciari. Vnde plerumque ita ſibi ipſis excidunt, atque cruciatuum uiolentia rapiuntur, ut ea tum dicant, tum faciant, quæ indigniſſima eis habeantur. Iiob uir erat & Dei teſtimonio integer ac bonus, ueraque Dei reuerentia eximius: at quàm diræ tamen & impiæ uidentur querelæ, quas illi tribuit ſcriptura? Maledicere enim diei, quo editus in lucem, noctem qua ſis conceptus, pœnas quas luas peccatis grauiores eſſe, deteſtari uitam, tam præſtabile donum Dei, & innumera huius generis alia quæ de Iiobo legimus, utique animi ſunt ſupra modum impotentis, & Dei iudicia ferentis indigniſſimè. Iam quid uideatur magis impium, atque debacchari ita contra optima Dei conſilia iudiciaque æquitatis incomparabilis? At ſicut pater filij amantior, dum ſæuius illum cædit, non adeò grauiter fert quædam ab eo dicta impatientius, ſed dolori ea condonat: ita amantiſſimus noſtri Deus non abijcit ſuos, in atrocioribus cruciatibus indi- *Verſ. 2. 3. et 4. aduerbũ* *Deus fert ſuos indignè contra ſe ſtomachantes.*

 gnius

gnius, pro naturæ ſcilicet ingenio querulantes, & non tam iudicij quàm doloris uerba fundentes. Verùm Pſaltes canit hiſce tribus uerſibus, ut ſeſe ab huiuſmodi impotentibus querelis continuerit, præſertim præſentibus improbis, qui inde uoluptatem cœpiſſent, & Dei ſtudiũ magis contempſiſſent. Ait itaq́ʒ, *Dixi*, quod nõ tam oris quàm animi dictum fuit. *Obſeruabo uias meas*, id eſt *me*, ut reddidi: nam uias ſcriptura pro quolibet negotio, inccepto, inſtituto, re uſurpare ſolet. et ſatis liquet dicere Vatem hic uoluiſſe, ſeipſum obſeruaſſe, ne quid effutiret, ut gloriæ Dei aduerſum, ita ſe indignum, hoc eſt ne quid peccaret lingua ſua. Porrò ut oſtenderet, quanta ui doloris fuerit exagitatus, atque ideo quàm difficile ita ſeſe cõtinuerit, ait ſe uelut fiſcella os capiſtraſſe, id quod bubus fit, ne germinum tenera præcerpant: & fieri illis, dum triturant, Dominus prohibuit, Deu. 25. Ibi enim eo uerbo ſcriptura uſa eſt, unde nomẽ מחסם, quod hic Pſaltes poſuit, deducitur. legimus enim. לא תחסם שור בדישו, id eſt: Ne capiſtres fiſcella bouem dum triturat. Adiecit, *dum erat corám improbus*, hoc uel de inſigni aliquo Dei & ſuo hoſte dixit, uel ſingulare pro plurali poſuit. Verſus tertius canit, quàm pertinaciter tacuerit, ui morbi ad querendum potentiſſimè urgẽte. Nam ait ſe uelut mutum factum, ſilentio nempe diutius ſeruato: & tacuiſſe iam non mala ſolum, ſed bona etiam, ne fortè laxato ore in bona & in mala prorupiſſet. Alij tamen interpretantur, *Silui à bono*, id eſt nihil erat boni de quo loqui potuiſſem. Alij, *Silui à bono*, id eſt tacui mea benefacta, nec excuſaui me. Sed quoniam præmiſit, ſe capiſtraſſe os ſuum dum improbus adeſſet, & ne peccaret lingua: uidetur magis quadrare ſenſus primus, ut intelligas eum canere uoluiſſe, quantopere obfirmarit ſilentium, ut prorſus de nulla re, ne bona quidem loqui ſibi permiſerit, ne ſcilicet ad indignas ſe querelas prolaberetur. Interea autem, cum à querelis continebat ſe, incrudeſcebat dolor, totusq́ʒ turbabatur, commouebatur & agitabatur. id ſignificat uerbum נעכר, Gallice, ſemouuior. Magis uero id expreſſit uerſ. 4. *Incaluit intra me cor meum*. Ita namque homini accidit, dum dolore affectus à querelis ſibi obtemperat, & ſpiritum continet. Is etenim contentus, ut Ariſtoteles inquit in Problematis Sect. 27. calefacit doloris incitabula, contracto introrſus calore, quo pôtiſſimũ uis doloris intendit̃. Dum itaq́ʒ ſeſe à queſtib. cõtineret, ac inde ſpiritũ quoq́ʒ cohiberet, omnia intra ſe excoquebat tãto uehemẽtius, quanto uehemẽtioribus ſe cogitationib. dabat. unde ſequit̃, *In meditatione mea exarſit ignis*, nempe ex diutina ſpiritus cohibitione. Illud, *Loquutus ſum lingua mea*, uidet̃ hunc ſenſum habere: Tandem non potis me amplius continere, in uerba prorupi, ita ut fit, dum doloris incendium incaluerit, ſpiritibus diu contentis. Ebræi meditari hic & loqui, pro eodem accipiunt: quaſi id, lingua mea loquutus ſum, idem ſit atque, in meditatione mea. Mihi tamen ueriſimile eſt Vatem, ut aliàs, ita & hic naturæ ingenium expreſſiſſe: ad eum ergo modum locum hunc interpretatus ſum. Et quiſque ita apud ſe ipſum experitur, dum ſæuiente aliquo dolore acerbiore ſeſe compeſcit, & à querelis ac uociferatione continet, calorem intra ſe cum dolore incrementa accipere, donec in clamorem erumpere compellat.

Machſom.
Lo tichſom Scorbediſco.
Nicar.

Verſ. 5. 6. et 7. ad uerbũ

Notum fac mihi ô Iehoua finem meum, & menſuram dierum meorum quæ illa, ſciam cuius æui ego. Ecce pugillos poſuiſti dies meos, & æuum meum tanquam non coram te, etiam omnis uanitas omnis homo conſiſtens. In imagine ambulat uir, etiam ad inanitatem perſtrepunt: cõgerit, & non nouit quis colliget ea.) Hiſce uerſibus huiuſcemodi querulationem habet: Quæſo, quando ita in me ſæuis ô Deus, notum fac, quiſ nam ſit uitæ meæ finis, quæ menſura temporis, quo in hoc corpore uiuendum, quanti nam æui ſim. Si in multa ſæcula uitam mihi prorogaturus eſſes, & ut bonis rurſus fruerer, conceſſurus, ferri poſſet ultio tam atrox, cruciatus tam acerbi: Spes ſcilicet uitæ melioris dolorẽ leuaret. Iam pugillo, minutiſſima menſura, uitam meam menſus es: imò planè nihil eſt æuum meum, ſi te reſpexero, qui manes in æternum. Quid dicam? Nihil niſi inane & nihilum ſunt, quicunque hic uiuunt, quam-

Nihilũ omnis homo.

A quamlibet firmiter uideantur consistere. Quod cum singulari utique expensione dignum sit, & ritè consideratum, plurimum ad modestiam momentum habet, adiectum *Selah* est. Porrò uitæ huius inanitatẽ magis exprimit uers. sep timo. *In imagine*, hoc est uelut inanis umbra, uelut imago descripta lineolis, nec quicquam habens solidi, ita obambulant, uersantur que hic uniuersi mortales. *Inane est*, quicquid satagunt, quicquid turbantur, tumultuantur, & laborant, ut est hæc uita turbationis, molestiæ, & laboris refertissima. Quare Seruator dicebat: Sufficit cuique diei suum malũ, sua molestia. De inani hac mortalium in congerendis uitæ huius necessarijs, solicitudine, turbatione, labore, & molestia, Ecclesiastes multa. Et inter cætera in hanc sententiam ita scripsit cap. 2. Est homo, qui cum sapientia, recta cognitione, & decentia laborat, & homini, qui nihil in eo laborauit, partem suam relinquit: etiam hoc nihili & adflictio magna. Nam quid obuenit homini ex omnibus rebus propter quas laborauerit, & animum suum adflixerit, quibus in hac uita laborauerit? Nam quottidie experitur dolores, & negotiorum molem, ne nocte quidem quiescit cor eius, &c. Habet itaque uers. 7. indignantem interrogationẽ, & ceu expostulationem, sicut Iiob 6. Quæ nam uirtus mea, ut sustineam, et quis finis meus, ut animam meam proferam? Hoc est, utique finis meus haud tam longè abest, non sum uitæ tam lõgæuæ, ut sic excruciãdus sim, aut durare queam sic discruciatus, & ultrà uitam proferre. טפח, id est pugillus, mensura est, cuius aliquoties in scripturis mentio fit. habetur uero media inter palmum & spithamen. est enim semissis, qui duplicatus assem, id est pedis mensuram conficit, cuius dodrans spithame est, quadrans palmus. Longitudo siquidem est, quantum capit manus clausa porrecto pollice per transuersum. In eodem uersu sexto, חלד, pro חדל positum est per metathesim. Illud כל הבל, *omnis inanitas*, perinde est, atque nihil nisi inanitas. A. Ezra idẽ ualere dicit, quod הבל הבלים, inanitas inanitatum. Simile est illi, Omne opus non facies die Sabbathi: id est, nihil operis. צלם in uersu septimo Kimhi pro tenebris accepit, ut uitæ huius mi-

B seriam intelligat & calamitatem. A. Ezra, ut astrorum scientiæ plurimum addictus, ad imaginem eam quam quisque mortalis habet ex situ stellarum, pro cuius mutatione mutetur & ipse, ista refert. Sed cum satis liquear hic describi à Psalte inanitatẽ uitæ huius, & ב non rarò pro ב ponatur, haud malè quadrare uidetur, ut intelligamus hic cecinisse Psaltem, ceu inanem umbram ilico euanituram, hominem in hoc sæculo uersari. Verbum צבר in uers. 7. quod *congerere* uerti, est minutulis accessionibus rem augere: quod ijs propriũ est, qui multo labore & molestia rem faciunt.

Tepbach. Pugillus.

חלד, pro חדל. Chadel Chaled. Col hebel. Habal habalim. Zelem.

Zabar.

Et nunc quæ expectatio mea ô Domine, præstolatio mea, ad te ipsa. Ab omnibus sceleribus meis libera me, opprobrium nequam ne ponas me.) Post querulationem, precem subijcit, qua morbo liberari precatus est. Iam, *quæ*, inquit, *expectatio mea*, quid mihi sperem, cum nimirum nihil nisi inanitas sit omnis hominum uita, & quicquid moliuntur? Tu certè unus es, in quem spes mea recumbit. Ergo ab omnibus me sceleribus libera, ut & pœnis tandem illorum defungar. Agnoscebat siquidem, ut & Psalmo superiori, sceleribus suis, grauioribus scilicet peccatis, mala hæc meruisse. *Ne ponas me*, orat præterea, *opprobrium*, נבל, id est hominibus nequam & perditis, qui illico ubi sancti seuerius à Domino castigantur, eos tanquam frustratos spe sua in Deum, & nullum fecisse piè uiuendo operæprecium irrident, & pro ludibrio habent. Id cum gloriæ Dei deroget, infirmioribusque offendiculo sit, iure ipsum deprecatur. De significatu נבל, in uersu 1. Psal. 14.

Vers. 8. & 9. ad uerbũ

Nabal.

Obmutui, non aperui os meum, quia tu fecisti. Remoue à me plagam tuam, ab exagitatione manus tuæ consumptus sum.) Eandem profitetur mansuetudinem, quam & superiori Psal. uersib. 14. & 15. professus est. Audiebat pietatem suam à perditissimis hominibus rideri, & sibi quoque falsa multa impingi. at cogitans suis scelerib. omnia & grauiora deberi, ac Dominum esse, qui eo quòd diligeret, sic castigaret,

Vers. 10. et 11. ad uerbũ

obmutuit ad omnia, & ne uerbulum, nisi apud ipsum Dominum, questus est. A
Nam tu, inquiebat, fecisti, tu percussisti, tuq; solus sanabis. Te igitur unum inuoco, nec alij dolores meos queror. Precatur ergo uersu sequenti, Plagam igit tuam, quam tu inflixisti, tu ipse item remoue. nō dico, id ut facias, me meruisse: at iam satis pœnarum dedisse, hoc dico: iam plaga manus tuæ confectus, plura ferre non possum. Neque enim, ut Iiob, robur meum est, quod lapidum, aut caro mea ænea. מתגרת, prouocationem propriè significat. intellexit ergo Deum quasi continuis plagis se exagitasse, nulla quiete permissa. Reddidi igitur, *ab exagitatione manus tuæ*. A. Ezra deducit hoc nomen à יגר, & metum significare ait: sed geminatio plenior est, ut cum plagam Vates præmisit, exagitationem & pugnam adiectam intelligamus, contra metum. Chaldæus habet: Amoue à me uulnus tuum, à percussione ualidæ manus tuæ ego consumptus sum.

Mitigrah.
Iagar.

Vers. 12. ad uerbum. *In obiurgatione ob iniquitatem corripis uirum, & tabescit ceu tinea omne desiderabile eius, etiam inanitas omnis homo.*) Atrocitatem castigationis exaggerat. *In obiurgationibus*, inquit, *ob iniquitatem castigabit uirum, et tabescet uelut tinea omne desiderabile eius*: hoc est, cum tantum uideris paternè obiurgando hominem corripere, grauis adeò est correptio tua, ut homo ea planè cōficiatur, ac tabescat, & euanescat quicquid in eo fuerit desiderabile aut speciosum, omne robur, omnisq; uigor corporis, non secus atq; arroditur & consumitur uestis à tinea. Hoc simili usus est & Ieshaiah 50. Vt uestimentum ueterascent, & tinea depascet eos. Item 51. Sicut uestimentum depascet eos tinea. Et Iiob tertio: Vt uestimentum depascet eum tinea. Videtur itaq; hic uestimentum subaudiendum, ut non rarò aliquid, quod ex reliquis uerbis satis intelligitur, omittere scriptura solet. Hæc memorans iterum exclamauit, Inanitatem esse omnem hominem: & Selah, quo moneret hoc expendendum diligentius, adiunxit.

Vers. 13. et 14. ad uerbum. *Audi precem meam ô Iehoua, & uociferationem meam percipe auribus, ad lachrymā meam ne obsurdescas, nam peregrinus ego apud te. Recede à me ut corroborer, antequam facessam et non ego.*) Memorat, ut precem pro morbi remissione intenderit, inde meminit & B uociferationis atq; lachrymarum. Tum fuisse se peregrinum & aduenā apud Dominum. Id sic puto intelligendum, ut illud dictum Abrahæ: Ambula coram me, & esto integer, Genesis septimo. Peregrinabatur, & aduenam hic in terra agebat à Domino, ut Paulus loquitur. nam grauatus huius carnis mole, plenum cum Deo consortiū nōdum erat assequutus. At dum ex fide in Deum uiuebat, dum in omnibus à Dei uoluntate pendebat, ambulabat, hoc est uiuebat coram Deo, quasi in Dei conspectu: sed ut dixi, per fidem, nondum plena diuinitatis participatione. Sic ergo dicebat Dauid, 1. Paralip. 29. Nam peregrini sumus coram te, & aduenæ, sicut cuncti patres nostri. Quis iam dubitet, quod hic Psaltes posuit, עמך, tecum, uel apud te, idem esse quod לפניך, id est coram te, quo scriptura in adductis modo locis usa est. Proinde quod hic Vates cecinit, *Peregrinus ego apud te*, nihil aliud est, quàm fide apud te uiuo, tibi deditus, interim autem hic à te peregrinor. Breuè tempus est, quo hic uiuendum: apud te esse mihi patriam persuasus sum, eam nunc spe suspicio, paulo pôst per omnia beatus inhabitaturus. Paulus eò respiciens, quòd dum hic uersamur in corpore, Deo haud plenè fruimur, scripsit 2. Corinth. 5. Semper bono animo sumus, scientes, quòd dum in corpore uersamur, à Domino peregrè agimus. Per fidem enim uiuimus, non per speciem. Bono autem animo sumus, & censemus melius, peregrè agere extra corpus, & uersari cum Domino. Psaltes autem spectauit, quod fide apud Dominum agimus, & hic manentem ciuitatem non habemus, atque ideo dixit se peregrinum apud Dominum. *Peregrinum*, quia hic patriam non agnoscebat: apud Dominum, quia animo totus apud ipsum erat. Versus ultimus iterum uitæ breuitatis meminit, oratq;, ut ultione tandem à se Deus recedat, ne omnem uitam calamitosam habeat: aut certè morbo absumatur, eo quod longè uires eius ille

Imach.
Lephaneca.

supera-

A superaret. Discant hinc, quos grauioribus subinde & acerbioribus morbis Deus exagitat, omnia peccatis suis ferre accepta, uniq; Deo & patri queri, & opem à nullo alio orare: & indicibilem, etiam in medijs cruciatibus consolationem experientur. Diligenter uerò obseruandum, quòd uers. 11. *plagam tuam* dixit, & *exagitationem manus tuæ*: ut inde discamus, quicquid acciderit, Domini manum esse, qui solus & percutit & sanat, dum ei uisum, & nobis salutare fuerit: ne quis contempto Deo, cum stulto uulgo, à diuis morborum & aliorum incommodorum subleuamen petat, quod unus Deus, qui operatur omnia in omnibus, præstat.

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMI.

Ex *ingenti periculo Dei se ope ereptum gloriatur, eiusq; inexplicabilem in timentes se bonitatē admiratur: propter quam dum Deus sacrificia non moratur, sed ipsum hominē requirit, addicit se illi, & celebraturum se canit iustitiam eius & bonitatem, quàm poßit multis, idq; summo & perpetuo studio. inde periculi, in quo fuerat, magnitudinem & caussam, nempe peccata sua, memorat. Postremò, ut Deus hostes suos deijciat, & bonos benignitate sua exhilaret, precatur.*

PSALMVS XL. IN GENERE mixto, εὐχαριστικὸς καὶ δεητικός.

PRæsuli Oda Dauidis. 1

Expectans expectabam Iehouā, & inclinauit aurem ad me, audiuitq; uociferationem meam. 2

Subduxit me de puteo, aquarum undatione perstrepente, de luto, limoq;, & collocauit in petram pedes meos, gressus meos expediuit. 3

Dedit ut nouo ipsum carmine celebrarem, laudem canerē Deo nostro: plurimi id considerantes, colere Iehouam, innitiq; eo cœperunt. 4

B Fœlix ille uir, qui Iehouam tutelam suam posuerit, nec respexerit ad fastuosos, & eos qui ad uana deficiunt. 5

Plurima patrasti tu ô Iehouah Deus mi, facinorum & consiliorum tuorum super nos non potest iniri ratio: conor renunciare illa, & eloqui, sed plura sunt quàm queant numerari. 6

Sacrificio & libamento non oblectaberis, auscultare me tibi fecisti, holocaustum & uictimam pro peccato non postulasti. 7

Tum dixi, en ipse adsum, de me scriptum est in uolumine libri. 8

Facere quæ tu probas collibuit, Lex tua in intimis meis. 9

Depredicabo iustitiam tuam in concione frequenti, en os meum haudquaquam continui, nosti tu ipse ô Iehouah. 10

Iustitiam tuam intra me nequaquā occului, fidem tuam, tuamq; seruandi uoluntatem celebraui, bonitatem & ueritatem tuam ebuccinare concioni frequenti minime cessaui. 11

Neq; et tu ô Iehouah continuisti à me miserationes tuas, benignitas & ueritas tua perpetuò me custodiunt. 12

Nam adobrutus eram tot malis, ut ea nequirent numerari: occuparunt me peccata mea, ut nō liceret omnia uidere: plura fuerunt, quàm pili capitis mei, inde destituerat me cor meum. 13

Libeat tibi Iehouah & liberare me, ô Iehouah ꝓpera ut me adiuues. 14

15 Pudefiant & afficiantur opprobrio pariter, qui uitæ meæ insidiantur, ut extinguant eam: repellantur retro, & pateant ignominiæ, quicunque malum mihi quærunt.

16 Vastentur pro eo quod me pudefacere conabantur, qui dicebant de me, uah uah.

17 Gaudeant autem & lætentur de te, quicunque te quærunt, & amant quam tu fers salutem: ijs sit semper unde dicant, extollatur Iehouah.

18 Afflictus eram & inops, Iehouah consuluit mihi: auxilium meum & ereptio mea tu, Deus mi, haudquaquam moram feceris.

VERSVS SECVNDI, ET TERTII EXPLANATIO.

Ad uerbũ. Expectando expectaui Iehouam, & inclinauit ad me, & audiuit uociferationem meam. Et subduxit me de puteo perstrepente luto & limo, & constituit super petram pedes meos, dirigit gressus meos. Quodcunque malum fuerit, de quo se auxilio Dei ereptum hic canit, indubie anceps & perdificile fuit. Kimhi putat morbum fuisse. Sed qualecunque extitit, fidem suam expugnare non potuit, pertinaci enim usque fiducia Dei opem præstolatus est. Id quo indicaret, cecinit, *Expectando expectaui*: nõ simpliciter expectaui. Ad illud *Inclinauit*, subaudiendum est, aurem. Cum enim in maximis malis hæreret, se inducit uelut ex profundo ad Deum uociferatum, & Deum, cum opem tulit, quasi ex alto se ad ipsum demisisse, & aurem ad uociferationem suam inclinasse. Volens autem mala in quibus fuit exaggerare, canit se subductum *e puteo perstrepente*, utique æstu, agitationeque aquarum: atque ideo ultro addit, magis amplificãs, *e luto, limo*, quod idem est, atque e luto & limo. Est uerò יון lutum densius. Vers. 3. Psalm. 69. eodem uerbo Psaltes usus est, præterea nusquam in totis Biblijs habetur. Elegans uerò antithesis profundæ aquæ & luti, in quo homo nequit uel consistere, uel inde sese expedire: & petræ, in qua firmus quis stat, gressusque est expedito. Sic inter se sunt, tempus, quo suos deserit Deus, & quo iuuat. Dum enim deserit, ubique hærent, & in perpetua quadam morte uersanẽ, unde nullis se possunt uiribus explicare: ubi rursum eos respicit & liberat, uelut immota petra consistunt, & gressus habent expeditos, eo quòd succedunt eis omnia. *Et dedit in os meum canticum nouum, laudem Deo nostro: uidebunt multi, & timebunt, & nitentur Iehouah.* Per datum in os suum canticum nouum, intelligit oblatam sibi materiã, noua Deum laude celebrandi, ob innouatam scilicet in se eius beneficentiam. De quo & in uers. 5. Psal. 33. Huius fructum & ad alios peruenisse eo canit, cum subiecit, *Viderunt multi & timuerunt*, nimirũ Deum, agnito iam numine eius, ueraque religione affecti. unde sequitur, *Et nitentur Iehouah*, quem scilicet uiderunt benignè adeò suo cultori adfuisse. Laudem Deo nostro, mutatio personæ est, quæ in sacris Vatibus creberrima est. *Beata uiri qui posuit Iehouah suum præsidium, & non respexit ad superbos, & eos inclinant (ad) mendacium.* Hic uersus exclamatio est, ex gestiente lætitia, de lato diuinitus auxilio, eiusque fructu, & apud alios inde ad fidem Dei perductos profecta. Antithesim præterea habet Dei, & fastuosorum, uanaque sectantium, posthabito Deo. Ad hos plurimi potius quàm ad Deum respiciunt, & eorum plus quàm Dei præsidio fidunt: sed postremò miserè spe sua frustrantur, & à Deo, quem illi posthabuerunt, nihil sibi sperare audent. Iure igitur canit fœlicem eum, qui his neglectis, fisus fuerit Deo. Tam huius fœlicitatẽ, quàm miseriam deficientium ad homines, eleganter descripsit Iirme. 7. שטי כזב, id est declinantes mendacium dixit, qui Deo uero bono relicto, quæ carni libent, sectantur, falsa & mendacia bona, imò non bona, sed inanes bonorum umbras. Kimhi intelligit studiosos malarum artium, ariolos & diuinos. *Magna fecisti tu ô Iehouah, Deus mi, mirabilia tua, & cogitationes tuas super nos non est ordinare ad te, adnunciabo & loquar, præualuerant numero.* His reddit exclamationis præmissæ quasi caussam,

Margin notes: lauen. — Vers. 4. ad uerbum. — Vers. 5. ad uerbum. — Satechazab. — Vers. 6. ad uerbum.

A sam, quare nam fœlix sit qui Deo nititur. Est uerò & exclamatio quædam animi ex diuinæ bonitatis consideratione exultantis. Hoc enim sensu subiectum est, Verè fœlix est, quisquis tibi ô Deus fuerit confisus. Plurima enim non mihi solum, sed omnibus tibi credentibus benignè & magnificè fecisti, non modo in præsenti, sed & antea sæpe, ac omnibus seculis. Nam eorum quæ mira nostri caussa edere soles facinora, quæcꝫ capis de seruandis nobis consilia, non potest iniri ratio. Non est, inquit, *ordinare ad te*, id est non potest eorum ordo aliquis, eoꝗ nec numerus statui, ut sese ad te habet, id est ut à te proficiscuntur. Id apertius dicit, cum subijcit, *Annunciabo, loquar*, nimirum de illis, *præualuerunt numero*, id est omnem numerum superant. Ebræi et aliam huius, *non est ordinare ad te*, interpretationem adferunt, hanc nempe: Non est tibi conferre, id est nemo poterit tibi conferri. ut sit simile illi Psalm. 89. uersu septimo: Nam quis יַעֲרֹךְ, id est conferatur uel æquetur Iehouæ in nubibus, quis similis Iehouę inter filios hominum? Vtro uerò acceperis modo, in eandem sententiam recidit, diuinæ scilicet super nos benignitatis facinora & consilia omnem superare existimationem, & neminem posse bonitate Deo conferri. Quæ dum admiratio animum detinet, mirum est quantum accipiat amor, studium, ueraꝗ religio Dei incrementum, ut pigeat omnium quę Deus parum probat, utꝗ adlibeant, quæ illi grata dinoscuntur.

Arocb.

Hostia & libo non delectaris, aures fodisti mihi, holocaustum & piacularem hostiam non postulasti.) Volens canere, quàm cupiat Domino in se tam benefico gratificari, canit semetipsum Deo addicturum, quod unum & lex pôscit, potius quàm uictimas, & omni studio bonitatem eius alijs prædicaturum. Id quod ex addictione fidei gignitur. Canit ergo quòd nolit Deus זֶבַח, id est, ut Kimhi uisum est, hostias pacificas, libamentum, holocaustum, uictimam pro peccato, quorum cerimoniæ septem prioribus capitibus Leuitici traduntur. Diximus de his quædam suprà Psal. 20. uers. 4. Noluit uerò his dicere, Deum hæc prorsus noluisse, tum enim uigebant Leges per Mosheh traditæ, sed quòd non uolue

Vers. 7. ad uerbum.

Zebach.

B rit ut præcipua, uerùm antè omnia studium uoluntatis suæ, & nominis sui celebrationem. Simile illud est Iirme. 7. Sic dicit Iehouah Zebaoth Deus Israel: Auferte holocausta uestra cum hostijs pacificis, & comedite carnem. Non enim loquutus sum patribus uestris, necꝗ mandaui eis die quo illos eduxi ex Aegypto, de holocaustis, & hostijs pacificis. Sed hoc est quod præcepi illis, Audite quæ ego uobis præcipio, & ero uobis in Deum, & eritis uos mihi in populum, & uersamini in omnibus quæ ego uobis mandauero, quo uobis bene sit. Hic ex eo quòd cum Dñs populum suũ sibi primò assumpsit, Deumꝗ illi se omni beneficiorũ genere exhibuit, nihil de sacrificiorum cerimonijs pręcepit, uoluit populũ Vates colligere, sacrificia per se absꝗ cordis pietate oblata, Deo prorsus esse abominationẽ: nõ aũt, si cum cordis pietate fuissent exhibita. Kim. hic scribit, Deum nihil præcepturũ fuisse de sacrificijs, si populus nõ peccasset: Sed id friuolum est, semper enim deliquerunt. Volebat Deus populum modis omnib. à cõmercio aliarum gentiũ secretũ uiuere, cumꝗ pueri instar, quantũ ad negotiũ pietatis attinet, haberet, utile illi fuit proprijs, & ab usu gentiũ alienis, tum & uarijs cerimonijs, ceu quibusdam pietatis & religionis elementis (ut eas Paulus uocat, uolens significare, in eis cõtineri initialem duntaxat & rudem quandam religionis institutionem) ad ueram religionem, Deiꝗ cultũ, qualitercunꝗ erudiri & formari. His itaꝗ ueræ religionis elemẽtis occupari, & à gentib. secerni suos Deus uoluit, donec profectiore magisꝗ adulto spiritu illos donaret, id quod statuerat exaltato Christo primũ facere. Verùm, ut eas ceremonias, dum uelut quædam pietatis elementa adhibeant, probabat, ita nihil æquè execrabatur, dum eas prætexerent pietati, uti in loco ex Iirme. adducto, Iesha. 1. ac alibi legere est. Quod igitur noster Vates hic canit, *Sacrificium & libamentum tibi non placuit, holocaustum & uictimã pro peccato non postulasti*, nihil aliud est, ꝗ̃ hæc per se non requiris aut probas, sed magis, ut seipsum

Ad quid sacrificia instituta.

homo

homo tibi addicat,tuamq; bonitatem, quàm posſit, longè lateq; cognitam faciat. In eandem ſententiam dicebat Shmuel Schauli,1.Regũ 15. An uerò plus placent Iehouæ holocauſtum & hoſtiæ pacificæ, quàm ut audias uocem Iehouæ? Ei auſcultare,id demum grata hoſtia eſt: & attendere,gratius adipe. A

Porrò in his Dauid ſimul Chriſti typũ in ſe exhibuit. Vnde Epiſtola ad Ebræos de Chriſto hæc,& quæ ſequentibus duobus uerſibus cecinit,interpretatur,atq; eo cerimoniarum abolitionem rectè probat. Vnde enim auſus fuiſſet Vates hic canere, Deum nihil affici præcepta à ſe ſacrificiorum religione, niſi nouiſſet Deum illa per ſe minime morari, eoq; tandem eſſe abroganda, cum ſcilicet ſincerior Dei cultus mundo per Chriſtum traderetur. Faceſcit nanq; quod imperfectum eſt,ubi aduenerit quod eſt perfectum, 1.Corinth.13. Iure itaq; in ea epiſtola hæc de Seruatore ſcripta adfirmantur. Sic illa habet: Ideo ingrediens in mundum,dicit,Hoſtiam et oblationem,&c.Et paulo pòſt, Tollit primum,ut ſecundum ſtatuat.Primùm intelligit,ſacrificia legis: ſecundùm, ſtudium uoluntatis diuinæ, quo mox dicit ſanctificatos eſſe nos, quicunque per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel factam ſanctificati ſumus. Nemo ſiquidem purius ipſo, & plenius Dei uoluntatem unquam perfecit: quin & oblatione ſui,nobis quoque impetrauit ſpiritum, quo uoluntati Dei uiuamus. Rectiſsime igitur in Chriſto completum eſt, quod Dauid hic de ſe cecinit: Tum dixi,ecce ipſe adſum,de me ſcriptum eſt in uolumine libri,ut facerem uoluntatem tuam:collibuit,&c. Quæ ergo ſequuntur uerſ.13.de peccatis, quibus ſe Pſaltes prorſus adobrutum queritur,ipſi competunt, & ijs qui patiuntur ſimilia. Vt autem quę cecinit uerſibus his tribus,etiam ipſi pro parte competierunt, in Chriſto tamen ſolo completa ſunt: & ideo, cum quæuis inchoata bona perfectorum admonent, riuuliq; fontis in mentem uenire faciunt, & palmites de uite teſtantur, typum quendam Chriſti in his geſsit Dauid,& de illo uerius quàm de ſe hęc cecinit. Tantum enim de his habuit,quantum ei datum fuerat de ſpiritu Chriſti: imò iſta in ipſo & ſenſit,& loquutus eſt ipſe Chriſtus. iuxta illud Pauli: Non uiuo iam ego, ſed uiuit in me Chriſtus. B De hac ratione,qua cùm hic noſter,tum alij Vates de Chriſto cecinerunt,quę tamen in parte uel de ſe, uel alijs,quatenus Chriſti umbram aliquam prætulerunt,ſcripſerunt,dixi quædam & in uerſum decimum Pſalmi 16. In Pſalmo uigeſimo ſecundo quoq; aliquoties eius memini.

Perfodiſti mihi aures Sed reuertamur ad uerba Pſaltis.Illud, *Perfodiſti mihi aures*, uulgata Grecorũ editio habet, *σῶμα δὲ κατηρτίσω*,id eſt, corpus adaptaſti mihi.& ſic adduxit hunc locum Epiſtola ad Ebræos. Nec abluſum eſt à ſenſu Pſaltis, ſi rectè hoc dictum accipiatur. Omnium nanq; Ebræorum ſententia eſt, *Aures mihi perfodiſti*, idem eſſe,atq; aures mihi aperuiſti, & ad auſcultandum tibi adaptaſti. Id cum fit, totum ſe homo Deo addicit, & omne corpus alioqui uoluntati Dei rebelle, ad obſequium eius formatur atque inſtituitur. Haud igitur præter ſententiam Pſaltis in hunc ſenſum hic legitur, Corpus adaptaſti mihi. *Carah.* כרה Iudæi hic pro aperire atque reuelare accipiunt. Kimhi tanquam ſimilem locum adducit illud Exod.21.Cum quiſpiam puteum aperuerit,aut יכרה: id nos fodit,uerſum habemus: ſecundum Kimhi uertendum fuerat, recluſerit. Sed utcunque hoc habeat, qui effodit quid,is & aperit: quare ipſa uerbi natura, à ſignificatu aperiendi aliena non eſt. Haud ſcio tamen, an non ad id alluſerit, quod præceptum legimus de ſeruo Ebræo,qui in anno remiſsionis ſeruitutem libertati prætuliſſet. Eius enim aurem iuſsit Dominus per herum oſtio uel poſti affigi, in ſignum ſeruitutis ſempiternæ, Exodi 21. Hinc poſsit non ineptè aurium pertuſione plena addictio in ſeruitutem ſignificari: & id quod Pſaltes dixit, perfodiſti mihi aurem, hunc ſenſum habere, addixiſti me tibi ſeruum in ſempiternum, uti illi heris ſuis addicebantur, quibus aures pertundebantur, ritu quem modò ex lege adduxi.

Tunc dixi,Ecce ueni,in uolumine libri ſcriptũ eſt de me,Facere uoluntatẽ tuã ô Deus mi libuit.

Lex

[Vers. 8. & 9. ad uerbum.]

A *Lex tua in medio uiscerum meorum.*) Per istud, *Tunc*, uidetur tempus notasse liberationis suæ. Tum enim percepta Dei bonitate, totus ardebat studio gratum se se Deo exhibendi. Cogitabat ergo & statuebat apud se, se ipsum adfuturum, & Domino consecraturum. Id uerò est, quod dixit *Ecce uenio*, ecce ad sum ipse, ut tuæ uoluntati uiuam, planè ardeo. Hoc de uno quolibet *in uolumine libri*, id est lege Dei scriptum est, nempe Deum requirere hoc præcipuum, imò solum, & quicunque uerè sancti sunt idem summopere studere, ut sese, quanti quanti sunt, Deo addicant, & animum potius quàm pecudum hostias offerant. In primis siquidem timor & amor Dei, et quidem ex toto corde, in omni scriptura exigitur, & de sanctis idē ante omnia laudatur, ac etiam ubique prædicatur. Id autem ut de quolibet sanctorum scriptum sit, præcipuè tamen Christo competit: imò de nullo, nisi quatenus Christi membrum est, & in se Christum habet, uerum fuerit. Caput siquidem sanctorum est, à quo prouenit, quicquid quisquam boni habuerit. Vulgata uersio habet, *In capite libri*, sed est Ebraicè במגלה ספר. id propriè significat, *in uolumine libri*. Adhuc enim gens ista in oblongis membranis quæ conuoluunt, Legem scriptam habet: non solum in libris, qui uulgata forma plicabilibus folijs constant, sed etiam Ethnicis olim multum fuisse usum uoluminum, Prouerbium illud satis indicat, Ad umbilicum perducere. Vers. 9. addictionem & consecrationem, qua se Deo addixit & consecrauit, magis explicat. In eo enim sita est, ut Lex Dei, hoc est, quę à nobis requirit, ita impressa cordi est, & in affectus nostros immissa, ut nihil æquè libeat, nihil maiorem adferat uoluptatem. Idem uerò est, atque Lege Dei oblectari, & in ea iugiter meditari, de quo Psalm. 1. idem canit de iusto. & Psal. 37. uersu 31. Hinc uerò discendum qui sit uerus Dei cultus, nempe ita nos, ut Dei Lex docet, esse in corde affectos, totos Dei uoluntati deditos, nihil prius cupere quàm ipsi gratificari. Hic si desit cultus, quiuis facile agnoscet, quàm frustra tentemus placere Deo cerimonijs, cum à se institutas, ubi ista cordis deuotio deerat, tantopere sit abominatus.

[Bimgillath sepher.]

[Vers. 10. et 11. ad uerbum.]

B *Euangelizabo iustitiam in ecclesia magna, labia mea non continebo, Iehoua tu nosti. Nec abscondi iustitiam tuam in medio cordis mei: fidem tuam & salutem tuam dixi, non celaui ecclesiam magnam tuam bonitatem & ueritatem.*) Ex uero Dei studio, gratificandique sincera uoluntate, id continuò nascitur, ut homo nihil prius cupiat, atque ut quàm plurimis prædicet & commendet Dei iustitiam, fidem, opem, benignitatem, ueritatem, hoc est immensam bonitatem, qua cum suis ac omnibus, & iustè, & ex optima fide, & ad salutem ipsis, eamque ueram ac solidam, cuncta agit. Id sibi uolunt ista nomina, *Iustitia, fides, salus, benignitas, ueritas*, de quibus Psalm. 23 25. & alibi. Quantopere ergo hoc ipsum studuerit, quamque nihil hic cessarit, canit non sine ardentib. affectibus uers. 10. & 11. Versu 10. utitur uerbo בשר, quod propriè est renunciare rem nouam, quęque plurimum afficiat. Prophetæ, pręsertim Iesha. ea utitur, ubi de prædicatione Euangelij loquitur, quanquam & de infausta renunciatione alicubi in scriptura usurpetur. unde ille qui cædem Iisraelis & filiorum Eli nunciabat, nihilominus מבשר uocatur, 1. Reg. 4. Sed dum cum iustitia Dei hoc uerbum coniunctum est, utique propriam Euangelij significationem implet, quod nimirum est publica salutis, singulari Dei bonitate perfectæ, renunciatio, & quasi præconis uoce euulgatio. Vnde & hic Psaltes Christum in se deliniauit, qui præ omnibus alijs in id unctus fuit, ut patris bonitatem, & expectatam omnibus salutem, quàm latè orbis patet, renunciaret. De quo Iesha. 61.

[Bisar.] [Mebasser.]

[Vers. 12. et 13. ad uerbum.]

Tu ò Iehouah non continuisti miserationes tuas à me, bonitas tua custodient me. Nam cinxerunt me mala usque non numerus: apprehenderunt me iniquitates meæ, ut non possim uidere: inualuerunt præ pilis capitis mei, & cor meum deseruit me.) Vers. 12. & 13. caussam reddit, cur tantopere studeat & arrideat Dei bonitatem & fidem prædicare & extollere. Canit siquidem se illis fruitum, ac seruari perpetuò. Vt igitur nunquam Deus intermittebat ei benigne facere, par erat ut & ipse laudandi celebrandi'que

nomi-

nominis eius nullum faceret finem. Verſ.13.benignitatis Dei erga ſe amplitudinem, ex magnitudine malorum, è quibus ſe liberauerat, amplificat. Nam inquit, *adobruerunt, uel circumcederunt me mala, quæ omnem numerum ſuperabant.* Cumq́ ſubijcit, *Et iniquitates meæ apprehenderũt me, ut non poſſem uidere,* hoc eſt, tot, ut earum numerus oculos falleret, & nequirem cũcta cognoſcere: plura enim quàm pili capitis euaſerant, agnoſcit mala, quibus implicitus fuerat, ſuis ſe peccatis meruiſſe: atq; ita Dei in ſe bonitatem canit, non tam ob depulſionem calamitatis & infortunij, quod multo maximũ ipſum detinuerat, quàm ob liberationem ab iniquitate et prauitate animi, qua ut infinita quottidie peccata admittebat, ita infinitis quoq; malis ſeſe obnoxium reddebat. Quantum autem ob hæc & animo adflictus fuerit, eo cecinit quod adiunxit, *Et cor meum derelinquit me,* hoc eſt omnis uirtus & uitæ uigor. Cor enim omnium uirium fons eſt. Hinc uerò nobis diſcendum, quantopere feruere deceat in commendatione diuinæ erga nos bonitatis, quibus filium ſuum unigenitum, & cum eo omnia ſimul donauit, in filios & hæredes adoptauit. Hoc ſanè Chriſtianorum omnium eſt: ſed utinam uel ij ſedulò id curarent, qui ea cauſſa magnis opibus ditati ſunt.

Verſus 14. 15.16. 17. et 18. ad uerbum.

Velis ô Iehouah liberare me, ô Iehouah in auxilium meum propera. Pudefiant & afficiantur probris ſimul, qui inquirunt animam meam, ut finiant eam: agantur retrorſum, & ignominiæ pateant, qui delectantur malo meo. Vaſtentur pro mercede ignominiæ ipſorum, qui dicunt mihi uah uah. Gaudeant & lætentur de te omnes inquirentes te: dicant iugiter, extollatur Iehouah, qui diligunt ſalutem tuam. Et ego adflictus & inops, Dominus cogitauit mihi, auxilium meũ & ereptio tu, ô Deus mi ne moreris.) Memorat ut obrutus tot malis, & peccatis ſummè conſtrictus, opem Dei orarit. Primùm ergo orauit auxilium ſibi ferri, & quidem celeriter, quo urgentem uim adflictionis expreſſit, uerſ.14. Inde hoſtes repelli, & ſuis conatibus deijci, ac ita opprobrio & ignominia affici, eisq; dignam malitię eorũ mercedem rependi, uerſ.15.& 16. Poſtremò Dei ſtudioſos, & omnem ſalutẽ à Deo expectantes, lætitia perfundi, atq; ita excitari in laudes Dei, uerſu decimoſeptimo. Vltimo uerſu in ſe uiſendum diuinæ in ſuos bonitatis exemplum exhibet. Illud uerſu decimo ſexto, Vaſtentur pro mercede ignominiæ ipſorum, hoc eſt in talionem ignominiæ, qua afficere bonos conati ſunt. Similis oratio eſt illi Ieſha.11. Et deſinet zelus Ephraim, et adflictores Iehudah excindentur. Et hic enim intelligit Vates zelum Ephraim, quo ferebatur contra Iehudah, & adflictores Iehudah, nõ qui ipſum Iehudah, ſed qui in Iehudah adfligere ſolebant Ephraim. Vnde ibi ſequitur, Ephraim non æmulabitur Iehudad, & Iehudah non adfliget Ephraim. A. Ezra illud ישמו על עקב בשתם ſic quoq; enarrat, *Vaſtentur in fine confuſionis eorum, qua ſcilicet me afficiunt.* עקב enim & finem ſignificat. Chaldæus habet, prę uerecundia. Illud in uerſu decimo ſeptimo, *Amantes ſalutem tuam,* id eſt tuam ſolius opem quærentes, non aliorum: qui Deo gratiſſimus cultus eſt, ipſum ſcilicet omnium Seruatorẽ agnoſcere. Verſ. ultimo, confirmatam ſuam in Deum fiduciam canit. Nam hunc ſenſum habet, Eram adflictus & pauper, ſed Iehouah cogitauit mihi, id eſt de me, utiq; in bonum: quare reddidi, *cõſuluit mihi.* Inde illa gloriatio, *Auxilium & ereptio mea tu.* hoc eſt, Tu es qui in tempore iuuas, malisq; omnibus eripis. Deus mi, ne ceſſaueris & in poſterum. Kimhi ſcribit poſſe illud יה׳ שב לי etiam interpretari, æſtimauit me, dignum habuit cui auxilium ferret. Chaldæus habet, Deus cogitabit mihi bonum. Ex hoc igitur Pſalmo diſcendũ, nos Deo curæ eſſe, & quantumlibet in aduerſa nonnunquam detrudat, rurſus tamẽ inde ſubducturum, & quidem quàm primum nobis ſaluti fuerit. Id uerò ad hoc nobis profuerit, ut uerum Dei cultum in noſtri conſecratione, & nominis Dei ſedula prædicatione ſitum, & agnoſcamus, & totis uiribus ſectemur: externas cerimonias quaslibet, etiam à Deo inſtitutas, tanti facientes, quantum ad ſolidam animorum deuotionem, totiusq; hominis in uoluntatem Dei addictionẽ, momentum attulerint. Deus ſpiritus eſt, & ueritas, ſpiritu & ex ueritate poſtulat coli: hoc eſt nos enixo totius cordis ſtudio, totius animæ propenſione flagranti, omniumq;

Iaſcommu al eceb boſtam.

Iachaſcab li.

A omniumq́ue deniq; uiriũ uehementiſſima contentione in hoc incumbere, ut in omnibus ad ipſius uoluntatem uiuamus, nempe huc per omnia compoſiti, ut proximo ad ſalutem inſeruiamus: primùm omnium Dei bonitatem illi ſtudioſiſſimè commendantes, & quo ipſe huic ſe permittens, ſempiternæ fœlicitatis conſors euadat: proximum, ut moribus quàm ſanctiſſimis & humaniſſimis uitam degentes, eodem noſtro etiam exemplo eum prouocemus. Poſtremò, ut conſilio & rebus, quoad eius licet, liberaliſſimè iuuemus: ita Dei, id eſt ſummi boni erga eum imaginem demonſtraturi. Hinc illud Pauli: Qui diligit proximum, totam Legem impleuit.

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMI PRIMI.

Et hoc Pſalmo de morbo canit, quo cum teneretur, inimici eius fuerant ſummopere exhilarati, ſperantes ui morbi extinguendum, amici deſeruerant: Deus autem opem tulit, ſeruaturus perpetuò. unde initiò fœlicem pronunciat, qui id Dei de ſe conſilium intellexiſſet.

PSALMVS XLI.

Διδακτικὸς καὶ εὐκτικός.

PRæſuli Oda Dauidis. 1

Fœlix, qui de ęgro dum aduerſum tēpus fuerit, id quod res eſt intellexerit. 2

Eripiet eum Iehouah, Iehouah cuſtodiet eum, ualetudinem reſtituet, ſecundis iterum rebus in terra fruetur: nec enim permittes eum libidini inimicorum eius. 3

Iehouah firmabit eum in lecto ægritudinis decumbentem, efficies ut morbo liberatus, omne ſtratum ſuum commutet. 4

Equidem dicebā, Iehouah miſerere mei, ſana animam meam, nam B in te peccaui. 5

Inimici mei malum de me loquebātur, quando morietur tandem, interibitq́ue nomen eius? 6

Cum quiſpiam ex eis ueniret me inuiſurus, uanū loquebatur, corde ſibi praua colligebat, egreſſus foràs ea eloquebatur. 7

Inter ſe quibuſcunq; odio eram, contra me pariter muſſabant, malum de me cogitabant. 8

Nempe, perfudit iſtum graue aliquod ſcelus, & iſte decumbens, haud ſurget poſthac. 9

Etenim amicus quo fidebam, quem menſæ meæ adhibebam, ſtruxit mihi inſidias. 10

Tu ergo Iehouah miſerere mei, atq; reſtitue me, & rependam iſtis. 11

In hoc agnoui fauere te mihi, quòd non exultat de me inimicus meus. 12

Quodq́ue ſum incolumis, ſuffulcies porrò me, atq; ſtatues coram te in ſempiternum. 13

Laudet̃ Iehouah Deus Iiſrael, à ſeculo uſq; in ſæculū, Amē et Amen. 14

HYMNORVM LIBRI PRIMI FINIS.

F*Oelix qui intelligit de ægro in die malo. Eripiet eum Iehouah, Iehouah cuſtodiet eum, & uiuificabit eum: fœlix erit in terra, & non dabis eum animæ inimicorum eius: Iehouah ſuffulciet eum ſuper lecto doloris, omne ſtratum eius uertes in infirmitate eius.*) Iterum Pſaltes declaratam

Verſus 2. 3. et 4. ad uerbum.

claratam in se castigato, & rursus restituto, Dei bonitatem celebrat. Quidam A non tam ipsi quàm pietati inimici, dum laboraret periculosius, mire gaudebant, iamq; libidini uiolẽtiæq; suæ uiam muniebant, defuncto rege in quemque bonum & regi amicum grassaturi. pleriq; ex amicis quoq; & quidẽ coniunctioribus, desperatis ab ipso, nempe morituro, commodis, cum inimicis facere, & regno fortasse, uxoribus, liberis, & sanctis institutis eius, unà insidiari cœperant: quibus restituta sibi ualetudine, ut regem decebat, dignã perfidiæ huius, & impietatis mercedem rependit. Id quod apertis uerbis canit uersu 11. Priora satis coniiciuntur ex ijs, quæ cecinit à uers. 6. usq; ad 11. Hinc ergo uerisimile fit morbo, de quo hic cecinit, laborasse, cum iam regno potiretur. Nihilominus tamen se דל, id est pauperem, uel miserum uocauit, nẽpe propter morbum. Sic & Ionadab cognatus Dauid filium Dauidis Amenonem, cum ex amore Thamar sororis ægrotaret, uocabat. Quare tu sic דל, id est miser es, adflictus, ęgrotus, cum sis filius regis? 2. Reg. 14. Hinc ergo reddidi, *ægrum*. Commodũ itaq; cecinit initio, *Fœlix qui intelligit de paupere*, hoc est qui de ægroto rectè iudicat. De se ipso præcipuè loquebatur, attamen rectè hoc dictum & de similibus ipsi, nempe castigatis à Domino in bonum ipsorum accipietur. Qui enim benignũ Dei de illis consilium agnouerit, is compatietur illis, humaniter sese adiunget, & quibus poterit iuuare studebit. Cumq; ea Domino ipsi faciet, iuxtà illud, Infirmus fui, & inuisistis me, Matth. 25. iure fœlix dicetur. Putabant perfidi illi Dauidem à Deo reiectum, iamq; extinguendum, cum tamen satis notas haberent amplissimas Dei promissiones, illi de regni firmitate, & successoribus ex ipso natis, factas. Hæc autem ut falsa, ita ipsis noxia opinio fuit, uereq; infœlices & miseros reddidit, quia ad impia contra regẽ suum consilia impulit. Cuius postea impietatis & perfidiæ pœnas dederunt. Fœlices igitur fuerunt, qui eum Dauidis morbum, clementem amãtissimi Patris castigationem, paulo pòst multa fœlicitate commutãdam, quo Dei promissa in eo perficerentur, agnouerunt, & ea cogitarunt, quę sequuntur: *Eripiet eum* Iehouah ex hoc morbo, custodiet ne pereat, uiuificabit, hoc est ualetudinẽ restituet, et beatus adhuc erit in terra, multos adhuc annos uita hac cum omni prosperitate & fœlicitate fruiturus. *Nec dabis enim illum ô Deus animæ*, id est desiderio illorum, de quo loquendi modo in uers. 12. Psal. 27. Et si ingens sit uis morbi, & non absque caussa mali sperent eum moriturum, certum tamẽ est, Deum non posse fallere, ideo utcunq; uires eius haud uideantur his cruciatibus suffecturæ, dabit nihilominus Dominus, ut perduret, ipse suffulciet eum in lecto ægritudinis, ne morbo succumbat: imò *ô Deus omne stratum eius uertes*, id est sanum reddes, ac ita efficies, ut lectũ in quo ægrotus modo detinetur, penitus relinquat, alioq; ut fieri solet, in quo iam incolumis quiete sua fruatur, commutet. Hactenus memorauit uerba de se misero & ęgroto, quem ob morbi magnitudinem inimici pariter, & fucati amici, putarant breui moriturum, rectè intelligẽtium & iudicantium, hoc est agnoscentium id quod res erat, nempe castigatum à Domino, morti autem ut de se canit Psal. 118. nequaquam traditũ, sed restituendum ualetudini & regno, magnaq; fœlicitate adhuc in terra fruiturum. Neminem uerò offendat in uers. 2. punctũ Ethnachtha positũ sub Dal, ut ביום רעה, id est in die malo, seu aduerso, uel calamitoso, cum sequentibus iungat. Sępissimè enim hic punctus sententiam scindit, nõ finit. Sic ergo ordinanda lectio: Fœlix qui intelligit de ægro in die malo, eripiet eum Iehouah: non, in die malo eripiet eum, ut uulgo legunt.

Vers. 5. ad uerbum. *Ego dixi ô Iehouah miserere mei, sana animam meam quia peccaui tibi.*) Precationẽ habet etiamnum aduersa ualetudine laborantis. Deus iratus percusserat, igitur ab ipso placato iam & misericordia moto, sanitatem precatur, eamq; animæ, hoc est uitæ suæ. Quanquam non rarò נפשי & pro corpore in scripturis accipiatur, uidetur tamen mihi hoc dicto uoluisse significare, animam iam & uitam in summum periculũ adductã, eamq; statim nisi opẽ Deus tulisset, extinguendam.

Quod

Margin: *Dal.* — *Beiõ raah.* — *Nephesc.* — B

A Quòd uero tanquam caussam adiecit, *Quia in te peccaui*, uidetur hũc sensum habere: Quòd te offendi, quòd in te peccaui, id caussa est huius morbi. Tu percussisti solus, solus item sanare potes. Precor igitur, ut miserearis nunc mihi, & ualetudinem restituas, qui peccato meo irritatus, eam ademisti. Hinc iterum monemur, morbos ob peccata ab irato Deo immitti. depulsio igitur eorum à nullo alio, quàm ab eodem placato, oranda est.

Vers. 6. et 7. ad uerbũ

Inimici mei dixerunt malum de me, quando morietur, et peribit nomen eius? Et si uenit ad uidendum, uanum loquebatur, cor eius prauitatem collegit sibi.) Nunc canit, ut se habuerint ipso laborãte inimici & amici simulati. *Inimici mala de eo loquebantur*, hoc est malum & pernitiosum de eo uotum, cum inter se conuenirent, iactabant, sciscitantes alius ab alio quando tandem moreretur, interiretq; nomen eius. Quo ostendit, quàm fuerint in se animo hostili. Simulationem eorum canit uers. 7. Inuisebant nonnunquam ex eis aliqui ægrotum regem, & dolere sibi eius morbum mentiebantur: id uanum illud erat, quod loquutos queritur. Interea uero prauitatem colligebant sibi corde, hoc est omnia explorabant, & quibus suos exhilararent, insidiasq; bonis struerent, ex ijs quæ circa ægrotum gerebãtur, colligebant, ea egressi forâs suis coniuratis statim eloquebantur.

Vers. 8 & 9. ad uerbũ

Simul de me susurrabant, quicunque me odiunt, de me cogitabant malum.) Hic canit, ut mussitantes de his inter se commenti sint, & malum de eo cogitarint, hoc est omninò opinionem suam de morte illius, certò instante, cõfirmarint. Quæ uero tum cogitarint & loquuti fuerint, memorat uers. 9. *Verbum Belial diffusum est in isto: &, Qui iacet, non addet ut resurgat.*) Dicebant namque, Verbum Belial, hoc est scelus aliquod grandè infusum isti est, hoc est ultio grandis cuiuspiam sceleris penitus occupauit & penetrauit istum, ut liberari ab ea nequeat. inde dicebant, quod sequitur: *Iste qui tacet*, post hac non resurget, conficietur hoc morbo. Verbum Belial est res praua, scelus. בליעל enim dici putant, quasi בלי יעל, id est nihil prodest. unde nihili et perditi homines, dicũtur uiri Belial. Ita dicitur Deut. 15. Si egressi ex te fuerint uiri Belial, & impulerint habitarores ciuitatis

Beligilad.

B suæ, ac dixerint, Eia seruiamus dijs alienis, &c. Sic uocati sunt & illi qui uxorem Leuitæ enecarunt cõcubitu, Iudic. 19. & 20. Item filij Eli, filij Belial, 1. Reg. 1. Cumq; Hannah mater Shmuelis, se à temulentia excusaret sacerdoti Eli, negabat se filium Belial. Ex his & similibus locis satis colligitur, Belial significare scelestum, perditum, flagitiosum. Sic iam uerbum Belial, scelus, flagitium, res praua dicitur, ut ex uers. 3. Psal. 101. liquet. sed & ex 15. Deut. ubi uerbum Belial, pro iniquo & peruerso consilio accipitur, quo quis cogitans annum remissionis prope esse, nolit fratri pauperi adesse dando mutuo. Filios Belial, & Psal. 18. uers. 5. pro malitiosis & sceleratis dixit.

Vers. 10. ad uerbum.

Etiam uir pacificus meus quo nitebar, edens panem meũ, magnificauit contra me insidias.) Hic queritur de perfidia falsorum amicorum. *Etiam uir pacificus meus*, sic amicum uocat, de qua appellatione dixi in uers. 5. Psal. 7. Cum addit, *quo nitebar*, significat se illi plurimum credidisse, ac confisum fuisse. uerisimile enim est, insignem aliquem, maximeq; coniunctum atque honoratum Dauidi fuisse, quem hic notarit. Eo enim quod subiunxit, *qui comedebat panem meum*, non uidetur tantum significasse illum suo beneficio alitum, sed adhibitum potius mensæ regiæ. Qui honor præcipuus fuit, ut ex eo colligere licet, quod tanquam insigne beneficium, cum Dauid filio Ionathan Mephiboseth obtulisse legitur 2. Reg. 9. Certe illud, *quo nitebar*, uel de quo confidebam, nõ de quouis aulico dixit. Is autem quisquis fuerit, siue etiam multi fuerint de quibus hic questus sit, singulari pro plurali posito, Iudæ Ischariotis umbram quandam prætulerunt, uti & Dauid Christi. Proinde recte Dominus dicebat Ioan. 13. proditione Iudæ in se hunc uersiculum completum. Vt enim in uersu 7. Psalmi præcedentis dixi, quicquid ullis in sanctis boni unquam illuxit, id ut opus Christi, ita & admonens eius umbra quædam fuit ac typus. Sic & quæ indigna, & propter Deum quisquam unquam passus est, ea quæ passurus erat

Quæ patiuntur indigna sancti, Christus in eis patitur.

Christus præfigurarunt: sicut & quæ adhuc usq; ad finem mundi sancti pati- **A** untur, eorundem sequentes quædam imagines existunt. Etenim non ipsi, sed Christus in eis ea perfert. Inde Paulus scribebat se, dum Romę captiuus mortē expectaret, & uarias interim iniurias toleraret, implere quæ afflictionibus Christi in sua carne adhuc deerant. Habet enim ille in unoquoq; suorum certū afflictionū demensum, ut membra capiti conformentur. At quæ ij qui apud priscos Christi imagini accesserunt propius, perpessi sunt, celebriores eorum quæ passus Christus est figuræ, umbræ & deliniationes fuere: unde & huiusmodi potissimum de Christo adducūtur, de quo & in Psal. 22. Dauid ergo rex, & religionis studiosissimus instaurator, tantā à sceleratissimo aliquo eorum, quos in primis honorauerat, & inter secretiores ac peculiariter fidos habuerat consiliarios, satis apertam eius quod Christo à Iuda accidit, figuram & typum prætulit. Iurè ergo dixit Seruator hunc locum in se fuisse impletum.

Higdil alai ceb. Euangelij locus explicatur.

Illud, הגדיל עלי עקב, Euangelista reddidit ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ, id est extulit contra me calcaneum suum. Vulgata Græcorum editio, ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν, id est magnificauit, ut uulgato uerbo utar, contra me calcaneum suum. Eadem autem sententia est. nam utraq; oratione significatur, Iudam extulisse pedem suum contra Dominum, hoc est iuisse ut ei insidias strueret, malumq; pararet. Quidam Ebræorum interpretātur in hunc sensum: Calcaneum suum maioris fecit, quàm ut me inuiseret ægrotum. Sed planius est, si עקב insidias, uel noxium dolum uertamus. sic enim accipitur hæc uox Gen. 27. Iosue 8. 4. Reg. 10. Nec mirandum, si Euangelista uulgata maluerit editione uti. Vbique enim id Apostoli in gratiam Gentium, qui uersioni Septuaginta iam adsueti erant, soliti fuere, præsertim ubi sententiæ nihil detrahitur. Cum itaque calcaneum legis, eundem sensum habes, sed quadam allegoriæ specie: si insidias reddes, uertes simpliciter. Et sic reddidit Paraphrastes Chaldæus. habet enim, Magnificauit super me dolum.

Vers. 11. ad uerbum.

Et tu ô Iehouah miserere mei, & erige me, & rependam eis.) Memorat ut sanitatem restitui sibi precatus sit, ac uouerit Domino perfidis illis se repensurū. Rex enim **B** erat, et in scelera istiusmodi animaduertere debebat. Dei itaq; gloriam in illis, non suam ulturum se tum proposuit. Iudæi hic uariè se torquent, eo quòd uideantur hæc ijs, quæ de se cecinit Psal 7. ubi dire sese deuouit, si repēdisset malum, ijs etiam qui ipsi malum rependerant pro bono, aduersa. atq; ideo alij dicunt hanc repensionem, de qua hic canit, in eo tantum fuisse, quòd re ipsa declarauerit male illos fecisse, quòd se putarint moriturum. Alij in eo, quod ipsis infirmatis, non ut aliàs fecit, sese pro eis adflixerit et orarit. Quidā, promisisse se bona eis repēsurum. Sed præstat simpliciter hęc accipere, nec indignum, arbitrari regem regni hostibus digna suis scelerib. rependere. Id quod et Shlomoni filio de quibusdam, quibus ipse pepercerat, mandasse legitur, dum contra ipsius decretum Adoniæ eius filio se adiūxissent. Aliud est regis, aliud priuati iniurias ulcisci: quę enim in regem peccantur, in Rempublicā peccantur.

Vers. 12. et 13. ad uerbum.

In hoc cognoso quòd faues mihi, quia non iubilabit super me inimicus meus. Et ego in integritate mea: sustentabis me, & constitues me coram te in sempiternum.) Canit quàm ampliter Deus suum in ipsum fauorem declarauerit, undeq; certè iterum illum agnouerit, nēpe quòd non permiserit, ut de ipso extincto perfidi illi lætarent̄, quodq; incolumitatem ipsi restituerit. Illud enim בתמי, id est *in integritate mea*, Gallicè, En mon entier, uidetur hic de corporis integritate, prospera scilicet ualetudine intelligendum. Iis quæ sequuntur, iactat suam fiduciam in posterum. Alij de moribus hoc intelligunt, huncq; sensum reddunt: Pro integritate & sinceritate mea in qua ego sum, qua præsto, sustentabis me, hoc est in uita seruabis, ut integritatem atq; sinceritatem suam ceu caussam diuinæ sustentationis memorarit. Possit & hic sensus esse: Ego in sinceritate uiuere studebo, in hac me Dominus seruabit, sustentans quoties aliquid mali me impulerit. *Sustulcies*, inquit, *me*, id est porrò incolumē seruabis, q̄d et ipsum de utriusq; hominis

Betumi.

incolu-

A incolumitate intelligi poteſt, quoq; ab omni malo tutior ſim, *coram te collocabis in ſeculum*, id eſt ſemper habebis in oculis, quò tuearis & ſerues. Simul autem hoc dicto ad futuram fœlicitatem uidetur ſpectaſſe, quæ erit dum Deum uidebimus ſicuti eſt, hoc eſt in conſpectum eius collocati fuerimus. His commodùm ſuccinit, præſertim cum & primus ſacrorum hymnorum liber hic finem accipiat; *Laudetur Iehouah Deus Iiſrael à ſeculo uſq; ad ſeculũ, Amen et amen.* Dominum ideo Deum Iiſraelis uocat, quòd tum in nulla alia gente uerè colebatur. Laudis diuinæ æternitatem in eo cecinit, quòd ſubiunxit, *A ſeculo uſq; in ſeculũ.* Per omnia enim ſecula ipſum laudabunt, quicunque ipſum uel ſemel uerè laudarint. Id enim ſancti ſoli, electiq; poſſunt, quia nullis alijs Dei bonitas cognoſcitur. Animali ſiquidem homini, quæ de ea prædicantur, ſtultitia ſunt. 1. Cor. 2. Iam electos, quos filio Pater dedit, nec ipſe abijcit, nec rapit de manu eius quiſquam. Aeternùm igitur laudabunt Dominum, etiamſi id interdum carnis cupiditatibus acti tranſuerſum, intermittant. Horum et id quod accinitur, proprium eſt, *Amen & amen*: quod ſignificat, firmum ſit & firmũ, uel fiat & fiat. Venit enim à uerbo אמן, quod firmum eſſe ac ſolidũ ſignificat: unde & אמת, id eſt ueritas, & אמונה, id eſt fides deducitur. Approbantes & confirmantes auditum ſermonẽ, ea uoce apud Ebræos utebantur. Sic cum imprecatio eſſet lecta in mulierem adulterij infamatã, Lex cogebat ipſam reſpondere, Amen, Num. 5. Item cum recitabantur deuotiones contra tranſgreſſores Legis Dei, reſpondebat item populus, Amen. Deut. 27. Idem reſpõdebat Benaiahu princeps Dauidis regis, ſermonem ratum fore precans, cum ille dixiſſet Shlomoh filium ſuum pro ſe regnaturum. Eodem ſignificatu uoce hac uſa eſt ſcriptura 1. Paralip. 16. Nehemiah 8. & infrà Pſal. 72. Et Pſal. 89. ferè eiſdẽ uerbis, quibus præſens finit, uti & tertium Pſalmorum librum is claudit. Sic enim habet: Laudetur Iehouah in ſeculũ, Amen & amen, id eſt fiat & ita fiat. Geminatio hæc confirmationem intendit.

Quid Amen. *Aman.* *Emeth.* *Emunah.*

Cæterùm in hoc Pſalmo obſeruandum, quantis inſidijs obnoxij ſint principes & magiſtratus pij. Item diſcendum, quàm non ſit temerè de cuiuſquam calamitate & adflictione iudicandum, ſed omnia in partem meliorem interpretanda, ut cum flentibus flere potius, quàm cuiquã inſultare libeat. Poſtremò, ſæpe Deum ſuis ſic ſe ſubducere, ut uideatur de eis actum: ſed in tempore reſtituere illos, & inimicis ſuis ſuperiores reddere. Præcipuè autem hæc & in Seruatore cõſideremus, quo nihil nos turbet, quod & capiti noſtro accidiſſe perpenderimus. Paſſus eſt, duriſſima redimẽdi nos cauſſa: id nemo ita intellexit, ſed reiectum à Deo omnes putabant, iamq; de eo actum eſſe, inimici inter ſe gratulabantur, amici defecerant: ex amicis quoq; ipſi inſidiati ſunt, quos menſæ ſuæ accumbere dederat, nempe Iudas ex intimis unus, qui in mortem eum tradidit. At uerò ter quaterq; fœlices fuerunt, quicunq; id quod res erat de ipſo tum exiſtimarunt, qui optimam Dei circa ipſum uoluntatem ritè cognouerunt. æternam namq; per ipſum uitam conſecuti ſunt, cum qui eam ignorarunt, & ideo crudeliter & perfidè contra illum egerunt, ſempiternæ ſint, ipſo omniũ iudice eis rependente, internitioni dati. Ita iam eueniet & ijs, qui eum in ſuis miſerum adflictumq; non agnouerint, & Dei circa huiuſmodi iudicia non rectè intellexerint. Id debet ſanè nos, ut ad omnem adflictorum miſericordiam impellere, ita & animare, ut boni & æqui conſulamus quicquid inciderit, hac ſpe freti, Chriſtum in nobis haud poſſe adeò miſerum eſſe, ſed repenſurum tandem ſe in nobis oppugnantibus, quo ex animo ſemper dicamus, Laudetur Deus à ſeculo uſq; in ſeculum: Amen, & iterum Amen.

B

FINIVNT EXPLANATIONES IN PRIMVM PSALMORVM LIBRVM.

IN SECVNDVM HYMNORVM LIBRVM

PRAEFATIO, AD PIVM LECTOREM.

DEfuncti explanatione primi Libri, Christiane Lector, ferè dimidium instituti itineris emensi nobis uidemur. Subinde enim recurrunt ijdem tropi, eædem figuræ, eædem sententiæ, eædem historiæ, ijdem deniq; loci cõmunes. quo fusius igitur, quæ in primo libro occurrerunt explanauimus, eo licebit & operam dabimus, quæ sequuntur, enarrare compendiosius. Rudioribus sacræ scripturæ hic labor desudat, quos uelim, quæ in primum librum scripsimus, diligenter excutere: nam permulta in eo annotauimus, quę tum Psalmis sequẽtibus, tum multis scripturæ locis alijs (absit inuidia dicto) haud parum lucis inferunt. Ex eo nanq; quod tot sæculis S. lingua neglecta penitus fuit, nõ ita multa in scripturis germano sensu etiam à doctissimis intellecta fuere. Id autem nemo eò rapiat, quasi putem studiosos Dei, propterea ueræ pietatis rationem assequi nequiuisse: tam multis siquidem illã, adeoq; luculenter in scripturis suis Deus tradidit, ut ea latêre, qui ipsam modo quæsierit, possit neminẽ. Interim tamen etiam ij, quos eruditionis & sanctimoniæ nomine iure suspicimus, loca quàm plurima, ut pio ita non suo sensu enarrarunt. Cuius in prima præfatione satis luculenta, quamuis ex innumeris pauca testimonia adduxi. Iam tanti esse nobis scripturas conueniebat, ut in nullis libris proprietatem æquo studio sectaremur. Quamlibet enim pia sint, quæ sub nomine sacrorum scriptorum offeruntur, quamuis sint ab his etiam ipsis, quorum titulo commendantur tradita, nihilominus dum ea non ex ijs ipsis locis qui citantur, depromuntur, & non eisdem ipsis uerbis ac sensu quibus scripta ea sunt, efferuntur, alienos, non sacros audire Authores tibi uideare. Proinde totus in eo fui, ut idipsum quod Psaltes, & eo quo ipse sensu cecinit, proferrẽ. idem & in sequenibus studebo: at ita, ut quas iam historias memoraui, quas loquendi formulas, schemata, tropos & idiotismos exposui, posthac nullus, ne in immensum excrescat liber, repetam, indicare tamen dicta non grauabor. Quare qui cum fructu sequentia uelit legere, meminerit, primi se libri lectione antea munire. Bene uale, ad ipsam scripturarum phrasim, & fidei analogiam omnia iudicaturus.

HYMNORVM LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMI SECVNDI.

Canit ut abstentus coniuratione Abesbalomi, filij à sacro cœtu & festo Domini, tum uocibus impiorum, qui frustraneum religionis studium cui fuerat deditus blasphemabãt, exagitatus doluerit, ardentißimisq; questibus animam suam coram Domino effuderit.

PSALMVS XLII. IN

genere mixto χιτλιασινός καὶ δύκτικός.

1 PRæsuli erudiens, filiorum Korah.

2 Tanquam cerua inhians profluẽti glocitat, sic glocitat anima mea inhians Deo.

3 Sitit anima mea Deum, Deum uiuum, quãdo demum ueniam uisurus faciem Dei?

4 Fuerunt mihi lachrymæ meæ pro cibo dies noctesq;, dum mihi diceretur quotidie, ubi'nam est Deus tuus?

Hæc

A Hæc cum recordarer, molestiam animi effundebã, ut cumulo illos 5 ouantes & collaudantes, festiuantem scilicet turbam ad domum Dei adducebam, molestis intra me cogitationibus frena laxabam. Rursus animum resumens sic me appellabam.

Quid deiecta es anima mea, & infremis in me? spera in Deum, ad- 6 huc celebrabo eum de ope quam feret præsenti fauore suo.

Mi Deus, in me ipso anima mea deiecta est, propterea quòd tui re- 7 cordor in terra trans Iordanem, à montibus Chermon, à monte * Mi- zaar. * Vel exiguo.

Abyssus abyssum aduocat, perstrepentibus iugiter cataractis tuis 8 cuncti fluctus tui & procellæ tuæ in me irruerunt.

Die dabas ô Iehouah benignitate tua frui, nocte cantibus incumbe- 9 re, & precationi ad Deum uiuum.

Dicam ego Deo, ô rupes mea, quare obliuisceris mei, quare pulla- 10 tus ingredior, opprimente usq; hoste?

Sectio est desæuiens in ossibus meis, opprobrium quo me afficiunt 11 cum dicunt ad me cottidie, ubi est Deus tuus.

Sed resumpto animo sic meipsum alloquor, Quid deiecta es anima 12 mea, infremis in me? spera in Deum, nam adhuc celebrabo eum de o- pe qua exhilarabit faciem meam, seq; esse Deum meum declarabit.

P*ræfuli erudiens filijs Korah.*) Pronepote Leui, principe coniurationis con- *Vers. 1. ad uerbum.* tra Mosheh & Aaron, à terra absorpto, Num. 16. seruati fuerunt filij eius tres, Asir, Elkanah, & Abiashaph. Num. 26. Ex horũ posteris fuerunt aliquot cum alijs Leuitis à Dauide, ad decantandum sacros hymnos constituti. Et in- B ter eos Heman præcipuus cantorum princeps, 1. Paralip. 6. His aliquot Psal- mi inscripti leguntur: sed Ebreis quoq; incertum est, an ideo quòd ipsi eorum Psalmorum autores sunt, an quòd per eos fuerunt decantati. Quatuor nanq; milia cantorum, qui certos habebant ordines, certasq; uices, Dauid selegerat. 1. Paralip. 23. Mihi uerisimile est Psalmos, quibus nomen filiorum Korach præ notatum est, à primoribus ex eorum ordine esse dictatos. Nam si ab alijs di- ctati essent, uel alicubi autorum nomina legerentur adscripta, sicut Psalm. 39. suprà titulum habet, Pro Leduthun Oda Dauidis, ut per ordinẽ Leduthũ de- cantatum, & per Dauid agnoscas editum. Præterea sacra historia, 3 Reg. 4. uo- lens prædicare sapientiam regis Shlomoh, qua cunctos mortales præcelluit, confert eum nominatim Aethan Ezrachitæ, Heman, Calcal, & Darda. Sic e- nim habet: Sapientia præstitit cunctis mortalibus, etiam Aethan Ezrachitæ Heman, &c. Hinc satis apertè colligitur, Heman cum tribus illis, quos sacra hi storia simul nominauit, eruditionis & sapientiæ fuisse quàm rarissimæ, ut qui- bus ex omni hominum genere selectis, Shlomonem sapientia & eruditionẽ tanto post se interuallo cunctos mortales relinquentem, cõparauerit. Cumq; Shlomoh, spiritu sacras cõponendi Odas pręditus fuerit (nam ibidem legitur composuisse mille & quinq;) equidem non dubitarim eodem ualuisse & He man, aliosq; aliquot ex posteris Korach. Proinde ad ueri similitudinem acce- dere uidetur, Psalmos, qui filijs Korach inscripti sunt, ab ipsis etiam esse con- scriptos, nõ ijs tamẽ qui primi seruati fuere, patre uiuo à terra absorpto, quo- rum supra nomina posui, id quod Iudæi quidam præter rationem existimant, sed quos Dauid spiritu sacras Odas dictandi pollentes, sacris præfecerat can- tionibus. De משכיל, quod reddide, *erudiens*, in præfatione. *Mascil.*

Sicut ceruus glocitat ad perfluentes aquarum, sic glocitat anima mea ad te ô Deus.) In tres *Vers. 2. ad uerbum.* poste-

posteriores uersus Psalm.24.in 6.7.& 8.Psalm.26.& in uersu 4.Psalm.27.ac alibi adduxi, ex quibus satis declaratur, quanto Dauid sacri cœtus, in quo locus peculiaris et occasio erat Dei bonitatem plurimis prędicandi, desiderio studioq; flagrarit, de eodem & hic canit. Et forsan eo tempore quo illi accidit, quod hic memorat, unum agebatur ex præcipuis illis festis, quibus cuncti ex Israel mares ad locum, in quo fixum erat tabernaculum fœderis, ueniebant: Exodi uigesimotertio. Cum itaq; nemo magis arderet festa Deo celebrare, non potuit ei non molestissimũ esse, id sibi per improbos minime licere. An autē hoc fuerit, cum ipsum Schaul in exilium egisset, uel cum fugisset à filio Abeshalomo, non ausim definire. In regione trans Iordanem detentũ fuisse se queritur uersu 7. & in hanc cōcesserat, cum ei exercitus Abesholomi immineret, 2.Reg.17. Quanquam in eadem fuisse & cum eum Schaul persequeret, præsertim quando parentes commendaret regi Moabitarum, legimus 1.Reg.22. Sed cum arca fœderis neglecta fuerit regnante Schaul, 1.Paralip.13. uidetur uerisimile hic questum de exilio, in quod actus fuit à filio. Fuerant enim per ipsum initiò regni eius omnes cerimoniæ restitutæ, festaq; iam pridem cœperant dignè celebrari. Huius uerò quicquid sit, canit hic se plusquam effari possit, æstuasse desiderio adeundi sacrum cœtum, festumq; cum sanctis agendi. Id desiderium quantũ fuerit, ex simili ostendit, ceruæ glocitantis præ siti, cum inhiat ad profluentem. Hinc dicit *ita glocitasse animam meam ad Deum*, hoc est non minus sitijsse Deum, quàm soleat cerua infestata canibus. tum enim cupidissimè ad aquas fugiunt, propter ęstum atq; anhelitum. Arist.lib.6.de Natura animalium, cap.29. Idem facere dicuntur, & cum uorauerunt serpentes, quod identidem solent. ערג, quod *glocitare* uerti, Kimhi propriam dicit esse uocem ceruorum, ut געה, id est mugire, boum. Ita Latini propriam ceruorum uocem fecerunt, glocitare: ut legitur in carmine, quod inter Ouidiana opera numeratur de uarijs animantium uocibus.

S. conuentibus sancti cupidissime adsunt. — *Arag.* — *Gaiab.*

Vers.3. ad uerbum. *Sitit anima mea ad Deum, ad Deum uiuum, quando ueniam & uidebo faciem Dei.*) Sine simili idem canit, quod uersu præcedenti, nempe siti Dei animam suam æstuasse: & magno cum affectu subijcit, *Quando demum ueniam & uidebo faciem Dei*, hoc est sacrum Dei tabernaculum, sanctamq; eius inibi collectam concionem, in quibus tum suam Deus faciem, hoc est præsentiam exhibebat.

Vers.4. ad uerbum. *Fuit mihi lachryma mea panis die & nocte, cum dicitur ad me cottidiè, ubi est Deus tuus?*) Canit se ita doluisse, ut nihil æquè libuerit, quàm lachrymari, & id dies noctesq;, ut lachrymas iam pro cibo habuerit, non minus scilicet cupidè illas effundens quàm quis uescatur cibo, omni cibi desiderio per nimiam animi ægritudinem profligato. Sicq; dolebat cùm ex desiderio festum sacrum cum populo agendi, tum ex eo quoque quòd hostes incredibili confidentia, nec minore impietate & blasphemia sibi insultarent, & illuderent, tanquam à Deo suo, quem tantopere coluerat, cuiusq; cultum tanta cura restituerat deserto, et tum maximè, cum festum sacrum ageretur, cui tanto studio adesse cōsueuerat. Semper sonabat istud in auribus eius, quod iactare eos satis sciebat, *Vbi nunc est Deus tuus*, cuius auxilium tam confidenter iactabas, in cuius cerimonijs tam multus eras? Hoc ferebat tanto grauius, quanto cupiebat Dei bonitatem celebrari præclarius: quod sanè ita cupiebat, ut nihil æquè. Hinc ergo, quod & à sacra concione festum Domino agente, arceretur, & animo audiret Dei bonitatem ab impijs blasphemari, tanto discruciabatur dolore, ut nihil potius duceret quàm lachrymari, et indulgere lamentis continuis. Hinc erat & quod cecinit uersu sequenti.

Vers.5. ad uerbum. *Illorum memor eram, & effundebam contra me animam meam, quia transibam in cumulo, emouebam illos usq; ad domum Dei, in uoce orationis & laudis turbæ agentis festum.*)Hoc est, eijciebam semel omnem coram Domino animi æstum, questibus & precibus totus deditus, cum mecum reputarem, ut solebam magno cum cumulo domum Dei petere, & quàm plurimos illò pariter ducere, eosq; ouantes & laudantes,

A nempe turbam festum iam Domino agentem. סך quidam umbraculum reddunt, sed magis quadrat hic pro numero accipere. Id enim uox hæc significat. אדדם, cùm uerbū è uerbo sit, *emouebam eos*, satis liquet, pro ducere usurpatum. *Effundere animam*, est laxatis dolori habenis, omnes semel affectus, omnem animi æstum, & quasi ipsum cor querendo effundere. Sic animam suam effundebat Hannah mater Shmuelis, quando oppressa ægritudine ob sterilitatem, & æmulæ insultationē cum lachrymis suam miseriam Domino quereretur, eaq; leuari oraret. 1. Reg. 1. Infrà Psalm. 62. uers. 9. effundere cor, eadem significantia dicitur. Quod habet עלי, contra uel apud me significat, quod apud & intra se laxarit tristibus cogitationibus suis habenas. Ordinem quem huic quarto uersui dedi, res ipsa quam canit, probat: utiq; ex recordatione festorū, quæ antea ingenti cum gaudio, cum innumeris sanctorum turbis, quàm fœlicissimè egerat: augebatur ei dolor, cum idem in præsentiarum non liceret.

Sach.

Eadem.

Ald.

Quid deijceris anima mea, et fremis contra me? expecta Deum, quoniam adhuc celebrabo eum ob auxilia faciei eius.) Canit, ut sese sit consolatus, & rursus in questus animum laxarit, ita ut fit dum animus à cupitis abstinetur, & aduersis premitur: Quid, inquit, deiecta es anima mea? hac metaphora summam mœstitiam significauit, qua ita deprimi anima uidetur, ut corpus imposito onere grauiora, quàm queat ferre. *Infremis in me*, id efficiunt contenti diu dolore spiritus, de quo uersu secundo Psal. 32. & in uersu 4. Psalm. 39. Illud, *Celebrabo adhuc eum* ישועות פניו *salutes, uel auxilia faciei eius*, id est ob opem latam ab ipso præsente uultu suo beneuolo, aspectu fauoris teste. Tum enim cum auxiliatur, dicitur in scripturis faciem suam beneuolus exhibere, & esse præsens. Versu ultimo, ubi eadem repetijt, dixit, Celebrabo adhuc eum. ישועות פני, id est salutes uel auxilia faciei meæ, hoc est ob salutem, quam ipse mihi feret: ut adhuc in hoc seculo faciem exporrigam, & coram omnibus mortalibus factam ab ipso salutem prædicem. Et hæc erat consolatio, contra id quo hostes eum tantopere urebant, dicentes, Vbi nunc est Deus tuus?

Vers. 6. ad uerbum.

Iesaioth panau.

Salutes faciei eius.

B *O Deus anima mea super me deiecta est, propterea quòd memor tui eram à terra Iordanis, & Chermonim à monte Mizaar.* Iterum canit, ut eum excruciarit recordatio Dei, id est loci & cœtus sacri. Deum enim ipsum ubiq; præsentem habebat. Arcam fœderis, Dei nomine uocatam, dixi in uers. 7. Psal. 24. Præterea autem & loci hic meminit, in quo detentus, à sacra panegyri arcebatur. Cæterùm habet etiam hic uersus ad interrogationem prioris, *Quid deiecta es anima mea?* responsionem, ait enim, Propterea anima mea in me deiecta est, quòd memor sum tui, quòd mecum reputo, ut magnificè te in tabernaculo fœderis, in concione sancta præsentem exhibes: cum interim cogor ego hic in terra Iordanis, hoc est trans Iordanem, inter accolas montis Chermon, à sacra panegyri exclusus exulare.

Vers. 7. ad uerbum.

Chermon mons trans Iordanem est, imò montana, quæ cesserunt in possessionem Rubenitis & Gaditis, atq; dimidiæ tribui Manasse. Og rex Bashan antè in illis regnauerat. Chermonim habetur: fuerunt enim montana, non unicus mons. ideo reddidi, à montibus. Quis autem sit mons Mizaar, ne Ebræi quidem dicere possunt, etsi Abraham Ezra & Kimhi esse nomen montis affirment. Vnde alij tanquam nomen appellatiuum accipiunt: & reddunt, à monte minimo, uel exiguo. Quorū sententiam puto non omnino absurdam. Constat urbes, regiones, & regna, montes in scripturis uocari. ita mons Samariæ, pro ipsa Samaria ponitur: mons Amorrei, pro regione Amorreorum. Sed & Babylon mons opulentus dicitur Iesha. 13. cum in plano sitam fuisse cōstet. Iam fieri potest, ut locus in quo detinebatur, cum festum Ierosolymis ageretur, in monte situs fuerit, quem ideo uocarit montem minimū, propter humilitatem & obscuritatem, præsertim cogitanti maiestatem eximiam Ierosolymorum, siue Mahanaiemah, ubi agebat, pulsus à filio: siue etiam totum montem, id est regionem Gilead intellexit. Gilead siquidem & proprium montis nomen fuit, ut legimus Gen. 31. & alibi. Studio religionis sic ardebat uir Dei, ut

Chermon.

Mizaar.

Montis nomine quid.

sorderent

sorderet ei pre monte Zijon, mõte cœtus sacri, & tabernaculi fœderis, omnia: A

Vers 8. ad uerbum.

Abyssus abyssum inuocat, ad uocem canalium tuarum, iuncta fluctus tui & procellæ tuæ contra me transierunt.) Versibus octauo & nono componit presentem calamitatem, quæ continuò cumulabatur priori fœlicitati, qua & alias, præcipuè autem in sacris festiuitatibus fruitus erat. Summam nãq; fœlicitatem ducebat, amplam uidere & religione flagrantem concionem Dei. Iam per se multo maxima sanè, & qualem non erat expertus antè calamitas erat, sic regno tum mirificè augusto, & pacato, miserrimè deijci, urbe regia, in quam tabernaculum fœderis plusq; regia pompa transtulerat, ubi omnia cùm religionis, tum regni splẽdidissimè instituerat, fœdissimè depelli: adhæc, nusquam esse tutum fugiendi locum, per exiguam manum, quæ fugientem sequeretur, uxores charissimas interim in conspectu totius Iisraelis stuprari, in certum signum ipsum à Domino esse reiectum penitus, idq; sic credi, iactariq; ab uniuerso populo. Hęc præterea pati non ab alienis, sed à peculiariter dilecto filio, eoq; totius regni uiribus, pro cuius pace & salute tanta pericula adierat: item consilijs eorum, qui in regno primæ autoritatis erant, munito: conuicia deniq; impudentissimè audire à quouis sceleratissimo. Et post omnia, extincto hoc tanto hoste, populoq; iam cupiente regem suum recipere, alium filium Belial, nouæ seditionis autorem excitari. Hęc ceu apertis cœli cataractis, uelut quædam malorum maria immanibus fluctibus & procellis super eum inundarant, iactabant, uexabant, proximeq; ad mortem adducebãt. Id uerò est quod cecinit, *Abyssus abyssum aduocat*, hoc est calamitas calamitatem inuitat, adducitq;. Aquarum inundationi passim in scripturis infortunia assimilantur. Hinc Psalm.18. memorat, se torrentibus Belial fuisse exanimatum, & postea ereptum ex aquis ualidis. Et Psal.40. eductum ex puteo aquis perstrepente. Idem Psal.69. Quod uerò canit, *Ad uocem canalium tuorum*, inducit Deum, uelut è canalibus & cataractis, immensam super se demisisse uim aquarum, unde inundarint meræ abyssi, aquæ scilicet imperuiæ, immensæ, & quæ sic æstuarint, fluctibusq; & procellis tempestuosæ sint, ut nec naui euadere illas liceret. Sic descripsit mala, quæ illi continuò accumulabantur. Fœlicitatem autem pristinam, dum collecto ad se uniuerso populo, eoq; sibi ex animo addicto, festa deo celebraret, canit uers.9. *Die mandabant Iehouah bonitatem suam, et in nocte canticum meum, mecũ oratio ad* Deum. *Die mandabat*, inquit, *Deus benignitatem*. hoc est curabat illam populo suo obuenire amplissimè. Sic dicit Psalm.133. Nam illic mandauit Iehouah beneficentiam, id est mandauit & curauit, ut illic ubi uigeret uera fraternitas, omnes sua beneficentia fruerentur. Tantam uerò memorat fuisse Dei in se & populum benignitatem, ut de nocte quoq; prouocatus fuerit, carmen ipsi canere. Hoc est, quod dixit, *Et noctè canticum meum mecum*. Idem uero tempus & preci maximè appositum est, unde subijcit, *Precatio ad* Deum *uiuum*. Ex omnibus autem satis liquet, Psaltem sacræ solennitatis hic mentionem facere, & eius fœlicitatem aduersis, quæ infinita sibi inuicem succedebant, & se tantum non enecabãt, collatam, caussam dicere, cur anima sua deiecta tantopere esset.

Versus 10. 11. et 12. ad uerbum.

Dixi Deo, *petra mea, quare obliuisceris mei, quare ater ingredior dum coartat hostis? Cum sectione in oßibus meis, opprobrio affecerunt me, dicendo ad me cottidie, ubi est* Deus *tuus! Quid deiecta es anima mea, quid infremis intra me? expecta* Deum, *nam adhuc celebrabo eum, ob auxilia faciei meæ, & Deus meus.*) Vers.10. memorat, ut cogitarit prece pulsare Deum, petram suã, quo solo scilicet semper fuerit nixus. *Quare*, dicebat, *obliuisceris mei?* id enim uidebatur tantopere adflicto. *Quare ater*, pullatus, uel funestus ingredior? id est, quare semper est unde lugendum mihi? quare perpetuò hostis obterit, ut cogar continuò indulgere lamentis? Ex habitu enim luctus, luctũ & dolorem per Synecdochẽ significat, ut & Psal.35. uers.14. & Psal.38. uers.7. Versu 11. iterum repetit illud, quòd impij ei opprobrium obiecerunt, dum infortunio adhuc premeretur. *Vbi Deus tuus?* dicitq; id sibi fuisse meram lanienam, &

Rezach.

carnificinam, desæuientem in ossibus. רצח epitheton gladij est cædentis, &

conficien-

A conficientis. Iam nihil æquè dolet, atq; secari ossa. quo itaq; ostēderet, omnem cruciatum excessisse dolorem, quem ei inferebat illa hostium insultatio, Vbi est Deus tuus: dicit sibi eam fuisse, ceu sectionē in ossib. Eoq; illud *cum sectione*, idem est, atq; *sicut sectio in ossibus* fuit, quo me opprobrio affecerunt. Vers. ult. iterum recipit se, & animam suam consolatur, ita ut usu uenit sanctis, dum adflictione grauius exercentur. Hunc uersum explicui suprà cum quarto.

Ex hoc Psalmo iterum discendum, quantum nos debeat tenere sacrorū coetuum desiderium, in quibus Deum in commune prædicemus, collaudemus, & in pietate erudiamur. Si uita æterna ritè agnouisse Deum, certè rectè instituto homini nihil prius erit in hac uita, quàm in illa continuò proficere, eamq; longe lateq; propagare. Obseruandum item, nihil æquè dolere sanctis, quàm contemni Dei cultum, & tanquam rem infrugiferam uideri: id quod fit, dum sancti aliquantulum improbis permittunē, statim dicunt impij, Vbi est Deus tuus? Id tum eos ita urit, ita discruciat, ut nulli omnino queat tormento conferri. Primum enim uotum eorum est, ut nomen Dei sanctificetur, à quo uno salutem uniuersi petant.

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMITERTII.

Precatur è coniuratis Abeshalom liberari, quo laudes Dei in sacra Panegyri dignè deprædicet.

PSALMVS XLIII.

δικανικὸς καὶ παραμυθικός.

Vindica me Deus, defende caussam meam à gente bonitatis 1 experte, à uiro fraudulento & prauo eripe me.

Nam tu Deus meus es, et robur meum, quare depulisti 2 me, quare pullatus ingredior inimico obterente?

Fac effulgere lucem tuam, & fidem tuam, hæc deducant me & ad 3 B montem sanctum tuum, & habitacula tua adducant.

Vt adire liceat aram Dei, Deum lætitiæ & gaudij mei autorem, & 4 celebrare te cum cithara, Deus, mi Deus.

Quid deiecta es anima mea, & quare infremis in me? spera in Deū, 5 nam adhuc celebrabo eum, de ope, quam præsentem & luculentam exhibebit, Deumq; se meum declarabit.

VERSVS PRIMI ET SECVNDI EXPLANATIO.

Ad uerbū. IVdica me ô Deus, & discepta caussam meam, à gente non bona, à uiro fraudis et prauitatis eripe me. Nam tu Deus meus roboris mei, quare depellis me, quare ater ingredior dum coartat hostis?) Hunc Psalmum eiusdem argumenti esse cum superiore, etiam Ebræi agnoscunt: sed ad suum in quo modo sunt, exilium torquent utrunq;. Equidem de periculo Dauidis in quo erat, ubi totus Israel cōtra ipsum cum Abeshalomo coniurasset, compositos arbitror. Coniecturam dixi in uersum secundum Psalmi superioris. Cum ergo Psalmo priore tantam animi sui ægritudinem, & quibus questibus à sacris ceremonijs exclusus, & audiens quotidie studium religionis, cui deditus fuerat, frustraneum censeri, negligente ipsum Deo, animam suam coram Dño effuderit, memorasset: in hoc iam canit, quid sit à Dño precatus. Inuocauerat autem eum, ut se iudicaret, hoc est secundum se, eoq; uindicaret, & suam caussam defenderet. Id inde & orauerat, & exoratu rum sperauerat, quod aduersarij gens essent non bona, hoc est inhumana, sæua, bonitatis expers. Talis utiq; tum erat Israel, passus adduci se ad coniurandum contra regem tam innocentē, tam pium, & de ipsis tam optimè meritum. Vir fraudis & prauitatis, à quo se petit eripi, uel Achitophel, uel ipse Abeshalom fuit, aut certè coniurati omnes: ut sit singulare positum pro plurali.

Credentis animus ad Dei iudicium contra inimicos prouocat.

Vers.

Verſ.2. hūc ſenſum habet: Quandoquidē fuiſti hactenus Deus uindex meus, robur meum, per quem omnia mala deuici, quare me modò depuliſti? quare luctuoſum, ſordidum, & funeſtum reddidiſti? De his ſordibus & pullata ueſte, quibus animi ægritudinem Iudæi teſtabantur, dixi in uerſ.13. Pſal.35. Idem uerò habet & uerſ.10. Pſal. ſuperioris. Diſcimus hinc, nihil beatius ſecura conſcientia quæ Dei iudicium appellare audeat: deinde Dominum malis bonos ſubinde permittere, at non concedere totos. **A**

Verſ.3. ad uerbum. *Mitte lucem tuam & ueritatem tuam, ipſæ deducant me, & adducant ad montē ſanctitatis tuæ, & ad tabernacula tua.* Superiore Abeshalomo cum ſuis cōiuratis, tenebræ erant. Lucem igitur Dei mitti, hoc eſt effulgere petit, nempe opem, qua eo periculo eximeret. Eandem ueritatem, Dei ueritatē uocat, quia ex eo quod Deus ſtat promiſſis ſuis, & ſpei ſuorum ampliſſimè reſpondet, erat hanc opem iſti ſeruo ſuo laturus. De hac ueritate & fide Dei in uerſ.6. Pſalm.25. His orat deduci ſe, hoc eſt negotium ſuū expediri, nihil ſuis uiribus uel meritis arrogans. *Ad montem, inquit, ſanctum Dei, ad habitacula Dei*, hoc eſt ſanctam panegyrim in mōte Zijon, ubi tabernaculum fœderis erat, ubi & ara Dei, quam adire cupiebat cum hoſtijs: Deum lætitiæ gaudij ſui, hoc eſt gaudij ſui unde lætaretur & geſtiret, autorem celebraturus, qui lata ope faciem ſuam exhilaraſſet, ſeq; Deum ſuum declaraſſet. De his & uerſ.4. Pſalmi ſuperioris.

Verſ.4. ad uerbum. *Et adibo aram Dei, Deum gaudij lætitiæ meæ, & celebrabo te in cithara ô Deus, Deus mi.)* De ſtudio ſacri loci, & ceremoniarum, ueræ & internæ pietati ſemper coniuncto, imò ex eo nato, dixi in uerſus tres poſtremos Pſal.24. Item in 3. Pſalm.20. & uerſ.5. Pſal.3. De uſu citharæ & organorum, uerſ.2. Pſal.33. Primum uotum erat uiro Dei bonitatem, nomeńq; Dei, quàm poſſet maximo cum fructu prædicare. cum igitur ad id eo tempore, & locus à Domino delectus, & reliquæ cerimoniæ conducerent, propter ſpiritus, quo populus donatus erat, infantilitatem, tanto feruebat erga externa iſta ſtudio, cupiens ita interna commodius promouere: utq; totus animus in laudem Dei ardebat, ita quicquid ad illam potuit animos populi quouis modo inflammare, id cupidiſſimè adhibuit, ſiue organica muſica, ſiue decenter modulatas uoces, ſiue deniq; magnificum cerimoniarum apparatum, aut quicquid huius adhibere licuit. **B**

Verſ.5. ad uerbum. *Quid deiecta es ô anima mea, & quid infremis intra me? expecta Deum, nam adhuc celebrabo eum ob ſalutes faciei meæ, & Deus mi.)* Hæc uerſus huius conſolatio, ad uerbum habetur & ſuprà uerſ.6. Pſalmi ſuperioris, ibiq; enarrata eſt in hūc ſenſum. Celebrabo eum propterea quòd adfert ſalutem faciei meæ, hoc eſt uerè præſentem & ſolidam, quam ſentiam, ac inde facie mea lætitiam præ me feram. ut ſit illi oppoſitum, Vbi eſt Deus tuus? Videbatur enim hoſtibus Deus nuſquam apparere, & longè à conſpectu & facie Dauidis abeſſe. dicit ergo, Celebrabo eum adhuc ob ſalutem faciei meæ: id eſt, quam corām ſentiam, quæ ſit in facie mea, quam certo experiar, indeq; uerum ipſum Deum meū eſſe ſentiam. Porrò quia in Gen.cap.11. legimus, Et mortuus eſt Haram על פני, id eſt ſuper faciem Therach patris ſui, quod idem eſt atq;, uiuente Therach patre ſuo: putant quidam hic legi poſſe, Celebrabo adhuc eum, qui fert mihi ſalutem adhuc uiuo, & præſtat ſe Deum meum. Chaldæus habet, Propter redemptionem quæ eſt à præſentia eius. Hoc uerò tam flagrans ſanctificādi nominis Dei ſtudium, nos qui id ſanctificari quotidie oramus, ſedulò imitemur.

Al pənai.

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMI QVARTI.

Queritur Iſraelem dira nunc propter nomen Dei, uerāmq; religionem pati: nec tamen Deum, ut olim, illis adeſſe ſuis miraculis. & precatur, ut ille uirtutem ſuam tandem exerat, ſuoſq; ab iniurijs impiorum adſerat.

PSAL-

PSALMVS XLIIII.

κατηχητικὸς καὶ νικητικός.

Præsuli filiorum Korah, erudiens. 1

Deus aurib. nostris audiuimus, maiores nostri narrarũt 2 nobis, q̃d facinus designaris tẽpore ipsorũ, tempore prisco.

Manu tua gentes sedibus suis eiecisti, & plãtasti illos: ad 3 flixisti populos, & illos fecisti germinare.

Nec enim gladio suo terram occuparunt, salus eorum haudqua- 4 quam parta est brachio ipsorum, sed dextera tua, brachio tuo, fauore tuo, quia illos amabas.

Tu ipse rex meus es, ô Deus, curans, ut saluus sit Iaacob. 5

Per te infestos nobis excutiebamus, tuo freti nomine conculcaba- 6 mus eos qui in nos insurgebant.

Nec enim arcu meo nitebar, & gladius meus me minimè seruauit. 7

Sed tu ab infestis nobis nos seruasti, et pudefecisti qui nos odio 8 prosequebantur.

De Deo gloriabamur quottidie, & nomen tuum sempiterna laude 9 celebrabamus. Selah.

At nunc propulisti nos, & ignominia affecisti, nec inter copias no- 10 stras unà egrederis.

Fecisti dare terga infestis, qui odio nos prosequuntur, abstulerunt 11 sibi prædam.

Posuisti nos uti gregem cibo selectum, inter gentes dispersisti nos. 12

Vendidisti populum tuum nullis opibus, cumq; distraheres eos, 13 precium nihil auxisti.

Comparasti nos, ut probris nos afficiant uicini, irrideant & igno- 14 minia afficiant qui circum nos sunt.

Comparasti nos, ut iactetur de nobis in gentibus, simus parabola 15 populis, ut quisq; conspectis nobis commoueat caput.

Quottidie ignominia mea mihi ob oculos est, & pudor obtegit fa- 16 ciem meam.

Propter probra iacientes & conuiciantes, propter hostes & ulci- 17 scendi auidos.

Totum hoc accidit nobis, attamen nequaquã tui obliuiscimur, nec 18 perfidè nos in fœdere tuo habemus.

Non deflectit retro cor nostrum, nec declinant à semitis tuis gres- 19 sus nostri.

Damnasti nos in locum draconum, & umbra mortis obtexisti. 20

Si obliuiscamur Dei nostri, et expãdamus animas nostras ad Deum 21 alienum:

Nunquid exploratum Deus habeat, quandoquidem ipse nouit re- 22 condita cordis?

Propter te occidimur quottidie, reputati sumus instar gregis macta- 23 tioni destinati.

24 Euigila, quare obdormis Domine: excita te, quare depellis perpetuò?

25 Quare faciem tuam occulis, nullã habes adflictionis et oppressionis nostræ rationem?

26 Depressa est anima nostra humi, terræ adfixus est uenter noster.

27 Consurge, adiuua nos, & redime nos propter bonitatem tuam.

VERSVS SECVNDI EXPLANATIO.

Ad uerbũ. *Deus auribus nostris audiuimus, patres nostri narrauerunt opus quod operatus es in diebus illorum, in diebus prioribus.*) Et hunc Psalmum Iudæi de suo præsenti exilio interpretantur: sed quibus minus competũt, quàm ipsis, quæ canuntur à uers. 18. usq; ad 24? Plus nimio sanè deflexit cor eorũ, dum suis cærimoniolis potius quàm Dei bonitate fidunt: declinarunt item à semita eius, cum uitam ex sincera dilectione institutam penitus ignorant, eoq; quicquid patiuntur, non propter Deum, sed impiam suam patiuntur pertinaciam. Tempore Machabæorum talia passi aliquandiu sunt: at post exaltatum Seruatorem, quæ hic sacri cantores cecinerunt, omnia cumulatissimè uerior Israel expertus est. Vnde diuus Paulus uersum uicesimum tertium de persequutione qua tum Ecclesia Christi exercebatur, adduxit. Quibus ergo cogitationibus ueri Israelitæ moueri nonnunquam soleant, libidini impiorum expositi, & modis omnibus diuexati, reputantes secum, ut magnificè olim Deus suos uindicauit, hic memorant. Dum enim procul adeò abesse opem Domini sentiunt, in mentem eis uenit, quàm præclarè illa adfuerit ueteribus. Qui affectus & in Psal. 22. uersib. 4. & 5. expressus est. Circa uersum primum præterea notandum, patrum esse narrare filijs opera Dei, quod in Lege quoq; præceptum fuit.

Vers. 3. & 4. ad uerbũ. *Tu manu tua gentes eiecisti, & illos plantasti, adflixisti populos, & illos germinare fecisti. Nam non in gladio suo hæreditarunt terram, & brachium suum nõ attulit opem illis. nam dextera tua, & brachium tuum, & lumen uultus tui, quoniam uoluisti eos.*) Hoc opus & facinus est, quod de Deo patres filijs suis narrarunt, Deum scilicet sua sola uirtute et bonitate primum gentes Cenaanitarum solo suo pepulisse, & illud inhabitandum dedisse Israeli, eumq; inibi omnibus opibus & potentia fecisse florentẽ. Prius plantare, posterius germinare uel extendere germina posuit. Sic Psal. 80. Vates pleniore translatione cum Israelem uineam uocasset, cecinit translatum Scalach. ex Aegypto, in terra Cenaan plantatum. et statim eodem uerbo שלח usus, ait: Extendisti propagines eius usque ad mare. Ad uerbum quidem hoc diceres: Proiecisti propagines eius. sed proijcere dixit, pro fecisti germinare, & propagines eius expandere. Sic ergo & hic uerbum hoc reddidi. nec obscurum est Nata. animaduertenti, id sacros cãtores dicere uoluisse, cum uerbo נטע, quod plantare significat, hoc uerbi subiecerunt. Alij quidem etiam Ebræi, de gentibus eiectis sedibus suis intelligunt, sed perit sic gratia geminatæ antitheseos. Vt enim præmisit Cenaanitas pulsos, & plantatos Israelitas, ita subiecit malis illos affectos & his datum ut germinarent, hoc est fœliciter rebus omnibus uti gerentur. Versu quarto, hoc unius Dei uirtuti & fauori, hoc est lumini faciei & beneuolentiæ eius acceptum plenius exprimit, dum negat uirtuti populi aliquid horum tribuendum.

Vers. 5. & 6. ad uerbũ *Tu ipse rex meus ô Deus, mandans salutes Iaacob. Per te cornu percussimus infestatores nostros in nomine tuo conculcabamus insurgentes contra nos.*) Inducunt hisce uersibus filij Korah populum confitentem Domino, ipsum postquam in terram Cenaan se transtulir, atq; in ea mirificè auxit, sibi sæpissimè mira benignitate adfuisse, & ab hostibus se potenter uindicasse, ac ita peramplam se laudandi, ipsi materiam dedisse. Faciunt ergo illos dicere: Tu ipse rex meus es, Deus mandans, hoc est curans, ac præstans salutem Iaacob, nempe tibi dedito populo. Hinc Nagach. gloriantur uers. 6. hostes à se uelut cornibus exagitatos atq; cõtusos. נגח enim

cornu

A cornu petere & contundere significat, ut Exo. 21. & alibi uidere est. Tum pedibus conculcatos, hoc est, penitus deuictos & prostratos. Metaphora sumpta à feris bubus, qui cornu pugnant, & deuictos prostratosque pedibus conculcant & comminuunt. Hæc autem agnoscunt se per Deum, per nomen Dei, quod idem est, ualetque id quod dicimus per uirtutem Dei perfecisse.

Nam in arcu meo non nitebar, & meus gladius me non seruauit. Quia ab infestatoribus nostris tu nos seruasti, & odientes nos confudisti.) His uersibus sancti quod cecinerunt prioribus, magis exprimunt, in populi persona negantes se fisos suo arcu, nec adiutos esse suo gladio, sed Deum uictoriam de hostibus retulisse: itaque suis gloriam, ut hostibus ignominiam adduxisse. unde subijciunt, — Vers. 7. & 8. ad uerbum.

In Deo laudabamus omni die, & celebrabamus in seculum nomē tuum. Selah.) Hoc est, sic per Deum præclarè adiuti, & hostibus nostris superiores facti, de Deo hoc nostro, tam præsente seruatore. Laudauimus, subaudi, nos ipsos, hoc est, gloriati sumus, celebrantes nomen Dei in multa secula, quibus nobis partam uictoriam & pacem seruauit, diuturnāque fecit. Laus qua se ipsos laudabant in Deo, hoc est de Deo, nihil aliud erat quàm confessio & prædicatio Dei, quòd is nimirum solus uerus Deus, & sperātium in se seruator est. Quo enim augustius laudes Dei extollebant, hoc maior & ipsorum dignitas apparebat, qui hunc Deum colerent, eique peculij uice essent. Quoque se ipsos magis de bonitate & ope Dei efferebant, hoc ipso & Deū de bonitate & lata ope plenius celebrabant. Etiam erat populi summa fœlicitas, inde tanta Dei in populum suum dignatione memorata, cum longe diuersam eius dispositionem circa illum statim essent subiecturi, nō abs re Selah adiecerunt, uolentes scilicet monere tam ingentem sortis diuersitatem summè memorandam esse. — Vers. 9. ad uerbum.

Veruntamen repulisti & proiecisti nos, & non egrederis in exercitib. nostris. Conuertisti nos (ut) tergum ab hoste (esset) & odientes nos, despoliati nos sunt.) His uersibus iam queruntur sancti, omnia secum in diuersum immutata. Antea ita egrediebatur inter signa populi sui Deus, ut hostes suos uelut cornibus uentilarent, planeque

B conculcarent, eoque spolijs eorum potirentur, semperque ob uictoriam Domino laudes decantarent. Nunc deplorant se à Domino repulsos, non egredi unà ad prælium, quod canunt uersu decimo: atque ideo se semper hostibus terga dare, prædæque esse. — Vers. 10. et 11. ad uerbū.

Dedisti nos ut gregem commestionis, & inter gentes dispersisti nos. Vendidisti populum tuum pro non opibus, & non auxisti in permutationibus eius.) Queruntur se ita in manus hostium traditos, & cædi deuotos, ut solet esse grex ouium, quē quis ab ijs, quas statuit alere ad progeniem & lanificiū, seligit, ordineque singulas mactat. Tum qui cædem ex eis euaserunt, eos dispersos, uenditosque inter æthnicos, miserrimè planè seruire, ut qui uilissimi habeantur, uenditi scilicet pro nihilo. His significat ingentem fuisse copiam & uilitatem captiuorum. Hæc uerò agnoscunt Deum sic effecisse. Inde dicunt: Tu uendidisti populum: spem reliquam eo significauit, quod addunt, tuum. — Vers. 12. et 13. ad uerbum.

Posuisti nos opprobrium uicinis nostris, derisionem & ignominiam ijs qui sunt circum nos. Posuisti nos prouerbium in gentibus, commotionem capitis in populis.) Memorant se haberi præterea omnibus ridiculo & ludibrio. Incomparabilis fuit, & est hodie eorum, qui ueri Israelitæ sunt, & inter impios agunt, ignominia, derisio & subsannatio: ideo tot uerbis eam S. Psaltes descripserūt. Illud: Posuisti nos opprobrium, quidam ita accipiunt, fecisti nos tam abominandos, ut non haberēt hostes probrum grauius quàm nostram sortē. Sic sanè sub Antiocho Iudæorum, & postea sub Romanis diu Christianorum nomen habitum est, nec habetur aliter & hodie apud Christi hostes minimè paucos, quique longe alia professi sunt. Ebræi simpliciter accipiunt populum Dei eo tempore fuisse in gētibus, ut ab omnibus quibuscum uiuerent, continuò afficerentur probris & ignominia, irriderentur & subsannarentur plusquam quisquā mortaliū. Id canit uers. 14. iactatum de eis extremæ calamitatis prouerbium, uel certè parabolam, — Vers. 14. et 15. ad uerbum.

ut eorum sortem pro summè misera & calamitosa homines usurparint, canit uersu 15. Idem & motionis capitis meminit, cuius uidetur in hoc meminisse, ut ostenderet omnes tanta populi Dei calamitate fuisse singulariter delectatos. Annuimus enim, et animi assensum capitis nutatione testamur. Hac sane caussa Iudęi capita mouebant crucifixo Seruatore, de quo & uersu octauo Psal. 22.

Versus 16. & 17. ad uerbum. *Omni die est ignominia mea corā me, & opprobrium faciē meam obtexit. A' uoce opprobrantis et conuiciantis, à facie inimici & ultoris.*) Queritur perpetuam et multo maximam hanc ignominiam fuisse, iugiter scilicet perstrepentibus conuitijs, quæ inimici & ultores (sic enim hostes scriptura uocat, ut & Psalm 8. uidere licet) iactabant. Hæc operuerūt ignominia faciem populi: nam hinc fiebat, ut præ nimio pudore attollere faciem non auderent, sed tegere potius eam si licuisset, libuisset, qui scilicet est summè pudefactorum affectus. Iugem fuisse hanc populi Dei ignominiam, canunt uers. 16. & 17.

Versus 18. & 19. ad uerbum. *Omne hoc superuenit nobis, & non sumus obliti tui, & non egimus falsò in fœdere tuo. Non deflexit retro cor nostrum, & (non) declinauit gressus noster à semita tua.*) Sincerum his uersibus idemq́ perseuerans Dei studium, quamlibet intolerabili calamitate & miseria pressi, profitentur. Initium & fons totius pietatis est, uiuus Dei timor, quo ille semper ob oculos habetur, ideo canunt, se Dei minime oblitos. Id uerò Liptote est, intelligunt enim se religiosè semper Deum coluisse. Non perfidè in fœdere eius sese habere, est nō aliter atq́ decet eos, qui Deo nomen dederunt, nempe ex præscripto illius uiuere. Vnde uersu decimonono canunt, cor suum non deflexisse, hoc est amorem nequaquam in alia trāstulisse, eoq́ & gressus à semitis eius non declinasse, omnibus cùm dictis, tum factis

Vatat ascurennu mini orchechaeb. sic institutis, ut ꝓximis usui, & Deo essent gloriæ. Illud ותט אשורינו מני ארחך A. Ezra & Kimhi sic ut reddidimus, legunt: Et non declinauit gressus noster à semita tua. Volunt enim לא, id est non duobus locis seruire, id quod crebrò fit. Fauet huic interpretationi, q̃d populus & in sequentibus de sua innocentia memorat, tum usus geminationis Psalti tam familiaris. Nam propemodum singulis uersibus eadem solet sententia geminatis uerbis repeti. Porrò Chaldæus & Græcus legūt, Et declinasti gressus nostros à semita tua. Huic lectio-

Tat. Ascur. ni patrocinatur, quod uerbum תט singulare æquè secundæ personæ in masculino, ut tertiæ in fœminino, & אשור pluralis numeri est. Fieri igitur potest, ut de eo sancti hic querantur, de quo & apud Ieshaiam questos legimus: Quare fecisti errare nos à uijs tuis, indurasti cor nostrum ne timeat te? Dei siquidem solius est pedes nostros in uiam rectam, quæ uia ipsius dicitur, ponere, in eaq́ gradi nos docere, atq́ gradientes deducere. Quod passim sanè in Psalmis duntaxat sancti precantur. Diuus Hieronymus secutus est Ebræos, legit enim: Nec declinauerunt gressus nostri à semita tua, תט quod singulare est, pluraliter usurpato. Nos gressum singulariter posuimus, ut hoc nomen singulari uerbo responderet. Nam est hic enallage numeri.

Versus 20. 21. & 22. ad uerbum. *Nam percussisti nos in loco draconum, & detexisti nos umbra mortis. Si obliti sumus nominis Dei nostri, & expandimus palmas nostras ad deum alienum. Nunquid Deus scrutabitur hoc? nam ipse nouit abscondita cordis.*) Hisce uersibus canunt, ut Deum latere non posse, si quis etiam cum in infimū usq́ miseriarū detrusus est, animum ab ipso alienet, ita nec impunè id admissurū, eoq́ se in pietate semper quamlibet extremis malis miseros, fortissimè perstare. Illud, *Percussisti nos in locū draconū*, idem est, atq́ damnasti nos in locum draconū. Intelligit aūt per locum draconū, autore Kimhi, seruitutē inter crudeles gentes, quæ feritate draconibus similes sunt. Eandem uocat umbrā mortis: morte enim durius & horrendum magis est, ex positum esse per omnia libidini impiorū, audire continuò blasphemari nomē dei, dānari omnē pietatē, nihil nō iniuriarū genus irrogari eius studiosis. Ideo canunt, Vmbra mortis, hoc est ipsis mortis tenebris obtexisti nos. A. Ezra in-

Tanim. telligit per locū תנים mare, nā & ceti hoc nomine uocanť, et putat eo significari sortē sūmē miserā, quę et aliàs per ꝓfundū maris significať. Alij loca deserta,

sed

A sed eadem erit translatio. Tantis malis non pauci à Deo uero depelluntur, putantes dum in suos tanta hostib. suis permittit, non esse Deum, & opē alieno rum implorant. Id dicūt iam sancti si admisissent, nequaq̃ laturos fuisse impune, *Deū enim scrutari omnia, et nosse secreta cordis.* Noluerūt igit à Deo uero quālibet sæuiente diuelli, qui secreta nouit cordis, & è cuius manu nemo potest elabi.

Quoniam propter te mactamur omni die, existimati sumus sicut oues mactationis.) Querun tur se propter Dei nomen & religionem quottidie occidi, haberiq; plane ut gregem mactationi destinatum. De quo supra uersu duodecimo. Vers. 23. ad uerbum.

Euigila, quare dormis ô Domine? expergiscere, ne propellas in sempiternum. Quare faciē tuam abscondis, obliuisceris adflictionis nostræ, & oppreßionis nostræ?) Dum adeò permittit suos Deus impijs, ut sæpe Psalmi habēt, dormire & auertisse faciem suam uidetur, ut euigilare & respicere, dum impijs prostratis suos seruat. Id ut faciat his uersibus orant. Omnia ardent affectibus. Quod aiunt: ne propellas in sempiternum, exilij & malorum diuturnitatem queruntur, quæ adflictis semper supra modum extrahi uidetur. Vers. 24. et 25. ad uerbum.

Quia in limum depressa est anima nostra, terræ adhæsit uenter noster. Surge auxiliare nobis, & redime nos propter bonitatem tuam.) Queruntur animam suam depressam in limum, hoc est morti proximā, similitudine mutuata ab homine in solum prostrato, cuius uenter iam terræ hæret. נפש, quam animam ferè reddunt, corpus quoq; significat, hocq; significatu hic usurpat, id quod indicat subiectus uenter: nam geminatio est. In uers. ult. obseruandum quod aiunt: *Redime nos propter bonitatem tuam.* Hac siquidem nituntur sola, quamlibet in omni pietate sinceri, & flagrātes sint, atq; inculpati. Non deflexerat retro horum cor, à semita Dei minimè declinarant, non per hæc, sed per Dei ultroneam bonitatem se iuuari ac redimi precantur. Hic Psalmus propriè ijs competit, qui pro Christi nomine persequutionem sustinent. Eos enim charissimos Deus habet, & hi quoq; fidem eius sanctissimè colunt. Nihilominus tamen ad declarandum uirtutem regni sui, quod hic spiritu suo administrat, illos per omnia impiorum libidini B permittit. De discrimine, quod Deus fecit inter sanctos noui & ueteris testamenti, quòd hos ut ampliore cœlestiū bonorum gustu donat, ita malis uitæ huius grauius exercet, illos contrà. Vt etiam hoc sub aurorā Euangelicæ lucis tempore Machabæorum cœperit, dixi in uersu 9. Psalmi 6. Vers. 26. et 27. ad uerbum. Nephesc.

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMI QVINTI.

Laudant filij Korah regem Shlomoh à dignitate formæ, et gratia eloquentiæ, fortitudine, potentia, splendore, & magnificentia, cùm in se, tum in cōiuge: postremo et à fœlicitate liberorum. In his uero Christum & regni eius cùm potentiam, tum fœlicitatem deliniarunt.

PSALMVS XLV. IN

genere mixto ἐγκωμιαστικός.

PRæsuli in Shoshannium filiorū Korach, erudiens, carmen de amato. 1

Mediatur cor meum quid boni, quod dicam erit de rege, lingua mea instar habebit stili scribæ expediti. 2

Perelegans es præ cunctis mortalibus, sermone mirè gratioso, propterea quòd te Deus beneficijs ornauerit sempiternis. 3

Cinge ô heros gladio tuo latus tuum, quo decus tuum & splendorem exeras. 4

Cum splēdore fœliciter ingreditor, eo quòd fide, mãsuetudine, iustitiaq; polles, hæc docebit te, ut admirãda manu tua facinora designes. 5

Sagittæ tuæ peracutæ, cor hostium regis configent, populi cadent sub te. 6

7 Solium tuum ô Deus in ſempiternum ſtabit, ſceptrum enim regni tui æquitatem colit. A

8 Amans es iuſtitiæ, odiens improbitatis, propterea quod te Deus, Deus tuus, uerè læto oleo unxit, conſortibus tuis prælatum.

9 Myrrham & aloen redolent plicæ omnium ueſtimentorum tuorum, prodeuntis è palatijs eburneis, ubi te exhilarant.

10 Filiæ regum in precioſo mundo, quem illis ſuppeditas: regina à dextris tuis ornamentis decora aureis.

Audi filia & attende, inclina aurem tuam, & obliuiſcere populi tui & domus patris tui.

12 Et afficietur rex forma tua: nam ipſe eſt Dominus tuus, ipſi te ſupplicem præſtabis.

13 Tyrus munera deferet, & quicq; opulentiores populi donis te uenerabuntur.

14 Omni gloria in interiore regia præſtabit, indumentum eius ex intexto auro.

15 In ueſtibus Phrygianis ſtatuitur regi: puellæ pediſſequæ eius, propinquæ eius, unà tibi adducuntur.

16 Statuuntur cum gaudio & lætitia, adducuntur in palatio regis.

17 Pro patribus erunt tibi filij, conſtitues illos principes in omni terra.

18 Memorabo nomen tuum per omnia ſæcula, propterea celebrabunt te populi in ſempiternum.

VERSVS PRIMI EXPLANATIO. B

Ad uerbũ. *Præſuli ſuper Schoshannim filiorum Korah, erudiens carmen dilectionum.* Reliqua tituli in præfatione. Carmen autem dilectionum uocarunt hāc Odam, quòd ea Dei in Shlomoh, ut Chriſti typum, deinde in ipſum Chriſtum in Shlomone deliniatum & præfiguratum, dilectionem celebrat. *Salomõ typus Chriſti.* Shlomonem ſanè Iedidiah, hoc eſt dilectum Domini, à propheta Nathan uocatũ legimus 2. Reg. 12. Hanc uero dilectionem Dominus abunde declarauit, quòd eum ſicut opibus, ita ſapientia auguſtiorem fecit cunctis regibus terræ, ut cuncti mortales uidere eum quærerent, atq; audire ſapiētiam eius, cunctiq; reges munera deferrent. Altiſſima enim pace, indicibilib. copijs, & incredibilibus delicijs adfluere eum fecerat: quàm latè primum populi Iiſrael pomeria deſignata fuere, nempe à magno deſerto uſq; ad Libanum, à mari magno uſq; ad Euphraten, uel deletis, uel factis uectigalibus quicunque Allophylorum inter hos fines ſupererant. Hæc fusè legimus 3. Reg. 9. & 10. & 2. Paralipomenon 8. & 9. In tanta itaq; Salomonis potentia, opulentia, ſapientia, fœlicitate, adumbratum eſt regnum Chriſti unicè dilecti Deo filij, per quem & nobis filiorum loco dilig ab illo datur, cui pater ſubiecit omnia, eaq; ſapientia et fœlicitatem donauit, ut de plenitudine eius omnes accipiamus eam ſapientiam & fœlicitatē, qua conſtat uita æterna numeris omnibus beata. De hoc itaq; Pſalmum hunc enarrabo, ſed antè ratione typi in Salomone deſcripti indicata. Quod autem de Shlomoh potius quàm Dauide putem hunc Pſalmum dictum, quantum quidem ad umbræ rationem attinet, mouit, quòd quæ hic de ſplendore regio, & reginæ ac puellarum cultu canuntur, magis in Shlomoh quàm Dauidem uidentur competere, ut & ab argumento Cantici canticorum minimum uariant.

Verſ. 2. ad uerbum. *Ebullit cor meum uerbũ bonũ, dico ego opera mea de rege, lingua mea ſtilus ſcribæ expediti.)*

Hoc

A Hoc uersu Psaltes præfatur se aliquid cantaturum, idq́ non in ore, sed corde natum. unde ait, רחש, id est ebullit cor meum. est enim uerbum, unde deducitur מרחשת, id est caldarium, Talmudicis, non Biblijs, præter hoc uno loco, usurpatum. Opera mea, pro carmine meo positum est. Studium canendi in eo testatur, quòd linguam suam stilo scribæ expediti confert. Nam ut expeditè, ita cupidè se laudes regis cantaturum, hoc dicto significauit.

Rachasch. Marcheschab.

Perelegans es præ filijs hominũ, diffusa gratia in labijs tuis, propterea quòd benefecit tibi Deus *in sæculum.*. Hic iam laudare regem incipit, & primum illum cõmendat à dignitate formæ, & gratia eloquentiæ. Nobiliorib. enim animis præditi, & formæ præstantia pollere solent. Ita Ioseph insigni fuisse forma scribitur, et Homerus Achilem suũ atq; Hectora pulchritudine præstabili insigniuit. Fecit & hic Paridem pulchrum, uti scriptura Abeshalom prędicat forma nemini fuisse secundum: sed ut hæc, ita ille, id portenti uice memorauit. Hinc & Vergilius suum Aenæam os humerosq́ Deo similem, hoc est maiora quàm humana pulchritudine præstantem fecit. Est enim insignis dos etiam corporis pulchritudo, amoris excitatrix potentissima, ut nec obscurè Dei pulchritudinẽ refert: adeò ut Proculus scripserit, Omne pulchrũ & bonum esse. Cum itaq; regem suum sacer hic Poeta uellet quàm amplissimis à Deo affectum, ornatũq; beneficijs prædicare, nõ iniuria formæ dignitatem illi tribuit. Omnino enim gratior est pulchro ueniens in corpore uirtus. *Perelegãs* uerti, quia Vates habet יפיפית uerbum duplicatum, quæ duplicatio significatũ intendit autore Kimhi. Illo, *diffusa est gratia in labijs tuis*, à gratia sermonis, hoc est eloquentia commẽdat, qua utique ut nihil diuinius, ita nihil quoque fuerit gratiosius. חן Ebræis eam omnino significantiam habet, quam apud nos gratia. Vnde dicunt inuenire gratiam in oculis regis, pro reperire fauorem apud regem, & gratia ualere. Quantum autem Shlomoh gratia orationis excelluerit, id satis testatur, quòd cuncti reges & principes, quicq; recto iudicio ualebant, summopere audire ipsum cuperent, auditumq́ supra quàm dici queat, admirarentur. Id quòd sacra B historia testatur. Hoc eloquentiæ miraculum, in eo Psaltes indicauit, quod canit gratiam in labijs eius non simpliciter esse, sed *diffusam*. Non dissimile hoc illi est quod de Pericle iactatur, suadelam sessitasse in labijs eius. על כן, id est propterea, ut multis alijs scripturæ locis, ita hic idem est atq;, *Propterea quod*. Ideo enim, quòd Deus regem peculiari sua beneficentia dignatus est, alij reddunt *benedixit*, de quo uersu 4. Psalmi 21. & forma & facũdia adeò præstitit. Est etiam in uerbo benefecit significatio. insignem nanque & præcipuam beneficentiam dicere uoluit, unde item singularis illi tum formæ præcellentia, tum eloquentia accesserit.

Vers. 3. ad uerbum. Pulchritudo. Iophiaphitha. Chen. Al Chen.

Cinge gladium tuum super latus tuũ, decus et splendorẽ.) Hic prædicat regis fortitudinem, ex qua uirtute principibus summa gloria & admiratio conciliatur. Celso nanq; animo communia pericula depellere, ac utilitates maximas, ingentemq́ dignitatẽ multis adducere, tanti habetur, ut nihil ferè laudetur ore pleniore. Hæc sacer Poeta regi huic tribuit, cum גבור, id est *uirũ fortẽ*, et bellica uirtute præstantẽ uocat, & gladio ornat, idq; *decus et splendorẽ* eius uocat, eo quod ut dixi, nihil habeatur uirtute bellica admirabilius, & laude magis dignum.

Vers. 4. ad uerbum. Gibor.

Et decore tuo fœliciter ingreditor, inequita, propter uerbum uirtutis et mansuetudinis, iustitiæ, & docebit te mirabilia dexteræ tuæ.) Nunc Psaltes successum atq; splendorem regni prædicat, qui ob *fidem regis, mansuetudinem & iustitiam*, fuit multo augustissimus. Successum splendoremq́ in eo cecinit, quum ait, *Cum splendore fœliciter inequita*, hoc est adueni, curru inuehitor, regnum auspicaturus cum magnificentia. Caussam huius splendoris & successus subijcit, cum ait: Propter fidem, mansuetudinem et iustitiam. His nanq; uirtutibus dici non potest quantũ popularitatis, quantum glorię, authoritatis & admirabilitatis concilietur: unde subiunxit, *et docebit te*, scilicet fides, mãsuetudo & iustitia, ut per dexterã tuam tam pręclara designes facinora. Vt enim hęc maximã dignitatẽ et populi amorem

Vers. 5. ad uerbum.

incredibilem conciliant, ita facultatem parant, quamlibet insignia & nobilia facinora edendi. Sunt qui legant hũc uersum sic: *Dextera tua te docebit te mirabilia*, & interpretantur in hunc modum: Ea eris potẽtia & fœlicitate, ut tantũ opus sit admota dextera, ilico succedent omnia, nihil nõ pro uoto perficies, ut ipsa te dextera tua sit doctura, quo pacto maximè memoranda designes, undique uictorijs splendidissimè relatis. Victoriæ laudẽ magis exprimit uersu sequẽti. A

Vers. 6. ad uerbum. Ipelu. *Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corde inimicorum regis.*) Subita est personæ mutatio, Psalti familiaris. Verbum יִפְּלוּ, id est cadent, ad duo refertur, ad sagittas incidentes in corda hostium, & ad populos, qui sese regi ob tantam potentiam & rerum successum subijcientes, dicuntur cadere sub rege, nisi malis de casu mortis intelligere.

Vers. 7. ad uerbum. *Solium tuum ô Deus seculum et usq., sceptrũ rectum, sceptrum regni tui.*) Hoc uersu prædicat regis ac regni huius æternitatem; caussamq; adijcit, *quia sceptrũ eius rectum sit*, hoc est cum summa æquabilitate regnum administret. Huius æquabilitatis caussam ponit uersu sequenti.

Vers. 8. ad uerbum. *Ames iustitiam, & odis improbitatem, propterea quòd te unxit Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ socijs tuis.*) Ex amore siquidẽ iustitiæ & improbitatis odio, omnis recta & æqua regni administratio prouenit. Hęc uerò omnia diuini fauoris & dignationis esse, in eo prædicat, quod subijcit, *Propterea quòd unxit te Deus oleo lætitiæ*, id est læta unctione, quæ non regem solum, sed uniuersum Iisraelem lætificarit. Vt uero læta fuerit initio statim eius inauguratio & unctio, testatur 1. caput

Vnctus præ cõsortibus. Reg. 3. *Consortes*, præ quibus illum Deus unctione tam fausta & læta dignatus est, fratres ipso maiores, unde & regia unctio illis deberi uidebatur, quòd sanè primores aulæ impulerat, ut Adoniæ sese adiungerent, ut legimus eodem loco. In uersu 7. regem, Dei appellatione ornauit, quo Vates animos in ipsum Seruatorem subducere uoluit, atque indicare, hæc in Shlomonem tantum ut

Elohim. typum Christi competere, quanquam & principes atq; reges אֱלֹהִים, id est dij uocantur, & Moshæ dicebat Dominus: Constitui te אֱלֹהִים, id est Deum Pharaonis, Exod. 7. Potuit igitur & Shlomoh uocari populi Iisraelitici Deus, cuius erat princeps. אֱלֹהִים nomen est forma plurali, at significatu singulari, quia Deo unico identidem tribuitur. Quo magis miror, cur Iudæi ueteres ne dicamus hic Christum nostrum Deum uocatum, nam agnoscunt Psalmum de Christo canere, interpretentur hunc uersum: alij, solium tuum Deus firmabit in seculis: alij, solium tuum quod idem Dei est, stabit in seculum. Nos scimus uerbum initio fuisse apud Deum, & Deum fuisse ac esse uerbum, eoq; Seruatorem nostrum eũdem cum patre Deum adoramus. Hancq; appellationẽ eatenus Salomoni communicatam, quatenus Christi typum in se admirãda sua sapientia, potentia, & fœlicitate prætulit, agnoscimus. B

Vers. 9. ad uerbum. *Myrrha & aloë, flexuræ omnium uestimentorũ tuorum, è palatijs eburneis, unde lætificauerunt te.*) Splendorem canit uestium & ædium. Vestium cum dicit, קְצִיעוֹת, id est *flexuras, plicas*, angulos omnium uestium circumquaq; redolere myrrham. מֹר habetur Ebraice, id myrrham quidam uertunt: at Kimhi scribit plerosq; interpretum pro musco accipere. Eos autem refutat A. Ezra in uer. 13. 1. capit. Canticorum, ex eo quod Cant. 5. מֹר, id est mor stillare dicatur. Iam muscus non est res stillans. Addit tamẽ alios dicere, uocem hanc duplicem habere significatum. Certè cum uestium suaueolentia hic prædicatur, muscus haud malè quadrabit.

Kezioth. Mor.

Aheloth. אֲהָלוֹת reddunt uulgo Aloem. Kimhi dicit eam aromatum speciẽ esse, quæ

Kezioth. Arabice uocatur Sandal, id nostri pharmacopolę dicunt citrum esse. קְצִיעוֹת uerti Abraham Ezra sequutus, *plicas*, uel angulos, eo quòd sine coniunctione ad mor & aheloth subiectum est, quanquam solet plerunq; scriptura duabus uocibus coniunctione connexis, tertiam subijcere absque coniunctione, quę tamen nihilominus superioribus cohæreat, ac si cum coniunctione esset adie-

Zedec. Emeth ueanuah. cta. Sic in uers. 5. צֶדֶק subiecta est אֱמֶת וְעַנְוָה. Kimhi putat id esse quod Arabes Anbar, uulgo Ambram uocant, res uehementi, nec minus dulci odore. Quicquid

A quid autem horum sit, id liquet, sacros Psaltes uoluisse hic canere, uestes regis Shlomoh amœnissima flagrantia spirasse. Diuina sanè res est, rerum quarumdam suaueolentia, unde aromata inter regias opes scriptura 3. Reg. 10. & alibi numerat. Cum itaque & his, ex singulari Dei beneuolentia Salomon ad miraculum usque abundauit, ut loco iam citato legimus, non abs re est, quòd eorum in hoc carmine fit mentio, sicut & palatij eburnei. Sacra historia tãtum solij meminit, sed prægrandis et auro intecti, negatque in ullis regnis factum simile. In hoc, *oblectarunt & exhilararunt illum*, non solum Israelitæ, sed exteri, omne genus oblectamentis, ut sacra historia testatur. Kimhi interpretatur istuc, quæ palatia te exhilarant. Sed magis quadrat ut subaudiamus gẽtes & regna, quæ cum uarijs muneribus regem in eburneo suo palatio ueneratí sunt. מני Mini. Fœlix Pratensis, diligens alioqui interpres reddidit, à me, sed י hic redundat, ut multis alijs locis: & nihil aliud est quàm de, uel unde, nimirum de palatijs eburneis.

Filiæ regum in preciositatibus tuis, præsto est concubina in ornamento Ophireo.) Nunc celebrant sacri Vates à præstantia & splendore uxorum, quarum plerasque ex genere regio habuit, eas filias regum uocant. Præcipua tamen fuit filia Pharaonis, quam uocant שגל, id est contoralem, ut quæ præcipuum dormiendi cum rege ius habuerit. Hãc ornamẽtis aureis (ex Ophir enim loco Indiæ optimum aurum Salomoni adferebatur) illas precioso mũdo, rege digno, & à rege sub ministrato decoratas canunt. Erant siquidem & hæc diuinæ beneuolentiæ argumenta. De hac regis priuata coniuge, 3. Reg. 3. & 9. 3. Reg. Vndecimo legimus eum habuisse septingentas uxores principes, et concubinas trecentas, sed cum id contra legem fecisset, Deut. 17. iure scriptura in eo id ipsum uituperat, presertim quòd & alienigenas duxerat, quę animum eius ad impietatẽ inclinarunt. Tolerabilior erat numerus, si eo contentus mansisset, de quo ipse Cant. 6. Sexagintæ reginæ, & octuaginta concubinæ, & puellarum uirginum non est numerus, quas scilicet alebat reginis & concubinis ad splendorem, ducebatque ex eis quas libuisset. Ibidem de שגל, hoc est omnium principe coniuge: Vna columba mea, perfecta mea, unica matri suæ, electa genitrici suæ. Vt uiderunt eam filiæ, beatam prædicauerunt reginę, & concubinæ laudarunt eam. Hæc omnia amplissima Dei dona fuerunt, & si Salomon, ut solet humana prauitas, abusus eis fuerit, & numero uxorum nimis aucto, & corde illis supra quàm oportebat addicto. Quia autẽ alienigena hæc שגל, id est contoralis fuit, hortantur eam uersu sequenti.

Vers. 10. ad uerbum.

Scegel.

B

Audi filia, & uide, & inclina aurem tuam, et obliuiscere populi tui & domus patris tui. Audire, utique regem, & uidere, hoc est probè intelligere, semperque prona aure excipere quæ ille de uera Dei bonitate cultuque tradebat. Quibus ritè perceptis, merito sese totam Domino dedicare, populique sui & paternę domus obliuisci debuit, Dei populo iam penitissime iuncta. *Et concupiscet Rex pulchritudinem tuam, nam ipse Dominus tuus, & supplex ei eris.* Hic pollicentur contorali, si regi ueram religionem docenti auscultet, & impiæ gentis suæ atque originis obliuiscatur, eximium regis amorem: & simul memorant ipsum illius Dominum esse, quem quę iure debeat colere, supplicem que se illi exhibere. Hinc uero quanto in precio futura sit, canit uersu sequenti. *Et filia Tyri cum munere, faciem tuam uenerabuntur diuites populi.* Hiram rex Tyri peculiari amicitia iunctus fuit Salomoni, ideo canunt, *Filia Tyri*, & quique opulentiores populi, quales Aegyptij, Syri, & Sabei erant, muneribus te certatim honorabunt. Filiam Tyri, pro Tyro dicunt, sicut filiam Zijon, pro Zijon. *Omnis dignitas filiæ regis (quòd) intus est, ex texturis auri uestimentum eius.* Promittunt ei fore, ut in interiore regia sem per assideat regi proxima, aureis uestib. ornata, et intus in eius cubiculo, quod alijs nõ licebat, nisi certis temporib. adire, perpetuò uersetur. Ornatũ ampliorem, & pedissequarum splendorẽ pollicentur, deinceps: *In uestibus acu pictis adducetur regi, uirgines post eam, & sodales eius adducentur tibi, Sistentur cum gaudio & lætitia,*

Vers. 11. ad uerbum.

Vers. 12. ad uerbum.

Vers. 13. ad uerbum.

Vers. 14. ad uerbum.

adducentur

adducentur in templo regis. Cum uestium ornatu, & splendidos ei fore puellarum sodalium & pedissequarum choros promittunt. Nemo uerò miretur sacros Vates uestium splendorem, cùm in rege, tum in regina tanti facere. Omnino etiam harum rerum usus hominibus à Deo datus est, nec quenquam potius quàm principes decet. Vt igitur instituerant canere, quàm eximiis modis omnibus Salomonem Deus reddidisset, ita quicquid summam potentiam, opes immensas, & magnificentiam rarissimam testatur, ei rectè tribuerunt, ut sanè his omnib. maximo interuallo, quotquot reges erant, post se reliquerat. Hinc & Christus uolens liliorum decorem omni uestium splendori præferre, dicebat, ne Solomonem quidem in omni gloria sua sic fuisse ornatum: utique hac caussa, quòd nemini adhuc contigisset augustior. Dij uocantur, & suo modo sunt principes, & par ac salutare est, eos ab omnibus maximopere suspici ac uenerari: ad id iam præsertim apud uulgus, haud exiguum momentum habet externus iste splendor, uti omnibus rebus licet, sed uno Deo oportet oblectemur.

Vers. 17. et 18. ad uerbum. *Pro patribus tuis erunt filij tui, pones eos principes in omni terra. Memorabo nomen tuum in omni generatione & generatione, propterea populi celebrabunt te in seculum & usq.)* His fœlicitatem Salomonis à liberis, eorumq; dignitate prædicant, & simul anagogiam faciunt ad Christum. Huius siquidem filij, nempe apostoli, quibus dicebat, Filioli mei, paulum adhuc uobiscum ero, uerè principes terræ, loco patrum, regum & prophetarum constituti sunt. Et hic uerior Salomon nomen quoq; patris mundo uerè manifestum & gloriosum reddidit, idq; in seculum & omnes generationes. Tam eximia sanè potentia, sapientia & fœlicitas, quibus Salomon polluit & floruit, tum illud celebre de Seruatore: sed quod primum de Salomone, ut Christi umbra dictum est: Ero illi pater, & ipse erit mihi filius: clarè euincunt Salomonem singularem Christi typum fuisse, docentq; quęcunq; magnificè scriptura de ipso prædicat, ad Christum referre, ut in quo solo ea uerè completa cernuntur. Id igitur quò perspicuũ esset, minimeq; per hominis gloriam obscuraretur, sub mortem adeò desipuit, qui fuerat mortalium sapientissimus, & cœpit labefactari fœlicitas eius, nunquam antea satis admirata. Quare quemadmodum uaticiniũ & Dei promissio, quæ facta Dauidi fuit 1. Reg. 7. & 1. Paralip. 17. ijs uerbis attemperata est, ut in Shlomoh quidem, aliosq; Dauidis posteros competat, at in Seruatore primum impleta intelligatur: imò quædam non nisi in Christum quadrent, ut quæ de sempiterno regni successu sunt, si & præsentem Psalmum, quem de Christo præcipuè cecinerunt sacri Vates, ad hũc modum composuerunt, ut in Salomonem quidem bona pars rectè conueniat, sed ut eum qui Christi formam prætulit, quædam autem in uno Christo locum habeant. Sic sunt, quæ his duobus ultimis uersibus de rege suo prædicarunt. Neque enim Salomon, aut quisquam alius regum Iisrael, filios habuit, qui loco patrum fuissent, hoc est, patres sapientia, potentia & fœlicitate retulissent, regnumq; perpetua generationum serie perduxissent, aut deniq; principatu in omni terra potiti fuissent. Sed & ea quæ habet uersus ultimus, Memorabo nomen tuum in omni generatione & generatione, id est, per omnia secula. & quod sequitur, Propterea populi celebrabũt te in seculum, & usq;, subaudi, in seculum, quis sanæ mẽtis Salomoni tribuet? De uno filio eius Rehabeam successore legimus, & eodem degenere, quiq; stulta arrogantia sua regni meliorem partem amisit, quam nec posteri recuperarunt, imò tandem non regno modò, sed omni potestate ac dignitate spoliati sunt. At tum, cum omne à Iehudah populo sceptrũ, tam per eos qui ex ipso Iehudah erant, quàm fratres Leuitas administratum, interierat, rerumq; iam potirentur Herodes & Romani, uenit Christus Seruator: hunc in solium Dauidis sic pater collocauit, regem sanctorum, ut regni eius nullus unq; finis expectandus sit. Huius quoq; filij, hoc est discipuli, quos subinde filiolos uocauit, fuerunt iamdiu, & erunt in posterũ loco patrũ, uerè reges sacerdotes, hoc est princi-

A principes in omni terra. Quæ enim potestas amplior, quod regnũ augustius, quàm habere sic addictos homines, ut si liceret, effossos darent oculos? At tale imperium habuit in Galatas Paulus. Sed & ij qui hoc animo non fuerunt, imò hostili, dum tamen nihil quàm salutem illius potuerunt promouere, & quanquam nihil minus uelint, iugibus eum beneficijs afficere, quæso an non iure dicant Paulo planè seruijsse? Ita & Christus ipse cum per se tum per suos, nomen patris uere illustrauit & illustrat laude sempiterna.

Porrò, ut hæc non nisi de Christo uera sunt, ita ex his perfacile est uidere, & reliqua huius Psalmi in Seruatorem suo modo competere. Digna quidem fuit & quæ in Salomone Dei beneficentia refulsit, tantis opibus, sapientia & fœlicitate aucto, quam sacri Vates carmine celebrarent: multo amplissima enim et toti orbi stupenda fuit. at quia Christus totius scripturæ & Legis ultimus finis est, & spiritus sanctum ab externis ad interna Dei dona, quæ cumulatissimè in Christum effudit, semper solet subducere, dubitari nõ potest, quin diuini Psaltes, toto Psalmo in Christum mentem traiecerint, ipsumq́; primũ in omnibus spectarint. Quæ ergo cecinerunt uersu secundo, de studio canendi laudes regis, notant ardorem quo flagrarunt prophetæ atq́; Apostoli: illi ut de Christo prænunciarent, hi ut renunciarent, ab ipso uno orbi salutem expectandam. Quæ uersu tertio de regis pulchritudine, ea admonent concinnitatis morum, & elegantiæ in Christo, quanquam indubiè & corporis forma insigniter præstit. Sic & eloquentiæ gratia, qua labia regis perfusa prædicant, uerba uitæ æternæ sunt, quibus omnium sanctorum mentes ad se mirificè pellicit, retinetq́; in sempiternum. Gladius, de quo uersu quarto, quo canunt regi gloriam parari & decus, uirtus illa est, qua adnunciantibus Euangelion cooperans efficit, ut omne genu se ipsi flectat, & omnis lingua confiteatur & celebret illum Dominum rerum omnium. Illa uersu quinto, de fœlici regni successu, & regis fide mansuetudine & iustitia, quib. mira adeò facinora perfecit, ipsa de Christo intelligi debere clamãt, cuius ad fines orbis regnũ ideo prolatũ est, quod ea fide,

Vt in Christum quadrent prædicta singula.

B mansuetudine & iustitia pollet, ut in sempiternum beatos reddat, qui sese ipsi crediderint. Sagittæ uerò, de quibus uersu sexto, eadem uis uerbi & spiritus Christi est, quibus corda hominum tacta, non possunt ipsi non subijci, siue cum eius amore in ipsorum salutem, siue cum pleno odio in cõsummatam perniciem. Odor enim mortis Euangelion est, ijs qui morti destinati sunt: ut odor uitæ, ijs qui ordinati ad uitam. Vtq́; uita tum sentitur, quando Euangelion animo cum solida fide perceptum est: ita tum quoq́; mors planè seuire incipit, cum illud filij diaboli satis cognitum, cœperint plena detestatione insectari. Ab eo enim cadere incipiunt, & in lapidem hunc impingentes quassantur, paulopòst præcipitandi ut æternum iaceant, atq́; hoc ipso lapide super eos cadente prorsus comminuantur. Hinc cõsequitur quod canit uers. 7. ut solium Christi perstet in sempiternum, sic ut potestate qua regit, nihil est æquabilius, ipseq́; Deus uerus existit, idem cum patre, de quo suprà in hunc uersum. Hic quoq́; unus est, qui uerè iustitiam amat, & iniquitatẽ odit, ut & unctus est cœlesti unctione, spiritu scilicet totius gaudij fonte, præ omnibus Dei filijs suis consortibus: sed & quicquid huius quisq́; habet, per hunc habet. Hæc uers. 8. Vestium fragrantia, & palatij splendor, de quibus uers. 9. est dictorum et factorum suauissima illicibilitas, cœlestes opes, cœlestemq́; regiam referens, quę in Christo ipso & sanctis eius perpetuò adblanditur. Vxores, & harum præcipua prima regis coniunx, tam magnificè decorata, & tamen à gente aliena adscita, significant ecclesias Christi, inter quas una selecta & peculiariter amata regi est, eorum scilicet, qui omnia mundi planè respuerunt, seseq́; totos Christo addixerunt. Aliorum tamen ecclesiæ, & ipsæ identidem Christi complexu fruuntur, id est pleniore & cognitione & amore, & ueram reginam sequũtur, donec & ipsæ ad eius sortem grandescant. His sunt uestes preciosæ rege dignæ, sed ex dono regis, uita nimirum omni genere uirtutum ornata. Omnes

tandem

tandem regi sistentur, quia in omnib. amor regis, ac inde & uera fœlicitas perficietur. De filijs iam dictum est. Sic si typo quæ eius sunt permiserimus, nullam uidebimur uim facere uerbis, neque argutulis ansam nostra calumniandi dabimus. Rursus dum à typo in Christum Legis finẽ, & omniũ laudabilium rerum perfectorem & colophona, animo cõscendentes, hæc & quæ huius generis sunt, retulerimus, erit unde mirificè pascatur fides nostra, nihilq́ nõ certò Christum nobis prædicabit. A

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMISEXTI.

Quæ sint sancti, præside Deo, quibusuis in periculis fiducia & securitate.

PSALMVS XLVI.

εὐχαριστικὸς ϗ παραινετικός.

1 PRæsuli, carmen filiorum Korah, ad Alamoth.

2 Deus nobis protectio & robur est, premente aduersitate auxilium præsentissimum.

3 Propterea nihil timebimus, etiamsi loco moueatur terra, & nutent montes siti in medio mari.

4 Infremant undæ maris, in lutum littus soluant, montes ui eius concutiantur. Selah.

5 Nam riuuli fluminis recreabunt ciuitatem Dei, sacrarium inter habitacula excelsi.

6 Deus in medio huius præsidet, ideo minimè nutabit, Deus maturè opem illi feret.

7 Concurrerunt turmatim gentes, sed collapsa sunt regna: ut edidit uocem suam Deus, diffluxit terra. B

8 Iehouah Zebaoth stat à nobis, arx sublimis est nobis Deus Iaęcob. Selah.

9 Huc agite, Iehouæ facinora considerate, quæ stupenda in terra designat.

10 Abolet bella ad fines usq; terræ, confringit arcus, detruncat hastas, igni exurit currus.

11 Desistite & agnoscite, quoniam ego Deus, excelsus in gentibus, excelsus in terra.

12 Iehouah Zebaoth nobiscũ, arx sublimis nobis Deus Iaæcob. Selah.

De titulo in Præfatione.

Versus 2. 3. et 4. ad uerbum.

D*Eus nobis protectio & robur, auxilium in adflictione repertus est ualde. Propterea non timebimus dum mutatur terra, & nutant montes in corde marium. Perstrepunt, lutificant aquæ eius, tremunt montes in superbia eius. Selah.*) Satis ex ipsis Psalmi uerbis adparet, esse gratulationem pro insigni aliquo auxilio, lato urbi sanctæ Ierusalem. Inde illud est, Auxilium repertus es ualde, hoc est ualidum & præsens. Et insultans illa fiducia, Si mutetur terra, id est moueatur loco. Cor maris, pro medio dixit. Eo enim quòd terra mari ambitur, dicuntur montes in medio mari siti. Fiduciam magis amplificant uers. 3. Si undę, inquiunt, eius, nempe maris perstrepant, ac littora ita pulsent, concutiantq́, ut in lutum soluant, quin & mõtes superbo suo impetu cõmoueant, hoc est tanta hostiũ uis ingruat contra Dei populũ, ut maximè tempestuoso furentiq́ mari mereat̃ assimilari insulam aliquã maxima ui exagitanti, ita ut montes in ea casuri iam uideantur, & terra undiq; pulsu

A pulsu fluctuum liquefacta & in lutum resoluta, diffluxura, nihil tamen nobis officient. Ista, ut ita dicam, maris lutificatio, quam uerbum illud יחמרו significat, notata est & Iesha. 57. & ferè ad eandem allegoriam: Improbi, inquit, sunt instar maris exagitati, quod nequit residere, cuius undę spumam eijciunt et lutum. Nihil est tranquilli improbis. Quo uero tam eximiam in Deum fiduciam penitius consideremus, adiectum est Selah. *Iechmeru.*

Fluminis riui lætificabunt ciuitatem Dei, sacrarium habitaculorum excelsi. Deus in medio eius non nutabit, adiuuabit eam Deus ante mane.) Caussam canunt huius tantæ fiduciæ, primum sub allegoria riuuli, deinde simpliciter. Fluminis riuuli, inquiūt, lætificant ciuitatem Dei, sacrarium, &c. Riuulos fluminis utiq; prætenuis, nēpe Gihon, quod Ierusalem interfluit, opposuit frementibus & littora horrendè pulsantibus undis, hoc est consolationem, auxiliumq; Dei in exiguo populo Ierusalem, nempe ciuitatis credentium Deo, ingenti maximeq; terrificæ ui hostium. Eadē allegoria est usus Iesa. cap. 8. Propterea quod populo isti aquæ Siloah fluentes modicè despicatæ sunt, &c. Exiguam enim potentiam Hizkijah, & eorum qui à Domino pendebant, per modicas Siloah aquas, Vates ille dixit: ut uersu mox sequenti, per ualidum flumen, uim Assyriorum. Cæterum, hostes per infestam aquarum uim significari, & ex Psal. 18. uer. 5. & 17. & Psalm. 40. uersu 3. ac alibi liquet. Auxilia uero Dei, consolationes, & fœcundum Dei spiritum, per fontes, fluuios & riuulos, indicāt item multa scripturæ loca. Versu 9. Psalm. 36. Flumine deliciarum tuarū potabis eos. Iesh. 12. Haurietis aquas de fontibus salutiferis. Item cap. 33. & 44. in eodem Vate. Populum autem dici flumen, præter locum Iesha, adductum, & cap. 66. eiusdem Vatis, ac alia loca non pauca probant. Riuuli itaq; fluminis ciuitatem Dei lætificantes, uel uarię diuini auxilij rationes sunt, uel sancti spiritu Dei præditi homines, à quib. uera scilicet Ecclesia iuuatur & exhilaratur. Ciuitatem Dei uocant sacri Cantores, Sacrarium habitaculorum Dei. Ex omnibus enim locis Iisrael, quę omnia Dei habitacula erant, quia ubiq; Deus cum suis agit, selecta Ierusalem fuit, ut B in ea primarius colendi Dei locus esset. Ita, ut quiq; fide prouectiores sunt, & Deum ideo præsentius intra sese habent, sic ampliore ex Dei bonitate lætitia perfruuntur, & uelut sacrariū Dei, inter reliqua Dei habitacula, inferiores sanctos, censebuntur. Versus sextus horum primam caussam habet. Canit enim Deum in medio sanctæ ciuitatis præsidere: eo ergo defendente, mirum non est, si negetur nutari, & Dei auxilio in tempore gaudere. Illud namq;, ante mane: idem est atq; mature, id quod suis Dominus pollicitus est Iesha. 65. Anteq; inuocauerint, ego annuam, adhuc ipsis loquentibus, ego exaudiam. *Vers. 5. & 6. ad uerbum.*

Infremuerunt gentes, nutarunt regna, dedit uocē suam, dissoluta est terra. Iehouah Zebaoth nobiscum, arx nobis Deus Iaacob. Selah.) Videtur hic de certo aliquo diuinæ bonitatis in suum populum miraculo loqui, fortè eo quod editum est data uictoria contra Ammonitas, & auxiliares harum copias, ex Syris & Idumeis cōductas, cuius belli historiā ab initio Psalmi 20. perstrinxi. A. Ezra meminit quosdam Ebræorum scripsisse, compositum hunc Psalmum cum Dominus Ierusalem obsidione liberauit Assyriorum, tempore Hizkijah. Quicquid autem huius sit, hoc satis patet, Vatē hic memorare plurimas gētes aduersus Iisraelem & sanctam Dei ciuitatē conuenisse id cum fieri soleat fremitu & strepitu quodam, dixerunt המו, id est fremuerunt. Nec raro per fremitum, frementem & strepentem hominum multitudinem scriptura significat. Regna uocat gētes, quæ contra populum Dei conuenerant, quod fuissent plurimæ, & ex diuersis regnis coactæ. Auxesim habet, & quod aiūt, terra defluxit, nō homines: quanquam intelligant homines, sed innumeros, & quantum capiūt totæ regiones, ut iure totam terram dixerint defluxisse & perijsse. Diffluxu siquidem scriptura, interitum & extinctionem populi significare solet. Inde scribitur Iehosuæ 7. de populo metu consternato: Liquefactum est cor populi, & factum est ut aquæ. Porrò ut hæc, nēpe collapsa regna & terram diffluxisse opus solius Dei *Vers. 7 et 8. ad uerbum.* *Hamu.*

Dd cane-

canerent, subiecerunt: Dedit uocem, subaudi Deus, & etiam contra illos impios. Fortè enim tonitru Deus opem se laturum suis, & prostraturum eorum hostes significarat, uel tempestate quadam cōsternatos illos fecit cædi, de quo in uersum octauum Psalm. 18. Aut intelligunt sacri Vates per uocem Dei, uirtutem qua hostibus Dei populus factus fuit superior. Vnde uenit & gloriatio uersus octaui: Iehouah Zeba stat à nobis, arx & perfugium nobis, quo nō tuti modo, sed & superiores hostibus euadimus. Hæc gloriatio, raræ & memorandæ fidei est, præconium simul, nunquam dignè æstimatę diuinę bonitatis, ideo adiectum Selah est.

Verſ. 9. et 10. ad uerbum. *Huc agite, considerate facinora Iehouæ, qui posuit uastitates in terra. Abolet bella usq; ad fines terræ, & conscindit lanceas, currus exurit igni.* His sancti & alios inuitāt, ut quæ pro suis Deus facinora edit, pensiculent. Amplitudinem uictoriæ pacisq; suis donatæ, canit uersu 10. qui coniecturam facit de præclara illa contra Ammonitas & eorum socios uictoria, qua omnia tandem bella ab Allophylis quidem finem acceperunt. Tropus quo hic usi sunt Vates, destructione armorum, belli extinctionem pacemq; altissimam significantes, & apud Iesha. 2. & Mica. 4. legitur: Contundent gladios suos in ligones, &c. Id uero in regno Christi uerè demum completur, dum ut bono sunt omnia sanctis, ita optimi ab eis quoque consuluntur, adeò ut de aduersis & cruce etiam gloriandum sibi ducant.

Verſ. 11. et 12. ad uerbum. *Remittite & cognoscite quoniam ego Deus, sublimis ero in gentibus, sublimis ero in terra. Iehouah Zebaoth nobiscum, arx nobis Deus Iaæcob. Selah.)* Ex tam insignibus factis, quibus suos Deus adeò magnificè defenderat, hostesq; eorum confecerat, utiq; agnoscendus erat, unus omnia posse, infinitoq; omnia præcellere, ne quis cōtra eos qui in ipsius fide erant, quicquā tentasset. Ad id ergo Deum inducunt quoslibet hortari. Remittite, inquit, scilicet conatus uestros contra populum meum, desistite oppugnare quos ego propugno, agnoscite tandem uel ex ingentibus miraculis, me esse uirtute excelsa & inuicta in gentibus quibusuis, omniq; terra. Quicquid circumquaque populorum est, arma contra populum meum sumpserat: uidete ut uniuersos obtriuerim, extinxerim, deleuerim, confractis arcubus, decurtatis lanceis, plaustris, quibus uehebantur ad bellum necessaria, exustis. Ergo me unum omnium Deum agnoscentes, populo meo adiungere uos potius quàm illis aduersari date operam. Hæc ut omnibus dicuntur, ita à solis renatis cœlesti spiritu uere percipiuntur. ij ergo succinunt Domino, & iterum atque iterum gloriantur: Deus stat à nobis, &c. Iam si fidei nobis oculi sunt, quicquid unquam Deus pro suis præclare gessit, perinde nobis erit, atque si nobis ipsis id factum esset. ea ergo omnia intento animo consideremus, inde ita crescet in Deum nostra fiducia, ut nō minus contra quæuis pericula gloriari liceat, atq; istos gloriatos legimus: Deus stat à nobis, &c. Et Deus nobis protectio & robur, propterea nihil formidabimus, etiam si moueatur terra.

ARGVMENTVM PSALMI XLVII.

Canunt hoc Psalmo filij Korah de diuinæ gloriæ per uniuersum orbem illustratione, conuersioneq; ad Deum, regum ac populorum, quæ facta est exaltato Christo: sed his, in amplissimam Dei & populi Israelitici gloriā, quæ refulsit, quum arca fœderis, extructo per Salomonem templo, splendidissima pompa inferretur, plurimiq; reges & populi Deum Israelis agnoscerent, & donis uenerarentur, deliniatis & adumbratis.

PSALMVS XLVII.

εὐχαριστικός.

PRæsuli Oda filiorum Korah.

2 Vniuersi populi plaudite manibus, iubilate Deo ouantes.

3 Excelsus enim est Iehouah, tremendus, rex magnus super

A per omnem terram.

Subijcit populos nobis,& nationes substernit pedibus nostris. 4

Selegit sibi nos,selegit nostram hæreditatem, decorem Iaacob quē 5 diligit. Selah.

Ascendit Deus cum iubilo,& sonitu buccinarum. 6

Canite Deo,canite:canite regi nostro,canite. 7

Nam rex omnis terræ Deus, canite quicunque ingenio præstatis. 8

Regnat Deus super gentes,Deus sedet in solio suo sancto. 9

Optimates populorum adiungent se Deo Abraham, Deo adiungent se præsidia terræ,exaltatus enim est plurimum. 10

Omnes populi plaudite manu,iubilate Deo in uoce ouationis. Quia Iehouah excelsus, terribilis,rex magnus super omnem terram.) Incredibili pompa et magnificentia Solomon templum à se extructum dedicasse,arcamq́ fœderis ei intulisse legitur 3. Regum 8. & 2. Paralipomenon 5. Quicquid enim populi ab Hemath Syriæ usque ad Aegyptum erat, utique totum Israel eo egerat, cum senioribus eorum,capitibus tribuum, & familiarum principibus, tantamq́ hostiarum uim obtulit,ut uix numerari posset: quanquàm in libris Regum memorantur uiginti duo millia boum, & uiginti supra centena millia ouium. Aderat quicquid erat generis Sacerdotalis atque Leuitici. Nihil quoque deerat cymbalorum,fidium & cithararum, tubis sonabant Sacerdotes centum & uiginti,omniumq́ sonus tanquam una uox Deum laudantium exaudiebatur. Nubes denique replebat templum,quo Deus singularem sui præsentiam exhibebat,adeo ut in ministerio suo Sacerdotes nequirent consistere ui numinis absterriti: tum hac inuitatione populorum ad laudes Dei sacramq́ lætitiam,de qua canit uersus primus, omnia indubiè resonarunt. Tum quoque Deus semper præcellens, ut & conseruans, agensq́ omnia, excelsum se,tremendum,ac regem omnium insigniori maiestate exhibuit,unde eum ob tam effusam in suum populum bonitatem, non solum Israelitæ, sed & gentium quàm plurimi agnouerunt,colereq́ cœperunt,de quo canit uersus secundus. In his omnibus, typus & figura quædam exhibita est eorum, quæ per Christum postea perfecta sunt, & quottidie perficiuntur, passim in uulgato Euangelio,cum uera fœderis arca,uerum propiciatorium,uera diuinitatis sedes,ipse mediator Dei & hominum,homo Iesus Christus,in uiua templa illatus est, ac etiamnum infertur,plurimis in omnibus mundi regionibus ad fidem ipsius adductis,in quibus ipse æternum Patris uerbum, & per omnia dilectus filius,spiritu suo immortalia sibi patriq́ sacraria extruit,parat, & ornat. Magnum fuit,quod gestum est per regem Salomonem:at tantū umbra eius, quod absolutum est per Christum. Quare de Christi regno hæc pręcipuè intelligenda,id quod & Iudæi agnoscunt.Hinc sacri Cantores omnes populos, non solum Israelem,ut plaudant,clangant,ouentq́ Deo,qui celsior sit omnibus, & se iam Regem totius terræ declarauerit,inuitāt.Hæc adumbrata quidem sunt in magno illo festo,quo templum dedicabat Salomon:at uera, plenéq́ perfecta,cum passim recepto Euangelio,& per illud uita æterna percepta, omnes gentes ea in Domino lætitia perfusæ sunt, ut id non iam uocibus, sed tota uita, quin & durissima morte testati sint,ac quottidie testentur, quotquot uerè Christo crediderunt,indeq́ agnouerunt,quàm celsus,tremendus,& magnus sit Rex super omnem terram. Hi ipsi,& soli rerum omnium ac populorum domini,de quo dominio gloriantur sancti,uersu sequenti & nos quædam disseruimus.

Versus 2. et 3. ad uerbum.

Agit populos sub nos,& nationes sub pedes nostros. Elegit nobis hæreditatem nostram, splendo-

Versus 4. et 5. ad uerbum.

B

splendorem Iaacob quem diligit. Selah.) Gloriantur sancti Deum suo imperio gentes subijcere, eiusque mox caussam subijciunt, quæ alia non est, quàm beneuola & ultronea Dei dilectio, de qua Paulus multa, cùm alibi, tum Rom. 9. & 10. A

Vnde terra Israel dicta decor Iaacob. Terram, quæ Israelitis in hæreditatem à Domino tradita erat, uocant hæreditatem suam, & decorem Iaacob, utique propter beneficentiam Dei in illam admirabilius effusam, non quidem quòd lacte fluxerit & melle, sed quòd se Deus notum in ea facere, leges & cerimonias dare fuerit dignatus. Hæc uerò typum prætulit Ecclesiæ Christi, sparsæ per totum orbem, quæ uerioris Iaacob, Israelis interni, ac sempiterna dilectione Deo chari, decor & magnificentia est, ipsissimum scilicet regnum cœlorum, in quo nulla omnino bonorum penuria, uita uiuitur ut iusta, ita beata. Ista quo penitius introspiciantur, adiectum est Selah. Eleganti uerbo in uersu quarto usus est Vates ידבר, quo & Dauid usus est uersu 48. Psalm. decimi octaui, significat uero subijcere. Vtrinque enim significatum est, Deum populos etiam inuitos submittere imperio suorum.

Versus 6. ad uerbum. *Ascendit Deus cum clangore, Iehouah cum uoce tubæ.*) Pompam canit, qua illata templo arca fuit, quam uocat nomine Dei, ut & Psalm. 24. Attollite capita uestra portæ, & ingredietur rex gloriæ. De clangore & uoce buccinæ illi pompæ rara magnificentia adhibitis, legitur 2. Paralip. 5.

Vers. 7 et 8. ad uerbum. *Canite Deo, canite, canite regi nostro, canite. Quia rex omnis terræ Deus, canite intelligens.*) Memorat admirandum canendi studium, quo tum Deum celebrabāt, de quo ibidem, idque sub schemate ad id hortandi. Figura & illud est, uersu 8. Canite intelligens, pro, quisque intelligens sit, hoc est ingenio ad id ualeat. Deum enim ritè prædicare nemo potest, nisi qui bonitatē eius pernouerit, quod ijs duntaxat datur, qui cœlesti sapientia præditi sunt. Animali enim homini

Mascil. hæc stultitia sunt. Videtur tamen, quantū ad typi rationē attinet, hoc, משכיל, id est intelligens, relatum ad artem componendi carmina, quæ magno in precio tum habebatur, ita ut Salomon ab illa tanquam raro ornamento laudatus sit, 3. Reg. 4. ut certè haud uulgare Dei donū est. Eo uero quod artem exigunt, flagrans studium Dei prædicandi requirunt, quod in primis præstandum, de quo Paulus Coloss. 3. Verbum Christi inhabitet in uobis opulenter, in omni sapientia, docentes, & admonentes uos ipsos psalmis, & hymnis, & cantilenis spiritualibus, cum gratia canentes in corde uestro Domino. Cæterum decet præcipua quoque concinnitate, & singulari elegantia ac studio, laudes Deo in Ecclesia canere. B

Vers. 9. et 10. ad uerbum. *Regnat Deus super gentes, Deus sedet super solium sanctum suum. Principes populorum collecti sunt, cum Deo Abraham, Deo clypei terræ, exaltatus est plurimum.*) His caussam tam operosæ & sedulæ laudis, quam uersu octauo uerbo attigit, pluribus explicat, nempe, quòd Deus rex est omnium, sedensque in solio suo sancto, uere augusto, quia cœlesti, regnet in omnibus gentibus. Vbi enim ipse regnat, ut æternam uitam, ita solidam iustitiam, ac quicquid omnino optabile est, sancti possident. Regni huius prolata pomeria, canit uersus ultimus. per principes enim & clypeos, id est præsidia terræ, magistratus & optimates, simul & plebes intelliguntur. Principes uocant scuta terræ, sicut Deus subinde hoc nomine à sanctis appellatur, propterea quod defendit suos, & mala auertit, uti scutis auertuntur iacula, & seruantur quos illa tegunt. Hoshea 4. ut hic, Principes ergo populi hoc nomine uocantur, quod eorum sit populum tueri, & nocitura auertere. Hoc uero gaudium, hoc canendi Deo studium, hæc exultatio de qua totus Psalmus canit, quid sit, ac quàm uehemens res, ij demum norūt, qui regni Christi uerè sunt facti participes. Oremus igitur sedulo, Adueniat regnum tuum: & hic rite Prophetas Dei intelligemus.

Argu-

A

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMI OCTAVI.

Canunt eximiam Eccleſiæ fœlicitatem, ob præſentiam & tutelam Dei, id uero ſub typo Ieruſalem.

PSALMVS XLVIII. *in genere mixto εὐχαριστικὸς.*

CArmen Odæ filiorum Korah. 1

Magnus eſt Iehouah, & laudatus plurimum, in ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto eius. 2

Locus elegans, exhilarãs omnem terram eſt, mons Zijon, latus, ſpectans aquilonem, ciuitas regis eximij. 3

Deus in palatijs eius, agnitus eſt eſſe ſuis pro arce. 4

Nam ecce reges conuenerant, tranſierunt unà. 5

Ipſi uiderunt ſic habere, obſtupuerunt, perterriti ſunt, in præcipitẽ fugam acti ſunt. 6

Trepidatio apprehendit illos iſtic, dolor qualis corripit parturientes. 7

Euro confringis naues maris magni. 8

Quemadmodum audiuimus, ita re ipſa uidimus in ciuitate Iehouæ Zebaoth, Dei noſtri, Deus illam firmauit in ſeculum. Selah. 9

Animo bonitatem tuam in templo ſancto tuo præſidentis concipiebamus. 10

Vti de nomine tuo iactatum eſt, ita habet et laus tua, pertingens ad fines uſque terræ: quicquid omnino geris, iuſtitia eſt. 11

B Lætabitur mons Zijon, gaudio geſtient urbes Iehudah, propter iudicia tua. 12

Circumfundite uos Zijon, cingite eam, numerate turres eius. 13

Conſiderate mœnia eius, uidete ut ſint celſa palatia eius, propterea memorabitur in generatione ſequenti. 14

Nam hic Deus, Deus noſter eſt in ſempiternũ, ipſe ducet nos dum hac uita fungemur. 15

Verſus ſecundi & tertij explanatio.

MAgnus Iehouah & laudatus plurimũ, in ciuitate Dei noſtri, in mõte ſancto eius. Pulchrũ clima læṫificans omnem terram, mons Zijon, latera Aquilonis ciuitas regis magni.) *Ad uerbum.* Occaſio huic Pſalmo fuiſſe apparet, inſignis aliqua urbis Ieruſalem, cõtra hoſtes, propugnante Deo, uictoria, ſiue ea fuerit nobilis illa cõtra Ammonitas, Syros & Aedomitas, de qua in Pſalmum uigeſimũ, ſiue qua donatus fuit rex Iehoſaphat, de qua paulo pòſt, ſiue alia quæpiam. Vocat uero Ieruſalem ciuitatem Dei, regisq; eximij mõtem ſanctum, pulchrum clima, elegantẽ locum, qui omnẽ terrã exhilaret, propterea quòd Deus uerbo et ſpiritu ſuo in ea potius, q̃ in toto orbe tum regnauerit, indeq; doctrinam ſaluificam in omnẽ terram ſparſerit: iuxta illud, E' Zijon prodibit Lex, & oraculum ſempiterni de Ieruſalem, Ieſh. 2. Hæc uitam æternam omnibus gentibus attulit: uerè ergo prædicatur, omnem terram exhilaraſſe. Montem Zijon, & latus Aquilonis, eandem à parte ſcilicet eius uocat. in aquilonari enim urbis parte Zijon erat, uti & Ieſh. 14. notatur, ubi rex Babel inducitur dicere: Sedebo in monte ſancti cœtus, ad latus Aquilonis. In hac Deus ingẽtia & innumera uſq; ad ultimũ eius excidium, quod occiſo Chriſto, poſt plurimorum uatum cædem meruerant, beneficia præſtitit, quæ nunc cumulatiſſimè exhibet, ubicunq; ſunt qui in ip-

ſum credunt, ciues ſcilicet Ieruſalem ſupernæ, uereq; liberæ, de qua Gal. 4. & Ebr. 12. Et nuſquam quidem niſi in hac Deus & magnus, & laudatus uerè agnoſcitur. נוף alij terminum, alij clima, alij etiam germen interpretantur. Satis autem liquet Vatem uoluiſſe regionem & locum dicere, id quod hæc uox, & Ioſue 12. & 17. Ieremiæ 44. & 45. ſignificat. A

Verſus 4. ad uerbum. *Deus in palatijs eius, notus ad exaltandum.*) Nunc canit quod ex auxilio Dei, ſplendidiſſimo miraculo lato, manifeſtum factum ſit Deum præſidere in palatijs Ieruſalem, eſſeq; ſuorum perfugium & uindicem, id canit uerſu præſenti.

Verſus 5. ad uerbum. *Quoniam ecce reges conuenerunt, tranſierunt ſimul.*) Nunc canit quod ſplẽdidè & magnificè hoc auxilij Deus tulerit. Conuenerant contra Ieruſalem multi reges, & unà expugnaturi eam tranſierant. Tale quid factum fuit, cum Ammonitæ bellum Dauidi intuliſſent. Accidit ſimile & poſtea, præcipuè regnante Aſſa, contra quem Aethiopes decies centenis millibus uenerant, 2 Paralip. 14. Item regnante Iehoshaphat, contra quem Moabitæ & Ammonitæ innumeras quoq; copias duxerunt, & eaſdem è Syris trans Euphratem, ac etiam è regionibus trans mare collectas, 2. Paralip. 20. Deniq; et regnante Hiskijah, Aſſyrij iam expugnaſſe ſibi Ieruſalem uidebantur, cum una nocte Deus, deſideratis ex illis centenis & octoginta quinq; millibus, urbem ſuam liberauit. Et quia uerſus quintus tranſiſſe reges iſtos canit, & uerſus ſextus & ſeptimus maximo illos terrore & perturbatione fuiſſe perculſos memorant, haud abſimile ueri uidetur Pſalmum hunc quantum ad typum attinet, de uictoria illa præclariſſima, quam Dominus regi Iehoshaphat dedit, canere. Certe multi tum reges conuenerant, nempe Moabitarum, Ammonitarum, Idumæorum, & Syrorũ. Trãſiſſe quoq; mare ſacra hiſtoria teſtatur. Ioſephus Aſphaltitẽ lacum ſcripſit. Sed hũc ſcriptura ut mare uocat, ita addit ferè מלח, id eſt ſalis, ut ex 15. Ioſuæ & alibi liquet. quare uериſimilius eſt, de mari mediterraneo hoc Vates intellexiſſe. Tharshish enim, cuius ſtatim meminerunt, uocatur. Præterea adeò metu perculſos & terrore exagitatos, ſcriptura memorat, ut ſeipſos trucidarint, & Iehoshaphat cum populo tantũ ſpolia legerint, quæ tam multa quoq; fuere, ut tres dies inſumpſerint ea colligendo, & diuidendo. Poſtremò admodum conuenit, & quæ ſacra hiſtoria meminit de ſolenni pompa, qua rex & populus Ieruſalem fuere ingreſſi, deq; ingenti ſtudio prædicandi nominis Dei, cum cantu omniq; organorum genere, quo totus populus flagrabat. His nihil obſtat, quod filiorũ Korah titulo Pſalmus prænotatus eſt. eorum enim ordo, ad Ioſhiah uſq; tempora perdurauit. Porrò utcunq; iſta habeant, id abunde ex uerbis Pſalmi liquet, inſignem fuiſſe tam hoſtium conſternationem, quàm populi Dei uictoriam, quæ hic canitur. B

(margin: Melach.)

Verſ. 6. & 7. ad uerbum. *Ipſi uiderunt, ſic obſtupuerunt territi ſunt, metu præcipitati ſunt. Tremor apprehendit eos ibi, dolor ſicut parturientis.*) Viderunt, idem eſt atq; ſenſerunt, nempe uirtutem Dei ſuos propugnantis: inde obſtupuerunt, attoniti ad inopinatam uim numinis, & toti perterriti, atq; metu præcipitati, id eſt ad fugiendum impulſi ſupra quàm uires ſufficerent. Eſt enim hic נחפזו uerbum, quo ſacra hiſtoria uſa eſt & 1. Reg. 23. ubi memorat, quemadmodum Dauid conabatur fugere, iam ab exercitu Schaulis circumdatus. Illic legimus, נחפז ללכת, id eſt metu acceleratus, & quaſi præcipitatus fuit ut fugeret, nimirum metu & conſternatione celeriorem fugam imperante, quàm pro facultate corporis. Verbum enim חפז alicubi trepidare & conſternari ſignificat, alicubi etiam feſtinare: Deuteronomij uigeſimo, ubi in exhortatione populi prælium commiſſuri legitur, אל תיראו ואל תחפזו, id eſt ne timeatis, ne'uc cõſternemini, aperte metum ſignificat. Rurſus Exodi duodecimo ubi de agno paſcali dicitur, Comedetis illum בחפזון, ſignificat feſtinationem. In præſenti loco paſſiuè ponitur. unde omnino, ut illud de Dauide fugam ſupra uires moliente, accipiendum uidetur, ut intelligas metu actos, & præcipitatos in fugam uiribus corporis celeriorem. His commodè ſubiectum eſt uerſu ſeptimo, Trepidatio apprehen-

(margin: Nechpazu. R. Shlomoh exprimit Gallicè, Furent eſtourdys. Nechpaz Lalecheth. Chaphaz. Al tireu ueal tachpezu. Bechipazon.)

A prehendit illos, & dolor parturientis. Is ubicunq; mulierem corripuerit, ibi detinet. sic & illis intelligit hic Vates, facultatem fugiendi fuisse ademptam, quamlibet metu ad fugiendum impellerentur.

Versus 8. ad uerbum.

Cadim.

Per uentum orientalem (qui) confringit naues Tharshith.) Hunc uersum Aben Ezra & Rabi Shlomoh ut allegoriam accipiunt in hunc sensum: Terrore & dolore incredibili perculsi fuerunt atque deiecti, ac si uento קדים, id est orientali (quem nos Eurum uocamus, cui summa in scripturis uehemẽtia tribuitur, qui confringere solet naues maximas, quibus scilicet nauigatur mare magnum) fuissent agitati & prostrati. Nusquam sanè legimus hostes Iisraelis per mare uenisse, ut nauium eorum confractio hic commodè narraretur, donec ab hac parte Græci primum & Romani bella illis intulerũt, excepto eo bello quod contra Iosaphat motum à gentibus fuit, de quo suprà meminit. Verùm quia hoc bellum non fuit nauale, nec legimus hostium naues confractas, sed ipsos se inuicem cõtrucidasse, actos à Domino in furorem, ueri haud dissimile uidetur, Vatem propter uehementissimã illam hostium consternationem & diiectionem dicere uoluisse, uelut per Eurum uentorum tempestuosissimum fuisse deiectos & dispersos. Hac siquidẽ similitudine & Iirmeiah usus est capite 18. ubi inducit Dominum sic minari, Vento Kedim dispergam eos coram hostibus. Subaudiendum ergo hic erit אשר, id est qui. ut istud, Frãgit naues Tharshih, sit descriptio uirtutis huius uenti. Vnde intelligi Vates uoluit, immensam illam uim Dei in populi sui hostes desæuientẽ. Hic sensus cum præcedenti uersu pulchrè cõuenit. Tharsbish Cilicia olim dicta est, à Tharsith nepote Iaphet: unde & metropolis eius, quę insignem portum habuit et mercatũ maximum, Tharsus nomen habuit. Ea Paulo patria fuit. Hinc & mare Ciliciæ Tharsith. & naues, quibus in mediterraneo mari nauigabatur maximæ, quas quidẽ norant Iisraelitæ, naues Tharsith dictæ sunt. Lege Ioseph. 1. Antiquit. cap. 11. Solinus scribit, Tharsum olim matrem urbium dictam, & Ciliciam usq; ad Pelusium Aegypti pertinuisse, habuisseq; sub imperio Lydos, Medos, Armenios,

Ascer.

B Pamphiliam & Cappadociam. Memorantur quoq; Cilices Xerxi contra Gręcos centum naues suppeditasse. Si quis autem hic similitudinem non agnoscat, & putet in hac de qua hic canitur uictoria, hostiũ naues quoq; disiectas, cum eo non contendero: attamen, quod magis probabile uisum est, ex temporis & locorum circunstantijs indicaui.

Versus 9. ad uerbum.

Quemadmodum audiuimus, sic uidimus in ciuitate Iehouæ Zebaoth, in ciuitate Dei nostri, Dei qui confirmauit eam in seculum. Selah.) Promiserat Deus se præsentem adfore populo, id in urbe sancta, ubi præcipuus cerimoniarum locus, continuò prædicabatur. cum istuc ergo tam præclarè fuissent experti, rectè cecinerunt se ita in sacra urbe quoque uidisse, atque re ipsa expertos esse, ut de Domino testari Legem & Prophetas inibi audierant, planeq; firmatam ab ipso Ierusalem, ut nunquam in æternum labatur agnouisse. Illud, In ciuitate Iehouæ, ad duo referendum, in ea enim & audierant Dominum auxiliaturum, & auxilium perceperant, dum Deus quod in ea regnum, suiq; cultus erat, adeò insigniter defendit. Porrò ex diuinæ promissionis adnunciatione, id sequebatur, quod canit uersu decimo.

Versus 10. ad uerbum.

Animo concipiebamus ô Deus bonitatem tuam, in medio templi tui.) Erat siquidem templum & arca in templo credentibus, uelut præsentis & fauentis, omniq; in necessitate adfuturi Dei signum atque testimonium. hinc igitur urgente periculo cogitabant, quæ promisisset Deus, sui tam præclara præsentia in templo donata.

Versus 11. ad uerbum.

Secundum nomen tuum Deus, sic laus tua usq; ad fines terræ, iustitia plena dextera tua.) Hic uersus idem canit, quod nonus. Illud enim, Secundum nomen tuum. perinde est, atque uti nomen tuum iactatum est, uti de te prædicatum, ita cumulatim omnia à te percepimus, eoq; respondet iam laus tua de percepto auxilio, prædicationi nominis tui, uirtutisq; auxilium laturæ. Laudis huius sum-

 ma est,

ma est, Iustitia plena est dextera tua: hoc est ut uerti, quicquid geris iustitia est, nempe summa bonitas. Ista iam necesse fuit consequi, id quod canit uersu duodecimo. A

Versus 12. ad uerbum. *Lætabitur mons Zijon, exultabunt filiæ Iehudæ propter iudicia tua.*) Sic nanque iudicat re gitque omnia hic Rex, ut suis nihil non salutem promoueat, & felicitatem auge at. Obseruandum, autem operum Dei hic indicatum ordinē: quippe primum prædicari Dei bonitatē, inde fide eam expectari, postea re ipsa illam percipi, ultimo gratias agi summa cum lætitia. Opera Dei uera sunt & solida, uerosque gaudio & germana lætitia perfunduntur, quotquot ea planè percipiunt, ad quod plurimum confert, aduersis probè exerceri.

Vers. 13. et 14. ad uerbum. *Circumite Zijon, & cingite eam, numerate turres eius. Ponite cor uestrum ad murum eius, exaltate palatia eius, ut narretis generationi sequenti.*) Inuitant sancti Vates ad conside randum circumquaque Ierusalem, mœnia & palatia eius, externam scilicet & in ternam magnificentiam, quòd ea tanta sit, ut nunquam sit eius memoria inter moritura. Id de terrena illa & serua Ierusalem, pridem solo æquata quis intelli gat? Hic ergo typus aperitur, & res ipsa indicatur. Ecclesia Christi est, cuius nec mœnia, nec palatia, id est nec inuicta contra quoslibet hostes munimen ta, nec uitæ modis omnibus ad humanitatem formatę, ac cunctis uirtutum nu meris excultæ, ornamenta satis mirari quisquam possit. Vtrunque multis & ele gantissimis translationibus in Canticis canticorum prædicatur. Illud פסגו, id est exaltate, idem ualet atque, ut celsa sint considerate. Vt enim nos dicimus ex tolli, quæ humi sublata prædicantur: ita scriptura dicit exaltari, quæ exaltata agnoscuntur, & perpenduntur. (Pasegu.)

Versus 15. ad uerbum. *Quia iste Deus, Deus noster, eiusque (in) seculum & usque, ipse deducet nos (usque) ad mortem.*) Hic uersus obscuro fine claudit, propter dictionē אלמות. Autor libri quem Mesorath Ebræi uocant, quo germana sacrorum Bibliorum lectio traditur, & exemplarium diuersitas indicatur, tradit duas dictiones esse על מות, id est ad mortem usque. Quidam unam dictionem faciunt, & interpretantur eam iu uentutem, sensumque loci huius faciunt: Deduces nos, ut à iuuentute ducere so litus fuisti. Sunt quoque qui ab עלם, quod occultum significat, deducunt, ut in telligas Deum deducturū nos arcana & mundo ignorata bonitate. Mihi pri ma sententia ideo certior uisa est, quòd & prima huius uersus pars de sempiter na Dei super nos cura & tutela canit, cum habet: Iste Deus, Deus noster in se culum, & usque in seculum. Docemur hic ueræ Ierusalem, germanæ Christi Ec clesiæ, Deum nunquā abesse, nullos hostes posse ei præualere, iugemque esse in ea Dei laudem, ut illa eius prospectione & beneficijs incessanter fruitur, eoque sempiterno quoque gaudio de Deo suo exultat. Hęc autem, uitam uiuens adeò diuinam & beatam, quem lateat ubi ubi agat? Cumque omnino talis sit Christi Ecclesia, quid solo nomine nobis placebimus, hæc si nobis uita defuerit? (Al muth. — Olam.) B

ARGVMENTVM PSALMI XLIX.

Insaniam diuitias admirantium traducit, & miseriam exponit. In hac enim uita bonis suis perceptis, æternùm apud inferos miseri erunt, cum studiosi uirtutum in regeneratione, sempiterna felicitate fruentur, domini & iudices horum, quos nunc orbis ob uim diuitiarum, ut deos quosdam suspicit & metuit.

PSALMVS XLIX.

in genere mixto, διδακτικός.

1 PRæsuli Oda filiorum Korah,

2 Audite hæc omnes populi, auscultate his quique in hoc seculo degitis:

3 Quique plebei, quique dignitate aliqua pollentes, dites pa riter & inopes.

4 Os meum loquetur sapientiam, meditatio cordis mei prudentiam.

Accommo-

A Accommodabo parabolæ aurem meam, exponam adhibita cithara ænigma meum. 5

Cur timeam in aduerso tempore, cum me prauitas insidiantium mihi circumquaque obsidet? 6

Illi nituntur opulentia sua, & celebres sunt ob multas copias suas. 7

Et tamen nemo quamlibet dignitate polleat, uel fratrem suum possit à morte redimere, nemo qui Deo preciũ redemptionis persoluat. 8

Nimij siquidem precij est redimere à morte animas illorum, ut quo uiuant perpetuo. 9

Et uitam in sempiternum proferant, sepulchrum nunquam uisuri. 10

Sanè uident et sapientes mori, peruersi pariter et stupidi interierũt, alijsque relinquunt opes suas. 11

In animis suis cogitant domus suas permansuras in sempiternum, habitationes suas per secula, extulerunt nomina sua in terra. 12

At homo in fortuna sua splendida haudquaquam permanebit, similis erit pecudibus, quæ prorsus intereunt. 13

Hoc istorum institutum, uera ipsorum stultitia est: & tamen posteri eorum, præcepta ipsorum cupidè sectantur. Selah. 14

Instar gregis apud inferos collocabuntur, mors aget pastorem eorum: recti exorta luce dominabuntur illorum. forma eorum peribit, infernus ipsorum domicilium. 15

Sed animã meam reducet ab inferno Deus: nam suscepit me. Selah. 16

Nihil metuas cum ditatus uir quispiam fuerit, cum dignitatem do- 17

B mus suæ auxerit.

Haud enim sumet omnia secum cum moritur, non descendet cum eo comes dignitas eius. 18

Nam anima eius in uita sua bonis fruetur: & cum benefeceris tibi, ferent te laudibus. 19

Concedent autem isti ad nationem maiorum suorum, lumine nunquam fruentur. 20

Homo cui cõtigerit fortuna splendida, nec simul recto iudicio præditus fuerit, is similis erit pecoribus. quæ prorsus interierunt. 21

Versus secundi, tertij, & quarti explanatio.

A *Vdite hæc omnes populi, percipite auribus omnes habitatores seculi. Etiam filij Adam, etiam filij uiri, simul diues & inops. Os meum loquetur sapientias, & meditatio cordis mei intelligentias.*) Præfat his uersibus, & uocat quę dicturus est, sapientiam & prudentiam, quod ex uera sapientia & prudentia omnia nata sint, & rectè sapere, prudenterque omnia iudicare ac instituere, doceant. Vocat item parabolam & ænigma, eo quod cum collationibus, quæ Ebræis propriè dicuntur מְשָׁלִים, tum tectioribus, præsertim hominibus huic seculo deditis, sententijs utatur. Sic & Prouerb. 1. parabolæ, enarrationes, uerba sapientum, & ænigmata pro eodem accipiuntur, grauioribus scilicet sententijs, quæ ferè & reconditi, & collationis aliquid habent, atque ideo enarrationem apud imperitiores requirunt. Iesh. 14. carmen de casu regis Babel, eo quòd audentiores translationes & hyperbolas poematum more habet, Mascal, id est Parabola à Vate nuncupatum est. Infra Psalmo 78. cantaturus Asaph beneficia & miracula, quæ Deus Israeli exhibuit, dicit se aperturum os suum parabolis, & eloquuturum ænigmata

Ad uerbum.

Mescalim.

gmata temporis prisci. Certè quæ hic Korachitæ canunt, paupertatem, aliáq; A uitæ huius incommoda non esse timenda, opes & copias non admirandas aut querendas, tum Deum ijs qui in gratiam ipsius omnia despondent, dare, dum hac uita defunguntur, beatã & perpetem, quouis ænigmate obscurius & per-

Chald. plexius est omnibus qui nõ per spiritum Dei fuerint renati. Versu 2. חלד, quod ætatem hominis significat, id est seculum, de quo in uersu 14. Psal. 17. pro orbe posuit, ut nos quoq; seculo abuti solemus. Filij uiri, pro præstabilioribus dixit, ut uersu tertio Psalmi quarti.

Versus 5. ad uerbum. *Inclinabo ad parabolam aurem meam, aperiam in cithara ænigma meum.*) Hoc ad commendationem dicendorum dictum est, quæ nempe eiusmodi sint, ut illis ipse quoq; Vates auscultare diligenter, operæprecium ducat. Eo uerò quod hic sequitur, Cum cithara aperiam ænigma meũ, indicatur ratio qua fuit hæc Oda decantata, nimirum ad sonum citharæ. Studiosa illa omnium ad hæc audienda inuitatio, cõmendat precium eorum: tum monet, quàm paucis ex tota hominum uniuersitate ea perspecta habeantur.

Vers. 6. 7. 8. 9. 10. & 11. ad uerbum. *Cur timerem in diebus mali, prauitas insidiatorũ meorũ circumdedit me. Nitentes opibus suis, & qui de amplitudine diuitiarum suarum gloriantur. Fratrem non redimendo redimet uir, nõ dabit Deo antilytron suum. Et preciosa redemptio animæ illorum, & æui in seculum. Et uiuet adhuc in perpetuum, non uidebit foueam. Quoniam uidebit, sapientes moriuntur, simul stultus & bardus peribunt, & relinquent posteris suis opes suas.*) Sanctus, eo quòd aduersarios suos uidet diuitijs, re fluxa & fugaci, uitáq; non potente seruare, niti, animum recipit, præsertim cum ipse Deo nitatur, qui solus uitam ut donat, ita æternum seruat. & insultans illis, glorians uero de Deo, ait: Quem timerẽ in diebus malis, dum iniquitas insidiantiũ mihi me circundat, undiq; coartans. Quàm inanis uerò sit illorum confidentia, de qua uers. 7. eo ostendit, quòd nemo quamlibet diues, uel fratri uitam cunctis opibus suis queat prorogare, redempta à Deo anima, de quo est uersus 8. Nono canitur, animæ redemptionem preciosiorem esse, quàm ut ab homine queat parari. Id uerò ex eo patere, quod omne genus hominum moriatur, etiam sapientes, de quo canit uersus 11. B

Akabai. De uoce עקבי, id est insidiatorum meorum, nonnihil in uers. 10. Psal. 41. A. Ezra calcaneum hic intelligit, & interpretatur uersum in hunc modum: Quid timeam in die mali, quid circundet prauitas calcaneos meos: hoc est, Cur implicem uitam meam iniquitate, sectatus huius seculi opes? Sed quia solent sacri Psaltes eandem ferè sententiam mutatis uerbis in eodem uersu repetere, עקבי malui pro insidiatoribus hic accipere, quos hæc uox in põdere, ut Ebræi

Zecenai. loquuntur, formationem intelligentes, זקני, Zakenai, id est senes meos, significat. Tum siquidem tempus aduersum est, dum mali sunt qui adfligunt. Illud in uersu nono, Preciosa redemptio: est similis loquutio illi, Oraculum le houæ

Cesil. erat in diebus illis preciosum 1. Reg. 3. id est haberi non poterat. כסיל stultum significat, qui ultro rationem suam à recto deflectit, non tam ratione quàm re-

Baar. cta ratione destitutus. בער autem eum significat, qui omnino ratione destitutus, stolidus & bardus est.

Versus 12. 13. 14. & 15. ad uerbum. *Intimum eorum, domus eorum in seculũ, habitacula eorum in generationẽ & generationem, uocarunt nomina sua in terra. Et homo in precio nõ morabitur, similis erit iumentis (quæ) interibũt. Hæc uia illorũ stultitia eis, & posteri eorum in ore eorũ current. Selah. Sicut grex in infernum collocabuntur, mors reget eos, et dominabuntur eis recti ad mane, & forma eorũ ut ueterascat, infernus domicilium eius.*) Insaniam aduersariorum regis magis traducit, præsertim ab eo quòd sibi tantopere placent ex rebus nihili. Quòd enim pergrandes sibi magnasq; ædes extruunt, nominis quandam æternitatem somniant. Id canit uersu 12. Quid autem id eos beare possit, cum in dignitate sua & splendida fortuna permanere nequeant, & nominis eorũ memoria tota aboleatur? Hæc uersu 13. Porrò hæc uia, institutum & omnis sapientia eorum est, quam & posteris suis tradunt, qui in ore ipsorum currunt, id est in uerbis, uel iuxta uerba eorum uiuunt & uersantur, quibus nimirum idem sequi institutum illi præcipiunt,

A piunt, ut opes seculi huius rebus omnibus præferant, ac in primis quærant. Hanc miseri sapientiam arbitrantur, ut præ ea institutum sanctorum satis nequeant ridere. Quid autem æquè miserum? Hinc igitur, istorum infelicitas quò diligentius consideretur, appositum Selah est. Hæc uers.14. Quintusdecimus finem horum canit. Vita hac siquidem functi, apud inferos uelut oues colliguntur, morte eos pascente, hoc est ipsis dominante. Manè autē, ubi uita fuerit restituta, dominabuntur illis recti. Tum enim, cum hi Christo ponentur scabellum pedum, etiam regnantibus cum Christo rectis, subijcient, à quibus modo eos nihil non iniuriarū perpeti oportet. Interim forma eorum (quidam reddunt robur, utrunq; enim צור significat) ueterascit & interit, & est domicilium eorum tartarus. His nihil obstat quod Dominus illis dicet, Facescite in ignem æternum, &c. Hoc ipsum enim iustorū super illos dominium est, quod unà cum Christo eos iudicabunt. De medio nanq; tempore, inter regenerationem & ultimū iudiciū, in quo prisci quidē scriptores, inter quos & Lactantius fuit, sanctos impijs dominaturos commenti sunt, scriptura nihil docet. Porrò hic uersus uerum ænigma filijs huius seculi cōtinet, nempe de aurora nouę uitæ, qua exorta, iusti dominaturi sunt impijs, hoc est eos cum Christo suo condemnaturi: ut Vates uel huius dicti caussa, iure se ænigma dicturum præfatus sit. קִרְבָּם in uers. 12. quidam Ebræorum pro קברם inuersis duobus elementis non infrequenti scripturis metathesi positum autumant, & ideo hunc sensum huic uersui assignant: Sepulchrum eorū domus illorum in sempiternum, nec est eis quicquam reliquū, quàm quod à domibus magnificè extructis, aliquandiu in hominum memoria hærent, dum iactantur scilicet tam splendidarum ædium extructores. Sed uidetur argumento Psalmi magis quadrare, ut intelligamus hic stultam diuitum huius seculi cogitationē traduci, qua propter tam facile & breui interitura ædificia, sperant sese immortales futuros: cum persæpe eueniat, ut ipsa quidem ædificia ad tempus admirationi sint, quia hominibus usui: eorum autem, qui illa extruxerunt, nemo uel nomen sciat.

Zur. | Cirbam.

B. *At Deus redimet animam meam de manu inferni, quia suscepit me.*) Deum canit suis dare immortalitatem, reliquos tantum in hoc seculo bonis perfrui. At Deus, inquit, redimet animā meam de manu inferni, hoc est mortis, uitam quoq; corporis, & felicem, mente, dum corpus humo demandatum esca uermium est, beato Dei consortio fruente restituet. Huius uerò felicitatis dum caussam reddit, prędicat eandem omnibus credētibus communem. Ait enim, Quia suscepit me. Quoscunq; enim suscepit Deus, suscipit autem quos elegit ad uitam, quibus suum donat spiritum, ij omnes ut Seruator dixit, mortem nunquā gustabunt. Nam suscitabit illos in die nouissimo, et interim mentibus sua gaudia donabit in cœlis. Et hoc ænigma est, quod caro & sanguis intelligere haud possunt, ideo & Selah adiectum est. Chaldæus habet hic: Quoniā docebit me legem suam in æternum Kimhi uero accipit לקח pro tollet me, sicut accipitur Gen.5. de Chanoc: Et nō erat, qua לקח, id est sustulit illum Deus. uult enim sensum esse, Redimet Deus animam meam ab inferno, uel sepulchro, quum sustulerit me & mori fecerit, ut scilicet anima cum corpore extinguatur. A. Ezra autem, suscipiet me, idem esse putat atq;, assumet ad se in morte spiritum meum. Iuxta illud: Deducet me consilio suo, & postea gloria suscipiet me.

Versus 16. ad uerbum. | Lacah.

Ne timeas cum diues euaserit quispiam, cum aucta fuerit dignitas domus eius. Quia non auferet in morte sua omnia, non descendet post eum dignitas eius.) Veriori felicitate donatos hortatur, ne metuant, id est ne sibi displiceant, aut malorum potentiam formident, dum mali ditantur, & dignitate propter opes augentur. nihil enim secum tollent, dum uita functi ad inferos descendent, non comitabitur eos ipsorum splendor & dignitas.

Versus 17. & 18. ad uerbum.

Quia anima eius in uita eius bonis fruetur, & celebrabunt te cum benefeceris tibi.) De diuite loquitur, cui diuitiæ suę in hac tantum uita commodo sunt, & celebrē nulla alia ratione faciunt, quàm quòd sit unde cutem molliter & delicatè curet, & sibi

Versus 19. ad uerbum.

& ſibi ipſi benefaciat, id quod de diuite illo Euangelico legimus, cui poſt mortem cruciato apud inferos, reſponſum fuit: Memor ſis, te bona tua in uita tua recepiſſe, nimirũ cum ſplendidè ueſcereris, & purpura ac byſſo ueſtireris. Ab. Ezra iſtam particulam, Laudabunt te cum beneféceris tibi: ad bonos & prudẽtes refert, qui ſibi ipſis benefaciunt, dum cõtemptis diuitijs, uirtuti ſtudent. Sed cum etiam ſequenti uerſu de ſtultis diuitibus Pſalmus canat, & ſit perpetuus ferè Pſaltis mos, eandem ſententiam mutatis uerbis in eodem uerſu repetere, mihi magis arridet, ut iſtud benefacere ſibi, de mollicula cura genij intelligamus. iudicium ſit penes Lectorẽ. Aliàs dictum, ברך & laudare & benefacere, ſignificare. ſic utrunq; ſignificatum quadrat, ſi intelligas diuitem laudari propter diuitias. Kimhi totum uerſum de bonis interpretatur, ſed repugnat contextus.

Berech.

Verſ. 20. & 21 ad uerbum. *Ibit ad nationem patrum ſuorum, uſq; in ſempiternum non uidebit lumen. Homo (eſt) in precio, & non intelligit: comparatus eſt iumentis (quæ) ſilentur.)* Canit iterum de fine nitentium diuitijs. Tandem enim dum ſibi uidentur planè felices, nec quicquam tale expectant, rapiuntur hinc, & concedunt ad nationem patrum ſuorum, in infernum: & lucem, hoc eſt ueram uitam, nunquam adſpicient. Homo enim, cui Deus præclaram fortunam dedit, nec id intelligit, autoremq; eius non agnoſcit, ille morte corporis ſemel omnibus bonis in ſempiternum ſpoliatur, non ſecus atq; beſtiæ, niſi quod ipſum cruciatus præterea excipiunt gehennæ, ubi pœnas ingratitudinis & impietatis ſoluet, at perſoluet nunquam. Hanc parabolam, hoc ænigma, qui uerè perceperit, uerã ſanè ſapientiam & prudentiam conſequutus eſt. À fucatis enim bonis animum auulſiſſe, & Deo bonorum omnium fonti addixiſſe, uita eſt ſempiterna & beata.

ARGVMENTVM PSALMI QVINQVAGESIMI.

Canit ut magnificè Deus cunctas orbis nationes Euangelio ad ſe uocaturus, electosq; ſuos potentiſſima manu ad ſerturus fuerit. Tum, ut bonitatis ſuæ confeßionem & prædicationem à ſuis, & nulla iam ſacrificia requiſiturus, ac quantopere religionem eius abſq; ſincero pietatis ſtudio iactantes, execraturus.

PSALMVS L.

διδακτικός.

1 ODa Aſap h. Fortis Deus Iehouah, uerbum faciet, & aduocabit quicq; terram inhabitant, ab ortu ſolis uſque ad occaſum eius.

2 E Zijon, ornamento perquàm eleganti, Deus lampada emittet.

3 Adueniet Deus noſter, neq; cõtinebit ſe, ignis ante ipſum flagrabit, circa eum undiq; turbo proterens.

4 Vocabit cœlum ſupernè, & terram, ut uindicet populum ſuum.

5 Colligite mihi bonos meos, qui ſacrificijs ſanciunt fœdus meum.

6 Et annunciate cœli iuſtitiam eius, nam Deus ipſe iudex. Selah.

7 Audi popule mi, et loquar: Iſrael, et per te teſtificor, quod ego Deus ſum, & Deus tuus.

8 Non arguam te ob neglecta ſacrificia, aut intermiſſa holocautomata, quæ mihi offerri iugiter debent.

9 Non eſt ut accipiam de domo tua bouem, nec de caulis tuis hircos.

10 Meæ ſiquidem ſunt omnes feræ ſyluarum, pecora quæ in mille montibus paſcuntur.

A Noui cunctas in montibus uolucres, penes me sunt animantes agrestes. 11

Si esuriero, te haudquaquã appellabo, cum meus sit orbis, & quicquid ille continet. 12

An comesturum me putas carnem taurorum, & sanguinem hircorum bibiturum? 13

Sacrifica Deo laudem, & hoc pacto persolue uota tua altissimo. 14

Tum, premente aduersitate, me inuoca, & tuebor te, tuq; me honorabis. 15

Improbo autem dixit Deus, quare tu ceremonias meas memoras, cur fœdus meum ore iactas? 16

Cum tu odias uitæ correctionem, & uerba mea abieceris. 17

Si conspexeris furem, illi te cupide iungis, & inis societatem cum adulteris. 18

Os tuum addixisti malo, & lingua tua concinnat fraudem. 19

Sedes, & contra fratrem tuum loqueris, filium matris tuæ probro afficis. 20

Ista tu designas, cumq; ego ultionem differo, cogitas me omnino esse ceu quempiam hominem, tui similem: disceptabo itaq; tecum, & statuam me aduersum te. 21

Istuc quæso agnoscite, qui obliuiscimini Dei, ne ille corripiat, ne sit qui eripiat. 22

Sacrificans laudem, is honorabit me: & qui recta uia graditur, illi ex B hibebo salutem diuinam. 23

Versus primi, secundi, & tertij explanatio.

Ad uerbum.

P*salmus Asaph. Fortis Deus Iehouah locutus est, & uocauit terram ab ortu solis usq; ad occasum eius. E` Zijon ornamento pulchro, Deus effulgebit. Veniet Deus noster, & non silebit: ignis ante eum uorabit, & quæ circum illum sunt, & conturbabitur ualde.*) Et Asaph principem fuisse cantorum, prȩter 15. & 16. primi Paralip. alia quoq; loca testantur. Primum canit sacer Vates de aduentu Christi, Euangelijq; exortu, ac populi Dei selectione. Hȩc Dei in suos bonitas, omni humana æstimatione maior est, ideo tam magnificis eam uerbis celebrat. Fortem, Deum & Iehouam loquutum ait, qua appellationum congerie exprimere uoluit, quantopere hanc Dei bonitatem admiraretur. Vocasse ait terram ab ortu solis, &c. quia Apostolos suos Christus in uniuersum orbem misit quæsitum & adductum, quicquid passim ouium eius errabant. Id Ierosolymis factum est, ibi enim spiritu Dei perfusi, ad hoc munus primum ablegati sunt. Inde canit: E` Zijon (quam propter tam beatum humanæ salutis initium, iure ornamentum perelegans uocat) lampada nempe Euangelij emittet. Illic enim ea primum effulsit, indeq; in mundum totum peruenit. Igni & proterente turbine, de quibus uersus tertius, uirtutem intellexit omnia deuincentem, qua cooperans uerbo nunciorum suorum, totum sibi orbem subegit. De qua Paulus 2. Corint. 10. In carne quidem uersantes, haudquaquam secundum carnem militamus. Arma enim nostra non carnalia sunt, sed ex Deo potentia, ad demolitionem munitionum, quibus consilia demolimur, & omnem celsitudinem, quæ extollitur aduersus cognitionem Dei, & captiuam ducimus omnem cognitionem ad obediendum Christo. Verè uorans ignis, & cuncta proterens uentus, tum unà cum Euangelij face in orbe grassabatur, cum tam inuicto uerbo, tantisq;

A` Ierusalem initiũ salutis.

Ec simul

simul portentis princeps mundi per Christi præcones feliciter adeò expugnabatur. A

Versus 4. ad uerbum. *Vocabit cœlos desuper, & terram ad uindicandum populum suum.*) Per cœlum & terram intelligit superos & inferos, cœlestia omnia et terrena, hæc siquidem omnia adhibuit Deus ad uindicandum populū suum. Nam præter prodigia quę in cœlo & in terra pro sanctis edebat Dominus, simul tam cœlestes mentes, quàm mortales in hoc sęculo illis inseruire fecit, quo Satanæ tyrannide eriperentur, quicunque ad uitam erant præordinati.

Versus 5. ad uerbum. *Colligite mihi bonos meos, incidentes fœdus meum super sacrificio.*) Canit in quo sit situs Christianismus, & qualem iam Deus populum uelit: facit enim Deum dicere: Colligite bonos meos, spiritu nimirum meo præditos, quo ad bonitatis studium impelluntur. Addit: qui sacrificijs sanciunt fœdus meum, hoc est non solum cerimonijs sacrificiorum sese mihi addicunt, sed sacrificijs fœdus mecum solida fide iciunt, ut me patrem suū agnoscant, & sese, ut filios decet, mihi morigeros exhibeant. Illud enim: עֲלֵי זָבַח, cum, uel super sacrificio probè reddit. *Ale Zebach.* Sacrificijs siquidem solis sine fide fœderis, populus olim Deo etiam abominationi erat. Inde apertis mox uerbis hostias reijcit. Quidā, pro sacrificio, legūt, nam עַל nonnunquam idem ualet quod pro. Sic sanè hunc locū Chaldæa paraphrasis intellexisse uidetur, nam reddidit: Colligite ad me bonos meos, qui statuunt pacta mea, paciscuntur legem meam, & occupantur in precibus, quæ pares habentur oblationibus. Mihi magis probat prior interpretatio, qui non solum apud ueteres, sed etiam apud nos cerimoniarū & sacrificiorum usus est, qui pijs semper sacrosanctus est, ut quibus fœdus cū Deo uelut publicè iciūt, *Al.* & icti sese admonēt. ipsumq; renouant. Habetur hic כֹּרְתֵי, incidentes fœdus, *Corethe.* olim enim incidebātur in æs aut saxum leges fœderum. De fœderis cum Deo ratione, dictum in Psalmum 25. uersu 10.

Versus 6. ad uerbum. *Et annunciate cœli iustitiam eius, quia Deus ipse iudex. Selah.*) Canit maximè publicandam Dei bonitatem per Euangelion, eo enim quod cecinit: Annunciate cœli iustitiam eius, significare uoluit, iustitiam, id est bonitatem Dei ubiq; inuulgandam. Quæ nanq; cœli adnunciant, omnibus nota fiunt, cum illi ab omnibus conspiciantur, & luce sua cuncta detegant. Sic cum Mosheh cœlum & terram testes inuocat eorum quæ Israeli tradebat, idem erat ac si dixisset, Notissimum sit hæc me uobis tradidisse, ac si id audijssent uniuersæ creaturæ, & quicquid est in cœlo & in terra. Quoniam Deus ipse iudex, nimirū omnium, qui unus omnia gubernat huius iustitiam quoq; omnia prędicant, ut sicut est omnium iudex & Deus, ita quoq; talis agnoscatur & colatur. Hoc tam multis seculis fuisse ignoratum, & Euangelij primum tempore cunctis gentibus adnunciatum, summa dignum admiratione est, & Paulo nunquam satis prædicatum mysterium, ideo hic Vates Selah adscripsit. B

Versus 7. ad uerbum. *Audi populę mi, & loquar ô Israel, & testificor per te, Deus, Deus tuus ego.*) Reijcit hic fiduciam sacrificiorum, eorumq; abolitionem prędicit. cumq; inducit Deum poscere à populo suo, ut se audiat & agnoscat suum Deum, ostendit in hoc ipso omnem uerum Dei cultum & pietatem sitam esse, nempe ut Domino nos penitus addicamus, & ut Deo nostro auscultemus. Eadem omnino habet Irme. 7. quæ adduxi supra uersu 7. Psal. 40. Item 1. Reg. 15. Auscultare id demū hostia est, & attendere gratius adipe. Idem ipsum uero per populū testatus Deus est, dum ita beneficijs affecit, ut ultro Domino sese consecraret, & Deum esse profiteretur. Istuc est quod ait: Testificor per te, id est te ipsum in testem adhibeo, quòd ego Deus sum, iudex & moderator omnium, et tuus Deus, id est iudex & diuinæ sortis largitor.

Versus 8. ad uerbum. *Non arguam te propter sacrificia & holocausta tua (quæ scilicet debent esse) corā me iugiter.*) Hoc est, quamuis ita in lege mea statuerim iugibus sacrificijs & holocaustis fidem tuam erga me, ut populus meus testeris, ob ea tamē, si nulla adhibeas, cæterum fidem sinceram præstes. Nam fieri potuit, ut hanc sine sacrificijs ac ceri-

A ac ceremonijs populus prẹstaret, ut non solũ nunc reuelato Christo, sed etiam antea templo desolato, uel dum in aliena terra ageret. Cæterũ cum licebat, & per tempus decebat sacrificijs fidẽ testari, id sancti religiosissimè semper studuerunt, ut aliquoties dictũ. Simile hic uersus habet cum illo Iirmeiah: Non mandaui uobis de sacrificijs & holocaustis. Kimhi putat לא duobus locis seruire, eoq; legendũ: Et holocausta tua non semper corã me, hoc est nõ habebo semper eorum rationẽ, ut propter illa neglecta te corriperẽ, sicut si prẹceptis meis parum auscultaris. Sed dicit Iudæus, & de holocaustis alijsq; sacrificijs Dominus præcepta dedit. Dedit quidẽ, sed tam diu obseruanda, q̃ diu ueræ pietati seruiebant, hoc est quamdiu populus Dei pueri instar habuit, & à gentibus segregatus, sub Lege, ceu pædagogo degit. At ubi fœdus nouũ cum electis per uniuersum orbem sparsis, per Euangelion, & huius persuasorem spiritum sanctum largius, quàm unquã antea super omnes electos effusum, ictũ est, & cœperunt plenius q̃ antea Deum cuncti agnoscere, de quo Iirmeiah 3. & Vates alij, ut propius ad uitam cœlestem sancti accesserũt, ita elementis pietatis, externis huiusmodi cerimonijs facti sunt liberiores, sicut eorum penitus liberi erunt, cum Deum uidebunt sicuti est. Quo certe mens Deum cognoscit plenius, eo etiam uerioribus & gratioribus ipsi obsequijs studet illum demereri. Iam quæ Deus præcepit, huc eunt, ut semel reddamur per omnia boni, hoc est dij quidam. Inde dicit Paulus: Dilectione proximi totã Legem impleri. Hæc passim in scripturis, præsertim Prophetarũ tradita sunt, si modò legantꝰ mente Dei spiritu donata. Hac dum gens Iudæorum destituta, uelum habent ob oculos, & frustra illos uerbis urseris, quamlibet illa uideantur nostrã ueritatem testari luculenter. Nihil est contentione carnali, dum pietatis curam mentiꝰ, minus mutum. Mittendi igiꝰ sunt, donec spiritus Christi eis contigerit. Eum ubi nacti fuerint, ut uidebunt quid potissimum à nobis requirat Deus, nempe plenam suę bonitatis imitationẽ, ita nihil obscurum illis erit, Deum in hac diuinę cognitionis luce, eaq; iã toti orbi impartita, nihil minus à suis poscere, quàm

B externas illas cerimonias Legis. Neq; diffitebuntur id clarè à Prophetis prædictum, ubicunq; de donanda humano generi, & quidẽ omni, ampliore Dei cognitione, & solidiòre iustitia, uaticinati sunt. Neq; enim cohærent hæc, uirilioribus iam Dei obsequijs accommodatum esse, & simul detineri elementis puerilibus. Puerilia autem esse elementa, quicquid est corporalium rituum, & externarum cerimoniarum, nemo dubitare poterit, qui agnouerit uirilem uitæ formam esse, ut Christo, atq; adeò Deo ipsi conformes simus, ita comparati atq; instructi, ut omnia dicta & facta nostra, omni tempore & loco, Deo gloriæ, & mortalibus sint saluti. Hæc uolui hic ad ea, quæ in Psalmo uigesimo & quadragesimo de sacrificijs memini, adijcere. Figuræ, typi, & umbræ fuerunt, ut sacrificij Christi, ita omnium Christianorum, præfiguranres nostrum & omnium sanctorũ esse, nos ipsos iam Deo, uti Christus fecit, offerre. In hoc iam liberos tot sacrificiorum obseruationibus ueteribus indictæ erant, incumbere. Huius temporis erit, non mactare pecudes, aut quicquam aliud offerre.

Non accipiã de domo tua bouẽ, nec de caulis tuis hircos. Nã mea est omnis fera syluæ, pecora in mille montibus. Noui omne uolucre montiũ, & pecus agri mecum. Si esuriero, nõ dicam tibi, quia meus est orbis, & quicquid illũ implet. Nunquid edam carnem taurorũ, & sanguinẽ bibam hircorum?) Hisce uersibus 5. reddit caussam, cur Deus non moreꝰ sacrificia. Primum quicquid est uel cicurum, uel ferarum animantium, in sua manu habet: non igitur est ratio, cur ea posceret de domo hominis. Deinde nõ uescitur carne, nec bibit sanguinẽ bestiarum: nihil ergo potest ut homo, morari pecorum mactationem. Nunquam igitur sacrificia ipsa, sed animos sacrificantium dedi sibi poposcit, sacrificiorũ ritu in hoc sic ad tempus instituto, ut diuinæ bonitatis rudior populus identidem admonitus, et sui consecrationem subinde testatus, in qualicunq; Dei studio augesceret, & mori sibi, uiuere Deo paulatim disceret. Obseruandus in uersu 11, idiotismus: Noui omnes uolucres, pro habeo

Lo.

Abrogata sacrificia.

Vers. 9. 10. 11. 12. & 13. ad uerbum.

in mea potestate. quod idem in eodē uersu dixit per illud, Fera agri penes me. A Cum itaq; scriptura habet, Deus nouit suos, nouit uiam iustorum, & similia, idem ualet, atq; habet eos ut suos, curat eos, uiam eorum tuetur.

Versus 14. & 15. ad uerbum. *Sacrifica Deo laudem, & redde altissimo uota tua. Et inuoca me in die angustiæ, defendam te, & glorificabis me.*) Cultum uerum Dei his apertius exprimit. Prædicare nanque Deum, & bonitatem eius in rebus omnibus celebrare, nō est nisi eorum qui illam planè agnouerunt, eiq; sese iusta fide dediderunt. Hi iam necesse est auscultent Domino, fœdusq; cum ipso ictum seruent sanctissimè. Totius igitur pietatis consummatio est, ex animo Dei laudes deprædicare. Hinc & Paulus: Corde creditur ad iustitiam, ore fit confessio ad salutem. Porrò quid quisque de Deo sentiant, nunquam certius prodit, quàm dum premunt aduersa. Nam si quis tum unius Dei opem inuocarit, testatur utiq; se illum unum pro Deo suo agnoscere & colere. Hinc subiunctum hic est, Inuoca me in die aduersitatis. Etenim solet quoq; plenior esse laus Dei, cum bonitatem eius, animus aduersitate liberatus degustauit largius & præsentius. Præterea sic est hominis animus comparatus, ut dum quid orat, siue id à Deo, siue homine, semper aliquid uicissim promittat. Hinc ueteres certas ferè hostias uouebant. At in luce Euangelij, cum puerilia illa finem habent, sicut omnes norunt Deum unum hoc poscere, ut nos ipsos ei dedamus: ita nullum aliud, dum auxilium Dei sancti flagitant, uotum solent nuncupare, quàm nomen se ipsius, uita & uerbis, quantum quisque ualeat studiosissimè glorificaturos, ac eò quamplurimos, si modò ipse aspiret, huc ut bonitati ipsius se consecrēt, adducturos. Hęc uota sunt quæ probat Deus, quæ subinde Dauid nuncupasse, & soluisse se memorat. In uita futura nihil aliud sancti, quàm canent gloriam Deo, nomenq; eius laudibus uehent. quo itaq; illi propius tempore Euangelij accessimus, eo decet huic rei studiosius incumbamus. Proinde cum tempus Euangelicū hic Vates uoluerit prædicere, commodùm induxit Deum pro mactatione pecudum, nominis sui laudem poscere, eoq; rectè honorari se, testari. Sed nemo putet se id solis uerbis posse præstare. ex animo laudare Deum, id demum totius B pietatis perfectio est, & pręcipuum quo Deo gratificamur. Sed qui ex animo Deum, ut Deum, omnis boni authorem poterit laudare; illi quoque nihil penitus habebitur Deo uel maius, uel charius. hinc iam & tota uita, cunctęq; uires, ad sanctificandum nomen eius sese accommodabunt: ut sicut Paulus hortatur, quicquid uerbo uel facto tentauerimus, omnia ad gloriā Dei cedant.

Versus 16. ad uerbum. *Et improbo dixit Deus, qd tibi ut cōmemores cerimonias meas, & sumas in os tuū fœdus meū.*) Canit nunc quàm detestetur Deus hypocrisim, & ut neminem inter suos agnoscat, nisi qui ex animo ipsi sese addixerit. Tam enim externis istis, sine pietate cordis adhibitis, nihil delectatur, ut etiam ob ea grauiter irascatur. Hinc facit Deum cum improbo expostulare, quod suas cerimonias, id enim חוקים Chocim. significat, de quo in Psalmo 19. & fœdus suum memoret.

Versus 17. ad uerbum. *Et tu odisti correptionem, & proiecisti uerba mea post te.*) Obseruandus uerò ordo eorum, quæ improbo tribuit. Sunt enim gradus impietatis. Primū est correptionem respuere. nam cum mali nascamur, primus ad pietatem gradus est, correptionē admittere, et mala nostra agnoscere. Proximū, uerba Dei abijcere. Qui enim non sustinet argui, necesse est Dei uerba abijciat, quę ut docent uitam innocentem, ita nostram nusquam non damnant. Ista uero consequitur, ut cum quibusuis sceleratis societatem ineat, nullum flagitium exerceretur.

Versus 18. ad uerbum. *Si uidisti furem, & currcurristi cum eo, & cum scortatoribus portio tua.*) Duo mala nominatim perstrinxit, alterum peruersæ libidinis, alterum iniquæ cupiditatis habendi. his totam reliquam scelerum sentinam complexus est.

Versus 19. & 20. ad uerbū. *Os tuum misisti ad noxam, & lingua tua concinnat fraudem. Sedes, contra fratrem tuū loqueris, contra filium matris tuæ das conuicium.*) Hic quarto loco notat in improbo studiū nocendi fraudandiq;, mox quinto loco exuit eum omni humanitate, ita ut calumniari sustineat, & probris afficere fratrem quoq; & filium matris suæ, quo

uel idem

A uel idem repetijt: uel maiorem coniunctionem dicere uoluit, dum uterini fratris meminit.

Illa fecisti, & tacui: existimasti quòd sim omnino futurus sicut tu. arguã te, & statuam me contra oculos tuos.) Hoc ultimum & totius impietatis consummatio est, quod impius sibi persuadet, Deum nullam habere suorum scelerum rationẽ, eo quòd ultionem differt, esseq; sicut ipse, hominem nescientem quæ secretò alij admittãt. Inducit itaq; Vates Deum ultionem minitantem, ineq; tempore adhuc supplicium de ipso sumpturum. *Vers. 21. ad uerbum.*

Intelligite obsecro hoc qui obliuiscimini Dei, ne corripiam, & non sit, qui eripiat. Sacrificium laudis honorificabit me, ubi uia, faciam uidere illum in salute Dei.) Nihil est securius hypocritis. Monet igitur eos, ut intelligant hæc, agnoscant Deum maturè adhuc omnis prauitatis pœnas exacturum, quo corripiente nemo erit qui eripiat. Metaphora est à bestijs prædam corripientibus mutuata. Vsus est ea & Psalmus 7. uersu 3. Versu ultimo repetit de sacrificio laudis, quod nimirum, ut dixi, totius diuini cultus colophon est. additq;, qui ponit uiam, id est uiam suam dirigit, hoc est recta uia graditur, ei ostendam, id est exhibebo salutẽ Dei, hoc est certam & diuinã, ut Dei uocari solent, quæ sunt maxima & absolutissima. Donet Deus, ut ipsum uere agnoscamus. sic facescet omnis hypocrisis, & licebit ex animo Deum prædicare, in quo plena & iustitia & felicitas sita est. *Versus 22. & 23. ad uerbũ.*

ARGVMENTVM PSALMI LI.

Precatio est peccata sua seriò agnoscentis, qua pius bonũ Dei spiritum, quo omnis praua cupiditas reprimitur, iustitiæ grauiter studetur, quæ uera est peccatorũ abolitio, orat: & tum ad docendum eadem alios, bonitatemq; Dei prædicandum, quæ germanæ resipiscentiæ officia sunt, sese offert adiuncta prece, pro communi instauratione Ecclesiæ, ueræ Ierusalem.

PSALMVS LI.

κατηχητικὸς & εὐκτικός.

B PRæsuli, Oda Dauidis. 1

Cum adijsset eum Nathan propheta, postquam congressus fuerat cum Bathsaba. 2

Miserere mei Deus pro bonitate tua, pro ingenti misericordia tua absterge scelera mea. 3

Laua plurimum me iniquitate mea, & flagitio meo munda me. 4

Nã scelera mea agnosco, & flagitia mea sunt semp mihi ob oculos. 5

In te, in te solum peccaui, & quod displicet tibi, admisi: propterea ue reiustus agnosceris in uerbis tuis, & purus cum de te iudicabitur. 6

En ego cum iniquitate fictus sum, & peccato inquinatum concœpit me mater mea. 7

En tu uoluisti ut ueritas obtineret in intimis, notam faciebas mihi sapientiam, quæ in penetrali cordis resideret. 8

Expia me hyssopo, & purus ero: lauabis me, & candidior ero niue. 9

Gaudio & lætitia perfunde me, fac exultent ossa quæ percussisti. 10

Auerte faciẽ tuã à flagitijs meis, & cunctas iniqtates meas absterge. 11

Cor purum crea mihi Deus, & spiritum firmum innoua intra me. 12

Ne abijcias me, & spiritum sanctum tuum ne tollas à me. 13

Fac iterũ gaudeã te ferente salutẽ, & spiritus liberalis suffulciat me. 14

Instituam sceleratos in uia tua, & conuertentur ad te flagitiosi. 15

Eripe me à reatu cædis, ô Deus, Deus seruator mi, & ouabit lingua mea de iustitia tua. 16

17 Domine labia mea aperias, & os meũ annunciabit laudem tuam. A

18 Nam hostijs nõ delectaris, alioqui eas obtulissem: holocaustum nihil moraris.

19 Hostiæ Deo gratæ, spiritus confractus, cor confractum & deiectum haud aspernaberis Deus.

20 Benignè fac ex beneuolẽtia tua Zijon, ædificentur muri Hierusalẽ.

21 Tunc delectaberis hostijs, holocausto, & libamento iustitiæ, tunc imponent altari tuo boues.

Versus 2. ad uerbum.

CVm uenisset ad eum Nathan propheta, postquam ingressus fuisset ad Bathschaba.) Memorabile humanæ imbecillitatis, & simul diuinę bonitatis exemplum in hoc Dauidis scelere propositũ. Per se immane & multiplex scelus fuerat, uxorem innocentissimi & fidissimi militis stuprasse, tum ipsum neci obtulisse: postremò uictoriam hac caussa, indubiè non absq; aliorum quoq; ex Dei populo cæde, hostibus Dei concessisse. his tamen tam multis & atrocibus malis, totius ferè anni impœnitentiam adiecerat, interim oblectans se uxore aliena, sibi sanguine innoxio, cumq; tam insigni Dei contumelia uindicata, uir spiritu Dei tantus, & ad cor Domini formatus. Etenim nato iam ex adulterio puero, Nathan primum ipsum huius facinoris appellauit, siquidem inter mala quæ iussu Domini minabatur, & hoc numerauit, moriturũ filium, qui ex Bathshaba iam erat natus. Sic sumus, nobis relicti. Quàm modestè igitur, & quanto in timore uersari conueniebat? O' exosculandam autem Dei bonitatem, qui seruum suum, in tantam impietatem, post tanta beneficia prolapsum, non abiecit pœnitentem. Sed qui hanc nobis speramus, consideremus simul quàm seriò horum Dauidem pœnituerit, utq; correptioni ob hæc benignissimi patris sese ęquo animo submiserit, dum per Abeshalomum perficerentur, quę mala ei Nathan prędixerat. Mihi quoq; nõ tã pro uita filij ex adulterio nati, quàm pro scelerum horum condonatione, uidetur luctui illi, ieiunio & precibus per totos septem dies, de quibus sacra historia meminit, sese dedisse. Pœnam siquidem malorum suorum in parte persoluens, iræ Dei contra illa, grauius admonebatur. Miris affectibus hic Psalmus flagrat. nam existimo in eo referri, quomodo fuerit Dauid in illo ipso luctu & ieiunio affectus, & quibus Deum precibus pulsarit: unde qui nõ sit expertus, quàm urat, quàm cruciet seria peccati agnitio, & iusta offensæ Dei consideratio, quę hoc Psalmo canuntur, haud unquam planè assequetur. B

Versus 3. 4. 5. & 6. ad uerb.

Miserere mei Deus secundum bonitatem tuam. Secundum amplitudinem miserationum tuarum, dele scelera mea. Multũ laua me à prauitate mea, & à peccato meo munda me. Quia ego scelera mea agnosco, & flagitium meum coram me semper.) Hisce uersibus, ardentibus precatur affectibus, scelera sua abstergi, seq; iniquitate probè ablui. plurimum enim fœdatum & deturbatũ se sentiebat: passim enim in scripturis peccata sordes & inquinamenta per translationem uocantur. Bonitatem Dei & amplam misericordiam inuocat, grauissima enim sentiebat sua flagitia. רחם, quod cum uulgò interpretatum *Misericordiam* uerti, rectius redderetur, humanitas. Diuus Paulus φιλανθρωπίαν id dixit. Est nanque habitus animi ad misericordiam pronus. De eo in uersu 2. Psalmi 18. Versu quarto caussam reddit, cur Dei fauorem & misericordiam, quo peccatis liberetur, tantopere oret: Quia, inquit, agnosco peccatum meum. Hinc enim iam miserum esse se sentiebat, hinc ad implorandam Dei opem urgebatur, hinc denique misericordia & bonitate Dei dignus euaserat.

Rechem.

Versus 7. ad uerbum.

Tibi tibi soli peccaui, & malum in oculis tuis feci, propterea iustus eris in uerbis tuis, et purus cum iudicaris.) Hoc uersu magis adhuc exprimit, ut se sua flagitia discruciarint, dum ait, In te solum peccaui. Peccarat & in fidissimum militem Vriah, ac totum exercitum, quem huius necandi caussa in periculum adduci iusserat:

sed

A ſed dum perpendebat, quantum hoc ſuo ſcelere contempſerat & offenderat Deum, inde ita torquebatur, & animo diſcerpebatur, ut id unum ſentiret, unũ quereret, ac diceret Domino: In te, in te unum peccaui, idq́ꝫ & quod tuum adeò uerbum contempſi. quod te tantopere irritaui, hoc inquam me enecat, dilaniat, excarnificat. Sic nanqꝫ ei Nathan dixerat: Quare contempſiſti uerbum Iehouæ, ut faceres quod malum eſt in oculis eius? id eſt quod ipſi diſplicet, quod offendit. Rectè igitur, non iam in homines, ſed in Deum ipſum peccaſſe ſe agnouit, & quæſtus eſt. Id quod ſequitur, Propterea iuſtus agnoſceris in uerbis tuis, cõcepta iam ſpe ueniæ, & à peccatis ablutionis, ad præmiſſam precem, Miſerere mei, & ablue me iniquitate mea, ſubiecit. Hunc enim ſenſum habet, Propterea cum purgaris peccatis, me agnoſcentem illa & confitentem, iuſtus deprehenderis in uerbis tuis, et purus cum iudicaris, cum facta tua excuſſa, uerbisq́ꝫ tuis fuerint collata, nempe qui ita ut pollicitus es, agnoſcentibus peccata, & te ueniam orantibus condonaturum, in me quoqꝫ præſtiteris. Eundẽ ſenſum habebũt, ſi למען per ut reddas, ut D. Paulus uulgatam editionem ſecutus uſurpauit. Cum enim iungis cum uerbo Miſerere, omnia rectè quadrant. Miſerere mei, dele peccata mea, quia ego agnoſco, inq́ꝫ te ſolum admiſſa confiteor, ut iuſtus agnoſcaris in uerbis tuis, etc. Et hoc ſenſu Apoſtolus iſta Rom. 3. adduxit. Cum enim docuiſſet cap. 2. Deum haudquaquam morari circumciſionem, & externè Iudæis adnumerari, ſed legis ſuæ obſeruationem, quam qui Iudæus non præſtitiſſet, haberi eum pro incircumciſo: & contrà ethnicum, qui eam præſtitiſſet, pro Iudæo: ne uideretur Iudæis ſuam prærogatiuam iniuria ademiſſe, ſubiecit, multum habere Iudæos adhuc prærogatiuæ, nimirum quòd eis eſſent tradita oracula Dei. Neqꝫ enim id Dei fidem abolere, quod pleriqꝫ eorum fide excidiſſent, ſed ſic potius rem habere, ut omnis homo reperiatur mendax, quippe qui nequeat præſtare quæ receperit, quæq́ꝫ polliceatur: unus autem Deus perpetuò uerax, ut qui cumulatiſſimè quęcunpromiſerit, præſtare ſoleat. Hoc iam confirmaturus adducit hunc locum, Ut

Lemaan.

B iuſtus agnoſcaris in ſermonibus tuis, & uincas cum iudicaris: quod idem eſt atque, agnoſcaris purus. Ex his ſatis liquet, Paulum uoluiſſe hoc loco dicere, ex eo quod Iudæis ſua uerba Deus credidit, nec propterea quòd illi ab ipſo defecerant, eos penitus abiecit, uerbis & doctrina ſua ſpoliatos, iuſtitiam ſuam feciſſe illuſtriorem, ut nemo ipſum iudicans, & facta eius expendens, non ſit iuſtum purũq́ꝫ pronunciaturus. Hinc ergo, quod ex hoc Pſalmi huius loco dixerat, Iudæorꝫ defectione iuſtitiã Dei illuſtriorẽ fieri, eo quòd Deus ſua illis promiſſa, quamlibet multis eorum deficientibus, præſtet, cogebatur occurrere ijs qui inde calumniam contra eum colligebant, quaſi doceret mala faciẽda, quo Dei miſericordia & ueritas fieret illuſtrior. Horum ſiquidem erat obiectio quam ſubiecit: Si uero iniuſtitia noſtra Dei iuſtitiam commendat, quid dicemus? &c. Ex qua obiectione abunde patet, Paulum intellexiſſe, Dauidẽ hic uoluiſſe dicere, ex ſuo ſcelere, cum id Deus remitteret, & ſibi quæ promiſerat, nihilominus præſtaret, fore iuſtitiam eius ſplendidiorem. Ob id tamen nemo gloriæ Dei amans in animum inducat, admittere peccata, quo Deus condonando illa, euadat glorioſior. Nam quicunqꝫ gloriæ Dei ſtudebit, is ſicut ſpiritu Dei agitur, ita nulli rei ex animo ſtudere poterit, quæ non ſit iuſta, ſancta, & Dei legi conformis. Unde D. Paulus reſpondens ad hanc quæſtionem Rom. 6. (nam 3. cap. probat à Dei iuſtitia, quæ tanta eſt, ut iniuria punire in nobis peccata, quãlibet ſua per illa iuſtitia clarior reddatur, non poſſit) ſcribit: Qui mortui ſumus peccato, quomodo uiueremus in illo? Ex peccatis Dei iuſtitiã ſplendidiorẽ reddere, Dei opus eſt, nõ noſtrũ: nos dum peccamus, ut à malo agimur ſpiritu, ita ad obſcurandã illam ferimur. Nemo igitur peccare ideo poterit, ut Dei gloriã illuſtret: at dum actus ab hoſte illius peccauit, orabit, bonitate Dei ſuum malum uinci, & ita non ſua, ſed Dei opera fieri, ut ſui peccati occaſiõe Dei iuſtitia illuſtrior fiat, dũ ille ſe peccato liberauerit. Illud,

Malum feci in oculis tuis, idem est, atq; offendi te. cui enim quid displicet, dicit scriptura, id malum esse in oculis eius: idiotismus ualde frequens. A

Versus 7. et 8. ad uerbum.

Ecce in prauitate fictus sum in utero, & in peccato concepit me mater mea. Ecce ueritatem in reconditis uoluisti, & in secreto sapientiam notam mihi faciebas.) Queritur uersu septimo, de corruptela naturæ, quæ tanta est, ut dum fingimur & concipimur, ea nos statim occupet peruersitas, ut nisi nouos suo spiritu Deus faciat, ad malũ ꝓpendeant omnes sancti, cũctæq; uires nostræ. Loquit̃ hic de peccato, quod fictis & conceptis statim adhæret, non de peccato parentum, ut quidam putant. Iam Deus poscit, ut ueritas, hoc est certa & solida iustitia, intima nostra obtineat, ut ne ulla praua cogitatiuncula locũ apud nos habeat: hoc est, requirit ut toti recti, sancti & iusti simus, qui ab eo quod ficti & concepti sumus, toti praui, impuri & perditi sumus. Per notam itaq; admirationis, ecce, uersum septimum & octauum extulit. טחות quidam renes uertunt, significant autem intima. Iiob 38. Quis posuit sapientiam in בטחות, id est intimis? quis dedit in opertis prudentiam? Quia uero impossibile erat, ut iniquitate deprauatus simulatq; fingebatur, & peccato iam inquinatus, cum à matre conciperetur, ueritatem in intimis cogitationibus & affectibus suis ita possideret, ne quicquam praui adhæreret, memorat Deum ueram sapientiam, quæ sedem in operto penetrali cordis eius haberet, sibi notum fecisse, ut ueritas illic radice acta, germina sua per reliquas uires spargens, fructus tandem ueræ certæq; iustitiæ proferret. Huic autẽ doctori Deo sese subduxerat, & cupiditatibus permiserat, inde totus fuerat defœdatus & perditus. Inde ergo orat Dominum,

Tuchoth.

Vers. 9. 10. 11. ad uerbum.

Expia me hysopo, ut munder: laua me, ut niue euadam candidior. Fac me audire gaudium & lætitiam, exhilara ossa quæ percusisti. Absconde faciem tuam à peccatis meis, & omnem prauitatem meam dele. In solenni illo sacrificio pro peccato, de quo Num. 19. Item in purgatione leprosi, de qua Leuit. 14. hyssopus adhibebatur. Vt ergo aspersione illa uera animi puritas significata fuit, ita pro illa hic precatur, plena scilicet remissione peccati, qua percepta, & restituto fauore Dei, indicibili animus gaudio exultat, adeò ut & per omnia corporis membra gaudium peruadat. id B quod ait uer. 10. Versu undecimo eandem precem geminat, quo animi sui ardorem prodidit, & quàm nobis dolere peccata debeant, docuit. Ablutionis et dealbationis metaphora ad eundem modum usus est & Iesh. 1. Hyssopi meminit, quia ut dictum, in sacrificio pro peccato & solenni expiatione eius usus fuit. Id quod Dominus forsan ita statuit, quod hæc uerba singularẽ habẽt uim purgandi.

Vers. 12. 13. & 14. ad uerbum.

Cor mundum crea mihi Deus, & spiritum directum innoua intra me. Ne proijcias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne tolles à me. Restitue mihi gaudium salutis tuæ, & spiritus libertatis sustentet me.) His iam uersibus canit, quæ nam sit uera peccatorum ablutio, & quo pacto fiat. Dum enim cor purum Deus donat, & spiritum firmum, integrum, rectum (id enim significat נכון) quo non libeat nisi quod sanctũ est, quod Deo gloriæ & proximis sit saluti, in nobis innouat, uerè peccatis abluti & liberi sumus, uerè quoque in numerum filiorum Dei cooptati: uti omnino proiecti ab ipso, dum nos hoc spiritu destituit. Vt ergo uersu duodecimo innouari sibi hunc spiritum, atq; ita ablui uerè & confirmari in adoptione Dei, precatus est: ita tredecimo deprecat̃, se rursum abdicari, hoc est proijci. quod factum fuisset, si Deus suum spiritum ab eo tulisset. Est uero idem spiritus sanctus, & firmus, uel rectus: id est נכון, nec alius est spiritus נדיבה, quem alij principalem, alij liberum, alij spontaneũ uertunt. Sanctus est, quia à sancto uenit, & sanctificat: firmus, instructus, expeditus, quia recta & docet, & facit sectari constanter: liberalis deniq;, et lubenti alacritate admirandus, quia singulari facilitate, decoro, miraq; gratia, dicta & facta sanctorum instituit, expedit, absoluit. Porrò uox ista נדב omnino ultroneam & spontaneam uoluntatem significat. unde quæ olim populus offerebat sua sponte, citra legis præceptum, ea dicebatur offerre נדיב לב, spontaneo corde. Sed quia liberis & optimatibus homi-

Nachon.

Nedibah.

Nadab.

Nedibleb.

A hominibus facultas est pleraque ut uolunt facere, & nullius uoluntati magnopere obstricti sunt, uocantur in scripturis נדיבים, id est liberi, sui iuris. Mihi ui- *Nedibim.* detur orasse Dauid hic, ut libero, alacri, prompto, & lubenti ad omne bonum spiritu fulciretur, eoque reddidi *liberalem*. Verùm cũ caro nihil boni queat perficere, ut in qua nihil sit boni, ad omnia honesta & salutaria, Dei afflatu & spiritu opus est, maxime autem ad officia principum, quos oportet plurimis sapere, bonosque esse. hoc fortè mouit eos, qui πνεῦμα ἡγεμονικόν, spiritum principalem, dignum principibus reddiderunt. Tali sanè, & omni quidem bono spiritu, Schaul destitutus fuerat, ubi uerbum Dei contempserat. id igitur iure metuebat & Dauid, eaque ratio omnino fuit, cur multis illud deprecaretur. Quanquam in omnibus hominibus, dum peccatum obtinet, repressus est omnis boni spiritus uigor & alacritas, stupet mens, languet animus, iacet omnis actio, sed & ipsum corpus inerti grauedine torpet. Hæc indubiè per annum illum, quo quasi stupuerat impœnitens Dauid, probè fuerat expertus. tum autẽ primum rectè sentiebat, atque agnoscebat, cum excitata admonitione Nathã pœnitudine, peccatum suos aculeos expedierat, idque sese exhibebat, quod est, mortis scilicet aculeum, & tormentum æternum enecans. Denique & illud obseruandum, quod lætitiam salutis, id est de salute, cum spiritu liberali coniungit. præcipuus enim fructus spiritus est, gaudium de Dei bonitate, cuius ille sanctos suo testimonio certos reddit, dum testatur spiritibus eorum, esse eos filios Dei & heredes. Rom. 8. Versus 15. habet uerè pœnitẽtium officium. Huiusmodi enim non in se solum, sed in omnibus, uniuersa peccata extincta esse, maximopere cupiunt, ut qui iam senserint, quàm pestilens, quàm exitiale malum sint, quantisque bonis spolient. Hinc canit, *Docebo sceleratos uias tuas, & flagitiosi ad te reuertentur.*) Hoc est, dabo operam ut uias tuas nõ solum ipse teram, sed & alios in eas adducam: curaboque ut ad te conuertantur, quoscunque adhuc peccata abs te alienant. *Versus 15. ad uerbum.*

Libera me à sanguinibus ô Deus, Deus salutis meæ, orabit lingua mea iustitiam tuam.) À reatu sanguinis, quo Vriah, & alios, ad tegendum suum flagitium, neci dederat, *Versus 16. ad uerbum.* B magno affectu orat se liberari. grauissimus enim est hic reatus apud Deũ. unde reparato à diluuio humano generi, statim hæc lex data, ut qui sanguinem funderet, eius quoque sanguis funderetur. Hinc est illa geminatio, Deus Deus meus. Illud, Orabit de iustitia tua lingua mea: idem est, atque maximo affectu hinc tuam bonitatem prædicabit lingua mea, dum hoc me reatu absolueris. Et hic quoque multo apertissimè uides, iustitiam Dei pro eius bonitate accipi. Non uero omnem fusi sanguinis innoxij pœnam deprecatur, sed mortis, qua opus Domini quod instituerat, fuisset interceptum, de quo in Psalm. 6. & alios, qui sunt de morbis, quique pro uitæ huius prorogatione orant, dixi iam sæpe.

Domine labia mea aperies, & os meum adnunciabit laudem tuam. Quia non oblectaris sacrificio, & (si) dem holocaustum, non moraris. Sacrificia Dei spiritus confractus, cor confractum & deiectum ô Deus non auersaris.) De laudis sacrificio, & quàm externa illa Deus nunquam moratus sit, de quibus canunt hi uersus, satis dictum in Psalmum superiorem. Decimusnonus sacrificij meminit confracti spiritus, & deiecti cordis, nimirum ob peccatum & offensam Dei: ex quo sacrificio, laudis sacrificium nascitur. Bonitatem enim Dei nulli alij uerè percipiunt, quàm qui fuerint antea probè adflicto & contrito spiritu. igitur nec dignè poterunt prædicare. *Vers. 17. 18. 19. ad uerbũ.*

Benefac cum beneuolẽtia tua Zijõ, ut ædificẽtur muri Ierusalẽ. Tunc oblectaberis sacrificijs, holocausto, et pleno sacrificio, tunc offerẽt in aram tuã boues.) Hic orat, ut benignè & indulgenter cum Zijon faciat, quo ædificenẽ muri Ierusalem. Nondum enim ita extructa erat cultu & tẽplo Dei, ut instituerat: nondũ quæ ad successionẽ regni, sacrarumque cerimoniarũ constitutionem attinebant, perfecerat. Quod autem hoc oraret, occasio ei fuit reiectio Schaulis, post contemptum Dei, quem *Vers. 20. et 21. ad uerbum.*

ut ui-

ut uideri poterat in re leuiori, nempe seruato rege Amalecitarum, & aliquanto numero boum admiserat, cum Dauid illum contempserat, perdendo homines. Ne igitur & ipse sicut Schaul rejceretur, ac ita opus instaurandæ gloriæ Dei, quantum in ipso erat, interciperetur, hæc precatus est. Quanquam inter contemptum Dauidis et Schaulis magnum fuerit discrimen. Dauidem rapuit transuersum cupiditas parum cogitantem, Schaul autem apertũ Dei uerbum, recens ei per Shmuelem allatum, posthabere non est ueritus, arbitratus se posse sententiam Dei corrigere. Porrò quòd Dauid pro consummatione instituti ædificij Ierusalem & cultus Dei tantopere orauit, non fecit id quòd tanti faceret externum urbis splẽdorem, uel solum ceremoniarum strepitum, sed uerum ac internum Dei cultum, solidamq́ populi sanctorum pietatem in his spectauit, imò in regnum Christi usq́ mentem extulit, cuius in se umbram cernebat, & se illi non posse nisi externis præludere, agnoscebat. Quantum ergo ueram, & per Christum consummandam pietatẽ animo colebat, hoc circa externa Dei studia declarabat, de quo in Psal. 24. & aliàs. Quod uersu canit ultimo: Tunc probabis sacrificia iustitiæ, &c. & si etiam de sacrificijs legis, ex uera animi pietate oblatis intelligi feram, nullum tamen mihi dubium, cum, iustitiæ, addidit, præcipuè sensisse hic de uitulis labiorum, uera laude Dei ebulliente ex corde, quòd sese per fidem Deo consecrasse penitus, iustitiæq́ totum addixisse. Habetur in hoc uersu עלה & כליל, quod utrunq́ idem significat: כליל enim dicitur, quasi consummatum, totum siquidem incẽdebatur. Sic habebat & holocautoma quod עלה dicitur. Sunt tamen qui per כליל intelligunt libamentũ sacerdotis, nam & illud totum incendebatur, ut legimus Leuit. 6. Cum itaq́ libamenta semper reliquis sacrificijs adhiberi solebant, malui hic reddere *libamentum*, sed intelligendum præcipuum & sacerdotale, quod scilicet totum incẽdebatur. Quia enim solidum & plenum religionis studium hic prędicit, pręcipuas sacrificiorum species commemorauit.

Olah. Calil.

ARGUMENTUM PSALMI LII.

Memorat peruersum animum & studium Doeg, tum exterminium illius, & iustorum inde gaudium prædicit, suamq́; qui Deo nixus semper fuerit, gratulationem promittit.

PSALMUS LII.

1 PRæsuli, erudiens Dauidis.

2 Cum uenisset Doeg Idumæus ad Schaul, eiq́ nunciasset, atq́ dixisset, uenit Dauid ad domum Achimeleci.

3 Quid de noxa gloriaris, ô potens, bonitas Dei existit quottidie.

4 Dolos meditatur lingua tua, facis fraudem, uelut exacuata nouacula.

5 Amas nocere potius quàm benefacere, mentiri quàm loqui quod iustum est, Selah.

6 Amas loqui quæcunq́ perniciem adferunt, & lingua uti fraudulenta.

7 Et Deus confringet te, destruet te penitus, abradet te de tabernaculo, radicem tuam è terra uitæ huius, Selah.

8 Id uidebunt iusti, & Deum uenerabuntur, deq́ illo ridebunt.

9 En, dicent, uirum, qui non posuit robur suum Deum, sed nixus est copijs suis, & roborauit se dolis,

10 At ego uelut olea frondosa in domo Dei, nitor bonitate Dei, in seculum & seculum.

Cele-

A Celebrabo te in ſeculum, coram bonis tuis, quia tu hæc perfeciſti: & præſtolabor numen tuum, nam benignum eſt. 11

DOeg præcipuæ inter paſtores Schaulis potentiæ fuit, neq; tam diues, q̃ auarus, primarius ex aſſentatoribus Schaulis, expers, omnis humanitatis: nam cum Abimelecum ſacerdotẽ cum collegis eius nemo ſatellitũ Schaulis, audita innocentia eotum trucidare uellet, ipſe ad iuſſum regis interemit ſacerdotes octoginta quinq; quos et regi prodiderat, indicato quod Achimelecus Dauidi panes & gladium dediſſet, tacitò autem, quòd id feciſſe illũ ſciebat putantem, Dauidem uerſari in negotio regio. Sed & poſtea, quicquid omnino in oppido illorum uiuum deprehendit, uitos, mulieres, pueros lactentes, boues, aſinos, & oues, perdidit, crudeli regi crudelior miniſter abũde gratificatus. Interea autem pietatem egregie mentiebatur, ſubinde domo Domini ſeſe includens, & ſacris incumbens precibus, id quod eo ipſo quoq; tempore fecerat, quando Dauid Schaulem fugiens, ab Achimeleco panes & gladiũ acceperat. ac ita ſimul teligioni tum operam dedit, & animo tot innocentum hominum cædem meditatus eſt: ita ut eſt natura hypocriſeos, quæ tum maximè in innoxios ſæuit, cum uideri contendit ſingulariter religioſa. His autem rectè patrem ſuum Eſau tetulit. Idumæus enim erat, omni occaſioni ut ueros Iaæcobos perderet, intentus. Hæc cum Dauid, audita cæde Sacerdotum ab Achitob filio Abimeleci, qui elapſus manu Doeg, ad ipſum confugerat, in animo ſecum reputatet, accenſus fuit, ut hanc in Doeg Odam componeret. Hiſtoria horum 1. Reg. 21. & 22. legitur. Kimhi putat Doeg Idumęum hic dictum, quòd in Idumęa aliquando habitarit, non quòd genere fuerit Idumęus. Sicut Obed Edom, Gathœus dictus eſt, eo quòd in Gath aliquando ſedem habuerit. In hunc Doeg, ac aſſentatores alios, pleroſq; Pſalmos Dauid cõſcripſit, ex quibus 5. 10. 12. 14. & 109. præcipui ſunt.

Quid gloriaris in malo, ô potens? bonitas Dei omni die. Peruerſa cogitat lingua tua, ſicut nouacula exacuata facit dolum.) Deſcribit peruerſa Doeg ſtudia, & prædicit exitiũ. Patrata cæde innocentium, & profligato Dauide, impius Doeg mire gloriabatur ſibi adeò contra innocentes ſuccedere, atque magnificè ſibi placebat, quòd tantum nocere licuiſſet. Id cogitans ſecum Dauid, glorians ipſe uiciſſim de bonitate Dei, cecinit: Quid gloriaris, ô potens, qui uideris tibi omnia poſſe, poſtquam tantũ tibi in innoxios permiſſum eſt? Dei bonitas omni die, ſubaudi exiſtit, etiam dum nos tuæ, & tui ſimilium libidini ad tempus exponit. Quod poſtea canit, linguam eius noxia meditari, tribuit linguæ quod cordis eſt, eo quòd per linguam pernicioſæ cogitationes proferantur. Addit: facere fraudem, uelut nouaculam acutam, quæ ſcilicet, ſi uel leuiter contingas, uulnerat grauiſſimè: ita quem ille dolis ſuis potuit aſſequi, eum prorſus dabat internecioni.

B — *Verſ. 3. & 4. ad uerbum.*

Dilexiſti malum præ bono, mendacium præ loqui iuſtitiam. Selah. Dilexiſti omnia uerba uoraginis, linguam doloſam.) Hic canit, ut totus malo fuerit deditus, ut ſi nihil etiam teferret, mallet nocere q̃ benefacere, mentiri q̃ iuſta loqui. Quæ quia immanis & ſtupenda eſt peruerſitas, adiectũ Selah eſt. Verſu ſexto canit, quæq; perniciosiſſima, & quibus q̃ facillimè ſterneret innocentes, ac deuoraret totos, illi cordi fuiſſe. Hęc uocat uerba בלע, id eſt uorare, aut uorationis, id quod aliàs ſepulchro, quo homines uelut uorantur & deglutiuntur, tribuitur.

Verſus 5. et 6. ad uerbum. — *Bala.*

Etiam Deus euellet te in ſempiternũ. confringet te, & abradet te è tabernaculo, & radicẽ tuã è terra uiuentiũ. Selah.) Hic memorauit ultionẽ de hoc improbo ſumptã, quã præuidit tum, cũ contra eũ indubiè Dominũ precaretũ, audita cęde ſacerdotũ, huius Doeg indicio et manu perpetratã. Voluit ipſum cum omni ſua poſteritate abſumptũ canere, ideo tam uehemẽtibus metaphoris, demolitionis, cõminutionis, & abolitionis. נתץ enim demoliri, חתה deſtruete ſignificat. Sed deducunt

Verſus 7. ad uerbum. — *Nataz.* — *Chathah.*

ducunt quidam, quod hic habetur à חתה, quod incendere & comburere significat, Vnde R. Ioseph Kimhi pater Dauidis legit: exuret te. Dauid Kimhi: tollet te. נסח significat abolere, quo usus & Mosheh est in execratiõibus 28. Deuteron. Deus summa bonitas, nocendi studiosos summè execratur, ac tandem abolet penitus. Id uoluit Vates noster hac sua copia, & hisce præduris translationibus exprimere. Quod ait: è tabernaculo, idem est, quod è domo: uoluit enim significare ita excindendum improbum, ut nullus in domo eius & familia maneret superstes, quod & eo expressit, quòd cecinit radicem eius è terra uiuentium, id est hoc seculo, extirpandam.

Nasach.

Vers. 8 et 9. ad uerbum. *Et uidebunt iusti & timebunt, & de illo ridebunt. Ecce ille potẽs (quoniam) non posuit Deũ robur suum, & confisus est in multitudine diuitiarum suarum, roboratus est per fraudem suam.)* Vltione sumpta de scelerato, auctum iustis, hoc est iustitiæ studiosis, timorem & reuerentiam Dei, tum ridendi improbos materiam exhibitam, canit uersu octauo. Nonus habet uerba, quibus riserint illum, qui opibus suis & dolis plusquam Deo fuerat fisus. A. Ezra putat hic indicatum, eius exterminium tam atrox fuisse & insigne, ut in publicum sermonem abierit, & singulare exemplum.

Vers. 10. et 11. ad uerbum. *Et ego uelut olea frondosa in domo Dei confisus sum, in bonitate Dei in seculũ & ultra. Confitebor tibi in seculum, quia fecisti, expectabo nomen tuum, quia bonum coram bonis suis.)* Se ipsum opponit commodè improbo, ut qui Domini bonitate fuerit perpetuò confisus, eoq; habeat, sicut olea frondosa, nec minus fœcunda baccis, plantata in domo Dei. Hoc uero propterea dixit, quod impius ille domo Dei se subinde includebat, precaturus, ut supra ex sacra historia memini, sed mentita religione, quare & extirpatus est penitus. Dauid autem usq; uirens & florens, fructus suos in tempore protulit, radice in domo Dei sic acta, ut excindi nõ posset, nempe de numero electorum. Quare in domo Dei uera sanctorum Ecclesia egit, etiam cum non illa solum, sed & toto Israele uideretur exclusus. Hinc uersu ultimo semper celebraturum se Dominum, quia ipse fecerit, scilicet, ut periret impius: ipse uero & pij alij, quibus ille molestus fuerat, seruarentur, porro se quoq; totum ab ipsius nomine, hoc est uirtute, ope, fauore, pensurũ, eò quod illud bonum sit, hoc est ad benefaciendum omnibus in se confidentibus expositum. Hæc ex spe cecinit, sciens certò ita euenturum, nisi Psalmum composuerit Doeg iam extincto, & ipso in regnum collocato. Habent hic, quos scelerati persequuntur, unde consolentur, et ut Christum caput nostrum in Dauide hæc patiente, adumbratum considerent, quò magis libeat uestigia illius sequi.

A

B

PSALMVS XLIIII.

χετλιαστικὸς καὶ ψεκτικός.

1 DRæfuli, ad Machælath, erudiens, Dauidis.

2 Cogitant homines nequam in animo suo, nõ est Deus, praua & abominãda ob iniquitatem designant, nusquam est, qui quod bonum sit faciat.

3 Deus è cœlis homines speculatus est, ut uideret, si quisquam esset intelligentia præditus, atq; Dei uere studiosus.

4 Cuncti pariter deflexerunt, perierunt, nemo est, qui, quod bonum sit, faciat, ne unus quidem.

5 Nihil adeo mentis esse uniuersis istis prauitati deditis? populum meum uorant, ac si quis panem uoret, nulla Dei religione tenentur.

6 Illuc pauore consternabuntur, cui par nullus habeatur, nam disperfit Deus

A sit Deus ossa te obsidentium: contemnes, propterea quòd Deus illos auersatur.

O utinam è Zijon salus Iisraeli contingat, ut Deus populi sui capti- 7 uitatem finiat, ut lætetur Iaæcob, gaudeat Iisrael.

Psalmum hunc, qui cum quartodecimo, paucis uerbis immutatis, prorsus idem est, simul cum illo enarrabimus.

ARGVMENTVM PSALMI QVINQVAGESIMI QVARTI.

Canit ut in periculum maximum proditione Zephitarum adductus Domini opem orarit, exorarit, & pro ea agere gratias instituerit, ut denique Deus de inimicis suis ultionem sumpserit.

PSALMVS LIIII.

κατλιακσικὸς καὶ δικτικός.

PRæsuli in Neginoth, erudiens Dauidis. 1

Cum uenirent Ziphitæ, & dicerent Schauli, Num Dauid abſconſus eſt apud nos? 2

Deus numine tuo ſerua me, uirtute tua uindica me. 3

Deus audi precem meam, auſculta ſermoni oris mei. 4

Nam alieni inſurrexerunt contra me, & præualidi inſectantur animam meam, non habent ob oculos Deum. Selah. 5

En Deus adiuuat me: Dominus ijs adeſt, qui animam meam ſuſ- 6 fulciunt.

Rependet malum inſidiatoribus meis, fide tua conteres illos. 7

Vltroneum ſacrificium faciam tibi, celebrabo nomen tuum, ô Ieho- 8 B uah, quia benignus es.

Nam ex omni adflictione liberabis me, & uidebit optata in inimi- 9 cis meis oculus meus.

VERSVS SECVNDI EXPLANATIO.

ZIphitæ præ alijs apud quos Dauid latibula quærebat, dũ ipſum Schaul inſectaretur, prodendi eius auidi ſtudioſiq; erant. nam quod hæc inſcriptio memorat, bis factum ab eis legimus 1. Reg. 23. & 26. Et priore quidem proditione, prope adeò necem eum adduxerant (iam enim cinxerat undiq; illum exercitus Schaulis, de quo in Pſalmo triceſimo primo) ut nunquam in omni exilio ſuo acceſſerit propius. Altera ſimiliter effecerant, ut haud ita multum abfuerit, quin inopinatũ Schaul oppreſſiſſet. Adeò enim prope latibulum Dauidis uenerat, ut ei dormienti Dauid haſtam & clypeum eriperet, & poſtea ex aduerſo monte alloqueretur. Quo conſilio tam ancipiti haud ſcio an uſurus fuiſſet, ſi alia licuiſſet ratione elabi. proinde mihi quidem ueriſimile eſt, etiam hac uice Dauidem in ſummũ diſcrimen per Ziphitas iſtos fuiſſe adductum. Non igitur mirum, quòd è tantis periculis diuina ope ereptus, de eis ſacra carmina cecinerit. In his enim typum Chriſti prætulit, indeq; exẽplo eſt omnibus Chriſtianis, quos ſimili ratione Dominus ſubinde exercet.

Deus per nomen tuum ſerua me, & per uirtutem tuam uindica me. Deus audi precem meam, & percipe auribus ſermones oris mei.) Ad nomen Dei, hoc eſt uirtutem, unde & fortitudinem & uirtutem ſtatim ſubijcit, confugit, quia omni iam ope & uirtute humana erat deſtitutus. Hanc ſperabat, unde Deum inuocabat, & hæc eum ſpes ſeruabat, dum cætera omnia mortem intentarent. *Verſ. 3. & 4. ad uerbũ*

Vers. 5. ad uerbum. *Nam alieni insurrexerunt contra me, & praeualidi inquirunt animam meam, non posuerunt Deum in conspectum suum. Selah.*) Alienos queritur contra se insurrexisse, cum illi Iisraelitæ essent, sed carne tantum. unde subiunxit, Non posuerunt Deum in conspectu suo: hoc est, nullam habuerunt Dei rationem. Deum nanque credidisse, eiusque metu teneri, non sinit innocenti negotium facessere, nedum quærere ad mortem. Vt ergo inexplicabile malum, omniumque scelerum fons est, non habere ob oculos Deum, ita Selah adscripsit. Consolatio autem Dauidi fuit, quòd ἄθεοι & alieni à familia Dei, & ad hoc ualidi essent isti sui proditores, hostes & persecutores, cum ipse se sciret Dei esse, & omnium hominum auxilio destitutum. Nequit enim tales deserere Deus. זרים, id est alienos, uel alienigenas, & gentes uocari, qui Iisraelitæ carne sunt, dum Dei metu uacant, uulgare in scripturis esse annotaui in uers. ult. Psal. 10. Hinc & Iesh. 1. principes & populum Iehudah, principes Sedom, & populū Amorah uocauit עריצים, id est ualidos & terrificos, intellexit Schaulem cum assentatoribus suis.

Zarim.

Arizim.

Vers. 6. & 7. ad uerbū. *Ecce Deus adiutor meus, Deus cum sustentantibus animam meam. Repende malum insidiatoribus meis, per fidem tuam conficeillos.*) Plusquam frequenti, & Psalmis familiari ratione, canit spem suam, quam à precatione roboratam sensit, nempe Deum se adiuturum, & futurum cum sustentantibus se: hoc est paucis illis qui ipsi bene uolebant sic adfuturum, ut ipsum possent usque suffulcire & tueri, tum insidiatoribus suis, tam Ziphitis, quàm alijs qui contra ipsum, Schaulem incitabant, repensurum, & fide sua qua consulere ipsi promiserat, ac iam pridem cœperat, illos dispersurum.

Vers. 8. et 9 ad uerbum. *Vltroneo sacrificio sacrificabo tibi, celebrabo nomen tuum ô Iehouah, quia bonum. Nam ex omni angustia liberauit me, & in inimicis meis uidit oculus meus.*) Spontanei sacrificij meminit, quod illud erat gratias agentium, Leuitici septimo. Sui ipsorum nanque deditionem, in qua omnis erga Deum gratiarum actio sita est, per sacrificia illa testabantur, simulque ad eandem sese incitabant. Sicut & sacrificio Christi, in quo illa perfectè exhibita est, & impetratus spiritus, ut & in nobis ea locum habeat, præludebāt. Præterea laudem nominis diuini, ut & superiori Psalmo, docet esse, ut prædicetur Deus bonus & benignus in omnes ipsum timentes. De illo, Videbit oculus meus in hostes, id est optatam in eis ultionem, supra in uersum 18. Psal. 22. & uersum 37. Psal. 37. dictum est.

ARGVMENTVM PSALMI QVINQVAGESIMI QVINTI.

A perditißimis et fallacißimis hominibus, quos inter primos amicos habuerat, se in summam angustiam adductum queritur, improbitatem & dolos eorum memorat, & ultionem eis imprecatur.

PSALMVS LV.

1 PRæsuli in Neginoth, erudiens Dauidis.

2 Ausculta Deus precationi meæ, & ne subducas te à deprecatione mea.

3 Attende & responde mihi, in prece mea ululanti & infrementi.

4 Propter clamorem hostium, propter diuexationem improborum: nam peruersa de me consilia capiunt, & ira me insectantur.

5 Cor meum adflictatur intra me, & terror mortis irruit in me.

6 Timor & tremor inciderunt mihi, horror obruit me.

7 Et cogitabam, utinam essent mihi alæ, ut columbæ: auolarem, ut tutò alicubi manerem.

8 En longe profugerem, morarer in deserto. Selah.

Propera-

A Properarem, ut euaderem à flatu extirpante & proterente. 9

Disperde Domine, uaria linguas illorum, quoniam nihil prȩter uiolentiam & lites in ciuitate ista uidi. 10

Hæc illam dies noctesq; in muris eius circumeunt, intra eam iniquitas & molestia. 11

Doli intra eam, à plateis eius sycophantiæ & fraus nunquam declinant. 12

Neq; enim hostis erat, qui me probro afficiebat, alioquin tulissem: non extulit se contra me, qui præ se ferebat odium mei, abscondissem enim me ab illo. 13

Sed tu homo eras uelut æqualis mihi, præceptor meus, & familiaris meus. 14

Dulce erat, secreta inuicem communicare, in domo Dei unà uersabamur. 15

Inferatur illis mors, petant inferos uiui: nam mala in conuenticulis eorum, in intimis eorum. 16

Ego Deum inuocabo, & Autophyes seruabit me. 17

Vespere, & mane, & meridie precabor, uocemq; tollam, & audiet me. 18

Redimet animam meam à prælio, quod mihi intentatur, precem'que donabit, nam plurimi aderunt mihi. 19

Audiet Deus & adfliget illos, qui prȩsidet ab initio. Selah. nam non immutant se, nec timent Deum. 20

B Iniecit ille manũ amicis suis, prophanauit fœdus, quod cum illis icit. 21

Os habent sequacius butyro, & in corde bellum, uerba eorum oleo magis lenia, & ea ipsa acuta spicula sunt. 22

Abijce in Autophyem molestiam tuam, & ipse suffulciet te: nõ permittet, ut semper labascat iustus. 23

Vtique tu Deus detrudes istos sanguinarios & fraudulentos in cȩ fossum sepulchrum, non perducẽt ad dimidium dies suos: ego autem te nitar. 24

EXPLANATIO.

DAuid Kimhi Psalmum hunc interpretatur de coniuratione Abeshalomi, & putat uersib. 10. 11. & 12. urbem Ierusalem notatam: & uersibus 14. & 15. taxatum Achitophelem. Mihi autem non fit uerisimile, Dauidem ita inuectum fuisse in ciues Ierusalem, quorum bona pars ipsum sequebatur, non Abeshalomum: deinde breui admodum tempore in ea coniurati egerunt. hic autem perpetuum quoddã malorum studium urbi illi tribuit, quam incessit. Postremò uotum illud alarum ad fugiendum in desertum, de quo uersu 7. 8. & 9. subindicat, eum in ea ipsa quam hic notat urbe fuisse periclitatum. Proinde uerisimilius mihi est, de eo discrimine hunc Psalmum conscriptum, in quo erat, cum oraculo didicisset aduenire Shaulem, ut ipsum in urbe Keilah comprenderet, & ciues Keilah se Shauli tradituros, quos tamen Philistinorum obsidione magno suo periculo liberauerat. Ex quo eius facto & id conijcere datur, habuisse illic amicos præcipuos. ciuitas siquidem erat in sorte tribus Iehudah. Quadrat & quod ab his desertus & proditus, in tantum periculum uenerat, ut secundò oraculũ sciscitaretur: eumq; illo moniẗus, *Historia Psalmi.*

urbem illorum ingressus cum suis esset, ibant, ut habet scriptura, qua ibant: A hoc est, quæcunque uia ad elabendum sese obtulisset. Id sanè indicat periculum ursisse, eumque multa fuisse animi perturbatione constrictum, in qua utique columbæ sibi alas optare caussa fuit, quo auolans aliquo in loco deserto & abstruso lateret, dum exercitum Shaul reduceret. Nec minus hinc etiam caussæ habuit de perfidia & dolis Keilaitarum querendi. De hoc itaque Dauidis periculo Psalmum interpretabor. Historiam legis primo Reg. 23.

Vers. 1. & 2. ad uerbū. *Auribus percipe ô Deus orationem meam, & ne abscondas te à deprecatione mea. Aduerte mihi & responde mihi, cum ululo in sermone meo, & infremo.*) Precationis ardorem & uehementiam, quam ex ui summæ consternationis, cum fremitu & uociferatione habuit, memorat. Rud. רוד siquidem, significat uocem edere doloris testem.

Vers. 3. 4. et 5. ad uerbum. *A' uoce inimici, à facie uiolentiæ improbi: nam inclinarunt contra me prauitatem, & in ira me insectantur. Cor meum parturit intra me, & terrores mortis ceciderunt super me. Timor & tremor uenerunt super me, terror obtexit me.*) Memorat indicibilem illam animi sui perturbationem, trepidationem, & mixtum dolori terrorem, quo tantum nō exanimabatur, à uoce hostis, id est propter hostilem clamorem, quem iam exaudire, & improborum oppressionem, quam iam sentire uidebatur, audito Shaulis aduentu, & cognito quòd Keilahitæ se illi traditturi essent, & Shaul atque assentatores eius iniquitatem iam super se inclinassent: hoc est uerti, praua de se consilia firmassent, iamque iniqua & praua, quæ contra se instituerant, conarentur perficere, cum ira, hoc est ardenti semper in ultionem odio, se odientes. Cæterùm און etiam pro calamitate, & re molesta alicubi accipitur. ita certè usus eius est uersu 14. cap. 4. Iirmeiah, ubi pro aduentu hostiū, & re summè molesta accipitur. Auen.

Vers. 7. ad uerbum. *Et dixi, quis dabit mihi pennam sicut columbæ, euolarem, & morerer.*) Optat pennas columbæ, fortè quod ea auis uolatu sit maximè pernici, ut eam accipiter nunquam queat assequi, nisi dū ex uolatu plaudit in cœlo, uariéque sulcat. Ea enim ostentatione, ut uincta præbet̄ accipitri implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum humeris eliditur, alioquin soluto uolatu multum uelocior. Speculatur occultus fraude latro, & gaudentem in ipsa gloria rapit. Hæc Plinius lib. 10. cap. 37. Kimhi citat quendam R. Ionah, scribētem solere columbam defatigatam uolando, alteram alam contrahere, & ea quiescere, altera remigare: cum aliæ aues delassatæ in petra aliqua, uel arbore desidere, ac ita parère prædæ soleant. Huius dicti fides sit apud authorem: nec enim Aristoteles, nec Plinius id memorat. A. Ezra putat ideo columbæ potissimum alam sibi Dauidem hic optasse, quòd hæc uolucris familiaris sit hominibus, & reges uti hac nuncia soleant. Istuc de columbis & Plinius: Quin, inquit, & internunciæ in magnis rebus fuere, epistolas adnexas earum pedibus, obsidione Mutinensi, in castra consulum, Decumo Bruto mittente. Quid uallum & uigil obsidio, atque etiam retia amnæ prætenta, profuere Antonio, per cœlum eunte nuncio? Sed quid columbarum erga homines familiaritas, & quòd idoneæ sunt ad perferendas literas, ad id, quod tum Dauidem urgebat? Cupiebat ex præsentissimo periculo elabi, auolare longè, ut tutus in latebris ageret: ad id columbæ sibi alas optauit, quare uelocitatem in illis præcipuè spectarit oportet. B

Vers. 8. & 9. ad uerbū. *En elongarem migrando, degerem in deserto Selah, Properarem ut eripiat me, à uento procelloso tempestate.*) Maximè uero istuc miserandum erat, tam optimè de hominibus meritum, nusquam inter homines, & nec eos, quos suo periculo, maximo periculo liberauerat, potuisse tutò agere, adeò ut optandum ei esset in deserto alicubi habere latibulum, eoque iam properare cupit. ideo uersu 8. adscripsit Selah. In 9. adhuc magis idem exaggerauit, in quo fuit periculum, cum uim Shaulis uento extirpanti & proterenti comparauit. רוח סעה וסער repentini & uiolentes flatus sunt, de quibus quædam dixi in uersu 6. Psalm. 11. Ruach soch uesaad.

Domine

A *Domine disperti linguam eorum, quia uidi uim & contentionem in ciuitate. Die & nocte circuiui eam, super muros eius, & prauitas & molestia in medio eius. Fraudes in medio eius, et nō declinat à plateis eius impostura & dolus.*) Versu 10. precatur, ut Deus dissipet & uariet linguas ciuium Keilah, ne certa de ipso prodēdo renunciarent, uel renunciandum consultarent, quo esset spaciū elabendi. Videtur petijsse simile illi, quod accidit ædificantibus turrim Babel, Genes. 11. Deinde incipit urbis huius perfidiam, dolos, & uim accusare. Vnde canit uersu 11. in muris illius circumerrasse uiolentiam & lites, & intra eam incubasse prauitatem, molestiam & dolos, & sycophantias, ac ita tam extima quàm intima huius urbis plena fuisse omni genere fraudis & iniuriarum.

Vers. 10. 11. et 12. ad uerbum.

Quia non hostis me probro affecit, & tulissem, & non odiens mei contra me se extulit, et abscondissem me ab illo. Et tu homo sicut æqualis meus, præceptor meus, & familiaris meus. Qui simul dulciter fruebamur secreto, & ad domum Dei cum cœtu ibamus.) His uidetur peculiariter queri de quopiam, quem habuit inter primarios amicos & secretorum suorum consciū. Is quisquis fuerit, singulari illi amicitia coniunctus fuit, adeò ut nihil minus ab eo expectaret. unde dicit uersu 13. Non fuit qui odium mei pre se ferret, alioquin abscondissem me ab illo. Quantum uerò in precio illum habuerit, canit uers. 14. Cum enim illum ut ערכי, hoc est æqualem et parem, ut אלופי, id est præceptorem suum habuerit, satis dignè eum coluit, magnique fecit. Iam etiam nihil ei non credidit, quin planè omnium rerum diuinarum & humanarum perfectam cum eo societatem contraxerat. Pariter (inquit uersu 15.) dulcorabamus secretum: hoc est, cum dulci uoluptate secretum inter nos communicabamus. Is enim amicitiæ præcipuus fructus est, habere quo cum omnia audeas sic loqui, ut tecum. Et poscit hoc uera amicitia, ut amicus amicum nihil prorsus celet. habent nanque iuxta uulgatum prouerbium, communia omnia, & est amicus alter idem. Non autem in prophanis tantum rebus coniunctè adeò cum illo uixerat, sed etiam diuinis. Dum domum Dei, uel ex lege præcipuis illis tribus festis, uel aliàs ex studio religionis priuato peteret,
B illi se potissimum adiungebat, ut quo cum de diuinis rebus, de quib. in eo itinere commentandum erat, maiore cum fructu uerba faceret. Sic hanc particulam intellexit Kimhi. בבת enim pro לבת accipit. Sed solebant sanctiores in populo, subinde certum aliquod tempus apud domum Domini manere, & diuinis precibus ac laudibus incumbere, idque ferè socijs aliquibus eius rei adhibitis. Et de huiusmodi existimo hic Dauidem societate loqui, in quam adhibueritillum suum singularem amicum, & in qua cum ipso in domo Dei iuerit, hoc est uersatus sit. Et id præcipuæ amicitiæ argumentum fuit. Nam dum religioni opera datur, dum quis auocans se à rebus alijs, diuinis sese totum addicit, haud poterit nisi cum ijs, quos sanctissimos simul & summè intimos habeat, colloqui. Talem iam habuit hunc, de quo hic queritur. Non poterat igitur illum magis amico animo complecti, & colere honorificentius. Typum igitur prætulit Iudæ proditoris, & omnium qui cum sanctis agunt perfidè. De uoce רגש, in primum uersum Psalmi secundi.

Vers. 13. 14 & 15. ad uerbum.
Arco.
Alupho.
Bebeth.
Lebeth.
Ragesc.

Inferatur mors super eos, descendant in infernum uiuentes, quia malum in conuenticulis eorum, in intimo eorum.) His uersibus precatur ultionē inimicis suis, ardorem precationis suæ in periculo habitæ memorat: & taxata iterum illorum perfidia, ad fidendum Domino sese hortatur, oratque, ut uiui infernū petant: hoc est, ut eos terra absorbeat uiuos, uti Korah cum coniuratis suis. Nume. 16. Caussam subijcit, quia malum in conuenticulis, & in intimis eorum: hoc est planè deplorati sunt, dum conueniunt malum & perniciosum est quicquid cōsultant, quia nihil nisi malum alunt in animis suis.

Vers. 16. ad uerbum.

Ego ad Deum clamabam, & Iehouah seruauit me. Vesperi, mane, & meridie loquebar, & fremebam, & audiuit uocem meam.) Dum nihil nisi perniciem ab istis expectare posset, ijque tum rerum potirentur, consequens fuit, ut Dei contra illos opem imploraret: id canit se fecisse, hisce uersibus. Et quidem magno ardentique studio,

Versus 17. et 18. ad uerbum.

quia omni tempore, quanquam etiam quæ expressit tempora, sanctis ad precandum fuerint peculiaria, ut intelligi possit certa & solita sua ad precandum tempora hic significasse, in quib. iam nihil aliud quàm ab hoste liberationem orare potuerit, ac cum fremitu, ingenti animi adflictione expresso, quo periculi magnitudinem significauit. Ea precatione, ut necesse erat, fide orantem, ilico consolatus fuit, & in tempore adfuturum sibi Dominum, hostesque deiectum rum, agnouit. Hæc canit uersibus tribus sequentibus. A

Vers. 19. et 20. ad uerbum. *Redimet in pace animam meam, à bello quod mihi est, nam in multis fuerunt mecum. Audiet Deus, & adfliget illos, & sedet à tempore prisco: Selah. Quia non mutationes illis, & non timuerunt Deum.*) In uers. 9. illud ambiguum est, Quoniam in multis fuerunt mecum. A. Ezra intelligit de angelis, quasi Dauid eo ostẽderit, per quos se à prælio Dominus liberaturus esset, pacemque redditurus, nempe per angelos, quos plurimos à suis partibus contra hostes haberet, ut sit simile illi Elishæ, quod puero suo dicebat trepidãti, uiso exercitu hostium: Plures sunt à nobis, quàm ab illis. 4. Reg. 6. Pulchrè uero quadrabat ei fortunæ quæ tum illi erat, ut ab angelis sibi præsidium promitteret, cum amici proderent, & hostes tanta ui ipsi imminerent. Kimhi interpretatur de hostibus, & subaudit, bellarunt, in hunc sensum: Quoniam illi, nempe hostes, cum multis bellarunt mecum. Prior interpretatio uel ideo certior est, quòd nihil oportet subaudire, quanquam etiam præcedentibus ac sequentibus magis respondeat. Selah in medio uersus uicesimi subscriptum illi, Sedet Deus in initio. id est ab initio regnat, regnum obtinens sempiternum, monet, id ei in aduersitate sua perpensum, præcipuam adtulisse consolationem. Porrò quod sequitur, non mutationes illis, ad Deum quidam referunt, qui non mutetur à proposito malos ulciscendi, sed magis quadrat in hostes, quos uidebat animum ad meliora nunquam mutaturos. Affert Kimhi & hanc interpretationem, Non sunt mutationes illis: id est, non mutatur secunda illorum fortuna, ideo Deum nihil metuunt, arbitrati regi semper ita ex animi sententia succedere.

Vers. 21. et 22. ad uerbum. *Misit manum suam in pacificos suos, uiolauit fœdus suum. Blanditi sunt ore suo præ butyro, & bellum in corde eius, leniora fuerunt uerba eius oleo, & ipsa spathæ.*) Iterum notat hostium suorum perfidiam & falsas blandicias. Perfidiam, qui manum miserint in שלמיו, id est pacificos, hoc est familiares, amicos suos. Blanditias, quia ita uerba sua ad audientium, & eos quibus imponere uoluerint, animos attemperarunt, sic ad cuiusque uoluntatem sequacia & suauiter cedentia fecerunt, ut oleo & butyro læuiora & sequaciora uiderentur, nihil scilicet habentes in se asperum, nihil quod offenderet, cum animo nihil quàm bellum molirentur, & ipsas suas blanditias uice gladiorum haberent, quibus quosque perdere solebant. B

Scelomau.

Vers. 23. et 24. ad uerbum. *Proijce super Iehouam onus tuum, & ipse sustentabit te. & non dabit in sempiternum nutare iustum. Et tu Deus deijcies eos in effossum sepulchri, uiri sanguinarij & fraudulenti nõ dimidiabunt dies suos, & ego confidam in te.*) Seipsum alloquitur: uel animum suum, Abijce in Iehouam onus tuum, molestiam tuam, metum & ægritudinem, ipse suffulciet, ne cadas in manus hostium, non poterit admittere ut usquam nutet & uacillet iustus, rerum suarum incertus & periclitans. Versu ultimo uel precatur, uel prædicit deijciendos in infernum ante tempus hostes suos, præmatura morte raptos: id enim significat per non dimidiare dies suos. Deploratos enim esse spiritu agnoscebat. De huiusmodi uero sanctorum in hostes ipsorum imprecationibus sæpe iam dictum, fusius in tractatu de precatione subiecto enarrationi Psal. 5. In his omnibus considerandus in Dauide Christi & Christianorum typus, quos ad eundem modum exercent filij Satanæ, & liberat atque ulciscitur Deus.

ARGV-

A

ARGVMENTVM PSALMI QVINQVAGESIMISEXTI.

Memorat ut opem Dei periclitatus apud Achisb regem Gathi Philistæum implorarit: et Schaulis, assentatorumq; huius dolos ac uim, qui in id periculi ipsum detruserāt, apud Deū accusarit: atq; ex consideratione uerbi Dei, per Shmuelem ad ipsum facti, de regno consolatus, laudis uota Deo nuncuparit.

PSALMVS LVI.

χιτλιασινὸς καὶ δύλιμος.

PRæsuli, de columba muta, longe auolante, Michtam Dauidis, cum eum Philistæi comprehendissent Gathi. 1

Miserere mei Deus, nam me homo ferè absorpsit, quottidie pugnans obtriuit me. 2

Absorpserunt, qui mihi insidiantur quottidie: multi nanq; pugnant contra me, ô excelse. 3

Sed quum urgeret formido, te nitebar. 4

Oraculum Dei cum laude memorabā, Deo nitebar: ideo nihil metuebam, quid mihi caro faceret. 5

Quicquid inceptarem, perpetuò ad inuidiam trahebāt: omnes eorum cogitationes in hoc intentæ erant, ut pararent mihi malum. 6

Conuenerunt, insidiati sunt, uestigia mea illi obseruarunt, quemadmodum animæ meæ capiendæ inhiabant. 7

Prauitate sperauerunt sese mala euasuros, sed tu ô Deus populos deijcis. 8

Fugas meas tu numeratas habes, lachrymas meas repones in utrem tuum, refer in commentarium tuum. 9

B

Tunc quum inuocauero, retrocedent inimici mei: in eo agnoscam, Deum stare à partibus meis. 10

Cum lande memorabo oraculum Dei, cum laude memorabo oraculum Iehouæ. 11

Deo nitar, non metuam quid mihi homo faciat. 12

Vota nuncupabo tibi ô Deus, reddam laudes tibi. 13

Nam liberabis animam meam morte, certè è lapsu pedes meos, ut coram te agam in luce uitali. 14

DE *columba muta longinquorum.*) Hoc putat A. Azra carminis cuiusdam fuisse initium, ad cuius numeros sit hic Psalmus compositus. Kimhi & alij existimant, Dauidem seipsum columbam mutam & lōge auolantem uocasse, propterea quòd omnia Deo committens, & nihil aduersarijs suis respōdens, longe à suis fugisset, nimirum ad Philistæos usq;, gentem non solum alienigenam, sed & hostilem. Historia hæc legitur 1. Reg. 21. & suprà in primū uersum Psal. 34. perstricta est. *Vers. 1. ad uerbum.*

Miserere mei Deus, quia hausit me homo, omni die pugnans obtinuit me. Hauserunt insidiatores mei omni die, quoniam multi pugnantes mihi celse.) Memorat suam ad Deum pro auxilio precem, & de uiolentia hostium querelas; primùm de Schaule: is enim ferè absorpserat ipsum, hoc est in summum discrimen adduxerat, & quottidie oppugnando ipsum planè obtriuerat. Tum & de Schaulis assentatoribus, & incentoribus. Ii nanq; magno numero erant, & quottidie insidias ei struebant. In uerbo Absorpserunt, hyperbole est, apta in mortis articulum adducto. Illud eiusdem uersus, Quoniam multi pugnantes mihi, celse: Ab. Ezra *Vers. 2. & 3. ad uerbū*

interpretat̃ de angelis, quos Dauid è sublimi, nempe cœlo, se propugnare ia-ctarit. Scribit enim cum particula ל uerbo bellandi postponit̃, significare pro-pugnationem. Id ut sępè sic habeat, hic tamen non uideo quadrare sententiæ.

Vers. 4. & 5. ad uerbũ. *Die (quo) timebam, ego te nitebar. In Deo gloriabor (de) uerbo eius Deo nitebar, non timebo quid mihi caro faciat.)* Canit unde animum suum firmarit, die quo timore percellebatur. Domino nitebatur, & promissionis eius sibi per Shmuelem factæ recordabatur. Id uerbum, hoc est oraculũ fuit quod in Deo laudauit: hoc est, quod ut Dei uerbum, cum laude Dei sic fauentis memorauit & diligenter secum reputauit, eoq́ omnem carnis, id est mortalium, metum propulsarit. Hęc uera de uerbo Dei gloriatio est. Discamus hinc, in periculis Dei promissiones diligenter excutere, & perpendere: inde ut fiducia in Deũ accipiet incrementum, ita omnis ab hominibus formido pulchrè euanescet.

Vers. 6. & 7. ad uerbũ *Cottidie uerba mea molesta reddebant, contra me omnes cogitationes eorum in malum. Conuenerunt, contemplati sunt, calcaneos meos obseruant, sicut animam meam expectant.)* Queritur quantopere sibi Schaul & assentatores eius fuerint infensi, infestiq́. Verba siquidem eius, hoc est, quicquid instituisset, quicquid incœptasset, molestum reddebant, rapientes omnia in partem deteriorem, & ad inuidiam. Omnibus cogitationibus suis malum ipsi parabant. In hoc identidem conueniebant, & insidias ipsi diligentissimè struebant, semper in hoc inhiantes, ut animam eius perderent.

Vers. 8. 9. & 10. ad uerbum. *Super prauitate ereptio illis, in ira populos deijce Deus. Fugam meã numerasti tu, pone lachrymam meam in lagunculа tua, utiq́ in commentario tuo. Tunc uertentur inimici mei retro, in die (quo) inuocabo (uu) hæc noui, quia Deus meus es.)* His tribus uersibus canit de ultione hostium, & sua liberatione. Propter iniquitatẽ, inquit, ereptio illis: hoc est, ipsi sperarunt se mala euasuros, & in regno stabiles futuros, si me peremissent innocentem, ita saluti fore suam sibi iniquitatẽ arbitrati sunt. At tu Deus cum ira, hoc est sæuè totos populos ob iniquitatem deijcis, nec istis igitur parces. Videtur enim illud, In ira populos deijcis ô Deus, tanquam catholicã sententiam subiecisse, unde significaret idem iudicij & suis hostibus expectandum, eoq́ omnino frustrandos peruersa spe sua, propterea quòd Deus iustus iudex totos etiam populos deijciat. Kim. & A. Ezra putant, aduersarios suos, populos uocasse propter multitudinem. sed nominatim de suis hostibus canit uersus decimus. Exilij sui & fugæ, tum precationis cum lachrymis fusæ rationem habendam apud Deum, iactat uers. 9. Eleganti uerò usus metaphora est, dum orat lachrymas suas poni in utre Dei, quò repositas & seruatas in illo gloriatus est. Vt enim illi utribus uinum cõseruabant, unde in Euangelio de nouis & ueteribus utribus, & Ieho. 9. de utribus fatiscentibus Gibeonitarum: ita uerisimile est, utribus & coreaceis lagunculis alios quoq́ preciosiores liquores seruare solitos. Altera apertior est translatio. Vtiq́ in libro tuo, propriè, in cõmentario tuo, subaudi sunt adscripta, & quæ iniuria à perditis istis perfero, & quas ad te preces & lachrymas fundo. Fugas Dauidis nobiliores adnumeraui suprà Psal. 11. Hinc itaq́ fiducia roborata, prædicit hostes repellendos & infecta re retrocessuros. Nũc ait, in die quo inuocauero. His uidetur certũ tempus, quo repellẽdos præuideret, denotare: alioqui quottidie Deũ inuocabat.

Versus 11. & 12. ad uerbum. *In Deo gloriabor (de) uerbo, in Iehouah gloriabor (de) uerbo. Deo nitor, non timebo quid faciat homo mihi.)* Expertus Dei opem, & uotorũ suorum compos factus, ex eo ꝙ Dei promissionibus fortiter nixus, certa spe hanc opẽ expectasset: iactat ad eundem modũ se et porrò uerbum & oraculũ Dei cum laude memoraturum, atq́ de eo gloriaturũ, nixumq́ Deo nihil formidinis ab homine admissurum. Hæc consequebantur uota Dei in ecclesia celebrandi. De his mox memorat.

Versus 13. & 14. ad uerbum. *Super me ô Deus uota tua, repandam laudem tibi. Quia liberasti animam meam à morte, seruasti pedes meos à lapsu, ut uerser coram te ô Deus in lumine uiuentium.)* Votorũ præcipuum erat celebratio nominis Dei, licet adiũcta & sacrificia, & simul adhiberentur. De quo suprà aliquoties, Caussam horum uotorum canit uers. 14. quòd nimi-

rum se

A rum ſe Deus à præſentiſſimo, in quo erat, periculo, à Philiſtæis cōprehenſus, ac alijs omnibus liberaſſet, & daturus eſſet, ut corā ipſo in omni iuſtitia & fœlicitate tanquam in ipſo Dei præſentis, tuentis, omnemq́ fœlicitatem ſuppeditantis, conſpectu, uitali aura, quam lucem ſuo more uocat, frueretur. Nam coram Deo uerſari, eſt, ut certò Dei fauore gaudere, ita uiciſſim flagranti eius ſtudio teneri. Sic & illud dictum Abrahæ intelligendum, Verſare coram me, & eſto integer: Geneſis 17. Et hi ſoli, qui ita coram Deo agunt, ueram uitæ lucem obtinent.

ARGVMENTVM PSALMI QVINQVAGESIMISEPTIMI.

Canit, ut deſidens in ſpecu cum ſuis, Domino ſe committens, omne periculum euaſerit, & quanto ſtudio ob id Domino gratias egerit, cum deſcriptione malitiæ, et odij, in ſe, hoſtium ſuorum.

PSALMVS LVII.

ὀνειδικὸς καὶ ὀνειδιστικός.

PRæſuli, Ne perdas, Dauidis Michtam, quum à Schaule fugiſſet in ſpecum. 1

Miſerere mei Deus, miſerere mei. nam ſe tuæ protectioni anima mea commiſit, alis tuis me protegendum ſubmitto, donec prætereat uiolentia. 2

Inuocabo Deum excelſum, Deum qui omnia mihi perficit. 3

Demittet è cœlo, & ſeruabit me, opprobrium abſorbere me conanti: Selah. Demittet Deus ſuam bonitatem & fidem. 4

Anima mea in medio leonū, habito inter homines qui flammis exurunt, quorum dentes lanceæ & ſagittæ ſunt, & lingua gladius acutus. 5

B Extolle te Deus ſuper cœlos, ſuper omnem terram decus tuum. 6

Rete pararunt greſſibus meis, depreſſit ille animam meam, effoderunt mihi foueam, & inciderunt in illam. Selah. 7

Confirmatum eſt cor meum ô Deus, confirmatum eſt cor meum, cantabo & laudabo. 8

Attolle te lingua mea, attollite uos fides & cithara, manè cantabo. 9

Celebrabo inter populos Domine, laudabo te in nationibus. 10

Ingens adeò eſt bonitas tua, ut uſq; ad cœlos pertingat, et fides tua, ut ad nubes uſq; ſeſe attollat. 11

Extolle te Deus, ſuper cœlos ô Deus, & ſuper omnem terram decus tuum. 12

VERSVS PRIMI EXPLANATIO.

ILlo, *Ne perdas*, quod & duobus ſequentibus Pſalmis, qui de Schaule compoſiti ſunt, præmittitur, fortè id indicare uoluit, q̄ ſuos, qui ut perderet Schaulem incitabant, ſeſeq́ ad id offerebant, his repreſſerit. Tum certè quando comitatus Abishai dormienti Schauli ſuperueniſſet, & ille confodere hunc uellet, dixiſſe ei Dauidem legimus אַל תַּשְׁחִיתֵהוּ, id eſt ne perdas eum, ſicut hic. אַל תַּשְׁחֵת. Aben. Ezra ſcribit, carminis cuiuſdam fuiſſe initium, ad cuius numerum fuerint hi Pſalmi compoſiti. Priorem ſententiam Kimhi ponit. Memorabilis uerò hiſtoria eſt, Dauidem Schauli peperciſſe tanto hoſti, cum ita in manus eius incidiſſet. Certè hæc animi celſitudo & bonitas tanta fuit, ut & Schauli, cū eam audiſſet, lachrymas excuſſerit, q̄lib et implacabiliter infenſo,

Ad uerbū. Al taſchithen. Altaſchieh

infenſo, atq; compulerit hac uice exercitum reducere. Hiſtoria legitur 1. Regum 24. Nemo putet incredibile, quod in hac hiſtoria legimus Dauidem cum ſexcẽtis in ſpecu latuiſſe. ſcribit enim Strabo in hac regione eſſe ſpecus tam capaces, ut ſint qui quatuor hominum millia capiant: lib. 16.

Verſ. 1. & 3. ad uerbũ. *Miſerere mei Deus, miſerere mei, quia in te confiſa eſt anima mea. Et in umbra alarum tuarum confidam, dum tranſeant fraudes: clamabam ad Deum excelſum, ad Deum perficientẽ ſuper me.*) Nihil eſt quod magis in aduerſitate cõſoletur, atq; ſentire in animo firmam in Deum fiduciam: ea nanq; prǽditis Deus nequit deeſſe. hanc ergo ſtatim initio iactat, In te confiſa eſt, uel tuæ ſe protectioni commiſit anima mea. De umbrę, id eſt protectionis alarum tranſlatione, non minus ſcita quàm frequenti in Pſalmis, in uerſum octauum Pſalm. 17. Verſu tertio uocat Deum perficientem ſuper ſe, hoc eſt omnia ſua expedientem, abſoluentem, & ad optatum finem perducentem.

Verſ. 4. ad uerbum. *Miſit è cœlis & ſeruauit me, opprobrium abſorbenti me, Selah. miſit Deus bonitatem ſuam, & ueritatem ſuam.*) Vt feria & ex fide nata precatio, ilicò conſolationem, & adfuturæ opis certitudinem impetrat, canit Deum è cœlo miſiſſe, nimirum angelos ſuos, & uirtute cœleſti ſe ſeruaſſe. Ad illud, Opprobrium abſorbenti me, ſubaudi Dominus adferet. Et quia admiranda eſt hæc, tanta in tam ancipiti periculo fiducia, adſcriptum Selah eſt. Schaul uidebatur Dauidem iamiam abſorpturus, ipſe autem præuidebat ſempiternum illi imminere opprobrium. hac cum reuelatione Deus, anguſtiatum & ad ſe uociferatum, fuerat conſolatus. Ad huius certitudinẽ pertinet, quod repetit de auxilio adfuturo cœlitus, Mittet Deus bonitatem & fidem ſuam: hoc eſt, bonitatem & fidem ſuam lato auxilio cœlitus, in me declarabit.

Verſ. 5. ad uerbum. *Anima mea in medio leonum habito (in medio) incendentium filiorum hominũ, dentes eorum lanceæ & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus.*) Deſcribit hoſtium atrocitatem, dum eos leonibus comparat, facit incendenteſ, dicit dentes eorum eſſe ut lanceas & ſagittas, & linguam ut gladium acutum. Quibus nihil niſi pertinaciſſimum odium illorum, ſtudium & conatus perdendi ſe atrociſſimos uoluit taxare. Per dentes autem & linguam, ſermonis inſtrumenta, noxias & peſtilentes aſſentatorum delationes atq; conſilia, quibus Dauidi, boniſq; alijs omnę malorum incendium continuò excitabant, intellexit. quare & inflammantes eos uocat. Leonis truculentia, notauit Schaulem & alios, qui freti ſuis uiribus perdere Dauidem conabantur. In horum dicit ſe medio habitaſſe, quia nuſq; potuit tutum ab his latibulum inuenire.

Verſ. 6. ad uerbum. *Attolle te ô Deus ſuper cœlos, ſupra omnem terram gloriam tuam.*) Orat Deum ita potentiam ſuam declarare, ut ab omnibus metuatur & colatur. Eo enim gloria eius ſuper omnem terram, & ultra cœlos extollitur: de quo & uerſus undecimus canit.

Verſ. 7. ad uerbum. *Parauerunt rete greſſibus meis, incuruauit animam meam: foderũt ante me foueam, inciderunt in medium eius. Selah.*) Canit latum ſibi auxilium, ſiue quòd ita certò præuideret, ſiue quòd iam re ipſa hæc perfecta fuerunt. Nam fortè cum iam extinctis hoſtibus regnaret, Pſalmum hunc compoſuit. Singulare uerò iuſtitiæ Dei argumentum fuit, hoſtes Dauidem quo magis perdere quærerent, eo propius ſe ipſos interhitioni adduxiſſe. idcirco ſubſcriptum Selah eſt. Idem iudicium Dei canit & Pſalm. 7. uerſ. 17.

Verſ. 8. & 9. ad uerbum. *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, canam & pſallam. Euigila decus meum, euigila nablum & cithara, euigilabo manè.*) Confirmatum cor ſuum, ac ſpe optima inſtructum gloriatur, & laudes hinc Dei ſeſe cantaturũ magnis affectibus pollicet. Inde per proſopopœiam iucundam, & poëtis nõ inſolentem alloquitur, et inuitat ad Dei laudes, כבודי, id eſt linguam ſuam, & organa. Cur כבודי linguam reddiderim, dedi rationem in uerſum nonum Pſalmi 16. & uerſ. 15. Pſalmi triceſimi. Dignitatem alioqui ſignificat. iam ſermonis facultate cõſtat hominibus præcipua ſua dignitas & gloria. Manè in uerſu nono, fortè de ſtato ſacrificij

Cebodo. Cabod.

tempo-

A tempore dixit: uel uulgato more ſcripturæ, maturandi ſtudium ita expreſſit.

Celebrabo te in populis Domine, canam te in nationibus. Quia magna uſq; ad cœlos bonitas tua, & uſq; ad nubes ueritas tua. Attolle te ſupra cœlos Deus, ſuprà omnem terram gloriã tuã.) Vt ex lato auxilio auctior ſancto fides amorq́ Dei euaſit, ita ſtudio ſanctificandi nominis eius, & quidem apud quàm plurimos pluſculũ exarſit: id nunc de ſe canit. In uerſ. 11. cœlos & nubes pro eodem poſuit: & ſignificauit, undiq́ in toto orbe bonitatem Dei agnoſcendam. In quo ultra ſe in Chriſtum mentis oculos traiecit, quo liberato ab hoſtibus ſuis, & per mortem glorificato, bonitas & fides Dei, uerè demum in toto orbe refulſerunt, omniaq́ impleuerunt. De hoc loquendi modo, & in uerſ. 2. Pſalm. 8. Verſus iſti ad uerbum in Pſalmo centeſimooctauo repetuntur.

Verſus 10. 11. & 12. ad uerbum

ARGVMENTVM PSALMI QVINQVAGESIMIOCTAVI.

Inuectiua eſt in aſſentatores Schaulis, quorum ultione prædicit, iuſtos mirè exhilarandos.

PSALMVS LVIII.

ἐκτύπωσις.

PRæſuli, Ne perdas, Michtam Dauidis. 1

Num uerè, ô cõcilium, quod iuſtum eſt pronunciatis? 2 recta iudicatis mortalibus?

Vos potius iniquitatem in animo concinnatis, & pro 3 æquitate uim in terra manus ueſtræ appendunt.

Abalienati ſunt improbi iſti ab eo quod egreſſi uuluam ſunt, errãt 4 iam inde quod prodierunt è uentre.

Virus eſt illis, inſtar ſerpentis, inſtar aſpidis ſurdæ, auremq́ ſuam 5 obturantis.

B Quæ non exaudit uocem incantantium, magi artibus magicis præ 6 ſtantis.

Deus deſtrue dentes oris iſtorum, maxillares leonum confringe ô 7 Iehouah.

Diffluant, quemadmodum dilabuntur aquæ: habeant ſe, ut cui ten 8 ſo arcu ſagittæ diffringuntur.

Inſtar limacis colliqueſcentis diffluant, ueluti abortiuum mulieris, 9 quod ſolem nunquam aſpexit.

Antequam ollæ ueſtræ à ſubiectis ſpinis calorem cõcipiant, tanquã 10 quis adhuc crudum eripiat, ſic æſtuanti indignatione ſubitò corripiat illos.

Lætabitur iuſtus ubi conſiderauerit ultionem, pedes ſuos lauabit 11 in ſanguine improbi.

Et dicent uulgo, utiq́ manet iuſtum ſuus fructus, utiq́ eſt Deus iudicans in terra. 12

VERSVS SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

NVnquid uerè ô collectio, iuſtitiam loquimini, æqua iudicabitis filij hominum? Etiam in corde iniquitates operamini, in terra uim manus ueſtræ librent.) His uerſibus deſcribit deploratam malitiam adulatorum Schaulis, & ſub horum typo, omnium hoſtium Chriſti & Chriſtianorum. Primus uerſus admodum obſcurus eſt, nam dictio אלם ambigui ſignificatus eſt. Poteſt pro collectione accipi, ab eo quod Geneſ. trigeſimoſeptimo אלם pro colligere manipulos, & אלמים pro manipulos, & אלמים pro mani.

Ad uerbũ. Elem. Ilem. Alum.

manipulo culmorum,ac fasciculo usurpatur. forsan quòd inter se, in necē Dauidis conspirauerant,sic eos uocauit. Kimhi tamē existimat sic uocatos, quòd ad iudicium cogerentur, ceu consessum,uel coronam iudicum. Satis enim liquet præcipuè Schaulis consiliarios atque iudices hic notatos esse. Porrò significat etiam hæc uox mutum. unde quidam sic uersum legunt, Num uerè mutam iustitiam loquimini, id est quod iustum est tacetis? sed hoc durius est. Si enim iustitiam loquebantur,non tacebant. Sensus itaque iuxta priorem significationem erit: O' concilium,id est sodalitium procerum & iudicum, qui Schaulem à persequendo me innocentem reuocare debebatis,nunquando uerè,quod uestrum scilicet officium est,loquimini iustitiam, id est cum ueritate quod iustum est censetis,consulitis,pronunciatis? nunquando quæ æqua sunt mortalibus id à uobis postulantibus & expectantibus,iudicatis? Minime. Etiam in corde iniquitatem operamini, hoc est omnem in hoc cogitationem consumitis,ut quæ praua, quæ iniqua sunt,& designetis ipsi,& defendatis in alijs: uiolentiam manus uestræ appendunt, id est post librationem iudicij id pronunciatis,& quasi ex iudicialis autoritatis libra,potestate uestra qua abutimini,id appenditis, quod mera uis & iniuria est: tam abest, ut ueritatem & iustitiam, quæ uestræ partes erant, coleretis & tueremini. **A**

Vers. 4. 5. et 6. ad uerbum. *Alieni sunt improbi ab utero, loquentes mendacium errarunt à uentre, Furor illis ad similitudinem furoris serpentis, sicut aspidis surdæ, quæ obturet aurem suam. Quæ non audit uocē incantantium, magi magicas artes scitè exercentis.*) His uersibus caussam reddidit peruersitatis memoratæ. Ab eo enim quod in hanc lucem editi sunt, alieni fuerunt à familia Dei, mancipia spiritus mali, qui illos ad quæque pessima semper egit. Inde uerbis factisque eorum nihil potest fingi nocentius, quod similitudine ueneni maximè præsentis expressit uers. 5. Ab hac immani malitia non potuisse eos reuocari, quia ex diabolo nati, nempe alieni, uerbum Dei reuocantis audire nequibant, canit uers. 6. Carminibus cogi serpentes & aspides, ut uirus ponat & mansuescant, apud omnes scriptores celebre est: & à nostris, Marsis præcipuè ea facultas tribuitur. Facit autem aspidi obturanti aurem, & ad quamuis incantationem obsurdescenti, illos similes, quòd nulla prorsus monitione potuissent ab instituto & studio lædendi bonos depelli. Similitudinem autem hanc, malitiæ improborū exprimendæ caussa duntaxat adhibuit, nō quòd etiam probaret usum horum carminum. חבר enim meminit, qua magiæ specie Deus nominatim interdixit, Deut. 18. De hac malorum alienatione dixi quædam in uersum ultimum Psal. 10. **B**

Chabar.

Vers. 7. ad uerbum. *Deus commole dentes eorum in ore eorum, maxillares leonum demolire ô Iehouah.*) Prædicit et imprecatur ultionem hostibus suis, postquā nulla ratione reduci in uiam potuerunt. Per dentes uerba nocentia, & innocentes lacerātia, intelligit: quóque exageraret eorum crudelitatem, leonum dentes eis tribuit. Hos uerò dentes illis Dominus confregit, quando ademit nocendi sermonibus facultatem. Simili allegoria usus est & Psal. 3.

Versus 8. 9 & 10. ad uerbum. *Colliquefient, sicut aquæ difluent sibi (qui) tendet arcum suum, sagittæ eius, sicut confractæ erunt. Sicut limax quæ colliquescit, diffluet (sicut) abortiuum mulieris non aspicient solem. Antequam intelligant ollæ uestræ spinam sicut uiuū, sic ardente furore percellet eum.*) Adimendam hostibus suis omnem nocendi potestatem canit, quinque adhibitis similitudinibus, uel potius imaginibus, non minus elegantibus, quàm uehementibus. Quo spei suæ expressit certitudinem. Prima est aquæ dilabētis, qua scriptura & Psal. 22. uers. 15. atque 2. Reg. 14. usa est. Altera conantis arcu iam tenso iacere, cui sagittæ in ipsa arcus tensione atque iaciendi conatu contortæ & confractæ in frusta dissiliant. R. Shlomoh id Gallicè, per froier expressit. Tertia, limacis intra testam suam colliquescentis, & pereuntis. Quarta, abortiui, quod perijt, priusquam lucem hanc aspexerit. חזו uerbum plurale respondet singulari nomini, quod pro plurali positum est, nō infrequens schema in scripturis. Quinta, carnis raptæ, antequam olla calorem conceperit, cuique ex ea materia

Chasu.

A ignis substratus sit, quæ non possit, etiamsi fortiter ardeat, magnum calorem subministrare, nempe ex spinis. Est & in eo similitudo, quod subijcit rapiendos cum tempestate (id enim significat uerbum שער) & cum æstuāti indignatione. Porrò סירות in uers. 9. quidam interpretantur spinas, atq; inde sic enarrant: Antequam spinæ minores intelligant, hoc est assecutæ sint modū rhamni, scilicet magnarum spinarum: ut intelligas perdendos fuisse antequam malicia eorum maturuisset. Id utcunq; sit, hoc abunde patet, his similitudinib. uoluisse Vatem significare, se petijsse atq; præuidisse futurum, ut impij illi penitus perderentur, & id quàm celerimè, antequam eorum peruersitas adoleuisset. Id uero omnibus impijs bonorum persequutoribus euenit, & si carnis iudicio sæpe uideantur nimis diu regnare, & plus nimio posse.

Saar. *Siroth.*

Gaudebit iustus ut consideraverit ultionem, pedes suos lauabit in sanguine improbi. Et dicet homo, utiq; fructus iusto, utiq; est Deus, iudicia exercens in terra.) Iusti ut Deum ex toto corde diligunt, ita nihil illis maiorem adfert uoluptatem, quàm ipsius nomen illustrari, etiam cuiuscunq; id pernicie fiat. Parētes nanq;, uxores et liberos, præ Deo, si res poscat, odio habent. Dum itaq; homines sunt, quorum cum salute Dei gloria clarescere nequit, summam eis iucunditatem adfert, si ea claruerit illorum interitu. Huiusmodi ergo iucunditatem prædicit futuram, cum scilicet extincti fuerint, de quibus hic queritur, non tam sui, quàm Dei hostes. Eam significauit & in uerbo חזה, quod contemplari, & cum mora aliquid intueri significat. Item in hyperbole illa, Lauabit pedes suos in sanguine improbi: quod alioqui summæ esset crudelitatis. Vt autem hæc istorum ultio, ad illustrationē gloriæ factura erat, canit uersu ultimo, Et dicet homo: id est quisquis, uulgo hoc iactabitur, utiq; manet iustum suus fructus, utiq; est Deus iudicans in terra. In futuro siquidem Deus uerum demum, solidumq; iudicium faciet, hic non omnia compensat. inde impij sibi sæpe conantur persuadere, illum non habere præsentium rerum curam. dum itaq; insigni aliqua malorum ultione se orbis iudicem declarat, mirum in modum confirmatur infirmioribus B diuinæ prouidentiæ fides, eiusq; nomen reddit apud omnes augustius.

Vers. 11. & 12. ad uerbum. *Chazab.*

ARGVMENTVM PSALMI QVINQVAGESIMI NONI.

Opem contra hostes implorat, suam iactat innocentiam, mores illorum describit, & ultionem prædicit.

PSALMVS LIX.

κατλιτικὸς καὶ δεικτικός.

PRæsuli, Ne perdas, Michtā Dauidis: cum misisset Schaul ad obseruandum domum eius, ut ipsum occideret. 1

Eripe me ab inimicis meis Deus mi, ab ijs qui cōtra me insurgunt, recipe me. 2

Eripe me ab hominibus prauitati deditis, serua me à uiris sanguinarijs. 3

Nam ecce animæ meæ insidiantur, conuenerunt contra me robusti: cum nihil tamen sceleris, ô Iehouah, nihil piaculi admiserim. 4

Nulla iniquitate mea adducti accurrerūt, seseq; instruxerunt: exurge ut mihi succurras, & respice. 5

Et tu Iehouah, ô Deus Zebaoth, Deus Iisrael, euigila, ut de cunctis gentibus cognitionem instituas, ne sis propitius omnibus qui ex iniquitate aduersantur: Selah. 6

Ad uesperā discursant, fremunt ut canes, & urbem circumcursant. 7

8 Et loquuntur ore suo, gladij sunt in labijs eorum: nam aiunt, quis audiret? A

9 At tu ô Iehouah ridebis illos, subsannabis cunctas gentes.

10 Abs te, qui iam es robur illius, opem expectabo: nam Deus mihi pro arce est.

11 Deus qui me bonitate sua dignatur, anteuertat me: Deus fac opta ta uideam, in insidiatoribus meis.

12 Nō è uestigio interimas illos, ne huius populus meus obliuiscatur: redde uagos in populo tuo, deijce eos Domine, qui es clypeus noster.

13 Propter flagitia oris sui, & quæ mala loquuntur, illaqueētur superbia sua: & ob periuria atque mendacia sua, fiant fabula uulgi.

14 Consume accensus in ultionem, consume, ut isti nusquam appareant: & sciant omnes ad fines usq; terræ, quòd Deus sit princeps in Iaacob. Selah.

15 Ad uesperā discursant & fremunt ut canes, & urbē circumcursant.

16 Vagabunē pro cibo, at nec satiabunē, nec tectū eis subire dabitur.

17 Ego autem cantabo de robore quod contuleris, mane ouabo de bonitate quam præstiteris, quòd mihi fueris pro arce, & dum premeret aduersitas, perfugium.

18 Robur meum, tibi canam: nam Deus mihi pro arce est, Deus qui bonitate tua me dignaris.

VERSUS PRIMI SECUNDI ET TERTII EXPLANATIO.

B

Ad uerbū. *Libera me ab inimicis meis Deus mi, ab insurgentibus contra me attolle me. Libera me ab operarijs iniquitatis, à uiris sanguinum serua me.*) Versu primo notatur Psalmi huius occasio, quæ fuit periculum in quo Dauid erat, quando Schaul domum eius fecerat obsideri, quo mane cōprehensum occideret. Id quod legitur 1. Reg. 19. Versu secundo orat eripi ab inimicis, in quorum iam manibus tenebatur, nisi ab uxore monitus, Deo uiam faciente, fugisset. Versu tertio cur se Deus eripere debeat, caussam addit, quod illi hostes eius, essent פעלי און operarij iniquitatis, hoc est iniquitati dediti, & uiri sanguinarij, cædiq; intenti, de quibus uers. 5. Psal. 5. *Poale auen*

Vers. 4. & 5. ad uerbū. *Nam ecce insidiati sunt animæ meæ, collecti sunt contra me ualidi, non scelus meum, & non peccatum meum ô Iehouah. Absq; iniquitate cucurrerunt, & instruxerunt se, euigila ut occurras mihi, & uide.*) Insidijs, numero, uiribus, magno conatu oppugnatum se ab hostibus queritur, idq; nihil commeritum. Quod cum permitteret Deus, dormire uidebatur. orauit ergo ut euigilet Deus ad occurrendum, id est succurrendum sibi, & uideat. Insidias expressit, numerum significauit, cum ait: Collecti sunt. Vires, cum ait, ualidi. Conatum & studiū cum ait, cucurrerunt & instruxerunt se. Innocentiam suam testatur utroq; uersu admodum apertè cum ait: Non scelus meum, id est non ob scelus meum, non ob peccatum meum. פשע hic habetur, quod defectionem quoq; significat, cuius eum adulatores Schaulis perpetuò insimulabant. *Pesca.*

Vers. 6. ad uerbum. *Et tu ô Iehouah Deus Zebaoth. Deus Israel excitare, ut de omnibus gentibus cognoscas, ne miserearis cunctis iniquè lacessentibus. Selah.*) Considerata inter precandum ut filij Dei bonitate, potentia, & in omnes æquitate, tamen quid promiserit peculiariter Israëli, esse scilicet illi Deus, hoc est uindex & seruator, animosius orat ut se excitet, animaduersurus in omnes gentes. Cum autem de omnibus gentibus cogno-

A cognoscere Deum flagitauit, utiq; sub gentium nomine & personatos Iisraelitas intellexit, cōtra quos Deum Iisraelis, cui ipsi haudquaquam poterant iure accenseri, inuocabat, quos ideo & infra uers. 9. gētes uocauit, de quo in uers. 4. Psalmi superioris, & in ult. Psal. 10. Vt uero hoc memorabile est, ita adscripsit Selah. בגדי און intelligit, qui aduersantur, lacessunt, oppugnant innocentes, nulla alia re quàm sua ipsorum peruersitate adducti. De uerbo פקד, quod uisitare uulgo uertunt, in uersu 5. Psalmi octaui.

Bogede auen.
Pacad.

Reuertebantur ad uesperam, fremebant ut canes, & circumcibant ciuitatem.) Hoc uersu præcipuè eos notat, qui Schauli gratificari cupientes, studiose domum Dauidis noctu obseruabant, & de perimendo eo inter se commentabantur. De his ergo canit, Ad uesperam discursant. ישובו enim pro ire & reuerti, hoc est sedulo discursare, accipitur. Voluit eo studium & sedulitatem istorum assentatorum indicare, quam & eo expressit quod sequitur: Fremunt ut canis. Instar canum enim uenantium, qui iam deprehensam feram cum latratu illam proden te, & ipsorum desiderium indicante, insequuntur, per ciuitatem discursabant: omnia obseruantes & custodientes, ne quà si domum euasisset, elaberetur.

Vers. 7. ad uerbum.
Iascubu.

Ecce effutiebant ore suo, & gladij in labijs suis, nam quis audit?) Queritur nominatim de uerbis, quibus assentatores illi odium suum erga ipsum inuicem dum domum obseruarent, & dormire Dauidem putarent, detexerant, & consilia capiendi eum tractauerant. Ea fuere tam atrocia, ut per admirationis notam, & cum aposiopesi dixerit: En ore suo loquuntur, subaudi, nihil nisi cædem, necem, lanienam. unde subijcit, Gladij in labijs illorum: hoc est, omnia uerba eorum, de me necando, perdēdo, extinguēdo sonant. Caussam huius truculētiæ subijcit, impiā cordis eorum cogitationē, Quis audiat? Dum enim nullū hominē audire suos sermones putabāt, prorsus à nemine agnosci rebantur. Nam Deum nihil horū curare, sibijpsis persuaserāt: quæ radix est malorū omnium.

Vers. 8. ad uerbum.

Et tu ô Iehoua ridebis illos, subsannabis omnes gentes.) Precem fide fusam, diuina sem per consolatio excipit. Hanc modo canit. unde uersu 9. ait: Deum illos dira in B se consultantes, risisse & subsannasse. id quod palàm factum fuit, cum præter omnem illorum expectationem, Domini ope adiutus, euasit, quamlibet diligenter obseruassent & custodissent omnia. Quia autem horum manum elapsus, nondum omne periculum euaserat, spem suam & in posterum canit.

Vers. 9. ad uerbum.

Robur eius ad te custodia, quia Deus arx mea.) Versu ultimo habetur, Robur meū: ibi sensus apertior, hic nonnihil obscurus est. Kimhi interpretatur: Præ robore Schaulis, cui resistendo non sum, ad te ô Deus, qui me ab illo eripias, respicio, te obseruo. A. Ezra uero sic: O Deus, qui iam es robur Schaulis, et eum in regno tueris, paulopòst meum in hoc ipso robur futurus es. Cum hoc consentit Paraphrasis Chaldæa. Ad te obseruabo, hoc est ad te semper respiciam, omne auxilium abs te expectans, nam Deus mihi pro arce est. Subita personę mutatio, ut frequēs in Psalmis, ita indubiè in lingua sacra non parum decora. Cæterum illud, Obseruabo ad te, antithesim habet, ad obseruationem hostium, qua domum obseruabāt ipsum capturi, ad hunc sensum: Isti obseruāt domum meam, ut me perdant: ego autem obseruabo tuam bonitatem, qua me eripies.

Vers. 10. ad uerbum.

Deus bonitatis meæ præueniet me, Deus faciet me uidere in insidiatoribus meis.) Canit sic se iuuandū diuinitus, ut optata quoq; uideat in hostibus: Deus, inquit, bonitatis meæ præueniet me. Vocat autem bonitatem suam, qua Deus ipsum dignabatur, & erat adiuturus. Sic nanq; mos habet scripturę, ut dicat alicuius esse, et quod ipse facit, et quod ei fit ab alio. Ita dicit diuina bonitas Dei, quòd eam exhibeat: dicitur eadē hominis, quòd eam percipiat. Ad hūc modū inducitur Deus dicere de Christo, Psal. 2. Rex meus: eo q; illi dederit ut rex esset. Eundē uocat & Ecclesia Regem suum, nempe quòd ipsam regat. Haud scio tamen, an non possit intelligi, Deus bonitati meę pręueniet me, ut idē sit atq; Bonitatem meam compensabit. De uidere in insidiatoribus, iam dictum in uers. 9. Psalm. 54.

Vers. 11. ad uerbum.

Vers. 12. ad uerbum. *Ne occidas eos, ne obliuiscatur populus meus, disperge eos in exercitu tuo, & deijce eos, ô clypee noster Domine.*) Certus iam exterminij hostium suorum, orat ne excindantur subito, sed lento potius supplicio, ut uagi mendici, & modis omnibus miseri, Dei in se iustitiam ostentent. Illud, uagos fac, בחילך alij in uirtute tua reddunt. Sed A. Exra & Kimhi interpretãtur, in exercitu tuo, scilicet populo Iisrael. et id argumento satis cõmode quadrat: etsi nec alienum ab eo sit, si legas, in uirtute tua.

Bechelecha

Vers. 13. ad uerbum. *Peccatum oris eorum, uerba labiorum eorum, & illaqueentur in superbia sua, & execratione & mendacio memorentur.*) Hic uersus obscurior est. A. Ezra iungit priorem eius partem, cum uerbo deijce, in uersu præcedenti, ut sit sensus: Deijce illos propter peccatum oris sui, &c. Ambigua est et posterior huius uersus pars. A. Ezra legit eam ut uerti. Kimhi אלה maledictionẽ Domini, & כחש cum maciem etiam significet, tabẽ intelligit, qua Deus ita impios illos percussurus fuerit, ut inde in fabulam hominum abierint.

Alah. Cachasc.

Versus 14. ad uerbũ. *Consume in indignatione, consume, & non sint, & cognoscant quòd Deus dominator est in Iaæcob ad fines terræ. Selah.*) Hic præterquam quòd precem pro ultione istorum intendit, ostendit eandem Domini gloriam ad fines usq; orbis illustrandam. Quod cum præcipuè spectarit, per Selah insigniuit.

Vers. 15. 16. ad uerbum. *Et reuertebantur ad uesperam, frendebant sicut canis, & circumcibant ciuitatem. Ipsi uagabuntur pro cibo, si nõ saluabũtur (si non) noctu quiescent.*) Repetit, ut nocte illa sategerint, cum se obseruarent, ut ex quo malitiam eorum præcipuè didicerit, tamen iterum mendicitatẽ eis imprecatur, qua uerisimile est, dedisse impietatis suæ pœnas extincto Schaule. At A. Ezra & Kim. uers. 15. oppositum putant septimo in hunc sensum: Antehac reuersabantur nocte & discursabant canum instar, ut me caperent, & proderent: nunc rursus discursabunt, sed ut panem miseri mendicent: frement & latrabunt, sed præ cruciatu famis, non ut antea præ furente in me odio. אם לא, A. Ezra duobus locis legendum putat hoc sensu: Vagabuntur pro cibo, sed nec satiabuntur, nec habebunt ubi diuertant, aut nocturnam quietem capiant: ut ita duplici malo intelligas affectos, & cibi & uestitus inopia. Cæterùm modus iurandi est, ut etiam iuramento affirmari intelligas illos toto die mendicaturos, nec tamen uel cibo uel tecto fruituros.

Im lo.

Versus 17. & 18. ad uerbum. *Et ego canam uirtutem tuam, & ouabo mane bonitatem tuam, quia fuisti arx mihi, & refugium mihi in die angustiæ. Virtus mea ad te custodiam, quia Deus arx mea, Deus bonitatis meæ.*) Canit quàm uelit iam magna animi lætitia, de lato auxilio, Deo agere gratias, & laudes canere, idq; mane in solenniori Ecclesiæ conuentu, quo plurimi ad colendum Deum excitentur. Vocatq; iam Deum robur suum, ut suprà uers. 10. uocarat robur Schaulis. Item & Deum bonitatis suæ, utique quòd se iam in regno roborasset, & omni genere beneficiorum cumulasset.

ARGVMENTVM PSALMI SEXAGESIMI.

Memorat ut olim iratus Deus populum suum hostibus permiserit. rursus tamen benignè illis opem ferens præclaros triumphos dederit. et nominatim narrat regni Iisraelis latitudinem, & potentiam, cui & Moabitæ atq; Philistæi iam subiecti erant: indeq;, colligit, se eodem Deo fretum, & de Ammonitis uictoriam relaturum.

PSALMVS LX. IN GEnere mixto εὐχαριστικὸς καὶ εὐκτικός.

1 PRæsuli ad Shusan decorũ, Michtã Dauidis ad docendum.

2 Dum bellum gereret contra eam Syriæ partem, quæ Mesopotamia dicitur: & contra Syriæ partem quæ uocata est Zoba, & Ioab reuersus percussisset Aedomitarum in ualle Salis millia duodecim.

Sophenem habet Iosephus.

Deus

A Deus repulisti olim nos, disiecisti: iratus eras, at redhibuisti rursus 3 te nobis placatum.

Concussisti terram, diripuisti eam cura (orabamus) fracturas eius, 4 nam inclinata est.

Dura sæpe fecisti experiri populũ tuum, potasti nos uino toxico. 5

At sustulisti rursus timentibus te signum, sub quo fœliciter uince- 6 rent, idq; propter ueritatem: Selah.

Ideo tuti agebãt amati tui, serua & nũc me dextera tua, annue mihi. 7

Deus oraculum è Sacrario suo edidit, lætabor: Shecem iam diuisi, 8 & metitus sum uallem Succoth.

Meus est Gilead, & meus Manasheh, Ephraim principatus mei ro 9 bur, regnum meum Iehudah.

Moab subiecta mihi est, ceu lebes in quo lauem pedes, Aedom erit 10 ut locus in quem abijciam calciamentum meum, Philistæa mihi ut Re gi suo acclamat.

Quis iam adducat me in ciuitatem munitam, quis adducet usque in 11 Aedom?

Certe tu Deus, qui olim repuleras nos, nec egrediebaris inter co- 12 pias nostras.

Fer auxilium nobis, ut ab infestis liberes, nam hominum auxilium 13 inane est.

Deo freti, fortiter faciemus: ipse autem conculcabit infestos nobis. 14

VERSUS PRIMI ET SECUNDI
EXPLANATIO.

B עדות alij testimonium uertunt. A. Ezra autem citat, qui pulchritudinem in- terpretentur, quam et significat. Illo, Ad docendum, putat notatum, quòd rex uoluerit hanc Odam cantores doceri. Sed cum indubiè uoluerit illos doceri quascunq; ordinasset, ut in templo decantarentur, quibus tamen nihil tale in inscriptione prænotatum est: necesse est, aliud hac particula significarit, quod & Ebræos, ut alia multa in inscriptionibus, lateat. Mihi superuacaneum uide tur indulgere coniecturis, cum adeò desunt paulo certiores. Quantum uero attinet ad ea quę Psaltes secundo uersu scripsit, libro Reg. 2. cap. 8. legimus Da uidem reuersum percussisse in ualle Salis decem & octo millia Syrorum. Pri- mo autem Paral. legitur, Abishai prostrauisse in hac ualle decem & octo mil- lia Aedomitarum. Hic autem tantum 12. millia memorantur, & quidem Aedo mitarum, atq; cæsa ab Ioab. Hæc uidẽtur in speciem inter se pugnare: attamen si rectè perpendas, nihil uariant. Dauidi sanè non iniuria tribuitur, quicquid uel per Ioab, uel Abishai, nempe eius duces in bello hoc gestum est. sed & A- bishai haud pręter historiarum morem adscribitur, quòd unà cum fratre per- fecit, propterea quòd ipse fecerit prælij initium, & Ioab ab alia hostium cæde reuersus, fratri uelut suppetias tantum tulerit, etsi ipse cum sua exercitus parte tum interfecerit, ut hic memoratur, millia duodecim, & ideo Abishai tantum 6. Quòd autem in lib. Reg. Syri cæsi, & in libro Paral. atq; hic, Aedomęi legun tur, inde factum est, quòd cõmune harum gentium bellum extitit, ut 2. Reg. 10. & 1. Paral. 19. scribitur. Quòd autem hæc uictoria in octauo 2. Reg. & 1. Pa- ral. 18. seorsim inter præcipuas memoratur, caussam esse puto, quòd ea paten- tiori diuini auxilij miraculo contigerit, quam ob caussam & in præsenti adscri ptione, eius mẽtionem factam nihil dubito. Nam alijs uicibus in hoc ipso bel lo longe plures hostium cecidisse, sacra historia testatur.

Vers. 3. 4. et 5. ad uerbum.

Deus depulisti nos, diripuisti nos, iratus fuisti, reuertere ad nos. Contremuit terra, uulnerasti eam, sana confractiones eius, quia inclinata est. Ostendisti populo tuo durum, potasti nos uno toxico.) Sic sacra historia hoc bellum cum Ammonitis, Aedomitis, & Syris gestum describit, ut nullum omnino difficilius à Dauide bellatū legamus. Ideo memorat, unde sibi spes uictoriæ contra tam ingentes copias firmata fuerit, nempe ex cōsideratione, ut superioribus sæculis, iratus populo suo Deus, hostes sęuissimos illi immiserit: statim autem, ut ipsum serio inuocauit, resipiscentia suscepta in gratiam iterum receperit. Quòd uero ad superiora tēpora hæc refero, in caussa est, quòd ut sacra historia testatur, Deus, cum bellum cum Ammonitis et Syris gereretur, nunquā non in exercitu populi sui pręsens adfuit, uictoremq; fecit, & quidem contra copias ferè infinitas. Vt hic igitur, longe tristiora & acerbiora describunt, ita ad alia tempora referantur oportet, fortè ad illa quæ fuerunt, cum occiso Schaule, omnes circumquaq; hostes Iisraelem impeterent, aut certe his etiam superiora, siue Heli, siue Iudicum aliorū, sub quibus sæpenumero extremas calamitates fuerant experti. E' quibus tamen illos Deus simulatq; opē suam resipiscētes implorassent, rursum eripuit. Ergo præcipuam aliquam terræ Iisraelis calamitatē his tribus uersibus memorat. Quòd enim hostibus populum tradiderat, & discerpi ab eis permiserat, id est quod Psaltes hic canit: Repuleras nos disieceras, nos. Restitutum Domini bonitate populū, canit particula sequenti: Reuertere ad nos. Ita enim orauerāt prisci, et exorauerant, ut rursum Deus se uindicē & Seruatorem populi sui declararet. Solet Vates nanq; narrationi interdū precatiūculas interserere, quibus ostendat, quid tum orare uel ipse, uel populus fuerit coactus, indeq; auget malorum memorationē. Id obseruauit & uersu sequenti: Calamitatem traditi hostibus populi uers. 4. exaggerat, dum canit terram à Domino concussam et diruptam, ita ut findi & dirumpi solet, dum concutitur grauius. Intelligit autē populum concussum atq; diruptum, id nempe quod canit uers. 3. Subiecta precatiuncula confirmat quod præmisit de terræ interruptione & concussione.

Tarelah. Vers. 5. idē agit alia metaphora, nempe uini toxici. תרעלה quidam insaniā & rabiem interpretantur, ut intelligas ita malis fuisse obrutos, ut omnium rerum suarum fuerint incerti, & perturbati adeò, ut nusquam non impingerent, ut qui essent prorsus in furorē acti. Eadem metaphora usus est & Iesh. 51. Cæterùm frequens in scripturis est, per calicem, id est ad mensam uini portionem, uti in conuiuijs, ueterum obseruari solebat, certam malorum & bonorū portionem, quam cuiq; Deus destinarit, significari. De quo in uersu 6. Psal. 11.

Vers. 6. & 7. ad uerbū

Dedisti timentibus te signum ad sustollendum à facie ueritatis, Selah. Vt defendantur dilecti tui, serua dextera tua, & respōde mihi.) His uersib. canit, ut olim Deus populo postquam pœnas scelerum dedisset, benignè rursus & fauenter adfuerit, uictoriamq; de hostibus donauerit. Nam per datum signum, quod ita ut solent uictores, in altum sustollerent & iactarent, amplam uictoriam, à qua populus exultarit, hostibus insultarit, planeq; triumpharit, significare uoluit. nam uicti signa sua aut demittunt, aut abijciunt. Proinde cum fortuna exercitus à signi conditione cognoscatur, & res saluæ sint, dum illud in sublimi conspicitur, mutuatus hinc istam translationem, cecinit: Deum suis signum dedisse, & illud להתנוסס, id est ad uexillandum, si ita loqui liceret, id est ad extollendum more uictorum. Nec potuit sanè aliter accidere, cum Deus signum dedisset, & dedisset ut pararetur illi uictoria. A' facie, subijcit, ueritatis, quo caussam cur sic populo suo adfuerit Deus expressit. Nam ueritatem utiq; promissionum diuinarum intellexit. inde & Selah adiecit, quo moneret, omnia soli ultroneæ Dei bonitati accepta referenda. Atque hinc & suam spem firmabat, non dubitans, & se ex eorum numero esse, ad quos Dei promissiones attineant. unde mox precem adnexuit, *Serua per dexteram tuam, & annue mihi*, etiam nunc tibi fidenti, atq; opem tuam imploranti. למען hoc uersu & cum superioribus iungi potest. Nam ideo Deus timentibus se signū uictoriale donauerat, ut à facie

Lebithnoses. Lemaan.

ueri-

A ueritatis, per hanc scilicet adiuti & uictores facti, defensi & tuti essent dilecti eius. Nam qui ipsum uerè timent, obseruant, colunt, hos quoque ille diligit, ut charos amicos tuetur. Ebræi sic ordinant, Serua per dexteram tuam, qua nos gentes putant temerè confidere, ut dilecti tui defendantur.

Deus locutus est in sacrario suo: lætabar, diuisi Schecem, & uallem Succoth. Mihi Gilead, mihi Menascheh, & Ephraim robur capitis mei, Iudas præceptor meus.) Memorat nunc, & quę sibi Deus peculiariter magnificè fecerat, ut sibi ab initio regnum Israelis, & alias, quas tum sub imperio habebat, nationes subiecerit. Et primũ de ea parte regni Israelis, quæ occiso Schaul, filiũ illius regem acceperat. Deus, inquit, loquutus est in sancto suo, hoc est oraculum edidit tam indubitatum, quàm è propitiatorio, suis se responsurum promisit. Inde canit, Lætabar, nempe certa spe subnixus, omnia ita ut promiserat Deus, mihi euentura, & cessura. Subiecit igitur, Diuisi Shecem, & uallem Succoth. Hæc loca sortis Ephraim fuerũt, in quibus Abner princeps exercitus Schaulis regem cõstituerat Ishboseth filium Domini sui, eoque minus quàm alia cessura Dauidis imperio credebantur. hinc est, quòd nominatim eorum meminit: quo simul ostendere uoluit, nulla ratione impediri potuisse, quod sibi destinasset Deus. Diuidere & metiri dixit, pro possidere iure hæreditario, quòd eo iure possidenda primùm diuidantur, & dimetiãtur. Per Gilead, de qua canit uers. 9. & Manasseh, regionem trans Iordanem significauit: alioqui Gilead tribui Gad cesserat, Iehos. 13. Ephraim præterea uocat robur capitis, hoc est principatus sui, quia potentior alijs, & numerosior tribus extitit. quare & regnum post defectionem à Rehabeam penes illam fuit. nec raró pro populo omniũ decem tribuum ponitur. Iehudam uocat moderatorem, hoc est regem suum, sed regem pro regno usurpauit. מחקק propriè conditorem legum, & quid sequendum, præscribentem significat. unde Genesis 49. pro rege scriptura usurpat: Nõ auferetur sceptrum de Iehudah, & de pedibus eius מחקק.

Vers. 8. 9. ad uerbum. — *Mechokek.*

Moab olla lotionis meæ, super Aedom proijciam calcaneum meum, super me Philistæa iubilat.) B Nunc meminit & exteras nationes Dominum iam sibi subiecisse. Quæ omnia ad id faciebãt, ut & de Ammonitis, eorumque socijs & auxilijs uictoriam certius speraret. Moab dicit ollam lotionis suæ, quo illam seruiliter sibi subditam esse dicere uoluit, uti & de Aedom, per id quod dixit se super Aedom calceamentum suum proiecturum. Pelluuium per lebetem lotionis puto designatum, quia calceamenti statim meminit. Duræ uideri possent hæ translationes, nec sunt loca in Biblijs, unde similes proferantur: sed cogitandum est in sacris Biblijs, haudquaquam omnes Ebrææ linguæ copias comprehendi potuisse, iam reliqui huius purioris monetæ libri interierunt, & Thalmudica atque Rabinorum scripta, plurimum à puritate sermonis Bibliaci deflexerunt. Sanè infinitas fuisse linguæ huius diuitias, uel scripta Prophetarum, & eorum quos כתובים, id est sacros scriptores uocant, abundè testantur. At quantum ad præsentem locum attinet, quicquid sit de duritate allegoriæ, id tamen satis liquet, hic maximè abiectam & sordidam subiectionem esse denotatam. Illud, Philistæa iubilat super uel contra me: Kimhi putat ironiam esse, ut intelligas dixisse, iam haudquaquam iubilabit contra me, ut solebat, sed cogitur supplex facere, quæ illi imperauero. Mihi uidetur acclamatio denotari, qua subditi solent principibus suis acclamare. Quòd ij præcipuè student, qui totos iam emerendæ principis gratiæ sese dediderunt, ut hoc ipso non uulgarem Philistinorum subiectionem significauerit. In Psal. 108. qui à uersu 7. eadem habet, uariat hæc sola particula. Nam illic est, Iubilabo super Philistæa. Sensus autem idem est, ut cuiuis liquet. Iubilare regis, eius uictoriam, populi, supplicem significat subiectionem. Hactenus itaque cecinit, ut benignè antea populo & sibi Deus adfuisset. De subiectis Philistæis & Moabitis, legimus 2. Reg. 8.

Vers. 10. ad uerbum. — *Moab pelluuium.* — *Iactura linguæ Ebrææ.* — *Cethubim.*

Quis adducat nos (in) ciuitatẽ munitam, quis deducat nos usque in Aedom. Certe tu Deus (qui) depuleras

Vers. 11. 12. ad uerbum.

depuleras nos, & non egrediebaris in exercitibus nostris.) His iam uersibus canit spem **A** suam in præsenti & in posterum: Quis, inquit, deducet me in ciuitatem munitam? Hoc de Rabbath metropoli filiorum Ammon uidetur cecinisse, quam longa obsidione & multa satis difficultate expugnauit. Eius sane expugnationem Ioab tanti fecit, ut Regi eam deferret: indignum ratus, ut ipse tantæ urbis expugnator haberetur. Vnde cum illam expugnationi iam proximā reddidisset, ad regem misit, ut ipse adducto populo eam caperet, eiusq; uictoriæ sibi titulum uendicaret. 2. Reg. 12. Aedom simul eo bello subiugatus fuit, igitur hic & illius meminit. Vers. 12. eleganter priori respondet: Certè, inquit, tu Deus, qui olim repuleras nos, &, subaudi iterum respexisti nos, atq; hostibus nostris superiores effecisti, & modo uictoriam dabis.

Versus 13. & 14. ad uerbum. *Fer nobis auxilium de angustia, nam uana salus hominis. In Deo faciemus uirtutem, & ipse conculcabit qui nos coartant.*) Victoriam cuius sibi præcedentibus spem firmauit, nunc simpliciter orat, & confitetur præsidia hominum nullius esse momenti, quo ad copias suas respexit: quibus uti quidem uolebat, at fidere solo Deo, de quo canit uers. ult: Per Deum faciemus uirtutem: hoc est, fortiter bellum geremus, magnis animis pugnabimus, quando ita Deo uisum est, non id tamen, quasi putemus per nos posse hostes deijci, sed ipsum Deum scimus illos conculcatos nobis subiecturum, cui nos operam nostram intrepidè interim addicemus. Non dissimile est dicto illi Ioabi ad fratrem Ahishai, in hoc ipso bello: Forti animo esto, & agamus fortiter pro populo nostro, & pro ciuitatib. Dei nostri: & Iehouah faciat, quod bonum fuerit in oculis eius. Discimus hinc, in periculis ex consideratione promissionū Dei, & priorum beneficiorum eius, animum roborandum. Ad hæc Christi typus & hic in Dauide deliniatus est, omnes finitimos imperio suo fœliciter adeò subijciente. Octo posteriores uersus huius Psalmi ad uerbum, & in Psal. 108. habentur, uno hemistichio excepto uers. 10. quod indicaui.

ARGVMENTVM PSALMI LXI. **B**

Commune multis Psalmis argumentū. Liberari à periculo orat, et mox id exorasse cum pollicitatione gratiarum iactat. Et uidetur periculum hoc accidisse iam regnanti, siue id fuerit ab Ammonitis, siue à filio Abesbalom. Quin & Christi sese typum simul exhibet, de regni sui æternitate gloriatus.

PSALMVS LXI.

οἰκτικός.

1 PRæsuli, ad Neginoth, Dauidis.

2 Audi Deus uociferationem meam, ausculta precationi meæ.

3 Ad te, de extremo terræ anxifica cordis flagitatione clamo: in rupē nunc altiorem q̄ in eam possim conscendere, subduc me.

4 Tu nanq; es tutela mea, præualida turris, qua seruor ab hoste.

5 Versabor in tabernaculo tuo in secula, tutus agam in latibulo alarum tuarum. Selah.

6 Etenim tu Deus audisti uota mea, dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.

7 Dies diebus regis adijcies, annos eius in multas generationes produces.

8 Sedebit coram Deo in seculum, exere bonitatem & ueritatem, quibus eum custodias.

9 Sic canam nomen tuum in sempiternum, ut reddam uota mea quottidie.

A.

VERSVS SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

Audi Deus uociferationem meam, attende preci meæ. À fine terræ clamo ad te cum anxietudine cordis mei, in rupe quæ exaltatur à me, deducas me.) Precationis affectus habet uersus secũdus. De uoce רנה, quod uocem editam ex affectu quolibet natam significat, et hic ardorem precationis notat, dictum in uersum 1. Psal. 17. Illud uersus tertij: Ab extremo terræ, potest de alto aduersitatis intelligi: ut profunda, in Psal. 130. uel de locis, in quibus fortè exularit. nam in extremis regionis Iisraeliticæ partibus agebat, & cum Schaul eum persequeretur, & cum Abeshalom. Si Psalmus compositus est de bello contra Ammonitas, metaphora erit. בעטוף לבי, cum inuolutione cordis mei quidã uertunt: significat enim עטף inuoluere, sed satis liquet ex uers. 1. Psal. 102. & uers. 5. Psal. 107. quando cordi, spiritui, uel animæ hoc uerbum iungitur, significare uehementem animi perturbationem.

Ad uerbũ. Rinah. Baatoph libi. Ataph.

Nam fuisti protectio mihi, turris roboris à facie inimici. Versabor in tabernaculo tuo (per) secula, tuebor in abscondito faciei tuæ. Selah. Nam tu Deus audisti uota mea, dedisti hæreditatẽ timentibus nomen tuum.) His uersibus canit de percepta ex prece consolatione. Statim siquidem ut opem Dei implorauit, certius agnoscere cœpit illum sibi nunquam defuturum. Inde canit, Deum suam tutelam & turrim, in qua seruetur ab hoste quolibet. Item uersu quinto se in tabernaculo eius uersaturum, & secreta uultus eius (quod idem est, nempe proxime eum, in ipso conspectu Dei se tuentis & defendẽtis, quo nullũ est latibulũ tutius: sicut in castris regijs nemo eo securior est, cui in ipso regis tabernaculo agere datũ est) intuiturũ. de qua allegoria dixi in uers. 5. Psal. 27. In hoc tabernaculo ij agunt, qui Dei bonitatem sibi prospicientis, se ducentis, agnouerunt plenius. In hoc uita æterna sita est, igitur adscripsit Selah. In uersu 6. uota pro precibus dixit, eo quòd precantes simul semper uota solent nuncupare, de hoc in uersu 26. Psal. 22. Hæreditate, quam canit Deum dedisse timentibus se, significauit sempiternam bonorum, quæ illis Deus destinauit, possessionem. Agnoscebat enim iam beneuolentiam Dei, in se & populum, nunquam finiendam, de quo canit & uersibus duobus sequentib. Cæterùm de hereditario iure, quod pro præcipuo poni solet, dictum in Psal. 37. & alibi.

Vers. 4. 5. 6. ad uerbum.

B

Dies super dies regis adijcies, annos eius sicut generationem & generationem. Sedet in seculum coram Deo, bonitatem & ueritatem constitue, custodient eum.) In his, quibus de regni sui diuturnitate & firmitate canit, typum Christi exhibuit, cuius regni nullus finis est, ut qui uere coram Deo, id est Deo præsenter fauenti totus deditus, regnum administret. Quid uero sit coram Deo sedere, uel ambulare, in uers. 14. Psal. 56. diximus. Obseruandum hic unde sit ista regni, primum Dauidis ut typi, deinde & Christi ut regis sanctorum, diuturnitas & fœlicitas, nempe à sic parata Dei bonitate & ueritate, ut in regno eius nihil aliud quàm hæc obtineant atq; regnent. De quo & uersu 5. Psal. 45.

Vers. 7. & 8. ad uerbum.

Sic canam nomen tuum in seculum, ut reddam uota mea cottidie.) Vota gratiarum & laudis, quæ sola Deo grata sacrificia sunt, canit se persoluturum. Obseruandum autem, quòd in sæculum, et quottidie se hæc uota redditurum promittit. Perpetua enim laude Deum celebrant, qui eius beneficia ritè perceperunt. De quo in uers. 2. Psal. 34. & alibi sæpius.

Vers. 9. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI LXII.

Docet cùm exemplo sui, tum præceptis, uno Deo, nullis mortalibus, nullis'ue mortalium uel uiribus, uel copijs fidere: studiorumq; humanorum & peruersitatem, & inanitatem, cum ultione, quæ illam manet diuinitus, exponit.

PSAL-

PSALMVS LXII.

διδακτικὸς καὶ παραινετικός.

A

1 PRæfuli, pro Leduthun, Oda Dauidis.

2 Anima mea utique filens ad Deum respicit, ab ipso salus mea.

3 Ipse utique propugnator, Seruator meus, & pro arce mihi est: non labascam grauiter.

4 Quousque quibusuis insidiabimini? uos omnes interficiemini, & habebitis instar parietis iam inclinati, & ut materia quæ impulsa est.

5 Vtique quos ille exaltat, de ijs deijciendis consultarũt, cupiunt quod haudquaque assequentur: ore bene precantur, corde deuouent. Selah.

6 Respice ad Deum, utique silens ô anima mea: nam ab ipso pendet expectatio mea.

7 Ipse utique propugnator, Seruator, & pro arce mihi est: non labascã.

8 A Deo pendet salus mea & decus, Dei est uirtus qua defendar, quaque protegar.

9 Nitimini illo in omni tempore, ô popule. effundite coram illo cunctas cordis uestri curas: Deus protector noster. Selah.

10 Vtique nihilum sunt mortales, uiri uanitas: si simul ponantur in trutina, leuiores erunt nihilo.

11 Nolite opibus niti, iniuria & ui partis, ne inanitatem accumuletis. cum diuitiæ augentur, ne cor apponite.

12 Semel & iterum loquutus est Deus: hoc ipsum audiui, Deo esse robur.

13 Et tibi Domine bonitatem, qui reddis unicuique iuxta facta sua.

B

EXPLANATIO VERSVVM TRIVM PRIORVM.

Ad uerbũ. V*Tiq; ad Deum silet anima mea, ab ipso salus mea Vtiq; ipse propugnaculum meum & salus mea, arx mea, non nutabo multum.*) Versus primus explicatus est initio Psalmi 39. Sequentibus, usque ad nonũ, canit suam in Deum fiduciam: Anima mea silet, inquit, ad Dominum, hoc est tranquilla fortisque suæ bene tolerans, ad Deum respicit, eiusque uoluntatem boni consulit. De quo tropo dictum est in uers. 5. Psalm. 4. & uers. 3. Psal. 77. De uocibus צור & משגב, quas etiam petram & perfugium uertunt, dixi in uers. 3. Psal. 18. Illud in uers. 3. Non labascam grauiter, aut lapsu graui: idem est, quod hoc Psal. 37. Cum ceciderit iustus, non sternetur, quia Iehouah suffulcit eum manu sua. Hoc tamen רבה, id est multum, infrà uersu septimo, qui cætera idem cum hoc tertio est, non repetitur: quia cum bono sanctis sint omnia, nunquam uerè labascunt, & si secus cum ipsis tum alijs uideatur.

Zur. *Misgab.* *Rabbah.*

Vers. 4. & 5. ad uerbũ *Vsquequo fraudẽ cuiq; struitis, occidemini uniuersi uos sicut paries inclinatus, & sepes impulsa. Vtiq; exaltationem eius consultarunt deijcere, uolunt mendacium, ore suo loquuntur, & intimo suo execrantur. Selah.*) Ex ingenti in Deũ fiducia quasi insultat improbis, qui dum lædere bonos conantur, nõ id modo perficere nequeunt, sed etiam seipsos perdunt. Propter hanc enim malitiam eorum, quod bonis quibusuis insidiantur, & nocere solicitè quærunt, agente eos satana, omnis iniuriæ autore, merentur, ut eos det internitioni Deus. Id uerò est quod canit, Vos omnes interficiemini. Quo uerò ostendat, quàm uicini sint perditioni, facit eos similes parieti inclinato, & impulsæ maceriæ, quorum casus non tam instare proximè, quàm

A quàm uehemens esse, ut in minutissimas partes frangantur, solet. Huius caussam reddit uers. 5. & ingenium improborũ magis explicat. Exaltationem eius, inquit, consultant deijcere: hoc est, quos euehit Deus. quo cum nihil sit æque impossibile, rectè subijcit: Volunt, cupiũt mendacium, hoc est affectãt, quod efficere prorsus nequeunt. כזב enim sæpè rem, quæ nequeat consistere, aut expectationem fallat, significat. Similis omnino sententia est uers. 3. Psalm. 4. Memoranda uerò est Dei in suos bonitas, sic in autores uertentis, quæ improbi intentant bonis. Porrò de ברך, quod uulgo benedicere uertunt, dixi in uers. 4. Psalmi uigesimi primi.

Chazab.

Vtiq; Deo sile anima mea, quia ab ipso expectatio mea. Vtiq; ipse rupes mea & salus mea, arx mea, non nutabo. Super Deum salus mea, & decus meum, rupes roboris mei, protectio mea in Deo.) His uersibus canit iterum suam in exemplum nobis fiduciam, repetitq; silentium, hoc est tranquillitatem, quæ est solida fide à Dei dignatione pendentibus. Pulchrè uerò, quid sit de quo loquitur, silentium, hic explicat cum subijcit, Nam ab ipso expectatio mea. Pendere siquidem à Deo, & æquanimiter, quæ ipse nobis dispensat, expectare sine querelis, sine sortis nostrę deploratione, deniq; sine omni conatu nobis ipsis citra iussum Dei prospiciẽdi, aut res nostras expediendi, id demũ est silere Deo. Quod uers. 8. ait, Super Deum salus mea, idem est, ipsum meum Seruatorem uerè agnosco, & meam ipso niti salutem confiteor.

Vers. 6. 7. et 8. ad uerbum.

Fidite illo in omni tempore, ô popule effundite coram illo cor uestrum. Deus protectio nobis, Selah.) His uersibus hortatur iam ad fidendum Deo, & ne metuamus ab hominibus, qui adeò nihil sunt & possunt, ne'ue peruersa eorum studia sequamur. Canit ergo, Nitimini illo in omni tempore, etiam cum mali uidentur regnare. O' popule, inquit, & subaudiendum Dei, quod non sine affectus nota suppressit. Quia autem urit interim diuturna sæpè malorum fœlicitas, quæ semper cum oppressione innocentium coniuncta est: subijcit, Effundite coram illo cor uestrum, hoc est omnem animi uestri æstum ipsi laxatis dolori habenis querimini, unde certa scilicet consolatio petitur. De hac loquendi forma in uers. 5. Psal. 42.

Vers. 9. ad uerbum.

B

Certè nihilum sunt filij hominis, mendacium filij uiri in lancibus (sic) ut adscendant præ nihilo simul.) Vt uerò nihilum homines sint, ne quis ab eis metuat, aut eorum quæ uidetur fœlicitatem alicuius ęstimet, canit uers. 10. eleganti sanè collatione eos non solum esse הבל, id est inanitatem & nihilum (de qua uoce in uers. 6. Psalmi 39.) & mendacium, hoc est rem fluxam, & omnem de se expectationem fallentem, sed adhuc leuius & inanius quid ipsa inanitate, ipso nihilo, ut quibus ipsum nihilum præponderet: si quis eos trutina explorans, in alteram lancem illos, in alteram הבל, id est nihilum ponat. Quis iam istis inuideat? quis sibi ab eis metuat? quis deniq; putet sibi imitandos? Huc uerò Psaltes, tantopere homines eleuans, spectauit.

Vers. 10. ad uerbum.

Hebel

Ne fidite male parto, & pro rapina ne inaniter satagite: uis opum si floreat, ne apponite cor.) Dehortatur ab opibus cum iniuria, hoc est fraude & rapina congerendis, uocatq; ipsum inanescere. Dum enim copiæ quamlibet ingentes seruare hominem nequeant, uerè inanescit, qui se illis addicit coaceruandis, præsertim iniuria proximorum, atq; ideo cum exitiali sibi ipsi offensa Dei, quando eis, ut hortatur, cum etiam ultro adfluunt, cor nequaq; adijciendum sit. עשק dicit Kim. significare magnas opes, quas à proximo suo quis obtineat, nec ei reddat: aut si quis quod proximò deberet, differt soluere. Sed cum loca inspiciamus, in quibus usus uocis huius est, significat omne id quod improba ratione proximò detrahitur, & male, iniuriaq; partum dicitur. גזל apertam & uiolentam rapinam significat. נוב florere significat, & hic pro augeri accipitur.

Vers. 11. ad uerbum.

Osec.

Gezel.

Semel locutus est Deus, bis, id audiui, quia robur Deo est. Et tibi Domine bonitas, & tu reddis unicuiq; secundum opera sua.) Versibus duobus sequentibus, canit Deo uni esse robur, ut saluare possit: et bonitatẽ, ut uelit, his conatur allicere ad Deũ. Adijcit uerò,

Vers. 12. et 13. ad uerbum.

uerò, & unicuiq; pro meritis suis repensurum, eo à rebus ea ducis etiam deterret. Illud, Semel loquutus est Deus, bis: idem est atq;, semel & iterũ, hoc est sæpius, nempe in Lege & per prophetas. Idipsum dicit se audisse, quo indubitatam eius ueritatem, quæq; mouere unumquemlibet debeat, indicauit. Discendum hinc, dum premit aduersitas, lædunt mali, uritq; horum grauis innocentibus fœlicitas, ut cogitemus, quàm sit et præstet omnia solus Deus, ut sint minus quàm nihil cuncti mortales, merumq; mendacium, quicquid habent & possunt: sic perfacile contra quæuis horum iniurias, in studio Dei firmabimur et fulciemur. Chaldęus illud שתים, id est bis, cum uerbo audiui cõiungit, huncq; sensum affert, Legem unam locutus est Deus, & bis illam audiuimus de ore Mosæ, scribæ magni.

Scet aim.

ARGVMENTVM PSALMI LXIII.

Canit, ut in deserto Iehudah à sacra festiuitate, persequente Schaule abstentus, & desiderio sacri cœtus adflictus, animo diuinæ bonitati et uirtuti contemplandæ sese dederit, indeq; mirificè fuerit consolatus, ac sui exaltationem simul & hostium extinctionem præuiderit, in quo & Christum in se delineatum cecinit.

PSALMVS LXIII.

χετλιαστικὸς & εὐχαριστικὸς.

1 Oda Dauidis, dum esset in deserto Iehudah.

2 Deus, Deus meus tu, manè ad te suspiro: te sitit anima mea, te concupiscit caro mea, in hac terra uasta & siticulosa cui desunt aquæ.

3 Sic quasi in Sacrario tuo te contemplabor, ut uideam uirtutẽ tuam, & decus tuum.

4 Nam bonitas tua, ipsa uita optabilior est: labijs meis te laudabo.

5 Sic celebrabo te in omni uita mea, in laude nominis tui manus meas attollam.

6 Tanquam adipe & pinguioribus delicijs satiabis animam meam, unde ouabunt labia mea, laudabit os meum.

7 Simulatq; tui memor fuero in lecto meo, de te meditatus fuero in uigilijs nocturnis.

8 Tu etenim es qui fers mihi auxilium, tutus in umbra alarum tuarum ouabo.

9 Tibi adhæsit anima mea, tua enim me dextera suffulcit.

10 Isti qui animam meam, ut deuastent, quærunt, subibunt inferna.

11 Adigent illos in aciem gladij, cedent in escam uulpibus.

12 Rex autem de Deo lætabitur, & gloriabitur, quicunq; per ipsum iurauerit: nam illorum os obturabitur..

VERSVS PRIMI, SECVNDI, ET TERTII EXPLANATIO.

Ad uerbũ. DEus, *Deus meus es tu, manicabo tibi, sitit te anima mea, ardet te caro mea, in terra siticulosa & defatigationis (ubi) non sunt aquæ. Sic in Sacrario contemplabor te, ut uideam robur tuum, & decus tuum.*) Desertum Iehudah, cuius meminit, desertum Ziph est, in quo diu delituit. Ziph enim ad sortem Iehudah attinebat. De desiderio Dauidis ad sacrum cœtum, dictum satis in posteriorem partem Psal. 24. in uersu 4. Psal. 27. & initium Psal. 42. Gloriæ Dei suprà modum studebat, ideo nihil erat quod æquè cuperet, atq; illam cum sanctis quàm religiosissimè concelebrare. Cùm itaque id ei per Schaulem minime liceret, & fortè iam unum ex tribus

illis

A illis solennioribus festis instaret, aut cum celebraretur, æstuans desiderio, cecinit: Deus Deus meus tu, אשחרך, id est manicabo ad te, si ita liceret dicere: hoc est, mane statim antequam dies oriatur, ad te suspicio, & suspiro, cupiēs in tuo te cœtu adorare. In hac terra, in qua latibula mihi ægrè quæro, planè miserè uictito, utpote quæ uasta sit & siticulosa. at omnia ferenda ducerem, si tuæ tantum liceret adesse panegyri, si te apud tuos daretur laudare. Id unum sitit & concupiscit anima & caro mea: hoc est ita hoc desiderium tenet, ut omnia animi & corporis peruadat, occupet, omnēq; aliam curam eliminet. His magno affectu, & singulari desiderio, quo ardebat, notam subiecit demonstrationis: Sic in sacrario contemplor te. habet enim in se demōstrationem præsentis fortis & solitudinis. Quasi diceret: uide in quali sim sacrario, quali panegyri, attamen quasi in ipso sacro fœderis tabernaculo, in medio populi tui essem, contemplabor te, ut uideam, quoad eius licet, tuam uirtutem & gloriam. Arca alioqui, fortitudo & gloria Dei dicebatur, propterea quòd ex ea suam, per caliginem nonnunquam & per responsa, uirtutem & magnificentiam præsenter exhibebat, de quo in uers. 5. Psal. 3. & uers. 7. Psal. 24. & alibi. Quia autē se suis, & alibi, præsentem exhibere consueuerat, canit, se in horrido illo deserto, tanquam in sacrario, uisurum, hoc est animo perspecturum Dei uirtutem & gloriam, quam maxime in defensione suorum exerit, palamq; facit. Cur autem se ita, quamuis in exilio, in uasto deserto, contemplandæ uirtuti Dei uellet addicere, rationem reddit uersu quarto.

Asschacharecha.

Quia bonitas tua melior quàm uita, labia mea laudabunt te.) Videbatur siquidem in me dia morte uersari, quia continuò ad mortem quærebatur, & eo agebat loco, qui propter horriditatem & uastitatem aliàs locus umbræ mortis in scripturis uocatur. Est itaq; sensus: Totus in te considerando ero, si quo pacto liceat planè uidere tuam uirtutem & gloriam, hoc est gloriosam & potentissimam bonitatem, utcunq; externa habeant, quicquid periculi circumstet, quocunq; in loco exulem. Nam bonitas tua, quamuis fœlici & amœna uita potior &

Vers. 4. & 5. aduerbū.

B optabilior est. Vita siquidem æterna est, numeris omnibus beata, si ritè modo cognoscatur. Tantū siquidem eius possidetur, quantum uera cognitione percipitur. Proinde etiam in hac sorte, qua impij nihil putant magis miserum, labijs meis te laudabo. Hæc cum sola uera laus Dei sit ex solida scilicet Dei bonitatis cognitione nata: rectè succinit uersu quinto, *Sic celebrabo te in uita mea, in nomine tuo extollam manus meas.* Id est, quandiu uixero, utcunq; habeam, ubiuis egero, in nomine tuo, hoc est laude nominis tui, attollam manus meas, id quod flagrantis animi indicium est. Porrò istuc (sic) notat laudem, expressa & sacratiore diuinæ bonitatis consideratione, perpensioneq; prosilientem, quæ sola uera Dei laus dici meretur.

Vers. 5. ad uerbum.

Sicut adipe & pinguedine satiabitur anima mea, & labijs ouationis laudabit os meum. Cum tui memor ero super strato meo, in uigilijs meditabor de te.) Quid efficiat, quàm uerè beet, studiosa & seria de diuina bonitate cogitatio, utq; in laudem Dei accendat, magis explicat uersu 6. & 7. Nam eam uoluptatem, ac cœlestium bonorum satietatem canit animæ suæ obuenire, simulatq; seriò de Deo cogitationem instituerit: qualis esse solet, quæ nocte remotis alijs negotijs in animo uersatur, ut in ouationem labia & os in laudem soluere cogatur. Inde ait, in lecto, in nocturnijs uigilijs. אם enim hic idem est, atq; כאשר, uti in multis scripturæ locis huius usus est. Adipem & pinguedinem, pro summis, sed spiritualibus delicijs dixit. Solet enim scriptura, pinguia & adipea uocare, quæ intelligit opima, fœlicia, bonis omnibus referta, de quo in uers. 10. Psal. 7. *Nam es auxilio mihi, in umbra alarum tuarum ouabo. Adhæsit anima mea post te, tenet me dextera tua.*) Id iam canit, quod ex sacra illa meditatione, Deiq; contemplatione, quę ita cœlestibus delicijs satiat, discitur, nempe Deum semper nobis esse auxilio, & nos perpetua securitate, sub ipsius tutela, qua ita nos fouet, ut aues solent pullos suos, gaudere: quam si uerè sentiamus, necesse sit de ea planè ouare, & iugi laude Dei

Vers. 6. & 7. ad uerbum.

Im. Caasser.

Vers. 8. & 9. ad uerbum.

quendam agere triumphum. Hinc iam & illud sequitur, quod canit uersu nono, ut adhæreat semper Domino anima, agnoscens se ab illius dextera in omnibus suffulciri. A

Vers. 10. 11. ad uerbum. *Illi frustra inquirunt animã, uenient in inferna terræ. Pertraxit in manus gladij, portio erunt uulpium.*) Vers. 10. & 11. prædicit hostib. suis, quærentibus ad mortem animam suam, exterminium, detrudendos scilicet ad inferos, quos intelligit per inferna terræ. De Schaule uidetur peculiariter illud uersus undecimi: Adigent illum in manus, id est aciem & uim gladij, dixisse. Quanquam sequens particula, erunt pars uulpium, uideatur indicare, singulare pro plurali positum, & in communi hic prædixisse omnium hostium suorum cædem, & in escam uulpium inter reliqua cadauera abiectionem.

Vers. 12. ad uerbum. *Et rex lætabitur in Deo, gloriabitur omnis iurans per eum, claudetur os loquentiũ mẽdacium.*) Gloriatur sibi & pijs omnibus, nempe qui iurant per Deum, uerè scilicet, & ideo quòd nihil habeant Deo augustius, de quo post enarrationem Psal. 24. summam fore de Deo lætitiam, laudandiq; eius bonitatem, materiam amplissimam. obstruendum autem os loquentium uana, quales ipsius hostes erant. Hinc discenda, germanæ precationis atq; diuinorum operum considerationis natura & fructus: de qua re nonnihil in tractatu de oratione, enarrationi Psalmi quinti subiecto.

ARGVMENTVM PSALMI LXIIII.

Precatio est contra delatores, quorum ingenium describit, & ultionem prædicit.

PSALMVS LXIIII.

ᾠδικὸς καὶ ψαλτικός.

1 PRæsuli, Oda Dauidis.
2 Audi Deus precẽ meã, serua uitã meã ab hoste terrẽte.
3 Absconde me à consilio noxiorum, à cœtu deditorum prauitati. B
4 Qui linguam suam instar gladij exacuunt, & ceu tenso arcu, molesta uerba pro sagittis eiaculantur.
5 Vt iciant innocentem, subitò icient eum, nec quicquam timebunt.
6 Obseruarunt sibi rem noxiam, commentantur inter se de abscondendis laqueis, Quis, inquiunt, uidebit illos?
7 Vestigarũt quæ praua designarent, peruestigatam uestigationem in intimo cuiusq;, cordeq; alto consummarunt.
8 Iciet illos Deus sagitta subitò, accipient plagas suas.
9 Impingere seipsos sua lingua facient: quicunq; aspexerint eos, stupefacti facessent.
10 Videbunt id cuncti mortales, & narrabunt de opere Dei, & facta eius cognoscent.
11 Gaudebit de Iehouah iustus, & se fidei illius committet, gloriabuntur omnes recti corde.

Vers. 2. et 3. ad uerbum. *AVdi Deus uocem meam in sermone meo, à terrore inimici serua uitam meam. Absconde me à concilio noxiorum, à cœtu operãtium prauitatem.*) Psalmo quinto, duodecimo, quinquagesimo secundo, octauo & nono, infra 140. & multis alijs, in fallaces linguas & noxios delatores similia cecinit, ex quibus & quæ hic canit, abunde manifesta sunt, quanquam et per se satis liquẽt. שיחי, quod sermonem aliàs significat, pro prece, uersu secundo posuit, quam fudit sanè ardentem. impendebat enim ei periculum uitę, unde hanc seruari à terrore hostis orauit. Versu

Siach.

tertio,

A tertio, סוד, quod etiam arcanum cõſilium ſignificat, de quo in Pſalmum uigeſimumquintum, hic pro concilio uſurpauit, ſecreto ſcilicet in perniciem bonorum conſpirantium, atque hac cauſſa ſubinde concurſantiũ. Vnde & מרגשת hic dixit, quod collectum cœtum ſignificat, à uerbo רגש, cuius uſus eſt & primo uerſu Pſal. 2. *Sod.* *Merigſcath.*

Qui exacuunt linguam ſuam ſicut gladium, tetenderunt ſagittas ſuas, uerbũ amarum. Vt iciant in abſconditis ſincerum, ſubito icient eum, & non timebunt.) Calumnias & peſtifera mendacia quibus hi improbi contra quos Deum inuocat, in ſe ac alios innocuos, & fraudis expertes homines, id enim תם hic ſignificat, petebant & perdebant, ſolita ſibi allegoria gladij & ſagittarum exprimit. Improbitatem horum eo exaggerat, quòd adiecit, Nec timuerunt. Natura enim etiam ignorantès Dei ahorrent lædere ſimplices & innocentes homines. Catachreſi uſus eſt uerſu quarto, dicens, Tetenderunt ſagittas, pro, tetenderunt arcus: eandem habet & uerſus 8. Pſal. 58. *Verſ. 4. & 5. ad uerbũ.* *Tam.*

Firmarunt ſibi uerbum malum, narrarunt ad abſcondendum laqueos: dixerunt, quis uidebit eos? Inueſtigant, prauitates conſummarunt perueſtigatam ueſtigationem, & intimo cuiuſque, et corde profundo.) Quàm intenderint firmarintq́ ſuas improbi contra innocuos calumnias, quas uocat דבר רע, id eſt uerbum malum, canit uerſus ſextus. Narrarunt ſecreto Schauli & alijs nocendi poteſtate præditis, quibus ipſum Dauidem & alios innocẽtes, ceu abſconſis laqueis in perniciẽ caperent & illaquearent. Securitatem in mentiendo iſtorum eo nótat, eos cum memorat dixiſſe, quod ſubijcitur, Et quis uidebit eos, ſubaudi, laqueos: hoc eſt, quis deprehendat noſtras fallacias, & tendiculas, contra pios & innocentes, Dauidem ac huius ſimiles. Vt uero nihil ad ſummam concinnandi dolos contra recti ſtudioſos diligentiam reliquum illi fecerint, memorat uerſu ſeptimo, cum canit eos prauitates, hoc eſt calumnias excogitaſſe, ſingularíq́ ſtudio perueſtigaſſe, adeò ut perueſtigatam ueſtigationem cõſummarint, id eſt quicquid ad quàm exactiſſimam inquiſitionem, & acerrimam commentationem attinere poſſit, B omne id perfeciſſe, intimo cuiuſq́, & alto corde, id eſt ſumma mente quàm fieri potuit maximo ſtudio hùc, ut cõtra innoxios exitiales calumnias commiſcerentur & inuenirent incendia. *Verſ. 6. & 7. ad uerbum.* *Dabar ra.*

Iciet illos Deus ſagitta ſubito (ſubito) erunt plagæ eorum. Et facient impingere ſe ipſos linguis ſuis, faceſſent, quicunq; aſpexerit eos.) In uerſu octauo eſt פתאום, id eſt ſubito, bis legendum. Solita autem ratio diuinæ ultionis hic canitur. Nam ut linguas ſuas illi improbi ceu ſagittas intẽdiſſent in innocuos, hoc eſt diras & peſtiferas calumnias, ita icti à Domino ſunt, & ſubito, cum minimum putarent, ac ſuis ipſorum linguis præcipitati, atq; perditi, adeò ut ſtupori & terrori fuerint cernentibus. Nam quicunq; eos conſpexiſſent, ij præ metu mox deflexerunt, uidereq́ eorum calamitatem minimè ſuſtinuerunt. *Verſus 8. et 9. ad uerbum.* *Pubom.*

Et uidebit omnis homo, & adnunciabunt opus Dei, & factum eius facient intelligi. Gaudebit iuſtus in Iehouah, & fidet eo, & gloriabuntur oẽs recti corde.) Canit ut ex ultione de improbis his ſumpta, gloria Dei illuſtrata fuerit, bonis iuſta Dei iudicia deprædicantibus, & de bonitate eius, qua ſola nituntur, exultãtibus. Recto & ęquo corde ſunt qui de Deo recte ſentiunt, & erga proximos recta afficiuntur fide, & dilectione ſolidi, feruentesq́. De qua rectitudine & alibi dictum, *Verſ. 10. 11. ad uerbum.*

ARGVMENTVM PSALMI SEXAGESIMI QVINTI.

Canit Deum in Zijon peculiariter præſidentem, agnoſcendum, colendumq́ ab omnibus, ut à quo omnia ſint, quiq́ ut rerum uitæ huius omnimodam abundantiam, ita non minore liberalitate & cœleſtia bona largitur.

PSALMVS LXV.

εὐχαριστικός.

1 PRæfuli Oda carminis Dauidis.

2 Te manet laus ô Deus in Zijon, tibi perſoluentur uota.

3 Te, qui precem exaudis, adibunt cuncti mortales.

4 Iniquitas nobis præualuerat, ſed ſcelera noſtra tu expias.

5 Fœlix quem elegeris, quem tibi adhibueris, ut in atrijs tuis habitet: ſatiabitur enim bonis domus tuæ, & ſacri templi tui.

6 Ex iuſtitia tua ſtupenda annues nobis, Deus ſeruator noſter, confirmans, quicunqȝ ultimos fines terræ marisqȝ longinqui inhabitant.

7 Qui montes uirtute ſua inſtruit, accinctus potentia.

8 Compeſcit ſtrepitum marium, ſtrepitum fluctuum illorum, & fremitum nationum.

9 Timebunt propter ſigna tua, quicunque in extremis terræ ſunt, facies lætos ouare egreſſu ſolis mane, & lunæ ſiderumqȝ ueſperi.

10 Inuiſis terram cum ſiticuloſa eſt, ditas eam ampliter: riuus Dei plenus aquis fluit, facit fœliciter prouenire triticum eius, quandoquidem ſic illam inſtruis.

11 Liras eius irriga, complue ſulcos eius, fac imbribus illam colliqueſcere, fac fœliciter prouenire herbam eius.

12 Cumulabis annum benignitate tua, nubes tuę ſtillabunt pinguedinem.

13 Stillabitur in mãſiones deſerti, gaudebunt colles undiqȝ fructuum copia.

14 Plana obtegentur gregibus, & ualles opplebuntur frugibus, hinc cuncti iubilabunt atqȝ canent.

VERSVS SECVNDI EXPLANATIO.

Ad uerbũ. Damah.

T*ibi ſilet laus Deus in Zijon, & tibi ſoluetur uotum.* Quia is qui ſilet ceſſat atqȝ expectat, hinc דמיה q̃d ſilere ſignificat, in ſcripturis uſu traductum eſt, ad ſignificandum quieſcere, æquo eſſe animo, ceſſare, expectare: & hoc ultimo ſignificatu hic uſurpatum eſt, unde reddidi, *te manet laus*, te expectat. Nam nuſquam ita ut in Zijon Dei bonitas cognoſcitur, ideo nuſquam ita parata illi laus eſt. Zijon hic populum ſignificat uera præditum pietate, qui propterea quòd à Dauide ad Chriſtum uſqȝ, præcipuam religionis ſedem Ieruſalem & in monte Zijon habuit, hinc paſſim in Pſalmis & aliorum ſcriptis Prophetarum, Hieruſalem et Zijon denominatur, ut ſępe iam diximus. Hi ut Deum fide bonorum omnium authorem agnoſcunt, ita toti in eo ſunt, ut laudes eius celebrẽt quàm religioſiſſimè. Inde eſt, quod ita Zijoni laudem Dei propriam Vates hic faciat, ac ſi nuſqȝ alibi Deum ſua laus maneat: id quod ſanè ita habet, eo quòd nuſquam alibi cognoſcatur laudandus. Votũ quod ibidem perſolui Deo canit, eadẽ laus & prædicatio bonitatis diuinę eſt, de quo uoto dictũ & in uerſ. 26. Pſal. 22. & uerſ. 14. Pſalmi 50. Hęc uero laus & prędicatio Dei, ut omnis ab immẽſa eius bonitate eſt, ita hãc in ſequentib. magnificè extollit.

Verſ. 3. ad uerbum.

Audit precem, uſq; ad te omnis caro ueniet.) Laudat primum & prædicat Dei bonitatem à facilitate, qua preces quorũlibet exaudit. Adeò enim eum exorabilẽ Deum facit, ut ad ipſum ſeſe recipiat omnis caro, hoc eſt omne genus hominum. Quo apertè admodũ de regno Chriſti uaticinatus eſt. Quàm enim exorabilis Deus ſit, tum demũ uerè orbi innotuit, quãdo ęternũ et cœleſte propitiatorium

A tiatorium Dominus Iesus toti mundo per Euangelion est propositus: tum etiam omnis caro, omnis creatura, ex cunctis mũdi nationibus, ueram Zijon, Ierusalem supernam, montem sanctum Dei adire cœperunt.

Vers. 4. ad uerbum.

Verba prauitatum præualuerant mihi, scelera nostra tu expias.) Hic celebrat eandem à clemẽtia in eos, qui ipsum offenderũt. Canit enim nomine populi Dei, Verba iniquitatum preualuerunt mihi: hoc est, moles ipsa prauitatis nostræ, quæ omnium scelerũ parens est, oppresserat, malisq́ grauissimis sæpe obnoxios fecerat. Hanc, ait, cõdonabis, expiabis: quod & ipsum in Christo Seruatore, singulariter mũdo præstitũ est. Ipsius nanq sanguine, quod diuus Paulus tam præclarè ubiq predicat, uera cõstat peccatorũ expiatio, solidaq́ ab ira Dei redemptio, dum merito mortis illius eo spiritu donamur, qui ut de plena remissione & purificatione peccatorũ certos reddit, ita animis nostris inserit & odiũ malorum, & amorẽ studiumq́ bonorũ. Hinc iam est quod canit uersu sequenti.

Vers. 5. & 6. ad uerbũ

Fœlicia (ei quem) elegeris & adduxeris (ut) inhabitet atria tua, satiabitur bonis domus tuæ, sacrarij tẽpli tui. Visenda in iustitia respondes nobis Deus salutis nostræ, firmas fiducia omnes fines terræ, & mare (in) longinquis.) Verè siquidem omnis illi fœlicitas est, quẽ selegit, sibiq́ adiunxit Deus, ut in atrijs suis habitet, hoc est fide integra inter sanctos cœli ciues uitam degat. Verè nanq eiusmodi cœlestibus bonis, quæ bona domus Dei, & sacrarij templi eius, hoc est sancti tẽpli eius uocat, sicut & ipsam credentium Ecclesiã, atria Dei perfruitur. Porrò hæc cœlestia bona, bona domus & templi Dei, germana iustitia est & pietas cum ceteris spiritus sancti fructibus, quos Paulus Gal. 5. & Ephes. 5. ac etiam uirtutibus, quas idem Apostolus Rom. 12. 1. Corint. 12. & Ephes. 4. enumerat. Hæc ipsa quoq miranda illa ac stupenda portenta sunt, quę Pater glorificato Christo, sanctis suis annuẽs, magnificè præstitit, de quibus canit uersus 6. Ea in prima Christi Ecclesia ita Hierosolymis effulserant, ut illa terrori & uenerationi esset omni populo, nec auderet se ei quisquã adiungere, Act. 5. His ipsis sermonem Euangelicum confirmans, breui admodũ tempore effecit, ut cuncti fines terræ, omnes termini ma-

B ris (nam קצוי, id est fines, duob. locis seruit) quamlibet longinqui, hoc est quicunq terrę orbem ad ultimos usq fines, & insulas quãlibet longè remotas inhabitãt, niti Domino cœperint. Hactenus de præclara & beata Dei inter suos *Cazue.* præsidẽtis dignatione, quæ exaltato Christo in bonis spiritualib. sic toti mundo innotuit, ut quàm latè orbis patet, nomen Dei agnosci & adorari cœperit.

Vers. 7. ad uerbum.

Instruis montes in uirtute sua, accinctus in fortitudine.) Hinc iam incipit prædicare Dei potentiam & bonitatẽ, qua & externis bonis populum suum benignissimè cumulat. Potentiam præcipuè in uers. 7. 8. & nono: in reliquis bonitatem. Quòd enim de montium instructione, & potentiæ cinctura cecinit, allegoria est, qua significare uoluit, Deum omnipotentia circundatũ, & quasi cinctum: hoc est omnem undiq potestatem penes ipsum esse, & ab ipso pendere, iuxta illud, Dederas monti meo robur. Paraphrasis Chaldæa instructionem montium intelligit, qua Dominus ibicibus, & inde alijs monticulis atq rupicolis bestijs, prospicit de uictu. Sed plenius, ut intelligamus Vatem hic canere, ipsas montium moles Dei uirtute conditas, sicq́ firmatas & paratas. Et alibi enim ex tam immani montium magnitudine, uisenda Dei potentia & uirtus proponitur. Si tamen quis inde ad regna, quæ montes per translationem dicuntur, animo ascendat, quorum scilicet robur omne item à Domino est, is ut piè, ita nihil ab re philosophabitur: id quod uersus sequẽs satis indicat, in quo allegoria sedati maris explicatur.

Vers. 8. ad uerbum.

Sedas fastum marium, fastum procellarum eius, & fremitum populorum.) Quod Vates ait, Et fremitum populorum: satis monet, se hicà duobus Dei potentiam prædicare, & ab eo quòd sæuum & tempestuosum mare cum libet sedat, omneq́ fluctuum fastum, hoc est uim nulli cedentem comprimit: & ab eo, quòd populorum quoq, qui instar moti & feruentis maris sæpe fremunt, exitiumq́ minantur, tumultus & furores domat,

Vers. 9. ad uerbum.

Et timent habitantes fines signa tua, egreßibus matutini & uesperi facies ouare.) Signa hæc ut Kimhi uisum est, sunt Sol, Luna et stellę, horūq; admirādus motus, magisq; admiranda uis, à quibus certè potentiā Dei cognoscentes, quicunq; fines, subaudi terræ, & marium, de quibus canit uersus 6. habitant, metuunt item eum atq; colunt. Sicut innumera sanè per hæc Dei beneficia percipiūt. Vnde subiecit, Facis ouare egressibus mane & uesperi. Sol siquidē mane, uesperi quàm latè orbis patet, Luna & stellæ prodeunt, cōmoditatibusq; quas humano generi afferunt, materiam certè ouations suppeditant. Hæc autem omnia Dei dona & opera sunt. igitur appositè cecinit Vates, Tu ô Deus facis ouare. Si quis præcedentia consideret, maxime de compressis tumultibus populorum, possit forsan signa quorum hoc uersu Vates mentionē ingessit, intelligere, hanc ipsam tumultuū, populorū & bellorum sedationē, ad quæ consideranda inuitat uersus nonus Psalmi 45. Ea mirabilia. Sed sequentia interpretationem Kimhi magis probant: sicut & cœlestia ista signa, habitantibus fines orbis, ut magis cognita, ita potior laudis caussa existunt, & materiam administrant.

Vers. 10. 11. ad uerbum.

Inuisis terram cum cōcupisceret, multum ditas eam: riuus Dei plenus aquis, paras triticum eius, quia sic instruis illam. Liras eius riga, demitte (in) sulcos eius tempestiua pluuia, liquefac eam, germen eius benignè foue.) His uersibus canit de beneficio imbris, qua Deus terram concupiscentem, hoc est præ torriditate sitientem inuisit, idq; tam largiter, ut riui Dei, hoc est maximi (magna enim Dei dicuntur) inde promanent, & triticum faciant prouenire fœliciter. Liris scilicet, hoc est medijs cumulis, inter duos latius distantes sulcos, irrigatis, ut & si siccam, fœcundam tamen sedem frumentis præbeant. Quidam riuum Dei, de ipsa pluuia intelligūt: id uero in sensu nihil uariat. Hæc autem irrigatio ex aquis in sulcis desidentibus commodè subministratur, inde ait: Demitte sulcos, hoc est pluuiam in sulcos, ut tota scilicet terra colliquescat. Hinc tum coronatur annus bonitate Dei, id est omni genere frugum exornatur undiq;, de quo uersus sequens. Est hic Enallage modi. Imperatiuus enim, riga, dimitte, pro rigas & dimittis dixit: quanq; simul submoneat, sic loquendo pro his beneficijs homines quottidie orare, eo quòd sine beneficio opportunæ pluuiæ uiuere non possumus. רביבים uolunt Ebræi, non quamuis, sed eam pluuiam significare, quæ aliàs יורה dicitur, & uerti solet pluuia temporanea, sicut מלקוש serotina. Est enim יורה & רביבים ea pluuia, quæ in Octobri semen excitat in herbam. מלקוש autem, quæ Aprili facit illud assurgere in segetes: diciturq; serotinus, quòd in anni uespera ueniat. Annum enim Ebræi à mense תשרי, qui nostro Septembri respondet, incipiunt.

Rebibim. Ioreh. Malcosch. Tischri.

Vers. 12. 13. & 14. ad uerbum.

Corones annum bono tuo, & semitæ tuæ stillant pinguedinem. Stillabunt mansiones deserti, & colles cingentur lætitia. Vestientur grege campi, & ualles amicientur frumento, iubilabunt, etiam canent.) Annum coronat, cingitq; Deus bono suo, cum omnium rerum prouentum uberē reddit. Et semitæ, inquit, tuæ stillabunt pinguedinem, has Kimhi interpretatur nubes, quibus uehi & ingredi Deum scriptura dicit, propter operum eius celeritatem. A. Ezra scaturigines aquarum intelligit. Prior interpretatio mihi ideo probatur, quòd è nubium stillatione terræ pinguedo potissimum prouenit. Omnia fertilitate repleri, ubi Deus fauere incœperit, canit uersib. duobus reliquis. Stillabunt, inquit, mansiones deserti, hoc est, stillabitur in mansiones deserti, ut fructiferæ reddantur. Colles accingentur gaudio, hoc est omni genere fructuum, unde homines gaudeant & exhilarentur. Sic campos gregibus, & ualles canit replendos frumēto, ut omnia plena sint iubilo & cantibus. Sic adijciuntur omnia quærentib. primum regnum Dei & iustitiam eius. De eo quòd Deus non prisci solum, sed & noui populi uulgo, commodam & iam in hoc seculo uitam, omneq; genus bonis satis adfluentem, donet, & si in ueteribus hæc largius promiserit, uolens scilicet pueros sensu in his ipsis notioribus beneficijs suis, suam bonitatem edocere, dixi in uersum 8. Psalmi 4. & uers. 15. Psalmi 34.

ARGV-

A

ARGVMENTVM PSALMI SEXAGESIMI SEXTI.

Gratulatio est de liberatione populi Iisraelitici à tyrannide impiorum, qua Psaltes ad laudem Dei cunctos mortales inuitat: potentiam eius, cùm à priscis, tum recentibus ipsius erga populum suum facinoribus prædicat, & summam pietatem & gratitudinem populi nomine, in exemplum alijs profitetur.

PSALMVS LXVI.

Hyχαgενιnός.

PRæsuli Oda Dauidis. Iubilate Deo quicunque inhabitatis terram. 1

Canite decus nomini eius, date decus laudibus eius. 2

Dicite Deo, quàm tremēda facta tua: ob amplitudinem uirtutis tuæ, erunt tibi seruiliter supplices inimici tui. 3

Tibi supplicabunt, quicunque inhabitant terram: canent tibi, canent nomini tuo. Selah. 4

Hùc agite, uidete opera Dei, tremendum facinus erga homines. 5

Mutat mare in arentem, facit ut flumen sicco pede transeatur, ibi de ipso lætabamur. 6

Dominatur potentia sua seculo, oculi eius gentes speculantur, defe-ctores haudquaquam superiores erunt. Selah. 7

Prædicate ô populi Deum nostrum, editis uocibus laudate eum. 8

Hic est qui animæ nostræ uitam seruauit, nec permisit ut laberetur pes noster. 9

Etenim explorauit nos Deus, examinauit igni, uti examinari solet argentum. 10

B

Induxeras nos in angustum, affeceras lumbos nostros molestia. 11

Imposueras capitibus nostris homines, ueneramus in ignem & a-quam, & eduxisti rursum nos in locum, ubi bonis satiamur. 12

Per omne æuum adibo Dominum, persoluam tibi uota mea. 13

Quæ uoui labijs meis & nuncupaui ore meo, dum essem in af-flictione. 14

Holocausta pinguia offeram tibi, cum nidore arietum, faciam bo-bus & hircis. Selah. 15

Huc agite, quicunque Deum timetis: audite, quæ fecit animæ meæ. 16

Inuocaui illum ore meo, & lingua mea extuli. 17

Si spectassem animo quod iniquum est, non audisset Deus. 18

Iam autem audiuit Deus, attendit precationi meæ. 19

Laudetur Deus qui precem meam non repulit, nec subduxit à me bonitatem suam. 20

VERSVS PRIMI SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

IVbilate Deo omnis terra. *Canite decus nominis eius, ponite decus laudis eius.* Dicite Deo, *Ad uerbū* *quàm tremendus operibus tuis, præ amplitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.*) In-signis aliqua populi sancti ab hostibus uindicatio; Psalmo huic componen-do occasionem dedit, fortè qua regnante Dauide, Dominus illum non modo imperio uicinarum gentiū, quæ grauissimè eum persæpè oppresserāt, exemit,

sed omnes illas subditas & uectigales reddidit. Inducitur itaque ille tanquam A mirifice gratulabundus, uniuersos mortales ad laudandum pariter Deum inuitare, ita ut est omne uotum & desiderium pij pectoris, Dei bonitatem plenius experti. Hęc inuitatio continetur tribus uersibus prioribus. Posterior secundi uersus particula, Ponite decus laudis eius, ambigui sensus est. A. Ezra eam sic accipit, Ducite laudem eius, decus uestrum, hoc est nihil arbitramini uobis tam decorum, atque Deum magno studio celebrare. Mihi uidetur Psaltes תהלתו & שמו, id est, nominis & laudis eius, pro eodem usurpasse: sicut etiam canere & ponere. ut ita priore & posteriore uersus huius particula, nihil aliud dixerit, quàm maiestatem & celebritatem Dei attollite, laudibus uehite. Versu tertio indicat caussam & materiam laudis, facinora scilicet Dei tremenda, quæ nemo, qui dignè illa consideret, mirari satis possit. Præcipuè autem ea quæ designarat in hostes suos, Aegyptios, Moabitas, Amalekitas, Amorręos & omnes terræ Cenaan indigenas. Vnde subiecit, Præ multa uirtute tua mentientur tibi inimici tui: hoc est erũt tibi summè supplices, uti solent seruuli difficilioribus heris, quibus ex metu identidem mentiuntur, non audentes fateri quod res est. Alij hoc aliter intelligunt. de quo in uers. 45. Psalm. 18. Forsan ut apud Latinos, serui furum cognomentum, sic apud Ebræos mendacium habuerunt.

Tehilatho. Scemo.

Vers. 4. ad uerbum. *Omnis terra adorabunt te, & canent tibi, canent nomini tuo. Selah.*) Considerata præsentius immensa hac Dei potentia in hostes Iisraelis declarata, unde Iisrael ipsum Deum suum agnouit, & laudibus uexit: præuidit spiritu, idem & in toto orbe futurum, ut perspectis Dei in quoslibet populos facinoribus, plurimi ubique electorum eidem supplicarent, & laudes canerent, nomini ipsius penitus addicti. Id ergo præsenti uersu cecinit. & quia hæc Dei in humanũ genus bonitas, satis expendi non potest, Selah suo more adscripsit.

Vers. 5. ad uerbum. *Venite, uidete opera Dei, tremendum facinus super filios hominis.*) Quoniam quæ Deus populo Iisraelitico fecit, omnibus seculis obseruandi typi sunt, è quibus Dei potentia, bonitas & seueritas disci debet: omnia enim, ut D. Paulus scribit, ut B typi illis cõtigerunt, 1. Cor. 10. hortaẽ Psaltes hoc uersu, quosque mortales, ut cõsiderent hæc Dei in Iisraelem opera, atque facinora, non admiranda modo, sed planè terribilia, quæ pro illis edidit. Rectè autem ea facinora, super, uel in filios hominis uocat. Quod enim istis fecit, non ideo fecit, quòd Iudæorum tantum Deus esset, est enim & gentium Deus, ut Paulus ait: sed ut in his demonstraret, quid de se uniuersum hominum genus sentire & sperare debeat. De uoce עלילה, quam *facinus* reddidi, dixi in uers. 12. Psalm. 9.

Alilah.

Vers. 6. ad uerbum. *Conuertit mare in aridam, flumen transierunt in pede, illic lætabamur in eo.*) Explicaturus miranda facinora Dei, duo præcipua memorat, miraculum secti sinus Arabici atque Iordanis, unde mirum in modum de Deo populus Iisrael tam insigniter in se Dei bonitatem expertus, fuerat lætatus.

Vers. 7. & 8. ad uerbum. *Dominatur in uirtute sua seculo, oculi eius gentes considerant, defectores non exaltabuntur sibi. Selah. Prædicate ô populi Deum nostrum, audiri facite uocem laudis eius.*) Cõmodùm ex tã raro diuinæ uirtutis facinore, quo Aegyptios in mari rubro, postea et Cenaanitas perdidit, traducto suo populo & per mare illud et per Iordanẽ sicco pede, potentiam eius canit omnibus gentibus formidandã, ut qui omnes regat, omnium corda noscat, cunctosque sit iudicaturus. Quare ei, quod cecinit, dominari Deum seculo, hoc est toti orbi, & intentos habere in gẽtes oculos: rectè subiecit, defectores, qui à Deo deficiũt, haudquaque exaltandos, id est nequaquam superiores usque futuros, id quod ad tempus uidentur. Hoc ægrè credunt infirmiusculi, defectores putant planè impossibile. ideo adiecit, Selah. Ista uero cum ita habeãt, ut Deus sit moderator et iudex omnium, consequens id erat, quod cecinit uers. 8. ut nimirũ hortaretur, ad prædicandũ laudãdumque Deum, non iam solos Iisraelitas carne, sed etiam cunctos simul populos.

Vers. 9. 10. ad uerbum. *Hic posuit animam nostram in uitam, & non dedit ad labi pedes nostros. Nam examinauit nos*

Deus,

A *Deus, igni explorauit nos sicut exploratur igni argentum.*) Canit nunc populus Dei, ut è maximis periculis, & malis grauissimis illius bonitate liberatus sit. Ea memorat liber Iudicum, & primus Regum supra modum horrenda. Vt aũt doceat, in bonum sanctis mala immitti, assimilat ea excoctioni & depurationi argenti. De qua similitudine dixi in uers. 7. Psal. 12. Hæc uerò mala, cum adeò fuerint atrocia, ut nisi miraculo illis adfuisset Deus, planè ad unum omnes deleti fuissent, rectè canunt, Ille nos in uitam posuit, id est uitam seruauit, nec permisit ut laberetur pes noster, & caderemus in mortem scilicet & exterminiũ, quod imminebat. Et hinc, quia extrema ferè mala illis Deus immiserat, & nihilominus seruauerat, iure canunt, se uelut argentum igni excoctos et exploratos. Nihil enim igni uoracius est. at cum quæuis alia consumat, argentum tamen & aurum reddit purius. Ita mala quæ Deus immiserat Iisraeli, quẽlibet alium populum planè internitioni dedissent: at Iisraelem etiam puriorem melioremq; reddiderunt.

[Vers. 11. et 12. ad uerbum.] *Adduxisti nos in angustum, posuisti coartationem in lumbis nostris. Vehi hominem per capita nostra fecisti. uenimus in ignem & aquam, & eduxisti nos in satietatem istam.*) Comparat seruitutẽ sub tyrannis seruitam, inductioni in במצודה, id est arcem, idq; propter angustiam: & constrictioni lumborum. [Mezudah.] Per lumborum enim molestiam, Chaldæa paraphrasis cathenam intelligit. & satis quadrat, cum de arce præmiserit, qua uelut carcere fuerint inclusi. Kimhi intelligit hac molestia lumborũ, defectionẽ uirtutis, qua laborans homo, nequeat consistere. ut intelligas eam uirium deiectionem, qua contra hostes nequibant consistere, mala'ue ab illis illata depellere. De eadem oppressione tyrannorum est, & quod canit uers. 12. Fecisti uehi uel equitare homines super caput nostrum, hoc est, ita alios capitibus nostris imposuisti, ut nobis, instar iumẽtorum sibi subiectis abuterentur, ac uelut equis insiderent. Demum mala, quæ perpessi sunt, summans ait, Duxisti nos per ignem & aquam, quibus cum præualent nihil necat hominẽ præsentius. Liberationem canit particula sequenti, Et eduxisti nos in istam satie-B tatem, hoc est terram bonis omnibus adfluentem. A. Ezra intelligit aërem, in quo homo ab igni refrigeretũ, & ab aquis respiret. Istam, adieci, quia ל dictioni רויה præpositum, cum cametz notatum est. [Reuaiah.] Hinc nanq;, ut Kimhi ait, significatur certa & nota quædam satietas, nimirũ terræ Iisrael. Celebris ille locus, mala diuinitus immitti credentibus, & in bonum ipsorum, sicq; eos tandem malis omnibus liberari, ut leue & momentaneum adflictionis, æternùm pondus operetur gloriæ cœlestis, quod diuus Paulus scripsit 2. Cor. 4. satis luculenter hic quoq; proponitur.

[Vers. 13. 14. & 15. ad uerbum.] *Ingrediar domum tuam in holocautomatis, soluam tibi uota mea. Quæ uouerunt labia mea, & locutum est os meum cum esset coartatio mihi. Holocautomata pinguium offeram tibi, cum incenso arietum, faciam boue cum hircis. Selah.*) Canit hic Dei populus, ut gratias Deo agere instituerit pro tam beata sui redemptione. Perpetuò aditurum se domum Dei profitetur, quo scilicet in commune, ad multorũ pietatem instaurandam, Dei bonitatem celebret. Ea præcipua uota sunt, quæ in adflictione uouerat. nam hostias tantum ad commendandas Dei laudes, pro temporis ratione adiungebant. De quo in uers. 26. Psal. 22. De studio frequentandæ domus, dictũ in uers. 8. Psalm. 5. & in uers. 7. Psalm. 24. De studio uerò sacrificandi, & hostiarum pinguedine, dixi pleraq; in uersum quartum Psalmi uigesimi. Selah adiectum est, quia in his sacrificijs externis, Christi & sanctorum sacrificia cogitanda sunt. In uersu 14. est פצו, quod aperuerunt significat. accipitur autem pro locuta sunt, uel potius uouerunt, per synecdochen, inde quòd loquentes aperiunt & diducunt labia. [Petzu.]

[Vers. 16. et 17. ad uerbum.] *Venite, audite omnes timentes Deum, memorabo quæ fecit animæ meæ. Ad eum clamaui ore meo, exaltaui sub lingua mea.*) Enarraturus quæ sibi fecerit Deus, inuitat ad audiendum timentes Deum, quia hi soli aures audiendi Dei laudes habent. inuitat autem omnes, non solum Iudæos, quo uaticinatus est, de euulgatione

Euan-

Euangelij per totum orbem. Hic uerò affectus, hic ardor prædicandi nominis diuini, est omnium qui uerè Dei bonitatem perceperunt. Illud uers. 17. Exaltans sub lingua mea, A. Ezra de corde interpretatur, quòd sub lingua sit. Sed probabilior est sententia Kimhi, qui sub lingua pro in lingua accipit, ut illud, Sub lingua eius molestia et iniquitas. Psalmo 10. quod nihil aliud est, quàm, hic quicquid loquitur molestia & iniquitas est: ita cum ait, Et exaltans sub lingua ea, nihil aliud est, quàm lingua mea ipsum extuli. **A**

Vers. 18. ad uerbum. *Prauitatem si aspexi in corde meo, non audiet Dominus.*) Canit ideo se exorasse Deū, id quod orauerat, quia non spectarit corde iniquitatem. quo docet, eos exaudiri à Deo, quorum hoc primum sit uotorum, Sanctificetur nomen tuum. Vnde rectè dicebat cæcus ille apud Ioannem, Scimus quia Deus peccatores non audit. Peccatores enim scriptura uocat, quorum totus animus malis sese dedidit, de quo in uers. 1. Psal. 1.

Versus 19. & 20. ad uerbum. *Certè audiuit Deus, attendit uoci precis meæ. Laudandus Deus, qui non remouit precē meam & bonitatem suam à me.*) Gloriatur se à Domino fuisse exauditum, cum significatione auxilij peramplí & splendidi, unde & in laudes Dei erumpit, eiq; confitetur, quòd suam precem non respuit, & ipsius bonitatem à se non remouit. In quo liptote est. nam plusquam dicit, se uult intelligi: sanè plura multo, quam fuisset ausus optare, à Domino exorasse, bonitatemq; eius percepisse quàm largissimè. Id quod in præcedentibus satis explicuit.

ARGVMENTVM PSALMI LXVII.

Fauorem & uultus Dei irradiationem orat populo Isráelitico, quo inde diuinæ bonitatis cognitio & laus cum omnimoda, quæ ab his scilicet uenit, fœlicitate, spargatur per uniuersum orbem.

PSALMVS LXVII.

εὐκτικὸς καὶ εὐχαριστικός.

1 PRæsuli in Neginoth, Oda carminis. **B**

2 Faueat & benefaciat nobis Deus, irradiet nobis uultu suo. Selah.

3 Quo ubiq; in terra cognoscatur institutum tuum, apud omnes gentes, quam ferre soles salutem populi.

4 Vt celebrent te ô Deus populi, celebrent te populi uniuersi.

5 Gaudeant nationes & ouent, quòd ius reddas ex æquitate populis, & nationes deducas in terra. Selah.

6 Vt celebrent te ô Deus populi, celebrent te populi, celebrent te populi uniuersi.

7 Terra uerò reddat prouentum suum, & benefaciat nobis Deus, Deus noster.

8 Benefaciat nobis Deus, & metuant eum quicunq; ad fines usq; terræ habitant.

VERSVS SECVNDI EXPLANATIO.

Ad uerbū. DEus faueat & benignè faciat nobis, illuminet facie sua nos. Selah.) Breuis & luculentus Psalmus, sed quo origo, natura, & propagatio salutis & fœlicitatis, cùm cœlestis, tum præsentis, mira gratia & perspicuitate canitur. A' Iudæis salus in orbem uenit, per semen nanq; Abrahæ, cunctæ nationes diuiniora illa beneficia iuxta Dei promissionem perceperunt. Nam ab ipsis, ut Seruator dixit, salus uenit. Orat ergo hic populus selectus Dei fauorem, unde omnium bonorum initium est: nemini enim quicquam debet Deus, cuncta fauori eius ultroneo accepta referimus. Inde beneficentiam fauori subiecit,

Quia

A Quia autem omnium in nobis bonorum caput est nosse Deum, quod Christus pronunciauit uitam ęternã esse: statim canit de illuminatione uultus Dei, qua aspiciens nos, donat, se quoq; intueri: unde & amor eius statim prouenit, totusq; uirtutum chorus. Hinc & Selah his subscripsit. De istis uerò nonnihil in uers. ult. Psalm. 16.

Ad cognoscendum in terra uias tuas, in omnibus gentibus salutem tuam.) Deum uerè cognouisse, certum & flagrantem eius amorem gignit, qui tum impellit, ut nihil prius curemus, quàm bonitatem eius & alijs notam facere. inde sequitur, Vt cognoscantur in terra, utique passim, uiæ tuæ: hoc est consilia, instituta, opera quib. tuis cõsulis tam amanter, benefacis tam largiter, defendis tam potenter. Etenim uiæ Domini nihil aliud sunt quàm bonitas & fides, Psal. 25. Vnde & hic sequitur, Et salus tui in gentibus: auxilium scilicet & salus, quam tuis præstas. Ex hac uerò cognitione uiarũ Domini, & salutis, quam suis fert, in omni terra, cunctisq; gentibus effulgente, id sequitur, quod canit uers. 4. *Vers. 3. ad uerbum*

Celebrent te populi ô Deus, celebrent populi uniuersi. Lætentur & ouent nationes, nam iudicabis populos rectè, & nationes in terra deduces: Selah.) Quî enim non certatim laudarent & celebrarent, quem Deum, hoc est sempiternum bonorũ omnium fontem, & sibi quoq; agnouerunt: quem sciunt iudicare, hoc est regere & moderari cunctos populos, & id quidem ea æquitate & indulgentia, ut qui ipsi fidunt, ducendosq; se tradunt, nullo unquam bono egeant: de qua iudicandi ratione, deductioneq;, canit uers. 5. Inde uerò est & lætitia illa atq; ouatio, de qua canit uersu eodem. *Vers. 4. et 5. ad uerbũ*

Celebrent te populi ô Deus, celebrent te uniuersi.) Hunc uersum repetijt, quũ hanc felicitatem, qua sancti fruuntur, ius dicẽte Domino, & suo illos spiritu ducente exaggeret. Nam perquam eximiã oportet salutem & felicitatem esse, latissimeq; patere, ob quam cuncti populi tantopere Deum celebrare debeant. Repetitio enim huius studium & sedulitatem laudis auget. Quo nanq; bonitatis Dei cognitio creuerit, crescit & eiusdem perfruitio, indeq; summa animi lætiB tia, cui nulla potest maior uoluptas excogitari, quàm laudare passim Deũ, in quo iam uitam æternam & beatam huiusmodi animus uiuit. *Vers. 6. ad uerbum.*

Terra det prouentum suum, benignè foueat nos Deus, Deus noster. Benignè foueat nobis, et timeant eum omnes fines terræ.) Sanè uigente regno Dei apud suos, omne genus bonorũ, etiam externa, ingenti cumulo adijciuntur, atq; augentur quotidie. unde dici non potest, quàm simul indies Dei cognitio & uerus cultus, qui in timore eius situs est, incrementũ accipiat. Id uero est quod istis duobus reliquis canit. Ardẽtes prodit affectus appellationis, beneficentiæq; geminatio. *Vers. 7. & 8. ad uerbũ*

ARGVMENTVM PSALMI LXVIII.

Ad niceteria, quæ Dauid ob insignem illam, et de Allophylis ultimam uictoriam, à Syris, Aedomitis & Ammonitis relatam, indubiè augustißima habuit, compositus hic Psalmus uidetur. In quo uerbis planè heroicis, Dei in suum populum, in sanctam ciuitatem Ierusalem, bonitatẽ, et mirificè pro illis exortam uirtutem prædicat, apertè simul Christi regno in his delineato, cui nimirum totum orbem nomen daturũ præuidit, quare et laudem Domino canere uniuersos hortatur.

PSALMVS LXVIII.

Εὐχαριστικός.

PRæsuli Oda carminis Dauid. 1

Simulatq; Deus exurrexerit, dispergũtur inimici eius, 2 fugiunt ab eo, qui habent ipsum odio.

Dispellit illos, uti solet dispelli fumus: sicut cæra colliquescit ab igni, sic dispereunt à Deo improbi. 3

At qui iustitiæ student, gaudent & lætantur coram Deo, gestiunt præ gaudio. 4

Canta

5 Cantate Deo, canite nomini eius, attollite illum, ſupremo cœlo in- A equitantem. Exiſtens nomen eius, exultate coram illo.

6 Patre pupillorum, uindice uiduarum, Deo præſidente in ſede ſacra rij ſui.

7 Deo qui carentibus liberis reſtituit familiã, educit qui uincti tenentur cathenis, defectores autem inhabitabunt terram uaſtam.

8 Deus cum antè populum tuum progredereris, cum incederes per deſertum: Selah.

9 Terra concutiebatur, & cœli ſtillabant à Deo iſto Sinai, à Deo, Deo Iiſrael.

10 At imbrem tempeſtiuum deſtillaſti Deus terræ, quam tibi iure hæreditario uendicaſti, defectam uiribus tu recreaſti.

11 Vt in ea moraretur grex tuus, paraſti adflictis, ut tuis ô Deus bonis fruerentur.

12 Dominus dedit quod renunciatrices de coprijs maximis canerent.

13 Reges multis coprijs inſtructi fugerunt: fugerunt, turba domeſtica diuidit ſpolia.

14 Si etiam tanquam inter ollas deſidentes atri ſitis, iam eritis candidi, uelut tecti pennis columbæ, quæ inſtar habet argenti candicantis, & alas tanquam aurum fuluas.

15 Cum propter illam omnipotens reges frangeret, niuea reddebatur uelut Zalmon.

16 Mons Dei uelut Bashan pinguis, mons celſus, mons inſtar Bashan pinguis. B

17 Quid uos effertis montes celſi, hic mons Dei, amœna ipſi habitatio: nam perpetuò inhabitabit illum Iehouah.

18 Equitatus Dei duæ myriades, multa millia angelorum. Dominus inter eos in Sacrario.

19 Extuliſti te, cœpiſti quos captiuos duceres, accepiſti ex hominibus uelut munera, etiam defectores, eo quòd ſedem hic habeat Deus exiſtens.

20 Laudetur Dominus quottidie, augeat nobis beneficia ſua, Deus ille Seruator noſter. Selah.

21 Deus, qui nobis Deus Seruator eſt, idem Iehouah Dominus, cui ſunt uaria genera mortis.

22 Vtiq; cecidit Deus caput inimicorũ ſuorum, uerticem capillatum eius qui in ſceleribus uerſatur.

23 Dixerat Dominus, reſtituam meos, uelut olim ex Bashan, reſtituam tanquam olim ex profundis maris.

24 Propterea rubet pes tuus, & lingua canum tuorum ſanguine inimicorum, illorumq; regis.

25 Viderunt tui inceſſus tuos ô Deus, inceſſus Dei mei, regis mei, in ſacrario præſidentis.

26 Præeunt cantores, ſequuntur canentes organis, in medio incedunt puellæ pulſantes tympana.

In cœ-

A In cœtibus prædicate Deum: dominum, qui estis ex semine Iisrael. 27

Ibi ex Beniamin paruulo, qui potestate inter eos funguntur, princi- 28
pes Iehudah copia eorum, principes Zebulon, principes Naphtali.

Deus tuus robur tibi suppeditat, firma Deus quod pro nobis pa- 29
trasti.

A templo tuo super Ierusalem numen tuũ se exerit, ideo adferent 30
Reges munera.

Dum increpas turbam lanceatam, cœtum ualidorum, inter uitulos 31
populorum, efficis, ut deiecti, uectigalesq; facti, argenti tributa pensi-
tent: disijce populos, quibus bella cordi sunt.

Venient optimates ex Aegypto, Aethiopia celeriter manus suas 32
Deo protendet.

Regna terræ cantate Deo, canite domino. Selah. 33

Equitanti super cœlis, cœlis sempiternis: en uocem suã edens, edit 34
præualidam.

Laudem roboris Deo tribuite, super Iisraele splendor eius, robur 35
eius in nubibus.

Tremendus es ô Deus in Sacrarijs tuis, Deus Iisrael, ipse dabit ro- 36
bur & uirtutem populo: laudetur Deus.

VERSVS SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

Ad uerbũ.

E*Xurgit Deus, dispergentur inimici eius, & fugiant à facie eius qui habent illum odio. Sicut euanescit fumus, facies euanescere: sicut liquescit cera à facie ignis, peribunt improbi à facie*
B *Dei.)* In genere, primum Dei uirtutem canit, & ad prædicandum eam inuitat. Sunt enim sex priores uersus, ceu procemium Psalmi. Cum arca in deserto transferebatur, dixisse Mosheh legimus: Surge ô Iehouah, & dispergãtur inimici tui, & fugiant qui te habent odio. Num. 10. Quia ergo in graui illo contra Ammonitas & eorum socios bello, præclarissimè Deus uirtutẽ suam exeruerat, & inimicos non tam populi Iisraelitici, quàm suos prostrauerat & dissiparat, alludens Psaltes ad Mosheh dictum, cecinit, Exurgit Deus, hoc est simulatq; exurgit, id est potentiam suam declarat. Quia hæc uerba, exurgere, dissipari, et fugere, in forma futuri posita sunt, quidam tanquam precationem, alij tanquam prophetiam legunt: sed omnia satis indicant, hymnum hic cani ob uictoriam iam partam. malui igitur legere, ut faciant catholicam sententiam, quales & uersus sextus et septimus habent. Sic nanq; procemio cõuenit, & solet uerbis futuris pro præsentibus scriptura sæpe abuti. Obseruanda uero in uers. 3. similitudo fumi ilicò euanescentis, & ceræ mox atq; ignem aspexerit diffluentis. Sic enim omnes sanctorum persequutores pereunt, simulatq; Deus suam potentiam extulerit, & uindicare illorum impietatem cœperit.

Vers. 4. & 5. ad uerbũ

Et iusti gaudent, lætantur coram Deo, & exultent in gaudio. Canite Deo, psallite nomini eius, attollite equitantem in cœlis, in Iah est nomen eius, & exultate corã eo.) Ex ultione improborum, gloria Dei, quam unicè sancti clarescere cupiunt, illustratur. ut ergo nihil illi æquè cupiunt, atq; gloriam Dei illustrari: ita cum hæc ex ultione improborum clarescit & effulget, singulari gaudio profunduntur, & ad prædicandum nomen eius summopere extimulantur. Id canit uersu 4. & 5. ערבות ul- *Araboth.* timum orbem Ebræi intelligunt: ut idem sit atq; in summis cœlis. Et hæc interpretatio cum ijs conuenit, quæ alibi de Deo canuntur, equitare eum super nubibus & uentis. De qua catachresi dictum in uersum undecimum Psal. 18. Alij legunt hic æquitatem, alij uesperum, At si scripturæ phrasim, & huius

quocꝫ argumenti rationem consideres, facile agnosces, idem esse quod hic canit cum eo quòd canitur infra uersu 34. Equitare super cœlos, &c. In Iah nomen eius, idem est, atqꝫ, Iah uocatur, hoe nomine celebrandus est. Deducitur autem יה à היה, quod fuit, significat. unde reddidi, *Existentem*. Kimhi dicit, ob creationem Deum sic uocari.

Iah. Hadab.

Vers. 6. & 7. ad uerbum. *Patre pupillorum, & uindice uiduarum, Deo in mansione sacrarij sui. Deo, qui restituit unicos (ut) domum habeant.*) Habent uulgatam illam in scripturis laudem & titulum Dei, dum prædicant Patrem pupillorum, uindicem uiduarum, dônantem familiam ijs qui absqꝫ liberis sunt, aut steriles, uinctos denicꝫ liberantē, hoc est adflictis omnibus & miseris benignissimè opem ferentem, Deut. 10. & infra Psal. 140. & supra 10. Psal. habetur prior laudis huius pars, Deum esse defensorem pupillorum & uiduarum. Eam quæ fuerit sterilis, reddere matrem filiorum, canit & Psal. 113. Liberare uinctos, Psal. 146. יחידים, *carentes liberis* reddidi, quo melius intelligeretur. Dixit enim, unicos, quibus nulli sunt liberi, siue id euenerit orbitate, siue sterilitate. Reprobis simul suum iudicium canit, nempe habituros in uastitate, hoc est terra uasta & sterili, quo significauit acturos miserè. Vbicunque enim agant boni, ibi Paradisus est, quia timentibus Deum, nihil potest boni deesse. Vbi mali, ibi desertum omnium bonorum inops, nam in uijs illorum contritio & infœlicitas. De præsentia Dei, in mansione sacrarij sui, dictum iam sæpe in uersum quintum Psalmi tertij, in septimum Psalmi uigesimiquarti, & alibi.

Iechidim.

Vers. 8. & 9. ad uerbum. *Deus in egrediendo te ante populum tuum, in gradiendo te in deserto. Selah. Terra mota est, etiam cœli stillarunt à facie Dei, iste (qui in) Sinai, à facie Dei, Dei Israel.* Quia uix aliud est, unde carni huic Dei potentia æquè tremenda appareat, atqꝫ tempestates cœli, Psaltes & alij Prophetæ, dum insignē aliquod Dei pro suo editum populo facinus canunt, solent non illibenter tempestates memorare, quibus per allegoriam, uirtutem Dei, omnia subitò immutare potentem, maximeqꝫ terrificam describant. Quanquam re ipsa quocꝫ illas Dominus nonnunquam ad declarandam numinis sui præsentiam ediderit, ut cum legem daret, & aliàs: de qua re dictum fusius in uersum 8. Psal. 18. ubi Psaltes omnino eadem ratione, qua hic, tempestatis meminit. Proinde cum uellet hic canere, Deum sibi & populo, præcipuo iterum uirtutis suæ miraculo adfuisse, & planè eum sese exhibuisse, quem fuerat pollicitus, tum, quando data lege fœdus cum Israele, in monte Sinai percussit, quemqꝫ inibi se admodum terrifica tēpestate declarauerat, hanc ipsam memorare in animum induxit. De ea itaqꝫ cecinit uersum octauum & nonum. Egredi uero Deum ante populum suum, est ipsum pro illo suam exerere uirtutem. Vnde in Psalmo 60. memoratur sanctorũ querela, Deum non egredi in exercitib. suis. Selah uersu 8. subscripsit, quòd summè memoranda res sit, Deum ita hominibus se præsentem exhibuisse. Stillatione cœlorum in uers. 9. pluuiam denotat. Sinai adiecit, quo expressit, de qua Dei præsentia loqueretur, & simul caussam dixit, cur Israelitis quouis seculo opem ferat tam splendidam. Quippe in monte Sinai illos in populum peculiarem assumpserat.

Vers. 10. 11. ad uerbum. *Pluuia liberarum uoluntatum rigas Deus hæreditatem tuam, & (cum) defecta est, tu perficis eam. Cœtus tuus habitabūt in ea, bono tuo prouides adflictis ô Deus.*) Meminit uersu præcedenti pluuiæ, & quidem terrificæ. commodum ergo subiecit, eam populo Dei profuisse, ita ut imbrem נדבות, id est uoluntatum spontanearum, hoc est tempestiuum, qualem scilicet homines, si liceret, sibi deligerent & optarent. Vel dicitur pluuia spontanea, quę quasi sua sponte, sensim, placideqꝫ destillet, non ui & impetu, ut in tempestatibus fit, deijcitur. Vtcunqꝫ accipias, temporaneam & gratam hic pluuiam Vates dicere uoluit. Nam pluit & super improbos Deus, sed ignem, fulmina, & sulphur, Psal. 11. Grato itaqꝫ & temporaneo imbre, hæreditatem suam, hoc est populum, quem ceu agrum hæreditarium & peculium excolēdum susceperat, recreauit, bonisqꝫ omnibus fœcundauit.

Nedaboth.

nam

A nam נוף etiam rigare & ſtillare ſignificat, non ſolum eleuare, quum uirib. defectus, ſterilis & deſerti ſoli inſtar haberet. Idq; tum, quando depulſis fractisq; hoſtibus, pace frui, bonis omnibus affluente ipſi dedit, de quo canit uerſus 11. Populum Dei uocat חיה, quod pro fera aliàs accipitur, ſed ſignificat etiam-num hominum turbam & cœtum: ut 2. Reg. 23. Collecti ſunt Philiſtim in חיה, id eſt cumulum uel exercitum. Et חיה, id eſt exercitus Philiſtim caſtra poſuit in ualle Rephaim. Eundem uero populum, & adflictum uocauit. Sic enim erat, antequam Dominus illius terram fœcundo imbri compluerat, & uelut frugibus inſtruxerat, hoc eſt ope ſua iuuerat, uictoria de hoſtibus data.

Chagiath.

Dominus dedit ſermonem renunciantibus exercitus magni. Reges exercituum fugerunt, fugerunt: & quæ ſedit domi, diuiſit prædam.) Apertius nunc canit uictoriam, quam populo Deus conceſſerat, memorando carmen, quo illam renunciatrices celebrarint. Nam & ſi מבשרות dici poſſunt nunciæ qualeſcunq;, hic tamen omnino uidetur Pſaltes eas dixiſſe, quæ choro & carminibus epinicia cantabant: quales illæ fuerunt, quæ Schauli reuertenti à prælio, cæſo per Dauidem Goliath obuiam ierant, & cantabant: Schaul occidit mille, Dauid decem milia. Haud raro enim בשר uelut præconio publicitus quidpiam celebrare ſignificat. Sic ſanè eo uſus eſt Pſaltes Pſal. 40. uerſ. 10. de quo in eundem uerſum nonnihil annotaui. Itē infra Pſal. 96. Canite Iehouā, prędicate nomen eius, בשרו, id eſt Euangelizate, præconio extollite ſalutem eius. At mulierum fuiſſe publicas uictorias celebrare, & agere מבשרות, id eſt renūciatrices, locus quem adduxi de Dauide & Schaule, ſatis probat, quanquā & ex alijs idem liqueat. Huiuſmodi autem renunciatricibus dedit Deus ſermonem, hoc eſt carmen quod canerent, quando tam inſignem populo ſuo de hoſtibus uictoriam parauit. Illud in hoc uerſu צבא רב ambiguum eſt. quidam referunt ad renunciatrices, quarum fuerint magnę turmæ: alij, inter quos & A. Ezra, ad exercitum Iiſraelis, cuius illæ uictoriam prædicarint. Et hoc uiſum eſt dici probabilius, quod mulieribus nomen צבא non ita quadrare uidetur. Quæ ſequūtur, ipſum

Verſ. 12. et 13. ad uerbum.

Mebaſſeroth.

Biſſer.

Biſſeru.

Euangelizatrices.

Zaba rab.

B carmen ſunt: Reges exercituū fugierunt, fugierūt. Ii fuerunt reges Syrorum, & Ammonitarū, & Aedomitarum. Turba domeſtica fuerunt, qui domi deſederant, domeſticis ſcilicet q̄ bellicis negotijs magis intenti. Eo aūt ſignificat hoſtes fuiſſe penitus fractos, ut per quos licuerit, etiam imbellibus atq; umbratilibus hominibus, qui domi deſidere ſolent, in caſtra prodire, & ſpolia diuidere. Quanq; haud ſcio, an fortè ad illud alluſerit, quod legimus ſecundo Reg. 12. Dauidem cum reliquo populo egreſſum, & Rabbah metropolim regni Ammonitarum cœpiſſe, quam eò ut capi poſſet, Ioab cum ſuis legionibus, diutina ſanè obſidione redegerat. Tū certe נות בית, id eſt turba domus, hoc eſt qui ſub tecto agere con ueuerunt, ſpolia hoſtium diuiſerunt.

Neuath baith.

Cum iaceretis inter ollas alæ columbæ obductæ argento, & pennæ eius in fuluore auri. Cum diſpergeret omnipotens reges in ea, canduit in Zalmon.) Fœlicitatem populi ex uictoria quam cecinit, aſſimilat candori, uti miſeriam ſubinde atrori & nigredini, ut ſuprà Pſal. 38. uerſ. 7. & Pſal. 42. uerſ. 10. & alibi. Canit itaq;, Cum ſederetis inter ollas, hoc eſt ita fuliginoſi atq; funeſti eratis, hoc eſt uerſabamini in ſumma adflictione et miſeria, pennę uobis contigerunt colūbæ, tam candidę q̄ eſt argentum, cuiusq; alę uelut aurū fuluę ſint, hoc eſt omnia uobis alba, optata, fœlicia facta ſunt. Vnde autē id illis euenerit, canit uerſu 15. Cum diſpergeret reges deuictos, niuea, hoc eſt cādida ut nix reddebatur in Zalmō, hoc eſt ſicut Zalmō niue ſemper cādicat. Sæpe enim ב ualet כ. Mons Zalmō prope Iordanem ſitus, niue præ alijs ſolet albere. is ſaltū habuit, nam ex eo Abimelecus ligna cum exercitu ſuo petijſſe legit̄, quib. Sichmitas in arce Bethel fœderis extructo igni præfocaret, Iudic. 9. Kimhi accipit Zalmō, ac ſi eſſet, צלמות, id eſt umbra mortis. ut ſit ſenſus: Quæ hactenus in anguſtijs mortis fuit, nūc uictoria potita, et diſperſis regibus, qui bellum intulerāt, ut nix, cādida euaſit. Sed cum ſcriptū ſit Zalmō, malui hic ſententiā ſequi A. Ezræ, quā ſcilicet premiſi.

Verſ. 14 et 15. ad uerbum.

Inter ollas.

Zalmaueth.

Versus 16. 17. ad uerbum. *Mons Dei, mons Bashan, mons celsorum, mons Bashan. Quid exilitis montes celsi, mons desiderabilis, Deus ad habitandum eum, Iehouah sedebit semper.*) Eandem fœlicitatem canit hisce uersibus, alia usus translatione. Bashan regio in qua Og unus ex gigantibus reliquis regnauerat, præpinguis erat, ut legimus Num. 32. & alibi. Vocat ergo Ierusalem montem Bashan, intelligens præpinguem & celsum. Versu decimoseptimo caussam reddit huius pinguedinis, id est fœlicitatis. Deo enim collibuit in illo habitare. Inde perstās in trāslatione, arguit uersu sequenti, montes alios celsos, hoc est potētes, reges & populos, quod se contra montem Dei efferrent. רצד aliàs subsilire interpretatur.

Rezad.

Versus 18. 19. ad uerbum. *Equitatus Dei duæ myriades, millia angelorū, Dominus in eis, Sinai in sanctuario. Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatē, accepisti dona in homine, et etiam defectores ad habitandū Iah, Deum.*) Canit quibus auxilijs freti sancti fuerint, et cuius ea sit uictoria, de qua hic gloriantur. Nam Deo habitanti in Ierusalem, & ad suorum defensionem progredienti duas myriades angelorum, hoc est, quàm plurimos attribuit. Tali equitatu plenum montem, & magistrum suum circumdatum uidebat puer Elishah, cum ei id prece Elishah impetrasset, 4. Reg. 6. Currum hic legunt alij, quem & רכב significat: sed quia etiam equitatum significat, malui uel propter generalitatem hoc significatu uti. Quo uero hunc formidabiliorem faceret, secundò affirmat Deum inter cos esse, ita ut fuit in Sinai, in sacrario suo, hoc est præsentissimè. Hinc uero consequi oportuit, quod cecinit deinceps: Ascendisti in altum, hoc est extulisti te, omnibus superiorem tuam uirtutem declarasti, cœpisti captiuitatem, hoc est captiuos, ceu dona ex hominibus, qui tibi loco hostiarum essent, etiam defectores, qui prorsus à te defecerant, per omnia impij, tibi parère coegisti. In eo uero Deus palàm fecit, habitare se in Ierusalem. ideo subiectum hic est, eo quòd habitaret, hoc est habitare se demonstraret Iah Deus. Versiculum hunc diuus Paulus 4. ad Ephesios, loquens de exaltatione Christi, & donorum spiritus distributione, adduxit: sed pro accepisti, dedisti, usus est, quod tamen nec uulgata editio Græcorum habet. quare uidetur sensum uoluisse adducere, non uerba. Ad hoc enim, ut dona ex hominibus, hoc est, sibi deditos aliquos mortalium Deus acciperet, necesse fuit ut ante dona daret, quibus alij Apostoli, alij Euangelistæ, alij Doctores & pastores facti, electos ipsi per Euangelion, munerum uice adducerent. Rectè autem hunc locum de Christo seruatore interpretatus est. omnino enim Christi typus fuit, quòd ascendens in altum Deus, in Dauide, hoc est, exerens suam uirtutem, ipsi ethnicos antea defectores, & ab Israele alienos, captos subiecit. In Christo nanque multo uerius Deus in altum se recepit, id est uirtutem suam longe potentius exercuit, reuocato ipso scilicet à mortuis, & ad dexteram suam euecto. Tumque uerè captiuos cœpit, tam multos filio suo, indeque & sibi attrahens atque addicens. Hi rectissimè oblata Deo munera dicuntur, cui ipsi uiuunt toti. Tales captiuos gloriatur Paulus se Domino adduxisse, quum de se scribit 2. Cor. 10. Et captiuam ducimus omnem cogitationem, ad obediendum Christo. Tales quoque obtulisse Deo hostias, talia attulisse munera gloriatur, Ro. 15. Administro, inquit, Euangelion Dei, ut fiat oblatio gentium acceptabilis, sanctificata per spiritum sanctum.

Recheb.

Locus Pauli ad Ephes. 4.

Vers. 20. et 21. ad uerbum. *Laudandus Dominus cottidie, extollit nos, ille Deus salutis nostræ. Ille Deus nobiscum, Deus auxiliorum, & Iehouæ Domini egressus ad mortem.*) Expressius nunc & simplicius relatam de hostibus uictoriam canit, & primùm prædicat Deum, qui populum suum indies beneficijs cumulat, & extollit. עמס enim & ornare & extollere significat. unde emphaticôs istuc subiecit: Ille Deus salutis nostræ, à quo nihil scilicet nisi salutem percipimus: & Selah adscripsit. Inde uero mox succinuit, Deum, ut est populi sui seruator, ita esse hostiū huius ultorem. Omnia affectibus ardent: Ille, inquit, Deus nobis est salutum, hoc est uarijs modis salutem nostram procurat, multis uijs seruat. Et Iehouæ Domini ad mortem egressus: hoc est, ipse hostes uarijs quoque & multiplicibus modis ad mortem impellit.

Amas.

Etiam

A *Etiam Deus uulnerat caput inimicorum suorum, uerticem capilli ambulantis in delictis suis.*) Hoc uersu canit Dominum hostium caput perdidisse, eoq; penitus eos internitioni dedisse. Potest autem hoc de rege populi capite, uel etiam de capitibus singulorum intelligi. Ita autem hoc præcedentibus subiecit, ut ea confirmaret & augeret. Ambulantem in peccatis suis. hoc de perditis dixit, qui omnem iam uitam suam prauitati dedissent. Singulari enim pro plurali usus est.

Versus 22. aduerbum.

Dixit Dominus è Bashan reducam, reducam è profundis maris.) Assimilat hoc Dei in hostes populi sui iudicium: de quo canit isto Psalmo, eo quòd in Sichon regem Amoræorum & Og regem Bashan ante exercuerat: quos unà cum populis eorum penitus deleuerat, terra eorum tradita suo populo possidenda, Num. 31. Item in Pharaonem, quem in mari rubro suffocauerat: Dixit, inquit, Dominus, hoc est decreuit, Reuerti faciam ex Bashan, hoc est ita populum meum restituam, ut olim ex Bashan, ubi occiso rege & deletis habitatoribus eius regionis, eam tradidi populo meo iure hæreditario habitandam: & sicut ante eos restitui ereptos præsentissimæ morti, cum per mare rubrũ duxissem, suffocato Pharaone cum omni Aegypti robore. Illud, Reuerti faciam: quidam ad hostes referunt, quos Dominus in fugam egerit, mihi prior interpretatio uisa est probabilior. nam si de hostibus hoc dixisset, in profundum maris, non è profundis, dicendum fuerat.

Vers. 23 ad uerbum.

Propterea rubebit pes tuus in sanguine, linguam canum tuorum ab inimicis, ab eo.) Commodum istuc nunc subiecit. Propterea nempe, quòd ita populum suum Deus restituit, ut olim ex Bashan et mari rubro, facta scilicet hostium eorum cæde, tingere contigit populum pedem suum, item canum eius linguam, in sanguine, qui fluxit scilicet à trucidatis inimicis & ab ipso inimicorum rege. Quidam מֵאִתּוֹ, id est ab ipso, pro, ab ipsis, accipiunt, ut ad inimicos referatur, sitq; solita sacræ linguæ perissologia. Sed non raró etiam eclipsibus huiusmodi utitur, ut aliquid subaudias: uti & in superioribus aliquoties annotaui. Hactenus decretum Domini recitauit.

Vers. 24. ad uerbum.

Minehu.

B *Viderunt incessus tuos Deus, incessus Dei mei, regis mei in sacrario.*) His uersibus canit de pompa triũphali & gratulatoria ob uictoriã, simul & prece, quam in pompa populus fudit: Viderunt, inquit, incessus tuos Deus. Vocat incessus Dei, pompam populi, in cuius medio Deus incedebat, iuxta suam promissionem, Leuit. 26. Addit: Dei mei & regis mei in sancto, id est qui præsides in sacrario tuo, ut nobis ope tua semper adsis. Hac oratione tantos lætitiæ affectus præ se ferente, referre uoluit, gestiens populi Dei de Domini beneficio gaudium, & studium agendi gratias multo ardentissimum. Ebræi quidam interpretantur hos in gressus Dei, de iudicijs in hostes exercitis. Sed non dabunt opinor locum, ubi eiusmodi iudicia הֲלִיכוֹת, id est, incessus dicantur, tum non conuenit hæc interpretatio ijs quæ sequuntur.

Vers. 25. ad uerbum.

Hasichoth.

Præeunt cantores, postea modulantes in organis, in medio puellæ tympanizantes.) Hic ordo pompæ describitur. Vt uero omnium est Deus, ita uterq; sexus adhibebatur. & quia summè ardere debet animus sanctorum in laudem Dei, ideo adhibebatur quicquid excitare animum potuit, omne genus instrumẽtorum musicorum, id'que singulari studio & solenni apparatu. Præibant cantores, sequebantur canentes organis, in medio ibant puellę pulsantes tympana. Tympana, in usu fuisse mulieribus, testatur factum Myriam sororis Moseos, Exodi 15. Hi uero suis canticis, ad laudandum Deum totum Israelem inuitabant, ijs quæ sequuntur uerbis.

Versus 26. aduerbum.

In cœtibus laudate Deum. Dominum de fonte Israel.) Quod ait: Laudate in cœtibus, iubet ibi prædicare Dominum ubi quàm plurimi conueniant, & quidem ad audiendas laudes Dei idonei ita ut solet in sacris. De fonte Israel dictum Ebræi putant pro eo quòd est, qui è semine Israel estis prognati: nec habeo quod dicam probabilius. Et aliàs enim traducitur fontis nomen ad significandum rei originem, ut timor Domini est fons uitæ: sapientia est fons uitæ.

Vers. 27. aduerbum.

Vers.28. ad uerbum. *Ibi Beniamin paruulus dominator eorum, principes Iehudah collectio eorũ, principes Zabulõ, principes Nephtali.*) Enumerat principes, qui sacram pompã ornarunt. Ibi Beniamin paruulus dominator eorũ. Paruulum uocat, propter paucitatẽ populi, tota enim illa tribus, usq; ad sexcentos deleta fuerat, ob scelus Gibeonitarum Iudic.20. Dominatorem aũt populi uocat, quòd regnũ penes hanc fuerat, sed & regnante Dauid, plerique ex hac tribu proceres primis regni munijs fungebantur. Nam plerique ad eum adhuc exulantẽ sese receperãt: ut legimus. 1 Paral.12. Eadem caussa & principum Zabulon & Naphtali meminit. Iehudah uocat Rigmathã. רגמתם, id est, ut Kimhi habet, collectionem uel cœtum, quasi dixerit, præcipuam multitudinem adfuisse ex tribu Iehudah. Cæterùm lapidationem significat hæc uox. unde Chaldæa paraphrasis hunc locum reddidit: Post eos descenderũt principes Iudah, lapidauerunt eos lapidibus. Qui iam illud: Dominator eorum, quod de Beniamin Vates cecinit, ad hostes referũt, quos Beniamin deuicerit & imperio suo subiecerit, hi & istud: Iudah lapidatio eorum, ad hostes referũt, quos ui sua Iudah ceu lapidib. oppresserit. Deinceps docẽt sancti Vates precari, ut Deus fauorem atque beneficentiã suam et porro exhibeat.

Versus 29. 30. ad uerbum. *Mandauit Deus tuus robur tuum, robora Deus quod fecisti nobis. A' templo tuo super Ierusalem, tibi afferent reges munera.*) Mandauit, inquiunt, Deus tuus, id est suo beneficio suppeditauit robur tuum ô Israel, quo euasisti uictor. nunc ergo precare: Robora & firma, quod pro nobis patrasti. A' templo tuo, hoc est à te ipso super Ierusalem prodit robur tuum & auxilium, ut uictoria hac & fœlicitate perpetuò fruatur. Hoc uiso, afferent reges munera, te Deum cuncti adorabunt.

Vers.31. ad uerbum. *Increpa cœtum lanceæ, consilium taurorum, in uitulis populorum (dum) supplicet (quisque) fragmentis argenti: disperge populos, qui delectantur bellis.*) Et aliàs ubi hic Vates de regno Dei efferendo canit, prędicit alios ultro illi se submittere, uisis tam admirandis facinoribus Domini, alios uero ui eidem subijciendos. Vt ergo in uersu sequenti, ultroneos ex gentium principibus Domino supplicaturos: ita in hoc precando prædicit, qui ualidi & formidabiles hostes populo Dei erant, hos increpatione Domini percellendos & uectigales reddendos. Increpa turbam lanceatam, hoc est ui tua dispelle, ut faciebas diffugere increpans mare rubrum & Iordanem. Hanc hostilem turbam, & concilium taurorum appellat, uitulos que iungit populorum: intelligens præcipuos inter principes, populorum que rectores. Sic queritur sanctus Domini Psalmo uicesimosecundo, se à tauris Bashan circundatum, utique intelligens potentiores & uiolentiores inter hostes suos. Quod sequitur: Supplicet in fragmentis argenti, omnes Ebræi interpretantur, ut fiat quisque supplex, & tributum pensitet, argenti scilicet fragmenta. Idem est & quod sequitur: Disperge gentes quæ bellis delectantur.

Vers.32. ad uerbum. *Venient præstantiores ex Aegypto, Aethiopia curret manibus suis ad Deum.*) חשמנים præstantiores & nobiliores dicuntur, unde Mathathia & filij eius, quos Machabęos uocamus, hoc nomine insignitos legimus, nostri Asmoneos dicunt. Chasmanim. Religio Aethiopum. Aethiopia contermina Aegypto, religionis & innocentiæ semper studiosissima, unde & Homerus Aethiopes ἀμύμονας uocauit, Deum ab exulantibus apud se Iudæis doctà, ueram religionem magno ardore coluit. De quo inter cæteros præclarè Ieschaiah decimooctauo & quadragesimo quinto. Item Zephaniah tertio, Circuncisionem acceptam à Iudæis, tam diu obseruarunt, ut Herodotus libro secundo putet illos ante Iudæos, eum ritum habuisse. Strabo quoque libro decimoseptimo inter cæteras illorum uirtutes, & circumcisionis meminit, sicut & reginæ Candacis, quæ Eunuchum suum cum muneribus Ierusalem misisse legitur in Actis. Id ergo est, quod hic & noster de hac gente uaticinatur, celeriter manus Deo protensuram. Ad uerbum est: Curret manibus suis ad Deum, cum tamen pedibus curratur, significare uero uoluit, accursuros, munera ferentes in manibus.

Regna

A *Regna terræ canite Deo, Psallite Domino. Selah. Equitanti super cœlis, cœlis pristinis, dat in uoce sua, uocem roboris.*) Quòd cuncta orbis regna ad celebrandum Deum inuitant, uaticinium est de fide omnium gentium: unde & uocula Selah hunc uersum insigniuit. Eadem caussa et potentiam Dei ab eo prędicat, quod super cœlis equitat, & cœlis, qui pridem facti, ijdem semper perennāt, quodq; inde uoce tonitrui omnia perterrefacit. Id enim est, quod aiunt: Voci suæ dat uocem robustam, id est facit uocem suam fortissimè & horrendè sonare. *Versus 33. & 34. ad uerbum.*

Date Deo robur, super Iisrael magnificentia eius, & robur eius in nubibus.) Date robur Deo idem est quòd date laudem roboris. Obseruāda autem Iisraelis cum cœlis coniunctio. Magnificentia, inquit, eius super Iisrael, & robur eius in nubibus. Verus enim Iisrael, uerùm regnum Dei est, regnūq; cœlorum, in quo pręclarius quàm in istis uisibilibus cœlis, uirtutem & bonitatē suam exerit. Hoc itaq; rectè poscebat: id quod canit uersus ultimus. *Versus 35. ad uerbū.*

Tremendus es ô Deus in sacrarijs tuis, Deus Iisrael ipse det robur, & uires populo illi, laudatus Deus.) Tremendus sanè est Deus minus in peregrinanti hic suo populo, ecclesia quàm in istis, quos uidemus orbibus cœlestibus. Iure itaq; Deus Iisrael dictus est, qui solus robur & uirtutē sempiternam suo populo usq; suppeditat, unde sancti perpetuò ei canunt, Laudetur Deus. Amen. *Vers. 36. ad uerbum.*

ARGVMENTVM PSALMI LXIX.

Continetur hoc Psalmo primū uehementißima quædam Dauidis, ut typi Christi, ut sanctorum capitis, Christianorum, ut quos deceat capiti conformari, de maximis malis, querulatio. Deinde ardens pro liberatione precatio, Tum dira hostium deuotio. Postremò læta de læto auxilio gratulatio, adiecto de ecclesiæ profectu uaticinio.

PSALMVS LXIX.

σχετλιαστικὸς καὶ εὐκτικὸς.

PRæsuli ad Schoshannim Dauidis. 1

Serua me Deus, nam eò aquæ ascenderunt, ut de uita pericliter. 2

Demersus sum in limum altissimum, in quo nequeo consistere: ueni in profundum flumen, & fluxus rapuit me. 3

Delassatus sum clamitando, irraucuit guttur meum, euanuerunt oculi mei suspiciendo ad Deum meum. 4

Qui me immeritum odio prosequuntur plures facti sunt capillis capitis mei: præualuerunt qui nulla me caussa obterunt, inimicitiamq; mecum exercent, rependere coegerunt quæ non rapueram. 5

Deus tu nosti, si quid stultè admisi, si quid deliqui, id te minime latet. 6

Ne mei caussa ô Domine Iehouah Zebaoth pudore afficiantur, qui abs te pendent: ne pateant ô Deus Iisrael ignominiæ, qui tibi student. 7

Nam tui caussa fero opprobrium: obtexit faciem meam ignominia. 8

Alienus factus sum fratribus meis, extraneus filijs matris meæ. 9

Æmulatio pro domo tua exedit me, urunt opprobria, quæ in te impij iaculantur. 10

Do me fletibus, ieiunio corpus meum adfligo, & id ipsum mihi probro est. 11

12 Sacco me pro ueste inuoluo: sum illis occasio parabolæ. A

13 De me fabulantur qui desident in porta: & canunt carmina qui potant meracum.

14 Ego interim precem ad te ô Iehouah, si quando tempus sit quo te ô Deus ob multam bonitatem tuam propitium exhibeas: pro fide tua qua opem ferre soles, annue mihi.

15 Eripe à luto me, ne sinas ut demergar, fac eripiar ab ĳs, qui odio me prosequuntur: ab aquis profundis.

16 Ne rapiat me fluxus aquarum, ne'ue absorbeat altum, neq; claudat super me os suum puteus.

17 Annue mihi ô Iehouah quandoquidem benigna est bonitas tua: respice ad me iuxta multam humanitatem tuam.

18 Et ne abscondas à seruo tuo faciem tuam. nam adfligor, propera, annue mihi.

19 Adiunge te animæ meæ, adsere eam: redime me propter inimicos meos.

20 Tu nosti quid feram opprobriĳ, quid pudoris, quid ignominiæ: in oculis tuis sunt qui me infestant.

21 Opprobrium fregit cor meum, adflictor, expectaui qui uerbis quę patior leniret, sed non erat: suspexi si qui essent cõsolatores, sed nullos consequi licuit.

22 Pro cibo fel ministrarunt, & cum sitirem, potarunt me aceto.

23 Sit illis mensa sua, laqueus: & amici, tendicula.

24 Obtenebrentur oculi eorum, ne uideant: & lumbos eorum fac semper labascere. B

25 Effunde in illos furorem tuum, & indignatio iræ tuæ adpræhendat illos.

26 Domus eorum desolentur, nec sit qui tabernacula illorum inhabitet.

27 Nam aiunt se persequi quem tu percuti uelis: & iactant se adfligere, quos uulnerare tu iubeas.

28 Fac illis iniquitas iniquitati accumuletur, neq; unquam iustitię tuæ participes euadant.

29 Deleantur de libro uitæ, & cum iustis neutiquam adscribantur.

30 Me uerò quandoquidem adflictus sum & dolens, ope tua ô Deus uindicabis.

31 Laudabo nomen Dei cantico, attollam ipsum celebri laude.

32 Gratior ea fuerit Iehouæ boue & uitulo, qui cornibus & unguibus instructus sit.

33 Videbunt hæc mansueti & lætabuntur: studiosi Dei, & uiuet cor eorum.

34 Nam audit inopes Iehouah, & uinctos suos minimè spreuit.

35 Laudabunt eum cœli & terra, maria, & quicquid in illis mouatur.

36 Nam seruabit Deus Zĳon, & urbes Iehudah ædificabit, ibi habitabunt,

A tabunt, terramq; istam possidebunt hæreditario.

Posteri seruorum eius in hæreditatem illam accipient: quicunq; diligunt nomen eius, in illa habebunt suam sedem. 37

EXPLANATIO VERSVVM PRIORVM TREDECIM.

Serua me Deus, nam uenerunt aquæ usq; ad animam meam. Demersus sum in limo profundo, & non statio: ueni in profundas aquas, & fluxus undis obruit me.) Mala in quibus fuit, comparat aquis, quæ ad animam peruenerint, hoc est iamiam suffocaturæ fuerint, limo profundi, hoc est altissimè in quo non sit fundus, denique alto fluuio, in quo & medius fluxus, cursusq; rapiat, obruat, & obtegat. In quibus similitudinibus miræ auxeses sunt. Satis erat periclitari in aquis etiā qualibuscunq; iam addit tenax lutum, nec id simplex, sed altū: demumq; adijcit aquas profundas, atq; uim rapidi fluminis. Hac trāslatione usus est & Psal. 40. uers. 3. *Vers. 2. & 3. ad uerbū*

Laboraui clamando, raucum factum est guttur meum, oculi mei à suspiciendo ad Deum defecerunt.) Queritur tamdiù se opem implorasse, ut clamando defatigatus sit, & irraucuerit, oculiq; suspiciendo, id quod accidere solet anxiè opem à cœlis expectantibus, defecerint. Simile est in uers. 2. Psal. 22. De suspectione in cœlos, in uers. 4. Psalm. 5. *Vers. 4. ad uerbum.*

Plures sunt qui me immeritò odiunt quàm pili capitis mei, qui obterunt me & inimici mei sunt absq; caussa, inualuerunt: quæ non rapui, tunc rependi.) Hyperbole apta sic excruciatis, quòd plures queritur fuisse qui se nihil commeritum persecuti sunt, quàm pilos habuerit capitis. Geminauit, sine caussa illos odia in se exercuisse, & inimici tui. nam חנם & שקר dixit, eo & innocentiam suam testatus est, & uim doloris ob tantam iniuriam expressit. Ad idem pertinet & quod subiecit, Quæ non rapui, rependi: quo nihil aliud quàm questus est, se pœnas dedisse eius quod non admiserat. Videtur prouerbiale dictum fuisse, quo hoc quidem loco pertulisse se significare uoluit, quæ minime meruisset. *Vers. 5. ad uerbum* *Chinam.* *Seccer.*

B

Deus tu nosti stultitiem meam, & peccata mea non sunt abs te abscondita.) Innocentiam suam, de qua in precedenti Dei testimonio, confirmat. Sensus enim est, Nosti ô Deus, nihil me ita stultè & prauè admisisse, ut isti hostes mei uideri uolunt, eoq; sine caussa & immeritò me tanta insectantur atrocitate. Cùm ergo nullo suo peccato, sed pietatis, atq; adeò Dei caussa ab impijs persequutionē ferret, id quod uers. 8. piè iactat, periculum erat, ut infirmiusculi, si ei impij præualuissent, nonnihil offenderentur. id ergo deprecatur. *Vers. 6. ad uerbum.*

Ne pudefiant in me qui expectant te ô Domine Iehouah Zebaoth, ne afficiantur in me ignominia, qui quærunt te, ô Deus Israel.) Vulgò siquidem creditur, ijs qui Deo probantur, debere omnia ex sententia cadere. Etsi quis pietate præcellens à Deo ad magna euehatur, illi sese quicunq; à Deo pendent, Deiq; studio tenentur, certatim adiungunt, hunc ferunt in oculis, perq; eū ingentia cùm sibi, tum etiam alijs hominibus pollicentur. Hi ergo ubi eiusmodi præcipuus uir Dei extrema pati, & quasi à Domino abiectus uidetur, afficiuntur pudore, & apud malos planè ludibrio exponuntur. istud ergo hic noster deprecatus est. *Vers. 7. ad uerbum.*

Non propter te pertuli opprobrium, operuit ignominia faciem meam. Alienus habitus fui fratribus meis, & externus filijs matris meæ.) Vt superioribus uersibus negauit peccatis suis, quam ferebat ab impijs persecutionem, commeruisse: ita hic caussam huius testatur fuisse ipsum Deum. Propter te, inquit, id est tua caussa, quòd te colere studiosius, tuamq; ueritatem adserere solebam, abiectus, & conculcatus sum, adeoq; ludibrio & contemptui habitus, ut propè coram nullo hominum attollere auderem faciem meam. Id dicit, Operuit, obtexit ignominia faciem meam. Hæc uerò tanta fuit, & iam fratres quoq;, & quidem uterini, se à me subducerent, alienumq; me haberent, quod queritur uers. 9. *Vers. 8. & 9. ad uerbū*

Nam zelus tuus uorauit me, & opprobria tibi opprobrantiū ceciderunt super me.) Caussam cur *Vers. 10. ad uerbum.*

cur tanto ipsum odio impij insectarentur, magis exprimit. Erat erga domum Domini, hoc est, ueram religionem, cuius peculiare domicilium erat domus Domini, zelo singulariter flagranti: huius neglectus nō ferebat, contemptūq; Dei & opprobria sua ducebat. Quæ sanè etiam experiebatur, simulatq; contra impios ueram religionem adserebat. A

Vers. 11. 12 & 13. ad uerbum. *Et flebam, in ieiunio animam meam, & cedebat in opprobrio mihi. Et ponebam saccum uestimentum meum, & eram illis materia prouerbij. Loquebantur de me qui sedebant in porta, et carmina (canebant) qui bibebant dulcem potum.*) Præ studio Dei & religionis, aliorum lugebat impietatē & scelera, idq; uero serioq; luctu. Ieiunio enim corpus suū

Sacim. adfligebat, uestibus lugubribus, quas scriptura שקים, id est saccum uocat, indutus, sese humiliabat. Sic enim dictio uers. 11. ordinānda est: Flebam, et ieiunio

Eeneh. animam meā, subaudi אענה, id est afflixi, uel castigaui. Ob hunc autē zelum, quo debebat populo charior esse, utpote salutis eorū tam ardentur cupidus, hoc populi principes magis eum irriserunt, habueruntq; ludibrio. Ita ut cōuenientibus in porta, ubi cum illis forū esset, præcipua frequentia populus con-

Masal. ueniebat, parabola, prouerbium (utrūq; enim משל significat) & fabula esset,

Scechar. & potantibus materia carminū, quibus ebrij sese oblectarent. Aliàs dixi שכר Hebræis quibusdam credi uinum meracius ita fuisse dictum. ego putarim potum, quē conficiunt in hac regione ex pomis palmarū, hoc nomine uocatum. Nam ex his quæ cariotas uocant, sunt præcipua uina Orienti, ut ait Plin. lib. 13. Quo minus mirandū, q̄ Mahometani hunc potū uino prætulerint. Hactenus de studio suo in religionē & Deū, quo flagrabat, & sibi apud impios tanta mala cōsciuit, cecinit. Caussam aūt cur impij tam infensi infestiq; sibi ob pietatis studiū fuerint, exprimit uers. 10. Ardēs enim illud erat adeò, ut exederet ipsum, quæq; in Deum admittebanť, grauius q̄ in seipsum admissa ferret: quia Deū,

Zelus domus tuæ cōmedit me. ut par erat, plus q̄ seipsum amabat, inde ueniebat. Hoc Dei studiū ut in Christo summū fuit: ita de ipso hunc uersum propriè dictum apostoli agnouerunt, quū zeli quem depellendis tēplo ueditoribus atq; nūmularijs demonstraue rat, à resurrectione eius recordarenť. Ioan. 2. Nec inscitè & Paulus 15. Rom. alteram uersus huius particulā in Christum cōpetere uoluit, cupiens eius exemplum in hoc cōmendare, ne nobis ipsis, sed alijs in bonū placere studeremus, quādo Seruator, quem unū in omnib. imitari debemus, ita gloriæ Dei studuit, ut eius tantū nomine opprobria tulerit, nec alia q̄ quæ in Deū iacerentur, sua duxerit. Inuitat aūt me & D. Pauli citatio, & quæ sequunť, ut putem Vatē hac particula, opprobria opprobrantiū tibi ceciderūt in me, memorare, sic sibi opprobria in Deū iacta, hoc est, dicta & facta gloriæ Dei derogantia doluisse, ut pro eis tanq̄ à se ipso cōmissis, sese humiliarit, defleuerit ea, & ieiunio adfligēs se, saccoq; animi dolorē testatus, irā Dei in alios hęc admittētes placare studuerit. In hoc enim Paulus, ut hortetur fortiores infirmiorū imbecillitatem ferre, Christi exemplū ex hoc loco adduxit: uolens utiq; monere, ut sicut Seruator opprobria opprobrantiū Deo tulit, ita & nos fratrū peccata feramus, tam longe ab eo futuri, ut illos propter peccata abijciamus, ut quantum in nobis esse possit, etiā satisfacere, & lugere pro illorū cōmissis studeamus. Sic sanè & Dauid Psal. 35. meminit se pro inimicis suis luxisse, et cum ieiunio pro illorū salute esse precatum. Illic etiam in uers. 13. de ratione qua ueteres ieiunabāt, quædam dixi. Paulus item de se Corinthijs testatur, se pro quibusdam ex illis humiliatū fuisse, atq; luxisse: uereriq; illorū peccatis ita exigentibus, pro quibus ipsi nullam pœnitentiam agerēt, se rursus cum ad eos ueniat, ita humiliandum, id est ieiunio adfligendum, atq; luctui dedendum fore. Siue autem pro ipsis impijs, siue ex dolore propter uiolatū nomen Dei, & sua liberatione hic uir Dei fleuerit, ieiunarit, saccoq; uestierit, id probro ei impij uerterunt, & parabolam de eo, fabulam, & carmen iactarunt, cùm in publicis conuentibus suis, quos habebant in portis, de quo in uers. 15. Psalm. 9. tum & comporationibus. Talem gratiam referūt impij, & sic excipiunt zelum sanctorum, pro Dei gloria. B

Et ego

A *Et ego oratio mea tibi ô Iehouah, tempora beneuolentiæ, ô Deus tui magnitudine bonitatis. Responde mihi in ueritate salutis tuæ.)* Hoc est, dum me irriderent, & ludibrio haberent, ego interim precem meam ad te intendebam indesinenter. Eclipsis hic affectum indicat. Tempus beneuolentiæ, quod captabat tempus intellexit, quod Dominus ipsum exaudiret, eo suam beneuolentiam declaraturus. Veritatem salutis, certam solidamq́ salutem dicit, quam ex auxilij Dei bonitate ut stabat, ita & precabatur.

Vers. 14. ad uerbum.

Eripe me de luto, & ne demergar, eripiar ab odientibus me, & de aquis profundis. Ne obruar undis, ne fluxu aquarũ, & ne absorbat me profundum, & ne obfirmet super me puteus os meũ.) Deprecatur hisce uersibus ea, de quibus secundo & tertio questus est, ijsdem propè usus translationib. quas suprà & aliàs, explicationibus, ipseq́ hic quoque explicauit, cum interposuit, Ab odientibus me. Hi siquidem lutum, aquarum fluxus, & profundum, unde orat eripi, fuere.

Vers. 15. et 16. ad uerbum.

Responde mihi ô Iehouah, quia bona benignitas tua, secundum amplitudinem humanitatis tuæ respice ad me.) Consolatur se ab effusissima Dei bonitate, & φιλανθρωπίας, id est humanitate. id enim significat רחם, de quo in uers. 3. Psal. 51. hac enim sancti unicè in precibus suis nituntur.

Versus 17. ad uerbũ. Rechem.

Et ne abscondas faciem tuam à seruo tuo, quia angustia mihi propè, responde mihi.) Consolatur se, quòd seruus Dei esset, sibi de studio ipsi uiuendi conscius. hinc enim uidebat se non posse in angustia deseri, quę iam ut ad summum uenerat ita rectè sperabat illam termino proximè accessisse. Nam nihil sancti orant, quod non idem instincti à spiritu Dei bona spe à Domino sibi expectant.

Versus 18. ad uerbum.

Appropinqua animæ meæ, redime eam, propter inimicos meos redime me. Tu nosti opprobriũ meum, & confusionem meam & ignominiam meam, coram te omnes coartores mei.) Consolatur se ab hostiũ atrocitate, quæ eò peruenerat, ut non minus ipsi deo, quàm sancto Domini seruo ferri posset. Hinc aiebat, Tu nosti opprobrium meum, & cuncti coartores mei coram te. Dum enim fidem suam sanctus firmauerat, Deũ quæ patiebatur, uidere & nosse, de liberatione diffidere iam non potuit.

Vers. 19. et 20. ad uerbum.

B *Opprobrium fregerat cor meum, & adflictabar, & expectabam consolationem & non (erat) consolantes, & non inueni. Et dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potarunt me aceto.)* Memorat opprobriũ, utiq́ diuini nominis (nullũ enim aliud eum urebat) cor suum fregisse, seq́ in summo dolore, nullam prorsus consolationẽ à quoquam percepisse, quamlibet expectatam, & quæsitam. Neq́ solum omni se consolatione fuisse destitutum, sed à quib. consolationem debuisset iure accipere, ab ijs fuisse magis adflictum, ut si quis esurienti amara ut fel, & sitienti acetũ præberet. Domino autem etiam re ipsa sitienti acetum propinatum fuit, præter id quod pro cõsolatione conuicia ab omnibus ferè accepit. Iure igitur hic locus impletus in ipso, ab Euangelista dicitur.

Vers. 21. et 22. ad uerbum.

Sit mensa illorum coram eis in laqueum, & pacifici in tendiculum.) Veros hostes sancti non agnoscunt, nisi deploratè malos, & æternos hostes Dei. His iustum Dei iudiciũ imprecando, simul prædicunt. De quo in tractatu de precatione, enarrationi Psal. 5. subiecto, item Psal. 6. sub finẽ, uers. 12. Psal. 10. uers. 4. Psal. 25. & in Psal. 35. ac alibi. Tales iam fuerunt, & quos hic deuouet. Ipsi bene merito, eoq́ iure ab eis beneficia expectanti, quicquid potuerant, maleficiorũ inferebant. imprecatur ergo eis, ut & ipsis unde optata sibi quærerẽt, perniciẽ accipiant. Id per allegoriam dicit, cum optat mensam eorum eis in laqueum fore, ut ibi capiantur in exitium, unde delicias sibi petendas putabant. Simplicius idem dicit, cum precatur, ut amici & pacifici eorum sint eis pro tendiculis.

Vers. 23. ad uerbum.

Obtenebra oculos eorum ne uideant, & lumbos eorũ semper fac nutare. Effunde super eos indignationem tuam, & feruor iræ tuæ apprehendat eos. Sit palatium eorum uastatũ, in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.) Per allegoriam obtenebrationis, & nutationis lumborum, precatur adimi eis omne rectum iudicium, & agendi uires. Mala omne genus summatim imprecatẽ eis uers. 25. cum orat, effundi in eos indignationem, feruẽtemq́ iram Dei, Ad idem facit & quod canit uers. 26. Nam precatus

Vers. 24. 25 & 26. ad uerbum.

desolari

desolari eorum domum, neq; relinqui qui in ipsorũ tabernaculis habitet, omnimodam ipsorum deletionem, totiusq; posteritatis extinctionem orauit.

Versus 27. ad uerbum. *Quia tu quem percußisti persecuti sunt, & super dolorem uulneratorum tuorum addiderunt.)* Hic uersus subobscurus est. quibusdam cum R. Shlomoh uidetur, Vatem canere de hostibus suis, quòd alioqui à Domino adflictum, magis adfligere studuerint, persequentes, quem ille aliàs percussisset: & de eo inter se cõmentantes, ut cruciarent, quos ille uulnerasset. Kimhi autem putat hunc sensum habere, quem uers. 11. Psal. 71. Deus dereliquit eum, persequimini eum. ut sic legas, Eo animo & studio me persequuti sunt, quasi id tu iussisses, & quicquid mali nobis inferrent, id approbante te facerent. putantq; non ipsos, sed te nos persequi, & cædere. Id quod uerum quidem putabãt: sed id falsum opinabantur, quòd credebant eum à Deo ipsi irato istis malis immersum. Et hæc quidem sententia, non solum à phrasi haudquaquam aliena uidetur, sed etiam argumento Psalmi & præcedentibus plusculum quadrare. Cùm enim suprà testatus sit, nulla sua culpa, sed propter nomen Dei opprobrium ferre, non potuit se à Domino sibi infenso percussum, aut uulneratũ fateri. Nihil enim ob suam culpam, sed propter Dominum omnia patiebatur. Satis igitur uidetur conuenire, ut intelligamus uirum Dei hic precatum esse, ut Deus ultione sua declararet, quàm non ex sententia sua facerent illi, ipsum adfligendo, & suam ipsorum in eo impietatem, non Dei iussum, pro caussa habere.

Versus 28. & 29. ad uerbum. *Pone iniquitatem super iniquitatem eorum, & ne perueniant ad iustitiam tuam. Deleantur de libro uitæ, & cum iustis non scribantur.)* Vt deplorati erant, & certa scelerum mensura impleta, internitioni dandi: ita orat id tandem perfici. atq; illud est quod precatur, Da iniquitatem super iniquitatẽ illorum: id est, fac iniquitas iniquitati accumuletur, quo modus eius ad ultionem perficiatur. iuxta illud, Iniquitas Amorræorum nondum completa est, Genes. 15. Neq; ueniant in iustitiam tuam, solidæ & ueræ iustitiæ factæ compotes, ut ultionem mereantur euadere. Vnde sequitur, Dele eos de libro uiuentium: hoc est, expunge ex eorum numero, quos ad uitam delegisti. Est autem hoc deleri nihil aliud, quàm declarari, non esse adscriptos: id quod subijcitur. Cæterùm libri in quo electi inscribuntur, meminit & Mosheh Exod. 32. Is nihil aliud est, quàm æterna Dei electio & prædestinatio, quam indubitatò uocatio & iustificatio sequitur, Roman. 8. Inde est quod dixi, ex hoc libro deleri idem esse, atque sic abijci ut pateat nunquam fuisse eiusmodi in eo scriptum. Nam qui semel adscriptus fuerit, hoc est inter electos numeratus, expungi potest nunquam. Datus est filio seruandus, qui neminem eorum quos pater donauit, abijcit, neq; rapere quisquam illos potest de manu eius. unde & cum Mosheh expungi peteret, est ea petitio tanquam absurda à Domino reiecta. Similis imprecatio est & in Psalmo 109. Memineris autem in planè reprobos & deploratos, quiq; in spiritum sanctum peccarũt, hęc Dei iudicia inuocari, quos Deus iure in sensum reprobum tradit, ut iustam scelerum mensuram adimpleant, & ita ipsi ultionem sibi adsciscant & maturent, quum se totius pietatis hostes constituerint, de quibus sub finem Psalm. 6.

Vers. 30. 31 & 32. ad uerbum. *Et ego adflictus (eram) & dolens, salus tua extulit me. Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum cum celebri laude. Et gratum erit Iehouæ præ boue (præ) uitulo (iam) cornuto, ungulato.)* Memorat nunc, quæ uota Deo agendi gratias, bonitatisq; eius in se celebrandæ conceperit, adsertus sua calamitate & erumna in qua erat, & ex qua sola Dei ope euasit. Hãcq; studiosam laudem nominis Dei, gratiorem Deo fore quibusuis sacrificijs affirmat, quàm bouem, quàm uitulum. פר enim duabus dictionibus seruit. Vitulo adijcit, cornutum & ungulatum: quo dicere uoluit, sacrificijs maturum, atq; ætatis selectæ, ut cõueniat cum eo quod canit Psalmo 50. Quidam משור פר intelligunt de bobus & uitulis, & תודה in uersu præcedenti pro sacrificio gratulatorio, quod & uoce hac significatur: in cuius locum successit Eucharistia, ut dixi uersu sexto Psalmi quarti, & uers. 26.

Miscor phar. Todah.

Psalmi

A Psalmi uicesimi secundi. Si ita accipias, sensus erit: Gratum fore hoc sacrificium Domino, & simul insignè, ut quod bobus & uitulis, nam singulari pro plurali usus est, constaturum sit.

Videbunt mansueti, & lætebuntur inquirentes Deum, uiuet cor eorum.) Canit ex hac celebri gratulatione exhilarandos, & gaudio singulari perfundendos mansuetos, hoc est qui sese abnegarunt, & Deo consecrarunt. *Vers. 33. ad uerbum.*

Quia audit Deus pauperes Iehouah, & unctos suos non despicit.) Caussam exponit, unde tantopere lætaturos Dei studiosos iam cecinerit. Ea enim erat, quod ex ipsius gratulatione palàm futurum erat, audire Deum preces inopum, & uinctos suos, hoc est in potestate impiorum ob suum nomen detentos, haudquaquam negligere. Similia habet uersus uicesimus septimus, Psal. 22. *Versus 34. ad uerbū.*

Laudabunt eum cœli & terra, maria, & omne in his reptans.) Hac hyperbole, qua gaudium hoc tribuit cœlis, terræ, maribus, & rebus omnibus quæ his continentur, de regno Christi uaticinatus est, in quo Euangelion ubiq; prędicatum effecit, ut propriore facta uitę futuræ immortalitate, suo modo filijs Dei cōgaudeat, tota creatura, sicut & ea congemiscit, propter id, quod adhuc corruptio illos premit. Similem hyperbolem habet & Psal. 96. *Versus 35. ad uerbū.*

Nam Deus seruabit Zijon, & extruet ciuitates Iehudah, & habitabunt ibi, & hæreditabunt eam. Et semen seruorum eius hæreditabunt eam, & diligentes nomen eius habebunt in ea sedem suam.) Hi duo uersus Ecclesiæ instaurationem prædicunt planius, ea enim uera est Zijon, Ierusalem, & Iehudah. De quo & in Psalmo 22. sub finem. item in Psal. 48. & in uersu 20. Psalmi quinquagesimi primi. Germani serui Dei uerè credentes sunt, horum semen & posteri, qui eandem fidem colunt. Terra his hæreditaria, uiuere ex fide Dei, quæ quodlibet desertum, paradisum reddit, & omnia sanctorum imperio & usui subijcit, facitq; bono esse uniuersa. Hæc per adflictiones ut in Christo, ita & Christianis omnibus indicibili successu promouentur. De terræ & rerum omnium possessione dictum & in uersum tertium Psalmi uigesimi primi. multa quoq; in Psalmum 37. *Versus 36. & 37. ad uerbum.*

B

ARGVMENTVM PSALMI LXX.

Orat sibi celerem opem, hostibus ultionem, gaudium ex sua salute sanctis.

PSALMVS LXX.

χατλιακσινὸς καὶ σύνθετος.

PRæsuli Dauidis ad memorandum. 1

Deus, ut me liberes, ò Iehouah, ut me iuues, propera. 2

Pudore & probro afficiantur, qui uitæ meæ insidiantur, agantur retro, & ignominiæ pateant qui malis meis oblectantur. 3

Repellantur propterea quod pudefacere me conabantur, illi qui dicebant uah, uah. 4

Gaudeant & lætentur de te quicunque te inquirunt, & qui amant abs te iuuari, dicant: semper extollatur Deus. 5

Ego adflictus sum et inops, propera ad me, adiutor et ereptor meus tu ęs, ne moreris. 6

EXPLANATIO.

AD uerbum prope omnia reddita sunt, unde alteram uersionem adijcere uisum est superuacaneum. Psalmo trigesimo quinto, à uersu uigesimotertio, & quadragesimo Psalmo, à quartodecimo uersu, ferè ad uerbum eadem quæ hic habentur, sed & Psalmo sexto ac alijs multis similia Psaltes cecinit. Hostes non tam suos quàm Dei, à peruersis conatibus suis contra innocentes orat depelli, ac inde opprobrio affici, unde pietati uia munita, & Domini gloria illustrata, sancti, qui nihil prius cupiunt, quàm Dei nomen sanctificari,

 ctificari,

dificari, gaudio, & lætitia perfunderentur. Periculum urgebat, igitur accelerare Deum, auxilium precatur. A

ARGVMENTVM PSALMI LXXI.

Communis argumenti Psalmus est, quo memorat, quemadmodum in periculo, ut creditur, coniurationis Abeshalomicæ, opē contra cōiuratos orauerit, et à Domino, qui sicuti à puero ipsum seruarat, ita nec in senecta erat deserturus, cōsolatus, nota laudis ipsi nuncuparit.

PSALMVS LXXI.

ἀνώνυμος.

1 IN te Iehouah præsidium meū collocaui, ne sinas unquam me pudefieri.

2 Pro iustitia tua libera me, & eripe me, inclina ad me aurem tuam, & serua me.

3 Sis mihi uice rupis in qua me contineam, quam semper adire liceat, curasti hactenus, ut me seruares, nam petra mea & arx mea es tu.

4 Deus mi, eripe me de manu improbi, de uola praui & uiolenti:

5 Tu enim es à quo pendeo, Domine Iehouah tu is es, quo à puero nitor.

6 Tu me sustentas ab utero, tu me de uentre matris meæ extraxisti, de te laus mea iugiter.

7 Factus sum ceu portentum multis: at tu es tutela mea præualida.

8 Replebitur adhuc os meum laude tua, quottidie extollet splendorem tuum.

9 Ne abijcias me in senecta, cum defecerit uirtus mea ne me deseras.

10 Nam inter se de me loquuti sunt, quicquid insidiantur animæ meę unà consultarunt. B

11 Et dixerūt, Deus deseruit eum, persequimini, apprehendetis eum, nec enim erit qui eripiat.

12 Deus ne sis à me procul, Deus mi, ut me adiuues propera.

13 Afficiantur pudore, pereant, qui uitæ meæ aduersantur, obtegantur probro & ignominia, qui, quo mihi incommodetur, solliciti sunt.

14 At ego opē tuam præstolabor, & omnibus tuis laudibus adijciam.

15 Os meum memorabit iustitiam tuam, quottidie opē quam tu pręstas: neque enim noui beneficiorum tuorum numerum.

16 Fretus fortitudine Domini Iehouæ, ueniam, memor ero iustitiæ tuæ solius.

17 Deus à puero instituisti me, & usque in præsens deprædico mira facinora tua.

18 Vtique & in senectam usque & canos, Deus haudquaquam me deseres, donec prædicem uirtutem tuam generationi præsenti, fortitudinem tuam omni posteritati.

19 Certe eminet in sublime usque tua iustitia, ingentia sunt quæ patrasti, ecquis tibi similis?

20 Qui adflictiones magnas & difficiles experiri me fecisti, restituisti autem & recreasti me: ex abyssis terræ restituisti & subduxisti me.

Augebis

a Augebis dignitatem meam, nam rursum placatus, cõsolaberis me. 21
Et ego celebrabo te organo fidium fidem tuam Deus mi, canam tibi cithara, sancte Israel. 22
Ouabunt labia mea, nam canã tibi, & anima mea quam redemisti. 23
Et lingua mea quottidie de tua iustitia loquetur, quia pudore & probro afficientur, qui quo mihi incommodetur solliciti sunt. 24

VERSUS PRIMI SECUNDI ET TERTII EXPLANATIO.

IN te Iehouah confisus sum, ne pudefiam in sempiternum. In iustitia tua libera me, & eripe me, inclina ad me aurem tuam, & serua me. Sis mihi in rupem roboris ad ueniendum semper, mandasti ad seruandum me, quia petra mea, & arx mea tu.) Describuntur his uersibus affectus animi ex periculo anxij, & sedulo tamen sese in spem bonam erigentis. Anxietatem ostendunt ardentes inuocationum geminationes: conatum suffulciendæ spei declarat memoratione diuinæ bonitatis, quæ à puero sibi semper præsto fuerit, & adhuc uigentis in Deum fiduciæ. Versus tres priores explicati sunt ab initio Psalmi trigesimi primi: Vnum in tertio hic uersu adijcitur: Ad ueniendum semper. Sunt namque arces quædam firmæ satis, ut tueantur qui in eam uenerint: at non patent semper adeuntibus. Quo ergo augeat, quam à Domino sibi tutelam polliceretur, comparat ipsum arci & tutissimæ, & aditu facilis, in quam semper confugere liceat. Ad uerbū.

Deus mi, eripe me, de manu improbi, de uola peruersi et uiolenti.) Vel peculiariter Abesalomum aut Achitophelum notat: uel posuit singulare pro plurali. Vers. 4. ad uerbum.

Quia tu expectatio mea, Domine Iehouah fiducia mea à iuuentute mea. Super te sustentatus sum ab utero, & uisceribus matris meæ, tu extractor meus, in te laus mea semper.) Eadem habent uers. 10. 11. Psal. 22. ubi hæc quoque explicaui. Verè enim laudandi Dei materiam, ut & à bonitate eius firmiter pendendi habebit amplissimam, quisquis diuinæ bonitatis circa se, adhuc in utero materno delitescentem, & inde à materna adhuc cura pendentem, miracula diligenter cõsiderauerit. Et quicquid animo à Domino expectauerit quisque, utcunque ipso fidat, nemo non ut se ipsum, ita omnia alia à Domini bonitate accepit à puero usque. Vers. 5. 6. ad uerbum.

B

Velut portentum factus sum multis, & tu protectio mea robusta. Implebitur os meū laude tua, cottidie decore tuo.) Queritur se uelut portẽtum multis factum, propterea quòd à Deo uideretur iam planè destitutus, à quo fuerat inde à puero, tam præclarè semper adiutus. Vt autem opis diuinæ imploratio mirificè semper erigit, illico confirmans sese subiecit: At tu protectio mea præualida, Et: Implebitur os meum, laude, hoc est erit adhuc ut te pleno ore laudem, & magnificentiam bonitatis tuæ copiosè deprædicem. Vers. 7. 8. ad uerbum.

Ne proijcias me tempore senectutis, cum defecerit uirtus mea, ne deseras me.) Ex eo quòd secum reputasset, uti à Domino formatus esset in utero, eius bonitate inde extractus & in lucem editus, atque usque in eam, qua tum erat, ætatem à puero alitus, fotus & defensus, confirmatus, sancta fiducia rursus precatur, & quidem animo iam pacatiore, & spe alacriore, ut & seni sibi, uiribusque imbecilliori adsit, qui sibi inde à materno utero benignè adeò semper adfuisset. Vers. 9. ad uerbum.

Nam dixerunt inimici mei mihi: & obseruantes animam meam consultarunt pariter. Dicendo Deus deseruit eum, persequimini et comprehendetis eum, nam non (est) ereptor.) Illud: Dixerunt mihi, idem est, atque de me cogitarunt: id q̃d sequenti particula exprimit. Cumque ob celebrem sancti innocentiam, Deus uulgò crederetur illius præsidium & defensor, impij conabantur hanc suis opinionem eximere & persuadere, illum à Domino desertum, eóque fore, si eum persequerentur, etiam capturum; & uoti sui aduersus eum futurum compotem. Id cum certo sanctus sciret falsum, erat ei confortationi istud secum reputasse: orat igitur deinceps: Vers. 10. et 11. ad uerbum.

Verſ.12.13. ad uerbum. *Deus, ne elongeris à me: Deus, in auxiliū meum propera. Pudeſiant, conſummentur aduerſarij animæ meæ, induantur probro & ignominia qui quærunt malum mihi.*) Neq; enim moram nectere Deus potuit, cum impij conarentur perſuadere à Deo deſeri, qui in ipſum certa fide, & ſyncero animo confidunt, qualis hic ſanctus erat. Solida igitur fiducia orat, diuerſum, atq; ſibi impij iſti pollicebantur, euenire: ut pudefacti documento eſſe, timentes Deum ut adeò non poſſe deſeri, ita omnibus eſſe ſacroſanctos atque immobiles. De hoc impiorum telo dixi in uerſum 3. Pſalm. 3.

Verſus 14. 15. ad uerbum. *Et ego ſemper expectabo, & adijciam ad cunctas laudes tuas. Os meum enarrabit iuſtitiam tuam, cottidie ſalutem tuam, quia non noui numeros.*) Spem firmatam canit, & uota laudis. hinc ait: At ego ſemper expectabo, noua ſcilicet bonitatis tuæ beneficia, ut ſit, quod cunctis laudibus tuis, quas ob accepta pridem beneficia tibi debeo innumeras, ſemper adijciam. His rectè ſubiunxit: Memorabit os meum iuſtitiam tuam, & quam fers ſalutem quottidie. Quottidie enim illa fruor, & cumulatè adeò, ut numerum, ſubaudi, laudem tuarum, ignorem. Hic Græca uerſio habet γραμματείας: Latina, literaturam, ſed ad quem quæſo ſenſum?

Verſus 16. 17. 18. ad uerbum. *Veniā in uirtutib. Domini Iehouah, memor ero iuſtitiæ tuæ ſolius. Deus docuit me à iuuentute mea, & uſq; huc adnuncio mirabilia tua. Et etiā uſq; ad ſenectutem et canos, Deus ne deſeras me, donec adnunciem brachium tuum generationi, omni (qui) ueniet, uirtutē tuam.*) Fretus bonitate Domini hactenus mala cuncta euaſerat, & porro igitur in uirtute eius uenturum, id eſt nixum ea omnia tentaturum & geſturum profitetur, hanc q; ſolam inuocaturum. Nam hic, meminiſſe, ita ut uerſu 8. Pſal. 20. accipitur: Hi in curribus, illi in equis fidebant, nos autem nominis Iehouæ Dei noſtri memores eramus, id eſt nomen eius inuocabamus. Hæc uero memoria ſuggerebat, quæ ſequuntur, nempe, ut certo ſibi perſuaderet, Deum, qui à puero eo fauore ſibi ſemper adfuiſſet, & ad omnia ita inſtituiſſet, ut nunquam defuiſſet, unde ipſi gratias, laudeſq; caneret: ſic & in præſenti ſibi periculo, & porrò quoque in ſenium uſque, atq; ultimos canos adfuturum, ut cauſſam materiamq; habeat, & præſenti & futuræ generationi brachium, hoc eſt robur ac uirtutem eius deprædicandi: tum & iuſtitiam eius exaltandi, qua ei libuit, tam ingentia ſibi præſtare.

Verſ. 19. ad uerbum. *Et iuſtitia tua ô Deus uſq; (in) ſublime eminet, quæ feciſti magna (ſunt) quis ſicut tu?*) Quam præmiſit diuinæ erga ſe bonitatis recordationem, ea hanc uelut exclamationem ex flagranti eiuſdem admiratione, gratiq; animi affectione natā, expreſſit. Idem autē eſt quod priore uerſus particula exclamat, cum illo Pſal. 103. Magna eſt ſuper cœlos bonitas tua, et uſq; ad nubes ueritas tua. Intelligit enim immenſam quæ cuncta non celſitudine modo, ſed & latitudine, longitudine & profunditate excedat. Quam amplitudinem & immenſitatem Paulus cognoſci ab Epheſijs tam obnixè orat, ut ab hac certè cognitione tota ſalus noſtra pendet, cuncta excedat. Altera particula uerſus, idem apertius dicit: Ingentia ſunt quæ patraſti, Ecquis ſicut tu? Nemo enim uſpiam tam ingenia, tam æqua, tam ſalutaria perficere poteſt, quis tibi conferendus, non potentia ſolum, ſed multo magis iuſtitia, id eſt abſolutiſſima bonitate? Porrò cum uerſus hic ſub obſcurus ſit, ſunt qui eum cum עַד, id eſt donec, in uerſu præcedenti coniungendum putent, ut intelligas: Deus non deſeres me, donec fortitudinem tuam præſenti & futuræ generationi prædicem, & iuſtitiam tuam in ſublime, ſubaudi, feram, qui feciſti magna, utique me à puero ducendo, fouendo, ſeruando, extollendo. Bonitatis Dei erga ſe facinora hic ſummatim complexus eſt.

Verſus 20. 21. ad uerbum. *Qui oſtēdiſti mihi aduerſa magna, & acerba, reſtituiſti, uiuificaſti me, de abyſſis terræ reſtituiſti, reuocaſti me. Auxiſti amplitudinē meam, & reſtituiſti conſolationes mihi.*) Oſtendiſti mihi, hoc eſt feciſti experiri adflictiones multas & difficiles, cōtra quem, filium, primores regni, & totum populum concitaſti, ſed reſtituiſti iterum & uiuificaſti me

A stime, hoc est recreasti & exhilarasti. Sic enim utuntur Ebræi uerbo hoc חיה, quod aliàs uiuificare significat. Hæc uerò ipsa mala, abyssos terræ, id est altissimas profunditates uocat, quia emergere ab illis humanis uiribus nunquam potuisset. Similis metaphora Psalm. 130. De profundis clamaui. Non solum autem restituendum se, sed ampliore etiam dignitate augendum, canit uersu sequenti. *Chaiah.*

Etiam ego celebrabo te, in organo fidium ueritatem tuam, Deus mi, psallam tibi in cithara, ô sanctè Iisrael. Ouabunt labia mea, quia psallam tibi, & anima mea quam redemisti. Etiam lingua mea meditabtur quottidie iustitiam tuam, quia pudefient, quia probro afficientur inquirentes animam meam.) Memorat quantum ardeat, Dei in se bonitatem prædicare. Vnde & organorum musicorum meminit. de quorum usu dixi in uersum secundum Psalmo 35. Caussam huius ardoris reddit uersu uigesimo tertio. Et anima mea quam redemisti. Toties siquidem à morte illam Deus redemerat: iure igitur summo studio gratias acturum se perpetuò, nomenque Dei celebraturum, profitetur. Geminatio illa: Quia pudefient, quia probro afficientur, affectum gaudij ardentiorem exprimit, de frustratis suo conatu, atque ideo pudefactis, impijs hostibus. *Versus 22. 23. 24. ad uerbum.*

ARGVMENTVM PSALMI SEPTVAGESIMISECVNDI.

Orat aduenire regnum Dei per Christũ, & uaticinatur de regni huius amplitudine, æquitate, fœlicitate & diuturnitate: omnia autem sub typo regni Shlomonici.

PSALMVS LXXII.

εὐχαριστικὸς.

SHlomonis. Da Deus regi tua gubernacula: da filio regis tuam iustitiam. 1

B Disceptabit populo ex iustitia, & adflictis tuis ex æquitate. 2

Montes ferent populo pacem, & colles iustitiam. 3

Vindicabit adflictos populi: seruabit pauperes, & retundet calumniatorem. 4

Colent te, dum sol & luna lucebunt, in omne æuum. 5

Habet instar imbris, in resectum partum descendentis, pluuiæ sensim terram rigantis. 6

Florebunt ipso regnante iusti, multaque pax erit, dum fuerit luna: 7

Dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos terræ. 8

Coram ipso procumbent accolæ deserti: & inimici eius prostrati, puluuerem lingent. 9

Reges Tarshish & insularum munus reddent: Reges Sheba & Seba honoraria offerent. 10

Supplicabunt ei cuncti reges, cunctæ gentes seruient ei. 11

Nam liberabit pauperem ad se clamantem, & adflictum cui deest adiutor. 12

Pauperum & inopum miserebitur, & animas pauperum seruabit. 13

Redimet animas eorũ à fraude & uiolentia: & preciosum habebit sanguinem eorum. 14

A secundo, quarto, duodecimo, tredecimo, et quartodecimo. Etenim eosdem dicit, adflictos, pauperes, & inopes, qui nimirum à malis hominibus adfliguntur. Idem quoque est, disceptare eis, uindicare eos, redimere, seruare: cui ideo Seruator totus incumbit, quod charos illos habeat, & magno ipsos affectu complectatur. Hi ipsi electi sunt, & uerè Dei populus, pro quibus solis deceat iustum Regem potestatem suam exercere. Nam quicunque ex horum numero non sunt, ut sese tantum amant: ita perpetuò in alios iniurij sunt, eoq; à iusto Rege non seruandi, non uindicandi, sed reprimendi, & tandem delendi. Iam Regis hæc prima laus, ut & proprium munus, defendere innocuos, seruare à malis oppressos. hoc sic præstat suis Rex Christus, ut nihil prorsus eis queat nocumenro esse, sed sint bono quæcunq; acciderint. Deinde exiguo tempore, carne adflictos, beata immortalitate donat: iniurios autem, & innocentium oppressores retundit, gehennæ addictos, de quo canit uersus quartus: in quo filios pauperum, pro pauperibus, more Hebræo dixit. Vt autem ad hunc modum regnum administrare, est Dei iudicia & iustitiam exercere: ita id ipsum omnia securissima pace tranquillat. Ea tamen hic sancti in ipso, non in mundo fruuntur, sed olim: nec à mundo quidem erit quod adfligat. De hac pacis amplitudine, canit uersus tertius.

Quomodo uindicet suos Christus.

Montes ferent pacem populo, & colles iustitiam.) Hoc est, sicut montes & colles in annis fertilibus pleni solent esse frugibus: ita omnia undique pacem exhibebunt & iustitiam, pijs scilicet hominibus omnia occupantibus & moderantibus. Huius typus, regnante Salomone in eo refulsit, quod pace altissima & fœlici, cum omnimoda rerum abundantia populus fruebatur. At tum uerè cuncti montes & colles, uelut fructos suos, pacem tulerunt & iustitiam, quando prædicatum omni creaturæ Euangelion, fructum ubique protulit: ut ueram dilectionem, ita & iustitiam atque pacem, de quo Paulus suo iam tempore gloriatus est.

Vers. 3. ad uerbum.

Montes & colles ferēt pacem.

Iudicabit adflictos populi, seruabit filios inopis, nimirū percutiet.) Hæc caussa pacis est, dum nimirum adseruntur oppressi, & retunduntur oppressores. Id quod proprium boni principis officium est, punire malos, defendere innocuos. Ex eodem & illud uenit, quod canit quinto uersu.

B

Vers. 4. ad uerbum.

Corā luna.

Timebunt te cum sole, & coram luna (in) generationem generationum.) Vt sanè Deus, æternus est, ita diuturna esse oportet quæcunq; sunt diuina. Proinde cum hoc de quo canit regnum, Dei regnum sit, in quo uerè arcentur mali, defenduntur boni, commodum & sempiternum fore canit. Nam illud cum sole, idem est, quod quādiu sol lucebit, idem est et לפני ירח, id est coram luna, uel præsente luna. Sic quoq; habent, qui per Christum semel Deo fuerinr uerè adducti, ut æternum illum colant & obseruent.

Vers. 5. ad uerbum.

Liphneh iareach.

Descendet sicut pluuia in resectum, sicut imber tempestiuus rigat terram.) Vt rebus humanis nihil potest aduenire optatius, nihil quod fructum ueræ iustitiæ tantopere peruenire faciat, ita assimilat nunc apposite illud pluuiæ descendenti in detonsum & demessum pratum, qua illud rigatum, rursus herbam producit, quaq; & reliqua terra humectatur & fœcundatur: quo nihil est mortalib. gratius. In hac uero similitudine perstans, subijcit.

Vers. 6. ad uerbum.

Florebit in diebus eius iustus, & multum pacis usq; dum luna non sit.) Hoc uero est: undique iusti uenient, & ab illis omnimoda & sempiterna pax. Filij enim pacis sunt. Porrò uel ex hac sola particula, quæ hic subiuncta est: Est multa pax donec fuerit luna, abundè indicatur cani hoc loco de regno Christi. Pax enim regni Salomonici simul cum uita Regis finem accepit, imò adhuc uiuenti excitauit Dominus aduersarios, Hadab Aedomitam, & Iaræbeam filium Nebat. 3. Reg. 11. Cæterùm de pace Salomonis sic meminit sacra historia: Habitabat Iehudah & Iisrael securè, quisq; sub uite sua, & sub ficu sua, à Dan usq; Beersheba, omnibus diebus Salomonis: Omnibus diebus, inquit, quia usq; sub finem dierum Salomonis hæc pax uiguit.

Vers. 7. ad uerbum.

Vers. 8. ad uerbum. *Et dominabitur à mari usq; ad mare, & à flumine usq; ad fines terræ.*) Nunc canit amplitudinem regni Christi: potentiam & fœlicitatem. A' mari, inquit, usq; ad mare. *A mari usque ad mare.* Hi termini, sunt mare rubrum, & mare Palestinæ, flumen Euphrates, & desertum magnum. Quia enim nullum uastius flumen Euphrate, Iudæis notum erat: scriptura illum absolutè fermè, flumen uocat. Hæc regni Salomonis pomeria, 3. Reg. 4. notantur. Dominabatur omnibus trans flumen, à Tipsach usque Gaza: omnibus Regibus transflumen. In eo autem, quod Salomo ad ultimos usq; promissæ terræ terminos regnum obtinuit, Christi typum gessit, cui pater subiecit totum orbem, imò & cœlos. Amplitudinem regni, sequentes uersus magis explicant.

Vers. 9 ad uerbum. *Coram eo curuabunt se Zijm: & inimici eius limum lingent.*) Vltimarum gentium, & incolarum deserti, summam canit subiectionē, quam per curuari & limum lingere, quod prostratis oreq; terram contingentibus usuuenit, significat. *Inimici terram lingēt.* Quanquam & hodie mos sit orientalibus. Incuruandos Zijm, & inimicos eius terram lincturos, hoc est prosternendos: ut ore terram contingat, ad testandam subiectionem, cum Regem adeunt, aliquoties terram coram eo deosculari. *Zijah.* Zijm, incolas terræ. ציה, id est torridæ & desertæ, intellexit. Eosdem & inimicorum nomine ideo notatos puto, quod Amalekitæ, Midianitæ, & Ismaelitani, fuerint gentes feræ, & indomitæ: quæ deserta Arabiæ incolentes, hostilibus semper incursionibus Iisraelitas uexarunt.

Vers. 19. ad uerbum. *Reges Tharsis & insularū munus referent. Reges Sheba, & Seba donum offerent.*) Canit prolata regni pomeria ad Aquilonem & meridiem. Tharsis enim Cilicia est, ut dixi in uersum octauum Psalmi 48. *Quæ insulæ.* Insulæ uocantur Cyprus, Creta, Græcia, & alia regna, quæ mare mediterraneum cingens, uel insulas, uel peninsulas efficit. Sheba autem & Seba: Arabia fœlix, & uicinæ illi regiones sunt, Gen. 10. legitur סבא fuisse filius Chush, filij Cham. ab hoc scribit Iosephus libro primo Antiquit. cap. 12. dictos Sabæos, apud quos Thus, & omne genus aromatum prouenit, de quibus Strabo libro 16. *Scheba.* שבא autem ibidem legitur fuisse nepos Chush ex filio Raemah: ab hoc scribit Iosephus uocatos Sabathæos. Hi ad sinum Arabicum habitant. Ptolemæus in quarta tabula Africæ urbis: meminit Sabath, Strabo portus Seba. *Scebā.* Genes. 25. שבא ודדן memorantur filij Iaksan, filij *Dodan.* Abrahæ, ex Kethura: à quibus fortè his regionibus fuerunt hæc nomina denuò confirmata. De quo quicquid sit, id satis firmis coniecturis liquet, Arabiā fœlicem, & regiones, quæ sub Aegypto, & ad mare rubrum sitæ sunt, hisce nominibus significari. שבא & Iesha. 60. meminit. cumq; infrà uers. 15. aurum Sheba dicat, & 3. Reg. 10. de Regina Sheba scriptum sit, quòd ingentem uim aromatum & auri attulerit: non est obscurum fœlicis Arabiæ regionem ita uocatam. Harum itaq; regionum opulentissimos Reges, canit Psalmus hic munera Salomoni delaturos, ac ita subiectionē testaturos. *Iascibu.* Illud ישיבו significat, eos annua munera tributi uice, pensitaturos: id quod & sacra historia testatur. Versum hunc, quem uulgata editio sic habet, Reges Tharsis & insulæ munera offerent: Reges Arabum & Saba dona adducent, in festo Epiphaniæ Domini: Ecclesiastici cantandum instituerunt, eo quòd illo die memoria agatur, quomodo Christus cœperit manifestari, & à Magis fuerit muneribus ueneratus, quod utiq; præludium fuit huius uaticinij implendi, nempe cunctos Reges & Principes, Christum, ut unicum Seruatorem, adoraturos. Hinc autem quidam collegerūt Magos illos fuisse Arabes, & Sabæos, id quod cum Euangelistæ scripto non conuenit, qui scribit illos non reges, sed Magos, ab oriente uenisse. Chrysostomus, haud dubiè ex ueterum monumentis, Persas fuisse, in eum Euangelistæ locum meminit. Sabæa certè & Arabia, quæ est in littore sinus Arabici, Hierosolymis sunt à Meridie. Sed de his cū incerta sunt, nō est Christiano digladiandū. Magos ab oriente uenisse adoratū Christum Euangelista scripsit. id miraculi si perpendat mens Christiana, & consideret factum in eo uocādarum gentium præludium: satis habebit, ut pietatem suam instauret,

A ret. Ita qui circa hunc uersum expenderit, ut hos Reges ditissimos & longinquos Dominus Salomoni subiecit: ita Christo subiecisse, quicquid totus orbis preclarum & prestans habuerit, quod & sub finem Psalm. 22. canitur, ut inde discat, & se totum imperio eius addicere, atque offerre quicquid omnino insigne habuerit, antè omnia uero animũ & cor: is satis fructus ex hoc loco percepit, missis interim, quę dubia de horum Magorum patria, numero, & dignitate, prodita sunt.

Supplicabunt ei cuncti reges, omnes gentes seruient.) Summant, quæ per partes: iam dixit, Omne siquidem genu se Christo tandem flectere, & omnem linguam illum Dominum confiteri oportet. *Versus 11. ad uerbum.*

Quia liberabit inopem à clamore, & adflictum cui non adiutor. Miserebitur attenuato et inopi, & animam inopũ seruabit. A' fraude & uiolentia redimet animã eorum, & preciosus sanguis illorum in oculis eius.) Iterum rationem reddit, cur omnes gentes essent Salomonem Regem agnituri. Hæc uerò omnia imagine Christo competunt. Qui nõ modo clamantes ad se pauperes audit semper & eripit, sed ultro, quicunque laborant & onerati sunt ad se inuitat. adeò charos habet, tanto erga eos affectu tenetur. Huius egregium de se argumentũ dedit, cum uisis turbis ἐσπλαγχνίσθη id est, misericordiæ affectu motus fuit, & uerè, ut canit uers. 13. incaluit erga illas, quę essent destituti & dispersi, uelut oues non habentes pastorem, Matth. 9. Hic uerè quoque inopes, & ab omnibus desertos miseros et adflictos iuuat, adserit & ditat, maximique facit sanguinem illorum iniustè fusum, pro momentaneis enim quas hic perferunt adflictionibus, uitam donat sempiternam. *Vers. 12. 13 & 14. ad uerbum.*

Et uiuet, & dabit ei de auro Scheba & orabit pro eo semper.) Et uiuet, & dabit ei de auro, &c. obscurior est, R. Schlom. ita interpretatur. Viuet Rex Salomon, feliciterque habebit, & dabit ei, subaudi, Dominus, de auro Sheba. Ab. Ezra autem, & Kim, enarrant ad hunc modum, Viuet, quisque scilicet pauperum, huius Regis beneficio, neque uiuet solum, sed & diues erit, dante ei Rege de auro Arabiæ. Hoc de immensitate diuitiarum suarum: nam regnante Salomone ingẽs B auri copia erat, & argentum ceu lapides, reputabatur. Enarratio R. Shlomonis hic uisa est simplicior, neque uidetur tam commodè dici, daturum Regem pauperibus de auro Sheba, quàm ipsi Regi illud offerendum. Id quod canit uers. 10. & factum narrat sacra historia, 3. Reg. 10. Canit itaque hic uersus studia omnium gentium in hunc Regem, ut qui ultrò ei, quicquid præstantissimum haberent, essent oblaturi, ea siquidem per aurum Sheba significat, tum Deum quoque pro eius salute precaturi, & ipsum certatim laudibus uecturi, ita ut solent, qui Regem suum impensè colunt & amant. Auget hoc gentiũ studium, quod ait, semper pro eo precaturas, & quottidie eum laudaturas. De eo in sacra historia, 3. Regum 10. sic legimus, Auctus fuit Rex Salomon diuitijs & sapientia præ cunctis regibus orbis. Omnesque ubique homines studiosè quærebant uidere illum, quo audirent sapientiam, quam Deus in cor illius dederat. Singuli quoque offerebant illi munera sua, uasa argentea, uasa aurea, uestes, & aromata, equos & mulos, idque annis singulis. Magna fuit hęc Salomonis dignitas, ingens apud omnes gratia & obseruantia: ideo umbram Christi prætulit. Hic enim gratiosior & amabilior est cunctis, non hominibus modo, sed & angelis: eas diuitias enim & eam sapientiam habet atque largitur, unde electis sempiterna uita & fœlicitas constat, quam ipse scilicet uiuit, quaque fruitur, propter patrem, ut inquit Ioan. 6. Hinc quicunque eum nouerunt, nõ aurum solum, sed & animas suas, magna cum uoluptate offerũt, orantque sedulò pro eo, hoc est, regni eius, in cunctis membris, successu & profectu, atque prædicant quottidie, dum quicquid omnino agũt, uerbo uel facto, omne id ad illustrandam ipsius gloriam instituunt. *Vers. 15. ad uerbum.*

Et erit pugillus frumenti in terra, in capite montium agitabitur fructus eius, ceu Libanus, & egredientur à ciuitate sicut herba terræ.) Canit de terræ fertilitate regnante hoc Rege. Etenim uersus huius simplicior & certior sensus uidetur, quem reddi- *Versus 16. ad uerbum.*

di, nam

A ut per eam nos planè deos reddat, mirari satis nemo potest. Hinc eadem repetens, iterum inquit:

Et laudandum nomen decoris eius in seculũ, et impleatur decore eius omnis terra. Amen amẽ.) Vers. 19. ad uerbum.
Hoc est, passim agnoscat, & celebretur decus & maiestas nominis eius, quod unum nobis datum sub coelo est, in quo saluari nos oporteat. Idem est quod subijcit, Et repleatur omnis terra gloria eius, hoc est, ubiq; Seruator adoretur. Amen & Amen. Vers. ult. Finiunt preces Dauidis filij Iischai, sic, ut superius dixi, intelligo nempe, hæc quæ hic Psalmus canit, ultima fuisse Dauidis uota, ut scilicet Deus sua iudicia, & iustitiam sic filio Salomoni & cæteris suis posteris daret, quo ex sententia atq; uirtute eius, & fœlici ideo successu, populi Dei regnum administrarent, tum præcipue, ut mitteret tandem eum, cui omnem in cœlo & terra potestatem traderet, daretq; cœlesti spiritu refingere, & ad æternam uitam formare, atq; perducere cunctos ab ipso hùc destinatos, de quo simul ut aliàs, ita & hic præclarè adeò uaticinatus est. Vers. 20.

IN TERTIVM HYMNORVM LIBRVM PRAEFATIO, AD PIVM LECTOREM.

EN habes Christiane Lector librum S. Hymnorum secundum, succinctius quàm primum, ita ut promiseram, explanatum. nec ero in reliquis uerbosior. Tametsi ea insit his sanctissimis Odis copia, eiusmodi translationes, aliiq; tropi, parabolæ, similitudines, epitases, amplificationes, ac reliqua orationis ornamenta, tum uoculæ usus rarioris, uariaq; schemata nostris insolentia, ut non pauca ijs, qui in sacra lingua atque scriptura parum sunt exercitati, explicanda fusius uideantur.
B Verùm oportet & suum libro dare modum, & eorũ quoq; habere rationem, qui cupiunt lectionis serie, & germana intelligentia indicata breuius, mitti se in scholam spiritus sancti, hoc est in sacratiorem omnium et pressiorem animi considerationem atq; expensionem, qua sola ritè & cum fructu, quæ Dei sunt intelliguntur. Sancti ut ex Deo nati sunt, ita non nisi ipsa Dei uerba, atq; ea ab ipso Deo, animo, non ab homine, auribus, cupiunt exaudire. Conuersatio siquidem eorum, uita, & deliciæ in cœlis existunt, neq; alium quàm cœlestem agnoscunt magistrum Christum. Et certè inprimis pijs optandum, sic apud nos Dei studium aliquando obtinere, ut obtenturum illud apud Aegyptios Ieschaiah prædixit, nempe ut non quinque tantum, sed uniuersæ urbes, quæ Christo nomen dederunt, lingua Cenaan, id est Ebræa, loquantur, habeantq; hanc familiarem, quàm ut tantis opus sit explanationibus. Si enim inoffensè et perspicuè ilico mens in id quod S. spiritus dictauit, intendere posset, nec remoris incognitæ adhuc linguæ, & phraseos alienioris, tãtopere impediretur, tota ilico pensiculandis penitius Dei iudicijs, factisq; ac eius in his bonitati cõtemplandæ, propius sese addiceret. unde tum amore Dei & Seruatoris nostri accensa, ad eiusdem imaginem indies magis ac magis reformaretur, in quo uita æterna & beata sita est. Det Dominus & hac in re, & alijs omnibus ea, quibus uera uiuaq; Dei cognitio possit promoueri, sedulò sectari. Vale. Iesh. 19.

LIBER

LIBER HYMNORVM
TERTIVS.

ARGVMENTVM PSALMI LXXIII.

Canit in consolationem sanctorum, qui fœlicitate impiorum uruntur & offenduntur, quàm infœlicem ea exitum habeat, & rursus quàm fœlicem illorum infœlicitas.

PSALMVS LXXIII.

χετλιαστικὸς καὶ διδακτικός.

1 ODa Asaphi. Vtiq; bonus est Deus Israeli: ijs qui puro sunt corde.

2 Parum abfuit quin lapsus esset pes meus: nihil ferè interfuit quin effusi fuissent gressus mei.

3 Vrit me fortuna stultorum, & quòd prosperitatẽ uideo improborum.

4 Neq; enim ad mortem urgentur: uigent & ualent.

5 Nulla eos, ut reliquos mortales, premit molestia: malorũ, quibus alij homines afficiuntur immunes sunt.

6 Propterea circumdedit illos superbia, & ceu ueste amiciuntur uiolentia.

7 Præ nimia fœlicitate turgent, efferunt se cogitationibus cordis.

8 Nullis se putant legibus teneri, iactant noxam uersutiæ circumuentionis: è sublimi loquuntur.

9 Efferunt in cœlum os suum, lingua eorum peruagatur orbem.

10 Populum suum ad similia studia reuocant, eo quòd plenum aquæ calicem apud hos hausturi uideantur.

11 Hinc uulgo dicebant, qui cognosceret hæc Deus? quæ esset in excelso cognitio?

12 En (inquiunt) illi improbi sunt, & tamen beati in hoc seculo: ingentibus diuitijs adfluunt.

13 Vtiq; frustra purum seruaui cor meum, & lotas ab iniquitate cum innocentibus manus habere studui.

14 Plagasq; quottidie pertuli, & singulis solis exortibus castigationẽ meam sustinui.

15 Si ita de his loqui cogitauero, en in nationem filiorum tuorum fuero iniurius:

16 Instituebam cogitationem si possem hæc cognoscere: sed id ipsum molestia mihi res erat.

17 Donec in sacratiora Dei adita uenirem, & intelligerem ut postremò essent quiq; habituri.

18 Certè uelut in lubrico constituisti res eorum: deijcies illos ut planè uastentur.

19 Vt uastati sunt isti subito, finem acceperunt: absumpti sunt euersione repentina.

20 Tanquam somninm sunt, eius, qui euigilauit: Domine despicatam reddis in ciuitate imaginem illorum.

Sanè

A Sanè uelut aceto erat perfusum cor meum, & intima mea uelut stimulo pungebantur. 21

Eram bardus, nec quicquã intelligebam, ut pecus apud te habebar. 22

Et semper tamen tecũ eram, tu manu dextera meã apprehenderas. 23

Tuo me consilio deduxisti, postea collato decore, me suscepisti. 24

Quem in cœlis, quem in terra præ te suspicerem, colerem? 25

Languet tui desiderio caro & cor meum, ô robur cordis mei, Deus portio mea in sempiternum. 26

Nam ecce qui à te procul recedunt, peribunt: conficies quicunque à te deficiunt. 27

Ego itaque bonum mihi duxi Deo me adiungere, posui Dominum Iehouam tutelam meam, ut deprædicem opera tua. 28

PSalmus Asaph. Verumtamen bonus Israeli Deus, puris corde.) Fidei sententiam carnis tentationi, quam statim subiungit, præmittit. Sic enim solent sancti se contra tentationes, commemoratione, atque quadam apud se adseueratione eorum quæ ex uerbo Dei didicerunt, munire. Cum igitur uoluisset Vates referre personam ex felicitate impiorum & miseria piorum tentati, cuique subeant cogitationes, Deum impijs quàm pijs esse fauentiorem, aut certè utrosque negligere, rectè simul retulit, ut fides in sanctis contra huiusmodi iacula sese confirmet & tueatur. Quasi ergo respondens huiuscemodi cogitationibus, prouidentiæ fiduciam apud se labefactare conantibus, canit: Attamen bonus est Deus Iisraeli, utcunque externa ista cadant, benignè agit cum omnibus qui ab ipso pendent, quibus solis scilicet fide corda purificantur, quantalibet miseria laborent, impijs interim omnia ex animi sententia cadẽtibus. Ad eundem modum querelis suis & Ieremias præfatus est, Ierem. 12. Iustus, inquit, es Iehouah, cum iure tecum egero: attamen iudicia, id est quæ uideantur rationem aliquam habere, loquar tecum: Quare institutum improborum prosperatur, feliciter habent quicunque iniuriæ sese dediderunt? *Versus 1. ad uerbum.* B

Et ego sicut modicum lapsi fuissent pedes mei, sicut non effusi fuissent gressus mei.) כמעט & כאין id est, sicut modicum, & sicut non, idem ualet, atque modicum & nihil fermè abfuit. Exprimit uim tentationis. Eò usque enim motum se felicitate impiorum fateẽ, ut propè à fiducia in Deum studioque recti excidisset. Id enim per lapsum pedum & effusionem gressuum significat. *Versus 2. ad uerbum. Cimat. Ceain.*

Quia æmulatus sum in stolidis (cum) partem improborum uiderem.) Caussam reddit tantæ tentationis, ob felicitatem improborũ, quos & הוללים, id est stultos ac uanos uocat. de quibus in uersum 6. Psal. 5. Hæc enim ipsum adeò urebat, ut ferè ad sectanda improba illorum studia, cura Dei contẽpta defecisset. Vehemens nanque est hæc tẽtatio, nihil fermè ijs qui Deo student succedere, impijs autem omnia, & quidem contra sanctos. quare hos Psalmus 37. contra illam tam multis munit. Deinceps successum improborum, & inde natum fastum, arrogantiam, uiolentiam, & petulantiam describit. *Versus 3. ad uerbum. Holalim.*

Quia non ligamina ad mortem illorum, uigens robur eorum.) Non sunt, inquit, ligamina ad mortem eorum. Kimhi nodos intelligit, & canere Vatem putat, non esse difficilem impiorum mortem, molliter uiuere eos, & absque ui, & tranquille quoque mori, sed cum Psaltes statim subijciat de prospera eorum ualetudine, & perrarò non eandem sententiam in uno uersu geminet, tum hic numeros felicitatis qua impij fruantur, enumerare incipiat: mihi potius uidetur per hæc ligamina, nodosque mortis illorum, morbos intelligendos, quibus & uita misera redditur, et mors accersitur, imò quasi alligatur. Iesh. 58. חרצבות רשע impię obligationes & nexus dicuntur. Caput igitur erit felicitatis impiorum, non esse nexus mortis eorum, uel ad mortem eorũ: hoc est nõ conflictari eos, urge *Versus 4. ad uerbum. Charzuboth. Resca.*

Vlam. *Iesch leel iadi*

riq; ad mortem morbis. hinc tum sequitur, Et uiuidum אולם, id est robur eorum, ut יש לאל ידי, id est in potestate manus meæ. Alij ulam pro palatio accipiunt, & addunt ב, quasi diceret, sicut palatium. Sed ni fallor, prior sententia, quam & Kimhi & Ab. Ezra sequitur, ad ueri similitudinem accedit propius.

Versus 5. ad uerbum.

In molestia mortalis non ipsi, & cum homine non afficiuntur plagis.) Vt uersu præcedenti de prospera eorum et florente ualetudine questus est, ita hoc queritur, quod & alia ex animi sententia ipsis succedant, nulla ut cæteri homines molestia premantur, nullis calamitatibus cædantur. Solet nanque nonnunquam Deus aliquos insignitè impios & uiolentos homines diuitijs & copijs, dignitate & potentia ad miraculum usque euehere, quo primùm suis materiam exercendæ fidei obijciat: tum doceat, quàm parui externa ista, non tam bona, quàm bonorum simulachra æstimet: denique tanto magis conspicuum reddat & formidabile suum in illos iudicium, quos quo euexit sublimius, eo solet grauius rursum deijcere, & florentes uigentesq; uelut cedros subitò excindere, ut ubi fuerint nusquam appareat.

Versus 6. ad uerbum. *Scith.* *Versus 7. ad uerbum.*

Propterea torques illis est superbia, uiolentia amicit illis nates.) Queritur de fastu & arrogantia eorum, quibus uelut torque & ueste circundati sunt. שית partem corporis significat, qua sedemus, eam diligentius & perpetuò tegimus: ita significare uoluit, illos uiolentia nunquam nudos esse. *Egrediuntur eis præ pinguedine oculi, transierunt cogitationes cordis.*) Notat hic tumorem & insolentiā. Quod enim ait, Egrediuntur præ pinguedine oculi eorum: satis ex adiecta particula liquet, allegoriam esse, & uoluisse Vatem tumentis ob pinguedinem similitudine, fastum & tumorē ob nimiam opulentiam & rerū successum significare. Illud aūt, egredi oculos, pro eo dixit quod est, euanescere: uti accidit ijs, quibus nimium genæ intumescunt. De his & in uers. 10. Psal. 17. Transierunt cogitationes cordis: idem est, atq; modum excesserunt.

Versus 8. ad uerbum. *Iamicu.*

Diffluunt & loquuntur in malo fraudulentæ circumuentionis, è celso loquuntur.) Querit̄ de arrogantia & petulātia. ימיקו legunt Ebræi quidam actiuè, quasi uoluisset Vates dicere, Disperdunt, & ui sua quasi colliquefaciūt proximos suos. Ego neutraliter accepi, eo quòd de uiolentia in uers. 6. questus sit, et uideatur hic loqui præcipuè de arrogantia & petulantia. Reddidi igitur ימיקו, id est *dissoluuntur*, uel *colliquescunt*, nullis putant se legibus teneri, ab omni ratione uitæ probatæ diffluunt. Inde utiq; uenit quod sequit̄, De malo fraudulentæ circumuentionis loquuntur: id est, iactant se de uersutiæ successu & noxa, qua innocentibus damnum dederunt, neminem scilicet ueriti, nec Deum quidē. Vnde subiecit, E sublimi loquuntur, tanquam omnibus supereminentes. Hanc arrogantiam auget uersus sequens.

Versus 9. ad uerbum.

Ponunt in cœlum os suum, & lingua eorum perambulat terram.) Quod canit, nil aliud est, quàm neq; superis neq; inferis parcunt, in omnes uenenatā linguam suam exerunt. Hæc tanta cum eis nō solum liceant, sed eos etiam plurimū euehant, felicesq; reddant, ad impietatē suam plurimos sollicitant. Id uidetur mihi queri uersu sequenti,

Versus 10. ad uerbum.

Propterea reuertitur populus eius huc, & aquæ pleni sugentur eis.) Sensus: Apud quos uersantur improbi, eisdem se studijs addicunt: & aquæ pleni, subaudi calicis, sugentur eis, hoc est bene quoq; habent, & feliciter, qui ipsos consectantur. Kimh. ita interpretatur: Propterea conuertet, subaudi Deus, populum suum huc, ad studia scilicet pietatis, et inde ad ueram felicitatem, abstractos ab impijs, quorum fallax & euanida est prosperitas. Et sugētur ab improbis, aquæ calicis pleni toxico: hoc est, tandem obruentur malis difficillimis. Prior sententia uidetur magis quadrare sequentibus.

Versus 11. 12. ad uerbum.

Et dicent, quomodo nouit Deus, & est scientia in altissimo. En isti improbi, et beati (in) seculo, assecuti sunt copias.) Conflictum canit deinceps cogitationum cordis, propter impiorum felicitatem adflicti. Versus 11. & 12. cogitationem habent, de Dei prouidentia dubitantem. Dicunt namque uulgò homines, dum improbi adeò bonis omnibus adfluunt, Quomodo cognosceret hæc Deus? En isti improbi sunt, & felices tamen in hoc seculo, diuitiarumque immensam uim

(est

A (est enim hic חיל)consequuti sunt. Existimat enim ratio hominis, si Deus cognosceret quæ improbi designant, cum iustus sit, nequaquam tanta eis esse permissurum, nedum tantam felicitatem donaturum. Hinc adiecta est in uers. 12. nota admirationis, ecce. *Chal.*

Ergo frustra purum præstiti cor meũ, & laui in innocentia manus meas. Et fui cæsus omni die, & castigatio mea ad matutina.) Hic profert alteram dubitationis de scientia Dei rationem, nempe quod bonos sinat usque adfligi, & uitam uiuere miseram, quod haudquaquã facturum ratio putat, si rerum humanarũ certam deus cogitationem haberet. Vtique, inquit quisque qui hac tentatione agitatur, frustra innocẽtiæ studui. nam quotidie adfligor, & singuli dies cum exortu suo incommodi aliquid adferũt. Hactenus carnis cogitationes recensuit, sequẽtibus ponit cogitationes spiritus recipientis se ab æstu carnis. *Si cogitabam, narrabo sic, iniurius fuero (in) nationem filiorũ tuorum.*) Hoc est, si ut ad istum modũ, uti præmissum est, loquar, animum induxero, iniuriã fecero nationi filiorum tuorũ, quos omnes eo quòd diligis, castigas, & à creaturis ad te per aduersa reuocas. Dicere enim frustra esse pietatis studium, cui illi incumbunt, & negligi eos à Deo, atque infelicem esse uitam eorum, utique atrox ipsis iniuria & contumelia est. Bono siquidẽ eis cædunt omnia, et plus quàm paternã pro ipsis cœlestis pater curã gerit. *Vers. 13. 14. ad uerbum.* *Versus 15. ad uerbum.*

Et cogitabam ut cognoscerem hoc, id molestia erit in oculis meis. Donec ingrederer in sacraria Dei, intelligam postrema illorum.) Canit, ut conatus sit rationẽ peruestigare huius arcani, nec potuerit, quãlibet se huius caussa torsisset, atque ideo adflixisset, donec in sacraria Dei fuisset ingressus, & intellexisset postrema impiorum, quæ sempiterno exitio excipiuntur. In sacrario Deus suam præsentiã pollicitus fuerat, ubi ut sæpe dixi, sancti oracula excipiebãt. Hinc ingressus sacrarium Dei, pro perceptione diuinæ eruditionis posuit, quæ tum percipitur, dum abstractus à creaturis animus, uoluntati diuinæ discendæ & amplectẽdæ, totum se sancta contemplatione addicit. Id ubicunque sancti faciunt, ibi sacraria Dei ingrediuntur, & docentur conditionem improborum minime à præsenti splendore, sed ab infelicissimo potius exitu æstimandã. Hoc cum sancti agnoscunt, B non modò non inuident impijs, sed potius sortem eorum deplorant, & sibi plurimum, quamlibet aduersis exagitentur, gratulantur, ut quos dignetur Deus paterna castigatione corripere, ne cum mundo condemnet. *Vers. 16. 17. ad uerbum.*

Attamen in lubricis posuisti illos, deijcies eos in uastitates. Vt cesserunt in desolationem subitò, defierunt, consumpti sunt ab horroribus.) Simili lubricæ uiæ, cuius meminit uersus decimusoctauus, usus Psaltes est, & in sexto uersu Psal. 35. In huiusmodi uia ut perfacilè quis cadit, ita caduca & fluxa est felicitas improborum, nihil prorsus habens stabile. Quidam autem hunc sensum accipiunt: Dedisti illis suam felicitatem, uelut falsò blandiens, nimirum temporarijs istis bonis omnem felicitatem eorum finiens, quod indignari potius & sæuire est, quàm benefacere, id quod externa prosperitate Deus præ se ferre erga illos uidetur. Quidam משואות imposturas reddunt, sicut נשא etiam imponere significat. Sic sensus foret, Deijcies eos fallaciter: quod conueniet cum eo quòd præmissum est, Posuisti eis in lubricis, subaudi, eorum felicitatem. Falsò certe illis Deum blandiri & imponere, eo declaratur, quod subitò euertit & uastat huiusmodi. quod quo exaggeret, inducit se uers. 19. stupentem repentinam eorum, & maximè terrificam euersionem. Illud enim, ab horroribus, uidetur synecdoche esse, & significare subitaneam, summoque cum impetu destructionem, quia præmiserat uastandos esse & finiendos. *Versus 18. 19. ad uerbum.* *Masc uoth. Nasca.*

Sicut somnium euigilantis, Domine in ciuitate imaginem illorum spernes.) Eleganti admodum simili, quàm nihil sit omne quo beati sibi mali uidẽtur, exprimit, somnio eius qui iam euigilarit, felicitatẽ illorũ assimilans: quo nihil inanius, quam libet dormientem uideatur oblectare. Ita dum improbi secundis rebus hic fruuntur, uidẽtur sibi beati, sed tanquã somnio. nihil est enim illis æquè miserum, quia Deo qui solus omne bonum est, destituti sunt. Exacta ergo hac uita, cum *Ver. 20. ad uerbum.*

à ſomno præſentis ſtuporis, qui animum eorum huius ſeculi uoluptatibus de- **A** linitum tenet, euigilarint, ſentient ſe tam inanes omnium bonorum fuiſſe, & eſſe, non aliter atq; ſi quis eſuriens ſomniarit ſeſe edere, ſitiens bibere, qui eui gilans nō ſolum nihil tale fuiſſe ſentiat, ſed ſimul magis cibi potusq; deſiderio adfligatur. Quo ſimili uſus eſt Ieſh.29. Vt uero felicitas eorum ſomnium eſt ili co euaneſcens, ita omnis eorum dignitas et ſplendor ignominia tandem com mutatur. Id cum Deus faciat, rectè dicit: imaginem eorum in ciuitate reddes deſpicatam. Imaginem autem uocat dignitatem, & apud homines memoriam eorum, quæ nihil niſi umbra quædam, & inanis imago eſt, iuxta illud Pſalmi 39. In imagine uelut umbra uerſatur omnis homo.

Verſ. 21. 22. ad uerbum.

Cum acetoſum eſſet cor meum, & renibus meis ſpinoſus eram. Et ego ſtultus, & non cognoſcebam, inter iumenta eram apud te.) Rurſus conditionem animi ſui, Dei iudicium nondum rectè perpendentis, et ob improborum proſperitatem ſeſe adfligentis, deſcribit, appoſita ſanè acetoſi cordis & ſpinoſi, id eſt punctionum renum translatione uſus. Hanc autem adflictionem animi, ſtultitiæ ſuæ tribuit, faſſus ſe ſtultum, omniq; intelligentia ceu brutum pecus fuiſſe deſtitutum, ſed nihilominus fuiſſe apud Dominum, hoc eſt in eius cura. Eam curā duobus ſequentibus magis explicat.

Verſus 23. 24. ad uerbum.

Et ego ſemper tecum, apprehenderas manum dexteram meam. Conſilio tuo deducebas me, & poſtea gloria ſuſcepit me.) Canit ſe inſcium interim bonitatis erga ſe Dei, ab ipſo ceu per manum deductum, idq; eo cōſilio, ut per breui ad flictione exercitus, ingenti mox gloria decoraret, iuxta illud 2. Cor. 4. Leue & momentaneum adflictionis, &c.

Verſus 25. 26. ad uerbum.

Quis tibi in cœlis, & tecum in terra (quis) placeat? Defecit caro mea & cor meum, rupes cordis mei, & pars mea Deus in ſeculum.) Perpenſo iā Dei erga ſe fauore ampliſſimo, et charitate multo ardētiſſima, exultabundo animo inquit: Quis mihi in cœlis, ſubaudi, præter te arrideat: quis tecum, ſub audi, collatus, placeat in terra? Iam uale dicto rebus omnibus, te unum ſitio, te ardeo, quem uideo unum & eſſe, et largiri uniuerſa. Hinc dicit uerſ. 26. Defecit caro & cor meum, ſubaudi, præ nimio deſiderio Dei: ut ſit ſimile uerſui tertio Pſal. 84. Affecta eſt, ac etiam defecit anima mea deſiderio ueniendi in atria tua, **B** cor meum & caro mea præ hoc deſiderio clamant ad Deum uiuum. Sic itaq; acceſſus, Deum propugnatorem ſuum uocauit, & partem ſuam, hoc eſt quem unum habeat defenſorem, bonorumq; unicum authorem. Vt uero Deus ſanctorum portio appelletur, dictum in Pſal. 16. Alij hunc uerſum aliter interpretantur, nempe cum defeciſſet caro & cor, Deum adfuiſſe. Sed hic ſenſus non ita quadrat ijs quæ præcedunt & ſequuntur.

Verſus 27. ad uerbum.

Nam ecce qui elongāt à te, pereunt, conficis omnem qui à te fornicatur. Et ego, adiungere Deo mihi bonum, poſui in Domino Iehouah meam protectionem, ut enarrem omnia opera tua.) Canit & ab improbis cauſſam eſſe, cur tantopere de Deo ſuo exultet. Pereunt ſiquidem quicunque à Deo ſe ſubducunt. Ipſe ergo profitetur ſeſe Deo adiunctum & adductum, quo ita perceptis ab eo ſempiternis beneficijs, in æternum quoque ipſum celebret, laudibusq; tollat, ut à quo in omnibus pendeat, à quo cuncta ſperet.

ARGVMENTVM PSALMI LXXIIII.

Queritur de templi, populiq; ſancti uaſtatione, de impiarum gentium in Deum et ſancta eius, contumelia: & memorata ad ſuffulciendum ſpem, Dei in præcipuis mundi rebus potentia, orat uindicari ſanctos, gentibus digna ultione repreſſis.

PSALMVS LXXIIII.

κατλιασινὸς ἢ θυκτικός.

1 ERudiens Aſaphi. Et quare Deus repuliſti nos penitus, cur feruet ira tua contra gregem paſcuæ tuæ?

2 Memor ſis cœtus, quem tibi pridem uendicaſti: ſortis hæreditariæ, quam redimiſti: montis Zijon iſtius, in quo habitare ſolitus es.

Attollete

A Attolle te,et ueni uaſtatum in perpetuum hoſtes uniuerſos,qui ma 3 la intulerunt ſacrario tuo.

Rugierunt infeſti tibi in medio Synagogarum tuarum,ſigna ſua ſta 4 tuerunt pro trophæis.

Olim tanti erat extruendo templo operam collocare,ut etiam qui 5 lingna cædebant, præclari haberentur, eo quòd ad id ut illud in ſublime perueniret,cooperarentur.

Nunc ſculpturas eius bipenni,& malleis certatim comminũunt. 6

Incenderunt igni ſacraria tua, domicilium nominis tui deijcientes 7 in terram prophanarunt.

Cogitarunt in animo ſuo,interimemus eos ſimul, excuſſerunt cunctas ſynagogas Dei in terra. 8

Signa noſtra non uidemus, nullus ſupereſt propheta, nemo nobiſcum,qui ſciret quouſq;. 9

Quis tandem ô Deus finis opprobriorũ infeſti, & contumeliarum 10 hoſtis,quibus afficiunt nomen tuum.

Quare auertis manum tuam, & dexteram tuam, profer hanc tandem è ſinu tuo. 11

Certe Deus iam olim rex meus eſt,qui ſalutem tulit in media ditione hoſtium. 12

Tu ſanè diſturbaſti uirtute tua mare, confringis capita draconum 13 in aquis.

Tu capita immanium cete contundiſti, & dediſti illa cibum popu- 14 B lo deſerta incolenti.

Tu eduxiſti fontes & fluuios,ualida flumina tu ſiccaſti. 15

Tuus eſt dies,etiam tua nox,tu inſtituiſti lucem & ſolem. 16

Tu cunctos fines orbis conſtituiſti,æſtatem & hyemem tu finxiſti. 17

Sis memor huius,quòd hoſtis opprobrio affecit Iehouam,& popu 18 lus nequam conuiciatur nomini tuo.

Ne permittas cœtui hoſtium uitam turturis tuæ, cœtus adflictorum tuorum ne obliuiſcaris perpetuò. 19

Intuere fœdus, nam locis tenebricoſis uiolentis carceribus omnia 20 plena ſunt.

Ne pateant ignominiæ qui contriti ſunt, qui repulſam à te paſſi, da 21 potius ut adflicti & pauperes te collaudent.

Exurge Deus,aduerſare aduerſarijs tuis, memor ſis opprobrij tui, 22 quo te quotidie homines nequam afficiunt.

Ne obliuioni tradas uocem infeſtorum tibi, tumulus eorum qui 23 contra te inſurgunt ſemper aſcendat.

INtelligens Aſaphi. *Quare depuliſti nos ô Deus penitus, fumat naris tua in gregẽ paſcuæ tuæ? Memor ſis cœtus tui,quem uendicaſti,pridẽ redemiſti,uirgam hæreditatis tuæ,montẽ Zijon, in quo habitaſti. Attolle paſſus tuos ut uaſtes omnem hoſtem, qui adfluxit ſacrarium.*) Aperte admodũ de templi uaſtatione hic Pſalmus canit. quare uerisimile eſt eum non ab Aſaph, quem Dauid cum quibuſdam alijs ſacris carminibus præfecit, compoſitum,ſed poſteris eius,quorum ordo patris nomen retinuerit. Inſunt ſanè huic libro plerîq; Pſalmi, quos Leuitæ tempore exilij Babylonici, ac poſtea con-

Verſ.1.2. & 3. ad uerbum.

stea conscripserunt, ex quibus indubitatò est Psalmus 137. Super flumina Babel, &c. At dum singula huius Psalmi considero, in nullam templi & populi uastationem magis quadrare uidentur, quàm quæ facta est per Antiochum. Cum enim per Nebucadnezar exureretur, Prophetas suos Iudæi habuerunt, qui quousque sæuitura esset ea ultio palàm prædicebant. Iudæi de ea Psalmum interpretantur, quæ facta per Titum est, sed excæcatis tum nihil minus, quàm piæ adeò uoces, quales hic Psalmus memorat, exciderũt. Ergo ubi Antiochus templum contaminasset ac despoliasset, optima quæque ciuitatis loca igni cremasset, sacras ceremonias aboleuisset, abominationes ethnicas inuexisset, optimos quosque captiuos auexisset, innumeros etiam trucidasset, promiscuam denique plebem ad ritus impios coegisset, sancti qui reliqui erant, quæ hic Psalmus habet, questi apud Deum fuerũt & orarunt. De quibus deinde sacri Poetæ posteri Asaphi, restituta iam libertate & religione, carmen istuc composuerunt. Agnoscunt itaque primùm, quod pietatis scilicet est, & rectæ fidei, quæ pati uidebantur ab Antiocho, omnia à Deo ipsis immissa, ac ideo Dño sua mala querebant: Quare tu, inquiunt, ô Deus repulisti nos, quare succensa est adeò in nos ira tua? Nunquam enim duriora passi erant, eo quòd nullus adhuc hostium, quos hic populus expertus erat, religionis nomine in eos sæuisset. Inde

Lanezach. uero erat, quòd uidebantur sibi abiecti à Deo לָנֶצַח, id est penitus in sempiternum, tanquam is nullam unquam illorum rationem habere statuisset. Sed ubi ista querebantur Deo, suggerebat spiritus ipsos esse gregem, id est Ecclesiam, Dei populum, quem ille tot iam seculis ceu peculium suum habuisset, possessionem hæreditariam, sacram, regiam, propriam sedem. Hinc uerò animos pulchrè recipiebãt, opem Dei, quantumlibet actum de ipsis uideretur implorandi. Est siquidẽ hæc in summis tentationibus ceu sacra ancora, recordari & credere, Deum nos semel in numerum suorum assumpsisse. Perficit enim Deus quicquid semel instituit. Resumpto igitur animo orant ut Deus attollat suos passus, hoc est celeriter adueniat, qui horrendùm adeò sæuiente Antiocho uidebatur uel abesse, uel lentè uenire auxiliatum. Sacrarij statim meminerunt, quod non tam templum, quàm ipse populus erat. Hunc enim si sibi delegisset Deus, ut in eo præcipuè regnaret, fieri non potuit ut eum scelesti ac impij tyranni libidini usque permitteret. Vastari hostes orant לְנֶצַח, id est uastatione irreparabili. Sic enim fors habet hostiũ Dei, qualis iste Antiochus erat. Quod uersu primo ait, Cur fumabit naris tua, id quod uehementer iratis usu uenit, notare uoluit, immanẽ hostilis sæuitiæ truculentiam. In uersu secundo, uirgam hæreditatis dixit, propterea quòd uirgis mensorijs terra soleat diuidi, sicut & funiculis, de quo in Psal. 16.

Versus 4. ad uerbum. *Rugierunt in medijs Synagogarum tuarum, tum infestatores posuerunt sua signa, signa.)* Hic hostium, quos ex firmata in Deum fiducia, audet Dei infestatores dicere, ut reuera erant, truculentiam, & in populum Dei atque sacra loca sæuitiam describere Vates incipit. Instar leonũ, quam indicibili immanitate uociferantes irruebant in sacras populi scholas, in sancta studentium legi Dei concilia,

Moadim. quæ ideo מוֹעֲדִים Dei uocant. Græco nomine Synagogæ dicebãtur. Domus erant sacrorum cœtuũ, quarum pleræque templo adhærebant. habebantur tum & in alijs urbibus, in quibus populus legem docebatur, et ad cerimonias instituebatur. De his canit uersu octauo: Exusserũt omnes ædes Dei in terra. Hinc de Christo nanque & Apostolis legimus, quòd synagogas passim ingressi sunt. Talem dicebant Pharisæi Centurionem, pro cuius pueri sanatione orabant, ipsis ædificasse. Illud, Posuerũt signa sua signa, idem est quod ubique statuerunt sua trophæa, in signa scilicet uictoriæ suæ, ubi antea fuerant omnia plena signis beneuolentiæ diuinæ.

Vers. 5. 6. ad uerbum. *Nobilis erit sicut adducens ad sublime (adducens) in sylua arborum secures. Et nunc sculpturas eius simul in bipenni & malleis deijciunt)* Deplorant sancti ornamentorum templi detractionem, quæ insano hostes studio, & singulari tumultu undique detrahebant,

A detrahebant. Cuius indignitatem eo exaggerant, quòd memorāt, olim cum extruebatur templum, eos qui tantum ligna cędebant, in precio aliquo fuisse. Propterea quod ad id cooperaretur; ut in sublime sacrum ædificium perduceretur. Nunc tanquam nullius sit momenti, & meritò demolienda moles, omnia bipennibus & malleis immani quodam furore destruuntur. Nam dubium non est, quin militum furor in despoliando templo, & ornamentis eius auellendis, impiæ uoluntati Antiochi, uolentis domum Dei non despoliari solum, sed etiam insignitè prophanari, pro uiribus responderit. Hi duo uersus perquàm obscuri sunt. qui ex multis uisus est probabilior, hunc sensum reddidi. Chaldæus Paraphrastes in hanc sententiam uoluisse ista reddere uidetur: Sicut eminet qui securim eleuat, ad decidendos ramos arborum, ita isti bipennibus & malleis omnia comminuunt. Quod in uersu 6. est Nunc, antithesim hanc doctissimi Hebræorum, ad tempus quo incredibili studio templum extruebatur, statuunt. Et illud in sexto uersu querelam auget, quod meminerunt פתוחים, id est sculpturarum. quanquam ea uox etiam ostia, uel portas significat, quæ cum inauratæ essent, non alienum erit ab historia etiam fores hic legere. Nam ut Iosephus testatur, quicquid uspiam auri erat, Antiochus detraxit & abstulit. *Pituchim.*

Miserunt in ignē sacraria tua, ad terram prophanarunt habitaculū nominis tui. Dixerunt in corde suo, conficiamus eos pariter, concremarūt omnes synagogas in terra.) Sacraria queruntur exusta, habitaculum autē nominis Dei prophanatum in terrā, hoc est ceu deiectū in terram, cōtumeliosissimè acceptū. Intellexit enim hoc dicto Vates, templi uiolationem singulari petulantia & contumelia perfectam. Nam aram in eo Antiochus extruxit in qua porcos immolauit, immolarique & idolum uenerari Iudæos coegit. Sic proculcata ab hostibus templi sanctimonia, dicit eos Vates, illud quasi in terram deiectum prophanasse. sed forsan per משכן, id est habitaculum nominis Dei, interius sacrarium, arcam scilicet fœderis, & propitiatorium intellexit, peculiarem illam numinis sedem. Nam B istud cum alijs thesauris & preciosis templi rebus Antiochus abstulit: & ut erat incredibili in religionem Dei furore, in terram forsan simul abiecit, eo quod sciret Iudæis nihil haberi diuinius. מקדשים, & מועדים pro eisdem synagogis & scholis legis accepit. Cum enim anniteretur Antiochus religionē Domini prorsus extinguere, uerisimile est, eum has ubi ubi haberentur sustulisse. Erant enim conuenticula Dei, in quibus Dei timor & cultus discebatur. Quod uero de ipsis Iudæis dixisse hostes, Vates canit, Conficiemus eos pariter: id est semel, quantum ad religionem attinet, intelligendum est. Iudaicum enim nomen & Dei ritus abolere uolebant, hominibus seruatis, sed qui ad ritus ethnicos deficerent: ideoque circumcidi pueros capitale fecerant, librosque legis exusserant. Hoc enim pacto Iudæi, id est ueri numinis cultores conficiebantur, & interibāt. Porrò illud uerb. נינם quidam nepotes eorum interpretātur. sed non ita quadrat, ut si occidamus uel depopulabimur, uel conficiemus, legimus, id quod uerbum ינה significat. Inde חרב היונה gladius depopulans, Ier. 46. dicitur, ubi uulgo legitur gladius columbæ, sed quo sensu?

Versus 7. 8. ad uerbum. *Miscan.* *Micdascim.* *Moadim.* *Ninam.* *Inah.* *Chereb hagionah.*

Signa nostra non uidimus, non (est) amplius propheta, non nobiscum sciens usque quo?) Queruntur se solitis & in lege promissis Dei auxilijs & solatijs fuisse in hac summa & incomparabili calamitate destitutos, ut antea nunquam. Signis scilicet, id est beneuolentiæ diuinæ portentis, quibus sæpenumero è maximis malis fuerant erepti: prophetis, qui auxilium Dei certò pollicerentur: denique cognoscentibus ex spiritu, quando tandem finem essent hæc mala acceptura. Hinc, ut dixi, coniectura mihi est, uastationem templi & populi incredibilem adflictionem hic notatam, quæ facta est per Antiochum. In hanc sequens uersus admodum quadrat. supra modum enim Deum hic blasphemauit, nec fuit ante eum quisquam, qui tanta audentia & petulantia, diuina contempserit & oppugnarit. *Versus 9. ad uerbum.*

A Dei maiestas quàm ex operibus eius à nobis animaduerti cognoscíq; potest.

Memor sis huius, inimicus opprobrauit Iehouæ, & populus nihili blasphemarunt nomē tuum.) Iterum consolantur se sancti ab eo quod hostes Deo conuiciabātur, homines nequam & sceleratissimi. Id enim iustus Deus usq; ferre non potuit. *Versus 18. ad uerbum.*

Ne des bestiæ animam turturis tuæ, cœtus adflictorum tuorum ne obliuiscaris penitus.) Vt superiori uersu se sancti consolati sunt ab hostium impietate, ita hic animum sibi sumunt à sua simplicitate & innocentia sua. Turturem enim se uocāt, qua nihil est imbellius, & magis innocuum. Sic idem aliàs colūba uocatur. Et hic rursus חַיַּת pro cœtu usurpatur, ut in Psal. 68. *Versus 19. ad uerbum.* *Chagiath.*

Respice ad fœdus, quia tenebricosis terræ, plenæ sunt habitaculis uiolentiæ.) Hęc precipua sanctorum consolatio est à fœdere, quod cum ipsis icit, nec potest facere irritum. Nam dum orant Deum huius rationem habere, sese monent, Deum illud persanctè seruaturum. Adijciunt de uiolentia hostium, ad quam nequeat diutius conniuere Deus iustus. Eam significant, cum queruntur, tenebrosis terræ, hoc est habitaculis adflictorum & miserorum, quæ mansiones sunt uiolentiæ, omnia plena esse, hoc est populum Dei ubique inter impios teneri captiuos. Id sanè usuuenit Iudæis, obtinente apud eos tyrannidem Antiocho. *Versus 20. ad uerbum.*

Ne redeat contritus contemptus, pauper & inops laudabunt nomen tuum.) Hic solantur se ab adflictione & miseria sua. Nec enim sustinet Deus sui studiosos, usq; ad fligi & obteri. Ne, inquit, reuertatū contritus, confusus: id est, non ferat repulsam à te, ac ita ignominiæ pateat, ob id quod tua fuerit ope confisus. Cum uero nulli, nisi qui aduersis exerciti, & à Domino adiutos se agnoscunt, ipsum uerè laudant, & hinc spem suam confirmant, adijcientes: *Ver. 21. ad uerbum.*

Adflictus & inops laudabunt nomen tuum, sentiunt enim quàm sit illud bonum, surge Deus aduersare aduersarijs tuis, & memor sis opprobrij tui, quod est à nequam omni die. Ne obliuiscaris uocis infestorum tibi, fastus eorum qui se contra te erigunt, ascendat semper.) Spes auxilij potissimum eònitebatur, quod scirent se Dei studiosos, hostes autem B Dei osores esse. id igitur toties ingeminant, & blasphemiarum illorum, quæ nullum nec modum nec finem accipiebant, recordantur. Vtq; sperant, ita orant, illas semper ad Dominum ascendere, hoc est sic à Domino cognosci, ut ultio maturetur. Similia ijs, de quibus hoc Psalmo sancti queruntur, Christiani semper ferè patiuntur. Quare ualde appositus est eorum consolationi. *Vers. 22. et 23. ad uerbum.*

ARGVMENTVM PSALMI SEPTVAGESIMI QVINTI.

Christus Seruator inducitur sub typo Dauidis primum gloriari de potestate sibi tradita, qua uelit labentem iam mundum restituere: tum monere, ne quisquam contra suum se regnum efferat, quod Deus unus sit, qui quem uelit exaltet: deniq; prædicere, id conantibus, grauem ultionem, & in se credentium omnimodam fœlicitatem.

PSALMVS LXXV.

Εὐχαριστικός.

PRæsuli, Ne perdas. Oda carminis Asaphi. 1

Celebrabimus te Deus, celebrabimus: propè enim adest inuocantibus te numen tuum, memorabunt facinora tua. 2

Nam assumam mihi Ecclesiam, iudicium ex æquitate faciam. 3

Diffluxerat terra, & quicunq; eam inhabitant, & ego sustentacula eius suffulsi, Selah. 4

Dixi

5 Dixi stultis, nolite stultè agere: & improbis, nolite extollere potentiam uestram. A

6 Nolite in sublime attollere potentiam uestram, nolite loqui præfractè.

7 Nam nec ab oriente, nec ab occidente, neq; à meridie contingit exaltatio: Deus siquidem iudex est, is hunc deijcit, illum exaltat.

8 Nam calix in manu Iehouæ uino infuso, quod turbidũ est, plenus, ex eo propinauit: utique feces eius sugent, bibent cuncti improbi in terra.

9 Et ego adnunciabo semper, canam Deo meo Iaæcob.

10 Omnem quoq; potentiam improborum confringam, exaltabitur potentia iustorum.

Versus 1. ad uerbum. PRæsuli, *Ne perdas, Psalmus Asaphi canticum.*) Inscriptionem Ne perdas, habent & Psalmi 57. 58. & 59. In Psalmum 57. de ea dixi quædam. Hic fortè significat, impios conari perdere Christum & qui ei credunt, sed prohibente Domino id haudquaquam posse.

Versus 2. ad uerbum. *Celebrabimus te ô Deus, celebrabimus, et prope nomen tuum, enarrabunt mirabilia tua.*) Regnante Christo, summa obtinet iustitia, pax, & gaudiũ: hoc enim est regnum eius, Rom. 14. Vita siquidem æterna bonis omnibus adfluens, in regno eius uiuitur. Hinc unà cum membris suis, iure in Patre exultans, laudaturum se eius bonitatem profitetur. Laus ea in hoc sita est, quod prædicant sancti, prope esse nomen Dei, omnibus scilicet ipsum inuocantibus, omnibus adflictis & miseris, ab ipsius bonitate pendentibus. Hæc uerò nominis Dei propinquitas nihil aliud est, quàm uaria Dei, quibus suos quotidie afficit, beneficia. ea & mira illa sunt facinora, quæ canit sanctos cum laude narraturos. Hæc omnia quum à Christo iam regnante, mundus percepturus erat, rectè inducitur, horũ caussam hanc reddere, quod sit ipse iam regnum initurus. B

Versus 3. ad uerbum. *Quia sumam cœtum, ego æquitates iudicabo.*) Per cœtum intelligit electorum Ecclesiam. Hanc rex & summus disceptator sibi adiunxit, & ex reliqua hominũ turba, ut in ea regnaret, gloriam & potentiam suam declararet, selegit. In hac omnia ex summa æquitate administrans, impietatem profligat: pietatem uero, innocentiam, omnemq; uitæ decorem adserit. Nam suum spiritum credentibus sibi donat, quo ut suis omnia ad salutem miro ordine instituit, & attemperat, ita improbis iudicium quod merentur, & prædicit, & exercere quoque incipit, in seculo futuro illud consummaturus.

Versus 4. ad uerbum. *Colliquescent terra & omnes habitatores eius, fixi columnas eius. Selah.*) Deo iudicium suum per filium, cui dedit omne iudicium exercere, terra ipsa & quicquid in ea est metu uelut colliquefit & diffluit: soli ij subsistunt qui non sunt de terra, qui spiritu regenerati, diuinæ & cœlestis naturæ participes euaserunt. Vnde subiecit, Ego fixi columnas eius. Nam sicut propter filios Dei condita sunt omnia, ita hi quoq; orbem, uelut columnæ, sustinent. Psalmus 82. canit regnantibus malis nutare fundamenta terræ. sic ergo rectè canit præsens. parari, institui, & firmari columnas eius, regnante Christo. Selah hic adscriptum, monet, ut cogitemus Christi unius esse, mundum restituere, qui illum & condidit. Cęterum, est Vates hoc uersiculo mysterium regenerationis totum mira breuitate complexus. Primum enim uis uerbi Dei terret et deijcit adeò, ut dissoluatur atq; diffluat quicquid est ueteris Adæ: deinde parantur & firmantur noui & cœlestis Adæ sustentacula, ut sint iam noua atq; cœlestia omnia.

Vers. 5. & 6. ad uerbum. *Dixi stultis, ne stultescite: & improbis, ne extollite cornu. Ne attollite in sublime cornu uestrum, loquimini in collo duro.*) Rex hic laudis diuinæ instaurator appellat eos, qui sibi nondum nomen dederunt, ac etiam aduersantur, eo quòd ille testetur mala

A la esse eorum opera. Hæc autem summa & perniciosa stultitia est, cum hic rex suis uitam largiatur æternam, & abijciat in gehẽnam sibi contradicentes. Ab hac igitur stultitia & improbitate reuocat, monens, ne sua cornua, hoc est quã uidentur habere potentiam, contra se efferant. Idẽ monet uersus duodecimus Psalmi secundi, Dedite uos filio: & uers. 4. Psalm. 4. Agnoscite quod Iehouah selegerit sibi hunc iustum. Loqui collo duro, uel forti, est loqui præfractè & arroganter. Nonnulli referunt durum ad loqui, ut conueniat cum illo uersu 19. Psalm. 31. Obmutescant labia quæ loquũtur contra iustum. עתק, id est durum, superbum. Sed idem sensus erit, cum sinimus hoc colli epitheton esse. Et alibi uero duri & rigidi colli allegoria, arrogantiam, & iugi Christi reiectionem significat. Collo siquidem iuga feruntur. Rationem, cur se humiliare debent, canit duobus sequentibus.

Atac.

Quis non ab ortu, & occasu, & non à deserto, exaltari. Quia Deus iudex est, hic deijcit, & hic exaltat.) Siquidem à solius Dei uoluntate, & iudicis & moderatoris omnium, non ab ortu solis, non ab occasu, neq; à deserto, hoc est meridie, exaltari cõtingit. Verè stulti sunt, qui huic regi omnium iudici sese subijcere detrectant. Desertum magnum à meridie Iudææ est, ideo ꝓ meridionali plaga usurpatur: sicut ים, id est mare, pro occidentali, propterea quod mare Iudæis sit ab occidente.

Versus 7. ad uerbum.

Nam calix in manu Iehouæ, & infuso uino turbido plenus, & effundit ex hoc, utiq; feces eius exprimen, bibent cuncti improbi terræ.) Canit nunc aduersantium sibi ultionem. utq; certam eam & paratam esse indicaret, facit calicem turbido uino plenum à Deo illis propinari, & ipsos eum prorsus ebibituros, adeò ut sucturi sint & feces. Vinum enim dixit חמר, id est lutosum & turbidum esse. Kim. rubeũ intelligit, ac ita dictum putat, quòd rubeum in terra Iisrael prestabilius sit, ut hac translatione intelligas uim ultionis esse significatam. Me, quod feces subiectę sunt, mouit, ut lutosum & turbidum reddere maluerim, quàm rubeum. חמר enim utrunq; significat. Iesh. 51. ad eundem ferè modum hac allegoria usus est: Excitare excitare Ierusalem, quæ bibisti de manu Iehouæ calicem ardentis indignationis eius, feces calicis toxici bibisti, suxisti. Quæ hoc uersu Vates cecinit, experti sunt Iudæi, qui dixerant de Domino, Nolumus hunc regnare super nos: & cruci ideo ipsum adfixerant, cum atrociter adeò per Titum excisi fuere, ut nullum excidium uiderit hic sol atrocius. Biberunt postea & Romani, Græci, gentesq; aliæ ex eodem calice, horrendis cladibus deiecti: & bibituri sunt, quotquot dare Christo nomen dedignantur.

Vers. 8. ad uerbum. Chamar. B

Et ego adnunciabo in seculum, canam Deo Iaæcob. Et omnia cornua improborum confringã, exaltabuntur cornua iusti.) Dum improbi contra regnum Dei insaniunt, & ob id pœnas partim exoluunt, partim expectant, ut penitus confringãtur, Christus cum suis semper adnunciat beneficia Dei, canitq; laudes in perpetuum, donec tempus appetat, quo semel omnem impiorum potentiã frangat, regnũq; perfectum suis restituat, uocatis ad plenum consortium fœlicitatis cœlestis. Hæc canũt uersus nonus & decimus. His uero omnibus prælusit spiritus Dei in Dauide. Qui cum perdi ab hostibus haudquaquam potuisset, tandem destinatum regnum accepit, fecitq; iudicium & iustitiam omni populo, monuitq; ne quis Deo in se resisteret, ac resistentibus ultionem paratã prædixit, sæpeq; numero partim eam de eis sumpsit, perpetuò laudibus Dei & tam deprimendis improbis, q̃ exaltandis iustis, intentus.

Versus 9 & 10. ad uerbũ.

ARGVMENTVM PSALMI LXXVI.

Canit insigniter defensam à Deo Ierusalem, indeq; potentiam eius, omnibus ut superemi-nentem, ita unicè formidabilem celebrat.

PSALMVS LXXVI. εὐχαριστικός.

PRæsuli in Neginoth, Oda carminis Asaphi. 1

Celebris in Iehudah Deus, ꝑclarũ nomen eius in Iisrael. 2

In Shalem est tabernaculũ eius, mansio eius in Zijon. 3

Illic

4 Illic confregit iacula,arcum,clypeum,gladium,& bellum.Selah.

5 Illustris tu,suspiciendus præ regnis prædantibus.

6 Illi ualido corde spoliati sunt, cœpit eos somnus suus, nihil manib. suis potuerunt efficere cuncti uiri bellica uirtute instructi.

7 Ab increpatione tua Deus Iaæcob, cõsopitus est currus & equus.

8 Tu terribilis es,tu inquam, quis coram te consistat, simulatque ira tua exarserit?

9 E' cœlo fecisti audire iudicium,terra timuit & siluit.

10 Cum exurgeret Deus ad iudicandum, ad seruãdum cunctos mansuetos terræ:Selah.

12 Quòd homines furiunt,cadet tibi in laudem,& absolues tu reliquũ furoris.

13 Nuncupate & persoluite uota Iehouæ, Deo uestro : quotquot in circuitu eius estis,offerte munera terribili.

14 Qui eripit spiritum principibus,terribilis est regibus terræ.

Vers. 2 & 3. ad uerbum.

NOtus in Iehudah Deus, in Iisrael magnum nomen eius. In Shalem est domicilium eius, & mansio eius in Zijon.) Eiusdem ferè argumenti hic Psalmus est, cuius 48. Pręclaram aliquam hostium deiectionem celebrat, qua suam Deus in Ierusalem præsentiam demonstrarit,& se præsidem & Deum Iehudæ ita declararit,ut inde apud gentes quoq; nobilis magniq; nominis haberi cœperit. Qualis illa fuit,quam uel de Ammonitis,uel de Iosaphat,uel Assyrijs, rege Chiskijah populo suo contulit,effecitq; ut passim gentes confiterentur, magnum, solumq; potentem Deum illum,qui in Iudæa & Iisrael colebatur.Exercitum Ammonitarum,qui contra Iosaphath uenerant,perdidit:& Assyriorum, qui rege Sancherib Ierusalem obsidebant,strauit.Shalem uocat Ierusalem, quæ hoc nomẽ habuit,antequam Ierusalem diceretur,ut legimus Gen.14.Ierusalem putant dictam,postquam ei loco Abraham nomen indiderat,יהוה יראה, id est Dominus uidet,Gen.22.Ex שלם enim & יראה compositum est ירושלם.

Iehouah ireh. Scalem.ireb Ierusc alaim. Risepe.

Versus 4. ad uerbum.

Ibi confregit iacula,arcus,clypeum & gladium, & bellum.Selah.) Canit nunc quare Deus in Iudæa & Iisraele præsidens,nobilis magniq; nominis factus sit,quod nimirum omnem uim hostilem à populo suo semouit, pace altissima donata. רשפי quidam ignita iacula esse putant,aliàs enim uox ista fulmina significat. Selah hic adscriptum monet,ut perpendamus quàm præclare suis Deus adsit, ueraq;,sed in se,pace donet.Nec ipsi enim sancti qui soli ueræ Ierusalem ciues sunt,inter se belligerantur,nec alijs ad id dant occasionem, sed patrem imitati,pacem potius ubiq; restituunt: deniq; & mala quamlibet atrocia,boni ab alijs consulunt,ut nihil eis non bono cedit.Hinc rectè canit uersus quintus,

Versus 5. ad uerbum.

Illustris tu,suspiciendus præ montibus prædæ.) Montes prædæ uocat regna tyrannica,quæ ad se omnia rapiunt uelut montes,in quibus nihil nisi leones, ursi, & aliæ ex præda uiuentes beluæ,stabulantur.Mundi siquidem regna cum uideantur omnia posse,& cunctis bonis adfluere,inopia tamen perpetuò laborãt, misereq; seruiunt:cum Deum timentibus nihil boni desit,et possint omnia,id uerò beneficio Dei,qui eos sic potentes & dites reddit.Verè ergo illustris Deus,& prę cunctis regibus,quamlibet potentibus,ac ideo ad se cuncta rapientibus,magis admirandus est.Caussam huius canit uersu 6.

Versus 6. & 7. ad uerbũ.

Deprædati sunt ualidi corde,dormitarunt somnum suum, & non inuenerunt manus suas cũcti uiri præstantes uirtute. Ab increpatione tua Deus Iaæcob,sopitus est & currus & equus.) Despoliantur enim tandem,qui spoliabant alios,& non rebus modo,uerum etiã uita.Id uero est, quod ait, Dormitarunt somnum suum: hoc est, se in somnum mortis sensim inclinarunt, nec inuenerunt manus suas, hoc est dum opus esset,non sunt eis præsto, nihil ualent illis efficere, quamlibet uiri fuerint bellicosi,

A cosi, hoc est אנשי חיל, & nemini non uim intentarint. אשתוללו à שלל uenit, & est א capitalis pro ה posita, quod nonnunqum scriptura solet. In uersu septimo currum & equum, pro ijs qui curribus & equis utebantur, dixit, quos Deus consopiuit, cum uitam eripuit. Elegans uero simile dormitationis, consopitionis & somni. Cum enim somno oppressi dormitamus, sensim & quasi ultro omnē uigorē mittimus et cadimus. Sic deus hostes populi sui occultaui ursit, omnemq; uirtutē exemit, ut uelut dormitantes, consilium simul & conatum Dei populum expugnandi amitterent, morti cedentes. Memorata hic ultione hostium, quam sola increpatione, solo uerbo Deus effecerat, admirabundus exclamat;

Anasce chail. Esctolalu. Scalal.

Tu formidabilis, tu, & quis stabit coram te, cum ira tua (ardet) E' cœlis fecisti audire iudicium, terra timuit & siluit. Cum surgeres ad iudicandum Deus, ad seruandum omnes mansuetos terræ, Selah.) Quod bis, tu posuit, admirationis affectum expressit, & solum Deum formidandum esse, quo sanè irato nemo queat consistere, confessus est. E' cœlis siquidem iudicium suum in hostes protulerat, cœlesti planè uirtute contra eos depugnans: quo utiq; effecerat, ut se iam mouere contra in terra nemo uel auderet, uel posset. Id enim est quod adiecit, Terra timuit & siluit. De quo tropo dictum iam sæpe. id autem omne pro seruandis mansuetis terræ, id est qui Deo se totos consecrarunt, ad calamitatem parati, Deus fecit. Ideo adiectum Selah est. Nihil siquidem ita firmat fiduciam in Deum, & animum sub quauis cruce durat, atq; istuc probè expendisse. Porrò iudicium planè cœleste, quale hic canitur, Deus & in Ammonitas sub Iosaphat, & Assyrios sub Hiskijah exercuit.

Versus 9. 10. ad uerbum.

Nam indignatio hominis celebrabit te, reliquo indignationis accinges te.) Hoc est indignatio & furor hostium contra te ô Deus, in laudem tibi cedet. Fatebuntur enim hostes ipsi, & quicunq; tua in illos pro nobis facinora audient, te Deum et omnium iudicem, eorum uero qui tibi fidunt certum seruatorem. Ii autem quos adseruisti, aliud nihil studebunt, quàm nomen tuum quàm maximè celebrare

Versus 11. ad uerbum.

B & efferre. Sic celebrat tandem Deum, impiorū cōtra populum Dei, atq; adeò Deum ipsum, furor & indignatio. Illud quod sequitur, Ebræi bifariā interpretantur. Legi enim potest, Cinges uel alligabis reliquū furoris, ne scilicet posthac quisquam ex gentibus contra populum tuum sæuiat. Vel, Te accinges reliquo indignationis, ut quicquid hostium superest, penitus cōficias. Priorem sensum tradit Ab. Ezra, posteriorem Kimhi, & Paraphrastes Chaldæus.

Vouete & reddite Iehouæ Deo uestro quicunq; estis circa eum, afferte munera terribili. Qui uindemiat spiritum principum, formidabilis regibus terræ.) Pro hac iā tanta Dei in populum suum beneficentia, iubet uota nuncupari & solui, sed uota laudis, uerùm quæ debebant suo tempore cum hostijs exolui. Celebris est hic locus, ad confirmanda uota: quem perperam quidam legunt, Si uoueritis reddite. Vouet enim omnino, quicūq; uere orauerit, gratias'ue egerit, de quo in uers. 28. Psal. 21. quare ad uouendū Psaltes hic hortat. & est Vouete, imperatiuè legendum. Hoc autem monendi homines sunt, ut Deo id uoueant, quod illi gratum nouerint. Huiusmodi est uera innocentia, et officia dilectionis, quę totam implet Legem. Quicquid huiusmodi est, id & uouendū pijs est, & item reddendum. His autem si quid aduersum sit, neq; uouendū: neq; si uotum sit, præstandum est. Dei sumus enim, contra cuius uoluntatem nihil licet tam uelle quàm facere. Caussam, cur Deo nuncupanda uota, & offerenda munera sunt, reddit uersu ultimo. Excellit enim cunctos reges & principes, adeò ut spiritum eorum dum libet eripiat. Eleganti uerò uerbo usus est בצר, quod uindemiare significat. Vt enim racemos homines colligūt, ita ille homines sublegit, nullis quantumuis potentibus parcens. Hic loquendi modus & Gallis familiaris, ilz seront uendenges. Hæc si rectè perpenderemus, nulli quàm uni Deo nos addiceremus, eiusq; unius uoluntati gratificari studeremus.

Versus 12. 13. ad uerbum.

Bezar.

A

ARGVMENTVM PSALMI LXXVII.

Canit ob calamitatem populi ſancti ſe ſupra modum adflictum fuiſſe, & moleſtis cogitationibus tantum non exanimatum: rurſum autem memoria facinorum Dei olim pro populo ſuo editorum, animum recepiſſe, fuiſſeq́; conſolatum.

PSALMVS LXXVII.

χατλιαςικός.

1 PRæſuli pro Leduthun, Oda Aſaph.

2 Vox mea ad Deum, & uociferabar: uox mea ad Deum & auſcultabat mihi.

3 In die qua infeſtabar Domine quæſiui te: manus meas expandi noctu, nec remiſi, renuebat conſolari anima mea.

4 Memor eram Dei, & infremebam: loquebar, & torquebatur ſpiritus meus. Selah.

5 Vigiles oculos meos tenebam, pcellebar adeò ut deficeret loquela.

6 Reputabam mecum dies priſcos, annos priorum ſeculorum.

7 Recordabar carminum meorum, quæ nocte modulabar: corde meo commentabar, ſpiritus meus inquirebat.

8 Ergo repellet perpetuò Dominus, nec iterum beneuolentiam ſuam exhibebit?

9 Ergo ſublata eſt in ſempiternum bonitas eius, finem habet in omnes ætates oraculum?

10 Ergo oblitus eſt miſereri Deus, continebit iratus miſericordiam ſuam? Selah.

11 Et cogitabam, hæc mea expectatio eſt, ut tempus ueniat, quo, ut olim, altiſſimus dexteram ſuam exerat.

B

12 Memor ero factorum exiſtentis. nam memor ero facinorum tuorum, quæ priſcis temporibus ediſti.

13 De omnibus operibus tuis commentabor, loquar de factis tuis.

14 O inſtituta tua Deus, qui in ſancto præſides: quis potens & magnus, ut Deus?

15 Tu Deus es qui mira edis facinora, clarã reddidiſti in populis uirtutem tuam.

16 Vindicaſti populum tuũ potenter, filios Iaacob & Ioſeph: Selah.

17 Viſo olim te ô Deus, aquæ quaſi expauerunt, etiam abyſſi exagitatæ ſunt.

18 Atræ nubes nimbos demiſerunt, in nubibus tonuit, etiam grandines diſcurrerunt.

19 Vox tonitrui tui in cœlis, illuxerunt orbi fulgura, exagitata eſt & tremuit terra.

20 In mari uiæ tuæ, & ſemitæ tuę in aquis ualidis, & ueſtigia tua nemo cognoſcet.

21 Deducebas uelut gregẽ populum tuum, per Moſheh & Aaron.

Verſ. 2. & 3. ad uerbum.

V*Ox mea ad Deum & clamabam, uox mea ad Deum, & aurem expoſuit mihi. In die anguſtiæ meæ Domine inquiſiui. manus mea noctu diffluxit, nec remiſſa eſt, renuit conſolari anima mea.*) Ardentiſſimus affectus exprimit animi calamitatem populi ſancti ſingulariter dolẽtis. Memorat ſe opẽ Dñi uehemẽti prece imploraſſe, & Deũ item ſibi auſcultaſſe. In tertiò, ad id exaggerandũ ait, manũ ſuam diffluxiſſe, expanſio-

A expansionem intelligens, citra remissionem, ad quam ursit summus animi dolor & opis necessitas. Vnde negat animam suam cōsolationem admisisse. Permittit siquidem plerunq; Deus, ut sancti sibi extrema pati, & citra spem remedij laborare uideantur, quo ferens postea auxilium inexpectatius, illis magis dulcescat, eosq; sibi arctius deuincat. Istud, ידי לילה נגרה ולא תפוג, quoniam admodum amphibolum est, perquàm uariè enarratur. Alij per יד, quod alioqui manum significat, plagam, alij uirtutem, alij locum intelligunt. Primi hunc sensum adferunt, Plaga mea diffluxit, nec cessauit: quo putāt Vatem uoluisse per metaphoram significare, malum suum fuisse insanabile, ita ut est ulcus perpetuò suppurans. Alij sensum faciunt, Virtus mea defecit. Tertij, Locus meus lachrymis rigatus diffluxit. Ego uerò quum duriores istę enarrationes essent, prætuli, ut manum simpliciter acciperem, & per diffluere, expansionem quæ fit, dum seriò quis precatur, intelligerem: nisi quis putet id hac uoce significatum, quod aliàs per רפה exprimitur, quod nos concidere dicimus: id quod usu uenit summè perturbatis. propter defectum enim uirium illis concidunt manus. פוג alioqui significat etiam remissionem, ut in Threnis cap. 2. Fluuius lachrymarum die & nocte, ne des תפוגת, id est ne des remissionē tibi. unde uisum est hic לא תפוג, non remissa est interpretari. Porrò utcunq; uacillare in suis spem sinit, nunquam tamen sustinet ut planè intereat. Recipit igitur statim se animus, & Dei sui recordatur. Id ilico non aliter ad implorandam eius opem toto pectore accendit, atq; si quis iamiam à latronibus conficiendus, subitò adspiciat aduenientem, qui se eripere & possit & uelit. Hinc ait uersu sequenti: *Recordabor Dei, & fremebam, loquebar, & torquebatur spiritus meus.*) Ait se fremuisse & loquutum esse, idq; eo animi feruore, ut queratur spiritum suum cōtortum, summeq; fuisse exagitatū. id enim significat uerbū התעטף, de quo & in uersum tertium Psal. 67. Selah hic subscriptum, monet cōsiderare, quousque suos subinde Deus deijciat, cum tamen diligat.

Iadi lailah nigerah uelo thapug. Iad. Rapha. Pug. Tephugath. Lo thaphug. Vers 4. ad uerbum. Hitbataph.

Apprehendi oculos meos, uigilijs contusus sum, nec loquebar.) Canit tantam fuisse B ægritudinē, ut somnum penitus excluserit, & loquelā ademerit. Tenuisti oculos meos custodijs, id est uigilijs, pro arcuisti somnum ab oculis meis, per noctis custodias, id est partes. In quatuor enim excubias uel uigilias apud Iudæos diuidebatur nox, quod & Euangelistæ indicant. Sic autem somno excluso, & animo molestia excruciato, dici non potest, quę & quàm molestæ cogitationes subeant: maximè autem de temporibus prioribus, in quibus res secundæ erant. Hinc sequitur:

Versus 5. ad uerbum.

Cogitaui dies ab olim, annos pristinos. Memor eram modulationum tuarum, in nocte cum corde meo loquebar, & inquirebat spiritus meus.) Memorat se prisca tempora, & annos superiores secum reputasse, ac recordatum, utq; olim Dei laudes carmine modulatus fuerit, agens gratias, ob amplissima eius beneficia: cum nunc totus sit in deploranda sua miseria & calamitate, de qua tota nocte secum commentet. Sic uero laborantes animi altissimè se dedere cogitationibus solent, maxime noctu, conariq; rimari et excutere omnem iudiciorum Dei rationem, quo infinitum sibi dolorem adsciscunt. Id se fecisse canit, cum subiungit spiritum suum peruestigasse utiq; Dei super se consilium, & calamitatis caussas modumq;. Hinc ergo subierunt sequentes querelæ:

Versus 6. et 7. ad uerbum.

Nunquid in secula propellet Dominus, & non addet ut beneuolus sit adhuc? Num collegit penitus suam bonitatem, defecit sermo in generationem & generationem? Num oblitus est beneuolus esse Deus, si præscidit in ira miserationes suas. Selah.) Spiritu docti & instincti sancti, haudquaquam credere potuerunt, se usq; à Domino deserendos. de mora ergo queruntur. אמר in uersu nono, *oraculum* reddidi. Omnino enim de sermone consolatorio, & Dei. nam hominum consolatio nullius momenti est apud sanctos (dum Dei flagella sentiunt) loquutus est. Huiusmodi autem sermo, quid aliud quàm oraculum est spiritus, cordi sanctorum persuadentis, de Dei erga ipsos perpetua beneuolentia? Selah his questibus subiectum indicat,

Vers. 8. 9 10. ad uerbum. Omer.

quàm soleant hi flagrantes esse, etiam in sanctissimis: ac inde monet, ut Dei in suos consilia propius consideremus. A

Vers. 11.12.13. ad uerbum.

Et dixit ægritudo mea hæc, annorum dexteræ excelsi. Recordabar studiorũ Iah, nam recordabor ab olim miraculi tui. Et meditabor in omni opere tuo, & in studijs tuis loquar.) Canit, ut receperit se ab omni cõsternatione, & qua ratione, memoria scilicet mirabiliũ Dei, quę antehac Deus populo suo fecerat. Versum undecimum alij aliter interpretantur. quem sensum sequutus sum, eum puto sequentibus conuenire: alij iudicent. Kim. uerbum recordabor sequentis uersus, & hũc trahit, hoc modo, Et cum cogitabam, hæc mors mea, hęc internitio mea, sic enim interpretatur חשבתי, Recordabar annorum dexteræ altissimi, hoc est facinorũ, quæ sua dextera olim Deus pro suis edidit. שנות alij mutationem uertunt, sed paucis Ebræis subscriptoribus, & omnino euincũt sequẽtia, ac totũ Psalmi argumentum, rectius legi annos. Certe nihil est quod æquè animum in adflictione erigat, ut pressa operum Dei pro suis consideratio. Huic ergo sese dedisse, canit tot uerbis, per tres hos uersus, 11. 12. & 13. Intentissimã siquidem meditationem hæc res requirit, nec alia sese à perturbatione sua sanctus recepit, et consolatus est. Vt enim perpẽsio calamitatis auget dolorem, ita operum bonitatisq́ Dei illum pellit, & spe optima facit exultare. Hinc sequitur,

Chiscabti.

Scenoth.

Versus 14.15. ad uerbum.

Deus in sancto, uiæ tuæ, quis potens et magnus sicut Deus noster? Tu Deus facis miraculũ, notam facis in populis uirtutem tuam.) Hęc exultabũdi animi exclamatio est: Deus, inquit, in sancto, hoc est, qui præsides in sacrario, et iuxta promissa tua, te propitium ac beneuolum nobis exhibes. Viæ tuę, hoc per exclamationẽ legendum puto, ac si dixisset: O uias tuas, ô mira bonitatis super populum tuum cõsilia. Ab. Ezra subaudit בעבור, id est propter, quasi cecinerit Deum gloriosum in sancto, propter instituta sua. Alij sanctum pro cœlis intelligũt. Equidem quia illud, in sancto, solet ferè à Psalte usurpari, cum Dei in populo suo præsentiam canere instituit: & uiæ Domini, facta & consilia eius sunt, quæ non in templo nec cœlo solum, sed maximè inter homines exercet, cum deniq́ quæ in hoc uersu sequntur, exclamatio quædam sunt: uisum est, ad eundem modum & priorem particulam accipere. Iudicium sit penes lectorem. Solitum brachij epitheton subaudiẽdum est, nempe נטויה, id est extentũ, quo scriptura insignem illam potentiam Dei significat, qua filios suos ex Aegypto eduxit. Filios dicit Iaæcob & Ioseph, propterea quod Ioseph ob beneficiũ fratribus & patri, cum fame laborarent, præstitum, & ipse patris loco ab eis coli cœperit. Posteri quoque eius per Ephraim ita aucti numero & potentia fuerunt, ut nõ raro totus Israel eius nomine censeatur. Selah hic adscriptum monet considerandum, Deum nunquam reijcere, quos semel in numerum suorum assumpserit, id quod de Israele ubique scriptura prædicat. Sed ueri Israelitæ sunt, qui ad uitam beatam electi sunt. B

Baabur.

Netuiah.

Versus 16.17. ad uerbum.

Redemisti in brachio populum tuum, filios Iaæcob & Ioseph. Viderunt aquæ Deus uiderunt te aquæ parturierunt, commotæ sunt abyssi.) Hisce uersibus canit, quàm potenti brachio Deus, quamq́ miranda potẽtia, suos Aegyptiaca seruitute uindicauerit. Exod. 14. legimus, ut Iehouah in columna ignis & nubis respiciens exercitum Aegyptiorum, illum concusserit, & rotas curruum eorum auerterit, egeritq́ in profundum. Tum uero aquæ maris rubri uiderunt Deum, & sentientes potentiam eius parturierunt, hoc est quasi metu perculsi, doloribusq́ acerbissimis agitati homines, fuerunt commotæ. Metaphora enim est, ab animali ad inanimatum. Sic est & sequens particula, trepidarunt abyssi. Videtur autem hic Psaltes uoluisse uim describere uenti orientalis præualidi, quo una nocte exiccatum fuit mare rubrum, simul & impetum recurrentis iam in locũ suum, & Aegyptios rapientis & obtegentis.

Versus 18.19. ad uerbum.

Deciderunt nimbi aquarum densarũ nubium, uocem dederunt nubes, etiam grandines discurrerunt. Vox tonitrui tui in rota, illuxerunt fulgura orbi, commota est & tremuit terra.) Exprimit tempestatẽ, quam notat in Exodo uerbum יהם, quod significat tumultu quodam

Iaham.

A quodam perterrefacere. Creditur enim tum tonuisse Deus, & nimbos ex atra densaque nube, ita ut fieri solet in tempestatibus, demisisse, grãdinem sparsisse, & fulguribus micasse, simul & terram concussisse. De eo quod tempestatibus Deus erga suos beneuolentiam, & erga horum hostes indignationem declarare soleat, dictum in Psalmo 18. & 29. *In mari uiæ tuæ, & semitæ tuæ in aquis magnis, & uestigia tua à nemine cognoscentur. Deduxisti populum tuum sicut gregem, in manu Mosheh & Aharon.*) Semitæ istæ Dei in mari & ualidis aquis, quæ nequeunt cognosci, de quibus canit uersu 20. eæ sunt, per quas populum suum uelut gregem, ducibus Mosheh & Aaron duxit: quæ alijs adeò incognobiles sunt, ut cum eas tentarent Aegyptij, ilico interierint præfocati.

Versus 20.21. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI SEPTVAGESIMI OCTAVI.

Monet esse Dei præceptum, & in primis salutare, facinorũ Domini in suũ populum probè meminisse. Inde canit, ut quamlibet incredulũ. signis in Aegypto editis, ex ea eduxerit, tum in deserto continuò se irritantem beneficijs cumularit. Deinde reiectis ijs qui ex Aegypto educti fuerant, ob eorum impietatem, filios eorum, quantumuis patrum incredulitatem imitantes, & portenta pro patribus in deserto designata contemnentes, in terram promissam eiectis indigenis introduxerit: in qua, & si prouocantes se sæpe grauiter adflixerit, ac tandem, in signũ iræ maximè ardentis, præter ipsorum ingentem cladẽ, arcam quoque eripi passus fuerit, tempore Eli sacerdotis, iterum tamen respexerit, dato rege Dauide, & instaurata religione Hierosolymis. In quo & de Christo sub typo Dauidis, uaticinatus est.

PSALMVS LXXVII.

ἱστορικὸς καὶ διδακτικός.

Erudiens Asaphi. Ausculta popule mi institutionem meam, inclinate aures uestras ad sermones oris mei. 1

Aperiam in parabolam os meum, eloquar ænigmata temporis prisci. 2

B Quæ audiuimus & cognouimus, patres nostri narrauerunt nobis. 3

Nihil celatum est filios eorum in ætatibus posteris, qui & ipsi laudes Iehouæ, robur eius, & mira facinora quæ edidit, memorant. 4

Statuit hoc decretum Iaæcob, & legem posuit Iisraeli, quum præcepit patribus, nota hæc facere filijs suis. 5

Vt cognoscat ætas postera, quique nati filij sunt, cum adoleuerint, narrent eadem suis filijs. 6

Indeque in Deo fiduciam suam ponant, nec obliuiscantur operum Dei, & præcepta eius obseruent. 7

Nec euadant similes patribus suis, natio deficiens & irritans, natio quæ rectè cor suum haudquaquam instituit, & cuius spiritus Deo se firmiter minimè credidit. 8

Filij Ephraim armati, iaculantes arcu, terga dederunt tẽpore belli. 9

Non obseruarunt fœdus Dei, renuerunt uiuere in lege eius. 10

Obliti sunt factorum eius, & facinorum eius quæ illis exhibuerat. 11

Videntibus patribus eorum portenta fecit in terra Aegypti, in agro Tanitico. 12

Secuit mare, & traduxit illos, fecit consistere aquas uelut aceruum. 13

Et deduxit eos per nubẽ die, & singulis noctibus per ignẽ lucentẽ. 14

Secuit rupes in deserto, & potauit tanquam abyssis multis. 15

Eduxit è petra riuos, & fecit decurrere tanquam flumina aquas. 16

Adhuc peccarunt illi, & irritarunt altissimum in deserto. 17

18 Tentauerũt Deum in corde suo,cũ poscerent cibũ animabus suis. A

19 Et contra Deum loquuti sunt, num potest Deus mensam instruere in deserto?

20 Percussit quidem petram,& effluxerunt aquæ, fluuijq́ inundarũt: an possit autem & panem dare,carnesq́ parare populo suo?

21 Ergo audiuit hæc Iehouah, & commotus est, & ignis exarsit cõtra Iaæcob,& ira inualuit contra Iisralem.

22 Quoniam Deo non crediderunt,non sunt nixi ope eius.

23 Attamen mandauit nubibus supernè,& ostia cœli aperuit.

24 Et depluit illis Man,ut ederent,frumentum cœleste dedit eis.

25 Panem nubium edit homo,demisit illis uictum ad saturitatem.

26 Vertit Eurum in cœlis,& adduxit in uirtute sua Africum.

27 Et depluit super eos carnem, tanquam puluerem: & alatas uolucres,uelut arenam maris.

28 Et cecidit in medium castrorũ illorum,circum tabernacula eorum.

29 Et ederunt,saturatiq́ sunt abunde,cupiditati eorum satisfacit.

30 Nõdũ erat exẽpta cupiditas,herebat adhuc cibus eorũ in ore eorũ.

31 Cum ira Dei contra illos inualuit, & occidit præstantiores inter eos,& selectiores Iisrael deiecit.

32 Super hæc omnia adhuc peccarunt ei,nec fidem habuerunt mirabilibus eius.

33 Et cõsumpti sunt dies illorum miserè & celeriter, anni eorum cum iugi perturbatione.

34 Cum perderet eos quęrebant ipsum,reuertebantur,& solicitè Deo supplicabant. B

35 Tum recordabantur Deum esse ipsorum propugnatorem, & Deum excelsum esse ipsorum redemptorem.

36 Fefellerunt autem ore suo,& lingua sua sunt ei mentiti.

37 Cor eorum non erat rectum aduersus illum, nec fidem præstiterunt in fœdere eius.

38 At ipse tamen misericors,remisit iniquitatem, nec disperdidit: magnopere iram sedauit,nec omnem suam indignationem excitauit. *Medium libri.*

39 Memorq́ fuit,quòd caro illi essent,spiritus qui facessit, nec redit.

40 Pluries irritarunt eum in deserto,molesti ei fuerunt in solitudine.

41 Rursum tentarunt Deum,& sanctum Iisrael reiecerunt.

42 Non fuerunt memores manus eius, & diei, quo redemit illos ab infestis.

43 Signorum quoque eius quæ in Aegypto fecit, & portentorum quæ edidit in agro Tanitico.

44 Cum lacus illorum uertit in sanguinem, & riuos eius ne biberent.

45 Immisit in eos turbam insectorum, quæ uorarunt illos: & ranas, quæ perdiderunt eos.

46 Et dedit brucho prouentum eorum, & locustis laborem eorum.

47 Disperdidit grandine uires illorum,& ficus eorum concretis ex nube lapidibus.

Tradidit

A Tradidit penitus iumẽta eorũ grandini,& fulminib.pecora eorũ. 48

Immisit in illos infestam ultionẽ feruentis iræ suæ,æstuantis cõmotionis,indignationis sæuientis,angustiã,uim'q; angelorũ nocentium. 49

Muniuit uiam iræ suæ,animæ illorum à morte non pepercit,uitam eorum pesti deuouit. 50

Percussit omne primogenitum in Aegypto, primitias pignorum illorum,in tabernaculis Cham. 51

Et traduxit populum suum tanquam gregem, minauit illos ut pecora per desertum. 52

Deduxit tutò ut nihil expauesceret, inimicos eorum obtexit mare. 53

Et adduxit eos ad terminos sacrarij sui,ad montem istum quẽ uendicauit dextera eius. 54

Expulit ante eos gentes,admensus eis est hæreditatem funiculis,& fecit habitare in tabernaculis illorum tribus Iisrael. 55

Attamen tentarunt & irritarunt Deum excelsum,& cõtestata eius non seruarunt. 56

Deflexerunt & perfidè contra illum egerunt, quemadmodum & patres eorum,retorti sunt ut arcus sagittantis. 57

Prouocauerunt eum ad iram excelsis suis,& idolis suis æmulatione accenderunt. 58

Audiuit Deus & cõmotus est,& admodũ auersatus est Iisraelem. 69

Deseruit'q; domicilium Shilo,tabernaculum in quo inter homines habitabat. 60

B Permisit capi sedem uirtutis suæ,& uenire in manus infesti domicilium decoris sui. 61

In gladium prorsus tradidit populum suum, æstuauit ira in hæreditatem suam. 62

Iuuenes eorum uorauit ignis, & uirgines eorum non sunt laudatæ epithalamijs. 63

Sacerdotes eorum ceciderunt gladio, & uiduæ eorũ non fleuerũt. 64

Et euigilauit,ac si dormisset,Dominus, tanquam uir qui excusso sopore uini uociferatur. 65

Et percussit infestos sibi in parte postica,sempiterno obnoxios opprobrio reddidit. 66

Attamen auersatus est tabernacula Ioseph,& tribum Ephraim nõ elegit. 67

Elegit autem tribum Iehudah,montem Zijon quem dilexit. 68

Et extruxit sacrarium suũ tanquam palatia celsa, uelut terrã ipsam quam fundauit,ut subsistat perpetuò. 69

Et elegit seruum suum Dauid,& accepit eum à caulis gregum. 70

A' sequendo fœtas,adduxit eum,ut pascat populum suum,et Iisraelem hæreditatem suam. 71

Et pascet illos pro integritate cordis sui, & deducet eos minando prudenter. 72

Versus 1. et 2. ad uerbum.

ASaphi. *Percipe auribus popule mi legem meam, inclinate aurem uestram ad sermones oris mei. Aperiam in parabola os meum, eloquar ænigmata ab olim.*) Omnia à Dei cognitione pendent, quod sæpe monuimus, hęc nulla ex re melius, quàm pressa operum Dei consideratione comparatur & augetur. Hinc siquidem bonitas eius & potentia rectè cognita, efficit, ut in uno Deo fiduciam collocemus, & iuxta præcepta eius, uitam studiose instituamus. Hanc siquidem reddit caussam, cur debeant opera Dei omnibus adnunciari, & liberis deligenter inculcari, uersus septimus. Adiungitur ibi, Nec obliuiscantur operum Dei: quo indicat, ut neglecta horum ratione regnat impietas, ita tum demum obtinere pietatem, cum habentur perpetuò in oculis. Tantum sanè momentum habet, hæc ritè perpendisse, ut Vates hoc carmen, quo de his summatim canere instituit, legem uocarit, & uitæ institutionem, quæ scilicet haud poterit aliundè peti rectius. Vocauit idem & מַשְׂכִּיל, quod contineat graues & sapientiæ fœcundas sententias, quæ מִשְׁלֵי uocari solent, ideo quod ferè collationibus constent. Item ænigmata, quod arcana, & nulli satis peruestigata rerum scientia in his lateat. De his in uers. 5. Psalm. 49.

Mascil. Miscle.

Vers. 3. et 4. ad uerbum.

Quæ audiuimus & cognouimus, patres nostri narrauerunt nobis. Non est celatum filios eorum, generationi posterorum narrãtes laudes Iehouæ, & robur eius, & mirabilia eius quæ fecit.) Dixit ænigmata & parabolas se memoraturum, & nunc ait ea à patribus uelut per manus tradita, idque per multa iam sæcula. Sed licet cantatissima in populo semper hæc fuerint, ritè tamen à solis electis percepta fuere. Adeò sunt spiritu Dei carentibus tectæ parabolæ, & obscura ænigmata. Laudes enim Dei sunt, quas celebrant, quicunque ex fide facinora Dei, & miracula, in quibus suam ostentat uirtutem, memorant. Id quod quisque filiorum Dei studet, cum apud oẽs, tum maxime apud liberos suos, et aliàs sibi peculiariter iũctos.

Versus 5. et 6. ad uerbum.

Et statuit testimonium in Iaacob, & legem posuit in Israel, quod mandauit patribus, ista nota facere filijs suis. Vt agnoscat generatio postera, filij qui nascentur, surgant & narrent filijs suis.) Id quod prioribus duobus uersibus Vates factum cecinit, hoc hisce canit, ut ita fieret, à Deo fuisse persanctè præceptum. Hoc præcepti legitur Deuter. 4. Hoc, inquit, unicè caue, & serua hic animã tuam, ne obliuiscatur rerum quas uiderunt oculi tui, ne'ue recedant à corde tuo omnibus diebus uitæ tuæ, notaque facies illa filijs tuis, & filijs filiorum tuorum. עֵדוּת, id est testimonium more scripturæ solenni, hoc præceptum uocat, quod id cum contestatione Deus, ut alia, præceperit. Kim. testimoniũ hic & legem, intelligit legem uniuersam, quam Dominus præcepit docere filios. Deut. 6. Sed satis liquet hic Psaltẽ tantum de eo testimonio ac lege loqui, qua Deus pręcepit narrare liberis facinora sua, quibus populum suum Aegyptiaca seruitute liberatum, sed per desertũ induxit in terram Cenaan.

Eduth.

Vers. 7. & 8. ad uerbum.

Et ponant in Deo fiduciam suam, nec obliuiscantur facinorum Dei, & præcepta eius custodiãt. Nec euadant sicut patres eorum, natio auersatrix & irritatrix natio, quæ cor suum non direxit, et non est nixus spiritus eius deo.) Hæc caussa est, ut dixi, cur Deus perpetuam uoluerit esse inter suos operum suorum memoriam, & iugi successione patres filijs ea commendare: nimirum, ut Deo crederent, memores semper quid ille iam pro suis fecisset, ut et porrò facturum omnia sperarent, tum se inuicẽ amarent, quò uocãt Dei præcepta omnia. Natio patrum, de qua in uersu octauo canit, & uocat auersatricem & irritatricem, ij fuerunt, qui ex Aegypto egressi, propter incredulitatem suam, qua decies Dominum tentarunt, præter Kaleb et Iehosua in deserto omnes periere, quod Dominus iurasse legitur Numeri decimoquarto. Caussa omnium malorum illis fuit, quòd cor suum non dirigebant ad Deum, non confirmatum ad ipsum habebant spiritum: hoc est non rectè de ipso sentiebant, non fidebant, quia quid posset & uellet, non cognoscebant, quanquam plurima iam in Aegypto & deserto portenta eius uidissent.

Versus 9. ad uerbum.

Filij Ephraim armati lanceis, arcu, conuersi sunt in die belli.) Incipit iam memorare, in quam

A quam impietatem, ac inde in quas calamitates prisci ex eo inciderunt, quòd factorum Dei nullam habuerunt rationem. Et primo, filiorum Ephraim nominatim meminit, quos sua in fugam egit impietas. Hebræi ad id referunt, quòd hos legimus à Gatheis cæsos, cum uellēt abigere illorum pecora, de quo 1. Paralip. 7. Sed quia Vates sub finem Psalmi, Dei erga se bonitatem celebrat, qui se Regem constituisset populi sui, & in sua ciuitate, reiecta Shiloh, sedem gloriæ suæ delegisset: ac ita per occasionem meminit cladis populo inflictæ, cum arca à Philistæis caperetur, à quo tempore Siloh reiecta à Domino fuit, mihi magis uerisimile uidetur, hoc eum de toto populo canere: & ideo Ephraim potius quàm Israelem dixisse, quòd in horum sorte Shiloh, sedes arcæ fuerit. unde uerisimile est, eam tribum primas in eo bello partes habuisse, eoq; & maiorem accepisse cladem. quamlibet armati fuerint, & lanceis & arcubus & ad sagittandum instructi. Hanc cladem eo significauit, quòd ait conuersos, hoc est dedisse terga hosti.

Non obseruarunt fœdus Dei, & in lege eius noluerunt ambulare.) Hęc caussa erat, quod stare contra hostes nequibant, nempe quòd fœdus Dei uiolarant, non ipsum unum Deum colentes, & legi eius uiuentes, id quod recepta lege in monte Sinai promiserāt. De fœdere Deum inter & populum suum, dixi in uers. 10. Psalmi 25. Id uerò mali ex eo ueniebat, de quo canit uersus sequens. *Versus 10. ad uerbum.*

Et obliti fuerunt facinorum eius, & miraculorum quæ ostenderat eis.) Nam dum in memoria iam non haberēt, ut Deus se declarasset seruatorem maiorum suorum, ipsi quoq; fiducia eius exciderunt. *Versus 11. ad uerbum.*

Coram patribus eorum fecit miraculum in terra Aegypti agro Zoan.) Perstringit summatim miracula edita in Aegypto. צען Græci & Latini Tanim fuisse putant, nec abludit adeò nomen Tzoan. Hęc teste Strabone lib. 17. maxima in ostio, quod Tanniticum uocatur, ciuitas fuit. *Versus 12. ad uerbum.* *Zoan.*

Secuit mare & traduxit eos, & constituit mare ceu acęruum. Et deduxit eos in nube die, & omni nocte in lumine ignis.) Quod canit constitutas, & collocatas aquas ceu aceruum, uoluit illud uerbo exprimere, quod legimus Exod 14. Et erant illis aquę ceu murus à dextris & sinistris. Ibidem & præsentia ac ducatus angeli, nube per diē, & igne per noctem, describitur. Quo utiq; semel Dominus demōstrauit, quantā suorum curā habeat, & ut illis ducēdis suos angelos nullo unquā tempore abesse patiat, qui illis bona cuncta adducant, & pericula quæuis depellant. Omnino enim figuræ & typi sunt, quæcunq; huic populo Deus exhibuit, in quibus Dei super nos consilia deliniata considerare debemus. *Versus 13. 14. ad uerbum.*

B

Secuit rupes in deserto, & potauit eos abyssis amplißimi, Et eduxit riuos è petra, & fecit decurrere flumina aquarum.) Miraculum aquarum, quas è petra populo Dominus eduxit, legitur Exod. 17. Huius miraculi meminit & D. Paulus, 1 Corinth. 10. uocauitq; petram hanc spiritualem, sicut & man spiritualem cibum, propterea qđ singulari Dei beneficio, ad hoc præcipuè collato, ut gloria Domini à populo agnosceretur, ista Israelitis olim contigerunt. Additq; Christum esse illam petram, hoc est ut D. Augustinus interpretatur, per petram illam fuisse repræsentatum, & adumbratum. Vt enim ex illa Dei populus, siti alioqui in deserto periturus, abundè corpore potus fuit, ita in deserto hoc mundo, ubi nihil est qđ sitim animorum sedare queat, sic potat Seruator suo donato spiritu, ut in æternum sitis omnis excludatur. Quidam spiritualem petram, de qua bibisse patres Paulus scribit, ipsum Christum per fidem haustum intelligūt. sed isti non animaduertunt, quod Paulus in exemplū nobis, ne cerimonijs fidamus absq; pietate, memorat patres omnes de spirituali petra bibisse, nec tamen omnes Deo placuisse, sed ob impietatem in deserto fuisse prostratos. Iam qui Christū bibit, nihil unq; bonorum poterit sitire. *Vers. 15. 16. ad uerbum.* *Locus Paul. 1. Corinth. 10.*

Et adiecerunt adhuc peccare illi, irritare altißimū in torrido. Et tentarunt Deum in corde suo, petendo cibum cupiditati suæ. Et locuti sunt contra Deum, dixerūt: Num poterit Deus instruere mensam in deserto?) Canit hic quæ legimus Num. 11. accidisse in sepulchris concupiscen- *Versus 17 18. 19. ad uerbū.*

cupiſcentiæ. Tentare Deum, de quo uerſus 18. eſt, cum manifeſto contemptu Dei, & promiſſorum eius irriſione, uirtutis eius experimentum poſcere. Sic cum ſcriptura memorat illos Dominum tẽtaſſe in Raphidim, narrat dixiſſe: Eſt'ne Dominus inter nos, an non? Quaſi diceret: Prædicas tu Mosheh perpetuò Deum nobis adeſſe, noſtriq́ curam agere, cur igitur ſinit aquæ inopia tantopere nos adfligi? Res ipſa clamat, te nobis uerba dare. Si eſt inter nos Deus, demonſtret id ſuppeditando aquas, nec ſinat enecari ſiti, utinam in Aegypto manſiſſemus, &c. Ad hunc modum omnes ſanè tentationes populi deſcribuntur. Hinc quouis modo intempeſtiuam diuinæ uirtutis declarationem petere, tentare Deum in ſcriptura dicitur. Ita tentationẽ Dei Dominus interpretabatur, ſi ſe è pinna templi præcipitaſſet, periculũ facturus, ſi angeli eum manibus ſuis eſſent excepturi, ita ut pater promiſerat.

Verſus 20. ad uerbum. *En percuſsit rupem, & defluxerunt aquæ, & fluuij inundarunt, num etiam cibum poterit dare, ſi parare carnem populo ſuo?*) Hic uerſus ſic eſt, ut poſſit uideri à Vate ſubiectus, tanquã uolente populo murmuranti et de Deo diffidenti reſpondere in hunc ſenſum: En iam experti eſtis uirtutem Dei in Raphidim, ubi iuſſu eius petra cæſa, potum uobis dedit largiſſimè: quî poteſtis modò dubitare, eum poſſe & cibos ſubminiſtrare, menſamq́ parare quibuslibet inſtructam lauticijs in deſerto? Si uerò ijs uerba populi murmurantis uoluit referre, incredibilis ſanè eum impietatis accuſauit, ut qui impietatem populi mire exprimit, qui expertus Dei bonitatem & uirtutem in data aqua, adhuc non dubitare modo, ſed etiam irridere illum ſibi permiſerint. *Lechem.* לחם uero hic nõ pro Man, ſed cibo alio, uti paſſim ſolet, accipitur. Mã enim iampridem depluere Dominus cœperat, populus autem illud faſtidiebat, uulgarem cibum petens: unde & carniũ, eodem uerſu, quo indicaret de eadem re ſe loqui, ſimul meminit.

Verſus 21. 22. ad uerbum. *Propterea audiuit Iehouah, & ſuccenſuit, & ignis exarſit in Iaæcob, & etiam ira inflammata eſt in Iſraelem. Quia non crediderunt in Deo, & non ſunt ope eius confiſi.*) Kimhi uidetur, quod Vates hic duplicem ultionem meminerit, incendij, quod poſtremã partem caſtrorum apprehẽderat, cum de labore uiæ murmuraſſent, & ea quæ populum inuaſerat, cum carnes accepiſſent. Vtraq́ ſanè eodem loci accidit, ut legimus Nu. 11. Cauſſa utriuſq́ erat, q́ Deo nõ fiderent: id q́ exprimit uerſ. 22.

Verſus 23. 24. & 25. ad uerbum. *Et mandauit nubibus deſuper, & oſtia cœlorum aperuit. Et pluit ſuper eos Man in cibum, & frumentum cœlorum dedit eis. Cibum potentium edit uir, uictum miſit illis ad ſatietatem.*) Miraculum dati Man, ita miraculo coturnicum coniunxit, quaſi ſimul accidiſſet, cum id populo contigiſſet, antequam aquas accepiſſet in Raphidim. Mihi tamen uidetur Pſaltes his uerſibus non uoluiſſe memorare datum Man. ſed potius populi traducere impietatem, qui inſigne adeò Dei donum ingratus faſtidierit, atq́ abominatus ſit, nec ex eo didicerit Deo planè fidere, & ipſius ſe bonitati totum committere. Areſcit, inquiebant, anima noſtra, nihil uidentibus oculis noſtris niſi Man. Atq́ ideo uidetur tam magnificè hoc Dei donum celebraſſe. *Abirim,* uocat enim frumentum cœlorum, & cibum אבירים, id eſt fortium. Ebræi nubes interpretantur, quæ & *Chazacim.* חזקים, quod item robuſtos ſignificat, dicũtur. Alij angelorum legunt, quod tamen nõ ita intelligendum eſt, quaſi eo cibo angeli ueſcantur: ſed quod è cœlis angelorum domicilio, deſcẽderit. Dum enim nihil poſſumus animo concipere, cui non locum aliquem tribuamus, ſuperna interim Deo & beatis mentibus, ſedes aſſignamus, qui tamẽ loco haudquaquam circumſcribuntur, corporum expertes. *Man.* מן uocatum hũc cibum, cuius figura & ſapor Num. 11. ſatis diligẽter deſcribitur, *Manah.* R. Shlomoh putat quaſi paratũ, ordinatũ. מנה enĩ parare ſignificat. Sic Dan. 1. ſcribit. *Vainam lahem hamelech.* וימן להם המלך, & ordinauit eis rex cibum, &c. Exod. 16. legimus, cum populus uidiſſet ceu pruinam, hoc frumentũ cœlorum circa tabernacula ſua ſparſum, dixiſſe quęq́ ad fratrem ſuum, *Manhu.* מן הוא. id eſt paratum iſtuc. Quaſi diceret: Hic ille cibus eſt, quem Deus nobis parauit. neſciebant enim quid eſſet. Reliqui uerſus omnes abunde patent, ex hiſtoria facti, Num. 11.

Et

A *Et uertit in cœlis Eurum, & adduxit uirtute sua Aphricũ. Et pluit super eos carnem sicut puluerem, & uolucre alatum sicut arenam marium. Et cecidit in medio castrorum eius, circum tabernacula eius.*) Et hæc indicant, proximis uersibus Vatem uoluisse impietatem populi exagitare, qui Man fastidierit: non autem historiam, ut illud datũ fuit, memorare. Nam hic historiam quasi concludit, & satiatæ & ultæ concupiscentiæ. Vocat Aphricum תימן, quia regio Theman meridionalis Iudæis est, nomen habens à filio Iismael, Theman dicto, ut legimus Gen. 25. *Et comederũt, & saturati sunt ualde, & attulit eis desiderium eorum. Non recesserant à cupiditate sua, adhuc cibus in ore illorum. Et ira Dei exarsit in eos, & occidit in pinguibus eorum, et iuuenes Iisrael humiliauit.*) Canit ut maturè ultio, hæc dona Dei impie postulata, consecuta sit. quo monemur, non semper beneuolẽtiæ esse, si cupita Deus largiatur, sępeq; numero iræ potius quàm fauoris esse documentum, externis istis bonis abũdare. Id quod in diuite epulone uidere est. Iam siquidem bonus est Deus, ut qui æterna respuunt, his temporaria tamẽ bona suppeditet, ne nihil à bonitate eius percipiant. *In omni isto peccarunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius. Et consumpsit in nihilo dies eorum, & annos eorum in nihilo.*) Notat murmur populi et seditionem, quæ excitata fuit, cum exploratores terram Cenaan renunciassent, optimam quidem, sed inuictam, de qua Num. 14. Hoc murmure ita sanè Deus offensus fuerat, ut uellet totum populum delere, cumq; placatus fuisset ad precẽ Mosheh, iurauit tamẽ, nemini eorũ qui signa sua in Aegypto uidissent, quiq; numerati fuissent à uiginti annis & suprà, illam aspiciendam. Id canit Psaltes uersu sequenti: *Cũ occiderentur, & inquirebant eum, & reuertebantur, & maturabant (ad) Deum.*) Prædicat Dei bonitatem, qui populum identidem ueniam orantẽ receperit, & si continuò ad ingenium redirent, ac resipiscẽtia promissa fallerẽt, nec diutius illi supplices essent, quàm ad id diris cruciatibus compellerentur.

Vers. 26. 27. 28. ad uerbũ.
Theman.
Vers. 29. 30. 31. ad uerbum.
Versus 32. 33. ad uerbum.
Versus 34. ad uerbum.

Et recordati sunt quod Deus rupes eorum, & Deus altißimus redemptor eorum. Et fefellerunt in ore eorum, & in lingua eorum mentiti sunt ei. Et cor eorum non fuit rectum cum eo, et non fuerunt firmi in fœdere eius.) Quòd essent caro & spiritus abiens, nec rediens,
B hoc est nullarum uirium, nullius firmitatis. *Et ipse misericors remisit iniquitatem, & nõ disperdidit, & multus in eo fuit, ut iram suam auerteret, & nõ excitauit omnem indignationem suam. Et recordatus est, quia caro ipsi: spiritus uadens, & non reuertens.*) Ingens fuit populi impietas, qua ita Deum indies irritabant, ut incomparabilis indulgentiæ fuerit, quod toties illis parceret. Id uoluit Vates monere, eoq; tot uerbis canit, ut iram suam Deus uelut ui suppresserit, meritamq; ultionem auerterit. Pręterea prædicat misericordiam eius, & ex eo quod huius rationem habuit, quod id notat, quod Dominus dicebat Num. 14. En decem uicibus irritarunt me. Reuersi sunt, de eo dictum est, quod semper, quamlibet admirandis ostẽtis, Dei uirtutem & bonitatem experti essent: ad tentandum tamen ipsum, atq; irritãdum redirẽt. *Sæpius irritarunt eũ in deserto, molesti ei fuerunt in solitudine. Reuersi sunt, et tentarunt Deũ, et sanctũ Iisraelis reiecerunt.*) His uersibus accusat impietatẽ populi, quod signa in Aegypto pro ipsis edita contẽpsissent: & quædã eorũ enumerat, quę ut cãtatissima tum fuere, ita nõ habuit necesse illa eo ordine recẽsere, quo acciderunt. Primũ quidem primo posuit, lacus scilicet Aegypti uersos in sanguinem. Scribit siquidem Strabo libro 14. Aegyptum fossis Nili riuos recipientibus, undiq; intersectam, ut ubiq; nauigabilis sit. Has fossas & lacus scriptura יאורים uocat. de hoc malo Exodi septimo.

Vers. 35. 36. et 37. ad uerbũ.
Versus 38. 39. ad uerbum.
Versus 40. 41 ad uerbum.
Ieorim.

Misit in eos mixtionem, & uorauit eos, & ranam, & uastauit eos.) Malum uenenatarũ muscarum, quas ערב, quod alioqui mixtionẽ significat, uocari uulgo credũt, quinta plaga fuit, ut ranæ secunda, de quibus Exod. 8.

Versus 45. ad uerbum.
Arob.

Et dedit brucho prouentum eorum, & laborem eorum locustæ.) Hoc malum in ordine, quę Exodus habet, septimũ fuit. Scitè exprimit, qua ratione singulariter hoc malũ usserit. Absumpsit fructũ laboris. De eo legis Exod. 8. *Et perdidit grãdine uineã eorũ, et ficus eorũ lapide grandinis. Et conclusit grandini iumentũ eorũ, et pecora eorũ fulminibus.*) Hęc 7. loco memorantur Exod. 9. Tẽpestas, grãdo, et fulmina, חנמל quidam

Versus 46 ad uerbum.
Vers. 47. 48. ad uerbum.
Chanamal.

dam pruinam uertunt, sed sunt lapides grandinis maiusculi. Nam Exod. 9. de tempestate loquitur, qua fuerunt omnia uastata. Paraphrasis Chaldæa habet, Carbones ignis. Modus iste loquendi, Et conclusit grandini, habetur etiam infra in uer. 59. & 62. Significat autem quid penitus tradere, ceu inclusum eius manibus, cui traditur.

Vers. 49. 50. ad uerbum. *Misit in eos feruorem iræ suæ, ardentem indignationem, furorē & angustiam, legationem angelorum noxiorum. Librauit semitam iræ suæ, non pepercit à morte animæ illorum, & uitam eorum conclusit pesti.*) Hæc pestilentia, de qua canūt hi uersus, quinta plaga fuit, ut legitur Exodi nono, sæua admodū, ideo de ea tā atrociter cecinit. Vocauit autem eam, legationem angelorum nocentium. per illos enim Deus pestem, & alia mala immittit. Inde Dominus dicebat, infirmam mulierculam à Satana ligatam. De Iiob quoq;, & ijs qui, cum Dauid Dominum irritasset numerato populo, peste perībant, & de exercitu Sancherib, ac aliàs sæpe, manifestè scriptura per angelos, Dei ultionem perfectam memorat.

Versus 51. ad uerbum. *Et percußit omne primogenitū in Aegypto, primitias uirtutis illorum in tabernaculis Cham.*) Hæc interfectio, decima plaga fuit, de qua Exod. 11. Tabernacula Cham dixit pro Aegypto, quia Mizraim, unde Aegyptij nomen Ebræis & originem duxerunt, filius Cham fuit. Gen. 10.

Versus 52. 53. ad uerbum. *Et traduxit sicut gregem populum suum, & eduxit eos sicut pecus in deserto. Et deduxit eos tutò, & non trepidarunt, & inimicos eorum operuit mare.*) Hic canit beneficium eductionis ex Aegypto, & deductionis per desertum, certe admirandum. nam omni humano præsidio destituti erant. Tum oppressionis hostium, quos operuit mare. In quo Deus eximiè sanè demonstrauit, qua suos soleat cura moderari, quàm benignè tutari, utq; bonis omnibus etiam ubi nihil q̄ incultum desertum est, cumulare.

Versus 54. ad uerbum. *Et adduxit eos ad terminum sanctum suum, montem istum quem possedit dextera tua.*) Terrā Cenaā sanctam uocat, & peculiariter à Deo possessam, quia decreuerat Deus in hac nominis sui cultum celebriorem & solennem instituere, ita ut huic religione Abrahæ & Iizijak & Iaæcob præluserat. In hanc ergo terram adduci singulare Dei beneficium erat, sicut extremum malum inde eijci. Id quod in Iudæis luce clarius adparet. Nunc perinde est ubi habites, quantum quidem ad locum attinet: at pio nihil optatius, q̄ degere inter sanctos, qui ubicunq; fuerint in terra sancta, & Dei possessione erunt. Montem hic, regionem montanam Amorræorum intelligit.

Versus 55. ad uerbum. *Et expedit ante eos gentes, & fecit eos sorte posidere hæreditatem, & fecit habitare in tabernaculis eorum tribus Iisrael.*) Agri funiculis & sorte missa diuidi solent: hinc mittere sortem & funiculos, sæpe pro tradere possessionem scriptura usurpat, de quo & in Psalm. 16. Porro quod canit Dei beneficium, est, quod gentes in gratiam Iisraelis expulit, & hunc in illorum possessionem adduxit, propriamq; eis fecit.

Versus 56. 57. 58. ad uerbū. *Et tentauerunt & irritarunt Deum altißimum, & testimonium eius non obseruarunt. Versi retro sunt, & defecerunt sicut patres eorum, uersi sunt ut arcus iaculātis. Et irritarunt eum excelsis suis, & idolis suis ad æmulationem eum prouocarunt.*) Defectiones accusati populi, admissas in terra Cenaan, in quam introducti erant, ut colerent summa innocentia & pietate Deum: de quibus memorat totus liber Iudicum. Arcum

Remigiah. רְמִיָּה, alij legunt, arcum eiaculantem sagittas: alij, dolosum. Et hic putant dolosum & fallentem arcum dici, qui ilico uertatur, & aliud feriat q̄ expectatum sit. Sic filios Iisrael alios quàm promiserint, q̄ ab eis expectatum sit, sese exhibuisse. A. Ezra, & Paraphrasis Chaldæa, eiaculantem legunt: ut intelligas assimilatos Iisraelem arcui ad eiaculādum facto, sed euerso, id est remisso, qui iam ad impellendum sagittam sit planè ineptus. Sic sanè illi Deo prorsus inutiles facti, nihil omnino uirtutis ad officia iustitiæ reliquum habebant. Hoshea 7. eodem loquendi modo usus est. De his est totus liber Iudicum.

Vers. 59. 60. *Audiuit Deus & succensuit, & spreuit admodum Iisrael. Et repulit habitaculum Schilo, taberna-*

A *bernaculum quo habitat inter homines. Et dedit in captiuitatem robur suum, & decorem suum in manum angustiantis.*) Deus populum suum tum magnifacere agnoscitur, cum benigne ei consulit. Vbi ergo sub Eli sacerdote arcam fœderis singularem sedem nominis sui, quam Vates ideo עז uirtutem, uel robur eius & decorē uocat, eo quod hæc populo ex propiatorio exhibuisset, Philistæis permisisset, ac eo uelut numinis sui præsentiam & præsidium negasset, populum sane supra modum contempsit, uilemq; habuit. De his legimus 4. 5. & 6. primi Schmuelis. Hæcq; reiectio Schilo fuit, nam eò arca relata nunquam fuit.

Et conclusit gladio populum suum, & hæreditati suæ succensuit. Iuuenes eius uorauit ignis, & uirgines eius non sunt laudatæ. Sacerdotes eius in gladio ceciderunt, & uiduæ eius nō fleuerūt.) Verſ. 62. 63. 64. ad uerbū. Sæuissimum bellum fuit, & uerè populus à Deo hostibus gladio traditus, & addictus: ceciderunt enim uno prælio ex populo triginta millia. Tum uorauit ignis, hoc est uis belli, summæq; ultionis, iuuenes. Ignis enim hic metaphoricôs accipit. Et uirgines eius non sunt laudatæ, scilicet Epithalamijs, ut mos erat: quia sponsos absumpserat bellum. Sacerdotes quoq; interempti sunt, & uiduæ eorum non sunt lamentatæ, quia audita morte maritorum, cum arcæ captiuitate, ipsæ pariter interierunt præ dolore, uti legitur de uxore Pinehas, filij Eli principis sacerdotum. *Et euigilauit sicut dormiens Dominus, sicut fortis uociferans à uino. Et percussit coartatores suos in parte postica, opprobrium sempiternū posuit eis.*) Versus 65. 66. ad uerbum. Solet Dominus sic impijs uice uirgæ ad castigandū suos uti, ut mox ipsos suæ uirtuti omnia adscribentes, penitus deleat. Ita et Philistæos dijs suis eam uictoriam referentes, sempiterno opprobrio affecit, cæsis cunctis Philistæis in partibus pudendis, sicq; compulit arcam remittere. Vsus est hic Vates simili uiri sopiti à uino, qui excitatus cum impetu & uociferatione in hostes ruit. Sic enim nihil tale expectantibus, et secure triumphantibus subito Deus ultionem immisit, qui antea uisus erat dormire, & nullam suorum habere rationem. *Et auersatus est tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit. Et elegit tribum Iehudah, mōtem Zijon quem dilexit. Et extruxit sicut excelsa sacrarium eius, sicut terram fundauit eam in*

B *seculum.*) Verſ. 67. 68. 69. ad uerbū. Arca fœderis à Philistæis reddita, non est reducta Schilo, quæ in tribu erat Ephraim, sed mansit usq; ad regnum Dauidis in Kiriath Iearim. Ita reiecta est tribus Ephraim, & tabernaculum Ioseph, & electa tribus Iehudah, in qua perpetuum domicilium sibi Dominus delegit, extructum, ut excelsæ regiæ: & fundatum, ut terra quæ nunquam mouetur. In quo est de Ecclesia Christi uaticiniū, ut & Psal. 46. & 48. atq; alibi. Nam templū à Salomone extructū, non multis adeò pòst annis excisum fuit.

Et elegit Dauid seruum suum, & tulit eum è caulis gregis. A' tergo fœtarum adduxit eum ad pascendum Iaacob populum suum, & Israelem hæreditatem suam. Et pascet eum sinceritate cordis sui, & in prudentijs suis minabit eū.) Verſ. 70. 71. 72. ad uerbum. De sua à pastura ouium ad regnum exaltatione canit, & in seipso, quem canit constitutum fuisse, ut pro innocentia cordis sui, prudentia manuum suarum, hoc est, prudenti administratione regni, populum Dei, ceu gregem sinceriter deduceret, Christi typum exhibuit considerandum. Humilitatis suæ multis meminit, qui à cura gregis, ab opera quam fœtibus ouibus teneram & sedulam impenderat, ad gubernandum populum Dei fuit selectus. ita Seruator noster, uerus homo, instaurator & rex factus est omnium, ad dexteram Patris exaltatus. Qua ratione principes subiectos regere debeant, exprimit uerſ. ultimus, corde scilicet sincero, nihilq; quàm populi commoda spectante: & prudentia manuum, id est omnibus quę gerenda sunt, institutis prudentissimis. Sed hæc Christi propria sunt, igitur à solis Christianis principibus præstabuntur.

ARGVMENTVM PSALMI LXXIX.

Queritur de calamitate illata Hierosolymis ab Antiocho, contra quem & opem Dei implorat.

PSALMVS LXXIX.

σχετλιαστικὸς καὶ εὐκτικός.

1 ODa Asaphi. Inuaserunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt regiam sacrarij tui, redegerunt Ierusalem in aceruos lapidum.

2 Dederunt cadauera seruorum tuorum in cibum uolucribus cœlorum, & carnem bonorum tuorum bestijs terræ.

3 Effuderunt sanguinem eorum circa Ierusalem uelut aquam, nec est qui sepeliat.

4 Eò recidimus, ut probris nos uicini nostri afficiant: subsannent ac ignominia deturpent, qui circum nos habitant.

5 Quousque ô Iehouah? succensebis'ne perpetuò? ardebit ceu ignis æmulatio tua?

6 Effunde indignationem tuam in gentes, quæ te non agnoscunt: in regna, quæ nomen tuum non inuocant.

7 Nam Iaæcob uorarunt, & sedem eius desolarunt.

8 Ne sis nobis memor iniquitatum priorum, maturè præueniat nos humanitas tua, nam admodum miseri sumus.

9 Adsis nobis Deus, serua nos propter decus nominis tui, & libera nos, propitius sis peccatis nostris propter nomen tuum.

10 Cur dicant inter gentes, ubi est Deus illorum? nobilis euadat inter gentes nobis uidentibus, ultio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est.

11 Perueniant in conspectum tuum suspiria uinctorum, pro magnitudine potentiæ tuæ fac superstites eos, qui morti iam addicti sunt. B

12 Repende uicinis nostris septuplum in sinum eorum, opprobrium quo affecerunt te ô Iehouah.

13 Da uero, ut nos populus tuus, & grex pascuorum tuorum, te celebremus in seculum, deprædicemus laudes tuas in omnes ætates.

EXPLANATIO.

Versus 1. ad uerbum. P*Salmus Asaphi. Venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctitatis tuæ, posuerunt Ierusalem in aceruos lapidum.*) Regio Iisraelitarum, ex omnibus regionibus orbis electa à Deo fuit, ut in ea inuocaretur nomen eius: ideo dicitur peculium, & possessio Domini hæreditaria. In hac metropolis erat Ierusalem, quæ templum habebat, in quo solo Deus suam præsentiam erat pollicitus. Sancta igitur ut erãt, ita excoli debebant à sanctis, nõ pollui, & uastari ab impuris ethnicis. Queruntur ergo contrà fieri per Antiochi milites. *Versus 2. et 3. ad uerbum.* *Dederunt cadauer seruorum tuorum cibum uolucri cœlorum, carnem bonorum tuorum bestiæ terræ. Effuderunt sanguinem ceu aquam circum Ierusalem undique, & non sepeliens.*) Sceleratos populus etiam hac tempestate habuit: uerùm in pios, Deoque in ueritate seruientes, qui in omnes beneficos se præstare studebant, potissimum sæuiebatur, adeò ut sepultura eis negaretur.

Versus 4. ad uerbum. *Fuimus probrum uicinis nostris, irrisio & ignominia ijs qui circum nos sunt.*) Quamlibet dira patientibus, ac ideo misericordia dignis undique illudebatur, quæ querela passim in Psalmis à sanctis occinitur.

Versus 5. 6. et 7. ad uerbum. *Quousque irasceris Iehouah penitus, ardebit zelus tuus uelut ignis? Effunde indignationẽ tuã in gentes quæ te non nouerunt, & in gentes quæ in nomine tuo non inuocant. Nam uorauit Iaæcob, & habitationem eius desolarunt.*) Ira & iudicium Domini à domo eius cœperat,

A rat, in impijs Deum ignorãtibus: ideoq́ quauis re potius quàm nomine Dei confidentibus, erat absq́ fide sæuiturum. id ergo sancti orant. Cognitio itaq́ Dei & inuocatio, ira Dei liberant. Zelum dicit: Deus enim zelotes est, & hoc unicum in suis ulciscitur, quod creaturas plus quàm se creatorem amãt. In uersu 7. est, uorauit, pro uorarunt. Excindere siquidem penitus & haurire, cum populum, tum templum, Antiochus statuerat.

Ne memor sis nobis prauitatum priorum, propera, præueniant nos miserationes tuæ, quia miseri facti sumus plurimum.) Versus 8. ad uerbum. Priores prauitates, Kimhi delicta iuuentutis: A. Ezra, patrum intelligit. utrumq́ uero recte intelligitur. Externæ enim istæ & claræ ultiones, non tam in hoc à Deo immittuntur, ut rependatur illis, cuiq́ pro merito suo, id enim iudicij post hanc uitam expectatur: quàm ut Deus testetur mundo, se ultorem scelerum, & in horum agnitionẽ homines adducat: quãquàm in nullum supra meritum animaduertat, nec de filijs pœnas sumat patrum, qui nullas dare pœnas digni sunt. Fit igitur sæpe ut cum diu ad pœnitẽtiam nos frustra expectauit, immissis malis, cùm nobis tum alijs ostendat, quàm inuisa sibi sint quæ olim admisimus, efficiatq́ ut ea & nobis inuisa reddantur. Sic & patrum prauitatem in filijs ulciscitur, sed huius prauitatis eiusmodi hæredibus, ut digni sint, in quibus Deus exempla edat, declaret'que quàm prauitatem illam detestetur. Obseruandum autem, quòd quanquam pro religione isti passi sunt, peccatis tamen suis id imputant. Et sic res habet: Omnium quæ Deus aduersa immittit, caussa peccatum est, & si suos sic Deus honoret, ut quæ peccatis ipsorum debentur, sub nomine religionis & iustitiæ pati faciat. Sic qui Ecclesiasticam historiam legat, uidebit & Christianorum grauiores persecutiones, eorum errore partim, partim sceleribus prouocatas fuisse.

Iuua Deus ô Deus opis nostræ propter decus nominis tui, & libera nos, & propitius sis super peccatis nostris propter nomen tuum. Quare dicent in gentibus, ubi est Deus eorum? cognoscatur in gentibus, coram oculis nostris uindicta sanguinis seruorum tuorum qui effusus est.) Versus 9. 10. ad uerbum. Quia B religio potissimum impugnabatur, & qui cruciabantur & interimebantur uerè serui Dei erãt, nominis Dei gloriam ingenti sua consolatione memorabãt, quam utiq́ cedere gentium impio furori Deus non potuit.

Veniet coram te gemitus uincti, secundum magnitudinem brachij tui, reliquos fac filios mortis. Versus 11. 12. 13. ad uerbũ. *Rependе uicinis nostris septuplum in sinum eorum, probrum quo te ô Iehouah opprobrarunt. Et nos populus tuus & grex pascuorum tuorum, celebrabimus te in seculum, in generationem & generationem narrabimus laudem tuam.*) Erigebãt sibi sancti animum, cum in se adeò Antiochus sæuiret, & diritate eorum quæ patiebantur, & raritate superstitum ex populo, & hostium impietate, & sua pietate. Quæ nimirum in omnibus similibus precibus sanctorum reperias. Septuplum repensionem pro ampla & sæua dixerunt. Ingens autem consolatio erat, potuisse gloriari se populum esse Dei, & gregem pascuorum Dei. Ea uero gloriatio sigillo electionis, spiritu filiorum Dei constat. Multum profectò consolationis & sanctæ doctrinę hic propositum est Christianis, qui ob tepiditatem suam, impijs subinde permittuntur, tantum singula ritè perpendant.

ARGVMENTVM PSALMI LXXX.

Eiusdẽ argumenti hic Psalmus est, cuius præcedens. Populus Dei, impijs permissus, orat se uindicari: & priora Dei beneficia, sub uineæ allegoria, præsenti calamitati collata, ad erigendam spem, memorat.

PSALMVS LXXX.

σχετλιαστικὸς καὶ εὐκτικός.

PRæsuli ad Shoshannim decoram, Oda Asaphi. 1

Pastor Iisraelis ausculta, qui minas uelut gregẽ Ioseph, 2 quiq́ insides Chrubim, affulge.

Qui es ante Ephraim, Beniamin, & Menascheh, excita 3

potentiam tuam,age ſerua nos. A

4 Deus reſtitue nos,fac illuceſcere faciem tuam,& ſeruabimur.

5 O Iehouah Zebaoth,quouſq; iraſceris precationi populi tui?

6 Effeciſti ut pro cibo haberent lachrymas, pro potu lachrymarum plurimum.

7 Poſuiſti nos,ut uicini noſtri ſemper nobiſcum contendant, ut ſubſannent nos inimici noſtri.

8 Deus Zebaoth reſtitue nos,fac illuceſcere faciẽ tuã,& ſeruabimur.

9 Vitem ex Aegypto traduxiſti,eiectis gẽtibus plantaſti illam.

10 Expediuiſti illi locum,feciſti ut radices ageret,& terram repleret.

11 Vmbra eius obtexit montes,pampini eius cedros excelſas.

12 Feciſti progerminare palmites eius uſq; ad mare, & malleolos eius uſq; ad Euphratem.

13 Quare dirupiſti ſepem eius,ut ex ea decerpant,quicunq; illac tranſeunt?

14 Cur uaſtat illam apertè ſaltu,& depaſcuntur eam feræ agri?

15 Deus Zebaoth redi obſecro,intuere è cœlis,aſpice,& inuiſe uitem iſtam.

16 Vitiariũ quod plantauit dextera tua,& uitem quam roboraſti tibi.

17 Quare exuſta iam igni,conſcerpta'q; eſt?te increpante perierũt.

18 Adferas manu tua, pro quibus potentiam tuam ſolebas declarare: adferas,quos tibi corroboraueras.

19 Haudquaquã à te deflectimus,uitã nobis reſtitue,ut inuocemus te.

20 O Iehouah Deus Zebaoth, reſtitue nos, fac illuceſcere faciẽ tuam, B & ſeruabimur.

Verſus 2. et 3. ad uerbum. P*Aſtor Iiſraelis auribus percipe,minator ſicut gregis Ioſephi,ſeſſor Chrubim affulge. Corã Ephraim,& Beniamin,& Menaſcheh,excita fortitudinem tuam,et ueni in auxiliũ nobis.)* Promiſſionẽ diuinę præſentiæ atq; tutelæ,multis ab initio meminit, quo fiduciam erigeret precandi. Populum Iiſraelem,gregis loco habere, Deus ſe receperat,acturumq; ſe illis paſtorem promiſerat,inq; huius ſignum ſedem dignationis ſuæ inter Chrubim,in operculo arcæ delegerat,de quo in Pſal.24.& alibi. Hæc intra tabernaculum collocata,circundabatur undiq; ab Iiſraelitis. Ab oriente caſtra ſua habebat Iehudah, Iſaſcar, & Zebalon. A' meridie Ruben, Shimeon & Gad: & hi præibant cum proficiſcerentur. Ab occidente erãt caſtra Ephraim,Manasheh,& Beniamin. Ab aquilone,Dan,Aſſer, & Nepthali,& hi ſequebantur. Ita ferebatur tabernaculum ante Ephraim, qui & ſigna ferebat,quæ adiunctæ copiæ, Manasheh & Beniamin ſequebãtur. Huc itaq; reſpexit Pſaltes uerſu 30.

Verſus 4. ad uerbum. *Deus reſtitue nos,& fac illuceſcere faciem tuam,& ſeruabimur.)* Cõfirmata ex iam memoratis fiducia in Deum,precatur ut adfulgeat,potẽtiam ſuam excitet,adueniat ſeruatum,hoc eſt pręſentem opem exhibeat: quod & ipſum eſt,faciem eius illuceſcere,quo poplus Dei reſtituitur,& ſeruatur. Hic uerſ.4. eſt intercalaris,tertiò enim repetitur.

Verſus 5. ad uerbum. *O Iehouah deus Zebaoth,quouſq; fumabis contra precem populi tui.)* Queritur fumare eum contra precem populi ſui,hoc eſt iraſci. Iratis ſiquidem fumant nares. Intelligit autem eum precem iratum repellere,& libidinem impiorum, populũ Dei uexantem,non compeſcere.

Verſus 6 ad uerbum. *Cibaſti eos pane lachrymarum,& potaſti eos lachrymarum ampla menſura.)* Senſum habet,quẽ quartus,Pſal, 42. nimirũ queritur,ea calamitate populũ Dei preſſum, ut

A ut dies noctesq; tantũ lachrymari libeat, præ cibo & potu. שליש capacẽ mensuram significat. Voluit enim dicere, se plurimum lachrymarum fudisse. *Scalisc.*

Posuisti nos contentionẽ uicinis nostris, & inimici nostri subsannant nos. Deus restitue nos, & fac, &c.) Queritur populus Dei se positum contentionẽ uicinis, hoc est factum ut uicini cum eo iugiter cõtendant. Alij intelligunt sic positos cõtentionẽ, ut uicini de eis cõtenderent, quib. seruirẽt, quorum'ue iniuriæ essent obnoxij. Cum utroq; sensu quadrat quod sequit̃, nempe subsannatos ab hostibus. *Ver. 7. et 8. ad uerbum.*

Vitem ex Aegypto propulisti gentes, & plantasti eam. Euacuasti coram ea, & radicasti radices eius, & repleuit terram. Et obtecti sunt montes umbra eius, & pampinis eius cedri Dei. Emisisti palmites eius usq; ad mare, & ad flumen malleolos eius.) Similem facit populũ uiti transplantatæ, qua similitudine usus est et Iesha. 5. Agere radicem fecit, dũ reiectis indigenis dedit firmam illi sedẽ in terra Cenaan. Potentiã & multitudinẽ canit uers. 10. Vocat cedros Dei, maximas, quas hæc uitis umbra sua, sicut & montes, obtexit, quando potentiæ suæ omnia subiecit. Terminos regni, mare Philistinorum & flumen, id est Euphraten fuisse, cecinit & uers. 8. Psal. 72. *Vers. 9. 10. 11. & 12. ad uerbum.*

Quare dirupisti sepem eius, & decerpunt eum quicunq; transeunt uiam. Vastat eam aper de sylua, & fera agri depascitur eam.) Sepes huius uineæ perrupta fuit, cum sublata sua protectione Deus, illos impijs gentibus diripiẽdos permisit. Apri è saltu nominatim meminit, & ferarum agri, quia solent uineæ ab his maximè depasci. Dixit autem aprum pro apris, uti & feram agi pro feris, ne quis putet de singulari aliqua fera sibi philosophandũ. A. Ezra זיז pro uolucribus accipit. Versu 11. Psal. 50. ad eundẽ modũ dixit, זיז שדי, p שדה, et cõiungit̃ eodẽ uersu cũ uolucribus: uerũ quia agri adiectũ ẽ, uidet̃ rectè fera interpretari posse iuxta Kim. *Vers. 13. 14. ad uerbum. Zix. Sadai. Sadeh.*

Deus Zebaoth redi obsecro, aspice è cœlis, et uide, & inuise uitem istam. Et hortum quẽ plantauit dextera tua, & super filiũ (quẽ) roborasti tibi.) Orat, ut rursus uitem hanc respicere Deus dignetur. כנה uariè interpretantur, quidam כ pro ג positum arbitrantes, legũt גנה, id est hortum. Quidam putant idem esse, atq; מכון, id est instructus locus uel mansio. A. Ezra uult epitheton esse horti, uel uineæ. Vtcũq; autem B accipiatur, satis liquet uineam Domini, Ecclesiam Iisraelis, per hanc uocem significari, quam precatur scilicet inuisi, & à depascentibus feris uindicari. Iungitur enim cum uerbis præcedentis uersus, intuere, inuise, &c. Eandem uocat & filium dexteræ eius. Scriptura enim id filium cuiusq; rei uocat, quod ab ea factum est, aut seruatur, ulla'ue ratione ad illam attinet. Sic Iesha. 5. locum uberem uocat filium olei, & 21. uocat Babel filium areæ suæ, quod ita ut frumentũ in area, eam uellet conterere. Hic uero iterum obseruandum, unde fiduciam sancti sibi alant, memorando scilicet se uineam esse Dei, ab ipso plantatam, & multis donis corroboratam. Hinc certò cogitabant fieri nõ posse, quin & porrò ipsis opem ferret. Vnde statim subijciunt suam miseriam. *Versus 15. 16. ad uerbum. Canah. Ganah. Machon.*

Exustam igni, excisam, ab increpatione faciei tuæ perierunt.) Quia uineæ populum Vates assimilauerat, perstat in similitudine, habuisseq; queritur instar uineæ exustæ, & conscerptæ, uastatæq;: idq; propter iram ipsius, qui nimirum ita de peccatis ipsorum pœnas sumeret. Vnde adiunxit Psaltes, mutata persona: Ab increpatione faciei tuæ, uel iræ, illi perierunt, nempe Iisraelitæ. *Versus 17. ad uerbum.*

Sit manus tua super uirum dexteræ tuæ, super filium hominis (quem) roborasti tibi. Et nõ deflexirmus à te, uiuifica nos, et inuocabimus in nomine tuo. Iehouah Deus Zebaoth restitues nos, fac illucescere faciem tuam & seruabimur.) Rursum facit populum Dei beneficiorũ in se meminisse, cum orat Dominum, ut manus eius sit super uirum dexteræ eius, cui scilicet dextera sua mirabiliter semper adfuerit, item filium quem sibi confirmarit. Hinc sanè sciebant ueri Iisraelitæ, docente eos spiritu, haudquaquam diu impijs tanta in se permittenda. Ex eodem spiritu & illud erat quod sequit̃, Non deflectimus à te. Obsignati siquidem sunt huiusmodi, spiritu filiorũ Dei, unde deficere ab ipso nunquam possunt. Omnia affectibus ardent, & ijs ex desiderio gloriæ Dei illustrandę natis. Digna omnia quæ Christiani diligenter expendant: nam omnino sic, ut hic Psalmus canit, habet sors illorum. *Versus 18. 19. 20. ad uerbũ.*

ARGVMENTVM PSALMI LXXXI.

A

Ad colendum seriò Deum hortatur, beneficia eius in Iisraelem memorat, tum quid hic à neglectu Dei acceperit mali, quantumq; bonorum accipere potuisset, si illi dicto audiens fuisset, summatim perstringit.

PSALMVS LXXXI.

εὐχαριστικός ϗ διδακτικός.

1 PRæfuli ad Githith, Asaphi.
2 Ouate Deo opitulatori nostro, iubilate Deo Iaæcob.
3 Attollite modulamen, edite sonum tympani, citharæ suauis cum fidibus.
4 Clangite tuba in neomenia, in definito tempore sacrificij nostri.
5 Idipsum enim statutum est Iisraeli, ius Deo Iaæcob.
6 Obtestatus est Iosephum, ut illud obseruaret, cũ egrederetur Aegyptum, linguam quam non cognoscebam, audiebam.
7 Subduxi oneri humerum eius, manus eius à furno recesserunt.
8 Dum infestareris inuocabas me, & uindicaui te: arcano tonitru annui tibi, exploraui te apud aquas iurgij. Selah.
9 Audi popule meus, & contestabor tibi, Iisrael, si audieris me.
10 Si non fuerit tibi Deus alienus, nec supplicaueris Deo peregrino.
11 Sed me agnoueris Deum, qui te eduxi ex Aegypto, solues os tuum ad petendum, & dabo omnia.
12 Sed populus meus uoci meæ non auscultauit, Iisrael noluit me.
13 Et permisit eos temeritati cordis ipsorum, iuxta sua ipsorum consilia egerunt.
14 O si populus meus audisset me, si Iisrael in uijs meis ambulasset.
15 Quàm breui inimicos illorũ deiecissem, & in infestãtes eos reduxissem manum meam. B
16 Qui odio habent Iehouam, essent illis seruiliter supplices, ipsorum autem æuum perpetuò floreret.
17 Cibaret eos Deus medulla tritici, & melle è petris satiarem te.

EXPLANATIO.

Versus 2. 3. 4. ad uerbũ. ATtollite orationẽ Deo, robori nostro, iubilate Deo Iaæcob. Sumite psalmum, & date tympanum, citharam iucundam cum fidibus. Clangite tuba in nouilunio, in præfinito diei nostri.) Oda hæc composita uidetur, ut in aliquo præcipuo festo caneretur ad excitandum Dei studium in populo. Illud uerò Neomenia erat, in qua ex Lege Numeri decimo, buccinis clãgebatur ad sacrificia, quo populus admoneretur Domini, qui cum legem illi daret, & fœdus cum eo iceret, tubæ sonitum ediderat in nubibus. Exod. 19. Lex החצצרות meminit, cum hic habeantur השופרות, sed utrunq; buccinas uel tubas significat: ita satis constat, etiam השופרות usos fuisse, quarum mentio fit Leuit. 25. Primũ ergo hortatur, ut tam sonitu buccinarum, quàm aliorum instrumentorum, ac etiam humanis uocibus, festum Domino religiose celebrent, ita beneficiorum eius memoriam refricaturi. In uersu quarto festum quidam reddunt, sed proprie חג sacrificium significat, nec festum, nisi quia in festis diebus sacrificia offerebantur. Vnde Psal. 118. Ligate חג, id est hostiam, ad cornua altaris.

[Margin: Hadazozeroth. Hascopharoth. Numer. 10. Chog. Chag.]

Versus 5. 6. ad uerbum. *Quia cerimonia Iisrael istuc iudicium Dei Iaæcob. Testimonium posuit illud in Ioseph cum egrederetur contra Aegyptũ. labium quod ignorabã audiebam.)* Cerimonia, iudicium & testimonium pro eodẽ dicit, cœpto nimirum hoc festum, de quo canit, celebrandi, sicut & Iisrael, Iaæcob atq; Ioseph, nempe pro populo sancto. Quia

uero

A uero ut cætera, ſic & iſtud feſtum, de quo canit, in hoc inſtitutum erat, ut populus beneficiorum Dei admoneref, & præcipue Legis datæ, eoq; totius gentis à Deo uindicatæ, & ita in ueram libertatem adſertæ, ſicut in Domini tum ſeruitutẽ redactæ, appoſitè Vates liberationis à ſeruitute Aegyptiaca meminit, cuius memoria religionis ſtudium in populo meritò accendi debuit. Habetur hic בצאתו על ארץ מצרים. cũq; על ferè ſuper, uel aduerſus ſignificet, Kimhi ad Deum hoc refert, legens ad hunc modum: Cum Deus exiret contra Aegyptum, ut ſuos ulciſceretur. Ab. Ezra ad id refert, quòd è terra Rameſſes uenerint, ac tranſierint Aegyptum. Chaldæa Paraphraſis refert ad Ioſeph egreſſum carcerem, ad imperiũ Aegypti. ſed abunde liquet, hic de toto Iiſraele Pſaltem canere, qui ſubinde nomine Ioſeph appellatur, ut dixi in uerſ. 16. Pſal. 77. Idem ſatis liquet & ex uerſ. 2. Pſalmi pręcedentis. Kimhi ſententia cum ſequentibus probè congruit. Mox enim uerſu 7. Deus inducitur, memorans ut remouerit humeros populi ab oneribus. Verùm hoc totũ, Cum egrederetur, cum ſequentibus iungi debet, non cum pręcedẽtibus. Non enim tũ quando Deus cœperit egredi contra Aegyptum, ſed nec cum populus inde proficiſceretur, data hæc Lex eſt, ſed poſtea in deſerto. Cum phraſi Hebræa non pugnaret ſi legas, cum egrederetur Iiſrael in Aegyptũ, nimirum ex terra Cenaan, linguam tum audiebam, quam ignorabam. Nec eſt iſta perſonæ mutatio inſolẽs. Iſtum ſenſum ideo probarim, q̃d ſimplicior ſic erit ſeruitutis memoratæ: cui ſequẽs uerſus, qui liberationem memorat, pulchrè quoq; reſpõdebit. Fortè & hoc obſeruandum, quòd ſcriptum hic eſt יהוסף, cum alibi habeatur tãtum יוסף. Sed alia quoq; nomina hanc mutationem recipiunt, ut יוחנן & יהוחנן. Illud, *Remoui ab onere humerum eius, manus eius à furno tranſierunt.*) Inducit Deũ memorantem, ut ab onere tam duræ ſeruitutis humerum illis ſubduxerit: & ſubijcit, & à furno, in quo ſcilicet lateres excoquebantur, trãſierunt manus eius. Kimhi legit, ab ollis conficiendis. Nã non ſolũ ad faciendos lateres, ſed & quicquid ex luto fingitur, cogebantur. Vnde legimus Exod. 1. Ad amaritudinem perducebant

Bezetho al erez mizraim.

Iehoſeph. Ioſeph. Iochanan. Iehochanan.

Verſus 7. ad uerbum.

B uitam eorũ, ſeruitute dura, in luto & lateribus, ac omni opere agreſti. *In anguſtia inuocabas me, & liberaui te, reſpondi tibi in abſcõdito tonitrui, exploraui te apud aquas iurgij. Selah.*) Canit id quod Dominus Moſheh dicebat Exod. 3. Vidi afflictionẽ populi mei, qui eſt in Aegypto, & clamorem eorum audiui, &c. Illud, In arcano tonitrui annui tibi, ad illud refertur, quod tonitru exercitũ Aegyptiorum conturbauit, cum Iiſraelem in mari rubro perſequeref, de quo ſuprà in uerſ. 17. Pſal. 77. Id auxilij per antiphraſim uocat reſponſionẽ in arcano, uel abſcondito, quòd minimè in abſcondito eſſet, licet illi ad Deum, propter metum Aegyptiorũ, quaſi in ſecreto clamaſſent. Volens uero ſimul populũ admonere ſuæ incredulitatis, tentationis unius, ſed præcipuę, meminit loco omnium. In quo tamẽ iuxtà docet Dei bonitatẽ conſiderandã, cũ uocat explorationẽ. Ad hoc enim, ut & ſe ipſos & Deũ melius agnoſcerent, utile eis erat, ſic ſubinde tentari. Hiſtoria huius habetur Exod. 17. Selah adiectũ, monet conferendam inter ſe Dei in populum ſuum Iiſraelẽ bonitatem, & huius in Deum ingratitudinẽ. Noſtri enim in eo typum habemus deliniatũ. *Audi popule mi, & teſtabor tibi Iiſrael ſi audias me. Nec erit in te deus alienus, & nõ adorabis Deum externum. Ego Iehouah qui adduxi te ex terra Aegypto (dico) dilata os tuum & replebo illud.*) Inducit Deũ obteſtantem populũ, ut ſibi auſcultet: quod ſi faciat, ſit bonis omnibus abundaturus: ſi minus, permiſſurũ ſe illũ ſuis conſilijs, quibus ſe ipſum ſit perditurus. Sic ſanè habent res humanæ, ut ſæpe quamlibet athei, tamẽ diffiſi rebus, quas uident, ad inuocandum numen cõuertunf inuiſibile, ſed ſemper falſum. nõ enim niſi renati, uerum Deum agnoſcunt, cui & uiuere ſtudent. Sui itaq; deus ſolidam cognitionem & obedientiam requirit, quam promittit conſequuturũ omne bonum. Quod enim ait, Latè aperi os tuũ: idem eſt, ac pete quiduis, & accipies. nulla nanq; bonorum poſſunt inopia laborare, dediti Deo. Vnde Galli rerum & bonorum ſucceſſum notare uolentes, Tout luy chet en la bouche, dicunt.

Verſus 8. ad uerbum.

Verſus 9. 10. et 11. ad uerbum.

Dilata os tuum.

Versus 12. & 13: ad uerbum. *Et non audiuit populus meus uocem meam, & Israel non uoluit me. Et dimisi eos in perplexis cogitationibus cordis sui, ambularunt in consilijs suis.*) Querentem Deum inducit, quod audire suam uocem, hoc est suis parere iussis, quę sola salutifera ei erant, populus detrectarit, eoq; effecerit, ut eum suis cōsilijs, quo nihil perniciosius homini, permiserit. Ea sunt שרירות, id est perplexa & perturbata, & semper ex mala causa deteriorem facientia. *Sceriruth.* Decet sanè ut uiuentes iuxta consilia sua, consilijs item suis in malum suum fruantur. Id quod & Prouerb. 1. bellè describitur, atque Rom. 1.

Versus 14. 15. 16. 17. ad uerbum. *Si populus meus audisset me, Israel in uijs meis ambulasset. Propè inimicos eorū deiecissem, & in coartantes eos reduxissem manum meam. Qui odio habent Iehouam, mentirentur ei, & esset tempus eorum in seculum. Et ciberet eum adipe frumenti, & à rupe satiarem eos melle.*)

Memorat quantis seipsum populus spoliarit bonis, dum auscultare Domino renuit, uictoria sanè optata & præclara contra omnes hostes suos, quos scilicet seruos haberet, si ipse seruire Domino uoluisset. (Illud, Odientes Iehouā mentirentur ei, explicatum est uers. 45. Psal. 18.) Tum rerum omnium beata copia: per adipem enim fructus, id est medullā, & delicatissimi frumēti, atq; mel è petra, omnis rerum delicatarum abundātia significatur. Magnam siquidem oportet eius soli felicitatem esse, ubi apes in petris mellificāt. Simile autem est Deut. 32. Suggeret mel de petra, & oleum de scopulo rupis. Hyperbole est incomparabilis fœcunditatis, adeò ut in saxis prouenian quæ aliàs uix in mitī solo prouenire solent. Discamus nos uero hinc, ibi esse Paradisum, ubi timor Domini: desertum, ubi Domini contemptus, quemadmodum & uersu septimo Psalmi 68. diximus. Cæterum melle abundasse regionem Israelis, quare & melle manasse dicta est, id sanè indicat, quòd Ionathan Shaul filius in saltu mel reperisse legitur, 1. Reg. 14.

ARGVMENTVM PSALMI LXXXII.

Monet principes, ut iustitiæ studeant: accusat uulgus borū iniustitiæ, & Deum inuocat ut ipse per Christū orbē iudicet, cui omnes gentes in hæreditatē cessuras simul uaticinatur.

PSALMVS LXXXII.

Διδασκαλικὸς καὶ παραινετικός.

1 ODa Asaphi. Deus in senatu potentium præsidet, in medio deorum iudicem agit. (lah.
2 Quousq; iudicabitis iniquè, & improbis deferetis? Se-
3 Vindicate pauperes & pupillos, adflictos atq; oppressos adserite.
4 Eripite pauperem, & inopem de manu improborum liberate.
5 Nihil norunt nec intelligunt, in tenebris uersantur, nutarunt cuncta fundamenta terræ.
6 Ego dixi, dij estis, & filij excelsi uniuersi.
7 Attamē sicut homines moriemini, & sicut uiolēti principes cadetis.
8 Surge Deus, iudica terrā. nā tibi cunctę gentes in hęreditatē cedēt.

EXPLANATIO.

Versus 1. ad uerbum. *Psalmus Asaphi. Deus adstat in cœtu potentis, in medio deorum iudicabit.*) Omnino diuinum quiddam est, hominem in homines uitæ necisq; arbitrium habere: & ingens miraculum, tam multos, quorum quisque natura sibi magis quàm alij uiuere querit, quorum deniq; maximam partem Satan ab omni obedientia detorquet, uni homini, ac sæpe tyranno parēre. Ob hāc ergo, humana conditione maiorem dignitatem & potestatem, tamq; luculentam diuinitatis portionem, scriptura principes & iudices deorum nomine dignatur, uocans

eos

A eos אלהים, & אלהים : Illi autē ferè, ac si nulli altiori potestati subiecti essent, pro libidine, non regunt subiectos, sed omni genere iniquitatis diuexant & obterunt. Monet ergo eos, ut credāt Deum inter ipsos adesse, & paulo pòst, de uiolentia eorum pœnas sumpturum, quia sit iudicem ipsorum acturus.

Elim. Elohim.

Quousq; iudicabitis inique, & facies improborum suscipitis? Selah.) Hoc est, quàm diu non piget sic deferre improbis, eosq; deprauādo in ipsorum gratiam iudiciū, honorare? Selah hic adscriptū, monet malū hoc, quo nihil magis execrandū, passim & apud eos quoq;, qui sibi admodum iusti uidentur, planè regnare.

Versus 2. ad uerbum.

Iudicate pauperem & pupillum, adflictum & miserum iustificate. Eripite pauperem & inopem, è manu improborum liberate eum.) Hortatur ad officium, quod est, tueri ac defendere, præcipuè eos qui quòd seipsos nequeūt defendere, iniuriæ malorum maximè obnoxij sunt. Id namq; Deus solet, de quo in uers. 14. Psal. 10. et in uers. 6. Psal. 68. Quare & principum erat in idem incumbere, ut quē potestate referunt, & usu potestatis referrēt. Ecquid præstabilius, quàm tueri innocuos, arcere nocentes, hoc est Deum quendam inter homines agere, curādo ut ordine & rectè inter se uiuant? Hinc iure sanè Vlpianus scripsit: Cum ius sit ars boni & æqui, meritò iureconsultos Sacerdotes appellari, ut qui iustitiā colant, boni & æqui noticiam profiteantur, æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu pœnarū, uerùm præmiorum quoq; exhortatione efficere cupiētes. Quibus Hostiensis Cardinalis, & fratrum Prædicatorum religionē professus, ita subscripsit, ut adfirmarit in procemio quartæ Summę, Iudices rectos, & aduocatos, utentes legibus pro ut debent, meliorem uitam agere, quàm fratres Prædicatores, uel alij religiosi. Addit Iason iurisconsultus, quàm Heremitæ, solis uescentes radicibus.

Versus 3. 4. ad uerbum.

Non cognoscunt, non intelligunt, in tenebris ambulant, nutant omnia fundamenta terræ.) Queritur eos qui deos quosdam hominibus præstare debebant, nihil horum quæ sui muneris sunt aduertere, nihil considerare: inde miscentur & perturbantur omnia, adeò ut terræ fundamenta subuertantur, hoc est omnis humanæ uitæ ratio & ordo, quæ non nisi fide & iustitia consistit, perturbetur & confundat: tum diuina quæ omnia absumat, ultio prouocetur. Sic uersu quarto Psalmi 75. defluxisse terram canit, priusquam iudicare, hoc est regere orbem Christus incepisset. *Ego dixi, dij uos, & filij excelsi omnes uos. Veruntamen sicut homo moriemini, & sicut unus principum cadetis.*) Affirmat esse quidem ipsos deos, & filios excelsi, ob tam diuinam potestatem, uerùm ut reliquos homines morituros, ac sicut unum de principibus casuros. intelligit autem principes uiolentos, qui & seipsos ob uim & iniuriam, quibus subditos oppresserunt, in perniciem detruserunt.

Vers. 5. ad uerbum.

B

Versus 6 7. ad uerbum.

Surge ô Deus, iudica terram, quia tu hæreditabis in omnibus gentibus.) Tanquam ergo frustra ab hominibus iustitia expectetur, inuocat Deum, ut ipse surgat, & terram iudicet, gubernaculis humani generis sibi uendicatis. Id uero per Christum, cui omne iudicium, & cunctam in cœlo & terra potestatē dedit & fecit. quare de huius regno uaticinium Psaltes subiecit, Quia hæreditate accipies cunctas gentes: hoc est in peculiarem possessionem, quum scilicet eius spiritu attracti, totos se illi dederint ultro. Sic autem omnes gentes ipsi in hæreditatem cedunt, ut ex omnibus gentibus suos habeat, reiectis semper qui ex diabolo nati sunt. De hoc in uersu octauo Psalmi secundi. Discant hic Christiani, apud unum Deum iusta iudicia fieri, quo æquanimius ferant in mundo affici iniurijs.

Versus 8. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI LXXXIII.

Populum sacer conspiraße ad expugnandum se cunctos finitimos queritur, & orat illos diuina ultione penitus absumi ac deleri, ita ut prisci sui hostes absumpti & deleti sunt.

PSALMVS

PSALMVS LXXXIII.

χιτλιατικὸς καὶ ὀυήτικός.

A

1 CArmen Odæ Asaphi.
2 Deus ne contineas te, ne'ue conniueas, ne cesses Deus.
3 Nam en inimici tui fremunt, & qui te odio prosequuntur, extollunt caput.
4 Aduersus populum tuum uafrè consultarunt, inierunt consilium aduersus absconditos tuos.
5 Dixerunt: agite, deleamus eos, ne sint amplius gens, ne memoretur deinceps nomen Iisraelis.
6 Conspirarunt unà ex corde, aduersum te fœdus icerunt.
7 Tabernacula Aedom, & Iismaelitarum, & Moabitarum, & Hagarenorum.
8 Gebalitæ, Ammonitæ, & Amalekitæ, Philistijm cum Tyris.
9 Etiam Assyrij iuncti illis sunt, fuerunt auxilio filijs Loth. Selah.
10 Fac illis ut Midian, ut Sisera, ut Iabin apud flumen Kishon.
11 Qui uastati sunt in Endor, facti sterquilinium terræ.
12 Fac ut horum principes habeant, sicut Oreb & Zeeb, & sicut Zebach ac Zalmona, cuncti istorum tyranni.
13 Qui dixerunt, uendicemus nobis urbes Dei in hæreditatem.
14 Deus redige huc illos, ut sint ceu rota, & ut stipula exposita uento.
15 Vt incendium syluæ, ut conflagratio montium.
16 Sic persequitor illos procellis tuis, & turbine tuo consterne illos.
17 Totos ignominia perfunde, & inquirent nomen tuum.
18 Pudefiant & consternantur in omne æuum, afficiantur opprobrio & pereant.

B

19 Et cognoscent, quód tu solus, quòd nomen tuum excelsum sit super omnem terram.

EXPLANATIO.

Versus 2. ad uerbum.

D*Eus ne sileas tibi, ne obtumescas, & ne taceas ò Deus.*) Ebręi existimant Psalmum hunc in hostes illos compositum esse, qui contra Iehoshaphat ingentibus copijs uenerant, de quibus legimus 2. Paralip. 20. Ii sanè ita ut hic populus sanctus precatus est, extincti diuinitus fuerunt. Hanc historiam perstrinxi in uersum quintum Psal. 48. Cõtra hos ergo orant sancti, ne Deus sileat, id est uirtutem suam contineat, sinens in populum suum grassari impios. uehementer autem orant, qui extrema eis intentabant. De hac translatione silentij dixi in uersum 1. Psalmi 28.

Vers. 3. 4. 5. ad uerbum.

Quia ecce inimici tui infremunt: & qui te odiunt, extulerunt caput. Contra populum tuum uafre inierunt consiliũ, & consultarunt contra absconditos tuos. Dixerunt, uenite & extinguamus eos à gente, & non memoretur nomen Iisrael ultra.) Notat insolentiam & arrogantiam, tum et studiũ atq; conatus hostium, nihil non tentãtium, quo Iisraelẽ perderent. In uersu 4. uocat populum Dei absconditos eius, eo quòd tutela eius mundo abscondita fruantur, & quòd tam quid modò apud ipsum sint, quàm quid fururi sint coram omnibus, nunc omnino lateat. Consolatio erat sanctis, quòd potuerũt dicere Deo, hostes tui, & contra populũ, & absconditos tuos.

Vers. 6. 7. 8. 9. ad uerbum.

Nam corde pariter conuenerunt, fœdus contra te icerunt. Tabernacula Aedom & Ismaelitarum, Moab & Hagarenorum. Gebal & Amalek, Philistijm cum habitantibus Tyrum. Etiam Aschur additus est cum eis, fuerunt brachium filijs Lot. Selah.) Numerum canit hostium, qui

A qui omnes contra Deum fœdere icto conſpirauerant. Quod uerſu ſeptimo canit tabernacula Aedom, putat Kimhi notatum, ad diuturnum bellum eos inſtructos ueniſſe, ſi forte breui expugnare Iehudah nequiſſent, nempe tabernaculis ſuis, totaq; familia ſimul adductis. Porrò cunctę ferè iſtæ gentes meridionales, ut Aedom, Iiſmaelitani, Hagareni, & cæteræ, nulla alia domicilia, quàm tabernacula habent. Hagareni quos dicit, ſatis liquet, ab Hagar ancilla Abraham ita uocatos: incertum autē, an à filijs uenerint, quos ex alio habuerit marito, an ab ijs quos ex Abraham. Quidam enim putant ipſam eſſe, quæ Kethurath, quam duxiſſe Abrahā legitur, mortua Sarah. Ex hac legimus Gen. 25. natos Abrahæ aliquot filios, qui ſedem ſuā in deſerta Arabia habuerunt, de quo nonnihil in uerſ. 10. Pſal. 72. Gebalitarum certam originem, ut aliorum, ſcriptura, quod equidem ſciam, nō indicat. Porrò Thargum Ieroſolymitanum uocat Seir גבלא inde uerisimile mihi eſt, gentem fuiſſe quę cum Aedomitis ad hunc montem habitarit, uel partem Aedomitarū ſic fuiſſe dictam. Ashur uocat eos, qui à regione trans Euphratem in auxilium filijs Loth, hoc eſt Ammonitis & Moabitis uenerant. Selah hic ſubſcriptum, monet conſiderandum, ut omnes finitimi, etiam cognati populi ſancti, ad delendum ipſum conſpirauerint. Et hæc ſanè eſt ſors Chriſtianorum. *Gabla.*

Fac illis ſicut Midian, ſicut Siſeræ, ſicut Iabin in torrente Kiſchon. Vaſtati ſunt in Endor, fuerunt ſterquilinium terræ. Pone optimates eorum ſicut Oreb, & ſicut Zeeb, & ſicut Zebach, et ſicut Zalmuna principes eorum. Qui dixerunt, hæreditabimus nobis manſiones Dei.) Populus Dei precatū dignā hoſtibus ultionem, & memorat ultionis ſumptæ de Midianitis olim, & Cenanæis. Midianitæ, iunctis Amalekitis, ac alijs, quotannis omnia in terra Iiſrael uaſtabant, & cogebāt populum in ſpeluncis & hiatibus petrarum ſeſe abſcōdere. Hos tandem, miſſo contra eos Gideone, cum tubis & lampadibus, Dominus ita conſternauit, ut ſe mutuò interficerent. Horum principes Oreb & Zeeb comprehenſos populus ex Napthali, Aſer & Ephraim, interfecit: ſicut & Gideon duos eorum reges, Zebach & Zalmuna. Hæc *Ver. 10. 11. 12. 13. ad uerbum.*

B ſcribuntur Iudic. 6. 7. & 8. Antea fuerant attriti uiginti annis, per Iabin regē Cenaanitarum, cuius princeps militiæ erat Siſera. Huius exercitum caſtra habentem apud torrentem Kishon, Deus ita exagitauerat, ut Siſera deſiliret curru ſuo, ac pedes fugeret, quem Iael uxor Heber Keninæi, in tabernaculum ſuum receptum, & dormiētem, impacto clauo in caput interemit. Exercitum autem eius ad unum deleuit, Barak, cum eo populo, quem ſecum habebat. Nam perſequutus eos fuit uſq; Heroſtheth gentium. Hæc quarto Iudicum legimus. Talem ergo ultionem ſancti, & ſuis hoſtibus imprecātur. Verſu decimo, Medianitarum uerbo tantum meminit, & de Cenaanitis mox ſubiecit, & uerſu 12. de Midianitis repetijt. En dor, de quo in uerſu 11. non memorat in libro Iudicum, ſed Dauidis tempore, multum adhuc ueterum monumentorū, præter ſacram hiſtoriam, quam nos habemus, extabat Eſt עין דור, quod ſignificat fontem nationis. Cæterum locus eſt in tribu Menasheh, ut legimus Iehoſua 17. indubiè propè fluuium torrentem Kishon. Facti autem fuerūt ſterquilinium & fimus terræ, cum inhumati in terra computruerūt. Quanquam alij metaphoram putent, quòd nempe ita, ut ſterquilinium terræ, cōculcati ſunt. *En dor.*

Deus pone eos ſicut rotam, ſicut ſtipulam coram uento.) Similitudinem quiſquiliarum uel ſtipularum, quæ ſint expoſitæ uento, habet & uerſ. 4. Pſal. 1. & uerſ. 5. Pſal. 35. Rotæ uero Ieſha. decimoſeptimo. Orat autem, ut ſummè perturbentur hoſtes, conſternentur, ac penitus intereant. Dei enim hoſtes erant, & habitacula Dei, ut canit uerſu decimoquinto, occupare, tanquam ſuam hęreditatem, fuerant conati. *Verſ. 14. ad uerbum.*

Sicut ignis (qui) exurit ſyluam, & ſicut flamma quæ incendit montes.) Exaggerat quam orat ultionem, dum precatus redigi huc eos, ut ſint inſtar ignis uorātis ſyluas, & flammæ, qua conflagrant montes. Eiuſmodi enim incendium nequit reſtingui, & uorat omnia. *Verſus 15. ad uerbum.*

Sic

Versus 16. ad uerbum. *Sic persequeris eos in tempestate tua, & in procella tua terrefacies eos.*) Id imprecatur, quod habet uersus 5. & 6. Psal. 35. nempe, ut ui ultionis ceu procella, & בסופתך, id est, turbine (Gall. tourbilion, uti R. Shlomoh reddidit) ita proterantur, ut nullo pacto consistere, ac se recipere unquam possint.

Versus 17. 18. & 19. ad uerb. *Imple facies eorum ignominia, & inquirent nomen tuum ô Iehouah. Pudefient, & terrefient perpetuò, & afficiantur probro, & pereant. Et cognoscent, quia nomen tuum Iehouah solum tibi, & altißimum super omnem terram.*) Precatur apertioribus uerbis, ut sempiterno pudore & opprobrio affecti, & terrore exagitati hostes, planè pereant, ita agnituri Dominum unum esse & posse omnia, atque nō in Iudæos solum, sed & in omnem terram potestatem habere. Hic exitus est hostium filiorum Dei, sic propugnat ille suos, ei ergo nos totos committamus.

ARGVMENTVM PSALMI LXXXIIII.

Multo flagrantißimum Dauidis desiderium ueniendi in cœtum sacrum, & felicitas illum adeuntium, ac in eo Deum laudantium describitur.

PSALMVS LXXXIIII.

εὐκτικὸς καὶ ἐπαινετικός.

PRæsuli, ad Githith, Oda filiorum Korah.

1 2 Quàm sunt, ô Iehouah Zebaoth, amabilia tua habitacula.

3 Ardet ac etiam deficit anima mea præ desiderio ueniendi in atria Iehouæ, cor meum & caro mea clamant ad Deum uiuum.

4 Etiam passer inuenit sibi domicilium, & hirundo nidum ubi reponat pullos suos, altaria tua, ô Iehouah, rex meus & Deus meus.

5 Felices qui domum tuam inhabitant, perpetuò laudabunt te.

6 Felices illi homines, quorum robur in te situm est, quibus fuerint cordi semitæ tuæ.

7 Transeuntes uallem fletus, fontibus abundantem reddent, etiam cisternas pluuia replebit.

8 Ibunt de cumulo ad cumulum, comparebit quisque eorum apud Deum in Zijon.

9 Iehouah Deus Zebaoth audi precem meam, ausculta Deus Iaacob. Selah.

10 Clypeus noster, aspice Deus, intuere faciem uncti tui.

11 Potior est dies in atrijs tuis, quàm mille hic: malui ad limen desidere domus Dei, quàm habitare in tabernaculis perturbatis.

12 Nam sol & clypeus est Iehouah Deus, dabit Iehouah gratiam & dignitatem, non auertet bonum ijs qui uiuunt innocenter.

13 O Iehouah Zebaoth, fœlix homo, qui te nititur.

EXPLANATIO.

Versus 2. 3. 4. ad uerbum. Q*Vàm dilecta habitacula tua ô Iehouah Zebaoth. Accensa est desiderio, & etiam defecit anima mea ad atria Iehouæ, cor meum & caro mea ouabūt ad Deum uiuum. Etiam passer inuenit domum, & hirundo nidum sibi, ubi ponat pullos suos, altaria tua ô Iehouah Zebaoth rex mi, & Deus mi.*) Idem argumentū est huius Psalmi, quod 42. Inducunt enim filij Korah Dauidem, hic & illic, querentem se abstineri, ne festum Domini, apud tabernaculum fœderis, cum reliquo Iisraele agat. Et quoniam in uersu 8. Zijon meminit, uidetur eadem fuisse abstentio, de qua illic & hic queritur, nempe quæ contigerat à coniuratione Abeshalomi, Cum siquidē nihil prius haberet

A haberet illuſtratione gloriæ Dei, & incremento religionis, facile crediderim incredibiliter adflictum fuiſſe, quod cum bello contra filium occuparetur, feſtum agendum Domino incidiſſet: & id occaſionem dediſſe filijs Korah, ut plures Pſalmos hac de re componerent. In hoc enim tanto Dauidis ad feſtum Domini ueniendi deſiderio, indicatum eſt, quanta ſit fœlicitas agere in Eccleſia Chriſti, in qua uerè præſidet Deus, in qua ſola ſcilicet ſalus & uita percipitur, ad quam ſancti tantopere anhelant. Quàm uero, & cur tantopere arſerit in ſacris feſtiuitatibus cum populo Deũ celebrare, dictum iam aliquoties eſt, præcipuè in uerſus tres poſteriores Pſalmi uiceſimiquarti, & uer. 4. Pſalmi 27. Hoc ergo deſiderium deſcribitur uerſibus ſecũdo, tertio & quarto. Porro uerſum quartum quidam Ebræorum ſic accipiunt: En paſſerum & hirundinum ſors, potior eſt mea. illæ enim locum apud aras tuas reperiunt, ubi nidulentur, & mihi non licet illas adire. Sed licet paſſeres & hirundines in hominum domicilijs agere ſoleant, haud tamen ſcio, an fuiſſe illis in altaribus Domini locum ad condendos nidos, hic precator intellexerit. quare malo uerſum hunc legere per reticentiam, aptam ſic affectis, ut hunc fuiſſe præcedens uerſus indicat. nempe in hunc modum: En paſſeres & hirũdines, quæ crebrò, quod ſubinde nidi earum deturbentur, emigrant, inueniunt tandem ubi pullos ſuos reponant: mihi autem peruenire ad altaria tua Deus, apud quæ ſola grata mihi quies foret, nõ datur. Sic igitͬ erit uerſus legẽdus: Etiã paſſer in do. & hir. nid. ſibi, quo reponãt pull. ſuos. Altaria tua ô iehouah, ſubaudi, ego cõtingere nõ poſſum, quæ ego nõ minus expeto ꝙ uolucres ꝓ excludẽdis fouẽdiſq; pullis ſuis nidos: à quibus dum abſum, nihil quietis animo meo expectandum eſt.

Fœlicia habitantibus domum tuam, uſq; laudabunt te, Selah.) Ex tam flagranti deſiderio ueniendi ad locum Dei, fœlices pronunciat, quibus datum in domo Domini perpetuam manſionem habere. & id ideo, qđ ſemper laudare Deum ualeant: quod ſcilicet cenſet ſummam eſſe fœlicitatem, uti reuera eſt. Quod ut dignè perpendatur, ſubiunxit Selah.

Verſus 5. ad uerbum.

Fœlicia homini cuius robur in te, ſemitæ in corde eius.)

Verſus 6. ad uerbum.

B Cum ſacerdotum autem & Leuitarum, ac aliorum paucorum hominum fuerit, apud tabernaculum fœderis perpetuò habitare, non ſolum hos fœlices ꝓnunciat, uerùm eos quoq; quibus & ſi non eſſet datum domo Domini adeſſe perpetuò, ut Sacerdotibus & Leuitis, alijſq; liberioribus hominibus, contigiſſet tamen ſuppeditante eis uirtutem Domino, ſtatis feſtis illam adire, habereq; in corde ſemitas, hoc eſt habere animum & ſtudium, iter ad domum Domini ſuſcipiendi. Sic intellexit hunc uerſum A. Ezra. Haud ſcio tamen, an aliud, robur eius in te, non poſſit intelligi, qui in te omne robur ſuum ſitum exiſtimat, eoq; toto pectore ad domum tuam anhelat.

Semitæ in corde.

Tranſeuntes per uallem fletus, fontem ponent eam, etiam ciſternas amiciet pluuia. Ibũt de cumulo ad cumulum, uidebitur Deus in Zijon.) Canit feſta adeuntium ſtudium & alacritatem. Tranſeuntes, inquit, uallem fletus, hoc eſt ſi etiam ſitientem uallem, & ob id ad fletum potius ꝙ gaudium prouocantem, pertranſeant, ut ualles multæ in terra Iiſrael ſunt, ponent eam fontem, hoc eſt facient ita fontibus abũdare, ut tota fons quidam uideatur. Significare ſiquidem uult, ſanctos pręnimio ſtudio adeundę domus Domini, ac alios eòdem pelliciendi, puteos paſſim in arentibus locis effoſſuros: & ubi id terræ ariditas fieri neget, paraturos ciſternas, & piſcinas, quibus pluuialis aqua recipiatur. unde ſubijcit, Et pluuia ueſtiet: hoc eſt replebit, ciſternas. A. Ezra putat locum certum fuiſſe uocatum uallem fletus: aut certe arbores eſſe, quæ בבאים dictæ ſint, unde uallis nomen acceperit. Alacritatem & animi iucunditatem magis exprimit uerſu ſeptimo: Ibunt, inquit, de cumulo ad cumulum. turmatim enim aſcendebant. Vt ergo fieri ſolet, præ ingenti animi lætitia, diſcurrebant de turma ad turmam, de beneficijs Domini inuicem colloquentes, donec ſinguli in Zijon coram Domino apparerent. Vulgo legitur, De uirtute ad uirtutem. habetur enim חיל, qđ uirtutem etiam, ſed bellicam ferè ſignificat, nonnunꝙ robur opum. Hinc qui-

Verſus 7. 8. ad uerbum.

Vallis fletus, Becbaim.

Chail.

dam hoc dictum sic accipiunt, quasi uoluisset Propheta canere, inter eundum robur sanctis continuò augendum, ut sanè Dominus suis quæ pia sunt molientibus, uires semper sufficit. Prior tamen interpretatio uidetur simplicior. A

Versus 9. et 10. ad uerbum. *O Iehouah Deus Zebaoth, audi precem meam, auribus percipe deus Iaacob, Selah. Clypee noster aspice Deus, & respice faciem uncti tui.*) Ex memoratis accensus, precatur, ut precē suam audiat Deus, utiq; qua precabatur hâc et populo & sibi fœlicitatem restitui, unde & Selah adscripsit. Sui peculiariter meminit, ut uncti Domini.

Versus 11. 12. ad uerbum. *Quia melior dies in atrijs quàm mille, elegi luminare in domo Dei, in eo ut uerser in tabernaculis perturbationis. Quia sol & clypeus Iehouah Deus, gratiam & decus habuit Iehouah, nō auertet bonum ambulantibus in sinceritatibus.*) Caussam precis præmissæ hisce uersibus subiūgit: Melior enim est dies, inquit, unus in atrijs tuis, quàm mille, subaudi, dies uel anni, alibi. Omnia affectibus ardent, ideo reticentijs huiusmodi utitur. In uersione adieci, hic: ut intelligas locum, ubi detinebatur. Eum exprimit uersu 7. Psal. 42. dum ait: Tui recordabar in terra trans Iordanem, à monte Hermon, &c. Idem est quod sequitur, Elegi ad limen desidere in domo Dei mei, quàm habitare in tabernaculis רשע, id est perturbationis, uti erāt in quibus tum erat, propter coniurationem Abeshalomi. רשע enim inquietem & perturbationem significare, ostendi in primum uersum Psalmi primi: & satis probat, quod legimus 1. Reg. 14. Shaul quocunq; se uertebat ירשיע, id est turbatos reddebat, adfligebat. Cur uerò melius putet, habitare in domo Domini, & id præ omnibus eligat, causam reddit uersu duodecimo. Deus enim sol est, uitæ lucem semper infundens: clypeus est, qui cuncta mala depellit: dat gratiam, qua ipsi & bonis omnibus amabiles simus atq; gratiosi, datq; dignitatem sanctimoniæ & fœlicitatis sempiternæ, & nihil omnium bonorum abesse suis patitur, ijs scilicet qui innocenter uixerint. *Iehouah Deus Zebaoth, fœlicia homini, nitenti te.*) Epiphonema habet, animi spirituali uoluptate, ex consideratione diuinæ bonitatis, ardentis, & inde gestientis quàm plurimos ad studium Dei inuitare.

Resca. (margin)

Versus 13. ad uerbum. (margin)

B

ARGVMENTVM PSALMI LXXXV.

Vaticinium est de regno Christi, & pro aduentu eius precatio, cum descriptione fœlicitatis, quæ omnia plena sunt, ubi illud obtinuerit.

PSALMVS LXXXV.

προφητικὸς καὶ δὐκτικός.

1 PRæsuli, Oda filiorum Korah.

2 Beneuolus eris terræ tuæ ô Iehouah, captiuitatem Iaacob auertes.

3 Auferes iniquitatem populi tui, obteges cuncta ipsorū errata. Selah.

4 Tolles omnem æstum tuum, & sedabis feruorem iræ tuæ.

5 Restitue nos Deus seruator noster, extingue indignationem tuam contra nos.

6 Num iugiter succensebis nobis? extrahes iram tuam in omne æuū?

7 Tu profectò is es, qui restitues te nobis: uiuificabis nos, de te lætabitur adhuc populus tuus.

8 Exhibe ô Iehouah bonitatem tuam, & tuam opem nobis præsta.

9 Audiam quid loquatur Deus Iehouah: nam loquetur pacem de populo suo, de bonis suis, nec recident ad stultitiam.

10 Vtiq; propè erit ope sua ijs qui ipsum timent, ut inhabitet decus in terra nostra.

Bonitas

A Bonitas & fides sibi inuicem occurrent, iustitia & pax se mutuò osculabuntur. 11

Fides è terra progerminabit, & iustitia è coelis manabit. 12

Etiam Iehouah benignè faciet, terráque nostra reddet prouentũ suũ. 13

Iustitia coram ipso foeliciter ingredietur, & pedes suos in uiam alacriter ponet. 14

Versus 2. 3. 4. ad uerbũ.

GRatam habebis terram tuam ô Iehouah, auertes captiuitatem Iaecob. Condonabis prauitatem populo tuo, operies omnia peccata eorum. Selah. Collige omnem indignationem tuam, & reuocabis iram tuam à feruore.) Verus Israel & Iaecob, sunt omnes electi et spiritu Dei donati. horum Ecclesia, terra Domini est. His praeuiderũt sacri Vates Christum seruatorem à patre donandum, & cum eo omnia. iure igitur cecinerunt: Gratam habebis terram tuam. Idem solus uerè liberos efficit, donatos spiritu recti tantum studiosos. rectè igitur subiecerunt, Captiuitatem Iaecob auertes. Nam haec nihil aliud est, quàm ita Satanae & peccato obstrictum esse, ut nolentes quoque ad malum agantur. Id quod Paulus de se queritur Roman. 7. Commodum igitur succinuerunt, Condonabis iniquitatẽ populi tui: quae tum uerè condonata est, dum non dominatur amplius nobis. Cumque idẽ nos patri planè reconciliat, gratosque efficit, uerè tegit peccata nostra, ne unquam ille ad uindicandum ea uideat. unde & hoc subijci conueniebat, Obteges cuncta ipsorum errata: utique cum filio tuo Domino Iesu plenè uestieris. Quae Dei in nos indignatio, nunquam satis expendi poterit: ideo adscriptum Selah est. Haec uerò cum perfecta in nobis fuerint, nihil erga nos quàm fauor & dilectio Dei sentietur. tum igitur implebitur, quod de colligenda, id est frustrenda aestuanti indignatione, auertendaque ira, ne nimium ferueat, uaticinati sunt uers. 4. Hactenus uaticinium. Sequitur precatio.

Ver. 5. 6. 7. et 8. ad uerbum.

Restitue nos ô Deus opis nostrae, & dissolue indignationẽ tuam erga nos. Nunquid in sempiternũ irasceris nobis, trahes iram tuam in generationẽ & generationem? Nũquid tu reuerteris, B *uiuificabis nos, & populus tuus laetabuntur in te? Ostende nobis ô Iehouah bonitatem tuam, & opem tuam dabis nobis.*) Hic precãtur sancti Vates, de quibus praecedentibus uersibus uaticinati sunt. Nam quid aliud est nostri restitutio, & irae in nos Dei dissolutio, atque decurtatio & finitio, quam orant uers. 5. & 6. Quid item Dei ad nos reditio, atque nostri uiuificatio, in ipsoque laetitia, quam precãtur uers. 7. tum bonitatis opisque Dei exhibitio, quam petunt uersu octauo, quàm gratuita peccatorum condonatio & purgatio, solidaeque iustitiae, quam suis beneuolus Deus donat, cõmunicatio, de quibus praemissum uaticinium est? Repressa siquidẽ ui prauitatis genuinae & accenso in nobis amore studioque Dei, uerè Dei beneuolentia fruimur, salui sumus, uita sempiterna & beata donati. Vsque huc precatio est. sequitur uaticinium & descriptio foelicitatis, quae regnante Christo ubique futura erat.

Versus 9. ad uerbum.

Audiam quid loquatur Deus Iehouah, quia loquetur pacem ad populum suum, et ad bonos suos, & non reuertentur ad stultitiam.) Quo maiore fide hi sacri cantores de foelicitate regni Christi praedicere agnoscantur, inducunt Vatem ad excipiendum oraculum sese accommodãtem, & dicentẽ: Audiam quid loquatur Deus Iehouah. Nam loquetur ad populum suum, id est de populo: suo pacem, id est nunc foeliciter res populi sui habituras. Id enim pax significat. Bonos Dei eosdem uocant, quia in bonitate, praecipuè qua alijs nos praestamus, Dei imago, quam in nobis Christus restituit. sita est. אל hic pro על accipitur: ideo probe redditur, de populo, de bonis. Porrò haec populi selecti foelicitas in eo maximè est, quòd spiritu Dei donatus, recta & salutaria sequitur, nec redit ad stultitiam, seruitutem scilicet cupiditatum suarum, qua erat ante perceptum spiritum Christi obstrictus. Vnde subijciunt sacri Vates, Nec recident ad stultitiam. *El. Al.*

Versus 10. ad uerbum.

Vnde autem futura sit haec populo Dei foelicitas, canit uersus sequens. *Vtique propè erit salus eius timentibus ipsum, ut habitet decus in terra nostra.*) In Christo siquidem

Deus habitat corporaliter, & hic adeò propè se nobis adiunxit, ut nos de carne & ossibus suis esse uoluerit, ut in medio sit omnium qui in nomine eius cõueniunt, ut deniq; uiuat, loquatur, & agat omnia in ijs qui sibi credunt, quippe qui cum Patre perpetuam apud illos habeat mansionem. Hanc ergo beatã Dei præsentiam, uocant gloriam, quam præuiderũt habituram in terra populi sancti, hoc est in horum Ecclesia, ubicunq; ea corpore degat. *Bonitas & ueritas obuiabunt, iustitia & pax se mutuò osculabuntur: Veritas de terra germinabit, & iustitia è cœlis despiciet. Etiam Iehouah dabit bonum, & terra nostra prouentum suum.*) Christus iustitia Dei est, quare ubi sic præsens est, ibi ita regnat: ut omnia fide & bonitate, quibus uita Deo digna, & ad legem eius formata constat, pollent. Id iam canunt hisce uersibus prædictum. Nam bonitatis & ueritatis inter se obuiatio, tum iustitiæ & pacis mutua osculatio, quod scilicet est amicè sibi obuiantium, tum fidei è terra progerminatio, et iustitiæ è cœlis despectio, id est deplusio, nihil aliud est, q̃ apud omnes passim hæc obtinere, & unumquemq; sanctorum ista alteri præstare. In uersu 11. mutuata similitudo est ab hominibus sibi inuicem occurrentibus, & se mutuò osculantibus: quod cum passim fit, magna est hominum frequentia. Inde nihil nisi ueritatis, bonitatis, iustitiæ, & pacis frequentiam & abundantiam, hac prosopopœia sacri Vates canere uoluerunt. Nec aliud uer. 12. in quo similitudo accepta est à copia frugum, quæ fœliciter & copiose proueniũt, ubi soli fœcunditati respondet cœli benignitas. Canũt ergo & terram nihil nisi ueritatem germinaturam, et cœlos nihil nisi iustitiam depluturos, hoc est omnia plena fore iustitiæ & ueritatis studiosis. נשקף prospexit significat, sed hic pro manare & depluere accipitur. A. Ezra intelligit istud, Iustitia de cœlis prospiciet, ut idem sit, pro iustitia agentium in terra, cœlorum moderatio, terram fœcundando, respondebit. Sed prior interpretatio uidetur simplicior, & regno Christi magis digna. Ad hæc sequens uersus, de externarũ rerum abũdantia canit, quę & ipsa perpetua ferè pietatis comes est. uti dixi in uersu 13. Psal. 34. Vt autem in iustitiæ studio omnia sita sunt, ita iterũ de eius fœlici prouentu in regno Christi canunt sacri Vates uersu ultimo. *Et iustitia corã eo ingredietur, & ponet in uia gressus suos.*) Hoc est, ubiq; magna eorũ erit copia, qui iustitiæ fœliciter studebunt, illi ceu coram Deo ipso fauente, & successum suppeditante, fœliciter agent, & alacriter in uia iustitiæ & pietatis promouebunt. Pro eodem dixit, iustitiam passus suos ponere in uiam, & gradi. Est metonymia. nam iustos coram domino ingressuros, & fœliciter in uia suos passus, id est pedes posituros, dicere uoluit. Quid uero sit corã Deo uersari uel gradi, dixi in uers. ultimũ Psal. 56. In his autem omnibus, fides, iustitia, bonitas, pax, pro eodem accipiuntur, ut hæc se inuicem perpetuò cõcomitantur. qui enim ex fide cum proximo egerit, & iustè & benignè aget, pacẽq; colet: ita qui ex iustitia, bonitate, ac studio pacis aget, habebit & reliqua.

Versus 11. 12. & 13. ad uerbum.

Nisecaph.

Versus 14. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI LXXXVI.

Precatio est, qua orat primum, ut innocenter, inde ut ab hostibus tutus uiuat & fœlix, simulq; potentiam Dei & bonitatem, amplißimè cùm sibi, tum alijs exhibitam, ac etiam exhibendam memorat.

PSALMVS LXXXVI.

εὐκτικός.

1 PRecatio Dauidis. Ausculta ô Iehouah, annue mihi: nã afflictus & inops ego sum.

2 Custodi uitam meam, quandoquidem ego bonitati studeo, serua tu Deus meus seruum tuum, qui nimirum te nititur.

3 Faue mihi Iehouah, te enim quottidie inuoco.

4 Exhilara animum serui tui, nam ad te animum meum ô Domine attollo.

5 Etenim tu Domine beneuolus es & propitius, ampla bonitate in omnes

A omnes qui te inuocant.

Audi Deus precem meam, & suscipe deprecationem meam. 6

Cum infestor, te inuoco, nam soles mihi annuere. 7

Nō est tibi inter deos quisq̃ cōferēdus: nec est qui, qualia tu, faciat. 8

Cunctæ, quas condidisti, gentes, uenient, tibiq́ʒ supplices erunt Domine, & nomen tuum extollent. 9

Quandoquidē magnus tu, miraq́ʒ edis facinora, tu Deus solus. 10

Doce me Iehouah uias tuas, quo uiuam ex fide tua, uni cor meum ut te timeat. 11

Celebrabo te Domine Deus meus ex toto corde meo, & extollam nomen tuum perpetuò. 12

Magna siquidem fuit semper in me bonitas tua, nam liberasti animam meam ex inferno inferiori. 13

Deus, flagitiosi insurrexerunt in me, cœtus uiolentorum quærunt animam meam, qui nullam habent tui rationem. 14

At tu Domine pronus es in misericordiam, propensus in beneuolentiam, tardus ad iram, bonitate & fide effluens. 15

Respice me, & miserere mei, da uirtutem tuam seruo tuo, & serua filium ancillæ tuæ. 16

Insigniter benefac mihi, ut qui me odio habent, pudefiant: uisuri quòd tu Iehouah me iuueris & consolatus sis. 17

AD eundem fermè modum hæc composita precatio est, quo ea quam habet Psal. uigesimus quintus: unde satis ex dictis in illum, quæ hic canuntur, liquebunt. B Precatur sanctus Dei se audiri & iuuari, ut innocenter & piè, ac inde fœliciter uiuat, hoc est spem sibi firmat, se diuinitus audiendum, & ad id iuuandum. Primùm, quod sit adflictus, & inops, omni scilicet humano pręsidio & consolatione abdicatis. Id uers. 1. qui sic habet, *Precatio Dauidis, Inclina Iehouah aurem tuam, responde mihi quia afflictus & inops ego.*) *Versus 1. ad uerbum.* Deinde quod bonus sit, id est bonitati studeat. Sic enim sunt electi uniuersi, & necesse est sic esse comparatum, qui uelit Dei bonitatem implorare. Tertiò, quod dei seruus sit, nomini scilicet eius planè cōsecratus, eoq́ʒ ipso uno nitens. Hæc uers. 2. qui sic habet, *Custodi animam meam, nam bonus ego: serua Deus mi seruum tuum, qui te nititur.*) *Ver. 2. ad uerbum.* Quartò, quod inuocet Deum quottidie, perseueranter enim orandum. Hæc uersu 3. qui sic habet, *Miserere mei Iehouah, nam ad te clamo tota die.*) *Versus 3. ad uerbum.* Quintò, quòd oret seriò, quia animum suum ad Deum penitus attollat. Id uers. sequenti,
Lætifica animam serui tui, quoniam ad te animam meam attollam.) *Versus 4. ad uerbum.* Sextò, quòd Deus natura sit bonus, hoc est ad præueniendū beneficijs propensus, & propitius: id est, facilis ad peccata cōdonanda, & ampla bonitate, ut modis omnibus iuuet se inuocantes. Hoc uers. seq. *Quoniam tu Domine bonus & propitius, & multa bonitate omnibus inuocantibus te.*) *Versus 5. ad uerbum.* Septimò iterum audiri suam precem orat, & fiduciam suam fulcit eo quod Deus, ut antea ac semper, opem conferre cōsueuerit. Hoc uersibus duobus sequentibus, *Auribus suscipe Iehouah precem meam, & attende uoci deprecationum mearum.* *Versus 6. ad uerbum.*
In die angustiæ inuoco te, nam respondes mihi.) *Versus 7. ad uerbum.* Octauò, quod nemo inter deos, hoc est potentia pollentes, tam angelos, quàm homines, Domino cōferendus sit: nemo talia, ut ipse, facinora edat. Id uersu sequenti,
Non sicut tu in dijs Domine, & non secundū opera tua.) *Versus 8. ad uerbum.* Nonò, q̃ ita adhuc sit bonitatē in humanum genus effusurus, ut in uniuersis gentibus adoretur & colatur. Id uersu sequēti, *Omnes gentes quas fecisti, uenient & supplicabunt coram te Domine, & honorabunt nomen tuum.*) *Versus 9 ad uerbum.* In hoc præterea uersu uaticinium est de regno Christi, ad

 quem

quem,ut & Ieshaiah uaticinium cap.11. gentes certatim uenturas prædixit. A

Versus 10. ad uerbum. *Nam magnus tu,et faciens mirabilia,tu Deus solus.*)Hic uersus eadem,quæ octauus, cõtinet. *Versus 11. ad uerbum.* *Doce nos Iehouah uias tuas,ambulabo in ueritate tua:uni cor meum ad timendum nomen tuum.*)Hæc summa est precationis,qua innocentiam orat, & pietatem. Verè enim agnouisse uias Domini,nempe ut & terrere illas libeat,id est uitam uiuere Deo gratam. quod ipsum quoq; est ingredi in fide eius,id est uiuere ex fide Dei,ducente scilicet ipso pro fide & bonitate sua,id quod orat uersus quintus Psalmi uigesimiquinti,atq; inde & ex sincera fide omni exclusa simulatione,cuncta agere,& hinc unitum habere cor,quod scilicet nihil in omnibus nisi unum Deum respiciat,certe uita est,solidè innocens, iusta & beata. unde & germana laus Dei gignitur,de quo uersus 12.

Versus 12. ad uerbum. *Celebrabo te Domine deus mi,in omni corde meo,& honorabo nomen tuum in seculum.*)Nihil siquidẽ uerè credens prius in uotis habet, q̃ sanctificare nomen Domini.

Versus 13. ad uerbum. *Nam bonitas tua magna super me,& libera animam meam ex sepulchro inferiori.*) Repetit, quod cecinit uersibus 7.8. & 10. immensam scilicet Dei bonitatẽ, & eam se amplissimè antea quoq; expertum esse. Nam liberatum se illa ex inferno inferiori,id est periculis extremis,gloriatur. Simile est in uers.4. Psalm.30.

Versus 14. ad uerbum. *Deus alieni insurrexerunt contra meum,& consilium terribilium inquirunt animam, & non posuerunt te è regione sibi.*)Queritur de aduersarijs,quos,ut solet,accusat extremę & deploratæ malitiæ. Nam nullos alios hostes habebat,quippe qui innocentissimè & in bonum omnibus uiueret, *Versus 15. ad uerbum.* *Et tu Domine Deus misericors & beneuolus, longe (ab) iracundijs,& ampla bonitate & ueritate.*)Idem canit,quod uersu quinto,sed fusius,memorans ad uerbum id Dei elogium,quod Exod.34. legimus.

Versus 16. ad uerbum. *Verte ad me et miserere mei,da robur tuum seruo tuo, & serua filium ancillæ tuæ.*)Iterum se seruum Dei prædicat,& filium ancillæ Dei,quod seruitutem auget,quia filius ancillæ uerna est. *Versus 16. ad uerbum.* *Fac mecum signum ad bonum,& uidebunt odientes me,& pudefient,nã tu Iehouah auxiliabere me,& cõsolabere me.*)Quia uerò insigniter miser fuerat,insignem item sibi,ac quasi portentosam bonitatem præstari orat.id quod sanè exorauit,quasi ab ipsis infernis in regni solium ingenti cum gloria euectus. Signum planè & portentum fuit non uulgare, ut Rex tam potens postea fœlicissimè regnaret,qui nullum in tota terra Iisrael, nec in obscurissimis quidem desertis,locum potuerat habere latitandi. Maius autem infinito portentũ est, nunc à dextris Dei regnare super omnia,qui desertus ab omnibus,ut uidebatur,atq; tanq̃ hostis Dei,moriebatur in cruce. Ita ingens quoque miraculum est,quòd miselli nos, in filios & hæredes Dei assumpti sumus: quod tum demum apparebit,& inimicos nostros pudefaciet,cum mortale hoc corpus nostrum,ipsius glorioso fuerit conformatum, nosq; cum ipso orbem iudicabimus. B

ARGVMENTVM PSALMI LXXXVII.

Celebrat Hierusalem supernam, cui propterea quòd in ea Seruator nasciturus erat, ac inde plurimi sancti renascituri,uaticinatur,ex omnib. gentibus quàm plurimos accessuros.

PSALMVS LXXXVII.

ἐπαινετικὸς καὶ προφητικός.

1 ODa Carminis filiorum Korah. Fundamenta eius in montibus sanctis.

2 Amauit Iehouah portas Zijon, præ omnibus urbibus Iaæcob.

3 Præclara de te dicuntur,ô ciuitas Dei.Selah.

4 Adnumerabo agnoscentibus me Aegyptum & Babylonem,en ibi Palæstina,Tyrus,cum Aethiopia,ille natus est ibi.

5 Et de Zijon dicetur,ille & ille natus est in ea, & ipse excelsus confirmabit eam.

Ieho-

A Iehouah cōſcribendo numerabit populos, iſte illic natus eſt. Selah. 6
Cantores ſimul & tibicines, cunctæ modulationes meæ in te. 7

Filiorum Koreh Pſalmus cantici, fundamentū eius in montibus ſanctitatis.) Haud diſſimi lia argumento Pſalmi huius, canit & quadrageſimus octauus, ubi & de ty po Hieruſalem quædam dixi. Eccleſiam ſanctorū hoc nomine ſacri Vates præ dicant, quia hæc Hieroſolymis cœpit, indeq; per orbem diffuſa eſt. Ac ideo ca nunt eam in ſanctis montibus fundatā. Conſtat ſiquidē tum ex ſcriptura, tum hiſtoria Ioſephi, libro de bello Iudaico 6. cap. 6. ubi fuſe & luculenter ſitū eius deſcribit, in montibus uel collibus potius fuiſſe ædificatam, nempe Zijon, & Morijah, imminente urbi monte oliuarum. Alij ſpiritales mōtes quærant, qui bus fundatā oſtentant Ieruſalem. Vno Chriſto hæc nititur, cuius uaria dona ſi colles & montes uoces, nihil dices impium. mihi tamen magis arridet ſimpli citas, eo quòd uideam quàm minima philoſophandi feneſtra aperta, ilico ad repere ſuperuacaneam curioſitatem, quæ ex quolibet quodlibet cōminiſcens, alios à lectione ſcripturæ, ficta illorum myſteriorū ſubtilitate, abſterret: alijs autoritatem ſcripturæ eleuat, olfacientibus humani ingenij cōmenta. Sed ad inſtitutum. Kimhi fundamēta hic carminis huius intelligit. eſt enim יסודתו cum ו, quod maſculinum relatiuum eſt. Sic & Chaldæus Paraphraſtes illud ac cepit. Nam reddidit: cuius fundamentum ſuper ore patrum, qui fuerūt à prin cipio. Sed in prophetis, maximè Ierimeiah, id crebrò fit. & cum de Ieruſalem & Iiſraele ſermo fit, ſubijciantur relatiua maſculina, quæ nō Ieruſalem aut con cioni Iiſraelis, ſed nomini, quo illi populum dicunt, עם reſpōdent, id credo & hic factum. Nam ſequentia ſatis indicant, etiam iſtud Pſalmi initium, de Ieru ſalem dictum.

Verſus 1. ad uerbum. — *Ieruſalem in montibus.* — *Ieſudato.* — *Am.*

Diligit Iehouah portas Zijon præ omnibus habitaculis Iaæcob.) Cum nihil poſſit Deus donare ſui cognitione præſtabilius, æterna ſiquidem uita hac conſtat, & hæc Hieroſolymis primū cumulatiſſimè ſanctis donata eſt, ac inde in totum mun dum deriuata, rectè canit hic Vates amatas huius portas, id eſt ipſam præ cun B ctis habitationibus Iaæcob. Hanc unam ſiquidem ad hoc delegit, ut in ea re gnum cœlorum inſtitueret, atque ex ea ad cunctas orbis nationes perferret. Summum hoc beneficium, ſummam item Dei in illam beneuolentiam, at que dilectionem ſatis probat. Iudæi putant, quòd ſancti Vates, portas Zijon dixerint, concilia ſignificaſſe ſapientum, qui in his doctrinam tractarunt cœ leſtem. Sed non in ſolis portis, & ſi in his publica iudicia haberentur, hæc tra ctari ſolebant, imò apud tabernaculum, & in certis Synagogis, aptioribus ſa cræ Philoſophiæ locis.

Verſus 2. ad uerbum.

Præclara, dictum in te, ciuitas Dei. Selah.) Enallage numeri eſt, ſingulare pro plu rali, dictum pro dicta: & in te, idem eſt, atq; de te. Sunt autem hæc præclara, cœ leſtes uirtutes, & diuina illa dignitas, quibus uera Ieruſalē, ciuitas Dei, in qua ciues ſunt omnes electi, præpollet. Si, in te, noſtro more accipias, erunt iſta præclara, quæ de Seruatore noſtro & regno eius per Prophetas fuere prædi cta. Quid enim potuit æquè glorioſum ac præclarum dici, atq; uenturum, qui in ſe credentes, ut peccatis, ita malis omnibus liberaret, planeq; deos, ſolida iuſtitia, & perfecta immortalitate redderet? *Faciam memorari Rahab & Babel co gnoſcentibus me, ecce Philiſtæa, & Tyrus cum Aethiopia, iſte natus tibi. Et Zijon dicetur: uir natus in ea, & ipſe confirmabit eam altiſſimus.*) Hi uerſus nonnihil obſcuritatis habēt: quod Dominus dederit, iudicio ſanctorum offeram. אזכיר, alij memorabo, alij faciam memorari, reddunt. Poſterius amplexus ſum. Satis namq; uidetur li quere, hic canere ſacros Vates, fore ut ad Eccleſiam Dei peruenirent & gen tes, quas enumerant. Viſum igitur eſt reddere, Annumerabo cognoſcentibus me. poteſt enim, faciam memorari cognoſcentibus me, idem eſſe, atq; cum co gnoſcentibus me. Sic omnino, quem reddidi, ſenſus ueniret. Meminerunt au tem nominatim gentiū, quæ cognobiliores Iudæis erant, Aegyptiorum, Baby

Verſus 3. ad uerbum. — *Verſus 4. et 5. ad uerbum.* — *Azir.*

 loniorum,

A

Ioniorum, Palęstinorũ, Tyriorum, atq; Aethiopũ: sed cum ijs intelligenda est, tota gentium, q̃ latè orbis patet, uniuersitas, quia oportuit Euãgelion adnunciari omni creaturæ. רהב Aegyptus uocatur & Iesha. 51. Hemistichiũ illud, Iste est natus illic, uidetur mihi ut caussam eius quod præmissum est, & de Seruatore nostro intelligendũ, qui in Zijon utiq; natus est, quia ibi primũ Dei filius, mundiq; instaurator renũciatus. De qua natiuitate dixi in uersum 7. Psal. 2. Et hinc factum est, ut cunctæ gentes inter cognoscentes Deũ memorarentur. Si quis hoc ad Shlomonem, ut ad Christi typum, referre uelit, cum eo nõ pugna uero, modo in Christo fateatur impletum: quo glorificato, uerè cunctæ orbis nationes Ierusalem sese iunxerũt, cuius tenuis modo umbella regnante Shlomone præcesserat. Christi autẽ in Zijon natiuitas, hoc est reuelatio effecit, ut quamplurimi ibi renascerentur. uno siquidẽ die ad Euangelium Petri, dederunt Domino nomen tria millia, & quotidie quamplurimi se Ecclesiæ iungebant. Id canit uersus 5. Tum ergo de Zijon, Christi Ecclesia, quotidie dicebatur, uir & uir, id est ille & ille in hac natus est, utiq; in filium Dei et ciuem cœlorum. Notum est renascentiæ nomen & mysterium. Hinc ergo cum Vates præuiderẽt fore, ut quotidie pater quàm plurimos Christo suo attraheret, meritò subiecerunt: Altissimus confirmabit eam, & prouehet, quam & donis spiritualibus sic quoq; instruxit, ut omnibus esset suspicienda, & formidãda. At uero ex eo quod quotidie Domino permultos in Zijon renascituros sancti præcognoscebant, rectè & istud subiunxerunt, quod habet uersus sequens: *Iehouah numerabit conscribendo populos, iste natus ibi. Selah.*) Hoc est, ingentẽ in omnibus nationibus sibi exercitum colliget. Cumq; huius felicitatis una caussa sit, Christum in Zijon Deum & Seruatorem agnitum & prædicatum esse, repetierũt: Iste natus est illic, & Selah adscripserunt, quo id propius cõsideraretur, in quo sanè tota sanctorum salus & felicitas sita est. Hinc subijciunt de laudibus Dei, quas in Zijon, ob tam incomparabilis dignationis beneficium, maximo studio & summo gaudio decantandas prædicunt.

Rahab.

Versus 6. ad uerbum.

B

Et cantores sicut canentes tibijs, omnes modulationes meas in te.) Hoc est quicquid omnino laudis, quicquid gratiarum actionis, quicquid preconij & celebritatis excogitare potero, totũ id in te, ô Zijon, ad prædicandam & extollendã Dei in nos bonitatem, qui unigenitum suum pro nostra ac totius orbis, quo nihil habet maius, & cum quo necesse ęst donet omnia, tradidit, exhibebo, effundam, perpetuoq; sonare faciam, tam uocibus humanis, quàm omne genus instrumentis musicis, quo ad tantę salutis participationem quàm plurimos inuitem. חללים quidam tripudiantes uel ducẽtes chorũ reddunt, quod etiam uox hæc Ebræis alicubi significat. Nec male argumento pręsenti quadrabit, si ita legas, Tam cantores, quàm ducentes chorum: id est qui ad cantorum modulationem saltant. Vtiq; in sancta Zijon, ut cantores sunt, qui Dei immensam bonitatem in Christo exhibitã prædicant, ita sunt & in choro saltantes, qui nimirum credentes Euangelio, ingenti cũ alacritatę & gaudio, totã uitam suam iuxta numeros Euangelij instituũt: studiosissimè cauentes, ne ullus corporis motus illis non respondeat. מעינים scaturigines & fontes significat, & tranfertur ad modulationes, è pectore, uelut è fonte aquæ scaturientes & ebullientes. Et haud scio, an non & illud uers. 26. Psal. 68. In Ecclesis benedicite Deum Dominum, de fonte Iisrael, aliquid talis metaphorę habeat: licet cum Ebræis enarrauerim, qui estis de fonte, id est semine & origine Iisrael. Non enim erat, unde translationem hanc confirmarem. Sed indubiè fuerunt in hac lingua innumeræ translationes, ac loquendi formulæ admodum uulgares, quæ prorsus interierunt, cum nihil ex ea supersit, præter sacra Biblia, quibus totæ linguę huius copiæ haudquaq; potuerunt cõprehendi. Nec pauca sunt, quæ cum uno tantum loco in Biblijs habenẽ, nequeant ex alijs locis elucidari. De hoc & in uersum decimũ Psal. 60. queri me necessitas coegit. Quidam מעינים ad cogitationes cordis referunt: sed illæ non ita ut modulationes & carmina conueniunt,

Versus 7. ad uerbum.

Choldim.

Meianim.

cum

A cum שרים וחללים, id est cantoribus & canentibus tibijs, uel tripudiantibus. Psalmus hic, ut uides optime lector, nonnihil obscurus est. uisum igitur est, & Ebræorum interpretationē subijcere, Ab. Ezra scilicet, & Kimhi, quos uideo simpliciores & certiores. Illi hunc sensum quarti, quinti, & sexti uersus adferunt: Memorabo Rahab, Babel, &c. quòd iste tantum, id est unus & alter sapientia præditus ibi natus sit. De Zijon autem dicetur, ille et ille natus est in ea, hoc est plurimi sapientes. Ergo cum numerabit Deus populos, iste tantum apparebit ibi, in regionibus gentium natus, hoc est perpauci: cum in Zijon apparituri sint permulti. Sed quid hæc quæso ad insigniter notandā emphasim? Iste natus est ibi, & eam repetitam? Nos scimus, cur tam pręclara ubiq; de Ierusalem scriptura prędicet, unam caussam esse, regnū Christi, regnum cœlorum, Euangelium uitę, quod in ea cœpit, & inde in orbem propagatum est. Scimus unum esse Seruatorem nostrum, per quem contingit nasci filios Dei: & omnem humani generis salutem, ab ipso homine facto, & in ea nostra natura super omnia exaltato, pendere: quare mihi dubium non est, de ipso illud repetitum hemistichium, Iste natus est illic, intelligendum: & illud, uir & uir, id est ille & ille, hoc est quamplurimi, de sanctis ipsius spiritu renatis, quiq; ad finem usq; mundi renascentur. Quòd hæc non dicta sunt explicatius, me non offendit, considerantem & carminis, & temporis, quo hæc cantata sunt, rationem.

Scarim uechalalim.

Enarratio Ebræorum.

ARGVMENTVM PSALMI LXXXVIII.

Querulatio multo uehementißima qua extremis se malis, & ut uidetur, tā difficilis morbi alicuius, quàm persecutionis, ab inimicis adobrutum, ac tantum non extinctum queritur.

PSALMVS LXXXVIII.

χατλιαστικός.

CAnticum Odæ filiorum Korah. Præsuli ad Machælath, propter adflictionem Hemanis Ezraitæ. 1

B Iehouah Deus autor salutis meæ, die uociferatus sum, nocte quoq; coram te. 2

Perueniat in conspectum tuum precatio mea, inclina aurem tuam clamori meo. 3

Nam saturata est malis anima mea, & uita mea sepulchrū contigit. 4

Habitus sum ut qui in foueā dimittitur, ut uir cui nihil est uirtutis. 5

Ago inter mortuos, liber (à rebus uitæ huius) uelut interempti, qui habitant in sepulchris, quorum nullam iam habes rationem, quosq; eò reiecisti, ut tua tutela minimè fruantur. 6

Collocasti me in foueam inferiorē, in loca tenebrosa & profunda. 7

Incubuit in me feruens indignatio tua, obruisti me cunctis fluctibus tuis. Selah. 8

Fecisti ut noti mei procul à me discederent, reddidisti me illis abominandum: conclusus sum, nec possum egredi. 9

Deiecta est prę adflictione facies mea, inuoco te quotidie, expando ad te manus meas. 10

Nunquid mortuis facies mirabilia tua, num manes surgent & celebrabunt te? Selah. 11

Nunquid in sepulchro prædicabitur bonitas tua, & in interitu fides tua? 12

Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra obliuionis? 13

At ego

14 At ego ad te ô Iehouah clamo, & mane oratio mea te præuenit. A

15 Quare repellis ô Iehouah animam meã, auertis à me faciem tuam?

16 Adflictus & quasi exanimatus fui ab adolescentia, tuli errores tuos, semper animo suspensus.

17 Me inuaserunt æstus tui, metus tui confecerunt me.

18 Circumdederunt me uelut aquæ quotidie, cinxerunt me pariter.

19 Effecisti ut procul à me sint amici & noti, notos meos obscuras.

EXPLANATIO.

Versus 1. ad uerbum. Al machalath leanoth.

C*Anticum Psalmi filiorum Korah, præsulis super Machelath de afflictione, erudiẽs, Hemanis Aezrathei.*) In inscriptione est, על מחלה לענות, id uertunt quidam: de infirmitate propter adflictionem. habet autem dictionem מחלת & inscriptio Psal. 53. cuius argumento nũ ita quadrat, reddi eam per infirmitatem. A. Ezra more suo putat esse initium carminis, ad cuius numeros & hic Psalmus cantatus sit. Alij instrumentum, alij certam modulationem hac uoce significari arbitrantur. Iudæi ingenuè fatentur sibi hæc incognita, non igitur nobis multum de eis disputandum. Filij Korah inscribitur hic Psalmus, & Heman. Reddidi igitur, ut titulum Psal. 39. qui Leduthun et Dauidi inscribitur, ut nimirum intelligamus, authorem Psalmi Heman fuisse: attributum autem ad cantandum ordini cantorum, qui filij Korah dicebantur. quemadmodum Psalmũ 39. compositum credimus à Dauide, cantatum autem ab ordine cantorũ, quibus preerat Leduthun. Heman, 1. Paral. 6. & 26. inter principes cantorum numeratur. Singulari autem sapientia fuisse præditũ, ex eo satis colligitur, quod cum sacra historia uult eximiè laudare Shlomonem, & sapientia cũctis mortalibus preferre, confert eũ Ethan, Heman, Calecol, & Dareda, ut qui omnes alios homines sapientia præcelluerint, de quo in uers. 1. Psal. 42. Iam ad enarrationem Psalmi. In Psal. 6. 22. 30. 31. 38. 69. ferè omnia, quæ hic, habentur: unde ijs quæ in illos Psalmos scripsi, & quæ hic canit, explicaui. B

Ver. 2. 3. ad uerbum.

Iehouah Deus opis meæ, die clamo, nocte coram te. Veniat in conspectum tuũ precatio mea, inclina aurem tuam ad uociferationem meam.) Canit, ut ardenter preces ad Deum fuderit. In uersu secundo, Et nocte coram te: Eclipsis est, apta dolentibus. subaudiendum enim est, Effundo precem meam.

Versus 4. 5. ad uerbum.

Quoniam satiata est calamitatibus anima, & uita mea infernum contigit. Reputatus sum cum descendentibus in foueam, fui ut uir cui nõ est uirtus.) Queri incipit quantis in malis fuerit, & primum illis animam suam satiatam. quo significare uoluit, non fuisse pluribus ferendis, quia omnibus uiribus destitutus esset, adeoq; morti accessisset, ut שאול iam contingeret, hoc est sepulchrum. Infernum uulgò reddunt, sed ut conditio, statusq; mortuorum hac uoce significatur, propriè tamen nomen sepulchri est, sicut & שחת קבר בור.

Sceol. *Scachath ceber bor.*

Versus 6. 7. ad uerbum.

Inter mortuos liber, sicut cæsi, iacentes in sepulchro, quorum non es memor amplius, & ipsi à manu tua reiecti sunt. Posuisti me in foueam inferiorem, in tenebrosis, in profundis.) Vt fit dum homines querelis frena laxant, auget querulationem. Prioribus dixerat se morti accessisse proximè, nunc planè mortuum: illic contigisse sepulchrum, hic in eo collocatum. Eò mala eius creuerant. Illud intelligendum est, à negotijs huius uitæ, ut in Iiob ועבד חפשי מאדניו, Et seruus liber à dominis suis. Loquitur autem de mortuis, intelligẽs mortẽ afferre seruis libertatem, ita dicebat se fuisse liberum futurum à malis, si in uitam hanc nunquã uenisset. In eodem uersu, Et ipsi à manu tua reiecti sunt: legũt quidam, recisi sunt. significat enim גזר etiam abscindere. cum autem significet ferè sententia aliquid definire, statuere, uidetur Vates uoluisse dicere, se sententia Dei reiectum à manu eius, id est cura & tutela, ut qui iam hic uixerit, & posthac apud inferos agere debeat, rerum huius seculi liber & solutus. In uers. 7. per inferiorem foueam, profunda & tenebricosa, intelligit extrema & morti proxima mala,

Veebed chophsci meadonau. *Gazar.*

Super

A *Super me ſuſtentatur indignatio tua, & omnibus fluctibus adflixiſti. Selah.*) Videbatur ſibi iram Dei totam ferre, hoc eſt quæcunq; mala immittere cuiquam poſſet, unde ſubiecit: Adflixiſti, excruciaſti me cũctis fluctibus tuis, hoc eſt aduerſis quæ à te uenire poſſunt omnibus. *Feciſti notos meos longe à me (ſecedere) poſuiſti me illis abominationem, retentio, & non egrediar.*) Præter defectionem amicorum queritur ſe retineri & arceri, ut egredi nequeat: id eſt ita teneri morte conſtrictum, ut euadere non poſſit. *Dolet oculus meus præ adflictione mea, inuoco Iehouam in omni die, expando ad te manus meas.*) Repetit quanto ardore opem Domini implorarit. עיני דאבה interpretantur quidam, Defecerũt oculi mei præ adflictione: quod intelligunt, uel ob nimium fletum, quem tanta adflictio expreſſerit: uel ob diuturnam ſuſpectionem ad cœlos pro auxilio, quale uerſ. 4. Pſal. 69. Mihi autem uidetur non ineptè legi, ut reddidi, *Deiecta eſt facies mea*: ut ſimile ſit illi uerſ. 8. Pſal. 6. Cadaueroſa facta eſt facies mea. Significat enim עין & faciem, ut ibidem dixi.

Versus 8. ad uerbum.
Versus 9. ad uerbum.
Versus 10. ad uerbum.
Eni daabah.
Ain.

Nunquid mortuis facies miraculum? num manes ſurgent? celebrabunt te? Selah. Num memorabitur in ſepulchro bonitas tua, & fides tua in perditione? Nunquid cognoſcetur in tenebris miraculum tuum, & iuſtitia tua in terra obliuionis?) Sanctificari per ſe nomẽ Dei ardentiſſimè ſemper optauerat: hinc dolebat intolerabiliter, illud in ſe tam calamitoſo obſcurari, nullumq; diuinæ bonitatis ac fidei erga ſe miraculum edi. Cęterum de hoc loco dictum eſt in uerſ. 6. Pſal. 6. & in uerſ. 10. Pſal. 30. Vocat inferos, uel ſepulchrum, terram obliuionis, quòd mortuorum memoria apud inferos breui intereat.

Versus 11. 12. 13. ad uerbum.

Et ego ad te Iehouah clamo, & mane oratio mea præuenit te. Quare Iehouah repellis animam meam, abſcondis faciem tuam à me?) Querit̃ preces tanta inſtantia fuſas nõ audiri, animamq; ſuã uſq; repulſam pati. *Adfligor ego & laborans ſum à puero, fero terrores tuos, dico ne fortè. Super me tranſierunt indignationes tuæ, metus tui confecerunt me. Circundederunt me uelut aquæ omni die, cinxerunt me ſimul.*) Sic eſt ratio ultionis diuinę, ut nõ urgeat magis iam prementibus, quàm impẽdentibus, perpetuoq; terrore ſemper exagitet: ut in Euãgelio, Gehẽnæ cruciatus, fletu & ſtridore dentiũ, hoc eſt dolore et terrore deſcribit̃. De hoc ergo intolerabili & exanimãte terrore hic queritur. אפונה uerbũ eſt, factum ex dictione פן, quæ ne ſignificat. trepidantis enim habitum uoluit Vates exprimere, qui uel ad folij motum exterretur, et dicit, ne fortè, quid accidat, ne quis opprimat. Talem animi conſternationem & expaueſcentiam legis pulchrè deſcriptam Leuit. 26. inter maledicta Domini. Verſu 18. queritur ſe tanq; aqua, ita terroribus circuncinctum & incluſum fuiſſe: hoc eſt, ſic malis adobrutum, ſic conſternatũ & exagitatum fuiſſe, ut omnia circa eum terrori fuerint, ac omni momento exitium expectarit.

Versus 14. 15. ad uerbum.
Versus 16. 17. & 18. ad uerbum.
B
Aphunah.
Pen.

Longè feciſti à me diligentem & proximum, notos meos obſcuras.) Idẽ quod uerſu 9. & hic queritur, in his tantis malis nullum fuiſſe notum, nullum amicũ, qui fuiſſet conſolatus: ſed eos Dominum obſcuraſſe, hoc eſt ceu obtectos tenebris è conſpectu ſuo ſemouiſſe. Cogitet autem hic Chriſtianus, ſic acceptum Dauidem, ſic Chriſtum ſeruatorem, qui ſudore ſanguineo talia pati teſtatus eſt, ſic acceptos & innumeros alios Dei filios, quare ad eadẽ & nobis animus obfirmandus eſt. Omnino enim interire nos oportet, ut ad immortalitatẽ refingamur. Conferamus autem his pleriq; noſtrûm, delicias, quibus diffluimus, cum tamen duram ſubinde uiuere uitam nobis uidemur.

Versus 19. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI LXXXIX.

Fœdus, quod teſtamentum uulgò uocamus, nouum & æternum, quod per Chriſtum Dauidis filium, Deum inter & electos ictum eſt, nunquam uiolandum, id ſub typo Dauidis & poſteritatis eius, multis et eleganter celebrat. Ab initio Pſalmi, uſq; ad uerſum uigeſimum, prædicat Dei bonitatem, qua cum ſanctis ſuis percutere fœdus dignatus eſt, & potentiã qua illos primum uindicauit, & hinc illorum felicitatem. Inde uſq; ad trigeſimum nonum, memorat promiſsionem regni, Dauidi & poſteris eius factam. Poſt hæc ad finem uſq;, queritur hos quaſi rupto fœdere, à Deo reiectos, malisq; omnibus obiectos.

PSALMVS LXXXIX.

ἱστορικὸς καὶ χιλιαστικός.

1 ERudiens Ethan Aezraitæ.
2 Bonitatem Iehouæ canam perpetuò, fidem tuam ore meo notam faciam in omne æuum.
3 Nam sic mecum cogitaui, bonitas parabitur, ut æternùm perennet, in cœlis fidem tuam constituisti.
4 Ici fœdus meum cum electis meis, iuraui Dauid seruo meo.
5 Posteros eius confirmabo, ut in sempiternum perstent, solium eius in omnes ætates instaurabo. Selah.
6 Cœli mirabilia tua celebrant Iehouah, sancti in concione fidē tuam.
7 Nam quis in nubibus Iehouæ conferatur? quis inter deos Iehouæ assimiletur?
8 Deus plurimum terribilis in concilio sanctorū, plurimum tremendus in eos qui circa ipsum sunt.
9 Iehouah Deus Zebaoth, quis, ut tu, præstans uirtute, ô existens, omnia circum te fides sunt.
10 Tu potestatē exerces in fastū maris, tu elatos fluctus eius cōprimis.
11 Tu percussisti ac confecisti Aegyptum, robore uirtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.
12 Tui sunt cœli, tua est terra: orbē, & quicquid in eo est, tu fundasti.
13 Aquilonem & meridiem condidisti, Thabor & Hermon in nomine tuo ouabunt.
14 Tibi robur est prǽualidum, roboras manum tuam, attollis dexteram tuam. B
15 In iustitia & æquitate situm est solium tuum, bonitas & fides antecedunt faciem tuam.
16 Felix populus, qui nouerit clangorem, ô Iehouah: freti fauore uultus tui, ingredientur.
17 De nomine tuo gaudebunt quotidie, propter iustitiam tuam sese attollent.
18 Nam splendor roboris eorum tu es, & pro beneuolentia tua extolles potentiam nostram.
19 Princeps noster Iehoua est, & sancti Israel, rex noster.
20 Tum oraculum edidisti per uisum bonis tuis: & dixisti, constitui prǽualidum, qui esset auxilio, extuli electum è populo.
21 Inueni seruum meum Dauid, oleo meo sancto unxi illum.
22 Vt firma esset cum eo manus mea, & brachiū meum roboraret eū.
23 Hostis ei non imponet, prauus non adfliget eum.
24 Conteram ante eum infest os ei, & odientes illum conficiam.
25 Bonitas & fides mea cum ipso sunt, & meo numine extolletur potestas eius.
26 Subijciam potentiæ eius mare, & flumina imperio eius.
27 Ipse inuocabit me: Pater meus es tu, Deus meus, propugnator salutis meæ.

Etiam

Etiam ego primogenitũ conſtituam illum, celſiorẽ Regibus terræ. 28
Inſempiternum cuſtodiam illi bonitatem meam, & fœdus meum 29 ei certum erit.

Efficiam ut eius poſteritas perennet, & ſolium eius ſtet dum ſtete- 30 rint cœli.

Si deſeruerint filij eius legem meam, & ſecundum inſtituta mea nõ 31 uixerint.

Si meas cerimonias ꝓphanarint, & præcepta mea nõ obſeruarint. 32
Virga animaduertam in ſcelera eorum, & plagis in iniquitatẽ eoꝝ. 33
At bonitatẽ meam non auferam ab eo, nec fallam illi fidem meam. 34
Non faciam irritum fœdus meum: quodq́ʒ egreſſum eſt ore meo, 35 non mutabo.

Semel per ſanctitatem meam iuraui, haudquaquam Dauidem feſel 36 lero.

Poſteritas eius iugiter perennabit, ſoliũ eius coram me, ut ſol, per- 37 ſtabit.

Firmum, ut luna, manebit, quæ teſtis eſt certus in nubibus huius. 38 Selah.

Tu uerò repuliſti, auerſatus es, ſuccenſus ira es in unctum tuum. 39
Fœderis cum ſeruis tuis icti, nullam habuiſti rationem, deieciſti in 40 terram diadema eius.

Dirupiſti muros eius, munitiones eius poſuiſti ut ſint formidini. 41
Diripiunt eum quicunq́ʒ tranſeũt uiam: eò redactus eſt ut ludibrio 42 ſit uicinis.

Extuliſti dexteram eorum qui ei infeſti ſunt: cunctos inimicos eius 43 exhilaraſti.

Certè retudiſti aciem gladij eius, & opem non attuliſti in prælio. 44
Finem feciſti dignitatis eius: & ſolium eius in terram deieciſti. 45
Præcidiſti dies iuuentutis eius, obtexiſti eum ignominia. Selah. 46
Quouſq́ʒ auertes iugiter te, ô Iehouah, ardebit uelut ignis feruens 47 tua indignatio?

Memor ſis quantuli æui ego ſim, an fruſtra creaueris uniuerſos ho- 48 mines?

Quis enim uir qui non moriatur, eripiat animam ſuam de poteſta- 49 te inferna? Selah.

Vbi eſt bonitas tua illa priſtina, ô Domine, quam Dauidi ex fide 50 tua iuraſti?

Memor ſis opprobrij quod ferunt ſerui tui Domine: tuli in ſinmn 51 meum cuncta opprobria populorum multorum.

Quibus affecerũt nos inimici tui, ô Iehouah, quibus affecerunt un- 52 ctum tuum, propterea quòd moram faciat.

Laudetur Iehouah in ſeculum, Amen & Amen. 53

LIBRI HYMNORVM TERTII FINIS.

Versus 2. et 3

B*Onitates Iehouæ ſemper canam, fidem tuam ore meo notam faciam in generationem, & generationem. Non dixi ſemper: bonitas ædificabitur, in cœlis firmabitur fides tua.*) Non *ad uerbum.*

 eſſari

Vt per Christũ humana natura reparatur.

effari modo, sed nec cogitatione complecti quisquam potest, quanta sit Dei in humanum genus bonitas, cui dedit ad diuinitatis consortium peruenire, sempiterna iustitia & beata immortalitate donatum. Istud uerò tam inæstimabile beneficium, hac ratione uoluit conferre, ut hominum natura uerbo suo ineffabili modo unita, hominem modis omnibus ad uoluntatem suam factum, primogenitum eorum, quos uitæ destinauit, constitueret, per quem illos refectos, uitæ sempiternæ & beatæ capaces redderet. Hunc ex semine Dauidis secũdum carnem nasci uoluit, cui peculiariter quoque illũ promiserat, atque id fœdus est, quod cum Dauide & huius posteris icit, nunquam uiolabile. Verum Dauidis posteri, non carnis, sed spiritus agnatione censentur. De hac itaque Dei in electos bonitate, de hoc fœdere cum Dauide icto, quo consummata constat fœlicitas, Vates hic canit, in omnibus eò spectans, quod per seruatorem, germanum Dauidis filium, nobis perditis alioqui homunculis, in Dei filios cooptari, & sicut solida iustitia ita uita plenè beata contigit donari. Hinc itaque & tanto affectu orditur: Bonitatem Iehouah canam perpetuò, &c. quia frui illa sanctos absque fine agnoscebat. Id quod canit uersu tertio: Nam cogitaui, inquit, id est mihi ita persuasi, bonitatem in perpetuum ædificãdam, hoc est semper instaurandam atque augendam, donec nimirum cuncti electi in uirum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ Christi, perueniant: scilicet conformes imagini primogeniti. Idem est & quod sequitur: Fidem parabis uel cõfirmabis in cœlis. Non possum uno uerbo uim uerbi בנן exprimere. Significat enim confirmare simul & prouehere, successumque donare. Quod autem canit: in cœlis fidem Dei confirmatam: uoluit significare, eam confirmationem sempiternam forè, ut cœli sunt. Fidem autem & bonitatem, pro eodem accipit. de quibus in uersum sextum Psalmi 25.

Ephes. 4. Rom. 7. Chonen. בנן confirmare, augere, successum dare.

Versus 4. ad uerbum.

Incidi fœdus meum cum electis meis: iuraui Dauid seruo meo.) Obseruandum, cum electis tantum, & inde seruis suis Deum fœdus icere. De fœderis ratione dixi in uersum decimum Psalmi 25. Solet uulgo, ubi scriptura habet ברית, testamentũ reddi forte quod uocem ברית Græci *διαθήκην* uerterunt, quo nomine illis & testamentum dicitur, quanquam & fœdus sic appellent. Sed confirmauit hũc usum epistola ad Hebræos, quæ cap. 9. argumẽto inseruiens, iuxta hanc significantiam de *διαθήκης*, id est fœdere, uerba fecit: dicens testamentum morte cõfirmari, nec firmum esse, nisi mortuo testatore, cum tamen ibi de fœdere nouo disputet, quod Deum inter & nos per mediatorem Christum confirmatũ est. Vt autem in loco conueniat, sic de hoc fœdere loqui, & propter Christi mortem, qua nititur, testamenti similitudinem in eo cõsiderare, ac inde & hoc nomine uocare. ita multa loca sunt, in quibus, meo quidem iudicio, ad cognoscẽda scripturæ mysteria, commodior erit appellatio fœderis. Omnino enim pactum illud significat, quo nos Deus in fidem suam recepit, & nos illum in Deum. Habet hic Psalmus, Incidi fœdus. Olim enim fœderum leges in saxo uel ære incidebantur. quo firmius seruarentur, perpetuæ memoriæ consecratę. de quo & in uers. 5. Psal. 50. Quam firmitatem & hic iure considerabimus.

Berith. Fœdus testamentum.

Versus 5. ad uerbum.

Vsque in sempiternum firmabo semen tuum, & ædificabo in generationem & generationẽ thronum tuum Selah.) Hæc de perpetuò successu, & stabilitate seminis Dauidis, de Christo & Christianis intelligẽda sunt, in quibus semper Dei dona augescũt, donec sit Deus in omnibus omnia. Ad hoc mysterium, ut mentem aduerteremus, adscriptum Selah est. Notandum hic ædificandi uerbum, quo & in uer. 3. usus est. id D. Paulus ubi de pietatis instauratione & profectu loquitur, non illubens usurpat.

Aedificare.

Versus 6. 7. et 8. ad uerbum.

Et celebrabunt cœli miraculũ tuum Iehouah, & fidem tuam in cœlestia sanctorũ. Nam quis in nube cõferatur Iehouæ, assimiletur Iehouæ inter filios deorum? Deus terribilis in concilio amplo sanctorũ, & tremendus super omnes qui circum illum sunt.) Vt aũt ex hominum instauratione, etiã cœlestes mentes suam perfectionẽ cõsequũtur, ita de ea illæ Deũ pariter prædicant. Hos enim uocat cœlos, sanctos incolas nubium, filios fortium uel deorum, hoc est deos. Etenim dum ad uitam electi

pecca-

A peccatores nondũ ſunt conuerſi & reſtituti penitus, ſpiritus illi cœleſtes haud plenè gaudent: cunq́ꝫ quotidie ab Eccleſia diſcant multifariam Dei ſapientiã, ut Paulus ſcripſit Epheſijs, utiq́ꝫ tum prorſus beatos ſe agnoſcent cum hanc uiderint abſq́ꝫ ulla ruga & macula. Vna eſt, quæ ex ipſis & nobis conſtat Dei ciuitas. pariter itaq́ꝫ Deum, & ob ea quæ nobis confert laudibus celebrant. In uerſu 7. nubes, pro cœlis dixit, & eoſdem agere in nubibus: quos uocat בני אלים, id eſt filios Deorum, uel fortiũ, nempe ſpiritus ſupernates, de quibus & in uerſum primum Pſalmi 29. In uerſu octauo, סוד, quod alioqui ſecretum conſilium ſignificat, pro concilio & ſacro cœtu poſuit. Canit autem Deum, omnibus quamlibet tremendè diuinitatem præ ſe ferant, ſupereminere, quod per pauci ſe neſcire arbitrantur, cum tamen planè id ignorent, quicunq́ꝫ Deũ non etiam præ omnibus rebus ſuſpiciunt, metuunt, amant, ſtudent demereri.

Bene elim.

Sod.

Iehouah deus Zebaoth quis ſicut tu robuſtus exiſtens, quæ circum te ſunt, fides tua.) Generalis propoſitio eſt laudis Dei, quam deinceps per partes explicat, Laudat uerò Deum, ut ſemper à potentia & bonitate. Nam quod ait: Fides tua, quę circum te ſunt, idem eſt atq́ꝫ quæ circum te ſunt, nihil q̃ fides & bonitas ſunt. His circumdaris, & hanc qui te adeunt experiuntur uniuerſi: his omnia reples.

Verſus 9. ad uerbum.

Tu dominaris ſuperbiæ maris, elationes fluctuum eius tu comprimis. Tu percuſsiſti ceu uulneratum Rahab in brachio uirtutis tuæ diſperſiſti inimicos tuos.) Canit potentiam & bonitatem Dei, in liberatione & deductione Iiſraelis ex Aegypto per mare rubrũ, & Aegyptiorum extinctione, inſignitè declaratam. Aegyptios enim deſignaſſe, uidet nomine רהב, ut & uerſ. 4. Pſalmi præcedentis ſignificat, & inimicos Dei uocat, quos brachio uirtutis ſuæ diſperſerit. Quidam רהב ſuperbum interpretantur: & per faſtum quoq́ꝫ maris impias atq́ꝫ ſuperbas gentes intelligunt. ſicut & uerſu quarto Pſal. 46. per aquas maris ſignificantur.

Verſ. 10. 11. ad uerbum.

Rahab.

Tui cœli, tua terra, orbis, & quod illum replet: tu fundaſti illa. Aquilonem & dexteram tu condidiſti: Thabor & Hermon in nomine tuo ouabunt.) Canit omnia à Deo condita, & in eius ſolius poteſtate contineri. Meridiẽ, uocat dexterã, hæc enim plaga dextera mundi cenſet. occidentem uerò Thabor: orientem Hermõ, eo quòd ille ad occidentem, hic ad orientem ſitus ſit, præcipui montes in terra Iiſrael.

Verſus 12. 13. ad uerbum.

B

Tibi brachium cum uirtute, roboras manum tuam, attollis dexteram tuam. Iuſtitia & iudiciũ, locus paratus ſolij tui, bonitas, & ueritas præueniunt faciem tuam.) Celebrat potentiam omnibus ſupereminentem, tum iuſtitiam & bonitatem omnia beneficijs cumulantem, & ad fœlicitatem ſuam perducentem, hoc eſt gubernantem & regentem. Id enim ſignificat, dum canit: Iuſtitia & iudicium, id eſt æquitas, locus ſolij tui, hoc eſt ſolium tuum in media iuſtitia & æquitate ſitum eſt: omnia ex iuſtitia & æquitate per te adminiſtrantur. Idem ſibi uult & quod ſequitur: Bonitas & fides præcedunt faciem tuam. Idem nanq́ꝫ eſt cum illo Pſalm. 85. Iuſtitia ante eum ambulabit, & ponit in uia greſſus tuos, hoc eſt in omnibus factis tuis iuſtitia primas tenet, ſemper hæc præſto eſt & ob oculos uerſatur. Vſus enim eſt proſopopœia. *Fœlicia populo qui norunt iubilationem, Iehouah, in lumine uultus tui ambulabunt.*

Verſus 14. 15. ad uerbum.

In nomine tuo gaudebunt omni die, & in iuſtitia tua attollentur.) Ex his quæ præcedentibus uerſibus cecinit, nẽpe eſſe à Deo omnia condita, & optimè adminiſtrari. id omnino quod hic canit, conſequens erat, ut ſcilicet fœlicem pronunciaret populũ, qui ſciret clangorẽ, hoc eſt qui ſciret Deũ in medio ſui præſentem, uti Regis in exercitu præſentia, ex clangore tubarum cognoſcitur. Fortè alluſit, ad id quòd Dominus legem daturus: præſentiam ſuam buccinarũ clãgore in monte Sinai declararit, unde ſubiunxit: Iehouah in lumine uultus tui ambulabunt, hoc eſt, aſpirante illis tuo fauore, fœliciter in omnibus agent: ut ſemper eis ſit, quod de nomine tuo, id eſt uirtute, tantum rerum ſucceſſum ſuppeditãte, gaudeant, & freti tua iuſtitia, hoc eſt tanta in ipſos bonitate exaltentur, cunctis mortalibus modis omnibus ſupereminentes. Cæterũ, ei quod habet uerſu 16. de clangore, ſimile eſt, quod legimus Num. 13. Non uidit iniquitatem in

Verſus 16. 17. ad uerbum.

Beatus populus qui ſcit clãgorem.

Iaæcob, molestiam in Iisrael non deprehendit, Iehouah Deus eius cum ipso, et clangor Regis inter illos. Quis hic clãgor Regis? Indubiè pręsens tutela Dei, clangore buccinarum, quas facere præceperat Num. 10. significata. Hunc iam clangorẽ, is populus uerè cognoscit, qui persuasus Deum pro se uigilare, inq́ sui defensionem iugiter excubare, securus se ipsius nomini committit. Vt igitur huic nihil penitus nocere potest, nec bonorum quicquam deesse: ita iure eum beatum pronunciauit. Id uero explicatius canunt uersus sequẽtes. *Nam decus roboris eorum tu, & in beneuolentia tua, attolles cornu nostrum. Nam Iehouah clypeus noster, & sanctus Iisrael rex noster.*) Canunt enim Deum splendorem roboris sanctorum, id est, eum, qui sic robur illorum attollat, & successu ac uictoria splendida donet, ut palàm sentiatur illos manu Dei propugnari. Solet autem Deus ordine sua gerere, & semper ferè suos ministros habere, per quos miracula sua exerceat. Ita, cum uellet populum liberare tyrannide Aegyptiorum, præfecit illis Mosheh, & postea, quoties opem suam preclarius exhibuit: iudicibus ad id ministris usus est. Sic ergo canit Vates & de Dauide: Iehoua est clypeus, id est Princeps noster: de qua appellatione dixit in uersum ultimum Psal. 47. Et ille sancti Iisrael Rex noster, hoc est Deo totus addictus, in omnibus eius spiritu agitur, quare fœlicissimè cuncta administrat. Hic loquendi modus habetur & Exodi 32. cum Mosheh ulturus scelus populi, quod adoratiõe uituli admiserat, dicebat: Quis est Iehouæ? is ad me.

Vers. 18. et 19. ad uerbum.

Princeps noster Iehouæ est.

Tũc locutus es in uisione bonis tuis, et dixisti: posui auxilium meum super forti: extuli electum è populo. Inueni Dauid seruum meum, oleo sanctitatis meæ unxi eum. Qui (is est) cum quo manus mea directa erit: etiam brachium meum roborabit eum.) His uersibus canitur promissio Dauidi facta, quam memorat & sacra historia 2. Reg. 7. & 1. Paralipo. 17. Vers. 20. canit uaticinium Shmuelis ac Nathan, fortè alijs quoq; de electione confirmationeq́ Dauidis reuelatum fuit. Bonos Dei uocat: bonitati enim student quoscunq; agit bonus Dei spiritus. Illo: Et posui auxilium super potẽte, significauit Deum statuisse, Iisraeli adesse, & opem ferre per Dauidem potentem, utiq; ipsius spiritu. Et hinc fuit, ut semper uinceret. De his, nempe Dauidis electione, de qua canit uers. 20. item unctione, de qua est uers. 21. denique manus diuinæ cum eo confirmatione, utiq; ad iuuandum in omnibus, & euehendum eum, quod canit uers. 22. legimus 1. Reg. 16.

Versus 20. 21. & 22. ad uerbum.

Non imponet illi hostis, & filius iniquitatis non adfliget eum. Et contundam ante eum coarctatores eius, & odientes eum, cædam. Et fides mea, & bonitas mea cum eo, & in nomine meo attolletur cornu eius. Et posui in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius.) Quæ canit uers. 23. Dominus præstitit, cum eum è tot insidijs Shaulis & adulatorum illius seruauit. Quæ uerò habet 24. impleta fuerunt, cum Shaul unà cum assentatoribus suis sublatus fuit è medio. Quæ canit uers. 25. percepit, cum Rex à toto Iisraele salutaretur, de quo legimus 2. Reg. 5. Promissio uersus uigisimi sexti impleta fuit, cum eius imperiũ agnoscerent cũcti Syri, usq; ad Euphratẽ, Palestini ad mare, Ammonitæ, Moabitæ, Aedomitæ, & aliæ gentes finitimę: id qđ legimus 2. Reg. 8. Palestinis subiectis, qui ad mare habitabãt, posita fuit manus eius in mare, cum domuit Syros, ad Euphratẽ usq;, & tributariã habuit totam Mesopotamiã, quæ Syria fluminũ dicit, posita est dextera eius in fluminibus.

Vers. 23. 24. 25. & 26. ad uerbum.

Ipse inuocabit me. pater meus tu, Deus mi, & rupes opis meæ.) Istuc historia sacra de Salomone memorat, sed Dauidi idem & promissum & præstitũ est. Adeò enim in tantam potentiam & iustitiæ præcellentiam euectus, uerè patrem expertus est. de quo dixi in uersum septimum Psalmi secundi.

Versus 27. ad uerbum.

Vnq; ego illum primogenitum constituam, celsiorem regibus terræ.) In his ad id respexit, quod primogenito principatus in fratres erat, quod passim scriptura testatur, & apertè ex ijs, quibus Iizaak filijs suis benè precatus est, colligitur.

Versus 28. ad uerbum.

In sempiternum custodiam illi bonitatem meam, & fœdus meum erit illi certum.) Ista, sacra historia sic memorat: Bonitatem meam non auferam ab eo, ut abstuli à Shaul, quem reieci à me. Sed tua domus & regnum tuum stabile erit in sempiternũ

Versus 29. ad uerbum.

coram

A coram me, & solium tuum firmium usq; in secula. *Et posui in sempiternum brachiũ eius, & solium eius sicut dies cœlorum.*) Hæc in sacra historia sic leguntur: Confirmabo solium regni eius in seculum. Sicut dies cœlorum, idem est, atq; in omne æuum, dies cœlorum enim perpetui sunt. *Si dereliquerint filij eius legem meã, & in iudicijs meis nõ ambulauerint. Si cerimonias meas prophanauerint, & præcepta mea non custodierint.*) De his uocibus, lex, iudicium, & præcepta, dixi nõnihil in Psal. 19. חוקים cerimoniæ sunt. Comprehendit his, quęcunq; Deus suo populo præcepit. *Et animaduertam in defectionem eorum: uirga, et plagis in iniquitatem eorum. Et bonitatem meam non soluam ab eo, & non fallam fidem meam. Non uiolabo fœdus meum, & egressum labijs meis non mutabo. Semel iuraui per sanctitatem meam, si Dauidi mentiar.*) Per uirgam castigationem paternã intelligit, quæ scilicet uirga fieri solet. In sacra historia habetur, uirga hominũ, & plagis filiorum hominũ, quo significare uoluit, Deum clementẽ, tanq; patrem filiorum errata castigaturum, non occisurum eos, aut penitus abiecturũ. unde mox inducit eum promittentẽ suam bonitatẽ ab illis nunquam ablaturum, fœdus ac ꝓmissa sua minime uiolaturum aut mutaturum, additq; de iuramento, quo illi hæc omnia confirmauit. Illud: Si Dauidi mentiar: eclypsis est familiaris iurantibus, subaudiendum, hoc, aut illud mihi eueniat: uulgo dicebant, hæc mihi Deus faciat, & ista addat. *Semen eius in sempiternum erit, & solium eius sicut sol coram me. Sicut luna firmum erit in sempiternum, & testis in nube certus. Selah.*) Repetit quæ cecinit uers. 30. Inest enim his illud q; Angelus dicebat: Regnabit super domum Iaæcob in sempiternũ, & regni eius nõ erit finis. Scitè autem solis ac lunæ diuturnitatẽ regno Christi tribuit, quod & Psal. 72. factũ est, quia ubi huius conditionis rerum finis apparuerit, & mors, ultimus sanctorũ hostis, sublatus fuerit, tradet Christus regnum Deo & Patri, 1. Cor. 15. Illud: Testis in nube certus, Hebręi ad lunã referũt, quę cum sole, testis est, regnũ Christi perstiturũ. Nam dũ hęc in cœlis apparuerint, hoc regnũ perdurabit. Hactenus ꝓmissio Dauidi facta, sed ut Christi typo, & posteritati eius, sed germanę, hoc est spirituali. Christus enim is est, quẽ Pater in

B hoc delegit & unxit, ut dum sol & luna luxerint, regnet. Huic uni nocere hostes nequeunt, & necesse est seruire orbem primogenito uiuorũ & mortuorũ, ut eum Paulus prædicat. Cum hoc regnat germana Dauidis soboles, cũcti spiritu superno renati, quibus ille regnum parauit, ac habere secum statuit. quos deniq; peccantes, Pater corripit quidem, sed humaniore tantum, & uerè paterna uirga, ne scilicet eos cum reliquo mundo condemnet. 1. Corinth. 11.

Versus 30. ad uerbum. — *Versus 31. 32. ad uerbum.* — *Chucim.* — *Versus 33. 34. 35. & 36. ad uerbum.* — *Versus 37. 38. ad uerbum.*

Et tu repulisti, et auersatus es, succensuisti uncto tuo. Dissipasti fœdus serui tui, uiolasti (proijciendo) in terram diadema eius.) Hunc de calamitate uel Babylonica, uel quod ueri similis est, ea quam per Antiochum perpessus est Dei populus, queritur, qua omnia uidebantur promissionibus Dei contraria euenire. Iudæi contendunt hæc de præsenti eorũ exilio dicta, sed dum alieni à Christo sunt, alieni sunt & à uera sobole Dauidis. Porrò Psaltes, more, quẽ & in alijs aliquot Psalmis obseruatum uidimus, hanc querulationẽ, ita ut animo perturbato uidebatur, nõ ut spiritus recto iudicio censebat, cõposuit. Hinc sunt illa: Oblitus es fœderis serui tui, uers. 40. Et: Vbi sunt bonitates tuæ priores, quas iurasti Dauidi: Voluit enim his Vates exprimere affectus eorum, qui cum nihil prius haberent, q; illustrari nomen Dei in populo sancto, & uiderẽt ab impijs hũc penitus cõculcari, sanctumq; Dei nomen dirè blasphemari: ita dolebant, ut uim doloris satis exprimere non possent. inde in tam duram ut uideri possit, cum Deo expostulationem proruperunt. Qua tantum abfuit, ut ipsum offendissent, ut ea, singularem ab ipso inierint gratiam, nẽpe spectanti, unde ea proficisceret, nẽpe ex corde nihil aliud ardenti, q; ipsius nomen sanctificatum. A. Ezra meminit fuisse in Hispanijs quendam singulari sapientia & probitate morum celebrem Rabinum, qui hunc Psalmum ob duriusculã istam cum Deo expostulationẽ, nec ipse legere, nec lectum ab alio audire sustinuerit. A. Ezra putat hæc dicta iuxta æstimationẽ hostium Israelis, Kimhi, per admirationem, quòd in

Vers. 39. 40. ad uerbum.

tot sęcula præsens eorum exilium protrahatur. Sed in præsenti exilio, ut dixi, Iudæi defracti ex sacra hac stirpe rami sunt, unde nihil ad eos, quæ hic memorantur, sanctorum querelæ attinent. Hos autem ueros Dauidis ac Israelis filios haud dedecuit, his uerbis æstus animi sui coram Deo effundere: nēpe Patre, quem ut ex toto corde, tota anima, totisqꝫ uiribus amare debuerunt: ita eū esse homines illos adhuc uellet, necesse fuit ista, quæ hic queruntur. cum dirīter adeo contra omnia Dei Antiochus desæuiret, sentire, atqꝫ cum nihil huiusmodi dissimulent, suis quoqꝫ uerbis efferre. Quæ tamen ut ex dilectione studioqꝫ Dei nata, non potuerint Deo non grata haberi. Porrò sicut hic Antiochus primus filiorum Dei tortor fuit: ita omnium aliorum, quorum postea in numeri secuti sunt, typum prætulit. Vnde & in his querelis deliniatū est, quātopere sancti ad finem usqꝫ mūdi, excruciari, torqueri, querulari, ac cum Deo quasi expostulare soleant, dum uident permissum impijs sic in credentes Deo grassari, ut ipsius inde gloria obscuretur. Qui itaqꝫ expertus fuerit, quid ualeat uiuus Dei amor, & natus hinc, de conculcata Dei gloria, dolor, atqꝫ possit animo simul cernere, q̄ dira sancti ab Antiocho passi sunt, & postea sępe à tyrannis alijs, qui nec nostro seculo desiderantur, huic haudquaquam indignè sanctis, quę hic memorantur, querelæ uidebuntur, quālibet uehementes, imò agnoscet, nihil illos æquè decuisse: Sed tandem ipsos audiamus: Et tu, inquiunt, repulisti, auersatus es, feruet ira tua contra unctum tuum. Dauidi enim, imò Christo ueriori Dauidi, irrogabat, quicquid perferebant germani eius posteri. Epitasis est in eo, quod dixit, uncti tui. Auget adhuc quod sequitur, dissipasti fœdus serui tui. Non enim inquit præteristi, semel ac iterū uiolasti, sed prorsus dissipasti, neqꝫ eo solum, quod nobis regnum non tueris, uerum ipse in terram insigne regnum proiecisti, omnemqꝫ dignitatem & potentiā nostrā pessundedisti. נזר ornamentum capitis est, quo dignitatem regiam intellexit. *Nezer.*

Vers. 41. 42. ad uerbum. *Dirupuisti omnes sepes eius, posuisti omnes munitiones eius terrorem. Deprædantur eum omnes transeuntes uiam, fuit opprobrium uicinis suis.* (Queritur populum expositum à Deo quibus'uis impuris & impijs hostibus, sub simili oppidi, quod muris dirutis, omnium depopulationi patet. uel respexit ad uineæ allegoriam, de qua Psal. 80. Sic sane in eum sæuijt Antiochus, ut diuinitus traditum se, huiusqꝫ libidini expositum, plus satis experiretur.

Vers. 43. 44. ad uerbum. *Attulisti dexteram coartatorum eius, lætificasti omnes inimicos eius. Etiam auertisti aciē gladij eius, & non erexisti eum in bello.*) Queruntur Deum qui ipsis auxilium ferre solitus erat, nunc stare ab hostibus, illis uirtutem suppeditando, & suo populo adimendo. Id est quod dicunt: Auertisti aciem gladij eius. Hic צור חרב quod aciem gladij uertunt, pro defensione gladij dixit. Significare enim uoluit, neminem ualuisse gladio Dei populum tueri. *Zur chereb.*

Vers. 45. 46. ad uerbum. *Finiuisti munditiem eius, & solium eius in terrā deiecisti. Præcidisti dies iuuentutis eius: amicuisti illum ignominia. Selah.*) Queruntur esse prorsus actum de se, finitam omnē mundiciem, id est dignitatem, nullam omnino haberi iam rationem sanctitatis suę, soliùm suum hoc est omnem potestatem, in terram deiectam, ac ita plane extinctam, idqꝫ præmaturè. Dum enim præcisos queritur dies iuuentutis, significat antequā plane adoleuisset regnum populi Dei, fuisse excisum. Etenim modum omnem excedens calamitas, faciebat, ut & plus nimio intempestiuè accidisse uideretur.

Vers. 47. 48. 49. ad uerbū. *Vsqꝫ quo absconderis Iehouah penitus? ardet sicut ignis indignatio tua? Memor sis ego quanti æui, ad quid? frustra condidisti omnes filios hominus? Quis uir fortis uiuet, & non uidebit mortem, eripiet animam suam à manu inferni Selah.*) Incipit precari, ut tantis malis liberarentur, sed ijs uerbis, quæ deceant animum summè excruciatum: Quousqꝫ, inquit Iehouah absconderis? Quo utiqꝫ spem adhuc sibi esse reliquam significauit, ita ut & à Deo immissa omnia agnoscebat. Querela uersuum 48. & 49. eum affectum exprimit, qui est in Psal. 39. Sensus est: Perbreue est totius uitæ nostrę spacium. Nemo enim est, quālibet ualidus uir, quem mors non absumat, cur

igitur

A igitur tot nos calamitatibus adobruis? qui alioqui uitam hanc citissimè ponimus. Quin das ut respiremus, & bonitate tua uel aliquantulum fruamur? Frustra alioqui nos uideberis condidisse. Similia multa legũtur in questibus Iiob. Hæc uerò cogitatio supra quàm dici potest, excruciat, nisi contra erigat spes uitæ futuræ: ideo his adscriptum Selah est.

Vbi sunt bonitates tuæ priores Domine? iurasti Dauidi in fide tua. Memor sis Domine opprobrij seruorum tuorum: tuli in sinu meo omnia populorum magnorum. Quod opprobrarunt inimici tui Iehouah, quo opprobrarunt plantas uncti tui. Laudetur Iehouah in sempiternũ. Amen et amen.) Erigunt sibi animos sancti, recordando pristina Dei beneficia, atque promissa, tum suam pietatem, seruos enim Iehouæ se adhuc agnoscebant, denique omnia quæ patiebantur, in ignominiam Christi uergere: Pedes, inquit uncti tui. עקבות plãtas alioqui significat. Intellexit hostes insultasse populo Dei ob expectationem Christi, quasi nunquam uenturi, cuius plantas nũquam essent uisuri. Cum autem illi omnem in hac expectatione spem haberent, nihil potuit accidere illis molestius, quàm huiusmodi opprobrijs exagitari, quibus nõ tam ipsi, quàm Deus & Seruator orbis, unctus Dei irridebatur. Iudęis nos nõ dissimili irrisione de gressibus uel plantis, hoc est aduentu uncti Dei sciscitantibus, respondendũ est: ut sibi displicere, & Deo uni consecrare sese discant, diffisi genere & cerimonijs suis, sic eum illis adfuturũ. Deum ignorãt miseri, ideo mirum non est, quòd Christum uidere nequeunt. Versus ultimus sic habet, ut haud sciam Psalmum hũc an librum tertium, qui hic finem habet, claudat. Nec enim quadrare cum præcedentibus uidetur. Si ut Psalmi clausula accipiatur, uox est, animi secreto, per Deum, de redemptione sanctorum persuasi, atque ideo iam uelut depulsa omni molestia, qua considerans illorum adflictionem & deiectionem, tortus fuerat, ob eam exultantis & gloriãtis, Amen & Amen, notat calcem libri. nam & sic præcedentes libri finierunt.

Vers. 50. 51. 52 53. ad uerbum.

Ikeboth.

FINIT LIBER TERTIVS.

B

IN QVARTVM
HYMNORVM LIBRVM PRAEFATIO, AD PIVM LECTOREM.

DEdit Dominus, optimè Lector, absoluere qualitercunque & tertiũ S. Hymnorum librum. in quo sciens, at non semper uolens multa præterij, quæ forsan non absque fructu indicari poterãt, pręsertim ijs, qui linguæ sacrę, & simpliciori scripturarũ excussioni, nondũ adsueuerunt. Sed deterruit excrescens supra modum uoluminis magnitudo, ursitque temporis angustia, mouit, quoque nõ parum, ut in pręfatione libri tertij monui, eorum palatũ, quibus inescatis commentatione spiritus diuini, ilico fastidium ingerunt uerba hominum. Ne aũt hæc explanationum curta satis breuitas, fraudi sit spiritu nondũ adeo instructis, oro hos, & per Dominũ hortor, probè semper memores sint, hic se carmina legere spiritus Dei, hic om̃ia uiuifica unici et cœlestis magistri nostri doctrina referta: accedãt animo, curis alijs planè uacuo, mysteriorumque Dei uerè sitiẽti. ante omnia uerò sedula prece inuocent interpretẽ eum, qui hæc primum modulatus est, spiritum sanctum, tum argumentũ cuiusque Psalmi, habitum, affectusque canentium, denique quid illi in his Odis querant, quid petant, quid iactent, de quo exultent, & quibus etiã uerbis, diligentissimè expendant. spero, utcunque succincte dixerimus omnia, uersione tamẽ expeditiore, tum quamlibet breui explanatione eorũ, quæ uisa sunt dicta nostris insolentius, sic ut iam dixi comparatũ Lectorem, talique studio singula considerantem, haud contemnendo cum fructu hæc lecturum. Præsertim si hinc operum & miraculorũ Dei, quæ sanctis suis ædi-

A Decor Domini Dei nostri adsit nobis, quęcꝗ instituerimus fac pro- 17
spera: quæ instituerimus fac prospera.

PRecatio Mosheh uiri Dei. *Deus Domine mansio tu fuisti nobis, in generatione & generatio ne. Priusquam montes nascerentur, & parturiretur terra, & orbis, et à seculo usq; ad se culum tu Deus.*) Similia habet his, quæ hic canuntur, Psal. 39. Mosheh inscribitur, quem putant Thalmudici, & decem sequentium autorem esse, alij alia adferunt, sed incerta, quapropter ea mittimus. Virum Dei uocat, quia præ cunctis mortalibus Dei spiritu pollebat. Eo quòd Domino ait: Habitaculum tu nobis factus es, uidetur respexisse ad tabernaculum fœderis. Quasi diceret, non est hoc, sed tu ipse habitaculum es, quo confugiamus, ubi seruari nos scimus. Et id fuisti, priusquam hic orbis conderetur. Hoc idem est cum eo quòd Paulus habet: Elegit nos antè conditum mundum. Commodum autem memorat in Deo uno esse salutem & uitam nobis repositam, etiam si cætera omnia perirent: quia mox memoraturus est, quàm simus in nobis nihilum. Ad unum igitur Deum animus attollendus est, qui ita in se solo seruare potest conditos, sicut ante cuncta secula in se gestauit condendos. *Versus 1. 2. ad uerbum.*

Reducis hominem donec (sit) contritus, & dices, reuertimini filij hominis.) A` uersu tertio usꝗ ad 13. queritur de inanitate & fugacitate uitæ præsentis: Reducis, inquit, hominem, usꝗ ad contritionem, hoc est continuò ducis ad mortem, & quasi ad te, è quo profecti sumus, reuocas, dicisꝗ: Reuertimini filij hominū corpore in puluerem, unde uos finxi, spiritu ad me, qui illum uobis inspiraui. R. Ioseph Kimhi illud, Reuertimini, ad conuersionem pœnitentiæ refert: sed prior interpretatio simplicior est. *Versus 3. ad uerbum.*

Quia mille anni in oculis tuis sicut dies hesterna cum transijt, & custodia in nocte. Facies instar nimbi illos diffluere, somnus sunt, mane sicut herba mutatur. Mane germinat & mutatur, & ad uesperam reciditur & arescit.) Illud in uersu sequenti, in oculis tuis, A. Ezra & Kimhi ad hominē referunt, hoc sensu: Nam et si uiueres ad mille annos, adhuc B nihilum id foret apud Deum, apud quem, quod tibi mille anni sunt, uelut hesternus dies, qui iam præterijt, uelut uigilia noctis, quæ tribus duntaxat horis constat, habetur. Verùm cum reliqua his uersibus, sicut & præcedentis uersus ad Deum dicuntur, malui alios quosdam Rabinos sequi, qui & hoc ad Deum referūt. Vt sit sensus: Tu ipse Deus nosti quàm nihilū sit omne tempus quod uiuimus: nam mille anni in oculis tuis, ceu dies quæ iam præterijt, ceu uigilia noctis. Verè igitͬ miseri sumus, & tu præmaturè nos hinc rapis, imò deturbas nos, ac præcipitas ex hac uita, uti nimbos deijcis, uti rapida decurrūt flumina, repentina nimirum celeritate: uti fugit somnus, uti herba, quæ manè statim immutatur, id est manè uernat & rugescit (id enim hic significat חלף) & uesperi statim resiccatur & arescit. Istæ similitudines & alibi in scriptura crebræ sunt. *Versus 4. 5. 6. ad uerbum.* *Chaleph.*

Quoniam in ira tua consumimur, & indignatione tua terremur. Posuisti iniquitates nostras coram te, & abscondita nostra in lumina faciei tuæ. Nam omnes dies nostri defluxerunt in feruente ira tua: consumimus annos nostros ceu sermonem.) Vitę fugacitatem de qua hic queritur, pœnam fatetur, quam Deus sumit de peccatis nostris, quod passim & diuus Paulus prædicat. Versus nonus prioribus similitudinibus, quibus expressit quàm fugax sit uita nostra, & sermonis simile adiecit, id est הגה, quod posset etiam reddi, cogitatio, uel leue murmur, momento desinens. *Versus 7. 8. 9. ad uerbum.* *Hegeh.*

Dies annorum nostrorū in ipsis septuaginta anni, & si fortitudines octoginta anni: & fastus illorum molestia: & erumna quia extractio festina, & auolans.) Definit modum ætatis, ad quem uulgò homines uiuunt. Pauci enim hunc excedunt. Mosche, qui hoc carmen composuit, uixit annos uiginti supra centum, in optima ualetudine, sed hunc quotusquisꝗ assequitur? Illud, רהבם, id est superbia illorum, annos iuuentutis significat, de his dicit: Erumna sunt & molestia, hoc est omne genus malis obruuntur. און significat quidem iniquitatem, ac iunctum עמל, ferè pro ærumna accipitur & miseria, qualem patiuntur, quibuscum agitur iniquè, *Versus 10. ad uerbum.* *Rahabam.* *Auen.* *Amal.*

Gaz chisc. iniquè. Iterum uerò de uitæ breuitate queritur, cum subijcit: גז חיש, id est, cita euulsio uel resectio, aut derasio, hoc est, ilico hinc rapimur & auolamus. A

Versus 11. 12. ad uerbum. *Quis nouit uirtutem iræ tuæ, & sicut timor tui, fremens ira tua? Modum dierum nostrorum sic notum fac nobis, & cordi adducemus sapientiam.*) Hi duo uersus subobscuri sunt. Simplicior sensus hic est: Quis nouit uim iræ tuæ, id est quis possit agnoscere, quàm illa nos premat, nam pro modò quo te quisque timet & colit uidetur sęuire ira tua. Notum ergo nobis fac numerum dierum nostrorũ, ut scientes quantæ tuæ iræ subiecti simus, atque ob id uere nihilum modestè agamus, consequuti cor sapiens, quòd tibi omnia adscribat, & à te uno pendeat. Est hoc idẽ cum illo: Notum fac mihi finem meũ, &c. Psal. 39. ubi etiam ista precatio explicata est latius. Id sanè: כיראתך עברתך, id est sicut timor tuus, feruens indignatio tua. *Ceirathecha. Ebrathecha.* Ab. Ezra & Kimhi interpretantur: Sicut in unoquoque fuerit tui timor, ita sæuit in eum indignatio tua, non illa quidẽ perpetuò, sed in seculo pręsenti, dum sancti hic mala sua percipiunt, quo bonis suis fruantur in futuro, & castigantur hic, ne cum mundo damnentur: dum denique ipse sanctificatur in his, qui accedunt ei, Leuit. 10. quo appareat quis futurus sit in reprobos: & incipit iudicium Dei à domo eius.

Versus 13. ad uerbum. *Reuertere Iehouah, quousque? & placare super seruis tuis.*) Orat pro uita, quæ hic spiritu incipit, & in futuro consummatur: Redi, inquit: Domine, quousque? Deus si quidem omne bonum est, idcirco calamitosè agentibus nobis, uidetur abesse. Orat ergo ut redeat & consoletur, id est tanquam recepta satisfactione, seruis suis placetur. In quo notatur, restitutionem & renascentiam, nõ omnium, sed eorum tantum esse, qui ad id, ut serui Dei sint, electi sunt.

Versus 14. 15. ad uerbum. *Satia nos mane bonitate tua, & ouabimus, & lætabimur in omnibus diebus nostris. Lætifica nos secundum dies adflictionis nostræ, annos (quibus) uidimus mala.*) Satietas fide constat, qua Deus qui unus satiare animum nostrum potest, percipitur: hæc tum parit gaudium, pacem, laudem, & gratiarum actionem, unde & de lætitia & gratiarum actione sequitur. Hanc precatur pro diebus quibus adfligimur. Vt enim Christum, ita & Christianos oportet multa perpeti, ac ita in gloriam suam ingredi. B

Ver 16. 17. ad uerbum. *Appareat super seruos tuos opus tuum, & decus tuum super filios eorum. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, & opus manuum nostrarum institue super nos, & opus manuum tuarum institue illud.*) Cum fidem, & ex hac ueram lętitiam dare, sit unius Dei precatur cõsequẽter, ut opus Dei super nos appareat, id est ut spiritu suo feliciter adeò nos, ac nostra omnia, tum & filios nostros, id est quicunque ad nos attinent, quæque illi gesserint, instituat, ac dirigat, ut magnificentia, splendor, & decor eius in nobis semper conspiciatur, rebus omnibus, in gloriam Dei & proximorum salutem, atque ideo nobis ad felicitatem, cadentibus.

ARGVMENTVM PSALMI XCI.

Canit quàm tutus agat, liberque à malis uniuersis, qui Deo sese solida fide commiserit.

PSALMVS XCI.

διδακτικὸς καὶ παρακλητικός

1 SEdens in abdito excelsi, sub umbra omnipotentis morabitur.
2 Dicam Iehouæ, tutela mea & arx mea, Deo meo nitar.
3 Nam ipse liberabit te, à laqueo uenantis, à peste exitiali.
4 Pennis eius obteget te, & sub alis eius tutus ages, tectus fide eius, tanquam scuto & parma.
5 Non pauebis ab eo quòd exterret nocte, à sagitta uolante de die.
6 A' peste in obscuro grassante, ab exterminio uastante meridie.
7 Concident à latere tuo mille, & à dextris tuis decem millia, ad te tamen non perueniet.

Tantum

A Tantum oculis tuis cum uoluptate confiderabis, & talionem improbi uidebis. 8

Nam tu dicis Iehouæ, ô tutela mea, altissimum habes refugium. 9

Non accidet tibi malum, neq; plaga tabernaculo tuo accedet. nam angelis suis mandatũ de te dedit, ut obseruent te in omnibus uijs tuis. 10

In manibus portabunt te, ne impingas in lapidem pedem tuum. 11

Leonem calcabis, & aspidem: premes pede leunculũ & draconem. 12

Nam sic de te Deus testatur: ardet me, ideo eripiam eum, superiorem faciam: agnouit enim nomen meum. 13

Inuocabit me, & respondebo ei, adero ei in afflictione, tuebor eum, & dignitate ornabo. 14

Vita longæua satiabo eum, & exhibebo ei salutem meam. 15

EXPLANATIO.

Qui sedet in abscondito excelsi, in umbra omnipotentis moratur. Dicit Iehouæ protectio mea, & arx mea, Deus mi, nitar te.) De securitate Domino confidentis canit toto Psalmo. Versu autem secundo & nono, seipsum quasi in exemplum ponit, ac sua in Deum fiducia, alios ad eandem inuitat. A uersu decimotertio inducit Dominum in se confidentibus securitatem malorum & copiam bonorum pollicentẽ. De secreto Dei, in quo sedẽt qui iam ad ueritatẽ persuasi sunt, se Deo curę esse, ac bonitate ipsius pleniore gustu perfruuntur, dixi in uersum 5. Psalmi uicesimi septimi, in uersum uicesimum primum Psalmi tricesimiprimi, & in uersum quintum Psalmi sexagesimiprimi, ubi & de inumbratione alarum habetur. de quo simili dixi in uersum 8. Psalmi 17. *Vers. 1. et 2. ad uerbum.*

Nam ipse liberabit te à laqueo uenantis, à peste confractionum. Sub penna sua proteget te, et sub alis eius defendêris. scuto & parma ueritate eius.) Laqueo uenantis uidetur significasse, insidias & clancularias inimicorum machinas, ut רבר הוות, id est peste confractionum, manifesta exitia, quanquam הוה etiam pro exitiali dolo nonnunquam accipiatur. Simile integentium alarum ab auibus mutuatũ, pullos obiectu proprij corporis defendentiũ, repetit, adiecto simili scuti & parmæ. de quo dixi in uers. ultimo Psalmi 47. *Versus 3. et 4. ad uerbum.* B *Deber hauoth. Haua.*

Non timebis à terrore noctis, à sagitta uolante die. A peste uadente in obscuro à pernicie uastante meridie.) Prædicat, tutũ forè fidentem Deo, à malis tam nocturnis quàm diurnis. Quidam Hebræorũ noctis frigora, & diei æstus intelligũt, sed leuius hoc esset, quàm conueniat tam insigni defensionis diuinę pręconio, quale hic canitur. Videntur igitur בעלי דרש, id est magistri subtilioris uestigationis, qui aliàs per raro nõ nugantur, hic ueri similitudini propius accedere, pestem enim grassantem in tenebris, & exterminium uastans in meridie, de singularibus noxis dæmonum intelligũt. Iis utiq; ministris, Deus mala hominibus immittit, de quo dixi in uers. 49. Psal. 78. Probat uero id & uersus sequens. *Versus 5. & 6. ad uerbum.* *Baale derasc.*

Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te non appropinquabit.) Hoc est, si tanta etiam uis desæuiat pestis dæmonum ministerio immisse, ut à sinistris mille, à dextris decem millia cadant, nihil tum erit quod tu tibi metuas. Id Dauid expertus est, cum angelus, ob peccatum Dauidis, perdidit ex populo à mane usq; tempus constitutum, septuaginta millia. *Versus 7. ad uerbum.*

Sed oculis tuis aspicies, & repensionem improborum uidebis. Quia tua Iehouah protectio mea, altissimum posuisti refugium. Non accedet ad te malum, & non appropinquabit ad tabernaculum tuum.) Mala quę memorauit, canit oppressura hostes, sancti deoq; fidentis, ut in illis, uisurus sit optatã Dei ultionẽ. Nam cum hic Iehouæ dicat uera fide, tu mea tutela es, ponatq; altissimum ipsum, suum perfugium, suam arcem, non potest uel ipsi, uel ijs qui ad ipsum pertinẽ, mali quicq; accidere, quantum uis malorum occupet reprobos. Per tabernaculum, quod pro domo ponit, *Versus 8. 9. et 10. ad uerbum.*

uxorem

uxorem intelligit & liberos qui domi agere solent. Hinc cum scriptura uellet Iacobum patriarcham à studio uitæ tranquillioris & umbratilis commendare, testatur eum uersarum in tabernaculis.

Versus. 12. 13. ad uerbum.

Quoniam angelis suis mandauit de te, ut custodient te in omnibus uijs tuis. Super leonem & aspidem calcabis, conculcabis leunculum & draconem.) Caussam canir cur sanctus Dei uiuat ab omni malo tutus, alijs pereuntibus: Angelos siquidem ait portare illum manibus suis, sed gradientem uijs suis, hoc est in ijs rebus uersantem ac ea tentantem, quæ deceant filium Dei, quæ sint ex sententia Dei, non quę gloriæ Dei derogenr, & nulla spe fructus redituri ad proximũ suscipiuntur: quale erat, quod Satan ex hoc loco perperam citaro, persuadere Seruatori conabatur, Matth. 4. De hac angelorum cura & custodia, canit uersus octauus Psal. 34. Ex hac scilicet & id sequitur, quod canit uers. 12. nihil prorsus, quamlibet nocens sit, sancto posse noxium esse: ut qui illesus leonem & aspidem, leunculum ferocientem & draconem pedibus calcet. Videtur autem Vates hac conculcatione, non solum uoluisse canere, credentes Deo non posse à tam noxijs bestijs lædi, sed etiam eas oportere illis parêre, ac commodò esse, nec modò has, sed quicquid uspiam est, quantislibet, uel uiribus, uel ferocia formidabile sit. Has enim bestias, pro summè nocentibus ac terrificis: tã hominibus, quàm rebus alijs posuit.

Locum hũc Satan Christo preperam citauit.

Versus 14. 15. & 16. ad uerbum.

Quia ardet me, & eripiam eum, defendam eum nam nouit nomen meum. Inuocabit me, et respondebo ei, eum eo ego (ero) in angustia, tuebor eum, & ornabo eum. Longitudine dierum seruabo eum, & faciam eum uidere opem meã.) Inducir Deum ipsum omnia pollicentẽ. In quibus obseruandum, à sanctis hæc sola requiri, ut amenr & cupiant Deum, agnoscant nomen eius, hoc est dignè suspiciant maiestatẽ eius, innocent eum, quod ex prioribus necessario sequitur. Sic comparatos Deus eripit malis, superiores hostibus suis efficit, adest in adflectione, durat ut ferre possinr, consolatur, & in tempore mala omnia quibus discutit, discussis, tuetur, ne quid aliud accidar, quod obsit, dignitate ornat, sed constante uita uerè innocenti & bonis omnibus amabili, uita longæua, sed quæ ad suam gloriam, & ad proximorum utilitatem geratur, satiat, salutemq́ eam tandem ostendit, hoc est exhibet, qua liberi malis omnibus, æternum beati cum ipso uiuant. Quæ uitæ longitudo expetatur sanctis, dixi in uers. 13. Psal. 34.

ARGVMENTVM PSALMI XCII.

Sabbatho esse peculiarem laudandi Deum opportunitatem, cuius amplißimam materiam suppeditant considerata probè opera Dei, quibus suos mirificè adeò fouet euehitq́. abijcit autem & perdit improbos.

PSALMVS XCII.

εὐχαριστικὸς καὶ ἐπαινετικός.

1 ODa Carminis ad diem Sabbathi.

2 Commodum nũc est celebrare Iehouam, & canere nomen tuum ô excelse.

3 Predicare mane bonitatẽ tuã, & fidem tuã in noctibus.

4 Ad decachordum, ad fides, ad Higaion cum cithara.

5 Nam lętitia me perfudisti operibus tuis: de factis manuũm tuarum ouabo.

6 Quàm magna sunt facta tua ô Iehouah, alta uehemẽter cõsilia tua.

7 Vir stupidus istuc non cognoscet, praue stultus non intelliget.

8 Cum floruerint improbi sicut herba, & uernant cuncti diditi iniquitati, in hoc, ut uastentur per omnia secula.

9 Tu uero celsus es in sempiternum ô Iehouah.

Nam

A Nam ecce inimici tui ô Iehouah, nam ecce inimici tui pereũt, disperduntur quicunq; dediti sunt iniquitati. 10

Attolles autem cornu meum, ut unicornis: delibutus ero unguẽto præstanti. 11

Videbit optata oculus meus in insidiantibus mihi: audiet de ijs, qui in me insurgunt, grata auris mea. 12

Iusti instar palmarũ florebũt, ampli grandesq; eminebũt, ut Cedri. 13

Plantati sunt in domo Iehouæ: in atrijs Dei nostri florebunt. 14

Ideo & cũ senuerint, fœcundi tamẽ erũt semper, succulẽti & uiuidi. 15

In hoc unum incumbentes, ut prædicent quam æquus sit Iehouah, propugnator meus, in quo nulla est prauitas. 16

EXPLANATIO.

Psalmus cantici ad diem Sabbathi.) Ad diem Sabbathi, inscriptus Psalmus est, quòd fuerit Sabbathis præcipuè, ut creditur cantatus. Quidam Hebræorum audent scribere Adam hunc Psalmum cecinisse, quo die cõditus est. Nos missis ijs, quæ nulla ueri similitudine dicuntur, ne dum citra spiritus sancti authoritatẽ, certa potius sequamur. Id uero certum, hoc doceri Psalmo quę Sabbathis sanctis agenda incumbunt. ex hoc uerisimile est, eum Sabbathis cantari fuisse solitum. *Versus 1. ad uerbum.*

Bonum, celebrare Iehouam, & psallere nomini altißimi. Ad adnunciandũ manè bonitatẽ tuam, & fidem tuã in hostibus. Super me decachordum, super me fides, super me Higgaion in cithara.) *Versus 2. 3. & 4. ad uerbum.* Sabbatho Dei bonitas potissimè prædicanda erat, inde ait, sanctis bonum est, hoc est tempus idoneum & inuitans ad celebrandum Deum (sic canebat Dei populus Sabbatho) bonum canere nomen tuum. Ad annunciandũ, utiq; cum laude, bonitatem fidemq; tuam manè, & noctibus, id est uel singulis diei B exortibus atq; noctibus, uel statis ad hæc temporibus: quæ, ut aliquoties memini, matutinũ erant & uespertinum. Noctibus dicit, quod, qui spirituaIiores erant, totas Sabbathorum noctes, aut bonam earũ partem, in laudibus Dei insumebant. Iuxta illud: Medio noctis surgebã ad celebrandum te. Et, Pręuenerunt oculi mei uigilias, ut loquerer de sermonibus tuis. Psal. 119. Ad huius imitationem matutini, quos uocant, Ecclesiasticorũ conuentus instituti sunt, sed q̃ pauci sunt, quos huc agi spiritus, laudũ Dei sic studiosos, ut dies illis ad eas satis non sit. & non aut receptarum legũ necessitas, uel paruæ pecuniolæ expectatio, uel deniq;, quod solis uigilijs atq; cantibus, quibus sæpe animus nihil afficitur, sarcire putent: uitę impuritatem, quàm tamen ut seriò eluat, nondum secum statuerunt. Sed de his nõnihil in tractatu de precatione, subiecto enarrationi Psalmi 5. De usu organorum musices, quorum meminit uersus 4. dixi in uersum secundum Psal. 33. Higaion canticum quidam interpretantur, inter quos est Kimhi. alij uolunt nomẽ instrumenti esse, quibus A. Ezra nihil repugnat. Me, ut putem pro instrumento hic positũ, mouet, quod Psaltes illi æquè præmisit עלי, id est super, uel, ad, ut עשור & נבל. At Psal. 9. uers. 17. pro cantico accipi, magis uidetur uerisimile. Sed, ut sæpe dixi, de his, destituẽtibus nos ueterum monumentis, nihil certi, ne à Iudæis quidem poterit adferri. *Alai. Ascor. Nebel.*

Nam lætificasti me Iehouah in operibus tuis, in operibus manuum tuarum ouabo. Quam magna opera tua Iehouah, ualde profundæ sunt cogitationes tuæ.) *Versus 5. & 6. ad uerbum.* Memorat opus Sabbathi, nempe religiosam, & attentam operum Dei considerationem: ex hac se canit sanctus lætitia perfusum, quam ouatione, hoc est cantico laudis, erumpente ex corde in præconium Dei ardenti, testari oportuerit. Tali inquam cantico, quale habet uersus sextus, quo sancti infinitam operum & cõsiliorum, Dei sapientiam & bonitatem extollebant pro uiribus. Simile habet Psalmus septuagesimusseptimus uersibus quartodecimo & quintodecimo. Opera uero Dei

& cogitationes, quæ admirantur sancti & celebrant, sunt quòd homines admiranda sapientia, gubernat, se timentes malis mirabiliter eripit, æternum autẽ exterminat, sui ac inde omnis pietatis & iustitiæ cõtemptores. Hinc dicit cogitationes Dei altas, quarum ratio nequeat peruestigari. Hæc autem in sequentibus certius explicat.

Versus 7. 8. 9. et 10. ad uerbũ

Vir stupidus non cognoscit, & stultus non intelligit hoc. Cum florent improbi sicut herba, & progerminant cuncti operarij prauitatis, ut uastentur in sempiternum. Et tu celsus, in sempiternum Iehouah. Quoniam ecce inimici tui Iehouah, quoniam ecce inimici tui peribunt & dissipabuntur cuncti operarij prauitatis.) Sancti, quos hic ab improbis multis modis exerceri oportet, hinc se maximè cõsolantur, quod Deus omnia ex æquo gubernat tandẽq; improbos, sui nominis hostes, quamuis hic sæpe florere uideant, deijcit & abolet, ipsos uero extollit & beat. Hacq; uiuẽtes fide, iustitiæ sedulo student, & aduersa omnia æquo animo perferunt. Qui aũt spiritu Dei destituti, & ob id stupidi & stulti sunt, cùm sanctos, tum improbos à præsenti eorum fortuna æstimant, ac ideo hos, quàm illos sectari malunt. De harum stultitia canit uers. 7. Notata etiã pulchrè est Psal. 73. Nec enim animaduertunt quàm euanida sit improborũ felicitas, utpote quę herbæ & graminis instar habeat, eoq; quoq; magis eminet, hoc citius disperdenda sit. Sancti autem id probe intelligentes, toti à Deo pendent, eiq; quod omnibus supereminet iudex, & improbos, à quibus illi multa perferunt, suos habet hostes, quãdo in suo tẽpore eos disperditurus conficietur. ut habet uers. 9. & 10. Et tu, inquit, ô Iehouah, excelsus in secula, hoc est sempiternam in omnes potestatem exerces: ideo ęternum florebunt, qui tibi sese addixerint: peribunt, quicunq; tibi fuerint aduersati. Quod exprimit uers. 10. tanquam caussam reddens eius, quod habet nonus, in hunc sensum: Verè tu Deus excelsus es super omnes, omnium iudex et gubernator. Nam ecce inimici tui ô Iehouah. nam inimici tui pereunt, indubiè te iudicante & eos perdente. Inducit autem se quasi cernentẽ hos perire, quarẽ notam demonstrationis, & geminationem adhibuit. quibus uoluit significare, quàm celeriter pereant, & tum etiam quando, præcipua uidentur felicitate florere. Opera Dei in eos qui sibi uidunt, canit uersibus sequentibus.

Versus 11. & 12. ad uerbum.

Attolles cornu meum, sicut unicornium: delibutus sum unguento uiridi. Et uidebit oculus meus in obseruatoribus meis, in insurgentibus contra me noxijs audient aures meæ.) Attolles, inquit, ô Deus cornu meum, id est potentiã & felicitatem, sicut cornu unicornis, id est in immẽsum. Nullũ enim bestię robustius cornu est Monocerote: de qua fusè dixi in uers. 22. Psal. 22. שמן & unguentum significat. Dicit aũt se unguento uiridi delibutum fore, hoc est quod perpetuò uigeat & floreat. Id unguentum est, spiritus fauoris diuini, quo animum exhilarante, ac beatũ rerum successum suppeditante, corpus quoq; cœlesti quodã uigore iuuenescit, floretq;: iuxta illud Prouerb. 17. Cor gaudens ualetudinem perficit, spiritus deiectus, arida reddit ossa. Oleo per se natura est plurimũ corpus iuuãdi, dum tepefacit, contra algores munit, capitisq; feruores refrigerat, aliaq; cõmoda adfert. iam admixtis alijs salutaribus liquoribus, maior illi medendi uis adijcitur. Huius usus præcipuus fuit in Palestina, utpote Persidi, ubi unguentorũ usum natum arbitrant, et Aegypto, quã scribit Plinius unguentis accõmodatissimam, uicina. Proinde cum uellet Vates se Domini fauore, modis omnibus habiturũ optimè, canere: allegoria à cura corporis, unguentis cõstante, mutuatus, dixit: Delibutus ero unguento uiridi, id est ita corpus restituente, & ualetudinẽ fulciente, ut uelut uirens, frondosaq; arbor, habeã q; cõmodissimè. Successum contra inimicos canit uers. 12. in quo ad uerbum, uidendi, & audiendi, supplendum est, grata uel optata. De quo loquendi modo, dictum in uers. 18. Psal. 22.

Scemen.

Versus 13. 14. 15. & 16. ad uerbum.

Iustus sicut palma florebit, sicut cedrus in Libano eminebit, Plantati in domo Iehouæ sunt: & in atrijs Dei nostri florebunt. Adhuc in senecta fructum ferent: pingues & uirides erunt. Ad adnunciandum quòd rectus est Iehouah, rupes mea: & nõ est in eo prauitas.) Celebrat sanctorũ felicitatẽ in uniuersum. Hos palmæ similes fecit, nã hic iustus, ꝓ iustis dixit.

Propter

A Propter dulcedinē fructus:& Cedris propter robur. Quanquā & Palmæ assimilatum. A. Ezra scribit, propter uitæ diuturnitatē. Notum uulgò illud est, de ingenio ligni huius arboris, quòd aiunt impositis oneribus sursum cōniti, unde putant ortum, ut uictores certaminum palma coronarentur. Porrò hanc similitudinem probat uersu 14. cum canit, persistēs in allegoria arborum, iustos plantatos esse in domo Domini, in eaq; florituros, & fructū laturos. Nam domum & atria pro eodem dixit. In atrijs enim uersabatur populus. At plantatio hæc insitio est in Christum. de qua Paulus Rom. 11. Nemo enim fructum facere potest, nisi palmes sit huic uiti insitus: & soli huic implantati, in domo Dei, sanctorum Ecclesia, radices agunt, fœcūdatiq; spiritu Dei, fructum adferunt, uitæ innocentis & probæ, eumq; perpetuò. nunquā enim uel folium illis arescit, ut canit Psalmus 1. Hanc perpetuam fertilitatem canit hic uersu sequenti, dicens, iustos & in senecta pingues, frondososq; fore, hoc est fœcundo succu uigentes, & uernantes. Omnibus scilicet quæ siue agant, siue loquantur, ad pietatis instaurationē, bonorumq; gratiam facientibus. Hos enim non solū nulla potest à dilectione Dei creatura diuellere, sed etiam obliti eorum quæ à tergo sunt, continuò sese cum Paulo ad præfixā metam extendunt, Christiq; imagini accedunt propius. Quę omnia tam externa, quàm interna bona hunc tandem fructum pariunt, perfectam laudem Dei, ob quam solā scilicet externum rerum successum, uitæq; longæuitatem sibi sancti precantur: de quo est uersus ultimus. Dum nanq; timentes se, Deus sic bonis cumulat, planè suam bonitatem, quę nullam penitus prauitatis admixtionem agnoscit depromit, quamq; certa sint sua promissa, omni exclusa falsitate, declarat. Id quod mundus alioqui credere adeò non sustinet, ut quibusuis nugamentis potius, quàm Dei pollicitis fidem habeat.

Ioan. 15.

DISPVTATIO DE SABBATHO ET FERIIS CHRISTIANORVM.

B Septimum diem legimus diuinitus sanctificatum, hoc est sacris deputatum cerimonijs: eo quod illo à condendis rebus, Deus cessarit. Quo utiq; significatum est, fore tempus, quo electi usum rerū, quas Deus sex diebus creauit, transgressi, et ab illis feriantes, in ipsius iam creatoris bonitate & potentia consideranda detinerentur. Quod tum planè futurum est, quādo hanc carnem, in qua nihil boni est exuti, uitam uiuere cœlestē, prorsus renati cœperimus. Verus siquidem Sabbathismus est, ab operibus nostris planè cessare: ita eum definit Epistola ad Heb. 3. id antè non consequemur, quàm cum extincto ultimo hoste, qui mors est, Deus fuerit omnia in omnibus. 1. Cor. 15. Ad hunc aūt Sabbathismum, quoniā in eo consummata nostra felicitas est, decet nos hic preparari. id fit, dum seclusis negotijs uitæ præsentis, Dei opera diligentius consideramus, quod sanè pręgustatio quædam est, felicitatis quæ obueniet, cum uidebitur Deus sicuti est. Hanc iam considerationē, nihil æquè promouet, atq; admonitio diuinæ bonitatis, & operum eius publicū præconium. Ad hæc ergo uacationē à rebus alijs populo suo indixit, nec aliam ob caussam sæuerè adeò præ cunctis alijs cerimonijs, exegit obseruantiam Sabbathi, quàm quod peculiariter eam ad sui cognitionē, quæ æterna uita est, in populo alendam, & prouehendam instituisset. Et sanè haud uulgaris Dei cōtemptus erat, tota hebdomada non sustinere uel unum diem cognoscendo & prædicando creatori, à quo homo & se, & omnia habet, insumere. Christiani prisci diē Dominicum, ita dictum, quod in eo Christus surrexerit à mortuis, pro Sabbatho sacro conuentui cōsecrarunt. Quo & per Domini resurrectionem, uia ad sempiternum Sabbathum aperta sit, & se dominos Sabbathi esse testari uoluerunt. Quanta enim in huiusmodi cerimonijs, cū iam Euangelion gentibus cœpisset adnunciari, quorundā fuerit superstitio, Epistolæ ad Gal. & Coloss. satis indicant. Posteriores Christiani, pleraq; Martyrū festa, in quibus fidei illorum & cōstantię populus admoneretur adiecerunt, Nouissimè dicati sunt & alijs, qui singulari

sanctimoniæ studio fuere commendati, dies. Sed refrigescente studio Dei, A non solum his festis promotũ, id non est, propter quod unice feriandum erat, nimirũ ut in cognitione, amoreq; Dei populus proficeret, sed otium, spatium, facultas & occasio data est, quævis scelera impudentius & cumulatius, quàm ullo alio tempore patrandi. Quę utinam Episcopi & Ecclesiastici ordinis alij, unà cum principibus ita detestarentur, tollendiq; tam impiam peruersitatem, tanto flagrarẽt zelo quanto flagrarũt pientissimi Principes Leo & Anto. quorum hac de re ista lex est: Dies festos, dies maiestati altissimæ dedicatos, nullis uolumus uoluptatibus occupari: nec ullium exactionũ uexationibus prophanari. Dominicũ itaq; diem ita semper honorabilem decernimus & uenerandum, ut à cunctis executionibus excusetur. Et paulo pòst: Nec huius tamen religiosæ diei otia relaxantes, obscœnis quenquam patimur uoluptatibus detineri, nihil eodem die sibi uindicet scena Theatralis, aut Circense certamẽ, aut ferarum lachrymosa spectacula, etiam si in nostro ortu aut natali, celebrãda solennitas inciderit: differatur. Amissionem militiæ, proscriptionemq; patrimonij sustinebit, si quis unquã hoc die festo, spectaculis interesse, uel cuiuscunq; iudicis apparitor, prætextu negotij publici seu priuati, hæc quæ hac lege statuta sunt: crediderit temeranda. Hoc legis tractatu de ferijs. C. Vide Christiane Lector, quò res nostræ reciderint? alij militiæ dignitate, alij patrimonijs exuebãtur, si tantũ spectaculis die Dominico, interfuissent. iam nihil ferè scelerum est, quod nõ maximè sacro Dominico die perpetretur. Palàm luditur, inebriatur, ducuntur obscœni chori, scortatur, pugnatur, & utinam nõ etiam his atrociora multo designarentur: & ea nusquam ferè licentius, quàm in ipsis Principum & Episcoporũ aulis. Vnũ est, quo festi dies uiolari creduntur, utile quippiam operari. Id solum, etiam dum necessitas indicit, à Magistratibus uindicatur, cum Imperator Constant. ita de eo statuerit. Ruri tamen positi, agrorũ culturæ liberè licenterq; inseruiant: quoniam frequenter euenit, ut nõ aptius alio die frumenta sulcis, aut uites scrobibus commẽdentur: ne occasione momenti pereat cõmoditas, cœlesti prouisione concessa. Sed oremus Dominum, ut B det olim apud nos uerè sanctificari nomen suum, ut seriò ipsum metuamus, ex animo colamus, & innumera uidebimus, obquæ nostri nos pudebit. Nostrũ sanè erat, ut Sabbathũ Sabbatho pietatis studijs, iuxta uaticiniũ Iesha. ult. coniunctum haberemus: semper uacui curis carnis, perpetuò liberi peccatis, nunquam nõ intenti diuinis in nos beneficijs, pensitandis & celebrandis. iam ista ne in ijs quidem diebus cogitamus, quos ad hæc peculiariter dedicauimus: solo otio, & eo perditissimis moribus permisso, festa celebramus.

Lex imp. Leo. & Anto. de ferijs.

ARGVMENTVM PSALMI XCIII.

Prædicat maiestatem Dei à conditura orbis, & deiectione gentium maximè formidabilium: tum oraculorum eius certitudine, atq; Ecclesiæ perpetua felicitate. Non dissimili argumento, cum Psalmo decimonono.

PSALMVS XCIII.

ἐπαινετικός.

1 IEhouah rex est: celsitudinem sibi, tanquã uestem circumdedit, circumdedit sibi Iehouah robur, robore se cinxit: etenim orbem condidit, ut non nutet.

2 Paratum est solium tuum à tempore sempiterno, à seculis tu es.

3 Extulerunt flumina ô Iehouah, extulerunt flumina strepitum: extulerunt flumina fluctus suos.

4 Plusquam strepitus aquarum multarum, procellarumq; maris admirabilium: admirandus est Iehouah, qui in excelso præsidet.

Oracula

A Oracula tua certa sunt ualde: pulchra est domus tua, hæc sancta sta- 6 bit Iehouæ in tempora longissima.

Iehouah regnat, celsitudines induit, induit Iehouah, robore accinctus est, instituit orbem, nō nutabit.) Potentiam canit Dei, qua omnia condidit. Frequens uerò est hęc in scripturis metaphora, ut dicat indui pro uestimento, quo quis abundat. Sic uocat ignominia amictum, qui ignominia supra modū affectus est: indutum iustitia, qui illi per omnia deditus, ac ceu ueste ornatur. Ad hunc modum ergo canit Deum amictum celsitudine & robore, quòd omnibus supereminеat, & robore cuncta præcellat, nihil scilicet non potens. עז, id est robur, in hoc primo uersu semel positum, bis legendum est, ut iungatur & cum induendi & cum cingendi uerbo. *Versus 1. ad uerbum.* *Oz.*

Firmatum solium tuum ex tunc, à seculo tu.) Celebrat prouidentiam Dei, ut qui ab æterno regnum plena in omnia potestate, & si id mundus non agnoscat, obtineat, & administret. *Extulerunt flumina Iehouah, extulerunt flumina uocem suam, extulerunt flumina fluctus suos. Præ uocibus aquarum magnarum, admirabilibus fluctibus maris, admirabilis in excelso Iehouah.*) Allegoria est, qua usus est & uers. 3. Psal. 46. Per aquas alioqui uim hostilem significari, abunde notū est. Canit ergo, extulisse se gentes, et plurima contra Dei populum molitas esse, quas Dominus longe illis ut potentior, ita formidabilior, atque plus admirādus, compescuerit. Ebræi in uersu quarto putant inesse gradationem, ut intelligas per aquas multas, flumina, quorum strepitu formidabilior sit strepitus procellarū maris: & hoc admirandus magis ac tremendus, Dominus in sublimi præsidens. Caussam autem cur hæc cecinerit, non dubito fuisse insignem aliquam uictoriam, qua Deus suum populum hostibus superiorem fecerit. In eo uerò simul salus parta per Christum, fuit adumbrata, qui tandem cūcta per orbē bella, obtritis suis hostibus, submoturus est. Hinc ergo fuit occasio, recordandi testimoniorū Dei, quibus & illam hanc uictoriam promiserat. Inde ergo subiectus est uersus ultimus. *Versus 2. ad uerbum.* *Vers. 3. & 4. ad uerbum.*

B *Testimonia tua certa ualde, domui tuæ ô Iehouah pulchræ, sanctitas in longitudine dierum.*) Sensus hic est: Re ipsa nunc potentiā tuam ô Deus, pro adserendis nobis declarasti, ita ut promiseras: sic & quam per Christum tuū salutem pollicitus es, indubiè præstabis. Certa enim sunt tua testimonia, oracula Vatū, quibus hæc nobis promisisti, ut stet sacrarium præclarum illud, elegans & sanctum, in longitudinem dierum. Intelligit autem per domum hāc, ueram sanctorum Ecclesiam. A. Ezra, quæ habent uers. 3. & 4. simpliciter accipit, quasi Propheta à ui & perennitate fluminum, maris que multo maiore impetu & uiolentia, Dei potentiam uoluerit prædicare: tum his maiestatis eius testibus uisibilibus, prætulisse uersu quinto, testimonia scripturarū, quæ percipiuntur animo credēti. In uersu ultimo uarie quoque posterior pars enarratur. Quidam legunt, Domum tuam decet sanctitas: coniungentes לביתך cum uerbo נאוה, quod decet interpretantur. R. Shlomoh illud pro habitatione accipit. sic & de uoce קדש uariant. Tum quidam hæc affirmatiuè legunt, quidam precatiuè. Quod uisum est simplicius, sequutus sum: penes Lectorem sit iudicium. ל accipi alicubi pro בעבור, ut per (de) reddi possit, supra indicatum est. ideo posset forsan etiā in hunc modū intelligi: Testimonia tua de domo tua, certa ualde sunt: pulchrum est sanctuarium Iehouæ, in longitudinem dierum. Sed utcunque accipiamus, satis liquet, Vatem duo dicere uoluisse hoc uersu: Vnum, firma esse Dei testimonia: alterum, domum Dei pulchram & sanctam, perpetuò perstituram: siue dixerit hoc Dei in eo beneficium prædicans, siue id ipsum orans. Quæ item duo, si rectè perceperimus, nempe indubitata esse Dei oracula, & æternum omni genere beneficiorum Dei ornatam Ecclesiam Christi, perennituram, salui indubiè sumus: utpote qui uerba Dei, quę uera credimus, in omnibus simus sequuturi, & eius Ecclesiæ, quam beatam minime dubitamus, nos addicturi. *Versus 5. ad uerbum.* *Lebethecha.* *Naaueh.* *Codesc.* *Baabur.*

ARGVMENTVM PSALMI XCIIII.

Iudicium Dei inuocat contra improbos, innocentum et adflictorum oppressores: et idem minatur negantibus, quæ hic geruntur, haberi Deo cognita: prædicans simul esse salutare, à Domino ad tempus corripi, qui sibi credentes mature à malis omnibus adseret, atq; dum illa perferunt, abunde consolatur.

PSALMVS XCIIII.

ὀνειδιστικὸς καὶ ὀνειδιστικὸς.

1 IEhouah Deus scelerum ultor, Deus scelerũ ultor affulge.
2 Attolle te ô iudex terræ, redde talionem superbis.
3 Quousq; improbi ô Iehouah, quousq; improbi exultabunt?
4 Effutiũt, loquunt superba, iactãt se quicunq; iniquitati dediti sunt?
5 Populũ tuũ ô Iehouah obterũt, quos tibi iure hæreditario uindicasti, adfligũt.
6 Viduas & aduenas occidũt, & pupillos interimũt.
7 Et cogitarunt: Existens hæc non uidet, nec intelligit Deus Iaæcob.
8 Intelligite stupidi è populo, & stulti quando demum sapietis?
9 Is qui aurem condidit, quî non audiret? qui finxit oculum, quo pacto non uideret?
10 Qui totas gentes corripit, uos non arguet? quiq; hominibus scientiam suppeditat, uestra consilia ignoret?
11 Nouit Iehouah cogitationes hominum: nam ipsi nihil sunt.
12 Felix uir quem tu ô Existens corripueris, & de lege tua institueris.
13 Quo trãquillitatem illi pares à tempore aduerso, etiam dum adhuc foditur improbo fouea.
14 Neq; enim reijciet Iehouah populum suum, & quos sibi in hæreditatem assumpsit, non deseret. B
15 Nam erit adhuc iudicium coniunctum cum iustitia, hanc sectabuntur omnes recti corde.
16 Quis consurgat pro me contra improbos, quis adstet mihi contra deditos iniquitati?
17 Nisi Iehouah auxilio mihi fuisset, breui habitasset anima mea in locis silentium.
18 Sed cum cogitarem, nunc lapsus est pes meus, bonitas tua ô Iehouah sustentabat me.
19 Pro æstu multarum cogitationum intra me, recrearunt animam meam consolationes tuæ.
20 Nam quid cõmune tecum haberet solium sycophantijs addictum, cui pro more est fingere iniurias?
21 Conglobantur illi contra animam iustorum, & sanguinem innoxium improbè fundunt.
22 Sed erit mihi Iehouah pro arce in qua eripiar, & Deus meus pro rupe in qua protegar.
32 Et rependet illis iniquitatem ipsorum, & dum in eo sunt ut alios iniurijs lædant, ipsos perdet, perdet eos Iehouah Deus noster.

Versus 1. 2. ad uerbum. DEus ultionũ Iehouah, Deus ultionũ affulge. Attollere (qui) iudicas terrã, repende retributionẽ super superbos.) Quę hic Psalmus canit, habẽt & pleriq; alij, pręcipuè decimus

A decimus, quartusdecimus, quinquagesimusoctauus, & quinquagesimusnonus, ac alij quidam. Primum orat Deum, ut tandem de impijs innocuos opprimentibus pœnas sumat, sicq; potentia sua declarata, affulgeat, seseq; omnibus supereminere ostendat, quod alioqui scelerati illi credere non sustinent. Deum ultionum uocat. nam inde spem sibi sancti suffulciunt, quòd cogitant illum tandem pro se contra impios iudicaturum. Ipse namq; dixit: Mea est ultio, & ego rependo: Deut. 32. Sed & tota de eo scriptura prædicat, unicuiq; iuxta facta sua repensurum.

Quousq; improbi Iehouah, quousq; improbi exultabunt? Effutiunt, loquuntur durum, iactāt se omnes operarij prauitatis.) Exprimit ut urat sanctos sceleratorum successus & arrogantia, & hāc describit. Verbo יביעו, quod ebullire significat, notat oris temeritatem & petulantiam, qua impij sese cunctis præferentes, quicquid eis in buccam uenerit, tam contra Deum q; homines, loqui sibi permittunt. Illud uero loqui עתק, id est dura', superba (singulare enim pro plurali dixit) habes & uers. 19. Psalmi 31. יתאמרו, quod sequitur, hic pro extollere se uerbis, positum est, ut & Deuter. 2. ubi cum Mosheh uellet dicere, Extulisti hodie Iehouam ut sit tibi in Deum, & paulo post, Et ipse extulit te ut sis illi in populum, uerbo אמר usus est. Ita Iesha. 61. Opulentia gentium fruemini, & in gloria earum תתימרו, id est exaltabimini, uel iactabitis uos. Hinc ergo & hic, per iactare, hoc uerbum reddidi. Cæterum de ista impiorum superbia & petulantia, queritur multis & Psal. 10. atq; 73. *Populum tuum Iehouah obterunt, & hæreditatem tuam affligunt, uiduam & aduenam occidunt, & pupillos uastant.*) Accusat uiolentiam istorum in populum Dei, & eos præcipue, qui alijs magis inopes sunt, miseri sunt, ut uiduæ, pupilli & aduenæ. *Et dixerunt, non uidebit Iah, & non intelliget Deus Iaæcob.*) Vt autem in eam immanitatem, nisi antè eiecto ex animo omni Dei metu, efferari non possent, ita canit eos negare Deum ista uidere. Emphasim uero habet, quod Iah, id est existentem, & Deum Iaæcob dixit. expressit enim in eo, quàm sibi doluerit unicum & uerum Deum sic blasphemari.

Versus 3. & 4. ad uerbum.
Iabin.
Atak.
Ithameru.
Amar.
Tithiamaru.
Versus 5. 6. ad uerbum.
Versus 7. ad uerbum.

B *Intelligite stupidi in populo, & stulti quando sapietis? Qui plantat aurem, nunquid audiet? si fictor oculi non aspiciat? Qui corripit gentes, nunquid arguet? nunquid qui docet hominem scientiam? Iehouah nouit cogitationes hominis, nam ipsi nihilum.*) Admonet improbos illos, de quibus queritur, ut sustineant credere Deum omnia intueri, & iudicaturū. Nam hinc ipsi in tantam improbitatem et crudelitatem peruenerant, quia persuadere sibi conati fuêre, Deum non cernere quæ designarent. Hinc uerò obseruandum, בערים non semper pro stupidis natura usurpari, cum hic Vates hoc nomine appellarit ex impietate desipientes. Astruit uerò Deum omnia cognoscere, & iudicaturum, ex eo quod nobis cognoscēdi facultatē dedit, & antea quoq; mundi scelera sæpe grauiter ultus est. Quod enim audimus nos, qđ uidemus, quodq; cognoscimus, id eius dono & uirtute nobis contingit: non qđ semel hæc donarit, & lateat postea eum horum usus, sed sine ipso nullam uel cogitatiunculam, nullum in toto corpore motum habere possumus, quippe qui in ipso simus, moueamur et uiuamus. Nihil igitur uidebimus, nihil audiemus, nihil omnino cogitabimus, quod ille nō melius nobis ipsis, nempe opus suum magis q; nostrum cognoscat. Illo uero in uer. 10. Qui corripit gentes: ad celebriores uidetur ultiones respexisse, nempe diluuij, ignis Sedomitici, Pharaonis, & similes. Ex his utiq; satis colligere quilibet possunt, et iure debent, Deū ipsorum scelera haudquaq; inulta permissurum. Posterior huius uersus particula, uidetur suo carere antitheto. Nam ad hoc, Qui docet hominem scientiā, fuisse subijciendum, iuxta priores antitheses, uidetur, qui non & uestra mala sciret? Versu undecimo, est læta quædam de prouidentia Dei, cuncta intuentis & cernentis, & ipsos homines nihilum esse, quod toties repetit Psal. 39.

Versus 8. 9. 10. & 11. ad uerbum.
Boarim.

Fœlicia uiro quē Iah corripis, ô Iah, & de lege tua instituteris eū. Vt trāquilles ei à diebus malis donec excindatur improbo fouea.) His uersib. canit Vates, ut soleat Deus suos, dum ab impijs diuexantur, consolari, & eis in tempore restituere tranquillitatem.

Vers. 12. et 13. ad uerbum.

Hinc fœlicem pronunciat, quẽ corripuerit Dominus, & simul de lege sua docuerit. Inde enim is agnoscet, sibi in bonum cedere, quicquid acciderit: nec diutius laturum Deum, ut sibi impij præualeant, quàm salutis suæ intersit. Fidus enim est Dominus, ut inquit D. Paulus, nec sinit tentari ultra q̃ ferre possimus, sed simul cum tentatione donat exitum, id est in tempore à malis liberat. Hoc canit uers. 13. Nam id ait: Ad hoc proderit iustis, à Domino corripi, & simul lege eius instrui, ut etiam cum adhuc improbo fouea foditur, hoc est antequam cecidit, dum adhuc uiribus ualet, & adfligere innocuos modis omnibus laborat, ipsis tranquillitas, à diebus malis, finisq́ꝫ, ac silentium quoddam adflictionis contingat. Id autem bifariam dare Dominus solet, uel quod iniuriæ malorum amplius non succedunt, aut sanctis nihil dolent. *Quia non repellet Iehouah populum suum, & hæreditatem suam non deseret. Quia adhuc reuertetur iustitia (&) iudicium, post hæc omnes recti corde.*) Caussam adfert, cur Deus hanc tranquillitatem suis cõfert, nempe quod Deus nequeat populum suum abijcere, quem in hæreditatem sibi adsumpsit & peculium, nimirum ut peculiari eum beneuolentia excoleret, de quo dixi in uersum 5. Psal. 16. & 12. Psal. 31. Hinc certè est, quod nequit semper præualere iniquitas, sed oporteat iusto Deo mundũ administrante, tandem iudicium & iustitiam reuerti, hoc est in locum suum restitui, hoc est fieri ut olim iustè res arbitrentur, & ex æquitate iudicium omnib. fiat. Porrò hæc uariè enarrantur. Ioseph Kim. Adhuc erit tempus, cum redibit iudicium ad iustitiam, nimirũ iudicatis & perditis improbis. A. Ezra: Reuertetur adhuc iudicium meum, id est ius meum ad iustitiam: hoc est iustè uindicabitur. Mihi uidetur, cum Asyndeton haud infrequens in scripturis sit, ut alibi annotauimus, legere, Iudiciũ et iustitia reuertetur: id est erit, ut rectè & ordine omnia gerant. Relatiuum ו in refert, אחריו צדק, id est iustitiam, quam sectã dam Vates dicit à rectis corde. Sed illud incertum, an debeat istud sectari, referri ad tẽpus, in quo adhuc adfliguntur iusti ab improbis: an ad id, cũ iam ultione sumpta de illis obtinuerit iustitia. Kimhi ad prius refert, quod nimirum recti corde, quamlibet ab impijs adfligant, iustitiam tamen sectari nõ desinãt. Si quis putet ad posterius referendũ, is intelliget iudicio facto contra impios, multam fore eorum frequentiam, qui iustitiæ seriò studeant, uidentes esse aliquod eius operæ precium, & sceleratos dare improbitatis suæ pœnas.

Versus 14. 15. ad uerbum. — *Acharab. Zedec.*

Versus 16. 17. ad uerbum. *Quis consurget mecum contra improbos? quis assistat mihi contra operarios prauitatis? Nisi Iehouah auxilium mihi, propemodum habitasset anima mea silentio.*) Queruntur sancti, neminem sibi contra improbos, præter Dominum, auxilio fuisse: quo calamitatis, in qua erant, magnitudinem Vates expressit. Nam eò uentum erat, ut nomine sanctorum dicat: Nisi Iehouah auxilio fuisset, habitasset anima mea silentio, id est in loco silentum, apud inferos, uel in sepulchro. נפש enim & corpus significat.

Nephesc.

Versus 18. 19. ad uerbum. *Cum dicerem, lapsus est pes meus, bonitas tua Iehouah sustentabat me. Pro magnitudine anxiarum cogitationum mearum intra me, consolationes tuæ lætificarunt animam meam.*) Eò usq́ꝫ sæpe Deus permittit suos improbis, ut illi actum esse de se putẽt. At dum obrepit desperatio, & sancti lapsos iam pedes suos, seq́ꝫ planè cecidisse arbitrantur, succurrit cogitatio de Domini bonitate, qua credentes in eum destitui nõ possunt. Hæc illos erigit, & bona spe firmat, imò etiam animum exhilarat, miraq́ꝫ in medijs malis consolatione perfundit: de qua est uersus sequens. Quantum enim anxiæ cogitationes animũ excruciant, tantum recreat ille sua consolatione, donans cogitare, & animo iam cernere, q̃ beneuolè cũ suis agat, agereq́ꝫ adhuc instituerit.

Versus 20. ad uerbum. *Nunquid sociabitur tibi solium confractionum (quod) fingit molestiam ex more?*) Canit quæ de Dei bonitate cogitatio sanctos firmat atq́ꝫ consolatur. Hæc nimirũ, Deum nõ posse usq́ꝫ ferre improbitatem malorum, ne cõsentire illis uideañ. Simile est in Psalmo quinto: Nam non es Deus cui probañ improbus, noxius nõ aget tecum, &c. Quid enim ipsi iustitiæ authori commune esset cum sceleratorum potestate, ad lædendum innocuos tantum intenta?

Ideo

A Ideo dicit: solium horum fingere molestiam. עלי חק, id est pro ritu uel lege, qđ scilicet iniuria quosuis afficere, & innoxios opprimere, sibi tanquam legitimum morem consuetudine firmauerint. *Ale choc*

Conuenerunt contra animam iusti, & sanguinem noxij condemnant. Sed erit mihi Iehouah pro arce, & Deus meus pro rupe protectionis meæ. Et rependet super eos iniquitatem eorum, & in noxa eorum conficiet eos conficiet eos Deus noster.) Malorum contra sanctos conatus memorat: sed Deum sic adesse his, ut illos planè conficiat, et uicem rependat, faciatque eos sua ipsorum uersutia & peruersitate perire. *Versus 21. 22. & 23. ad uerbum.*

ARGVMENTVM PSALMI XCV.

Inuitatio est ad colendum serio Deum, nomenque eius celebrandum, quando ipse unus omnia finxit, regit, ac peculiariter nobis Deus esse dignetur. Adducitur & antiquorum exemplum, qui se ipsos, sua inobedientia, terra promissæ quietis priuarunt.

PSALMVS XCV.

παραμυθικὸς καὶ εὐχαριστικός.

AGite, ouemus Iehouæ, iubilemus propugnatori salutis nostræ. 1

Maturemus uenire laudibus in conspectũ eius: hymnis iubilemus ei. 2

Nam Iehouah Deus magnus est, & rex magnus præ omnib. Dijs. 3

In cuius manu sunt penetralia terræ, & celsitudines montium. 4

Cuius est mare, nam fecit illud, & conuenientem manus eius finxerunt. 5

Ingredimini, prosternamur, supplicemus, & genua curuemus corã Iehouah fictore nostro. 6

Nam ipse est Deus noster, & nos populus pascuorum eius, & grex quem ipse minat, hodie utinam uoci eius auscultetis. 7

B Ne obduretis cor uestrum, ut in Meribah, ut in die tentationis in deserto. 8

Cum tentauerunt me patres uestri, explorauerunt me, ac etiam uiderunt opera mea. 9

Quadraginta annis iurgatus sum cum natione hac, dixique: populus iste errat corde, ignorant uias meas. 10

Quibus iuraui iratus, nunquam ingredientur in terram quietis meæ. 11

V*Enite, ouemus Iehouæ, iubilemus rupi opis nostræ. Præueniamus faciem eius celebratione, in Psalmis iubilemus ei.)* Psalmus hic non tam explicatione quam diligenti & religiosa perpensione opus habet. Laudem Dei poscit multo ardentissimam, quam ouationem ideo & iubilum uocat. quæ uoces animi sunt, iam præ ingẽti lætitia nequientis composita uerba promere. Etenim laudari satis Dei maiestas & bonitas haud potest. Quod ait: Præueniamus faciem eius, id nihil aliud est, quam maturemus uenire laudibus in conspectum eius, in sacrum cœtum. *Versus 1. & 2. ad uerbum.*

Quia Deus magnus Iehouah, & rex magnus super omnes Deos. Quia in manu eius profunda terræ, & celsitudines montium eius (sunt.) Quia eius mare: & ipse fecit illud, et aridam finxerunt manus eius.) Caussam cur tantopere celebrari Deus debeat, exponit. Est enim optimus maximus, præstans omnibus, quæ magna & diuina habentur. Quia in manu sua habet, ut & finxit omnia. Nominatim autem meminit מחקרים, quæ pro infernis terræ partibus ponit, sicut תועפות, quos alij celsos montes, alij cornua interpretantur, quo exprimere uoluit, nihil tam humile, nihil tam sublime, nihil tam abstrusum, nihil tam extans & eminens, quod non sit in manu Dei nostri. Eoque ut semper solet, potentiam Dei omnium condi- *Versus 3. 4. et 5. ad uerbum.* *Mechacerim.* *Toapoth.*

conditricem, & cuncta moderantem prædicat. Hac enim cognita, uerè Deus cognoſcitur, cognitusq; & colitur & amatur. A

Verſus 6. ad uerbum. *Ingredimini, ſupplicemus proſtrati, & incuruemus ceruicem, flectamus genua coram Iehouah fictore noſtro.*) Sic ſinguli inuicem ad ingrediendum in atria Dei, adorandumq; Deum inuitare debent. Cauſſam uerbo adiecit, uocans Iehouam noſtrum fictorem, ſicut præcedentibus, rerum aliarum omnium cõditorem prædicauit. Quo autem, quanto nos deceat ſtudio Deum colere, ac uenerari, utcunq; exprimeret, complexus eſt, omnem modum, quo corporis, quidem motu, reuerentiam exhibemus. השתחוה enim, quod uulgo adorare uertunt, eſt expanſis manibus & pedibus toto corpore pronos proſterni. כרע autẽ, incuruare ceruicem, ut fratres Minores ſolent, cum accipiũt largiorem, ac ob id gratiorem eleemoſinam. ברכה flectere ברכי, id eſt genua. Eſt uerò in his gradatio, ſed pro more ſcripturæ, retrograda nobis. Nos enim quod minimũ eſt, ut flectere genua, præmiſiſſemus, q gradatim creuiſſet oratio. De hoc dixi in uerſu 1. Pſal. 1.

Hiſcthachueh. *Cara.* *Bircha.* *Birche.*

Verſus 7. ad uerbum. *Quia ipſe Deus noſter, & nos populus paſcuorum eius: & grex manus eius: hodie utinam uocem eius audiatis.*) Sicut præcedenti uerſu, Deum etiam noſtrum conditorẽ celebrauit, ita hic nobis quoq; ſingulari dignatione canit prouidentem, curamq; noſtri gerere. Neq; hanc ut aliorum hominum, ſed ut in id ſelectorum, quib. conſortium impertiat diuinitatis ſuæ. Quod perpenſum, ſummã certe uenerationem, & religioſiſſimas laudes eius apud nos iure excitauerit. Nam tum ille nobis ſe Deũ præſtat, nosq; ſuum gregẽ, ſuumq; populũ habet, quũ ſuo refictos ſpiritu, iuſtitia ſolida ornat, uita æterna donat. Populum uocat paſcuorũ Dei, cum oues dicendum erat, ſed uoluit explicare metaphoram. Gregem manus Dei, cum oues dicendum erat, ſed uoluit explicare metaphoram. Gregem manus Dei nos uocat, quod ipſe Deus ſua manu nos ducat, ac minet. Hodie, in hoc uerſu copulat. A. Ezra cum uerbo: Ingredimini, proſternamur, in uerſu ſexto, ut ſit ſenſus: Venite ſi libet, auſcultate Deo, & adoremus eum hodie. Vocem Domini: interpretatur hanc ipſam ad laudandum eum, inuitationẽ. Kimhi iungit cum proximè præcedenti, in hũc ſenſum: Hodie grex Dei ſumus, & eſt ipſe paſtor noſter, qui nihil patietur nobis deeſſe, ſi modo uocẽ eius audierimus, hoc eſt ipſius iuſſis obtẽperauerimus. Prior ſenſus uidetur ſimplicior. Nec enim tam ſubitam poſcit perſonæ mutationem, quanquam illa haud ſit Pſalti inſolẽs. Valet autem אם alicubi idem, quod utinam, Cum ergo nulla ſit grata Deo celebratio, niſi uiuere ex præſcripto eius, demus operam, nec fuerint alia de cauſſa ſacri cœtus inſtituti, q̃ ut legem Dei populus & cognoſcere, & amare diſceret, malui hunc ſenſum hic reddere. Vtinam hodie, cum in id conuenimus, ut præcepta Dei diſcamus, et uicturos nos ex ſentẽtia eius, quaſi profiteamur, uocem eius audire omnibus ſeſeq; illi addicere detur. Poſſit etiam legi ut ultima Pſalmi particula: quaſi negaſſe Vates uoluerit, populum Deo auſcultaturum: eiuſmodi enim uti Eclipſi, mos eſt iurantium. ut alibi dictum. Senſus ergo foret: Ego magnopere ad ueniendum in ſacrariũ Dei, inibiq; celebrandum Deum q̃ religioſiſſimè inuito. Sed iſti peruerſitatẽ patrum ſuorum imitati, uoci Dei minime auſcultabant. Sic enim impletur illa eclipſis. Hodie ſi audiant uocem Dei, hoc uel illud mihi eueniat. B

Im.

Verſus 8. 9. 10. & 11. ad uerbum. *Ne induretis cor ueſtrum ſicut (in) Meribah ſicut (in) die tentationis in deſerto. Cũ tentarunt me patres ueſtri, explorarunt me: etiam uiderunt opera mea. Quadraginta annis offenſus ſum nationi, & dixi: hi populus ſunt qui errat corde, & ipſi nõ nouerunt uias meas. Quib. iuraui in ira mea, ſi ingredientur in requiem meam.*) Deterret itaq; ab inobedientia neglectuq; Dei exemplo patrum: & meminit præcipue tẽtationis factæ in Raphidim, quia ea celebris adeo fuit, ut loco indiderit nomẽ, qui inde Maſſa Meriba, id eſt tentatio iurgij dictus eſt. De hac tentatione, & quid ſit in uniuerſum tentare Deum, dixi in uerſu decimo octauo. Pſalm. 78. Obſtinata uero hæc Iiſraelis incredulitas, & quo agebatur, error cordis, ne fideret fictori ſuo, ipſum tantis beneficijs & miraculis cumulanti, de quo canit uerſus 10, deſcripta eſt & uerſibus

A beneficijs & miraculis cumulanti: de quo canit uersus 10. descripta est & uersibus 34. 35. 36. 37. Psalm 78. Item à 12. uersu usque ad finem Psalm. 81. De iuramento, cuius meminit uers. ult. legis Num. 14. Ex initio Psalmi, ac præcipuè uersib. 6. & 8. satis liquet, certo die & indubie singulari beneficiorum Dei memoria celebri, hanc ad laudādum Deum inuitationē fuisse cātatam. Iam nullus est, qui Dei nobis bonitatē exhibet præsentius, quàm Dies Christi: dies reuelati Euāgelij, de quo Psalm. 118. Quicunque ergo Domini uocem audiunt, hoc die percepto tam inæstimabili redemptionis partæ per Christum beneficio, prosterni utique, incuruari, & genua flectere illi debent: hoc est ad sanctificandum nomē eius, se totos consecrare. Quod nisi faciant, in requiem eius, patriæ cœlestis tam non peruenient, quàm non peruenerunt in terram Cenaan Iisraelitæ, qui uoci Domini, ad sui cultum inuitantis, fuerūt immorigeri. Hanc anagogiam tractat Epistola ad Hebræos capite tertio.

ARGVMENTVM PSALMI XCVI.

Inuitat ad laudem Dei cunctas creaturas, propterea quòd Deus iam, utique per Christum suum, regnet, unde non homines modo, sed uniuersæ creaturæ restituuntur. Vaticinium autem est de regno Christi & eiusdem incremento.

PSALMVS XCVI.

εὐχαριστικὸς καὶ παραινετικός.

CAnite Iehouæ canticum nouum, canite Iehouæ quicunque terram inhabitatis. 1

Canite Iehouæ, laudate nomen eius: Euangelizate in dies quam adfert salutem. 2

Memorate inter gētes decus eius: in omnib. populis mirabilia eius. 3

Nam magnus est Iehouah, & laudatus plurimum, tremendus ipse præ omnibus Dijs. 4

B Nam cuncti Dij populorum nihil sunt, at Iehouah cœlos fecit. 5

Celebritas & splendor est coram ipso: potentia & magnificentia resplendet in sacrario eius, 6

Date Iehouæ ô familiæ populorum: date Iehouæ decus & potentiæ laudem. 7

Date Iehouæ decus dignum, nomini eius ferte munus, & uenite in atria eius. 8

Supplicate Iehouæ in magnifico & splēdido sacrario, metuite eum quicunque terram inhabitatis. 9

Dicite in gentibus Iehouah regnat, instituet orbem, ne nutet, disceptabit populis cum æquitate. 10

Lætamini cœli, gaudeat terra, perstrepat mare, & quicquid in eo natat. 11

Exultet ager, & quicquid in eo continetur, nunc ouent cunctæ arbores syluæ. 12

Coram Iehoua, nam uenit ut terram regat, regat orbem ex iustitia, & populos ex fide. 13

EXPLANATIO.

C*Antate Iehouæ canticum nouum, cantate Iehouæ omnis terra. Cantate Iehouæ. laudate nomen eius, euangelizate de die in diem opem eius. Memorate in gentibus decus eius: in omnibus populis mirabilia eius.*) Cum optime res populi haberent, nempe regnante iam pacificè Dauide, ac postea Salomone, adumbratum fuit regnum Chri-

Vers. 1. 2. & 3. ad uerbum.

Christi, qui instaurat uniuersa, & filios Dei planè beat. Eo ergo quod Vates ad laudes Dei, tantopere, tamq́ eximie inuitat, & id occasione induoic bene-uolentiæ Dei, insignius erga populum declaratæ, qua ostenderit se illius regem, illi adesse: de Christi regno simul uaticinium cecinit. Iubet uers. 1. canticū nouum canere, quod nouum & inauditum Dei beneficium, nouos & anteą inauditos hymnos requireret. Solemus enim nouis celebrare carminibus, quæ eximiè afficiunt. de quo dixi in uers. 3. Psalm. 33. Quod uers. 2. in omnibus gentibus & populis euulgare Dei gloriam hortatur, prophetia est de Euangelio: uti & illud uers. 2. בשרו, id est Euangelizate, præconio ubiq́ renunciate salutem, quam populo suo præstat. De hac uoce בשר dixi in uersum decimum Psalmi 49.

Basseru. *Bisser.*

Vers. 4. & 5. ad uerbum. *Nam magnus Iehouah & laudatus ualde: tremendus ipse super omnes deos. Quia omnes dij populorum ficti: & Iehouah cœlos fecit.*) Caussam ut solet exponit, cur deus celebrari tanto studio debeat. solus enim est, & potest omnia, fictor ut cœlorum ita rerum omnium, eoq́ dignus est laudari atq́ uereri ab omnibus: cum numina gētium, nihil q̄ hominum figmenta sunt. Quod autē hæc Vates deos uocat, mimesis est: illarum enim nomenclaturam hactenus usurpauit. quo illa plus contemneret, mox subijciens, ea nihil esse, quàm אלילים, id est nugas, res fictas & nihili. Qui uero contemptus maior, quàm dicere fictum nihilum, quę illi colebant pro dijs?

Elilim.

Versus 6. ad uerbum. *Celebritas & splendor coram eo, uirtus et magnificentia in sacrario eius.*) Hęc omnia propriæ sunt ecclesiæ Christi. quæ cum cœlestibus ornamentis & uirtute polleat, uerè in ea Dei magnificentia, uirtus & decus refulget: quæ templi magnificentia & ornamentis præfigurata sunt.

Versus 7. et 8. ad uerbum. *Afferte Iehouæ familiæ populorum: afferte Iehouæ decus & uirtutem. Afferte Iehouæ decus nominis eius. tollite libamentum, & ingredimini atria eius.*) Hi uersus ad uerbū habentur & ab initio Psalmi 29. ubi item explanati sunt. Munus, cuius meminit uersus octauus, nos ipsi sumus, dum quāti sumus nomini Dei nos addicimus. Et hæc communis illa est omnium populorum oblatio, de qua passim Prophetæ uaticinati sunt. Qualem & D. Paulus gloriatur se domino obtulisse. Rom. 15. Obseruandum et illud, quod cum laude & celebritate nominis diuini, non ut aliàs hostiarum, sed מנחה, id est libamenti, eius oblationis, quæ cōstabat libis, uel farina, oleo, thure et uino, meminit. post immolatū enim Christū desierūt mactari hostiæ, & constat nobis omnis sacrificiorum ratio, in sacro Eucharistiæ, ad quod panis & uinum adhibetur. Nec est præterea aliud uictimarū genus offerendum, q̄ quo pascatur, foueatur proximus.

Minchah.

Versus 9. ad uerbum. *Supplicate proni Iehouæ in splendore sacrarij: trepidate coram eo omnis terra.*) Splendor uel magnificentia, sacrarium est splendidum & magnificum, reuera Ecclesia Christi, ut iam dictum. & si typum huius prętulerit templū olim externę quoque insignitè splendidum & ornatum. De quo typo templi satis multa dicta sunt in Psalmum quintum, uigesimum quartum, & uigesimum septimū. Quā quam autem ubiq́ deo supplicandum, & laudes celebrandæ sunt, sacrum tamen cœtum huic peculiariter addicit, quia in hoc omnia augustiora & præclara magis habentur.

Versus 10. ad uerbum. *Dicite, in gentibus Iehouah regnat, etiam orbem parauit, nō nutabit, iudicabit populos in æquitatibus.*) Hic uersus ipsissimum Euangelion habet. Per Christum enim regnum Dei uerè demum mundo contigit: quo ille ita instituitur, paratur, & confirmatur, ne unquam nutet. Hic autem mundus, qui Dei regnum recipit, electi sunt. ita petræ, quæ Christus est, innixi, ut deijcere illos nulla prorsus uis creaturæ possit. His etiam solis, quàm æqua sint Dei iudicia, notum est. Sicut & Dei omnem potentiam esse: Vbiq́ cum Dei laus summatur, creationis & gubernationis præconium finitur.

Versus 11. 12. & 13. ad uerbum. *Lætamini cœli & gaudeat terra, perstrepet mare, & quo refertum est. Exultet ager et quicquid in eo est, tūc ouabūt omnia ligna syluæ. Corā Iehouah nam uenit, nā uenit iudicare terrā, iudi-*

A *iudicare orbem in iustitia, & populos in fide.* Inuitat ad lætandum de fœlicitate regni Dei, uniuersas creaturas. Homine enim restituto, restituuntur & illæ, quæ filijs Dei hic adhuc laborantibus, semper congemiscunt, corruptioni subiectę, Roman.8. Communis ergo ipsis est de regno Christi lætitia. Singularis & gestientis gaudij affectus, habet uersus ultimus, ob id, quòd iam Dominus sit iudex, rex, & gubernator omnium futurus. Solus enim ex iustitia & fide cuncta instituit & moderatur.

ARGVMENTVM PSALMI XCVII.

Et hic de regno Christi uaticinum canit, quo potētiam suam mirificè in salutem suorum & deiectionem hostium, atque uanarum superstitionum exeruit: ad cuius agnitionem simul hortatur.

PSALMVS XCVII.

χιτλιαστικὸς καὶ παραινετικός.

IEhouah regnat: gaudet terra & lætantur insulæ amplæ. 1

Nubes & caligo circa eum: in iustitia & æquitate situm est solitum eius. 2

Ignis ante eum grassatur & incendit undiq; qui ipsi infesti sunt. 3

Illucent fulgura eius orbi, uidet & expauescit terra. 4

Montes uelut cæra difluunt à præsentia Iehouæ, à præsentia Domini totius terræ. 5

Cœli adnunciant iustitiam eius, uident cuncti populi decus eius. 6

Pudefiant quicunq; colunt idola, qui gloriantur de figmentis nihili. supplicate ipsi Dij uniuersi. 7

Audiuit Zijon & læta est, gaudent urbes Iehudah propter iudi- 8
B cia tua, ô Iehouah.

Nam tu Iehouah excelsior es omnibus qui in terra sunt, plurimum exaltatus supra Deos uniuersos. 9

Qui amatis Iehouã, odio habete malitiam, custodit ille animas suorum, qui bonitati student, è manu improborum liberat illos. 10

Lux sparsa est iustis, & rectis corde lætitia. 11

Lætamini iusti de Iehouah, & celebrem facite memoriam sanctitatis eius. 12

EXPLANATIO PSALMI.

Vers.1. & 2. ad uerbũ

I*Ehouah regnat, gaudet terra, lætantur insulæ magnæ. Nubes & caligo circa eum, iustitia & iudicium locus solij eius.*) Cum regnum Dauidis ipsissimus typus fuerit regni Christi, facile crediderim, fœlicitatem regni Dauidis, qua ab insigni illi contra Ammonitas uictoria præclarè floruit, ut multis Psalmis, in quibus de regno Christi uaticinia canuntur: ita & hinc dedisse occasionem. Insulas amplas in primo uersu Kimhi interpretatur terminos gentium, sed idem sensus erit, nempe longissimè à Iudęa habitantes gentes, gaudio à regno Dei in Christo perfundendas, quia ad extremos usq; orbis fines illud, quo nihil aliud est, quàm iustitia, pax, & gaudium in spiritu sancto, Rom.14. erat proferendum. Huius regni maiestatem & fœlicitatem canit uersus secundus, eó que caussam gaudij & lætitiæ, quæ totum perfudit orbem Christo regnante, explicat. Potentiam omnibus tremendam prædicat, cum ait: circum eum nubes & caligo, hoc est densa & atra nubes, ita ut in tempestatibus cœlum uisitur. Tum enim Deus à mortalibus maximè timetur. Hunc ergo deum, qui quoslibet homines, quantumuis feroces, dum densa nube uelut adæquitat, & in dira

caligine tonat, territat & exanimat, adesse iam & regnare gloriatur. Nam ex aequitate & iustitia, hac sua tam terrifica potentia utitur, suisq; in salutem eam exercet. Id eo Vates significat, cum ut & in Psal. 89. uers. 15. addit, Solij eius locum esse, iudicium et iustitiam, in iudicio, & iustitia illud situm, hoc est quę gerit, quae iudicat, quae instituit omnia esse summe aequa & iusta.

Vers. 3. 4. 5. & 6. ad uerbum. *Ignis ante eum uadit, & incendit undiq; infestos eius. Illuminant fulgura orbem, uidet et anxiatur terra. Montes sicut cera diffluunt a facie Iehouae, a facie domini omnis terrae. Adnunciant coeli iustitiam eius, et uident omnes populi decus eius.*) Versu secundo coepit Deum tempestate potentiam suam declarantem introducere, eoq; aduetus eius summa maiestate uerendi in monte Zijon admonere: id his uersibus prosequitur. Idem & Psal. 18. 29. 48. 67. & 77. fecit. Eo autem uoluit significare Deum, regnāte Christo, uere demum suam potentiam mundo fuisse exhibiturum, praeclarius multo et magis tremende, quàm tempestate illa, qua in monte Sinai populum exterruit. Quod glorificato Christo multis sane modis praestitum est, praecipue autem ab illa tempestate, qua suis spiritum sanctum adflauit, in die Pentecostes. de qua act. 2. Tum utiq; foelicius multo praesentiam suam, nube, caligine, fulmine, fulgetris, terraeq; concussione exhibuit, cum suos stupenda adeo, & toti orbi terrifica uirtute, ex alto induit. Hinc cum in uers. 2. hic dixisset: Nubes & caligo circa eum. de cuius mysterio dixi in uersum duodecimum Psalmi decimioctaui, subiunxit: Iustitia & iudicium locus solij eius, quo uidetur uoluisse innuere Christo regnante, suam Deum praesentiam exhibiturum, non iam nube & caligine, siue, ut primum saeuiente tempestate in mōte Sinai populum exanimauit. siue ut postea, impleto ea tabernaculo consolatus est: sed iustitia & aequitate in toto orbe iucundissime florente. Sic cum uers. 3. ignis fulminum meminisset, subiecit illum incendere impios, qui soli scilicet Deo infesti sunt. Huius autem praeclarum specimen in Anania & Sapphira Petrus edidit. Nec aliter accipio & uersum quartum, cum ait, orbem illuminasse fulgura. quo uoluit eorū significare immanitatem, unde tota scilicet terra expauerit. Haec indubie fulgura, emicationes, fuerunt uirtutis supernae, uerbo & portentis per Apostolos in mundo coruscantis. Ita quòd in tempestate montes, ui aquarum ex eis, alioqui siccis & stantibus decurrente, defluentis cerae imaginem prae se ferebant, multo uerius, & potentius factum est, uirtute Christi in mundo sic exerta, ut primae celsitudinis, & firmitatis regna, quae montium instar stabant, cerae modo defluxerint, partim uoluntate, partim ui, Christo subiecta. Vis in Iudaeorū, Romanorum & multorum aliorum regnorum dissolutione, praeclare satis ostensa est. Ad eundem modum & coeli, ui tempestatum, magnifice orbi Dei potentiam prędicant, gloriamq; eius omnib. conspicuam reddunt, ita multo magnificentius iustitia eius orbi adnunciata est, Decusq; Dei cunctis populis ostensum, cum coelestes mentes Euangelion, quo foelicissime iustitia simul & potentia Dei reuelatur, passim praedicarunt.

Vers. 7. 8. et 9. ad uerbum. *Pudefient omnes colentes idolum, qui celebrant figmenta, adorabunt eum omnes dij. Audiuit & laetata est Zijon, & exultarunt filiae Iehudah, propter iudicia tua ô Iehouah. Nam tu Iehouah excelsus super omnem terram: ualde exaltatus es super omnes deos.*) Et haec in regno Christi uere demum impleta sunt. Tum enim pudefacti sunt superstitiosi uniuersi, uero cultu Dei à mundo recepto, cunctis iam dijs, hoc est angelis, & hominibus, potentia aliqua praeditis, ipsius nomen adorantibus. Tum & Zijon, filiaeq; Iehudah, hoc est cunctae Dei ecclesiae, audito Euangelio salutis aeternae, uisisq; tandem tam praeclaris iudicijs Dei, beata scilicet rerum administratione, qua cuncta sedens à dextris Dei Christus foelicissime gubernat, & instaurat, solide laetatae sunt. Tum denique uere apparuit, id quod horum omnium caussa est, Deum scilicet excelsiorem esse cunctis qui terram inhabitāt, ac dijs uniuersis, tam factitijs, quàm ex participatione potestatis, ueris. de quibus in Psal. 82. quia tunc illi cuncta in Christo regnanti genua flexerunt, omnisq; lingua, gloriam eius confiteri coepit.

Qui

A *Qui amatis Iehouam, odite malum. custodit animas bonorum suorum, manu improborum liberat eos. Lux sata iusto est & rectis corde lætitia. Lætamini iusti in Iehouah, & celebrate memoriam sanctitatis eius.*) Opportunè post tantam regni Christi fœlicitatem hortatur amantes Dei, ut à malitia, id est studio lædendi alios, iniuriamque retaliandi absint quàm longissimè, eo quòd bonitatis studiosos ille seruet, & in tempore uindicet. Hanc tantam electorum fœlicitatem secum reputans, carmen finiturus, uelut Epiphonema subijcit: Lux sata est iustis. Recepto enim Christo, lux uitæ & & felicitatis sempiternæ, materiaque lætitiæ perennis, sic seminata est: ut perpetuò, quod beet, metere liceat. Hinc iurè illos ad laudes Dei sic ipsis propensi, & beneuoli, quo memoriam eius sacrosanctum faciant cunctis mortalibus, uersu ultimo inuitat. — *Vers. 10. 11 ad uerbũ.*

ARGVMENTVM PSALMI XCVIII.

Idem argumentum est, quod Psalmi præcedentis, & nonagesimisexti.

PSALMVS XCVIII.

ψαλμός.

ODa, Canite Iehouæ canticum nouum, nam mira facinora patrauit: opẽ tulit, sola sua dextera, & brachio sancto suo. 1

Demonstrauit opem suam Iehouę, iustitiam suam reuelauit coram gentibus. 2

Memor fuit bonitatis suæ & fidei, domui Israel: uiderunt cuncti fines terræ opem, quam tulit deus noster. 3

Iubilate Iehouæ omnis terra, extollite uocem: ouate, canite. 4

Canite Iehouæ, cithara, cithara, modulatione carminis. 5

Buccinis & tubis iubilate coram Rege Iehouæ. 6

Perstrepat mare & quæ in illo continentur, orbis & qui illum inhabitant. 7

B Flumina plaudent manibus, simul montes ouent. 8

Coram Iehoua: nam uenit ut ipse terram regat. reget orbem ex iustitia, & populos ex æquitate. 9

P*Salmus. Cantate Iehouæ: canticum nouum, quia mirabilia fecit, seruauit sibi dextera sua, & brachio sanctitatis suæ. Notam fecit Iehouah opem suam. ad oculos gentium reuelauit iustitiam suam. Memor fuit bonitatis suæ, & fidei domui Israelis. uiderunt omnes fines terræ, opem dei nostri.*) Quantum ad typum attinet, canit salutem, quam Deus præclarè tulit populo suo, regnante Dauide: quantum ad ueritatem quam patrauit seruator & Deus noster Iesus Christus. Hãc Deus sua sibi dextera & brachio suo perfecit, id est sola sua uirtute, quia per unigenitum suũ per Verbũ suum: non per angelos, aut ullam aliam creaturam. Omnia quidem in omnibus, per hoc uerbum Dei, per quod omnia quoque condidit, perficiuntur. hoc tamen opus redemptionis nostræ, ideo peculiariter ipsi tribuitur, quia non, nisi ipso incarnato, potuit perfici. Hic uero loquendi modus: הושיעה לו ימינו, id est seruauit sibi dextera sua, pro, sola sua, dextera: legitur et apud Iesh. 59. Et uidit quòd nemo adesset, stupuitque quòd nemo intercederet, & seruauit sibi brachio suo, & iustitia eius ipsa sustentatio ipsius. Id uero est: Cum nemo adesset, qui innoxios defenderet, & iusto patrocinaretur, ipse Dominus sua uirtute opem tulit. Eundem sensum habet, quod idem Vates ait cap. 63. Et uidi quòd non esset opitulator, stupui quòd non esset sustentans. & seruauit mihi brachiũ meum, & indignatio mea ipsa sustentabit me. Porrò quia Deus per Christum suum nouo & inaudito modo rebus humanis opem tulit, ut electi eius iam peccatis, ac inde malis omnibus liberi, æternum uiuant, iussitque, illum cunctis mortalibus per Euangeliũ offerri, rectè cum Emphasi subiecit Psaltes, quod habet — *Vers. 1. 2. et 3. ad uerbũ.* — *Hoscia lo iemino.*

A E columna nubis loquebatur illis: obseruarunt oracula eius, & ceri 7 monias quas dederat illis.

Iehouah Deus noster tu es, annuebas istis, & propter eos condona 8 bas illis, simul & ulciscebaris facta eorum.

Extollite Iehouā Deum nostrum, & prosternite uos ante montem 9 eius, nam sanctus Iehouah Deus noster.

IEhouah regnat, commouentur populi, sedet super Crubim, inclinat terra. Iehouah in Zijō magnus, & excelsus ipse super omnes populos. Celebrabunt nomen tuum, magnum & tremendum, sanctum ipse.) Tribus præcedentibus Psalmis cecinit Psaltes de salutifico regno Dei, ad uniuersas gentes per Christi spiritum proferendo: ideo quāto esset hinc orbis gaudio perfundendus, simul prædixit. Hic eiusdem regni uim, qua tuetur, fouetq; suos, & proterit eorum hostes, celebrat: ideo memorat, ut sese patribus exhibuerit, potentissimum sanè illorum propugnatorem, & hostium terrificum oppugnatorem. Inde canit, eo regnante conturbari populos. Certè gentes undiq; turbatæ fuerūt, quum numinis sui in Iisraele præsentiam, tam præclaris uictorijs, contra Sichon, Amorreum, Og, Bashan, item Amalekitas, totq; reges Cenaanitarum testatus fuit, uerumq; demonstrauit, se sedem sibi delegisse in propitiatorio, inter Crubim. Eæ imagunculæ erant alatæ, humana tamen facie formatæ, quibus adumbratum est, Deum nusquam habitare uerius, quàm inter mentes humanas quidem, sed quæ posita peccati mole, & sumptis alis spiritus, in cœlis uersantur. Iam istam dignationis suæ præsentiam, nunquam antea Deus tam magnificè atq; confirmato regno Dauidis: nec ullo in loco, ut in Zijon, exhibuit, cum scilicet populo suo primum tam longe lateq; gentes finitimas subiecit, quàm initio promiserat. Id ergo canit uersus secundus. Tum enim uerè Dominus se in Zijon magnum & excelsum super cunctos populos declarauit. At infinito maiorem & celsiorē exhibet se B se in Zijon cœlesti, Ecclesia Christianorum. Et hinc ampliore quoq; eum laude sancti celebrant. de quo canit uersus tertius.

Vers. 1. 2. 3. ad uerbum.

Et uirtus regis iudicium diligit, tu parasti æquitates, iudiciū & iustitiā in Iaæcob tu facis.) Canit Deum salute suorum cuncta potenter & æquissimè instituere, ut uni nos commitere, unum colere, unius præceptis uiuere conueniat. Et robur regis iudicium diligit, hoc est potentia hic rex iuxta, & æquitate pollet. Vnde mutata persona, quod ardentioris affectus signum est, subiecit: Parasti quę æqua, quę recta sunt, ut ordine, iustè, & decenter in Iaæcob, populo tuo cūcta haberenr, effecisti. De uocibus his, iudicium & iustitia, dixi in uersum quintum Psal. 33.

Vers. 4. ad uerbum.

Exaltate Iehouam Deum nostrum, & supplicate scabellum pedum eius, sanctum ipse.) Commodum ad ea quæ quarto cecinit, hortatur, ut Deum sic præsentem, & omnia optimè instituentem, religiosè colamus: peculiaris tamen huius locus erat coram arca fœderis, quam scabellum Dei uocat. iubet ergo ante hāc sese prosternere. De arca dixi pleraq; in uersum septimum Psalmi 24. Cur uerò certum locum suo nomini consecrarit, dixi aliquoties: nimirum ut religionis sinceritas melius in populo conseruaretur, ac Christianæ Ecclesiæ ad cœlos undiq; suspiranti & contendenti præluderetur.

Vers. 5. ad uerbum.

Mosheh & Aharō in sacerdotibus eius, & Schmuel in inuocantib. nomē eius. inuocabāt Iehouam, et ipse respōdebat eis. In columna nubis loquebatur ad eos: custodierūt testimonia eius & sta tutum (quod) dedit eis. Iehouah Deus noster tu, respōdisti eis: Deus condonens fuisti eis, & uindicans studia eorū.) Proponit exemplum Mosheh, Aharō, & Shmuelis, qui præcipui fuerunt inter sacerdotes & Dei cultores, id est קוראי שמו, quod alioqui Coree sceinuocantes nomen eius uertunt. de quo diximus in uersum quartum Psal. 14. Erat sanè Shmuel ex genere Leui, per Kahat, ex quo & Aharon atq; Mosheh nati fuerant: id legimus 1. Paral. 6. His canit Dominum ex nubis columna dedisse responsa: & caussam adijcit, quòd seruarunt eius testimonia, statuta, uel

Vers. 6. 7. 8. ad uerbū. Coree sce mo.

cerimonias, hoc est plena fide uerbis eius ac legibus fuerunt addicti, atque hinc ita fuisse illis Deum propitium, ut ad preces eorum & populo placaretur, rebellesque ipsis disperderet. Tantum certe in placando Deo ualuerunt, ut & ipse de Mosheh ac Samuele, tanquam de præcipuis hac in re dixerit Ieremiah 15. Si steterint coram me Mosheh & Schmuel, non est mihi animus ad populum istum. De Aharone legimus Num. 16. quòd incendij malū quo populus propter seditionem uastabatur, incenso thuris & precibus coercuerit. In eodem capite legitur, ut Dominus studia illorum, scilicet seditiosorū uindicauit, primum Korah, Dathan & Abiram, cum tabernaculis & uniuersa substātia eorum, uiuis à terra absorptis: tum ducentis & quinquagintaquinque, qui offerebant incensum, ab igni consumptis: denique & quatuordecim milibus, qui propter horum exitium, contra Mosheh & Aharon seditionem excitauerant, similiter extinctis. Illud itaque אל נשא היית לחם, id est Deus fuisti condonans illis, Ebræi interpretantur בעבורם, id est propter illos fuisti condonans, scilicet populo. Sed uidetur etiam לחם posse Iisraelitas referre, sicut quod sequitur עלילותם, id est studia uel facta eorum, ad rebelles in populo refertur. Neque enim raro relatiua usurpantur sine antecedentibus.

El nosce haitha lahem. Baaburā. Lahem. Alilotham

Vers. 19. ad uerbum. *Exaltate Iehouam Deum nostrum, & supplicate ad montem sanctum meum, quia sanctus Iehouah Deus noster.*) Hic eadem habet quæ uersus quintus, nisi quòd montē Zijon hic, cum illic arcam proposuerit, signum diuinę præsentiæ: & hic sanctitatem, hoc est diuinam maiestatem ipsi Domino, fonti & authori eius tribuit.

ARGVMENTVM PSALMI C.

Inuitatio est ad laudem Dei in cœtu sacro.

PSALMVS C.

εὐχαριστικὸς καὶ παραινετικός.

1 Da ad laudem. Iubilate Iehouæ, quicunque inhabitatis terram.

2 Colite læti Iehouā, uenite in conspectum eius ouantes.

3 Agnoscite quòd Iehouah Deus est, ipse fecit nos, et non ipsi nos: sumus populus eius, & grex pascuorum eius.

4 Ingredimini portas eius celebrantes, & atria eius cum hymno: celebrate eum, laudate nomen eius.

5 Nam beneuolus est Iehouah, in sempiternū perennat bonitas eius, & fides eius in omnes ætates.

Vers. 1. 2. ad uerbum PSalmus ad celebrationem. Iubilate Iehouæ omnis terra. Colite Iehouam in lætitia, uenite in conspectū eius cum ouatione.) Quæ hic Psalmus canit, sæpe iam repetita sunt, præcipuè Psal. 33. 47. & sex proximè præcedentibus. Hortatur sanctos, ut frequentes, lubentes, & læti ex consideratione immensæ Dei in ipsos bonitatis, templum eius adeant, ipsum laudaturi & prædicaturi, quo ad colendum ipsum & alij excitentur. Habetur in primo uersu לתודה, quod è uerbo est, ad celebrationem. sacrificium tamen, quo Deo gratię agebantur, & nomen eius celebrabatur, sic quoque uocatum est. Et fieri potest ut hic Psalmus ad eius generis uictimas cantari solitus fuerit. עבד in uersu secundo, quod seruire alioqui uertunt, idem est atque colere. Vt nanque Latini colere agrum, & colere Deū dicūt, ita utit scriptura uerbo hoc עבד, diciteque עבד את יהוה ׃ ואת האדמה id est colere Iehouam, & colere terram.

Lethodah. Abad. Abad eth Iehouah, ueeth haadamah.

Vers. 3. ad uerbum. *Cognoscite quoniam Iehouah ipse Deus, is fecit nos & non ipsi nos: populus eius, & grex pascuorum eius.*) Hæc habet & uersus septimus Psal. 95. Quæ præcipuè sanè in sacro cœtu discenda sunt, sicut & sola, si ritè percipiantur, sufficiunt ad omnem pietatem, uitamque sempiternam atque fœlicem. Quis enim certò sciat Iehouam Deum esse omnium uindicem & regem, qui nos ex nihilo condidit, & unus uelut pastor gregem moderatur, & sic quidem ut saluet, nec ei sese totum addicat,

A cat, unũ colat, amet, laudet, extollat, & æmuletur? Quæ uita est Dei, & beata.

Ingredimini portas eius cum celebratione, atria eius cum laude, celebrate eum, prædicate nomẽ eius. Quia bonus Iehouah, in seculum benignitas eius, & usq; in generationẽ & generationem fides eius.) Ad id quod in sacris cœtibus debet esse præcipuũ, hortatur iterum. Atriorum meminit, quia illic conueniebat plebs. Summam laudis diuinæ habet uersus ultimus. Nam bonum & benignum esse in omnes, idq; perpetuò, ut uel solum Dei naturam nobis exprimit, antequã omnia expetitur, ita nihil est quod ad fidei ac dilectionis, id est uitæ Christianæ & professionem & incrementum potentius inuitet. Vers.4. & 5. ad uerbũ.

ARGVMENTVM. PSALMI CI.

Officio pij, sanctiq; principis functurum se pollicetur, hoc est, & se uicturum innocenter, & malos strenue oppressurum, euecturumq; bonos.

PSALMVS CI.

ὑπηγμαλιϰὸς ϰαὶ διδαϰτιϰός.

Dauidis Oda. De bonitate & æquitate cantabo: tibi canam ô Iehouah. 1

Prudenter me habebo, uitam uiuens innocẽtem, quando ad me uenies? uersabor domi meæ corde innocenti. 2

Nihil praui mihi proponam, odio habeo ea quibus student à recto declinantes, nihil tale mihi adhærebit. 3

Cor malitiosum facesset à me, noxium non agnoscam. 4

Obtrectantem secretò proximo suo perdam; qui elatis superciliis est, cordéq; turgido, hunc non feram. 5

Dispiciam qui in terra fidem colunt, ut mecum uersentur: qui uiuit innocenter, is mihi ministrabit. 6

B Non erit locus in domo mea agenti fraudulenter: qui loquitur mendacia. apud me nihil habebit secundum. 7

Maturè perdam improbos in terra, ut excindam è ciuitate Iehouæ cunctos deditos iniquitati. 8

EXPLANATIO.

Dauidis Psalmus. Bonitatem & iudicium cantabo, tibi Iehouah psallam.) חֶסֶד, id est bonitate, qua animus ad iuuandum quoslibet propendet: & מִשְׁפָּט, id est, æquitate, qua ex recto & æquo iudicio cuncta geruntur, constat tota uitæ integritas et iustitia, quocunq; munere quis fungatur. Cum ergo canere instituisset, quàm probè, quàm sanctè propofuisset principis munus obire, iure hic dixit, Bonitatem & æquitatẽ cantabo, id est de bonitate & æquitate, quam in administratione regni omnib. exhibebo, memorabo. Sic & Ebræi istuc enarrant. Hæc autem ut à Domino donantur, ita eius duntaxat debent gloriæ inseruire, nec in aliud memorari, quàm ut ipse inde laudetur, plurimis ad similia studia incitatis. Hinc subiecit pius rex, Tibi ô Iehouah canam. Vers. 1. ad uerbum. Chesed. Mispat.

Prudenter agam in uia sincera, quando uenies ad me, ambulabo in sinceritate cordis mei, in medio domus meæ.) Vt uerò caput est omnis officij, rectè de rebus iudicare: & prudenter omnia instituere, prudentiæ primùm: deinde uiæ, id est uitæ innocentis meminit, de qua dixi fusius in uers.2. Psalm.15. Illud, Quando uenies ad me, puto referendum ad plenam eius in regnum euectionem. Nam apparet hæc cecinisse Dauidem adhuc agentem in exilio, cum uidebatur Deus illi nondum aduenisse, ita ut promiserat, & ut postea aduenit, regno plenè tradito. Quidam R. Mosheh & Kim. referunt ad aduentum Dei per spiritum prophetiæ. Ab. Ezra הַשְׂכִּילָה ad uiam refert, & accipit מָתַי pro עַד. ut sit sensus, Studebo prudenter in uia innocenti uersari, donec uia hæc ipsa ultro ad me ueniat: Vers.2. ad uerbum. Tabo. Mathai.

id est, donec ei sic adsuescã, ut in omnib. rebus ipsa se innocentia offerat. Et dat A simile de perito, habẽtiq; habitũ pulsandi citharã, cui etiam aliud agẽti, chordæ tamen ex ordine pulsandæ quasi ultro occurrunt. Mihi prior sensus uisus est simplicior. Porrò ut quali quisq; animo est, domi suæ, & in eorũ quos coniunctiores habeat, & in ministros: delectu potissimum, demonstrat commodum se domi suæ innocenti corde uicturum, cecinit.

Vers. 3. ad uerbum. *Non ponam coram oculis meis uerbum Belial: facere declinantium odiui, non adhærebit mihi.*) Confitetur Domino de propria innocentia. Non ponam ob oculos meos, id est, non proponam, aut non probabo rem prauam, flagitium, scelus. Id enim uocat uerbum Belial, de qua uoce dixi in uers. 9. Psal. 41. Idem est quod sequitur, Facere declinantium, id est sceleratorum studia & facta: infinitiuum enim pro nomine positum est, odiui, non hærebit mihi, ne in animo quidem. His nanq; omnibus uoluit testari, se ab ijs quæ praua & flagitiosa sunt, animo suo abhorrere. Qua ratione sancti suam prædicant innocentiam & iustitiam: in Psalm. 4. & aliàs sæpius dictum.

Vers. 4. ad uerbum. *Cor peruersum recedet à me, noxium non cognoscam. obtrectantẽ proximo suo in oculto, hũc conficiam: elatum oculis, & uastum corde, eum non feram.*) Boni bonis delectantur, & execrantur malos, & si illis dum necessitas poscit, perfectam Dei bonitatem imitati, benefacere non detrectent. Sua autem amicitia & familiaritate, istos haudquaquam dignantur, multo minus sustinent eos publicis præficere ministerijs. Peruersum corde, uersutum & fraudulentum intelligit, cuius cõsilia nemo potest peruestigare aut cauere. Noxium, qui ad nocendum semper proximis intentus est. Qui huiusmodi sunt, eos auersatur, non agnoscit ut cõmune cum eis aliquid habere posset. Qui uerò infamat secretò proximum, hunc dicit se confecturum: nam nihil est hoc malo perniciosius & pestilentius. Prouerb. 21. uterq; loquendi modus habetur. Sublimes oculi crebrius apud prophetas, & in libris alijs taxantur. Qui enim planè improbi sunt, solent esse impudenti facie & aspectu: quo testantur, se neminem uereri, ac præ se cunctos despicere. Reliquis duobus fastum & arrogantiam expressit. Qui enim hac la B borant, in sublime iaciunt oculos, & uasto adeò corde sunt, ut nihil illis satisfaciat, nulla dignitas, nullus honor, nulla potentia satiet. Istuc malum homines facit intolerabiles. Ideo hic dixit, Non feram. De his & in Psal. 15. & 24.

Vers. 5. ad uerbum. *Oculi mei in fideles terræ, ut habitet mecũ: qui ambulat uiam sinceram, mihi ministrabit.*) Sicut malos execrabatur, & à se propellebat: ita consequens erat, ut bonos sibi iungeret. Canit ergo oculos suos esse in fideles terræ, subaudi, intentos & defixos. Hi enim ad animum eius faciebant. eos ergo ex omni terra & ditione sua delectos, sibi iungebat, & cùm domestica, tum publica eis ministeria committebat.

Vers. 6. 7. ad uerbũ. *Non habitabit in medio domus meæ faciens dolum: loquens mendacia non dirigetur coram oculis meis. Mane conficiam omnes improbos terræ, ut excindam è ciuitate Iehouæ cunctos operarios prauitatis.*) Repetit ut uelit à se reijcere, ac etiam extinguere improbos. Nam cum hi omnibus bonis fugiendi sunt, summopere tamẽ detestari et persequi eos debent, qui funguntur magistratu: quòd cum apud hos uel gratia uel potentia ualent, hoc ampliorem habeant improbitatis suæ & materiam, & facultatem. In hos ergo sic animaduertere uult, ut nulli improbo, dolo et mendacijs dedito (ut sunt quicunq; sub Satana adhuc merẽt, patre mendacij) quicq; apud se loci sit, aut aliquid succedat. Maturè exterminandis iugulare destinat, ut nullus in ciuitate Iehouæ maneat reliquus. Id quod cum obseruanda emphasi dixit. Ciuitatem enim Dei solis sanctis patẽre conuenit, cauendumq; & ab ea omne improbitatis cõtagium studiosè abarceri. Illud, לאיכון לנגד עיני

Lo icon leneged enai. posset etiam reddi, Non stabilietur coram me: sed ut dixi in uers. 3. Psal. 89. uerbum כון

Conen. successum quoque significat. Agentem fraudulenter, & loquentem mendacia potissimum hic memorat, quòd hæ pestes aulis ut nocentissimę, ita & infestæ sunt suprà modum. Hinc omnibus discendum, maximè autem princi-

A principibus, quàm uitandus sit bonis conuictus malorũ. quare & diuus Paulus ab Episcopis requirit innocentiam fidemq́ ministrorum. Tum ut seuere in eos animaduertendum sit, malumq́ è medio populi Dei tollendum. Væ Shauliticæ illi misericordiæ, qua malis parcitur, ut bonis plus officiant: quaq́ mortales cum iniquitate concepti, æquitate se Deo conantur præferre. In Psalmo 15. 24. & 26. pleraq; omnia habentur quæ hic: ubi & fusius de his disserui.

ARGVMENTVM PSALMI CII.

Vehemens querulatio est de miseria populi sancti, qua reuersus à Babylone, dum templũ & urbem conaretur reparare, innumeris iniurijs & contumelijs ferè conficiebatur à gentibus uicinis. Consolatio admiscetur ex consideratione æternitatis, et beneuolentiæ Dei, iam illucescentis, ex fauore Cyri ac Darij.

PSALMVS CII.

κατηλαστικὸς καὶ προφητικός.

PRecatio adflicti, cum torqueretur, et coram Iehouah effunderet sermonem suum. 1

Iehouah audi precem meã, & sine ut ad te oratio mea perueniat. 2

Ne abscondas faciem tuam à me, die quo infestor: inclina ad me aurem tuam, die quo inuoco, propera, annue mihi. 3

Etenim dies mei euanuerunt, uti fumus: & ossa mea uelut focus exusta sunt. 4

Cor meum ceu herba, percussum est, atq; exaruit, nam desieram sumere cibum meum. 5

Præ eiulatu meo adhæserunt ossa cuti meæ. 6

Similis factus sum Onocrotalo incolenti desertũ: factus sum ut Bubo incolens solitudinem. 7

B Vigil expecto, habitóq; tanquam passer in tecto, solitarius. 8

Quottidie afficiunt me opprobrio inimici mei: conuiciatores mei per me iurant. 9

Puluerem enim loco panis edo, potum meum fletu miscui. 10

Propter indignationem atq; iram tuam. nam elatum deiecisti me. 11

Dies mei ceu umbra euanuerunt: & ego quasi herba exarui. 12

At tu Iehouah in sempiternum sedes: & memoria tua in omne æuum perennat. 13

Tu surges, teq́; Zijonis miserebit: nam tẽpus est, ut illi faueas, nam aduenit constituta dies. 14

Adlibescunt siquidem seruis tuis lapides eius, & pulueri eius fauẽt. 15

Gẽtes quoq; colent nomẽ Iehouæ: & cũcti Reges terræ decus tuũ. 16

Etenim Iehouah ædificabit Zijon, uidebitur in decore suo. 17

Et respiciet ad precem solitarij: precem eius haud aspernabitur. 18

Scribetur hoc seculo futuro, laudabit hinc existentem populus qui adhuc creabitur. 19

Nã prospiciet è sublimi sacrario suo, Iehouah è cœlis terrã intuebit. 20

Vt audiat gemitum uinctorum: & soluat eos qui morti sunt deuoti. 21

Vt deprædicent nomẽ Iehouę in Zijon, & laudẽ eius in Hierusalẽ. 22

Cum colligentur unà populi & regna, ut colant Iehouam. 23

Afflixit in uia uirtutem meam, præcidit dies meos. 24

Tum

25 Tum dicebam, Deus mi, ne tollas me in dimidio dierum meorum: A per omnes enim ætates durant anni tui,

26 Terram tu pridem fundasti, & cœli sunt opera manuum tuarum.

27 Ipsi peribunt, cum tu tamē perstabis, & cuncta uelut uestis ueterascent. tanquam indumentum mutabis illos, & mutabuntur.

28 Tu ipse es, & anni tui nunquam finientur.

29 Filij seruorum tuorum habitabunt, & posteri eorum fœliciter coram te agent.

Vers. 1. ad uerbum. ORatio adflicti, cum conuolueretur coram Iehouah & effunderet sermonem suum.) Ex ipsis Psalmi uerbis satis liquet, esse precem pro reparando templo & urbe. Interpretes Iudæorum ad præsens exilium referunt: sed obstat D. Paulus Roman. 11. qui illos modo pro defractis ramis habet. ut & monui suprà in uersu 39. Psalm. 89. Primùm autem uehementer de miseria & adflictione queritur, qua afficiebatur, dum sacrum ædificium reparare conarentur: de qua miseria multa memorant Ezra & Nehemiah. ideo inscriptionē Oda habet, Cum torqueretur, id est כי יעטף: de quo uerbo dictum in uers. 3. Psal. 61. Kimhi ad habitum anxie, & suppliciter precātis refert. Nam dum se penitus incuruat uel torquet uel cōuoluit se, & effunderet, id est ex corde æstuanti, uiq; doloris suprà modum agitato, querelas iam nō loqueretur sed effunderet. Aliàs habet Psaltes effundere animā, effundere cor: de quo in uers. 5. Psal. 42. & uers. 9. Psal. 62.

Ciṫiatoh.

Vers. 2. & 3. ad uerbū. Iehouah audi precem meam, & clamor meus ad te ueniat. Ne abscondas faciem tuam à me in die (quæ angustia mihi). inclina ad me aurem tuam, in die (quo) inuoco. propera, responde mihi.) Semper auspicantur sancti preces suas ab eo, quòd orant preces suas audiri. Nam perpetuæ illis preces, ac cōtinua uota sunt. cum ergo differt ferre opem Deus, uidetur eis suas preces, non audire, auertere oculos & aures, ne cognoscat quid uel patiantur uel orant, proinde ut audire tandem dignetur, quæ nō orant modo, sed & uociferantur, ui doloris acti. B

Vers. 4. 5. et 6. ad uerbum. Nam defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut focus exusta sunt. Percussum est, & exaruit cor meum sicut herba, non oblitus sum comedere cibum meū. À uoce planctus mei adhæsit os meum pelli meæ.) Exprimit ægritudinis & doloris magnitudinem, quæ tanta erat, ut absumeret omnem uitæ uigorem, faceretq; aratem populi subito consumi & fumi instar euanescere. Quia uerò uehemens dolor succum corporis adurit & uorat, iuxta illud Prouerb. 17. Spiritus contritus arefacit ossa: de quo in uers. 16. Psal. 12. addit, focum, id est, מוקד locum in quo perpetuò ignis est, adusta fuisse ossa sua, & cor ceu percussam æstu herbā, exaruisse, caussamq; alteram subijcit, quod fuerit oblitus sumere cibum suum, quem לחם, id est panem uocat, ut solet scriptura frequenter. ἐλάθομαι habet, oblitus sum. nam significare uoluit, ægritudinē diu adeò omnem cibi cupiditatē aruisse, ut iam eius oblitus esset, nihil amplius de cibo cogitaret. Vnde sanè ita labascere eum oportuit. Idem significat & eo quod sequitur, Præ nimio fletu & clamore consumptam carnem suam, ut ossa iam cuti hærerent. Simile habetur in Threnis Ierem. 4. Corrugata est, (legit Ab. Ezra, pro adhæsit) cutis eorū in ossibus eorum, arida uelut lignum. בשר, id est carnem pro עור, id est, cute dixit, ut & cutis alicubi accipitur pro carne: nēpe Iiob 7. Comedet musculos עורי, id est cutis suæ, pro carnis suæ.

Mocedh. Lechem. Basar. Oro.

Vers. 7. & 8. ad uerbū. Similis factus sum Onocrotalo deserti, fui sicut Bubo solitudinis. Vigilaui, et fui sicut passer solitarius in tecto.) Queritūr ut desertus ab omnib. & agens calamitosissimè, peranxia liberationis expectatione, tortus fuerit, quę etiā totas noctes cogebat ducere insomnes. & hac re noctuis, & desertū incolentibus auibus simile fieri קאת Pelicanū uulgo uertūt, et כוס nycticoracē. Verùm ne apud Heb. quidē, quę nam istæ aues sint, constat. & si satis liqueat, esse incolas desertorū. Hieronymus 2. Zeph. reddit Onocrotalū, licet loco uerterit Pelicanū. Cū aūt קאת à uomēdo nomen

Ceah. Chos.

A nomen acceperit, & scribat Plin. 10. Onocrotalum cum se rapina repleuit, rursus in os remouere, & inde demum in inferiorē aluum, ruminātis modo, demittere: malui equidem Onocrotalum, quàm Pelicanum reddere. כוס Hieronymus & hic Bubonem uertit. שקד uigilare, & intentum quippiam obseruare significat. Sic dicit sanctus se expectasse redemptionem Israelis, ac interim uelut solitarium passerem in tecto desedisse, propterea, quod desertus ab omnibus in exilio detineretur, exclusus patria sua. *Scacar.*

O mni die afficiunt me probro inimici mei: subsannatores mei iurant per me.) Queritur se populus, dum in exilio teneretur, hostium contumelijs & opprobrijs cottidie fuisse exaggitatum, tum adeò calamitosum, ut qui iurantes sibi dira uoluissent imprecari, ni quod promisissent, præstitissent, imprecati sibi sint forte Iudæorum. Id quod sacerdos imprecabatur mulieri suspectæ de adulterio, nimirum ut in execrationem abiret & iuramentum Num. 5. *Vers. 9. ad uerbum.*

Nam puluerem uelut cibum edebam, & potum meum lachrymis miscui. Propter commotionem, & indignationem tuam: nam attulisti me, & deiecisti me. Dies mei sicut umbra declinauerunt, & ego sicut herba exarui.) In puluere solebant iacere qui uehementer lugerent. ut de Dauide lugente moriturū puerum, & Niniuitis legimus: hinc dicit uers. 10. se puluerem uelut panem esitasse, dum nimirum pronus in terram procumberet. Id in Psal. 22. lingere puluerem Vates dixit. Quod sequitur: Potum meum fletu miscui, Kimhi intelligit, sibi lachrymas fuisse pro potu, quod & Psal. 42. habet. Significat enim מסך non tam miscere potum, quàm infundere, & ad bibendum quasi parare. De insigni luctu Nehemiah qui biduo propter ruinas Hierusalem ieiunauit ac precatus est, legitur. Nehemiah 11. Similia autem multi Iudæorum fecerunt. Omnem uerò calamitatem hanc iræ Dei, fert acceptam: unde dicit uers. 11. Extulisti me & deiecisti me: quo uoluit significare uehementem deiectionem. Nam quæ elata deijcimus, grauius collidimus. Fugacitatem uitæ iterum canit uers. 12. de qua & in Psal. 99. Nec potuit aliud euenire sic deuexatis & adflictis. *Vers. 10. 11. & 12. ad uerbum.* *Masach.*

B *Et tu Iehouah in seculum sedes, & memoria tui in generationem & generationem. Tu surges, & misereberis Zijon: nam tempus miserendi eius, quia uenit tempus definitum. Quia beneuoli sunt serui cum lapidibus eius, & pulueri eius fauent.*) Nunc canit uaticinium de restituendo populo, & urbe Hierusalem, quo simul de regno Christi, & conuersione gentium prophetatur. Fidem uaticinio parat, prædicans initio Dei æternitatem, & immutabilitatem: hęc utiq; caussa fuit, ut promissis suis non posset deesse, oporteretq; tandem populum colligere, in quo nomen suum efferret. Ad idem facit quod temporis, & condicti, id est מועד quo cōueniebat Deū desolatæ suæ urbis misereri, meminit. Id uerò sic uocat propter definitos annos septuaginta, quibus durare oportuit captiuitatem Babylonicam: secundo Paralip. ult. Ierem. 25. Illi enim iam erāt exacti, & nihilominus impediebantur ab opere Domini, ut legimus quarto Esra, & Nehemiah 4. Colligit deniq; tempus legitimum, ut Hierusalem restauraretur, aduenisse, et ex eo, quod iam seruis Dei Cyro ac Dario, horumq; proceribus placuisset Hierusalem reædificari, de quo Esra. primo, sexto, septimo, Nehem. secundo. Serui Dei isti Reges ideo dicuntur, quod magna per eos perfecerit. Hinc et Nebudcadnetzar seruum suum uocabat, Irim. 25. Cyrum autem etiam selectum seruū suum uocat, sed ut Christi typum, Iesha. 42. Obseruandum hic, sanctos collegisse tempus reædificandæ Hierusalē adesse, quia iam regibus, quorum id intererat, placebat eam reædificari, misertus scilicet ruinis eius. Cum enim Dominus quid facere statuit, ad idem facit propēdere eorum animos, quib. statuit uti ad illud ministris. Miro enim ordine, Deus facit res sibi nimirum seruire. Quare si uideas ad tuas iniurias conniuere eos, quorum erat illas ulcisci, iure colliges uisum deo, ut ita exercearis, alioqui indubiè diuersum illorū animis immitteret. *Versus 13. 14 et 15. ad uerbum.* *Moed.*

Et timebunt gentes nomen Iehouæ, et omnes reges terræ decus tuum. Nam ædificabit Iehouah Zijon: uidebitur in decore suo. Respiciet ad precem solitarij, & non spernet precem eorum.) *Vers. 16. 17 & 18. ad uerbum.*

Quæ

A seruos sibi delegit, ut colant ipsum perpetuò. Et de his dixit Seruator, futuros eos ubi ipse esset. Hinc, ut & ex superioribus aliquot locis, Psaltes satis indicauit, se præcipuè de restitutione supernæ Hierusalem, ac uerioris Iisraelis, sed sub typo urbis populiq; inferni, hic cecinisse. Qui igitur uerè didicerit precari Adueniat regnum tuum, multa hic habebit, unde ardorem spiritus ad huiusmodi precem alat. Hæc à uers. 25. Epistola ad Heb. cap. 1. de Christo seruatore interpretatur, & iure, quia ipse uerbum Patris est, per quod ut sunt omnia cōdita, ita et seruātur, manetq; ipse immutabilis, suiq; similis in sempiternum.

ARGVMENTVM PSALMI CIII.

Celebrat Dei bonitatem in homines, peccata illis condonantis, & corporis pariter ac animi bona cumulatim impartientis, hinc cùm eos, tum angelos, & quicquid creaturarum est, ad laudandum Deum inuitat.

PSALMVS CIII.

Εὐχαριστικὸς καὶ ὑπαινετικός.

DAuidis. Lauda Iehouam ô anima mea, & quæcunq; intra me sunt, nomen sanctum eius. 1

Lauda Iehouam, ô anima mea, & ne tradas obliuioni beneficia eius. 2

Qui remittit cūctas tuas iniquitates, ac sanat omnes morbos tuos. 3

Redimit à perditione uitam tuam, cumulat undiq; te bonitate et humanitate. 4

Satiat bonis os tuum, renouat ut aquilæ iuuentutem tuam. 5

Ex iustitia & æquitate restituit, quicunq; iniuria afficiuntur. 6

Nota fecit instituta sua Mosheh, facta sua filijs Iisrael. 7

Pronus ad misericordiam, propensus ad beneuolentiā est Iehouah, tardus ad iram, multus bonitate. 8

B Non semper iurgabit, neq; perpetuò ulciscetur. 9

Haud fecit nobiscū secundum peccata nostra, neq; rependit iuxta iniquitates nostras. 10

Nam quantum cœlum est altius terra, tantum præualere fecit bonitatem suam super se colentes. 11

Quàm longè est oriens ab occidente, tam longè submouit à nobis flagitia nostra. 12

Quo pater in filios affectu est, eo est Iehouah in se colentes. 13

Nam agnoscit quales sumus, memor est quòd puluis sumus. 14

Dies hominis sunt ut gramen, efflorescit enim ut flos agri. 15

Quem cum perflauerit uentus, ilico esse desinit, nec agnoscit eum amplius locus ubi erat. 16

At bonitas Iehouæ à seculis usq; ad sæcula super ipsum colentes, & iustitia eius ad nepotes usq; pertingit. 17

Iis qui tuentur fœdus cum eo ictum, memoresq; sunt eorum quæ commisit ut ea faciant. 18

Iehouah in cœlis firmauit soliū suū, et regno eius cūcta subijciūtur. 19

Laudate Iehouam angeli eius, præstantes uirtute, qui quæ ipse iusserit, facitis, dicto ipsi audientes. 20

Laudate Iehouam cuncti exercitus eius, ministri eius, qui perficitis placita eius. 21

Laudate Iehouam cuncta opera eius in omni loco dominij eius. 22

Vers. 1. & 2. ad uerbū. *Benedic, prædica anima mea Iehouam, & omnia interiora mea nomini sancto eius. Laude anima mea Iehouam, & ne obliuiscaris omnium retributionum eius.*) Omnia ex spiritu & ueritate cum Deo gerenda sunt, ideo in exemplum animam suam secundò ad laudandum Deum excitat. Addit interiora sua omnia, id est ut aliàs scriptura loquitur, omnia uiscera sua. intelligit autem omnes uires suas, & affectus intimos. גמוליו Gemulim. ferè retributiones uertunt: sunt autem, ut sequentia testantur, beneficia Dei, non solum quæ rependit, sed quibus etiam nos præuenit, quorum sanè qui non oblitus fuerit, hoc est dignè illa æstimauerit, huius cor, anima, & quicquid in eo fuerit, in laudes Dei ardebit summopere.

Vers. 3. 4. ad uerbum. *Qui propitius est omnis iniquitatis tuæ, qui sanat omnes morbos tuos. Redimet à fouea uitā tuā, qui coronat te benignitate et miserationibus.*) Inter Dei beneficia, primùm canit remissionem peccatorum. Nam dum illis premimur, nullorū sumus beneficiorum Dei capaces, eo quòd aduersantibus Deò, aduersa esse oporteat omnia. Hinc commodùm morborum leuamen, peccatorum remissioni subiecit. Deus siquidem uita est: ab eo ergo, cum per iniquitatem receditur, à uita receditur. Quare D. Paulus mortem peccati fructum uocat. Morbos peccatis deberi, & ea consequi, dictum est in Psalmum 32. Summam beneficiorum cùm animæ, tum corporis in eo expressit: coronat te bonitate et miserationibus, hoc est cumulat & cingit undiq;. Quid enim desit ei, cui deus benignè facit, & paterno affectu prospicit? Rerum tamen abundantiam, & uitam longæuam, cum ualetudine prospera exprimit nominatim uersu sequenti.

Vers. 5. ad uerbum. *Qui satiat bono maxillas tuas, renouat sicut aquilæ iuuentutem tuam.*) עדי, quod hic habetur, maxillas significat: unde pro ore alij id accipiunt. sed cum etiam ornamentum significet, A. Ezra pro anima positum arbitratur. Sed passim in scripturis ac etiam in Euangelijs per cibum ac potum, quæcunq; cupimus, significantur. Vnde cum dominus uellet significare credentes in se nihil bonorum desideraturos, dicebat: Qui uenit ad me non esuriet, & qui credit in me non sitiet unquam. Sicut ergo suprà per illud Dilata os tuum & implebo illud, cumulus bonorum omnium designatus est: ita & hic Vates per satietatem oris, bona omnia expressit, quibus opus habet ista uita, præcipuè quidem temporaria, uerùm per hæc tum simul & æterna significauit. De renouatione iuuentæ aquilarum, cuius meminit uersus quintus, uarij uaria narrant. Iudæus quidam Saadiah scribit aquilam quolibet decēnio donec ad centum annos perueniat, petere ignem elementalem, & ab eo, ubi suprà modum incaluerit, deijcere se in mare, indeq; ei nouas succrescere plumas, ac ita reiuuenescere. At cum centesimo id anno facere tētet, destitui uiribus, ut è mari, cum se in illud præcipitauerit, resurgere nequeat. De hoc uero quicquid sit, uiuacē admodū aquilam esse restantur & Aristoteles, & Plinius, qui scribūt, non senio aut ægritudine, sed fame illam mori, eo quòd ita aduncatū eius rostrum euadat, ut nequeat amplius cibum sumere. Hinc prouerbiū natum putant, Aquilæ senecta: de uiridi, sed potius & cibi appetentiore senecta. Quicquid de his sit, satis Psalmus indicat, esse rationem, qua aquilæ uires instaurentur, ac ipsa quasi reiuuenescat: hinc ergo Psaltes similitudinē mutuatus est. Nam sancti etiam corpore ferè optimè ualent, & ad iustam ætatem uitā solēt producere. Id quod Abraham, Iaæcob, Mosheh, D. Paulus, & alij selectiores Dei filij satis testantur. quanq; soleat Deus & suos Hēnoch habere, quos rapiat hinc maturius, ne malitia sensus eorum deprauentur. de quo nonnihil dixi in uers. 13. Psalmi 34.

Vers. 6. ad uerbum. *Facit iustitias Iehouah, et iudicia omnib. affectus iniuria.*) Solus etiam depellit mala, & hominū iniurias, fraudesq;, non solū bonis omne genus ditat. Ad huius igitur tribunal prouocemus læsi, qui solus omnia ex æquitate certa temperat.

Vers. 7. ad uerbum. *Notas fecit uias suas Mosi, filijs Israel studia sua.*) Canit immensum illud Dei beneficium, quo Deus Israeli seipsum dedit cognoscendum, dum Mosheh, & per hunc toti populo, uias suas, & studia, consilia scilicet & facta, patefecit. Putant autē Ebræi, propter uersum sequentē notari hic, quæ Mosheh, cum Dominus

A minus in Horeb ante faciē eius transisset, exclamasse legitur Exod. 34. Sed rectius accipiemus, Vatem hic de totius legis beneficio loqui: quod certe summum fuit, adeò ut propter illud gens hæc omnibus mūdi populis præstiterit.

Vers. 8. 9. ad uerbum

Misericors & benignus Iehouah, remotus ab ira, & multus bonitate. Non usq; obiurgabit, neque in sempiternum suceensebit.) Ex consideratione beneficiorum Dei, quæ memorauit, in hanc laudem Dei, bonæq; spei uocem erupit. Est autem uersus octauus mutuatus ex illo, q̄d Mosheh uiso Domino exclamauit: Iehouah Deus pronus ad misericordiam, propensus ad bonitatem, tardus ad iram, effluens bonitate & fide, seruans bonitatem millibus, condonans iniquitatem, scelus & peccatum, purum reddens qui alioqui purus esse non posset, uindicans iniquitatem patrum in filijs & nepotibus, in tertia & quarta generatione. Hęc distinguunt Iudæi in 13. proprietates Dei, quas מדות uocant, sed scrupulosa ac conficta sectione. Versus nonus & in Prophetis sæpe occurrit, dum sancti se spe de Dei bonitate firmāt. Qui enim nihil nisi bonitas est, semper irasci & punire, quod eius obiurgare est, non potest.

Midoth.

Vers. 10. 11. 12. et 13. ad uerbum.

Non secundum peccata nostra fecit nobis, & non secundū iniquitates nostras rependit nobis. Nam sicut celsitudo cœlorum super terram, ualere fecit bonitatem suam super timentes se. Sicut longè oriens ab occidente, longè fecit à nobis scelera nostra. Sicut patrem miseret filiorū, ita miseret Iehouam timentium sese.) Vt omnis nostra salus est, peccatis tandem purgari, & Deum illa non ut nos meremur uindicare, de quo in Psal. 32. hanc Dei clementiam per uersus hosce quatuor sequentes pluribus celebrat. Quod canit uersu undecimo idem est, atq; quod cecinit uers. 11. Psal. 57. Magnificata est usque ad cœlos bonitas tua. De quo loquendi modo dixi in uers. 1. Psal. 8. Obseruandum autem in hoc uersu, quibus' nam peccatoribus Deus sit adeò propitius, & indulgens: sanè timentibus, id est colentibus ipsum. qui interim et si cupiditatibus carnis in transuersum acti delinquant, semper tamen Dei timorem & amorem in animis suis seruant. Quòd canit uersu duodecimo ex eo uenit, quòd ualida adeò & copiosa est in nos Dei bonitas, ut ad cœlum usq; pertingat. Tam bonus enim et indulgens in nos Deus, nihil quàm benefacere potest. Quod cum peccatoribus minimè debeatur, canit Vates Deū, nostra peccata à nobis remouisse tam longè, quàm longe distat ab oriente occidens. Hi mundi termini se contingere nunq; possunt, ita nequeūt sanctos et Dei timentes eorū peccata unq; sic attingere, ut meritis malis inuoluerent, utcunq; in salutem ipsorū à cœlesti patre subinde castigentur. Versus 13. primam totius clementiæ huius & indulgentiæ caussam canit, quòd nimirum nos Deus ut pater complexus est, & planè paterno in nos affectu existit.

Vers. 14. 15. 16. ad uerbum.

C *Quia ipse nouit fingi nostrum, memor est quòd nos limus. Hominis dies sicut gramen, sicut germen agri, sic germinat. Quoniam uentus transit per illum, & non ipse, & nō cognoscit eum amplius locus eius.*) Quoniam tam paterno in nos, & plus quàm indulgenti est affectu, agnoscit ut ipse nos finxerit, sanè ex limo terræ, terrenos, caducos & miseros, hoc est magna lenitate, infirmitatis & inanitatis nostræ rationē habet, ne dignas scilicet de cōmissis nostris pœnas sumat, sed considerata potius uitæ nostræ fugacitate, indulgentius nobiscum agat, quàm certe prauitati carnis nostræ debebat. Quæ canit hic uersus, habet & 39. Psal. 78. Quæuero duo sequentes, pluribus habet Psal. 90. Magnam auxesim habet, Et non cognoscet eum locus eius: hoc est, ubi egit, floruit, omnia habere & posse uidebatur, ibi iam nemo eius meminit, nemo uidetur unquam illum nouisse, tam nulla habetur eius ratio, & extincta est omnis eius memoria. Istuc cottidie euenire uidemus: adhuc tamē descendere in nos, & q; nihil sumus, agnoscere cunctamur.

Versus 17. 18. ad uerbum.

Et bonitas Iehouæ à seculo usq; in seculum, super timentes eum, & iustitia eius filijs hominum. Obseruantibus fœdus eius, & ijs qui memores sunt eorum quæ præcipit, ut ea faciant.) Eadem canit Psalmus precedēs sub finem. Nempe ideo quòd sempiterna est Dei bonitas, & ipse per cuncta sæcula regnat, seruare suos cultores, quālibet ipsi inanes per se & caduci sint: atq; ideo & peccata eis cōdonare, illisq; eos purgare,

quo consistere & laudare perpetuò ipsius bonitatem queant. Et hi sunt qui foedus eius seruant, & mandata, de quo dictum in uersum decimũ Psalmi 25. De uoce מקורים in Psalmo decimonono.

Pecu lim.

Vers. 19. 20 & 21. ad uerbum.

Iehouah in coelis firmauit solium suum, et regnũ eius in omnem dominationem. Prædicate Iehouam angeli eius, ualidi uirtute, facientes uerbum eius, ad audiendũ uocem uerborum eius. Prædicate Iehouam omnes exercitus eius, ministri eius, facientes placitũ eius. Prædicate Iehouã omnia opera eius, in omnibus locis dominationis eius, lauda anima mea Iehouam.) Etiam in coelis regnat Deus, & regnum atq; imperium habet in omnem dominationem & potestatem. igitur non homines solum, sed iam etiam angelicos spiritus ad laudem Dei inuitat, ut qui omnia fecit, & ubique dominatur, agitq; omnia in omnibus, ab omnib. item rebus & in omnibus locis, cùm supernis tum infernis, ubi dominatur, omneq; potestatem habet, laudetur & extollatur. Sic enim solet animus amore & iusta admiratione accensus, cupere amari, laudariq; ab omnibus, quem ipse amauerit & suspexerit. Vocat autem angelos potentes uirtute, quia ingẽtia Deus per illos efficit: ut fuit extinctio exercitus Aegyptiaci in mari rubro, strages Midianitarũ, Assyriorũ, ac similia. Subijcit, Facientes uerbum eius, eo quòd ipsi ad omnia ilico parẽt, nihil cũctantes. Nihil enim prius habent, quàm uoci eius auscultare. Vnde subiectum est, Ad audiendum uocem uerbi eius, id est ut pareant ilico iussis eius. Per exercitus in uersu uigesimoprimo, quidam astra intelligunt, quod ut non improbo, ita non dubito, esse innumeram, & modis nobis incognitis distinctam multitudinem sanctorum spirituum, qui ad nutum Domino obtemperant. unde adiecit, Facientes beneplacitũ eius. Et hinc illud est in precatione dominica, Fiat uolũtas tua in terra hic apud nos, carne tam rebelli grauatos, sicut ea summa cum uoluptate fit in coelis à sanctis mentibus, quarum hic obedientiæ promptitudo prædicatur, tum & operum Dei quæ per illos facit magnitudo. Ex eo autem, quòd angelos ad laudandum Deum Psaltes hic inuitat, & illud discendum, nos illorum consortes & ciues esse, ut & eodem ipsi capite gaudent, & Christo seruatore. Versus ultimus docet, cum ubiq; Deus Dominus sit, miraq; efficiat, ubique etiam colendum. Quare gloriam eius, quantum in ipsis est, in arctum illi contrahunt, qui iniussu eius certis ipsum duntaxat locis docent adorandum.

ARGVMENTVM PSALMI CIIII.

Hymnus est, quo Deum à conditione rerum, & benigna omnium gubernatione celebrat.

PSALMVS CIIII.

ἐπαινετικὸς καὶ ἱστορικός.

1 LAuda Iehouam anima mea, ô Iehouah Deus mi, eximius es ualde, celebritate & splendore te ornasti.

2 Amicis te luce ceu uestimento, expandis coelos tanquã cortinam.

3 Ille ponit in aquis trabes coenaculorum suorũ, ille utitur nubibus pro uehiculo suo, ille iter facit alis uenti.

4 Flatibus utitur pro nuncijs, & pro ministris igni conflagrante.

5 Fundauit terrã suis fulcris innitentẽ, non nutabit in omnia secula.

6 Abysso ceu uestimento inuoluisti eam, aquæ stabunt in montibus.

7 Ab increpatione tua fugierunt, à uoce tonitrui tui præcipites delapsæ sunt.

8 Superne eminuerunt montes, infernè residerunt campi ad locum quem fundasti illis.

9 Terminum posuisti quem non transgrediuntur, ne reuersæ terram obtegant.

Ille

A Ille emittit ſcaturigines in fluuios, qui inter montes decurrunt. 10
Bibunt inde feræ, ſedant ſitim ſuam onagri. 11
Iuxta illos uolucres cœli ſedem habent, inter frondes cantillant. 12
Rigat montes è cœnaculis ſuis, fœcunditate operum tuorum ſatias 13 terram.
Facit prouenire gramen, pabulum iumentis, et herbam, culturã adhibente homine, qua is è terra ſibi cibum educat. 14
Vinum, quod exhilarat cor hominis: oleũ, quod nitere facit faciem 15 hominis: & panem, qui cor hominis ſuffulcit.
Reficiuntur arbores Iehouæ, cedri Libani quas plantauit. 16
In quibus nidulantur aues, ſicut abietes domicilium ſunt ciconiæ. 17
Montes celſi refugium ſunt rupicapris, petræ herinacijs. 18
Fecit Lunam, ut ſtata tempora deſignet: Sol nouit occaſum ſuum. 19
Adducis tenebras & fit nox, tum diſcurſant beſtiæ incolẽtes ſyluas. 20
Leones rugientes in prædam, & ut quærant à Deo eſcam ſuam. 21
Oritur Sol, & rurſus conduntur, inq; luſtris ſuis accubant. 22
Egreditur homo ad opus ſuum, & ad laborem ſuum, dum appetat 23 ueſpera.
Quàm eximia ſunt opera tua ò Iehouah, cuncta ſapiẽter feciſti, plena eſt terra bonis tuis. 24
Illud mare magnum, & ampliſſima latitudine, illic reptilia abſq; numero, animantes tum paruæ, tum magnæ. 25
Illic uadunt naues, & cete illa quæ finxiſti ut ibi luderent. 26
B Omnia ad te reſpiciunt, ut des cibum illis in tempore. 27
Cum dederis eis colligunt, cum aperueris manum tuam, ſatiantur 28 bonis.
Simulatq; auerteris faciem tuam, conſternuntur: ubi collegeris ſpiritum eorum, intereunt, & in terram ſuam reuertuntur. 29
Cum rurſus emittis ſpiritũ tuum, creãtur, & renouas faciem terræ. 30
Decus Iehouæ in ſempiternum perſtat, lætabitur ſemper Iehouah 31 de operibus ſuis.
Intuetur terram & tremit, tangit montes & fumant. 32
Cantabo Iehouæ dum uixero, canam Deo meo dum fuero. 33
Suauis ſit illi ſermo meus, ego de Iehoua lætabor. 34
Conſumantur flagitioſi in terra, & improbi, donec ne ulli quidem 35 ſuperſint: lauda anima mea Iehouam, Halleuiah.

Verſ. 1. 2. 3. aduerbum.

P*Rædica anima mea Iehouam, Deus mi magnus factus es ualde, celebritate & ſplendore ueſtitus es. Amiciens lucem ſicut lumen, extendens ſicut cortinam cœlos. Qui contignat in aquis cœnacula ſua, & ponit nubes uehiculum eius, qui ingreditur ſuper pennis uenti.*) Primum canit Pſaltes: Dominum celebritate & ſplendore ueſtitum, quo in genere dixit, quæ deinceps per ſpecies explicat. Nam intelligit, cuncta Dei opera tam abſoluta & admiranda bonitate præſtare, ut Deum quaſi celebritate & ſplendore ueſtiant, dum præclarè adeò potentiam, ſapientiam, & bonitatem eius teſtantur. Vt autem in cœlis hæc præcipuè relucent, ita ab illis orditur: & cum ſcriptura illos aliàs ſedem Dei facit, faciat hic noſter eos Dei ueſtem & expanſam cortinam, dum canit eum luce, quæ proprium cœlis & cœ-

lestibus corporibus ornamentum est, amiciri, cœlosque ceu cortinam, intra quam sedeat, extendisse. Eadem Antropopathia, dicit eum cœnacula sua posuisse in aquis, intelligens nubes. Nubes enim, diffinitore Aristotele, libro de Mundo ad Alexandrum, est crassamentum exhalationum conuolutum, uim habẽs aquæ gignendæ, atque ideo ipsa quoque aqua dicitur. Sic Psal. 18. uers. 12. pro densis et atris nubibus, dixit obscuras aquas. Nam ea omnia, ex quibus præcipuè diuina potẽtia mortalibus demõstratur, è nubibus ueniũt. inde facit Psaltes illas, Dei cœnacula. Psal. 18. uocat eas latibulũ Dei: hic etiã uehiculum. Sic et hic et illic prędicat, ferri eum alis uentorũ, nempe indicibili pernicitate. A

Vers. 4. ad uerbum.

Qui facit angelos suos spiritus, ministros suos ignem flammantẽ.) Perstat in cœpta Prosopopœia, canens Deum flatus (intelligit autem repentinos & uiolentiores, nam ignem fulminis subijcit) facere sibi esse loco nunciorum, & ignem conflagrantem loco ministrorum. Ad eundem modum canit uersu octauo Psal. 148. Ignis, grãdo, nix, caligo, & רוח סערה, id est spiritus, uel flatus (sic Plinius uocat) tempestuosus, procellòsus, faciens uerbum eius, id est exequens iussa Dei. per talem enim spiritũ euersa est Sedom, exercitus Aegypti exagitatus, & aliæ insigniores Dei ultiones perfectæ. Hinc canit hic Psaltes, talibus spiritibus & flatibus Deum uti pro nuncijs & legatis, per quos scilicet sententiam iræ suæ impijs denũciat, sicut & se colentibus suam beneuolentiam. De his flatibus, simul & igni fulminum, dixi fusius in uers. 6. Psal. 11. & in uers. 5. Psal. 29. Alij hæc de mentib. angelicis interpretantur: sed quomodo quadrabit, quod subijcit de igni flagrante? Simplicitatẽ malo sequi. quanquam si quis in igni, aut cum igni mittere Deum suos legatos & angelos intelligat, ac ita dum induit suos angelos igni, facere ignem & flammam suos angelos & ministros, is à uero nihil aberrabit. Hæc sic per similitudines ab humanis & alijs huiusce inferioris conditionis rebus mutuatas describere, & imparib. adeò illa personis induere, non solũ gratiam quandam habet, sed maiorem etiam ingerit admirationem, propter tam immensam inter ea, à quibus personę mutuantur, & quibus adaptantur, inæqualitatem. B

Ruach searah.

Vers. 5. 6. ad uerbũ.

Fundauit terram super locum suum, non nutabit (in) sæculum & usque. Abyssus (erat) operimentum eius, super montibus stabant aquæ.) Quæ canit hisce uersibus, perstrinxit & uersus secundus Psal. 24. ubi de miraculo terræ in aquis fundatæ nonnihil dixi. Fixam itaque in aquis, quib. nihil minus stabile est, terram, canit uers. 5. Fuisse initiò totam aquis opertam, ac ceu ueste inuolutam, canit uersu 6.

Vers. 7. 8. 9. ad uerbũ

Ab increpatione tua fugierunt, à uoce tonitrui tui præcipitatæ sunt. Ascenderunt montes, descenderunt ualles ad locum istum (quem) fundasti eis. Terminum posuisti eis, (quem) non transgredientur, non reuertentur obtegere terram.) Canit opus tertiæ diei, quo aquæ quæcunque sub cœlo erant, in unum locum iussu Dei coactæ sunt. Hoc uero iussum Domini, quo apparere aridam, & aquas se suo loco cõtinere effecit, uocat increpationem & uocem tonitrui. quó que insignius Dei potentiam celebret, per prosopopœiam tribuit aquis, tanquam hominibus, trepidantem & præcipitantem fugam. Significantiam uerbi חפז quo hic usus est, exposui in principio Psal. 31. Versu 8. ad phantasiam hominum dicit montes ascendisse, et descendisse ualles, ubi desidentibus aquis, & in oceanum collectis, montes & campi, uallesque aperuerunt. In uersu nono monemur, ingens illud uirtutis miraculum considerare, quòd cum aquæ maris sæpe super terram eleuentur, in eam tamen non inundent.

Chaphen.

Vers. 10. 11. 12. ad uerbum.

Qui emittit fontes in flumina, inter omnes decurrũt. Bibũt omnes feræ agri, frangũt sitim suam onagri. Iuxta eos habitabit uolucris cœlorum, ex frondibus dabunt uocẽ.) Quia autẽ aquis tamen opus erat, ad hanc uitam degẽdam, cùm hominibus, tum bestijs, canit nunc, ut eas mira commoditate, nec uulgaribus miraculis perpetuò administret. Et primùm fontium & fluminum meminit, quibus tantam inesse uim diuinitatis, cùm propter perennitatem, tum reliquos usus prisci agnouerunt, ut eos sacros haberent, ac numina eis tribuerent. Et certè nisi occupatos adeò in

rebus

A rebus nihili sensus haberemus, uel solum hoc fontium & fluminum miraculum, quod in usum nostrum perpetuo adeò tenore inexhausta seruiunt, satis erat, unde sic conditoris admiratio & amor nos accenderet, ut nunquam aliud quàm ipsi uiuere & mori liberet. Vers. 11. canit usum horum, etiam in ijs locis, ubi nulli homines habitant: bestijs enim inseruiunt. Meminit autem nominatim onagrorum, quòd sint inter cæteras bestias solitudinis amantiores, eoq; ferè habitent in locis arentibus. quare sitis illorum, pro exemplo ardentioris desiderij ponitur Hierm. 2. Quòd alienissimi sint à consortio hominum, & penitiora deserta incolant, notatur Iiob 39. Arbores quæ apud flumina esse solent, memorat uers. 12. dum auium iuxta fontes & fluuios ac inter frondes canentium, meminit.

Qui rigat montes è cænaculis suis, à fructu operum tuorum satias terram.) Beneficium pluuiæ canit uersu decimotertio, ubi iterum nubes cænacula Dei uocat. Montes uerò pluuia rigari, ideo nominatim dicit, cum tamẽ tota terra per illam fœcundetur: quia illi, nisi pluuia rigarentur, prorsus sterilescerent, quando rigari nequeunt per flumina. Vers. 13. ad uerbum.

Qui facit germinare gramen iumento, & herbam ad cultum hominis, ut educat cibum è terra.) Quæ uerò ex rigatione pluuię in utilitatem hominibus, & reliquis animantibus proueniunt, nempe gramen, herbæ, fruges, uinum, oleum, ac reliquæ arbores, canit deinceps per uersus quinq;. in præsenti uero, de gramine pro iumentis, & herbis pro homine, sed quas suo eum labore oporteat à terra educere, iuxta illud: In sudore uultus tui uesceris cibo tuo, Gen. 3. canit uers. 14. Accipitur autem hic לחם, quod alioqui panem significat, pro cibo. de ipso enim pane canit uersus sequens. Vers. 14. ad uerbum. Lechem.

Et uinum (quod) lætificat cor hominis, ut niteant facies ab oleo, & panis cor hominis consolidet.) Hunc uersum hinc sic legendum puto, ut pendeat uel à uerbo, facit prouenire, uel à uerbo, educat, uersus præcedentis. Si ad prius, quod mihi magis arridet, sensus erit: Deus facit prouenire, sicut gramen pro iumentis, absq; hominis cultura, & herbam, qua ipse homo uescatur adhibito eius cultu: ita & uinum, quo moderatè hausto, cor hominis mirum in modũ recreatur. Tum facit prouenire, & unde unguento niteant facies, nempe oleum. Hoc enim, de quo loquitur, nitore, existimo significatum usum unguentorum, de quo & uers. 5. Psalmi uigesimitertij & 92. uersu primo: non ut eo luxum, sed incomparabilem Dei in nos indulgentiam commendaret, qui satis non habuit, condidisse necessaria, sed uoluit etiam nobis suppetere, quæ ferè tantum ad uoluptatem & delicias faciunt. Nam si inungi, luxus, & sanctis illicitum esset, Seruator nequaquam Simoni Pharisæo, quòd oleo sibi caput nõ unxisset, tanquam officij neglectum amici amantioris obiecisset: & cõtrà laudasset mulierculam peccatricem, quæ etiam pedes eius unxerat unguento precioso. Quidam illud nitere, uel lucescere facies, putant usum olei in lucernis designatum. hinc enim noctu facies hominum illuminantur. Quia uerò uini & olei meminit, nominatim & panis meminisse dignum duxit. Ne autem uideretur panis beneficium obscurius esse, quàm uini & olei, adiecit: Quod suffulcit cor hominis. Neque enim cibus est, quo uires hominis melius reficiantur. unde & Abraham, cum ad sumendum panem angelos, quos uiros putabat, hortaretur, adiecisse legitur, וסעדו לבכם, id est, Confortate cor uestrum, Genesis 18. Sic dicebat & socer Leuitæ Iudic. 19. Siquis לחם & in hoc uersu pro cibo quolibet accipere uelit, quadrabit nihilominus quod adiectum est, uires enim corporis, quarum fons in corde est, cibo firmantur. Vers. 15. ad uerbum. B Vesaadu li bechem. Lechem.

Satientur arbores Iehouæ, cedri Libani quas plantauit.) Canit ex eodem pluuiæ beneficio satiari: hoc est, rigari, refici, & fœcundari arbores. Arbores dicit Iehouæ pro ingentibus & maximè celsis, sicut omnia magna Dei dicuntur, de quo in uersum septimũ Psal. 36. Quidam ideo Iehouæ arbores dici putant, quòd nulla nisi eius cultura crescant. Sicut cum emphasi adiectum est, quas plantauit: Versus 16. ad uerbum

significare quidem uoluit, cum tam ingentes proueniant, hominum tamen operam non conferre, ab ipso Deo illas & plantari & foueri. A

Versus 17. ad uerbū. *Quòd ibi nidificent uolucres, ciconiæ domus abietes.*) Vsum canit arborum ingentium, quæ etiam nec ædificijs adhuc seruient, nec etiam fiunt materia ignis, ut scilicet hominibus seruirent. Ciconiæ peculiariter meminit, quòd ea in altioribus soleat arboribus nidificare.

Versus 18. ad uerbum. Hascephanim. *Montes celsi rupicapris, rupes protectio herinacijs.*) Canit usum montium, qui celsiores sunt quàm ut homines in eis quicquam queant agere. Illic enim agunt capræ rupicolæ. In petris השפנים, hos alij cuniculos, alij herinaceos uertunt, sed uiderint alij quomodo conueniant, quæ de hoc animali habentur Leuit. 11. & Deut. 14. nempe ruminare illud quidem, sed nō findere ungulam. Item quòd

Scephanim sedem suam habeat in petris, unde de eo Prouerb. 30. שפנים, Populus non robustus, & collocant in petra domum suam. Ego ne nō uerterem hanc uocem, herinaceos cum alijs reddidi: quanquā omnino putem aliud animal esse, sed quod'nam, nondum conijcere potui.

Versus 19. ad uerbum. Moadim. *Fecit lunam ad festa, sol nouit occasum suum.*) Solis iam & lunæ, ac inde noctis ac diei utilitatem celebrat. Factam lunam canit ad festa, id est מועדים. omnia enim secundum Lunæ cursum numerabantur, ut Exod. 12. Leuit. 23. & alibi legimus. Solem addit nosse occasum suum, quo certum & perennē motum solis significauit. Nouit siquidem quò currat, ubi occidat, statim rursus oriturus.

Versus 20. 21. ad uerbum. *Ponis tenebras & est nox, in hac prorepunt cunctæ bestiæ syluæ. Leones rugientes in prædam, & ut quærant à Deo escam suam.*) Canit, quibus potissimum usui nox sit, bestijs scilicet, quæ interdiu in lustris suis accubant. Addit, petere has beluas à Deo escam, unde enim aliàs illis præda semper obueniret? Hinc autem discendum, si iustus Deus, has truces beluas innocuis feris pascit, quibus tamen post hanc uitam nihil promisit: ferendum nobis esse, si quando malorum libidini permittimur, qui post hanc, beatam uitam certò expectamus. Vers. 21. notat prætereà ingenium leonum, qui rugire solent prædam nacti, de quo in uersu 14. Psalm. 22.

Vers. 22. et 23. ad uerbum. *Oritur sol, colliguntur, & in lustris suis cubant. Egreditur homo ad opus suum, & ad laborem suum usq; ad uesperam.*) Diei usum celebrat, in quo bestiæ scilicet hominibus noxiæ & formidabiles conduntur in lustris suis, ut homo ad colendam terram, quod præcipuum eius opus cum sit, hic solum memoratur, prodeat, diem'que in eo consumat, nocte quieturus, ita cum bestijs illis uelut per uices terra usus.

Versus 24. ad uerbum. *Quàm magnifica sunt opera tua ô Iehouah, omnia in sapientia fecisti, terra plena est possessionibus tuis.*) Transitum facit, ad canenda miracula maris, cum exclamatione nata ex admiratione tam immēsæ uirtutis, ac sapientiæ: quæ utraq; mirificè adeò in tanta rerum copia, ordine, usu, relucet. Verè enim totum orbem bonis Dei redundare uidet, quicunq; id quod omnium oculis expositum est, poterit agnoscere. Potest רבו in hoc uersu ad numerum, & ad præstantiā referri: sed cum

Rabbua. Cinianecha. hic utilitatē, & mirificum ordinem Vates celebret, uidetur potius de præstantia intelligendum, quod ait קניניך, significat omnia propria Dei, & semper in eius potestate esse, ita ut nihil penitus queat euenire fortuito. quod Kimhi piè hic adnotauit, utcunq; aliàs cum Iudæis, ac impijs omnibus, aliquid homini tribuat, quo per se in bonum feratur.

Vers. 25. et 26. ad uerbum. Rechab iadaim. *Istuc mare magnum, & amplum locis, ibi reptile & non numerus, bestiæ paruæ cum magnis. Ibi naues uadunt, Leuiathan, istum finxisti, ut ludat in eo.*) Celebrat Dei potentiā & sapientiam à mari. Id dicit רחב ידים, id est latum spacijs. Vnde R. Shlomoh Gallicè, lieux larges, siue spacieuz, reddit. Id uerterunt uulgo, spaciosum manibus, eo quòd ידים & manus significet, sed perperam. De Leuiathan, cuius meminit uers. 26. quo nomine cete, id est immaniores maris beluas significat numero singulari, habet & uers. 14. Psal. 74. Dixi de his nonnihil in uers. 9. Psal. 8. Iob horum quoq; meminit cap. 40. Eo uerò quod Psaltes canit, Vt ludat in eo, id est, mari;

A mari, significatur immensum eius robur, quo ita in mari dominatur, ut merus lusus sit uenari & capere animantes in eo quaslibet, naues euertere, cũctamq; uim, cùm hominum, tum bestiarum proterere.

Omnia ad te spectant, ut des illis cibum in tempore suo. Das illis, colligunt, aperis manum tuam, satiantur bono. Auertis faciem tuam, turbantur: colligis spiritum eorum, intereunt, reuertuntur in limum suum.) Hæc præcipuè ad prouidentiæ laudem pertinent. Omnibus siquidem prospicit, qui omnia pascit, à cuius beneficio omnium uita pendet. Istuc utinam quàm clarè hic dicitur, tam esset certò omnibus persuasum. Quò enim scelerum, proh dedecus, miseros nos una uentris cura non protrudit? Tum quantus est rerum omnium abusus, quanta temporis, beneq; agendi occasionum negligẽtia? quæ longe à nobis essent, si certò crederemus à beneuolentia Dei sic donari omnia, ut quo ille uelut momẽto simulatq; fauoris sui aspectum auerterit, nõ solum miserè turbari nos, solitis eius beneficijs destitutos, sed simul reuerti etiam oporteat in limũ nostrum, unde ille nos finxit.

Versus 27. 28. & 29. ad uerbum

Emittis spiritum tuum & creantur, & renouas faciem terræ.) Canit occasione, quod de morte animantium præmisit, nouas quottidie animantes à Deo refingi, & ita continuò orbem renouari: Emittis, inquit, spiritum tuum, nam uita ab ipso uno inspiratur. iuxta illud, Et inspirauit in faciem eius halitum uitæ: Genesis 2. Rectè ergo dicit, emisso spiritu Dei animantes creari, quibus facies orbis uelut renouatur.

Vers. 30 ad uerbum.

Sit decus Iehouæ in sempiternum, lætatur Iehouah in operibus suis. Qui aspicit terram, & tremit, tangit montes & fumant.) Exclamatio est animi. Dei maiestatem ex consideratione operum eius, quæ meminit, summopere admirantis, & meritò sempiternum fore decus & laudem eius agnoscentis, qui ex operibus suis uelut uoluptatem & lætitiam percipere uidetur, quòd ea tanta sapientia formauit & instituit, tantaq; bonitate sua cumulat, sicut pater lætari in filio uidetur, quem singulari fouet indulgentia, & artifex in eo opere in quo plus operæ impendit. Quia autem homines, ex peruerso carnis huius stupore, Deum nunquam B ex beneficijs suis tam certò, atq; dum iratum sese exhibet, & exitium minitari uidetur, agnoscere sustinent, ut cum terram commouet, et montes fulminibus facit fumare, ideo hæc de uirtutis diuinæ ostensione subiecit, Qui respicit terram, &c. id est, nutu suo exagitat, &c. Per terræ autem tremorem, & montium fumigationem, significat nihil tantis niti uiribus, quod non concidat, ipso irato. Perelegans autem est potentiæ diuinæ significatio in eo, quod canit à solo Dei intuitu terram tremere, & à solo eius cõtactũ montes iam incensos fumare. Solenne quoque est in scripturis per ignem, diuinam ultionem significare. Sic ea describitur & Deut. 32.

Vers. 31. et 32. ad uerbum.

Canam Iehouæ in uita mea: psallam Deo meo, dum adhuc ego. Sit ei suauis sermo meus, ego lætabor in Iehouah.) Hactenus celebrauit Psaltes opera Dei, ex quorum consideratione accensus diuinę bonitatis admiratione, succinit se dum uixerit, laudes Dei cantaturum. Id orat uersu sequenti, gratum & suaue Domino haberi, in quo uno sit perpetuò lætaturus, & suam uoluptatem habiturus, dum ita summo studio illius uoluntati accommodare sese studet: sicut Deus in nobis lætari & sese oblectare uidetur, dum declarat, dum tantis nos ornat beneficijs.

Versus 33. & 34. ad uerbum

Consumentur flagitiosi è terra, & improbi amplius non ipsi. Prædica Iehouam anima mea, laudate Iah.) Maiestatis laudisq; diuinæ uerè studiosum, perfecto odio odisse oportet improbos, omniq; studio orare, & ad id operam suam impendere, ut obtineant ubique pij, qui Deum patrem agnoscant, colant, prædicent. Inde orat iam & simul prædicit fore, ut è terra consumerentur improbi, & sint ubique qui Dei laudes uerè celebrent. Ad quod iterum seipsum hortatur: deinde & alios, adijciens Haleluiah,

Versus 35. & 36. ad uerbum.

ARGV-

ARGVMENTVM PSALMI CV.

A

Inuitat ad laudandum Deum in sacro coetu, apud arcam foederis: & memorat Dei in populum sanctum beneficia, ab eo quòd foedus icit cum Abraham, usq; ad id temporis, cum ei educto magnis portentis ex Aegypto, & per deserta adducto, terram Cenaan tradidit possidendam iure hæreditario.

PSALMVS CV.

εὐχαριστικὸς καὶ ἱστορικός.

1 CElebrate Iehouam, inuocate nomen eius, memorate inter populos mirabilia eius.

2 Canite ei, modulamini, loquimini de cunctis facinoribus eius.

3 Gloriamini de nomine sancto eius, lętetur cor eorum qui Iehouam quærunt.

4 Studiosè quærite Iehouam, & sedem roboris eius, quærite faciem eius semper.

5 Memorate facinorum quæ patrauit, portentorum & iudiciorum quæ profecta sunt ab ore eius.

6 O soboles Abraham erui eius, filij Iaæcob electi eius.

7 Ipse Iehouah est Deus noster, qui in omni terra regnum obtinet.

8 Memor fuit per omne æuum foederis sui, & pacti quod statuit, ut in mille generationes perstet.

9 Quod icit cum Abraham, & iurauit Iishak.

10 Quodq; statuit Iaæcob pro lege, & Iisraeli in foedus sempiternum.

11 Cum diceret, Tibi dabo terram Cenaã, sortem hæreditatis uestræ.

12 Cum essent homunculi exiguo numero, & aduenæ in illa.

13 Migrarentq; de gente ad gentem, de regno ad populum alterum.

B

14 Non permisit quenquam illis facere iniuriam, & castigauit propter eos Reges.

15 Nolite attingere unctos meos, & prophetis meis nolite nocere.

16 Adduxit famem in terram, omnem annonam contriuit.

17 Misit ante illos uirum, in seruum uenundatus fuit Ioseph.

18 Adflixerunt pedes eius compedibus, & uenit in uincula ferrea corpus eius.

19 Quousq; innotesceret factum eius, oraculum Iehouę restituit eum, uelut argentum excoctum igni.

20 Misit Rex & eripuit eum, moderator populorum, & soluit eum.

21 Constituit eum Dominum domus suæ, & moderatorem facultatum suarum.

22 Vt pro ipsius arbitrio erudiret Principes suos, & Senatores suos doceret sapientiam.

23 Et uenit Iisrael in Ægyptũ, factusq; est Iaæcob aduena terrę Cham.

24 Et auxit Deus populum suum ualde, fecitq; ualentiorem ijs qui erant illi infesti.

25 Vertit porrò cor istorum, ut odio populum suũ prosequerentur, ut dolos struerent seruis suis.

26 Misit Mosheh seruum suum, Aharon quem elegerat.

Hi edi-

A Hi ediderunt inter illos signa eius,& portenta in terra Cham. 27

Immisit tenebras, & obtenebrauit Ægyptū, nec repugnarunt uerbis eius. 28

Vertit aquas illorum in sanguinem,& occidit pisces eorum. 29

Ranæ undiq; reptabant in terra eorum,in cubiculis regum eorum. 30

Dixit,et uenit turba insectorum:pediculi in cunctis eorum finibus. 31

Pro pluuijs eorum dedit grandinem , & ignem conflagrantem in terra eorum. 32

Percussit uites illorum , & ficus , confregit'que arbores in finibus eorum. 33

Dixit & uenit locusta,& bruchus absq; numero. 34

Is depastus est omnem herbam in terra illorum , depastus est fructum in agris eorum. 35

Percussit & omne primogenitum illorum , primitias pignorum illorum. 36

Et eduxit eos argento & auro ditatos, nec erat in tribubus eius qui incommodè haberet. 37

Lætata est Aegyptus cum egrederētur , nam inuaserat illos terror. 38

Expandit nubem quæ eos operiret, & ignem qui luceret nocte. 39

Petierunt & uenerunt coturnices,& pane cœlesti saturauit eos. 40

Aperuit rupem,& fluxerunt aquæ: decurrerūt in desertis flumina. 41

Nam memor fuit uerbi sancti sui,& Abraham serui sui. 42

Et eduxit populum suum gaudentem,electos suos ouantes. 43

B Et tradidit eis terras gentium,& laborem populorum sibi iure hæreditario uendicarunt. 44

In hoc ut obseruarent cerimonias eius,et leges eius custodirent,Halleluiah. 45

Celebrate Iehouā,inuocate nomen eius , nota facite in populis studia eius. Canite ei , psallite ei,loquimini de omnibus mirabilibus eius. Gloriamini in nomine sanctitatis eius, lætetur cor inquirentium Iehouam. Inquirite Iehouam & uirtutem eius,inquirite faciem eius semper.) *Vers 1.2.3 et 4. ad uerbum.* Quod uerò hortatur inquirite , hoc est religiosè adire Dominum apud arcam fœderis,ubi scilicet suam peculiarē præsentiam promiserat , uoluit sanctos frequentes in sacrum cœtum conuenire , ut inibi facinora & miracula Domini pro Israele facta memorātes,deo gratias dignas,quo ad eius fieri potest,agerent, seseq; studio ueræ pietatis & innocentiæ accenderent. Inuitat ad laudandum Deum,& inuocandum nomē eius : id est profitendum,ipsum esse à quo quo sunt et seruantur omnia,qui est uerissimus Dei cultus.unde קרא בשם inuocare nomen Dei, pro colere Deum, sæpè usurpatur. *Cara besce̅* Cùm autem Deus ex factis suis cognoscatur iubet de his loqui, hoc est ea celebrare , indeq; Domino patratori eorum laudem canere. Vocat hæc mirabilia , nec enim iniri ratio potest sapientiæ & bonitatis quæ in illis relucet. Vtq; mirificè in eisdem semper eminet Dei erga nos amor atq; indulgentia,appositè subiunxit, Gloriamini in nomine sanctitatis eius , id est in præclara illa Dei maiestate , quæ se ubique in uestram salutem tam mirificè ostentat. Et lætetur cor eorum quod hac ritè considerata omnino fieri necesse est. Quis enim non impendiò lætetur, agnoscens suum Deum & patrem esse , tanta quæ fecit, & facere paratus est, in salutem se colentium fieri statim . itaq; ad hunc cultum hortatur : Inquirite, inquit , Iehouam & robur eius, id est arcam fœderis , quam Iehouæ nomine

C uocari,

uocari, dixi in uerſ.7. Pſal.24. Dici autem & robur eius, annotaui in uerſ.3. Pſalmi 63. Abunde idem probat uerſ.61. Pſalm.78. Eandem uerò arcam uocat & faciem Dei, ut & Pſal.95.

Verſ. 5. 6. et 7. ad uerbum.

Memores eſtote mirabilium eius quæ fecit, portentorum eius & iudiciorum oris eius. O ſemen Abrahæ ſerui eius, filij Iaæcob electi eius. Ipſe Iehouah Deus noſter, in omni terra iudicia eius.) Ad recordationẽ eorum miraculorum, quæ peculiariter pro Iſraele Dominus fecit, hortatur, eaq; uocat & portenta. nam ſæpè admirandis, & inſolentiſſimis rationibus Deus ſuis adfuit. eadem appellat iudicia oris Dei: nam eo ita decernente, atq; iudicante, miracula illa pro ſanctis edita fuere. A. Ezra intelligit portenta quibus Deus adflixit Aegyptios, iudicia oris eius, quæ Iiſraeli protulit in monte Sinai. Kimhi pro eodem accipit portenta & iudicia, nempe quæ Dominus deſignauit in Aegypto, deſerto, & in ducendo populum in terram Cenaan. Et putat hæc ideo à Pſalte portenta & iudicia oris Dei hic dici, quòd antequam fierent, ea per ſeruos ſuos Mosheh & Aharon prænunciarit ac promiſerit: imò & uerbo eorum effecerit. Appellando populum, uocat ſemen Abrahæ ſerui Dei & filios Iaæcob electi Dei, quo uoluit admonere diuinæ dignationis, qua ſibi in ſeruum elegit, non ex ipſius ſolum familia, ſed tota hominum uniuerſitate: deinde & Iaæcob, reiecto fratre primogenito Eſau. Tum enim ſe Deum populi ſelecti conſtituit, licet eius iudicia, id eſt poteſtas ac regnum in omni terra ſemper obtineat, de quo canit uerſ.7.

Verſ. 8. 9. 10. et 11. ad uerbum.

Memor fuit in ſeculum fœderis ſui, uerbi quod mandauit in mille generationes. Quod excidit cum Abraham, & iuriſiurandi Iiſehak. Et ſtatuit Iaæcob in legem, & Iiſrael fœdus ſempiternum. Dicendo tibi dabo terram Cenaan, funiculum, hæreditatis ueſtræ.) Canit fidẽ Dei, quicq; promiſcuè ſanctis patribus fœdere cum illis icto pleniſſimè præſtiterit. Ictum fœdus cum Abraham, legimus Geneſ.17. Cum Iizhak, Geneſ.26. Cum Iaæcob, Gen.27. Leges fœderis erant, ut eſſet ipſe illorum Deus, & uiciſſim illi ipſius populus, ut in iam adductis locis aperte legitur. In ſignum autem huius & promiſit & dedit illis poſſeſſionem terræ Cenaan, de quo canit uerſ.11. In uerſ.9. dixit ישחק pro יצחק, ש pro צ poſita. Nam literæ quę eiuſdem ſunt exitus, ut loquuntur, id eſt eiſdem ferè inſtrumentis proferuntur, interdum inter ſe permutari ſolent. Iam ש & צ inter ea ſunt elementa, quæ dentales uocãtur, quòd dentium potiſſimum miniſterio reddantur. Verſ.10. indicat, hanc fuiſſe populo à Deo datam legem, fœderiſq;, quod cum eo icerat, rationem, quam unicè Deus exegit, ut fœdus hoc coleret, Dominum Deum ſuum agnoſcens, ſeq; populum eius præſtans.

Izchac. Iſchac.

Verſ. 12. 13. 14 et 15. ad uerbum.

Cum eſſent homines numeri, ſicut modicum, & aduenæ in ea. Et tranſirent de gente ad gentem, de regno ad populum alterum. Non permiſit hominem eis nocere, & caſtigauit propter eos Reges. Ne attigeritis unctos meos, & prophetas meos nolite lædere.) Memorat prima Dei in Iiſraelem beneficia, cum adhuc exiguo numero, hoc eſt, ut Hebræi loquũtur, homines numero eſſent perpauci, & in terra quæ deſtinata eis erat in hæreditatem aduenæ, cum de regione in regionem migrarẽt. Tum ſanè quan tumuis ſic haberent, ut quorumuis iniurijs obnoxij eſſent, eam tamẽ illorum curam Deus egit, ut nemo lædere eos potuerit. Nam et Reges, nempe Pharaonem regem Aegypti, & Abimelec regem Paleſtinæ, q; illorum uxores etiam inſcientes ſibi ſumpſiſſent, caſtigauit, teſtatus eſſe illos ſuos unctos & prophetas, quos ſcilicet in hoc ſibi delegiſſet, ut ſoli mortalium, gratum ſibi cultũ exhiberent, & oracula ſua exciperent, alijſq; renunciarent, ſeq; ipſum precibus placarent, quod ſcilicet munus prophetarũ eſt. Hæc legimus Gen.12.20. & 26.

Verſus 16. & 17. ad uerbum

Et uocauit famem ſuper terram omnem, baculum tibi fregit. Miſit ante eos uirum, in ſeruum uenundatus eſt Ioſeph.) Tranſit ad celebrandum beneficium Dei, quod Iiſraeli præſtitit per Ioſeph, cuius hiſtoriam legimus Gen.39.40. & 41. Obſeruandum uerò, famẽ à Deo uocari. agnoſcamus ergo, ab ipſo uno nos paſci. Virãg panis pro ſuſtentatione panis dixit, ducta inde metaphora, quòd gradientes baculo nitantur. Sic Ieſh.3. משען לחם, id eſt gubernaculum panis, dixit. Singulari

Miſcan lechem.

uerò

A uero Dei consilio, & in bonum cùm sibi, tum suis, missum se in Aegyptum. id quod canit uersu 17. Ioseph ipse quoque testatus est fratrib. his uerbis, Gen. 45. Ne adfligat, ne' ue doleat uobis, quod me huc uendidistis. nam ut in uita uos seruarem, misit me Deus ante uos. Et cum mortuo patre, impietatis suæ in ipsum commissæ, orarent ueniam: Ne, inquit, timeatis. nam uelut Dei loco habeor. Vos quidem institueratis contra me malum, at Deus uertit illud in bonum, ut efficeret quod præsens dies testatur, & seruarẽ in uita populum multum. Memorandum sanè exemplum, quod utinam liberet nobis semper imitari. Sic enim habent cuncta de nobis Dei erga suos cõsilia, ut habuit hoc quod de Ioseph sæpissimè iam prędicamus. Tantum in bonum sinit nobis accidere, quicquid accidit, quamlibet improbi mala sint in nos uoluntate, quibus ille ut uirgis ad castigandum nos utitur.

Afflixerunt pedes eius in compede, ferrum uenit (in) animam eius. Vsq; sed tempus (quo) uenit uerbũ eius, sermo Iehouæ examinauit eum.) Memorat quib. malis oportuerit antea exerceri, ac probari Iosephum, q̃ Deus eo populi sui seruatore uteretur, in principalem dignitatẽ euecto. pręter carceris molestiam, ferre eum cõpedes, et ferreis cathenis atteri corpore. נפש, quod aliàs animam significat, pro corpore dixit. Deest etiam ב, præponenda dictioni ברזל, quę ferrum significat. Dicere enim uoluit, corpus eius uenisse in ferrea uincula. Sic'que cruciari uirum innocentem necesse fuit, ad id usq; tempus, quo uenit nimirũ ad Pharaonẽ. דברו, id est uerbum eius, hoc est quid hominis esset, utq; uaticinandi facultate ualeret, qua pincernæ scilicet & pistori somnia sua interpretatus fuerat. Hic sermo Iehouæ, quem nimirum Iehouah illi contulerat, probauit, & uero spiritu præditum illum declarauit, ut iam uerus uates haberetur. Sic Hebræi enarrant hunc locum. Mihi autem uidetur per uerbum Ioseph, destinatam & diuinitus sortem rectè intelligi. dum ergo definitũ huic tempus adueniret, sermo Dei, & decretum de illo exercuit probauitq; eum per uaria mala iactatũ. Nisi quis uelit per sermonem Dei intelligere ipsa uaticinia, quibus primùm fratrib. suis

Vers. 18. et 19. ad uerbum.

Nephesc.

Barzel.

Debaro.

B inuisum se reddiderat, & in omnem calamitatem abiecerat. Quæ rursus aucta fuit, cum honestatẽ, fidem & religionẽ prodere nollet, sermoni Dei inhęrens.

Misit rex & liberauit eum, moderator populorum, & soluit eum. Posuit eum dominum domus suæ, & moderatorem in omni possessione sua. Vt principes eius in anima sua, & senatorib. eius sapientiam suppeteret.) Cum uenisset uerbum Iosephi, uel ut notesceret regi, quãtus uates esset, siue quam sortem dñs ei destinasset, misit rex pro eo, nec solum eripuit eum, sed etiam dominum ac moderatorem domus suæ, imò totius regni constituit. Ita enim dicebat ei: Præeris domui meæ, & ad imperiũ oris tui parebit omnis populus meus, uno solio te anteibo. Et rursus: Et constitui te super omnem terram Aegypti. Et iterum: Ego sum Phareho, præter tuam uoluntatem nemo attollet manum uel pedem suum, in tota terra Aegypti. Tum sanè calamitatibus suis, ceu igni, ereptus, in tam præcellentem dignitatem, defecato iam argento similis, est euectus. Hæc dignitas quãta fuerit, explicat uersus sequens, Vt erudiret principes suos in anima sua: id est, pro uoluntate sua. nam נפש pro uoluntate animi dixit: sicut solet, cum inducit precari sanctos, ne tradantur animæ, id est uoluntati malorum. Chaldæa paraphrasis & Græci ad hunc sensum, pręsentem locum legunt. Hebræi, quoniam אסר, hic est nõ יסר, ut uincirent legunt. sed cum י & א inter se transmutari soleant, & sequenti particulæ, Et seniores eius sapientiam doceret, magis quadret legere, ut erudiret, quàm, ut uinciret: uisum est Græcorum hic uersionem sequi.

Vers. 20. 21 et 22. ad uerbum.

Nephesc.

Iesar, Asar.

Et uenit Iisrael in Aegyptum, et Iaæcob aduena in terra Cham. Et auxit populũ suum ualde, & reddidit ualentiorem infestis ipsi.) Ingressus Iaæcobi in Aegyptum, quem canit uers. 23. describitur Gen. 46. Aegyptum uocat terram Cham, quod huius filius fuerit Mitzraim, unde Aegyptus cœpit incoli. Notat autem simul hanc gentem impietatis, primi sui conditoris. Populi autem incrementum, de quo est uers. 24. legitur Exod. 1. his uerbis: Et filij Iisrael germinarũt more reptiliũ, plurimi

Versus 23. 24. ad uerbum.

prouenerunt, multi facti sunt, & numero inualuerunt multo plurimum, & repleuerunt terram suam. Vide quanta auxesi, auctos Iisraelitas hic scriptura testetur. Hinc canit hoc loco, Fecitq; ualētiorem ijs qui erant illi infesti. Id quod rex Aegypti ipsi quoq; fatebatur, cum suos ad opprimendum illos exhortaretur: En, inquiebat, populus filiorū Iisrael multus est, & ualentior nobis. Hinc uero discamus, ut suos Dominus tum maxime euehat, quum à mūdo grauissime premuntur.

Vers. 25. ad uerbum. *Vertit cor eorum ut odirent populum suum, ut machinarentur contra seruos suos.*) Transitum facit ad memorandum Dei beneficium, quo ex Aegypto populum rursus potenti brachio suo eduxit. Illud autem non nisi antea humiliati, & cum iam plus nimio fuissent ab Aegyptijs attriti, consequi non potuerunt. Nec enim potest uera populo Dei gloria contingere, nisi carne hac penitus confecta. Ipse ergo suis immittit, qui eos exerceant, carnemq; eorū obterāt. unde canit hic Psaltes, Et uertit, nempe Deus, cor illorū, ut haberent odio populum suum. Vide, populus Dei est, & ipse tamē concitat impios, ut odiant illū. Obserua hinc, omnem hominum & fauorem & odium, ab uno Deo proficisci.

Versus 26. 27. ad uerbum. *Misit Mosheh seruum suum, Aharon quem elegit. Posuerunt in eis uerba signorum eius, et portenta in terra Cham.*) Vt uero Deus fidus est, ita non sinit adfligi suprà quàm queat ferri: et in tempore etiam, dum adhuc malis exercēdi sumus, ne illis frāgamur, mittit qui consolentur. Hac caussa misit oppressis nimio iam Iisraelitis, consolatores Mosheh & Aharon, id quod canit uers. 26. Quoq; efficacior esset horum consolatio, facultatem eis dedit mira edendi portenta. Id canit uersus 27. Nam quod dicit, Posuerunt signa eius, ad Mosheh & Aharon referēdum est. Illud autem, in eis, refertur ad Aegyptios.

Vers. 28. ad uerbum. *Misit tenebras, & obtenebrauit, nec repugnarunt uerbis eius.*) Enumerat portēta, quæ Dominus per manum istorum edidit, non tamen omnia, nec ordine, quo S. Historia. De his & in Psal. 78. Tenebræ, de quibus hic primum meminit, nona ultio fuit. Altera particula huius uersiculi 28. Et nō repugnarūt uerbis eius, ambigua est. Quidam eam referunt ad Mosheh & Aharō, qui quamlibet periculosum erat, tantū regē sic prouocare, iussis tamen Domini obtēperarunt. Quidam ad ipsa portenta referunt, quæ ilico ad iussa Dei per Mosheh & Aharon edita, apparuerūt. Prior sensus uidetur simplicior. testatur namq; scriptura, & timuisse primum Mosheh, & Pharaonem subinde dira quoq; illis minatum.

Versus 29. 30. 31. 32. 33. ad uerbū. *Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum. Redundauit terra eorum ranis, in cubiculis regum eorum. Dixit, & uenit insectum, pediculi in omni termino eorum. Dedit pluuias eorum grandinem, ignem flammarum in terra eorum. Et percussit uitem eorum, & ficum eorum, & fregit arborem termini eorum.*) Versio aquarum in sanguinem, de quo uersus 29. prima ultio fuit. Ranæ, de quibus uers. 30. secunda. Turba insectorum, de quibus uers. 31. quarta. Pediculorum malum, de quo in eodem uersu, tertia. Tēpestas, de qua hic uersus 32. & 33. septima fuit. In uers. 33. cum תאנה, ficum cum uite iungit, satis liquet in Psal. 78. שקמות pro mansuetis, germanisq; ficubus, non pro fatuis dictum esse.

Teenah. Sceca-moth.

Versus 34. 35. 36. ad uerbum. *Dixit, & uenit locusta, & bruchus, & non numerus. Et comedit omnem herbam in terra eorum, & comedit fructum soli eorū. Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis uirtutis eorum.*) Locustæ & bruchus, de quibus uersus 34. et 35. octaua ultio fuit. Interfectio primogenitorum, de qua uers. 36. decima. In hoc uersu dicit: ראשית לכל אונם, id est primitias de omni uirtute eorum. Versus autē 51. Psal. 87. simpliciter ראשית אונים, id est primitias uirtutum, habet. Virtus autem hic pro generandi uirtute dicitur. Sic Iaæcob dicebat de Rubē primogenito suo: ראשית אוני, id est primitiæ uirtutis meæ, Gen. 49. Cum itaq; primogenita & pecorum & filiorum Aegyptijs interierint, quo exprimerem hac posteriori particula propriè filios significari, reddidi primitias pignorum. De his portentis, quib. adflicta Aegyptus fuit, legitur ordine à capite 7. usq; ad 12. Exod.

Resith lechol onā. Resith onim. Resith onij.

Versus 37. 38. ad uerbum. *Et eduxit eos in argento & auro, & non tribubus eorū impingens. Lætata est Aegyptus in profectione*

A *fectione eorum, quia ceciderat pauor super eos.*) Onustos diuitijs Aegyptorũ eductos Iisraelitas, de quo canit uers. 37. memorat sacra historia Ex. 12. In quo obseruandum, ut Dominus operas suorum & molestiam ex facultatib. Aegyptiorum rependerit, inuitis etiam Aegyptijs. Quos cum ex iussu Domini fefellerunt, adeò nihil iniqui admiserunt, ut grauiter peccassent, nisi ita fefellissent, nõ minus quàm Schaul sua in regem Amalekitarum præpostera clementia peccauit. Apertè & sinceriter cum omnibus etiam hostibus agendum, nisi secus iubeat, cuius toti sumus. Ita nemo quoq; lęd ędus est: at cum secus iusserit Deus, iam impia est misericordia quæ parcit. Impia itaque fuisset ueritas, si Iisraelitæ iussi à Domino, fallere noluissent. Quod uero ait, non fuisse in tribubus eius, nempe Dei, impingentem: intelligit pauperem, adflictum, habentem miserè. Circa uers. 38. notanda rerum immutatio. Tam raris & tremendis signis adducti Aegyptij, ut dimitterent populum Dei, non poterãt: tandẽ autem acti malis suis, urserunt etiam illos ut abirent, multumq; lętati fuerunt cum abijssent.

Expandit nubem ad obtectionẽ, & ignem ad lucendũ nocte.) De ducatu nubis & ignis, de quo hic uersus canit, habet S. historia Exo. 13. Tum autem signo uisibili ostendit Deus, ut inuisibiliter suis perpetuò adesse, eosq; ducere soleat. *Vers. 39. ad uerbum.*

Petijt & uenit coturnix, & pane cœlorum satiauit eos. Aperuit rupem, & defluxerunt aquæ, decurrerunt in desertis flumina.) Quæ canit uersu 40. de coturnicibus & Man, leguntur Exodi 16. Eadem canit et Psal. 78. Eo miraculo declarauit Deus, ut suos aliturus sit, si etiam nihil in orbe superesse uideatur unde pasci possint. Miraculum aquæ datę in Raphidim, de quo Exodi 17. canit uersus sequens, de quo & in Psalmo 78. *Vers. 40. 41. ad uerbum.*

Quia memor fuit uerbi sanctitatis suæ, cum Abraham seruo suo. Et eduxit populum suum in lætitia, in ouatione electos suos.) His autem miraculis quæ Vates memorauit, potẽter adeò Iisraelem adserendo, & per desertum ducendo, declarauit Deus, quàm sanctè fœdus cum Abraham ictum coluerit. id quod canit uers. 42. Lætitiam & ouationem, de qua uers. 43. memorat S. historia Exodi 15. *Versu 42. 43. ad uerbum.*

B *Et dedit illis terras gentium, & laborem populorum hæreditarunt. Propterea custodient statuta eius, & leges eius obseruabunt, Halleluiah.*) Vt terram Cenaan illis Dominus ex pacto tradidit, quo leges & cerimonias eius obseruarẽt, narrat liber Iehosua. Ex eo autem quod tam multis antea exerciti, & multo tempore per desertum ducti fuerunt, indicat, electos item uarijs probari malis oportere, priusquam superna quiete, & cœlorum possessione donentur. *Vers. 44. & 45. ad uerbum.*

ARGVMENTVM PSALMI CVI.

Populus Dei ob peccata sua per diuersas gentium nationes dispersus, ad laudandum Dei bonitatem, quærentibus ipsum semper expositam, sese hortatur: & in hoc memorat maiorum suorum peccata, & contrà Dei beneficia, quæ illis & in deserto, et postea in terra Cenaan, mira benignitate exhibuit.

PSALMVS CVI.

ἐπαινετικὸς καὶ δηλωτικός.

LAudate Existentem, celebrate Iehouam, nam beneuolus est, nam bonitas eius in sempiternum extat. 1

Quis eloquatur facinora Iehouæ, quis enarret cunctas laudes eius? 2

Fœlices qui obseruant æquitatem, student iustitiæ omni tempore. 3

Memor sis mei ô Iehouah, dignatione quam tuo populo promisisti: inuise me ope, quam es pollicitus. 4

Vt oblecter uidens bona electorum tuorum, ut læter ex lętitia gentis tuæ, ut glorier cum populo quem tibi iure hæreditario uendicasti. 5

Deliquimus cum patribus nostris, iniquitatem admisimus, egimus improbè. 6

7 Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua, multæq; bonitatis tuæ non fuerunt memores, rebelles fuerunt apud mare, in mari caricoso. A

8 Attamen seruauit eos propter nomen suum, ut celebrem redderet uirtutem suam.

9 Increpuit mare caricosum, & exiccatum est, & duxit illos per abyssos, tanquam per desertum.

10 Seruauit eos è manu odientium, & redemit eos è manu hostili.

11 Et aquæ operuerũt infestos illis, ne unus quidem ex eis relictus est.

12 Tum fidem habuerunt uerbis eius, & cecinerunt ei hymnum.

13 Præproperè obliti sunt operum eius, non sustinuerunt pendere à consilio eius.

14 Exarserũt concupiscẽtia in deserto, et tentauerũt Deũ in solitudine.

15 Et dedit illis quæ petierant, immisit autem tabẽ in corpora eorum.

16 Aemulati sunt Mosheh in castris, & Aharon sanctum Iehouæ.

17 Aperuit se terra, & absorpsit Dathã, et obtexit concilium Abiram.

18 Corripuit ignis cœtum eorum, flamma incendit improbos.

19 Fecerunt uitulum in Horeb, & adorauerunt fusile.

20 Et permutarunt decus suum similitudine bouis edentis herbam.

21 Obliti sunt Dei seruatoris ipsorum, eius qui magna in Aegypto patrarat.

22 Miraculorum in terra Cham, ostentorum terribiliũ, quæ patrauerat in mare caricosum.

23 Et cogitarat exterminare illos, nisi Mosheh electus eius coram eo sequestrem se constituisset, diuulsos reconcilians, flagrantemq; indignationem eius sedans, ne perderet illos. B

24 Aspernati sunt deinde terram desiderabilem, nec habuerunt fidem uerbis eius.

25 Turbauerunt seditiosè in tabernaculis suis, nõ auscultarũt Iehouæ.

26 Elata manu sua iurauit illis, ut prosterneret eos in deserto.

27 Vt prosterneret posteros eius inter gẽtes, & dispergeret eos in regionibus.

28 Adiuncti sunt Baal Peor, & ederunt sacrificia mortuorum.

29 Irritarunt factis suis, & grassata est in eos ultio.

30 Tum adstitit Pinehas, & uindicauit, ultionemq; continuit.

31 Id ei iustitiæ datum est per omnia sæcula, usq; in sempiternum.

32 Prouocauerunt quoque Deum apud aquas iurgij, & multatus est Mosheh propter illos.

33 Nam offenderant spiritum eius, & perperam loquutus est ore suo.

34 Non uastarũt quoq; populos, de quibus illis Iehouah præceperat.

35 Commixti sunt gentibus, & didicerunt opera eorum.

36 Et coluerunt idola illorum, quæ fuerunt ipsis uice laquei.

37 Et mactarunt filios suos, & filias suas dæmonijs.

38 Effuderunt sanguinem innoxium, sanguinem filiorum suorum, & filiarum

a filiarum suarum, quos mactarunt idolis Cenaanitarum, & polluta est terra sanguine.

Prophanati sunt per opera sua, & prostituti factis suis. 39

Et succensa est ira Iehouæ contra populum suum, & auersatus est hæreditatem suam. 40

Et tradidit eos in manus gentium, & dominati sunt illorum qui odiebant eos. 41

Et oppresserunt illos hostes eorum, & subiecerunt potestati suæ. 42

Multis uicibus liberauit eos: ipsi autem rebelles fuerũt consilio suo, & attriti sunt in iniquitate sua. 43

Et aspexit, cum infestarentur, audiuitq; clamorem illorum. 44

Memor fuit erga illos fœderis sui, & recepit se ab indignatione, ob multam bonitatem suam. 45

Et effecit, ut eos qui tenebant ipsos captiuos, illorum misereret. 46

Serua nos ô Iehouah Deus noster, & collige nos è gentibus, ut celebremus nomen sanctum tuum, & laudemus te hymnis tuis. 47

Laudetur Iehouah Israel, à sæculis usq; ad sæcula, et dicat omnis populus Amen. Haleuiah. 48

Laudate Iah, celebrate Iehouam, quia bonus, quia in sæculũ benignitas. Quis eloquatur fortitudines Iehouæ, enarret omnem laudem eius? Fœlicia obseruantibus iudicium, facienti iustitiam in omni tempore.) Commemoratio bonitatis diuinæ, fiduciam in Deum & amorem, ac inde omne pietatis studium mirum in modum accendit, auget & prouehit. ideo hãc initio statim, ut caussam, cur summa religione celebrari ab omnibus Deus debeat, memorat, tantamq; esse prædicat, ut non solum in omne æuum extet, sed à nemine etiam possit satis enarrari. Id quod habet uersus secundus. Huius autem quamlibet immensæ & sempiternæ bonitatis, quoniam nulli participes, nedum idonei præcones esse possunt, nisi qui fide eam degustarunt adeò, ut iam & æmulari studeant: ilico subiecit, fœlices esse, qui obseruent iudicium, & faciant iustitiam, hoc est, ut aliquoties dictum, ex equitate & iustitia facere omnia studeant. *Vers. 1. 2. 3. ad uerbũ* b

Memor sis nostri, ô Iehouah, in beneplacito populi tui, redime me ope tua. Ad uidendum in prosperitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ad gloriandũ cum hæreditate tua.) Inducit seipsum Psaltes precari, quo tamen cuiusq; sancti ex populo uota expressit, ut tandem Dominus promissam populo suo beneuolẽtiam exhibeat, & collectum rursus seruet, uera iustitia & salute donatum. Vnde uersu quinto subijcit, Vt uideam in prosperitate electorum tuorum: hoc est ut reddidi, oblecter, uidendo res illorum fœliciter habere. De quo loquendi modo, dictum uers. 18. Psalmi 22. Hæc precatio eadẽ est cum illa, Adueniat regnũ tuum. externa siquidem prosperitas, non rarò impijs multo cõtingit cumulatior, utcunque illis propter animi rectè uti ea nescietis, uera prosperitas non fit. Solet autem scriptura ab ijs bonis & prædicare Deum, et accendere in sanctis pietatis studium, quæ habentur notiora, & in quibus Dei bonitatem perpetuò sentimus. Sed quia ubi deest rectus animus, nihil prorsus bonorũ sentiri potest: ideo quoties externa bona scriptura memorat, ea intelligit, quæ studium consequuntur regni & iustitiæ Dei. Hinc nanq; gens Dei solidã demum percipit lætitiam, & gloriatur seriò. Huiusmodi igitur populo Dei, prosperitatem, lætitiam & gloriationem precatur, seseq; eius in his fieri consortem optat. *Vers. 4. 5. ad uerbum*

Peccauimus cum patribus nostris, iniquè egimus, improbitatẽ admisimus.) Confitetur nomine populi, ipsius, & patrum peccata, uolens ex eo quòd Deus patribus toties seoffendentibus promissa sua nihilominus præstitit, et malitiam eorum *Vers. 6. ad uerbum.*

sua bonitate uicit, spem sibi et suis firmare, cum & ipsos tandem respecturum, A utcunque eum cum patribus impietate sua plus nimio irritassent.

Versus 7. ad uerbum. *Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores amplæ benignitatis tuæ, & rebellarũt apud mare, in mari caricis.*) Incipit peccata patrum, & contra Dei in illos beneficia memorare. Et primum quòd in Aegypto mirabilia Dei, ipsis per Mosheh ostensa, ritè intelligere non sustinuerunt, ut nimirum Dei erga ipsos bonitatẽ, tum in omnia omnipotentiã uerè agnouissent. Nam cum audita per Mosheh Dei promissioni, uisis signis, fidem habere se professi essent, & adoratione, uelut de oblata ope, gratias Domino egissent: id quod legimus Exodi 4. nihilominus simulatque plusculum grauari ab Aegyptijs cœpissent, expostularunt cum Mosheh & Aharon, tanquam impostoribus, qui promissa liberatione effecissent, ut iam grauius opprimerẽtur. Id legimus Exodi 5. Deinde cum uisis iam omnibus portentis, quæ pro ipsis contra Aegyptios Dominus designauerat, atque illos eò compulerat, ut à se egredi ipsos urgerent, uasaque aurea & argentea immensi precij utenda dedissent, hùc mouente eorum corda Domino, fuissentque in his bonitatem in se Dei mirum in modum experti, attamen cum apud mare rubrum hostem aduenire sensissent, omnium horum immemores, dicebant: Num ideo quia non erant in Aegypto sepulchra, tulisti inde nos, ut moreremur in deserto? Et rursum: Nunquid hoc erat, quod dicebamus tibi? Facesce à nobis, & sine seruiamus Aegyptijs; quod utique præstitisset, quàm mori hic in deserto. Hanc populi incredulitatẽ & ingratitudinẽ, canit Psaltes cum dicit: Et rebelles fuerunt apud mare בְּיַם

Suph. Al. Ezel. id est caricosum. על hic idem est, quod אֶל. Quod sequitur, in mari caricoso, uel de eadem rebellione intelligendum est: uel significat etiam in mari, forte cum sequi uiderent & Aegyptios, eos contra Dominum murmurasse. Quæ adduxi, leguntur Exod. 14.

Vers. 8. 9. 10. ad uerbum. *Et seruauit eos propter nomen suum, ut notã faceret fortitudinem suam. Et increpuit mare caricis, & exiccauit, & deduxit eos per abyssos tanquam (in) deserto. Et seruauit eos de manu odientis, & redemit eos de manu inimici. Et operuerũt aquæ infestos illorum, unus ex eis non fuit reliquus.*) B Prædicat Dei bonitatem, qui tanta populi incredulitate & ingratitudine, se à sua in illos beneficentia remorari passus non fuit. Statuerat enim nomen suum orbi cognitum facere. huius ergo potius, quàm quid miseri illi mererentur, considerauit. Et istuc est quod canit uers. 8. Seruauit eos propter nomen suum: ut illud nimirum illustraret, & celebrẽ redderet uirtutẽ suam mundo. Vnde dicebat Exodi 14. Et scient Aegyptij, quòd ego Iehoua, cum glorificatus fuero in Pharaone, curribus & equitibus eius.

Versus 12. ad uerbum. *Et crediderunt uerbis eius, cecinerunt laudem eius.*) Quod prius memorat, nimirum credidisse illos uerbis Domini, cum uidissent se mirificè adeò seruatos, & extinctos Aegyptios, legitur Exod. 14. Insigne uero in hoc populo, tam nullo negocio à fide recedenti, hominum non plenè renatorum exemplum propositum. Simulatque Dei uirtutem sentiunt, totos se Deo credunt, nihil est eis religiosius: mox autẽ ut diuersum sentiũt, fumo citius euanescit omnis eorũ recta de Deo opinio. carnis nanque nõ spiritus iudicio ferunt. Hymnus autem quem tum Domino cecinerũt, cuius altera uersus particula meminit habet, Exod. 15.

Vers. 13. ad uerbum. *Properarunt, obliti sunt factorum eius, non expectauerũt consiliũ eius.*) Quod dicit, properarunt, uidetur notasse murmur populi contra Mosheh exortum in Marathah, loco ita uocato propter aquarum in eo amaritudinẽ. Nam tertio statim die ab eo, quo manũ pro se Dei in mari rubro, tam insignẽ & stupendam fuerant experti, contra Mosheh & Dominũ obmurmurarũt. Nẽpe cum tres dies iter fecissent per desertũ Shur, nec inuenissent aquas, & eas quas in Marath inuenerant, sensissent esse amaras. Eo autẽ murmure quid aliud quàm oblitos se operũ Dei demõstrarunt, qui consiliũ super se Dei nõ potuerũt expectare uel triduò, toties uisa eius in se bonitatẽ plus quàm paterna, & potẽtia, cui etiã mare cesserat?

Versus 14. 15. ad uerbum. *Et concupierunt concupiscentiam in deserto, & tentauerunt Deum in solitudine. Et dedit illis*

petitionem

A *petitionem suam, & misit tabem in corpus eorum.*) Memorat murmur populi contra Dominum pro carnibus, & ultionem quam eo in se prouocarunt, de quibus legitur Num.11. Illud in uers.15. Et immisit in animam illorū רזון, id est maciem uel tabem, notat contrarium impijs uotis illorum euenisse. fastidientes enim cibum coelo depluentem, carnium delicijs se impinguare concupierant: & ue rè maciem consequuti sunt, dum miserè adeò interirent: maciē enim pro morte dixit. De his cecinit & Psalm.78. Discendum autē ex hoc facto, carnem semper noxia sibi cupere, & salutaria Dei dona fastidire.

Razon.

Et aemulati sunt Mosen in castris, Aharon sanctum Iehouae. Aperuit (se) terra, & uorauit Dathan, & obtexit concilium Abiram. Et exarsit ignis in concilio eorum, flamma incendit improbos.) Perstringit hic coniurationē Korah, Dathan & Abiram, quos terra cum tabernaculis suis uiuos absorpsit. Vers.18. meminit incēdij, quod uorauit ducentos & quinquaginta proceres Synagogae, qui cum Korah, Dathan & Abiram coniurauerant. Hinc uerò discendum, ut selectissimos suos subinde Deus exerceat, & rursus in tempore uindicet, perdens qui ipsis negotium facessunt. Nihil erat Mose mansuetius, nihil publicis populi commodis addictius, nihil à quo quam accipiebat: tanta tamē laborabat inuidia, ut identidem de uita periclitaretur. Porrò seditionis hic perstrictae historia, habetur Num.16.

Versus 16. 17. & 18. ad uerbum.

Fecerunt uitulum in Horeb, & adorauerunt fusile. Et mutarunt suum decus, similitudine bouis pascentis herbam. Obliti sunt Dei qui seruauerat eos, qui fecerat magna in Aegypto. Mirabilia in terra Cham, portentorum ad mare caricis.) Memorat scelus conflati uituli, cuius historia legitur Exod.32. Vers.20. Deum uocat decus Israelis, quem mutarunt similitudine bouis uescentis gramine. Id ab Aegyptijs didicerant, qui ab antiquo boues & uaccas pro dijs coluerunt: & in regia sua Memphi, insignē illum Apidem. Is bos erat albus frontem, & quasdam paruas corporis partes, caetera uero niger, quib. signis iudicabant, qui esset ad successionem idoneus, alio uita functo. Hunc in septo quodam alebant, ante quod erat aula, in qua erat aliud septum matris eius. In eam Apis nonnunquam emittebatur, cum o-

Versus 19. 20. 21. 22. ad uerbum

B stenderent eam peregrinis: quanquā & in suo septo per fenestram ostendi soleret, praesertim si quando nimium lasciuiret. Vide superstitionem imitabilem populo Dei, tot, tamq; stupendis portentis, diuinitatem ueri Dei docto. Sed uoluit Deus in hoc populo nobis, peruersitatis nostrae imaginem ob oculos ponere, docereq;, quò prolabamur, cum semel rationi nostrae indulgere coepimus. Primùm bonitatem Dei omnibus prospicientis, cunctaq; alentis, quę se ipsam nulla in re non abunde uisendam exhibet, uoluerunt preposterè sapientes Aegyptiorum sacerdotes, peculiariter repraesentare in boue, animali pluri mum quidem utili, infinito tamen infrà hoc, ut Dei imaginem singulariter exhiberet. Eo quantum in ipsis fuit, illam in tam innumeris rebus alijs, innumeris modis relucentem, obscurarunt, effeceruntq;, ut quem ubiq; colere populus debuerat, tantū in boue Deum adorarent, quo simul & religione, metuq; eius in alijs locis fuerūt soluti. Quo quid aequè insanum & perniciosum? Attamen haec imitāda sibi duxit populus selectus Dei, cui se Deus tam inauditis ostētis, ac inestimabili dignatiōe insinuarat. Rectè ergo cecinit hic psaltes uer su 21. & 22. Obliti sunt Dei seruatoris sui, quae in Aegypto ingētia p eis fecerat mirabilia in terra Chā, &c. His aūt notauit illud eorū impiū & infandū de uitulo praeconiū: Iste est Deus tuus Israel, qui eduxit te è terra Aegypti. Exo.32.

Et dixit ut disperderet eos, nisi Mosheh electus eius stetisset in diuulsione corā eo, ad remouendum indignationem eius à perdendo.) Notat illud dictum Domini ad Mosheh, Sine me, ut succenseat ira mea contra eos, ut consumam eos, & faciam ex te uenire gentem magnam: tum precem qua Mosheh Deum placauit, quae item legitur Exod.32. Ea se ille constituit in diuulsione, id est, sequestrum inter Deum & populū, qui sua impietate à Deo defecerat, ac ita, quod cum illo icerat foedus ruperat, seq; ipsum à dignatione Domini diuulserat. Ita autem intercessit Mosheh, ut peteret se deleri è libro uitae, nisi Deus populo scelus illud remitteret.

Vers.23. ad uerbum.

In quo & Christi seruatoris imaginem exhibuit, & docuit quo quisque pro fratribus animo debeat esse.

Versus 24. ad uerbū. *Et auersati sunt terram expetibilem, non crediderunt uerbo eius.*) Memorat, quæ legimus Num. 14. de murmure & seditione populi excitata, cum exploratores renunciassent terram Cenaan optimam quidem, sed ipsis inuincibilem. Optabant enim mori potius in solitudine, quàm terram à Domino promissam, & optimam ingredi, iamque parabant reuerti in Aegyptum. Hunc terræ optatissimæ contemptum notauit Psaltes, cum dicit uers. 24. Et auersati sunt terram optabilem, nec crediderunt uerbis eius, qui nimirū testatus fuerat se illam eis traditurum.

Versus 25. ad uerbum. *Et seditiosè egerunt in tabernaculis suis, non audierunt uocem Iehouæ.*) Seditionem notat, quam excitarunt, uolentes Mosheh, Aharon, Iehosua et Caleb, qui illis terram promissam commendabant, & à furore reuocabant, lapidare. notauit uersu 25. cum ait, Turbarunt: hoc est, more clancularij susurronis, homines inter se committentis, sese inuicem in seditionem excitarunt. Eadem uoce usus est Mosheh Deut. 1. ubi hoc ipsum populi murmur memorat. ותרגנו באהליכם, id est falsis sugestionibus uos inuicem in tabernaculis uestris turbastis & commouistis, cum diceretis, Iehoua ex odio nos è terra Aegypti adduxit, ut traderet in manus Amorræorum, & exterminaret nos. *Vaterage nu beabolechem.*

Versus 26. ad uerbum. *Et attulit manum suam contra illos, ut deijceret eos in deserto.*) Quod ait, Et leuauit manum suam, idem est, quod iurauit. Iurantes enim manum attollere ad cœlos solent. Plenior est hæc antropopathia Deut. 32. Attollam ad cœlos manū meam, & dicam, Viuo ego in seculum. Iuramentum uerò quod hic Vates memorat, sic Num. 14. describit: Viuo ego, inquiebat Iehouah: omnino ut loquuti estis, me audiente, ita faciam uobis. In deserto hoc cadēt cadauera uestra, &c. Eiusdem iuramenti meminit uers. ult. Psal. 95. Quod præterea habet uers. 27. iurasse Dominum, ut populum per regiones gentium dispergeret, liber Numer. non habet: at cum Psaltes id narret, non potest esse uanum. Vnde & hinc coniectura est, pleraque uetustatis monumenta, præter Historiā legis, tempore exilij Babylonici, quo hic Psalmus uidetur esse compositus, extitisse. Porrò & res ipsa, quam etiam historia legis narrat, ita ut Psaltes canit, habere probat. Nam legimus eodem capite, in libro Numerorū, conatos Iisraelitas post prohibitionē Domini, ascendere in terram promissam, ab Amalekitis & Cenaænitis, qui in montibus habitabāt, fuisse cęsos, & in fugam actos, usque ad Hormah. In qua fuga indubiè multi eorū fuerunt capti. Tum legitur eod. lib. capit. 21. & regem Arad Cenaænitem, prædam ex eis abegisse. Notanda uero in hoc exemplo carnis peruersitas, quę dum uocat et opem promittit Deus, timet: cum reijcit & opem negat, audet. Docemur item, Deum sua non absque periculis dare, quo discamus ipso uerè fidere. Neque enim potest apparere quid Deo fidamus, dum nihil est aduersi. Obseruandum etiam in his exploratoribus quid ad malum ualeant impij legati & renunciatores.

Versus 27. 28. ad uerbum. *Et copulati sunt Baal Peor, & comederunt sacrificia mortuorum. Et irritarunt in factis suis, et perrupit in eos ultio.*) Quæ narrantur uersibus quatuor sequentibus, legūtur Numeri 25. Dicit ויצמדו, quo uerbo & Mosheh, cum hæc describeret, usus est, id significat coniugari, A. Ezra positum putat ad significandum copulationem cum mulieribus Moabitarum, quæ in caussa fuit, ut Iisraelitæ sacrificijs Baal Peor contaminarentur. Vocat uero hæc sacrificia mortuorum, quod nihil uitæ haberent, quos illi pro dijs colebant. Vnde autē dictus sit Baal Peor, haud planè liquet. Baal dominum & magistrum significat, id erat commune Deorum nomen. Quia autem certis locis certisque uiribus colebantur, inde sortiebantur cognomina. Porrò scriptura uidetur illos, data opera fœdiorib. et cōtemptioribus nominibus appellasse: ut 4. Reg. cap. 1. uocat Deū Ackerō, Baal, Zebub, id est magistrum, uel Dominū muscæ. ita existimo & dictū Baal פעור, id est egestionis, פער enim Chaldaicè egerere dicitur, Hebraice autem aperire. *Izmedu.* *Peor.* *Paar.*

Et

A *Et stetit Pinehas & iudicauit, & fecit subsistere ultionem. Et habitum est ei pro iustitia, in generationem & generationem, usq; in seculum.*) Vt Pinehæ datum sit iustitiæ & pietati, quod ultus esset scelus Zimri principis tribus Shimeon, confosso illo cum Cazbi Midianitide, utq; eo ultionem Dei à toto Iisraele auerterit, qua iam perierant millia uigintiquinq;, Dominus ipse testatus est. Sic enim legimus Numer. 25. eum dixisse ad Mosheh, Pinehas filius Aeleazar filij Aharon sacerdotis, auertit indignationem meam à filijs Iisrael, eo quod pro me inter illos zelatus est, ne ego zelo meo illos consumerem. Et sic pepigi cum illo fœdus pacis, eritq; cùm ipsi tum posteris eius, pactum sacerdotij in sempiternum, propterea quod zelatus est prò Deo suo, & placauit eum Iisraeli. Hinc monemur agnoscere, ut placeat Deo pro nomine eius suscepta seueritas.

Vers. 30. et 31. ad uerbum.

Prouocarunt apud aquas iurgij, ut adfligeretur Mosheh propter illos. Quia exacerbauerant spiritum eius, & perperam locutus est labijs suis.) Canit de murmure populi pro aquis, quod describit Num. 20. Dicit prouocarunt, subaudiendum est, Deum. Quod uerò ait, Mosheh propter eos multatum, & de Aharon intelligendum est. Etenim cum in mandatis haberent ut ad petram loquerentur, perturbati iurgijs & insanis clamoribus populi, id omiserunt: cumq; nō ilico, ut petram percusserant, aqua emanaret. nam meminit sacra historia, cum eam Mosheh bis cecidisset, aquas primum fluxisse, tum neq; gloria Domini, ita ut in Raphidim, petram uisibili signo operiret, putauerunt Deū offensum populi impietate, non daturum aquas, quamlibet promisisset. Omnino enim illa Mosheh uerba, Heus audite uos rebelles, num petra ista educet uobis aquas? dubitationem de Domini promisso indicant. Multa hic Iudæi disputant, in quo'nam peccarint Mosheh & Aharon. nos, cum scriptura memoret Deum cum illis expostulatum, de incredulitate, ambigi non potest, illos pollicitis eius haud satis fidei habuisse. Sic sanè loquutum illis legimus: Propterea quòd non credidistis mihi, ut maiestatem meam coram filijs Iisrael adseruissetis, non ducetis hanc ecclesiam in terram, quam illis dabo. Huc autem, quia illos populi improbum
B & impium iurgium impulit, rectè dixit Vates, Adflictus est Mosheh propter illos, prohibitus scilicet ab ingressu terræ promissæ. Idq; satis luculenter exprimit uers. 33. Nam exacerbarunt spiritum eius, & perperam loquutus est labijs suis, cum nimirum intempestiuè illos obiurgaret, & ad dubitādum potius de promissis Dei, quàm ad credendum illos, prouocaret, cum non statim successisset. Ab. Ezra uers. 33. ad Deum refert, cuius animum populus impio suo murmure utiq; exacerbauit: qui etiam dira postea locutus est, negando unice dilecto & fido seruo suo Mosheh ingressum in terram Cenaan.

Vers. 32. et 33. ad uerbum.

Quid peccarit Mosheh et Aharon, ut eis negaretur ingressus in terram promissam.

Non disperdiderunt populos, de quibus illis Iehouah dixerat. Et commixti sunt gentibus, & didicerunt opera eorum. Et seruierunt idolis illorum, & fuerunt eis in laqueum.) Nunc memorat impietatem populi, admissam in terra Cenaan. Primùm, non deleuerunt gentes, quas delere Dominus præceperat: inde immixti eis sunt, impietatemq; eorum didicerunt, & imitati sunt: ut ad mendacia & uana superstitionum figmenta, ingenium hominum semper, quàm ueræ religionis studium, pronius est. Historiam horū habes 2. & 3. Iudic. Vocat idola & deos gentium עצבים, id est molestias, per contemptum scilicet: ut ostendat nihil nisi calamitatem ab illis referri, cum stulti homines salutem sibi ab eis sperent. Inde dicit, cessisse illos populo in laqueum.

Versus 34. 35. 36. ad uerbum.

Azabim.

Et mactarunt filios suos, & filias suas dæmonijs. Et effuderunt sanguinem innoxium, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum quos mactarunt idolis Cenaan, & polluta est terra in sanguine.) שדים, quorum hic uers. 37. & Deut. 32, meminit, creduntur dæmones esse, in agris potissimum suas præstigias exercentes, quibus ideo homines sacrificare instituerunt. Sacrificium liberorum, cuius meminit hic & sequēs uersus, præcipuè Molech fiebat, ut ex Leu. 20. & multis alijs scripturæ locis liquet. Eum putant eundem fuisse Hebræis, qui Latinis fuit Saturnus. Insaniam hanc quidam existimant ad imitationem Abrahæ à gentibus susceptam: sed

Versus 37. 38. ad uerbum.

Scedim.

neque

neque ille suum filium exussit, neque uidentur gentes Abrahamum tanti fecisse, ut imitari ipsum studuissent. A Satana plures aliæ quoque superstitiones, non minus absurdæ, etsi minus crudeles, profectæ sunt huic & hanc acceptam referemus. Forsan huiusmodi commentum ingessit, Deo offerendum est quod quisque habet præstantissimũ & charissimum: iam liberi pecudibus multo sunt & præstantiores & chariores. Stupendum autem, tantum ualere superstitionem, cum uera religio ea nequeat apud nos obtinere, quæ nobis nõ minus usui quàm laudi forent: nempe uitam moderatam, & proximorum usibus seruientem.

Versus 39. ad uerbum. *Et polluti sunt in operibus suis, & fornicati in factis suis.*) Populus ab uno Deo, ut honesta coniunx à suo marito, pendere debebat. dum igitur tot cũ illo, et præ illo ficta numina coleret, non aliter atque mulier, quæ deserto marito suo, uarios sectatur amatores, polluebatur & fornicabatur. Quo simili prophetæ passim utuntur, forsan ideo quòd in superstitionibus omnino simile quiddam uideatur furoris, qui est in amore adulterino. Multo enim hic quàm legitimus uehementior est, nihil est quod non facere & pati cogitet seriò amans. Ita nihil est adeò sumptuosum, quod ab homine non extorqueat superstitio, cum religio non possit obtinere, quæ cum planè sunt in rem nostrã, nullo omnino constãt uel sumptu uel labore. Cultores illi Saturni adeò uincere potuerũt paternum animũ, ut igne exurerent charissima pignora sua: cũ cultores Christi non sustineãt tantũ in loco liberos suos acerbius castigare. Sacerdotes Baal potuerunt se conscindere, ut à corpore sanguis deflueret: at quotusquisque est sacerdotũ Christi, qui corpus suũ seruare studeat à perniciosis tantũ uoluptatibus?

Versus 40 41. et 42. ad uerbum *Et succensa est ira Iehouæ in populum suum, & hæreditatem suam abominatus est. Et dedit eos in manus gentium, & dominati sunt eorum qui odiebant eos. Et obtinuerunt inimici eorum, & humiliauerunt sub manum suam.*) Meritò seruiebant duris & iniquis Dominis, qui commodùm iugum Dei sui tam impiè abiecerant. Obseruandum autẽ iræ diuinæ argumentum esse, opprimi à tyrannis. Inde orant sancti, uel Paulo iubente, pro principibus, ut quietam & tranquillam uitam uiuere possint in omni pietate, & honestate: hoc est, ut Zacharias uaticinatus est, liberi è manu inimicorũ, seruire Deo in omni sanctitate et iustitia. Vt uis spiritus Christi mundo probaretur, multa eum persecutione obtinere oportuit Euangelium, ut si id homines solidè recipiant, cito exorabunt: quod & regnũ Christi proprium esse cecinit Zacharias, & orare iubet Paulus in omni sacro conuentu.

Versus 43. 44. 45. et 46. ad uerbum. *Multis uicibus liberauit eos, & ipsi rebelles fuerunt consilio suo, & confecti sunt in iniquitate sua. Et aspexit cum esset eis angustia, cum audiret clamorem eorum. Et recordatus est eis fœderis sui, & pœnituit iuxta amplitudinem benignitatis suæ. Et dedit eos ad miserationes, coram omnibus qui cœperant eos.*) Perniciosissimis tyrannis gentium, qui saluificum Dei imperium reiecerant, ut modis omnibus attriti opem Dei implorarent, rursus liberauit, sed illi continuò ad ingenium redierunt. Sic multis uicibus, ut canit uers. 43. liberauit eos, memor fœderis cũ eis icti. In quo Dominus electis suis ostendit, qualis in eos esse soleat. Peccantes castigabit quidem, at abijcere poterit nunquam: sempiternum enim est fœdus cum eis percussum. Liber Iudicũ memorat eos traditos hostibus, & rursum insigniter liberatos sex uicibus. Primùm permissi fuerunt Cushan Risheathaim regi Mesopotamiæ annos octo, liberati uero sunt per Athnielem filium Knaz è tribu Iehudah. Secundò fuerunt traditi Egloni regi Moabitarum, decem & octo annos, à quo uindicauit eos Echud filius Gera de tribu Beniamin. Hæc legis Iudic. 3. Tertiò uẽ nundati fuerunt Iabin regi Cenaanitarum, qui tyrannidem in illos diram exercuit annis uiginti, qua asseruit eos Debbarah prophetes, & Barak filius Abinoham, de quo & Psal. 83. Hæc legis Iudic. 4. Quartò oppressi fuerunt à Midianitis septem annis, quorum iugum soluit Gideon, è tribu Menasheh, occisis duobus ducibus eorum Zeb & Oreb, ac duobus regibus Zebah & Zalmunah, & exercitu, constante millibus centenis uiginti quinque. De his habes lib.

Iudic.

A Iudic. à cap. 6. usq; ad nonum, Quintò addixit eos uiolentiæ Philistinorum, & Ammonitarum, annis decem & octo, à quibus liberati fuerunt per Iephtach. De hoc Iudic. 10. & 11. Sextò iterum traditi fuerunt Philistinis quadraginta annis, à quibus liberauit eos Shimson, de quo legimus à 13. Iudic. usq; ad 17. Post hæc iterum sub sacerdote Eli eisdem hostibus permissi fuerunt, à quibus adseruit eos primùm Shmuel, deinde Shaul, plene demum Dauid. Caussam tantæ beneuolentiæ Dei, qua humiliatis & opem suam orantibus semper adesse, & opem ferre dignatus est, habet uers. 45. Memor enim fuit fœderis sui. Receperat hanc gentē semel in populum suum, idq; quia resipiscentes uerè erant: Deum ergo illum suum experiri debuerunt, hoc est, seruatorem. Vers. 46. memorat beneuolentiam Dei, qua captiuos etiam respexit, efficiens, ut eorum misererentur, qui ipsos captiuos tenebāt. Quod ideo uidetur memorasse, quod propius spectabat ad sortem populi, in qua erat, cum hic Psalmus conscriptus est. Inde enim uoluit sanctos apud gentes captiuos, seruientesq;, ad sperandum in sua captiuitate similem gratiam erigere, donec tempus ueniret, ut liberati, suis sedibus restituerentur, in illis Deum sincera religione culturi, & dignis laudibus celebraturi.

Serua nos Iehouah Deus noster, & collige nos à gentibus, ad celebrandum nomen sanctitatis tuæ, ad laudandum laudem tuam. Laudetur Iehouah Deus Iisrael à seculo & usq; in seculum, & dicit omnis populus amen. Haleluiah.) Hinc apparet, ob id uatem omnia illa Dei & iudicia, & beneficia quæ cecinit, memorasse, ut spem in exilio ducentis firmaret, si uerè resipiscerent, & ad Dominum cōuerterentur, sic ut id studentes uerè se populum Dei præstarent: ita indubiè fore, ut ille se inuicem Deum exhiberet, colligendo eos ex dispersione, qua inter gentes dispersi exulabant, & donando, ut liberi rursus in sua terra nomen Dei celebrarent, et laudibus eius intendere possent. Vers. ult. psalmū & librum 4. præconio laudis diuinæ, more suo claudit, ad idemq; studij omnē populum hortatur, iubens dicere Amen.

Vers. 47. & 84. ad uerbum.

B

EXPLICIVNT EXPLANATIONES IN LIBRVM S. HYMNORVM QVARTVM.

IN QVINTVM HYMNORVM LIBRVM PRAEFATIO, AD PIVM LECTOREM.

AVspice Deo, ad Quintum & ultimum cœlestium Odarum peruenimus librum. in quo insunt omne genus Psalmi, quibus Dei de nobis admiranda consilia, & effusissima bonitas, regni Christi maiestas, & ad saluandum credentes immēsa potentia, spiritus superni incredibiles uirtutes & copiæ, nostra contrà inanitas, stultitia, & peruersitas legum, & institutionis diuinæ indicibilis puritas & æquitas, ingenium & uis timoris, religionis, fidei, iustitiæ, & quicquid noui, & ex Deo nati hominis fuerit, iudiciorum denique Dei quibus suos expiat, reprobos exterminat, mysteria, ac omnino quæcunque arcanæ literæ docent, non paulo & generalius & breuius & luculentius describuntur, commendantur, & celebrantur. Vnde factum est, ut præ alijs, Ecclesiasticorum sint exercitijs selecti, quottidie in sacris cœtibus decantandi. Sed quis det, ut sicut in his sacratissimis carminibus clarius, familiarius, eoq; sanctis omnibus suauius modulatur spiritus Dei: ita à purioribus organis in ecclesijs recitentur, & defecatioribus auribus ac mentibus percipiantur, ne ore tantum Deum usq; nō tam colamus, quàm colere simulemus, idq; tam magno, qua impia peruersitate indubiè cùm nobis ipsis, tum alijs eam tandem ultionē accersemus, quam huic impietati Dominus per Vatem suum Ieshaiah minatus est: Propterea, inquit, quòd quum populus iste accedit ore tantum, & labijs suis me honorat,

cor

cor autem suum à me procul habet, cultumq; exhibet, quem ab hominibus di A
dicit, in quo nihil est ultronei spiritus, nihil naturale. Ideo en ego malis quib.
nunc exagitantur, ea adijciam, ut populus iste fiat portentum, cuius calamitas
pro stupendo miraculo habeatur. Et insuper efficiam, ut sapientia sapientium
pereat, prudentia prudentum nusquam extet, quo in tantis malis nullum un-
quam emergendi ex eis consilium inueniant. Consideremus, quæ ecclesijs o-
rientis euenere, ut miserè & calamitosè Turcis nunc seruiunt, ut nihil fuerit
consilij depellendi huius mali cum impenderet: multo minus eius auertendi,
postquam cœpit premere. Idem Deus est, suiq; nunquam dissimilis. Qui tam
ſęuè hypocrysim primum Iudæorū, tum & Christianorū ultus est, ad nostram
tam securam impietatem quousq; putabimus conniuebit? Certè dum stipis
modo gratia, aut certè ex more tantū & statuto hominum, hæ sacratissimæ O-
dæ, nullo hoc impellente spiritu, nulla tenente animum uoluptate, concinun-
tur, quid aliud quàm ore tantum Deum, non honoramus, sed irridemus: & ho
minū præcepto huc adacti & instituti, ipsum non colimus, sed irritamus? Hæc
tanta Dei factoris nostri contumelia, & si nondum exitio nos penitus, ut Iu-
dæos olim, & postea eos quoq; populos qui de Christi nomine gloriabantur,
dederit, ea tamen huius præludia iampridem adduxit, ut quid porrò aduectu
ra sit, facile liceat diuinare. Videmus siquidem haud ita nuper in plusquam re-
probam mentem præcipitatos eos, qui reliquo humano generi sol & lux esse
debebant, ut nulla propè cura earum rerū quæ ad illos pertinent propriè, tan-
gi uideantur: contrà autem in ijs sint toti, quę nullos omnino Christianos de-
cent. Hinc & populus huc prolapsus est, ut sinceræ religionis ratio à paucissi-
mis etiā cognoscatur: nullus ferè numinis metus, nullum honestioris uitę stu-
dium, nullus deniq; & scelerū atq; flagitiorum pudor appareat. Et in hac tum
pietatis, tum honestatis publicæ ruina & calamitate, quotusquisq; est, qui de
restituendis moribus solicitus sit, quem ob hanc tantam miseriam Christiani
populi iustus dolor exagitet? Leges quo quæq; sanctiores, hoc neglectiores
iacent: honestæ artes & disciplinæ, bonarum literarum & linguarū studia, pa B
ratissimum rectè & fœliciter uiuendi instrumentum, ubiq; frigent: nihil habe-
tur in precio, quàm quòd quæstuosum est, quod uoluptatibus ancillatur. eoq;
malæ & perniciosæ artes, uersutiæ, doli, fraudes, nusquam non regnant: ut iu-
re quis & de nobis illud prophetæ dicat, Sapientes sunt ut faciant malum, be-
nefacere nesciunt. His nostris tam peruersis & improbis moribus tam sæua &
cruenta, nec minus diuturna bella, quibus orbis noster tot iam annis concuti-
tur, tam immanes & perpetuas propè pestilentias, tot noua morborum gene-
ra, tam diram tamq; latè & diu grassantem famem, tot sectas & schismata debe
mus. Hæc per Christū obsecro animaduertamus omnes, maximè aūt ij qui do
cendi formandiq; reliquos homines, munus gerunt. Adhibeant hi mentē uel
his ipsis sacratissimis hymnis, quos recitant & canūt cottidie: sustineant in his
cœlestem & saluificam spiritus sancti musam, dulcissimè bonis mentibus mo
dulantem, & quæcunq; æternę saluti sunt, clarissimè differentē, exaudire: utq;
id possint, perniciosas carnis curas à se ablegent q; longissimè. Ne quibus pu-
blicę salutis cura præcipuè incumbit, hacq; de caussa tanta dignitate tantisq;
copijs pollent, hi ipsi cōmunis exitij caussa potissima existant. Agnoscant er-
go & probè cogitēt, dum in sacro choro modulandis his sanctissimis odis ad-
sunt, adstare se coram tremendo Dei omnia intuentis, & cor unum poscentis
conspectu, in concilio mentium supernatium, in ipsa cœlorū regia: utq; diui-
na & uerè salutifera oracula, omnia religioso studio penseculēt, ut hinc solido
pietatis studio inflammentur, & alios, quorum pastores & patres esse debent,
accendere queant, digni qui & intentatam nobis Dei ultionem, si non auer-
tant penitus, saltem mitigent, restituta scilicet uel aliqua ueri Christianismi cu
ra. Dominus noster Iesus Christus unus ueræ resipiscentię & pietatis autor &
largitor, hæc illis, & nobis omnibus, ad ueritatem persuadeat: Amen. Vale.

LIBER

LIBER HYMNORVM QVINTVS.

ARGVMENTVM PSALMI CVII.

Canit cuncta mala diuinitus immitti & tolli: eoq; pericula & angustiam oberrantium in desertis, uinctorum, ægrotantium, & eorum qui in mari, testatur, tum opis diuinæ implorationem, & pro ea impetrata gratiarum actionem: deniq; ut Deus in manu omnia habeat, & immutare soleat, memorat.

PSALMVS CVII.

εὐχαριστικὸς καὶ παραινετικός.

CElebrate Iehouã, nam beneuolus est: nam in sempiternum extat bonitas eius. 1

Dicant hymnum redempti ab Iehoua, quos redemit à malis coartantibus. 2

Quos à terris collegit, ab Oriente & Occidente, ab Aquilone & Meridie. 3

Cum enim à uia aberrant in deserto & solitudine, nec inueniunt urbem habitatam. 4

Et præ fame ac siti contorquetur in eis ipsorum anima. 5

Clamant ad Iehouam dum coartantur, & ipse liberat illos ab ipsorum angustijs. 6

Ducitq; in uiam rectam, qua perueniunt ad urbem habitatam. 7

Hinc celebrant Iehouam ob bonitatem eius, celebrant mirabilia eius hominibus. 8

Cum satiauerit animam sitientem, & animam famelicam repleuerit bonis. 9

Qui sedent in tenebris & umbra mortis, adflicti in neruo & ferro. 10

Eo quòd sermonibus Dei rebelles fuerunt, & consilium excelsi cõtum eliose reiecerunt. 11

Quorum cor per molestiam humiliatur, prostrati sunt, nec est qui ferat opem. 12

Et clamant, cum malis coartarentur, ad Iehouam: is illos ope sua ex angustijs eripit. 13

Educit eos è tenebris & umbra mortis, & uincula eorũ dirumpit. 14

Tum celebrant Iehouam ob bonitatem suam, celebrant mirabilia eius hominibus. 15

Cum ostia calybea confregerit, & uectes ferreos destruxerit. 16

Stulti propter scelera sua, & iniquitates adfliguntur. 17

Omnem cibum auersatur anima eorum, proximè accedunt portas mortis. 18

Et clamant, dum coartantur, ad Iehouam: is illos ope sua ex angustijs suis eripit. 19

Mandat uerbo, & sanat eos, eximitq; interitui eis imminenti. 20

Celebrant Iehouam ob bonitatem suam, celebrãt mirabilia eius hominibus. 21

Sacrificant sacrificium laudis, & enarrant opera eius ouantes. 22

23 Qui nauibus ingrediuntur mare,& in uastis aquis operantur. A
24 Ii uident facta Iehouæ,& mirabilia eius in profundis.
25 Cum iusserit,prodit uentus procellosus,& attollit se fluctus maris.
26 Inde nunc ascendunt in cœlos, nunc descendunt in abyssos, anima eorum in eis diffluit.
27 Iactantur,nutantq́ue uti ebrius,omnis mens eorum euanescit.
28 Et clamant cum coartantur, ad Iehouam, is illos ope sua ex angustijs ipsorum eripit.
29 Facessit uentus procellosus,ut mare sileat,taceant fluctus eius.
30 Tum lætantur quod illi conquieuerunt,& deducit eos ad portum ipsis optatum.
31 Tum celebrant Iehouam ob bonitatem suam, celebrant mirabilia eius hominibus.
32 Et extollunt eum in concione populi,laudant eum in consessu seniorum.
33 Qui redigit flumina in torrẽs desertũ,& educit aquas è terra sitiẽti.
34 Qui redigit terram fructiferam in salinas, ob noxam inhabitãtium illam.
35 Efficit rursus ut uertatur torrens desertum in irrigua, & scaturiant aquæ è solo arenti.
36 Collocat illò famelicos,ij parant urbem habitatam.
37 Serunt agros,plantãt uineas,& faciunt fructus, frugũq́ue prouentũ.
38 Aspirat illis fauorem,augentur ualde,pecora eorũ non deficiunt.
39 Et rursus imminuũtur,& deijciuntur,sterilitate,morbis,& ægritudine. B
40 Ipse reddit optimates contemptos, facitq́ue errare per uasta loca & inuia.
41 Interim eleuat pauperem ab adflictione,efficitq́ue illi familiam instar gregis.
42 Timebunt recti & lętabuntur,cunctiq́ue prauitati dediti obturabũt os suum.
43 Quis sapiẽtis obseruet ista,& intelliget benignitatem Iehouæ.

Versus 1.2. ad uerbum. C*Elebrate Iehouam quia bonus,quia in seculum benignitas eius. Dicãt redempti Iehouæ, quos redemit è manu angustiæ.*) Primùm hortatur in genere, ad laudandum Deum,quicunq́ue eius beneficio erepti sunt malis. Quo simul docet,ad id nobis mala immitti,ut ad opem Dei confugiamus: eamq́ue consecuti,eius bonitatem deprædicemus,quo illa q́ue plurimi fidant.Id agit uersu primo & secundo. In secundo ad uerbum,dicant,subaudiendum est,hymnum uel laudem.Sic enim sæpe est uerbi huius usus.

Vers. 3. 4. & 5. ad uerbum. *Et à terris collegit eos,ab oriente & occidente,ab aquilone & mari. Errabant(à)uia, in deserto,in solitudine habitationem non inueniebant. Esurientes,etiam sitientes, anima eorũ in ipsis torquebatur.*) Canit Deũ errantes ab oriente,occidente,aquilone,& mari colligere.hic præter diuini auxilij potentiam,qua quæ carni uidentur prorsus impossibilia,facilimè confiunt,etiam errantium affectũ expressit, qui dum uiam ad loca habitata hominibus amiserunt,putant se in extremis orbis finibus cõstitutos. Mare equidem hic crediderim pro meridie positum, utcũq́ue aliàs pro occidente usurpari soleat:sed mediterraneum,quod Iudææ ad occidẽtem est.

Nam

A Nam sinus Arabicus ei est ad meridiem, quod mare hic designatū existimo. Ebræi putant Meridiem hic prætermissam, quod ea regio propter æstum rarius soleat adiri. Id autem parum firmum uidetur, cum in nulla orbis plaga Iudæi plus fuerint negotiati, quàm in Aegypto & Arabia fœlice, quæ illis meridiē spectant. Tum & illud coactum est, mare pro transmarinis regionibus poni, cum illæ si de mari mediterraneo intelligas, occidentales sint. Postremò de ipso mari postea nominatim canitur. Versus 5. memorat famis sitisq́ periculū, quod in summam angustiā errantes adigit. Sunt enim solitudines uastæ circa Iudæā, ut passim in Orientis regionibus, in quibus à uia aberrasse, exitio proximum est. Nihil enim illic nascitur, unde posset uita hominis sustentari. Sunt quoq; in plerisq́ locis eæ planicies, & arenosa adeò terra, ut tempestuosiores uenti uias continuo contegant, totos arenæ montes coaceruantes. Hæc testātur, non solum, qui regiones istas descripserunt, sed etiam qui hodie eas adeunt. Iam quiuis facile apud se cogitare potest, quanta necesse sit animum angustia coartari, cui in istis locis aberrasse contigit, & quantam is caussam habeat à Deo auxilium orādi. Hanc ergo animi anxietudinem exprimit uers. 5. quum memorat præ fame & siti horum in ipsis animas conuolui atq; contorqueri. Est enim hic uerbum עטף, de cuius significatu dixi in uersum 3. Psalmi sexagesimi primi. *Ataph.*

Et clamauerunt ad Iehouam, cum angustia eis (esset) ex coartationibus eorum liberauit eos. Et deduxit eos in uiam rectam, ut irent ad ciuitatem habitationis. Celebrant Iehouam (ob) bonitatem suam, & mirabilia eius filijs hominis. Quia satiauit animam desiderantem, & animam famelicam impleuit bono.) Memorat, ut tales diffisi omni creaturarū auxilio, ad Deum uociferentur, ac etiam auxilium impetrent. Hic uersus intercalaris est, quarto enim repetitur. Vers. 7. canit Dei beneficium esse, cum uiam errātes rursus inuenerint, & ad habitata hominibus loca peruenerint. Ponit siquidem hic & uers. 4. עיר מושב, id est urbem habitationis, pro locis quæ ab hominibus incoluntur. Gratitudinem eorum, quos ita Deus discrimini exemerit, canit uersu 8. qui & ipse intercalaris est. Monet autem, quod passim faciunt Psalmi, hāc esse rationem gratitudinis aduersus Deum testandi bonitatem & miracula eius, quibus nos uindicat malis, & cumulat bonis, quàm plurimis prædicare, atque ita ad commune Dei studiū inuitare. Caussam cur cupide prædicare Dei laudes, redempti huiusmodi studeant, habet uersus nonus. Dum enim qui in desertis aliquandiu errarūt, fame & siti propè exanimati, potu, ciboq́, tanto iam dulcioribus, quanto desideratioribus, reducti ad homines recreantur, dici nō potest, quantum animi eorum ad extollendum laudibus bonitatem Dei exardescant. שקקה desiderantem significat: sed accipitur hic pro sitientem, quia famelica subiungitur. sic ergo reddidi.

Verf. 6. 7. 8. et 9. ad uerbum. *Ir moscab.* B *Scocecah.*

Sedentes (in) tenebris & umbra mortis, uincti afflictione & ferro. Quia abiecerunt sermones Dei, & consilium altißimi blasphemarunt. Et humiliatur cor eorum in molestia, impegerūt, nec est adiutor.) Nunc canit ut uincti à Deo liberantur. Hos dicit sedere in tenebris & umbra mortis. quasi enim mortui luce mundi destituuntur, inclusi obscuro carcere, adflicti præterea uinculis & compedibus ferreis. Nam ad illud, in adflictione, Ebræi subaudiunt, neruos: ut per ferrum, ferreas intelligunt cōpedes. Quod utrunq; uero simile admodum est. Huius & omnium malorum caussam, canit uersu undecimo, nempe reiectionem & contemptū uerbi Dei, quod tabulis cordis omnium inscriptum est. de quo in tractatu de Lege, Psalmo primo subiuncto. Videtur autem ideo circa hanc potissimum calamitatē, contemptus meminisse sermonum Dei, quia homines ferè propter scelera in uincula conijciuntur. In illis ergo humiliati, agnoscunt tandem sua peccata, et ad Deum conuertuntur, cum prostrati in eam calamitatem nullum alium adiutorem nancisci possunt.

Versus 10. 11. 12. ad uerbum.

Et clamant ad Iehouam, cum eis (est) angustia, è coartationibus eorū seruauit eos. Eduxit eos è tenebris & umbra mortis, & uincula eorum dirupit. Celebrant Iehouam (ob) bonitatem suam, *Ver. 13. 14. 15. & 16. ad uerbum.*

& mirabilia eius filijs hominis. Quia fregit ostia calybea, & uectes ferri concidit.) Idem & de his canit Vates, nempe ut in angustia constituti, uociferantur ad Dominũ, à quo & liberantur, cuius tum laudes filijs hominum celebrant. Liberationẽ autem eorum magis explicat uers. 16. ut & uers. 9. beneficium reductionis errãtium: Cum, inquit, confregerit ostia calybea: alij uertunt, ferrea. sed Ebræi dicunt נחש, significare induratum ferrum. Intelligit autem Psaltes per hæc, difficiliorum uinculorum solutionem. Reliqua satis liquent.

Versus 17. 18. ad uerbum.

Stulti propter uiam flagitij sui, & propter iniquitates suas adfliguntur. Omnem cibum abominabitur anima eorum, & appropinquant portis mortis.) Celebrat his uersibus auxiliũ Dei, quo liberat à morbis. Hos ut uincula immitti ob peccata stultis hominibus, optimum Dei consilium non agnoscentibus, canit uersus 17. de quo & in Psalmo 32. Vrgentis mortis periculum notat, cum uersu 18. dicit eos accedere ad portas mortis, id est ad ingressum inferorum, quæ aliàs & ciuitas mortis appellatur.

Versus 19. 20. 21. & 22. ad uerbum.

Et clamant ad Iehouam, cum (est) eis angustia, & à coartationibus eorum seruauit eos. Misit uerbum suum & sanauit eos, & eripuit eos à perditionibus eorum. Celebrant Iehouam (ob) bonitatem suam, & mirabilia eius filijs hominis. Et sacrificant sacrificia laudis, & enarrant opera eius cum ouatione.) Sanitatem à solo Deo dari, & uerbo dari, canit uers. 20. Hinc uidetur accepisse Centurio ille, ut Domino, quem filium Dei agnouerat, tribueret, uerbo posse seruo suo sanitatẽ restituere. Vers. 22. meminit sacrificij laudis. Perceptis enim à Deo insignioribus beneficijs, solebãt gratias agentes simul sacrificiũ facere, ut & de Iehezkiah legimus, de quo uersu octauo Psal. 53.

Versus 23. 24. 25. 26. 27. ad uerbum.

Descendentes in mare nauibus, facientes opus in aquis magnis. Illi uident opera Iehouæ, & mirabilia eius in profundo. Et dicit & extat spiritus procellæ, & extollit fluctus eius. Ascendunt (ad) cœlos, descendunt (in) abyssos, anima eorum in malo colliquefit. Exagitantur & nutãt sicut ebrius, & omnis sapientia eorum absorbetur.) Canit his uersibus, ut Deus adsit periclitantibus in mari. Hos ait uidere opera & mirabilia Dei in profundis, ingẽtia scilicet & portentosa, cùm animalia, tum alia figmẽta maris. Vt enim id terra multo amplius est, ita multo plures animantes, & mõstruosiores alit. Putãt quidã, ut scribit Plinius libro nono capite secundo, nihil ulla in parte naturæ esse, quod non etiã in mari sit: & præterea multa in mari, quæ nusquam alibi. Vim tempestatis describit uers. 26. & 27. Procelloso enim uento mare concitatur: is nunc fluctus ad sidera tollit, nunc furit arenis, inde hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens terram inter fluctus aperit. Qua iactatione ita turbãtur, ut omnis sensus rationisque usus eis intercipiatur. Id uerò est quod canit uers. 27. uorari omnem sapientiam eorum. Accipit siquidem scriptura multis

Chochmah.

in locis חכמה, quod sapientiam uertere solemus, pro communi sensu & prudentia.

Versus 28. 29. 30. 31. 32. ad uerbum.

Clamant ad Iehouam, cum est eis angustia, & ex coartationibus eorum educit eos. (Quæ) surrexerat procella, cedit in sedatum, & silent fluctus eius. Et lætantur, quoniam quieuerũt, et educit eos in portum, (in quem est) animus eorum. Celebrant Iehouam ob bonitatem suam, & mirabilia eius filijs hominis. Et extollunt eum in ecclesia populi, & in sede seniorum laudant eum.)

Con. *Amad.*

Tranquillitatẽ maris diuinitus reddi, canit uers. 29. In quo uersu, cũ uult canere procellam sedatam, ac inde fluctus resedisse, utitur uerbo קם, quod surgere significat. & supra uers. 25. cum uellet dicere excitatam, usus est uerbo עמד, quod stare significat. Vt ergo illud, stetit, accipiendum est pro adfuit, prodijt: ita illud surgere, quidam pro facescere, cedere, accipiunt. Quidam sic legunt: Procella, quæ surrexerat, ad silentium, scilicet cessit. Mare commotum perstrepit: rectè igitur tranquillitatem eius, per silentium significat. Deum esse, qui ad optatum portum ducat, canit uersu 30. Ingens & inexplicabile periculum est tempestatum, nec tamen omnibus cognitum quantum sit: inde dicit uersu 32. qui illud ope Domini euaserint, Dominum prædicaturos in sacra populi concione, & cõsessu seniorum, hoc est loco omnium celeberrimo, quò cùm uulgus, tum optimates frequentes conueniunt. Kimhi illud, Laudabunt eum, ad se-

niores

A niores refert, qui ſcilicet auditis mirabilibus Domini, ab iis quos è diſcrimine tempeſtatum eripuit, ſimul cum illis laudes Dei celebrent.

Ponit flumina in deſertum, & egreſſus aquarum in ſitientem. Terram fructiferam in ſalſuginem, propter noxam habitantium in ea. Et ponit deſertum in ſtagnum aquarum, & terram ſitientem in egreſſus aquarum.) His uerſibus canit, ut Deus pro arbitrio ſuo omnia immutet. Terram maxime irriguam, ac inde fructiferam redigit, dum libet, in ſitientem ſolitudinem: & contrà arens et uaſtum deſertum, in terram inſigniter irriguam ac fertilem. Talem enim intelligit per flumina, egreſſus aquarum, hoc eſt crebras aquarũ ſcaturigines, & אגם, id eſt ſtagnum, uel ut alii reddũt, paludem aquarum. Paludes fertilitati obſunt, quare irriguum per אגם rectè intelligitur. In Iudæa ſiquidem à ſiccitate omnis ferè ſoli ſterilitas uenit. Id tamen quoq; experientia docet, ubi decurrunt flumina, ſcaturiunt fontes, & deſident ſtagna, illic omnia melius prouenire, & eſſe ſedes hominibus commodiores. Sic quoq; intelligit per deſertum, ſitientem & ſalinas, ſolum torridum & ſterile. Omnis ſiquidem locus, in quo reperitur ſal, ſterilis eſt, teſte Plinio libro 31. capite 7. Inde ſeminabat Abimelec ſalem in locum Sichem, cum eam deſtruxiſſet, ut ſterilem redderet: uel futurum ſterilem, interfectis hominibus & diruta urbe ſignificaret: Iud. 9.

Verſ. 33. 34. et 35. ad uerbum.

Agam.

Et facit illos habitare famelicos, & inſtituunt ciuitatem habitationis. Et ſerunt agros, & plantant uineas, & faciunt fructum prouentus. Et donat eos ſucceſſu, & auget eos ualde, & iumenta eorum non imminuit. Et imminuuntur & deiiciuntur præ ſterilitate, noxa & ægritudine.) Hic canit de hominum euectione & deiectione. in genere euectionem canit, uerſ. 36. 37. & 38. Eos nanq; Deus euehit, quos fame laborantes conſtituit in locum antè deſertum & ſterilem, quem ipſe habitabilem reddit & fructiferum, datq; ut urbes illic ſibi ædificent, ſerant agros, plantent uineas, & faciant fructus & frugum prouentus, augeantur deniq; & ipſi, & pecora eorum, idq; ipſo fauente, & adſpirante incrementũ atq; ſucceſſum. Rurſus, Deum alios deiicere, canit uerſ. 39. Idq; à ſterilitate qua pauci redduntur, à noxa, id eſt morbis

B & calamitatibus aliis quibus atteruntur, à יגון, id eſt mœrore & adflictione animi, quibus planè conficiuntur.

Verſus 36. 37. 38. & 39. ad uerbum.

Iagun.

Effundit contemptum ſuper principes, & facit eos errare in uaſto (ubi) nõ uia. Et attollit inopem ab afflictione, & ponit ſicut gregem familias.) His uerſibus canit, ut & principũ ſortem Deus immutare ſoleat. נדיבים principes hoc nomine uocantur, quia ſignificat homines liberales & beneuolos, quales ſanè principes eſſe debent. Hos canit poteſtate deiici, effuſo ſuper eos contemptu. Principum enim poteſtas, reuerentia & obſeruantia populi erga eos nititur. Canit autẽ deiectionem in extremam miſeriam exilii, ut iam ii commodè habitandi locum nullum habeãt, errãtes in deſertis & aſperis locis, quo ſæpe nimirũ iſtiuſmodi fugere cogunt. Rurſus pauperes reſtituere ab adflictione, & ad dignitates euehere, familiãq; illis donare inſtar gregis, canit uer. 41. His omnib. uoluit id Vates docere, Deo eſſe omnia in manu, ipſum unũ & opes & inopiã dare, honoratos & contẽptos reddere, ſteriles & numeroſa ſobole gaudentẽ efficere.

Verſ. 40. 41. ad uerbum.

Nedibim.

Recti reuerebuntur & lætabuntur, & omnis prauitas obturabit os ſuũ. Quis ſapiẽs? et cuſtodiet illa, et intelliget benignitates Iehouæ.) Quid præmiſſorum diligẽs & religioſa cõſideratio efficiat apud pios, q̃ digna & ſalubris ſit omnibus, nunc ſubiungit: Dũ enim iſta recti, hoc eſt recto in rebus iudicio præditi, & æqua in omnibus uolũtate, ſancta curioſitate expendunt, mirum in modũ in ſtudio religionis promouẽt, ſecurè ſeſe Deo cuncta pro ſuo arbitrio moderãti cõmittentes, & in omnibus hoc unum operã dantes, ut ipſi ſeſe approbent. Sic comparatos Deus ut filios fouet, tuetur & auget. quare eſt, ut perpetuò in ipſo lætẽtur, & tum præcipuè, quando ille iudicia ſua exercet. nam his illos propugnat, gloriam ſuam aſſerit, & illorũ hoſtes deiicit. Quibus euerſis, obturatur os iniquitatis, hoc eſt iniquorum: qui dum fœliciter habent, laceſſunt ore ſuo deos & homines, ut de eis canit Pſal. 73. Verè itaq; ſapiens eſt, ut canit uerſus ultimus,

Verſ. 42. 43. ad uerbum.

qui hæc obſeruarit & conſiderarit: intelliget enim bonitates Dei, hoc eſt Deum in omnib. optime res inſtituere, & cũcta in ſolatiũ ſuis dirigere. Mutat numerũ in uerſu ultimo, ויתבוננו & ישמר, ſed non eſt hoc ſcripturæ inſolens. *Ithbonenu.* A

ARGVMENTVM PSALMI CVIII.

Canit ardere ſe, ut laudes Dei uoce & organis moduletur, tum regni ſui, ac in eo, ceu typo, regni Chriſti amplitudinem memorat.

PSALMVS CVIII.

εὐχαριστικός.

1 Carmen Odæ Dauidis.

2 Confirmatum eſt cor meum, carmen modulabor, & canam etiam lingua mea.

3 Attollite uos fides & cithara, mane concentũ inſtituã.

4 Celebrabo te inter populos ô Iehouah, & canã tibi in nationibus.

5 Ingens eſt adeò bonitas tua, ut cœlos ſuperet, & fides tua ut uſque ad nubes ſeſe attollat.

6 Extolle te ſuper cœlos ô Deus, & ſuper omnem terram decus tuũ.

7 Vt tuti agant dilecti tui, ſerua dextera tua, & annue mihi.

8 Deus oraculum è ſacrario ſuo edidit, lætabor: Shecem diuidam, et uallem Succoth metiar.

9 Meus eſt Gileath, meus Menasheh, Ephraim principatus mei robur, regnum meum Iehudah.

10 Moab ſubiecta mihi erit, ceu lebes in quo lauẽ pedes: Aedom erit locus in quem abiiciam calciamentum, ſuper Philiſtæa iubilabo.

11 Quis adducet me in ciuitatẽ munitam, quis adducet me uſq; in Aedom? B

12 Certe Deus qui repuliſti nos, nec egredieris inter copias noſtras.

13 Fer auxilium nobis, ut ab infeſtis liberes: nam hominum auxilium inane eſt.

14. Deo freti fortiter faciemus, ipſe autem conculcabit infeſtos nobis.

PSalmus hic compoſitus uidetur ex Pſalmo 57. & 60. Nam quinq; priores uerſus, excepta inſcriptione, habentur ferè ad uerbum in Pſalmo 57. ſub finem. Tantum enim hic ad uerſum ſecundum adiectum eſt, Etiã gloria mea, id eſt lingua mea: illic ea coniungitur cum nablo & cithara. Item in uerſ. 4. habetur hic Iehouah, cum illic ſit: Dominus. Et in uerſ. 5. מעל, id eſt præ, uel de, ſuper: cum illic עד, id eſt uſq;. Senſus tamẽ idem manet, nempe, bonitatẽ Dei omnia replere, adeò ut ad cœlos pertingat, ac eos etiã ſuperet, de qua loquẽdi forma dictum in uerſ. 2. Pſalmi 8. Verſus reliqui octo habẽtur Pſalmo 60. à uerſu 6. in quibus nihil quoq; uariat, niſi quòd in uerſu 9. non habetur ו, ut Pſal. 60. cum ait, Meus eſt Gilaad: meus eſt, non, & meus eſt Menasheh, & quod uerſu 10. habetur hic, ſuper Philiſtęa iubilabo, illic, ſuper me Philiſtęa iubilabit. Item quod in uerſ. 12. hic omiſſum eſt אתה, id eſt tu, quod illic habetur. Cætera ad uerbum conueniunt. Quę omnia, cum in enarratione illorum Pſalmorum explicauerim, iure hic prætериero. Kim. exiſtimat hic cani dę inſtaurãdo rurſus regno Dauidis, finito, in quo nunc Iudæi detinentur, exilio, cum Pſal. 60. cecinerit de regno, quod Dauidi primũ cõtigit. Aliàs autẽ monui, Iudæos modo populi Dei nomine minimè cenſeri, eoq; nihil ad eos iſtiuſmodi attinere. Rectius igitur dicemus, ſi non uidetur ſecundò de eadem uictoria eiſdem uerbis ceciniſſe, cani hic de reſtitutione regni Dauidis, quę facta eſt ab exilio Baby-

Meal. *Ad.* *Atah.*

Babylonico: ac in ea, ut typo, de euectione regni Christi, cui in sanctis suis à reuelatione Euangelij, latissimè subijci oportet omnia, & hostes illius uice scabelli ipsius pedibus substerni.

ARGVMENTVM PSALMI CIX.

Prima Psalmi pars diræ sunt in Doeg, aliosq; adulatores Shaulis, qui Shaulē mendacijs suis cōtra Dauidē incitabant: & sub typo horū, in Iud-m proditorem Christi, ac omnes qui ad eundē modū filijs Dei infesti sunt. In altera, de miseria sua queritur, et opē Dei implorat.

PSALMVS CIX.

κατηρατικὸς καὶ εὐκτικός.

PRæsuli Oda Dauidis. Deus de quo glorior, ne te cōtineas. 1

Nam aperuerunt contra me ora sua improbi, & fraudulenti mecum loquuti sunt lingua mendaci. 2

Odiosis sermonibus obsident me, & oppugnant me immeritum. 3

Pro eo quòd illos diligo, aduersantur mihi, et ego pro illis orabam. 4

Rependunt mihi maleficiū pro beneficio, & odium pro dilectione. 5

Præfice illi hominem improbum, infestus aduersarius adstet ei ad dextram. 6

Cum de eo iudicatur, exeat damnatus, & precatio eius habeatur peccatum. 7

Sint dies eius pauci, munus eius alter accipiat. 8

Sint liberi eius pupilli, & uxor eius uidua. 9

Vagi sint, & oberrent liberi eius, ac mendicent, & anxiè quærant è uastatis casulis suis. 10

Illaqueet fœnerator quicquid illi fuerit, & despolient alieni eius labore parta. 11

Non sit qui erga illum bonitatem perducat, nec sit qui pupillis eius faueat. 12

Excindatur posteritas eius, in generatione una deleatur nomen eius. 13

Memoretur apud Iehouam iniquitas patrum eius, & peccata matris eius non deleantur. 14

Sint coram Iehouah semper, aboleatur è terra memoria illorum. 15

Propterea quòd non cogitauit exhibere bonitatem, & persequutus est uirum adflictum & inopem, ut occideret contritum corde. 16

Amauit execrationem, illa ueniat ei: benignitatem auersatus est, ea sit procul ab ipso. 17

Inuoluatur execratione tanquam ueste, & ueniat intra eum uelut aquæ, & sicut oleum in ossa eius. 18

Sit ei sicut uestimentum quo amiciatur, et ut cingulum quo semper cingatur. 19

Hæc sit merces àb Iehoua, ijs qui mihi aduersantur, & noxia loquūtur de anima mea. 20

Tu autem Iehouah, Domine, fac mecum propter nomen tuū: nam benigna est bonitas tua, libera me. 21

22 Nam adflictus ego sum & inops,& cor meum intra me laborat. A
23 Sicut umbra,cum declinat,euanesco:excutior,ut locusta.
24 Genua mea nutant à ieiunio,& caro,amissa pinguedine, emarcuit.
25 Fui illis ludibrio,qui me uidebant,iactabant caput.
26 Adiuua me Iehouah Deus meus,serua me pro bonitate tua.
27 Agnoscant quòd hæc sit manus tua , & quòd tu ô Iehouah istud feceris.
28 Execrentur illi,tu autem benefacias: insurgant, sed pudefiant, seruus autem tuus lætetur.
29 Induantur aduersarij mei ignominia, & amiciantur probro quasi pallio.
30 Celebrabo studiosè ore meo Iehouam,inter multos laudabo eum.
31 Nam astabit à dextris inopi,ut seruet animam eius à potestatem exercentibus:

EXPLANATIO PSALMI.

Vers. 1.2.3.4. & 5. ad uerbū.

P*Ræsuli Dauidis Psalmus,Deus laudis meæ,ne sileas. Nam os improbi & fraudulenti contra me apertum est,loquuntur mecum lingua mendacij. Et uerbis odij circundederunt me, & belligerantur mecum frustra. Pro dilectione meæ aduersantur mihi, & ego oratio. Et posunt contra me malum pro bono, & odium pro dilectione.)* Similia huic Psalmo, habet Psalmus trigesimus quintus, ubi quoque dixi, ex quo animo hæ diræ profectæ sint,eo sane qui nihil nisi Dei gloriam spectarit, & eos tantum hostes habuerit, qui & Dei essent,cui scilicet totus erat cōsecratus.Inde hic ordit̃,Deus laudis meę,id est à quo uno agnosco me habere omnia,sub cuius auspicijs agere, uel solum mihi laudi duco,de quo solo glorior . Sic interpretãtur hoc dictum Hebræi.Haud scio tamen,an non forsan ideo Deum laudis suæ dixerit, quòd laudibus, cultuque eius nihil haberet prius . Mendacia quibus impius Doeg B cum suis,se innocentem,& de omnibus optimè meritum,oppugnarunt,& in extrema pericula adduxerunt, taxat uersus 2. & 3. Quàm uerò immeritò id sibi fecerint,nēpe ipsos diligēti,& pro eis oranti, iuxta illud Psal. tricesimi quinti: Ego dum illi male habebant, uestiebar sacco, ieiunio adfligebam animam meam,& totus eram in precationibus,canit uers.4.Illud enim, Ego oratio: idem est,atque eram uir orationis, hoc est orationi incumbebam, subaudi pro illis. Omnino enim amicum se illorum exhibebat,& tam bene precari, quàm bene facere eis sedulò studebat . Illi autem hanc dilectionem odio , & beneficia rependerunt maleficijs. Id quod uers. 5. queritur , & Psal. 35. uers. 12. Hactenus meminit aduersariorum peruersitatem & malitiam , deinceps imprecatur eis ultionem.

Ver.6.7.et 8. ad uerbum.

Præfice super eum improbum, & aduersarius adstet à dextris eius. Cum de eo iudicabitur, exeat improbus, & oratio eius sit illi peccato. Fiant dies eius imminuti, & munus eius accipiat alter.)

Vt præficiat antesignano illorū Deus improbum, & ut habeat aduersarium semper ad dextram,à quo nimirum iniurijs & contumelijs conficiatur. Quæ possit enim excogitari sors dirior atque calamitosior,quàm ut quis hostis sui imperio tradatur,& eum semper adstantem habeat,qui mala sibi inferre & uelit & possit:Deinde precatur,ne quisquā iniurijs eum adserat, ne Deus quidem: quia orat,ut cum iudicatur,condemnetur, hoc est exeat improbus:& cedat ei precatio sua,nempe qua liberari malis precabitur,in peccatū.Nisi quis hoc intelligat de deprecatione pœnæ iam iudicio inflictę,quę deprecatio nouū reatum improbo adferat,& irā iudicis magis inflāmet:Id quod usu uenit ijs, quibus res est cū sęuis & iratis tyrānis:hæc uers.7.Tertio imprecat̃ improbo, curtari eius uitā,& spoliari eum dignitate sua.פקדתו munus significat,quod curę alicuius commendatur:hinc alij opes, alij uxorē,alij animam intelligunt. ego

Pecudah.

uerū

A uerti munus. Sic enim Diuus Petrus intellexit, citans Act. 1. hunc locum: Et episcopatum eius accipiat alter. Munus nanque est demandatum, & commissum officium, quod necessario obeatur. Sic nanque Martianus de uerbi significatione scripsit, Munus propriè est, quod necessario subimus, lege, more, imperio ue eius, qui iubendi habet potestatem. Intelligitur autem hic munus, quod coniunctam habeat dignitatem, ut spoliari eo aliquid in se habeat ultionis.

Fiant liberi eius orphani, & uxor eius uidua. Vagando uagentur liberi eius, & petāt & quærant è uastatis suis. Illaqueet fœnerator omnia quæ sunt eius, & deprædentur alieni eius laborē. Ne sit illis trahens benignitatem, & non sit quem misereat pupillorum eius. Sit posteritas eius ut excindatur, in generatione una deleatur nomē eius.) Quartò iam solitudinem & calamitatem imprecatur uxori, quam orat semper relinqui uiduā, et liberis improbi, quos orat depelli suis sedibus, & omni hæreditate paterna, ut mendicando aberrare cogantur, nec inueniant tamen, qui ipsis misericordiam exhibeant, eaq; calamitate premantur, ut ad unū omnibus extinctis, nomen improbi in una natione deleatur. Quod in uersu 10. posui מחרבותיהם, id est euastatis casulis eius, precaт, ut liberi improbi non solum passim uagando mendicenr, sed ea præterea premantur necessitate, ut & cum domi sint in uastatis iam casulis suis, cogantur anxiè conquirere, unde uiuant, ut ita tam domi quàm foris mendicare eos oporteat. Huius tantæ egestatis caussam precatur, non minus quàm ipsam egestatem calamitosam. Nimirum ut fœnerator illaqueet, & crescentibus continuò usuris, obnoxias sibi faciat cunctas improbi facultates: & diripiant alieni laborem eius, id est eius labore parta. id uero peculiariter calamitosum & miserum est. Ne autem quis sic mendicis & miseris iam adeò improbi liberis, misereatur, orat uers. 12. cum ait: Ne sit ei extrahēs bonitatem, scilicet usq; ad liberos eius, quibus propter ipsum benefaceret, perducta & protelata ad illos usque bonitate. Breui etiam absumi liberos, ut nomen improbi una generatione deleatur, precatur, uers. 13.

Vers. 9. 10. 11. 12. et 13. ad uerbum.

Mechorbothehem.

B *Memoretur iniquitas patrum eius apud Iehouam, & peccatum matris eius non deleatur. Sint coram Iehouah semper, & excindatur e terra memoria eius.*) Quintò iam, quoniam omnium malorum caussæ peccata sunt, orat, ne illa improbo unquam remittantur, imò ut imputentur & peccata parentum. Quæ precatur semper Domino esse in oculis, hoc est iugi ultione in improbo puniri, ut ipse & qui ad eum attinent, penitus exterminentur, ne ulla eius superstit memoria.

Vers. 14. et 15. ad uerbum.

Propterea quòd non fuit memor facere benignitatē, persequutus est uirum adflictum & inopem, & contritum corde, ut occideret. Dilexit maledictum, & adueniat ei, & noluit bonam precationem, & sit ab eo longe. Induatur maledicto ceu tunica, & ueniat sicut aquæ intra eum, et sicut oleū in ossa eius. Sit illi sicut indumentū (quo) inuoluatur, & ad cinctoriū (quo) semper præcingatur.) Caussam sanctus reddit, cur ita deoueat improbum, tantisq; malis eum dignum iudicet. Deus nihil æquè charitate & beneuolētia exigit, quare summa eius indignatione & extremis malis dignus est, etiam qui in quemuis iniurius est, et inhumaniter sese habet. Iam id plusquā Satanicum est, eum etiā posse adfligere & iniurijs afficere, qui antea adflictus & calamitosus est, idq; nullo suo merito, nempe innocens, & de omnibus bene mereri studens. Iam cum Deus rependat unicuiq; iuxta sua studia, bona bonis, mala malis, idq; improbo isti abunde notum fuerit, cum tanta peruersitate & crudelitate in innocentem esset, uisus sanè est maledictum, hoc est diuinam execrationem amare & uelle: bonam uero precationem, item diuinam, quę & Dei beneficentia est, cum illius dicere, facere sit, odisse, & nolle, nihil ea affici. Precaт ergo, ut ita eueniat ei, sicut ex factis eius apparebat uoluisse: petitq;, ut execratio diuina, quæ in omnia mala præcipitat, & hominum quoq; execrationem accersit, ipsum totum obruat, occupet, & penetret. Id enim ualet, quod orat, ut ea induatur tanquam ueste interiore: postea, ut ea amiciatur superne, tanquam pallio: postremò, ut ea uelut cinctorio undique & perpetuò cingatur. Præterea, ut ipsum

Versus 16. 17. 18. & 19. ad uerbum.

perfluat,

perfluat, sicut solet hausta aqua perfluere interiora hominis. Addit, Sicut oleū uel unguenta in ossa eius. Vnguentum enim & ossa penetrat, cum externè membra inunguntur. Erant isti, quibus hæc imprecatur, penitus deplorati, & non tam ipsius quàm Dei hostes: quare sciebat illos ultionem manere infinito maiorem, quàm explicare posset. ideo auget sic omnia, & exaggerat. Ab externis quoq; malis, quę illis imprecatur, tam atrocia, æstimari uoluit mala interna, & seculi futuri precium & merces.

Versus 20. ad uerbum. *Hoc eorū opus à Iehouah eorū, qui mihi aduersantur, & loquuntur noxia contra me.*) Quàm iuste orarit quę præmisit, quamlibet atrocia, hoc uersu confirmat: Hoc, in quit, à Iehouah opus eorū erit, id est operęprecium & merces. sic enim in scripturis aliquoties פעלה accipitur. (Peulath.) Quod enim illis iusto Dei iudicio debebatur, sanctus iure eis imprecabatur, Dei duntaxat spiritu impulsus & actus.

Versus 21. 22. 23. 24. et 25. ad uerbum. *Et tu Iehouah Domine fac mecum propter nomen tuum, quia bona benignitas tua, libera me. Nam afflictus et inops ego, & cor meum uulneratū est in me. Sicut umbra declinaui, dilapsus sum, depulsus sum sicut locusta. Genua mea impegerunt præ ieiunio, & caro mea cōtabuit à pinguedine. Et ego fui opprobrium illis, uiderunt, mouerunt caput suum.*) His uersibus implorat opem Dei, et suam iterum exponit miseriam. Quod dicit uers. 23. Et excussus sum tanquam locusta, ad id respexit, quod locustæ ferè semper subsiliāt de loco in locum, nec habent fixam sedem. Sic Dauid ubicunq; latibulum quæsisset, excutiebatur persequente Shaule, & prodentibus assentatoribus eius, de quo fusè dictū in Psal. 11. Vers. 24. memorat quàm multus fuerit in precibus ad Deum, quas cum plurimo animi ardore funderet, pariter ieiunabat, idq; tam instanter, ut inde uacillarent iam ac labascerent ei genua, & caro planè marcesceret. Nam quod ait, משמן, (Misscamen.) id est à pinguedine, sic Hebræi intelligunt, Caro mea adeò emarcuit, ut pinguedo periret. Id uero satis liquet, שמן (Scemen.) alicubi pro pinguedine accipi. Haud scio tamen an nō & hic sensus huius uersus esse possit, Vacillarunt à ieiunio, quod illo nimirum me adflixi, genua mea & caro mea emarcuit ab unguēto, id est ab eo quod ut unguentis, ita alijs quoque delicijs abstinuerim, omni corporis cura abdicata, ut per unguētum intellexerit curam carnis, uti adhiberi illud solebat, cum delicatius uiueretur, quod Psal. 23. abunde testatur. Verum lectoris sit iudicium. Dominus tanquam rem in ieiunijs adhiberi minime solitam, inūgere caput iubebat, cum præciperet ieiunij dissimulationem. Vt ieiunia ueteres precibus grauioribus semper coniunxerint, dixi in Psalmum trigesimumquintum. Quæ uers. 25. queritur, questus est & in uers. 8. Psal. 22. ac alibi.

Versus 26. 27. 28. & 29. ad uerbum. *Auxiliare mihi ô Iehouah, Deus mi serua me in bonitate tua. Et cognoscant quia manus tua hæc, tu Iehouah fecisti illud. Illi deuoueant, tu uero beneficentia prosequaris. insurgunt, & confundantur & pudefiant. & seruus tuus lætetur. Induantur aduersarij mei ignominia, & inuoluantur ceu pallio erubescentia sua.*) Precatur ita se iuuari, ut hostes sentiant manum Domini esse. id explicat uers. 28. cum orat, ut illis execrantibus, hoc est aduersa omnia & imprecantibus & intentantibus, Dominus det sibi rerum omnium successum, & efficiat, ut cum illi contra se insurrexerint, ilico ut sibi uidetur, daturi internitioni, pudefiant, irrito adeò ipsorum conatu, & frustrata spe, ut ipsi pereant, ipso ope Domini seruato, indeq; de tanta eius bonitate lætante. Id autem cum illis maximè ignominiosum futurum erat, subiecit: induantur aduersarij mei ignominia, & amiciantur tanquam pallio erubescentia, hoc est toti ignominia induantur, qua similitudine & suprà usus est.

Vers. 30. 31. ad uerbum. *Celebrabo ualde Iehouam in ore meo, & in medio multorum laudabo eum. Quoniam adstat ad dexteram inopi, ut seruet à iudicibus animæ eius.*) More suo, uota laudis publicè nuncupat, & laudem simul explicat. Ea siquidem esse bonitate Deum, ut inopi, quem omnes deserunt, ipse ad dexteram semper adstet, & defendat eum à iudicibus eius animæ, id est potestate arbitrioq; uitæ & necis eius pollentibus, uti erat Shaul, & proceres eius. Præsentem semper opem Domini, & Psal. 16. per adstare ad dexteram exprimit uers. 8.

DISPV-

A

DISPVTATIO DE EO, QVOD DEVS MAIORVM SCELERA PVNIT IN MINORIBVS.

ORat Vates in uersu 14. & 15. ut Deo peccata maiorum improbi memorentur, semperq́ in conspectu habeantur, ad hoc ut ipse & posteri eius semel excindantur. Id cum illo conuenit quod Deus in lege de se testatur, sole re se iniquitatem patrum ulcisci in filijs in tertiam & quartam generationem. Huic uidetur aduersari, quod passim scriptura de eo prædicat, reddere eum unicuiq́ iuxta facta sua. Hunc nodum sic puto dissoluendum. Primum id ambigi apud pios non potest, Deum neminem punire ob culpam alienam, sed re pendere unicuiq́ pro factis suis. Cum autem externis istis ultionibus, mundo conspicuis, Deus non tam sumat scelerum pœnas, quàm sumpturum se indicet, & magis testetur quæ mala præcipuè execretur, & quantopere, quàm dignam factis talionē sceleratis reddat (nam hoc futuri seculi est) dicit scriptura Deum in filijs, patrum flagitia ulcisci, dum illa in patribus prætерita, atrociter adeò in filijs uindicat, ut nō solum ipsorum qui pœnas dant, impietatem, sed etiam maiorum eorum uideatur ulcisci, ac reuera ulciscatur. Etenim cum illis eadem peccantibus externè nihil mali intulerit, uidetur pepercisse. Sic dicebat Seruator super Hierusalem uenturum reatū omnis sanguinis iusti, qui effusus fuerat inde ab occiso Habel. Ea enim erat de Hierosolymitanis effusi iusti sanguinis ultio sumenda, qualē nec antè orbis uiderat, nec erat postea uisurus. hinc hominum æstimatione uidebantur non suæ solum crudelitatis pœnas persoluere, sed omnis quæ à quoq́ post conditos homines fuit admissa. Et reuera persoluerunt. nam quantum ad ultionem attinet mundo manifestam, hi certè consummatā tandem dederunt, ita ut etiam hæc in illis crudelitas, occiso Seruatore mundi, & apostolis eius, ad summum peruenerit. Ad eundem modum, quia ijs Amelekitis, qui primi Iisraelem oppugnarunt, externè nihil dignum eorum improbitate acciderat, & posteri eorum fuerunt per Shaul prorsus deleti, qui haudquaquam soli ita Iisraelem infestarunt, ut tantas meruisse pœnas uiderentur, cui maiores eorum nullas dedissent, dicit Dominus ipse, tum posteris repensum, quod fuerat peccatum à maioribus. Haud enim insolens hoc in scripturis est, ut Deus de se, iuxta nostram æstimationē loquatur. Quāquam sit & impijs ea inter ipsos communio, ut ad maiores quodammodo pertineant, quæ mala perferunt minores. Tum sic habet diuinæ prouidentię ratio, ut quoduis scelus suo in tēpore digna ultione notetur, quàm execrabile sit Deo. Et hoc enim pacto Deus suorum fidei consulit, quod interdum truculentissimis ultionibus testetur se orbis iudicem. Rursus sępe sic con niueat, quantum ad uisibiles pœnas attinet, ut prorsus negligere res humanas putetur. Hanc autem ulciscendo rationem obseruat, cum statuit iram suam in scelus aliquod declarare. differt ferè, dum illud per multorū successionem pro bè maturuerit. Hinc sinit sępe, ad probādum suos, impios pro libidine sua diu grassari, & non solum ipsis pro arbitrio omnia succedere, uerumetiam eorum posteris: sed simulatq́ impietas & scelera in posteris ad ultionē insigniorem, qua Deus se mundo rerum humanarū uindicem declaret, uelut maturuerunt, ulciscitur tandem ea in ijs, in quibus ad summum iam peruenerunt: dicitq́ se tum omnem illam impietatem, quam illi à maioribus acceperūt, quæq́ in maioribus uisa est inulta relinqui, in ipsis pariter punire. Id autem sic attemperat, ut nec illi de quibus externè pœnas scelerum, quæ cùm ipsi, tum maiores eorum admiserūt, sumit, plus patiantur, quàm meruerint: nec illi qui coram mundo uidentur inulti hinc migrasse, minus. Hinc quiuis uidet, ut conciliandi sint hi loci Iehezkel decimooctauo, & Exodi uigesimo, Filius non portabit iniquitatem patris: & quod hic sanctus precatur, filios improbi dare pœnas eorum quę peccarunt parentes. Item quæ adducti loci de Amalekitarum & Hierosolymitano excidio memorant. Nam Iehezkel nequaquam id negare uoluit, quod in lege Deus de se testatur: sed cum populus mala quæ patiebatur

ob pro-

ob propria ſcelera, in maiores reijceret, et uidere uolebant ſe immeritos luere, quæ peccauerant patres eorum, docet toto eo capite ſacer Vates, unumquenque quicquid patiamur mali, ſuo merito pati, & nemini obfuturã impietatem patrum, ſi ipſe pius ſit: ſicut nemini item patrocinaturam maiorum pietatem, ſi ipſe ſit impius. ſed nec ſuam cuiq; impietatem nocituram ſi reſipiſcat: ut nec à malis quenquam liberaturam ante actam iuſtitiam, ſi ab ea defecerit. Breuiter affirmat, mala deberi peccatis eoq;: ubi illa obtinẽt, ibi ſæuire Dei ultionẽ. contrà uigere Dei beneuolentiam, ubi ſtudetur innocentię, quicquid uel maiores, uel quiſq; ipſe antea uixerint. In his iam nihil eſt quod cum illo legis diſcrepet. Nec enim habet illa Deum improborũ maiorum ſcelera ulciſci in innocentibus filijs, quod ſolum Iehezkel confutat. Deus ſiquidem, qui uaſa iræ & gratiæ pro ſuo perfecit arbitrio, ijs qui ſe odiunt maioribus parentibus eos dat liberos, qui ut paternã imitantur impietatem, ita digni ſunt, in quibus etiam ea impietas uindicetur, & id ipſorum merito. Nihil cuiquam debet Deus, nec licet uaſi figuli dicere figulo: cur me ſic feciſti? Interim tamen, licet nemo quicquam boni habere poſſit, quod illi à Deo non gratuitò detur, ſic tum res noſtrę comparatæ ſunt, ſic ſuperat iuſtitia Dei, ut quicquid tandem patiamur, ſi noſtram ipſorum audire conſcientiam ſuſtinemus, cogamur fateri omnia nos pati noſtra culpa.

ARGVMENTVM PSALMI CX.

Canit de regno Chriſti, quod in Zijon cœpit, indeq; ad fines orbis uſq; peruenit, obtinebitq; donec Chriſtum ſuperi & inferi uniuerſi adorent, hoſteſq; eius ſcabellum poſiti fuerint pedibus eius.

PSALMVS CX.

Εὐχαριστικὸς καὶ προφητικός.

1 PSalmoDa Dauidis. Dixit Iehouah Domino meo, ſede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedibus tuis.

2 Proferet Iehouah à Zijon potens imperium tuum, exerce poteſtatem in medio hoſtium tuorum.

3 Populus tuus ſpontaneus adeſt in die, in quo copias Iiſraelis collectas habes in urbe magnificentia ſacrarij inſigni: ſicut ros in aurora, ita prouenit ab utero iuuentus tua.

4 Iehouah iurauit, nec pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in æternum, iuxta rationem Malcizedek.

5 Dominus ad dextram tuam, cędet tempore iræ ſuæ reges.

6 Exercebit iudicium in gentibus, replebit omnia cadaueribus, cędet caput terræ amplæ.

7 De flumine in uia bibet, propterea extollet caput ſuum.

Verſus 1. & 2. ad uerbum. DAuidis Pſalmus. *Dixit Iehouah Domino meo, ſede à dextris meis.* *Donec ponam hoſtes tuos ſcabellum pedum tuorum.*) Eadem canit hic Pſalmus quæ ſecũdus. Omnia Chriſto propriè competunt. Sunt tamen qui & hic typum, qui in Dauide precelſerit, ſubſtratum exiſtiment. Legimus ſiquidem, Dauidem ſtatim atque ipſum totus Iiſrael regem in Hebron ſalutaſſet, expugnaſſe Hieroſolymam, at que ibi regni ſede inſtituta, mox arcam fœderis eõdem tranſtuliſſe. Inde è Zion iam urbe regia, expugnaſſe cunctas gẽtes finitimas. Cumq; ergo totus Iiſrael ad regem Ieruſalem conueniſſet, ut arca fœderis digna pompa in Zijonem ferretur, uerè dies erat uirtutis & copiarum Iiſraelis, ſatiſq; cernebatur confirmatum

A confirmatum illi à Domino regnum, facileq; licebat diuinare hunc regem sic hactenus diuina ope adiutum, sic populo omni charum, sicq; religiosum, omnes populi sancti hostes edomiturum, & è Zijone regnum hoc sanctum ad ultimos usq; fines à Domino promissos prolaturum. Istud ergo ipse hoc Psalmo, unà cum populo, in gloriam Dei, & ad accendendam populi pietatē, memorare & canere uoluit: simulq; in se Christi typo, de regno huius, ut ferè solet, uaticinari. Hinc ergo uolunt primum uersum, dum ad Dauidem Christi typum refertur, hunc sensum habere. Dicit sacer populus: Nunc cum tanta animi alacritate totus adest Israel, adest ut arcam fœderis, sedem Dei Zijonem cum rege deducat, Dei simul & regis studiosissimus: satis superq; manifestum est, quid Deus regi & domino meo promiserit, in quantam illum euehere potestatem decreuerit. Certe huic domino meo dixit, Sede ad dexteram meam: id est, regna & dominare super omnia. Quibus enim datur regibus ad dexteram sedere, illi proxima ab ipsis dignitate & potestate pollent. Inde cum Salomon uellet suam matrem honorare, collocauit eam sibi ad dexteram, 3. Reg. 2. Cum ergo nemo mortaliū fuerit à Deo euectus Dauide sublimius: canebāt, eum iussum à Deo sedere ad dexteram suam. Putant enim, qui hanc enarrationem adferunt, cum Dauidi, ut Christi typo, competat dici primogenitū Dei, quod uocari eum, Psalm. 89. testatur, posse etiam suo modo dici, eum sedere ad dexteram Dei. Cumq; obijcitur, si uel quantum ad typum attinet, potuisset hic uersus de Dauide intelligi, habuissent Pharisæi, quod Seruatori respondissent, roganti: Si Christus filius Dauidis est, quomodo uocauit eum in spiritu dominum? dicere enim potuissent, Dauidem hoc in persona populi dixisse. Respōdent illi, passim tum persuasum fuisse populo Iudaico, & quidem ab ipsis Pharisæis ac legis doctoribus, hæc de Christo præcipuè & propriè scripta esse. quare ad istum effugere modum non potuerunt. Si nanq; illud respondissent, regessisset Dominus: Vos & omnes rectè hunc Psalmum intelligentes, agnoscitis, eum ad Dauidem, non nisi ut Christi typum, pertinere: de B Christo autem redemptore populi sancti, proprie esse compositum. unde nō minus Dauid ipse de Christo, quę hic habentur, quàm populus, cecinit de Dauide. Constat ergo, quod & Dauid ipse Christum: dominum suum uocarit, id quod utiq; indicat, eum in Christo plura agnouisse, quàm fore illum suum filium. Horum sententiam, si cui ea uideatur ueritatem Christi contra Iudæorum calumnias firmare, is poterit eam amplecti. Equidem ut scio Christum finem esse Legis, atq; ideo hic quoq; in primis propositum, ita ad ipsum omnia referam. quanquàm damnare nolim, quicquid sic uel hunc, uel alium locum elucidat, ut à calumnijs impiorum orthodoxa expositio uindicet, & gloriæ Christi nihil derogetur. Christo itaq;, ut & isti fatentur, hæc propriè ac uerius competunt. de hoc cum Dauide totus populus canit: Iehouah dixit Domino meo, & omnium, Iesu, sede ad dexteram meam, id est regna super omnia, primaq; potentia esto præditus, cui se cuncta genua flectant, quemq; omnis lingua Dominum confiteatur. Hæc Christi sublimitas & gloria, à resurrectione & euectione in cœlos, orbi primum reuelata est. ideo scribitur, tum à dextris Dei consedisse, cum cœlos conscendit, Mar. ultimo, & Ephes. 1. Vbi etiam D. Paulus abunde exponit, quid sit Christum ad dexteram Patris sedere. nempe ipsum hominem, eum qui pro nobis obediens mortem pertulit, constitutum esse supra omnem principatum ac potestatem, uirtutem & dominium, & omne nomen quod nominatur non solum in seculo hoc, uerum etiam in futuro. Deniq; omnia subiecta esse sub pedibus illius, atq; datum eum caput Ecclesiæ, quæ est corpus illius, cōplementum eius, qui omnia in omnibus adimplet. Hæc Paulus. Ista ergo hominis Iesu euectio, ut per eū in inuisibili gloria Dei præsidentē, cuncta instaurenť & perficiantur, utq; sancti uniuersi ad Dei imaginem reformentur, quæ potestas nulli unq; creaturæ communicata est, quia nulla, ut hoc semen Abrahæ, à uerbo Dei assumpta est: istuc est, quod hic

Quid sedere ad dexteram Dei.

Qui hostes Christi. illi pater dixisse canitur, Sede ad dexteram meam. Porro ut huius hostes, scabellum ipsi ponantur, planè apparebit, quando confecerit hostem ultimum, mortem: de quo 1. Cor. 15. Hostes autem eius sunt, quicunque ex Deo nati non sunt, & ideo ut Patrem, ita ipsum perpetuò odiunt. Ii sunt qui dicunt, Nolumus hunc regnare super nos. Reliqui enim omnes, ut ante conditum mundũ in hoc electi sunt, ut filij Dei sint: ita dum eum nondum regem suum agnoscunt, uocantur quidem immorigeri filij, oues errantes, peccatores: at hostes Christi non uocantur. Impie ergo hic noui Origeniani colligunt, uniuersos saluandos. Quos etenim Christus seruat, eos mensæ suæ adhibebit conuiuas in regno Patris, non habebit scabellum pedum. Et horum typum gesserũt Israelitæ, qui flagrantissimo studio Dauidem regem salutabãt: illorum autem, Ammonitæ, Moabitę, & alij hostes Dauidis, qui fuerunt uel funditus deleti, uel in seruitutem sempiterna redacti.

Versus 2. ad uerbum. *Iehoueh emisit uirgam uirtutis tuæ ex Zijõ, dominare in medio inimicorum tuorum.*) Ho cuersu canit regni huius potentiã, ex Zijõ profectam. Hanc Christus in medio hostium suorum exercet, cum suos tanquam oues in medio luporum ita seruat, ita tuetur, ut cuncti illorum hostes nihil nisi quod in bonum illis cedat, possint efficere. Vt uero mirificum hoc Domini imperium diligentius cõsiderandum Psaltes offerret, inducit Deum Christo suo loquẽtem: Dominare, exerce potestatem in medio hostium tuorum, pro arbitrio tuo de illis statue. Id quidem quantum ad typum attinet, magnificè & in Dauide adumbratum est, cum sæuas adeò de Ammonitis deuictis pœnas sumeret, de quibus memini in uers. 43. Psalm. 18. & in uers. 9. Psalm. 20. Sed id umbella tantum, et quidem pertenuis fuit imperij Christi, quod spiritu suo inter hostes suos administrat. Vinctus Paulus erat & Romæ, & à Cæsare, penes quem totius orbis erat imperium: sed quod non erat in eo uinctum uerbum Dei, quàm uerè regnabat in eo Christus? cum summa illum libertate ad extremum usque spiritũ prædicaret, & à cũctis suis hostibus nihil, nisi quæ saluti sibi essent, sentiret. Ergo ut habiturum erat regnũ Christi erga hostes, cecinit uersu 2. Duobus sequentibus canit, ut illud futurum erat in populo sancto.

Versus 3. ad uerbum. *Populus tuus spontanearum in die exercitus tui, in magnificentijs sanctuarij, ab utero, ab aurora tibi ros natiuitatis tuæ.*) Populus, inquit, tuus spontanearum, subaudi, uoluntatum, ultroneus & lubens adest tibi, in die exercitus tui: uel collectarum copiarum Israelis, quantum enim ad typum attinet, respexisse uidetur ad festum illud magnificentissimum, quod habuit Dauid cum arcam in Zijon transferret, ut dictũ. In die exercitus tui, alij legunt, uirtutis: significat enim חיל & exercitum & uirtutẽ, sed ferè bellicã. Mihi, quia sequit̃, in splendoribus, uel, magnificentijs sacrarij, arridet חיל hic accipere pro copijs Israelis. Nam legimus 1. Paral. 15. Dauidem cum uellet arcam Zijonẽ trãsferre, totum Israelem collegisse, qui & maxima animi prõptitudine & alacritate adfuit cum principibus suis, & quicquid in regno eximium erat. Splẽdores sacrarij, ut Kimhi uidet̃, Ierusalem significãt. In ea enim erat tabernaculum fœderis, sacrarium Domini. Propter hoc, ut Psalm. 48. dicta est ciuitas Dei, mons sanctus, locus elegans, exhilarans omnẽ terram: ita uocatur hic, magnificentiæ uel splendores sacrarij, id est singulari splendore, ob sacrarium, præstans. Hæc uerò omnia in Ecclesia Christi complentur. Possunt etiam splendores sacrarij, magnificus apparatus intelligi, cum quo arcam rex & totus populus in Zijonem deducebant, qui in loco iam memorato fuisse describitur. Non autem spontaneum solum adfore populum regis huius, Deus promisit, sed & multum. id sequens particula dicere uidetur, Ab utero, ab aurora ros natiuitatis tuæ: id est, ita adest iuuentus tua ab utero, ut decidit ros in aurora, nimirum fœliciter & multus. Per quàm obscura est hæc particula. Ego spectaui id, quod in hoc uersu præmissum est, de frequentia spontanei populi apud regem. Id satis liquet, Psalmum præcipuè gloriam regis huius, & magnificentiam, quæ illi ex singulari Dei bonitate contigit, canere. Deinde obscurum non est, hoc tertio uersu hanc te

Chal.

gis

A gis huius magnificentiam prædicari,à populi ultronea frequentia, ſicut prædicatur uerſu ſecundo,à uictoria contra hoſtes, plenoq; in illos dominio, & quarto à religione regis. Iam cum eandem propemodum ſententiam, mutatis uerbis in uno uerſu geminare Vates hic,ut & cæteri,ſoleat,ppedit animus in eam enarrationem,quam attuli. Ne quem autem fraudem cogitationibus aliorum,uolo Ebræorum enarrationes hic adducere. Kimhi hunc ſenſum adfert: Ab utero,hoc eſt aurora tua,tibi cecidit ros natiuitatis tuæ: hoc eſt ſingularis Dei fauor te proſequi, & ut tam eximia ederes facinora, cœtu fœcundare,cœpit. Quidam uero Rabbi Mosheh, quem adducit A.Ezra,ad hunc modum locum hunc enarrat: Ab utero uirtus corporis, quæ eſt uelut ros naturæ tuæ,tibi tanq; lux auroræ erumpit,augebitur & proficiet. Adducit idem alios, qui hanc ſententiam afferunt: Ex utero, natiuitas tua ex humili loco uenit. Nam hi שחר, quod nigrum, & inde abiectum ſignificat, pro humilitare generis accipiunt: & טל uerbum faciunt, quod cadere ſignificat: ſicut את גורל ויטל, id eſt iecit ſortem. Ipſe A.Ezra totius uerſus hunc ſenſum facit: Si quando bellum tibi moueatur, & copijs opus habeas, populus tuus tibi aderit ſicut ultronea pluuia, uidebis eos in magnificentia ſancta ab utero: ſtatim ab auroræ ortu aduenient, ſicut ros, quem in iuuentute tua cum gregem paſceres, uidere ſolebas. Eclipſim nanque eſſe uult, עמך נדבות. Rabi Shlomoh in hanc ſententiam uerſum explanat: Populus tuus ultroneus erit ad auxiliandum tibi, in die quo facies fortiter, propter decorem ſanctitatis, qui in te eſt, à iuuentute tua, tibi ros erit naturæ tuæ, id eſt bona natura, quæ ſicut ros fructum ferat, ut proſperè agas. Chaldæus interpres ברחמי pro miſericordia uſurpans, & מבשחר pro præſto adeſſe, ſic uerſum hunc reddidit: Populus tuus domus Iiſrael, qui incumbunt legi, in die concertationis prælij tui, adiuuabis eos ſplendoribus ſancti, miſericordiæ Dei præſto erunt tibi tanquam deſcendens ros, ſedebunt confidenter nati tui. Hinc Chriſtiane lector uidere licet, quantam iacturam fecimus, interitu librorum Ebraicorum. Nam cum ſola ſa-

Scachar. *Tal.* *Iutal eth goral.* *Amecha nedaboth.* *Merecoera.* *Miſcechar.*

B cra Biblia ſuperſint, tam pauca ſcilicet, plurimæ ſunt formulæ, plurimæ dictiones, quæ uno duntaxat in loco occurrunt, quarum ſignificatio nulla poteſt collatione perueſtigari. Hinc tanta ubiq; interpretum uarietas. uel in hoc uerſu quàm, bone Deus, diuerſa nobis reddiderunt. Græci legunt, μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου, ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου. ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. עמך ſiquidem ſi cum hirik punctarum ſit, tecum. ſignificat, ſed hic punctum pathach habet, &, populum tuum ſignificat, ſicut & Hieronymus hoc reddidit. נדבות liberos & ſpontaneos ſignificat, ſed נדיבים principes, de qua uoce iam dictum eſt in Pſal. cẽteſimooctauo. Græci reddiderunt ἀρχὴ, id principatum ſignificat. Latinus autem interpres, quoniam ἀρχὴ etiam principium ſignificat, Ebrææ linguæ ignarus, uertit, Tecum principiũ. Quod quantas diſputationes patribus dedit: ſed omnes extra oleas. Illud ἐν ἡμέρᾳ δυνάμεως, id eſt in die uirtutis, propius eſt. nam חיל uirtutem, ſed bellicam ſignificat. Ita ἐν λαμπρότησι τῶν ἁγίων, id eſt in ſplendoribus ſanctorum, nõ adeò alienum eſt, licet uox ſanctorum, cum ſit Ebraicè, ſanctuarij, in ſingulari multis dederit occaſionem philoſophandi, quæ non admodum faciunt ad rem. Tũ quòd ſplendores non pro magnificentia & decore acceperunt. Illud πρὸ ἑωσφόρου, id eſt, ante luciferum, ſtare non poteſt. nam לפני Ebræis ante, מ uero, ab & præ ſignificat. In ילדותך quoq; erratum eſt, nam ילדתיך genui te ſignificat, non ילדותך. Hi uerò lapſus minus mirandi, quando diuus Hieronymus hic in dictione הדרי id eſt ſplendoribus uel magnificẽtijs, legerit ר pro ד, & inde reddiderit, in montibus. Videte ſacrarum literarum ſtudioſi, quanta ſit linguæ ſanctæ diſcendæ neceſſitas. Quanquã ſic nobis proſpexerit diuina bonitas, ut quæ propriè ad ſalutem nos erudiunt in ſacris, planiſſima ſunt, & poſſunt à quouis illis uiuere cupiente intelligi. Multa in hoc Pſalmo inſunt, quæ uariè intelligi poſſunt, de eo autem omnibus pulchre cõuenit, hic regnum Chriſti

Nedaboth. *Nedibim.* *Chail.* *Liphne.* *Ialduthecha.* *Ieladtihcha.* *Adre.*

celebrari, cui oporteat omnia subijci. Hunc sacerdotem & mediatorem nostrum esse in sempiternum. Hæc iam qui fide tenuerit, is habet uitam æternam, poteritq́ de reliquis citra salutis iacturam ambigere. Hactenus uersum tractauimus, quantum ad typum attinet. In Christo autē omnia consummata habentur. Huic in die quo ueriorem arcam fœderis Zijoni, hoc est suum corpus cœlis, & statim sui nominis fidem per Euangelium mentibus electorum intulit, statim adesse cœperunt incredibili frequentia populi spontanei. Qui eo ardore Christo sese addixerunt, ut non rerum modo, sed & uitæ iacturam magno cum gaudio facerent. Ibi cœlestem splendorem & magnificentiam per tam uarias & admirandas dotes spiritus sancti exhibuit: & sicut ros mane terram obtegit & fœcundat, ita undiq́ apparuerunt qui spiritu eius mūdum fertilem pietatis & innocentiæ reddiderunt.

Versus 4. ad uerbum. *Iurauit Iehouah & non pœnitebit, tu sacerdos in seculum, iuxta uerbum meum Malcizedeck.*) Hoc uersu regem istum prædicat à religione, qui & ipse uni Christo proprie competit. Licet Dauid hactenus uerius, quàm filij eius, qui כהנים (*Choanim.*), id est sacerdotes fuisse dicuntur, sacerdos appellatus sit, non solum propter publicum ministerium & regiam potestatem pie & religiose administratam, sed propter religiones & cerimonias tanto studio reparatas, auctas & ornatas. Verum hæc nihil nisi umbra ad Christum. Vt ergo omittam, quæ non proxime ad rem faciunt: tempore Abraham, Hierosolymis regnauit rex Malcizedek, quæ tum Shalem dicebatur, ut legimus Genesis decimoquarto. Is sic regnum administrabat, ut simul & sacerdotio fungeretur, hoc est doctrinæ sacræ interpretem, & peccatorem atque sacrificum populi ageret. Ad hunc igitur modum regnaturum, non Dauidem, nisi ut umbram, sed Christum suum, Dominus iurauit, qui unus scilicet est Dei & hominum moderator, unus aduocatus, sacrificium & sacerdos: & is quidem, qui sanctificatus in æternum consummat Ebr. decimo. Hæc tamen epistola capite septimo considerauit in hoc rege Malcizedek plura, quibus in eo Christus adumbratus fuit. Nomen, quod fuit dictus rex iustitiæ: locum regni Shalem, quod pacem significat deinde, quòd genus, ortus, & mors eius in scriptura non memorantur: quòd denique Abrahæ bene precatus est, & decimas ab eo ut præstantior acceperit: quæ omnia in Christo completa sunt. Nam hic est qui iustos reddit cunctos in se credentes. quare nemo rectius Malcizedek, id est rex iustitiæ, quàm ipse dicitur: nemo item meliore iure rex Shalem, id est pacis, quippe qui æternam pacem, ut cum Deo, ita cum rebus omnibus parauerit cunctis electis. Genus eius & ortum quoq́, quum idem Deus sit, nemo est qui queat nosse. Mortis unus hominum expers est, quia solus peccati purus: quod enim mortuus est, peccatis nostris semel mortuus est: idq́ nostri & reparatio uitæ iure dicitur, mors dici uere non potest. Hic deniq́ est, qui Abrahę, ac in eo toti sanctorum uniuersitati bene & precatus est, & fecit, quia iustitia simul & ęterna uita illos donat. Ei ergo iure se & omnia, non decimas solas, sancti offerūt. In his ergo ordo, ratio, modusq́ est, quo Christus Malcizedek in suo sacerdotio confertur, imò in illo ostenditur adūbratus. Inconsiderate quidam uolunt, regē Malcizedek sacerdotij Christi typum in eo prætulisse, quòd panem obtulerit & uinum: cum tamen scriptura non memoret, illum Deo panem obtulisse & uinum, sed protulisse (est enim הוציא (*Chozi.*)) Abrahæ & militibus eius reuertentibus à cæde hostium, ac ideo famelicis. Christus quoque seipsum, non panem & uinum, patri obtulit. Rectius hunc typum explicarent isti, si dicerent: Sicut Melcizedek fesso à prælio Abrahamo, & suis panem & uinum protulit, quo eos recrearet, & bene precatus est: ita Christum suis dare panem & uinum de cœlo uiuum ac uiuificantem, nempe carnem & sanguinem suum, quo ita uires reficiuntur, ut æternùm gaudeant, & uiuant, quibuscunque hic cibus ac potus contigerit. Ex eodem & hoc considerauit author eius Epistolæ, quod tum Seruator cum iuramento sacerdos constitutus est, natus ē tribu

Tu es sacerdos secundum ordinem Melchiz.

A bu Iehudah, non Leui, & constitutus sacerdos, non secundum ordinem Aharon, sed Melcizedek, unde mutato ita sacerdotio, & Legis, quantum quidem ad ceremonias attinet, mutationem fieri oportuerit, de quo dixi in uersum octauum Psalmi quinquagesimi. Sacerdotis planè est, rem diuinam facere. cũ ergo aliud Aharonico sacerdotium succedere Deus uoluit, & perfectius, utique & rationem rem agendi diuinam uoluit mutari. Spectandum ergo modo, quibus Christus Deum cerimonijs colere instituerit, nempe sui ipsius immolatione, & uita omnibus momentis proximorum usibus inseruiente, idq; pro libero spiritus arbitrio, citra tot externorum rituum, ut antea, præscripta. Hoc sacerdotium, ut est priore perfectius, ita durabit, dum tradet regnum simul & sacerdotium Deo & patri. Kimhi hunc uersum in hunc modum exponit: Iurauit Iehouah tu es sacerdos, id est princeps & rex in sempiternum. על דברתי, id est, propterea ut sis rex iustitiæ, facturus iudicium & iustitiam omni populo. A. Ezra autem על דברתי, iuxta morem & ritum Malcizedek interpretatur. Verùm similitudinem in eo ponit, quod sicut Abraham prædæ partem decidit cum Malcizedeko, ita populus spolia relata ab hostibus obtulerit Dauidi. R. Shlomoh, in eo Dauidem Malcizedeco similem, quòd sacerdos & princeps altissimi uterque fuerit. Epistola ad Ebræos rem ipsam exposuit: cum Christum ignorant, nihil huius possunt ritè intelligere. In דברתי redundat, sicut & in מלכי. Istæ paragogæ non infrequentes sunt in scripturis.

Al dibrathi.

Dibrati. Malci.

Dominus ad dexteram tuam, cædet in die iræ suæ reges. Iudicabit in gentibus, implebit (locũ prælij) cadaueribus, cædet caput super terram amplam. E torrente in uia bibet, propterea attollet caput.) Quo ad Dauidem fuit hoc uaticinium de uictoria uicinarum gentium, quæ antè Iisraelem adflixerant: quo ad Christum, uaticinium est de uictoria contra Satanam & mundum. Hinc uero est ad dexteram Dominus, omnia ipsi expediens, cunctosq; hostes eius deijciens. Diuina ergo uirtute in die iræ suæ, hoc est cum sæuire dignum est, cædit reges, comminuens quamlibet eximiam potestatem. Id in Dauide adumbratum est, cum regem Ammonitarum occidit, & populum eius crudeliter adeò concidit & exussit: tum & aliarum gentium, qui illis uenerant auxilio, principes prostrauit. Tum sanè iudicium exercuit in gentibus, ac repleuit omnia cadaueribus, id quod canit uersus sextus. Vno enim prælio legimus cæsos quadraginta millia equitum, & totidem peditum, ut memini in Psalmo uigesimo. Quod autem hic sequitur, Et cęcidit caput super terram רבת: quidam R. Iehudah putat nominatim dictum de rege Ammonitarum, cuius metropolis fuit. רבת, id est Rabah. Id, cum præmiserit in genere reges, non est absimile ueri. Insignis siquidem adeò fuit hæc urbs, ut Ioab expugnatæ titulum Dauidi deferret, indignum ratus, alium quàm regem ipsum illo insigniri. Memoratur etiam, ut corona regis huius urbis & gentis, maximi precij, Dauidi fuerit imposita, secundo Regum duodecimo. Porrò alij terram רבת pro ampla & potente accipiũt: quod quia generalius est, sequutus sum. Scio enim, in Christum præcipuè omnia dicta. Is uerò Dominus noster, & rex in die irę suæ, tempore quo par est ut iram suam declaret, multo potentius iudicia exercet. Quàm multos enim ille iam reges, quàm formidabilia terrarum capita, eorum qui regnũ eius oppugnatunt, ab eo quod per Euangelion regnum suum mundo manifestauit, contriuit, quantum prostrauit cadauerum? Initium huius factum est à Iudæis, inde percussit & caput Romanum, quod utiq; caput fuit super multam terram, & Turcarum caput internitioni dabit. Versu ultimo cędem hostium, & uictoriam auget. Significat enim, tantum fundendum sanguinis, ut è flumine ex hostium sanguine facto, rex hic bibiturus sit. Nam per bibere sanguinem hostilem, plenam & ad animi sententiã perfectam uictoriam, scriptura solet significare: ut Num. 23. ubi Bileam de Iisraele sic uaticinatur: En populus sicut leo insurget, sicut leo attollet se, non iacebit, donec uorarit prædam, & sanguinẽ

Ver 5. 6. et 7. ad uerbum.

Rabbah.

cæſorum biberit. Inde ſequitur, Propterea attollet caput: hoc eſt alacriter & fœliciter poteſtatem exercebit, factus ſuperior. Id quod in Christo Seruatore tum planè conſpicietur, quum hoſtes ſuos gehennæ uniuerſos addicet. Sciẽs præterij uarias cùm Hebræorum, tum noſtrorum in Pſalmum hunc enarrationes: quæ ſimplicior uiſa eſt, & Chriſti gloriæ magis accommoda, eam tradidi. Nec dubito, quin qui obſeruarit hic cani quid Deus Chriſto ſuo dixerit, hoc eſt promiſerit, ac in eo ortum, ſucceſſum, conditionem & potentiam regni eius cùm in electis, tum reprobis memorari, & Chriſti ſimul ſtudium aliquod habuerit, eum agniturum, me haud longè à ſcopo iecisse. Sed per me cuique ſemper liberum ſit, de his ſentire, & iudicare, quod ſe dignum fuerit arbitratus.

ARGVMENTVM PSALMI CXI.

Hymnus eſt, quo uirtus, ſapientia, & bonitas Dei, quæ ex operibus eius, & geſtis cũ populo Iſraele, mirifice relucent, celebrantur.

PSALMVS CXI.

ἐπαινετικὸς ϗ εὐχαριστικός.

1 LAudate Exiſtentem. Equidem ex toto corde celebrabo Iehouam, in concilio & cœtu eorum qui ſunt recti obſeruantes.

2 Eximia ſunt opera Iehouæ, in quibus, qui ea explorarint, inueniunt quæcunqȝ cupiunt.

3 Quicquid facit, celebre & magnificum eſt, et iuſtitia eius permanet in ſeculum.

4 Effecit ut memoria eſſet mirabiliũ ſuorum, Iehouah ille benignus, & in beneuolentiam propenſus.

5 Dedit colentibus ſe prædam, memor fuit in multa ſecula fœderis ſui.

6 Quanta uirtute ſint facta eius, declarauit populo ſuo, cum daret eis hæreditatem gentium.

7 Quæ manu ſua efficit, fides ſunt & æquitas, quicquid mandat fidele eſt.

8 Suffulta ſunt, ut in omne æuum perſtent, facta nimirum ex fide, & recto iudicio.

9 Redemptionẽ miſit populo ſuo, mãdauit ut fœdus ſuum in omnẽ ſeculum ſacroſanctum ſeruaretur, ſanctum eſt et tremendum nomen eius.

10 Initium ſapientiæ eſt timor Iehouæ: rectè ſapiunt, qui mãdatis eius faciendis incumbunt, laus eorum perennat in ſeculum.

EXPLANATIO PSALMI.

Verſus 1. ad uerbum.

HAleluiah *Celebrabo Iehouam in omni corde, in conſilio rectorum & cœtu.*) Pſalmus hic tertius eſt, qui iuxta ordinem Aleph Beth compoſitus eſt: ſed non capita ſolum uerſuum, uerum etiam hemiſtichiorum, à nouis literis incipiunt. Sic octo uerſus, bina elementa, ultimi duo uerſus, ut uterqȝ tria quoque complectitur elementa. Ad eundem omnino modum & ſequens Pſalmus conſcriptus eſt. Inuitat initio Pſaltes ad laudes Dei, inde ſui exemplum ſubijcit: Celebrabo, inquit, Deum in cõcilio & cœtu recti ſtudioſorũ, idqȝ ex toto corde,

A corde, ita sapientiam & bonitatem eius in cunctis operibus eius suspicio. סוד Sod. alioqui secretius & consilium & concilium significat: uerum hic, ut עדה pro Edah. sanctorum cœtu publico accipitur, non dissimiliter accipitur & uersu 8. Psalmi 89. Quàm multis enim possunt, laudes Dei sancti deprædicare cupiunt. Verùm soli recti, qui nihil quàm Dei gloriam & proximorũ salutem spectant & quærunt, eas audire sustinent, fructumq́ inde percipiunt: coràm illis igitur solis eas commemorant. Laudis porrò, quam hic Psaltes canere instituit, initium est Versus 2.

Magna opera Iehouæ, inquisita ad omnia beneplacita.) Magna, inquit, hoc est modis omnibus eximia sunt opera Dei, quę peruestigata faciunt ad omnia beneplacita illorum, scilicet uestigantium: hoc est quicunq; illa diligentius fuerint contemplati, & explorarint religiosius, in illis deprehendent tantam sapientiam, & erga homines tam effusam bonitatem animaduertent, ut nihil penitus queant in eis desiderare, sed omnia uota sua longe superare agnoscent. Ita ut quod canit uersus sequens, ipsi quoq; deprædicent. Vers. 2. ad uerbum.

Celebritas & magnificentia opus eius, & iustitia eius stat in seculum.) Hoc est quicquid omnino Deus facit, ea sapientia et bonitate pręcellit, ut nihil nisi mera celebritas sit, splendor & decus. Inde uero consequens est, quod sequitur: Iustitiam, hoc est, omnimodam bonitatem eius, perstare in omne seculum. Hactenus cecinit de operibus Dei, quæ in toto hoc orbe uisenda Deus exhibet. deinceps canit de ijs, quæ fecit peculiariter Iisraeli. Vers. 3. ad uerbum.

Memoriam fecit mirabilium suorum, beneuolus & misericors Iehouah.) Ea sanè Iisraelitis, cũ illos ex Aegypto per desertum in promissam terrã induceret, præstitit, ut sempiternã mirabilibus suis his, quę tum populo huic exhibuit, memoriam fecerit. Dum nanq; hic mundus steterit, memorãtur hæc filijs Dei, typiq́; sunt, in quibus consilia bonitatis diuinæ descripta contemplantur, indeq́; fiduciæ, amorisq́; in Deum incrementa accipiunt. 1. Cor. 10. Quia uero in his præclaris adeò bonitatis suæ facinoribus luculentissimè Deus declarauit, quàm beneuo- B lus sit, facilis & benignus, quantaq; humanitate, ad iuuandum se inuocantes propensus, Psaltes quasi exclamauit, Beneuolus & misericors Iehouah. Versu 4. ad uerbum.

Escam dedit timentibus se, memor est in seculum fœderis sui.) Hæc putant Hebræi eadem esse cum illis, quæ canit uers. 37. Psal. 105. Et eduxit eos ditatos argento & auro, nec fuit in tribubus eius, qui miserè haberet. טרף enim & si significet ui correptam prædam, uti carniuoræ bestiæ, alias animantes sibi in escam corripiunt, unde toties uerbum hoc in Psalmis pro uiolento raptu ex hac uita usurpatur transfertur tamen & ad prædam facultatum, Nahum secundo, & Maleaci tertio, quinetiã ad uictum non raptum. Nam Prouerbiorum 31. de prudente muliere dicitur: Surgit durante adhuc nocte, & dat tereph, id est debitum cibum domui suæ. Eodem significatu usus est uerbo hoc & Prouerbiorum 30. Vocis itaq; proprietas non obstat, quo minus de opibus, quas abstulerũt Iisraelitæ ab Aegyptijs, intelligi hic uersus possit. Eam certe prædam Dominus illis dedit, quia & iussit petere: & dedit Aegyptijs animum, ut darent. In eo quoq; ostendit Dominus, se memorem fœderis sui, quod multis antè seculis cum Abrahã percusserat, hoc est promissionis, quam illi fecisse legimus Gen. 15. Gentem, inquiebat, quæ illos in seruitutẽ rediget, iudicabo, & postea egredientur cum opibus magnis. Qui ad Christi hoc carnem referunt nobis in cibum uitæ æternæ paratam, pie & religiosè faciunt: nec illibẽs credidero, ideo Vatem usum hac uoce טרף, quæ ex sua radice carneum potiusquam alium cibum significat: ut ad istum cibum uiuificum, in quo inest quicquid unquam Deus suo populo promisit, & expeti potest spiritu sanctorum subduceret. Versu 5. ad uerbum. Tereph.

Virtutem operum suorum adnunciat populo suo, ut det illis hæreditatẽ gentium. Opera manus eius ueritas & iudicium certa omnia mandata eius.) Canit traditam Iisraeli hæreditatem gentium Cenaanitarum. In eo sanè summo miraculo, uirtutem factorum suorum, id est facinora summæ uirtutis, populo suo adnunciauit: hoc est, Versus 6 et 7. ad uerbum.

exhibuit. Ea canit uers. 7. esse fidem et iudicium, uel æquitatem. illis enim Deus præstitit, quæ patribus promiserat. Quod iudicium uocat, quidam ad id referunt, quod tum completam Amorræorum iniquitatem uindicatus sit. Subijcit his certa & fidelia mandata eius: quod Kimhi in genere intelligit de omnibus, quæ Deus fieri mandat. Quæ nanque fieri in orbe statuit, ea mandat angelis, qui uerbum eius faciunt, ut canit uers. 20. Psal. 103. A. Ezra intelligit de lege & præceptis, quæ sunt omnium cordibus inscripta, quibus nihil est æque uerum & firmæ rectitudinis. Ego malim in genere de præceptis Dei intelligere, & puto hanc particulā ita præcedentibus subiectā, ut illa de lege Dei in Psal. 9. ijs quæ ibi de cœlis & sole præmissa sunt. Erit ergo sensus: Facta manus eius, hoc est quæcunque Deus facit, nihil nisi fides & æquitas sunt: sic & quæ nos facere mandat, quæcunque præceptis, summæ ueritatis & iustitiæ existunt. A

Versus 8. ad uerbum. *Suffulta in seculum & in sempiternum, facta in ueritate & rectitudine.*) Hæc de utrisque, & operibus & præceptis Dei, intelligi possunt. Sic sanè præcepta Dei suffulta, confirmata sunt, ut citius cœli & terra transitura sint, quàm possit ab illis transire uel apiculus.

Versus 9. ad uerbum. *Redemptionem misit populo suo, curauit in sempiternū fœdus suum, sanctum, & tremendum nomen eius.*) Hic uersus idem canit, quod uers. ult. Psal. 105. nempe ideo redemptos à seruitute Aegyptiaca, & in terram Cenaan liberos introductos Israelitas, ut fœdus quod cum eis Deus icit, seruarent, obseruantes quæ ipsis præceperat. In quo discendum, nostri redemptionem, ac cuncta Dei beneficia in hoc nobis conferri, ut innocenter & sanctè uiuamus.

Versus 10. ad uerbum. *Primitiæ sapientiæ timor Iehouæ, intellectus bonus omnibus facientibus ea, laus eius stat in sempiternum.*) Deum metuere, & colere, omnis pietatis & salutis radix est. quod qui agnoscunt, ac illa faciunt, præcepta scilicet Dei, recto sunt iudicio prediti, uereque sapientes, & laus horum stabit perpetuò, quia à Deo huiusmodi laudantur, ac demum inter laudatos Patris cœlestis numerati, uocabuntur ad consortium regni superni. Quod enim dicit, Laus eius, more suo singulari pro plurali usus est. quanquam si ad Deum hoc referas, phrasis nō repugnet. B Prouerbiorū primo habetur, Timor Iehouæ initium est scientiæ. Idem autem sensus est. Hinc discendum, nullam esse sapientiam, nullam intelligentiam, ubi deest timor, cultusque Dei.

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI DVODECIMI.

Canit perpetuam felicitatem eorum qui timent, colunt, & imitantur bonitate Deum.

PSALMVS CXII.

In genere exegetico διδακτικός.

1 Audite Existentem. Felix qui colit Iehouam, & præceptis eius seriò afficitur.

2 Potentes erūt in terra eius posteri, natio recti obseruantium benè habebit.

3 Opulētia & copiæ in domo eius, & iustitia eius perstat in seculum.

4 Recti studiosis facit oriri lucem in tenebris, is qui pronus est ad beneuolentiam, & propensus ad misericordiam, & iustus.

5 Vir bonus benignè faciet, & dabit mutuò, moderabitur res suas cum iudicio.

6 Nam in sempiternum non nutabit, ad perpetuam memoriam erit iustus.

7 Cum audierit mala ingruere, nihil metuet: confirmatum siquidem est cor eius, nempe subnixum Iehouah.

Suffultum

A Suffultũ eſt cor eius,nõ metuet, donec optata uideat in infeſtis ſibi. 8
Diſtribuit,datq; inopibus,iuſtitia eius perſtat in ſeculum,potentia 9
eius exaltabitur cum dignitate.
Id improbus uidebit & indignabitur,frendet dentibus, & tabeſcet, 10
fruſtrabuntur ſiquidem deſiderio ſuo improbi.

H*Aleluiah:Felicia uiri qui timet Iehouam, in mandatis eius delectatur ualde.*) Canit hic Pſalmus,quæ & 37.Primo uerſu exprimit Pſaltes ingenium timoris cultusq; Dei, cum ait : Et in præceptis eius delectatur ualde.Sic enim animatum eſſe oportet,quicunq; Deum uere timuerit. Qui ſanè filius Patris uerè obſeruans eſt,nihil prius aut cupit,aut ſtudet,quàm præceptis eius morem gerere. Vnde igitur omnis felicitas prouenit,primum poſuit:ſtudium ſcilicet Dei, & curam innocentiæ atq; iuſtitię.Quęrentibus ſiquidem primùm regnum Dei, & iuſtitiam eius,cætera omnia adijciuntur. *Verſus 1. ad uerbum.*

Potens erit in terra ſemen eius,generationi rectorum bene fiet.) Canit felicitatem liberorum timentis Deum,quos ait fore in terra potentes, hoc eſt firma & ſtabili proſperitate.Eam canit & uerſ. 26. Pſal.37. Vt nanq; ſanctis ſuis liberos donat Deus,ita donat ferè bonos & felices.Si non omnes,ut nec ſanctiſſimorum patrum poſteri omnes boni felicesq; fuere,ſaltem aliquos. Canit autem hic, ut Deus uulgus ſuorum habeat.quos enim ad ſingularia effert, ijs ſolet nonnunquam etiam inſignia immittere aduerſa. *Verſus 2. ad uerbum.*

Opulentiæ & diuitiæ in domo eius,& iuſtitia eius perſtat in ſeculum.) Felicitatem canit diuitiarum,cui adiecit,Et iuſtitia eius præſtat in ſeculum:propterea quòd uulgus diuitijs ferè auertatur à recto , iuxta illud, Difficilius eſt camelum tranſire per foramen acus,quàm diuitem in regnũ cœlorum. Quantum enim opes creſcunt,tantum creſcit & opum ſtudium, Deiq; contemptus, niſi miraculo ſeruet cor in officio ſpiritus ſanctus. *Verſus 3. ad uerbum.*

B *Oritur rectis lumen in tenebris,beneuolus & miſericors & iuſtus.*) Dei ſtudioſos tutos agere,dum alij calamitatibus obruuntur,ſed ſub allegoria lucis & tenebrarum. Tenebræ enim dicuntur tempora aduerſa , ut bella, fames,peſtilentiæ. Kimhi totum uerſum de uiro recti ſtudioſo interpretatur, quòd ijs adflictis in aduerſo tempore pro uiribus ſuccurrit , bonumq; ſe,miſericordem, & iuſtum præſtat. Significat enim iuſtitia,uirtutem conſummatam, hoc eſt bonitatem abſolutam. *Verſus 4. ad uerbum.*

Bonus uir,beneuolus eſt,& dat mutuum,negotia ſua geret cum iudicio.) Celebrat mores,quibus ſancti prędit ſunt.in omnibus hi patris cœleſtis bonitatem imitantur.Illud,Diſpẽſabit uerba ſua cum iudicio,Kimhi de eo intelligit , quod cum iudicio et iuſto delectu benefacit,ut proſit omnibus,officiat nemini:quod fit, cum pro dignitate cuiq; tribuitur. Notum eſt דבר pro re accipi. Kimhi illud טוב איש intelligit,ut initium uerſus אשרי איש, pro bene erit uiro,qui beneuolus fuerit,& mutuum dederit. *Verſus 5. ad uerbum.* *Dabar.* *Tob iſc.* *Aſcre iſc.*

Nam in ſeculum non nutabit,& memoriæ ſempiternæ erit iuſtus. Ab auditione noxia non timebit.confirmatum eſt cor eius,ſubnixum Iehouah. Suſtentatum eſt cor eius, non timebit,donec quòd uideat in coartatoribus ſuos.) Stabilitatem fortunę ac nominis canit uerſ.6. Septimus ſecuritatẽ ex fiducia in Deũ,dum nunciantur imminere mala. Octauus prædicat tutum fore ſanctum,donec gratam uideat in hoſtibus ſuis ultionem.Neq; enim hoſtes habet,niſi qui & Dei ſunt:quos perijſſe,ut glorię Dei intereſt,ita iurè recreat Dei ſtudioſos. *Verſus 6. 7. 8. ad uerbum.*

Diſpergit,dat inopibus,iuſtitia eius perſtat in ſeculum,cornu eius attollet(ſe)indignitate.) Canit,qualis ſit uerus Dei cultor,in pauperes.nã,ut ſe in mediocres habeat, canit uerſ.5.Hic iterum adiecit,iuſtitiam eius manere in ſeculum. Nam niſi ea perẽnis eſſet perfacile à largiendo pauperibus cupiditate retraheretur . quod uidemus proh dolor uſu uenire,etiam ſummam iuſtitiam profeſſis. *Verſus 9 ad uerbum.*

Inprobus

A *principibus populi sui. Qui restituit sterilem domus (ut) sit mater filiorum gaudens, laudate Iah.)* Quod humilia intueatur, probat his tribus uersibus, ab eo quòd pauperes ex contemptissimis sordibus extollat, nec extollat solũ, uerumetiam cum optimatibus populi sui, hoc est prima dignitate & felicitate pollentibus collocet. Honorat enim, qui honorauerint ipsum. 2. Reg. 2. Item quod restituit sterilẽ, ut familiam nanciscatur. בית enim hic pro familia accipitur, sicut in Exodo: Et fecit illis domos, id est donauit liberos & familiam, & facta mater filiorum lætetur: id quod in Sarah, & Hannah matre Shmuelis declarauit. Eadẽ de Deo cecinit Psal. 68. ab initio, Psal. 75. & Psal. 107. sub finem. Credidisse enim ab uno Deo omnia moderari, & institui, initium & summa totius salutis.

Baith.

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI QVARTI.

Canit eductum Iisraelem ab Aegypto: & præcipua miracula, quæ pro eo Dominus designauit, perstringit.

PSALMVS CIIII.

ἐπομνυματικὸς καὶ ἐπαινετικός.

CVm egrederetur Iisrael ab Aegypto, domus Iaæcob è populo linguæ alienæ. 1

Iehudah erat Deo populus sanctus, Iisrael in quo principem ageret. 2

Mare uidit & fugit, Iordanis cessit retrò. 3

Montes subsilierant ut arietes, colles ut agni gregis. 4

Quid tibi est mare, quòd fugis? Iordanis, quòd cedis retro? 5

Quid ô montes, quòd subsilitis ut arietes? colles ut agni gregis? 6

A' præsentia Domini pauescet terra, à præsentia Dei Iaæcob. 7

B Ille redegit rupem in stagnum aquarum, petram in fontes aquarum, 8

IN *egrediendo Iisraelem ex Aegypto, domum Iaæcob à populo barbaro.)* Aegyptios uocat populum לעז, id est linguæ barbaræ & ignotæ. Sic enim fuerant Iisraelitis ab initio, cum ad illos concederent. et fieri potest, cum egerint separatim in terra Goschen, ut uulgò lingua Aegyptiorum semper aliena manserit. *Versus 1. ad uerbum. Loed.*

Fuit Iehudah in sanctificationem ei, & Iisrael in principatum ei.) Canit Iehudah tum fuisse in sanctificationem, hoc est in populum sanctum à Deo delectum: & Iisraelem in dominium, in quo scilicet ipse iam dominum & principem ageret, iuxta illud: Vos eritis mihi regnum, sacerdotes, gens sancta, Exodi 19. Iehudah in fœminino posuit, & intelligit per eam tribum, totum Iisraelem, ut aliàs per Ephraim. Memorant etiam Ebręi, in ingressu maris rubri tribum Iehudah primam fuisse, quę auderet, freta Dei uerbis, abyssis maris rubri sese committere: quo, ut Dominum peculiariter sanctificauit, hoc est sanctum, & suprema maiestate suspiciendum testata est, ita apparuit simul ipsam quoq; à Deo sanctificatam. Cum enim ei dederat uerbis suis habere fidem, dederat planè sortem filiorum Dei. fide siquidem renascimur filij Dei & hæredes. *Versus 2. ad uerbum.*

Mare uidit & fugit, Iordanis auertit se retrò.) De mari & Iordane, per prosopopœiam, loquitur ut de hominibus: Vidit, inquit, utiq; exercitum Dei, indeq; quasi pauefactum, fugit, & Iordanis cessit retrò. Nam ilico, ut uirga Aharon mare rubrum cæderetur, sectum, uiam dedit Iisraeli: ita & Iordanis, simulatq; sacerdotes gestantes arcam pedibus suis eum attigisent, diruptus est, parsq; stetit ut murus, pars in mare salis defluxit, Iehosua 3. *Versus 3. ad uerbum.*

Montes subsiluerunt sicut arietes, colles sicut filij gregis.) Montis Sinai concussionem ac tremorem, qui uisus est cum Dominus daturus legem in eum descendisset, *Versus 4. ad uerbum.*

disset, qui indubiè nõ in uno monte, sed omnibus uicinis uisus est. quare Psaltes mõtes dixit, assimilat subsilitioni arietum & ouiũ. Currẽtes enim oues subsiliunt. Sic legimus Exodi 19 Et agitabatur omnis mons ualde. Quod sanè dixit, omnis mons, tota ea montana designauit.

Versus 5.6. ad uerbum. *Quid tibi mare quia fugis, Iordanis quia auertis te retro? Montes, quia subsilitis sicut arietes, & colles sicut filij gregis.*) Quod appellat mare, Iordanem, & montes, rogatq; unde illis fuga hæc, istis exagitatio: acciderit cupit excitare animos nostros, ut diligentius tantum miraculum perpendamus, & Deo, cui cedunt omnia, ipsi quoq; cedamus.

Versus 7. ad uerbum. *A` facie Domini pauescet omnis terra, à facie Dei Iaacob.*) Iubet totam terram expauescere, ad aduentum Dei, in Iisraele præsentis. quo significat, quod tum factum *Chuli.* scriptura memorat. Quidam חילי, ut responsionem terræ accipiunt, quam fecerit Vates ad præcedentis uersus interrogationem respondere: Meum pauescere est à præsentia Domini. Alij uolunt, ociose adiectum, ut legas: A` præsentia Domini terram pauescere, pro, pauescit terra.

Versus 8. ad uerbum. *Qui conuertit rupem (in) irriguum aquarum, petram in fontes aquarum.*) Canit Dei potentiam à miraculo aquæ, ad iussum eius è petris manantis. De quo in Psalmo 78. & 106.

ARGVMENTVM PSALMI CXV.

Orat Deum, ut propter nominis sui gloriam populo suo benefaciat. quo manifestum fiat, ipsum unum Deum esse, & idola gentium nihili figmenta.

PSALMVS CXV.

Εὐκτικὸς καὶ παρακλητικός.

1 Non nobis ô Iehouah, non nobis, sed nomini tuo da decus, propter bonitatem tuam, propter fidem tuam.
2 Quare dicant gentes, ubi est modò illorum Deus?
3 Et Deus noster in cœlis, is facit quæcunq; libuerit.
4 Idola illorum, aurum sunt & argentum, opus hominis.
5 Os illis est, nec loquuntur: oculi, nec uident.
6 Aures eis sunt, nec audiunt: nares, nec olfaciunt.
7 Manus eis sunt, & nihil attrectant: pedes, nec ingrediuntur, neque gutture suo immurmurant.
8 His pares sunt qui ea faciunt, & quicunq; illis nituntur.
9 Iisrael nitere Iehouah: ipse enim eis auxilio est, & uice clypei.
10 Domus Aharõ nitimini Iehouah: ipse eis est auxilio, & uice clypei.
11 Cultores Iehouæ nitimini Iehouæ: auxilio eis est, & uice clypei.
12 Iehouah memor erit nostri, benefaciet: benefaciet domui Iisrael, benefaciet domui Aharon.
13 Benefaciet cultoribus Iehouæ, paruis simul & magnis.
14 Augeat beneficentiam erga uos Iehouah, erga uos, & erga filios uestros.
15 Vos estis quibus benefacit Iehouah, qui finxit cœlum & terram.
16 Cœli cœli Iehouæ, terram autem dedit hominibus.
17 Mortui haudquaquam laudabunt Existentem, nec quicunque descendunt in loca silentium.
18 At nos prædicabimus Iehouam, ab hoc tempore usq; in seculum, laudate Existentem.

Non

A *Non nobis Iehouah, non nobis, sed nomini tuo defer decus, propter bonitatem tuam, propter ueritatem tuam. Quare dicent gentes, ubi obsecro est Deus illorum?*) In Psalmum sextum & alijs in locis iam aliquoties dixi unam sanctis caussam esse, cur hic uiuere cupiant, ut Dei scilicet cognitionem & cultum proferant. Ergo Iisrael in discrimen adductus, ab idololatris gentibus, orat ut Deus suũ nomẽ, suum decus, ab illorum contumelijs uindicet, ope sibi lata, qua appareat ipsum uerẽ Deum esse: inania autem simulacra, quæ colunt illi, insana superstitione delusi. Dolebat enim sanctis, gloriæ Dei in primis studiosis, iactare impias gentes, Vbi nũc est Deus illorum? Ridebãt alioqui Dei populum Ethnici, quod absq; simulacris Deum adorarent. unde Iuuenalis Sat. 14. Nil præter nubes, & cœli numen adorant. Vulgatum quoq; fuit illud dictum, quod memorat Tacitus lib. 21. de templo Salomonis loquens: Nulla intus deûm effigies, uacuam sedem, & inania arcana. Vbi ergo Deus etiam ope sua Iisraelem destituebat, blasphemiæ illorum augebantur, & confirmabatur superstitio. Id suprà quàm dici possit, urebat sanctos. Contra hos ergo, non sine ardentiore affectu, ueri Dei confessionem subiunxit.

Versus 1. & 2. ad uerbum.

Deus noster in cœlis, omne quod libet, facit.) Hoc dicere uoluit, Etiam si nulla manufacta colimus idola, Deo tamen adeò non destituimur, ut soli uerum colamus, præsentemq; habeamus: Deus noster in cœlis est, & eius potentiæ, ut quicquid omnino libeat, faciat, nullis rebus non præsentissimus: cũ quæ uos ô gentes colitis, uitæ expertia simulacra sint, frustra ad humanam figuram ficta. In cœlis dicit præsidere Deum, qui tamen nusquam abest, eo quòd è cœlis potentiam suam luculentius uisendam exhibeat. Pulchra autem Dei definitio, facit quæ libet: quod nulli sanè, nisi Deo competere potest.

Versus 3. ad uerbum.

Idola eorum argentum & aurum, opus manuum hominis. Os illis & non loquuntur, oculi illis & non uident. Auris eis & non audiunt, naris eis & non olfaciunt. Manus eis & non palpitant, pedes eis & non ingrediuntur, non immurmurant gutture suo.) Inanitatem idolorum deridet potius quàm describit. Quicquid enim in illis momenti alicuius B est, materia est, & ingenium artificum, præterea nihil. Id canit uers. 4. Reliqui tres tradunt mendacium humanæ figuræ, omni adeò hominis functione inanis. Hinc uero stultitia, imò insania ingentium idola, ingeniosè admodum ridetur. Quid enim stultius quàm conari hominẽ simulacro exprimere Deum, qui seipsum exprimere nequit? Nam præter inanem figuram nihil est, quod queat homo suo dare figmento.

Versus 4. 5. 6. 7. ad uerbum.

Sicut illa erunt qui faciunt ea, omnis qui nititur eis. Iisrael nitere Iehouah, hic auxiliator eorum, & clypeus eorum. Domus Aharon nitimini Iehouah, hic auxiliator eorum, & clypeus eorum. Timentes Iehouam nitimini Iehouæ, hic auxiliator eorũ, & clypeus eorum.) Postquam idola dignè irrisit, affirmat illis similes, meros truncos, omniq; homine digno sensu destitutos, qui idola faciunt, eisq; fidunt. Moxq; ad fidendum & colendum Deum inuitat, primum Iisraelem, inde domum Aharon, ut quę ad id delecta erat, ut in cultu Dei reliquo populo præiret: demum quosq; Dei timentes, quibus omnibus canit illum præsidio futurum, & uice clypei, hoc est malis omnibus uindicaturum, & bonis omne genus cumulaturum.

Vers. 8. 9. 10. & 11. ad uerbum.

Iehouah memor nostri, benefaciet, benefaciet domui Iisrael, benefaciet domui Aharon. Benefaciet timentibus Iehouam, paruis cum magnis. Addet Iehoua super uos, super uos & super filios uestros. Vos estis quibus Iehouah benefacit, qui fecit cœlũ & terram.) Fides, qua Deo nitimur, ut nos Deo, ita Deũ addicit nobis, facitq; ut per æuũ eius beneficẽtia fruamur. Id canit Vates hisce uersibus, et distribuit eã nominatim in eos, quos ad fidendum Domino in præcedentibus uersibus hortatus est. Versu decimo tertio addit, hanc promiscuè omnibus Deum colentibus expositam, paruis æquè ac magnis. Hanc indies augeri canit uersu decimoquarto. Versus decimusquintus habet exclamationem, natam ex tantæ bonitatis admiratione. Hos qui Deo credunt esse eos, in quos incomparabiliter Deus beneficus esse soleat. Loquitur enim hic de uero Iisraele, ueris sacerdotibus, uerisq; Dei

Versus 12. 13. 14. & 15. ad uerbum.

Berech. cultoribus, qui sunt quotquot Christo uerè credunt. Dedictione ברך dictum sæpe. Fauorem beneficum significat, sic reddidi. A

Cœli cœlorũ Iehouæ, & terram dedit filijs hominis. Mortui non laudabũt Iah, nec omnes qui descendunt (in) silentiũ. Et nos prædicabimus Iah, ex hoc tempore, usq; in seculũ: laudate Iah.)

Versus 16.17. & 18. aduerbum. Vltimis tribus, redit ad id quo cœpit, orans populo Dei restitutionem, ut liberatus à tyrannis gentiũ, laudes ipsi Deo uero canere ualeat. Ad id dicit: Cœli cœli Iehouæ, terram dedit filijs hominum. Quasi diceret: Cœlos sibi Dominus uendicauit, in quibus perpes & beata uita uiuitur: hominibus dedit hanc terram, in qua uiuerent, & ipsum glorificarent. Si iam ab impijs hinc rapimur, quis celebrabit nomẽ Domini? Impij hostes nostri, illud modis omnibus blasphemant, & mortui te nõ laudant Domine: serua igitur nos, ut uel aliqui sint, qui laudes tuas in terra hac deprędicent, ad quod nos paratos offerimus. Cœli cœli dicit, qua geminatione forsan uoluit exprimere, quanto melior sit conditio cœlituum, quàm terrigenarum: aut certè uoluit significare, inexplicabilem esse cœlestium mansionum & dignitatem & felicitatem. Qua uero ratione cœli Deo tribuantur, dixi aliàs, & suprà in uersum tertium.

DISPVTATIO DE ABVSV *Simulacrorum.*

A Versu quarto usq; ad octauum, traducit Vates inanitatem & impietatem simulacrorum: quocirca haud intempestiuum uidetur excutere, qua de caussa illa ubiq; in scripturis adeò damnentur, cum instituta tamen uideantur, ut rudem plebem admoneant Dei, & operũ eius, religionemq; hoc pacto promoueant. Consideranti igitur scripturas, quæ potissimum idola detestantur, uidetur hæc prima caussa huius tantę detestationis esse, quod usus simulacrorum, quæ quidẽ religionis ergo habentur, animos hominum, uera solidaq; religione, & admirationę diuinę maiestatis ubiq; diffusę, nusquam non in oculos ultrò incurrentis, tacitè, & sub prætextu reuerentiæ huius intendendæ, soluat, dum illam nimirũ quæ omnia implet, nusquam deest, adeò nihil figmentis, & nulla ex parte tantæ immensitatis respondentibus addicit, sensimq; hominum mentes à consideratione cœli & terræ, ac omnium quæ in his continentur, tot præclarissimorum operum Dei, quibus uiuimus, & semper Deum sentimus, inter quæ minimum ipsius maiestatem infinito magnificentius repręsentat, quàm ulla nunquam possint quamlibet excellentis & artis & materię idola, auocatas, in ipsorum tandem idolorũ cultu ac ueneratione subsistere facit, omni simul innocentiæ studio, quod scilicet non nisi à solida Dei reuerentia & nascitur & fouetur, profligato. Tum enim Deum imitari bonitate libet, cum persuasum habemus, ipsum esse optimum, maximum. istud aũt nunquàm cõsequemur, si non ubiq; præsentem, omnia in nobis efficientem, eum in quo uiuimus, mouemur, sumus, tantum, quem tota cœli & terræ machina, tot summè admiranda eius opificia nõ capere, sed uel dignè repręsentare possunt, agnoscamus. Id sanè Deus uoluisse sibi uidetur, cum diceret: Vos uidistis quod sum uobis de cœlo locutus, nõ facietis ergo uobis Deos argenteos & aureos: Exod. 20. & Deut. 4. Vocem uerborum eius audistis, formam penitus nullam uidistis. Cuius enim rei similitudine repręsentaretur, qui condidit omnia, qui infinitus est, qui immensus, qui uerbo cuncta finxit, seruat, moderatur, nulli non præsentissimus. tam immensa siquidem est, ac irrepręsentabilis eius maiestas, ut nihil etiam operum eius effingi ab homine queat. Externam siquidem figuram ac colorem homo utcunq; refert, at ipsam rei substantiam ac uim assequi non potest. Id scripturę monent, cũ ridiculè adeò efferunt, idola formis suis haudquam respondere: os habere, sed nihil posse loqui: oculos, sed nihil uidere, &c. Hæc adeò & Numa secundus Romanorum rex, homo ethnicus agnouit, ut cum templa Romæ & cerimonias uarias institueret, simulacrum tamen nullum in eis statueret, ut scriptum reliquit Dionysius Halicarnasseus, & refert id Cyrillus cõtra Iulianum libro sexto. Vnde in centum B

& sexa-

A ·& sexaginta annis in templis Romæ simulacrũ nullũ extitisse traditur. quod & Eusebius in libro de præparatione Euangelica, ex sententia Clementis testatur. Memorat Aelius Lampridius, & Imp. Hadrianum, templa sine simulacris fieri iussisse, quæ eo quòd sua nõ haberent numina, Hadriani dicebantur. Velut in arctum enim immensa Dei maiestas cogitur, dum operi hominis peculiariter addicitur, fitq; ilico, ut tantum illo in loco, ubi idola collocata sunt, Deum non sanè metuamus, sed metuere nobis uideamur, inibiq; cerimonijs aliquibus perfuncti, tota nobis pietate, omniq; Dei cultu defuncti uideamur, alijs omnibus in locis pro libidine nostra uiuẽtes: quasi nusquam, nisi ubi collocatum idolum est, Deus nostra uideat, aut certè innocentiam requirat. Hinc & eò prolabimur, ut non putemus Deum alibi tam facile nos audire, id mox aliam superstitionem uulgò parit, adesse scilicet numinis aliquid simulacris, quam Satan, ut olim, ita nostro quæq; seculo præstigijs suis plurimum prouexit: donec eò multi deuenerũt, ut nec fidant uerè Deo, nec metuant eum, multo minus bonitatem eius æmulari, qui unus est illi gratus cultus, studeãt. Hæc præuidens Deus, & uolens maiestatem suam ubiq; coli, ubiq; agnosci præsentem, nulla omnino ratione per simulacra coli se à suis uoluit: nihil moratus, quod ipsius admoneri rudiores per illa posse uideãtur. Quem enim Dei non admonent, tam admiranda machina cœlorum & terræ, ipse, alijq; homines, sicad Dei imaginem ab ipso Deo formati, ut inimitabile opus sit creaturis uniuersis, hunc simulacra somnio memoriæ Dei, & cogitationis religiosioris inani opinione deludere possunt, ueram autem Dei recordationẽ parere non possunt. Scitè igitur & uerè contra gentes scripsit D. Athanasius: Dicant quæso (inquit) quo pacto per simulacra noscatur Deus? An per circumpositam illis materiam, an per inductam materiæ formam? Si ob materiam, quæ iam formæ necessitas, ut non prius etiam quàm ista fingerentur, per omnem prorsus materiam apparuerit Deus, cum omnia testentur gloriam eius? Porrò si super ducta effigies diuinæ cognitionis caussa est, quid iam pictura cæteraq; mate-

Athanasius.

B ria opus est, ac non magis per ipsa uera animalia, quorũ formæ simulacra sunt, Deus cognoscitur? Nam clarius profectò Dei gloria innotesceret, si per animata rationabilia & irrationabilia, quàm per inanimata atq; immobilia manifestaretur. Cum ergo intelligendi Dei gratia sculpitis aut fingitis imagines, rem profectò minime dignam facitis, etc. Hactenus Athanasius. Præclara multa in hanc sententiam et Lactantius libro Institutionum secundo, cap. 1. 2. 3. 4. 5. 19. & alibi, imò toto libro scripsit. Hæc cum ita sint, uiderint Ecclesiarũ proceres, q; Christi populum deceat, cuius est, Deum, qui spiritus est, in spiritu & ueritate, non Hierosolymis, aut in monte alio, adorare, templa nostra plena adeò simulacris cernere. Quodq; perniciosam superstitionem apertè testatur, alia alijs haberi augustiora ac diuiniora, etiam eiusdem diui. Sæpe uiginti aut triginta sunt D. Virgini una in ęde positæ statuæ: una autem sola digna habetur, cui populus cereos accendat, cui suffitum paret, cui supplicet, cui cantiones instituat, cui sacrificet, ac omnia ea faciat quæ olim idolis suis insana gentilitas. Idem quamplurimis diuorum simulacris fieri uidemus. Si iam & nos Lactantius rogaret: Si diui uestri, si sacra Christi parẽs, in cœlis sunt, cur oculos in cœlum non tollitis, & in aperto sacrificia celebratis? Cur ad parietes & ligna, & lapides potissimum, quàm illò spectatis, ubi eos esse creditis? Quid sibi templa, arcæ uolunt, quid deniq; ipsa simulacra? Hæc ille. Diuus Epiphanius Salaminæ Cypri episcopus, in Epistola ad Iohannem Episcopum Hierosolymitanum, quam Diuus Hieronymus suæ contra eundem præmisit, in Latinam uersam ita scripsit: Quando simul pergebamus ad sanctum locum, qui uocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem: & uenissem ad uillam, quæ dicitur Anablatha, uidissemq; ibi præteriens lucernam ardentem, & interrogassem, quis locus esset? didicissemq; esse Ecclesiam, & intrassem, ut orarem, inueni ibi uelum pendẽs in foribus eiusdem Ecclesiæ tinctum

D. Epiphanius.

atque depictum, & habens imaginem quasi Christi, uel sancti cuiusdam: non enim satis memini, cuius imago fuerit. Cum ergo hoc uidisse in Ecclesia Christi, contra autoritatem scripturarum, hominis pendere imaginem, scidi illud: & magis dedi consilium custodibus Ecclesiæ eiusdem loci, ut pauperem mortuum eo obuoluerent, & efferent. Quid hic quæso faceret, si modo apud nos uideret omnes parietes, columnas, fornices, lacunaria, pauimenta, sacras uestes, ac quicquid omnino in templis est, plenũ statuis & imaginibus, nec Christi solum & Diuorum, quorum nobis uitam certiores historiæ testãtur, sed tot anilium figmentorum, & noxiorum superstitionum: atq; sic sculpta, ficta, picta, ut nihil minus quàm uitæ honestatem doceant? Certè nec diuus Gregorius, primus alioqui imaginum in templis defensor, hæc probaret. Sic enim ille, cum usum imaginum uellet maximè defendere, ad Serenum episcopum Massiliensem, qui illas offensus populi superstitione exusserat, scripsit: Non fregisses, quod non adorandum in Ecclesijs, sed ad docendum tantum fuit collocatum: quin potius ita tuis dixisses, Si ad hanc instructionem, ad quam imagines antiquitus factæ sunt, habere uultis in ecclesia, eas omnibus & fieri, & haberi permitto. Vnde si quis imagines facere uoluerit, minime prohibe: adorare uero imaginem, omnibus modis deuita. Hactenus Gregorius. Iam quid est adorare, si hoc non est, quod statuis plerisq; & imaginibus uulgò fieri uidemus, quibus uota nuncupantur, à quibus sanitates & alia beneficia orantur, ad quas uotiuæ peregrinationes suscipiuntur, ante quas sese homines prosternunt, thus incendunt, cereos ponunt, munera offerunt, & id genus? Si dicant se eos respicere, quorum imagines sunt: cur ergo non omnibus illorum Diuorum statuis parem honorem impendunt? Quanquam & hæc ipsa impia superstitio sit, salutem aliunde quàm ab uno Deo petere: & putare, diuis, qui uerè sunt, ullum cultum gratiorem esse, quàm ipsorum fidem & innocentiam imitari, ut Dei nos beneuolentię, ipsorum exemplo, penitus committamus, & tum pro uiribus proximis benefaciamus. Inficiari certè nõ potest, idolorum usum à gentibus in ecclesiam irrepsisse. De quo ita scribit Eusebius in ecclesiastica historia lib. 7. cap. 14. Et nihil mirum, si hi qui ex gentibus crediderant, pro beneficijs, quæ à Saluatore fuerant cõsequuti, huiusmodi uelut munus uidebantur offerre, cum etiam nunc uideamus Apostolorum Petri ac Pauli, & ipsius etiam Saluatoris, imagines designari, tabulasq; depingi: sed & antiquas eorum imagines à quibusdam conseruatas nps uidimus. Quod mihi uidetur ex gentili consuetudine indifferenter obseruatum, quòd ita soleant honorare, quos honore dignos duxerint. Insignia enim ueterum reseruari ad posterum memoriam, illorum honoris, horum uero amoris est indiciũ. Hactenus Eusebius. Iam quis dubitet, præstare, ritus Iudæorum, populi Dei, præsertim tam sanctè præceptos, amplecti, quàm impiarum gentium? Prætteximus, rudẽ plebem his doceri pietatem: utinam illam non potius dedoceretur. Profectò frustra erit doctrina imaginum & statuarum, ubi Euangelion cum attestatione operum Dei, nusquam non Deum nobis autorem suum et nostrum ingerentium, nihil effecerit. ubi autem Euangelion corde receptum fuerit, & mentem digna Dei admiratio in omnibus operibus occupauerit, mallet profectò homo in ueris & uiuis Dei simulacris Deum suũ contemplari & uenerari, quàm omnis sensus expertibus: dabitq; magis operam ut uestiat uel pannis pauperem fratrem uerè algentem, quàm statuam mutam ac sensus expertem auro & gemmis: ut pascat uel pane cibario esurientem, quàm ut simulacro dapes offerat Pontificales, quas illud nequeat gustare, & uorent postea ij sæpe quos magis decebat suo uictitare sudore. Ita audientibus fratribus mallet unũ uerbum de Deo communicare, quàm mille modulari carmina surdis signis: sebaceam quoq; accendere candelam, quàm multos cereos oculorum figuras habentibus, sine uisu, idolis. Hæc autem non scribo, quòd putem nulla ratione posse imaginibus uti Christianos, sed quòd uelim sic usum earũ esse attemperatum,

ne quid

Margin: Gregorius. A B

A ne quid gloriæ Dei & ædificationi ecclesiæ derogaretur. Nemo est sanè cordatorum hominum, qui hodie non queratur, magnã circa hęc superstitionem regnare, sumptusq́ multos fieri, quos longe pręstiterat fieri in esurientem, sitientem, nudum, peregrinũ, infirmum, captiuũ Christum. Tum perpẽdant omnes Dei timẽtes, cur Deus tã seuerè omnibus imaginibus & statuis suo populo interdixerit, ijs sanè, quibus aliquid impẽderetur cultus. Quanto ergo consultius proceres Ecclesiæ facerent, si docerent oracula Dei potius, quàm stultitiam gentiliũ sequi? Christianorum appello iudiciũ, quibus hæc omnia quoque arbitranda cõmitto. Equidem nihil de his alia ratione dixisse uolo, quàm ut moneam cauendũ, ne & nos illud perstringat uers. 8. Similes illis sunt, nempe mutis, cæcis, surdis, omniq́ sensu carẽtibus simulacris, qui faciũt illa, quiq́ illis fidunt. Dei admoneri plebem modis omnibus uolo, negantem diuos colendos execrabor: at sic admoneri Dei quosq́ cupio, ut dignè ab illis colatur: & ubiq́ sic uenerari diuos, ut ex fidei eorum imitatione reddamur meliores. quod utiq́ fiet, si ante omnia Dei bonitatẽ in eis propius agnouerimus, nempe eo modo quo D. Augustinus lib. de Ciuitate Dei 8. cap. ul. de hac re scripsit in hunc modũ: Honoramus sanè memorias martyrum, tanq́ sanctorum hominũ Dei, qui usq́ ad mortẽ suorum corporum pro ueritate certarũt, ut innotesceret uera religio, falsis religionibus uictis atque cõuictis: quod etiam, si qui antea sentiebant, timendo reprimebant. Quis autem audiuit aliquando fidelium, Sacerdotem stantem ad altare, etiam super sanctum corpus Martyris, ad Dei honorem cultumq́ constructum, dicere in precibus, Offero tibi sacrificium Petre, uel Paule, uel Cypriane: cum apud eorũ memorias offeratur Deo, qui eos et homines & Martyres fecit, et sanctis suis angelis honore sociauit, ut ea celebritate, & Deo uero de illorum uictorijs gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atq́ palmarum, eodem inuocato in auxilium, ex eorum memoriæ renouatione adhortentur.

B

ARGVMENTVM PSALMI CXVI.

Carmen gratulatorium est Dauidis, de ope Domini, qua euasit, cum iam cinctus esset à Shaulis exercitu memorat angustiam, in qua tum fuerit: prædicat Dei bonitatem, cuius beneficio seruatus est: profitetur se studiosè Dei laudes celebraturum.

PSALMVS CXVI.

εὐκτικὸς ϗ εὐχαριστικός.

Diligo Iehouam: nam audiuit me, audiuit deprecationem meam. 1

Inclinauit aures suas mihi, ideo dũ uixero, ipsum inuocabo. 2

Constrinxerant me laquei mortis, angustiæ deprehenderant me, angustiam & afflictionem inueneram. 3

Et nomen Iehouæ inuocabam, obsecro Iehouah eripe animã meã. 4

Propensus est ad beneuolentiam Iehouah, iustus Deus noster, pronus ad misericordiam. 5

Custodit simplices Iehouah, miser eram & seruauit me. 6

Recipe te anima mea ad tranquillitatem tuam: nam Iehouah rependit tibi. 7

Nam adseruisti animam meam à morte, oculos meos à lachrymis, & pedes meos à lapsu. 8

Versabor coram Iehouah, inter uiuos. 9

Credidi, ideo loquar, adflictus autem eram admodum. 10

Ego cogitabam cum præceps fugerem, mendax est omnis homo. 11

12 Quid rependam Iehouæ, pro omnibus quæ ipse mihi beneficia contulit. A

13 Tollam calicem in conuiuio gratulatorio de ope lata, & inuocabo nomen Iehouæ.

14 Vota mea nunc Iehouæ persoluam, coram omni populo eius.

15 Magni est in oculis Iehouæ mors suorum, qui bonitati student.

16 Ita Iehouah: nam ego seruus tuus, ego seruus tuus filius ancillæ tuę, dissoluisti uincula mea.

17 Tibi faciam sacrificium laudis, & nomen Iehouæ inuocabo.

18 Vota mea nunc persoluam coram omni populo eius.

19 In atrijs domus Iehouæ, in medio tui Hierusalem. Laudate Existentem.

EXPLANATIO.

Versus 1. 2. ad uerbum. D*ilexi, quia audiuit Iehouah uocem meam, deprecationem meam. Nam inclinauit aurem suam mihi, in diebus meis inuocabo.*) Primo Regum cap. 23. legimus, Dauidem in deserto Maon fuisse ab exercitu Shaulis cinctum, ut nulla prorsus superesset amplius fugiendi ratio: tum subitò disponente Domino, uenisse Shauli nuncium de irruptione Philistinorum. quo abstractus fuit ab illius persequutione, abijtq; cum exercitu obuiam Philistinis, unde loco illi nomen inditum fuit סלע המחלקות, id est petra diuisionū. *Sela hammachlecoth.* Cum uerò ita cingi se, ac fuga quamlibet præcipiti nequaquam proficere cerneret, indubiè summa angustia tenebatur, maximoq; terrore exagitabatur. Id quod memorat uer. 3. Cum itaq; Dominus tanto miraculo, ex ipsis mortis faucibus ipsum eripuisset, cōposuit hoc carmen, ut & alia quædam, in quo tantam Dei erga se bonitatem celebraret. Eandem canit & 31. Psalmus, in quem ab initio, & postea pleraq; dixi, quæ & ad huius elucidationem faciūt. Dicit ergo, Dilexi Iehouam: nam audiuit me. B Præteriti forma utitur, sed id solet scriptura, cum uult fixam, firmatamq; actionem significare: unde istud אהבתי, id est dilexi, idem est quod dilectionē conc*Ahabti.* cepi, egit apud me radices. Id quo utcunq; significarem, reddidi uerbum hoc in præsenti. Versus secundus canit, cum tam facilem precibus suis Dominum expertus sit, se illum omnibus diebus suis inuocaturum, hoc est culturum, ut à quo omnia sibi polliceatur & petat. Inuocare enim Dominum, & nomen Domini, aut ut scriptura loquitur, in nomine Domini, non solum implorare opem Domini, sed simul prædicare & colere eum significat, de quo dixi in uersu 5. Psalmi 14.

Versus 3. 4. ad uerbum. *Cinxerant me funes mortis, & angustiæ inferni inuenerunt me, angustiam & mœrorem inueni. In nomine Iehouæ inuocabam, ô Iehouah eripe animam meam.*) Periculū ut dixi memorat, & mortis terrores qui inuenerant eum, hoc est penitus occupauerant. Cum iam ab exercitu Shaulis cinctus, nusquam qua elaberetur uideret. Tum angustiam & mœrorē ipse quoq; inuēit, id est certò præsentē habuit. Tantum enim non conficiebatur terrore, & angustia. Verùm non adeò ut eis spes in Deum excidisset. Nomen ergo & uirtutem Dei inuocauit, & animam suam, quæ iam in summo erat discrimine, eripi orauit, & exorauit.

Versus 5. 6. ad uerbum. *Beneuolus Iehouah & iustus, & deus noster misericors. Custodit simplices Iehouah, miser factus eram. & seruauit me.*) His uersibus canit laudē bonitatis diuinæ, erga פתאים *Pthaim.* id est simplices, qui omnem sui curam prouidentiæ Dei commiserunt, posita cūcta carnis uafricie. Hi νήπιοι illi sunt, quibus Deus sua arcana reuelat, Matth. 12. quorumq; ita curam gerit, ut grauissimè ulturus sit, si quis illos offenderit, Matthæi 18. Obseruandum autem, tum nos custodiri diuinitus à Deo, qui solus potest, cum nos nostri custodiam ipsi resignauerimus.

Versus 7. 8. 9. ad uerbum. *Redi anima mea ad quietem tuam, quia Iehouah rependit super te. Quia eripuisti animam meam*

A *meam à morte, oculos meos à lachryma, pedes meos à depulsione. Versabor corã Iehoua, in terris uiuentium.*) Versu septimo exprimit animi sui conditionem, cùm iam erat periculo exemptus. Solemus sanè, & cum res maximè aduersæ sunt, & cum singulariter secundę, nobiscum ipsi cõmentari. Sensus est ergo, Iam ô anima sum mè adflictabaris, & urgebant te mortis angustiæ: nunc redi ad trãquillitatem tuam, recipe te ab anxietudine & perturbatione tua, nam Deus adiuuit te iterum. גמל enim quod retribuit solemus reddere, etiam primùm benefacere significat, ut dixi in uersum secundum Psal. 103. Non dissimile est illi Euangelico, de diuite, qui ingentibus copijs repositis animæ suæ, dicebat: Habes ô anima multa bona reposita in annos plurimos, quiesce, ede, bibe. Vbi autem hic noster, secum restituta quiete & salute commentaretur, simul accendebatur admiratione dignationis in se Dei: illi ergo haud uulgari cum affectu confiretur quod ab ipso acceperat beneficium. Nam adseruisti, inquit, animam meam à morte: nec hoc solum, imò & oculos à lachrymis, pedesque à lapsu, ne leue quidem passus mihi obuenire incommodum. Hinc quoque de omni Dei promissione confirmatus, pollicebatur mox sibi. se in terris uiuentium, id est inter uiuós, uersaturum coram Domino, hoc est ipsius fauore in omnibus fretum, & tutela sibi semper præsentis, suaque omnia dirigentis, securum. Terras uiuentiũ dixit pro terra, & præsens seculum intellexit, ut dixi in uersum 13. Psalm. 27. Quid sit agere & ambulare coram Domino, dixi in uersum ultimum Psalmi quinquagesimi sexti.

Gamal.

Credidi quòd loquar, ego afflictus erã ualde. Ego dixi in præcipitata fuga mea, omnis homo mendax.) Credidi in uersu 10. ita ut dilexi in primo accipiendum, ut intelligas Vatem firmitatem fidei suæ iactare. Q. d. Fide promissorum Dei confirmatus sum, certò persuasus, omnia, ut pollicitus est, circa me perfecturum. ideo de hac Domini erga me benignitate loquar, & prædicabo, cũ alacritate summa. Permagna enim illa erga me fuit, & supremo me malo eripuit, Valde siquidem adflictus eram, adeò, ut cum præceps fugerem, cingente iam me exercitu Shaulis, cogitarem, mẽdax est omnis homo, hoc est nemo non fallitur. Pro- B miserat tibi Shmuel, ex iussu Dei, ut sibi uidebatur, & ego credebam, regnum Iisraelis: iam autem peribis miser hic, priusquam uel umbram regni consequutus sis. Porrò hoc non dicit, quòd ita apud se certò sentiret: sed ut ostenderet, quid agitante tentatione cogitasset. A' qua simulatque recepit se, fidem promissionis diuinę confirmatam sibi sensit. Idem namque hoc est cum illo Psalm. 31. Ego, cum præceps fugerem, cogitabam, proiectus sum abs te: at tu ideo audisti deprecationem meam, cum ad te uociferarer. Kimhi putat Dauidem hoc, omnis homo mendax, cogitationi suæ dubitationem de Dei promissis ingerẽti, respondisse, ut se ipsum, ob eiusmodi cogitationem, & de pollicitis Dei uacillationem, mendacem, unà cum reliquis mortalibus, dixerit. Sed prior sensus uidetur simplicior, & anxietati animi eius quam memorat, rectius conuenire, sicut & cum loco iam adducto ex Psal. 31. qui eiusdem argumenti est, planè cõgruit. Et hunc A. Ezra probat. Quod illud כי אדבר interpretatus sum, ideo loquar, præter sententiam Ebræorum, non autem præter proprietatem linguæ sanctæ, sequutus sum D. Paulum 2. Corinth. 4.

Versu 10. 11. ad uerbum.

Ci adaberi.

Quid rependam Iehouæ, retributiones eius super me? Calicem salutum tollam. et in nomine Iehouæ inuocabo. Nunc uota mea Iehouæ persoluam, coram omni populo eius.) De gratiarũ actione canit deinceps. Versu duodecimo canit, agnoscere se Dei in se beneficia (quæ uocat תגמולוהי Syriacè, pro תגמושי, id est retributiones eius) maiora, quàm ut queat dignas pro illis gratias agere. Ait, omnia eius beneficia super me: quod quidam interpretantur, quæcunque mihi benefecisti, in memoria habeo. Vulgo autẽ subauditur pro, ut sit sensus, quid repẽdam Domino pro omnibus beneficijs eius erga me? Et hic sensus uidetur simplicior. Ver. 13. epulum notat gratulatorium, in quo dicit se calicem salutum, id est quem in celebri memoria opis sibi diuinitus latę, lętus hausturus sit, accepturũ, ac nomen

Versus 12. 13. & 14. ad uerbum.

Tagmulohi.

Tagmusca...

Domini,utiq; cum laude,inuocaturum. Sacra enim habebantur conuiuia, eā solennes Deo pro insignioribus eius beneficijs gratias agerent. De quo ritu dixi nonnihil in uerſ.27. Pſal.22. Tum inuocare nomen,uel in nomine Iehouę, pro celebrare & pręedicare aliquādo uſurpari, dictum eſt iam ſuperius in hoc Pſal. & alibi. Verſ.14. redditurum ſe uota dicit,utiq; laudis,de quibus in uerſu 26. Pſalm.22.

Verſus 15.16. ad uerbum. *Precioſa in oculis Iehouæ,mors bonorū eius. Ita ô Iehouah,quia ego ſeruus tuus, ego ſeruus tuus,filius ancillæ tuæ,ſoluiſti uincula mea.*) Rationem horum uotorum repetit,quia precioſa ſit in oculis Domini mors ſuorum,qui bonitati ſtudent. Intelligit autem ita magni eſſe Domino mortem ſuorum,ut non temerè patiatur eam illis inferri. Dauidis ſiquidem mortem tanti Deus æſtimauerat,ut pro ea auertenda,hoſtes toti Iiſraeli immiſerit,quo Shaul à Dauide abſtraheretur. Sed ſic curat Deus ſibi addictos uniuerſos. unde ſubijcit, trina geminatione ſe ſeruum Domini,filium ancillæ,& ſeruum eſſe ab utero. atq; hanc uult uideri cauſſam, quod ab ipſo ſeruatus ſit. Eſt autem in hoc uerſu אנה confitentis,non obſecrantis interiectio,ut & Exod.32. אנא חטא העם הזה,id eſt, ita uerè peccauit populus iſte,&c. *Ana chata haam hazeh.*

Verſus 17.18. & 19. ad uerbum. *Tibi ſacrificabo ſacrificium laudis,& in nomine Iehouæ inuocabo. Nunc uota mea Iehouæ perſoluam,coram omni populo eius. In atrijs domus Iehouæ,in medijs Hieruſalem laudate Iah.*) Repetit de ſacrificijs laudis,quæ à celebrantibus Dei laudes, & gratias ipſi agentibus offerebantur,de quibus & uota nuncuparat reddenda coram omni populo Dei,qui in atrijs Domini colligi ſolebat, & Hieroſolymis,poſtquam illò eſſet tabernaculum translatum. Porrò quòd hic Hieruſalem meminit, indicat Pſalmum hunc compoſitum,cum iam Dauid in Hieruſalem regnaret.

ARGVMENTVM PSALMI CXVII.

Vaticinatur Euangelion communicandum gentibus.

PSALMVS CXVII.

εὐχαριστικός.

1 Laudate Iehouam cunctæ gentes, prædicate eum uniuerſę nationes.

2 Nam aucta eſt in nos bonitas eius, & fides Iehouæ perſtat in ſeculum. Laudate Exiſtentem.

EXPLANATIO PSALMI.

Coniungit gentes populo Dei,et ad cōmunes laudes eius inuitat. In quo uaticinatus eſt,ad uniuerſas gētes ſalutem à Iudæis peruenturā: id quod impleri cœptum eſt,cum per Apoſtolos Iudęos,Euangelion pręedicari cœpit uniuerſæ creaturæ. Vnde & D. Paulus,ad probandum gētes quoq; per Chriſtum fuiſſe Deo adducendas,adduxit huius Pſalmi teſtimonium, Roman.15. Hinc ergo eſt, quod rationem,cur gentes Deum laudare debeant, hanc Pſaltes reddidit: Quia præualuit,uel aucta eſt,ſuper nos primùm Iudæos, inde & ad nos gentes bonitas Dei. Percepto ſiquidem ſpiritu Chriſti tam potente & diuite,iure populus Dei canere potuit,auctiorem iam in ſe Dei bonitatem effuſam,ac fidem eius ſic declaratam,ut certò uideret,nunquam beneficentiam Dei ſibi auferendam.

ARGVMENTVM PSALMI CXVIII.

Hymnus eſt,quo Dauid defunctus iam malis ſuis,& in Regē totius Iiſraelis euectus, publicè in tabernaculo Dei gratias Deo egit,eiusq; in ſe bonitatem magno ſtudio celebrauit, ac ſimul Chriſti in ſe imaginem expoſuit.

PSAL-

A

PSALMVS CXVIII.

εὐχαριστικός.

Celebrate Iehouam, nam beneuolus, nam in ſeculum per- 1
ſtat bonitas tua.

Dicat nunc Iſrael, quoniã in ſeculum perſtat bonitas 2
eius.

Dicat nunc domus Aharon: Quoniam in ſeculum perſtat bonitas 3
eius.

Dicant nunc quicunque colunt Iehouam, quoniam in ſeculum per- 4
ſtat bonitas eius.

Cum anxiarer inuocaui Exiſtentem, & annuit mihi, ut ſpacium fa- 5
ceret.

Iehouah à me ſtat, nihil metuam, quid faceret mihi homo? 6

Iehouah à me ſtat, cũ iis qui mihi auxilio ſunt, & ego optata uidebo 7
in odientibus me.

Præſtat tutelæ ſe cõmittere Iehouæ, quàm tutelę hominum. 8

Præſtat ſe committere Iehouæ, quàm tutelæ optimatum, 9

Cum obſiderent omnes gentes undique me (dicebam) in nomine Ie- 10
houæ, nam conſcindam illas.

Cinxerant me, etiam undique cinxerant me (dicebam) in nomine Ie- 11
houæ, nam conſcindam illos.

Cinxerant undique me, inſtar apum: extincti ſunt, ut ignis ſpinarum, 12
(dicebam) in nomine Iehouæ, nam conſcindam illos.

B Multa ui impuleras me ut caderem, uerùm Iehouah auxilio mihi 13
fuit.

Robur meum, & de quo canam, Exiſtens eſt: is mihi, is mihi opem 14
tulit.

Vox ouantium, & latam opem iactãtium, in tabernaculis iuſtorũ, 15
dextera Iehouæ fortiter fecit.

Dextera Iehouæ celſa eſt, dextera Iehouæ fortiter fecit. 16

Non moriar, ſed uiuam, & deprædicabo facta Exiſtentis. 17

Caſtigatione ſeria caſtigauit me, at morti me non tradidit. 18

Aperite mihi portas cœtus iuſtorũ, ingrediar illas, celebrabo Exi- 19
ſtentem.

Hæc porta Iehouæ eſt, iuſti ingredientur illam. 20

Celebrabo te, nam annuiſti mihi, & tuliſti mihi opem. 21

Lapis quem ædificantes reiecerant, factus eſt in caput anguli. 22

Ab Iehoua hoc factũ eſt, & idem noſtræ æſtimationi miraculũ eſt. 23

Hic ille dies, quem fecit Iehouah, gaudeamus in eo, & lætemur. 24

Obſecro Iehouah fer nunc opẽ, obſecro Iehouah nũc da ſucceſsũ. 25

Benè ſit ei qui uenit in nomine Iehouæ, benè precabimur uobis à 26
domo Iehouæ.

Fortis eſt Iehouah, & affulgere lucem nobis faciet, alligate hoſtias 27
funibus ad cornua altaris.

Deus meus tu es, & celebrabo te: Deus meus, & exaltabo te, 28

Celebra-

29 Celebrate Iehouam, quoniam beneuolus est, quoniam in sempiternum perstat bonitas eius. A

Versus 1. 2. 3. et 4. ad uerbū. *Celebrate Iehouam quia bonus, quia in seculum bonitas eius. Dicat nunc Iisrael, quia in seculum bonitas eius. Dicat nunc domus Aharon, q. in sec. bo. eius. Dicant nunc timētes Iehouam, quia in sec. bo. eius.*) Vel cum in Regem iam ab uniuerso Iisraele inaugurabatur, uel cum solenni illa pompa Arcam fœderis in urbem suam inuexit, hunc hymnum cecinit. In primis celebrem fuisse diem, ac populi maximā frequentiam, tum non longè ab electione sua in regnum, cum cantatus est, ipsa Psalmi uerba abunde testantur. Primum ergo ad celebrandum Deum inuitat in genere: inde nominatim Iisraelem, mox Sacerdotes nomine domus Aharon, postremò timentes Deum, quos aut intelligit peculiariter Dei studiosos ex Iisraele, uel quoscunq;, siue ex gentibus siue ex Iisraele.

Versus 5. 6. 7. ad uerbum. *Ex angustia inuocaui Iah, respondit mihi in latitudine Iah. Iehouah mihi, non timebo, quid faceret mihi homo? Iehouah mihi inter auxiliatores meos, & ego uidebo in odientibus me.*) Versus 5. translatione utitur angustiæ, quæ est ex aduersitate, & latitudinis, quæ est aduersitate depulsa, qua usus est & uers. secūdus Psalmi 4. ubi & plura de ea dixi. Vers. 6. & 7. canit, unde spem suam in exilio, cunq; eum tanto studio Shaul persequeretur, aluerit, nempe inde, quod non dubitabat stare Deum à se & suis: qui quamuis pauci essent, iuuare tamen ipsum ausi fuerant, nempe sexcenti tantum uiri. Hęc secum reputans, metum ex animo expellebat, expēdens quantum Deus qui est secum, & cum ijs paucis qui ad se uenerant, esse dignabatur, hostibus qui nihil nisi homines erant pręstaret. Dicebat igitur, eiecto ex animo omni timore: nihil mihi metuā, quid faceret mihi homo? Nec dubitabat, se olim uisurum, optatam sumi de hostibus suis ultionem. Hac itaque spe minimè frustratus canit,

Versus 8. et 9. ad uerbum. *Melius confidere Iehouæ, quàm niti homine. Melius confidere Iehouæ, quàm niti optimatibus.*) Istud præstare se tutelæ Dei, quàm hominum, ac etiam optimatum & potentiorum sese committere, in hoc forsan cecinit, ut notaret eos qui adulatoribus Shaulis, ob potentiam eorum confisi, miserè postea falli fuerunt. B

Versus 10. 11. 12. uerbum. *Nam gentes circundederant me, in nomine Iehouæ, quia conscindam eos. Circundederant me, etiam circundederant me, in nomine Iehouæ, quia conscindam eos. Circundederant me sicut apes, extincti sunt sicut ignis spinarum, in nomine Iehouæ. quia conscindam eos.*) Memorat pericula è quibus ope Domini euaserat, in quibus fuit. Cinctum fuisse undiq; se, atq; obsessum ab omnibus gentibus, ait uersu 10. significans ab omnibus circunquaq; gentibus mortem sibi fuisse intentatam. Gens propria fugarat, atq; indesinenter ad mortem uenabatur. Infesti erant Philistæi, urbē ei succenderant, prædamq; abegerant Amalekitæ: undiq; quicquid erat gentium, in ipsum conspirauerat. Ideo dicit se obsessum & cinctum ab omnibus gentibus fuisse, & obsidionis uel cingendi uerbum quartò repetit: tum assimilat infestos sibi, apibus & igni grassanti in spinis, quod ingenti quidem fragore oritur, ac momento longissimè serpit, uicinaq; omnia corripit, at simul dicto citius extinguitur. Sic illi odio eius flagrarāt, summaq; contentione perpetuo infestauerant, atq; urserant. Vtcunq; autem furerent, totisq; uiribus continuo in eo essent, ut ipsum perderent, fretus tamen nomine Domini, uictoriam sibi pollicebatur: In nomine, inquit, Iehouæ, subaudi, confido, nam hoc fretus cōscindam illos. Id autem de Allophylis tātum, & deploratis ex Iisraelitis dixit. Regi siquidem Schauli, ut uncto Domini, nunquàm nocere uoluit. reliquum populum sic quoq; amabat, ut extrema pro eis pericula subiret: tam absfuit, ut excindere illos sibi proposuisse. Illud uerò, In nomine Iehouæ, &c. tertiò repetijt, quo significaret, quanta ipsum in periculis Dei fiducia suffulserit.

Versus 13. ad uerbum. *Impellendo impulisti me ut caderem, & Iehouah adiuuit me.*) Istud uidetur in animo peculiariter ad Schaulem, aut certe præcipuum aliquē ex adulatoribus dixisse.

Ab

A Ab eo enim quod nusquam in terra Iisrael illi locus tutus relictus erat, in tot apud gentes discrimina uenerat. nisi igitur Dominus sustentasset, non potuisset impulsus ab illo, quisquis sit quem notarit, non cadere.

Robur meum & cantio Iah, & fuit mihi in salutem. Vox ouationis & salutis in tabernaculis iustorum, dextera Iehouae fert uirtutem. Dextera Iehouae extulit se, dextera Iehouae fecit uirtutem.) Canit opem sibi latam, & inde ingenti lætitia, cùm se, tum iustos quoslibet perfusos. Et quia in ea Deus præclare adeo suam uirtutē exeruerat, ut seruaret, cum iam omnia alia uidebantur in necem eius coniurasse, uocat eum robur suum, & carmen, id est de quo canendi carminis & amplissimam habeat materiam, & uoluntatem promptissimam: nec uero solum ipse, sed iustitiæ studiosi uniuersi. Hinc dicit, in tabernaculis iustorum ubiq; ouantium uoces audiri, & salutem, id est publicam de publica salute gratulationem. Ipso enim in regem euecto, boni omnes sciebant, toti Reipublicæ salutem esse allatā. Hæc ergo, ut multo erant præstātissima & augustissima, ita non potuerunt nisi dexteræ Dei ferri accepta. Idcirco canit secundo, hanc fecisse uirtutem, & sese extulisse, hoc est sese potenter exeruisse. *Versus 14. 15. & 16. ad uerbum.*

Non moriar, sed uiuam, & memorabo opera Iah. Castigans castigauit me Iah, & morti me non tradidit.) Illud, Non moriar, sed uiuam, exultatio est, iam ex omni periculo erepti. cui rectè subijcit id, ob quod solum & ipse, & pij omnes uiuere cupiūt, nimirum, ut laudes Dei q plurimis celebret, & facta eius deprædicet, qui ipsam etiam adflictionem in salutem ei immiserat. unde canit quæ passus fuerat, paternam duntaxat fuisse castigationem. *Versus 17. 18. ad uerbum.*

Aperite mihi portas iustitiæ, ingrediar per illas, celebrabo Iah. Ista porta Iehouæ, iusti ingrediuntur per illam. Celebrabo te quia respondisti mihi, & eris mihi in salutem.) Portas iustitiæ uocat templum, & inde cœtum sacrum, in quem uerè & coram Deo nō ueniunt nisi iusti. Eandem uocat portam, quod idem est atq; portas Iehouæ, sicut aliàs domus Iehouæ. In hoc sacro cœtu ait prædicaturum se Dei bonitatē, quia cupiebat prædicare illam q magnificentissimè. Iubet has sibi portas aperiri, quia dum extorris esset, fuerant illi clausæ. *Versus 19. 20. ad uerbum.*

B *Lapidem reiecerant ædificantes, factus est in caput anguli. A' Iehoua factum est istud, id mirabile in oculis nostris.*) Gloriatur de sua, reiecti adeò, ut nusq; in tota Iisraelis ditione hærere posset, in tantam potētiam & gloriam euectione. Allegoria utitur lapidis, quem ædificantes, ut nulli ædificij loco idoneum, reijciant, & postea præter omnem suam expectationem uident collocatum in capite anguli, primo & insigniore ædificij loco. Factus enim erat Dauid rex populi Dei, & quidem augustissimus: cui paulo antè, qui rerum potiebantur, quos per ædificantes intellexit, ne in infima quidem plebe locum permiserant. In eo autē Christi seruatoris typum gessit, qui ipse quoque hæc Iudæis hostibus suis obiecit, Matthæi 21. innuens se iam ab ipsis, qui in populo ædificantium partes obtinerent penitus reijci, & Synagoga prorsus excludi, ut quem nullum omnino in Dei populo locum habere conueniat: fore autem paulo pòst, ut uisuri essent, primo se loco ab omnibus Dei filijs adorari, ut cui Pater esset omnem potestatem traditurus. Iesha. uigesimo octauo, eum angularem simul & fundamentalem lapidem uocat. Etenim quia eo nituntur cuncti electi, rectè lapis fundamentalis dicitur. Quia uero idem totum ædificium continet, iure dicitur quoque angularis. Quoniam autem Dauidem è loco humillimo in tantam dignitatem exaltatum populus uideret, cui omnes regni proceres fuerant semper aduersati, non potuit non uehementer admirari, & agnoscere, Domini id opus esse. Eam ergo admirationem exprimit uersu uigesimo tertio. Quæ multo maior est sanctis, considerantibus exaltationem Christi, qui infra cunctos mortales deiectus, contra omnium principum mundi uolūtatem, summosq; conatus, euectus est supra omnia, ac quottidie in suis euehitur, ut re ipsa quisquis animaduertit, uideat & sentiat, id fieri ab una Domini manu. *Versus 22. 23. ad uerbum.*

Hic dies (quē) fecit Iehouah, gaudeamus & lætemur in ea.) Canit populi primū Iudaici *Versus 24. ad uerbum.*

de

de regno Dauidis, deinde cœlestis de regno Christi, applausum & exultantem lætitiam. Vt nanque populus Iudaicus, diem inaugurationis Dauidicæ agnoscebat diem salutis publicæ, in quo cuncti gaudere meritò & exultare debebāt: ita diē Euangelij, inaugurationis Christi, qui durat, dum fides in Christū durat, sic habent uerè sancti, ut gaudio perenni, de saluifico Christi regno exultent. Ad quod Paulus cùm alias, tum Philip. 4. hortatur. Meminit uerò huius diei, secunda Corinth. 6. uocans eum diem salutis. A

Versus 25. 26. ad uerbum. *Obsecro Iehouah serua nunc, obsecro Iehouah nunc, da successum. Bene sit (ei qui) uenit in nomine Iehouæ, bene precabimur uobis de domo Iehouæ.*) Versus 25. habet acclamationem, qua nouo regi populus acclamabat, qua & Christo et Hierosolymis fuit à populo acclamatum, Matthæi uigesimo primo, Marci undecimo, Ioannis duodecimo. Obsecro nunc fer opem, quisque in populo clamabat: hoc est, O' Deus, iam benignus adsis, postquam hunc nobis regem dedisti. Obsecro nūc, dona successum, fac fœliciter regnet, quem præter omnem expectationem in regem extulisti. Euangelistæ autem memorant hæc, ut fuerunt uulgari lingua à populo dicta, ὡς ἀννᾶ υἱῷ Δαβίδ, hos, pro hoshia, id est opem fer filio Dauid. Item hos anna in excelsis, id est fer opem, qui præsides in excelsis. Porrò & sequentis uersus priorem particulam, populus Christo acclamans, adiecit: Bene illi sit, qui uenit in nomine Domini. Ea uidetur primum uox fuisse Sacerdotum, qua exceperunt cùm regem, tum alios ad tabernaculum Domini uenientes. unde sequitur: Bene precabimur uobis de domo Domini. De uoce Berech. ברך quam benedicere uulgo uertūt, dictum est in uersum decimumquartum Psalm. 21. Cum ea hominibus tribuitur, bene precari significat, nonnunquam & benefacere: cum autem Deo tribuitur, semper significat eius fauorē & beneficentiam. Venit autem in nomine Iehouæ, qui uenit animo & studio extollendi nominis Dei. Sic uenientium caput Christus est, qui nihil unque aliud quàm Patris gloriam quæsiuit & spectauit: quare rectè id de eo populus propriè canebat.

Versus 27. 28. & 29. ad uerbum. *Deus Iehouah & illuminabit nobis, ligate hostiam funibus ad cornua altaris. Deus meus tu & celebrabo te, Deus mi exaltabo te. Celebrate Iehouam quia bonus, quia in seculum bonitas eius.*) Ad sacrificia hortantur sacerdotes, uersu 27. pollicentes Deum, qui solus fortis & potens est, iam benignè populo adfuturum, hoc est ipsi lucem immissurum, qui regnante Schaule in tenebris egerat, sicut in pietatis studio frigēs, ita modis omnibus miser & calamitosus. Pro hoc ergo tanto beneficio, par esse, ut summam quisque gratitudinem exhiberet, & testaretur. Ad id ergo inuitant, cum dicunt, Ligate Chag. חג, id est hostiam, funibus ad cornu altaris, hoc est offerte. Offerendæ enim hostiæ cornibus altaris solebant alligari. Nostra sacrificia nos ipsi sumus, prauaque cordis desideria continuò per spiritum mactanda. Versus 28. continet uocem cuiusque sanctorum ad laudandum, extollendumque Deum sese offerentis. Vltimus habet ad laudem Dei inuitationem, à qua Psalmus cœpit. B

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI DECIMINONI.

Canit hic Psalmus, quanti faciant sancti leges Dei, quantopere illis studeant, ut transgredi & oppugnari illas ab impijs, eis doleat: quemadmodum orent se illas doceri diuinitus, atque eis adsuefieri: denique perdi & aboleri, quicunque illas transgrediuntur & oppugnant.

PSALMVS CXIX.

Διδασκαλικὸς καὶ εὐκτικός.

א *Aleph.*

Octonarius 1.

1 FOelices, qui innocenter uitam degunt, qui uiuunt iuxta legem Iehouæ.

2 Fœlices, qui obseruant oracula eius, toto corde illi student.

3 Hi enim nihil admittent iniquitatis, sed terent uias eius.

Tu

A Tu præcepisti, ut mandata tua sedulò seruentur. 4
Vtinam sic instituatur uita mea, ut obseruem cerimonias tuas. 5
Tum non pudefiã, cum omnia tua præcepta ob oculos habuero. 6
Celebrabo te corde recto, cum didicero edicta iustitiæ tuæ. 7
Cerimonias tuas obseruabo, ne usq; deseras me. 8

ב Beth. Octonar. 2.

In quo perpurget adolescens institutum suum, ut obseruet illud secundum iussa tua? 9
Toto corde quæsiui te, ne sinas me errare à præceptis tuis. 10
Recondi in corde meo sermones tuos, ne in te peccem. 11
Laudatus es tu ô Iehouah, instrue me cerimonijs tuis. 12
Labijs meis memorabo cuncta edicta oris tui. 13
De uia quam docent oracula tua, gaudebo, sicut de multo amplissimis copijs. 14
De mandatis tuis cõmentabor, & semitas tuas habebo ob oculos. 15
Cerimonijs tuis oblectabor, non obliuiscar uerborum tuorum. 16

ג Gimel. Octonar. 3.

Benefac seruo tuo, ut uiuam, & obseruem iussa tua. 17
Retege oculos meos, ut peruideam mirabilia, quæ sunt in lege tua. 18
Aduena ego sum in terra, ne abscondas à me præcepta tua. 19
Atteritur anima mea præ desiderio erga edicta tua omni tempore. 20
Increpabis flagitiosos, execrationi deuoti sunt, qui à præceptis tuis errant. 21
Submoue à me probrũ & ignominiã, nam oracula tua obseruabo. 22
B Sedent etiam principes et loquuntur contra me, at seruus tuus commentatur de cerimonijs tuis. 23
Etiam oracula tua, oblectamenta mea, atq; consultores mei. 24

ד Daleth. Octonar. 4.

Hæsit humi anima mea: uiuifica me secundum promissa tua. 25
Quæ agenda mihi obuenerunt renunciaui tibi, & respondebas mihi, instrue me cerimonijs tuis. 26
Viam mandatorum tuorum fac me intelligere, & commẽtabor de mirabilibus tuis. 27
Diffluxit anima mea præ anxijs cogitationibus: consolida me iuxta promissa tua. 28
Institutum fallax auerte à me, & lege tua me dignare. 29
Institutum uerum elegi, edicta tua mihi proposui. 30
Adhæsi oraculis tuis ô Iehouah, ne sinas me pudefieri. 31
Viam præceptorum tuorum curram, nam recreabis cor meum. 32

ה He. Octonar. 5.

Doce me Iehouah uiam cerimoniarũ tuarum, & obseruabo illam usq; in finem. 33
Da mihi intelligentiam, & obseruabo legem tuam, custodiamq; illam ex toto corde. 34
Deduc me per tramitem præceptorum tuorum, nam in eo est uoluptas mea. 35

36 Inclina cor meum in oracula tua,& non in lucrum. A
37 Auerte oculos meos ne aſpiciant uana,in uia tua uiuifica me.
38 Confirma ſeruo tuo promiſſa tua,qui tuo ſe cultui addixit.
39 Remoue probrum quod metui,nam iudicia tua clementia ſunt,
40 En deſideraui mandata tua,pro iuſtitia tua uiuifica me.

Octo.6. ו Vau.

41 Adueniat mihi bonitas tua ô Iehouah: auxiliũ tuũ iuxta ꝓmiſſa tua.
42 Vt ſit quod reſpondeã opprobrãtibus mihi,nam uerbis tuis nitor.
43 Ne ſinas unquam eripi ore meo ſermonem uerum,nam ad inſtituta tua ſuſpicio.
44 Et legem tuam iugiter obſeruabo,in omne æuum.
45 Ingrediar tanquam in loco ſpacioſo,nulla re coartatus,nam mandata tua quæſiui.
46 Loquar de oraculis tuis coram regibus,nec pudefiam.
47 Et oblectabor in præceptis tuis,quæ dilexi.
48 Attollam manus meas ad pręcepta tua quæ dilexi,& de cerimonijs tuis commentabor.

Octo.7. ז Zain.

49 Memor ſis promiſſi erga ſeruum tuum,in quod feciſti me ſperare.
50 Id me conſolatum eſt in adflictione mea,nam promiſſa tua uiuificarunt me.
51 Flagitioſi ſubſannarunt me plurimũ,at ego à lege tua non deflexi.
52 Memor fui eorũ quę à ſeculis iudicaſti ô Iehouah,et cõſolatus ſum.
53 Vrigo inuaſit me propter improbos,qui legem tuam deſerunt. B
54 Cerimoniæ tuæ fuerunt mihi carmina, in domo peregrinationis meæ.
55 Memor ero nocte nominis tui ô Iehouah,& obſeruabo legẽ tuam.
56 Iſtud mihi inde contigit,quòd mandata tua obſeruaui.

Octo.8. ח Heth.

57 Sors mea ô Iehouah,ſtatui obſeruare iuſſa tua.
58 Suſpicio faciem tuam ex toto corde,faue mihi iuxta promiſſa tua.
59 Reputaui mecum uias meas,& retuli pedes meos ad oracula tua.
60 Properaui,nec moram nexui,ut obſeruarem præcepta tua.
61 Turmę improborum diripuerunt me,legem tuã non ſum oblitus.
62 Media nocte ſurgam ad celebrandum te,pro iuſtis iudicijs tuis.
63 Conſocio me omnibus qui te colunt,et obſeruantibus mãdata tua.
64 Bonitate tua ô Iehouah, plena eſt terra,cerimonijs tuis inſtitue me.

Octo.9. ט Teth.

65 Benignè feciſti ſeruo tuo ô Iehouah,iuxta promiſſa tua.
66 Rectè ſapere et cognoſcere doce me, nã præceptis tuis fidẽ habeo.
67 Priuſquam adfligebar ego errabam,at nunc dicta tua obſeruo.
68 Bonus es tu & beneficus,inſtitue me cerimonijs tuis.
69 Concinnarunt flagitioſi contra me mendacia,ego autem toto corde obſeruabo mandata tua.
70 Craſſum ceu adeps eſt cor illorum,ego autem lege tua oblectabor.

Bene

A Bene mihi quòd adflixisti me, ut cerimonijs tuis instituerer. 71

Lex oris tui mihi potior est, milibus auri & argenti. 72

י Iod. Octo. 10.

Manus tuæ finxerunt & pararunt me, suppedita intelligentiam, ut 73 discam præcepta tua.

Qui te colunt læti uidebunt me, ad promissa tua suspicio. 74

Noui Iehouah quòd iusta sint iudicia tua, & ex fide me adfligas. 75

Consoletur me obsecro bonitas tua, iuxta ea quæ seruo tuo pro- 76 misisti.

Fruar humanitate tua & uiuã, nam lex tua est oblectamentũ meũ. 77

Pudefiant flagitiosi, nam immeritũ me euertere conantur, ego in- 78 terim de mandatis tuis commentabor.

Reuertantur ad me qui te colunt, ac norunt tua oracula. 79

Innocens erit cor meũ in cerimonijs tuis, propterea non pudefiam. 80

כ Caph. Octo. 11.

Defecit anima mea expectatione opis tuę, ad promissa tua suspicio. 81

Euanuerunt oculi mei, suspicienti ad pollicita tua, dixiq́ꝫ, quando 82 consolaberis me?

Fui uelut uter suspensus ad fumum, at cerimoniarum tuarum non 83 sum oblitus.

Quantum superest seruo tuo tempus, ut hęc ferat? quãdo demum 84 exercebis iudicium contra insectantes me?

Foderunt flagitiosi mihi foueam, quod legi tuæ aduersatur. 85

Cuncta præcepta tua fides sunt, illi autem immeritò me persequuti 86 B sunt, adiuua me.

Prope extinxissent me in terra, attamen mandata tua nequaquam 87 deserui.

Pro bonitate tua restitue me, & custodiam oracula oris tui. 88

ל Lamed. Octo. 12.

In sempiternum ô Iehouah, in cœlis consistit uerbum tuum. 89

Per omnes ætates fides tua, instituisti terram & perstat. 90

Iuxta decreta tua perstat hodie, nam omnia tibi sunt loco seruorũ. 91

Nisi lex tua fuisset mea oblectatio, perijssem in adflictione mea. 92

In sempiternum non obliuiscar mandatorum tuorũ, per illa enim 93 me recreasti.

Tuus ego sum, serua me: nam mandata tua perquisiui. 94

Expectarunt me ut me perderent, ego interim operam dabo, ut in- 95 telligam oracula tua.

Omnis finitæ rei finem uidere possum, at præcepta tua ampla sunt 96 supra modum.

מ Mem. Octo. 13.

Quàm dilexi legem tuam, quottidie de ipsa commentor. 97

Prudentiorem me fecisti inimicis meis per pręcepta tua, ea nanque 98 perpetuò mihi in animo sunt.

Intelligentia, cunctos docentes me superaui, quia de oraculis tuis 99 commentor.

100 Seniores intelligentia antecello, quia mandata tua obseruo. A

101 Ab omni semita mala prohibeo pedẽ meũ, ut obseruarẽ iussa tua.

102 Ab edictis tuis haud declinaui, nam tu edoce me.

103 Quàm dulcia facta sunt fauci meę iussa tua, ori meo dulciora melle.

104 A` mándatis tuis intelligens reddor, ideo habui odio omnem semitam fallacem.

Octo. 14. נ Nun.

105 Iussa tua, lucerna sunt pedibus meis, lumen tramiti meo.

106 Iuraui & præstabo, ut seruem iusta edicta tua.

107 Adflictus sum nimium, Iehouah uiuifica me iuxta promissa tua.

108 Grata sint obsecro ô Iehouah ultronea sacrificia oris mei, & edicta tua doce me.

109 Animam meam continuò in discrimen adduco, legis tuæ tamen non obliuiscor.

110 Posuerũt improbi mihi laqueũ, attamen à mandatis tuis nõ erraui.

111 Oracula tua in hæreditatem sempiternam mihi uẽdicaui, nam sunt gaudium cordi meo.

112 Inclinaui cor meum ad faciendum cerimonias tuas, in seculum & absque fine.

Octo. 15. ס Samech.

113 Praua consilia odio habui, & legem tuam dilexi.

114 Latibulum meum, & scutũ es tu, ad tuàm promissionem suspicio.

115 Facescite à me noxij, & obseruabo præcepta Dei mei.

116 Suffulci me iuxta pollicita tua, & ne patiaris me pudefieri frustratum expectatione mea. B

117 Sustenta me & seruabor, & oblectabor cerimonijs tuis iugiter.

118 Conculcabis cunctos errantes à cerimonijs tuis: nam inane mendacium est, quod illi calidè cogitant.

119 Vt scoriam remouebis cunctos improbos terræ, propterea dilexi oracula tua.

120 Inhorruit metu tui caro mea, & à iudicijs tuis timui.

Octo. 16. ע Ain.

121 Studui æquitati & iustitiæ, ne permittas me iniuriantibus.

122 Oblecta bonis seruum tuum, ne afficiant me iniuria flagitiosi.

123 Euanuerunt oculi mei suspicientes ad opem tuam, & ad promissa iustitiæ tuæ.

124 Age cum seruo tuo pro bonitate tua, et instrue me ceremonijs tuis.

125 Seruus tuus ego sum, da mihi intelligentiam, & agnoscam oracula tua.

126 Tempus est, ô Iehouah, ut iudicium facias, dissiparunt legẽ tuam.

127 Propterea dilexi præcepta tua, præ auro & gemmis.

128 Propterea omnia mandata, omnia inquã recta agnosco, omnem semitam falsam odi.

Octo. 17. פ Pe.

129 Admiranda sunt oracula tua, propterea obseruat illa anima mea.

Anima

A Simulatq; intelligi uerba tua cœperint illuminant, suppeditant intelligentiam simplicioribus. 130

Aegrè traxi spiritum, eo quòd ad præcepta tua anhelarem. 131

Respice me & tuo fauore dignare, secundum iudicia quibus mode raris amantes nominis tui. 132

Gressus meos dirige secundum iussa tua, & ne sinas dominari mihi ullam iniquitatem. 133

Redime ab iniuria hominum, & obseruabo mandata tua. 134

Irradia uultu tuo seruo tuo, & institue me cerimonijs tuis. 135

Riui aquæ defluxerunt ab oculis meis, eo quòd non obseruarent legem tuam. 136

צ Zade. Octo 18.

Iustus es tu Iehouah, & æqua iudicia tua. 137

Præcepisti oraculis tuis iustitiam, & fidem cum primis. 138

Confecit me æmulatio mea, propterea quod infesti mihi, uerborum tuorum obliuiscuntur. 139

Perpurgata sunt admodum uelut igni iussa tua, & seruus tuus diligit illa. 140

Paruulus fui & abiectus, attamen mandatorum tuorum non sum oblitus. 141

Iustitia tua sempiterna, & lex tua ueritas. 142

Cum afflictio & anxietas me apprehēdissent, præcepta tua recrearunt me. 143

B Iustitia oraculorum tuorum perstat in sempiternum: da mihi intelligentiam, & uiuam. 144

ק Kuph. Octo. 19.

Inuocaui ex toto corde, annue mihi ô Iehouah, cerimonias tuas obseruabo. 145

Inuocaui te, serua me, & custodiam oracula tua. 146

Anteuerto diluculum, & uociferor, ad tua promissa suspicio. 147

Anteuertunt uigilias oculi mei, ut de iussis tuis commenter. 148

Audi me, p bonitate tua, ô Iehouah, secundū iudicia tua uiuifica me. 149

Qui persequuntur me, intendunt sycophantijs, longè autem recesserunt à lege tua. 150

Propè ades tu ô Iehouah, & omnia præcepta tua ueritas. 151

Pridem noui hoc de oraculis tuis, quòd fundasti ea, ut in seculum perstent. 152

ר Res. Octo. 20.

Vide afflictionem meam & tuere me, nam legis tuæ nō obliuiscor. 153

Defende causam meā, & adsere me, iuxta tua promissa uiuifica me. 154

Salus longe abest ab improbis, nam tuas cærimonias nō inquirūt. 155

Humanitas tua multa est ô Iehouah, secūdū tua iudicia uiuifica me. 156

Multi sunt qui persequuntur me, & infesti mihi sunt, ab oraculis tamen tuis non declinaui. 157

Vidi perfidos et pertæduit, eo quod dicta tua minimè obseruent. 158

159 Vides quod mandata tua diligam: Iehouah pro bonitate tua uiuifica me. A

160 Caput uerborum tuorum ueritas, & in sempiternum perstant iudicia iustitiæ tuæ.

Octo. 21. ש Schin.

161 Principes insectati sunt me immeritum, & à uerbis tuis expauit cor meum.

162 Lætor ego de iussis tuis, ut qui nactus est spolia multa.

163 Mendacia odio prosequor, & abominor: legem tuam diligo.

164 Septies in die laudo te, propterea quod iusta edicta tua.

165 Fœlicitas multa erit legē tuā diligentibus, nec quicquā offendiculi.

166 Speraui opem tuam ô Iehouah, & præceptis tuis operam dedi.

167 Obseruat anima mea oracula tua, & diligit eā admodum.

168 Obseruo mandata tuá, & oracula tua, nam cunctæ uiæ meę tibi expositæ sunt.

Octo. 22. ת Thau.

169 Pertingat ad conspectum tuum uociferans cantio mea ô Iehouah: fac ut uerba tua ritè intelligam.

170 Perueniat in conspectum tuum deprecatio mea: iuxta promissa tua libera me.

171 Fundent labia mea laudem tuā, cum cerimonijs tuis institueris me.

172 Loquetur lingua mea de iussis tuis, nam omnia præcepta tua iustitia sunt.

173 Auxilio mihi sit manus tua, nam mandata tua elegi. B

174 Opem tuam uolo ô Iehouah, & lex tua oblectamenta mea sunt.

175 Viuat anima mea & laudabit te, & iudicia tua erunt mihi auxilio.

176 Erraui ceu ouis perdita, quere seruum tuum, nam præceptorum tuorum non sum oblitus.

Videri possit hic Psalmus æquò uerbosior, eo quòd eadem identidem inculcet, sed qui nouerit: quàm ardeant uerè sancti legis diuinæ studio, quàm anxiè cupiāt uita illam exprimere, quàm doleat illis quod eam nō possunt assequi, quàm enecet quòd impij eam etiam irrident, & ab ea quos possunt, reuocant: ille profectò nihil hic redundare, nihil præter rem repeti, sed singulos uersus nouum aliquid offerre, quodq; haud uulgare ad instaurationem pietatis momentum habeat, agnoscet. Compositus est iuxta ordinē Aleph Beth, octonis semper uersib. ab uno elemēto incipientibus. Rationē huius plærique reddere conati sunt, sed nihil dum certi attulerunt, neque mihi quod afferam, datum est, nisi id Vates fecerit caussa, uel ornatus, uel memoriæ iuuandæ, uel certe utriusque. ad certa igitur animum conferamus. Vocibus his. תורה, חוקים, מצוה, פקודים, עדות, משפטים, אמירה, דבר, צדק, דרך crebro adeò utitur, ut nullus sit uersus, præter unum, 122. qui nō habeat, si non plures, unam saltem ex eis. Thorah à docendo dicta, pro tota lege & institutione Domini accipitur. Hukim alij statuta, ego reddidi cerimonias. Nō tamen recipio quod quidam tradunt, ritus Sacerdotum et sacrificiorum tantum, hoc nomine significari. Dicuntur Hukim præscripta Dei quæuis: quod non solum ex hoc Psalmo, sed etiam ex Deut. 6. ac alijs scripturæ locis, liquet. Et Latini per cerimonias, ritus certos, & leges significant; etiam aliarum rerū, quam cultus

Id est, Thorah Hukim, Mizuah, Pakudim, Aeduth, Mispatim, Amirah, Dabar, Derek Zedek.

A quàm cultus deorum. unde Cicero pro Sex. Roscio, legationis cerimoniam polluisse, pro uiolasse ritũ & legẽ legationis, dixit. Kimhi scribit ea præcepta legis dici Hukim, quorum tecta sit ratio, ut sunt cerimoniæ tabernaculi. Mitzuoth omnes præcepta reddunt. Pakudim uolunt Iudæi esse præcepta iuris naturæ, quæ inscripta sunt omnium cordibus, sed & ipsum significat, Dei mandata quælibet, quæ scilicet commissa nobis sunt, ut ea seruemus. Aedoth oracula uerti, solẽt aliàs reddi testimonia, ut & ipse reddidi in uers. 3. Psalm. 19. Verùm cum ita dicãtur, quod de uoluntate Domini testentur: quo id augustius exprimerẽ, uerti hic, oracula. Kimhi putat hoc nomine peculiariter dici præcepta, quibus aliqua diuinæ beneficentiæ memoria præcipitur, ut præceptum Sabbathi, festorum aliorum, signorum legis, quæ debebant habere in uestimentis, & precationum. Verum & huius uocis significatum generalius est. Misphatim iudicia reddi solent, accipiuntur autẽ, ut aliàs, ita & hic bifariam, aliquando pro decretis, edictis, & legibus Dei, iuxta quas cum proximis uiuendum est, ut uers. 13. 20. & similibus. Aliquãdo pro insignioribus Domini factis, quibus suos asserit, & hostes eorum reprimit, ac ita se iudicem omnium declarat. Sic accipit iudicia Dei uers. 52. 62. 75. & locis aliis. Amirah & Dabar nonnunquam pro dictis & iussis Dei accipiuntur, ut uers. 9. aliquando pro promissis, ut uers. 25. 38. & alibi. Dæræch, quod uiam significat, pro agẽdi ratione, uitæq́ instituto sumitur. Inde halac, quod ambulare significat, pro uiuere & conuersari usurpatur. Zedec, id est, iustitia, ut aliàs sæpe dixi, absolutam bonitatem significat. Hæc initio uolui præmittere, ne essent eadem identidem repetenda. Porrò fatentur & Iudæi, in hoc Psalmo legem, cerimonias, præcepta, mandata, & oracula, pro lege & institutione, accipi, qua uita gloriæ Dei & salutis proximorum studiosa præscribitur. Iam ad Psalmum.

Mitzuoth. *Pakudim.* *Aedoth.* *Misphatim.* *Amirah.* *Dabar.* *Derech.* *Zedek.*

א *Aleph.*

Fœlicia synceris uia, ambulantibus in lege Iehouæ. Fœlicia obseruantibus testimonia eius: in omni corde inquirunt eum. Certè non faciunt prauitatem, in uijs eius ambulant.) Beatos pronunciat innocẽtes uita, quam uiam suo more uocat, additq́ tales esse, qui iuxta Dei legem uiuunt. Idem uerò sunt, quos cura & studium tenet oraculorum Dei, de quo uers. 2. ac ideo nihil iniquitatis admittunt, utpote, qui in uijs Dei gradiantur, eam uiuendi rationem amplexi, quam ille præscribit. de quo uers. 3. Hactenus de radice cecinit totius pietatis, nempe studio legis diuinæ non ut illa ad literam tantum intelligatur, sed ut uita exprimatur.

Ver. 1. 2. 3. ad uerbum

B

Tu mandasti mandata tua ualde. Vtinam dirigantur uiæ meæ ad custodiendum cerimonias tuas.) Memorat, quàm agnoscat serium debere esse hoc studium sacræ legis. Deus enim præcepit, ut ea obseruetur ualde, id est, summo studio, ut unicè bona sunt quæ præcepit. Crebrò occurrunt in hoc psalmo & istæ duæ uoces, נצר Nazar uescamar, ישמר: utraq; uerò significat curã rei alicuius habere, attenteq́ eam obseruare, custodire. Dum itaq; funguntur legi uel præceptis Dei hæc uerba, significant attentam & sollicitam curam illis uiuendi. Talem ergo sanctus agnoscẽs Deum requirere, ut & sui restitutionem in eodem sitam sentit, & iuxta animaduertens, eam supra suas uires esse: optat dirigi uias suas, hoc est, uiuendi rationes suas sic institui, ut possit Dei cerimonias, id est, rectè uiuendi leges custodire, obseruare, eisq́ toto pectore incumbere.

Vers. 4. 5. aduerbum. *Nazar.* *Vescamar.*

Tunc non pudefiam, dum intuitus fuero omnia præcepta tua.) Confitetur hic suam in hoc Dei legis studio salutem sitam. Hic intueri & uidere uel considerare pro eo accipitur, pro quo obseruare atq; custodire. Confundi autem & pudefieri, pro frustratione spei totius uitæ. Vnde quod dicit: Tunc non confundar, idem est, atq;, tum spe uitæ meæ, & actionum mearum, nunquam frustrabor, saluus enim ero, si sic legem tuam semper ob oculos habuero, ut ex ea cuncta uitæ meæ consilia petam. Hinc uerò ut salus, ita & materia, animusq́ uerè Deum laudandi, prouenit, inde canit:

Celebrabo te in rectitudine cordis, in discendo iudicia iustitiæ tuæ.) Rectitudinem cordis, sim-

Versus 6. ad uerbum

dis, simplicitatem et sinceritatem intelligit. Cùm hac celebrant Deum, quicunque iudicia, id est decreta iustitiæ Dei, solidæ scilicet & perfectæ, qualem lex Dei pręscribit, didicerunt. Didicerunt autem, quicunque certò agnoscũt & sentiunt etiam nihil aliud esse uitam, salutem, & fœlicitatem, quàm ad hæc uitam nostram confirmasse.

Vers. 8. ad uerbum. *Cerimonias tuas custodiam ne deseras me usq; ualde.*) Cùm in studio legis diuinæ omnem adeò sitam fœlicitatem cecinisset, claudens octonarium, profitetur se cerimonias Dei obseruaturum: tum precatur, ne se Deus nimium deserat, quia inde caro ac mundus semper reuocant.

ב *Beth.*

Vers. 9. ad uerbum. *In quo puram præstabit iunior semitam suam, ut obseruet secundum uias tuas.*) Hic uersus uariè interpretatur. Quidam sic, ut interrogatio & responsio simul habeantur, in hunc modum, In quo purgabit uitam suam adolescens? In eo, quòd studiosè se moderatur et custodit secundum uerba tua. Alij, ut totus uersus interrogatio sit, difficultatem indicans uiuendi iuxta legem Dei. ad quem sensum equidem illũ reddidi. זכה, quod uerbi purgare significat hic, ut & Iesha. 1. accipitur pro emendare uitam, repressisq; prauis cupiditatibus ad sinceritatem perducere: quod fit, cum uerbis Dei toto animo studetur. Id cum sit omni ætati difficile, adolescentibus, ut in quibus uis carnis adhuc potentius regnat, difficillimũ est. Attamen à puero est huc enitendum. Nam iuxta illud Prouer. 22. Quam uiam adolescens fuerit institutus, ab ea nec cum senuerit, recedet. Hac ergo caussa adolescentis peculiariter meminit.

Vers. 10. 11. & 12. ad uerbum. *In toto corde inquiro te, ne sinas me errare è præceptis tuis. In corde meo abscondi sermonem tuum, ne peccem tibi. Laudandus ô Iehouah, doce me cerimonias tuas.*) Cum primo uersu difficultatem uiuendi ad legem Dei, uiasq; eius terendi memorasset, his rationem subijcit, qua possit ista difficultas superari: nempe, si Dei studium animum uerè occupet, & ipse uirtutem aspiret, de quo confitetur & orat uers. 10. Tum si uerba Dei penitus animo immittantur, de uers. 11. Inde uerò continuas preces, pro spiritus incremento, ad uiuendum legi Dei, necesse est ebullire, quod notat uers. 12.

Versus 13. 14. ad uerbum. *In labijs meis memorabo omnia edicta oris tui. In uia testimoniorum tuorum lætor, sicut super omnem opulentiam.*) Nunc canit, ut is se habet erga legem Dei, quem Deus ipse eam docuerit, dederitq;, cum sui uero studio illam reponere in penetrali cordis. Disserendo de illa, prædicandoq; eius pręstatiam nunquam sibi satisfecit, tum nulli rei, æquè, ut rationi uiuẽdi, quam Dei oracula tradit, afficitur canit.

Vers 15. 16. ad uerbum. *In mandatis tuis loquar, & considerabo semitas tuas. In cerimonijs tuis delector, nõ obliuiscar uias tuas.*) Repetit quę modò cecinit. Nam ut legi Dei uiuatur, in eo potissimũ situm est, ut homo iugiter de ea secũ commentetur, atq; diligẽter eam semper intueatur, de quo uers. 15. Deinde nisi hæc sic agnoscatur, ut in qua sempiterna uita sit reposita, ac inde animus ex ea summam uoluptatem percipiat, obtineri iustum eius studium haud poterit. Vtrunque autem contingere oportet ei, quem Deus suo spiritu legem docuerit: hoc est, eam cordi inscripserit.

ג *Gimel.*

Versus 17. 18. ad uerbum. Gamal. *Rependo super seruo tuo, uiuam & custodiam uerba tua. Reuela oculos meos, & cõsiderabo mirabilia de lege tua.*) Aliàs dixi גמל significare, non solum repẽdere beneficium, sed etiã primum impendere. Orat ergo sanctus, ut se Deus beneficijs suis pręueniat, quo uiuere possit, & intellectis præceptis ipsius uiuere. Ea siquidẽ mirabilia lex Dei continet, quæ aliàs homo, ne quidem suspicari potest. Inter cætera hæc præcipua sunt, Deum tanta esse erga humanũ genus charitate, ut uerbum suum uoluerit hominem fieri, & electis suis dare esse ex huius carne & ossibus, hoc est solidum diuinitatis suæ habere consortium. Tum omnia ab ipso ad iustorum salutẽ esse & condita, & gubernari: deniq; per crucem, ignominiam, & mortem, perueniri ad immortalitatem & sempiternam gloriam. Vt hæc ergo sanctus queat uidere, orat uers. 18.

Aduena

A *Aduena ego in terra, ne abscondas à me præcepta tua. Comminuitur anima mea concupiscendo decreta tua in omni tempore.*) Nihil se aliud, quàm cognoscere & uita exprimere legem Dei, ut qui sit in terra aduena, in cœlis ciuis, canit uers. 19. Tanto uerò se huius desiderio flagrare, ut inde animus quasi torrefactus, comminuatur: id enim significat גרסה, canit uers. 20.

Versus 19. 20. ad uerbum.

Garesah.

Increpabis alienos, execrabiles qui errant à præceptis tuis. Deuolue à me opprobrium & ignominiam, quia testimonia tua obseruo.) Precatur se liberari à ui impiorum, qui probro & ignominia ipsum afficiebãt, propter legis S. studiũ. Vt enim cecinit Deum increpaturum, & ut execratos deleturum impios, qui à præceptis ipsius aberrant, precatur ut se probro, quo utiq; ab illis execratis, atq; ob id merito perituris, afficiebatur, uindicet.

Vers. 21. et 22. ad uerbum.

Etiam sedent principes, contra me loquuntur, seruus tuus loquitur in cerimonijs tuis. Etiam testimonia tua oblectationes meæ, uiri consilij mei.) Queritur de principibus, qui contra ipsum loquebantur, contra quorum uim se muniebat commemoratione cerimoniarum Dei. Illasq; fuisse sibi oblectamenta, & consultores testatur. Consolantur siquidem & mirificè recreant Dei oracula, dum eius in nos bonitatem tam præclarè demonstrant: consulunt quoq; probè, dum sola quæ saluti sunt, indicant.

Vers. 23. et 24. ad uerbum.

ד Daleth.

Adhæsit limo anima mea, uiuifica me secundum uerba tua.) Queritur deiectum se, ut terræ iam adhæreat anima sua: hoc est, sit proximus morti. Simile habet uersu 26. Psalm. 44. Hinc ergo precatur sese uiuificari, hoc est restitui, recreari. Sic hoc uerbum per totum hunc Psalmum identidem recurrens, accipiẽdum est. Precatur autem se uiuificari iuxta uerbum Dei, utiq; quo istuc suis est pollicitus. Ideo reddidi, promissa.

Vers. 25. ad uerbum.

Vias meas memoraui et respondes mihi, doce me cerimonias tuas.) Memorat, ut uias suas, hoc est quicquid sibi faciendum incidisset, renunciarit, utique Deo, & Deum sibi respondisse. Id quod de eo legimus cum Keilah, & adiret defendendam, B & dessereret se prodituram, ac aliàs. Petit ergo modò, ut sibi in eo quoq; consulat, quo cerimonijs ipsius instituatur.

Vers. 26. ad uerbum.

Viam mandatorũ tuorum fac me intelligere, et loquar de mirabilibus tuis.) Vt in adflictione erat, ita petit consolationem per legem Dei, quam illa probè intellecta, abunde suppeditat. Orat ergo eius intellectum, quo de mirabilibus, quæ illa de Dei bonitate prædicat, commentans animum recipiat.

Versus 27. ad uerbum

Distillat anima mea præ ægritudine, consolida me secundum uerba tua.) Necessitatẽ consolationis hic exprimit, dum queritur animã suam stillatim defluere, præ ægritudine & anxijs cogitationibus. sic enim uidetur maximopere perturbatis: quare orat se consolari.

Versus 28. ad uerbum

Viam mendacij remoue à me, & lege tua dona me. Viam fidei elegi, edicta tua proposui.) Vera animi cõsolidatio sola Dei lege effici potest. hanc ergo orat sibi donari, amoto omni instituto fallaci & prauo, quandoquidem uerum & rectum delegerit, ut qui edicta Dei sibi proposuerit, oraculis eius sese addixerit, uiamq; præceptorum eius currere instituerit.

Vers. 29. et 30. ad uerbum.

Adhæsi testimonijs tuis, ô Iehouah ne pudefacias me. Viam præceptorum tuorum currã, quia dilatabis cor meum.) Orat, ne pudefiat, uel à recta uia lapsus, uel libidini impiorum nimium permissus: ac spem concipit sibi Deum cor dilataturum, hoc est spiritum uiresq; suppeditaturum, quo in eo cursu perseuerare possit. Nisi forsan glorietur, iam se ex angusto persecutionis potentũ, adductum in spaciosum consolationis diuinæ, ac etiam libertatis, secundum leges Dei uiuendi. De hoc loquendi modo dictum in uers. 2. Psal. 4.

Versus 31. 32. ad uerbum.

ה He.

Institue me ô Iehouah lege cerimoniarum tuarũ, & obseruabo eam (usq; ad) finem. Fac me intelligere & obseruabo legem tuam, & custodiam eam in toto corde meo. Deduc me in semita præceptorum tuorum, quia delector ea.) Dictionem עקב uarie interpretantur. quidam reddunt

Versus 33. 34. & 35. ad uerbum.

Eceb.

reddunt mercedem: quasi dicat, Custodiam uiam ceremoniarũ tuarum, propter amplam mercedẽ, & ingens operæpreciũ, quod inde liceat referre. Mihi aliorum sentẽtia magis probatur: qui cum dictio hæc finem quoq; significet, usq; ad finem legunt. Orat enim se doceri legem Dei, deduci, ut iuxta eam uiuat, cor in eam reddi propensum. Quibus docet, & quid deceat præcipuum esse sanctorum studium, & quod sine Dei doctrina ductu & actu, in uia uitæ nihil prorsus proficimus.

Versus 36. 37. ad uerbum. *Inclina cor meum ad testimonia tua, & non ad quæstum. Abduc oculos meos ne uideant uanitatem, in uijs tuis uiuifica me.*) Orat se à prauis cupiditatibus, ne à lege Dei detorqueant, liberari. Quod enim ait, Et non ad quæstũ, precaẽ eum sibi dari sanctę uitæ amorem, ut quæstus & omnis uanitas, id est quicquid fuerit fallaciũ, non bonorum, sed umbrarum boni, quibus transuersum humanus animus agi solet, nihil prorsus apud se ualeat. Id uerò est, in uijs Dei uiuificari: hoc est recreari, uirtute cœlesti firmari. Videre uanum, hic pro probare, delectari, aut cupere accipitur.

Versus 38. 39. & 40. ad uerbũ. *Statue seruo tuo sermonem tuum, qui (se addixit) timori tuo. Remoue opprobrium meum quod metuo, quia iudicia tua bona. Ecce concupiui mandata tua, & in iustitia tua uiuifica me.*) Orat sibi firmari promissionem Dei: hoc est præstari, qui se timori Dei, uerocq; eius cultui addixerit, quibus nimirum ea quæ orat, Deus est pollicitus: aut certè firmari in se cognitionẽ, & amorem legis. Tum iterum deprecatur probrũ, utiq; aut calamitatis, sed prouenientis ex neglectu uerbi Dei, unde omnis calamitas hominibus accersitur: aut uiolentę cupiditatis, à studio uerbi detorquẽtis. Prima enim illi pietatis cura fuit. Nam, inquit, iudicia tua bona sunt: hoc est, clementia, & indulgentem bonitatem referentia. Soles castigare, ut morti tamen non addicas: ut à malis reuoces, non in mala precipites. Quanq; possit & hic sensus esse, Remoue à me opprobrium transgressionis legis tuæ. nam edicta quæcunq; nobis in illa edidisti, bona sunt, & percõmoda: ut cum illo conueniat, Iugum meum bonum, &c. Huic pulchrè consonat quod sequitur, de amore & desiderio ad legẽ Dei, quo ideo flagrabat, quòd optima essent. Eandem & iustitiam Dei uocat, quòd in hac uera & solida iustitia docetur. unde in hac se uiuificari, hoc est confirmari, animiq; alacritate donari precatur.

¶ Vau.

Versus 41. ad uerbum *Et adueniant mihi bonitas tua ô Iehoueh, & salus tua secundum sermonem tuum.*) Precatur se bonitate Dei sic in studio legis sacræ confirmari, ut subsistere, ac libere profiteri illud possit, nulla mundi potestate deterritus.

Versus 42. 43. ad uerbum. *Et respondebo opprobrantibus mihi uerbum, quia uerbis tuis confisus sum. Et ne eripias ab ore meo uerbum ueritatis usq; nimium, quia ad edicta tua suspicio.*) Orat ut donet Dominus quod respondeat opprobrantibus, quos intelligit impios ueritatis oppugnatores, nec unquam uerbis ueritatis destituatur, quia nitatur promissis eius, & ad edicta eius suspiciat, in omnibus à iussis eius pendens. Credentibus enim, & sic sibi addictis, Deus nihil potest negare.

Versus 44. & 45. ad uerbum. *Et custodiam legem tuam semper, in seculum & ultra. Et ambulabo in latitudine, quia mandata tua inquiro.*) Dum Deus suam mentibus nostris ueritatem immittit & seruat, iam ipso nitimur, ad uerba eius in omnibus suspicimus, atque iugiter in legem eius intentos animi oculos habemus. Id iam est quod canit uersu quadragesimoquarto. Inde uerò conscientiæ nostræ mira est tranquillitas, & sancta quædam uoluptas cordi: istuc Vates uocat ambulare in latitudine. Caussam eandem, quam præmisit, repetit: Quia mandata tua inquiro. Fons siquidem bonorum omnium est legi Dei studere, esseq; deditum atque addictum animo.

Versus 46. 47. et 48. ad uerbũ. *Et loquar in testimonijs tuis coram regibus, & non confundar. Et oblectabor in præceptis tuis quæ diligo. Et attollo manus meas ad præcepta tua quæ diligo, & loquar in cerimonijs tuis.*) Ex eodem studio Legis Dei, & hæc fiducia uenit: ut de lege doctrinaq; Dei nostri coram quamlibet potentibus mundi agere multo liberrimè, sicq; constare nobis

A nobis liceat, ut quicquid illi furiant, nihil nos indignum nobis admittamus, uel prodendo ueritatem, uel parum probè cauſſam ueritatis defendēdo. Idem ſtudium & uoluptatē de qua repetit, tum & ſedulitatem, ut admotis iuſſis Dei manibus, opere demum ea exprimamus, de qua eſt uerſ. 48.

ז Zain.

Memor ſis uerbi ſeruo tuo, ſuper quo feciſti me ſperare. Hoc conſolatio mea in adflictione mea, quia ſermo tuus uiuificauit me.) Promiſſis Dei fretus in adflictione perſtiterat, horum recordari Dominum orat: hoc eſt, ſe iuxta promiſſa ſua in innocentia, ueraꝗ fœlicitate prouehere, quod eſt illa implere.

Verſus 49 50. ad uerbum.

Flagitioſi ſubſannarunt me uſꝗ nimium, à lege tua non declinaui. Memor fui iudiciorum tuorum à ſeculo ô Iehouah, & conſolatus ſum.) Pietas irriſui eſt impijs: at qui legem Dei uerè didicit, auelli ab ea non poteſt. nam uitæ uenā nouit eſſe. quin ex ea ſimulatꝗ conſiderat, quæ memorat Dei iudicia, iam inde ab initio orbis exercita, contra omnem impiorū ſiue ſubſannationem, ſiue etiam ſæuitiam duraturam.

Verſ. 51. et 52. ad uerbum.

Tabes me apprehendit ab improbis, deſerentibus legem tuam.) Canit legis Dei ſtudio ſe ſummè flagraſſe, ut conſiderantem deſertores illius, urigo ſe ac tabes quædam occuparit. De hac uoce זַלְעָפָה dixi in uerſ. 6. Pſal. 11.

Verſ. 53. ad uerbum. Zalaphah.

Cantiones fuerunt mihi cerimoniæ tuæ, in domo peregrinationis meæ. Memor fui in nocte nominis tui Iehouah, & cuſtodiam legem tuam. Hoc fuit mihi, quia mandata tua obſeruaui.) Cerimonijs Dei hic ſe ait oblectatum, ut de illis carmina cecinerit, dies noctesꝗ. Idꝗ etiam in domo peregrinationis ſuæ, quo uidetur notare exilium, in quo nulla fuiſſet cauſſa lætitiæ. Sed conſideratio oraculorum Dei omnia ſuperabat, eaꝗ lætitia perfundebat, ut nocte nominis Dei memor eſſet, utiꝗ non ſine hymnis. Vltimo uerſu canit hæc omnia ſibi inde contigiſſe, quod legi Dei ſtuderet, eamꝗ religioſè obſeruaret.

Verſus 54. 55. 56. ad uerbum.

ח Cheth.

Portio mea ô Iehouah, dixi cuſtodire uerba tua. Suſpicio faciem tuam in toto corde, beneuolus ſis ſecundum ſermonem tuum.) Ardens tum Dei, tum legis ſtudium, & præſenti

B octonario memorat. Vt autem ſit Deus ſors & portio ſuorum, dictum eſt in Pſalm. 16. In uno ſiquidem Deo omnia ſua bona repoſita habēt. hinc dicit uerſu 58. Suſpicio faciem tuam, à quo cuncta mihi expecto.

Verſ. 57. & 58. ad uerbum.

Reputaui uias meas, & reuocaui pedes meos ad teſtimonia tua, propero & non moror cuſtodire præcepta tua.) Dei ſtudium facit, ut & legi eius ſtudeatur. Inde canit uijs & inſtitutis ſuis excuſſis, operam dediſſe, ut iuxta oracula Dei uitam degeret, atque id omni mora reſciſſa acceleraſſe.

Verſus 59. 60. ad uerbum.

Cœtus improborum uaſtarunt me, legem ſuam non ſum oblitus. In medietatibus noctis ſurgam ad celebrandum te, ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ.) Adeò nihil impiorum uiolentia, qui interim eum modis omnibus adfligebant, & cùm rebus, tum uita deſpoliare conabantur, abſterreri ſe patiebatur, ut nocte quoꝗ ſurgeret, ad celebrandum Deum, ob iudicia ſua, quibus ſummam ſemper iuſtitiam demonſtrat. Quanquam poſſit etiam hic per iudicia, Lex ipſa intelligi, ſicut iuſtitiæ, ita uitæ quoque & ſalutis æternæ adminiſtratrix, pro qua certè gratias agere Deo nemo dignè poteſt. Vita ſiquidem æterna eſt, Deum ritè cognouiſſe, id quod illa ſola docet. Nam legem hoc Pſalmo pro tota doctrina Dei, & ea in cordibus recepta, ueraꝗ uiua Vates accipit.

Verſus 61. & 62. ad uerbum.

Socius ego ſum omnibus qui te timent, & cuſtodientibus mandata tua. Bonitate tua ô Iehouah plena eſt terra, cerimonias tuas doce me.) Perpenſis ergo æquiſſimis Dei erga ſui timentes iudicijs, his qui Deo ſeſe addixerunt, aſſociare ſe, paremꝗ haberi ſtudet, exclamans, Bonitate Dei plenam eſſe terram. Hic utinam ſpiritus afflet eos, qui modo uideri uolunt, Deo noctu laudes canere.

Verſus 63. 64. ad uerbum.

ט Teth.

Bonum feciſti cum ſeruo tuo ô Iehouah, ſecundum uerba tua. Bonum ſenſum & ſcientiam doce me, quia præceptis tuis fidem habeo.) Canit utilitatem caſtigationis diuinæ: & cōſitetur nihil niſi bonitatē eſſe, quicquid Deus cum ſuis egerit. Hinc ſibi ſciētiam,

Verſ. 65. et 66. ad uerbum.

uerumꝗ

uerumq́ iudicium, quod istud semper queat agnoscere, augeri precatur. De A uoce טעם dixi in primum uers. Psalmi trigesimi quarti. Quod subijcit: Quia praeceptis tuis credidi, aut fidem habui, uel, ut propius è uerbo reddam, in uiribus tuis firmatus sum, quae omnia idem pollent, radix & fons est omnis recti iudicij, uerique sensus in rebus omnibus. Nam persuasum esse haec quae nobis lex proponit, esse oracula Dei, ad diuinitatis nos suae consortium uocantis, ut hic nihil supersit dubij, firmus in his animus consistat.

Taam.

Vers. 67. 68. ad uerbum. *Priusquam adfligerer ego errabam, & nunc sermonem tuum custodiam. Bonus es tu et beneficus, doce me cerimonias tuas.*) Bonitatem Dei praedicat, quòd in tanta lenitate errantem se tulisset, atque in uiā se reuocasset. hâc ergo ut erga se porrò prosequatur, et suam legem doceat, precatur. Bifariam enarratur, propter uerbum ענה, quod & respondere, uel loqui, & humiliari atque adfligi significat. Posteriori significatu uidetur eo Psaltes hic usus, cum uersu 71. subijciat, bene mihi est quòd adflixeris & humiliaris me. Persaepe enim sui dissimiles euadunt sancti, cum omnia carni ex sententia succedunt. Qui prius significatum amplectuntur, interpretantur: Non respondebam antea, nec fuit quod responderē, quia errans eram. Alij, antequam responderem, id est occuparer in discēdo legem, erraui. Vides haec coactiora.

Anah.

Vers. 69. 70. ad uerbum. *Concinnarunt contra me flagitiosi mendacium, ego in toto corde obseruabo mandata tua. Pingue sicut adeps cor meum, ego lege tua delector.*) Quia hic de sui humiliatione & afflictione sanctus canit, uidetur quod hic queritur de concinnatis contra se mendacijs, de ijs mendacijs intelligendum, quae concinnarant impij ad opprimendum illum: quibus tamē nihil motus fuit, quo minus pertinaciter legi Dei inhaereret, id quod & suprà aliquoties de se in gloriam Dei iactauit. Caussam quòd impij illi legem Dei non potuerint intelligere, quae sibi erat summa & unica oblectatio ac uoluptas, canit uer. 70. Prosperitate enim illorum cor, ceu adeps pinguefactum erat, ut ad omnia Dei planè stupescerent.

Versus 71. 72. ad uerbum. *Bonum mihi quia adflixisti me, ut discam cerimonias tuas. Bona mihi lex oris tui, prae milib. auri & argēti.*) Caussam canit, unde sibi uoluptati esse lex Dei coeperat: quam ho B stes eius intelligere adeò non potuerunt, ut eam quoque mendacijs & uioppugnarent.

י Iod.

Vers. 73. et 74. ad uerbum. *Manus tuae fecerunt me & instituerunt me, fac me intelligere & discam praecepta tua. Timentes te uidebunt me, & laetabuntur, quia ad uerbum tuum suspicio.* Vt semper, hoc praecipuum orat dari sibi, ut legem Dei ritè intelligat, hoc est certò agnoscat hanc, quam ipsa praescribit, uitam beatam esse, solidumq́ diuinitatis consortium. Huius exorandi spem inde sibi firmat, quod sit figmentum Dei, & legi eius uiuens, solatio futurus timentibus Deum.

Versus 75. 76. et 77. ad uerbū. *Noui ô Iehouah quoniā iudicia tua iustitia sunt, et (ex) fide affixisti me. Sit obsecro bonitas tua ad consolandū me secundum uerbum tuū seruo tuo. Adueniāt mihi miserationes tuae et uiuā, quia lex tua delectationes meae.*) Iterū canit fructum cognitae legis diuinae. Ex hac enim discimus, Deū omnia nobiscū agere ex iustitia & fide, hoc est, summa aequitate et bonitate, etiā cum exercet aduersis. Oramus et exoramus cōsolationes eius, quas nobis promisit: uiuimus & ex hac ipsa lege eius, quae Dei nobis beneuolentiā ubique praedicat & ob oculos ponit, coelesti uoluptate perfruimur.

Vers. 78. 79. & 80. ad uerbū. *Pudefiant flagitiosi, quia immeritò mihi nocuerunt, ego loquar in mandatis tuis. Redeant ad me qui timent te, & nouerunt testimonia tua. Sit cor meum sincerum in cerimonijs tuis, ut non pudefiam.* Qui piè uitam instituunt, à filijs Satanae persecutionem patiuntur, id est שקר immeritò. Nam hi bene de omnibus mereri student. Orant ergo improbos pudefieri, frustratos conatu suo, qui euertere scilicet non tam ipsos, quàm in his ipsis gloriam nominis Dei instituunt. Id uero sancti orant ut liberè de mandatis Dei loquantur, ut tuto iūgi sibi caeteri, qui eodem pietatis studio te nentur, & oraculorum Dei cognitione donati sunt, possint: hoc est ut liberati è manu hostium, Deo seruiant in omni sanctitate et iustitia, et ut uitā degant tranquil-

Sceer.

A tranquillam & pacificam in omni pietate & honeſtate. Deniq; quia in ſolido legis diuinæ ſtudio tota ſalus ſita eſt, id orant uerſ. ult. Nam nihil aliud eſt habere in cerimonijs dei cor ſincerum, quàm illis toto pectore ſtudere.

כ *Caph.*

Defecit ad opem tuam anima mea, ad uerbum tuum ſuſpicio. Defecerunt oculi mei ad uerbum tuum, dicendo quando conſolaberis me? Canit quàm anxiè auxilium Dei expectarit, ut præ expectatione animus ſibi & oculi defecerint. In quo notauit pertinacem in cœlos ſuſpectionem, de qua dixi in uerſ. 4. Pſal. 69.

Verſ. 81. et 82. ad uerbum.

Nam fui ſicut uter in ſuffumigatione, cerimonias tuas nõ ſum oblitus. Quot ſunt dies ſerui tui, quando facies in perſequentibus me iudicium? Addit ſe ita deſiderio maceratũ, & torrefactũ, ut fuerit ſimilis utri ſuſpenſo in fumo. Huius deſiderij uox erat, Quot tandem ſuperſunt dies ſeruo tuo? quibus ſcilicet ab improbis iſtis diuexari eum oporteat?

Verſus 83. 84. ad uerbum.

Foderunt mihi flagitioſi foueam, quod non ſecundum legem tuam. Omnia præcepta tua fides, immeritò perſecuti me ſunt, adiuua me. Vim & impietatem horum accuſat. Illud, non ſecundum legem tuam, Kimhi ad ſtudium flagitioſorũ contra ſanctos refert, nam lex nocere innocenti uetat, quod illi ſtudent. Alij id referunt ad improbos illos, quorum uita et actiones non fuerint ſecundum legem Dei. Verſ. 86. confert fidem præceptorum Dei, ementitę cauſæ, ob quam impij ſanctos perſequũtur. Semper enim præcepit pietatem et iuſtitiam, cum nihil aliud eos in ſanctos accendat quàm quod hi piè & innocenter uitam ſuam inſtituunt.

Verſ 85. et 96. ad uerbum.

Propè conſumpſerunt me in terra, & ego non deſerui mandata tua. Secundum bonitatẽ meam uiuifica me, & cuſtodiam teſtimonia oris tui. Sic ſunt uerè credentes, ad extremum uſque ſpiritum legem Dei ſeruant, nullaq; ui extorqueri illam ſibi patiuntur. orant autem interim ſemper, ut tandem liberatis è manu hoſtili, ſeruire Domino liceat in ſanctitate & iuſtitia.

Verſ. 87. et 88. ad uerbum.

ל *Lamed.*

In ſeculum ô Iehouah extat uerbum tuum in cœlis. In generationem & generationẽ fides tua, inſtituiſti terram & ſtabit. Ad iudicia tua ſtant hodie, quia omnes ſerui tui. Firmitatem canit oraculorum Dei. Dicit in cœlis conſiſtere uerbũ Dei, qui ſunt uerbo Dei conditi, teſtari perpetuam uerborum Dei conſtantiam. Sicut & terra, quã fundauit, ut in omne æuum perſtet, prædicat fidem eius: qui utiq; fallere, aut ſibi parum conſtare nequit, ſic perennantibus his operibus eius. Confirmat hæc cum ſubijcit, ad iudicia eius, hęc omnia ſtare, hodie: id eſt uſq; hodie, eo quòd omnia ſint Deo uelut ſerui, dicto ipſi in omnibus audientia.

B

Verſus 89. 90. & 91. ad uerbum

Niſi lex tua oblectationes meæ, tunc periſſem in adflictione mea. In ſeculum non obliuiſcar mandatorum tuorum, quia in eis uiuificaſti me.) Ex machina cœli & terræ iuſſorũ Dei æternitatem conſiderans, eiſdem inhæſit. hinc & ipſe ſe uiuificari, firmari, & contineri ſenſit, omnemq; ex eis uoluptatem percepit. Eoq; pacto ut à flagitijs, ita à ui quoq; perſecutorũ ſeruatus eſt, omnino periturus niſi uerbo Dei ad hunc modum ſeruatus fuiſſet.

Verſ. 92. et 93. ad uerbum.

Tuus ego, ſerua me, nam mandata tua inquiro. Me expectant improbi ut me perdant, teſtimonia tua conſiderabo. Omnis conſumptionis uidi finem, præceptũ tuum amplũ ualde.) Tum nos Dei eſſe probamus, cum legi eius ſtudemus, eodemq; ſtudio ut modò dixit, ab improborum ui, & dolis ſeruamur. conſiderantes enim quæ de Deo nobis lex prædicat, ſtatim uidemus, quæ nos quæq; improbos qui nos inſectantur, & caſum noſtrum anxiè expectant, ſors maneat: Deoq; nos penitus committimus, hincq; in ſpem optimam erecti canimus, Omnis conſummatæ rei uidi finem, ſubaudi eſſe, eoq; peribunt tandem quicunq; tua lege non ſuſtentantur: quanto magis, qui hanc ſtudioſos eius etiam inſectantur. Præceptũ tuum amplum eſt, hoc eſt abſq; fine. Deum enim lex prædicat, docetq; ad ſortẽ diuinam nos contendere, quæ utraq; ſanè immenſa amplitudine ſunt, & fine carent, quia in electis Dei perfecta æternum ſtabunt.

Verſ. 94. 95. & 96. ad uerbũ.

מ *Mem.*

Octo.12. *Quàm dilexi legem tuam, cottidie hæc sermo meus. Præceptis tuis fecisti me sapientiorem ini-* A
Verſ. 97. *micis meis, quia in seculum mihi est. Omnib. docentibus me sum intelligentior, quia testimonia tua*
98. 99. *& sermo meus. Præ senibus sum consideratior, quia mandata tua obseruo.*) Quàm amarit le-
100. ad uer gem Dei, quantũq; ex ea profecerit, præſenti octonario memorat. Hoſtibus
bum. nanq; docentibus & ſenioribus, prudentiorem & ſapientiorem ex ea factũ ſe
gloriatur: ſed poſtquã totũ ſe illi addixit, & commentatur in ea diu noctuq;.

Verſ. 101. *Ab omni semita mala prohibeo pedes meos, ut custodiam uerba tua. Ab edictis tuis nõ recedo,*
102. 103. *quia tu doces me. Quàm dulcis est fauci meæ sermo tuus, præ fauo ori meo. A' mandatis tuis in-*
& 104. ad *telligens reddor, propterea odiui omnem semitam mendacij.* Alterum fructum canit legis
uerbum. amatæ, quòd nempe dum illi ſtudet, probeq; eam intelligit, atq; ea ſeſe oble-
ctat, ab omni ſemita mala longè recedit, odioq; omnẽ impietatem inſectatur.

Octo. 13. נ Nun.

Verſ. 105. *Lucerna pedi meo uerba tua, & lumen semiti meæ. Iuraui & præstabo, custodire iudicia iusti-*
106. ad uer *tiæ tuæ.*) Vt qui in tenebris ambulat, ſemper offendit: ita ubiq; peccat, cui non
bum. prælucet lex Dei. Canit ergo ſanctus, hanc ſe uelut lucernã pedibus, id eſt a-
ctionibus ſuis habuiſſe, & iuramento firmaſſe, ſe illi in omnibus uicturum. So
lent nanq; ſancti, dum hic nunquam uitam ſuam legi diuinæ planè conforma
re poſſunt, indies, imò in horas, uota uitæ ad illam inſtituendæ, innouare.

Verſ. 107. *Adflictus sum usq; ualde Iehouah, uiuifica me secundum uerba tua. Spontanea soris mei uelis ô*
108 ad uer *Iehouah, & iudicia tua doce me.*) Plurima aduerſitate exercitus opem Dei implora
bum. uit, promiſſionumq; eius memor ſpem concepit, & uota nuncupauit laudis,
grataq; haberi orauit. Has ſpontaneas, ſubaudi hoſtias, uocat: & addit oris, ut
de laudibus ſe loqui exprimat. Quæ enim non ex lege, nec pro culpa, ſed pro
Nidboth. gratiarum actione offerebantur, נדבות, id eſt ſpontanea uocabantur. Iam ſcie-
bat, Deum pecudum hoſtias nihil morari, igitur ut & aliàs, laudis ſacrificia o-
blaturum ſe recipit, dum orat, ut ea Deus grata habeat.

Verſ. 109. *Anima mea in manibus meis semper, & legis tuæ non sum oblitus. Posuerũt improbi laqueum*
110. ad uer *mihi, & à mandatis tuis non erraui.*) Animã ſuam ſemper eſſe in manibus, pro ſem-
bum. per periclitari de uita, dixit: Solet nanq; ſcriptura dicere, animam in manus po B
nere, pro adducere uitam in diſcrimẽ: & habere eam ſemper in manibus, pro
continuò illam periculis eſſe expoſitam. Vnde periculum erat, ſequẽs uerſus
exprimit. non enim ſolum ui, uerumetiam inſidijs ſanctos improbi petunt.

Verſus 111. *Suspicio testimonia tua in seculum, quia gaudium cordis mei ipsa. Inclinaui cor meum ad facien*
ad uerbum *dum cerimonias tuas in seculum (in) finem.*) Studium & amorem ſuum erga legem ite
rum memorat, & quidem perpetuum: in eo enim iuſtitia omnis ſita eſt.

ס Samech.

Verſ. 113. *Prauas cogitationes odiui, & legem tuam dilexi. Absconsio mea, & clypeus meus tu, ad uerbũ*
114. ad uer *uum suspicio. Recedite à me noxij, & obseruabo præcepta Dei mei.*) סעפים quidã pro ijs
bum. qui prauis conſilijs innocuos oppugnant, accipiũt. alij pro ipſis prauis & no
Seaphim. centibus conſilijs. Quo pacto ſi ſic accipias, clarior eſt cum lege Dei antithe-
ſis. Verſus 114. oſtẽdit à fiducia in Deum, certaq; promiſſorum eius perſuaſio-
ne eſſe ſita. Verſus 115. docet fidem ueram, ut Dei ſtudium, ita improborũ abo-
minationem pariter gignere. tum oſtendit, quare ij petant liberari ab impio-
rum uiolentia, nimirum quo expeditius & liberius queant legi Dei uiuere.

Verſ. 116. *Sustenta me in uerbo tuo & uiuam, & non pudefacias me spe mea. Consolida me & seruabor,*
117. ad uer *& delectabor in cerimonijs tuis semper.*) Vt & conſiſtamus & proficiamus in legis
bum. Dei ſtudio, hoc eſt uita beata, totum uirtutis Dei eſt, nos huc agentis, et in eo
perducentis. hanc ergo ſibi ſuppeditari uirtutem orat.

Verſ. 118. *Conculcabis omnes errantes à cerimonijs tuis, quia mendaciũ fraus illorũ. (Sicut) scoriã fran*
119. ad uer *ges omnes improbos terræ, propterea dilexi testimonia tua. Inhorrescit à metu tui caro mea, & à*
bum. *iudicijs tuis timui.*) Quia mendacium fraus eorum, quidam interpretantur, quia
apparebit, te ulciſcente fraudem illorum, hoc eſt quicquid nunc præ ſe ferunt
boni, quo tantum ad imponendum alijs, atq; ideo in fraudem abutuntur, ni-
Tarmith. hil niſi mendacium eſſe. Alij תרמית, cogitationem reddunt, ut ſenſus ſit: nam
mendacium

A mendacium sunt & nugæ, quicquid cogitant, & magna, ut sibi uidentur, astutia, comminiscuntur. Nihil eis succedet, se ipsos, non nos, perdent uafris suis commentis. tu enim cõculcabis eos, & ut scoriã separatam ab argẽto reijcies, abolebis. Quod cum cogito, horrescit totũ corpus meũ, & à iudicijs tuis, quæ præuideo te in illos facturum, metuo. Hic sensus uidetur mihi simplicior.

ע Ain.

Feci iudicium & iustitiam, ne deseras me iniuriatoribus meis. Oblecta bono seruũ tuum, ne afficiant me iniuria flagitiosi.) Sic Deus res humanas moderatur, ut qui humaniter, benigneq; cum proximis egerit, cum eo & ipse ex bonitate & indulgentia cuncta gerat. Vt ergo sanctus testatus est, se iudicium & iustitiam facere, hoc est ut aliàs dixi, ex iustitia & æquitate cuncta gerere, iure precatur, ut Deus se seruum suum oblectet in bonum, ita ab iniurijs impiorum uindicans, atq; bonis cumulans, ut commodè & suauiter agat, liber ab iniurijs noxiorum.

Vers. 121. 122. ad uerbum.

Oculi mei defecerunt ad opem tuam, & ad sermonẽ iustitiæ tuæ. Fac cum seruo tuo secundum benignitatem tuam, & cerimonias tuas doce me. Seruus tuus ego sum, fac intelligere, & cognoscam testimonia tua.) Memorat iterum, quàm anxiè hanc Dei bonitatẽ expectet, suspiciens ita cœlos, ut acies sibi euanescat oculorũ, simulatq; aperiuntur. Ingeminat præterea, se esse seruum Dei, unde mirifica pium animum consolatio erigit.

Vers. 123. 124. 125. ad uerbũ.

Tempus ad faciendum Iehouæ, uiolarunt legem tuam. Propterea diligo præcepta tua, præ auro & gemmis. Propterea omnia mãdata tua, omnia recta habeo, omnem semitã mendacij odi.) Consolatur se ab eo, quòd iam intersit gloriæ Dei impios reprimere. Id canit ibi: Tempus est Iehouæ faciẽdi, utiq; iudiciũ contra sceleratos. Nam, inquit, dissiparunt legem tuam: hoc est non ipsi modo eam transgrediuntur, sed & alios transgredi faciunt. Id quod in Shaulem & eius adulatores iurè competijt. ipsis enim regnantibus, nulla erat in populo Dei cura. In reliquis duobus uersibus obseruãdum, sanctorum esse, hoc enixiùs legi Dei studere, quo irreligiosius illam impij reijciunt.

Vers. 126. 127. et 128. ad uerbũ.

B

פ Pe.

Mirabilia testimonia tua, propterea custodit ea anima mea. Apertio uerborũ tuorum illuminat, dat intellectum imprudentibus. Os meum aperui, et hausi, quia præcepta tua concupisco.) Admiratur reconditam in lege Dei sapientiam, simplicibus tam esse expositam: & promit suum ad illam desiderium. Quod dicit, Apertio uerborũ tuorum illuminat: nihil aliud est, quàm simulatq; aperiuntur uerba tua, & datur uel in uestibulum eorum uenire, admirabili statim luce perfundũt, nec id tãtum magnis ingenijs præditos, sed simplices, nulla sibi uafricie placentes, Doctori autem cœlesti quàm simplicissimè sese committentes. Eos nempe pro quibus & Seruator gratias Patri agebat, Matth. 11. Illo, aperui os meum, &c. habitum præ nimio desiderio anhelantis, atque ægrè iam spiritum trahentis, expressit: quo monuit, quanto conueniat legis Dei desiderio teneri.

Vers. 129. 130. & 131. ad uerbũ.

Respice ad me & miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum. Gressus meos dirige in sermone tuo, & non dominetur mihi omnis iniquitas. Redime me ab iniuria hominis, et custodiam mandata tua. Facies tuas illumina in seruo tuo, et doce me cerimonias tuas.) Orat se haberi à Deo ea ratione, qua habet nominis sui studiosos, ne uel improbitas uel improbi ipsi præualeant. Vtrunq; autem à nobis arcetur, dum adflati Dei spiritu, luceq; fauoris eius perfusi, lege eius instituimur, id quod orat uers. 135.

Versu 133. 134. & 135. ad uerbũ.

Riui aquarum descenderunt oculis meis, propterea quod non custodiunt legem tuam.) Ingenti se Dei studio arsisse testatur, cum se largas adeò fudisse lachrymas cõfitetur propter diuinæ legis desertores.

Vers. 136. ad uerbum

צ Zadik.

Iustus tu ô Iehouah, & iudicia tua rectitudo. Præcepisti iustitiam testimonijs tuis, & fidem ualde. Confecit me zelus meus, quia obliti sunt uerborum tuorum coartatores mei.) Laudat legem Dei à iustitia et fide: nihil enim præcipit, nisi quod saluti sit, et bonitatem in nos Dei, fidemq; testetur. Versus 138. posset etiam sic reddi, Præcepisti ora-

Vers. 137. 138. & 139. ad uerbũ.

cula, quę non sunt, nisi iustitia & fides. Id tamen inde patesit, quod nobis nihil nisi hæc præcipiant, in quibus nimirum uia Dei sita est, unde ferè eodem sensus recidit. Talem ergo cum Dei legem agnosceret, pro ea zelabat, ut zelo penè conficeretur, id quod canit uers. 139. A

Vers. 140. ad uerbū. *Sermo tuus igni exploratus ualde, & seruus tuus diligit eum.*) Caussam tanti zeli de quo præmisit, auget cum nunc subijcit, Iussa Dei igni probata: hoc est, summę pura, ut nihil prorsus nisi iustitiam & fidem: hoc est, salutem et sempiternam fœlicitatem præcipiant. Simile habet & Psal. 11. & 19.

Vers. 141. 142. ad uerbum. *Paruulus ego & contemptus, mandatorum tuorum non obliuiscar. Iustitia tua iustitia in seculum, & lex tua ueritas.*) Quod canit se fuisse paruulum: hoc est, puerum & contemptum, nec tamen legis Dei oblitum, significat se legis beneficio in eam in qua tum erat, Rex tam augustus, dignitatem emersisse. Vnde mox exclamat, iustitiam Dei sempiternam esse, eoq; sic tandem sui studiosos euehere.

Vers. 143. 144. ad uerbum. *Coartatio & compressio inuenerunt me, præcepta tua oblectationes meæ. Iusta testimonia tua in seculum, fac me intelligere & uiuam.*) Iterum prædicat solam legem Dei uerè consolari in afflictione, sed ritè intellectam, id quod canit & testatur uers. ult. Simile est cum superiore: lege Dei consolatū & recreatū fuisse, cum ipsum angustia, & adflictiones inuasissent. Quare iterum de sempiternitate legis Dei exclamat.

ק Kuph.

Vers. 145. 146. 147. & 148. ad uerbum. *Clamaui in toto corde, responde mihi ô Iehouah, seruabo cerimonias tuas. Inclamaui te, serua me, & custodiam testimonia tua. Præueni crepusculo & uociferatus sum, ad uerba tua suspicio. Præuenerunt oculi mei custodias, ad loquendum in uerbo tuo.*) Ardorem studij sui erga legem Dei, & his uersibus canit, cum memorat se illius studio præuenisse diluculum, præuenisse uigilias noctis. In quatuor enim uigilias apud Iudæos nox diuidebatur, quod & Euangelicæ literæ testantur. Totas igitur noctes se in commentatione sacræ legis insumpsisse memorat.

Vers. 149. 150. 151. & 152. ad uerbum. *Vocem meam audi secundum bonitatem ô Iehouah, secundū iudicia tua uiuifica me. Appropinquarunt persecutores mei dolo, à lege tua procul absunt. Prope es tu ô Iehouah, & omnia præcepta tua ueritas. Pridem noui de testimonijs tuis, quia in seculum fundasti ea.*) Orat se audiri, iuuariq; contra impios legis Dei desertores, malisq; artibus & sycophantijs addictos. Iterumq; se consolatur à ueritate et sempiternitate oraculorum Dei, quæ scilicet sic fundata ac firmata sunt, ut in seculum persistent: id quod de eis pridem nouit, sicut est primùm fidei, nosse, promissa Dei fallere non posse. B

ר Res.

Vers. 153. 154. ad uerbum. *Vide afflictionem meam et defende me, quia legem tuā non sum oblitus. Adsere caussam meam, & redime me, ad sermonem tuum uiuifica me.*) Iterum orat, ut se ab impijs Deus defendat, legi suæ studentem, quam illi deserunt & oppugnant.

Versus 155. 156. ad uerbum. *Longè est ab improbis salus, quia cerimonias tuas non inquisierunt. Miserationes tuæ amplæ, ô Iehouah, secundum iudicia tua uiuifica me.*) Caussam habent hi uersus eorum, quæ in prioribus orauit. Sic sanè sunt iudicia Dei nobis in lege eius commendata, ut salutem Deus ab improbis longè submoueat, misericordia autem prosequatur, legis suæ studiosos.

Vers. 157. 158 ad uerbum. *Multi sunt qui me persequuntur & coartant, à testimonijs tuis non declinaui. Vidi perfidos, et pertæduit, quia sermonem tuum non custodierunt.*) Fidei constantiam memorat, quam nulli quamlibet multi ac potentes deijcere non potuerunt. Quòd uerò canit se singulari tædio, & animi molestia, contra eos affectum, docet unā esse caussam malos odiendi, quòd illi odiunt, Deum legemq; eius insectantur.

Vers. 159. 160. ad uerbum. *Vide quia mandata tua diligo, ô Iehouah secundum bonitatem tuam uiuifica me. Caput uerborum tuorum ueritas, & in seculum omne iudicium iustitiæ tuæ.*) Amorem legis, ut ubique Dei in nos dilectionem & bonitatem coniunctam habere testatur. Illud uersus ultimi, caput uerborū tuorum, uariè ennarratur. Kimhi affert hunc sensum à capite & initio rerum usq; in omnia secula, uerba, iussa, & promissa tua, ô Deus, ueritas & iustitia sunt, Alij, initiū statim omnium dictorū & factorum tuorum

A tuorum, ueritas & iustitia est, quæ perstant in omne æuum. Id sanè in conditione rerū, postea, & legis promulgatione, ac in omnibus, quæ Deus uel gessit cum suis, uel ipsis gerenda præcepit, abundè declarauit.

ש Schin.

Principes persecuti sunt me immeritò, & à uerbis tuis timuit cor meum. Gaudeo ego super sermone tuo, sicut educens prædam amplam.) Canit hic, quæ & superiores octonarij, studium legis sacræ, uoluptatem atque securitatem, quam illa parit. Obseruandum quòd canit: Principes se persequutos esse, suum autem cor à Domino trepidasse, & interim ita de iussis Dei lætatū, ut qui multa sit nactus spolia. Timuit ergo à uerbis Dei, ut timorem à principibus persequentibus, ex animo eijceret, iuxta illud: Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Ego ostēdo uobis quem timere debeatis. Cum hoc timore sancto, coniunctum est gaudium uerum, & solidum: id quod canit uers. 162.

Vers. 161. 162. ad uerbum.

Mendacium & odiui, & abominatus sum: legem tuam diligo. Septies in die laudaui te, super iudicia iustitiæ tuæ.) Mendacium & uanitatem legi Dei opponens, docet, nihil, nisi mendacium esse atque nihilum, quicquid legi Dei aduersatur. Quod adijcit se septies in die laudare Dominum ob iudicia eius, quibus scilicet ex summa æquitate cuncta administrat: idem est, atque identidem se laudibus eius uacare. Trahitur hoc ad septem horas canonicas, quod ferendum erat, si tali spiritu illæ decantarentur, quo hæc de se scripsit Psaltes regius.

Vers. 163. 164. ad uerbum.

Pax ampla diligentibus legem tuam, & non illis impactio. Spero salutem tuam ô Iehouah, & præcepta tua facio. Custodit anima mea testimonia tua, & diligo ea ualde. Custodio mādata tua, & testimonia tua, quia omnes uiæ meæ coram te.) Quod canit multam pacem, hoc est successum & fœlicitatem esse ijs, qui diligunt legem Dei, nec quicquam offendiculi: id sæpe spiritu tantum hi, non etiam re, experiuntur, quantum quidem ad externum hominem attinet. Spiritus tamen statim agnoscit, ut ad gloriam Dei: ita suam quoque salutē, omnia institui, quare illi nunquam sua fœlicitas, eoque & gaudium deest. Sperat igitur & pendet à uerbis domini perpetuò, legique B eius sedulò studet, nihil, quod ipsi nō probetur, suscipiens. Id uerò est, omnes uias, cūctas scilicet actiones coram domino instituere. & uelut in oculis eius fauentis & successum dantis, omnia gerere.

Vers. 165. 166. 167. & 168. ad uerbum.

Appropinquem coram Iehouah uociferans præcatio mea, secundum uerbum tuum fac me intelligere. Veniat supplicatio mea coram te, secundum sermonem tuum libera me. Fundent labia mea laudem, quū docueris me cerimonias tuas. Loquetur lingua mea sermonem tuū, quia omnia præcepta tua iustitia.) Orat & hic, ut ritè legem Dei intelligat, & à persequutione impiorum liberetur, quo Deum, liber lætusque apud omnes celebret. Et docet ut supra sæpe, ubi lex Dei uerè fuerit intellecta, nihil aliud apud nos obtinere, quàm plenam lætitiam, iugemque laudem Dei.

Vers. 169. 170. 171. et 172. ad uerbum.

Sit manus tua ad auxiliandū mihi, quia mandata tua elegi. Cōcupisco salutem tuam ô Iehouah, & lex tua oblectationes meæ. Viuat anima mea & laudet te, & iudicia tua adiuuent me. Erraui sicut ouis quæ perijt: inquire seruum tuum, quia præcepta tua non sum oblitus.) Optare et expectare opem domini, dignum reddit, ut ea non destituatur, sed nemo opem domini solam queret & expectabit, nisi qui legem Dei intellexerit & amarit, ut in qua Deum, Deique bonitatem didicerit. Hæc habet uers. 173. & 174. Sanctos tantum, ut Deū laudent, uiuere uelle, & iudicijs Dei in lege propositis, fidere, atque inhęrere, idque efficere ut ea iudicia, & in nostram salutem exerceantur, canit uersus 175. Vltimus docet, etiam dum errant electi, & cupiditatibus carnis à uia domini abducti sint: non tamen obliuisci pręceptorū Dei, hoc est non abijcere omnem curam rectè uiuendi. Et hinc est illis exagitatio conscientiæ, qua tandem, ut sibi displiceant, & ad dominum pro uenia, bonoque spiritu clament, adducuntur. Monet etiam hic uersus, Deum nos semper gratia sua præuenire, & ab errore, sola sua dignatione reuocare. Sunt qui putent Vatem hic, cum ait, se uelut ouem errasse, intellexisse, se exclusum fuisse ouili populi Dei, ac uelut ouē expositam lupis alijsque bestijs, errasse inter hostes.

Vers. 173. 174. 175. et 176. ad uerbum.

Nam ne de errore à lege Dei, hoc dictum intelligant, mouet eos quod subiectum est: Quoniam præceptorum tuorum nō sum oblitus. Sed est error à uia Domini, qui tamen citra obliuionem est præceptorum: id est citra hoc, ut animus omni eorum studio soluatur. Monui à principio enarrationis huius Psalmi, ut cui uideantur plus satis quędam repeti, perpendat, quomodo ad Dei legem affectum esse oporteat, qui Deum supra omnia diligit: eoq; omnes cogitationes, curamq; huc confert, ut uoluntati Dei in omnibus respondeat, ut animum eius iam nihil æquę afficiat, quàm uel aliquò in uita diuinæ legi consona promouisse. Hæc autem meditantem, totis uiribus Satan mundi princeps oppugnat: hinc tot precationes sunt, pro ope Dei contra huius satellites homines impios. Nec uero prætereundum, quod & ipsum quoq; suprà monui, hanc legis diuinæ considerationem & commentationē, quam Psaltes toties in hoc Psalmo commendat, ac omnem sibi ab ea salutem pendere prædicat, non esse solam literarum arcanæ scripturæ excussionem, sed Dei, operūq; ac iudiciorum eius eam considerationem & perpensionē, qua discitur Deum esse & efficere omnia in omnibus, nihilq; esse factis eius & iudicijs absolutius. unde animus eo Dei studio, amoreq; accendatur, ut dies noctesq; aliud non sit solicitus, quàm ut ad Dei imaginem reformetur, totumq; sese exuat: induat autem, uiuatq; per omnia Deum. Hæc nota sunt filijs Dei. Alijs est, ut hic Psalmus, ita omnis scriptura, quod ἡ λύρα τῷ ὄνῳ.

ARGVMENTVM PSALMI CXX.

Plena affectuum querimonia sancti, inter impios fraude & ui omnia gerentes, exulantis.

PSALMVS CXX.

σχετλιαστικὸς καὶ εὐκτικός.

1 Carmen Maæloth. Cum essem in angustia, inuocaui Iehouam, & annuit mihi.

2 Iehouah libera animā meam à labijs mendacibus, à lingua fraudulenta.

3 Quid quæso confert tibi, quid adducet tibi lingua fraudulenta?

4 O sagittas acutas potenter actas, & carbones iuniperorum.

5 Heu mihi quòd apud Meshec detineor, quod habitare oportet in tabernaculis Kedar.

6 Diu desedit anima mea inter eos qui pacem odiunt.

7 Ego paci studeo: sed cum quæ pacis sunt loquor, illi ad bellum continuò concitantur.

Vers. 1. et 2. ad uerbum. Canticum Hamaæloth. *Ad Iehouam in angustia quæ mihi fuit, clamaui, et respondit mihi. Iehouah libera animam meam à labio mendacij, à lingua fraudulenta.*) שיר המעלות a-*Scir hamaaloth.* lij canticum graduum uertunt, & dicunt fuisse gradus quindecim, quibus ab æde, in qua conueniebant mulieres, ad eam in qua uiri, ascendebatur, & in illis Leuitas hos psalmos decantasse. Sed nullo hoc ullius historiæ testimonio probāt. Et cur hos potissimum in illis gradibus, potius quàm alios Psalmos, cantassent? A. Ezra, ut ferè de omnibus Psalmorum inscriptionibus sentit, putat fuisse initium aliquod carminis, ad cuius modos sint hi Psalmi modulati. Sed ne immoremur incertis. Memorat Psaltes primùm se diuinitus, cum angustiatus supra modum inuocaret, esse exauditum: deinde precem, qua opem Dei implorauit, memorat. De lingua mēdaci & fraudis concinnatrice, ut multis alijs Psalmis, potissimum queritur: eo quòd nihil ferè res humanas æquè turbet, bonosq; ac ueri studiosos uehementius urat.

Vers. 3. ad uerbum. *Quid dabit tibi, & quid addet tibi lingua fraudulenta.*) Istud ad eum dicitur, qui mendaci lingua, bonis accersit molestiam. Eiusmodi enim dum petunt alios, seipsos

A sos in exitium præcipitant. id monet ut perpendant, dum rogat, quid'nam eis conferat lingua mendax.

Sagittæ ualidi acutæ, cum carbonibus iuniperorũ.) Exclamatione exprimit, quàm pestilens res sit lingua fraudulenta, conferens eam sagittis uiri ualidi, qui ut arcũ fortiter multumq; tendit, ita penitius sagittas infigit. quàm pestem id auget, si sicut sagittæ etiam exacuatę. Item carbonibus iuniperorum, quos aiunt & urere uehementius, & ignem retinere diutius, fauilla tectum. Exclamatio itaq; est hic uersus, ut affectus ardentioris, ita cum Eclipsi. Quod enim dicere uoluit uersu 2. & 3. tale est, Quid tibi ô homo (utitẽ singulari pro plurali) qui nos mendacijs exagitas, tua tibi mendacia & uenenatæ linguæ iacula adeò conferunt, ut illis innocuos tantopere infestes, omnis humanitatis oblitus? Non est tormentum tuis mendacijs conferendum. Sunt planè ut sagittæ acuatæ, eoq; intima penetrantes, maximè à robusto aliquo contortæ: sunt ut carbones iuniperorum, omnia perurentes, & quidem diutissimè. *Versu 4. ad uerbum.*

Væ mihi quia uersor apud Mesec, habito cum tabernaculis Kedar.) Confert agere inter mendaces huiusmodi & fraudulentos, exilio, inter Iishmaelitas, hoc est Barbaros, ferosq; Arabes illos, qui nulli amici, omnes infestant. Kedar siquidem filius Iishmael fuit, ut legimus Gen. 25. Meshec autem fuit filius Iaphet, Gen. 10. Iosephus putat, Tuscos ab hoc originem traxisse. Sed cum hic Kedero iungatur hoc nomen, ambigi non potest, eo gentem Kedarinis loco & moribus uicinam significari. Quidam hoc nomen appellatiuum existimant, atq; Iismaelitas sic uocari, eo quòd sint omnes sagittarij. משך enim trahere significat. Siue autem appellatiuum sit, siue proprium, eundem, quem Kedar, uel similem per id populum uoluit significare, per quem tamen homines perfidos & uiolentos, Iishmaelitis pares moribus, intellexit. *Vers. 5. ad uerbum. Masċach.*

Diu habitat sibi anima mea, cum odientibus pacem. Ego pax, & cum loquor, illi ad bellum.) Queritur se iam nimium diu inter improbos & fraudulentos istos fuisse detentum, qui pacem odiunt adeò, ut cum sanctus paci totus studet, quęq; ad pa-

B cem faciunt loquitur, illic hoc ipso ad bellum excitantur. Illud, Ego pax, simile ei est quod habetur Psal. 109. Ego oratio: & ualet idẽ quod, ego paci studeo. Id autem apud istos, inter quos se queritur exulasse, nihil effecit aliud, quàm ut quoties loqui illis conaretur, & indubiè pacifica, illi inde concitarentur ad bella. Tales lupos experiuntur ubiq; oues Christi, quæ uocem pastoris sui cupiunt sequi seriò. agunt enim in medio illorum. *Vers. 6. 7. ad uerbum*

ARGVMENTVM PSALMI CXXI.

Canit, ab uno Deo sanctis opem expectandam, illumq; hanc præsentißimam ferre.

PSALMVS CXXI.

Εὐχαριστικός.

CArmen Maæloth. Attollo in montibus oculos meos, unde ueniat auxilium meum. 1

Auxilium meum ab Iehoua, fictore cœlorum & terræ. 2

Non sinet labascere pedes tuos, nec dormitabit custos tuus. 3

Ecce non dormitabit, nec dormiet, custos Iisrael. 4

Iehouah custos tuus, Iehouah protectio tua, ad manum dexteram tuam. 5

Die sol te non feriet, nec luna nocte. 6

Iehouah custodiet te ab omni malo, custodiet animam tuam. 7

Iehouah custodiet egressum & ingressum tuum, ab hoc tempore usq; in secula. 8

Vers. 1. ad uerbum. *Canticum Maæloth, super montes attollo oculos meos unde ueniat auxilium mihi.*) In in- A
scriptione ל positum est pro ה, quod in plerisque scripturæ locis uidere est,
Al. El. ubi ה demonstratiuè accipitur. Sic אל, pro על, hoc loco, ut in alijs locis non ra
rò accipitur. Dicere enim uoluit se super montibus constitutum, coniecisse in
omnem circumquaque regionem oculos, atque speculatum esse, unde sibi auxi-
lia uenirent. Id tamen per allegoriam dixit, similitudine mutuata ab illis, qui
expectantes auxilia, ex æditioribus locis speculantur, unde illa demum adue
niant. Voluit nanque exprimere, quàm anxiè opem expectarit.

Vers. 2. ad uerbum. *Auxilium meum à Iehoua, fictore cœlorum & terræ.*) Canit unde auxilium sibi expe
ctet, nimirum à solo & cunctipotente Deo, quē laudat fictorem cœlorum &
terræ, quo refricata potentiæ eius memoria, spem sibi efficacius confirmet.

Vers. 3. 4. ad uerbū. *Non dabit ad lapsum pedes tuos, non dormitabit custos tuus. Ecce non dormitabit, & non dor miet custos Iisraelis.*) Quę sequuntur, uerba sunt sanctorum, se inuicem consolan
tium, & ad expectandum opem diuinam exhortātium. Pollicetur ergo quis
que alteri, Dominum haud permissurum, ut pedes eius labantur, hoc est ut in
mala incidat, quæ uerè mala sint, nam ne dormitare quidem illum, ne dum
dormire, qui Iisraelem, hoc est omnes pietatis studiosos custodit. Est in uersu
hoc amplificatio, more scripturæ composita, qualis est & in primo uersu Psal-
mi 1. nempe quæ nobis possit uideri inuersa. Qui enim non dormitabit, multo
minus dormiet, quare uidetur hoc fuisse præponendum, ut sequens, non dor
mitabit, orationem intendisset. Sed sic est mos scripturæ. Complanabitur o-
ratio, si sic reddatur, Non dormitabit, multominus dormiet, uel non dormi-
tabit, nedum dormiet.

Vers. 5. ad uerbum. *Iehouah custos tuus, Iehouah umbra tua super manū dexterā tuam.*) Exaggerat certitudi
nem opis & custodiæ diuinę, dum canit, Iehouam umbram suis esse ad dexte
ram eorum, hoc est præsentem semper, & ut nos quoque loquimur, ad manum
paratā defensionem & protectionē, Gallicè, Presta la main. De hac anthropo
pathia, qua dicitur Deus suis à dextris, dictum in uersum 8. Psalmi 16.

Vers. 6. 7. ad uerbum *Die sol non percutiet te & luna nocte. Iehouah custodiet te ab omni malo, custodiet animam tuam.*) Depulsurum eum cuncta mala, quocunque tempore incursent, canit uers. B
6. sub allegoria diuini æstus & nocturni frigoris. In calidioribus enim illis re-
gionibus, ut intollerabilis est æstus diei: ita frigus nocturum noxium est. Alle
goriam hanc explicat uersu sequenti.

Vers. 8. ad uerbum. *Iehouah custodiet egressum tuū, atque aduentū tuum, à nunc & usque ad seculū.*) Hic canit suc
cessum negotiorum, uitæ nanque actiones scriptura egressum & ingressum uo
cat. Inde dicebat Shlomoh 3. Regum 3. Ego puer paruus, nec scio egressum
meum aut ingressum, hoc est nec quid incipiam, nec quid perficiā, quid mit
tam, quid'ue instituam, quæ fugiam, quæ'ue sequar. Græci uerterunt ὑποδὺ.

ARGVMENTVM PSALMI CXXII.

Sub typo Hierusalem, Ecclesiæ Christi fœlicitatem, & uota sanctorum, illam semper prouehi, optantium, describit.

PSALMVS CXXII.

εὐκτικός.

1 Carmen Maæloth Dauidis. Lætatus sum, cum dicerent mi hi, adeamus domum Iehouæ.

2 Consistent pedes nostri in portis tuis ô Ierusalem.

3 Ierusalē exædificata est, ut ciuitas, cōsociata pariter sibi.

4 Vt illò ascendant tribus, tribus Existentis, celebratum nomē Iehouæ, id oraculo Iisraeli mandatum est.

5 Nam illic constituta sunt tribunalia ad iudicium: tribunalia domus (Dauid.

6 Precamini fœlicitatē Ierusalem, prosperè agant quicunque te amant.

7 Pax sit mœnijs tuis, prosperè ædibus tuis.

Propter

A Propter fratres & proximos meos, precabor nũc tibi fœlicitatem. 8
Propter domum Iehouæ Dei nostri optabo bona tibi. 9

Vers. 1. & 2. ad uerbũ

C*Anticum Maæloth Dauidis, Lætatus sum cum dicunt mihi, eamus (ad) domum Iehouæ. Erunt stantes pedes nostri in portis Ierusalem.*) In Psal. 42. & 84. dictum est de studio sanctorum adeundi sacram concionem, in tribus illis solennitatibus, in quibus omnibus, omnis uirilis sexus à uiginti annis, ad locum, in quo erat tabernaculum fœderis, conueniebant. Tale studium & hic describitur, & sub eo, tanquam typo, ardor filiorum Dei erga instaurationem ecclesiæ Christi. Dicit ergo quisq; se lætatum, cum audiret Iisraelitas se inuicem ad adeundum domum Domini inuitantes & gaudibundos sanctæ urbi, suum aduentum polliceri, id quod est in uers. 2.

Vers. 3. 4. & 5. ad uerbum.

Ierusalem ædificata, sicut ciuitas quæ est consociata sibi simili. Quia ibi ascenderunt tribus, tribus Iah ex testimonio Iisraelis, ad celebrandum nomen Iehouæ. Quia ibi collocata sunt solia iudicij: solia domus Dauidis.) Reddit his uersibus caussam, tanti desiderij adeundi sacram urbem, cum canit ædificatam scilicet, ut par est ædificari urbem, probeq; consociatam, & optata ciuium unanimitate optimè institutam. Tum iure illam, nempe ex oraculo, iussuq; Dei, tribubus, tribubus inquam Dei adeũdam esse, inibi nomen eius celebraturis. Deniq; quòd illic solium regni sit & iusti iudicij, ubi omnia ex summa æquitate arbitrentur, & instituantur.

Vers. 6. 7. 8. & 9. ad uerbum.

Quærite pacem Ierusalem, agant fœliciter qui diligunt te. Sit pax in munitione tua, prosperitas in palatijs tuis. Propter fratres meos & proximos meos loquar pacem nunc tibi. Propter domum Iehouæ Dei nostri queram bonum tibi.) Quum Ierusalem diuinitus instituta erat, ut illic, & cerimoniarum & regni sedes esset, ab huius pace & fœlicitate totius populi & regni, pax atq; prosperitas pendebat. Hinc hortãtur se inuicẽ sancti, ut huic pacẽ, id est rerum omniũ successum, querãt: hoc est, cùm à Deo orent, unico huius largitore, tum omnes suas, quisq; curas, omnes cogitationes conuertat, quo illi omnia secundẽt. Nam quicquid seriò petimus ad id parandũ, quoq; si quid ad hoc modo possumus, totis uiribus ferimur. Subijcit autem uates, quæ precari Ierusalem uelit, primùm ut agant fœliciter, quicunq; diligunt eam: hoc est, ut bene sit omnibus qui huic urbi fauent. Id quod suis alioqui Dominus in eo promisit, Benefaciam benefacentibus tibi, execrabor te execrãtes. Hac ergo precatione, exterorum quoq; fauorem, urbi sanctę precari uoluit. Deinde iubet pacem ipsi urbi extra & intra: hoc est, omnimodam fœlicitatem atq; rerum successum orare. Kim. hic per חל fossam intelligit. Ab. Ezra dicit id esse quod murum circundat. Caussam huius precationis habent reliqui duo uersus, fratres sint & uerè proximi ciues Ierusalem, & est illic sedes religionis, quæ scilicet primùm est, quod sancti spectant, quæq; omnis fraternitatis ueræ amicitiæ unica caussa est. Videtur hunc Psalmum Dauid composuisse, & cantandũ dedisse, cum iam translata Ierusalem arca fœderis, eam domicilium fecerat religionis & regni. Quanquam omnino etiam conuenerit Ierusalem & templum reædificantibus post solutum exilium Babylonicum. Hęc uerò omnia multo uerius ecclesiæ Christi competunt. Nihil audiunt gratius sancti, nec ulla re æquè exhilarantur, quàm dum plurimos audiũt se inuicem ad domum domini aduocantes: hoc est, ad id, ut relicto mundo, seruatori sese dedant. Horum quoq; pedes uerè in portis Ierusalem cõsistent, sed supernæ. In cœlis siquidem est horum municipatus, quamlibet in terris adhuc corpore peregrinentur à Domino. Hæc ipsa uerè quoq; ut ciuitas ex uiuis lapidibus, fundamento Christo inædificata est, & quottidie instauratur, sic quoque consociata, ut uel sola ciuitas dici queat. De huius ædificio scribit per pulchrè D. Paulus Ephes. 2. & D. Pet. Epist. prima, cap. 2. De societate huius urbis et perfectissima unitate. Roman. 12. 2. Corinth. 12. Ephes. 4. ac alibi. Iesha. quoq; præclarè de hac ciuitate Dei uaticinatus est, cùm alibi, tum 54. Similiter uates alij. Hanc urbem adeunt tribus Dei omnes electi, non iam ter modo per annũ

Chel.

ut erat

ut erat עֵדוּת,id est statutū Iisraeli,sed cōtinuò. Quia in hac uerè cœlestia tribunalia posita sunt,hic secreta quoq; cordium dijudicantur, 1.Cor.14. Spiritus enim ille,qui mūdum iudicat, in hac præsens est, hic suprema uerioris Dauidis potestas,& prima regni eius sedes habetur. Claues hic sunt regni cœlorum,ac utrinq; incidens ille gladius, qui ad diuisionem pertingit animæ simul & spiritus,Ebræ.4. Quid? hic præsidet & regnat Christus ipse. Sic ergo cum uerior Ierusalem sacra Christi concio existat, rectius multo in eam competūt, & quæ sequuntur, q̃ unquam competierint in illam terrenam,quę pridem excisa est. Perpetuò sanè sese inuicem sancti hortātur ad orandum pro pace,hoc est omnimoda fœlicitate ecclesiæ, ut fœliciter agant qui diligunt eam,qui eius profectum cupiunt, ut pax & fœlicitas sit intra mœnia, inq; singulis ędibus eius. Quæ est solida, obtinente apud omnes fide & dilectione. Caussam cur quisq; sanctorum Ierusalem sic bene precari debeat,subijcit uers.8.& 9. Qui enim Dei est,fratres & amicos agnoscit, quicūq; eundem confitentur, nouitq; uerè Dei domum tales esse. Proinde amore istorum continuis precibus ecclesiæ instaurationem prouehi orāt,quo nimirum & Dei nomen gloriosius continuò sanctificetur,& electi uniuersi destinatam ipsis plenius fœlicitatem percipiāt, ad imaginem Christi semper propius accedentes.

ARGVMENTVM PSALMI CXXIII.

Sancti ludibrijs impiorum ob rerum successum insolenter agentium expositi, anxiè orant Deum,ut se liberet,quippe cuius fidei sese totos commiserint.

PSALMVS CXXIII.

ᾠδικὸς ἢ χιτλιασικός.

1 CArmen Maæloth. Ad te oculos meos attollo, qui præsides in cœlis.

2 En sicut oculi seruorum ad heros suos respiciunt,& ancilla ad heram suam: sic oculi nostri suspiciunt ad Iehouam Deum nostrum,donec misereatur nostri.

3 Miserere nostri ô Iehouah, miserere nostri: nam plus nimio satiati ignominia sumus.

4 Plus nimio satiata est anima nostra sannis, à tumentibus successu rerum: ignominia,ab arrogantibus.

EXPLANATIO PSALMI.

Vers. 1.2. ad uerbum — *CAnticum Maæloth. Ad te attollo animam meam qui habitas in cœlis. Ecce sicut oculi seruorum ad manum dominorum suorum, sicut oculi ancillæ ad manum dominæ suæ: sic oculi nostri ad Iehouam Deum nostrum, donec misereatur nostri.)* Hæc orarunt Iudæi, pressi exilio Babylonico. Idem orant sancti quilibet exagitati contumelijs & dedecore, ab ijs qui quod hic agant ex animi sui sententia, turgent, & innocuis, modis omnibus molesti sunt. Elegans uerò & apposita similitudo est, Sicut oculi seruorum ad manum dominorū suorum, subaudi, intenti sunt, uel respiciunt, quoties iniurijs appetuntur. Nam neminem habent alium, qui eos uindicet, toti sunt iuris illorum. Sic & ancilla ad manum respicit heræ suæ. Iam sancti toti addicti Deo sunt, nec alia quàm ipsius manu uindicari se posse norunt. Vni ergo quæ ferunt, queruntur, & ab ipso uno depelli iniurias & dedecus, quæ ipsis irrogant mali, precantur.

Vers. 3. 4. ad uerbum — *Miserere nostri ô Iehouah, miserere nostri, quia plurimum satiati sumus contemptu. Plurimum satiata sibi est anima nostra subsannatione opulentum, contemptu superborum.)* Contēptus & ignominia, de qua queruntur sancti, est, q̄ dum opprimuntur à malis, ludibrio habetur eorum religio, & ridetur studium Dei, tanquam frustra Deum suum coluissent, aut certè ille Deus nō esset. Cùm itaq; gloriam Dei ante omnia petunt illustrari, nihil est q̄ eos magis excruciet, quàm audire impios, ex successu rerū, quem Deus illis donat, contrà Deum insolescere, eiusq; cultum tanquam

A tanquam stultum & inutile subsannare. Mira autem lenitas Dei, qui hęc ferat: quam imitari nos conuenit. Discendum etiam, ut sæpè non sint saluti magnæ opes, & res carni secundæ.

ARGVMENTVM PSALMI CXXIIII.

Gratulantur sancti se præsentißimo discrimine, diuina ope, eße ereptos.

PSALMVS CXXIIII.

Εὐχαριστικός.

Carmen Maæloth. Nisi Iehouah adfuisset nobis, dicat nūc Iisrael. 1

Nisi Iehouah adfuisset nobis, cum aduersum nos homines insurgerent. 2

Sanè ut succensa erat cōtra nos ira illorum, deuorassent nos uiuos. 3

Vndis inuoluissent nos aquæ, pertransisset super animam nostram flumen. 4

Transisset super animam nostram flumen petulantium. 5

Laudetur Iehouah, qui nō permisit nos prædam dentibus illorum. 6

Anima nostra uelut auis è laqueo aucupum erepta est, laqueus diruptus est, & nos erepti euasimus. 7

Auxilium nostrū est per numen Iehouę, qui cœlos finxit, et terram. 8

Canticum Maeloth Dauidis. Nisi Iehouah adfuisset nobis, dicat nunc Iisrael. Nisi Iehouah adfuisset nobis, cum insurgeret contra nos homo. Tunc uiuos deglutissent nos, in inflammationibus iræ suæ contra nos.) Videtur & hic Psalmus de exilio Babylonico esse compositus. Tum sanè, quando Deus populo suo Chaldæos immiserat, B illiq; flagrante ipsorū ira, urbem excinderent, templum cōcremarent, quosq; contrucidarent, uidebantur sanè ad unum Iudæos uniuersos uiuos deuoraturi: & fecissent, nisi reliquias seruare sibi Dominus statuisset. *Vers. 1. 2. & 3. ad uerbum.*

Tunc aquæ obruissent nos, flumen transisset super animas nostras. Tunc transissent super animas nostras aquæ petulantiarum.) Alia translatione uim hostilem describit, quam populus Dei haudquaquam potuisset effugere, nisi miraculo Deus illi adfuisset. Verè enim cum Chaldæi iam urbem Ierusalem occupauerant, eiusmodi aquæ in Iudæam inundarunt, tam ualidum irruit flumen, ut nisi præsentissima ope seruasset aliquos Deus, illi ad unum cunctos extinxissent. In uers. 5. allegoriam aperit, cum addit, הזידונים, id est petulantiarū, quo intellexit uiolentias, mera libidine illatas. Satis nota est translatio, qua uiolentiora flumina, & subitæ inundationes transferuntur, ad significandum uim hostium ineuitabilem, ac inopinantes opprimentium. Psal. 28. ea usus est, fusius Iesa. 8. *Vers. 4. & 5. ad uerbū.* *Zedonim.*

Laude dignus est Iehouah, qui non dedit nos prædam dentibus illorum. Anima nostra sicut auis erepta est è laqueo uenantium, laqueus fractus est, & nos erepti sumus. Auxilium nostrum in nomine Iehouæ, qui fecit cœlos & terram.) Truculentiam hostiū exaggerat uers. 6. assimilans illos beluis prædam dentibus corripientibus, & concerpentibus. Periculum simul & opem Dei amplificat uers. 7. quum sortem populi Dei similem facit auiculę ereptę laqueo. Octauo, nomini Dei hāc liberationem adscribit: nullæ enim tum humanæ uires sufficiebant. Porrò hæc omnia, nullis rectius competunt, quàm Christianis, qui sunt in hoc mundo, quod oues in medijs lupis, quod agni mactationi selecti: quos denique totis uiribus mundus persequitur, & exterminare conatur. Illud, Qui fecit cœlos & terram: gloriatio est, de immensa potentia Dei. *Vers. 6. 7. & 8. ad uerbum.*

ARGV-

ARGVMENTVM PSALMI CXXV. A

Tutam fore ecclesiam, defendente eam Domino, habituramq́; ipso fauente, & malos ex ea repurgante, fœliciter.

PSALMVS CXXV.

Διδακτικὸς & εὐκτικός.

1 CArmen Maeloth. Qui nituntur Iehouah, nunquam nutabunt: sicut mons Zijon non nutabunt, stabunt in secula.

2 Montibus circuncincta est Ierusalem, sic cingit Iehouah populum suum, ex hoc tempore usq; in seculum.

3 Non permittet potentiam improborū premere terram iustorum, ne iusti ad iniquitatem manus suas admoueant.

4 Benigne fac bonis, & rectis cordibus suis.

5 Qui prauitate à uia declinauerint, hos ducat Iehouah cum deditis iniquitati.

Vers. 1. 2. ad uerbum — C*Anticum Maeloth. Qui nituntur Iehouah, sicut mons Zijon non nutabit, in seculum sedebit. Ierusalem, montes circunquaq; etiam, & Iehouah circunquaq; populum suum, à nunc usq; in seculum.*) Sæpè iam dictum, nominibus Ierusalem & Zijon, cœtum sanctorum significari. Is enim uera Dei ciuitas est. De horum ergo securitate & fœlicitate, quæ utraq; à fide est in Deum, hic canitur. Inde ait, Qui nituntur Iehouah, subaudi, non nutabunt, sicut nunquam nutabit mons Zijon, qui in secula perstat. Zijon nanq; & Ierusalem, sed uera ac superna, quæ est ecclesia sanctorum, æternùm permanet. Cùm ergo huius ciues sunt, quicunq; solida fide Deo nituntur, eos cum ipso permanere necesse est. Haud tamen scio, an nō sit Psaltes hoc uersu similitudinem mutuatus, ab ipso externo mōte Zijon. Nam in secundo uersu, uidetur à terrena Ierusalem similitudinem accepisse, uoluisseq; dicere, Vrbem Ierusalem montes cingunt & muniunt, sic Deus cingit & B & munit suum populum, idq; in sempiternum. Si ad hunc modum libet primū uersum intelligere, erit in eo heterosis numeri, uerbo singulari respōdente nomini plurali: & reddetur hoc pacto, Qui nituntur Iehouah, ij sicut mons Zijon, nunquam nutabunt, sedebuntq; in secula.

Vers. 3. ad uerbum. *Quia non relinquet uirgam improbitatis super sorte iustorum, ut non mittant iusti manus suas ad prauitatem.*) Id quod secundo cecinit, nempe Dominum adfore suo populo tutorem semper præsentem, ut Ierusalem sui adiacent montes, ex eo probat, quòd non sit permissurus imperare illi impios: ne inde fiat, ut et iusti ad iniquitatem deflectant. Iustos nanq; scriptura uocat, iustitiæ studiosos, non planè iustitia perfectos. Inter hos iam pleriq; infirmi sunt, qui rerum potientibus impijs, & pios modis omnibus opprimentibus, euehentibus autem impios atq; flagitiosos, sæpenumero à recti studio detorquentur. Id ne usq; fiat, Deus, etiam si ad tempus populum suum, ita exigentibus peccatis eorum, tyrannis impijs permittat, tandem tamen liberat, & præficit ei qui pietatem colant. De quo uaticinatur Iesh. 1. Restituam iudices tuos quemadmodum olim fuerūt, & senatores tuos sicut antiquitus. Et tum subijcit, Posthæc dabitur tibi nomē ciuitati iustæ, urbi fideli. Et Paulus, ut tales principes nansciscamur, iubet orare pro Regibus & Principibus. In hoc enim orare pro illis præcepit, quo tranquillè uiuere liceat, cum omni honestate & pietate. Quod tum demum contingit, cum ipsi Reges & Principes Deum ex animo colunt. Talibus enim regnantibus, regnat Deus ipse.

Vers. 4. 5. ad uerbum — *Benefac ô Iehouah bonis, & rectis cordibus suis. Qui declinant (ad) prauitates suas, deducet eos cum operarijs iniquitatis, pax super Israel.*) Orat ut pij principes, & cum his optata rerum tranquillitas pietati seruiens, populo Dei contingant, cum precatur, ut Deus bonis benefaciat. Principibus siquidem datis, qui pietatem & iustitiam

A iustitiam colunt, cum ab illis multum adeò pendeat, omnia tolerabilius habent. Versu ultimo orat, ut declinantes, utique à uia recta ad prauitatē, ducantur, nimirum ad supplicium, cum deditis iniquitati, id est ex professo malis, ac planè deploratis. Sicut Dominus Matth. 25. prædicit, sceleratos sociandos in tormentis gehennæ, diabolo & angelis eius. Quò nanque malorum pauciores in populo Dei fuerint, eo fœlicius habent res eius. Inde tam seuerè mandauerat Deus, exterminandas gentes terræ Cenaā, ne aliqui Amorrĉorum relicti, Israeli essent offendiculo, ita ut euenit. Eadem caussa tolli & sceleratos ex Israelitis, tam sanctè præcepit. Huic uero haudquaquam obstat illud Christi: Sinite crescere zizanias usque ad messem: nam plurimum adhuc zizaniarum relinquetur, etiam si in palàm scelerosos animaduertatur seuerissimè. Christus hac parabola docuit, semper fore bonis malos permixtos: nec conandū, ut uniuersi tollantur, quod sic tolli et boni possent. At animaduertere interim in manifestè sceleratos, quod Deus lege sua toties grauissimis edictis præcepit, tam non prohibuit, quàm non uenit ut legem patris solueret. Et cum propositum simile rectè consideramus, nullam uetuit Dominus zizaniarum euulsionem, quàm quæ noceat tritico. Vt ergo periti agricolæ nunquam quidem conantur zizanias tollere omnes, tollūt tamen quas possunt sine noxa tritici: ita pij principes, quoscunque sceleratos cum salute reipublicæ tollere possunt, haudquaquam ferent. Vniuersos autem submouere non tentabunt, quod nec commodo tentarent reipublicæ.

ARGVMENTVM PSALMI CXXVI.

Ex lætitia populi è Babylonico exilio liberati spem firmat, & reliquæ captiuitatis fœlici & libero populi statu commutandæ, subq; hoc typo fœlicitatem canit.

PSALMVS CXXVI.

ἀναβαθμός ᾠδή(?)

CArmen Maeloth. Cum educeret Iehouah captiuos Zijonis, eramus ceu somniantes. 1

B Tum replebatur os nostrum risu, & lingua nostra ouatione: tum dicebant inter gentes, Iehouah fecit cum istis magnificè. 2

Iehouah fecit utique magnificè nobiscum: unde & lætabamur. 3

Reuoca ergo & hanc nostram captiuitatem ô Iehouah: quo sic nos afficies, ac si alueos fluminis dares in regione meridiei torrente. 4

Qui iaciunt semina cum lachrymis, metent ouantes. 5

Qui uadit seminatum, flendo attollit uas seminarium: cum uenit autem, uenit cum ouatione, tollens manipulos suos. 6

CAnticum Maæloth. *Cum converteret Iehouah captiuitatem Zijon, fuimus sicut somniātes. Tunc plenum erat os nostrum risu, & lingua nostra ouatione: tunc dicebant in gentibus, magnificauit Iehouah ad faciendum cum illis. Magnificauit Iehouah ad faciendū nobiscum, fuimus lætantes.*) Videtur psalmus hic compositus, ut plerique alij, cum reduces ex Babylone à uicinis gentibus continuò uexarentur, & reparanda Ierusalem impedirentur. Tum sanctiuates populum ex prius acceptis Dei beneficijs, in spem erigebant plenæ liberationis ac restitutionis. Exaggeraturi ergo lętitias qua perfusi fuerunt, soluta captiuitate Babylonis, ait: Eramus ceu somniantes, uidebamur nobis præ lætitiæ magnitudine somniare, non re ipsa cernere eam fœlicitatem. Sic Petrus, uinculis Herodis liberatus, præ stupore putabat se id quod gerebatur, somniare. Ex eadem gaudij magnitudine erat, ut perpetuò riderent, & exultantes ouarent. Tanta siquidem domini in eos apparuerat benignitas, ut illud & gentes prædicarent. Hæc erat lætitiæ causa, id quod canit uersus 3. Sicut alueos in meridie; Quo uoluit significare, tam gratam & admi-

Ver. 1. 2. et 3. ad uerbū

admirandam fore populo ex captiuitate liberationē, atq; esse possit, si habitantibus torrētes solitudines (quales sunt uastissimæ in meridionali plaga Ierusalem, unde desertum sæpe pro Meridie illis accipitur) contingerent flumina. A

Vers. 4. ad uerbum. *Reduc ô Iehouah captiuitatem nostram, sicut alueos in meridie.*) Orat nunc nomine populi Vates, ut Deus & præsentem captiuitatem soluat. Addit:

Vers. 5. & 6 ad uerbū *Seminantes illi in lachryma, cum ouatione metent. Eundo ibit, & flendo tollit uas seminis, ueniendo ueniet cum ouatione tollens manipulos suos.*) Per allegoriam seminantis cum mœrore, & metentis cum gaudio, ferētis uas seminis iaciendi cum fletu, & referentis manipulos cum exultatione, pollicetur populo maxima cum adflictione in reparanda Ierusalem sudanti, lætam messem pacis & fœlicitatis optatæ.

Mescech. משך in uersu ultimo, Kimhi interpretatur preciosum. Abraham Ezra, uas seminarium, quod uidetur magis conuenire. Hinc autem obseruandum, quàm sit ingens futura lætitia eorum, qui in instauranda Ierusalem ueriore, hic uerbo & exemplis pro uiribus incubuerunt, multa simul ab impijs, hoc sacrū ędificium remorari conantibus, perpessi. Seminant & hi lachrymantes, sed paulò post messuri sunt fructus uitæ beatæ & sempiternæ, præter optatissimam messem restitutæ religionis, & in hoc seculo.

ARGVMENTVM PSALMI CXXVII.

Sola diuina benignitate donari domum & familiam, custodiri ciuitatem, cibum summa facilitate suppeditari, liberos, & eos frugi, contingere.

PSALMVS CXXVII.

διδακτικός.

1 Carmen Maeloth Shlomoh. Nisi Iehouah ædificauerit domum, frustra laborant qui ædificant eam: nisi Iehouah custodierit ciuitatem, frustra uigilat custos.

2 Frustra uobis est, quòd acceleratis manè surgere, quòd differtis rursus sedere, uescentes cibo ęrumnoso. B

3 Sic dabit dilectis suis bonorum satietatem cum quiete.

4 En filij, hæreditas est quam Iehouah largitur, fructus uentris: merces est, quam ipse donat.

5 Sicut sagittæ in manu potentis, sic filij iuuentutis.

6 Felix uir, qui his repletam habet pharetram: non pudefient, quum agendum illis erit cum inimicis suis in porta.

Vers. 1. 2. et 3. ad uerbū *Canticum Maæloth Shlomoh. Si Iehouah non ædificet domum, frustra laborant qui ædificant eam: si Iehouah non custodierit ciuitatem, frustra uigilat custos. Frustra uobis quòd maturatis surgere, quòd tardatis sedere, editis panem molestiarum, sic dabit dilectis suis somnum.*

Lisclomoh לשלמה de Salomone Ebręi interpretantur. Sed non uideo, cur uereantur authorem Psalmi Shlomoh ipsum agnoscere: præsertim cum hic Psalmus cum argumento, Eclesiastæ eius planè conueniat. Sed quocunque organo spiritus sanctus hunc nobis Psalmum dederit, hoc nobis canit, sine beneuolētia Dei frustra esse omnem nostrum conatum, laborem, & industriam. Ait ergo: Frustra laborant qui ædificant domum, si Iehouah eam non ædificauerit. Intelligit autem per domum, non solum mansionis locum, sed statum simul et familiam, ac dignitatem patrisfamiliâs, domumq; inhabitantis. Sic intelligit scriptura ædificasse Dominum domus Israelitis, quando animum dabat obstetricibus, ne infantes illorum perderet, & nasci interim illis numerosam sobolem faceret, Exodi 1. Ad eundem modum & Nathan dicebat Dauidi: Adnunciat tibi Iehouah, quòd sit tibi facturus domum, id est stabilem & perpetuam familiam, 2. Reg. Huc iam omnis mortalium conatus & labores pręcipui feruntur, ut sit

A ut sit & ubi habitent, & ubi commodè habitent, facultatibus, dignitate, & familia suffultis. Monet ergo, frustra esse omnem conatũ, nisi sua hæc Deus donet benignitate, & sic ad suspiciendum colendumq; in primis illum inuitat. Vbi uero priuatim commode habitatur, proximũ est, ut Res publica salua sit, & communi custodia in ciuitatem conspirantes, tuti agant. & id igitur à Domino petendum docet. Secundum hoc est, ut parentur multa quottidie cura, anxijsq; laboribus, necessaria uitæ. Pro his dici non potest, ut satagant homines, sudentq; sæpe frustra. Monet ergo & uictum ab uno Deo dari, qui scilicet dedit uitam. Proinde ait frustra esse, manè surgere ab labores & negotia, serò ad quietem residere, et sic uesci cibo erumnoso, subaudi, nisi omnia suppeditet Deus, quo suppeditante, ut laborandum tamen est, ita iuxta omnia eius benigni tate secundantur & condulcorantur, ut uideantur, quæcunque cõtingunt dormientibus obuenire. Id enim promisit suis Dominus Leuitici 26. de quo in uersu ultimo, Psalmi quarti: in quo etiam Psaltes, per somnum, bonis omnibus abundantem quietem significauit. Hic tropus & apud alios in usu est. Gallicè dici solet, Tout luy uienr en dormant. unde illud iactatur prouerbiũ, Dormientis rete trahit. Quod autem canit, En sic dabit dilecto suo somnum: hoc est securam omnium & cunctis bonis affluentem quietem, uidetur Salomon se ipsum, ut huius exemplum, indicasse. Ei nanq; nec petenti quidem, ne dum anxiè laboranti, Deus tanta suppeditarar, ut nulli unquam fuerint, qui potuissent fœlicitate ipsi conferri. Eum quoque Nathan uocauit Ledidiah, id est dilectum existentis. Proinde uidetur dicti huius sensus esse, En sic dabit cuiuis dilecto suo Deus somnũ, & dormiẽti cuncta affatim suppeditabit: ut uidetis mihi dilecto suo nihil tale uel optanti, tam securũ somnũ, id est omniũ rerum securissimam abundantiam, donasse. Prima igitur cura sit illi gratificari, illum timere & colere, & adijcientur omnia uobis, ea facilitate & copia, ut uideantur ea obuenire dormientibus: & labores uestri somnus potius, quàm labores censeantur.

B *Ecce hæreditas Iehouæ filij, merces fructus uentris. Sicut sagittæ in manu ualidi, sic filij iuuentutum. Fœlicia uiro qui implet pharetram suam ex eis, non pudefient cum loquentur inimicis suis in porta.*) His uersibus canit præcipuè de domo liberorum, quos dicit esse hæreditatem Iehouæ, id est ab ipso illos donari: & fructũ uentris esse mercedem, uticq; ab eiusdem liberalitate collatam. Nam שכר in scripturis etiam liberum donum, non solum meritam mercedem significat: de quo in uersu uigesimosexto, Psalmi decimioctaui. Versu quarto canit Deum & uiuacem, prosperamq; ualetudinem dare filijs, quos ipse donarit. Id enim uult significare similitudine sagittarum in manu potentis. ualidæ enim illæ sunt, longeq; uolant, atq; probè conficiunr, ad quod emittuntur. Sic canit fore ualentes, gnauos, & dexteritate præditos, quos Deus donarit dilectis suis, liberos. Hinc perstans in allegoria, uersu quinto canit beatum, qui talibus sagittis pharetram suam repleuerit. Nam haudquaquam pudefient, tam pater quàm ipsi, cum in porta, hoc est curia (senatus enim & iudicia habebantur in portis) agendum fuerit cum inimicis. Innocenter enim uiuent, & prudenter cuncta administrabunt, ut inimici nihil habere possint, quibus caussa illos deijcerent. Tales habere filios, præcipua sanè portio est fœlicitatis, ideo tam fusè eam prædicat. Vocat hos liberos, filios iuuentutis: quo duplicem Dei beneficentiam notauit, & quòd suis maturè liberos donat, & quòd donat cum tempus est illos educandi, probeq; instituendi. neutrum filijs senectutis à parentibus præstari potest, unde persæpe & morum & facultatum iacturam miserè faciunt.

Vers. 4. 5. ad uerbum

Sachar.

ARGVMENTVM PSALMI CXXVIII.

Colentem Deum, priuatim & publicè, bene beateq; habiturum.

PSALMVS CXXVIII.

Διδακτικός.

1 CArmen Maæloth. Fœlix quicunq́ colit Iehouam, qui uias eius terit.

2 Nī labore manuũ tuarũ fruêris, be ne beateq́ habebis.

3 Vxor tua ut uitis fructifera erit inter parietes domus tuæ, filij tui sicut plantulæ oliuarum, circa mensam tuam.

4 En sic beneficijs cumulabitur, uir qui colueris Iehouam.

5 Benefaciet tibi Iehouah è Zijon, & oblectaberis uidendo bona Ierusalem cunctis diebus uitæ tuæ.

6 Et uidebis natos natorum tuorum, fœlicitatem'q́ Iisrael.

EXPLANATIO PSALMI.

Versus 1. 2. ad uerbum

C*Anticum Maæloth, Fœlicia omnibus timentibus Iehouam, ambulent in uijs eius. Laborem manuum tuarum quia comedes, fœlicia tibi & bonum tibi.*) Vt Psalmo 34. 37. & 112. canit à timore Dei, iustitiæq́ cultu quo in uijs Dei itur, id est, iuxta uiuendi leges ab ipso datas, uiuitur, uenire omnia bona. enumerat autẽ uulgaria, quòd ea plus uulgo agnoscantur, & expetãtur cupidius. Primùm ergo canit timentibus Deum copiosè adesse, quibuscunq́ hæc uita indiget. In execratione hominis alioqui est: Execrata erit terra propter te, cum ærumna uescêris ex illa cunctis diebus uitæ tuæ. Spinam & sentes germinabit tibi, Gen. 3. Hæc execratio timentibus Deum omnifaria fertilitate commutatur, ita ut frui homo labore suo possit, ac habeat unde beatè beneq́ uiuat, ita solet loqui scriptura, nos dicimus, bene beateq́: id quod auctius est, posterius ponentes. De hac loquendi ratione, dixi iam in uers. 4. Psal. 121.

Vers. 3. ad uerbum.

Vxor tua sicut uitis fructifera in lateribus domus tuæ, filij tui sicut plantulæ oliuarũ circa mensam tuam.) Celebrat donum liberorum. Apposita uero est uxori similitudo uitis, ut & oliuarum filijs. Tenuè & præaridum lignũ habet uitis, quod seipsum nequit sustentare, & dulcem tamen adeò, ac suauem profert fructum. sic uxor imbecille organum, nec ferè potens absq́ præsidio mariti uiuere: parit tamen elegantissimos filios. Oleæ autem præsertim plantatæ, & ob id fœliciores, per se subsistunt, præterq́ fructus nobilitatem & utilitatem, etiam perpetuò uirent. Sic dotibus suis insignes, & mirè frugi sunt sanctorum filij, fame uirore, semper adblandiẽtes. Quod ait, circa mensam tuam: exprimit oblectationem quam patri adferunt, dum numerosi atq́ elegantes semper in conspectu eius adstant. Hactenus de fœlicitate priuata.

Vers. 4. 5. et 6. ad uerbum.

Ecce quia sic benefit uiro timenti Iehouam. Benefaciet tibi Iehouah è Zijon, & uidebis in bono Ierusalem, omnibus diebus uitæ tuæ. Et uidebis filios filiorum tuorum, pax super Iisrael.) Quia non potest constare fœlicitas priuata sine publica: nunc & hanc timentibus Deum pollicetur, sicut illam etiam Deus propter paucos sæpe pios, & conseruat & auget: Benefaciet, inquit, tibi Iehouah è Zijon: eo significat, fore populo suo in Zijon Deum præsentem, indeq́ ea illi collaturum beneficia, ut cum uoluptate uisuri sint, qui que ueri Dei cultores, Ierusalem urbem sanctorũ omni bonorum genere cumulatissimum adfluere. Necesse enim est, optimè habere Rempublicam, cum uel pauci ciues Deo ex animo student. Tota enim Sodomorum ciuitas Dei ultionem euasisset, si decẽ modo in ea boni ciues fuissent reperti. Vbi ergo sunt qui pietatem colunt, ij & sibi ipsis & ciuitati suæ, quæ propter eos Ierusalem iure dicitur, omnem fœlicitatem adducunt, propulsant mala quæuis, imò Deus in ipsis, ipsorumq́ gratia, urbem huiusmodi inhabitat. Versus ultimus cum publica pace populi Dei, posterorum quoque fœlicitatem promittit. Ita sibi, ciuitati & populo, ac etiam posteris suis, frugi & salutaris est, qui Deum uerè timuerit.

A

ARGVMENTVM PSALMI CXXIX.

Canit hic Psalmus, impios, etsi diu multumq; populum Dei adfligent, haud tamen præualituros: imò tandem perituros, illo libero & saluo.

PSALMVS CXXIX.

παραμυθικός.

CArmen Maæloth. Plurimum infestarunt me ab adolescentia mea, dicat nunc Iisrael. 1

Plurimum infestarunt me à iuuentute mea, attamen non præualuerunt mihi. 2

In dorso meo ararunt aratores, longáque produxerunt iugera sua. 3

Iehouah iustus incidit funes improborum. 4

Pudefient & agentur retro, quicunque Zijon oderunt. 5

Erunt sicut gramen nascens in tectis, quod priusquam euellatur arescit, 6

Quo haud replebit manum suam demettens, aut sinum suum colligens fasciculos. 7

Nec est ratio, ut dicant prætereuntes, adsit uobis beneficentia Iehouæ, bene precamur uobis per nomen Iehouæ. 8

EXPLANATIO PSALMI.

CAnticum Maæloth, plurimum coartarunt me à iuuentute mea, dicat nūc Iisrael. Plurimum coartarunt me à iuuentute mea, etiam non præualuerunt mihi. Aratores arauerunt super dorso meo, longe fecerunt iugera sua. Iubet Iisraelem de ope Domini gloriari; quod cum à puero impij ipsum plurimum adflixerunt, nec tamen ei præualuerunt. Secundò repetit hoc, quo uoluit Dei in populum suum bonitatē plenius prædicare. Vere enim plusquam cogitari possit mirandum miraculum est, seruatum semper Dei populum, numero & uiribus tam exiguum & imbecillem, cum nunquam impij non tentarint eum planè extinguere. Versus tertius assimilat molestias & iniurias, quas populus Dei à gentibus, præcipuè in exilio Babylonico, de quo uidetur hic Psalmus esse compositus, pertulit, arationi, et ductis in dorso eius sulcis. Dicit illos longa produxisse iugera. Est enim מענה *Maanah.* spacium terræ, quod uno die aratur. Cum igitur adflictionem, quam Dei populus à gentibus pertulit, arationi assimilasset, uolens significare hanc diuturnam fuisse, dicit eos sibi longa iugera produxisse, quo nimirum diu in dorso illorum ararent.

Vers. 1. 2. et 3. ad uerbū.

B

Iehouah iustus conscidit funes improborum. Pudefient & agentur retro, quicūq; odio habent Zijonem.) Sub allegoria præcisorum funium, canit fractam uirtute Domini impiorum potentiam, & liberatum ab eorum iugo & tyrannide Iisraelem. Per funes impiorum intelligit uim & potentiam, qua Dei populum tenebant libidini suæ obnoxium. Idem canit apertius uersus quintus.

Vers. 4. 5. ad uerbū.

Erunt sicut gramen tectorum, quod antequā extrahatur, arescit. Quo non implet manū suam resecans, & sinum suum colligens fasciculos. Et non dicent transeuntes, beneuolētia Iehouæ super uos, bene precamur uobis in nomine Iehouæ.) Traducit improborum inanitatem, sub allegoria graminis enascētis in tectis. Plana habent in Syria tecta, in quibus enasci solet è rimis & fissuris lapidum, gramen, sed quod diuturnum non fit, eo quòd solo commodo careat. Exarescit igitur antequam euellatur, demetatur'ue, aut resecetur. Sic eo non implet manum suam metens, nec colligens sinum, qui colligit fasciculos: nec bene precantur prętereuntes, ijs qui resecando & colligendo eo operantur, uti solet bene precari iustum gramen seu messem colligentibus. Hucusque enim non perstat, ut operari in eo colligendo operæprecium quisquā duceret. Huic itaque tam caduco & nihili gramini cōfert populi Dei hostes. Nō dissimili similitudine Psaltes usus est & uersu secundo

Vers. 6. 7. et 8. ad uerbum.

Psalmi 37. & uersu sexto Psalm. 90. Hinc discendum, ferendã esse in bonis uim malorum diu, at non perpetuò: tandemq́ ipsos habituros fœliciter, miserè uerò perituros impios. A

ARGVMENTVM PSALMI CXXX.

Seria precatio, aduersis, ob peccata, pressi, & sibi à Deo, ut peccatorum condonationem, ita malorum liberationem, spe solida pollicentis.

PSALMVS CXXX.

χατλιαςικὸς καὶ εὐκτικός.

1 CArmen Maæloth. E profundis inuocaui Iehouam.
2 Domine audi me, attendãt aures tuę deprecationi meę.
3 Si obseruaueris iniquitates ô Existens, quis ô Domine consistat?
4 Sed est penes te clementia, ideo coleris.
5 Expecto Iehouam, expectat anima mea, ad promissa tua suspicio.
6 Anima mea ad Dominum fertur, mane antequam prodeant custodes, mane antequam prodeant custodes.
7 Suspiciat Iisrael ad Iehouam, nam penes Iehouam est bonitas, & perampla apud eum redemptio.
8 Et ipse redimet Iisraelem ex cunctis iniquitatibus eius.

Vers. 1. 2. et 3. ad uerbũ. C*Anticum Maæloth. E profundis clamaui ad te ô Iehouah. Domine audi uocẽ meam, sint intentæ aures tuæ uoci deprecationis meæ. Si iniquitates obseruaueris ô Iah, domine quis stet?*) Per profunda, è quibus Deum inuocat, intelligit aduersa, in quibus erat populus, cum exularet apud Chaldæos. Intelligi autẽ per ea possunt & quæuis sanctorum mala, quibus ob peccata sua diuinitus adducuntur. Vers. 2. uehementes habet affectus. Sinit enim Deus suos quo pleniore animo à mundi se uanitate recipiant, sæpe grauiter adfligi. Vers. 3. canit neminem posse consistere, si sic Deus iniquitatis rationem habeat, ut dignas illis sumere pœnas uelit. B

Vers. 4. 5. ad uerbum. *Nam apud te propitiatio, ut timearis. Expecto Iehouam, expectat anima mea, & ad uerbum eius suspicio.*) Recipit se, eo quòd sit apud Deum clementia, propter quam & colitur. Nam nisi ea bonitate agnosceretur, ut peccata condonaret, nemo ex animo ipsum uenerari posset, sed omnes ut tyrannum tantum metuerent. Subijcit ergo, hinc se expectare Iehouam, dum misertus sui, mala quæ immisit, depellat. Consolatur uero se promissis eius, quorum meminit, cum ait: Ad uerbum tuum suspicio, expectans scilicet dum opẽ feras, quam uerbis tuis es pollicitus. Omnia ardent affectibus. duplex siquidem sanctis tormentũ est, dum ob commissa sua adfliguntur, & quòd malis torquentur, & quòd Deũ suum sentiunt sibi iratum.

Vers. 6. 7. et 8. ad uerbum. *Anima mea ad dominum, à custodibus mane, custodibus mane. Suspiciat Iisrael ad Iehouã, quia apud Iehouam bonitas, & multa est apud eum redemptio. Et ipse redimit Iisraelem ab omnibus iniquitatibus suis.*) Versu sexto exprimit quàm sollicitè, quàm instanter ad Dominũ suspexerit, precesq́ fuderit. Eclipsis enim est, & subaudiendum Suspicit, uel preces fundit. משמרים *Mischomerim.* potest, & ante custodes, id est antequã custodes suos obeant custodias. sicut alibi dicit se solitum pręuenire custodias, id est uigilias noctis: & cum custodibus, hoc est cum custodes & uigiles suas ineũt uigilias, anima mea attollit se ad Deum suum. Omnia admodũ ardent. Quod obsecro obseruemus, qui hunc præ alijs Psalmum toties haud ita flagranti animo immurmuramus. Repetit custodes, quo significare uoluit, se singulis diebus, cum custodibus, uel ante custodes, mane ad preces sese contulisse. Illud uero mane, nõ ad diei ortum referendum est, sed ad anticipatũ tempus. Custodes, uigiles dicit, qui tota nocte per uices orbem custodiunt. Quàm autẽ nequeat id esse

A id esse frustra, canit uersibus sequentibus, quibus & iubet Iisraelem illam spe-
rare, & pollicetur eam. Dicit uers. ult. Redimet Iisraelem Deus ex cunctis ini-
quitatibus suis. Illæ enim omnium aliorũ malorum caussæ sunt: ipsisq; repur-
gatis, nihil est quod queat nocere.

ARGVMENTVM PSALMI CXXXI.

*Canit alienum se fuisse ab arrogantia, & sectatum humilia, ideo exaltationem sibi expe-
ctandam à Domino.*

PSALMVS CXXXI.

Nrinaios.

CArmen Maæloth Dauidis. Non est ô Iehouah superbum 1
cor meum, non sunt elati oculi mei, nec ingessi me rebus
maioribus, & magis mirandis, quàm me deceant.
Verè depressi & mussare feci animam meam, uti est ab- 2
lactatus matri suæ: uerè instar ablactati habet mihi anima mea.
Suspiciat Iisrael ad Iehouam, ex præsenti tempore usq; in secula. 3

EXPLANATIO PSALMI.

C*Anticum Maæloth Dauidis, Iehouah, non attollit se cor meum, nõ sunt sublimes oculi mei, & non ambulaui in magnis & mirabilibus à me.)* [*Verf. 1. ad uerbum.*] Affirmat alienum fuisse à se, &
cordis arrogantiam, & fastum qui prodit se in oculis. de quo in uersum quin-
tum Psalm. 101. Ideo se nihil tentasse, quod suprà suum captum foret. Ad uer-
bum dicit, more scripturæ, se non ambulasse, non esse uersatum in rebus maio
ribus, & mirandis magis quàm ut ipsum decuissent. Intelligit per hæc magna
& mirabilia, res insignes, & summis tantum uiris dignas, Fortè de maiestate
regni, & diuino munere prophetiæ id dixit, quorum nihil sibi ipsi temerè ar-
rogauit.

B *Si non posui me & compescui animam meam sicut ablactatus super matre sua, sicut ablactatus, super me anima mea.)* [*Verf. 2. ad uerbum.*] Profitetur seipsum habuisse, ut puerum: ad quod Seruatuor
noster hortatũ, & id addito iuramento. Iurandi enim forma est Ebræis, ut aliàs
dixi, ut per conditionem ponant, quid facere aut non facere se recipiant, nec
addant, quid sibi imprecentur, si fidem fallant. In libro Reg. adijcitur, Hæc fa-
ciat mihi Deus, & hæc addat. quæ uerò, adhuc tacetur, quo magis illa uidean-
tur horrenda, sitq; iuramenti religio sanctior. Iurat ergo, animam suam sibi
fuisse, ut est puer iam ablactatus matri suæ, qui scilicet adhuc totus ab illa pen-
det, qui nihil per se potest, etiamsi iam non sugat. Proinde dicit, se illam po-
suisse, id est, depressisse, atq; fecisse silere: hoc est, agere humiliter, submissè, ut
quæ nihil eximium aut nosset, aut ualeret, sed haberet necesse ita foueri à Do-
mino, ut fouendus est matri infans iam primum ablactatus. Multus fuit in
hoc humiliationis sui studio, ideo similitudinem ablactati repetijt. Iuramen-
tum sic compleretur, Si non posui & humiliaui animam meam, ut esset mihi
ceu infantulus primum ablactatus, hæc uel illa mihi mala Deus immittat.

Suspiciat Iisrael ad Iehouam, à nunc usq; in seculum.) [*Verf. 3. ad uerbum.*] Proposito in se modestiæ exem-
plo, hortatur Iisraelem sperare in Dominum, utiq; similiter humiliatum in ocu
lis suis, nihilq; eximium de se sentientem. Neq; enim uerè suspicere ad Deum,
atq; ab ipso omnia expectare poterit, qui sibi aliquid tribuit. Pro-
inde, cum ad spem in Deum illum prouocat, simul ut
de se desperet, hortatur.

ARGVMENTVM PSALMI CXXXII.

*Canit de sempiternitate atq; fœlicitate regni Christi, præsentiaq; Dei in ecclesia sua, sub
typo regni Dauidis, & arcæ in Zijon reposita.*

PSALMVS CXXXII.

δικτικὸς & προσευκτικός.

1 CArmen Maæloth. Memor sis ô Iehouah Dauidis, simul & uniuersæ adflictionis eius.

2 Qui iurauit Iehouah, uotũ nuncupauit potenti Iaęcob.

3 Si introiero tabernaculum domus meæ, si ascendero stratum lecti mei.

4 Si permisero oculis meis somnũ, si palpebris meis dormitationem.

5 Donec inuenero locum Iehouæ, mansionem potenti Iaæcob.

6 En audiuimus de illa in Ephrathah, inuenimus eam in căpis syluæ.

7 Veniemus ad mansionem eius, prosternemur ante scabellũm pedum eius.

8 Surge ô Iehouah, recipe te ad locum quietis tuæ, tu & arca roboris tui.

9 Sacerdotes tui induantur iustitia: & qui bonitati student, ouent.

10 Propter Dauid seruum tuum, ne auerseris unctum tuum.

11 Iurauit Iehouah Dauidi ex ueritate, nec id retractabit: imponam solio tuo, de fructu uentris tui.

12 Si obseruauerint filij tui fœdus meum, & oracula, quibus illos instituero, etiam illorum filij in omnia secula super solium tuum sedebunt.

13 Nam elegit Iehouah Zijon, concupiuit illic habere sedem suam.

14 Hic locus quietis meæ in omnia secula: hic sedebo, nam hanc sedem concupiui.

15 Annonam eius benignus augebo, inopes eius satiabo pane.

16 Sacerdotes eius induam salute: & qui in ea bonitati student, ouatione ouabunt.

17 Isthic faciam fœliciter propagari imperium Dauidis, institui lucernam uncto meo.

18 Inimicos eius induam dedecore, in illo autẽ florebit decus regium.

Vers. 1. ad uerbum. C*Anticum Maælòth. Memor sis Iehouah Dauidis, & omnis adflictionis eius.*) In Psal. 24. ac alios quosdam, dixi, quanto Dauid studio cultus Dei in Iisraele instaurandi, atq; ideo arcæ fœderis augustum locũ parandi arserit: istuc & hoc Psalmo describitur. Precatur initiò Deum, ut sit sui memor: hoc est, promissam beneuolentiã præstans, numinis sui sedem in Zijon, urbe regia figat, & regnum posteris ipsius confirmet, donec is ueniat, quem cognouerat toti orbi salutem allaturũ. Addit, Et afflictionis suæ. Permulta enim aduersa passus, sciebat tandem & secundis se rebus fruiturũ. In tertia persona hæc posita sunt, quia hunc Psalmum precationẽ populo cõposuit, ut & Psal. 20. & 21. Quidam legunt hic, *Anuath.* Mansuetudinis, quod ענות significat, si ducatur ab *Anau.* ענו, secus si ab *Ani.* עני. Videtur aũt hic potius adflictionem, quàm mansuetudinem suam uoluisse iactare. nisi per mansuetudinem ea putemus uoluisse significare, quæ cum mansuetudine tulerit. Mansuetudo enim est, dum æquo animo iniuriæ perferuntur.

Vers. 2. 3. 4. & 5. ad uerbum. *Qui iurauit Iehouæ, uouit potenti Iaæcob. Si ingressus fuero in tabernaculum domus meæ, si adscendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis, palpebris meis dormitationem. Donec inuenero locum Iehouæ, mansiones potenti Iaæcob.*). Votum cuius meminit per quatuor hosce uersus, putant Ebræi, à Dauide fuisse nuncupatum, cum ipse et seniores eius inuoluti saccis, ueniam precarentur à Deo, sæuiente peste in populo,

A pulo, propterea quòd illum iussisset numerari, 1. Reg. ult. & 1. Paral. 21. meminit sacra historia, tum Dauidē fuisse à gladio angeli cædentis territum, adeò, ut nō posset ad Gibeon, ubi erat tabernaculum fœderis, ire. Tum fortè uolens uincere metum, qui ipsum remorabatur, nuncupauit uotū, iurauitque se haudquaquam aditurum domum suam & capturum quietem, donec inuenisset locum in quo gratum Deo sacrificium faceret. Porrò ibidem legimus eum per Gad prophetam, ex iussu angeli monitum, ut ascenderet ad aream Aruenah Iebusæi, ac inibi aram extrueret, in qua holocaustis & pacificis uacaret.

Ecce audiuimus eam in Ephratah, inuenimus eam in cāpis syluæ. Veniemus ad mansiones eius, & supplicabimus ad scabellum pedum eius.) Versus hic 6. plurimū Ebræos exercuit, eo quòd uideatur uates illo uoluisse dicere, se audisse locum arcæ fœderis esse debere Ephratæ, quę Bethlehem erat, quò illa nunquam perlata est, quantum quidem in sacra historia legitur. Hinc illud: Audiuimus eam in Ephratah, quidam Rabbi Mosheh interpretatur, per Dauidem, qui fuit ex Ephratah, audiuimus eam. Ioseph Kimhi, pater Rabbi Dauidis Kimhi, Natus Ephratæ, ædificauit locum Arcæ. Ab. Ezra, Audiuimus ex ore prophetarum, quòd locus electus à Domino, ut ibi poneretur arca fœderis, esse debeat Bethlehem. Verùm cum adhuc incertus esset, reuelante angelo, inuenimus eam in campis syluæ. Rabbi Dauid Kimhi, Audiuimus Ephratæ à senioribus reuelandum adhuc locum, in quo Deus arcam fœderis uelit reponi, quem locum cum postea ab angelo didicisset, esse aream Aruenæ: cecinisse, Inuenimus eam in campis syluæ. Hac enim periphrasi putat à uate aream Aruenæ Iebusæi designatam. Affigitur autem utrique uerbo: Audiuimus & inuenimus, relatiuum fœmininum: cum ארון, quod arcam significat, & מקום quod locum, utrunque masculinum sit. Putat ergo Kimhi referri שכינת הכבוד præsentiam & inhabitationem gloriæ uel nominis Dei. Quæ ex his interpretationibus certior sit, dicere non habeo. Id satis liquet, cum cecinerit hic se anxiū fuisse de loco, in quo templum Domino exrrueretur, hoc uersu uoluisse gloriari, se iam audiuisse & inB uenisse, de quo solicitus fuerat. Iam idem mutatis uerbis bis dicere habet in more, sicut & alij prophetę. unde uideri queat, Ephratah hic & campos syluę, pro eodem poni. Si ergo per posterius area Aruenæ Iebusæi significata est, quid si ea Ephratæ nomen habuerit? Nam cum hæc dictio fertilem terram significet, & ob id non uni duntaxat loco nomē dederit, forsan prædium Aruenæ hoc quoque ob fertilitatem nomen habuit. Certè Bethlehem, propter ubertatem frugum, sicut hoc nomine, quod domum panis significat: ita & Euphratæ, quod frugiferā significat, uocata est. Si uerò quis per Ephratā, ipsam Bethlehem omnino putet intelligendam, dicere licebit, Dauidē, Ehpratæ de certò templi loco inueniendo, accepisse promissionem: quæ illi postea impleta fuerit, quando angelus aream Aruenæ monstrauit. Porrò ardens illud Dauidis erga templi locum studium, inde erat, quòd præuidebat hoc loci, uerius & cœleste templum, per ueriorem Salomonem exædificandum ex uiuis lapidibus. Hic enim ecclesia Christi nata est, quæ mox per totum se orbem diffudit. Huius sponsus Christus, parens pater, formator spiritus sanctus: ministri angeli, in hac domicilium est ut diuinitatis, ita & iustitiæ atque sapientiæ omniformæ. Hinc fons salutis, unde hauriunt gentes uniuersæ. Proinde ueris sanctis ad nihil ęquè animus, atque ad huius instaurationem ardet, iuxta id quod semper orant, nomē cœlestis patris sanctificari, & regnum eius aduenire. Cæterùm de area Aruenæ legimus, Dauidem, cum Deus igne è cœlo demisso in hostias, placatum se demonstrasset: dixisse, Hæc illa domus est Iehouæ Dei & hæc Ara ad holocausta Israeli, 1. Paralip. 21. Verè ergo dicere potuit, Inuenimus eam, scilicet domum Dei, in campis syluæ. Eo loci postea extructum templum est, et in illud arca fœderis, quam scabellum pedum Dei uocat (ut & uers. 5. Psalm. 99.) illata, & ante eam, Deo ab omni Israele supplicatum. Id facit ergo, populum facturū se recipere, Veniemus ad habitacula eius, &c.

Verf. 6. 7. ad uerbum

Aron. Macom. Scecinath hacabod.

Tem-

Templo enim nondum extructo, nullum certum & perpetuum locum arca habebat. Ideo facit populum precari, Surge ô Iehouah, nimirum migraturus è Gibeon, & recepturus te in quietem tuam: id est, locum perpetuæ tuæ quieti destinatum. Vnde templum Psal. 24. uocauit portas sempiternas. Ibi quoq; dixi, quàm multis in locis arca fuerit, & quomodo tum demũ fixam sedem habere cœpit, cum Salomonico templo esset illata. In his autem adumbratam ecclesiam Christi, dixi ibidem, modò & alibi.

Vers. 8. 9. & 10. ad uerbum. *Surge Iehouah ad quietem tuam, tu & arca roboris tui. Sacerdotes tui induantur iustitia, & benigni tui ouent. Propter Dauid seruum tuum, ne auertas faciem uncti tui.*) Orat, ut Deus fixam & certam tandem sibi sedem, nimirum quam illi ex cœlesti indicio parabat, maturè recipere dignetur. Cùm autem Deus nusquam uerè habitet, nisi ubi ritè colitur, precatur deinceps Sacerdotes indui iustitia: hoc est, uestimentis sacerdotalibus, iustitiam uerè significantibus: quod tum erat, cum ipsi Sacerdotes iustitiæ seriò studebant. Per deditos bonitati, quibus precatur ouationem, Ebræi intelligunt Leuitas, qui sacris incumbebant cantionibus et modulationibus. Sed malim intelligere totum Israelem, laudibus Dei exultantem. Quia uerò hæc per filium præuidebat, quantum quidem ad externa attinet Christiani regni prǽludia perficienda, dictat consequenter precem populo, pro regni Salomonis stabilitate, imò aduentu regni Christi. Propter Dauidem seruum tuum, ne auertas faciem uncti tui: hoc est, ne reijcias precem eius. Hunc loquẽdi modum habet scriptura cùm aliàs, tum 1. Reg. 2. ubi Batshaba deprecans petitionis suę repulsam, dixisse filio memoratur, Ne auertas faciem meam. Suscipere enim faciem, Scriptura pro honorare dicit.

Vers. 11. 12. 13. & 14. ad uerbum *Iurauit Iehouah Dauidi ueritatem, non recedet ab eo. De fructu uentris tui ponam super solium tuum. Si custodierint filij tui fœdus meum, & testimonium meum quod docebo eos, etiam filij eorum usq; in seculum sedebunt super solium tuum. Quia elegit Iehouah Zijon, concupiuit eam in sedem sibi. Hæc requies mea in seculum ubi habitem, quia concupiui eam.*) Ista omnia legun tur, 2. Reg. 7. & 1. Paral. 17. Memorauit ea & Salomon in sua publica illa precatione, 3. Reg. 8. Canuntur quoq; Psal. 89. Cùm autem in terrena Zijon Deus beneuolentiæ suæ sedem haudquaquam perpetuò habuit, satis apertè indicatur, Psaltem ad spiritualem Zijon in his respexisse, nempe ecclesiam sanctorum, in qua sempiternam mansionem sibi facit pater & filius.

Vers. 15. ad uerbum. *Cibum eius singulari beneuolentia augebo, inopes eorum satiabo eis.*) Regnum Dei quęrentibus adijci cætera omnia oportet. Inducit ergo commodùm nunc uates Deum, postquam numinis sui præsentiam in Zijon pollicitus est, polliceri & uberem prouentum rerum, quæ ad sustentandam præsentem uitam requiruntur, ut pauperes, quorum præcipuè curam habet, qualesq; solent ferè mundo esse filij Dei, nulla re egeant.

Versus 16. ad uerbum *Et sacerdotes eius induam salute, & benigni eius ouatione ouabunt.*) Quod uersu nono precatus est, id inducit hic Deum polliceri. A religione pendet omnis fortuna populi Dei. Hæc uerò salua esse non potest, nisi sacerdotes eius, hoc est, præfecti religionum, doctrinæq; sacræ administri, amiciantur salute: ut omni uita & doctrina, nihil nisi sempiternam salutem præ se ferant & exhibeant, quod est & iustitiam esse indutos. Qui enim iustitia uestitus est, is & salute amictus rectè dicitur: cum salus nostra aliud non sit, quàm iustitia consummata. Similis loquendi forma est & Iesha. 61. Induit me uestimentis salutis: id est, ipsa salute, quasi ueste, circumdedit me. Vbi autem sic iustitia & salute ornati sunt Sacerdotes, ibi populus bonitati studet, ita ut summa legis est proximum solidè diligere.

Versus 17. 18. ad uerbum. *Ibi faciam florere cornu Dauidis, parabo lucernam uncto meo. Inimicos eius induam pudore, & super eum florebit ornamentum eius.*) Canit hic, perpetuò in Zijon regnum Dauidis floriturum: quod in eo præstitum est, quod usq; ad Christum, cornu Dauidis semper germinauit, ac lucerna ipsius perpetuò luxit: hoc est, semper ex posteris eius fuerũt, qui in populo Dei regnarẽt, & post illos Christus in uera Zijon

A Zijon regnum administrat absq; fine. Vocat uerò & alibi scriptura posteritatem Dauidis in regno, lucernam, nempe 3. Reg. 11. 15. & 2. Paralip. 21. Superstes siquidem est in posteris, uita & decus maiorum. Hinc dicitur horum lucerna in illis lucere. Regiam dignitatē florituram in posteris canit, cum ait, floriturū diadema eius. Hoc enim capitis ornamento, quod alij Cidarim, alij Citarim dicunt, intellexit decus regni. Hæc omnia in uno Christo completa, nemo est ueritatis compos, qui dubitet. Docemur hoc Psalmo, studium instaurandi ecclesiam Christi.

ARGVMENTVM PSALMI CXXXIII.

Commendat concordiam fratrum.

PSALMVS CXXXIII.

ἐπαινετικὸς καὶ παραινετικός.

Carmen Maæloth Dauidis. En, quàm optabile & iucundum, cohabitare fratres, & unanimes. 1

Sicut unguentum illud optimum, quod capiti infusum defluit in barbam, barbam Aharon, in os uestimentorum eius. 2

Sicut ros qui descendit in Hermon, qui descendit in montes Zijon. nam illic exhibet Iehouah beneficentiam, & uitam per secula. 3

Canticum Maæloth Dauidis. *Ecce quàm bonum, & quàm iucundum, habitare fratres etiam simul. Sicut unguentum bonum super caput, descendens super barbam, barbam Aharon, quod descendit super os uestimentorum eius.*) Iudæi de coniunctione & concordia Principum & Sacerdotum, uel Sacerdotum inter se, dictum Psalmum hunc putant. Sed uerius intelligitur de omnibus renatis spiritu superno, inter quos solos iusta uiget fraternitas, qua utique nihil est optabilius, B nec amœnius: recteq; confertur unguento illi preciosissimo, quo soli sacerdotes, quos Aharonis nomine intelligit, & instrumentum tabernaculi inungebantur. De eo legimus Exod. 30. Id effusum odorem suum potissimum spargebat. Ideo describit, illud primùm in caput effundi, inde distillare in barbam, ac etiam in os uestimentorum. *Vers. 1. & 2. ad uerbū*

Sicut ros Hermon, qui descendit super mōtes Zijon, quia ibi mandauit Iehouah beneficentiam, uitam usq; in seculum.) Altera similitudine rem hanc uerè diuinam commendat, roris fœcundantis montem maximè pascuosum Hermon, item montes, id est montana Zijon. Ros in hoc uersu repetendus est, sicut sæpè una dictio duobus locis seruit. Rationem cur tam eximiè laudet fratrum cohabitationē, subijcit. Deum illic, ubi sic fratres uera inter se concordia uiuunt, præcepisse adesse suam beneficentiam, & uitam, utiq; beatam & perpetem: ea enim sola uita iure dicitur. Nihil etenim est quod Deus prius à nobis, atque sinceram fraternitatem requirat, quo æquè oblectetur. Vnde id ultimum, atque ideo præcipuum omnium, suis Christus à patre orabat, aditurus supplicium. Solent ex hoc Psalmo commendari, quæ uulgò instituuntur fraternitates, sub auspicijs diuorum, ac etiam quos uocant ordines fratrum. Sed laudantur hic, qui fraternitatem colunt in Deo, & eam non nomine tantum, sed uiua et operosa φιλαδελφίᾳ, non commessationibus, splendidisq; pompis, sed omni studio uirtutū. Veris enim & sanctis delectatur Deus, quia ipsa ueritas est & sanctitas. *Vers. 3. ad uerbum.*

ARGVMENTVM PSALMI CXXXIIII.

Inuitat ad preces, laudesq; Dei fundendas, & decantandas, etiam noctu.

PSAL.

PSALMVS CXXXIIII. A

παραινετικὸς καὶ εὐκτικός.

1 CArmen Maæloth. En laudate Iehouam cuncti serui Iehouæ, qui perpetuò apparetis in domo Iehouæ per noctes.
2 Attollite manus uestras ad sanctum, & laudate Iehouã.
3 Benefaciat tibi Iehouah è Zijon, qui finxit cœlos & terram.

Vers. 1. ad uerbum. C*Anticum Maæloth. Ecce prædicate Iehouam omnes serui Iehouæ: qui statis in domo Iehouæ in noctibus.*) Non ex Leuitis solum, quorum partes erant in domo Iehouæ excubias agere, sed etiam ex reliquo populo plerique erant, qui dies noctesq́ templo adhęrebant: quos dicit scriptura stantes in domo Domini. Ii nocturno quoq; tempore, precibus & hymnis incumbebant, ut nullũ sanè ad hoc tempus magis idoneũ est. Id studuisse sanctiores, & ex uers. 3. Psal. 92. item octonario 19. Psal. 119. coniectura est: ad hæc, ex Euangelio quod memorat Annam, laudatam illam uiduam, nocte quoque precibus in templo operam dedisse.

Vers. 2. ad uerbum. *Attollite manus uestras (ad) sanctuarium, & prædicate Iehouam.*) Per sanctuarium arcam fœderis intellexit, è qua se Dominus responsurũ suis promiserat. Ea Christi typus fuit: quare de Christo, hoc multo rectius intelligitur, ad quem attollimus manus, cum per ipsum à Patre audiri & iuuari, unicum nostrum mediatorem, aduocatum, & seruatorem petimus atq; speramus.

Vers. 3. ad uerbum *Benefaciat tibi Iehouah ex Zijon, factor cœlorũ & terræ.*) Hic uersus precatio est Sacerdotum, aut etiam Psaltis: qua cuilibet Deum ex animo colenti, precantur fauorem & beneficẽtiam Dei è Zijon, hoc est cœtu sanctorum, in quo Deus, amplissima sanè beneuolentia, suam præsentiam testatur. Adijcit illud, fictor cœlorum & terræ: uolens eo & Deum magnificè celebrare, & in spem bonitatis eius dignumq́ cultum quoslibet excitare. B

ARGVMENTVM PSALMI CXXXV.

Inuitat ad laudes Dei: potentiã eius ex factis, tam ijs quæ passim designat, quàm quib. peculiariter Iisraelem euexit, deprædicat: indeq; populo credẽti, opem eius pollicetur, risis idolis atq; illorũ cultoribus. Rursus ad celebrandũ Deum sanctos cuiusq; ordinis hortatur.

PSALMVS CXXXV.

παραινετικὸς καὶ ἐπαινετικός.

1 LAudate Existentem, laudate nomen Iehouæ, laudate serui Iehouæ.
2 Qui in domo Iehouæ perpetuò apparetis, in atrijs domus Dei nostri.
3 Laudate Existentem, nam beneuolus est Iehouah: canite nomini eius, nam decorum est.
4 Nam elegit sibi Existens Iaæcob, Iisraelem in peculium suum.
5 Nam cognoui quod magnus sit Iehouah, & Deus noster maior cunctis Dijs.
6 Quæcunque collibuit Iehouah fecit, in cœlis & in terra, in maribus & cunctis abyssis.
7 Qui subuehit nubes ab extrema terra, facit fulgetra emicare cum pluuia, educit uentos, è thesauris suis.
8 Qui percussit primogenita Aegypti, tam hominum, quàm pecorum.

Emisit

A Emisit signa & portēta in mediam Aegyptum, contra Pharaonem 9
& cunctos seruos eius.

Qui percussit gentes maximas, & occidit reges prævalidos. 10

Sihon regem Amorræum, & Og regem Bashan, cunctaq́ regna 11
Cenaan.

Deditq́ terrā illorū in hęreditatē, in hęreditatē Iisraeli populo suo. 12

Iehouah nomen tuū extat in sæcula, memoria tua in cūctas ætates. 13

Nam uindicabit Iehouah populum suum, & seruis suis satur pœ- 14
narum placabitur.

Figmenta gentium argentum & aurum, opus manuum hominis. 15

Os illis & non loquuntur: oculi eis, & non uident. 16

Aures illis & non audiunt, nec quidem est spiritus in ore eorum. 17

Illis pares sunt qui faciunt ea, quiq́ nituntur eis. 18

Domus Iisrael laudate Iehouam, domus Aharon laudate Iehouam. 19

Domus Leui laudate Iehouā: qui colitis Iehouā, laudate Iehouam. 20

Laudetur Iehouah è Zijon, qui præsidet Ierusalem, laudate Exi- 21
stentem.

L*Audate Iah, laudate nomen Iehouæ, laudate serui Iehouæ. Qui statis in domo Iehouæ, in atrijs domus Dei nostri.*) Peculiares Dei cultores, quos uocat seruos Dei, ut & Psal. 113. item qui templo perpetuò adorant, quos uocant stantes in domo Dei, ut & Psalmo proximè præcedenti, ij erant Sacerdotes, Leuitæ, ac alij sanctiores homines, inuitat ad celebrandas laudes Dei. *Versus 1. & 2. ad uerbum.*

Laudate Iah, quia bonus Iehouah: psallite nomini eius, quia iucundum. Quia Iah elegit sibi Iaacobum, Iisraelem in peculiū sibi. Quia ego noui quòd magnus Iehouah, et Dominus noster præ B *omnibus dijs.*) Caussas cur laudare Deum tantopere debeant, subijcit. Primùm, quòd Deus beneuolus sit, & decoro amabiliq́ nomine. Cūcta nanq́ eius opera bonitatem eius deprædicant, nomenq́ ipsi faciunt indicibili popularitate celebre atq́ plausibile. Deinde, quòd sibi Iisraelem in peculiarem populum selegit, cui præcipuè bonitatem suam, cùm beneficio legis, tum alijs innumeris exhiberet: maximè autem spiritu, quo corda eorum afflans, facit amare quæ recta sunt & salutaria. Postremò, quòd est potētiæ adeò immensæ, qua nimirum cunctos Deos, id est quicquid potentiæ est rarioris, infinito antecellit. *Versus 3.4. & 5. ad uerbum.*

Omne quod libet, id facit Iehouah in cœlis & terra, & in maribus, & in omnibus abyssis. Attollit exaltationes è fine terræ, fulgura cum pluuia facit: educit spiritum è thesauris suis.) *Versus 6. et 7. ad uerbum.*
Hanc prædicat primùm uers. 6. ab eo quòd solus facit quæcunq́ libet, in cœlis, terra, mari, fluminibus, & lacubus. Nam per abyssos, uidetur alta flumina atq́ lacus significare. תהומות enim significat loca altitudinis ingētis. Vnde in Psal. 71. dicuntur תהומות ארץ id est abyssi terræ. Ex ijs autem quæ Deus miranda facit in cœlis, terra, mari, fluminibus & lacubus, memorat uersu 7. nubes, pluuiam, fulgura & uentos. Nubes, cum dicit Deum subuehere illas ab extremo terræ. Id Kimhi de mari intelligit, eo quòd ex illo maximæ exhalationes sursum ferantur. Sed etiam è terra ascendunt: à sicca quidem, quæ in fumum conformatæ, gignunt uentos, flatus, tonitrua, fulgura, turbines, fulmina, & id genus: ab irrigua uerò, humidæ, è quibus oriuntur nebulæ, rores, & gelu omne genus, nubes, pluuiæ, niues, & grandines. Inde legitur Gen. 2. Et ascendebat è terra nubes. Vnde intelligit A. Ezra, per extremum terræ, quemlibet terræ locum: ut ab extremo terræ nihil aliud sit, quàm ab extrema & ultima terra, quę sic uocatur, propter immensam à cœlis distantiam. Fulgetra pluuię iungit, propter miraculum naturæ pugnantis, quòd nimirum ignis fulgurum, ab aqua pluuiæ non extinguitur, Videntur sępe amplissima fulgetra inter largis- *Tehomoth Erez.*

CC simos

ſimos nimbos emicare. Ventos canit Deum educere è reconditorijs ſuis, propterea quod ſint inuiſibiles, & neſciamus (ut Seruator dicebat) uel unde ueniant, uel quo eant, audientes interim fremitum illorum.

Verſ. 8. 9. 10. 11 et 12. ad uerbum.

Qui percußit primogenita Aegypti, ab homine uſq; ad pecus. Emiſiſti ſigna et portenta in medio Aegypti, in Pharaonem & in omnes ſeruos eius. Qui percußit gentes magnas, & occidit reges ualidos. Sihon regem Amorræum, & Og regem Baſhan, & omnia regna Cenaan. Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Iiſraeli populo ſuo.) Prædicat Dei potentiam, ab ijs, quæ fecit peculiariter pro Iiſraele. Quæ pro illis fecit in Aegypto, ultima plaga memorata uerſ. 8. perſtringit ſummatim uerſ. 9. Quæ uero cum exciſis indigenis, quòd tradidit illis regiones Cenaan, ſummat uerſ. 10. 11. et 12. mentione nominatim facta cædis Regum Sihon & Og. quam legis Num. 21. eo quòd primæ & inſignes fuerunt.

Verſ. 13. et 14. ad uerbum.

Iehouah nomen tuum in ſeculum, Iehouah memoria tua in generationem & generationem. Quia Iehouah uindicabit populum ſuum, & ſuper ſeruis ſuis conſolabitur.) Eo quòd canit uerſus 13. nomen Dei extare in ſecula, &c. ſignificat miracula, quibus & poſtea populum ſuũ à uarijs tyrannis liberauit, quæ canit liber Iudicum & Regum. Inde ergo colligit, & deinceps eum Iiſraeli adfuturum, illumq́ adſerturũ rurſus in libertatem, poſtquã ſatis pœnarũ de impietate eius ſumpſerit. Fingit ſiquidẽ ſcriptura Deũ per anthropopathiã. moleſtè habere, & dolore affici, cũ impietate hominũ irritatur, atq; ideo facit eum conſolari & recreari, dum illorum impietatem ulciſcitur, ſicut irato uoluptatẽ adfert ſumpta de eo cui iraſcitur pœna. Hoc tropo uſus Ieſha. inducit Deum, cum minari illum facit populo ſcelerato ultionem, ſic loquentẽ: Eia ſolabor me de infeſtis mihi, & ulciſcar de inimicis meis, Ieſha. 1. Intelligit enim pœnas impiorũ fore Deo ſolatio. Voluit ergo Vates hoc loco dicere, futurũ, ut Deus aliquando ſatiatus malis populi ſui: & ſolatio pœnarum, quas de eo ſumeret, iterum placatus, à tyrannis ipſum & ſęuis gentibus, quibus eum permiſerat, liberet, ſicut & antea tam magnificè & benignè pro eo adſerẽdo, manum ſuam exeruiſſet. Eſt hic uerſus ad uerbum ſumptus ex cantico Moſheh, Deut. 32. Hinc itaq; cõiectura eſt, hunc Pſalmum poſt exilium Babylonicum eſſe compoſitum. B

Verſus 15. 16. 17 & 18. ad uerbum.

Idola gentium argentum & aurum, operum manuum hominis. Os illis, & non loquentur, oculi illis, & non uidebunt. Aures illis & non audient: etiam non eſt ſpiritus in ore eorum. Sicut illa, erunt qui faciunt ea, omnis qui fidit in eis.) Irridet & idola & eorum cultores, ut & Pſal. 116. ubi ad uerbum eadem habentur, & explicata ſunt.

Verſus 19. 20. 21. ad uerbum.

Domus Iiſrael prædicate Iehouam: domus Aharon prædicate Iehouam. Domus Leui prædicate Iehouam: timentes Iehouam, prædicate Iehouam. Laude dignus eſt Iehouah è Zijon, qui habitat Ieruſalem: laudate exiſtentem.) Sicut Pſal. 116. poſt irriſam inanitatem idolorum ad fidendum Deo: ita hic hortatur ad prędicandum Deum, primùm Iiſraelem in genere. deinde peculiariter Sacerdotes, Leuitas, & quosq; Deum timẽtes. Verſu ultimo, ait: laudetur Deus è Zijon, inde enim ut ſæpe dictum, prǽcipuè bonitatem ſuam exhibuit, & hodie è ſolo ſanctorum cœtu, eam præſtat. Nuſquam enim ita præſens habitat, atq; in Ieruſalem, Eccleſia credentium.

ARGVMENTVM PSALMI CXXXVI.

Inuitat ad laudes Dei, atq; ut ad eas accendat, quæ & in creatione orbis, & poſtea in uindicatione Iiſraelis, miracula exhibuit, memorat.

PSALMVS CXXXVI.

εὐχαριστικὸς ϗ ἐπαινετικός.

1 CElebrate Iehouam, nam beneuolus eſt: nam extat in ſempiternum bonitas eius.

2 Celebrate Deum deorum: nam extat in ſempiternum bonitas eius.

3 Celebrate Dñm dominorũ: nam extat in ſempiternũ bonitas eius.

Qu

A Qui patrat miracula magna ſolus: nam extat in ſempiternum boni- 4 tas eius.

Qui ingenio fecit cœlos: nam extat in ſempiternum bonitas eius. 5

Qui expandit terram ſuper aquas, nam extat in ſempiternum boni 6 tas eius.

Qui fecit lumina magna: nam extat in ſempiternum bonitas eius. 7

Solem ut præeſſet diei: nam extat in ſempiternum bonitas eius. 8

Lunam & ſtellas, ut præeſſent nocti: nam extat in ſempiternum bo 9 nitas eius.

Qui percuſſit Aegyptios in primogenitis eorum, nam extat in ſem- 10 piternum bonitas eius.

Et eduxit Iiſraelē è medio illorū: nā extat in ſēpiternū bonitas eius. 11

Per manum potentem, & brachium extentum: nam extat in ſempi- 12 ternum bonitas eius.

Qui ſecuit mare caricoſum in ſectiones: nam extat in ſempiternum 13 bonitas eius.

Et traduxit Iiſraelem per medium eius: nam extat in ſempiternum 14 bonitas eius.

Et proſtrauit Pharaonem, & exercitum eius in mari caricoſo: nam 15 extat in ſempiternum bonitas eius.

Qui duxit populum ſuū per deſertum: nam extat in ſempiternum 16 bonitas eius.

Qui percuſſit reges magnos: nam extat in ſempiternum bonitas 17 eius.

B Qui occidit reges inſignes: nam extat in ſempiternū bonitas eius. 18

Sichon regem Amorræorum: nam extat in ſempiternum bonitas 19 eius.

Et Og regem Baſhan: nam extat in ſempiternum bonitas eius. 20

Et dedit terram eorum in hæreditatem: nam extat in ſempiternum 21 bonitas eius.

In hæreditatem Iiſraeli ſeruo ſuo: nam extat in ſempiternum boni- 22 tas eius.

Qui cum deijceremur, memor fuit noſtri: nam extat in ſempiter- 23 num bonitas eius.

Et adſeruit nos ab infeſtis nobis: nam extat in ſempiternum boni- 24 tas eius.

Qui dat cibum omni animanti: nam extat in ſempiternum bonitas 25 eius.

Celebrate Deum cœlorum: nam extat in ſempiternū bonitas eius. 26

Celebrate Iehouah quia bonus, quia in ſeculū bonitas eius. Celebrate Deum deorū, quia in ſeculū bonitas eius. Celebrate Dominū dominorū, quia in ſeculum bonitas eius.) Quæ hic Pſaltes canit, cecinit & ſuprà Pſalm. 104. & 105. aciam proximè præcedenti. Hortatur laudare Deum à bonitate, quia omnia, ut & potētia ſuperat. Quòd autem uocat Deum deorum, et Dominum dominorum, monet, ut in ijs quos ſumma poteſtate pollere uidemus, aliquam potentiæ Dei cum ſumma bonitate coniunctæ imaginem concipiamus,

Verſus 1. 2. 3. ad uerbum.

Versus 4. 5. 6. 7. 8. & 9. ad uerbum. *Eum qui fecit mirabilia magna, solus, quia in seculum bonitas eius. Qui fecit cœlum in intellectu, quia in seculum bonitas eius. Qui expandit terram super aquas, quia in seculũ bonitas eius. Qui fecit lumina magna, quia in seculum bonitas eius. Solem ut præesset diei, quia in seculum bonitas eius. Lunam & stellas ut præsint nocti, quia in seculum bonitas eius.*) Omnia opera Dei sic sunt, ut mirari satis nequeat, præcipua tamen ex his & omnium oculis exposita, sanctorum offert considerationi, ut ad studium laudis Dei inflamet. Quod uers. 5. canit. Deum cœlos fecisse cũ intellectu: idem est quod singulari ingenio seu arte, propterea quòd in illis mirandum magis, quàm alijs in rebus artificium eius relucet. De expansione terræ super aquam, dixi in uersu secundo Psal. 24. & alibi. Quod die soli, nocte lunæ & stellis Dominum tribuit, ad imitationem sacræ historiæ factum est, præcellentiam luminis, dominium uel moderatricem potestatem uocantis.

Vers. 10. 11. 12. 13. 14. 15. ad uerbum. *Qui percussit Aegyptum in primogenitis eorum, quia in seculum bonitas eius. Qui eduxit Israelem è medio eorum, quia in seculum bonitas eius. In manu ualida, & brachio extẽto, quia in seculum bonitas eius. Qui diuisit mare caricis in diuisiones, quia in sec. bonitas eius. Et traduxit Israelem per medium eius, quia in seculum bonitas eius. Proiecit Pharaonem & exercitũ eius in mari caricis, quia in seculum bonitas eius.*) Vt superiori Psal. memoriam portentorũ, quæ Deus in Aegypto pro populo suo fecit excitat, memorato eo, quod ultimum fuit, cæde scilicet primogenitorum. Vers. 12. uocat manũ, potentem, & extentum brachium, inuictam illam & admirandam potentiam Dei, qua per tot portenta domita Aegypto, ac tandem Rege eius, cum omni exercitu subuerso, populum suum illorum tyrannide adseruit. Ad uersum 13. scribunt Thalmudici mare caricosum in duodecim sectiones fuisse sectũ, ut singulæ tribus suas uias haberent, sed non est, unde id probent, probabilius igitur est, dixisse hic Psaltem sectiones propter latissimum spatium, quod mare sectum dedit transituro Israeli.

Versus 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. ad uerbũ. *Qui deduxit populum suum per desertum, quia in seculũ bonitas eius. Qui percussit reges magnos, quia in seculum bonitas eius. Et occidit reges præstantes, quia in seculum bonitas eius. Si chon regem Amorræũ, quia in sec. bon. eius. Et Og. regem Bashan, quia in seculũ bonitas eius. Et dedit terram eorum in hæreditatem, quia in sec. bonitas eius. Hæreditatem Israel seruo suo, quia in seculum bonitas eius.*) Eadem Psalmo superiori cecinit. Miraculorũ quæ Deus pro populo suo fecit, toto tempore quo per desertum eos deduxit, admonet uers. 15. Reliquis refricat memoriam uirtutis pro eis exertæ, contra inhabitatores terræ quam exactis indigenis Deus ipsis donauit possessionem hæreditariam. Et passim solet scriptura ex memorata, operum, beneficiorum, atque etiam iudiciorum, parte aliqua animum in considerationem omnium, quæ quidem ipsa memoriæ tradidit, subducere. Notat uerbo, liberationes uarias, ab hostibus, quos Israel perpessus est, iam agens in terra Cenaan, quæ memorantur lib. Iudic. & Reg.

Versus 23. 24. 25. 26. ad uerbum. *Qui nostri in deiectione nostra memor fuit, quia in seculũ bonitas eius. Et redimet nos à coartatoribus nostris quia in seculũ bonitas eius. Qui dat escã omni carni, quia in seculũ bonitas eius. Celebrate Deum cœlorum, quia in seculum bonitas eius.*) Redit ad celebrandã Dei bonitatẽ, in animantes uniuersas. Ad singulos uersus, adijcitur: nam in sempiternum extat bonitas eius. Huius nanq; nunquã finituræ Dei in suos bonitatis, singula Dei beneficia admonent, fidemq; hanc confirmant, maximè uerò tam præclara & insignia, ut est machina cœlorũ & terræ, tum facta Israeli portenta. Quæ siquidẽ Israeli Deus miracula exhibuit: in hoc exhibuit, ut in illis sancti uniuersi, ad finem usq; præsentis seculi discerent, & admonerẽtur, quàm sit potens Deus et bonus. Id enim agnouisse, ita timorem & amorẽ eius acuit, ut nihil sit quod ad omnem pietatem promouendã æquè sit efficax. Natura siquidem ita comparati sumus, ut eum summè metuamus & colamus, penes quem supremam esse potestatem agnoscimus, maximè item amemus, quem scimus bonitate cuncta excellere. Proinde decebat hæc, sicut in Psalmis & alijs sacris libris, identidem inculcantur: ita nunquam non uersari ob oculos.

A

ARGVMENTVM PSALMI CXXXVII.

Diuini Psaltæ memorant Babylonios postulaße à se captiuis, carmina, se autem suspensis cytharis, abiuratáq; omni lætitia, perpetuò uastationem Ierusalem luxiße. Deinde, talionem orāt, primū Aedomitis Babylonios per se abundè sæuientes, magis incitātibus, deinde ipsis Babylonijs, qui nihil ad summam crudelitatem fecerant reliquum.

PSALMVS CXXXVII.

χιτλιαστικὸς καὶ κελευστικός.

AD flumina Babylonis consedimus & fleuimus, dum recordaremur Zijon. 1

Ad salices illic suspendimus cytharas nostras. 2

Cum ibi qui nos ceperant, carmina à nobis poscerent, dicerentq́; cum suspendissemus organa lætitiæ: canite nobis de canticis Zijon. 3

Ecquomodo cantabimus carmen Iehouæ in terra aliena? 4

Si tui ô Ierusalem fuero oblitus, obliuiscatur artis suæ dextera mea. 5

Hæreat lingua mea fauci meæ, si nō tui meminero: si Ierusalem non omni lætitiæ meæ præposuero. 6

Memor sis ô Iehouah filiorum Aedom, dicentiūm die uastationis Ierusalem, nudate, nudate ad fundamentum usq; omnia. 7

O urbs Babel, merito uastanda, beatus erit qui ea tibi rependerit, quæ tu rependisti nobis. 8

Beatus qui apprehensos infantes tuos, alliserit saxa. 9

AD *flumina Babylonis illic sedimus, etiam fleuimus, dum memores eßemus Zijonis. Ad salices in medio eius suspendimus citharas nostras.*) Memorat sacra historia cum rege Iehoiacim, abductos à Ierusalem in regionem Babyloniorū, omnes principes & uiros præstantiores, relicta tantum paupere plebe, quæ & ipsa postea sub Zedekiah auecta est, templo incenso, & urbe diruta: Inter hos Sacerdotes fuerunt, atq; Leuitæ, sacriq; Cantores. Eos inducit hic Psaltes queri, Babylonios sacra carmina à se postulasse, cū nihil ipsis, quàm deflere urbis sanctæ excidium, liberet, suspensis ad salices organis suis, apud flumina enim agebant. Irrigatur siquidem, ut scribit Strabo libro 16. regio Babyloniorum multis fluminibus, quorum maxima sunt Tigris, & Euphrates. Hinc & Iehezkel memorat se & populum simul exulātem, desedisse ad flumen Cebar. Hinc autem horum luctus, exemplum est, desiderij profectus Ecclesiæ. Desolata nanque Zijon, et exulante inter gentes populo, omnis cura religionis interibat, id sanctis nomen Dei sanctificari ante omnia expetentibus, non potuit non unicè dolere, facile aliqui laturi exilium.

Versus 1. 2. ad uerbum.

B

Nam ibi postularunt nos qui nos ceperant, uerba cantici, & suspenderamus lætitiam, canite nobis de canticis. Zijon. Quem cantabimus canticum Iehouæ, in terra aliena?) Memorant insultationē hostium, adflictis aflictionē addētium, qui carmina sacra, uel per ludibrium, uel ut Belshatzar sacra uasa conuiuio suo iubebat inferri, ex ingenti superbia, poscebant, ut qui se iā ijs carminibus oblectari, dignos putarent, quibus fuerat laudatus Deus. Vers. 3. nonnihil obscuritatis habeat, ex uerbo תוללינו quod pro תלינו positum est, id suspendere significat: quidam id accipiunt pro יללתינו, id est ululatu nostro. Quem certiorem agnoscere sensum potui, eum reddidi: aliorum, sed linguæ proprietatem probè expendentium, sit iudicium. Id satis liquet, dicere Vatem uoluisse, postulasse hostes, sacra carmina, cum ipsi, nihil nisi flere possent ruinas sacræ urbis, & suspendissent iam organa lætitiæ. Vers. 4. habet horum responsionem, se non posse in terra aliena canere carmina Iehouæ, quo significarunt, non licere sanctum obijcere ca-

Versus 3. 4. ad uerbum.

Tholalenu. Thalinu. Ielilathenu.

nibus, & margaritas spargere porcis. Alioqui, ubi sunt Deũ timentes, ibi terra Dei est, decetq; sacras cantiones modulari. Sed isti Babylonij, tantum ad ridenda sacra, & ut uictis dolorem augerent, sacras cantilenas poscebant. A

Versus 5. 6. ad uerbum. *Si obliuiscar tui Ierusalem, obliuiscatur dextra mea. Adhæreat lingua mea fauci meæ, si non fuero memor tui, si non adduxero Ierusalem super caput lætitiæ meæ.*) Inducit Vates sacros Cantores abiurare omnia læta cantica, & luctui pro Ierusalem sese prorsus addicere. Cum autem in uers. 5. dicunt: Si obliuiscar tui ô Ierusalem, obliuiscatur dextera mea, aliquid subaudiendum est. Iam cum mox sequenti uersu imprecantur sibi, ut lingua hęreat fauci, scilicet, ne quicquam canere uel loqui etiam queant, uidetur sanè hoc uersu imprecatos sibi esse, ne possent tangere citharam: rectè igitur subaudietur, artis suæ, uel tangere citharam, aut quid simile. Quod præterea in uers. 6. dicunt, Si non proposuero capiti lætitiæ meę Ierusalem, idem est atq; si dixissent: omni lętitia prętulero luctum pro Ierusalem, &, si non illa semper ob oculos uersabitur, quãdocunq; se lętitię occasio ingresserit, ut antequam lætari incipiam, luctum & fletum mihi excitet memoria Ierusalem, misere adeò uastatæ. Promissum illis erat, reuersuros ad sua, exactis septuaginta annis, & urbem ac templũ reædificaturos: huc ergo animus sanctorum sic anhelabat, ut nulla prorsus eos, perseuerantibus & populi exilio, & urbis ruinis, capere lætitia posset. Sentiebãt iram Dei in impietatem populi meritò seuientem, uidebant multos suorũ, inter Babylonios prophanescere, qui nimirum præsentia, & si impia, pietati, ac futuris Dei beneficijs præferebant. Plurimi sanè ita Babylonijs coluerant, ut nollent postea, facta eis per Cyrum reuertendi potestate, in terram suam redire, qui insignis Dei contemptus fuit, ac manifestum argumentũ, eiusmodi, Dei curam prorsus abiecisse. Talem igitur animum sancti, fore à se alienum, iuramento adfirmant.

Versus 7 8 & 9. ad uerbum. *Memor sis ô Iehouah filiorum Aedom, cum die Hierusalem, qui dicunt nudare, nudare, usque ad fundamentum in ea. Filia Babel illa uastata, felicia ei rependent tibi, retributiones, quas retribuisti nobis. Felicia qui apprehenderit, & illiserit infantes tuos ad petrã.*) Precantur uicissitudinem Aedomitis & Babylonijs. Illis, quod cum fratres essent, et dolore Israelis calamitatem debuissent, nõ lætati modo fuerant de horum excidio, sed præterea incitauerant hostes, ut radicitus sanctam urbem extirparent. Diem Ierusalem uersus septimus diem uastationis eius intelligunt. Is loquendi modus, communis est & Gallis. La iournee de Ierusalem, La iournee de Pauie. Versu octauo talionem precantur urbi Babyloniorum, quam uocant more scripturæ filiam uastatam, intelligens, meritò uastandam. Summam in populum Dei crudelitatem exercuerant Babylonij, uicissim ergo & ipsis uastationem multo crudelissimam sancti imprecantur, eamq; eo significant, quod beatum pronunciant, qui illorum infantes illiserit saxo. Eos collidendos prædictum legitur etiam Iesha. 13. Quæ autem uers. 7. de Aedomitis hic perstrinxit, fusè legis apud Ieremiam cap. 49. Iehez. 25. fusius tamen & explicatius in uaticinio Abadiah. Illic sic scribitur: Propter uiolentiam in fratrem tuum Iaæcob, obteget te ignominia, atq; excindêris in sempiternũ. In die, cum stares ex aduerso, in die quo alieni caperent exercitum eius, & extranei uenirent in portas eius, & sortem de Ierusalem mitterent, etiam tu eras sicut unus ex illis, &c. B

ARGVMENTVM PSALMI CXXXVIII.

Celebrat Dei in se bonitatem, qui ereptum se cunctis periculis, in regiam dignitatem felicißimè euexerat, hinc canit & se gratias ei religiosè acturum, & cunctos reges pariter laudes eius cantaturos, tum, deinceps quoq; adfuturam sibi opem eius, pollicetur.

PSAL-

A

PSALMVS CXXXVIII.

εὐκτικὸς καὶ εὐχαριστικός.

DAuidis. Celebrabo te ex toto corde meo, coram dijs te canam. 1

Supplicabo ad templum sanctum tuum, & celebrabo nomen tuum, propter bonitatem fidemq́; tuam, nam extulisti super omnia nomen tuum, & uerba tua. 2

Quo die inuocaui, tu annuisti mihi, auxisti me, roborata anima mea. 3

Celebrabunt te ô Iehouah cuncti Reges terræ, nam audierunt decreta oris tui. 4

Et canent de institutis Iehouæ, quòd ingens est decus Iehouæ. 5

Quòd celsus Iehouah respicit humilia, & quãuis sublimis & remotus, cognosci tamen facit iudicia sua. 6

Si uersari contingat in media afflictione, uiuificabis me, cõtra iram inimicorum meorum manum tuam extendes, & seruabis me dextera tua. 7

Iehouah perficiet pro me omnia, o Iehouah, bonitas tua in sempiternum extat, non deseres opera manuum tuarum. 8

Versus 1. & 2. ad uerbum. DAuidis. *Celebrabo te in omni corde meo, coram dijs psallam tibi. Adorabo ad templum sanctitatis tuæ, & celebrabo nomen tuum propter bonitatem tuam, & propter ueritatem tuam: quia magnum fecisti super omnia nomen tuum, sermonem tuum.*) Coram dijs, id est potestate præcellentibus, dicit se laudes Dei ex toto corde, maximo scilicet affectu, deprædicaturum: uolens significare, se in conuentu populi, maxime celebri, ut in quo dij adessent, Deum se laudaturum. Sic & Psalm. 107. per consessum seniorum, cœtum intellexit insigniorem. In uersu secundo est pars ultima ambigui sensus. Quidam uolunt esse hyperbati speciem, quod rectum huius orationis ordinem sic habere putãt, כי הגדלת שמך על כל אמרתך, id est, Quoniam magnificasti nomẽ tuum propter omne uerbũ tuum, id est, ex eo, quod quicquid unquam promisisti tuis, tam abunde præstas, uti in me magnificè declarasti, redditur in primis celebre nomen tuum. Kimhi adducit aliquot huius συγχύσεως exempla: habes unum & in Psalm. sequenti. uers. 12. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis. Nimis enim, recto ordine coniungi debuerat, cum mirabilia. Alij legunt, ut ego reddidi, quàm lectionem ideo secutus sum, quod sit uisa planior. attamen germaniorem affirmare non ausim, quod prior haud aliena sit à phrasi scripturæ. In templo dicit se adoraturum, quia in illo cœtus sanctorum cogebatur. *Cibigdalta Scemecha al col imrathecha.*

B

Versus 3. ad uerbum. *In die (quo) inuocaui, & respondisti mihi, auxisti me in anima mea, robore.*) Caussam cur tãtopere celebrare nomen Dei cupiat, reddit uers. 3. nempe Deum inuocanti sibi ilico adfuisse, & ope sua animam suam corroborasse.

Versus 4. ad uerbum. *Celebrabunt te ô Iehouah cuncti reges terræ, quia audierunt sermones oris tui.*) Canit hãc opem fuisse adeo splendidam, & magnificam, ut cuncti Reges terræ, uicinæ scilicet (sic enim scriptura, omnis terræ appellatione uti solet) Deum celebrarint. Ii Reges fuere, Hiram Rex Tyri, Toi Rex Hamath, ac alij nonnulli. Cum enim audissent quæ Deus Dauidi promiserat, præstitisse tam ampliter: agnouerunt simul illum uere Deum esse, laudesq́; eius deprædicarunt. אמרי reddidi decreta, ut ita & promissa, & promissorum exhibitionem utrunq; exprimerem. Vtrunq; enim uoluit hoc nomine Vates significare. *Imre.*

Versus 5. ad uerbum. *Et canent in uijs Iehouæ, quia magnum decus Iehouæ. Quia excelsus Iehouah, & humilem uidet, & sublimis à longe facit cognoscere.*) Memorat nunc quibus nominibus reges

A Te uirtus mea non latuit cum fingerer in abdito: cum texerer in i- 15 mis terræ.

Cum informis essem fœtus, oculis tuis uidebas me: cuncta mēbra, 16 quæ per dies formata sunt, uelut in libro habebas descripta; cū adhuc ne unum quidem extaret.

Quàm præclaræ mihi sunt cogitationes tuæ, ô Deus, quàm ingen- 17 tes sunt summæ illarum?

Si uolo illas numerare, superant multitudine arenam: istis conside- 18 randis usq; inuigilo, & tecum semper hæreo.

O si perdas Deus improbos: uiri sanguinarij facescite à me. 19

Qui contra te scelestè loquuntur, & contēptim de te uerba faciunt, 20 hostes tui.

Sanè odientes te, ô Iehouah, odio habui, & insurgentibus contra te 21 indignor.

Consummato odio odiui illos, tanquàm mihi inimici fuissent. 22

Explora me ô Deus & cognosce cor meum, examina & cognosce 23 cogitationes meas.

Et uide, si est mihi institutum prauum, & deduc me in uia sempi- 24 terna.

PRæsuli Dauidis Psalmus. *Iehouah explorasti me, & noscis. Tu nosti sedere meum, & surgere meum, intelligis cogitationes meas à longe. Iter meum & cubare meum cinxisti, & omnes uias meas peruestigasti. Quia non dictio in lingua mea, ecce Iehouah nosti eam omne.*) Multa admodum ambigua habet hic Psalmus. Quoad licuit, simpliciorem & germaniorem sensum sequutus sum: ubi hæsi, indicabo, & aliorum enarrationes adducam. Canit primū Psaltes in genere, sua omnia Deo explorata & peruestigata esse. Deinde quatuor hominis actiones seu uitæ partes enumerat, sub allegoria præcipuarum hominis motionum, ut sunt, sedere, surgere, ire, cubare. Claues allegoriæ adijcit in uersu secundo: Cogitationes meas nosti à lōginquò. Ergo per sedere, surgere, &c. intellexit cogitationes et cōsilia sedēdi, surgendi, &c hoc est, agendi, uel cessandi. Illud à longinquò, A. Ezra ad tempus refert, ut intelligas uatem uoluisse canere, pridem, antequàm nobis in mentem ueniant cogitata nostra, illa haberi perspecta Deo. Sic sanè מרחוק & Ierem. 31. accipitur, מרחוק, id est pridem uisus est mihi Iehouah. Altera clauis huius allegoriæ, est in uers. 3. Cunctas uias meas, id est actiones, peruestigatas habes. Kimhi reddidit consuetas, hoc est maximè cognitas. זרית aliqui reddunt, euentilasti, quod id uerbum quoque significat: sed uidetur magis præsenti loco quadrare, circundedisti, in quo significatu usus est hoc uerbo liber Exodi cap. 26. & 30. Hactenus cecinit haberi Deo cognita cōsilia. Etiā uerba nostra, priusquàm nobis in linguam ueniāt, Deo cognita esse, canit uers. 4.

Versus 1. 2. 3. et 4. ad uerbum.

Merachoc.

Zeritha.

B

A tergo & à fronte finxisti me, & posuisti super me uolam tuam. Admirandū est à me cognoscere sublime, non possum aliud.) Caussam uerò cur oporteat Deo nostra omnia manifesta haberi, canit uers. 5. Vndiq; siquidem finxit nos. Quid igitur ipsum in suo figmento lateret? Quod dicit: Et posuisti manum tuam super me, idem est atq; Tua ipsius manu me formasti. Id sanè hominis in utero fictio abundè testatur, adeò est id opus humano ingenio inexplicabile, & cunctis creaturis inimitabile. Hinc iurè subijcit uers. 6. Cognitionem, nimirum tam admirandi opificij, admirandam sibi, id est absconditam, celsioremq; esse, quàm ut ad eam possit pertingere. Idem fatebuntur, qui uel obiter animum, machinæ humani corpusculi, aduerterint.

Versus 5. 6. ad uerbum.

Versus 7.8. 9. & 10. ad uerbum.

Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si conscendam cœlos, ibi tu: si sternam sepulchrum, ecce tu. Tollam alas auroræ, degam in extremitate maris. Etiam illò deducet me manus tua, & apprehendet me dextera tua.) Canit præsentem esse ubiq; spiritu uirtuteq; sua Deum. Quod dicit uersu 8, Si strauero infernum: alludit ad id quod mortuis שאול, id est sepulchrum, pro lecto est. Dixi aliàs, sepulchrum & inferos eodem nomine uocari. In uers. 9. allusit ad celerrimam radiorum Solis excursionem, qui momento ab oriente ad occidentem usq; pertingũt. Per extremitatem nanq; maris, intelligit occidentem. Dum siquidem Sol occidit, uidetur subire oceanum. Vnde poetæ, quum occasum Solis describũt, semper ferè dicunt illum se condere mari. Præsentiam hanc Dei, condita à se ubiq; seruantis ducentisq;, apertius canit uers. 10. A

Sceol.

Versus 11. 12. & 13. ad uerbum.

Et dico, at tenebræ obtegent me, & nox lucet circum me. Etiam tenebræ non obtenebrant à te, & nox sicut dies lucida est: ut tenebræ, ita lux. Quia tu in potestate tua habes renes meos, operuisti me in uentre matris.) Canit Deum nihil posse latêre, aut nos cõspectu eius subducere. Nox enim et tenebræ perinde ei sunt, atq; dies & lux. Cumq; omnibus alioqui creaturis cor hominis imperuestigabile sit, solus cũcta eius penetralia introspicit. Id canit uers. 13. Possedisti (inquit) renes meos, id est ab initio in tuo ære sunt: finxisti eos, quare penitissimè cognoscere eos uales. Accipitur enim hic קנה ut Genes 14. ubi Deo dicitur, קונה שמים וארץ, id est fictor cœli & terræ. Quanquam & dominus uel possessor reddi possit. Intelligit autem per renes, intimos affectus, uel quia renes primi omnium in homine gignuntur: uel quia gignendi affectus potentissimus, quo alij iure significent, in illis quasi sedem suam habeat. De hoc dixi in uers. 7. Psalm. 16. Id quod sequitur, In utero matris meæ obtexisti me: intelligit de obductione carnis, cutis, ac figuræ humanæ.

Canah.

Coneh scamaim uaarez.

Versus 14. 15. & 16. ad uerbum.

Celebrabo te, propterea quod tremendis modis mirabiliter operatus sum. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscit ualde. Non est te celatum os meum, quia fecisti in abscondito, cõtexuisti in inferioribus terræ. Informe meum uiderũt oculi tui, & super libro tuo omnia scripta sunt, (per) dies formata sunt, & non unum in eis.) Ex consideratione tam admirãdæ Dei in nos uirtutis & bonitatis, animus in laudem Dei exardescit. Canit ergo deinceps: Celebrabo te, propterea quod uisendis, subaudi rationibus (sæpe enim scriptura adiectiuum sine substantiuo ponit) mirificatus sum, (si ita loqui liceret) hoc est, mirabiliter factus & formatus. Inde subijcit: Mira admodum sunt opera tua, id cognoscit anima mea. Sunt qui מאד cum uerbo cognoscẽdi iungant: quasi diceret uates, animam suam probè agnoscere, mira esse facta Dei. Quoniam uerò tam mirã agnoscit hominis in utero materno formationem, immoratur plusculum in ea memoranda: Non est (inquit) celatum te os meũ. Est autem liptote. Plus enim uates significat, quàm dicit. Significare nanq; uult, non posse non omnia in nobis summè Deo nota esse, ut cuius uirtute sunt omnia formata. Os dicit, sed uirtutem intelligit, quæ in ossibus maxima est. Nonnulli intelligunt totum corpus. Id quidem coagmentatũ est in abdito, et quasi contextum in inferioribus terræ, hoc est in utero materno. At Dominum tamen nihil eius latêre potest, quia inquit גלמי, id est rudem fœtum meum uiderunt oculi tui, hoc est cum adhuc essem informis massula, tu quantus futurus eram cernebas: cuncta enim mẽbra mea uelut in libro habebas descripta, quæ suis diebus fingenda erant, tum ne uno quidem adhuc extãte. Simpliciorem huius uersus sensum, & quem credo germaniorem, reddidi. Variè nanq; propter ultimæ particulæ ambiguitatẽ enarratur. ולא אחד בהם. id est, & nõ unum in eis. Quidam interpretantur, & ipsi, scilicet Deo, unum, subaudi omnia sunt in eis, nempe diebus, quibus membra paulatim suam formam accipiunt. לא enim pro לו legunt. Alij לא pro non accipientes, interpretãtur ad hunc modũ: Nullum inter ea membrum est, quod Deus non antè cognouerit, quàm esset natum. Sed nolo lectorẽ uariantibus adeò enarrationibus grauare. Qui exactiora & certiora in his scrutari uolet, is Ebræa diligenter excutiat oportet, B

Meod.

Golmi.

Velo echad bahem.

Et

A *Et mihi quàm precioſæ ſunt cogitationes tuæ, Deus, quàm inualuerunt capita earum. Nume rabo eas, plures ſunt quam harena. euigilaui & adhuc apud te. Vtinam perdes Deus improbũ, & uiri ſanguinum faceſcite à me.*) Verſus 17. exclamatio eſt, nata ex conſiderato hominis tam admirando opificio. ראשיהם reddidi ſummę earum: quia ראש ſummam aliquando ſignificat, ut Exodi trigeſimo. כי תשא את ראש בני ישראל id eſt, Cum acceperis ſummam filiorum Iiſrael. Sequẽs ſiquidem uerſus ſatis probat, uatem hic canere, quàm excedant omnem numerum cogitationes & inuenta, quę in hominis machina Deus exhibuit. At uerò cum רעים non ſolum cogitationes, ut ſupra uerſ. 2. etiam à Græcis agnitum eſt, uerterunt enim διαλογισμοὺς: ſed etiam amicos & ſodales, reddidit hunc uerſum paraphraſis Chaldæa: Et mihi ꝙ ſunt præclari, amantes tui iuſti, ô Deus, & quàm ualidi principes eorum. In eundem ſenſum & Græci hunc locum reddiderunt. Sed & R. Shlomoh eum ſic enarrat. Deniq; pulchrè huic ſenſui reſpondent quæ ſequũtur à uerſu 19. Cum perdideris improbos, &c. ut cecinisse Pſaltẽ intelligamus, maximam fore iuſtorum multitudinem qui Deo amici ſunt, cum improbi (ut merentur) fuerint perditi. Si libeat hunc ſenſum amplecti (fateor enim admodum probabilem) ſic uidentur uerſus decimus ſeptimus. decimus octauus, & decimus nonus reddendi.

Verſus 17. 18. & 19. ad uerbum.
Raſcehem.
Roſc.
Ci tiſa eth roſe bene Iſrael.
Reim.

Et mihi quam chari ſunt amici tui Deus, ut præualeant ſummæ illorum. Si uolo numerare illos, plures arena ſunt: euigilaui, & adhuc ſum tecum. Poſtquàm perdidiſti improbos, faceſcite ergo à me, uos uiri ſanguinarij.) Enarrandi uerò uidentur in hunc modum: Dixi me celebraturum te, ô Deus, qui me mira adeò ratione formaſti: etiam qui tui proximi ſunt, ſpiritu ſcilicet tibi renati, tuiq; uerè ſtudioſi, mihi ſummè chari habẽtur, quos tantopere auctos. & numero præualuiſſe, impenſe nõ tam gaudeo, quam ſtupeo. Dum enim conor inire numerum illorum, arenę multitudinem ſuperant. Hinc uelut reuixi, uelut à ſomno mortis euigilaui, & eſſe me adhuc tecum ſolidè glorior. Nunc certè, cum improbos perdidiſti, Ergo faceſcite à me, ô uiri ſanguinarij, qui me et innocuos quoſq; ad mortem perpetuò uenabamini. Videtis infinitum iſtum iuſtorum prouentum, ij amici Dei ſunt, eoq; fœliciſſimè uſq; regnabunt, & quicquid eſt ſceleratorum exterminabunt, ita ut cernitis præcipuos colluuici ueſtræ manu Domini interijſſe. Si hæc Dauid hic uoluit canere, indubiè reſpexit ad id tempus, quo Deus iam impios regni peſſundarat, & ipſum, unà cũ iuſtis, quorũ ingẽs multitudo apparebat, euexerat. In eo autem typum prętulit regni Chriſti, quod peſſundatis impijs Iudęis, & prędicantibus ubiq; Apoſtolis gloriã eius, mirũ in modum floruit, ingenti paſſim multitudine hominum, illum Regem & Seruatorem ſuſcipiente. Tum & ipſe dicere potuit: Euigilaui, ô pater, & adhuc tecũ ſum, hoc eſt à morte reſurrexi, & adhuc tecum ſum, uita beata perfruens, quamlibet hoſtes mei perdere me, ac ita à te, qui uita es, & omne bonũ, auellere conati ſunt. Porrò hæc omnia tum plenè conſummabuntur, quum detruſis cum diabolo cunctis impijs in gehennam, dignati fauore cœleſtis patris, in conſortium aduocabũtur superũ. Porrò quod hunc ſenſum non ſum ſecutus in uerſione, præcipua cauſſa fuit, quod non ita liqueat ordo cum præcedentibus atq; ſi רעי cogitationes interpretamur. Nam uerſ. 14. 15. & 16. de admirãdo hominis opificio loquutus eſt, ad quæ perpulchrè quadrat, ſubiecta admiratio diuinarum cogitationum et conſiliorum, quas in eo opere declarauit, non autem ita de multitudine amicorum Dei. Tum quod רע proximum ſignificat, & ſodalem uel amicũ, ut homo homini eſt. Nec ſolet ſcriptura timentes & ſtudioſos Dei uocare רעים, id eſt proximos & ſodales Dei, ſed אהבים, id eſt diligentes. At uerò ſi hũc quem reddidi ſenſum ſequaris, ut ordo horum duorum uerſuum ad præcedentes ſatis patet, nec ſunt obſcura reliqua: ita ambiguum manet illud, Vigilaui & adhuc ſum tecum. Quidam id interpretantur: Sic detinet me admiratio tuæ ſapientiæ & bonitatis, ut etiam nocte de illis ſomniem, cumq; euigilauero, inueniã me adhuc apud te, animo in tuis operibus occupato. Alij ſequunt̃ ſenſum,

Alia uerſuum 17. 18. & 19. uerſio.
B
Ree.
Rea.
Reim.
Ahabim.

quem

quem ſum in uerſione reddere conatus, nempe: Vigilaui uſq;, præ ingenti ſapiëtiæ tuæ, quam uel in ſola hominis machina declaraſti, admiratione, & ſum perpetuò apud te, circa te ſolum occupatur uſq; animus meus, nec tamen tua ſatis poſſum conſilia mirari. Cum uerò tantopere in admiranda Dei ſapientia exarſiſſet, & inde ſubijſſet animum, quàm religioſe, quàm ſanctè deberet ille ab omnibus coli: conſequens fuit, ut impijs, qui illum tam ſuſpiciendum mirãdumq;, inſanè adeò contemnebant & irritabant, tanto indignaretur uehementius, quanto animum eius religio occupauerat ardentior. Accipitur uero hic נא optatiuè, quod non obſcure ſequens particula, faceſſite à me, &c. indicat. A

Im.

Verſus 20. 21. 22. ad uerbũ. *Qui loquuntur contra te ad ſcelus, & iurant falſo inimici tui. Nunquid odientes te Iehouah odio habeo, & inſurgentibus contra te indignor? Conſummatione odij odi eos, uelut inimici eſſent mihi.)* Cauſſam cur & improbos perdi diuinitus optet, & à ſe faceſcere iubeat, reddit uerſ. 20. Qui (inquit) loquunt̃ cõtra te ad ſcelus, id eſt de te ſceleratè. Vnde ſequitur, Accipiunt ad uanitatẽ, ſubaudi nomen tuum: hoc eſt uanè & cum contemptu nomen tuum uſurpant, impiè de te uerba facientes, falſoq; iurantes. Similis eſt loquutio in præcepto ſecundo: Non accipias, id eſt ne nomines, ad uanitatem uel ad rem falſam, nomen Dei. hoc eſt ne iures falſo per nomen Dei. Hos itaq; Dei odientes & contemptores, profitetur ſe odiſſe, & odiſſe odio cõſummato. Summè enim diligebat Deum. Hoc autem odij, quãlibet ſit uehemens & perfectum, haud tamen arcet ſanctorum beneficentiam in impios, quàm diu hic à Domino feruntur, qua ſcilicet imitantur patrẽ ſuum cœleſtem, ut ſicut ipſe ſolem & pluuiam ſuam deploratis etiam impartit, ita et ipſi quæ poſſunt illis corporis, dum egent, beneficia præſtant, fouentes ſcilicet quod in illis Dei eſt, nempe corpuſculum. Quod dum uita adhuc fruitur, Dei beneuolentia nondum penitus excluſum eſt: animum autem & mores illorũ, qui toti Satanam referunt, odiunt, ut peius nihil.

Verſus 23. 24. ad uerbum. *Explora me Deus, & cognoſce cor meum: examina me, & cognoſce cogitationes meas. Et uide ſi uia moleſta in me, & deduc me in uia ſempiterna.)* Offert ſe Dei explorationi, oſtendens eo, ſe ſibi non eſſe conſcium, niſi ſynceræ religionis, uitæq; innocentis. B Vnde interpretantur quidam illud, duc me in uia עולם, id eſt ſeculi, pro occide me. quaſi diceret, Si deprehenderis quicq; in me peruerſum, perde me. Et putãt, Ire uiam ſeculi, pro mori accipi: ut uiam ingredi omnis carnis. Sed quia præmiſſa eſt uerbo, duc me, coniunctio ו, malo illos ſequi, qui hoc ſenſu uerſum intelligunt: Vide ſi peruerſum aut prauum inſtitutum ſequar, id eſt agnoſce quod id prorſus à me alienum eſt, et deduc me uia ęterna, hoc eſt, ut uiuam innocenter, quæ uita & beata & æterna eſt. Docemur hic immenſam Dei, omnia præſentiſſimè intuentis atq; regentis, ut & mirificè condidit, maieſtatem, religioſius uel in nobis ipſis conſiderare, quo nihil eſt ad accendendum animum noſtrum amore ſtudioq; Dei efficacius.

Olam.

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI QVADRAGESIMI.

Orat liberari à dolis & mendacijs Doeg atq; complicum eius, & ipſos pro meritis exterminari, quo iuſtitiæ rectiq; ſtudioſi libere ſacræ religioni atq; laudibus Dei incumbant.

PSALMVS CXXXX.

χετλιαστικὸς ϗ εὐκτικός.

1 PRæſuli Oda Dauidis.

2 Libera me, ô Iehouah, ab homine noxio, à uiro uiolento ſerua me.

3 Qui cogitant noxia in corde, quotidie ad prælia concurrunt.

4 Exacuerunt linguas ſuas uelut ſerpentes, uirus uiperæ ſub labijs illorum. Selah.

Cuſtodi

A Custodi me, ô Iehouah, manibus improbi, à uiro uiolēto serua me, 5
qui cogitarunt expellere gressus meos.

Posuerunt mihi superbi latētem laqueum, & funibus expanderunt 6
rete: iuxta semitam posuerunt mihi tendiculas. Selah.

Dixi, Iehouah Deus meus es tu, audi Iehouah deprecationē meam. 7

Iehouah Domine robur salutis meæ, die quo sumenda erunt arma, 8
tu caput meum munies.

Ne concedas Iehouah, ut improbus uoti compos fiat, ne des suc- 9
cessum malitiosæ cogitationi eius, ne exaltentur. Selah.

Caput, inquam, eorum qui undique me obsident, molestia labio- 10
rum illorum obtegat ipsos.

Decidant in carbones, deijciat eos in ignem, in foueas, è quibus 11
nequeant emergere.

Viro linguaci nihil in terra succedat, uirum uiolentum uenetur no- 12
xa, donec eum det præcipitem.

Noui quòd sit Iehoua uindicaturus adflictū, & adserturus inopes. 13

Vtiq; iusti celebrabunt nomen tuum, coram te recti habitabunt. 14

TVere me ô Iehouah ab homine noxio, á uiro uiolentiarum serua me. Qui cogitarunt mala in corde omni die conueniunt (ad) prælia. Exacuerunt linguam suam sicut serpens, uirus uiperæ sub labijs eorum. Selah.) Psalm. hic eius argumenti est, cuius 10. 11. 14. 52. & sequentes usq; ad 60. ac alij quidam. Dici non potest, quanto odio, quibusq; insidijs Doeg ac pleriq; alij Shaulis adulatores Dauidē insectati fuerint, & in quę pericula identidem adduxerint: inde est, ut tot Psalmis, opem Dei sibi contra illos latā celebrârit, ipsorumq; malitiam traduxerit. Hominem itaq; noxium, B & uirum uiolentum Doeg intelligit, cui statim alios Shaulis adulatores atq; sui prodítores coniungit, cum canit, corde sibi mala cogitasse, & ad bella sibi mouenda concurrisse. Exitialia eorum mendacia confert uers. 4. linguis & ueneno serpentum. Sela adiecit, quo moneret cogitandum, quàm nihil intentatum illi relinquerint, quo ipsum perderent, quamq; uaria excogitarint, ex quibus tamen omnibus ipsum non sine raris miraculis Deus liberauit. עכשוב in uers. 4. reddit R. Shlomoh Gall. araine, id est araneam, sed Ab. Ezra & Kimhi dicunt, maximè nocentem & crudelem esse bestiam.

Ve sus 2. 3. 4. ad uerbum. *Achscub.*

Custodi me á manibus improbi, á uiro uiolentiarum serua me, qui cogitauerunt depellere gressus meos. Absconderunt superbi laqueum mihi, & funes appenderūt retis, proximè semitam tendiculas posuerunt mihi, Selah.) Incredibili improbitate insidiabantur ei improbi, de quibus queritur: ideo secundo pertinax illorum ad perdendum se studium describit, & precem ut seruetur ab illorum insidijs & ui repetit.

Versus 5. 6. ad uerbum.

Dixi Iehouæ, Deus meus es tu, percipe auribus Iehouah uocem depreeationis meæ. Iehouah Domine robur opis meæ, operi caput meum in die armaturæ.) Canit unde fiduciam concepit, & aluit in adflictione, eo nempe quòd certa fide tenebat, & considerabat, Dominum esse Deum suum, hoc est uindicem & seruatorem. Diem armaturæ, sicut diem belli dixit, nempe diem intentati periculi.

Versus 7. et 8. ad uerbum.

Ne des Iehouah desideria improbi, scelestam cogitationē eius ne perducas, ne exaltētur. Selah. Caput circundantium me, molestia labiorum eorum operiat eos.) Incipit hic precari contra hostes primùm, ut cogitata eis non succedant, ut Deus non educat cogitationem impij Doeg, hoc est ut non concedat eum perficere quæ mala cogitarit. In quo obseruandum, Deum esse, qui id efficiat nobis, quod impij sibi uidentur irrogare. Ipso enim negante successum, imò ipso non perficiente omnia, inane est quicquid mortales conantur. Cum ergo nihil non optimè Deus faciat, sunt omnia boni consulenda. Selah hic adiectum, notat, quàm doleat

Versus 9. 10. ad uerbum.

pijs exaltari impios, qui nimirũ in sublimi feruntur. Verſ.10. caput obſidẽtium ſe Doeg intelligit, & eſt iungendũ cum illo, quod eſt in uerſ. præcedenti, non exaltentur: poteſt tamen & cum ſequentibus iungi, hoc ſenſu, Moleſtia labiorum illorum, tam capitis horum qui me circundãt, quàm horum ipſorum qui ſub duce & capite Doeg me ita perſequuntur, id eſt mendacia quibus me impetunt, ea obtegant et obruant ipſos. Solennis hęc ultio eſt quam Deus de hoſtibus ſuorum ſumit, quamq́ ſancti ſumendam orant, ut ſcilicet illi mendacijs ſuis, quibus ſanctis conantur moleſtiam inferre, ſe ipſos perdant. A

Verſus 11. 12. ad uerbum. *Cadant ſuper eos carbones, deijciat eos in ignem, in foueas, non conſurgant. Vir linguæ non dirigatur in terra, noxe uenetur uirum uiolentiæ.)* Ad præcipitationes uerſu 11. alludit ad ultionem Sodomorum. Illud, deijciat eos in ignem, quidam de fulmine intelligunt quidam de moleſtia quam iſti parant alijs. De hac imprecatione dixi in uerſ.6. Pſalm.11. Verſ.12. Virum linguæ dicit quem nos liguacem, & ut ſolent eiuſmodi, multa mentientem. Huic precatur nihil ſuccedere, noxamq́ cui deditus eſt, ipſum uenari, utiq́ & capere, ut in ſempiternam perniciem depellatur.

Verſus 13. 14. ad uerbum. *Noui quia faciet Iehouah uindictam adflicti, iudicem pauperum. Vtique iuſti celebrabunt nomen tuum. ſedebunt recti cum facie tua.)* Iterum memorat unde ſibi ſpem firmarit, dum hoſtes ſuperiores eſſe uidebantur. Cogitabat, fidemq́ hanc roborabat ſibi, Deum non poſſe non adſerere tandem, & ulciſci adflictos & pauperes ipſi fidentes, cum nulli alij laudare & celebrare nomen eius uel poſſint, uel cupiant. His recordabatur peculiariter promiſſum, ut coram Domino feliciter agentes, laudes eius deprædicent. Eius ergo ſe quoque participem fore, ſpem ſibi hac ſancta cogitatione & prece fulciuit. Quid ſit coram Deo agere, dictum in uerſ. ultimo Pſal.56. Quæ hic de Dauide memorantur, typi fuerunt Chriſti & Chriſtianorum.

ARGVMENTVM PSALMI CXLI.

Submotus Dauid à tabernaculo fœderis, & incenſum atq; ſacrificium precationibus ſarciens, orat primùm ſibi ſpiritum, quo gratiæ impiorum quamlibet felicium, caſtigantem & aſperam ſæpe ſanctorum amicitiam præferat: deinde dignam impijs hoſtibus ſuis ultionem, & ſuam liberationem. B

PSALMVS CXLI.

χιτλιασικὸς ϗ εὐκτικός.

1 ODa Dauidis. Iehouah te inuoco, propera ad me, audi me, cum te inuoco.

2 Aſcendat feliciter in cõſpectum tuum, uelut incenſum, precatio mea: eleuatio manuum mearum habeat inſtar ſacrificij ueſpertini.

3 Pone Iehouah cuſtodiam ori meo, obſerua oſtium labijs meis.

4 Noli inclinare cor meum in rem noxiam, ne tentem actiones improbas, cum uiris iniquitati deditis, ne fruar delicijs illorum.

5 Cędat me iuſtus, quod beneficium erit: nam caſtigabit me, unguentum primarium non confringat caput meum. Inſtat enim adhuc precatio mea, contra malitiam illorum.

6 Præcipitentur in loco ſaxoſo principes illorum, ut audire ſuſtineant ſermones meos, quia ſuaues ſunt.

7 Vti qui terram proſcindit & ſecat, diſperſa ſunt oſſa noſtra proximè inferos.

8 Quandoquidem ad te ô Iehouah Domine oculi mei reſpiciũt, cum in te præſidium meum pono, ne profundas animam meam.

Cuſtodi

A Custodi me à laqueo quem tetenderunt mihi, & à tendiculis eorum qui iniquitati dediti sunt. 9

Incidant in rete illius improbi, simul ego perpetuò euadam. 10

Psalmus Dauidis. Iehouah inuocaui te, propera mihi, auribus percipe uocem meam dum te inuoco. Prosperetur oratio mea, incensus coram te, eleuatio manuum mearum oblatio uespertina. (Versus 1. 2. ad uerbum.) Perpendens Dauid, exilium & omnia pericula se ferè propter studium pietatis & innocentiæ, cui adulatores Shaul impij totis uiribus aduersabantur, et dolens illos interim omni felicitate florere, precatione se, ut solebat, consolatus est. Maluisset hanc fundere in templo adiunctis hostijs: sed cum id liceret, haud dubitabat, pro incenso & sacrificio eam Deo futuram, id quod precatur uers. 2. Dicit uespertinum sacrificium, fortè quod sub uesperam primùm hæc precatus est. Eo autem iuxtà significauit se manè & uesperi statas suas preces habuisse, uti in tabernaculo fœderis ex lege Sacerdotes quotidie faciebant. De incenso legis Exod. 30. De sacrificio matutino & uespertino, Num. 28.

Pone Iehauah custodiam ori meo, obseruationem super ostium labiorum meorum. Ne declines cor meum ad uerbũ noxium, ad agendas actiones in improbitate, cum uiris operarijs iniquitatis, & edam de delicijs illorum. (Versus 3. et 4. ad uerbum.) Ne quid impiè loquatur orat, uers. tertio: quarto, ne etiam faciat. Ait, ne inclines cor meum ad rem noxiam: quod eo sensu accipiendum, quo illud, Indurauit cor Pharaonis: & Tradidit eos in sensum reprobum. Habet uasa iræ Deus, quæ destinauit ut suam gloriam illustrent, dando pœnas impietatis suæ. Talis Pharao fuit, talis Sichon rex, & alij multi. hãc sortem Dauid deprecatur, petitq; esse uas gratiæ, in quo se Dei gloria beneficijs, non ultionibus exerat. Porrò tum Deus inclinat cor ad res noxias, & cogitationes impias, indurat, traditq; in sensum reprobum, cum illud Satanæ permittit impellendum ad ea, quibus iusta eius ultio prouocatur. In eo uerò nihil iniqui facit Deus, qui figmentis suis pro suo arbitrio utitur: nec mala sunt ad quę illis utitur, quamlibet ea ipsis uasis iræ sint peccata perniciosa. Quod scelus

B grauius proditiõe Iudæ, at quid simul utilius fuit generi humano? Scelestè igitur fecit, prodendo Seruatorẽ Iudas, & meritas luens pœnas, nomen Dei glorificat, ratione & Deo & ipso digna: adeò tamen malum non fuit, ad quod Deus cor illius inclinauit, id est inclinandum Satanæ permisit, nempe Seruatoris nostri proditio, ut seruierit ad redemptionẽ orbis. Sic se habent facta reproborum omnia. Vt à Deo instituta sunt, nihil est illis utilius: ut ab impia mente fiunt reproborum, nihil est eis sceleratius. Si consilium Dei, tam mira ratione suam gloriam illustrantis, non potes assequi, exclama cum Paulo, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius? & cætera. Illud, Ne uescar delicatis illorum: idem est, atq; ne inescer prosperitate, qua illi fruuntur.

Cædat me iustus bonitate, & castiget me, unguentum capitis, nõ franget caput meum, quia adhuc oratio mea contra noxas illorum. Deijciantur in loca petræ iudices eorum, & audient sermones meos quia suaues sunt. (Versus 5. 6. ad uerbum.) Præfert bonorũ reprehensionẽ scelestorũ fauori & beneficijs. Bifariam autẽ enarratur, & ut reddidi, & in sensum huiusmodi. Malo ut me cedat iustus, beneficium enim id erit: quia sic castigabit me, et in uiam reducet, eritq; mihi ut unguentum primarium, quod caput meum leniet & curabit: non lędet, aut ינִי, id est franget. Hanc inquam, à iusto castigationem malo, quàm frui gratia & bonis impiorum. nam adhuc perstat oratio mea contra malitiam eorum, qua nihil æquè detestor: tam abest, ut delicijs eorum inescatus, impijs eorum consilijs consentirem. שֶׁמֶן רֹאשׁ uocat unguentum capitale, principale, eximiũ, quo scilicet caput inungi solet. ac per illud intelligit rariores & præcipuas delicias. In summis enim delicijs unguenta adhibebãtur, de quo dictum uersu quinto Psal. 23. & uersu duodecimo Psalmi 92. Porrò si ad hũc modum interpreteris, durius cohærebit quod sequitur: Nam oratio mea adhuc contra malitiam eorum, Ideo malui sequi Ab. Ezra, & reddere in hunc

(Iani. Scemen rosc.)

 sensum:

sensum: Opto ut me cædat potius iusti, quàm ut impij primario unguento red-dant delibutum, hoc est summis delicijs demulceãt, & omne genus beneficijs afficiant. Cum enim illi cædunt, beneficium est, corripiunt siquidem me: at horum unguentum caput meũ frangit, ac perdit, non demulcet, aut sanat, ut illi putant. Sic illorũ beneuolentiã habeo. nam perseuerat adhuc contra illorum malitiam, ut olim extermínetur, mea precatio: adeò nolo illorum gratiam, nolo beneficia, nolo communionem, sed precor ut deijciantur iudices eorum, id est præcipui inter eos, & principes illorum in loca saxosa, & comminuantur: sic erit, ut alijs, quos modò isti dementãt, sermones mei, de pietate, de iustitia, de innocentia, ob quos illis ducibus eorum, Doeg & similibus, intolerabilis sum, grati habeantur & suaues, uti reuera sunt.

Versus 7. 8. ad uerbum.

Vti qui scindit & secat in terra, dispersa sunt ossa nostra ad os inferni. Quia ad te ô Iehouah oculi mei, in te confisus sum, ne effundas animam meam.) Caussam reddidit cur ultionem hostibus oret, hoc sensu. Iure autem istuc oro, quia sicut quis terrã scindit & secat, atq; in diuersa disperdit, dum eam uertit & subigit, ad percipiendum commodius sementem: ita illi disperserunt & mea & meorum ossa, proximè inferos: hoc est uires nostras fregerunt, ita nos disperserunt, in ea discrimina induxerunt, ut in ore iam sepulchri & inferorum simus. Hoc modo etiam à Gallis dicitur, de proximè morituro, Il est pres de sa fosse. Tempus igitur est, ut nos uindices, disperdas illos. nam ad te unum respicimus, te uno confidimus. Tu igitur ne effundas animã nostram. תער enim ita hic accipitur, ut Genesis uigesimoquarto, ותער כדה אל השקת, id est, & effudit hydriam in potatorium. Obseruandũ hic, solum Deum esse, qui animam tollere possit, sicut & unus dedit. Non igitur occidunt impij nos, dum illos nobis præualere Deus sinit: sed ipse pater noster, qui hac uita nunquam spoliat, nisi cum statuit dare potiorem.

Tear.

Vatear cadah el hascoceth.

Vers. 9. 10. ad uerbum.

Custodi me à manibus laquei (quo) uenantur me, & tendiculorum operantium iniquitatem. Cadant in retia sua improbi, simul ego usq; transibo.) Repetit precẽ, qua & se orat seruari ab insidijs hostium, & illos dignas pœnas dare: nam deplorati hi erant, & nihil aliud quàm bonis molesti erant, eoq; uocat eos פעלי און, id est operarios iniquitatis. toti siquidem iniquitati incumbebant, digni modis omnibus qui in sempiternum exitium præcipitarentur, quod cõtinuò intentabant sancto. Quidam יחד, cum uerbo incidant iungunt: quasi sit precatus, impios illos pariter omnes incidere in rete, quod sibi caput illorum expanderat, donec ipse transiret. Verum si עדי pro עולם accipitur, ut sæpe in scriptura solet, sensus uidetur dilucidior.

Poale auen.

Iachad.

Ad.

Olam.

ARGVMENTVM PSALMI CXLII.

Memorat, quid precatus sit ad dominum, quum Shaulem fugißet in specum, inibiq; expectaret se capiendum, eoq; summè angustiaretur.

PSALMVS CXLII.

σχετλιαστικὸς καὶ οἰκτικός.

1 ERudiens Dauidis, cum esset in specu, oratio.

2 Ad Iehonam uociferabar, Iehouæ supplicabam.

3 Effundebam coram ipso commentationẽ meam, angustiam meam coram ipso narrabam.

4 Cum torqueretur in me spiritus meus, & tu nosti semitam meam, in itinere quo ibam posuerunt mihi laqueum.

5 Respiciebam ad dexterã, & uidebam ad sinistram, nec erat qui me agnosceret: ademptum mihi erat omne refugium, non erat qui quæreret animam meam seruare.

6 Vociferatus sum ad te ô Iehouah, dixiq;, tu præsidium meum, portio mea inter uiuos.

Attende

A Attende clamori meo, nam miser sum admodum: libera me à persequentibus me, nam præualuerunt mihi. 7

Educ è carcere animam meam, ut celebret nomen tuum: cingent me iusti, propterea quòd mihi benefeceris. 8

Voce mea ad Iehouam clamabam, uoce mea ad Iehouam deprecabar. Effundebam coram eo sermonem meum, angustiam meam coram eo exponebam. Cum torqueretur super me spiritus, & tu nosti semitam meam, in tramite quo uado absconderunt laqueum mihi.) Historia in inscriptione notata, legitur 1. Reg. 24. Cum nullum omnino iam Dauidi effugium superesset, ita ut in specum se recipere cogeretur, plurima indubiè anxietate fuit adflictatus, omni momento expectans ut proditus in specu, crudelitati Shaulis permitteretur. Istam anxietudinē multis sanè exprimit. Ad id enim facit, quod uociferatum se ait ad Iehouam, animi scilicet affectibus, non clamore uocali. Item quod memorat se coram Iehouah, commentationē et animi sui murmur effudisse, non potentem iam præ animi perturbatione ordine uerba proloqui. Nam summa anxietas illa faciebat effundere questus, potius quàm loqui. de hoc tropo dixi in uersum quintum Psal. 42. Deniq; quod scribit, contortum fuisse in se spiritum suum, de qua metaphora in uers. 3. Psal. 61. dixi. Illud, & tu nosti semitam meam, quidam ad innocentiam referunt, quam coram Domino confessus sit. Mihi autem uidetur eo significari, ut animum suum in eo metu receperit, spemq; firmarit: sicut in omni precatione sanctorum, consolatio statim animum subit. unde hoc dictum sensum hunc habere puto, Mihi quidem nusquam patet uia, qua elabar: putabam me satis tutum in his montibus, rupicolis capris tantum tritis, refugium & latibulum habiturum: sed etiam in hunc tramitem laqueum mihi posuerunt, nihil minus expectanti. at scis tu adhuc semitam, qua euadam.

Ver. 2.3 et. 4. ad uerbum.

Respiciebam ad dextram, & uidebam, & non erat mihi cognitor: perierat perfugium à me, non erat qui animam meam inquireret.) הביט & ראה infinitiui sunt. ut enim & Græci & Latini solent, Hebræi plerunque pro præterito imperfecto infinitiuum usurpant. Proinde sensus est, Cum respicerem ad dexteram, & uiderem, subaudi, ad sinistram, & non esset qui me agnosceret, meiq; misericordia adductus, studeret eripere, (nam qui cum eo latebant in specu, id non poterant) uociferatus sum ad te ô Iehouah, &c. Dicit hic perijsse à se effugium, quia nusquam effugiendi uia patebat. Ad illud, Qui inquireret animam meam, subaudiendum, seruare: quod adieci. Alioqui inquirere animam, pro uenari ad mortem dicitur.

B Versus 5. ad uerbum. Habet. Reeh.

Clamaui ad te ô Iehouah, dixi tu protectio mea, portio mea in terra uiuentium. Attende uociferationi meæ, quia miser admodum factus sum: libera me à persequutoribus meis, quia præualuerunt supra me. Educ è concluso animam meam, ad celebrandum nomen tuum: me cingant iusti, quia rependes super me.) Vocat Deum portionem suam in terra uiuentium, quia sperabat in se hoc seculo adhuc bonitate eius fruiturum. Vt dicitur Deus suorum portio, dictum est in Psalmo decimosexto. Terram uiuentium, præsens seculum dici, ostendi in uers. 13. Psal. 27. Vers. 8. per cōclusum uel carcerem speluncam intellexit. Et more suo, ideo liberari petit, ut inde nomen Dei illustretur, & sancti fide in Deum instaurentur: quos se cincturos dicit, utiq; studio gratulandi, & Dei bonitatem in ipso tam egregie declaratam celebrandi.

Versus 6.7.8. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI CXLIII.

Eiusdem argumenti est hic Psalmus, cuius superior, nempe de eadem re compositus.

PSALMVS CXLIII.

κατλιωσικὸς ϗ εὐκτικός.

A

1 ODa Dauidis. Audi precationem meam, auſculta ſupplicationi meæ, annue mihi pro fide & iuſtitia tua.

2 Et ne agas iudicio cum ſeruo tuo, coram te enim nemo qui uiuit, iuſtus habebitur.

3 Etenim perſequutus eſt hoſtis animã meam, proſtrauit in terram uitam meam, collocauit me in tenebris, ut ſolent collocari pridem mortui.

4 Cõtorquetur in me ſpiritus meus, obſtupeſcit intra me cor meum.

5 Tum autem memor eram temporis priſci, meditabar de omnibus factis tuis, de geſtis manus tuæ commentabar.

6 Expandi manus meas ad te, anima mea ad te anhelabat, uelut terra ſitiens, Selah.

7 Propera, annue mihi ô Iehouah, defecit ſpiritus meus: ne abſcõdas faciem tuam à me, alioqui ſimilis euadam deſcendentibus in foueam.

8 Fac manè audiam bonitatem tuam, nam te nitor, notam fac mihi uiam qua gradiar, nam ad te animum meum extuli.

9 Libera me de inimicis meis ô Iehouah, apud te lateo.

10 Inſtrue me facere quæ tibi grata ſunt, nam tu Deus meus: es ſpiritus tuus bonus deducat me in uiam rectam.

11 Propter nomen tuum ô Iehouah uiuifica me: pro iuſtitia tua educ ex anguſtia animam meam.

12 Et pro bonitate tua conficias inimicos meos, & perdas cunctos infeſtos animæ meæ, equidem ſeruus tuus.

B

Verſus 1.2. ad uerbum. P*Salmus Dauidis. Iehouah audi orationem meam, aures incline ad deprecationem meam: in fide tua reſponde, ne in iuſtitia tua. Et ne uenias in iudicium cum ſeruo tuo, quia non erit iuſtus coram te omnis uiuens.)* Summa anxietudine in ſpecu, ut oportebat hominem, cõſtrictus, fidem & bonitatem Dei implorat, oratq́ ne iure ſecum agat, ne ſecum uelut iudicio experiatur. Sancti enim Deum iudicem ſæpe appellant, dum rem habent cum eiuſmodi aduerſarijs, quos ſciunt non tam ſuos, quàm pietatis hoſtes eſſe: at Deum aduerſarium nunquam non deprecantur. Dum enim is ſuo iure egerit, nemo eſt, qui cauſſa non cadat, capitisq́ reus peragatur. Adeò multa peccamus illi uniuerſi, quare omnium eſt precari, dimitte nobis debita noſtra, & iudicium cum eo, uel nobis ipſis iudicibus deprecari.

Verſus 3.4. ad uerbum. *Quia perſequutus eſt hoſtis animam meam, contundit ad terram corpus meum, collocauit me in tenebricoſis, ſicut mortuos ſeculi. Et contortus eſt ſuper me ſpiritus meus, cor meum intra me attonitum eſt.)* Memorat quanto fuerit in periculo. Queritur enim uitam ſuam in terram proſtratam, hoc eſt, penitus deiectam fuiſſe, ac ſe collocatum in tenebris, ut ſolent pridem mortui. Id uidetur dixiſſe de obſcuro ſpecu, ſepulchro ſimili. Auget ſiquidem omnia dolor. Mortuos עולם, id eſt ſeculi uocat, qui multo tempore & quaſi ſeculo fuerunt mortui. In eo autem ſimul diutinum ſuum exilium notauit, in quo, cum perpetuò de uita periclitaretur, mortis tenebris ipſum iurè aſſimilauit. Anguſtiam & cruciatum animi canit uerſu quarto, qui idem eſt cum quarto ſuperioris.

Olam.

Verſus 5. ad uerbum. *Memor fui dierum ab olim, meditatus ſum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum loquutus ſum.)* Memorat unde ſe ex tanta animi conſternatione nonnihil recepit, atque ad precandum erexit, nempe ex memoria factorum Domini

priorum:

A priorum: quibus ille cùm in alios, tum ipsum, bonitatem suam mirificè declarauerat. Nihil siquidem est, quod æquè in spem bonam erigat, atque gestorum Domini, pressa consideratio. Nemo enim adeò peccatis premitur, ut nõ inueniat, si superiora secula excutiat, qui grauioribus aut paribus pressi, ueniam tamen Deum exorarint. Nulla quoque possunt tanta circumstare pericula, quin occurrant facta Domini, reputanti, qui manu Dei, ex plus, aut æquè difficilib. & ancipitibus, erepti sint. Nulla denique terrebit tantopere formidabilis uis hostium, quin memorans gesta Domini, magis aut æquè formidabilem, fractamque diuinitus, illico agnoscat. De hac factorum Dei perpensione, plura in Psalmũ septuagesimum septimum.

Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra defectionis ad te. Selah. Propera, responde mihi Iehouah, defecit spiritus meus, ne abscondas faciem tuam à me: & assimilatus sum cum descẽdentibus in foueam. Serua me in mane bonitate tua, quia in te cõfisus sum: notam fac mihi uiam qua ambulem, quia ad te attollo animam meam. Libera animam meam, quia ad te obtego.) Diligens & religiosa factorum Dei reputatio, non potest animum laborantẽ non illico recreare, & fiducia diuinæ bonitatis animare, ita commodum iam subijcit, ut manus ad Deum extenderit, hoc est seriò et ardenter sit precatus, cuiusmodi precationis proprius gestus est, manuum in cœlos expansio. Magni affectus reticentia est in hoc uersu: Anima mea sicut terra sitiens uel torrida ad te, hoc est, Sicut eiusmodi terra ariditate fathiscens, ingens imbris desiderium testatur: ita fertur ad te, desiderio opis tuæ anima mea, mox defectura, nisi ei adsis e uestigio. Hinc & Selah huic uersui subscripsit, & in septimo statim adiecit: Propera, annue mihi, defecit spiritus meus. Quæ omnia animũ, non iam cum metu, sed morte ipsa colluctantem, indicant. Vnde & id quoque subiecit: Ne similis euadam descendentibus in foueam, planè extinctus, cui proximus erat. Eisdem affectibus flagrat & uersu octauo. Petit enim ut faciat se Deus mane audire bonitatem suam, quod uel pro maturè dixit, uel significauit tempus matutinum, sacræ precationi peculiariter consecratum: quia ardentiores

Versus 6 7 8. et 9. ad uerbũ.

B preces solebant matutino tempore haberi, & nullo ferè alio Dominus, suis respondere apertius, ut nullo quoque tempore, percipiendis responsis Dei, animus est æquè idoneus. A. Ezra refert ad id, quòd omnia negocia & actiones hominum soleant mane auspicari. Sic putat Dauidem orasse, ut Deus lato auxilio, quasi manè, nouum institutum, & aliud negocij secum inciperet. Kimhi putat tempus matutinum, pro secundo & prospero positum: sicut uespera & nox, sæpe pro aduerso & infœlici accipitur. Porrò cum oret, ut Deus faciat se audire bonitatem suam, hoc est promissa bonitatis suæ ritè percipere, ac notam uiam, qua gradiatur, hoc est quid'nam incœptet, quò se recipiat, ut hostium manus effugiat, & ipsi simul Deo suo probetur: uerisimilius dici existimo, per manè hic intelligi, tempus oraculis peculiariter deputatum, nempe matutinum. Quanquam non dubitem, simul & maturitatem auxilij significatam. Illud in uersu nono: Quoniam apud te obtego, uel abscondo, subaudi me, de latibulo specus dixit: In eo tectus hominibus, & in conspectu esse Dei optabat.

Doce me facere placitũ tuũ, quia tu Deus meus: spiritus tuus bonus deducat me in terra recta. Propter nomen tuum ô Iehouah, uiuifica me, in iustitia tua educ me, ex angustia animam meam. Et in bonitate tua conficies inimicos meos, & perdes omnes coartatores animæ meæ, quia ego seruus tuus.) Vt necesse est ei omnia optimè cedere, qui Deo gratificari studuerit, precatur uersu decimo, ad hoc se institui, & duci diuino spiritu in terram rectam, id est uiam rectam, institutum rectum. Reliquis duobus uersibus, orat se uiuificari, hoc est restitui. Fuerat enim propè, non metu solum, sed re ipsa extinctus: & hostes perdi, cum ipse seruus sit Dei, sanctificando nomini eius, penitus addictus. Vnde ait: Propter nomen tuum, quod ego restitutus, pro uiribus prædicabo. Meriti nihil iactat: iustitiæ, hoc est bonitati Dei tãtum nixus, opem implorat.

Versus 10. 11. et 12. ad uerbũ.

A

ARGVMENTVM PSALMI
Centesimi quadragesimi quarti.

Prædicat Deum, quòd se omnibus periculis & infestatione hostili liberatum, in Regem exaltasset, ac regnum suum omnimoda fœlicitate fecisset florere.

PSALMVS CENTE-
simus quadragesimus quartus.

δυχειρεσικός.

1 DAuidis. Laudetur propugnator meus, qui instituit manus meas, qui instituit manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum.

2 Qui bonitas est, qua fruor: munimentum meum, arx mea, & ereptor meus, clypeus meus, & in quo præsidium meum colloco, qui subijcit populum sub me.

3 O Iehouah, quid nam est homo, quòd sic eum agnoscis: mortalis, ut tanti eum facias?

4 Homo nihilo similis est, dies eius habent instar umbræ euanescẽtis.

5 Iehouah autem demitte cœlos tuos, & descende, continge montes & fumigant.

6 Eiaculare fulmina & disperge illos, emitte sagittas tuas & disturba illos.

7 Demitte è sublimi manum tuam, & eripe me; libera me ab aquis ualidis, è manu alienorum.

8 Quorum os uana loquitur, & quorum dextera, dextera est patrãs dolum.

9 Deus carmen nouum cantabo tibi, cum fidibus & decachordo canam tibi.

B

10 Qui fers opem Regibus, qui eripuisti Dauid seruum tuum à gladio noxio.

11 Eripe me & libera me è manu alienorum, quorum os uana loquitur: & quorum dextera, dextera est patrans dolum.

12 Vt filij nostri habeant in adolescentia sua, instar plantularum fœliciter enatarum: filiæ nostræ sicut anguli ædium perpoliti, templi decorem referentes.

13 Penuaria nostra plena sint, ut uaria inde genera bonorũ depromãt: greges nostri millibus myriadibusq; aucti, repleant uicos nostros.

14 Boues nostri idonei sint ferendis oneribus, non sit perruptio, non emigratio, non clamor in plateis nostris.

15 Fœlix populus qui sic habet, fœlix populus cui Iehouah pro deo ẽ.

Versus 1. et 2. uerbum.

DAuidis. *Laudandus Iehouah rupes mea, qui docet manus meas ad præliũ, digitos meos ad pugnã. Bonitas mea, & munimentũ meum, et arx mea, & ereptor mihi, clypeus meus, qui subijcit populum meum sub me.*) Expendens Dauid, quàm mirificè Deus se hostib. suis superiorem, & Regem multò augustissimũ reddidisset, celebrat eum hoc nomine, quòd manus suas instituerit ad prælium, &c. Idem habetur uers. 35. Psalm. 18. Robur siquidẽ & industriam cùm bella gerendi, tum manus fœliciter conserendi, mirificè adeò sibi Deũ suppeditasse agnoscebat, ut nõ nisi diuinitus institutũ atq; instructum se fuisse, dicere iure potuerit. Hinc tanta congerie laudis titulos in sequẽti uersu coaceruauit: quibus omnibus prędicat, Dei ope se

&

A & pericula euasisse, & hostes deuicisse. Fusius eos explicaui in uersu 3. Psalmi 18. Pleraq; enim quæ hic Psaltes canit, & illic habentur.

Versus 3. et 4. ad uerbum.

Iehouah, quid homo, quòd agnoscis eum: filius mortalis, quòd reputas eum? Homo nihilo similis est, dies eius sicut umbra transiens.) Ex hac autem diuinæ erga se bonitatis perpensione, subijt eius animum admiratio: cui similis habetur uersu quinto Psalmi octaui. Quum enim homo & mortalis esset, indignum se putauit, qui tantis honoribus cumularetur à Deo.

Vers. 5. 6. 7. et 8. ad uerbum.

Iehouah inclina cœlos tuos & descende, tange montes & fumigabunt. Fulmina fulminationem, & disperge eos: mitte sagittas tuas, & disturba eos. Mitte manus tuas è sublimi, eripe me, et libera me ab aquis amplis, à manu filiorum alienorum. Quia os eorum loquitur uanitatem, et dextera eorum dextera mendacij.) Memorat precem, qua opem contra hostes suos insignem & cœlestem, demonstrante scilicet deo iram suam in illos, terrifica tēpestate, orauit. De qua ratione opis diuinæ, dixi pleraq; in Psalmo 18. à uers. 8. usq; ad uersum 17. ubi eadem habentur. Demittit cœlos Deus, cum facit atras nubes incumbere montibus. Tangit mōtes, cum eos uel ferit fulminibus, uel ceu fumare facit caliginosa nube, & sic deijcit ac metu enecat hostes suos. Versu 7. orat, uel potius orasse se memorat, quod uersu 17. Psalmi 18. gloriatur factū. Aquas ualidas, uocat filios alienos, spiritu scilicet Dei uacuos, eoq; à uero Iisraele extraneos. de quibus dixi in uersum ultimum Psalmi decimi. Versu octauo dicit, dexteram eorum esse dexterā fraudis: quo intelligit, ut ore soliti fuerunt mentiri, ita manu fraudulenter quoq; agere consueuisse.

Versus 9. 10. & 11. ad uerbum.

Deus canticum nouum canam tibi, in fidibus decacordo psallam tibi. Dans salutem Regibus, eripiens Dauid seruum suum à gladio noxæ. Eripe me, & libera me è manu filiorum alienorum, quorum os loquitur uanitatem, & dextera eorum dextera mendacij.) Noua & admiranda ratione à Deo adiutus, promittit nouum quoq; carmen, quo Dei in se bonitatem celebret. Et canat, ut neminem esse, qui ope eius non egeat, ne Reges quidem: ita ex promptissima ipsum bonitate, omnibus se inuocātibus opem ferre, maximam autem tulisse sibi suo seruo. Hæc uersu decimo. Versu undecimo, repetitur quod præmissum est uersibus 7. & 8.

B

Versus 12. 13. 14. & 15. ad uerbum.

Quòd filij nostri sicut plantationes, crescentes in iuuentute sua: filiæ nostræ sicut anguli politi, similitudine templi. Penuaria nostra plena, proferentes ex specie ad speciem, greges nostri milibus myriadibus sese augentes in uicis nostris. Boues nostri onerarios, non ruptio, & non egressus, & non clamor in plateis nostris. Fœlicia populo cui sic, fœlicia populo cuius Deus Iehouah est.) Canit fœlicitatem quam orauerat, & Dominus se regnante quoque dederat, nempe numerosam & optatam sobolem, pecora multa & fœcunda, tum annonæ abundantiam, deniq; incolumitatem & pacem, iuxta illam Domini promissionem: Fœliciter proueniet fructus uētris tui, fructus terræ tuæ, fructus pecoris tui. Item: Fœliciter habebis in ciuitate, in agro, &c. Deuter. 28. Precatus ergo est, ut populus filios haberet ceu elegantes arbusculas excrescentes: filias ut anguli domus, quos ancones uocant, ornatas & decoras. Solent nanq; illi præ alijs partibus ædium exornari. Addit similitudinem templi uel palatij regij, utpote rariore cultu exornati. Ornatus siquidem peculiariter puellarum est. Debent tamen Christianæ, malle pietate quàm auro & gemmis ornari. De hac re dixi in uersu 15. Psalmi 48. Abundantiam prouentus canit uersu tredecimo. In eo accipit מזוים pro reconditorijs, & locis ædium penitioribus, in quibus solent reponi frumenta, & alia ad uictum necessaria. Inde uerti, Penuaria. Hæc dicit plena, è quibus proferant, uel ministri, uel patres familias uaria genera, de hac & illa specie. Alij hoc אלזן מזין reddunt è uictu in uictum. Sed uidetur dilucidius esse, si זן pro מין, id est specie accipiamus: sicut 2. Paralipomenon sexto, זנים מורקחים uaria genera pigmentorum dicuntur. Quidam מפיקים neutraliter accipiunt, intelligentes uatem orasse, ut penuaria præ copia exuberarent, de genere in genus: hoc est ita redundarent, ut omnia permiscerentur. Prior sensus naturæ uerbi מפיקים magis quadrat, posterior orationis contextui: quem tamen si liberet amplecti, malim

Megzanim.

Mizan el zan.

Min zan.

Zenim merucachim.

Mephicim.

lim illud de genere in genus intelligere, non de permixtione: sed quòd uoluerit precari, penuaria populi sic exuberare, ut de genere ad genus uaria uelut extruderent. Illo, greges nostri מאליפות מרבבות, quod, si ita loqui liceret, ad uerbum redderetur millificantes & myriadificantes: significare uoluit ita auctos fuisse in millia & myriades, ut omnes uicos repleuerint. Versu quartodecimo uocat boues onerarios robustos & ualidos ad agriculturam, trahẽdaq́ plaustra onerata. Illud non פרץ, id est ruptio, intelligit A. Ezra de perruptione urbis per machinas hostiles: & per egressum, emigrationẽ in exilium: per clamorem, coartationem intra urbem, aliasq́ calamitates, unde homines uociferari solent. Cecinit ergo hac particula, de pace & incolumitate populi. Si quis autem uelit per perez intelligere quamlibet exitialem plagam, uel subitò incidentem calamitatem, ei patrocinabitur nonnihil, quod secundo Regũ sexto capite legimus, extincto subita plaga Vza sacerdote: Et cõturbauit Dauidem, quòd פרץ Iehouah פרץ, id est plaga percussit Vza. Kimhi interpretatur פרץ orbitatem, uel sterilitatem, etiam in adducto loco libri Regũ. Verùm magis uerisimile est, plagam ita dictam, qua subitò Deus Vza eripuerat, & ita totam eam pompam διέκοψε consciderat, diripuerat, ut habet Græcus interpres. Vtcunq; autem perez accipias, egressum omnes de emigratione è proprijs sedibus intelligunt. Versu ultimo canit, fœlicem populum cui hæc sint: Dei enim dona sunt. Addit autem, fœlicem populum cui Deus sit Iehouah: qui nimirum tantis suos beneficijs cumulat, iuxta promissa sua, Leui. 26. Deuter. 28. Psal. 25. 34. & 37. dixi de ęterna sanctorum fœlicitate, quę certè ampla est etiam reuelato Euangelio: etsi suos quosq; habeat, in quibus ostentet Deus bona seculi futuri.

ARGVMENTVM PSALMI CXLV.

Tam effusam esse Dei in omnes bonitatem, ut illam uniuersa deprædicent: præcipuè autem sancti, qui illa plenius fruuntur.

PSALMVS CXLV.

εὐχαριστικὸς καὶ ἐπαινετικός.

1 Hymnus Dauidis. Extollam te Deus, ô Rex, & prædicabo nomen tuum, per cuncta secula.

2 Quotidie prædicabo & laudabo nomen tuum, per cuncta secula.

3 Magnus est Iehouah, & laudatus plurimum: magnitudo eius nequit peruestigari.

4 Ætas ætati opera tua collaudabit, adnunciabunt facinora tua.

5 De splendore & decore celebritatis tuæ, deq́ mirandis factis tuis commentabor.

6 Virtutem miraculorum tuorum effabuntur, magnitudinem tuam memorabo.

7 Memoriam multę bonitatis tuę iactabunt, de iustitia tua ouabunt.

8 Propensus ad beneuolentiã, & pronus ad humanitatem Iehouah, tardus ad iram, & multus bonitate.

9 Beneuolus est Iehouah uniuersis, & benignitas eius in uniuersa opera eius.

10 Celebrabunt te cuncta opera tua, & prædicabunt te boni tui.

11 Decus regni tui dicent, & facinora tua attollent uerbis.

12 Vt nota faciant hominibus facinora eius, decus ac splendorem eius.

Regnum

A Regnum tuum, regnum in omnia ſecula, & poteſtas tua per cunctas ætates. 13

Suſtentat Iehouah quicunque labaſcunt, & erigit cũctos depreſſos. 14

Oculi omnium ad te ſuſpiciunt, & tu das illis cibum in tempore. 15

Aperis manũ tuam, & ſatias cunctas animantes pro ſua uoluntate. 16

Iuſtus eſt Iehouah in cũctis inſtitutis ſuis, bonus in omnibus factis ſuis. 17

Propè adeſt Iehouah omnibus inuocantibus ipſum, qui inuocant ipſum ex fide. 18

Quæ grata ſunt timentibus ſe facit, clamorem eorũ audit, & ſeruat eos. 19

Cuſtodit Iehouah cunctos ipſum diligentes, & uniuerſos improbos exterminabit. 20

Laudem Iehouæ loquetur os meũ, & prædicabit omnis animans nomen ſanctum eius in omnia ſecula. 21

Verſus 1. 2. et 3. ad uerbum.

LAus Dauidis. *Extollam te Deus mi, ô rex, & prædicabo nomen tuum in ſeculum & uſque. In omni die prædicabo te, & laudabo nomen tuum in ſeculum & uſque. Magnus Iehouah & laudatus ualde, & magnitudinis eius non eſt exploratio.*) In genere laudes Dei celebrat, ut & Pſalmo 103. & 104. Quanto uerò cùm ipſe ſtudio laudandi eius ardeat, tum quàm in laudes eius uniuerſæ quoque creaturæ, præcipuè ſancti, propẽdeant, ampliſſima ſcilicet bonitate eius largiſſimè perfuſi, canit per totum ferè Pſalmum. De ſuo potiſſimum ſtudio in laudes Dei canit uerſibus tribus primis. Notum erat hoc ex certa eius in Deum fide, qua illum Deum & Regem ſuum, hoc eſt omnis boni authorem agnoſcebat et adorabat. Hinc ut nunquã B non Dei in ſe bonitatem ſentiebat & mirabatur, ita ferebatur continuò in laudes eius. Quibus quo intendebat ſtudioſius, hoc magis experiebatur Deum laudibus omnibus infinito maiorem, quippe cuius in bonitate magnitudo & amplitudo perueſtigari nequeat.

Verſus 4. 5. 6. & 7. ad uerbum.

Generatio generationi celebrabit opera tua, & fortitudines eius adnunciabunt. Splẽdorem decoris celebritatis tuæ, & uerba mirabilium tuorum loquar. Et uirtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudines tuas memorabo. Memoriam amplæ bonitatis tuæ effundent, & iuſtitiam tuam ouabunt.) Hic & alios ſecũ laudes Dei celebraturos memorat, & quidẽ per omnes generatiões: ſicut ille ſua bonitate cumulat quàm plurimos omnibus ſeculis, potiſſ. autem à glorificatiõe Chriſti, quò uidetur reſpexiſſe. Porrò per magnitudinem, ſplendorem, decorem, & celebritatem Dei, uirtutem uel facinora atque miracula Dei, quorum meminit, intelligit effuſam eius in omnia, lateque adeò patentem bonitatem. Verſ. 7. canit, quàm cupidè etiam, quantoque cum affectu, omnia iurè Deum prædicent. Inde uſus eſt uerbo יביעו, id eſt effundent, uel eructabunt, ut reddunt alij. Eſt enim, ex animo redundanti uerba fundere, & effluere potius quàm loqui. Ad idem uſus eſt & uerbo ouandi.

Iabiu.

Verſus 8. 9. 10. 11. 12. ad uerbum.

Beneuolus & miſericors Iehouah, procul ira, multus bonitate. Bonus Iehouah omnibus, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Celebrabunt te ô Iehouah, omnia opera tua, & boni tui prædicabunt te. Decus regni tui dicent, & fortitudinem tuam loquentur. Vt notam faciant filijs hominis fortitudinem eius, & decus ſplendoris regni eius.) Quæ canit uerſus 8. habentur & uerſu 15. Pſalm. 86. item uerſu 8. Pſalm. 103. Elogium Dei eſt, quod legimus Exod. 34. Bonitatem effuſam in omnia, canit uerſ. 9. Inde cunctas quoque creaturas, maximè uerò ſanctos, qui ut Dei uerè ſunt, ita bonitatem eius ſedulò æmulantur, Deum celebrare, & decus regni eius atque uirtutem, id eſt omnibus optimè proſpicientem potentiam, ſapientiam, & bonitatẽ Dei, memorat uerſibus 10. 11. & 12.

Versus 13. 14. ad uerbum. *Regnum tuum, regnum omnium seculorum, & potestas tua in omnem generationem & generationem. Sustentat Iehouah omnes cadentes, & erigit omnes incuruos.*) Sempiternitatem regni eius canit uers. 13. Vers. 14. quod sit idem salutare depressis & miseris. Regna & potestates mundi, diuitibus ferè ac potentibus tantum utilia sunt. Hoc autem prospicit & seruat desertis, adflictis, & à mundo proculcatis. Cadētes uocat, qui periclitātur: & casuri, hoc est morti proximi sunt: Incuruos, iniurijs uel morbis depressos, fractos, & contritos.

Versus 15. 16. & 17. ad uerbum. *Oculi omnium ad te sperant, & tu das escam illis in tempore suo. Aperis manum tuam, & satias omnem uitam beneplacito. Iustus Iehouah in omnibus uijs suis, & benignus in omnibus factis suis.*) Pasci omnia diuinitus, canit uers. 15. 16. In quo, pro Oculi omniū in te respiciūt, nimirum expectantes se benignitate tua pascendos, dixit, Sperāt in te. Ad quem enim pro ope suspicimus, ab eo illam utique speramus. In 16. illud, Satias omnia beneplacito: idem est atque, secundum beneplacitū, ex animi sententia. Vers. 17, uelut epiphonemate priores laudes summat, prędicans Deum benignum sese exhibere in omnibus quæ gerit, quæque fecit. Et hic uidere est, iustum & bonum in scripturis pro eodem accipi.

Vers. 18. 19. 20 et 21. ad uerbum. *Prope est Iehouah omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate. Beneplacitum se timentium facit, & clamorem eorum audit, & seruat eos. Custodit Iehouah omnes diligentes se, & omnes improbos deuastabit. Laudem Iehouæ loquetur os meum, & prædicabit omnis caro nomen sanctitatis eius, in seculum & usque.*) Prædicat peculiariter bonitatem Dei erga sanctos, ipsum ex fide inuocantes, sincera religione colentes, & ex animo diligentes. His propè esse se declarat, dum benignus uotis eorum semper respondet, hostesque eorum improbos tandem penitus abolet, quod canit uersu 20. In quo præterea huc respexit, quod sancti sæpe periclitari uidentur, & agere fœliciter improbi. Consolatur ergo diligentes Deum, quod norunt, quantacunque incidant mala, se ita custodiri diuinitus, ut nihil ipsis queat nocere. Improborum autem fœlicitatem breui sempiternis cruciatibus commutandam, illis planè exterminatis. Versu ultimo claudit Psalmum, ut cœpit, sempiternam scilicet, & apud se & omnes amantes fore laudem Dei. Soli nanque impij Deum uituperant, alia omnia laudes eius perpetuò deprædicāt. sancti uerbis & inculpatis moribus: reliqua, attestatiōe amplissimæ in se bonitatis eius. Ea & in reprobis quidem eximiè relucet: at dum cuncta ad uoluntatem Satanæ, indeque ad innocentię & pietatis profligationem detorquent, quantum in ipsis est, soli Deum dedecore afficiunt.

ARGVMENTVM PSALMI CXLVI.

Hymnus est eius argumenti, cuius & præcedens Psalmus, nisi quod hic à fidendo hominibus peculiariter dehortatur: cum Deus sit, qui solus iuuare & possit & uelit, quod tot & tam ampla eius beneficia in omnes abundè declarant.

PSALMVS CXLVI.

εὐχαριστικὸς καὶ ἐπαινετικός.

1 LAudate Existentem. Lauda anima mea Iehouam.

2 Laudabo Iehouam dum uixero, canam Deo meo dum fuero.

3 Nolite principibus niti, aut ullis hominibus, quibus nō est ut opem ferant.

4 Emigrat spiritus eorum, & reuertuntur ipsi in terram suam, eo die pereunt cuncta eorum consilia.

5 Fœlix qui auxilium quærit à Deo Iaęcob, cuius spes est in Iehouam Deum suum.

6 Qui finxit cœlos & terram, mare & quæcunque in his continentur, qui seruat fidem in secula.

Qui

A Qui uindicat iniurijs affectos, qui dat cibum esurientibus, Iehouah 7 soluit uinctos.

Iehouah dat uisum cæcis, Iehouah erigit depressos, Iehouah diligit 8 iustos.

Iehouah custodit aduenas, pupillos & uiduas extollit, & institutũ 9 improborum euertit.

Regem aget Iehouah in sempiternum, Deus tuus Zijon in omnes 10 ætates: laudate Existentem.

Laudate Iah, lauda anima mea Iehouam. Laudabo Iehouam in uia mea, psallam Deo meo dum extitero.) Flagrantem in laudes Dei affectum prodit, dum suam animam, hoc est seipsum ad illas inuitat. Eiusdem est & quod laudaturũ se Deum profitetur, dum uixerit. Sempiternam enim in se bonitatem Dei fore, spiritu persuasus, credebat: ideo decebat, ut prædicandi hanc, studium nunquam temitteret. *Versus 1 et 2. ad uerbum.*

Nolite niti optimatibus, in filio hominis, cui non est salus. Egreditur spiritus eius, reuertitur in terram suam, in die illo pereunt consilia eius.) Vt uerò ad idem alios quoq; permoueat, reuocat eos à fiducia in homines, ad fiduciam in Deum: quamq; ille cumulatè benefacere soleat, commemorat. Qui nanq; Deo fisi fuerint, bonitatẽ eius in se agnoscunt tam effusam, ut laudibus ipsius nihil queāt habere prius. Efficacissimè autem à spe in hominibus collocāda deterret, si quis singulis, quæ canit, animum aduertat. Primum cum dixerat נדיבים, id est Principes, Optimates, quibus est, unde suo uiuant arbitrio: statim adiecit, in filio hominis: mo nens illos, quamlibet diuites & potentes, adhuc nihil nisi homines esse, eoq; mortales & miseros, qui ne sibi quidem possint auxilio esse. Nam ipsis nihil magis remorari cupientibus, emigrat eorum spiritus, & reuertuntur ipsi, nihil nisi terra & puluis, in terram & puluerem. Sicq; fit, ut uno die, imò momento, ipsis extinctis, pereant quæcunque cogitarant, quæ instituerant: nihilq; fit, quod metuant iam ab eis, quibus parauerant mala: nihil quod gaudeant, quibus destinauerant bona. Verè ergo non est illis salus, quam ferant à se pendentibus: non auxilium, quo quisquam iuuetur. Scitè igitur in eandem sententiam Iesha. 2. dixit: Subducite uos ab homine, cuius anima in naribus moratur, quid est quod debeat alicuius fieri? Cum ergo inane adeò, ac prorsus nihilum est auxilium hominum, rectè succinit: *Versus 3. et 4. ad uerbum.* *Nedibim.* B

Fœlicia ei cui auxilio est Deus Iaæcob, spes eius ad Iehouam Deum suum. Qui fecit cœlos et terram, & quæcunq; in eis sunt, qui custodit ueritatem in seculum. Qui facit iudicium iniuriam passis, dat cibum famelicis: Iehouah soluit uinctos. Iehouah aperit cæcos, Iehouah erigit incuruos, Iehouah diligit iustos. Iehouah custodit aduenas, pupillum & uiduā attollit, & uiam improborum euertit.) Meritò fœlicem canit eum, cui opem fert Deus Iaæcob: Deus uerus, quem nimirum sancti colunt. Fert autem hanc omnibus in se sperantibus. Nam primum est huic summa potentia, summæ opes, immensæ copiæ, ut qui finxerit hos cœlos, hanc terram, hoc mare, & quæcunq; in his continẽtur: nec fecerit modo, sed & seruet, custodiens fidem in secula, id est ex fide optima cũcta administrans, gubernatione saluifica & perẽni. Deinde solus is est, qui iniuriam passos uindicat, cum à potentibus mundi iniuriæ ferè cumulentur, & tum maximè, quando uideri uolunt illas uindicare, siue id iure, siue bello facere simulẽt. Præterea unus est qui pascit, unus qui uinculis eripit: quas duas calamitates, famis scilicet & uinculorum, cum memorat, nẽpe maximas, per eas intelligit quaslibet. Corporis tamen morbos uidetur peculiariter memorare uers. 8. cui similis est 14. Psal. præcedentis. Nam incuruos uel depressos intelligit, morbis fractos. De iniurijs enim dixit uersu præcedenti. Cæcitatis igitur meminisse uidetur, ut ex ea significaret quemlibet membrorum defectũ, aut mutilationẽ: incuruitatis uero uel depressionis, ut ea notaret, quamlibet immi *Vers. 5. 6. 7. 8. et 9. ad uerbũ.*

 nutio-

nutionem uirium. Porrò nõ quibuslibet sic affectis solet Deus auxilio esse. id in eo expressit, quod subiecit, Iehouah diligit iustos: hoc est, ut aliàs sæpe dixi, iustitiæ studiosos. Postremò adesse eum inopibus, qui malorum iniuriæ potissimum patent, etsi nondum summè calamitosi sint, ut sunt aduenę & peregrini, pupilli & uiduæ, canit uers. 9. Est siquidem summæ bonitatis, erga eos sese potissimum exerere, qui ope eius maximè egent. Vbiq; autem scriptura prædicat Deo singulari curæ esse peregrinos, pupillos & uiduas: quare & sæuerissimè uetat eos lædere, Exod. 22. & alibi. Quod hic subijcit, Et uiam improborũ euertet: antithesim habet ad illud, Iehouah iustos diligit, in uers. 8. A

Versus 10. ad uerbum. *Regnabit in seculum Iehouah Deus tuus Zijon, in generationem et generationẽ, laudate Iah.)* Hic uersus habet gloriationẽ de regno sempiterno Dei, qui solus optimè cuncta instituit & moderatur. Huius regnum præcipuè in Zijon, sanctorum Ecclesia, cernitur. ideo eam nominatim appellat, inquiens, Deus tuus Zijõ. Hęc qui fide posset cognoscere, æternum quoq; se Regi huic addiceret, nihilq; curaret prius, quàm ipsius uoluntati gratificari: à qua agnosceret iam & accepisse se, & accepturum omnia.

ARGVMENTVM PSALMI CXLVII.

Inuitat ad laudes Dei nominatim Iisraelem, et ciues Ierusalem, quos rursus ab ipso canit colligendos. Vtq; id certò sperent, potentiam & bonitatem eius, cùm in omnia, tum peculiariter in Iisraelem, multis deprædicat.

PSALMVS CXLVII.

εὐχαριστικὸς καὶ παραμυθικός.

1 LAudate Existentem. nam canere Deum nostrum, res est amoena atq; iucunda: laudare eum, optabile.

2 Iehouah ædificabit Ierusalem, congregabit extorres Iisraelis.

3 Ille sanat confractos corde, curat miserè laborantes. B

4 Supputat numerum stellarum, & indit uniuersis nomina.

5 Magnus Dominus noster, & ingens uirtute, intelligentiæ eius nequit iniri ratio.

6 Attollit mansuetos Iehouah, deijcit ad terram usq; improbos.

7 Cantate Iehouæ uoce celebrantes, canite Deo nostro in cithara.

8 Qui obducit cœlos nubibus, & parat terræ imbrem, producitq; herbam in montibus.

9 Qui dat iumentis cibum suum, pullis coruorum inuocantibus.

10 Non delectatur robore equi, non complacet ei in tibijs uiri.

11 Complacet ei in ijs qui ipsum timent, qui ad bonitatem eius suspiciunt.

12 Effer laudibus ô Ierusalem Iehouam, lauda Deum tuum Zijon.

13 Quia uectes portarum tuarum roborabit, cumulabit beneficijs ciues tuos intra te.

14 Ille terminos tuos donat pace, satiat te simílagine.

15 Ille amandat iussa sua in terram, magna celeritate currunt mandata eius.

16 Dat niuem ceu lanam, pruinam uelut cinerem spargit.

17 Proijcit tanquam buccellas glaciem suam, quis consistat à frigore eius?

A Amandat rurſus iuſſum ſuum, & liquefacit ea: reducit ſpiritum ſu- 18 um, & ſtillant aquæ.

Qui adnunciat iuſſa ſua Iaæcob, cerimonias ſuas & decreta ſua 19 Iiſrael. (ſtentem.

Cum nulla gente ſic egit, nec fecit eis nota ſua decreta; laudate Exi- 20

EXPLANATIO PSALMI.

L*Audate Iah, quoniam bonum canere Deum noſtrum, ſuauis, expetenda laus.*) Amanti Deum nihil adfert maiorem uoluptatem, quàm deprædicare illius laudes. Inde ad has inuitans, teſtatur, canere Deum, uirtutesq́ue eius celebrare, eſſe rem cum primis amœnam, & uoluptiferã. id enim טוב hic, ut & multis alijs in locis, ſignificat tum iucundum atque ſuauem, quod exprimit uox נעים. Idem dicit & ſequenti particula, optabilis laus: ſic redidi, ſequutus Aben Ezra, qui נאוה paſſiuum putat, ab אוה, quod concupiſcere ſignificat. Hoc nanque ſignificatum magis quadrat cum טוב ונעים, id eſt amœno & iucundo, quàm pulchra, quod נאוה ſignificat, ſi deducas à נאה ut plerique faciunt.

Verſus 1. ad uerbum Tob. Naim. Nauah. Iuah. Tob uenaim.

Iehouah ædificat Ieruſalem, colliget diſperſos Iiſraelis. Qui ſanat confractos corde, & obligat plagas eorum. Supputat numerum ſtellarum, omnibus nomina uocat.) Reddit cauſſam, cur ſancti debeant adeò laudibus Dei delectari, nempe Iehouam Ieruſalem rurſum ædificaturum eſſe, & expulſis eius iterum collecturum. Hinc coniectura eſt, compoſitum hunc Pſalmum, cum ſoluta fuiſſet captiuitas Babylonica, & per exiguæ tamen eſſent adhuc res Iudaicæ. Spem uero huius inde confirmat, quòd canit Deum ſolere opem ferre miſeris, tum omnia poſſe ac noſſe, bonitatemq́ue in omnia incomparabilem effundere. Primùm de ipſo prædicat, quod & paſſim ſcriptura inculcat: cum cõfractis corde, hoc eſt ſummè adflictis, bonitate ſua mederi, omnẽq́ue eorum moleſtiam leuare. Idq́ue uocat per metaphoram, obligare. Vulnera enim cum curantur, ſolent obligari. Eadem uſus eſt & Ieſha. 1. Deinde canit, Deũ enumerare ſtellas, & eis indere nomina, de quo uerſ. 4. Id uero ad hoc, ut fidem faceret, Deo perfacile eſſe, diſperſos per regiones terræ Iiſraelitas colligere, qui ſparſas per multo uaſtiores regiones cœli ſtellas numeret, et nomina ſingulis indat. Poſuit autem indere nomina ſtellis, pro certiore cognitione. Quibus enim damus nomina, ea plane cognita habeamus oportet.

Verſus 2. 3. 4. ad uerbum.

B

Magnus Dominus noſter, & ampla uirtute, intelligentiæ cuius non eſt numerus. Attollit manſuetos Iehouah, humilians improbos uſq; ad terram.) Canit nunc immenſitatem potentiæ atq́ue ſapientiæ Dei uerbis ſimplicibus, uolens monere, Deum & poſſe cogere rurſus ſuum populum, et noſſe uias quibus id conficiat, quamlibet longè lateq́ue eſſent diſpalati. Quòd uero etiam id uelit, ex eo facit credibile uerſ. 6. quod ſemper conſueuerit extollere adflictos, & adflictionẽ ſuam æquo animo ferentes, id eſt manſuetos: deijcere autem ad terram, id eſt prorſus proſternere improbos. Hinc ſanè fidem ſibi meritò populus firmabat, Deum ſe innocuum, & iam pietati ſtudentem, haudquaquã diutius libidini impiarum gentium permiſſurum.

Verſ. 5. 6. ad uerbum.

Canite Iehouæ cum laude, pſallite Deo noſtro in cithara. Qui obducit cœlos nubibus, parat terræ pluuiam, facit prouenire in montibus herbam. Qui dat pecori cibum ſuum, filijs corui qui inuocant.) Confirmata ſpe reſtitutionis populo, ex his quæ de Dei & potentia, & bonitate memorauit, nunc tanquã indubitatò iã inſtaret, ut populum ſuum Deus liberaret, & eueheret, ad laudandum eum cùm uoce, tum organis inuitat uerſu nono. Præterea quo amplius hanc fidem confirmet, memorat uerſu octauo & nono, bonitatem Dei & in beſtias, quibus oberrãtibus in auijs montibus facit demiſſo imbre herbam prouenire: & paſcit pullos coruorum, quos matres implumes deſerunt. Ferunt enim, ſimulatq́ue hi excluſi ſunt, eo quod tum albi, matres indignatas degeneri partui, auolare, & illos prorſus negligere. Si iam his benignè adeò Deus proſpicit, ut eos uel rore, ut qui-

Verſ. 7. 8. 9. ad uerbũ.

dam putant, uel enatis in nido uermiculis pascat, crocitationem eorum tanquam precem ad se fusam reputãs, quanto ampliore bonitate aderit populo suo, ex fide, ad ipsum uociferanti? Pluris siquidem illi multo est, quam pulli coruorum, ut dixit Seruator Luc. 12. Hanc coruorum pasturam memorat & Iiob 38.

Vers. 10. et 11. ad uerbum. *Non delectatur uirtute equi, non afficitur tibijs uiri. Afficitur Iehouah timentibus se, suspicientibus ad bonitatem.*) Excludit per occupationem, cogitationem carnis, diffidentis de hac restitutione Iisraelis, propterea quòd nullis esset instructus uiribus, nullos haberet uel ualidos equos, uel uiros robustis tibijs: hoc est, corpore probè compacto & robusto. Canit enim, Deum nõ delectari uel robore equi, uel tibijs uiri, ut quibus hæc sint, opem ideo præsentius ferat, sed delectari se timentibus, & illis uirtute sic adesse, ut potentiam quamlibet facillimè uincant. Quod uerò dixit, Deum non delectari robore equi, et tibijs uiri, in hoc solum dixit, ne quis putet, ob hæc libentius ijs Deũ adesse, quibus hæc contigerunt. Alioqui probantur Deo cuncta sua opera & dona.

Versus 12. 13. & 14. ad uerbum. *Lauda Ierusalem Iehouam, lauda Deum tuum Zijon. Quia firmat uectes portarum tuarum, benefacit filijs tuis in medio tui. Qui ponit pacem terminos tuos, adipe frumenti satiat te.*) Exclusa iam per ea quæ præmisit, omni diffidentiæ caussa, Vates iterum hortatur Ierusalem, ut Deum collaudet, quia sit portas ipsius confirmaturus, et filijs eius: hoc est, ciuibus benefacturus, curaturusque ut habeant quàm fœlicissimè, non intra urbem solum, uerùm in omnibus quoque finibus: nec pace solum, sed omni quoque rerũ abundantia beati. id quod significauit per illud, Satiabit te adipe frumenti, id est, similagine, quæ est purior tritici farina, cribro tenuissimo à polline secreta, ita ut ex polline restante, ueluti secundaria simila elici possit, crassiorque rursus pollen à furfuribus laxiore incerniculo succernatur. Voluit siquidem canere tantam eius fore frumenti abundantiam, ut tantum selectissima farinæ medulla uescerentur.

Vers. 15. 16. 17. & 18. ad uerbum. *Qui mittit dictum suum ad terram, uerbum eius currit usque ad celeritatem. Qui dat niuem sicut lanam, pruinam sicut puluerẽ spargit. Qui proijcit glaciem suam sicut buccellas, corã frigore eius quis consistat? Mittit uerbum suum & liquefacit ea, reducit spiritũ suum & fluent aquæ.*) Per hanc autem tritici abundantiam, aliarum quoque rerum copiam significauit. Ne autem timerent salutem hanc & fœlicitatem diu differendam, eo quòd præsentia adhuc nihil tale præ se ferrent, succinit de celeritate operum Dei, eamque in ijs quæ subitò fermè in aëre perficit, et ingentia quidem, considerandam exhibet. Emittit, inquit, dictum suum in terram: hoc est, ilico è cœlis in terram demittit quæ uoluerit, quamlibet sit immensa distantia. usque ad celeritatem, id est, summa celeritate currit uerbum eius: hoc est, quod iusserit, quodque uoluerit effici. Id ex niue, pruina, grandine, quam glaciem uocat, ad modum buccellarum proiectam, ingenti frigore, tum horum rursus liquefactione, flante uento tepidiore, cognoscendum offert. Omnia enim hæc repente & exoriuntur, & rursus mutantur. inde ergo uolebat populum Dei colligere, Deo non minus in manu esse, simulatque uellet, miseriam suam omnimoda fœlicitate commutaturum. Vers. 16. canit, Deum dare niuem ut lanam, propter eximiam albedinem. Sic & Iesh. 1. Si fuerint peccata uestra rubra ut purpura, candida reddentur uelut lana.

Versus 19. 20. ad uerbum. *Qui adnunciat uerba sua Iaecob, cerimonias suas & iudicia sua Iisraeli. Non facit sic omni genti, & iudicia non fecit eis nota. laudate Iah.*) Fidem populi omnium certissimò argumento confirmat: nempe quod dedisset ei Deus legem suam, quam per uerbum, cerimonias, & decreta, uel iudicia intelligit. Id sanè filiorum donum fuit, & populi peculiariter selecti, quo cunctis gentibus infinito præstabant, uti magnificè Mosheh Deut. 4. prædicat. Porrò hinc discendũ, eum populum uerè demũ Iisraelem esse, qui uerbum Dei habeat, & habeat fide. Hunc Deus nunquam deserit, sed colliget spiritu, donec numero eius impleto, & uniuersis uiuis lapidibus in Christum cooptatis, ædificium supernæ Ierusalem steterit consummatum. Proinde qui dolent, ut meritò debemus omnes, sanctos adhuc

A adhuc uarijs circumagi erroribus circa res perituras, & ædificium Ierusalem nondum stare sartum tectum: habent hic, unde plurimum consolentur, & iuxta ad precandum pro eius instauratione incitentur, si ritè modo omnia expenderint.

ARGVMENTVM PSALMI CXLVIII.

Inuitat ad laudes Dei cũctas creaturas, tam supernates quàm infernates: in eo sanctos monens, ut in omnibus rebus, Dei nunquam satis admiratam uirtutem, sapientiam & bonitatem considerent & deprædicent.

PSALMVS CXLVIII.

ἐπαινιστικὸς καὶ παραινιστικός.

LAudate Existentem, Laudate Iehouam mentes æthereæ, laudate eum qui uersamini in supernis. 1

Laudate eum uniuersi angeli, laudate eum omnis exercitus eius. 2

Laudate eum sol & luna, laudate eum uniuersæ luce præditę stellę. 3

Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ quæ sunt supra cœlos. 4

Laudate nomen Iehouæ, nam ipse uerbo omnia condidit. 5

Fecitq; ut perstent in omnia secula, legẽ dedit quæ non abrogatur. 6

Laudate Iehouã, qui uersamini in terra, dracones, & cunctæ abyssi. 7

Ignis, grando, nix, & exhalatio sicca, flatus procellæ, perficiens iussum eius. 8

Montes & uniuersa loca editiora, arbores fructiferæ, & cunctæ cedri. 9

Feræ & cuncta pecora, reptilia & uolucres pennatæ. 10

B Reges terræ & cuncti populi, principes, & uniuersi magistratus terræ. 11

Adolescentes & uirgines, seniores & iuniores. 12

Laudate nomen Iehouæ, nam celsum est solũ, celebre est supra terram & cœlos. 13

Euehet potentiam populi sui: laus decet cunctos, qui ipsi nomẽ dederunt, bonitati studentes, Iisraelem, populum qui ipsi accedit. Laudate Existentem. 14

L*Audate Iah, laudate Iehouam è cœlis, laudate eum in excelsis.*) Cuncta Dei opera incredibilem eius sapientiam, potentiam, & bonitatem in se mirificè ostentant, ut laudes eius celebrare etiam illa dicantur, quæ ratione carent, & uoce. Sic quod hic Psaltes omnia à Deo condita appellat, laudibusq; efferre Deũ hortatur, magis adeò indicatio est quid faciant, quàm iussio uel inuitatio, ut id faciant. Nostri caussa carmen hoc compositum est: inde sic omnia accipienda sunt, ut cogitemus, nos præcipuè hic inuitari ad consideranda, prædicandaq; decora Dei, quæ præclarè adeò in rebus, quas Vates memorat, relucent. Primùm ergo, cum ait, Laudate Iehouam de cœlis: id est uos spiritus, qui natura cœlestes &ætherei, hoc est corporeæ molis expertes & diuini estis, eoq; agitis in supernis: monet, ut cogitemus & admiremur immẽsam Dei uirtutem, & inæstimabilem bonitatem, quam in his sacris mentibus exeruit, ad quarum consortium & nos uocauit, deditq; ut modo quoq; municipatum nostrum in cœlis habeamus, quicunque patrem nostrum in cœlis præsidentem inuocamus, & ibidem regnantem seruatorem nostrum Iesum Christum adoramus, certa spe, eòdem & nos illum sequuturos. Dictum enim aliàs, conditionem

Vers. 1. ad uerbum.

hanc supernarum mentium, quæ sicut materia immunes, ita à loco secretæ, atq; ideo non plus suprà quàm infrà existunt, atq; adeò totum illud spirituale regnum Dei, & Christi nostri, in cœlestibus regnantis, per catachresim cœlos uocari, ideo nempe, quòd cum hæc nostram cognitionem prorsus excedant, seiuncta ab omni sensu, proprio à nobis nomine uocari nequeant, eoq; necessitate adactos, ea eius rei uocabulo utcunque denotare, quæ est, ut omnium quæ à nobis cernuntur, princeps, ita naturæ supernati & spirituali uicinior. De his supernis mentibus, nō adeò multa scriptura prodidit, quanquam in Euangelicis scriptis frequentior fiat earum mentio. Planè enim illas cognoscere, est seculi futuri. modò satis nobis habetur, esse tale Dei regnum, talem ab omni corruptione remotum Dei populum, ad quorum consortium sciamus nos esse destinatos. Reuelato Euangelio, ut omnia diuiniora magis cœperunt patefieri hominibus, manifestata tam indicibili ratione, uirtute Dei, Christo: ita huius uitæ cœlestis, & regni spirituum, meritò admonemur crebrius.

Vers. 2. ad uerbum. *Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes spiritus eius.*) Sicut Vates primo uersu naturam spiritalem totam complexus est: ita secundo offert considerandos peculiariter eos spiritus, qui in ministerium à Deo amandantur, eorum qui hæredes scripti sunt salutis. Ebræ. primo. Hos scriptura מלאכים, id est Græcè ἀγγέλους, Latinè legatos, & צבא, id est exercitum, satellitiumq; Dei uocat. Per eos enim, quæcunque decreuerit, perficit. Ii sunt qui uerbum eius, id est iussa perficiunt, ut cecinit de eis Psaltes uers. 20. & 21. Psal. 103. De his in iam adductum locum, & in uers. 8. Psalm. 34. nonnihil dixi. Præcipuum in his considerandum nobis est, quod nostro eos ministerio Deus destinauit, ut non solum Epistola ad Ebræ. cap. 1. sed passim Euangelicæ, & aliæ scripturæ testantur, De quo in Psalmo 34.

Melachim.
Zaua.

Vers. 3. ad uerbum. *Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ luminis.*) Prædicat stupendum Dei opificiū, quod cernimus in Sole, Luna, & astris, tanta, tamq; mirifica luce conspicuis, tam certo cursus tenore, operationumq; uarietate suspiciendis. Hæc in cœlestibus orbibus atque astris considerare conueniebat, non contra Dei præceptum ex illis diuinare, aut diuinantibus auscultare. Quod apud omnes rectè sentientes execratum semper fuit adeò, ut Diocletianus, quanquā Christi persequutor, damnabilem hanc artem, & omnino interdictam pronunciarit: & Constantinus consulentibus hanc non artem, sed & imposturam ex astris diuinandi professis, capitis pœnam statuerit. C. de Maleficis & Mathematicis. Christiani siquidem est, sese totum dedere Deo, nec dubitare illum sic efficere omnia in omnibus, ut nihil sibi non bono sit, & ad salutem seruiat, quicquid inciderit, quapropter futurarum rerum securum, in hoc unum incumbere eum decet, quo in præsens semper ad Dei uoluntatem cuncta instituat. Moueat igitur eos, qui Christo nomen dederunt, quod has uanitates Dominus ipse testatur sibi abominationem esse, Deut. 18. quodq; adeò amare nominatim astrorum inspectoribus insultat Iesha. 47. ac alibi. Satis sit cursum illorum & motum obseruasse, ut temporum nobis ratio constet, & eas res agendi, ad quas seruire obseruationem motus illorum Dominus uoluit, datis certioribus experimentis, qualia agricolationem & nauigationes exercentes habent. de alijs rerum euentibus, nihil simus solliciti, cum omnia optimè cadere oporteat diligentibus Deum: neq; dubitemus, si quid futurum rescire nos conducat, id indubiè Deum nostri amantissimum, in tempore indicaturum, uti populo suo semper fecit.

Vers. 4. ad uerbum. *Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ quæ supra cœlos.*) Descēdit ordine ad regionem aeris, eamq; uocat cœlos cœlorum, et aquas supra cœlos. Alij ad spiritalia hęc referunt, & mentes æthereas, sed uidemus Psaltem obseruato naturæ ordine, ab illis cœpisse, & inde ad corpora cœlestia descendisse. ab ijs iam uenit ad cœlos cœlorum, & aquas supra cœlos, à quibus statim delabitur in terram, &

quæ

A quæ circum nos apparent. Satis igitur liquet, quicquid per cœlos cœlorũ intellexerit, non intellexisse mentes illas diuinas, eoq; aliter usum hic appellatione cœlorum, quàm uersu primo. Et cum Seruator dixerit, aues in aere uolantes cœlorum, & passim in scripturis, aer cœlorum nomine uocetur, uti uulgari quoq; sermone solemus cœlum nubilum & serenum dicere, aerem intelligentes: cur uereamur & hic agnoscere, aerem cœlos uocatum? Quòd autem cœlos cœlorum dixit; uidetur uoluisse sic uastam illam amplitudinem aeris, terram & mare ambientis, ingentiq; altitudine eminentis, exprimere. A. Ezra primum nomen cœlorum refert ad regionem ignis, alterum ad regionem aeris. Cum nanq; uideamus ignem aere leuiorem esse, & plus sublimia petere, locum illi supra aërem non absq; ratione assignant: id quod & Aristoteles de mundo ad Alexandrum testatur, uocans eam λεπτομερῆ καὶ φλογώδη οὐσίαν, id est tenuissimarum partium, & flammeam substantiam. Idem astruit & D. Augustinus lib. 2. de Gen. ad literam cap. 2. Hæc uerò utcunq; habeant, cœlos cœlorum uocari hic naturam, quæ infra orbem lunæ est, & ad nos usq; pertingit, eam siue aëream solam, siue cum ea & igneam intelligas, manifestum est, iam supra aërem proximum nobis nubes contineri, hoc est aquas rariores quàm ut distillent (imber enim fit expressione nubis magnopere addensatæ) etiam uidemus. Hic aer רקיע, id est expansum illud est, quod Gen. 1. legimus, Deum condidisse die secundo, cœlos uocatum: & posuisse interstitium inter aquas supernas & infernas, id est raras illas & subtiliores, eoq; in sublimi pẽdentes, & crassas grauesq;, quæ infrà uel stagnant uel fluunt. Nec obstat, quòd die quarto legimus condita lumina in expanso illo. Scriptura nanq; multa secundum nostram phantasiam loquitur. Iam nobis uidentur illæ cœli lampades in aere pendere. Hanc huius loci Geneseos enarrationem, nemo à me commentam putet, præter Ebræos, & ueteres Christiani eam tradiderũt: uocatq; illam diuus Augustinus de Gen. ad literam libro secundo, cap. 4. diligentiam & considerationem laude dignissimam. Ad hæc uel puero liqueat, spiritum sanB ctum dedisse operam, uulgo cognita, & omniũ oculis exposita Dei opera, ab initio Geneseos cõmendare, ut ex certissimæ potentiæ & bonitatis eius indicijs, ad timorem cultumq; eius, stupidũ alioqui hominum genus prouocaret. Omnibus profectò doctrinam suam conscripsit, & reddit fructiferam, præcipuè simplicioribus. Proinde mihi dubium non est, ita eum de cœlis, de aquis supra & infra cœlos, de expanso, quod præter rationem uocabuli Ebræi firmamentum uocamus, ac alijs eiusmodi rebus, in suas literas retulisse, ut posset id intelligi à quouis: moneretq;, non rerum harum, ut quæ ab omnibus uiderentur & tangerentur, sed Deum harum authorem esse & gubernatorem. Ideò sanè de angelis prodidit tam pauca: licet eorum auxilia, si quis animaduertat, quàm sæpe præter omnem naturæ uisibilis rationem, eo que non nisi per angelos iuuemur, nemo ignorare possit. Naturam tamen eorum, quia altior est quàm ut à nobis possit cognosci, cœlestium nomine significasse, satis habet.

Rácia.

Laudate nomen Iehouæ, quia ipse mandauit & condita sunt. Et statuit ea in seculum & in seculum: legem dedit, & ea non transibit.) Cum descendendum ad terrena uati esset, antea admonuit uerbo hæc tanta esse à Deo condita, & certum suum locum cursumq; mirifico ac perpetuò tenore usq; obtinere. in quo uisendam & stupendam sanè sese Dei & potentia & sapientia exhibet, lege quam illis Deus initiò dedit, haud unquam transeunte, hoc est uel cessante, uel intereunte.

Vers. 5. & 6. ad uerbum.

Laudate Iehouam è terra, dracones & omnes abyssi.) Deducit nunc ad considerationem rerum terrenarum. Vt enim illud uersu primo, De cœlis, pro, qui estis è cœlis, hoc est naturæ cœlestis: ita hoc, De terra, accipiendum est, pro, qui estis de terra, id est terreni. Sic uno uerbo, mentem sanctã immitit in uastum hunc terrarum orbem, & quæcunque mira continet: ut inibi Dei opera, non innumera solum, sed etiam inexplicabili ratione constantia, contempletur.

Vers. 7. ad uerbum.

Per dracones quos subijcit, quoslibet immaniores beluas, in quibus singulari miraculo Dei potentia declaratur, intellexit. Per abyssos, non solum maria, sed simul quoslibet lacus ac flumina significauit. Sicut & Psalmo 135. uers. 6. A

Vers. 8. ad uerbum Citor. *Ignis & grando, nix & exhalatio sicca, flatus procellæ, faciens uerbum eius.*) Memorat quæ in aere proximo terræ, immutationes conflictationesque fiunt. Per ignem fulgetra intellexit, & fulmina. קיטור exhalationem, sed siccam, manantem è terra, et in fumum conformatam, ex qua uenti flatuumque differentiæ, tonitrua, fulgetra, turbines, fulmina, atque id genus exoriūtur. De procella, flatu repentè prosiliente, & cuncta proterēte, dixi in uers. 6. Psal. 11. Hic dicitur facere uerbum Dei, quia mira per eum Deus efficit, & grauiores ultiones conficit: sicut eiusmodi flatu currus Pharaonis, Exod. 14. itē Cenaanitarum, Iud. 4. perturbauit & euertit, aliaque pro suis contra hostes designauit. Hæc inter terrena Psaltes memorat, quia in terra uis eorum præcipue sentitur.

Vers. 9. & 10. ad uerbum. *Montes & omnes colles, arbor frugifera, & omnes cedri. Feræ, & omne pecus, reptile & uolucre alatum.*) Monet considerandam Dei uirtutem in montibus ac quibuslibet locis editioribus, tum arboribus tam fructiferis quàm syluestribus, quas per cedros intellexit. In his enim omnibus non pauca diuinæ bonitatis miracula conspiciuntur, si quis dignè animaduertat. Vers. 10. animantes memorat mansuetas & feras, reptantes & uolantes: in quibus bone Deus, quantum est miraculorum complexus?

Vers. 11. 12. et 13. ad uerbum. Leumim. *Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ. Iuuenes, & etiam uirgines, senes cum iunioribus. Laudate nomen Iehouæ, quia celsum nomen eius solum, celebritas eius super terram & cœlos.*) Contemplanda offert Dei miracula in hominibus, uers. 11. in his nominatim, qui potestate aliqua funguntur, ut sunt Reges, & populi suis legibus utentes, quibus uel regnum est, uel Respublica. Hi enim לאמים uocantur. Principes & iudices, magistratus sunt, reddentes ius. Etenim cum hi ferè stulti & mali sint, iuxta prouerbium, aut Regem aut fatuum, & perpauci hominum sint, qui uel bonorum & sapientium imperium ferāt, stupendum sanè miraculum est, tot millia parēre paucis, ac sæpe uni, eique nihil uel iustitiæ aut prudentiæ habenti. Hic ergo illud re ipsa conspicitur, constitutione Domini omnem potestatem constare: & Dei statuto aduersari, qui illi, qualis qualis sit, sese opposuerit. Dij nanque sunt, id est Deum referentes, Deique præfecti, utcunque sicut homines moriantur. Vers. 12. ætatum differentias memorat, quæ singulæ sua peculiaria Dei dona & miracula habent. Vnde enim iuuētuti tanta gratia & uirium robur, senibus tam ueneranda grauitas & prudentia, nisi à Deo, suam in singulis bonitatem ostentante? Hinc meritò succinit, nomen & maiestatem Dei nostri solam uenerandam & suspiciendam: eiusque celebritatem & laudem tantam esse, ut cœlos & terram non repleat solum, sed infinitò superet. B

Vers. 14. et 15. ad uerbum. *Et attollet cornu populi sui, laus (competit) omnibus bonis eius. Filijs Iisrael, populo appropinquanti ipsi, laudate exsistentē.*) Admonet hic peculiariter beneficiorū, quibus Deus cumulat electos, uerum scilicet Iisraelem, homines ut fide ipsi consecratos, ita imitatione eius, bonitati in omnibus & erga quoslibet studentes, & sic omni studio & uitæ sanctimonia Deo accedentes. Et his laudem Dei peculiariter accommodat: quia soli bonitatem Dei dignè agnoscunt, utpote præ omnibus alijs eam experti, quos ille ad consortium diuinitatis adsciuit.

ARGVMENTVM PSALMI CXLIX.

Inuitat peculiariter, ad laudandum Deum, Iisraelem: prædicitque futurum ei, ut summo Deum studio celebret, postquam ille ipsum non restituerit modo, sed etiam gētium uictorem atque castigatorem effecerit.

PSAL-

A

PSALMUS CXLIX.

ἐπαινετικὸς καὶ διηγετικός.

Laudate Existentem. Cantate Iehouæ carmine nouo, laus eius sit in concione studentium bonitati. 1

Lætabit Iisrael de factore suo, ciues Zijon de rege suo. 2

Laudabunt nomen eius cum tibia, canite ei cum tympano & cithara. 3

Nam complacet Iehouæ in populo suo, mãsuetos ornabit ope sua. 4

Exultabunt boni, ouabunt decore insignes in cubilibus suis. 5

Exaltatio Dei est in gutture eorum, & in manibus eorum gladius utrinq; incidens. 6

Vt sumant ultionem de gentibus, ut castigent populos. 7

Vt uinciant cathenis reges eorũ, & qui inter eos dignitate pollent, compedibus ferreis. 8

Exerceantq; iudicium in eos: de quo scriptũ est, decus hoc erit cunctis, qui ipsi se dediderunt, bonitati studentes. 9

L*Audate Iah, canite Iehouæ canticum nouum, laus eius in ecclesia bonorum. Lætetur Iisrael in factis suis, filij Zijon exultent in rege suo. Laudabile nomen eius, in tibia, in tympano, & cithara psallite ei.*) Vaticinatur hoc Psalmo de restitutione atq; euectione Iisraelis, quæ illi contigit à soluta captiuitate Babylonica: & sub hac uelut typo, de uera & spirituali, quæ facta est per Iesum Christum. Proinde simulatque ad laudandum Deum nouo carmine, ob nouum & eximium Dei beneficium inuitauit, statim subijcit, breui multam fore in cœtu bonorum laudem Dei, mireq; lætam, lætante iam solidè Iisraele de fictore suo, et Zijon de Rege suo. Id enim illũ esse sese, cùm rarissimis, tum & maximè insignibus beneficijs declaraturum. Lætitiam ingenrem & effusam futuram eo significat, quòd prædicit, modulaturos cum tibia, & tympano, & cithara, quæ nõ nisi in præcipuis populi gratulationibus adhiberi solebant. Cæterùm de usu organorum, dixi fusius in uers. 2. Psal. 33. במחול alij chorum uertunt, ut & significare alicubi, præsertim Exod. 32. uidetur. at etiam fistulam, uel tibiam significare, ex Exod. 15. Iudic. 11. & 21. ac alijs locis, haud obscurum est. Cùm igitur hic alijs instrumentis musicis adnumeretur, malui tibiam quàm chorum illud reddere.

Ver. 1. 2. et 3. ad uerbũ

B

Machol.

Quia efficitur Iehouah populo suo, ornat mansuetos in salute. Exultabunt boni in decore, ouabunt super cubilibus suis.) Vt uerò insignis esset futura Dei in Iisraelem beneuolentia, utq; illum erat præclarè ornaturus, canit uers. 4. indeq; quàm ingens erat futura illius lætitia: ita ut in lectis suis ouarent, gaudio gestientes, iterum memorat uers. 5.

Vers. 4. & 5. ad uerbũ

Exaltationes Dei in gutture eorum, & gladij bicipites in manu eorũ. Ad faciendam ultionem in gentibus, castigationes in populis. Ad uinciendum reges eorum cathenis, & optimates eorum in compedibus ferri. Ad faciendum in eis iudicium scriptum, splendor hic omnibus bonis eius, laudate Iah.) Canit uictoriam sanctorum de gentibus: Exaltationes, inquit, Dei erunt in gutture illorum. quo significauit, lætas eorum acclamationes proficiscentium ad bellum. Pleni namq; fiducia de auxilio Dei, lætis id erant uocibus testaturi. Gladios ait futuros in manibus illorum, utrinq; incidentes. quo uoluit notare, uirtutem illorum inuictam, cunctaq; prosternentem, qua ingenti adeò successu hostes innumeros ceciderunt, & prostrauerunt, missis sub iugum totis gentibus & populis, id est regnis, uel pari regibus potestate pollentibus. (Id enim significat לאמים, ut dixi in uers. 11. Psalmi precedentis) uinctis quoq; illorum regibus et principibus. Hoc iudicium facturos eos, in Deut. 32. prædictum fuit. ideo uocat iudicium scriptum, id est, de quo scriptum est. Sic enim illic legimus dixisse Dominum, Attollam ad cœlos manum meam, & di-

Vers. 6. 7. 8. & 9. ad uerbum.

Leumim.

& dicam, Viuo ego usq; in secula. Cùm acuero gladium meum, ut uibratum A fulguret, & cœperit manus mea facere iudiciū, reddam ultionē infestis mihi, & odientibus me rependam, &c. His autem promittit illic Deus, uindicaturum se populum suum, iam persolutis ab eo impietatis suæ pœnis, in gratiam receptum: & gentibus quæ illum obtriuerant, quas ideo uocat infestos sibi, talionem redditurum. Id uerò magnificè præstitit, regnantibus apud Iudæos Machabęis: præcipuè uero Alexandro, cuius imperium agnoscebant, teste Iosepho libro Antiquitatum 13. cap. 21. Syri, Idumæi, Phœnices, omnis ora maritima, turris Stratonis, Apollonia, Ioppen, Iamnia, Azotum, Gaza, Raphia, Rhinocolura. In mediterraneis, Samaria, Carmelus mons, Thaburius, Scytopolis, Gadara, Gaulanitis, Zeleucia, Gabala, Moabitis. Tam latè enim tum imperarunt, quàm unquam antea, etiam regnantibus Dauide & Shlomone. Ad id uerò imperij, non sine ingentibus gentium stragibus peruenerunt. Sic persecerunt in illas gentes iudicium, quod scriptū erat: hoc est, fuerat in scripturis promissum. Quamlibet autem præclara & stupenda hæc fuerint, tantum umbra tamen fuere, eorum quæ spiritu suo perfecit postea Christus, ab eo quòd Euangelion suum orbi donauit, suosq; spiritualibus armis, de quibus Paulus 2. Corinth. 10. gloriatur, instruere cœpit. Sic sanè his reges & populi deuincuntur, ut omnia cogitata eorum, saluti & gloriæ sanctorum seruire oporteat: partim ipsis ultro cedentibus ueritati, partim ab ea prostratis & extinctis. Dum enim sancti uerbo ueritatis, hostes omni impietatis suæ excusatione nudant, eoq; adigunt, ut ex professo spiritum Dei oppugnent, efficiunt, ut breui externè quoq; deleantur. Qui enim non breui exterminarentur, qui bellum indicunt Deo? Ita usuuenit multis Romanorum principibus, & inter eos insigni illi hosti Dei Iuliano. Nihil est sanè Verbo Dei, qui uerè gladius est utrinq; incidens, ut Epistola ad Ebræ. 4. testatur, ad uastandos malos efficacius. Virtus enim Christi est, cui pater dedit potestatem omnium. Porrò obseruandum, quod in fine adijcit, splendor hic, uel decus hoc, est cunctis bonis eius. Alij id de splendore & decore lætitiæ, ob uictoriam eiusce modi, se- B mel habitam, intelligunt. sed cum facto iudicio subijciatur, non festo, uel gratulationi, rectius ipsam uictoriam intelligemus, quę utiq; omnibus pijs & bonitatis studiosis semper diuinitus egregiè donatur, tam quæ paratur armis corporis, quàm quæ spiritualibus. Quàm insignes enim Constantius, ac alij pij Principes de impijs gentibus uictorias sæpe retulerunt? Hoc decus nec nostris hodie principibus, quibus nimirum gladij potestas demandata est, deesset, si studerent esse boni Dei: id est, Deo sese totos addicerent, & bonitati erga quoslibet, uti deorum nomen gerunt, studerent. De uictoria uerbi, quid opus multis memorare, quum illud nequeat sui dissimile esse? Et hodie appareret indubiè illud esse gladius deuincens omnia, si essent, qui uti eo gladio possent. Possunt autem, qui illi solidè fidem habent, ualedicto mundo, & abdicatis carnis huius concupiscentijs.

ARGVMENTVM PSALMI CL.

Inuitat ad laudandum Deum, pro immensa amplitudine eius, idq; summo studio: atq; ideo non uoce solum, sed adhibitis simul omne genus instrumentis musices.

PSALMVS CL.

ἐπαινετικὸς καὶ παραινετικός.

1 LAudate Existētem. Laudate præsidentem in sacrario suo, laudate eum regnantem in æthere, sede potentiæ suæ.

2 Laudate eum pro uirtute eius, laudate eum pro ampla magnitudine eius.

3 Laudate eum cum clangore buccinarum, laudate eum cum fidibus & cithara.

Laudate

A Laudate eum cum tympano et tibia, laudate eum organo et fistula. 4
Laudate cymballis sonoris, laudate eum cymbalis clangentibus. 5
Quicquid est præditũ spiritu, laudet Existentẽ: laudate Existentẽ. 6

Finit lib. 5. Hymnorum quintus & ultimus.

EXPLANATIO PSALMI.

Versus 1. 2. ad uerbum.

Laudate Iah, laudate Deum in sacrario suo, laudate eum in expanso roboris eius. Laudate eum secundum fortitudinem eius, laudate eum secundum magnitudinem eius.*) Qui Psalmos in quinq; hæc uolumina redegit, indubiè data opera eos sub finem collocauit, qui laudes Dei toti & multis celebrant. Laus siquidem Dei, supremum & sempiternum sanctorum opus est: quę tum absoluta erit, cum eius in nobis perfecta bonitas penitus nobis ad imaginem seruatoris nostri Iesu Christi restitutis. Natura siquidem ita comparati sumus, ut eum laudibus efferamus, cuius in nos beneficia experimur. Hic ingentibus quidem nos Deus cumulat: at dum adhuc cum peccatis, atq; ideo tot quoq; erumnis & morte ipsa colluctamur, ita his occupamur, ut Dei in nobis bonitatẽ satis admirari haud possimus. Proinde depulsis his, & cõsummata in nobis iustitia, atq; inde uita perpetì & beata, ut nihil nisi stupendam Dei in nobis bonitatem cernemus, ita nihil libebit quoq;, quam illam memorare, laudibusq; attollere. Huc uidetur psaltes respexisse, eo quòd cum aliàs ad laudandum Deum, præsidentem in Zijon, in arca fœderis, sæpe inuitarit, hic iubeat celebrare præsidentem in sacrario cœlesti. Aperte enim animos sanctorũ hoc dicto, ab umbris legis, in solem ueritatis supernæ subuehit. In uersum primum, Psalm. 148. dixi de Catachresi, qua spiritualis illa, & ut sensibus nostris incomprehensibilis, ita rationi quoq; nostræ innominabilis diuinitatis regia, cœlũ uocatur: eadẽ appellatur hic expansum, id est רקיע, quod uulgò firmamentum reddũt. Additur, roboris eius, eo quòd nusquam tam eximiè uisendam illam exhibeat. Huic quoq; superno Dei palatio nomen קודש, quod eximium, augustum, diuinũ significat, unicè competit. Ad idem dictum uidetur, & quod canit uers. 2. quo iubet laudare Deũ secundum uirtutem eius heroicam, & multitudinem amplitudinis eius. Et si nunquã hanc nostris possimus laudibus assequi, tamen penitus renati, donatiq; ea sorte, ut Deum coram uideamus, sicuti est, infinito propius ad illam, quam modo, pertingemus.

Racia. *Codesc.* B

Versus 3. 4. 5. et 6. ad uerbũ.

Laudate eum in clangore buccinæ, laudate eum in fidibus & cithara. Laudate eum in tympano & tibia, laudate eum in organis & fistula. Laudate eum in cymbalis auditus, laudate eum in cymbalis clangoris. Omnis halitus laudet Iah, laudate Iah.) Memorat organa musica, plura quàm ullo alio Psalmo: quo ipso quoque significat, se ad pleniorem nos hic laudem Dei prouocare. Sic nempe est ingenium hominis, ut quicquid ulla ratione ad lætitiam facit, magno studio adhibeat, dum quempiam eximiè honorare, & quàm magnificentissimum illi uirtutum dare testimonium conatur. Inde dum suã populi erga Principes suos, pietatem ac studium uolunt significare, testariq; quàm illos suspiciant, quamq; colant, festis uocibus ac hymnis adiungunt, quicquid uspiam est dulce sonans, festiuæq; modulationi accommodum. Beatam igitur futuræ uitæ festiuitatem, ingentemq; laudibus Dei lætitiam, qua licuit ratione uolens significare, iubet tot instrumentis, lætè modulantibus, diuinæ bonitatis laudes celebrare. De instrumentis uero, quæ memorant, exceptis duobus, dixi in uers. 2. Psal. 33. & in uers. 3. & 4. Psal. 81. In uersu 4. præterea habet מנים, quo alioqui genera significat, quare id, organon multis constans instrumentis, ut uulgò habentur, putant. עגב fistulam interpretantur. De מחול dictum est in uers. 3. Psalm. præcedentis. Quod est in ultimo uersu, Omnis spiritus, uel quicquid spirat: magno affectu subiectum est. quasi diceret, Quid uaria enumero instrumenta? quicquid omnino spirat, sonare laudem Dei debet, cuius in nos est tam ineffabilis & effusissima bonitas, à quo tã indicibilia bona percipimus. Subiecit: Laudate Existentem:

Minim. *Vgab.* *Machol.*

Existentem, quo & præcedentes quatuor Psalmos clausit. hoc enim perpetuũ est, uerè Deum agnoscentium, & uotum, & studium, uti ad id cùm nos, tum uniuersa sunt condita. A

PERORATIO.

Id nobis, qui solus laudatus, ac ab omnibus in sempiternum laudandus est, Deus, fictor & instaurator noster, donet agnoscere: perceptaq́ solidè sua bonitate, laudibus suis nos, quanti sumus, addicere. Quod dici non potest, quantum nos à uanitate huius seculi auocabit, omniq́ uirtutum genere exornabit, sapientia deniq; uerè cœlesti ditabit. Huc igitur cum nos, si sit modò mens diuinarum rerum capax, plurimum promoueat, cùm alios arcanæ scripturæ libros, tum præcipuè diuinissimos hos Psalmos religioso studio euoluere et excutere: det Christus humani generis reparator, hos omnibus qui ipsi nomen dederunt, fastiditis seculi huius, non tam uanis quàm noxijs oblectamentis, id sapere, quod sunt: nempe delitias cœlestes, solida ac sempiterna uoluptate perfundentes. His, ne peregrinæ linguæ idiotismi, & tractandi concisa breuitas, has uiuificas dapes insuaues redderent, & stridore suo cœlestem modulationem nonnihil perturbarēt, quoad per Dominum datum, complanare quæ dicta sunt nostris auribus insolentius, & explicare, quæ nostræ ruditati, tradita succinctius, annisi sumus. Quid præstiterimus, aliorum esto iudicium: sed iudicantium candidè, et cum timore Dei. Equidem aliud nihil spectaui, quàm ut ipsa diuini Psaltis uerba germanè, & cum fructu pietatis intelligerent: nihil cuiquam mea sententia præiudico, indicis tantum uice functus sum. Si quem ergo his meis lucubrationibus, quas certè non absq; sudore partas, quicunq; eas introrsum inspexerit, uidebit, iuuari contigerit, gratias agat Seruatori, cuius donum est, quicquid boni per quemcunq; administratur. Vbi uerò hominem prodidisse, & hallucinatum me pius lector putabit, cogitet, in magnis & conatum laudi ducendum: nec quenquam esse, qui in his, ob linguæ sacræ insolentiam, & tam multa plusquam Laconica breuitate dicta, præstiturum se sarta tecta omnia, ausit polliceri. Quibus hæc nostra in totum displicebunt, ij habent alia quibus se oblectent: tantum sua saturitate, famem aliorum ne metiantur. In commune uerò oremus magistrum nostrum cœlestem, ut is ita doceat uniuersos, quo tandem nulla omnino hominum opera opus sit, ab unctione cognoscentibus omnia: cui sit gloria & decus in secula. Amen. B

EXPLANATIONVM IN PSALMOS, FINIS.

AVTHORES, QVORVM SCRIPTIS HAEC SVA COMMENTARIA

Felinus uel auxit uel poliuit.

LOCI SACRAE SCRIpturæ in hisce commentarijs uel explicati luculentius uel ad enarrationẽ psalmorũ adhibiti commodius.

LOCORVM, DE QVIbus cõtrouertitur cõmunium piæ explanationes & conciliationes.

RERVM AC VERBORVM IN HOC LIBRO CONTENTORVM memorabilium Index.

A

benignitas

C

christum

colentes

D

dedeco-

deos scri-

E

Euan-

F

fides

fratres

Leduthun

in

N

O

P

Pale-

PROVERBIA.

punire

religio

regna

ſancti

surgere

uota

FINIS.

ERRORES.

Denominatam. 76. uers. 19. 113 uersu 20. superabundat syllaba an 114. uersu 1. xiij 132. uers. 35. hostiarum 134. uers. 52. Statum 137. uers. 4. plenè 140. uers. 54. eius 187. uers. 11. quæ redundat n. litera 196. uers. 40. suspiciat 205. uers. 14. poßit iuuare 225. uers. 6. Ebræi 232. uers. 41. speciem 257. uers. 39. egregiè 261. uers. 34. Bonitas est 205. uersu 43. Meditatur 332. uers. 34. herba singularem habet uim purgandi 336. uers. 1. habetur 363. uers. 12. abhorrent 388. uers. 41. ingentia 392. uers. 3. uindicare 406. uersu 40. exercente 438. uers. 5. terere 478. uers. 33. partem populi 491. uers. 37. adite 520. uers. 23. pastorem populi 573. uers. 37. Ephratæ 581. uers. 21. Alioqui 582. uers. 28. dolere 586. uers. 21. affectus 591. uers. 9. non liceret 610. uers. 33. Constantinus.

SERIES CHARTARVM.

æ a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz AA BB CC DD EE FF GG HH II.

Omnes terniones, præter æ quaternionem & II duernionem.

BASILEAE, PER IOANNEM HERVAGIVM, ANNO SALVTIS HVMANAE. M. D. XLVII. Mense Septembri.